พระไตรปิฎกแก่นธรรม

ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช
เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา
พุทธศักราช ๒๕๕๐

พระไตรปิฎกแก่นธรรม

ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

เฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา

พุทธศักราช ๒๕๕๐

พระไตรปิฎกแก่นธรรม

ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

ISBN 978-974-364-736-9

18 มี.ค. 2555
B 1174215X
I 17533171
BQ
1153
.T5
พ1713
2551

พิมพ์ครั้งแรก : มีนาคม ๒๕๕๑

จำนวนพิมพ์ : ๓,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช พุทธศักราช ๒๕๕๐

เรียงพิมพ์/จัดรูปเล่ม: แผนกคอมพิวเตอร์ ฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสน์ กองวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๒๒๔-๘๒๑๔, ๐-๒๒๒๑-๔๙๗๒, ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓

โทรสาร ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยทางด้านพระพุทธศาสนาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาขึ้นเพื่อเป็นที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๐ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ โดยได้พระราชทานนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย และได้เปิดการศึกษาตั้งแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นต้นมา ครั้นถึงวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้โปรดพระราชทานเปลี่ยนนามจาก มหาธาตุวิทยาลัย เป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้เป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศสืบไป

สมเด็จพระวันรัต (ทิต อุทยมหาเถร) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ องค์ที่ ๑๓ มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาสนองพระราชประสงค์ในนามมหาธาตุวิทยาลัยสืบมา การจัดการศึกษาของมหาธาตุวิทยาลัยสมัยนั้น ถือเป็นยุคทองแห่งการศึกษาของคณะสงฆ์อีกสมัยหนึ่ง โดยสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถร) และพระพิมลธรรม (ซ้อย ฐานทตฺตมหาเถร) แต่สมัยยังเป็นเปรียญ ได้เป็นกำลังสำคัญในการสนองงานส่วนนี้ พระนิสิตมหาธาตุวิทยาลัยที่เรียนจบการศึกษาแต่ละระดับได้ออกไปสนองงานคณะสงฆ์ทั่วประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ต่อมา เมื่อวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐ พระมหาเถระฝ่ายมหานิกายจำนวน ๕๗ รูป ได้ประชุมร่วมกัน ณ ตำหนักสมเด็จ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ โดยมีพระพิมลธรรม (ซ้อย ฐานทตฺตมหาเถร) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ องค์ที่ ๑๕ เจ้าคณะตรวจการภาค ๑ และสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การสาธารณูปการ เป็นประธาน เพื่อปรึกษาหารือในอันที่จะเปิดการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ พระมหาเถระทุกรูปต่างมีความเห็นร่วมกันให้เปิดสถาบันการศึกษาแห่งนี้ ให้เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทยต่อไป และได้เปิดการศึกษาเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นต้นมา ตราบเท่าปัจจุบัน การจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ ลามารถเอื้ออำนวยคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาและประเทศชาติจนสุดที่จะคณานับได้

เนื่องจากพระราชประสงค์ในการสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพื่อให้เป็นสถาบันการศึกษาพระไตรปิฎกและ

วิชาชั้นสูงสำหรับพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ดังนั้น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรม สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง อธิบดีสงฆ์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ องค์ที่ ๑๖ และสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปที่ ๒ ได้โปรดให้ดำเนินการตรวจชำระและจัดพิมพ์คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับ "มหาจุฬาเตปิฎกำ" เรียกชื่อเป็นภาษาไทยว่า "พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย" โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการตรวจชำระและจัดพิมพ์ไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ผู้ทรงสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย (๒) เพื่อให้มีพระไตรปิฎกฉบับที่สมบูรณ์และมีปริมาณเพียงพอต่อการศึกษาและค้นคว้าของพระนิสิตและนักเรียนของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๓) เพื่อให้เป็นอนุสรณ์มหามงคลสมัย ๒๕ พุทธศตวรรษ

สำหรับหลักเกณฑ์ในการตรวจชำระนั้นได้กำหนดให้ทำการตรวจสอบเทียบกับพระไตรปิฎกฉบับต่างๆ เช่น พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ พระไตรปิฎกฉบับฉัฏฐสังคายนา พระไตรปิฎกฉบับอักษรสิงหล และพระไตรปิฎกฉบับอักษรโรมันของ Pali Text Society เป็นต้น เพื่อให้พระไตรปิฎกฉบับที่ตรวจชำระขึ้นใหม่นี้มีความสมบูรณ์และถูกต้องที่สุด ทั้งอรรถและพยัญชนะ พร้อมทั้งพิจารณาตั้งข้อย่อหน้า ตั้งชื่อวรรค และตั้งชื่อสูตรไว้ให้ปรากฏชัดเจน เพื่อความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าของพระนิสิตและนักเรียนของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและผู้ที่สนใจจะศึกษาค้นคว้าได้ง่ายขึ้น ส่วนกรณีที่มีความแตกต่างกันทั้งในด้านเนื้อความและการใช้ศัพท์ของพระไตรปิฎกแต่ละฉบับ เมื่อตรวจสอบแน่นอนแล้ว ก็ให้ทำเชิงอรรถบอกที่มาของพระไตรปิฎกฉบับนั้นๆ กำกับไว้อย่างชัดเจน การตรวจชำระดังกล่าวได้ดำเนินการมาจนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๓๒ จึงได้จัดพิมพ์แล้วเสร็จบริบูรณ์ครบ ๔๕ เล่ม โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนสนับสนุนในเบื้องต้นเป็นเงิน ๒๑๐,๐๐๐ บาท

อนึ่ง ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๙ สภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้อนุมัติให้นายพร รัตนสุวรรณ ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาศาสนา ดำเนินการรวบรวมศาสนบัณฑิตตรวจชำระและจัดพิมพ์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จนแล้วเสร็จ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดให้มีการสมโภชพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยได้ทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นประธานเปิดงาน เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕

ต่อมา ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๗ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดทำโครงการแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลสมัยทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา และร่วมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในมหามงคลสมัยทรงครองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปี โดยได้ทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นประธานองค์อุปถัมภ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ประกอบพิธีเปิดโครงการแปลและพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ ณ พระอุโบสถวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ โดยสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺณโชตมหาเถร) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นประธานฝ่ายบรรพชิต ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี เป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ และรัฐบาลในสมัยที่ ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ได้จัดสรรงบประมาณถวายจำนวน ๓๕,๕๒๗,๐๐๐ บาท โครงการดังกล่าวได้ดำเนินการแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครบทั้ง ๔๕ เล่ม ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดให้มีการสมโภชพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันที่ ๖-๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ โดยได้ทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นประธานประกอบพิธีสมโภชพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ ณ มณฑลพิธีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับดังกล่าวนี้ มีคุณลักษณะพิเศษแตกต่างจากฉบับที่เคยมีการแปลสู่พากย์ภาษาไทยในอดีต ถือว่าเป็นพระไตรปิฎกที่แปลด้วยสำนวนภาษาที่ร่วมสมัยเข้าใจง่าย สำหรับการแปลสู่พากย์ภาษาไทยนั้น ในที่บางแห่งถ้าแปลแล้วความหมายจะแปรเปลี่ยนไป ก็คงแปลทับศัพท์ไว้ พร้อมกับทำเชิงอรรถอธิบายไว้โดยอาศัยหลักฐานจากคัมภีร์อรรถกถาหรือฎีกา ซึ่งเชิงอรรถนี้ถือว่าเป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่งของพระไตรปิฎกฉบับนี้ คณะผู้ดำเนินการได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพื่อให้เกิดความ

เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น โดยจะบอกที่มาให้สามารถสืบค้นต่อไปได้ นอกจากนี้ ในแต่ละเล่มที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของพระไตรปิฎกฉบับนี้ คือ จะมีบทนำที่สรุปเนื้อหาสาระสำคัญๆ ในแต่ละเล่มไว้ เมื่ออ่านบทนำแล้วก็สามารถรู้เรื่องราวหรือประเด็นที่สำคัญในแต่ละเล่มได้เป็นอย่างดีก่อนที่จะอ่านในรายละเอียดของแต่ละเล่ม และเนื่องจากพระไตรปิฎกมีหลายเล่ม จึงต้องพิจารณาตรวจสอบที่มา การใช้คำใช้ภาษาให้สอดคล้องกัน จะได้ไม่มีการลักลั่นกัน ใช้สำนวนภาษาระดับเดียวกันให้ได้ มีการสืบค้นว่า คำนี้ สูตรนี้ มีปรากฏในเล่มใดบ้าง แล้วทำเชิงอรรถอ้างอิง เพื่อความสอดคล้อง ความสมบัย จุดเด่นที่สำคัญอีกประการคือดัชนีค้นคำ จะมีการเก็บคำให้ได้มาตรฐานตรงตามหลักวิชาการ เก็บรายละเอียดในแต่ละเล่มให้ได้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าต่อไป ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้พระไตรปิฎกฉบับนี้ได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางสิบมาตราบเท่าปัจจุบัน

เนื่องจากพระไตรปิฎกฉบับดังกล่าวมีเนื้อหาสาระมากจัดพิมพ์เป็นจำนวน ๔๕ เล่ม ผู้มีภาระมากไม่สามารถศึกษาได้โดยง่าย ควรจะมีพระไตรปิฎกฉบับย่อความเพื่อให้สะดวกแก่การศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ผู้มีภาระมาก ดังนั้น เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ นั่นเอง อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะบรรณกรพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับย่อ จำนวน ๒๘ รูป/คน ตามคำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ ๙๓/๒๕๔๒ สั่ง ณ วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อจัดทำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับย่อ พร้อมกันนั้นก็ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะบรรณาธิการ จำนวน ๑๕ รูป/คน ตามคำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ ๙๒/๒๕๔๒ สั่ง ณ วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อพิจารณาตรวจสอบเนื้อหาและการใช้สำนวนภาษาพระไตรปิฎกฉบับย่อดังกล่าว

จากนั้น คณะบรรณกรทั้งหมดได้ประชุมแบ่งกลุ่มกันรับผิดชอบในการจัดทำต้นฉบับเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย เมื่อคณะบรรณกรแต่ละกลุ่มจัดทำต้นฉบับเสร็จแล้วก็นำเสนอต่อที่ประชุมคณะบรรณกรทั้งหมด เพื่อพิจารณาแก้ไขการสรุปย่อเนื้อหาสาระและความสมบัยในการใช้ภาษา แล้วมอบต้นฉบับให้เลขานุการคณะบรรณกรนำเสนอคณะบรรณาธิการพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับย่อ ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๕ รูป/คน มีอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นประธาน เพื่อประชุมพิจารณาตรวจสอบเนื้อหาและสำนวนภาษาไทย ตั้งแต่ต้นปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ เป็นต้นมา

พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ผ่านขั้นตอนการตรวจสอบตามกระบวนการต่างๆ สรุปจากเนื้อหาสาระแห่งพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๔๕ เล่ม เหลือเป็นพระไตรปิฎกแก่นธรรม จำนวน ๖ เล่ม คือ พระวินัยปิฎกจำนวน ๘ เล่ม (เล่มที่ ๑-๘) ย่อเป็น ๑ เล่ม พระสุตตันตปิฎก จำนวน ๒๕ เล่ม (เล่มที่ ๙-๓๓) ย่อเป็น ๔ เล่ม และพระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๑๒ เล่ม (เล่มที่ ๓๔-๔๕) ย่อเป็น ๑ เล่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

พระไตรปิฎกแก่นธรรม เล่มที่ ๑ สรุปเนื้อหาสาระจากพระวินัยปิฎก จำนวน ๘ เล่ม คือ

๑. เล่มที่ ๑ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๑

๒. เล่มที่ ๒ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๒

๓. เล่มที่ ๓ พระวินัยปิฎก ภิกขุนีวิภังค์

๔. เล่มที่ ๔ พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑

๕. เล่มที่ ๕ พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๒

๖. เล่มที่ ๖ พระวินัยปิฎก จูฬวรรค ภาค ๑

๗. เล่มที่ ๗ พระวินัยปิฎก จูฬวรรค ภาค ๒

๘. เล่มที่ ๘ พระวินัยปิฎก ปริวาร

พระไตรปิฎกแก่นธรรม เล่มที่ ๒ สรุปเนื้อหาสาระจากพระสุตตันตปิฎก จำนวน ๖ เล่ม คือ

๑. เล่มที่ ๙ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค

๒. เล่มที่ ๑๐ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค

๓. เล่มที่ ๑๑ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

๔. เล่มที่ ๑๒ พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

๕. เล่มที่ ๑๓ พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

๖. เล่มที่ ๑๔ พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์

พระไตรปิฎกแก่นธรรม เล่มที่ ๓ สรุปเนื้อหาสาระจากพระสุตตันตปิฎก จำนวน ๕ เล่ม คือ

๑. เล่มที่ ๑๕ พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค

๒. เล่มที่ ๑๖ พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

๓. เล่มที่ ๑๗ พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค

๔. เล่มที่ ๑๘ พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค

๕. เล่มที่ ๑๙ พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

พระไตรปิฎกแก่นธรรม เล่มที่ ๔ สรุปเนื้อหาสาระจากพระสุตตันตปิฎก จำนวน ๕ เล่ม คือ

๑. เล่มที่ ๒๐ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกก-ทุก-ติกนิบาต

๒. เล่มที่ ๒๑ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต

๓. เล่มที่ ๒๒ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต

๔. เล่มที่ ๒๓ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฏฐก-นวกนิบาต

๕. เล่มที่ ๒๔ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต

พระไตรปิฎกแก่นธรรม เล่มที่ ๕ สรุปเนื้อหาสาระจากพระสุตตันตปิฎก จำนวน ๙ เล่ม คือ

๑. เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต

๒. เล่มที่ ๒๖ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา

๓. เล่มที่ ๒๗ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑

๔. เล่มที่ ๒๘ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

๕. เล่มที่ ๒๙ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทส

๖. เล่มที่ ๓๐ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิทเทส

๗. เล่มที่ ๓๑ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค

๘. เล่มที่ ๓๒ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๑

๙. เล่มที่ ๓๓ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒ พุทธวงศ์ จริยาปิฎก

พระไตรปิฎกแก่นธรรม เล่มที่ ๖ สรุปเนื้อหาสาระจากพระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๑๒ เล่ม คือ

๑. เล่มที่ ๓๔ พระอภิธรรมปิฎก ธัมมสังคณี

๒. เล่มที่ ๓๕ พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์

๓. เล่มที่ ๓๖ พระอภิธรรมปิฎก ธาตุกถา-ปุคคลบัญญัติ

๔. เล่มที่ ๓๗ พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ

๕. เล่มที่ ๓๘ พระอภิธรรมปิฎก ยมก ภาค ๑

๖. เล่มที่ ๓๙ พระอภิธรรมปิฎก ยมก ภาค ๒

๗. เล่มที่ ๔๐ พระอภิธรรมปิฎก ปัฏฐาน ภาค ๑

๘. เล่มที่ ๔๑ พระอภิธรรมปิฎก ปัฏฐาน ภาค ๒

๙. เล่มที่ ๔๒ พระอภิธรรมปิฎก ปัฏฐาน ภาค ๓

๑๐. เล่มที่ ๔๓ พระอภิธรรมปิฎก ปัฏฐาน ภาค ๔

๑๑. เล่มที่ ๔๔ พระอภิธรรมปิฎก ปัฏฐาน ภาค ๕

๑๒. เล่มที่ ๔๕ พระอภิธรรมปิฎก ปัฏฐาน ภาค ๖

อนึ่ง เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเสนอ *"โครงการจัดพิมพ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐"* ต่อสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อพิจารณาอนุมัติโครงการ ซึ่งสภามหาวิทยาลัยก็ได้อนุมัติโครงการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว อีกทั้งคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ

กรมศิลปากร ก็ได้มีมติให้ดำเนินการได้และสามารถนำตราสัญลักษณ์ของงานพิมพ์ลงบนปกได้ ดังนั้น พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเป็นคัมภีร์ชุดแรก ที่ได้รับการจัดพิมพ์เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการผู้ดำเนินการฝ่ายต่างๆ ที่ได้เสียสละทุ่มเทกำลังกาย กำลังสติปัญญา ความรู้ความสามารถ ทำให้พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสน์ กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี ตลอดถึงท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการมาตั้งแต่ต้นจนแล้วเสร็จสมบูรณ์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้ จะอำนวยความสะดวกและสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ศึกษาและผู้สนใจทั่วไป

ในโอกาสมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา มวลคณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดถึงพสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า ขอถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ขอพระองค์ทรงมีพระชนมายุยิ่งยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ ทรงปราศจากพระโรคาพาธ สมบูรณ์ด้วยพระพลานามัย ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศ ปรากฏเดชานุภาพแผ่ไพศาล เสด็จสถิตยืนนานในพระบรมมไหศวรรย์ราชสมบัติปกครองรัฐสีมามณฑลประเทศไทยให้เจริญวิวัฒนาสถาพร ตลอดชั่วจิรัฏฐิติกาล เทอญ.

จิรं ติฏฺตุ โลกสฺมึ สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ.

ขอพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงดำรงอยู่ในโลกสิ้นกาลนาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺคปาลิ
วิ.ภิกฺขุนี.	วินยปิฎก	ภิกฺขุนีวิภงฺคปาลิ
วิ.ม.	วินยปิฎก	มหาวคฺคปาลิ
วิ.จู.	วินยปิฎก	จูฬวคฺคปาลิ
วิ.ป.	วินยปิฎก	ปริวารปาลิ

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ
ที.ม.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺคปาลิ
ที.ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวคฺคปาลิ
ม.มู.	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสกปาลิ
ม.ม.	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิ
ม.อุ.	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกปาลิ
สं.ส.	สंยุตฺตนิกาย	สคาถวคฺคปาลิ
สं.นิ.	สंยุตฺตนิกาย	นิทานวคฺคปาลิ
สं.ข.	สंยุตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคฺคปาลิ
สं.สฬา.	สंยุตฺตนิกาย	สฬายตนวคฺคปาลิ
สं.ม.	สंยุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺคปาลิ
อง.เอกก.	องฺคุตฺตรนิกาย	เอกกนิปาตปาลิ
อง.ทุก.	องฺคุตฺตรนิกาย	ทุกนิปาตปาลิ

อง.ติก.	องฺคุตฺตรนิกาย	ติกนิปาตปาลิ
อง.จตุกฺก.	องฺคุตฺตรนิกาย	จตุกฺกนิปาตปาลิ
อง.ปญฺจก.	องฺคุตฺตรนิกาย	ปญฺจกนิปาตปาลิ
อง.ฉกฺก.	องฺคุตฺตรนิกาย	ฉกฺกนิปาตปาลิ
อง.สตฺตก.	องฺคุตฺตรนิกาย	สตฺตกนิปาตปาลิ
อง.อฏฺฐก.	องฺคุตฺตรนิกาย	อฏฺฐกนิปาตปาลิ
อง.นวก.	องฺคุตฺตรนิกาย	นวกนิปาตปาลิ
อง.ทสก.	องฺคุตฺตรนิกาย	ทสกนิปาตปาลิ
อง.เอกาทสก.	องฺคุตฺตรนิกาย	เอกาทสกนิปาตปาลิ
ขุ.ขุ.	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกปาฐปาลิ
ขุ.ธ.	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทปาลิ
ขุ.อุ.	ขุทฺทกนิกาย	อุทานปาลิ
ขุ.อิติ.	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตฺตกปาลิ
ขุ.สุ.	ขุทฺทกนิกาย	สุตฺตนิปาตปาลิ
ขุ.วิ.	ขุทฺทกนิกาย	วิมานวตฺถุปาลิ
ขุ.เปต.	ขุทฺทกนิกาย	เปตวตฺถุปาลิ
ขุ.เถร.	ขุทฺทกนิกาย	เถรคาถาปาลิ
ขุ.เถรี.	ขุทฺทกนิกาย	เถรีคาถาปาลิ
ขุ.ชา.	ขุทฺทกนิกาย	ชาตกปาลิ
ขุ.ม.	ขุทฺทกนิกาย	มหานิทฺเทสปาลิ
ขุ.จู.	ขุทฺทกนิกาย	จูฬนิทฺเทสปาลิ
ขุ.ป.	ขุทฺทกนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺคปาลิ
ขุ.อป.	ขุทฺทกนิกาย	อปทานปาลิ
ขุ.พุทฺธ.	ขุทฺทกนิกาย	พุทฺธวํสปาลิ
ขุ.จริยา.	ขุทฺทกนิกาย	จริยาปิฏกปาลิ

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สงฺ.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณีปาลิ
อภิ.วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺคปาลิ
อภิ.ธา.	อภิธมฺมปิฎก	ธาตุกถาปาลิ
อภิ.ปุ.	อภิธมฺมปิฎก	ปุคฺคลปญฺญตฺติปาลิ
อภิ.ก.	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺถุปาลิ
อภิ.ย.	อภิธมฺมปิฎก	ยมกปาลิ
อภิ.ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฺฐานปาลิ

ปกรณวิเสส

เนตฺติ.	เนตฺติปกรณ
เปฏโก.	เปฏโกปเทส
มิลินฺท.	มิลินฺทปญฺหปกรณ
วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ.	วินยปิฎก	สมนฺตปาสาทิกาปาราชิกกณฺฑ - สมาทิเสสาทิ - มหาวคฺคาทิอฏฺฐกถา
กงฺขา.อ.	กงฺขาวิตรณีอฏฺฐกถา	
วิ.สงฺคห.	วินยสงฺคหอฏฺฐกถา	
วิ.นิจฺฉย.	วินยวินิจฺฉย	
อุตฺตรวิ.	อุตฺตรวินิจฺฉย	
ขุทฺทสิกฺขา	ขุทฺทสิกฺขา	
มูลสิกฺขา	มูลสิกฺขา	

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	สีลกฺขนฺธวคฺคอฏฺฐกถา
ที.ม.อ.	ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	มหาวคฺคอฏฺฐกถา
ที.ปา.อ.	ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	ปาฏิกวคฺคอฏฺฐกถา
ม.มู.อ.	มชฺฌิมนิกาย	ปปญฺจสูทนี	มูลปณฺณาสกอฏฺฐกถา
ม.ม.อ.	มชฺฌิมนิกาย	ปปญฺจสูทนี	มชฺฌิมปณฺณาสกอฏฺฐกถา
ม.อุ.อ.	มชฺฌิมนิกาย	ปปญฺจสูทนี	อุปริปณฺณาสกอฏฺฐกถา
สํ.ส.อ.	สํยุตฺตนิกาย	สารตฺถปฺปกาสินี	สคาถวคฺคอฏฺฐกถา
สํ.นิ..ข.อ.	สํยุตฺตนิกาย	สารตฺถปฺปกาสินี	นิทาน-ขนฺธวารวคฺคอฏฺฐกถา
สํ.สฬา..ม.อ.	สํยุตฺตนิกาย	สารตฺถปฺปกาสินี	สฬายตน-มหาวารวคฺคอฏฺฐกถา
องฺ.เอกก.อ.	องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	เอกกนิปาตอฏฺฐกถา
องฺ.ทุก..ติก..จตุกฺก.อ.	องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	ทุกาทินิปาตอฏฺฐกถา
องฺ.ปญฺจก..ฉกฺก..สตฺตก..อฏฺฐก..นวก..ทสก..เอกาทสก.อ.	องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	ปญฺจกาทินิปาตอฏฺฐกถา
ขุ.ขุ.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถโชติกา	ขุทฺทกปาฐอฏฺฐกถา
ขุ.ธ.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทอฏฺฐกถา	
ขุ.อุ.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถทีปนี	อุทานอฏฺฐกถา
ขุ.อิติ.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถทีปนี	อิติวุตฺตกอฏฺฐกถา
ขุ.สุ.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถโชติกา	สุตฺตนิปาตอฏฺฐกถา
ขุ.วิ.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถทีปนี	วิมานวตฺถุอฏฺฐกถา
ขุ.เปต.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถโชติกา	เปตวตฺถุอฏฺฐกถา
ขุ.เถร.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถทีปนี	เถรคาถาอฏฺฐกถา
ขุ.เถรี.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถทีปนี	เถรีคาถาอฏฺฐกถา
ขุ.ชา.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ชาตกอฏฺฐกถา	
ขุ.ม.อ.	ขุทฺทกนิกาย	สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา	มหานิทฺเทสอฏฺฐกถา
ขุ.จู.อ.	ขุทฺทกนิกาย	สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา	จูฬนิทฺเทสอฏฺฐกถา
ขุ.ป.อ.	ขุทฺทกนิกาย	สทฺธมฺมปฺปกาสินี	ปฏิสมฺภิทามคฺคอฏฺฐกถา
ขุ.อป.อ.	ขุทฺทกนิกาย	วิสุทฺธชนวิลาสินี	อปทานอฏฺฐกถา

ขุ.พุทธ.อ.	ขุทฺทกนิกาย	มธุรตฺถวิลาสินี	พุทธวํสอฏฺฐกถา
ขุ.จริยา.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถทีปนี	จริยาปิฎกอฏฺฐกถา

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สงฺ.อ.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี	อฏฺฐสาลินีอฏฺฐกถา
อภิ.วิ.อ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค	สมฺโมหวิโนทนีอฏฺฐกถา
อภิ.ปญฺจ.อ.	อภิธมฺมปิฎก	ปญฺจปกรณอฏฺฐกถา	

อรรรถกถาปกรณวิเสส

เนตฺติ.อ.	ขุทฺทกนิกาย	เนตฺติอฏฺฐกถา
สงฺคห.	อภิธมฺมตฺถสงฺคห	
อภิ.วตาร.	อภิธมฺมาวตาร	

ฎีกาพระวินัยปิฎก

วชิร.ฎีกา	วชิรพุทฺธิฎีกา
สารตฺถ.ฎีกา	สารตฺถทีปนีฎีกา
วิมติ.ฎีกา	วิมติวิโนทนีฎีกา
กงฺขา.ฎีกา	กงฺขาวิตรณีปุราณฎีกา
กงฺขา.ฎีกา (อภินว)	วินยตฺถมญฺชูสา กงฺขาวิตรณี อภินวฎีกา
วินย.ฎีกา	วินยาลงฺการฎีกา
วิ.ฎีกา	วินยวินิจฺฉยฎีกา
อุตฺตร.ฎีกา	อุตฺตรวินิจฉยฎีกา
ขุทฺท.ฎีกา	ขุทฺทสิกฺขาปุราณฎีกา
ขุทฺท.ฎีกา (อภินว)	ขุทฺทสิกฺขาอภินวฎีกา
มูล.ฎีกา	มูลสิกฺขาฎีกา

ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.ฎีกา	ทีฆนิกาย	ลีนตฺถปฺปกาสนี	สีลกฺขนฺธวคฺคฎีกา
ที.ม.ฎีกา	ทีฆนิกาย	ลีนตฺถปฺปกาสนี	มหาวคฺคฎีกา

ที.ปา.ฏีกา	ทีฆนิกาย	สีลขนฺธวคฺคฏีกา
ที.สี.ฏีกา (อภินว)	ทีฆนิกาย	สาธุวิลาสินี
ม.มู.ฏีกา	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสกฏีกา
ม.ม.ฏีกา	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสกฏีกา
ม.อุ.ฏีกา	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกฏีกา
ส.ฏีกา	สํยุตฺตนิกาย	สํยุตฺตฏีกา
อง.ฏีกา	องฺคุตฺตรนิกาย	องฺคุตฺตรฏีกา
ขุ.ธ.ฏีกา	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทมหาฏีกา

ฎีกาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.มูลฏีกา	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี-วิภงฺค-ปญฺจปกรณมูลฏีกา
อภิ.อนฏีกา	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี-วิภงฺค-ปญฺจปกรณอนุฏีกา
ม.ฏีกา	มณิทีปฏีกา	
มธุ.ฏีกา	มธุสารตฺถทีปนีฏีกา	

ฎีกาปกรณวิเสส

เนตฺ.ฏีกา	เนตฺติฏีกา	
เนตฺ.วิ.	เนตฺติวิภาวินี	
มิลินฺท.ฏีกา	มธุรตฺถปกาสินี	มิลินฺทปญฺหฏีกา
วิสุทฺธิ.มหาฏีกา	ปรมตฺถมญฺชูสา	วิสุทฺธิมคฺคมหาฏีกา
วิสุทฺธิ.จูฬฏีกา	วิสุทฺธิมคฺคจูฬฏีกา	
อภิ.วตารฏีกา	อภิธมฺมตฺถวิกาสินี	อภิธมฺมาวตารฏีกา
วิภาวน.	อภิธมฺมตฺถวิภาวนฏีกา	
มณิ.ฏีกา	มณิสารมญฺชูสาฏีกา	

คัณฐี

ปฏิ.คณฺฐิ	ปฏิสมฺภิทามคฺคฏฐกถาคณฺฐิ
วิ.โยชนา	อภิธมฺมตฺถวิภาวินีโยชนา

สารบัญ

พระวินัยปิฎก

๑. ความหมาย ๑
๒. ความเป็นมาของพระวินัย ๒
๓. การวินิจฉัยสิกขาบท ๕
๔. ผู้สืบทอดพระวินัย ๘
๕. การวินิจฉัยพระวินัย ๘
๖. การจัดหมวดหมู่พระวินัยปิฎก ๑๐
๗. แผนภูมิแสดงโครงสร้างพระวินัยปิฎก ๑๑
๘. การจัดแบ่งคัมภีร์พระวินัยปิฎก ๑๕

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑(
มหาวิภังค์ ๑๖

๑. ความหมายและนัยของมหาวิภังค์ ๑๖
๒. การจัดแบ่งหมวดหมู่ในมหาวิภังค์ ๑๙
๓. สาระสำคัญของมหาวิภังค์ ๑๙

มหาวิภังค์ ภาค ๑ (ภิกขุวิภังค์)
เวรัญชกัณฑ์ ๒๐

๑. ปาราชิกกัณฑ์ ว่าด้วยปาราชิก

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุเสพเมถุนธรรม ๒๔
ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ๓๐
ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุพรากกายมนุษย์ ๓๔
ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม ๓๗

๒. สังฆาทิเสสกัณฑ์ ว่าด้วยอาบัติสังฆาทิเสส

๑. สุกกวิสัฏฐิสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ๔๒
๒. กายสังสัคคสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุถูกต้องกายหญิง ๔๕
๓. ทุฏฐุลลวาจาสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุพูดเกี้ยวหญิง ๔๗

๔. ยัตตกามปาริจาริยสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุพูดให้บำเรอความใคร่ของตน ๔๙
๕. สัญจริตตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุพูดชักสื่อ ๕๐
๖. กุฏิการสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุก่อสร้างกุฏิ ๕๒
๗. วิหารการสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุสร้างวิหาร ๕๔
๘. ปฐมทุฏฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทสะสิกขาบทที่ ๑ ๕๕
๙. ทุติยทุฏฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทสะสิกขาบทที่ ๒ ๕๗
๑๐. สังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำสงฆ์ให้แตกกัน ๕๘
๑๑ สังฆเภทานุวัตตกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ ๕๙
๑๒. ทุพพจสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุว่ายากสอนยาก ๖๐
๑๓. กุลทูสกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล ๖๑

๓. อนิยตกัณฑ์ ว่าด้วยอนิยต

๑. ปฐมอนิยตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง ๖๔
๒. ทุติยอนิยตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุนั่งในที่ลับหูกับหญิงสองต่อสอง ๖๕

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๒
มหาวิภังค์ ภาค ๒ (ภิกขุวิภังค์) ๖๗

๔. นิสสัคคิยกัณฑ์ ว่าด้วยอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

๑. จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร ๖๗
๑. ปฐมกฐินสิกขาบท ว่าด้วยกฐินเดาะสิกขาบทที่ ๑ ๖๗
๒. อุทโทสิตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเก็บจีวรไว้ในโรงเก็บของ ๖๙
๓. ตติยกฐินสิกขาบท ว่าด้วยกฐินเดาะสิกขาบทที่ ๓ ๗๐
๔. ปุราณจีวรสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุใช้ซักจีวรเก่า ๗๒
๕. จีวรปฏิคคหณสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุรับจีวร ๗๓
๖. อัญญาตกวิญญัตติสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุออกปากขอคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ ๗๕
๗. ตตุตตริสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุออกปากขอจีวรมากเกิน ๗๖
๘. อุปักขฏสิกขาบท ว่าด้วยทายกตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร... ๗๗

๙. ทุติยอุปักขฏสิกขาบท ว่าด้วยทายกตระเตรียมทรัพย์ ... ๗๘
๑๐. ราชสิกขาบท ว่าด้วยมหาอำมาตย์สั่งทูตให้นำทรัพย์ค่าจีวร ... ๗๙

๒. โกสิยวรรค หมวดว่าด้วยสันถัดใยไหม

๑. โกสิยสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำสันถัดใยไหม ๘๑
๒. สุทธกาฬกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำสันถัดโดยใช้ขนเจียมดำล้วน ๘๒
๓. เทฺวภาคสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุใช้ขนเจียมดำ ๒ ส่วนทำสันถัด ๘๓
๔. ฉัพพัสสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเก็บสันถัดไว้ ๖ ปี ๘๔
๕. นิสีทนสันถตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทิ้งสันถัดสำหรับรองนั่ง ๘๕
๖. เอฬกโลมสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุรับขนเจียม ๘๗
๗. เอฬกโลมโธวาปนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุให้ซักขนเจียม ๘๘
๘. รูปิยสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุรับรูปิยะ ๘๙
๙. รูปิยสังโวหารสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุแลกเปลี่ยนรูปิยะต้นบัญญัติ ๙๐
๑๐. กยวิกกยสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำการซื้อขาย ต้นบัญญัติ ๙๐

๓. ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องบาตร ๙๑

๑. ปัตตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุสะสมบาตร ๙๑
๒. อูนปัญจพันธนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุมีบาตรที่มีรอยซ่อมน้อยกว่า ๕ แห่ง ๙๓
๓. เภสัชชสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุรับประเคนเภสัชเก็บไว้ ๙๔
๔. วัสสิกสาฏิกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน ๙๖
๖. สุตตวิญญัตติสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุออกปากขอด้าย ๙๘
๗. มหาเปสการสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุสั่งช่างหูกให้ทอจีวร ๙๙
๘. อัจเจกจีวรสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุรับอัจเจกจีวร ๑๐๐
๙. สาสังกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุอยู่ในเสนาสนะป่าที่น่าหวาดระแวง ๑๐๒
๑๐. ปริณตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุน้อมลาภของสงฆ์มาเพื่อตน ๑๐๓

๔. ปาจิตติยกัณฑ์ ว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์

๑. มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วยการกล่าวเท็จ ๑๐๔

๑. มุสาวาทสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุกล่าวเท็จ ๑๐๔
๒. โอมสวาทสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุกล่าวเสียดสี ๑๐๕

๓. เปสุญญสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุกล่าวส่อเสียด ๑๐๖
๔. ปทโสธัมมสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุสอนให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ ๑๐๗
๕. สหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบัน ... ๑๐๘
๖. ทุติยสหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบัน ... ๑๐๙
๗. ธัมมเทสนาสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุแสดงธรรมกระซิบที่ใกล้หู ๑๑๐
๘. ภูตาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง ๑๑๒
๙. ทุฏฐุลลาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบ ๑๑๓
๑๐. ปฐวิขณนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขุดดิน ๑๑๔

๒. ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยของเขียว ๑๑๕

๑. ภูตคามสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุพรากภูตคาม ๑๑๕
๒. อัญญวาทกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุพูดกลบเกลื่อน ๑๑๗
๓. อุชฌาปนกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุกล่าวให้เพ่งโทษผู้อื่น ๑๑๘
๔. ปฐมเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุไม่เก็บเสนาสนะสิกขาบทที่ ๑ ๑๑๙
๕. ทุติยเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุไม่เก็บเสนาสนะสิกขาบทที่ ๒ ๑๒๐
๖. อนุปขัชชสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเข้าไปแทรกแซง ๑๒๑
๗. นิกกัฑฒนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุฉุดลากภิกษุอื่นแล้วครอบครองที่อยู่ ๑๒๒
๘. เวหาสกุฏิสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุอยู่บนกุฏิชั้นลอย ๑๒๓
๙. มหัลลกวิหารสิกขาบท ว่าด้วยมหาอำมาตย์สร้างวิหารหลังใหญ่ ๑๒๔
๑๐. สัปปาณกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุใช้สอยน้ำที่มีสิ่งมีชีวิต ๑๒๕

๓. โอวาทวรรค หมวดว่าด้วยการสั่งสอน ๑๒๖

๑. โอวาทสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้สั่งสอนภิกษุณี ๑๒๖
๒. อัตถังคตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุสั่งสอนภิกษุณีเมื่อดวงอาทิตย์อัสดง ๑๒๘
๓. ภิกขุนูปัสสยสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุไปสั่งสอนภิกษุณีถึงสำนักที่อยู่ ๑๒๙
๔. อามิสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุสั่งสอนภิกษุณีเพราะเห็นแก่อามิส ๑๓๐
๕. จีวรทานสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุถวายจีวรแก่ภิกษุณี ๑๓๑
๕. จีวรสิพพนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเย็บจีวรให้ภิกษุณี ๑๓๒
๗. สังวิธานสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุชักชวนภิกษุณีเดินทางร่วมกัน ๑๓๓
๘. นาวาภิรุหนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุโดยสารเรือลำเดียวกับภิกษุณี ๑๓๕

๙. ปริปาจิตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุฉันปิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำ ... ๑๓๖
๑๐. รโหนิสัชชสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุนั่งกับหญิงในที่ลับ ดันบัญญัติ ๑๓๗

๔. โภชนวรรค หมวดว่าด้วยโภชนะ ๑๓๘

๑. อาวสถปิณฑสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุฉันภัตตาหารในที่พักแรม ๑๓๘
๒. คณโภชนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุฉันคณโภชน์ ๑๓๙
๓. ปรัมปรโภชนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุฉันปรัมปรโภชน์ ๑๔๓
๔. กาณมาตุสิกขาบท ว่าด้วยมารดาของนางกาณา ๑๔๕
๕. ปฐมปวารณาสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุบอกห้ามภัตตาหารสิกขาบทที่ ๑ ๑๔๗
๖. ทุติยปวารณาสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุบอกห้ามภัตตาหารสิกขาบทที่ ๒ ๑๔๙
๗. วิกาลโภชนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล ๑๕๐
๘. สันนิธิการกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุสะสมโภชนาหาร ๑๕๑
๙. ปณีตโภชนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุออกปากขออาหารอันประณีต ๑๕๒
๑๐. ทันตโปนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุรับประเคนอาหาร ... ๑๕๓

๕. อเจลกวรรค หมวดว่าด้วยนักบวชเปลือยกาย ๑๕๔

๑. อเจลกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุแจกอาหารให้แก่นักบวชเปลือยกาย ๑๕๔
๒. อุยโยชนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุส่งภิกษุอื่นกลับอารามก่อน ๑๕๕
๓. สโภชนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเข้าไปแทรกแซงในที่ที่สามีภรรยาอยู่ ... ๑๕๖
๔. รโหปฏิจฉันนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง ๑๕๗
๕. รโหนิสัชชสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุนั่งในที่ลับ ๑๕๘
๖. จาริตตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุรับนิมนต์แล้วเที่ยวไปก่อนเวลาภัตตาหาร ๑๕๙
๗. มหานามสิกขาบท ว่าด้วยพระเจ้ามหานามศากยะ ๑๖๒
๘. อุยยุตตเสนาสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุไปดูกองทัพที่กำลังเคลื่อนออกไปรบ ๑๖๓
๙. เสนาวาสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุพักอยู่ในกองทัพ ๑๖๕
๑๐. อุยโยธิกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุไปดูสนามรบ ๑๖๖

๖. สุราปานวรรค หมวดว่าด้วยการดื่มสุรา ๑๖๗

๑. สุราปานสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุดื่มสุราและเมรัย ๑๖๗
๒. อังคุลิปโตทกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุใช้นิ้วมือจี้กันเล่น ๑๖๘
๓. หัสสธัมมสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเล่นน้ำ ๑๖๙

๔. อนาทริยสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุไม่เอื้อเฟื้อ (ภิกษุดื้อรั้น) ๑๗๐
๕. ภิงสาปนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำให้ตกใจ ๑๗๑
๖. โชติกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุก่อไฟผิง ๑๗๒
๗. นหานสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุสรงน้ำ ๑๗๓
๘. ทุพพัณณกรณสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำจีวรใหม่ให้เสียสี ๑๗๖
๙. วิกัปปนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุวิกัปจีวร ๑๗๗
๑๐. จีวรอปนิธานสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุซ่อนจีวร ๑๗๘

๗. สัปปาณกวรรค หมวดว่าด้วยการจงใจปลงชีวิตสัตว์ ๑๗๙

๑. สัญจิจจสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุจงใจปลงชีวิตสัตว์ ๑๗๙
๒. สัปปาณกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุใช้สอยน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต ๑๘๐
๓. อุกโกฏนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุรื้อฟื้นอธิกรณ์ขึ้นพิจารณาใหม่ ๑๘๑
๔. ทุฏฐุลลสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุปกปิดอาบัติชั่วหยาบ ๑๘๒
๕. อูนวีสติวัสสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุอุปสมบทให้บุคคลมีอายุไม่ครบ ... ๑๘๓
๖. เถยยสัตถสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเดินทางไกลร่วมกับพ่อค้าเกวียน ... ๑๘๕
๗. สังวิธานสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุชักชวนเดินทางร่วมกับมาตุคาม ๑๘๖
๘. อริฏฐสิกขาบท ว่าด้วยพระอริฏฐะกล่าวตู่พระผู้มีพระภาค ๑๘๗
๙. อุกขิตตสัมโภคสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุคบหาภิกษุที่ถูกสงฆ์ลง ... ๑๘๘
๑๐. กัณฏกสิกขาบท ว่าด้วยสามเณรกัณฏกะถูกสงฆ์นาสนะ(ให้สึก) ๑๘๙

๘. สหธัมมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ประพฤติธรรม ๑๙๐

๑. สหธัมมิกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุตักเตือนภิกษุผู้ร่วมประพฤติธรรม ... ๑๙๑
๒. วิเลขนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุตำหนิติเตียนสิกขาบท ๑๙๑
๓. โมหนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุแสร้งทำเป็นไม่รู้ ๑๙๒
๔. ปหารสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำร้ายภิกษุ ๑๙๓
๕. ตลสัตติกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเงื้อฝ่ามือขึ้นทำทีว่าจะทำร้าย ๑๙๔
๖. อมูลกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุใส่ความด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล ๑๙๕
๗. สัญจิจจสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุจงใจก่อความรำคาญ ๑๙๕
๘. อุปัสสุติสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุแอบฟังภิกษุทะเลาะกัน ๑๙๖
๙. กัมมปฏิพาหนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุคัดค้านกรรมที่ถูกต้อง ๑๙๗
๑๐. ฉันทังอทัตวาคมนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุไม่ให้ฉันทะแล้วหลีกไป ๑๙๘

๑๑. ทัพพสิกขาบท ว่าด้วยสงฆ์ถวายจีวรแก่พระทัพพมัลลบุตร ๑๙๙
๑๒. ปริณามนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุน้อมลาภของสงฆ์ไปเพื่อประโยชน์ ... ๒๐๐

๙. รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ ๒๐๑

๑. อันเตปุรสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเข้าไปพระราชฐานชั้นใน ๒๐๑
๒. รตนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเก็บรัตนะที่เจ้าของลืมทิ้งไว้ ๒๐๔
๓. วิกาลคามปเวสนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ๒๐๖
๔. สูจิฆรสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำกล่องเข็ม ๒๐๘
๕. มัญจปีฐสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำเตียงหรือตั่ง ๒๐๙
๖. ตูโลนัทธสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำเตียงหรือตั่งหุ้มนุ่น ๒๑๐
๗. นิสีทนสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำผ้ารองนั่ง ๒๑๑
๘. กัณฑุปฏิจฉาทิสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำผ้าปิดฝี ๒๑๒
๙. วัสสิกสาฏิกาสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝน ๒๑๓
๑๐. นันทสิกขาบท ว่าด้วยพระนันทะห่มสุคตจีวร ๒๑๕

๖. ปาฏิเทสนียกัณฑ์ ว่าด้วยอาบัติปาฏิเทสนียะ

๑. ปฐมปาฏิเทสนิยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับของเคี้ยวของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ๒๑๖
๒. ทุติยปาฏิเทสนิยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุไม่ห้ามภิกษุณีผู้คอยบงการถวายอาหาร ๒๑๗
๓. ตติยปาฏิเทสนิยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับของเคี้ยวของฉันในที่ที่ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน ๒๑๘
๔. จตุตถปาฏิเทสนิยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับของเคี้ยวของฉันที่ไม่ได้แจ้งไว้ก่อน ๒๑๐

๗. เสขิยกัณฑ์ ว่าด้วยเสขิยะ ๒๒๒

๘. อธิกรณสมถะ ว่าด้วยอธิกรณสมถะ (วิธีระงับอธิกรณ์) ๒๒๖

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๓
ภิกขุนีวิภังค์

๑. ความหมายและนัยของภิกขุนีวิภังค์ ๒๒๙
๒. การจัดแบ่งหมวดหมู่ในภิกขุนีวิภังค์ ๒๒๙
๓. สาระสำคัญของภิกขุนีวิภังค์ ๒๓๑

๑. ปาราชิกกัณฑ์ ว่าด้วยอาบัติปาราชิก

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณียินดีการจับต้องที่บริเวณเหนือเข่าขึ้นไป ๒๓๑
ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีปกปิดความผิดของตน ๒๓๒
ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลง ... ๒๓๓
ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณียินดีให้ชายจับมือเป็นต้น ๒๓๔

๒. สังฆาทิเสสกัณฑ์ ว่าด้วยอาบัติสังฆาทิเสส

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีก่อคดีพิพาท ๒๓๖
สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงผู้เป็นโจร ๒๓๗
สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีเข้าละแวกบ้านตามลำพัง ๒๓๘
สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยการรับภิกษุณีผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม ... ๒๔๑
สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีรับโภชนาหารจากมือชายผู้กำหนัด ๒๔๒
สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยการส่งเสริมภิกษุณีให้รับโภชนะจากมือชาย ... ๒๔๓
สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีบอกคืนพระวัดนครัย ๒๔๔
สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีโกรธเคืองเพราะถูกตัดสินให้แพ้อธิกรณ์ ๒๔๕
สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีมีความประพฤติเลวทราม ๒๔๖
สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยการยุยงส่งเสริมให้ภิกษุณีประพฤติเลวทราม ๒๔๗

๓. นิสสัคคิยกัณฑ์ ว่าด้วยนิสสัคคีย์

๑. ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร ๒๔๙

สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีสะสมบาตร ๒๔๙
สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีแจกอกาลจีวร ๒๕๐

สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนจีวร ๒๕๑
สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณีขอของอย่างหนึ่งแล้วกลับขออีกอย่างหนึ่ง ๒๕๑
สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีให้ซื้อของอย่างหนึ่งแล้วกลับให้ซื้ออีกอย่างหนึ่ง ๒๕๒
สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนบริขารที่เขาถวายแก่สงฆ์ (๑) ๒๕๓
สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนบริขารที่เขาถวายแก่สงฆ์ (๒) ๒๕๔
สิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนบริขารที่เขาถวายแก่คณะ (๑) ๒๕๔
สิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนบริขารที่เขาถวายแก่คณะ (๒) ๒๕๖
สิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนบริขารที่เขาถวายแก่บุคคล ๒๕๗
สิกขาบทที่ ๑๑ ว่าด้วยภิกษุณีขอผ้าห่มหนาในฤดูหนาว ๒๕๘
สิกขาบทที่ ๑๒ ว่าด้วยภิกษุณีขอผ้าห่มบางในฤดูร้อน ๒๕๙

๔. ปาจิตติยกัณฑ์ ว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์

๑. ลสุณวรรค หมวดว่าด้วยกระเทียม ๒๖๑
สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีฉันกระเทียม ๒๖๑
สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีถอนขนในที่แคบ ๒๖๓
สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีสัมผัสองค์กำเนิด ๒๖๔
สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณีใช้ท่อนยาง ๒๖๔
สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีใช้น้ำชำระ ๒๖๕
สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยภิกษุณีผู้คอยปรนนิบัติ ๒๖๕
สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีขอข้าวเปลือกดิบ ๒๖๖
สิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีเทอุจจาระทิ้งภายนอกฝา ๒๖๗
สิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีเทอุจจาระทิ้งบนของเขียว ๒๖๘
สิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยภิกษุณีดูการชับร้องฟ้อนรำ ๒๖๘

๒. อันธการวรรค หมวดว่าด้วยความมืด ๒๖๙
สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีสนทนากับชายในที่มืด ๒๖๙
สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณียืนกับชายในที่กำบัง ๒๗๐
สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีสนทนากับชายในที่แจ้ง ๒๗๑
สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณียืนกระซิบกับชายสองต่อสอง ๒๗๒
สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีหลีกไปโดยไม่บอกเจ้าของให้ทราบ ๒๗๓

สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยภิกษุณีนั่งนอนบนอาสนะโดยไม่บอกเจ้าของให้ทราบ ๒๗๔
สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีปูลาดที่นอนโดยไม่บอกเจ้าของบ้าน ๒๗๕
สิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีให้ผู้อื่นโพนทะนา ๒๗๕
สิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีสาปแช่งตนและผู้อื่น ๒๗๖
สิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยภิกษุณีร้องไห้ทุบตีตนเอง ๒๗๗

๓. นัคควรรค หมวดว่าด้วยการเปลือยกาย ๒๗๘
สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีเปลือยกายอาบน้ำ ๒๗๘
สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีใช้ผ้าอาบน้ำที่ไม่ได้ขนาด ๒๗๙
สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีเลาะจีวรแล้วไม่เย็บ ๒๘๐
สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณีไม่ผลัดเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิตามกำหนด ๒๘๑
สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีห่มจีวรสับเปลี่ยนกัน ๒๘๒
สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยภิกษุณีทำอันตรายแก่จีวรลาภของคณะ ๒๘๓
สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีคัดค้านการแจกจีวรที่ชอบธรรม ๒๘๔
สิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีให้สมณจีวรแก่ผู้ไม่ใช่ภิกษุณี ๒๘๕
สิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีให้ล่วงเลยสมัยแห่งจีวรกาล ๒๘๕
สิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยภิกษุณีห้ามการเดาะกฐินที่ชอบธรรม ๒๘๖

๔. ตุวัฏฏวรรค หมวดว่าด้วยการนอนด้วยกัน ๒๘๗
สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีนอนบนเตียงเดียวกัน ๒๘๗
สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีใช้ผ้าผืนเดียวเป็นทั้งผ้าปูนอนและผ้าห่ม ๒๘๘
สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีจงใจก่อความรำคาญ ๒๘๙
สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณีไม่ใส่ใจดูแลเพื่อนภิกษุณี ๒๙๐
สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีฉุดลากออกต้นบัญญัติ ๒๙๑
สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยภิกษุณีอยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ ๒๙๒
สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีเที่ยวจาริกไปในที่ที่น่าหวาดกลัวภายในรัฐ ๒๙๓
สิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีเที่ยวจาริกไปในที่ที่น่าหวาดกลัวภายนอกรัฐ ๒๙๔
สิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีเที่ยวจาริกไปภายในพรรษา ๒๙๔
สิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยภิกษุณีไม่หลีกจาริกไป ๒๙๕

๕. จิตตาคารวรรค หมวดว่าด้วยหอจิตรกรรม ๒๙๖
สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีไปดูโรงละครหลวง ๒๙๖
สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีใช้ตั่งหรือแท่น ๒๙๗
สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีกรอด้าย ๒๙๘
สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณีช่วยทำการขวนขวายเพื่อคฤหัสถ์ ๒๙๘
สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีไม่ช่วยระงับอธิกรณ์ ๒๙๘
สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยภิกษุณีให้ของเคี้ยวของฉันแก่นักฟ้อน ๓๐๐
สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีใช้ผ้าซับระดูแล้วไม่ยอมสละ ๓๐๑
สิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีไม่สละที่พักอาศัย ๓๐๒
สิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีเรียนดิรัจฉานวิชา ๓๐๓
สิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยภิกษุณีสอนดิรัจฉานวิชา ๓๐๔

๖. อารามวรรค หมวดว่าด้วยอาราม ๓๐๕
สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีเข้าไปสู่อารามโดยไม่บอกภิกษุก่อน ๓๐๕
สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีด่าบริภาษภิกษุ ๓๐๖
สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีด่าบริภาษคณะ ๓๐๗
สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณีฉันของเคี้ยวของฉันเมื่อห้ามภัตตาหารแล้ว ๓๐๘
สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีหวงแหนตระกูล ๓๐๙
สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยภิกษุณีอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ๓๑๐
สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีไม่ปวารณาในสงฆ์สองฝ่าย ๓๑๑
สิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีไม่ไปรับโอวาท ๓๑๒
สิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีไม่ถามอุโบสถ ๓๑๓
สิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยภิกษุณีใช้ให้บ่งผีในร่มผ้า ๓๑๔

๗. คัพภินีวรรค หมวดว่าด้วยหญิงมีครรภ์ ๓๑๕
สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงมีครรภ์ ๓๑๕
สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงผู้มีลูกยังดื่มนม ๓๑๖
สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีให้บวชสิกขมานาผู้ยังไม่ได้ศึกษาธรรม ๖ ... ๓๑๖
สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาที่สงฆ์ยังไม่รับรอง ๓๑๘

สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงมีครอบครัวผู้มีอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี ๓๑๙
สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงมีครอบครัวผู้มีอายุครบ ๑๒ ปี ... ๓๒๐
สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงผู้มีครอบครัวที่สงฆ์ยังไม่รับรอง ๓๒๑
สิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีไม่อนุเคราะห์สหชีวินีตลอด ๒ ปี ๓๒๒
สิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีไม่ติดตามปวัตตินีตลอด ๒ ปี ๓๒๓
สิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยภิกษุณีไม่พาสหชีวินีหลีกไป ๓๒๔

๗. กุมารีวรรค หมวดว่าด้วยกุมารี ๓๒๕

สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้กุมารีผู้มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ๓๒๕
สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้กุมารีผู้ยังไม่ได้ศึกษาธรรม ๖ สิกขาบท ๓๒๖
สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้กุมารีที่สงฆ์ยังไม่รับรอง ๓๒๗
สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณีมีพรรษาน้อยกว่า ๑๒ พรรษาเป็นปวัตตินี ๓๒๖
สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีมีพรรษาครบ ๑๒ พรรษา
เป็นปวัตตินีแต่สงฆ์ยังไม่แต่งตั้ง ๓๒๘
สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยภิกษุณีบ่นว่าภายหลัง ๓๒๙
สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีบอกสิกขมานาให้ถวายจีวรแก่ตน ... ๓๓๐
สิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีบอกสิกขมานาให้ติดตามตลอด ๒ ปี
แล้วไม่บวชให้ ๓๓๑
สิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาผู้คลุกคลีกับชาย ๓๓๒
สิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาผู้ยังไม่ได้รับอนุญาต ๓๓๓
สิกขาบทที่ ๑๑ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาด้วยการให้ปาริวาสิกฉันทะ ๓๓๓
สิกขาบทที่ ๑๒ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาทุก ๆ ปี ๓๓๔
สิกขาบทที่ ๑๓ ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาปีละ ๒ รูป ๓๓๕

๘. ฉัตตุปาหนวรรค หมวดว่าด้วยร่มและรองเท้า ๓๓๖

สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีผู้ไม่อาพาธกั้นร่มและสวมรองเท้า ๓๓๖
สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุณีเดินทางด้วยยานพาหนะ ๓๓๗
สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุณีใช้เครื่องประดับเอว ๓๓๘
สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยภิกษุณีใช้เครื่องประดับของหญิง ๓๓๙

สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุณีใช้ของหอมเครื่องย้อมผิว ๓๔๐
สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยภิกษุณีใช้ผงแป้งอบกลิ่น ๓๔๑
สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยภิกษุณีใช้ให้ปีบนวด ๓๔๒
สิกขาบทที่ ๘,๙,๑๐ ว่าด้วยภิกษุณีใช้ (สิกขมานา สามเณรี) หญิงคฤหัสถ์ ... ๓๔๓
สิกขาบทที่ ๑๑ ว่าด้วยภิกษุณีนั่งบนอาสนะโดยไม่ขอโอกาสก่อน ๓๔๓
สิกขาบทที่ ๑๒ ว่าด้วยภิกษุณีถามปัญหากับภิกษุโดยไม่ขอโอกาส ๓๔๔
สิกขาบทที่ ๑๓ ว่าด้วยภิกษุณีเข้าหมู่บ้านโดยไม่มีผ้ารัดถัน ๓๔๔

๕. ปาฏิเทสนียกัณฑ์ ว่าด้วยอาบัติปาฏิเทสนียะ

สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีออกปากขอเนยใส ๓๔๖
สิกขาบทที่ ๒ – ๘ ว่าด้วยภิกษุณีออกปากขอน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา ... ๓๔๗

๖. เสขิยกัณฑ์ ว่าด้วยเสขิยะ ๓๔๙

๗. อธิกรณสมถะ ว่าด้วยวิธีระงับหรือตัดสินอธิกรณ์ ๓๕๐

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๔

มหาวรรค ภาค ๑

๑. ความหมายและนัยของ "มหาวรรค" ๓๕๑
๒. การจัดแบ่งหมวดหมู่ในมหาวรรค ๓๕๑
๓. สาระสำคัญของมหาวรรค ๓๕๒

๑. มหาขันธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องสำคัญ

๑. โพธิกถา เรื่องทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาทขณะประทับ ณ ควงโพธิพฤกษ์ ๓๕๓
๒. อชปาลกถา เรื่องตรัสธรรมเหตุให้เป็นพราหมณ์ขณะประทับ
ณ ควงต้นอชปาลนิโครธ ๓๕๓
๓. มุจลินทกถา เรื่องทรงเปล่งอุทานปรารภสุขขณะประทับ ณ ควงต้นมุจลินท์ ๓๕๔
๔. ราชายตนกถา เรื่องพบกับตปุสสะและภัลลิกะขณะประทับ
ณ ควงต้นราชายตนะ ๓๕๔

๕. พรหมยาจนกถา เรื่องพรหมอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม ๓๕๕
๖. ปัญจวัคคิยกถา เรื่องปัญจวัคคีย์ ๓๕๕
๗. ปัพพัชชากถา เรื่องยสกุลบุตรบรรพชา ๓๕๖
๘. มารกถา เรื่องส่งพระอรหันต์ ๖๐ องค์ ผู้พ้นจากบ่วงมาร ออกไปประกาศพระศาสนา ๓๕๖
๘. ปัพพัชชูปสัมปทากถา เรื่องทรงอนุญาตให้บวชกุลบุตรด้วยไตรสรณคมน์ ๓๕๗
๙. ทุติยมารกถา เรื่องการพ้นจากบ่วงมารเรื่องที่ ๒ ๓๕๗
๑๐. ภัททวัคคิยวัตถุ เรื่องภัททวัคคีย์บวชเป็นภิกษุ ๓๕๗
๑๒. อุรุเวลปาฏิหาริยกถา เรื่องปาฏิหาริย์ที่ตำบลอุรุเวลา และชฎิล ๓ พี่น้องบวช ๓๕๗
๑๓. พิมพิสารสมาคมกถา เรื่องพระเจ้าพิมพิสารเสด็จมาเฝ้า ๓๕๘
๑๔. สาริปุตตโมคคัลลานปัพพัชชากถา เรื่องสาริบุตรและโมคคัลลานะบรรพชา ๓๕๙
๑๕. อุปัชฌายวัตตกถา เรื่องทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์ ๓๖๐
๑๖. สัทธิวิหาริกวัตตกถา เรื่องสัทธิวิหาริกวัตร ๓๖๒
๑๗. ปณามิตกถา เรื่องวิธีตักเตือนศิษย์ ๓๖๓
๑๘. อาจริยวัตตกถา ว่าด้วยอาจริยวัตร ๓๖๔
๑๙. อันเตวาสิกวัตร ว่าด้วยอันเตวาสิกวัตร ๓๖๖
๒๐. ปณามนาขมาปนา ว่าด้วยการประณามและการขอขมา ๓๖๖
๒๑. พาลอัพยัตตวัตถุ เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้มิพรรษา ๑๐ ให้นิสสัย ๓๖๖
๒๒. นิสสยปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องนิสสัยระงับจากพระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์ ๓๖๖
๒๓. อุปสัมปาเทตัพพปัญจกะ เรื่ององค์ ๕ ของภิกษุผู้ควรให้ อุปสมบท ๑๖ หมวด ๓๖๗
๒๔. อุปสัมปาเทตัพพฉักกะ เรื่ององค์ ๖ ของภิกษุผู้ควรให้อุปสมบท ๑๔ หมวด ๓๖๘
๒๕. อัญญติตถิยปุพพกถา เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เคยเป็นอัญเดียรถีย์อยู่ปริวาส ๓๖๘
๒๖. ปัญจาพาธวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้บุคคลผู้เป็นโรค ๕ ชนิด ๓๖๙
๒๗. ราชภฏวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้ราชภัฏ (ข้าราชการ) ๓๗๐
๒๘. อังคุลิมาลโจรวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้โจรที่มีชื่อโด่งดัง ๓๗๐
๒๙. การเทกโจรวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้โจรแหกคุก ๓๗๑

๓๐. ลิขิตกโจรวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้โจรที่ถูกออกหมายจับ ๓๗๑
๓๑. กสาหดวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนที่ถูกเฆี่ยนด้วยหวาย ๓๗๑
๓๒. ลักขณาหดวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนที่ถูกสักหมายโทษ ๓๗๑
๓๓. อิณายิกวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนที่เป็นลูกหนี้ ๓๗๒
๓๔. ทาสวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนที่ยังเป็นทาส ๓๗๒
๓๕. กัมมารภัณฑวัตถุ เรื่องทรงอนุญาตให้สงฆ์บอกการปลงผม ๓๗๒
๓๖. อุปาลิทารกวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้บุคคลที่มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี ๓๗๒
๓๗. อหิวาตกโรควัตถุ เรื่องทรงห้ามบรรพชาให้เด็กชายที่มีอายุไม่ถึง ๑๕ ปี ๓๗๒
๓๘. กัณฏกวัตถุ เรื่องทรงห้ามให้มีสามเณรรับใช้ ๒ รูป ๓๗๓
๓๙. อาหุนทริกวัตถุ เรื่องทิศคับแคบ ๓๗๓
๔๐. นิสสยมุจจนกกถา เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้มีพรรษา ๕ ต้องถือนิสสัย ๓๗๔
๔๑. ราหุลวัตถุ เรื่องทรงอนุญาตการบรรพชาเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมน์ ๓๗๕
๔๒. สิกขาปทกถา เรื่องทรงอนุญาตให้สามเณรศึกษาสิกขาบท ๑๐ ประการ ๓๗๕
๔๓. ทัณฑกัมมวัตถุ เรื่องทรงอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมสามเณร ๓๗๖
๔๔. อนาปุจฉาวรณวัตถุ เรื่องทรงห้ามกักกันสามเณรโดยไม่บอกพระอุปัชฌาย์ ๓๗๗
๔๕. อปลาฬนวัตถุ เรื่องทรงห้ามเกลี้ยกล่อมสามเณร ๓๗๗
๔๖. กัณฏกสามเณรวัตถุ เรื่องทรงอนุญาตให้ขับไล่สามเณรกัณฏกะ
ผู้ประทุษร้ายภิกษุณี ๓๗๗
๔๗. ปัณฑกวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้บัณเทาะก์ ๓๗๘
๔๘. เถยยสังวาสวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนลักเพศ
และคนเข้ารีตเดียรถีย์ ๓๗๘
๔๙. ติรัจฉานคตวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้สัตว์ดิรัจฉาน ๓๗๙
๕๐. มาตุฆาตกวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนที่ฆ่ามารดา ๓๗๙
๕๑. ปิตุฆาตกวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนที่ฆ่าบิดา ๓๘๐
๕๒. อรหันตฆาตกวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนที่ฆ่าพระอรหันต์ ๓๘๐
๕๓. ภิกขุนิทูสกวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนประทุษร้ายภิกษุณี ๓๘๐
๕๔. อุภโตพยัญชนก เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคน ๒ เพศ ๓๘๑
๕๕. อนุปัชฌายกาทิวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนไม่มีพระอุปัชฌาย์เป็นต้น ๓๘๑
๕๖. อปัตตกาทิวัตถุ เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนไม่มีบาตรเป็นต้น ๓๘๑

๕๗. ปัพพาเชตัพพหวัคติงสวาร เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนที่ไม่ควร
ให้บรรพชา ๓๒ จำพวก ๓๘๒
๕๘. อลัชชีนิสสยวัตถุ เรื่องทรงห้ามให้นิสัยแก่ภิกษุอลัชชี ๓๘๒
๕๙. คมิกาทินิสสยวัตถุ เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เดินทางเป็นต้นถือนิสสัย ๓๘๓
๖๐. โคตเตนอนุสสาวนาทิชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สวดระบุโคตรเป็นต้น ๓๘๓
๖๒. คัพภวิสูปสัมปทานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้อุปสมบท
กุลบุตรผู้มีอายุ ๒๐ ปีโดยนับเวลาอยู่ในครรภ์ ๓๘๔
๖๓. อุปสัมปทาวิธิ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุถามอันตรายิกธรรม ๓๘๔
๖๔. จัตตารินิสสยะ เรื่องทรงอนุญาตให้บอกนิสสัย ๔ อย่าง ๓๘๕
๖๕. จัตตาริอกรณียะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้บอกอกรณียกิจ ๔ อย่าง ๓๘๕
๖๖. อาปัตติอทัสสนอุกขิตตวัตถุ เรื่องทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม
เพราะไม่เห็นอาบัติ ๓๘๖

๒. อุโปสถขันธกะ ตอนว่าด้วยอุโบสถ

๖๘. สันนิปาตานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์ประชุมกัน ๓๘๗
๖๙. ปาติโมกขุทเทสานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์ ๓๘๗
๗๐. มหากัปปินวัตถุ เรื่องพระมหากัปปินะผู้เป็นพระอรหันต์ต้องทำอุโบสถ ๓๘๘
๗๑. สีมานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สมมุติสีมา ๓๘๘
๗๒. อุโปสถาคารกถา เรื่องทรงอนุญาตให้สงฆ์มีโรงอุโบสถ ๓๘๙
๗๓. อุโปสถปมุขานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สมมุติพื้นที่หน้าโรงอุโบสถ ๓๙๐
๗๔. อวิปปวาสสีมานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้มีแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร ๓๙๑
๗๕. สีมาสมูหนนา พระพุทธานุญาตให้สงฆ์ประกาศถอนสีมา ๓๙๑
๗๖. คามสีมาทิ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สมมุติคามสีมาเป็นต้น ๓๙๒
๗๗. อุโปสถนาทาทิ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้มีวันอุโบสถเป็นต้น ๓๙๒
๗๘. สังขิตตปาติโมกขุทเทสาทิ ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์โดยย่อเป็นต้น
๓๙๓
๗๙. วินยปุจฉนกถา เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งถามพระวินัย ๓๙๔
๘๐. วินยวิสัชชนากถา เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งวิสัชนาพระวินัย ๓๙๔
๘๑. โจทนากถา เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุขอโอกาสก่อนโจท ๓๙๔

๘๒. อธัมมกัมมปฏิกโกสนาทิ ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุคัดค้านแล้วทำกรรม
ที่ไม่ชอบธรรมเป็นต้น ๓๙๕
๘๓. ปาติโมกขุทเทสกอัชเฌสนาทิ ว่าด้วยทรงมอบการสวดพระปาติโมกข์ให้เป็น
หน้าที่ของภิกษุผู้ฉลาด ๓๙๕
๘๔. ปักขคณนาทิอุคคหณานุชานนา พระพุทธานุญาตให้ภิกษุเรียน
วิธีนับปักษ์เป็นต้น ๓๙๖
๘๕. ปุพพกรณานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุทำบุพพกรณ์ในวันอุโบสถ ๓๙๖
๘๖. ทิสังคมิกาทิวัตถุ เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุไปสู่ทิศเป็นต้น ๓๙๖
๘๗. ปาริสุทธิทานกถา เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิ ๓๙๗
๘๘. ฉันททานกถา เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบฉันทะ ๓๙๘
๘๙. ญาตกาทิคหณกถา เรื่องทรงอนุญาตสำหรับภิกษุที่ถูกจับไว้ในวันอุโบสถ ๓๙๘
๙๐. อุมมัตตกสมมุติ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์สมมุติแก่ภิกษุวิกลจริต ๓๙๘
๙๑. สังฆุโปสถาทิปภาท ว่าด้วยสังฆอุโบสถเป็นต้น ๓๙๙
๙๒. อาปัตตัปปฏิกัมมวิธิ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุแสดงอาบัติก่อนทำอุโบสถ ๓๙๙
๙๓. อาปัตตัปปาวิกรณวิธิ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุเปิดเผยอาบัติ ๔๐๐
๙๔. สภาคาปัตตัปปฏิกัมมวิธิ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุแสดงสภาคาบัติ ๔๐๐
๙๕. อนาปัตตัปปัณณรสกะ ว่าด้วยการแบ่งพวกทำอุโบสถ
ที่ไม่ต้องอาบัติ ๑๕ กรณี ๔๐๑
๙๖. วัคคาวัคคสัญญิปัณณรสกะ ว่าด้วยการแบ่งพวกทำอุโบสถ
ต้องอาบัติ ๑๕ กรณี ๔๐๒
๙๗. เวมติกปัณณรสกะ ว่าด้วยไม่แน่ใจว่าแบ่งพวกกันทำอุโบสถ
ต้องอาบัติทุกกฎ ๑๕ กรณี ๔๐๒
๙๘. กุกกุจจปกตปัณณรสกะ ว่าด้วยการแบ่งพวกกังวลใจทำอุโบสถ
ต้องอาบัติทุกกฎ ๑๕ กรณี ๔๐๓
๙๙. เภทปุเรกขารปัณณรสกะ ว่าด้วยการมุ่งความแตกร้าวทำอุโบสถ
ต้องอาบัติถุลลัจจัย ๑๕ กรณี ๔๐๓
๑๐๐. สีโมกกันติกเปยยาล การละข้อความเกี่ยวกับภิกษุผู้เข้าสู่สีมา
และวันอุโบสถของภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุอาคันตุกะไม่ตรงกัน ๔๐๔
๑๐๑. ลิงคาทิทัสสนะ ว่าด้วยการเห็นลักษณะเป็นต้น ๔๐๕

๑๐๒. นานาสังวาสกาทิอุโปสถกรณะ ว่าด้วยภิกษุผู้เป็นนานาสังวาสเป็นต้นทำอุโบสถ ๔๐๖
๑๐๓. นคันตัพพวาร ว่าด้วยสถานที่ที่ภิกษุไม่ควรไปในวันอุโบสถ ๔๐๗
๑๐๔. คันตัพพวาร ว่าด้วยสถานที่ที่ภิกษุควรไปในวันอุโบสถ ๔๐๗
๑๐๕. วัชชนียปุคคลสันโสสนา ว่าด้วยบุคคลที่ภิกษุควรเว้นขณะสวดพระปาติโมกข์ ๔๐๗

๓. วัสสูปนายิกขันธกะ ตอนว่าด้วยวันเข้าพรรษา

๑๐๗. วัสสูปนายิกานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษา ๔๐๙
๑๐๘. วัสสานจาริกาปฏิกเขปาทิ ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุจาริกไประหว่างอยู่จำพรรษาเป็นต้น ๔๐๙
๑๐๙. สัตตาหกรณียานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตสัตตาหกรณียะ๒ ๔๑๐
๑๑๐. ปัญจอัปปหิตานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตสัตตาหกรณียะเมื่อสหธรรมิก ๕ ไม่ส่งทูตมานิมนต์ ๔๑๑
๑๑๑. สัตตอัปปหิตานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตสัตตาหกรณียะเมื่อบุคคล ๗ ไม่ส่งทูตมานิมนต์ ๔๑๒
๑๑๒. ปหิตานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตสัตตาหกรณียะเมื่อพี่ชายเป็นต้นส่งทูตมานิมนต์ ๔๑๒
๑๑๓. อันตรายอนาปัตติวัสสเฉทวาร ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุหลีกไปในพรรษาคราวมีอันตราย ๔๑๒
๑๑๔. สังฆเภทอนาปัตติวัสสเฉทวาร ว่าด้วยกรณีภิกษุขาดพรรษาแต่ไม่ต้องอาบัติ ๔๑๓
๑๑๕. วัสสาทิวัสสูปคมนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษาในคอกโคเป็นต้น ๔๑๔
๑๑๖. วัสสานุปคันตัพพัฏฐาน ว่าด้วยสถานที่ที่ภิกษุไม่พึงอยู่จำพรรษา ๔๑๔
๑๑๗. อธัมมิกกติกา ว่าด้วยภิกษุตั้งกติกาที่ไม่ชอบธรรมในขณะจำพรรษา ๔๑๕
๑๑๘. ปฏิสสวทุกกฏาปัตติ ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏเพราะรับคำ ๔๑๕

๔. ปวารณาขันธกะ ตอนว่าด้วยปวารณา

๑๒๐. อผาสุวิหาร ว่าด้วยการอยู่จำพรรษาที่ไม่ผาสุกเพราะบำเพ็ญตนเป็นไข้ ๔๑๖
๑๒๑. ปวารณาเภท ว่าด้วยทรงอนุญาตให้มีวันปวารณา ๔๑๖

๑๒๒. ปวารณาทานานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบปวารณา ๔๑๗
๑๒๓. ญาตกาทิคหณกถา เรื่องภิกษุที่ถูกพวกญาติเป็นต้นจับไว้ในวันปวารณา ๔๑๗
๑๒๔. สังฆปวารณาทิปเภท ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๔ รูป ปวารณาเป็นการสงฆ์เป็นต้น ๔๑๗
๑๒๕. อาปัตติปฏิกัมมวิธิ ว่าด้วยวิธีแสดงอาปัติ ๔๑๘
๑๒๖. อาปัตติอาวิกรณวิธิ ว่าด้วยวิธีที่ภิกษุเผยอาบัติ ๔๑๙
๑๒๗. สภาคาปัตติปฏิกัมมวิธิ ว่าด้วยวิธีที่ภิกษุแสดงสภาคาบัติ ๔๑๙
๑๒๘. อนาปัตติปัณณรสกะ ว่าด้วยภิกษุปวารณาโดยไม่ต้องอาบัติ ๑๕ กรณี ๔๑๙
๑๒๙. วัคคาวัคคสัญญิปัณณรสกะ ว่าด้วยภิกษุแบ่งพวกแต่เข้าใจว่าพร้อมเพรียง ๑๕ กรณี ๔๑๙
๑๓๐. เวมติกปัณณรสกะ ว่าด้วยภิกษุไม่แน่ใจปวารณา ๑๕ กรณี ๔๑๙
๑๓๑. กุกกุจจปกตปัณณรสกะ ว่าด้วยภิกษุกังวลใจทำปวารณา ๑๕ กรณี ๔๒๐
๑๓๒. เภทปุเรกขารปัณณรสกะ ว่าด้วยภิกษุมุ่งให้เกิดความแตกร้าวทำปวารณา ๑๕ กรณี ๔๒๐
๑๓๓. สีโมกกันติกเปยยาล ว่าด้วยการละข้อความเกี่ยวกับภิกษุเข้าสู่สีมา ๔๒๐
๑๓๔. ทิวสนานัตตะ ว่าด้วยภิกษุนับวันปวารณาต่างกัน ๔๒๐
๑๓๕. ลิงคาทิทัสสนะ ว่าด้วยการเห็นลักษณะเป็นต้น ๔๒๑
๑๓๖. นานาสังวาสกาทิปวารณา ว่าด้วยปวารณาของภิกษุผู้เป็นนานาสังวาสเป็นต้น ๔๒๑
๑๓๗. นคันตัพพวาร ว่าด้วยสถานที่ที่ภิกษุไม่ควรไปในวันปวารณา ๔๒๒
๑๓๘. คันตัพพวาร ว่าด้วยสถานที่ที่ภิกษุควรไปในวันปวารณา ๔๒๒
๑๓๙. วัชชนียปุคคลสันทัสสนา ว่าด้วยบุคคลที่ภิกษุควรเว้นขณะปวารณา ๔๒๒
๑๔๐. เทวาจิกาทิปวารณา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุปวารณา ๒ หนเป็นต้น ๔๒๒
๑๔๑. ปวารณาฐปนะ ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุผู้ต้องอาบัติปวารณา ๔๒๓
๑๔๒. ถุลลัจจยวัตถุกาทิ ว่าด้วยภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัยเป็นต้น ๔๒๕
๑๔๓. วัตถุฐปนาทิ ว่าด้วยการงดเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นต้น ๔๒๖
๑๔๔. ภัณฑนการกวัตถุ เรื่องก่อความบาดหมาง ๔๒๖
๑๔๕. ปวารณาสังคหะ ว่าด้วยการสงเคราะห์กันด้วยปวารณา ๔๒๘

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๕

มหาวรรค ภาค ๒

๕.จัมมขันธกะ ตอนว่าด้วยหนัง

๑๔๗. โสณโกฬิวิสวัตถุ เรื่องบุตรของเศรษฐีชื่อโสณโกฬิวิสะ ๔๒๙

๑๔๘. ทิคุณาทิอุปาหนปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามใช้รองเท้า ๒ ชั้นเป็นต้น ๔๓๐

๑๔๙. สัพพนีลกาทิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามใช้รองเท้าสีเขียวล้วนเป็นต้น ๔๓๑

๑๕๐. โอมุกกคุณังคุณุปาหนานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ใช้รองเท้าหลายชั้นที่ใช้แล้ว ๔๓๑

๑๕๑. อัชฌารามุปาหนปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุสวมรองเท้าในอาราม ๔๓๒

๑๕๒. กัฏฐปาทุกาทิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามสวมเขียงเท้าไม้เป็นต้น ๔๓๒

๑๕๓. ยานาทิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามโดยสารยานพาหนะเป็นต้น ๔๓๓

๑๕๔. อุจจาสยนมหาสยนาปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุใช้ที่นอนสูงใหญ่ ๔๓๔

๑๕๕. สัพพจัมมปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามใช้แผ่นหนังทุกชนิด ๔๓๔

๑๕๖. คิหิวิกตานุญญาตาทิ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ใช้เดียงตั่งของคฤหัสถ์เป็นต้น ๔๓๕

๑๕๗. โสณกุฏิกัณณวัตถุ เรื่องพระโสณกุฏิกัณณะ ๔๓๕

๑๕๘. มหากัจจายนปัญจวรปริทัสสนา ว่าด้วยพระมหากัจจายนะกราบทูลขอพร ๕ ประการ ๔๓๖

๖. เภสัชชขันธกะ ตอนว่าด้วยยารักษาโรค

๑๖๐. ปัญจเภสัชชกถา เรื่องทรงอนุญาตเภสัช ๕ อย่าง ก่อนและหลังเที่ยงวัน ๔๓๘

๑๖๑. มูลาทิเภสัชชกถา เรื่องทรงอนุญาตให้ฉันเครื่องยามีรากไม้เป็นต้น ๔๓๙

๑๖๒. ปิลินทวัจฉวัตถุ เรื่องพระปิลินทวัจฉะ ๔๔๑

๑๖๓. คุฬาทิอนุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ดื่มน้ำอ้อยงบเป็นต้น ๔๔๒

๑๖๔. อันโตวุฏฐาทิปฏิกเขปกถา เรื่องทรงห้ามหุงต้มภายในที่อยู่เป็นต้น ๔๔๒

๑๖๕. อุคคหิตปฏิคคหณา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้รับประเคนของที่จับต้องแล้ว (อุคคหิต) ๔๔๓

๑๖๖. ปฏิคคหิตาทิอนุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันของที่รับประเคนไว้เป็นต้น ๔๔๓

๑๖๗. สัตถกัมมปฏิกเขปกถา ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุทำสัตถกรรม๒ (ศัลยกรรม) ๔๔๓
๑๖๘. มนุสสมังสปฏิกเขปกถา เรื่องทรงห้ามภิกษุฉันเนื้อมนุษย์ ๔๔๔
๑๖๙. หัตถิมังสาทิปฏิกเขปกถา เรื่องทรงห้ามภิกษุฉันเนื้อช้างเป็นต้น ๔๔๕
๑๗๐. ยาคุมธุโคฬกานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ฉันข้าวต้มและขนมหวาน ๔๔๕
๑๗๑. ตรุณัปปสันนมหามัตตวัตถุ เรื่องมหาอำมาตย์ผู้เพิ่งเลื่อมใส ๔๔๖
๑๗๒. เพลัฏฐกัจจานวัตถุ เรื่องพราหมณ์เพลัฏฐกัจจานะถวายน้ำอ้อยงบ ๔๔๖
๑๗๓. ปาฏลิคามวัตถุ เรื่องชาวปาฏลิคามถวายที่พัก ๔๔๗
๑๗๔. สุนิธวัสสการวัตถุ เรื่องมหาอำมาตย์สุนีธะและวัสสการะ ๔๔๗
๑๗๕. โกฏิคามสัจจกถา เรื่องพระผู้มีพระภาคทรงแสดงอริยสัจที่โกฏิคาม ๔๔๘
๑๗๖. อัมพปาลิวัตถุ เรื่องนางอัมพปาลี ๔๔๘
๑๗๗. ลิจฉวิวัตถุ เรื่องเจ้าลิจฉวี ๔๔๘
๑๗๘. สีหเสนาปติวัตถุ เรื่องสีหเสนาบดี ๔๔๘
๑๗๙. กัปปิยภูมิอนุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์มีครัววัด (กัปปิยภูมิ) ๔๔๙
๑๘๐. เมณฑกคหปติวัตถุ เรื่องเมณฑกคหบดี ๔๕๐
๑๘๑. ปัญจโครสาทิอนุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ฉันโครส ๕ อย่างเป็นต้น ๔๕๐
๑๘๒. เกณิยชฏิลวัตถุ เรื่องเกณิยชฏิลถวายน้ำดื่ม ๔๕๑
๑๘๓. โรชมัลลวัตถุ เรื่องมัลลกษัตริย์พระนามว่าโรชะ ๔๕๑
๑๘๔. วุฑฒปัพพชิตวัตถุ เรื่องภิกษุขรัวดา ๔๕๒
๑๘๕. จตุมหาปเทสกถา เรื่องมหาปเทส ๔ ๔๕๓

๗. กฐินขันธกะ ตอนว่าด้วยกฐิน

๑๘๗. กฐินานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุกรานกฐิน ๔๕๕
๑๘๘. อาทายสัตตกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยถือจีวรหลีกไป ๗ กรณี ๔๕๗
๑๘๙. สมาทายสัตตกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยนำจีวรติดตัวหลีกไป ๗ กรณี ๔๕๘
๑๙๐. อาทายฉักกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยถือจีวร
ที่ทำยังไม่เสร็จหลีกไป ๖ กรณี ๔๕๘
๑๙๑. สมาทายฉักกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยการนำจีวร
ที่ทำยังไม่เสร็จหลีกไป ๖ กรณี ๔๕๙
๑๙๒. อาทายปัญจกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยถือจีวรหลีกไป ๑๕ กรณี ๔๕๙

๑๙๓. สมาหายปัณณรสกาทิ ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยปาจีวรติดตัว
หลีกไป ๑๕ กรณีเป็นต้น ๔๖๐
๑๙๔. วิปปกตสมาหายปัณณรสกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยปาจีวรที่ทำไม่เสร็จ
หลีกไป ๑๕ กรณี ๔๖๐
๑๙๕. อนาสาโทฬสกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินเพราะสิ้นหวัง ๑๒ กรณี ๔๖๑
๑๙๖. อาสาโทฬสกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินเพราะสมหวัง ๑๒ กรณี ๔๖๑
๑๙๗. กรณียโทฬสกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินเพราะมีธุระจำเป็น ๑๒ กรณี ๔๖๑
๑๙๘. อปวิลายนวกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินเพราะหวังได้ส่วนจีวร ๙ กรณี ๔๖๒
๑๙๙. ผาสุวิหารปัญจกะ การเดาะกฐินเพราะหวังอยู่ผาสุก ๕ กรณี ๔๖๒
๒๐๐. ปลิโพธาปลิโพธกถา เรื่องปลิโพธและอปลิโพธ ๔๖๓

๘. จีวรขันธกะ ตอนว่าด้วยจีวร

๒๐๒. ชีวกวัตถุ เรื่องหมอชีวกโกมารภัจ ๔๖๔
๒๐๓. เสฏฐิภริยาวัตถุ เรื่องภรรยาเศรษฐีเป็นโรคปวดศีรษะ ๗ ปี ๔๖๔
๒๐๔. พิมพิสารราชวัตถุ เรื่องพระเจ้าพิมพิสารเป็นโรคริดสีดวงทวาร ๔๖๔
๒๐๕. ราชคหเสฏฐีวัตถุ เรื่องเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์เป็นโรคปวดศีรษะ ๔๖๕
๒๐๖. เสฏฐิปุตตวัตถุ เรื่องบุตรเศรษฐีป่วยเป็นเนื้องอกในลำไส้ ๔๖๕
๒๐๗. ปัชโชตราชวัตถุ เรื่องพระเจ้าปัชโชตทรงพระประชวรเป็นโรคดีซ่าน ๔๖๕
๒๐๘. สิเวยยกทุสสยุคกถา เรื่องหมอชีวกได้ผ้าสิไวยยกะ ๑ คู่ ๔๖๖
๒๐๙. สมติงสวิเรจนกถา เรื่องทรงฉันพระโอสถถ่าย ๓๐ ครั้ง ๔๖๖
๒๑๐. วรยาจนากถา เรื่องหมอชีวกกราบทูลขอพร ๔๖๖
๒๑๑. กัมพลานุชานนาทิกถา เรื่องทรงอนุญาตผ้ากัมพลเป็นต้น ๔๖๗
๒๑๒. ปังสุกูลปริเยสนกถา เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุแสวงหาผ้าบังสุกุล ๔๖๗
๒๑๓. จีวรปฏิคคาหกสัมมติกถา เรื่องแต่งตั้งภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่รับจีวร ๔๖๘
๒๑๔. ภัณฑาคารสัมมติอาทิกถา เรื่องการแต่งตั้งให้ภิกษุ
เป็นเจ้าหน้าที่เรือนคลังเป็นต้น ๔๖๘
๒๑๕. จีวรรชนกถา เรื่องทรงอนุญาตน้ำย้อมจีวร ๔๖๙
๒๑๖. ฉินนกจีวรานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าตัดทำจีวร ๔๗๐
๒๑๗. ติจีวรานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตไตรจีวร ๔๗๐

๒๑๘. อติเรกจีวรกถา เรื่องทรงอนุญาตอติเรกจีวร ๔๗๑
๒๑๙. วิสาขาวัตถุ เรื่องนางวิสาขากราบทูลขอพร ๔๗๒
๒๒๐. นิสีทนาทิอนุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตผ้ารองนั่งเป็นต้น ๔๗๓
๒๒๑. ปัจฉิมวิกัปปนุปคจีวราทิกถา เรื่องจีวรที่ต้องวิกัปเป็นอย่างต่ำเป็นต้น ๔๗๔
๒๒๒. สังฆิกจีวรุปปาทกถา เรื่องจีวรเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ๔๗๕
๒๒๓. อุปนันทสักยปุตตวัตถุ เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ๔๗๖
๒๒๔. คิลานวัตถุกถา เรื่องการพยาบาลภิกษุอาพาธ ๔๗๖
๒๒๕. มตสันตกกถา เรื่องสิ่งของของภิกษุที่มรณภาพ ๔๗๗
๒๒๖. นัคคิยปฏิกเขปกถา เรื่องทรงห้ามภิกษุเปลือยกาย ๔๗๘
๒๒๗. กุสจีราทิปฏิกเขปกถา เรื่องทรงห้ามนุ่งห่มผ้าคากรองเป็นต้น ๔๗๘
๒๒๘. สัพพนีลกาทิปฏิกเขปกถา เรื่องทรงห้ามนุ่งห่มจีวรสีเขียวล้วนเป็นต้น ๔๗๘
๒๒๙. วัสสังวุตถานังอนุปปันนจีวรกถา เรื่องจีวรที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุ
ผู้อยู่จำพรรษา ๔๗๙
๒๓๐. สังฆภินเนจีวรุปปาทกถา เรื่องจีวรเกิดขึ้นเมื่อสงฆ์แตกกัน ๔๗๙
๒๓๑. ทุคคหิตสุคคหิตาทิกถา เรื่องถือวิสาสะที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องเป็นต้น ๔๘๐
๒๓๒. อัฏฐจีวรมาติกา ว่าด้วยมาติกาที่เป็นเหตุให้เกิดจีวร ๘ อย่าง ๔๘๐

๙. จัมเปยยขันธกะ ตอนว่าด้วยภิกษุชาวกรุงจัมปา

๒๓๔. กัสสปโคตตภิกขุวัตถุ เรื่องพระกัสสปโคตร ๔๘๑
๒๓๕. อธัมมวัคคาทิกัมมกถา เรื่องกรรมที่แบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรมเป็นต้น ๔๘๑
๒๓๖. ญัตติวิปันนกัปปาทิกถา เรื่องกรรมที่มีญัตติวิบัติเป็นต้น ๔๘๒
๒๓๗. จตุวัคคกรณาทิกถา เรื่องกรรมที่สงฆ์ ๔ รูปพึงกระทำเป็นต้น ๔๘๓
๒๓๘. ปาริวาสิกาทิกถา เรื่องสงฆ์ทำกรรมแก่ภิกษุผู้อยู่ปริวาสเป็นต้น ๔๘๔
๒๓๙. เทวนิสสารณาทิกถา เรื่องการขับออกจากหมู่ ๒ อย่างเป็นต้น ๔๘๔
๒๔๐. อธัมมกัมมาทิกถา เรื่องกรรมที่ไม่ชอบธรรมเป็นต้น ๔๘๕
๒๔๑. อุปาลิปุจฉากถา เรื่องพระอุบาลีกราบทูลถามปัญหา ๔๘๖
๒๔๒. ตัชชนียกัมมกถา เรื่องสงฆ์ลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ก่อความทะเลาะ ๔๘๗
๒๔๓. นิยสกัมมกถา เรื่องสงฆ์ลงนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้โง่เขลา ๔๘๘

๒๔๔. ปัพพาชนียกัมมกถา เรื่องสงฆ์ลงปัพพาชนียกรรม
แก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล ๔๘๘
๒๔๕. ปฏิสารณียกัมมกถา เรื่องสงฆ์ลงปฏิสารณียกรรม
แก่ภิกษุผู้ด่าบริภาษคฤหัสถ์ ๔๘๘
๒๔๖. อทัสสนอุกเขปนียกัมมกถา เรื่องสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุ
เพราะไม่เห็นอาบัติ ๔๘๙
๒๔๗. อัปปฏิกัมมอุกเขปนียกัมมกถา เรื่องสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุ
เพราะไม่ทำคืนอาบัติ ๔๘๙
๒๔๘. อัปปฏินิสสัคคอุกเขปนียกัมมกถา เรื่องสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุ
เพราะไม่สละทิฏฐิบาป ๔๘๙
๒๔๙. ตัชชนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องสงฆ์ระงับตัชชนียกรรม ๔๘๙
๒๕๐. นิยสกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องสงฆ์ระงับนิยสกรรม ๔๙๐
๒๕๑. ปัพพาชนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องสงฆ์ระงับปัพพาชนียกรรม ๔๙๐
๒๕๒. ปฏิสารณียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องสงฆ์ระงับปฏิสารณียกรรม ๔๙๐
๒๕๓. อทัสสนอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องสงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรม
เพราะภิกษุไม่เห็นอาบัติ ๔๙๐
๒๕๔. อัปปฏิกัมมอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องสงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรม
เพราะภิกษุไม่ทำคืนอาบัติ ๔๙๑
๒๕๕. อัปปฏินิสสัคคอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องสงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรม
เพราะภิกษุไม่สละทิฏฐิบาป ๔๙๑
๒๕๖. ตัชชนียกัมมวิวาทกถา เรื่องความขัดแย้งในการลงตัชชนียกรรม ๔๙๑
๒๕๗. นิยสกัมมวิวาทกถา เรื่องความขัดแย้งในการลงนิยสกรรม ๔๙๒
๒๕๘. ปัพพาชนียกัมมวิวาทกถา เรื่องความขัดแย้งในการลงปัพพาชนียกรรม ๔๙๒
๒๕๙. ปฏิสารณียกัมมวิวาทกถา เรื่องความขัดแย้งในการลงปฏิสารณียกรรม ๔๙๒
๒๖๐. อทัสสนอุกเขปนียกัมมวิวาทกถา เรื่องความขัดแย้งในการลงอุกเขปนียกรรม
เพราะภิกษุไม่เห็นอาบัติ ๔๙๒
๒๖๑. อัปปฏิกัมมอุกเขปนียกัมมวิวาทกถา เรื่องความขัดแย้งในการลงอุกเขปนียกรรม
เพราะภิกษุไม่ทำคืนอาบัติ ๔๙๓

๒๖๒. อัปปฏินิสสัคคอุกเขปนียกัมมวิวาทกถา เรื่องความขัดแย้งในการลงอุกเขปนียกรรมเพราะภิกษุไม่สละทิฏฐิบาป ๔๙๓
๒๖๓. ตัชชนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องความขัดแย้งในการระงับตัชชนียกรรม ๔๙๓
๒๖๔. นิยสกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องความขัดแย้งในการระงับนิยสกรรม ๔๙๓
๒๖๕. ปัพพาชนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องความขัดแย้งในการระงับปัพพาชนียกรรม ๔๙๔
๒๖๖. ปฏิสารณียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องความขัดแย้งในการระงับปฏิสารณียกรรม ๔๙๔
๒๖๗. อทัสสนอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิวิวาทกถา เรื่องความขัดแย้งในการระงับอุกเขปนียกรรมเพราะภิกษุไม่เห็นอาบัติ ๔๙๔
๒๖๘. อัปปฏิกัมมอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องความขัดแย้งในการระงับอุกเขปนียกรรมเพราะภิกษุไม่ทำคืนอาบัติ ๔๙๔
๒๖๙. อัปปฏิกัมมอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องความขัดแย้งในการระงับอุกเขปนียกรรมเพราะภิกษุไม่ละทิฏฐิบาป ๔๙๕

๑๐. โกสัมพิกขันธกะ ตอนว่าด้วยภิกษุชาวกรุงโกสัมพี

๒๗๑. โกสัมพิกวิวาทกถา เรื่องพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทะเลาะวิวาทกัน ๔๙๖
๒๗๒. ทีฆาวุวัตถุ เรื่องทีฆาวุกุมาร ๔๙๘
๒๗๓. พาลกโลณกคมนกถา เรื่องเสด็จไปพาลกโลณกคาม ๔๙๙
๒๗๔. ปาจีนวังสทายคมนกถา เรื่องเสด็จไปปาจีนวังสทายวัน ๔๙๙
๒๗๕. ปาริเลยยกคมนกถา เรื่องเสด็จไปป่าปาริไลยกะ ๔๙๙
๒๗๖. อัฏฐารสวัตถุกถา เรื่องที่ก่อให้เกิดความแตกแยก ๑๘ อย่าง ๔๙๙
๒๗๗. โอสารณานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์รับภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมกลับเข้าหมู่ ๕๐๑
๒๗๘. สังฆสามัคคีกถา เรื่องสงฆ์สามัคคี ๕๐๑
๒๗๙. อุปาลิสังฆสามัคคิปุจฉา ว่าด้วยพระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องสงฆ์สามัคคี ๕๐๒

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๖

จูฬวรรค

๑. ความหมายและนัยของ "จูฬวรรค" ๕๐๓
๒. การจัดแบ่งหมวดหมู่ในจูฬวรรค ๕๐๓
๓. สาระสำคัญของจูฬวรรค ๕๐๓

จูฬวรรค ภาค ๑

๑. กัมมขันธกะ ตอนว่าด้วยนิคหกรรม

๑. ตัชชนียกรรม ว่าด้วยกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรขู่ ๕๐๖
๒. นิยสกรรม ว่าด้วยกรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรถอดยศพรรษา ๕๐๙
๓. ปัพพาชนียกรรม ว่าด้วยกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรขับไล่ ๕๐๙
๔. ปฏิสารณียกรรม ว่าด้วยกรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรให้สำนึกได้ ๕๑๐
๕. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ ๕๑๒
๖. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ ๕๑๔
๗. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป ๕๑๕

๒. ปาริวาสิกขันธกะ ตอนว่าด้วยระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับปริวาส

๑. ปาริวาสิกวัตตะ ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาส ๕๑๗
๒. มูลายปฏิกัสสนารหวัตตะ ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม ๕๑๙
๓. มานัตตารหวัตตะ ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้ควรแก่มานัต ๕๒๑
๔. มานัตตจาริกวัตตะ ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้ประพฤติมานัต ๕๒๑
๕. อัพภานารหวัตตะ ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้ควรอัพภาน ๕๒๒

๓. สมุจจยขันธกะ ตอนว่าด้วยการประมวลวิธีการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส

๑. สุกกวิสัฏฐิ ว่าด้วยการต้องอาบัติเพราะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ๕๒๔
๒. ปริวาส ว่าด้วยการอยู่ชดใช้(หรืออยู่กรรม) ๕๓๐
๓. จัตตาฬีสกะ ว่าด้วยกรณีตัวอย่าง ๔๐ กรณี ๕๓๕

๔. ฉัตตังสกะ ว่าด้วยกรณีตัวอย่าง ๓๖ กรณี ๕๓๗
๕. มานัตตสตะ ว่าด้วยการให้มานัต ๑๐๐ กรณี ๕๓๘
๖. สมุลายสโมธานปริวาสจตุสตะ ว่าด้วยสโมธานปริวาส กับการชักเข้าหาอาบัติเดิม ๔๐๐ กรณี ๕๓๙
๗. ปริมาณาทิวารอัฏฐกะ ว่าด้วยวาระอาบัติมีจำนวนนับได้เป็นต้น ๘ กรณี ๕๔๑
๘. เทวภิกขุวารเอกาทสกะ ว่าด้วยการให้มานัตแก่ภิกษุ ๒ รูป ๑๑ กรณี ๕๔๒
๙. มูลายอวิสุทธินวกะ ว่าด้วยความไม่หมดจดจากอาบัติเดิม ๙ กรณี ๕๔๓
๑๐. มูลายวิสุทธินวกะ ว่าด้วยความหมดจดจากอาบัติเดิม ๙ กรณี ๕๔๔
๑๑. ตติยนวกะ ว่าด้วยความหมดจดจากอาบัติตามขั้นตอนที่ ๓ รวม ๙ กรณี ๕๔๕

๔. สมถขันธกะ ตอนว่าด้วยวิธีระงับอธิกรณ์

๑. สัมมุขาวินัย การระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้า ๕๔๘
๒. สติวินัย ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์โดยประกาศว่าเป็นคนมีสติ ๕๕๐
๓. อมูฬหวินัย ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์เพราะภิกษุต้องอาบัติขณะเป็นบ้า ๕๕๑
๔. ปฏิญญาตกรณะ ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์ตามคำรับสารภาพของจำเลย ๕๕๒
๕. เยภุยยสิกา ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์ตามเสียงข้างมาก ๕๕๓
๖. ตัสสปาปิยสิกา ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์โดยการลงโทษผู้กระทำความผิด ๕๕๓
๗. ติณวัตถารกะ ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์โดยการประนีประนอม ๕๕๔
๘. อธิกรณะ ว่าด้วยอธิกรณ์ ๔ อย่าง ๕๕๕
๙. อธิกรณวูปสมนสมถะ ว่าด้วยสมถะสำหรับระงับอธิกรณ์ ๕๕๘

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๗

จูฬวรรค ภาค ๒

๕. ขุททกวัตถุขันธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องเล็กๆ น้อยๆ

ขุททกวัตถุ เรื่องระเบียบปฏิบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ ๕๖๕
ทรงห้ามใช้รูปมือที่ทำด้วยไม้หอมถูกายอาบน้ำ เป็นต้น ๕๖๖
ทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธใช้ไม้บังเวียนถูกาย เป็นต้น ๕๖๖

ทรงห้ามใช้เครื่องประดับ เป็นต้น	๕๖๖
ทรงห้ามไว้ผมยาว เป็นต้น	๕๖๖
ทรงห้ามทาหน้าเป็นต้น	๕๖๗
ทรงห้ามภิกษุดูมหรสพ	๕๖๖
ทรงห้ามสวดธรรมด้วยเสียงที่มีทำนองอย่างเพลงขับ	๕๖๗
ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดสรภัญญะ	๕๖๗
ทรงห้ามภิกษุใช้ผ้าห่มขนสัตว์	๕๖๗
ทรงห้ามภิกษุฉันมะม่วง	๕๖๘
ทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันผลไม้ที่สมควร	๕๖๘
ทรงอนุญาตให้ภิกษุแผ่เมตตาให้แก่ตระกูลพญางู	๕๖๘
ทรงห้ามภิกษุตัดองคชาต	๕๖๙
ทรงห้ามภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์และห้ามภิกษุใช้บาตรไม้	๕๖๙
พระบัญญัติห้ามภิกษุใช้บาตรชนิดต่างๆ	๕๗๐
ทรงอนุญาตและทรงห้ามเกี่ยวกับบาตร ดังนี้	๕๗๐
ทรงอนุญาตและทรงห้ามภิกษุใช้มีดฉีกผ้าเย็บจีวรเป็นต้น	๕๗๑
ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ไม้สะดึงเป็นต้น	๕๗๑
ทรงอนุญาตและทรงห้ามในเรื่องต่าง ๆ เช่น	๕๗๑
ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ผ้ากรองน้ำ เป็นต้น	๕๗๒
ทรงห้ามภิกษุเปลือยกาย	๕๗๔
พระพุทธานุญาตให้ภิกษุทำราวจีวร เป็นต้น	๕๗๔
ทรงอนุญาตให้สงฆ์ค่ำบาตร	๕๗๕
ทรงห้ามภิกษุเหยียบผืนผ้าขาว	๕๗๕
ทรงห้ามภิกษุใช้ปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้า เป็นต้น	๕๗๖
พระพุทธานุญาตสำหรับภิกษุผู้มีนิสัยเคี้ยวเอื้อง เป็นต้น	๕๗๗
ทรงห้ามภิกษุไว้เล็บยาว เป็นต้น	๕๗๙
ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ไม้ชำระฟัน	๕๗๙
ทรงอนุญาตให้ภิกษุจุดไฟด้านไฟป่าที่กำลังไหม้	๕๘๐
ทรงห้ามภิกษุขึ้นต้นไม้	๕๘๐

ทรงห้ามภิกษุเรียนพระพุทธพจน์อย่างพระเวท ๕๘๐
ทรงห้ามภิกษุเรียนโลกายัต ๕๘๑
ทางห้ามภิกษุเรียนดิรัจฉานวิชา ๕๘๑
ทางห้ามภิกษุให้พรเมื่อมีคนจาม ๕๘๑
ทรงห้ามภิกษุฉันกระเทียม ๕๘๒
ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้หม้อปัสสาวะ เป็นต้น ๕๘๒
พระพุทธานุญาตให้ภิกษุสร้างวัจกุฏี เป็นต้น ๕๘๒

๖. เสนาสนขันธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องเสนาสนะ

วิหารานุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่ในวิหาร ๕๘๔
ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้เสนาสนะ ๕ ชนิด ๕๘๔
ทรงอนุญาตให้ภิกษุติดบานประตู เป็นต้น ๕๘๕
มัญจปิฐาทิอนุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้เตียงและตั่งเป็นต้น ๕๘๕
ทรงห้ามภิกษุนอนบนเตียงสูงเป็นต้น ๕๘๖
เสตวัณณาทิอนุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้สีขาวเป็นต้น ๕๘๗
ปฏิภาณจิตตปฏิกเขปะ ทรงห้ามภิกษุติดภาพจิตรกรรมที่ฝาผนัง ๕๘๗
อิฏฐกาจยาทิอนุชานนะ ทรงอนุญาตภิกษุก่ออิฐเป็นต้น ๕๘๗
อุปัฏฐานสาลาอนุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุสร้างโรงฉันอาหาร ๕๘๘
ปาการาทิอนุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุสร้างรั้วล้อมเป็นต้น ๕๘๙
อารามปริกเขปอนุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุสร้างรั้วล้อมอาราม ๕๙๐
อนาถปิณฑิกวัตถุ เรื่องอนาถบิณฑิกคหบดีสร้างพระเชตวัน ๕๙๐
นวกัมมทานะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุสอนนวกรรม (การก่อสร้าง) ๕๙๑
อัคคาสนาทิอนุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่ในอาสนะที่เลิศเป็นต้น ๕๙๑
อวันทิยาทิปุคคละ ว่าด้วยบุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้เป็นต้น ๕๙๒
อาสนปฏิพาหนปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุกีดกันอาสนะ ๕๙๓
คิหิวิกตอนุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้สิ่งของอย่างคฤหัสถ์ ๕๙๓
เชตวนวิหารานุโมทนา ว่าด้วยทรงอนุโมทนาการสร้างพระเชตวันวิหาร ๕๙๓
อาสนปฏิพาหนาทิ ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุกีดกันอาสนะเป็นต้น ๕๙๔

ทรงห้ามภิกษุปังคับภิกษุอาพาธ ๕๙๔
ทรงอนุญาตให้ภิกษุถือเสนาสนะ ๕๙๔
เสนาสนคาหาปกสมมติ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์มีเจ้าหน้าที่จัดเสนาสนะ ๕๙๔
ทรงอนุญาตให้ภิกษุถือเสนาสนะเป็นต้น ๕๙๕
ทรงอนุญาตให้ภิกษุถือเสนาสนะ ๓ อย่าง ๕๙๕
ทรงอนุญาตหลักการเรียนการสอนพระวินัย ๕๙๕
อวิลสัชชิยวัตถุ เรื่องสิ่งของที่ภิกษุจะยกให้สงฆ์ คณะหรือบุคคลไม่ได้ ๕๙๖
อเวภังคิยวัตถุ เรื่องสิ่งของที่ภิกษุจะแบ่งให้สงฆ์ คณะหรือบุคคลไม่ได้ ๕๙๗
นวกัมมทานกถา เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุให้นวกรรม ๕๙๗
อัญญตรปริโภคปฏิกเขปาทิ ว่าด้วยภิกษุใช้เสนาสนะผิดที่เป็นต้น ๕๙๙
ทรงห้ามภิกษุเท้าเปื้อนเหยียบเสนาสนะ ๕๙๙
สังฆภัตตาทิอนุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตสังฆภัตเป็นต้น ๖๐๐
ภัตตุทเทสกสมมติ ว่าด้วยการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่จัดแจงภัตตาหาร ๖๐๐
เสนาสนปัญญาปกาทิสมมติ ว่าด้วยการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะเป็นต้น ๖๐๐
อัปปมัตตกวิสัชชกสมมติ ว่าด้วยการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่แจกของเล็ก ๆ น้อย ๆ ๖๐๐
สาฏิยัคคาหาปกาทิสมมติ ว่าด้วยการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่แจกผ้าเป็นต้น ๖๐๑

๗. สังฆเภทขันธกะ ตอนว่าด้วยการทำลายสงฆ์

ฉสักยปัพพัชชากถา เรื่องเจ้าศากยะ ๖ พระองค์ทรงผนวช ๖๐๒
ปกาสนียกัมมะ ว่าด้วยปกาสนียกรรมแก่พระเทวทัต ๖๐๒
สังฆเภทกถา เรื่องพระเทวทัตทำลายสงฆ์ ๖๐๓
อุปาลิปัญหา ว่าด้วยปัญหาของพระอุบาลีเรื่องสังฆราชีและเรื่องสังฆเภท ๖๐๔

๘. วัตตขันธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องข้อวัตร

๑. อาคันตุกวัตตกถา เรื่องวัตรของภิกษุอาคันตุกะ ๖๐๖
๒. อาวาสิกวัตตกถา เรื่องวัตรของภิกษุเจ้าถิ่น ๖๐๖
๓. คมิกวัตตกถา เรื่องวัตรของภิกษุผู้เตรียมจะเดินทาง ๖๐๖
๔. อนุโมทนาวัตตกถา เรื่องวัตรในการอนุโมทนา ๖๐๗
๕. ภัตตัคควัตตกถา เรื่องวัตรในโรงฉัน ๖๐๗

๖. ปิณฑจาริกวัตตกถา เรื่องวัตรของภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต ๖๐๘
๗. อารัญญิกวัตตกถา เรื่องวัตรของภิกษุผู้อยู่ป่า ๖๐๙
๘. เสนาสนวัตตกถา เรื่องวัตรที่ภิกษุพึงปฏิบัติในเสนาสนะ ๖๐๙
๙. ชันตาฆรวัตตกถา เรื่องวัตรที่ภิกษุพึงปฏิบัติในเรือนไฟ ๖๑๐
๑๐. วัจจกุฏิวัตตกถา เรื่องวัตรที่ภิกษุพึงปฏิบัติในวัจกุฏิ ๖๑๑
๑๑. อุปัชฌายวัตตกถา เรื่องวัตรที่สัทธิวิหาริกพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ ๖๑๑
๑๒. สัทธิวิหาริกวัตตกถา เรื่องวัตรที่พระอุปัชฌาย์พึงปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริก ๖๑๒
๑๓. อาจริยวัตตกถา เรื่องวัตรที่อันเตวาสิกพึงปฏิบัติต่อพระอาจารย์ ๖๑๒
๑๔. อันเตวาสิกวัตตกถา เรื่องวัตรที่พระอาจารย์พึงปฏิบัติต่ออันเตวาสิก ๖๑๒

๙. ปาติโมกขฐปนขันธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องการงดปาติโมกข์

๑. ปาติโมกขุทเทสยาจนะ ว่าด้วยการทูลขอให้พระผู้มีพระภาค
ทรงสวดพระปาติโมกข์ ๖๑๓
๒. มหาสมุทเทอัฏฐัจฉริยะ ว่าด้วยอัศจรรย์ ๘ ประการในมหาสมุทร ๖๑๓
๓. อิมัสมิงธัมมวินเยอัฏฐัจฉริยะ ว่าด้วยอัศจรรย์ ๘ ประการในพระธรรมวินัย ๖๑๔
๔. ปาติโมกขสวนารหะ ว่าด้วยบุคคลผู้ควรฟังพระปาติโมกข์ ๖๑๕
๕. ธัมมิกาธัมมิกปาติโมกขฐปนะ ว่าด้วยการงดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม
และที่ไม่ชอบธรรม ๖๑๖
๖. ธัมมิกปาติโมกขฐปนะ ว่าด้วยการงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ๖๑๗
๗. อัตตาทานอังคะ ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้รับหน้าที่วินิจฉัยอธิกรณ์ ๖๑๗
๘. โจทเกนปัจจเวกขิตัพพธัมมะ ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทก์ ๖๑๘
๙. โจทเกนอุปัฏฐาเปตัพพธัมมะ ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทก์ ๖๑๘
๑๐. โจทกจุทิตกปฏิสังยุตตกถา เรื่องเกี่ยวกับภิกษุผู้เป็นโจทก์และผู้เป็นจำเลย ๖๑๘

๑๐. ภิกขุนีขันธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องภิกษุณี

๑. มหาปชาปติโคตมีวัตถุ เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี ๖๒๐
๒. อัฏฐครุธัมมะ ว่าด้วยครุธรรม ๘ ประการ ๖๒๐
๓. ภิกขุนีอุปสัมปทานุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอุปสมบทภิกษุณี ๖๒๒
ทรงห้ามภิกษุไหว้มาตุคาม(ภิกษุณี) ๖๒๒

ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีศึกษาสาธารณสิกขาบทของภิกษุสงฆ์	๖๒๒
ลักษณะการตัดสินพระธรรมวินัย ๔ ประการ	๖๒๓
ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุณีสงฆ์	๖๒๓
ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีรับอาบัติของกันและกัน	๖๒๔
ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีลงโทษกันตามพระวินัย	๖๒๔
ทรงอนุญาตให้ภิกษุระงับอธิกรณ์ของภิกษุณี	๖๒๔
ทรงห้ามภิกษุใช้น้ำโคลนรดภิกษุณี	๖๒๕
ทรงห้ามภิกษุแสดงอวัยวะอวดภิกษุณีเป็นต้น	๖๒๕
ทรงห้ามภิกษุณีใช้น้ำโคลนรดภิกษุ	๖๒๕
ทรงห้ามภิกษุณีแสดงอวัยวะอวดภิกษุเป็นต้น	๖๒๖
ทรงห้ามภิกษุงดการให้โอวาทแก่ภิกษุณี	๖๒๖
ภิกษุผู้ไม่ต้องรับหน้าที่ให้โอวาทแก่ภิกษุณี	๖๒๗
ทรงห้ามภิกษุณีรัดสีข้าง	๖๒๗
ทรงห้ามภิกษุณีนวดกาย	๖๒๘
ทรงห้ามภิกษุณีทาหน้าเป็นต้น	๖๒๘
ทรงห้ามภิกษุณีนุ่งห่มจิวรสีเขียวล้วนเป็นต้น	๖๒๘
ทรงอนุญาตเกี่ยวกับพินัยกรรมของภิกษุณี	๖๒๘
ทรงห้ามภิกษุณีใช้ไหล่กระแทกภิกษุ	๖๒๙
ทรงห้ามภิกษุณีใช้บาตรใส่ทารก	๖๒๙
ทรงห้ามภิกษุณีแสดงก้นบาตร	๖๒๙
ทรงห้ามภิกษุณีเพ่งดูอวัยวะเพศชาย	๖๒๙
ทรงห้ามภิกษุให้อามิสแก่ภิกษุณี	๖๓๐
ทรงห้ามภิกษุณียืมเสนาสนะ	๖๓๐
ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีใช้ผ้าผลัดเปลี่ยน	๖๓๐
อันตรายิกธรรมของภิกษุณี	๖๓๐
ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีนั่งตามลำดับพรรษา	๖๓๑
ข้อกำหนดเกี่ยวกับการปวารณาของภิกษุณี	๖๓๒
ทรงห้ามภิกษุณีงดการทำอุโบสถ	๖๓๒

ทรงห้ามภิกษุณีโดยสารยานพาหนะ ๖๓๒
ทรงอนุญาตให้มีการอุปสมบทด้วยทูต ๖๓๓
ทรงห้ามภิกษุณีอยู่ในป่า ๖๓๔
ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีมีโรงเก็บของ ๖๓๔
ทรงอนุญาตให้มีภิกษุณีอยู่เป็นเพื่อนภิกษุณีผู้มีลูกอ่อน ๖๓๔
ทรงอนุญาตให้มีภิกษุณีอยู่เป็นเพื่อนภิกษุณีผู้ประพฤติมานัต ๖๓๔
ทรงห้ามภิกษุณีผู้ลาสิกขาแล้วอุปสมบทอีก ๖๓๕
ทรงห้ามภิกษุณีเข้ารีตเดียรถีย์ ๖๓๕
ทรงห้ามภิกษุณีนั่งขัดสมาธิ ๖๓๕
ทรงห้ามภิกษุณีถ่ายอุจจาระในที่เปิดข้างล่างปิดข้างบน ๖๓๕
พระบัญญัติห้ามภิกษุณีใช้จุรณอาบน้ำ ๖๓๖
ทรงห้ามภิกษุณีอาบน้ำทวนกระแสน้ำ ๖๓๖

๑๑. ปัญจสติกขันธกะ ตอนที่ว่าด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ทำสังคายนา

๑. สังคีตินิทาน ว่าด้วยมูลเหตุการสังคายนา ๖๓๗
๒. ขุททานุขุททกสิกขาปทกถา เรื่องสิกขาบทเล็กๆน้อยๆ ๖๓๘
๓. พรหมทัณฑกถา เรื่องสงฆ์ลงพรหมทัณฑ์ ๖๔๑

๑๒. สัตตสติกขันธกะ ตอนที่ว่าด้วยพระอรหันต์ ๗๐๐ รูป ทำสังคายนา

๑. ปฐมภาณวาร ๖๔๒
เรื่องภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ ๖๔๒
พระยสกากัณฑกบุตรถูกลงปฏิสารณียกรรมที่ไม่ชอบธรรม ๖๔๒
พระยสกากัณฑกบุตรถูกลงอุกเขปนียกรรมที่ไม่ชอบธรรม ๖๔๔
คำถาม คำตอบเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการ ๖๔๔

๒. ทุติยภาณวาร ๖๔๖
ภิกษุผู้ร่วมวินิจฉัยอธิกรณ์ ๖๔๖
สงฆ์วินิจฉัยอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกาสมมติ ๖๔๗

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๘

ปริวาร

๑. ความหมายและนัยของ "ปริวาร" ๖๔๙

๒. การจัดแบ่งหมวดหมู่ในคัมภีร์ปริวาร ๖๔๙

๓. สาระสำคัญของคัมภีร์ปริวาร ๖๕๒

๑. ภิกขุวิภังค์

โสฬสมหาวาร ตอน ๑ มี ๘ วาระ ๖๕๓

๑. กัตถปัญญัตติวาร วาระว่าด้วยสถานที่บัญญัติสิกขาบทเป็นต้น ๖๕๓

๒. กตาปัตติวาร ว่าด้วยคำถามคำตอบจำนวนอาบัติ ๖๕๔

๓. วิปัตติวาร ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องวิบัติ ๖๕๔

๔. สังคหวาร ว่าด้วยคำถามคำตอบ เรื่องการจัดเข้ากองอาบัติ ๖๕๕

๕. สมุฏฐานวาร ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องสมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖๕๕

๖. อธิกรณวาร ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องการจัดเป็นอธิกรณ์ ๖๕๕

๗. สมถวาร ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องการระงับด้วยสมถะ ๖๕๕

๘. สมุจจยวาร ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องการสรุปรวม ๖๕๖

โสฬสมหาวาร ตอน ๒ มี ๘ วาระ ๖๕๖

๒. ภิกขุนีวิภังค์

โสฬสมหาวาร ตอน ๑ มี ๘ วาระ ๖๕๗

โสฬสมหาวาร ตอน ๒ มี ๘ วาระ ๖๕๘

๓. สมุฏฐานสีสสังเขป ว่าด้วยการย่อหัวข้อสมุฏฐาน

สมุฏฐาน ๑๓ ๖๕๙

๔. อันตรเปยยาล ว่าด้วยการละข้อความในระหว่าง

๑. อาปัตติสมุฏฐานวาร ว่าด้วยสมุฏฐานอาบัติ ๖ สมุฏฐาน ๖๖๒

๒. กตาปัตติวาร ว่าด้วยต้องอาบัติเท่าไร ๖๖๓

๓. อาปัตติสมุฏฐานคาถา ว่าด้วยคาถาแสดงสมุฏฐานอาบัติ ๖๖๔

๔. วิปัตติปัจจยวาร ว่าด้วยความวิบัติเป็นเหตุ ๖๖๔

๕. อธิกรณปัจจยวาร ว่าด้วยอธิกรณ์เป็นเหตุ ๖๖๕

๕. สมถเภท ว่าด้วยประเภทแห่งสมถะ

๖. อธิกรณปริยายวาร ว่าด้วยการอธิบายอธิกรณ์ ๔ อย่าง ๖๖๖

๗. สาธารณวาร ว่าด้วยสมถะทั่วไป ๖๖๗

๘. ตัพภาคิยวาร ว่าด้วยอธิกรณ์ที่ใช้ระงับ ๖๖๗

๙. สมถาสมถัสสสาธารณวาร ว่าด้วยสมถะที่ใช้ร่วมกันและไม่ใช้ร่วมกันกับสมถะอื่น ๖๖๘

๑๐. สมถาสมถัสสตัพภาคิยวาร ว่าด้วยสมถะที่เป็นส่วนที่ใช้ร่วมกันแห่งสมถะ ๖๖๙

๑๑. สมถสัมมุขาวินัยวาร ว่าด้วยสมถะคือสัมมุขาวินัย ๖๖๙

๑๒. วินยวาร ว่าด้วยวินัย ๖๗๐

๑๓. กุสลวาร ว่าด้วยสมถะที่เป็นกุศลเป็นต้น ๖๗๑

๑๔. ยัตถวารปุจฉวาร วาระว่าด้วยการถาม ๖๗๑

๑๕. สมถวารวิสัชชนาวาร วาระว่าด้วยเรื่องสมถะและการตอบ ๖๗๒

๑๖. สังสัฏฐวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์กับสมถะรวมกัน ๖๗๒

๑๗. สัมมติวาร ว่าด้วยอธิกรณ์ระงับ ๖๗๒

๑๘. สัมมันตินสัมมันติวาร ว่าด้วยอธิกรณ์ระงับได้และระงับไม่ได้ ๖๗๓

๑๙. สมถาธิกรณวาร ว่าด้วยอธิกรณ์ระงับได้ด้วยสมถะ ๖๗๕

๒๐. สมุฏฐาเปติวาร ว่าด้วยอธิกรณ์ที่เป็นเหตุให้เกิดอธิกรณ์ ๖๗๖

๒๑. ภชติวาร ว่าด้วยจัดอธิกรณ์เข้าในสมถะ ๖๗๗

๖. ขันธกปุจฉาวาร ว่าด้วยคำถามคำตอบในขันธกะ ๖๗๘

๗. เอกุตตริกนัย ว่าด้วยนัยเกินกว่าหนึ่ง ๖๗๙

๑. เอกกวาร หมวดละ ๑ ข้อ ๖๗๙

๒. ทุกวาร หมวดละ ๒ ข้อ ๖๘๐

ว่าด้วยวันอุโบสถเป็นต้น ๖๘๑

ว่าด้วยอาบัติปาราชิกเป็นต้น ๖๘๑

ว่าด้วยบุคคล ๖๘๒

ว่าด้วยปฏิกโกสนาเป็นต้น ๖๘๒

ว่าด้วยปลิโพธเป็นต้น ๖๘๓

ว่าด้วยภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๒ อย่างเป็นต้น ๖๘๔
ว่าด้วยความไม่เอื้อเฟื้อเป็นต้น ๖๘๔
ว่าด้วยบุคคลผู้โง่เขลาและผู้เป็นบัณฑิตเป็นต้น ๖๘๔
ว่าด้วยอาสวะ ๖๘๕

๓. ตติยวาร หมวดละ ๓ ข้อ ๖๘๖
ว่าด้วยเหตุแห่งการโจทเป็นต้น ๖๘๗
ว่าด้วยภิกษุโง่เขลาและฉลาดเป็นต้น ๖๘๗
ว่าด้วยการปิดเป็นต้น ๖๘๗
ว่าด้วยอาพาธเป็นต้น ๖๘๘
ว่าด้วยการงดพระปาติโมกข์เป็นต้น ๖๘๘
ว่าด้วยภิกษุต้องอาบัติภายในที่อยู่เป็นต้น ๖๘๘
ว่าด้วยอาการที่ต้องอาบัติ ๓ อย่างเป็นต้น ๖๘๙
ว่าด้วยการลงตัชชนียกรรมเป็นต้น ๖๘๙
ว่าด้วยอุโบสถเป็นต้น ๖๙๐

๔. จตุกกวาร หมวดละ ๔ ข้อ ๖๙๑
ว่าด้วยอนริยโวหารเป็นต้น ๖๙๒
ว่าด้วยอาบัติปาราชิกเป็นต้น ๖๙๒
ว่าด้วยบริขาร ๖๙๒
ว่าด้วยการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเป็นต้น ๖๙๒
ว่าด้วยการต้องอาบัติเป็นต้น ๖๙๓
ว่าด้วยภิกษุอาคันตุกะเป็นต้น ๖๙๔
ว่าด้วยสิกขาบทมีวัตถุต่างกันเป็นต้น ๖๙๕
ว่าด้วยพระอุปัชฌาย์ต้องอาบัติเป็นต้น ๖๙๕
ว่าด้วยเหตุแห่งการขาดพรรษาเป็นต้น ๖๙๕
ว่าด้วยการถือเอาทรัพย์เป็นต้น ๖๙๖
ว่าด้วยบุคคลผู้ควรกราบไหว้เป็นต้น ๖๙๖
ว่าด้วยอาบัติที่ต้องในกาลเป็นต้น ๖๙๖

ว่าด้วยการโจทเป็นต้น ๖๙๖
ว่าด้วยอาบัติที่ภิกษุอาพาธต้องเป็นต้น ๖๙๗
๕. ปัญจกวรรค หมวดละ ๕ ข้อ ๖๙๗
ว่าด้วยลักษณะของพระวินัยธร ๖๙๘
ว่าด้วยภิกษุผู้อยู่ป่า เป็นต้น ๖๙๙
ว่าด้วยภิกษุผู้ต้องถือนิสสัย ๗๐๐
ว่าด้วยโทษในกรรมที่ไม่น่าเลื่อมใสเป็นต้น ๗๐๐
ว่าด้วยพืชและผลไม้เป็นต้น ๗๐๑
ว่าด้วยวิสุทธิ ๕ ๗๐๑
ว่าด้วยอานิสงส์การทรงพระวินัย ๗๐๒
๖. ฉักกวาร หมวดละ ๖ ข้อ ๗๐๒
๗. สัตตกวาร หมวดละ ๗ ข้อ ๗๐๓
คุณสมบัติของพระวินัยธร ๗๐๔
ว่าด้วยอสัทธรรมและสัทธรรม ๗๐๔
๘. อัฏฐกวรรค หมวดละะ ๘ ข้อ ๗๐๕
๙. นวกวรรค หมวดละ ๙ ข้อ ๗๐๕
๑๐. ทสกวรรค หมวดละ ๑๐ ข้อ ๗๐๖
ลักษณะของพระวินัยธร ๗๐๖
ว่าด้วยอุพพาหิกาสมมติเป็นต้น ๗๐๗
๑๑. เอกาทสกวาร หมวดละ ๑๑ ข้อ ๗๐๘
๘. อุโปสถาทิปุจฉาวิสัชชนา ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องอุโบสถ เป็นต้น ๗๐๙
๙. อัตถวสปกรณ์ ว่าด้วยเรื่องอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ ๗๑๐
๑๐. คาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถา ๗๑๑

๑. สัตตนิกเขปสุตตันตสิกขาบท ว่าด้วยสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ใน ๗ พระนคร ๗๑๑
๒. จตุวิปัตติ ว่าด้วยวิบัติ ๔ ๗๑๒
๓. เฉทนกาทิ ว่าด้วยสิกขาบทที่ต้องตัดวัตถุก่อนแสดงอาบัติเป็นต้น ๗๑๒
๔. อสาธารณาทิ ว่าด้วยอสาธารณสิกขาบทเป็นต้น ๗๑๓
๕. ปาราชิกาทิอาปัตติ ว่าด้วยเรื่องการต้องอาปัติปาราชิกเป็นต้น ๗๑๔

๑๑. อธิกรณเภท ว่าด้วยเรื่องประเภทแห่งอธิกรณ์

๑. อุกโกฏนาทาทิ ว่าด้วยการรื้อฟื้นอธิกรณ์เป็นต้น ๗๑๗
๒. อธิกรณนิทานาทิ ว่าด้วยนิทานแห่งอธิกรณ์เป็นต้น ๗๑๘
๓. อธิกรณมูลาทิ ว่าด้วยมูลเหตุอธิกรณ์ เป็นต้น ๗๑๘
๔. อธิกรณปัจจยาปัตติ ว่าด้วยอาบัติที่มีอธิกรณ์เป็นเหตุ ๗๑๙
๕. อธิกรณาธิปปายะ ว่าด้วยการอธิบายอธิกรณ์ ๗๒๑
๖. ปุจฉาวาร ว่าด้วยการถาม ๗๒๒
๗. วิสัชชนาวาร ว่าด้วยการตอบ ๗๒๒
๘. สังสัฏฐวาร ว่าด้วยอธิกรณ์ที่มารวมกัน ๗๒๓
๙. สัตตสมถนิทาน ว่าด้วยเหตุเกิดแห่งสมถะ ๗ อย่าง ๗๒๓
๑๐. สัตตสมถนานัตถาทิ ว่าด้วยสมถะ ๗ อย่างมีความหมายต่างกันเป็นต้น ๗๒๔

๑๒. อปรคาถาสังคณิกะ ว่าด้วยคาถาอีกกลุ่มหนึ่ง

๑. โจทนาทิปุจฉาวิสัชชนา ว่าด้วยคำถามคำตอบการโจทเป็นต้น ๗๒๕

๑๓. โจทนาภัณฑ์ ว่าด้วยหมวดการโจท

๑. อนุวิชชกอนุโยค ว่าด้วยเรื่องข้อซักถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ๗๒๗
๒. โจทกาทิปฏิปัตติ ว่าด้วยเรื่องข้อปฏิบัติของโจทก์เป็นต้น ๗๒๘
๓. โจทกัสสอัตตลาภนะ ว่าด้วยเรื่องความเสียหายของภิกษุผู้โจทก์ ๗๒๙

๑๔. จูฬสงคาม ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้เข้าจูฬสงคราม

๑. อนุวิชชกัสสปฏิปัตติ ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ๗๓๐

๑๕. มหาสงคาม ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้เข้าสู่มหาสงคราม

๑. โวหรันเตนซานิตัพพาทิ ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ๗๓๒
๒. อคติอคันตัพพะ ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ไม่พึงมีอคติ ๗๓๓
๓. อคติอคมนะ ว่าด้วยเรื่องการไม่มีอคติ ๗๓๓
๔. สัญญาปนียาทิ ว่าด้วยเรื่องการชี้แจง เป็นต้น ๗๓๔
๕. ปรปักขาทิอวซานนะ ว่าด้วยเรื่องการดูหมิ่นฝ่ายตรงกันข้ามเป็นต้น ๗๓๔
๖. อนุวิชชกัสสอนุโยคะ ว่าด้วยเรื่องข้อซักถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ๗๓๕
๗. ปุจฉาวิภาค ว่าด้วยเรื่องการจำแนกคำถาม ๗๓๕

๑๖. กฐินเภท ว่าด้วยเรื่องประเภทแห่งกฐิน

๑. กฐินอัตถตาทิ ว่าด้วยกรานกฐินเป็นต้น ๗๓๖
๒. กฐินอนันตรปัจจยาทิ ว่าด้วยเรื่องอนันตรปัจจัยแห่งกฐิน เป็นต้น ๗๓๗
๓. ปุพพกรณนิทานาทิวิภาค ว่าด้วยเรื่องการจำแนกนิทาน แห่งบุพพกรณ์เป็นต้น ๗๓๘
๔. กฐินาทิชานิตัพพวิภาค ว่าด้วยเรื่องการจำแนกข้อที่พึงทราบ เรื่องกฐินเป็นต้น ๗๓๘
๕. ปุคคลัสเสวกฐินัตถาร ว่าด้วยเรื่องบุคคลผู้กรานกฐิน ๗๔๑
๖. ปลิโพธปัญหาพยากรณ์ ว่าด้วยเรื่องการแก้ปัญหาเรื่องปลิโพธ ๗๔๑

๑๗. อุปาลิปัญจกะ ว่าด้วยเรื่องคำถามของพระอุบาลี หมวดละ ๕ ข้อ

๑. อนิสสิตวรรค ว่าด้วยเรื่องการไม่อยู่ถืออนิสสัย ๗๔๔
๒. นัปปฏิปัสสัมภนวรรค หมวดว่าด้วยการไม่ระงับกรรม ๗๔๔
๓. โวหารวรรค หมวดว่าด้วยการใช้โวหาร ๗๔๖
๔. ทิฏฐาวิกัมมวรรค หมวดว่าด้วยการเปิดเผยความเห็น ๗๔๘
๕. อัตตาทานวรรค หมวดว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุรับวินิจฉัยอธิกรณ์ ๗๕๑
๖. ธุดงควรรค หมวดว่าด้วยธุดงค์ ๑๓ ๗๕๒
๗. มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วยมุสาวาท ๗๕๓
๘. ภิกขุโนวาทวรรค หมวดว่าด้วยการให้โอวาทภิกษุณี ๗๕๔
๙. อุพพาหิกวรรค หมวดว่าด้วยอุพพาหิกาสมมติ๕ ๗๕๖

๑๐. อธิกรณวูปสมวรรค หมวดว่าด้วยการระงับอธิกรณ์ ๗๕๘
๑๑. สังฆเภทกวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้ทำลายสงฆ์หมวดที่ ๑ ๗๖๐
๑๒. ทุติยสังฆเภทวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้ทำลายสงฆ์หมวดที่ ๒ ๗๖๑
๑๓. อาวาสิกวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุเจ้าถิ่น ๗๖๑
๑๔. กฐินัตถารวรรค หมวดว่าด้วยการกรานกฐิน ๗๖๒

๑๘. อัตถาปัตติสมุฏฐาน ว่าด้วยเรื่องอาบัติและสมุฏฐาน

๑. ปาราชิก ว่าด้วยสมุฏฐานของอาปัติปาราชิก ๗๖๕
๒. สังฆาทิเสส ว่าด้วยสมุฏฐานของอาบัติสังฆาทิเสส ๗๖๖
๓. ปาราชิกาทิ ว่าด้วยสมุฏฐานของอาบัติปาราชิกเป็นต้นโดยรวม ๗๖๖

๑๙. ทุติยคาถาสังคณิกะ ว่าด้วยคาถากลุ่มที่ ๒

๑. กายิกาทิอาปัตติ ว่าด้วยอาบัติทางกายเป็นต้น ๗๖๗
๒. เทสนาคามินิยาทิอาปัตติ ว่าด้วยอาบัติเป็นเทสนาคามินี เป็นต้น ๗๖๙
๓. ปาจิตติยะ ว่าด้วยอาบัติปาจิตติย์ที่ต้องในเขตเดียวกัน ๗๗๒
๔. อวันทนียปุคคลาทิ ว่าด้วยบุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้เป็นต้น ๗๗๔
๕. โสฬสกัมมาทิ ว่าด้วยกรรม ๑๖ อย่างเป็นต้น ๗๗๖

๒๐. เสฑโฬจนคาถา คาถาเหงื่อแตก (ปริศนาชวนขบคิด)

๑. อวิปปวาสปัญหา ปัญหาว่าด้วยการไม่อยู่ปราศ ๗๗๘
๒. ปาราชิกาทิปัญหา ปัญหาว่าด้วยอาบัติปาราชิกเป็นต้น ๗๘๐
๓. ปาจิตติยาทิปัญหา ปัญหาว่าด้วยอาบัติปาจิตติย์เป็นต้น ๗๘๑

คำเฉลยเสฑโฬจนคาถา

๑. อวิปปวาสปัญหา ๗๘๓
๒. ปาราชิกาปัญหา ๗๘๔
๓. ปาจิตติยาทิปัญหา ๗๘๕

๒๑. ปัญจวรรค ว่าด้วยธรรม ๕ หมวด

๑. กัมมวรรค ว่าด้วยเรื่องกรรม ๗๘๗
๒. อัตถวสวรรค ว่าด้วยอำนาจประโยชน์แห่งการบัญญัติสิกขาบท ๗๙๐

๓. ปัญญัตตวรรค ว่าด้วยเหตุที่มีพระบัญญัติ ๗๙๑
๔. อปัญญัตเตปัญญัตตวรรค ว่าด้วยการบัญญัติสิกขาบทในเมื่อยังมิได้ทรงบัญญัติ ๗๙๑
๕. นวสังคหวรรค ว่าด้วยสังคหะ ๙ อย่าง ๗๙๑

ปริโอสานคาถา ๗๙๓

คำสดุดีพระวินัยธร ๗๙๓

ตรรชนี ๗๙๕

หมวดธรรม ๘๓๓

พระวินัยปิฎก

๑. ความหมาย

พระวินัยปิฎก คือ ประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ พระวินัยซึ่งเป็นพุทธบัญญัตินี้ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ อาทิพรหมจริยกาสิกขาและอภิสมาจาริกาสิกขา

อาทิพรหมจริยกาสิกขา หมายถึงหลักการศึกษาอบรมในฝ่ายบทบัญญัติหรือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เพื่อป้องกันความเสียหาย โดยปรับโทษหนักบ้าง เบาบ้าง พระสงฆ์สวดทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาติโมกข์

อภิสมาจาริกาสิกขา หมายถึงหลักการศึกษาอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมรรยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับชักนำความประพฤติ ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า น่าเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป

คำว่า วินัย มี ๕ ความหมาย คือ (๑) มีนัยต่างๆ เพราะมีปาติโมกข์ ๒ คือ ภิกขุปาติโมกข์และภิกขุนีปาติโมกข์ มีวิภังค์ ๒ คือ ภิกขุวิภังค์และภิกขุนีวิภังค์ (๒) มีนัยพิเศษ เพราะมีอนุบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อทำให้สิกขาบทรัดกุมยิ่งขึ้น หรือผ่อนผันให้เพลาความเข้มงวดลง (๓) มีกฎเกณฑ์สำหรับฝึกอบรมกายและวาจา เพราะเป็นเครื่องป้องกันความประพฤติที่ไม่เหมาะสมทางกายและทางวาจา พระวินัยเป็นกฎระเบียบที่นำไปอย่างวิเศษ[๑] (๔) นำผู้ปฏิบัติไปยังจุดหมายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดไว้โดยเฉพาะด้วยวิธีการฝึกพัฒนากายและวาจา[๒] อาสวกิเลสย่อมถูกกำจัดให้หมดสิ้นไปด้วยวินัย พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเวไนยบุคคลเพื่อให้กำจัดกิเลสทั้งปวง พระองค์จึงได้รับการขนานพระนามว่าเวนยิกะ[๓]

พระวินัย มีชื่อเรียกต่างๆ ตามลักษณะที่มุ่งประสงค์[๔] ได้แก่

เรียกว่า อาณาเทศนา เพราะเป็นการแสดงอันมีลักษณะเป็นข้อบังคับ

---

[๑] ชื่อว่าวินัย เพราะมีหลายนัย มีนัยพิเศษ เป็นกฎสำหรับฝึกกายฝึกวาจา (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๘)

[๒] สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๑/๗๙

[๓] วินยาย ธมฺมํ เทเสตีติ เวนยิโก วิ.อ. (บาลี) ๑/๘/๑๒๙. องฺ.อฏฺฐก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๒๒๒)

[๔] วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๑

เรียกว่า ยถาปราธลาสน์ เพราะเป็นคำสอนที่กำหนดโทษตามความผิด
เรียกว่า สังวราสังวรกถา เพราะว่าด้วยเรื่องการสำรวมและไม่สำรวม
เรียกว่า อธิสีลสิกขา เพราะเป็นข้อศึกษาเกี่ยวกับความประพฤติทางกายและทางวาจา
เรียกว่า วิสิกกิมปหาน เพราะเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างหยาบ

๒. ความเป็นมาของพระวินัย

พระมหากัสสปะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เดินทางจากกรุงปาวาไปยังกรุงกุสินารา ขณะนั่งพัก ณ โคนต้นไม้ เห็นอาชีวกคนหนึ่งเดินมา ถามข่าวของพระบรมศาสดา จึงได้รู้ว่าพระผู้มีพระภาคปรินิพพานได้ ๗ วันแล้ว พวกภิกษุผู้ยังไม่หมดราคะกิเลส บางรูปประคองแขนคร่ำครวญล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา บ่นเพ้อรำพัน เสียใจที่พระผู้มีพระภาคปรินิพพาน ส่วนภิกษุที่หมดราคะกิเลสแล้ว มีสติสัมปชัญญะมั่นคง ไม่แสดงกิริยาเศร้าโศก เพราะทราบว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เวลานั้น ภิกษุชื่อสุภัททะนั่งอยู่ในที่ประชุมนั้นด้วย ได้กล่าวห้ามภิกษุไม่ให้เศร้าโศก ไม่ให้คร่ำครวญ เพราะต่อไปนี้จะไม่มีคนคอยสั่งว่า สิ่งไหนควร สิ่งไหนไม่ควร ภิกษุทั้งหลายจะทำสิ่งใดก็ได้ตามที่ตัวเองปรารถนา

พระมหากัสสปะปรารภถ้อยคำของภิกษุสุภัททะ จึงคัดเลือกภิกษุสงฆ์เพื่อทำสังคายนาพระธรรมวินัย การสังคายนาครั้งนี้เรียกว่ามหาปฐมสังคีติ[๑] (ปัญจสติกสังคีติ) มีพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปร่วมประชุม ตกลงสังคายนารวบรวมพระวินัยก่อน เพราะพระวินัยเป็นสิ่งชี้วัดความมั่นคง เป็นอายุของพระพุทธศาสนา[๒] ในอนาคต เมื่อพระพุทธศาสนาจะถึงคราวเสื่อมสูญ พระวินัยจะเสื่อมเป็นอันดับท้ายสุด[๓] ถ้ายังมีพระวินัย พระพุทธศาสนาก็ไม่เสื่อมสูญ เมื่อสังคายนาพระวินัยเสร็จ พระอรหันต์ทั้งนั้นจึงได้สังคายนาพระธรรมต่อไป

สมัยต้นพุทธกาล ตั้งแต่พรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๒๐[๔] บุคคลผู้เข้ามาบวชยังมีจำนวนน้อย ผู้ที่บวชแล้วได้ปฏิบัติตามปฏิปทาของพระผู้มีพระภาค มีพระผู้มีพระภาคเป็นแบบอย่างดำเนินชีวิตไปตามหลักการที่เป็นไปเพื่อคายความกำหนัดยินดี ไม่มีการสั่งสม เป็นไปเพื่อความ

---

[๑] วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๐-๒๘, ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒-๒๕, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๗๘-๘๖, อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑/๑๙-๒๘.

[๒] "วินโย นาม พุทฺธสาสนสฺส อายุ, วินเย จิเต สาสนํ จิตฺตํ โหติ" (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๓)

[๓] องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๑๓๐/๗๘.

[๔] สมัยต้น (ปฐมโพธิกาล) นับจากพรรษาที่ ๑-๑๔ บางมตินับพรรษาที่ ๑-๒๐ (สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๑/๑๙/๔๕๐)

มักน้อยสันโดษ เพื่อหลีกเร้นอยู่สงัดเพียงลำพัง มีความเพียร เพื่อเป็นคนเลี้ยงง่าย ภิกษุทั้งหลาย ล้วนสำเร็จเป็นพระอรหันต์[๑] บรรลุปฏิสัมภิทา[๒] แม้พระสาวกผู้มีคุณสมบัติอย่างต่ำก็ได้เป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน[๓]

ผู้ที่เข้ามาบวชมีพื้นเพแตกต่างกัน ทั้งความคิด อัธยาศัยและความรู้ เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ มักทำตามความปรารถนา คิดตามภูมิหลังของตนเอง ถ้าหากไม่มีกฎระเบียบคอยกำกับความประพฤติไว้ ความวุ่นวายย่อมเกิดขึ้นได้ เมื่อมีความวุ่นวายทั้งภายในและภายนอก ก็ยากที่จะหาเวลาศึกษาเพื่อการบรรลุธรรม หมู่คณะที่งดงามมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ก็เพราะสมาชิกมีความพร้อมเพรียงกันด้วยความประพฤติและการศึกษา เป็นผู้เสมอกันในด้านสีลสามัญญตาและทิฏฐิสามัญญตา กฎระเบียบคือพระวินัย จึงเหมือนด้ายที่ร้อยรัดมวลบุปผชาติหลากชนิดไว้ไม่ให้กระจัดกระจาย กลายเป็นพวงดอกไม้ที่สวยงามน่าดูน่ามอง เมื่อพระสาวกมีจำนวนไม่มาก ปัญหาด้านความประพฤติจึงมีน้อย เพราะสามารถควบคุมดูแลกันได้ทั่วถึง พระสาวกปฏิบัติอยู่ในกรอบคือความประพฤติที่ดีงาม การควบคุมดูแลจึงกระทำได้ง่าย

สมัยแรกนั้น พระพุทธเจ้าได้ประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ได้แก่

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง
๒. การทำกุศลให้ถึงพร้อม
๓. การทำจิตของตนให้ผ่องใส
๔. ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
๕. พระนิพพานเป็นบรมธรรม
๖. ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต
๗. ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ
๘. การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น
๙. การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
๑๐. ความสำรวมในพระปาติโมกข์
๑๑. ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
๑๒. การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
๑๓. การประกอบความเพียรในอธิจิต[๔]

---

[๑] **พระอรหันต์** หมายถึงบุคคลผู้ห่างไกลจากกิเลส ผู้ละกิเลสได้แล้ว (ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๑๘/๔๖)

[๒] **ปฏิสัมภิทา ๔** ได้แก่ (๑) ความรู้แตกฉานในอรรถ (๒) ความรู้แตกฉานในธรรม (๓) ความรู้แตกฉานในนิรุกติ ๔ ความรู้แตกฉานในปฏิภาณ (องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๔๓)

[๓] **โสดาบัน** หมายถึงบุคคลผู้ถึงกระแสมรรค (วิ.อ.(บาลี) ๑/๒๑/๒๐๒, ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๖๗/๑๗๔)

[๔] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓-๑๘๕. วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๙/๑๙๑, ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒/๙๐/๕๐, ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๔๕/๓๑๙.

พระโอวาทปาติโมกข์ จัดว่าเป็นอุดมการณ์ในการเผยแผ่ จัดเป็นพุทธกิจ ไม่ใช่กิจของพระสาวก ต่อมา เมื่อผู้ที่เข้ามาบวชมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พระสารีบุตรจึงกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคตรัสว่า บังไม่ถึงเวลาที่พระองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบท ถ้ายังไม่มีความเสียหายเกิดขึ้นในหมู่ พระองค์จะไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เมื่อเกิดความเสียหายขึ้น จึงจะทรงบัญญัติ เวลาต่อมา เมื่อเกิดความเสียหายขึ้นแก่สงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงบัญญัติอาณาปาติโมกข์ และทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สวดอาณาปาติโมกข์ทุก ๑๕ วัน

อาณาปาติโมกข์ หมายถึงพระพุทธบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้กำกับความประพฤติของสงฆ์ เหมือนการออกกฎหมายควบคุม อันจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง อาณาปาติโมกข์ มี ๒ อย่าง ได้แก่

(๑) อาทิพรหมจรรย์ คือ ความประพฤติอันประเสริฐที่เป็นส่วนเบื้องต้น หมายถึง ศีล คือ ความประพฤติอย่างปกติ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติอาทิพรหมจรรย์ เพื่อกำกับความประพฤติของบรรพชิต เพื่อป้องกันความเสียหาย จัดเป็นสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์

(๒) อภิสมาจาร คือ มารยาทในสังคม ว่าด้วยระเบียบที่พึงปฏิบัติเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างบรรพชิตกับบรรพชิต บรรพชิตกับคฤหัสถ์ เป็นมารยาทของภิกษุ จัดเป็นสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์

อาณาปาติโมกข์เป็นระเบียบความประพฤติทางกายและทางวาจา เป็นระเบียบที่พึงปฏิบัติในสังคมของพระอริยบุคคล ดังพระพุทธดำรัสว่า เธอทั้งหลายจงเป็นอยู่อย่างผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยปาติโมกข์ จงเป็นอยู่อย่างสำรวมระวังในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่เถิด[๑]

พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ล่วงหน้า ก่อนจะมีพระพุทธบัญญัติ มีคบดำหนิหรือกล่าวหาภิกษุหรือภิกษุณี พระผู้มีพระภาคได้ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วสอบถาม ทรงชี้โทษแห่งการประพฤติที่น่าตำหนิ ตรัสอานิสงส์แห่งการสำรวม แล้วทรงบัญญัติสิกขาบท มีทั้งพระบัญญัติห้ามและพระพุทธานุญาต กำหนดความผิดของผู้ฝ่าฝืนตามโทษหนักโทษเบา เรียกว่า อาบัติ หมายถึง การต้อง[๒] หรือการล่วงละเมิดสิกขาบท

---

[๑] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.

[๒] วิ.อ. (บาลี) ๑/๕๗/๒๘๐.

วิธีการลงโทษผู้ล่วงละเมิดพระพุทธบัญญัติ มีทั้งโทษสถานหนักที่แก้ไขไม่ได้และโทษสถานเบาที่แก้ไขได้ อาบัติมี ๗ กอง[๑] จัดเป็นคู่ได้ ๖ คู่[๒] อาการที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติมี ๖ อย่าง[๓]

๓. การวินิจฉัยสิกขาบท /

สิกขาบท หมายถึง พระบัญญัติที่ต้องศึกษา ข้อที่ต้องศึกษา ข้อศีล ข้อวินัย บทบัญญัติหนึ่งๆในพระวินัยที่ภิกษุและภิกษุณีพึงศึกษาปฏิบัติ มีทั้งข้อห้ามและข้ออนุญาต มาในพระปาติโมกข์บ้าง นอกพระปาติโมกข์บ้าง

การวินิจฉัยแต่ละอย่างมีอธิบาย ดังนี้

๑. **เหตุทรือนิทาน** คือ การวินิจฉัยสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท มี ๘ แห่ง[๔]

๒. **บุคคล** คือ การวินิจฉัยบุคคลต้นบัญญัติ ผู้กระทำครั้งแรก ผู้เป็นอาทิกัมมิกะ ภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติมี ๒๓ รูป/กลุ่ม ได้แก่

(๑) พระสุทิน (๒) พระธนิยะ
(๓) พระเพลัฏฐสีสะ (๔) พระอานนท์

---

[๑] อาบัติ ๗ กอง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตติย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต

[๒] สมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ ได้แก่ (๑) อาบัติเกิดทางกาย มิใช่เกิดทางวาจา มิใช่เกิดทางจิต (๒) อาบัติเกิดทางวาจา มิใช่เกิดทางกาย มิใช่เกิดทางจิต (๓) อาบัติเกิดทางกายกับวาจา มิใช่เกิดทางจิต (๔) อาบัติเกิดทางกายกับจิต มิใช่เกิดทางวาจา (๕) อาบัติเกิดทางวาจากับจิต มิใช่เกิดทางกาย (๖) อาบัติเกิดทางกายวาจากับจิต สมุฏฐานที่ ๑-๓ เป็นอจิตตกะ สมุฏฐานที่ ๔-๖ เป็นอจิตตกะ (วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๑/๓๖๔, สารตถ.ฏีกา (บาลี) ๒/๖๖/๑๑๔, วิมติ.ฏีกา (บาลี) ๑/๖๖/๑๘๙)

[๓] อาการที่ภิกษุจะต้องอาบัติเหล่านี้ ๖ อย่าง คือ (๑) ต้องด้วยไม่ละอาย (๒) ต้องด้วยไม่รู้ว่าสิ่งนี้จะเป็นอาบัติ (๓) ต้องด้วยลงสัยแล้วขืนทำลง (๔) ต้องด้วยสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร (๕) ต้องด้วยสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร (๖) ต้องด้วยลืนสติ

[๔] สถานที่ ๘ แห่ง คือ

๑. กรุงเวสาลี (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๔/๑๗) ๒. เขตกรุงราชคฤห์ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๔/๗๔)
๓. เขตกรุงสาวัตถี (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๔/๒๔๙) ๔. เขตกรุงโกสัมพี (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๖๕/๔๐๗)
๕. เขตกรุงอาฬวี (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๔๒/๗๑) ๖. เขตกรุงกบิลพัสดุ์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๖/๑๐๑)
๗. เขตกรุงโกสัมพี (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๔/๒๘๓) ๘. เขตเมืองสุงสุมารคิระ แคว้นภัคคะ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๕๐/๔๘๒)

(๕) พระเสยยสกะ (๖) พระอุทายี
(๗) พระสาคตะ (๘) พระฉันนะ
(๙) พระเมตติยะ (๑๐) พระเทวทัต
(๑๑) พระอัสสชิ (๑๒) พระปุนัพพสุกะ
(๑๓) พระอริฏฐะ (๑๔) พระอุปนันทศากยบุตร
(๑๕) พระนันทะ (๑๖) พระหัตถกะ
(๑๗) พระอนุรุทธะ (๑๘) พระจูฬปันถกะ
(๑๙) กลุ่มสัมพหุลาภิกษุ (๒๐) กลุ่มวัคคุมุทาภิกษุ
(๒๑) กลุ่มภิกษุชาวเมืองอาฬวี (๒๒) กลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์
(๒๓) อัญญตรภิกษุ

ภิกษุณีผู้เป็นต้นบัญญัติ มี ๗ รูป/กลุ่ม ได้แก่

(๑) ภิกษุณีสุนทรี (๒) ภิกษุณีถูลนันทา
(๓) ภิกษุณีจัณฑกาลี (๔) กลุ่มอัญญตราภิกษุณี
(๕) กลุ่มภิกษุณีฉัพพัคคีย์ (๖) กลุ่มสัมพหุลาภิกษุณี
(๗) ภิกษุณี ๒ รูป

๓. **วัตถุ** คือ วินิจฉัยความประพฤติของบุคคลผู้ล่วงละเมิดสิกขาบท

๔. **วิธีบัญญัติ** คือ วินิจฉัยประเภทแห่งการบัญญัติสิกขาบท ๙ อย่าง ได้แก่

(๑) บัญญัติ หรือ มูลบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ครั้งแรก

(๒) อนุบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเพิ่มเติม

(๓) อนุปปันนบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเรื่องขึ้นอีกภายหลัง หมายถึงครุธรรมสำหรับภิกษุณี เหมือนคนสร้างเขื่อนกั้นน้ำไว้ฉะนั้น

(๔) สัพพัตถบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ หมายถึง สิกขาบททั้งปวง ยกเว้นปเทสบัญญัติ (ดูข้อถัดไป)

(๕) ปเทสบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเฉพาะภิกษุสงฆ์ในมัธยมประเทศ

(๖) สาธารณบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงปัญญัติไว้ทั่วไปทั้งภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์

(๗) อสาธารณบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เฉพาะสงฆ์ฝ่ายเดียว

(๘) เอกโตบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แก่สงฆ์ฝ่ายเดียว[๑]

(๙) อุภโตบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แก่สงฆ์สองฝ่าย[๑]

๕. **อาณัติ** ได้แก่ การวินิจฉัยคำสั่ง บางสิกขาบทบุคคลล่วงละเมิดด้วยตนเอง บางสิกขาบทใช้ผู้อื่นล่วงละเมิดจึงต้องอาบัติ

๖. **อาบัติ** ได้แก่ การวินิจฉัยการต้อง แต่ละสิกขาบทมีระดับการต้องต่างกัน เช่น ละเมิดอย่างนี้ ต้องอาบัติทุกกฏ ละเมิดยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ต้องอาบัติถุลลัจจัย ละเมิดยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก ต้องอาบัติปาราชิก

๗. **อนาบัติ** ได้แก่ การวินิจฉัยวิธีที่ไม่ต้องอาบัติ ข้อยกเว้นบางประการที่ไม่ทำให้บุคคลผู้ละเมิดต้องอาบัติ เช่น บุคคลต้นบัญญัติหรืออาทิกัมมิกะ และคนวิกลจริต

๘. **วิบัติ** ได้แก่ การวินิจฉัยที่มีวิบัติเป็นเกณฑ์ แต่ละสิกขาบทจัดเข้าในสีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติหรืออาชีววิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่ง

๙. **องค์แห่งอาบัติ** ได้แก่ การวินิจฉัยองค์ประกอบที่ทำให้ต้องอาบัตินั้น

๑๐. **สมุฏฐานแห่งสิกขาบท** ได้แก่ การวินิจฉัยสิกขาบทโดยพิจารณาที่เกิดแห่งอาบัติ มี ๖ อย่าง ได้แก่ (๑) ลำพังกาย (๒) ลำพังวาจา (๓) กายกับวาจา (๔) กายกับจิต (๕) วาจากับจิต (๖) กาย วาจากับจิต

๑๑. **กิริยานานัตตะ** ได้แก่ การวินิจฉัยพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดการต้องอาบัติ มี ๕ อย่าง ได้แก่

(๑) ละเมิดเพราะกระทำ[๒]

(๒) ละเมิดเพราะไม่กระทำ[๓]

[๑-๑] สงฆ์ฝ่ายเดียว คือ ภิกษุสงฆ์หรือภิกษุณีสงฆ์ สงฆ์สองฝ่าย คือ ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์

[๒] ภิกษุขุดดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๔/๑๔๘)

[๓] ภิกษุเก็บอติเรกบาตรไว้เกิน ๑๐ วัน ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๐/๒)

(๓) ละเมิดเพราะกระทำและไม่กระทำ*

(๔) ละเมิดเพราะทั้งกระทำและไม่กระทำ[๒]

(๕) ละเมิดทั้งภิกษุผู้ทำและสงฆ์ผู้แสดงพื้นที่[๓]

๑๒. **สัญญานานัตตะ** ได้แก่ การวินิจฉัยวิธีละเมิดสิกขาบทตามสัญญาที่ต่างกัน มี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) อาบัติที่มีข้อยกเว้น เพราะไม่มีเจตนาละเมิด เรียกว่า สัญญาวิโมกข์ (๒) อาบัติที่มีข้อยกเว้น เพราะไม่มีเจตนาละเมิด เรียกว่า โนสัญญาวิโมกข์

๑๓. **จิตตนานัตตะ** ได้แก่ การวินิจฉัยวิธีละเมิดสิกขาบทตามเจตนา มี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) อาบัติที่เกิดขึ้น เพราะมีจิตเป็นสมุฏฐาน มีเจตนาทำผิด เรียกว่า สจิตตกะ (๒) อาบัติที่เกิดขึ้น เพราะไม่มีจิตเป็นสมุฏฐาน ไม่มีเจตนาทำผิด เรียกว่า อจิตตกะ

๑๔. **วัชชะ หรือ โทษ** ได้แก่ การวินิจฉัยอาบัติตามลักษณะความผิด มี ๒ อย่าง ได้แก่

(๑) อาบัติที่เป็นโทษทางโลก บุคคลผู้ไม่ใช่ภิกษุทำเป็นความผิด เช่น การโจรกรรม การฆ่ามนุษย์ เป็นความเสียหายที่ชาวโลกตำหนิ ถือว่าไม่เหมาะสมกับสมณะ เช่น การดื่มสุรา เรียกว่า โลกวัชชะ

(๒) อาบัติที่เป็นโทษทางพระบัญญัติ บุคคลผู้ไม่ใช่ภิกษุทำไม่เป็นความผิด ผิดเฉพาะภิกษุ เช่น การฉันอาหารในเวลาวิกาล การขุดดิน เรียกว่า ปัณณัตติวัชชะ

๑๕. **กรรม** ได้แก่ การวินิจฉัยสิกขาบทตามความประพฤติ มี ๓ อย่าง ได้แก่

(๑) ต้องอาบัติทางกาย เรียกว่า กายกรรม

(๒) ต้องอาบัติทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม

(๓) ต้องอาบัติทางกายและวาจา เรียกว่า กายกรรมและวจีกรรม

ไม่มีอาบัติที่ต้องล่วงละเมิดทางมโนทวาร คือ เพียงคิดไม่ต้องอาบัติ

๑๖. **กุสลติกวิธี** ได้แก่ การวินิจฉัยสิกขาบทตามลักษณะจิต ได้แก่

(๑) อาบัติที่ต้องเพราะอกุศลจิต เรียกว่า เอกจิตตาบัติ

---

* ภิกษุรับจีวรจากมือของภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๑/๒๑)

[๒] ภิกษุรับหรือยินดีเงินทอง ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๒/๕๙)

[๓] ภิกษุไม่ยอมลาง่างกฎีตามคำสั่งสงฆ์ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๘/๒๖๓)

(๒) อาบัติที่ต้องเพราะกุศลจิตหรืออัพยากตจิต เรียกว่า เทวจิตตาบัติ

(๓) อาบัติที่ต้องเพราะอกุศลจิต กุศลจิตและอัพยากตจิต เรียกว่า ติจิตตาปัติ

๑๗. **เวทนาติภวิธี** ได้แก่ การวินิจฉัยสิกขาบทตามเวทนา ๓ อย่าง ได้แก่

(๑) อาบัติที่ต้องเพราะทุกขเวทนา เรียกว่า เอกเวทนาบัติ

(๒) อาบัติที่ต้องเพราะสุขเวทนาและอุเบกขาเวทนา เรียกว่า ทุวิเวทนาบัติ

(๓) อาบัติที่ต้องเพราะทุกขเวทนา สุขเวทนาและอุเบกขาเวทนา เรียกว่า ติกเวทนาปัติ

๔. ผู้สืบทอดพระวินัย

ภิกษุผู้สืบทอดพระวินัย ๖ รูป ได้แก่ (๑) พระอุบาลีเถระ (๒) พระทาสกเถระ (๓) พระโสณกเถระ (๔) พระสิคควเถระ (๕) พระจัณฑวัชชีเถระ (๖) พระโมคคลีบุตรติสสเถระ

๕. การวินิจฉัยพระวินัย

พระวินัยธรมีคุณสมบัติ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) มีการพิจารณาอย่างรอบคอบในพระบาลีและอรรถกถา (๒) มีความมั่นคงในหลักการ ไม่งอนแง่บ (๓) มีความแม่นยำ เมื่อจะวินิจฉัย[๑] พระวินัยธรพึงพิจารณาตามลำดับของความสำคัญ ๔ อย่าง ได้แก่

(๑) สุตตะ[๒] วินิจฉัยตามพระวินัย

(๒) สุตตานุโลม วินิจฉัยตามข้ออนุโลมพระวินัย ได้แก่ มหาปเทส[๓]

(๓) อาจริยวาท[๔] วินิจฉัยตามการวินิจฉัยนอกพระบาลีที่พระอรหันต์ ๕๐๐ รูปทำไว้ในการสังคายนาครั้งที่ ๑

(๔) อัตโนมัติ วินิจฉัยตามมติส่วนบุคคล[๕]

---

[๑] วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๔๗.

[๒] **สุตตะ** หมายถึง พระวินัยปิฎก (วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๔๓)

[๓] **มหาปเทส** คือ ข้ออ้างใหญ่ (วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙)

[๔] **อาจริยวาท** (อาจริยวงศ์) ในที่นี้ ได้แก่ อรรถกถา (วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๔๓)

[๕] วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๔๓.

๖. การจัดหมวดหมู่พระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎกที่กำเนดไว้ ๘ เล่ม มีเนื้อหาดังนี้

เล่ม ๑ มหาวิภังค์ ภาค ๑ แบ่งออกเป็นหมวด เรียกว่ากัณฑ์ มี ๔ กัณฑ์ ได้แก่

(๑) เวรัญชกัณฑ์ (๒) ปาราชิกกัณฑ์

(๓) สังฆาทิเสสกัณฑ์ (๔) อนิยตกัณฑ์

เล่ม ๒ มหาวิภังค์ ภาค ๒ แบ่งออกเป็น ๔ กัณฑ์กับอีก ๑ เรื่อง ได้แก่

(๕) นิสสัคคิยกัณฑ์ (๖) ปาจิตติยกัณฑ์

(๗) ปาฏิเทสนียกัณฑ์ (๘) เสขิยกัณฑ์

(๙) อธิกรณสมถะ

เล่ม ๓ ภิกขุนีวิภังค์ แบ่งออกเป็น ๖ กัณฑ์กับอีก ๑ เรื่อง ได้แก่

(๑) ปาราชิกกัณฑ์ (๒) สังฆาทิเสสกัณฑ์

(๓) นิสสัคคิยกัณฑ์ (๔) ปาจิตติยกัณฑ์

(๕) ปาฏิเทสนียกัณฑ์ (๖) เสขิยกัณฑ์

(๗) อธิกรณสมถะ

เล่ม ๔ มหาวรรค ภาค ๑ มี ๔ ขันธกะ ได้แก่

(๑) มหาขันธกะ (๒) อุโปสถขันธกะ

(๓) วัสสูปนายิกขันธกะ (๔) ปวารณาขันธกะ

เล่ม ๕ มหาวรรค ภาค ๒ มี ๖ ขันธกะ ได้แก่

(๕) จัมมขันธกะ (๖) เภสัชชขันธกะ

(๗) กฐินขันธกะ (๘) จีวรขันธกะ

(๙) จัมเปยยขันธกะ (๑๐) โกสัมพิกขันธกะ

เล่ม ๖ จูฬวรรค ภาค ๑ มี ๔ ขันธกะ ได้แก่

(๑) กัมมขันธกะ (๒) ปริวาสิกขันธกะ

(๓) สมุจจยขันธกะ (๔) สมถขันธกะ

เล่ม ๗ จูฬวรรค ภาค ๒ มี ๘ ขันธกะ ได้แก่

(๖) ขุททกวัตถุขันธกะ (๗) เสนาสนขันธกะ

(๘) สังฆเภทขันธกะ (๙) วัตตขันธกะ

(๑๐) ปาติโมกขัฏฐปนขันธกะ (๑๑) ภิกขุนิขันธกะ

(๑๒) ปัญจสติกขันธกะ (๑๓) สัตตสติกขันธกะ

เล่ม ๘ ปริวาร การสรุปทบทวนความรู้ในพระวินัยปิฎก

๗. แผนภูมิแสดงโครงสร้างพระวินัยปิฎก

๑. มหาวิภังค์		๒. ขันธกะ
ภิกขุวิภังค์	ภิกขุนีวิภังค์	๑. มหาขันธกะ
เวรัญชกัณฑ์	๑. ปาราชิกกัณฑ์	๒. อุโปสถขันธกะ
๑. ปาราชิกกัณฑ์	๒. สังฆาทิเสสกัณฑ์	๓. วัสสูปนายิกขันธกะ
๒. สังฆาทิเสสกัณฑ์	๓. นิสสัคคิยกัณฑ์	๔. ปวารณาขันธกะ
๓. อนิยตกัณฑ์	๔. ปาจิตติยกัณฑ์	๕. จัมมขันธกะ
๔. นิสสัคคิยกัณฑ์	๕. ปาฏิเทสนียกัณฑ์	๖. เภสัชชขันธกะ
๕. ปาจิตติยกัณฑ์	๖. เสขิยกัณฑ์	๗. กฐินขันธกะ
๖. ปาฏิเทสนียกัณฑ์	๗. อธิกรณสมถะ	๘. จีวรขันธกะ
๗. เสขิยกัณฑ์		๙. จัมเปยยขันธกะ
๘. อธิกรณสมถะ		๑๐. โกสัมพิกขันธกะ
		๑๑. กัมมขันธกะ
		๑๒. ปริวาสิกขันธกะ
		๑๓. สมุจจยขันธกะ
		๑๔. สมถขันธกะ
		๑๕. ขุททกวัตถุขันธกะ
		๑๖. เสนาสนขันธกะ
		๑๗. สังฆเภทขันธกะ
		๑๘. วัตตขันธกะ
		๑๙. ปาติโมกขัฏฐปนขันธกะ
		๒๐. ภิกขุนีขันธกะ
		๒๑. ปัญจสติกขันธกะ
		๒๒. สัตตสติกขันธกะ

๓. ปริวาร		
หัวข้อ	รายละเอียด	อธิบายสาระ
๑. ภิกขุวิภังค์โสพลมหาวาร ว่าด้วย ๑๖ วาระใหญ่ในภิกขุวิภังค์	(๑) กัดถปัญญัตติวาร (๒) กดาปัตติวาร (๓) วิปัตติวาร (๔) สังคหิตวาร (๕) สมุฏฐานวาร (๖) อธิกรณวาร (๗) ลยถวาร (๘) สมุจจยวาร *มี ๒ ตอน รวมเป็น ๑๖	(๑) ปาราชิกกัณฑ์ (๒) สังฆาทิเสสกัณฑ์ (๓) อนิยตกัณฑ์ (๔) นิสสัคคิยกัณฑ์ (๕) ปาจิตติยกัณฑ์ (๖) ปาฏิเทสนียกัณฑ์ (๗) สังฆาทิเสสกัณฑ์
๒. ภิกขุนีวิภังค์โสพลมหาวาร ว่าด้วย ๑๖ วาระใหญ่ในภิกขุนีวิภังค์	-เหมือนกับภิกขุวิภังค์-	(๑) ปาราชิกกัณฑ์ (๒) สังฆาทิเสสกัณฑ์ (๓) นิสสัคคิยกัณฑ์ (๔) ปาจิตติยกัณฑ์ (๕) ปาฏิเทสนียกัณฑ์
๓. สมุฏฐานสีสสังเขป ว่าด้วยการย่อหัวข้อสมุฏฐาน	สมุฏฐาน ๑๓	(๑) ปฐมปาราชิกสมุฏฐาน (๒) ทุติยปาราชิกสมุฏฐาน ฯลฯ (๑๒) โจรีวุฏฐาปนสมุฏฐาน (๑๓) อนนุญญาตสมุฏฐาน
๔. อันตรเปยยาล ว่าด้วยการละข้อความในระหว่าง	กติปุจฉาวาร	อาบัติ ๕, กองอาบัติ ๕ ฯลฯ, อธิกรณ์ ๔, สมถะ ๗ (๑) ฉอาปัตติสมุฏฐานวาร (๒) กดาปัตติวาร (๓) อาปัตติสมุฏฐานคาถา (๔) วิปัตติปัจจยวาร (๕) อธิกรณปัจจยวาร (๖) อธิกรณปริยายวาร ฯลฯ (๒๑) ภยติวาร

๕. สมถเภท ว่าด้วยประเภทแห่งสมถะ		
๖. ขันธกปุจฉาวาร ว่าด้วยวาระคำถามและ คำตอบเกี่ยวกับขันธกะ		
๗. เอกุตตริกนัย ว่าด้วยนัยเกินหนึ่ง		(๑) เอกกวาร (๒) ทุกวาร ฯลฯ (๑๐) ทสกวาร (๑๑) เอกาทสกวาร
๘. อุโปสถาทิปุจฉาวิสัชชนา ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่อง อุโบสถเป็นต้น		อาทิมัชฌัตตปุจฉนะ อาทิมัชฌัตตวิสัชชนา
๙. อัตถวสปกรณ์ ว่าด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ		
๑๐. คาถาสังคณิก ว่าด้วยกลุ่มคาถา		(๑) สัตตนเคเรสุปัญญัตตสิกขาบท (๒) จตุวิปัตติ (๓) เฉทนกาทิ (๔) อสาธารณาทิ (๕) ปาราชิกาทิอาปัตติ
๑๑. อธิกรณเภท ว่าด้วยประเภทแห่งอธิกรณ์		(๑) ฉุกโกฏนเภทาทิ (๒) อธิกรณนิทานาทิ (๓) อธิกรณมูลาทิ (๔) อธิกรณปัจจยาปัตติ ฯลฯ (๑๐) สัตตสมถนานัตตาทิ
๑๒. อปรคาถาสังคณิก ว่าด้วยกลุ่มคาถาอีกกลุ่มหนึ่ง		โจทนาทิปุจฉาวิสัชชนา

๑๓. โจทนาวัณฑ์ ว่าด้วยหมวดการโจท		(๑) อนุวิชชกอนุโยค (๒) โจทกาทิปฏิปัตติ (๓) โจทกัสสอัตตฌาปนะ
๑๔. จุลลังคาม ว่าด้วยภิกษุเปรียบเหมือนผู้เข้าสู่สงครามเล็ก		อนุวิชชกัสสปฏิปัตติ ว่าด้วยข้อปฏิบัติของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์
๑๕. มหาสังคาม ว่าด้วยภิกษุเปรียบเหมือนผู้เข้าสู่สงครามใหญ่		(๑) โวหรันเตนชานิตัพพาทิ (๒) อคติอคันตัพพะ ฯลฯ (๖) อนุวิชชกัสสอนุโยค (๗) ปุจฉาวิภาคะ
๑๖. กฐินขันธ์ ว่าด้วยประเภทแห่งกฐิน		(๑) กฐินอัตถตาทิ (๒) กฐินอนันตรปัจจยาทิ ฯลฯ (๔) ปุคคลัสสเวกฐินัตถาร (๖) ปลิโพธปัญหาพยากรณ์
๑๗. อุปาลิปัญจก ว่าด้วยเรื่องพระอุบาลี ๕ หมวด		(๑) อนิสสิตวรรค ฯลฯ (๑๓) อาวาสิกวรรค (๑๔) กฐินัตถารวรรค
๑๘. อัตถาปัตติสมุฏฐาน ว่าด้วยสมุฏฐานอาบัติที่มีอยู่		(๑) ปาราชิก (๒) สังฆาทิเสส (๓) ปาราชิกาทิ
๑๙. ทุติยคาถาสังคณิก ว่าด้วยกลุ่มคาถากลุ่มที่ ๒		(๑) กายิกาทิอาปัตติ ฯลฯ (๕) โลหิตกัมมาทิ
๒๐. เสทโมจนคาถา ว่าด้วยคาถาข้อความยากซับซ้อนจนทำให้เหงื่อตก		(๑) อวิปปวาสปัญหา (๒) ปาราชิกาทิปัญหา (๓) ปาจิตติยาทิปัญหา
๒๑. ปัญจวัคค์ ว่าด้วยหมวด ๕ หมวด		(๑) กรรมวรรค ฯลฯ (๕) นวสังคหวรรค

๔. การจัดแบ่งคัมภีร์พระวินัยปิฎก

คัมภีร์พระวินัยปิฎก มีประเพณีนิยมแปงเป็น ๔ แบบ ดังนี้

แบบที่ ๑ แปงเป็น ๕ คัมภีร์ ประกอบด้วย (๑) มหาวิภังค์ หรือภิกขุวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทหรือศีลของภิกษุ ๒๒๗ ข้อที่มาในพระปาติโมกข์ (๒) ภิกขุนีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทหรือศีลของภิกษุณี ๓๑๑ ข้อที่มาในพระปาติโมกข์ (๓) มหาวรรค ว่าด้วยสิกขาบทอื่นๆ ที่มานอกพระปาติโมกข์ (๔) จุลวรรค ว่าด้วยสิกขาบทอื่นๆ ที่มานอกพระปาติโมกข์ (๕) ปริวาร ว่าด้วยคำถามคำตอบสำหรับซักซ้อมความรู้เรื่องพระวินัย ซึ่งเป็นการทบทวนเนื้อหาของสี่คัมภีร์แรก

แบบที่ ๒ แบ่งเป็น ๕ คัมภีร์โดยใช้อักษรย่อว่า "อา ปา ม จุ ป" กล่าวคือ อา=อาทิกัมมิกะ(ปาราชิก) ว่าด้วยปาราชิกสิกขาบทถึงอนิยต, ปา=ปาจิตติย์ ว่าด้วยนิสสัคคิยปาจิตตีย์ถึงเสขิยะ รวมทั้งของภิกษุและภิกษุณี, ม=มหาวรรค, จุ=จุลวรรค, ป=ปริวาร

แบบที่ ๓ แบ่งเป็น ๕ คัมภีร์โดยใช้อักษรย่ออีกแบบหนึ่งว่า "ปา ปา ม จุ ป" กล่าวคือ ปา=ปาราชิก, ปา=ปาจิตตีย์, ม=มหาวรรค, จุ=จุลวรรค, ป=ปริวาร

แบบที่ ๔ แบ่งเป็น ๓ หมวด ประกอบด้วย (๑) สุตตวิภังค์ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์และภิกขุนีวิภังค์ (๒) ขันธกะ ว่าด้วยมหาวรรคและจุลวรรค (๓) ปริวาร

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑
พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์

๑. ความหมายและนัยของมหาวิภังค์

มหาวิภังค์ หมายถึง การจำแนกสิกขาบทที่เป็นหลัก เรียกว่า ภิกขุวิภังค์ ก็ได้ เพราะเป็นการจำแนกสิกขาบทเฉพาะที่เป็นของภิกษุสงฆ์ เรียกว่า ภิกขุปาติโมกข์ ก็ได้ เพราะเป็นการจำแนกสิกขาบทของภิกษุสงฆ์ที่มาในพระปาติโมกข์ เรียกว่า สุตตวิภังค์ ก็ได้ เพราะเป็นการจำแนกสิกขาบทในพระวินัยปิฎก สิกขาบทของภิกษุ ที่เป็นพระพุทธบัญญัติ หมายถึง สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ และที่เป็นอภิสมาจาร หมายถึงสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติอภิสมาจารก่อนพระพุทธบัญญัติ ดังความในมหาขันธกะพระวินัยปิฎกว่า เมื่อภิกษุไม่มีผู้คอยดักเตือนพร่ำสอน จึงนุ่งห่มไม่เรียบร้อย เวลาเที่ยวบิณฑบาตมีมารยาทไม่สมควร เมื่อคนกำลังบริโภคอาหาร ได้ยืนบาตรเข้าไปขอบ้าง ออกปากขออาหารบ้าง ส่งเสียงดังในโรงอาหารบ้าง ถูกชาวบ้านตำหนิ ภิกษุนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงมีพระพุทธานุญาตเกี่ยวกับมารยาทหรืออภิสมาจาร ให้มีผู้คอยดักเตือนพร่ำสอน ต่อมา ได้มีพระบัญญัติเรื่องอภิสมาจารอื่น เช่น การประณาม การรับคนเข้าหมู่ การระงับนิสัย การสวดพระปาติโมกข์ การอยู่จำพรรษา

เมื่อภิกษุสงฆ์มีจำนวนไม่มากนัก การควบคุมการดูแลเป็นไปทั่วถึง ยังไม่เกิดอัชฌาจาร คือการล่วงละเมิดความผิดที่ร้ายแรงขึ้นในหมู่คณะ พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงบัญญัติอาบัติที่มีโทษหนัก ได้แก่ อาบัติปาราชิก หรืออาบัติสังฆาทิเสส ทรงบัญญัติเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวกับความประพฤติ หรือการรักษามารยาท อันเป็นอาบัติมีโทษเบา ได้แก่ อาบัติปาจิตติย์ อาบัติทุกกฏ หรืออาบัติทุพภาสิต*

อย่างไรก็ตาม พรหมจรรย์จะได้ชื่อว่ามีความเป็นปึกแผ่น แพร่หลาย มั่นคงดี มีคนรู้จักกันมาก มีประโยชน์แก่คนจำนวนมาก ก็ต่อเมื่อพระศาสดามีประสบการณ์มาก เป็นรัตตัญญู บวชมานาน มีพุทธบริษัททั้งที่เป็นเถระ ปูนกลาง และนวกะ เป็นผู้มีความรู้มีความเฉียบแหลม

---

* วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๖/๒๒๑.

แกล้วกล้า ได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างดี บรรลุธรรมเกษมจากโยคะ สามารถแสดงธรรมให้มีปาฏิหาริย์ คือ เป็นผลจริง สามารถปราบปรับวาทะที่เกิดขึ้นได้โดยชอบ อีกทั้งเป็นหมู่ที่เลิศด้วยลาภและเลิศด้วยยศ[๑] ความเป็นหมู่ที่เลิศด้วยลาภและเลิศด้วยยศ แม้เป็นสาเหตุทำให้พระพุทธศาสนามีความเป็นปึกแผ่นแพร่หลายมีคนรู้จักมากก็จริง แต่ลาภสักการะยังไม่ใช่ความมุ่งหมาย ไม่ใช่แก่นของการประพฤติพรหมจรรย์ หากเปรียบพระพุทธศาสนาเหมือนกับต้นไม้ ลาภสักการะก็เป็นเพียงกิ่งและใบของต้นไม้เท่านั้นเอง[๒]

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทเพราะเกิดอาสวัฏฐานิยธรรม ๔ ประการ ได้แก่

๑. ความเป็นหมู่ใหญ่เพราะมีภิกษุบวชนาน พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ปรับอาบัติทุกกฏแก่ผู้ล่วงละเมิด เช่น

๑. ภิกษุมีพรรษาหย่อน ๑๐ ไปพึงให้อุปสมบท รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ[๓]

๒. ภิกษุผู้โง่เขลา ไม่พึงให้อุปสมบท รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถมีพรรษาครบ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐ ให้อุปสมบทได้[๔]

๒. ความเป็นหมู่ใหญ่โดยความไพบูลย์ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท ปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ผู้ล่วงละเมิด เช่น

๑. อนึ่ง ภิกษุใดนอนร่วมกันกับอนุปสัมบันเกิน ๒-๓ คืน ต้องอาบัติปาจิตตีย์[๕]

๒. อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้สิกขมานาทุก ๆ ปี ต้องอาบัติปาจิตตีย์[๖]

๓. อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้สิกขมานา ๒ รูป ใน ๑ ปี ต้องอาบัติปาจิตตีย์[๗]

---

[๑] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๓๖.

[๒] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๐๗/๓๔๑ ลาภสักการะจัดเป็นอามิสบูชา ไปอาจรักษาพระศาสนาเอาไว้ได้เหมือนปฏิบัติบูชา (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๙๙/๑๘๔)

[๓] วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๕/๑๐๔.

[๔] วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๖/๑๐๕.

[๕] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑/๒๓๙.

[๖] วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๑๑๗๑/๓๕๔.

[๗] วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๑๑๗๕/๓๕๗.

๓. ความเป็นหมู่ที่มีลาภและยศ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท ปรับอาบัติปาจิตติย์แก่ผู้ล่วงละเมิด เช่น ภิกษุใดให้ของเคี้ยวหรือของฉันแก่อเจลก ปริพาชกหรือปริพาชิกา ด้วยมือของตน ต้องอาบัติปาจิตตีย์[๑] ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะดื่มสุราและเมรัย[๒]

๔. ความที่ผู้เป็นพหูสูตมีมาก (พาหุสจฺจมหตฺต) พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ดังนี้

ถ้าสมณุทเทสกล่าวอย่างนี้ว่า "เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมดามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ซ่องเสพได้จริงไม่" สมณุทเทสนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนว่า "เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาค การกล่าวตู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสอย่างนั้น สมณุทเทส พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมที่ก่ออันตรายว่าเป็นธรรมก่ออันตรายไว้โดยประการต่าง ๆ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่ออันตรายให้แก่ผู้ซ่องเสพได้จริง" สมณุทเทสนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังคงยืนยันอยู่อย่างนั้น สมณุทเทสนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนว่า "สมณุทเทส ตั้งแต่วันนี้เธอไม่พึงอ้างพระผู้มีพระภาคว่าเป็นศาสดา และเธอจะไม่มีการนอนร่วมกัน ๒-๓ คืนกับภิกษุทั้งหลายเหมือนสมณุทเทสเหล่าอื่นได้ เธอจงไปสู่ที่อื่น เธอจงไปให้พ้น" ก็ภิกษุใดรู้อยู่ ก็ยังปลอบโยนสมณุทเทสผู้ถูกสงฆ์นาสนะแล้วอย่างนั้น ใช้เธอให้อุปัฏฐาก คบหา หรือนอนร่วม ต้องอาบัติปาจิตตีย์[๓]

อนึ่ง ความเป็นรัตตัญญูและความเป็นพหูสูต ยังเป็นคุณธรรมของภิกษุผู้เถระ เรียกว่าเถรธรรม[๔] ใช้เป็นสิ่งชี้วัดความเป็นเถระ

---

[๑] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๗๐/๔๐๐.

[๒] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๒๗/๔๖๔.

[๓] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๓๙/๕๓๙-๕๔๐.

[๔] อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๘/๒๓๑.

๒. การจัดแบ่งหมวดหมู่ในมหาวิภังค์

สิกขาบทในมหาวิภังค์เป็นอาณาเทศนา เป็นคำสั่งที่ภิกษุสงฆ์ต้องสวดทบทวนทุกกึ่งเดือน เพื่อตรวจสอบความประพฤติของตนเองว่ายังมีความบริสุทธิ์ หรือว่าถ้าหากได้ล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อย ก็พึงบอกแก่ภิกษุอื่นเพื่อแสดงอาบัตินั้น

สิกขาบทในมหาวิภังค์ เริ่มตั้งแต่อาบัติที่มีโทษร้ายแรง แก้ไขไม่ได้ (ครุกาบัติ) จนถึงอาบัติมีโทษเล็กน้อย แก้ไขได้ (ลหุกาบัติ) ได้แก่

เวรัญชกัณฑ์	เรื่องเวรัญชพราหมณ์
๑. ปาราชิกกัณฑ์	ว่าด้วยอาบัติปาราชิก
๒. สังฆาทิเสสกัณฑ์	ว่าด้วยอาบัติสังฆาทิเสส
๓. อนิยตกัณฑ์	ว่าด้วยอนิยต
๔. นิสสัคคิยกัณฑ์	ว่าด้วยนิสสัคคีย์
๕. ปาจิตติยกัณฑ์	ว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์
๖. เสขิยกัณฑ์	ว่าด้วยเสขิยะ
๗. อธิกรณสมถกัณฑ์	ว่าด้วยอธิกรณสมถะ

๓. สาระสำคัญของมหาวิภังค์

พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เป็นการจำแนกหมวดหมู่เกี่ยวกับสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุ เนื้อหาตั้งแต่ปาราชิกกัณฑ์ถึงอนิยตกัณฑ์อยู่ในพระวินัยปิฎกเล่ม ๑ เนื้อหาตั้งแต่ปาจิตติยกัณฑ์ถึงอธิกรณสมถะ ๗ อยู่ในพระวินัยปิฎก เล่ม ๒ มีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

มหาวิภังค์ ภาค ๑
(ภิกขุวิภังค์)

เวรัญชกัณฑ์

เรื่องเวรัญชพราหมณ์

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ควงต้นสะเดาอันเป็นที่อยู่ของนเฬรุยักษ์ เขตกรุงเวสาลี พร้อมกับภิกษุสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ รูป เวรัญชพราหมณ์ได้ทราบกิตติศัพท์ว่า พระสมณโคดม เป็นศากยบุตร เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล พระโคดมมีกิตติศัพท์อันงาม*ขจรไปว่า พระองค์ทรงเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ทรงเพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ควรฝึกอย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค[๒] จึงเข้าไปเฝ้าทูลถามว่า พระสมณโคดมไม่ยอมไหว้ ไม่ลุกรับพราหมณ์ผู้แก่เฒ่า ทั้งไม่เชื้อเชิญให้นั่งจริงหรือ พระผู้มีพระภาคทรงตอบว่า พระองค์ไม่ทรงเห็นใครในโลกไหน ๆ ที่พระองค์ควรไหว้หรือเชิญให้นั่ง ถ้าหากพระองค์ไหว้หรือเชื้อเชิญผู้ใด ศีรษะของผู้นั้นต้องขาดตกไป

เวรัญชพราหมณ์กล่าวตู่พระผู้มีพระภาคว่า เป็นคนไม่มีรส ไม่มีทรัพย์สมบัติ สอนไม่ให้ทำ สอนให้ทำลาย เป็นคนช่างรังเกียจ ช่างกำจัด ช่างเผาผลาญ จะไม่ผุดไม่เกิด พระผู้มีพระภาคทรงกล่าวแก้คำเหล่านั้นโดยเปลี่ยนความหมายใหม่ ทรงเปรียบพระองค์เหมือนลูกไก่ตัวผู้ที่เกิดก่อน แล้วทรงเล่าเหตุการณ์ในวันที่ตรัสรู้ ที่ทรงทำลายอวิชชา ทรงบรรลุญาณ ๓ อย่าง

เวรัญชพราหมณ์ยกย่องพระผู้มีพระภาค สรรเสริญพระพุทธพจน์ นับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ประกาศตนเป็นอุบาสกแล้วทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาคให้ประทับอยู่จำพรรษาที่เมือง

---

* **พระกิตติศัพท์อันงาม** หมายถึงพระพุทธคุณ ๙ อย่าง (วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๒๔-๑๔๘/๒๑๕-๒๓๑, ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๕๕๐-๕๕๓/๒๖๖-๒๗๒)

[๒] พระพุทธคุณ ๙ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ (๑) ที่เป็นความถึงพร้อมส่วนพระองค์ เรียกว่า อัตตหิตสมบัติ (๒) ที่เป็นการปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น เรียกว่า ปรหิตสมบัติ (สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๑/๑/๓๙๙)

เวรัญชา[๑] เมื่อเกิดทุพภิกขภัยขึ้นในเมืองเวรัญชา ประชาชนเป็นอยู่แร้นแค้นใช้สลากปันส่วนซื้ออาหาร ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก ภิกษุผู้เป็นอริยะบิณฑบาตเลี้ยงชีพอยู่ได้ลำบาก เวลานั้น พวกพ่อค้าม้าชาวเมืองอุตตราบถ[๒] มีม้าประมาณ ๕๐๐ ตัว เดินทางมาพักแรมในช่วงฤดูฝน ณ เมืองเวรัญชา เตรียมข้าวนึ่งไว้ที่คอกม้าเพื่อถวายภิกษุรูปละ ๑ ทะนาน เวลาเช้า เมื่อพวกภิกษุไปบิณฑบาตไม่ได้อาหาร จึงไปที่คอกม้า รับข้าวนึ่งรูปละ ๑ ทะนานแล้วนำไปตำผสมน้ำฉัน พระอานนท์[๓] บดข้าวนึ่งน้อมเข้าไปถวาย พระผู้มีพระภาคทรงสดับเสียงครก ได้ตรัสถามพระอานนท์ จึงทรงทราบเรื่องนั้น

พระมหาโมคคัลลานะบันลือสีหนาท

เวลานั้น พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า เมืองเวรัญชาเกิดทุพภิกขภัย พระอริยะบิณฑบาตเลี้ยงชีพ อยู่ได้ลำบาก พื้นดินภายใต้มหาปฐพีมีโอชะมีรสอร่อยเหมือนน้ำผึ้งมิ้มที่ไม่มีตัวอ่อน ท่านจะพลิกแผ่นดินให้ภิกษุฉันง้วนดิน เธรมิดฝ่ามือข้างหนึ่งให้เป็นแผ่นดิน พาหมู่สัตว์ไปรวมอยู่ที่ฝ่ามือข้างนั้น ใช้มืออีกข้างหนึ่งพลิกแผ่นดินพาภิกษุไปบิณฑบาตในอุตตรกุรุทวีป[๔] พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาต

---

[๑] ในพรรษาที่ ๑๒ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เมืองเวรัญชา ต่อมาอีก ๘ ปี จึงได้ทรงบัญญัติครุกาบัติ คือ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ (วิ.อ.(บาลี) ๑/๓๑/๒๑๖) เมืองเวรัญชา ปัจจุบัน คือ Atrajikherha (Atranja+Kherha) ในเขต Etah อุตรประเทศ ดู K.T.C. Sarao, Urban Centres and Urbanisantion as Reflected in The Pali Vinaya and Sutta Pitaka. (Delhi : Vidyanidhi Oriental Publishers & Booksellers). n.d. p. ๑๐๔.

[๒] อุตตราบถ หมายถึง ดินแดนอยู่ตอนบน ทางเหนือแม่น้ำคงคา ปัจจุบันอยู่ในเขตอัฟกานิสถาน (สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๑/๑๖/๕๒๙, C.P. Upasak, History of Buddhism in Afghanistan. (Varanasi : Central Institute of Higher Tibetan Studies Sarnath,๑๙๙๐). p. ๑๐.

[๓] ลมัยนั้น พระอานนท์เป็นพระอุปัฏฐาก ภิกษุที่เป็นพุทธอุปัฏฐากก่อนพระอานนท์ ได้แก่ พระนาคสมาละ พระเมฆิยะ พระนาคิตะ พระสาคตะ พระอุปวาณะ สามเณรจุนทะและเจ้าลิจฉวีสุนักขัตตะ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๖/๑๘๑)

[๔] อุตตรกุรุทวีป หมายถึง ทวีปที่อยู่เหนือแคว้นกุรุ เป็นทวีปหนึ่งใน ๔ ทวีป คือ อุตตรกุรุทวีป ปุพพวิเทหทวีป อมรโคยานทวีป และชมพูทวีป (องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๙/๕๐)

พระสารีบุตรกราบทูลให้ทรงบัญญัติสิกขาบท

เวลานั้น พระสารีบุตรรำพึงว่า "พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์ไหนดำรงอยู่ไม่นาน พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์ไหนดำรงอยู่นาน" เวลาเย็น จึงเข้าไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระศาสนาของพระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสิขีพุทธเจ้าและพระเวสสภูพุทธเจ้า ดำรงอยู่ไม่นาน พระศาสนาของพระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้าและพระกัสสปพุทธเจ้า[๑] ดำรงอยู่นาน พระสารีบุตรกราบทูลถามถึงเหตุที่ทำให้พระศาสนาของพระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสิขีพุทธเจ้า และพระเวสสภูพุทธเจ้า ดำรงอยู่ไม่นาน

พระผู้มีพระภาคทรงตอบว่า พระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสิขีพุทธเจ้า และพระเวสสภูพุทธเจ้า ทรงผ่อนคลายจะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่พระสาวก นวังคสัตถุศาสน์[๒] ของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์จึงมีน้อย ทั้งไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวก และไม่มีการสวดพระปาติโมกข์ เมื่อพระพุทธเจ้าและพระสาวกผู้ตรัสรู้ตามปรินิพพาน พระสาวกรุ่นหลัง ๆ มีชื่อ มีโคตรและมีชาติวรรณะต่างกันเข้ามาบวชทำพระศาสนาให้สูญสิ้นไป นี้เป็นเหตุที่ทำให้พระศาสนาของพระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสิขีพุทธเจ้า และพระเวสสภูพุทธเจ้า ดำรงอยู่ไม่นาน

พระสารีบุตรกราบทูลถามถึงเหตุที่ทำให้พระศาสนาของพระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า และพระกัสสปพุทธเจ้า ดำรงอยู่นาน

พระผู้มีพระภาคทรงตอบว่า พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า และพระกัสสปพุทธเจ้า ไม่ทรงผ่อนคลายจะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่พระสาวก นวังคสัตถุศาสน์ของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์มีมาก ทั้งได้ทรงบัญญัติสิกขาบทและมีการสวดพระปาติโมกข์ เมื่อพระพุทธเจ้าและพระสาวกผู้ตรัสรู้ตามปรินิพพาน พระสาวกรุ่นหลังๆ มีชื่อ มีโคตร และมีชาติวรรณะต่างกันเข้ามาบวชดำรงพระศาสนาเอาไว้ เหมือนดอกไม้นานาพรรณที่กองอยู่บนแผ่นกระดานเอาด้ายร้อยรัดไว้ จึงไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจาย

พระสารีบุตรกราบทูลว่า ถึงเวลาที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท และสวดพระปาติโมกข์อันเป็นเหตุให้พระศาสนาดำรงอยู่ได้นาน พระผู้มีพระภาคทรงบอกให้รอไปก่อน

---

[๑] พระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสิขีพุทธเจ้า พระเวสสภูพุทธเจ้า ทรงอุบัติในสารมัณฑกัป พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า ทรงอุบัติในภัทรกัป (ขุ.พุทธ.อ. (บาลี) ๓๓๘,๓๖๔-๓๖๕)

[๒] **นวังคสัตถุศาสน์** ได้แก่ คำสอนของพระศาสดา ๙ อย่าง (วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๖)

พระองค์ทรงทราบเวลาบัญญัติสิกขาบท จะไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดบางอย่างขึ้นแก่สงฆ์ เมื่อภิกษุสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะมีภิกษุผู้บวชนาน แพร่หลาย มีลาภสักการะมาก มีคนเป็นพหูสูต เมื่อนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทและสวดพระปาติโมกข์เพื่อกำจัดแต่เวลานี้ ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสนียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธิ์ผุดผ่อง ดำรงอยู่ในสารคุณเพราะบรรดาภิกษุ ๕๐๐ รูป ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำได้เป็นพระโสดาบัน

พระผู้มีพระภาคเสด็จนิเวศน์ของเวรัญชพราหมณ์

ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก พร้อมด้วยพระอานนท์ เสด็จไปนิเวศน์ของเวรัญชพราหมณ์ เวรัญชพราหมณ์ทูลว่า ตนนิมนต์พระผู้มีพระภาค แต่ยังไม่ได้ถวายไทยธรรม เวลา ๓ เดือนที่ผ่านมาดนมีธุระมาก จึงได้นิมนต์พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ให้ฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น

คืนนั้น เวรัญชพราหมณ์สั่งให้เตรียมของเคี้ยวของฉันอย่างดีเตรียมไว้ เสร็จแล้วให้คนไปกราบทูลเวลาภัตตาหาร เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังนิเวศน์ของเวรัญชพราหมณ์ประทับนั่งเหนือพระพุทธอาสน์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เวรัญชพราหมณ์ประเคนของเคี้ยวของฉันกระทั่งพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ จึงถวายไตรจีวรและถวายผ้าแก่ภิกษุให้ครองรูปละสำรับ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่เวรัญชพราหมณ์แล้วเสด็จลุกจากอาสนะจากไป

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในเมืองเวรัญชาตามพระอัธยาศัย เสด็จผ่านเมืองโสเรยยะ เมืองสังกัสสะ เมืองกัณณกุชชะ ทรงข้ามแม่น้ำคงคาที่เมืองท่าปยาคะ[๑] เสด็จถึงกรุงพาราณสี[๒] ประทับที่กรุงพาราณสี แล้วทรงจาริกไปกรุงเวสาลี ประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน[๓]

---

[๑] ปัจจุบัน เมืองโสเรยยะ คือ Soron เมืองสังกัสสะ คือ Basantapur เมืองกัณณกุชชะ คือ Kanauj ท่าปยาคะ คือ Thusi ตรงข้ามกับท่า Allahabad (K.T.S. Urban Centres and Urbanisation as Reflected in The Pali Vinaya and Sutta Pitaka. p. ๑๕๑, ๑๕๖, ๖๔,๑๔๕)

[๒] ปัจจุบัน คือ เมืองพาราณสี, กาศี, Benares หรือ Banaras ประเทศอินเดีย กรุงพาราณสีมีหลายชื่อ ได้แก่ สุรุนธนนคร สุทัสสนนคร พรหมวัฒนนคร ปุปผวดีนคร โมฬินีนคร และรัมมนคร (ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๖/๗๓/๓๙)

[๓] ป่ามหาวันมี ๒ แห่ง คือ ป่ามหาวันในเขตกรุงกบิลพัสดุ์ และป่ามหาวันในเขตกรุงเวสาลี (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๖๒/๔๓๐)

๑. ปาราชิกกัณฑ์

ว่าด้วยปาราชิก

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑

ว่าด้วยภิกษุเสพเมถุนธรรม

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระสุทินกลันทบุตร

สุทินลูกชายเศรษฐีชาวกลันทกคาม มิธุระที่กรุงเวสาลี เดินทางไปกับเพื่อน ๆ เห็นพระผู้มีพระภาคแสดงธรรมในท่ามกลางพุทธบริษัท จึงเข้าไปนั่งฟัง คิดว่า การเป็นฆราวาสประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์เป็นเรื่องยาก ประสงค์จะบวช เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมจบ จึงเข้าไปเฝ้ากราบทูลขอบวช แต่นายสุทินยังไม่ได้รับอนุญาตจากบิดามารดา พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงอนุญาต

เมื่อเสร็จธุระ นายสุทินกลับไปหาบิดามารดาขออนุญาตบวช แต่ไม่ได้รับอนุญาต เมื่อไม่ได้รับอนุญาต เขาจึงอดอาหารแสดงความตั้งใจที่จะบวช ในที่สุด บิดามารดาจึงยอมให้นายสุทินบวช พวกเพื่อน ๆ ไปบอกนายสุทินว่า บิดามารดายอมให้เขาบวช พอทราบว่าได้รับอนุญาต นายสุทินดีใจมาก รีบลุกขึ้นบำรุงกำลังอยู่ ๒-๓ วัน แล้วไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลให้ทรงทราบว่าได้รับอนุญาตแล้ว นายสุทินจึงได้บวช* ครั้นบวชแล้วปฏิบัติธุดงควัตร ๔ อย่าง† คือ อยู่ป่าเป็นวัตร เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับเรือนเป็นวัตร

ต่อมา เมื่อเกิดทุพภิกขภัยขึ้นในแคว้นวัชชี ประชาชนอดอยาก พระสุทินจึงไปอาศัยญาติที่กรุงเวสาลี พักอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน พวกญาติพอทราบข่าวว่าพระสุทินกลับมาได้บำอาหาร ๖๐ สำรับไปถวาย ท่านสละอาหารถวายแก่ภิกษุอื่นแล้วเข้าไปบิณฑบาตที่หมู่บ้าน

---

* การบวช หรืออุปสมบท ๘ อย่าง ได้แก่ (๑) เอหิภิกขุปสัมปทา (๒) ติสรณคมนูปสัมปทา (๓) ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทา (๔) โอวาทปฏิคคหณูปสัมปทา (๕) ปัญหพยากรณูปสัมปทา (๖) ครุธัมมปฏิคคหณูปสัมปทา (๗) อัฏฐวาจิกูปสัมปทา (วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๕๔, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๗๕)

† ธุดงค์มี ๑๓ อย่าง (วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๒/๖๒)

กลับทกคาม เดินตรงไปทางบ้านโยมบิดา พอดีเวลานั้น หญิงรับใช้กำลังจะทิ้งขนมกุมมาส[๑] ค้างคืน ท่านบอกให้ใส่ขนมลงในบาตร ขณะกำลังใส่ขนมลงในบาตร หญิงรับใช้จำพระสุทินได้ จึงรีบไปบอกมารดาของพระสุทินให้ทราบ

ขณะกำลังนั่งฉันขนม โยมบิดาของพระสุทินเดินมาพบเข้า จึงนิมนต์ให้ไปฉันภัตตาหารที่บ้าน เมื่อพระสุทินบอกว่าฉันอิ่มแล้ว จึงนิมนต์ให้ไปฉันวันรุ่งขึ้น คืนนั้น บิดาของพระสุทินสั่งให้นำเงินและทองมากองสูงท่วมศีรษะ เสร็จแล้วเรียกอดีตภรรยาของพระสุทินให้แต่งกายด้วยอาภรณ์ที่พระสุทินเคยชื่นชอบ เวลาเช้า พระสุทินเข้าไปที่เรือน แสดงทรัพย์สินให้ดู ชวนให้สึกมาใช้จ่ายทรัพย์ พระสุทินบอกให้โยมบิดาบรรจุเงินทองเต็มกระสอบใส่เกวียนขนไปโยนทิ้งกลางแม่น้ำคงคา เพราะจะได้ไม่ต้องมีความหวาดระแวงต่อไปอีก เมื่อฟังพระสุทินบอกอย่างนั้น โยมบิดาเสียใจมาก เรียกอดีตภรรยาของพระสุทินให้ช่วยอ้อนวอนบ้าง นางได้จับเท้าของพระสุทินชวนให้สึก แต่พระสุทินไม่ยอมสึก

เมื่อพระสุทินฉันภัตตาหารเสร็จ โยมมารดาของพระสุทินรบเร้าให้ท่านสึก เมื่อเห็นว่าพระบุตรชายไม่ยอมสึกจึงบอกว่า ตระกูลร่ำรวยที่ไม่มีผู้สืบเชื้อสายจะถูกพวกเจ้าลิจฉวีรื้อบมรดกจึงขอทายาทไว้สืบสกุล ต่อมา เมื่ออดีตภรรยาพระสุทินมีระดู พานางไปหาพระสุทินที่ป่ามหาวัน วิงวอนขอให้สึก เมื่อไม่ได้ตามที่ขอ จึงขอทายาทไว้สืบสกุล เวลานั้นยังไม่ได้บัญญัติสิกขาบท พระสุทินเข้าใจว่าไม่มีโทษ จึงรับคำ แล้วพาอดีตภรรยาเข้าป่ามหาวัน เสพเมถุนจนนางมีครรภ์[๒]

ทันใดนั้น ทวยเทพชั้นภุมมะกระจายข่าวไปจนถึงพรหมโลกว่า ภิกษุสงฆ์ที่ไม่เคยมีเสนียดพระสุทินได้ก่อเสนียดขึ้น ตั้งแต่วันที่ได้เสพเมถุน พระสุทินกลัดกลุ้มใจที่บวชในพระธรรมวินัยแต่ไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ได้ เพราะความกลัดกลุ้มจึงเป็นเหตุให้ท่านซูบผอมหมองคล้ำ เศร้าซึม[๓] เพื่อนภิกษุเห็นอาการผิดปกติ จึงสอบถาม พระสุทินจึงเล่าเรื่องนั้นให้ทราบ

---

[๑] ขนมชนิดหนึ่งทำด้วยข้าวเหนียว (วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๓๘-๒๓๙/๓๖๐)

[๒] อดีตภรรยาของพระสุทินคลอดบุตรชาย คือ พืชกะ ต่อมา อดีตภรรยาของพระสุทินและนายพืชกะบวชสำเร็จเป็นพระอรหันต์ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๖/๒๒๒)

[๓] พระสุทินเหมือนลาที่ถูกตัดไหล่ หรือ ลาที่เจ้าของไม่ใช้งานอีก (วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๗/๒๒๕)

เพื่อนภิกษุเมื่อทราบเรื่องจึงกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถาม ทรงตำหนิ* พระสุทินแล้วตรัสว่า เป็นการกระทำไม่สมควร ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ พระพุทธองค์ตรัสเปรียบเทียบให้เห็นว่า การสอดองคชาตเข้าปากอสรพิษร้าย เข้าปากงูเห่า เข้าหลุมถ่านเพลิงเสียยังดีกว่าสอดเข้าองค์กำเนิดมาตุคาม เพราะภิกษุผู้สอดองคชาตเข้าปากอสรพิษร้ายเป็นต้น พึงถึงความตายหรือทุกข์ปางตายเพราะการกระทำนั้นเป็นเหตุ หลังจากตายแล้วไม่ต้องไปบังเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนภิกษุผู้สอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดมาตุคาม หลังจากตายแล้วต้องไปบังเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ทรงแสดงธรรมีกถาได้ตรัสประโยชน์แห่งการบัญญัติสิกขาบท† ได้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก‡ หาสังวาสมิได้

---

* การบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้าจะมีกระบวนการสำคัญดังนี้ (๑) ทรงรับเรื่อง (๒) เรียกประชุมสงฆ์ (๓) ทรงสอบถาม (๔) ทรงตำหนิ (๕) แสดงประโยชน์หรือวัตถุประสงค์แห่งการบัญญัติสิกขาบท

† อำนาจแห่งการบัญญัติสิกขาบท มี ๑๐ ประการ คือ (๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ (๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ (๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก (๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม (๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต (๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม (๑๐) เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘) อนึ่ง ในการบัญญัติสิกขาบทเพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ทั้ง ๑๐ ประการนี้ พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ว่า

ข้อ ๑,๒ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมคือสงฆ์

ข้อ ๓,๔ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล

ข้อ ๕,๖ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต

ข้อ ๗,๘ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

ข้อ ๙,๑๐ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา

ข้อ ๑๐ คำว่า "เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย" หมายถึง เพื่อเชิดชู ค้ำจุน ประคับประคองพระวินัย ๕ อย่าง คือ สังวรวินัย ปหานวินัย สมถวินัย ปัญญัติวินัย (วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๙/๒๓๖-๒๓๗)

‡ คำว่า **ปาราชิก** หมายถึงสิกขาบท อาบัติ บุคคล ในที่นี้หมายถึงบุคคล (วิ.อ. (บาลี) ๑/๘๘/๓๐๐)

เรื่องภิกษุเสพเมถุนกับสัตว์ดิรัจฉาน

ต่อมา เมื่อภิกษุรูปหนึ่งให้อาหารแก่ลิงตัวเมียในป่ามหาวันแล้วเสพเมถุนกับลิง วันหนึ่ง ท่านไปบิณฑบาตในกรุงเวสาลี ภิกษุหลายรูปเดินผ่านไปทางที่อยู่ของภิกษุรูปนั้น ลิงเห็นพวกภิกษุเหล่านั้นกำลังเดินมาแต่ไกลจึงตรงเข้าไปหา แกว่งหางสายตะโพกทำท่าทางต่อหน้า ภิกษุเหล่านั้นสันนิษฐานว่า ภิกษุเจ้าถิ่นคงเสพเมถุนกับลิง จึงแอบซ่อนดู จนกระทั่งภิกษุเจ้าถิ่นเที่ยวบิณฑบาตกลับมา ลิงตรงเข้าไปหา ครั้นภิกษุเจ้าถิ่นฉันบิณฑบาตส่วนหนึ่ง แบ่งอีกส่วนหนึ่งให้ เมื่อลิงกินอาหารเสร็จได้โก่งตะโพก ภิกษุเจ้าถิ่นจึงเสพเมถุนกับลิง

ภิกษุเหล่านั้นออกจากที่ซ่อน กล่าวกับภิกษุเจ้าถิ่นว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว เหตุใดจึงเสพเมถุนกับลิง ภิกษุเจ้าถิ่นยอมรับ แต่อ้างว่าพระผู้มีพระภาคทรงห้ามไว้เฉพาะหญิงมนุษย์ไม่ได้ห้ามสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า พระบัญญัตินั้นใช้ได้เหมือนกันทั้งหญิงมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ตำหนิภิกษุเจ้าถิ่นแล้วนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเจ้าถิ่น จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

เรื่องภิกษุไม่บอกคืนสิกขาเสพเมถุน

เมื่อพวกภิกษุวัชชีบุตร[๑] ชาวกรุงเวสาลีหลายรูป ฉันอาหารจำวัดสรงน้ำแล้วไม่มนสิการโดยแยบคาย ยังไม่บอกคืนสิกขา ไม่บอกความท้อแท้แล้วเสพเมถุน เมื่อถูกความเสื่อมญาติความเสื่อมโภคะและโรคกลุ้มรุม จึงเข้าไปหาพระอานนท์ บอกให้กราบทูลขออนุญาตให้พวกตนกลับมาบวชอีก

---

[๑] พวกภิกษุวัชชีบุตร คือกลุ่มภิกษุที่คิดตามพระเทวทัตที่ทำสังฆเภท เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๑๐๐ ปีแสดงเรื่องนอกพระธรรมวินัย จนเป็นเหตุให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๒ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๓/๒๔๐)

พระอานนท์เข้าไปกราบทูลให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส ที่จะถอนอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ได้ทรงบัญญัติแก่พระสาวกเพราะพวกภิกษุวัชชีบุตร ทรงรับสั่งว่า ภิกษุยังไม่บอกคืนสิกขา ไม่บอกความท้อแท้ เสพเมถุนทั้งที่เป็นภิกษุ จะมาขออุปสมบท ลงฆ์ไม่พึงให้อุปสมบท แต่ผู้เป็นภิกษุ บอกคืนสิกขา บอกความท้อแท้แล้วเสพเมถุน มาขออุปสมบท ลงฆ์พึงให้อุปสมบท พระพุทธเจ้าจึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุ[๑]ใดถึงพร้อมด้วยสิกขา[๒]และสาชีพ[๓]ของภิกษุทั้งหลาย ไม่บอกคืนสิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้ เสพเมถุนธรรม[๔]โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้[๕]

---

[๑] คำว่า **"ภิกษุ"** มี ๑๒ ความหมาย ประกอบด้วย (๑) ผู้ขอ (๒) ผู้อาศัยการเที่ยวขอ (๓) ผู้ใช้ผืนผ้าที่ทำให้เสียราคา (๔) ผู้ที่เรียกกันโดยโวหาร (๕) ผู้ปฏิญญาตน (๖) ผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ (๗) ผู้อุปสมบทด้วยไตรธรรมฆ์ (๘) ผู้เจริญ (๙) ผู้มีสาระ (๑๐) ผู้เป็นเสขะ (๑๑) ผู้เป็นอเสขะ (๑๒) ผู้ที่สงฆ์อุปสมบทให้ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา (วิ.มหา. (ไทย) /๑/๔๕/๓๓)

[๒] คำว่า **สิกขา** ได้แก่ อธิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขาและอธิปัญญาสิกขา (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๕/๓๓)

[๓] คำว่า **สาชีพ** หมายถึงสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงบัญญัติไว้ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๕/๓๓)

[๔] อสัทธรรม คามธรรม วสลธรรม ทุฏฐุลลธรรม เอกากับติกธรรม รหัสสธรรม ทวยังทวยสมาปัตติธรรม เป็นชื่อของเมถุนธรรม (วิ.อ. (บาลี) ๑/๕๕/๒๗๔-๒๗๕)

[๕] ภิกษุเสพเมถุนธรรม ย่อมไม่เป็นพระสมณศากยบุตร เหมือนคนถูกตัดศีรษะไม่อาจมีชีวิตรอดอยู่ได้ โดยการต่อศีรษะเข้ากับร่างกายนั้น (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๕๕/๔๓) เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะความเป็นรัตตัญญู พระอุทิบได้เสพเมถุน เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะความเป็นพหูสูต ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนลิงตัวเมีย เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะความมีลาภสักการะมาก พวกภิกษุวัชชีบุตรเสพเมถุนในขณะยังเป็นภิกษุ (วชิร. (บาลี) ๔๔๓-๔๔๔/๑๐๒-๑๐๓, กงฺขา.ฏีกา (บาลี) ๒๒)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่รู้สึกตัว
๒. ภิกษุไม่ยินดี
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน
๕. ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

วินีตวัตถุ
เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้

เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ มี ๗๙ เรื่อง° เช่น

๑. ภิกษุเสพเมถุนกับมารดา ธิดา น้องสาวและอดีตภรรยา ภิกษุปลอมเป็นคฤหัสถ์...เปลี่ยนกายไปเสพเมถุน...ภิกษุนุ่งคากรองไปเสพเมถุน...นุ่งเปลือกไม้กรอง...นุ่งผ้าเสือเกราะ...นุ่งผ้าทอด้วยผมคน... นุ่งผ้าทอด้วยขนจามรี...นุ่งผ้าทอด้วยขนปีกนกเค้า... ภิกษุนุ่งหนังเสือไปเสพเมถุน เพราะเข้าใจว่าไม่ต้องอาบัติ เกิดความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

๒. ภิกษุรูปหนึ่งเที่ยวบิณฑบาต เห็นเด็กหญิงนอนบนตั่ง เกิดความกำหนัดยินดี จึงสอดนิ้วหัวแม่มือเข้าไปในองค์กำเนิดเด็กหญิงจนเด็กตาย เกิดความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส ไม่ต้องอาบัติปาราชิก

๓. ภิกษุหลังอ่อนรูปหนึ่ง มีความกำหนัดใช้ปากอมองคชาตของตนเอง เกิดความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

๔. ภิกษุรูปหนึ่งมีองคชาตยาว มีความกำหนัดสอดองคชาตเข้าทางทวารหนักของคน เกิดความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

๕. ภิกษุรูปหนึ่งเห็นศพมีบาดแผลอยู่ใกล้องค์กำเนิด จึงสอดองคชาตเข้าในองค์กำเนิดศพแล้วถอดองคชาตออกทางบาดแผล เพราะเข้าใจว่าไม่ต้องอาบัติ เกิดความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

° วิ.มหา. (ไทย) ๑/๖๖/๕๓

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุฉีอเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระธนิยกุมภการบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์[๑] ภิกษุหลายรูปช่วยกันสร้างกุฏิมุงหญ้า อยู่จำพรรษาที่เชิงภูเขาอิสิคิลิ[๒] พระธนิยกุมภการบุตรสร้างกุฏิมุงหญ้าอยู่จำพรรษาใกล้ที่นั้น เมื่อออกพรรษา พวกภิกษุอื่นต่างรื้อกุฏิเก็บหญ้าและตัวไม้แล้วพากันจาริกไปในชนบท แต่พระธนิยะคงพักอยู่ที่นั้นไม่ไปที่อื่น วันหนึ่ง เมื่อท่านไปบิณฑบาต คนหาบหญ้าและคนขนฟืนได้รื้อกุฏิแล้วขนหญ้าและไม้ไป ท่านหาหญ้าและใบไม้มาสร้างกุฏิอีก แต่ก็ถูกรื้อขนเอาไปอีก ท่านจึงขยำโคลนสร้างกุฏิดินล้วน รวบรวมหญ้า ไม้และขี้วัวแห้งมาสุมไฟเผากุฏิจนสุก กุฏิหลังนั้นมีสีงดงามเหมือนสีแมลงค่อมทอง เวลาถูกลมพัดมีเสียงดังเหมือนเสียงกระดึง

อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จลงจากภูเขาคิชฌกูฏ ทรงมองเห็นกุฏิหลังนั้นจึงตรัสถามพวกภิกษุ ครั้นทรงทราบเรื่องแล้ว ทรงดำหนิว่า การขยำโคลนสร้างกุฏิดินล้วน ไม่ใช่กิจของสมณะ ภิกษุไม่พึงสร้างกุฏิดินล้วน ภิกษุใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงรับสั่งให้รื้อกุฏิ

พระธนิยะคิดว่า กุฏิถูกรื้อไปถึง ๓ ครั้ง แม้กุฏิดินล้วนที่สร้างไว้ก็ถูกทำลายอีก จึงเข้าไปหาเจ้าพนักงานแล้วขอไม้ เจ้าพนักงานป่าไม้บอกว่าไม่มีไม้ จะมีก็แต่ไม้ของหลวงที่เก็บไว้ซ่อมแปลงเมืองในคราวจำเป็น ถ้าพระเจ้าพิมพิสารทรงอนุญาตก็ขนเอาไปได้ พระธนิยะกล่าวว่าพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานไว้แล้ว เจ้าพนักงานป่าไม้คิดว่า พระสมณศากยบุตรประพฤติธรรมย่อมพูดความจริง พระเจ้าแผ่นดินยังทรงเลื่อมใสศรัทธา พระธนิยะคงไม่พูดเท็จ จึงบอกให้ท่านขนเอาไม้ไป พระธนิยะสั่งให้ตัดไม้เป็นท่อนใส่เกวียนขนเอาไปสร้างกุฏิ

---

[๑] กรุงราชคฤห์ หรือ คิริพพชนคร คำว่า คิริพพชะ(คิริ+วชะ) หมายถึงเมืองที่มีภูเขาล้อมดุจคอก มีเบญจคีรี ได้แก่ ปัณฑวะ คิชฌกูฏ เวภาระ อิสิคิลิและเวปุลละ ล้อมรอบ (ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๓๓-๑๓๕/๑๗๐-๑๗๔)

[๒] คำว่า **อิสิคิลิ** แปลว่า กลืนกินฤาษี มีคนเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ รูปเข้าไปบำเพ็ญธรรมที่ภูเขานั้น แต่ไม่เห็นท่านกลับออกมา จึงเข้าใจว่าภูเขานั้นกลืนกินพระปัจเจกพุทธเจ้า (วิ.อ. (บาลี) ๑/๘๔/๓๐๖)

พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบเรื่องจึงตรัสถามว่า พระองค์ถวายไม้ของหลวงที่เก็บไว้ซ่อมแปลงเมืองแก่พระธนิยะไปตั้งแต่เมื่อใด จึงถวายพระพรว่า ตั้งแต่เมื่อครั้งที่เถลิงถวัลยราชย์ใหม่ ๆ ที่ทรงเปล่งพระวาจา ถวายหญ้า ไม้และน้ำแก่สมณพราหมณ์ ทรงอนุญาตให้สมณพราหมณ์ใช้สอย พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า ที่พระองค์ตรัสอย่างนั้น ทรงหมายถึงสมณพราหมณ์ผู้มีความสำรวมเคร่งครัด พระธนิยะจงใจนำเอาไม้ที่ยังไม่ได้อนุญาตไปใช้สอย พระองค์จะฆ่า จองจำหรือเนรเทศสมณพราหมณ์ได้อย่างไรกัน พระธนิยะรอดตัวเพราะเพศบรรพชิต* แล้วทรงรับสั่งไม่ให้พระธนิยะทำอย่างนั้นอีก

เมื่อชาวบ้านตำหนิ ภิกษุทั้งหลายนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระธนิยะ ตรัสถามภิกษุที่เคยเป็นผู้พิพากษาว่า เมื่อพระเจ้าพิมพิสารจับโจรได้แล้วทรงรับสั่งให้ประหารบ้าง ให้จองจำบ้าง ให้เนรเทศบ้าง ด้วยอัตราโทษตามมูลค่าทรัพย์ที่โจรกรรมไปเท่าไร ภิกษุที่เคยเป็นผู้พิพากษาถวายพระพรว่า มูลค่า ๑ บาทก็มี ควรแก่ ๑ บาทก็มี เกินกว่า ๑ บาทก็มี เวลานั้น ทรัพย์ ๑ บาทในกรุงราชคฤห์ มีค่าเท่ากับ ๕ มาสก[๒] พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก มีมูลค่าเท่ากับอัตราโทษที่พระราชาทั้งหลายจับโจรได้แล้วประหารบ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้าง บริภาษว่า "เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย" เพราะถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นใด ภิกษุผู้ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นนั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

---

* เปรียบเพศของบรรพชิตเหมือนกับแพะตัวที่มีขนยาวกำลังจะถูกฆ่า ชายคนหนึ่งจึงนำแพะขนสั้น ๒ ตัวแลกเอาไป แพะตัวที่มีขนยาวจึงรอดตายเพราะขนของตน (วิ.อ. (บาลี) ๑/๘๘/๓๑๘)

๒ "ปญฺจมาสโก ปาโท" ๑ บาทเท่ากับ ๕ มาสก ๑ มาสกเท่ากับ ๑ ใน ๔ (๑/๔) ของ ๑ กหาปณะ หรือเท่ากับ ๑ นิลกหาปณะ เทียบเท่ากับทองคำหนัก ๒๐ เมล็ดถั่วบาละ (วิ.อ.(บาลี) ๑/๘๘/๓๒๐, วิมติ.ฏีกา (บาลี) ๑/๘๘/๒๑๗) คำว่า "๑ บาท" ไม่ใช่มาตราเงินไทย

เรื่องภิกษุขโมยห่อผ้า

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปลักห่อผ้าของช่างย้อมมาแบ่งกัน ภิกษุอื่นทักท้วงว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว เหตุใดจึงไปลักห่อผ้าของช่างย้อม พวกภิกษุฉัพพัคคีย์กล่าวแย้งว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามเฉพาะในหมู่บ้าน ไม่ห้ามในป่า ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า พระบัญญัตินั้นใช้ได้เหมือนกันทั้งในหมู่บ้านและในป่า แล้วนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก จากหมู่บ้านก็ตาม จากป่าก็ตาม มีมูลค่าเท่ากับอัตราโทษที่พระราชาทั้งหลายจับโจรได้แล้ว ประหารบ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้าง บริภาษว่า "เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย" เพราะถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นใด ภิกษุผู้ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นนั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเข้าใจว่าเป็นของของตน
๒. ภิกษุถือเอาด้วยวิสาสะ
๓. ภิกษุถือเอาเป็นของขอยืม
๔. ภิกษุถือเอาทรัพย์ที่เปรตหวงแหน

---

* ภิกษุฉัพพัคคีย์ หมายถึง กลุ่มภิกษุที่มีภิกษุ ๖ รูปเป็นหัวหน้า ได้แก่ (๑) พระเมตติยะ (๒) พระภุมมชกะ (๓) พระอัสสชิ (๔) พระปุนัพพสุกะ (๕) พระปัณฑุกะ (๖) พระโลหิตกะ แยกกันอยู่ในกรุงราชคฤห์ กรุงสาวัตถี เมืองอาฬวี (ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๘/๘๔/๑๒๒, วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๓๑/๑๑๕, ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๑๗๕/๑๓๘)

B 1194215 X
I 1453317X

๕. ภิกษุถือเอาทรัพย์ที่สัตว์ดิรัจฉานหวงแหน
๖. ภิกษุเข้าใจว่าเป็นของบังสุกุล
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุมิจิตฟุ้งซ่าน
๙. ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

วินีตวัตถุ

เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้

เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ มี ๑๕๐ เรื่อง[๑] เช่น

๑. ภิกษุรูปหนึ่งไปที่ลานตากผ้าของช่างย้อม เห็นผ้ามีราคาแพง คิดอยากได้แล้วมีความกังวลใจ จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า แค่คิดไม่ต้องอาบัติ

๒. ภิกษุรูปหนึ่งไปที่ลานตากผ้าของช่างย้อม เห็นผ้ามีราคาแพง คิดอยากได้จับผ้าผืนนั้นแล้วมีความกังวลใจ จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ภิกษุรูปหนึ่งไปที่ลานตากผ้าของช่างย้อม เห็นผ้ามีราคาแพง คิดอยากได้ทำให้ผ้าไหวแล้วมีความกังวลใจ จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๔. ภิกษุรูปหนึ่งไปที่ลานตากผ้าของช่างย้อม เห็นผ้ามีราคาแพง คิดอยากได้ทำผ้านั้นเคลื่อนที่ แล้วเกิดความกังวลใจ จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

๕. ภิกษุรูปหนึ่งพบผ้าปูเตียงมีราคาแพง คิดอยากได้แล้วเกิดความกังวลใจ จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า แค่คิดไม่ต้องอาบัติ

---

[๑] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๓๑/๘๙.

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุพรากปาณมนุษย์

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุผู้เจริญอสุภกัมมัฏฐาน

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ญาตาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ได้ทรงพรรณนาประโยชน์แห่งอสุภกัมมัฏฐาน[๑] ทรงสั่งสอนภิกษุให้เจริญอสุภกัมมัฏฐาน จากนั้นทรงหลีกเร้นอยู่ ๑๕ วัน ระหว่างนั้น ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้นำภัตตาหารเข้าไปเฝ้าได้เพียงรูปเดียว พวกภิกษุได้เจริญอสุภกัมมัฏฐานจนรู้สึกเบื่อหน่ายร่างกายของตนเอง จึงได้ปลง(ฆ่า)ชีวิตตนเองบ้าง จ้างตาเถน[๒] มิคลัณฑิกะให้ปลงชีวิตบ้าง บางวันมีภิกษุมรณภาพ ๑ รูป บางวันมี ๒-๕-๑๐-๒๐-๖๐ รูป ผ่านไป ๑๕ วัน มีภิกษุมรณภาพไปเป็นจำนวนมาก

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จมาจากที่ส่วนพระองค์ ทรงเห็นภิกษุมีจำนวนลดลง ได้ตรัสถามพระอานนท์ พระอานนท์กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบแล้วกราบทูลขอให้ทรงบอกกัมมัฏฐานอย่างอื่นแก่ภิกษุสงฆ์

ครั้นทรงทราบเรื่องแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้เผดียงสงฆ์ในกรุงเวสาลีมาประชุมที่ธรรมสภา ทรงแสดงวิธีกำหนดลมหายใจออกหายใจเข้า[๓] ตรัสว่า อานาปานสติสมาธิที่ภาวนาอย่างถูกวิธี ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบเย็นเหมาะแก่ชีวิต ขจัดอกุศลธรรมให้อันตรธานไป เหมือนฝุ่นละอองที่ฟุ้งขึ้นปลายฤดูร้อน พอถูกฝนนอกฤดูก็พลันอันตรธาน ทรงแสดงวิธีกำหนดสติด้วยการกำหนดลมหายใจ เช่น เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าหายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าหายใจเข้าสั้น รู้ชัดกองลม ระงับกายสังขาร รู้ชัดปีติ รู้ชัดสุข รู้ชัดจิตตสังขาร ระงับ

---

[๑] **อสุภกัมมัฏฐาน** หมายถึง การพิจารณาร่างกายของตนหรือของคนอื่นให้เห็นสภาพที่ไม่งาม ด้วยอาการต่าง ๆ เช่น พิจารณาสีผิว ที่เกิด กลิ่น ที่อยู่และโอกาส (วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๐๒/๑๙๕)

[๒] ตาเถน หมายถึงชายที่ควงชีพอย่างสมณะ โกนศีรษะไว้ผมเป็นแยม นุ่งผ้ากาสาวพัสตร์ผืนหนึ่ง พาดไหล่ผืนหนึ่ง เลี้ยงชีวิตด้วยอาหารอันเป็นเดนของภิกษุ พักอาศัยอยู่ในอาราม (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๖๒/๔๓๖)

[๓] คำว่า **อานาปานสติ** ในวินัยปิฎก หมายถึงลมหายใจออกหายใจเข้า ในสุตตันตปิฎก หมายถึง ลมหายใจเข้าหายใจออก (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๖๒/๔๓๖)

จิตตสังขาร รู้ชัดจิต ยังจิตให้บันเทิง ตั้งจิตมั่น เปลื้องจิต พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง พิจารณาเห็นความคายออกได้ พิจารณาเห็นความดับไป พิจารณาเห็นความสลัดเสียได้หายใจเข้า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงสอบถาม แล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตรา อันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

เรื่องภิกษุพรรณนาคุณแห่งความตาย

อุบาสกคนหนึ่งมีภรรยารูปงามเพริศพริ้ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ชมชอบภรรยาของอุบาสก ปรึกษากันว่า หากอุบาสกยังมีชีวิต พวกตนจะไม่ได้นาง จึงช่วยกันพรรณนาคุณความตายให้อุบาสกฟังปอย ๆ ว่า เขาทำความดีไว้มากมาย ไม่ได้ทำบาป คนที่สร้างความดีไม่สร้างความชั่ว จะมีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากเข็ญไปทำไมกัน ตายเสียดีกว่า จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อันพรั่งพร้อมด้วยกามคุณทิพย์ เมื่ออุบาสกเห็นจริง จึงรับประทานอาหารแสลงทั้งกินทั้งดื่มจนป่วยไข้ถึงสิ้นชีวิต ภรรยาของอุบาสกและชาวบ้านตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พวกภิกษุนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์[๑]จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตรา อันจะพรากกายมนุษย์นั้น กล่าวพรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อให้ตายว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านจะมีชีวิตอย่างลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่า” เธอมีจิตใจ มีดำริในใจอย่างนี้ กล่าว

---

[๑] **กายมนุษย์** หมายถึง จิตดวงแรกที่เกิดขึ้น ได้แก่ วิญญาณดวงแรกที่ปรากฏขึ้นในครรภ์จนถึงเวลาตาย (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๒/๑๔๑)

พรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อความตายโดยประการต่างๆ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่จงใจ
๒. ภิกษุไม่ทราบ
๓. ภิกษุไม่มีความประสงค์จะฆ่า
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน
๖. ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

วินีตวัตถุ
เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้

เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ มี ๑๐๓ เรื่อง* เช่น

๑. เรื่องภิกษุพรรณนาคุณความตาย

พวกภิกษุพรรณนาคุณความตายให้ภิกษุอาพาธรูปหนึ่งฟังเพราะมีความสงสาร ท่านถึงแก่มรณภาพ พวกเธอมีความกังวลใจนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องอาบัติปาราชิก

๒. เรื่องภิกษุนั่งทับเด็ก

ภิกษุรูปหนึ่งนั่งทับเด็กชายที่เขาใช้ผ้าเก่าคลุมไว้บนตั่งตาย...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุยังไม่พิจารณาแล้วไม่พึงนั่งบนอาสนะ ผู้นั่งต้องอาบัติทุกกฏ

๓. เรื่องภิกษุทำสากล้มทับเด็ก

ภิกษุรูปหนึ่งปูลาดอาสนะที่โรงอาหารในละแวกบ้าน หยิบสากอันหนึ่งที่เขาพิงกันไว้ สากอีกอันหนึ่งล้มฟาดศีรษะเด็กชายคนหนึ่งถึงตาย...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่จงใจไม่ต้องอาบัติปาราชิก

---

* วินยฏ. (ไทย) ๑/๑๗๘/๑๕๑.

๔. เรื่องภิกษุเหยียบขอนไม้สำหรับทำครกกลิ้งไปทับคน

ภิกษุรูปหนึ่งปูลาดอาสนะที่โรงอาหารในละแวกบ้าน เหยียบขอนไม้ที่เขานำมาทำครกกลิ้งไปทับเด็กชายคนหนึ่งถึงตาย...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่จงใจ ไม่ต้องอาบัติปาราชิก

๕. เรื่องภิกษุผู้เป็นบุตรฆ่าภิกษุผู้เป็นบิดา ๓ เรื่อง

(๑) เมื่อเขาบอกเวลาอาหาร ภิกษุผู้เป็นบุตรบอกให้ภิกษุผู้เป็นบิดาเดินไปข้างหน้าสงฆ์กำลังคอยแล้วผลักจนภิกษุผู้เป็นบิดาล้มลงถึงมรณภาพ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่จงใจไม่ต้องอาบัติปาราชิก

(๒) เมื่อเขาบอกเวลาอาหาร ภิกษุผู้เป็นบุตรบอกให้ภิกษุผู้เป็นบิดาเดินไปข้างหน้าสงฆ์กำลังคอย ประสงค์จะฆ่าจึงผลักไสภิกษุผู้เป็นบิดาล้มลงถึงมรณภาพ... พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุรูปที่ผลัก ต้องอาบัติปาราชิก

(๓) เมื่อเขาบอกเวลาอาหาร ภิกษุผู้เป็นบุตรได้บอกให้ภิกษุผู้เป็นบิดาเดินไปข้างหน้า สงฆ์กำลังคอย ประสงค์จะฆ่าจึงผลัก ภิกษุผู้เป็นบิดาล้มลงแต่ไม่ถึงมรณภาพ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุผู้ผลักไม่ต้องอาบัติปาราชิก ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔

ว่าด้วยภิกษุกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ภิกษุจำนวนมากอยู่จำพรรษาใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา เวลานั้น เกิดทุพภิกขภัยขึ้นในวัชชีชนบท ประชาชนมีความเป็นอยู่แร้นแค้น พวกภิกษุเดือดร้อนเพราะบิณฑบาต จึงปรึกษากันว่า ในคราวทุพภิกขภัยจะครองชีพกันได้อย่างไร บางพวกบอกให้ช่วยชาวบ้านทำงาน บางพวกบอกให้ช่วยส่งข่าวของชาวบ้าน บางพวกบอกให้อวดอุตตริมนุสสธรรม ในที่สุด ได้อวดอุตตริมนุสสธรรม โดยบอกแก่ชาวบ้านว่าภิกษุรูปโน้นได้ปฐมฌาน ได้ทุติยฌาน ได้ตติยฌาน ได้จตุตถฌาน รูปโน้นเป็นพระโสดาบัน เป็นพระสกทาคามี เป็นพระอนาคามี เป็นพระอรหันต์

พวกชาวบ้านพากันดีใจที่ได้อุปถัมภ์ภิกษุผู้มีคุณวิเศษ จึงนำภัตตาหารอย่างดีที่ยังไม่มีใครจับต้องไปถวาย ภิกษุเหล่านั้นฉันภัตตาหารอย่างดี ต่างมีใบหน้าเอิบอิ่ม มีผิวพรรณผ่องใส

เมื่อออกพรรษา ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาในทิศต่างๆ จะเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคตามประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมา เมื่อภิกษุทั้งหลายไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ที่กูฏาคารศาลา พวกภิกษุที่อยู่จำพรรษาในที่อื่น ๆ มีร่างกายซูบผอม ผิวพรรณหมองคล้ำ เส้นเอ็นขึ้น แต่พวกภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทามีใบหน้าเอิบอิ่ม มีผิวพรรณผ่องใส

พระผู้มีพระภาคทรงปราศรัยกับภิกษุที่มาเข้าเฝ้า ถึงการครองชีพในพรรษาที่ผ่านมา ครั้นทรงทราบว่าพวกภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทาครองชีพโดยการอวดอุตตริมนุสสธรรม จึงทรงตำหนิ ตรัสเรื่องมหาโจร ๕ จำพวก ทรงเปรียบกับภิกษุ ๕ ประเภท คือ

๑. มหาโจรบางคนปรารถนาว่า เมื่อไรตนจะมีบริวารเป็นร้อยเป็นพัน เที่ยวปล้นสะดมไปในคาม นิคมและราชธานี เหมือนกับภิกษุชั่วบางรูปในพระธรรมวินัย ต้องการมีบริวารแวดล้อม เที่ยวไปในสถานที่ต่าง ๆ เพราะหวังความเคารพนับถือและปรารถนาปัจจัย ๔

๒. ภิกษุชั่วบางรูป เล่าเรียนคำสอนของพระตถาคต แต่อวดอ้างว่าเป็นคำสอนของตนเอง

๓. ภิกษุชั่วบางรูป กล่าวหาเพื่อนภิกษุผู้บริสุทธิ์ด้วยเรื่องที่ไม่มีมูล

๔. ภิกษุชั่วบางรูปประจบคฤหัสถ์ด้วยครุภัณฑ์ของสงฆ์* ให้ของสงฆ์แก่คฤหัสถ์เพราะหวังความเคารพนับถือ

๕. ภิกษุผู้กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีจริง ไม่เป็นจริง จัดว่าเป็นยอดมหาโจร เพราะฉันภัตตาหารของชาวบ้านด้วยความโกหกหลอกลวง

ตรัสสรุปความว่า

ภิกษุผู้ประกาศตนซึ่งมีภาวะเป็นอย่างหนึ่งให้คนเข้าใจว่าเป็นอีกอย่างหนึ่ง ฉันภัตตาหารด้วยไถยจิต ผู้ประพฤติชั่ว มีผ้ากาสาวพัสตร์พันคอ มีธรรมเลวทราม ไม่สำรวม ย่อมตกนรก

---

* **ครุภัณฑ์ของสงฆ์** ได้แก่ อาราม พื้นที่อาราม วิหาร พื้นที่วิหาร เตียง ตั่ง ฟูก หมอน หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ กระทะโลหะ มีด ขวาน ผึ่ง จอบ สว่าน เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หญ้ามุงกระต่าย หญ้าแฝก หญ้าสามัญ ดินเหนียว เครื่องไม้ เครื่องนวดดิน (วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๒๑/๑๔๒-๑๔๓)

เพราะบาปกรรมที่เลวทราม ภิกษุผู้ทุศีลไม่สำรวมกินก้อนเหล็กที่ร้อนเหมือนเปลวไฟ ยังดีกว่าฉันอาหารของชาวบ้าน ครั้นทรงตำหนิพวกภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทาแล้ว จึงตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก ได้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่รู้ยิ่ง กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม อันเป็นญาณทัสสนะที่ประเสริฐ อันสามารถให้น้อมเข้ามาในตนว่า "ข้าพเจ้ารู้เห็นอย่างนี้" ต่อมา อันผู้ใดผู้หนึ่ง โจทก็ตาม ไม่โจทก็ตาม เธอผู้ต้องอาบัติแล้ว หวังความบริสุทธิ์ พึงกล่าวว่า "ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่รู้ ได้กล่าวว่ารู้ ไม่เห็น ได้กล่าวว่าเห็น ข้าพเจ้าได้กล่าวคำไร้ประโยชน์ เป็นคำเท็จ" แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

เรื่องภิกษุผู้เข้าใจว่าตนได้บรรลุธรรม

เมื่อภิกษุจำนวนมากเข้าใจมรรคผลที่ตนยังไม่ได้เห็นว่าได้เห็น ไม่ได้ถึงว่าได้ถึง ไม่ได้สำเร็จว่าได้สำเร็จ ไม่ได้ทำให้แจ้งว่าได้ทำให้แจ้ง จึงพยากรณ์ด้วยเข้าใจว่า ตนสำเร็จมรรคผลแล้ว ครั้นจิตของภิกษุเหล่านั้นเอนเอียงไปในความกำหนัด ความขัดเคืองและความหลง เกิดความกังวลใจ จึงบอกพระอานนท์ให้นำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ในกรณีที่ภิกษุเข้าใจผิด อวดอ้างว่าตนสำเร็จมรรคผล แต่กรณีนั้นไม่ควรกล่าวว่า มี[๑] จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่รู้ยิ่ง กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม[๒] อันเป็นญาณทัสสนะ[๓] ที่ประเสริฐ อันสามารถให้น้อมเข้ามาในตนว่า "ข้าพเจ้ารู้เห็นอย่างนี้" ต่อมา อันผู้ใดผู้หนึ่ง โจทก็ตาม ไม่โจทก็ตาม เธอผู้ต้องอาบัติแล้ว หวังความบริสุทธิ์ กล่าวอย่างนี้ว่า "ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้า

---

[๑] อาการอย่างนี้ เรียกว่า อัพโพหาริก หมายถึงสิ่งที่มีอยู่แต่บอกให้รู้ไม่ได้ว่ามี (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๖/๕๒๘)

[๒] **อุตตริมนุสสธรรม** ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส ความยินดีในเรือนว่าง (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๘/๑๘๓)

[๓] **ญาณ** ได้แก่ วิชชา ๓ ญาณก็คือทัสสนะ ทัสสนะก็คือญาณ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๘/๑๘๔)

ไม่รู้ ได้กล่าวว่ารู้ ไม่เห็น ได้กล่าวว่าเห็น ข้าพเจ้ากล่าวคำไร้ประโยชน์ เป็นคำเท็จ เว้นไว้แต่สำคัญว่าได้บรรลุ" แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

อนาปัตติวาร
วาระว่าด้วยอาบัติมิได้

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเข้าใจว่าตนสำเร็จมรรคผล
๒. ภิกษุไม่ประสงค์จะกล่าวอวด
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน
๕. ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

วินีตวัตถุ
เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้

เรื่องที่วินิจฉัยไว้ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ มี ๖๐ เรื่อง[๑] เช่น

๑. เรื่องภิกษุอยู่ป่าเพราะปรารถนาการยกย่อง

ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาจะให้ชาวบ้านยกย่องจึงไปอยู่ในป่า เมื่อชาวบ้านยกย่อง ท่านมีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ภิกษุไม่พึงอยู่ป่าด้วยปรารถนาว่า จะได้รับการยกย่อง ผู้อยู่ป่าเพราะความต้องการอย่างนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

๒. เรื่องภิกษุเที่ยวบิณฑบาตเพราะปรารถนาการยกย่อง

ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาจะให้ชาวบ้านยกย่องจึงไปเที่ยวบิณฑบาต เมื่อชาวบ้านยกย่อง ท่านมีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ภิกษุไม่พึงไปเที่ยวบิณฑบาตด้วยปรารถนาว่า จะได้รับการยกย่อง ผู้เที่ยวบิณฑบาตเพราะความต้องการอย่างนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

---

[๑] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒๒/๒๑๑.

๓. เรื่องภิกษุอวดว่าสัทธิวิหาริกร่วมพระอุปัชฌาย์มิฤทธิ์

ภิกษุรูปหนึ่งบอกภิกษุอีกรูปหนึ่งว่าพวกสัทธิวิหาริกของพระอุปัชฌาย์ของตนล้วนมิฤทธานุภาพ แล้วมีความกังวลใจนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติปาราชิก ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๔. เรื่องภิกษุสำรวมอิริยาบถเพราะปรารถนาการยกย่อง

ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาจะให้ชาวบ้านยกย่องจึงเดินจงกรม เมื่อชาวบ้านยกย่อง ท่านมีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ภิกษุไม่พึงเดินจงกรมด้วยปรารถนาว่า จะได้รับการยกย่อง ผู้เดินจงกรมเพราะความปรารถนาอย่างนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. เรื่องภิกษุผู้อวดว่าตนละกิเลสได้*

ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมแก่ภิกษุอีกรูปหนึ่ง แม้ภิกษุนั้นก็กล่าวอวดว่าตนละกิเลส(สังโยชน์)ได้ ท่านมีความกังวลใจนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

---

* วิธีตรวจสอบบุคคลผู้อ้างว่าตนได้บรรลุธรรม พึงถามเขาว่า (๑) ได้บรรลุอะไร (๒) ได้บรรลุอย่างไร (๓) ได้บรรลุเมื่อไร (๔) ได้บรรลุที่ไหน (๕) ละกิเลสเหล่าไหนได้ (๖) ได้ธรรมอะไร แต่ภิกษุที่เป็นปุถุชนบางรูปอาจมีปฏิปทาดุจพระอรหันต์ ดังนั้น พึงตรวจสอบปฏิทาที่ผ่านมาของผู้นั้น หรือทดสอบด้วยการทำให้เขาตกใจ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๘/๕๓๑-๕๓๓)

๒. สังฆาทิเสสกัณฑ์

ว่าด้วยอาบัติสังฆาทิเสส

๑. สุกกวิสัฏฐิสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระเสยยสกะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี พระเสยยสกะไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ครุ่นคิดจนซูบผอมหมองคล้ำ พระอุทายี[*] ได้แนะให้ใช้นิ้วพยายามทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน พระเสยยสกะปฏิบัติตาม จึงทำให้มีผิวพรรณผ่องใส เมื่อเพื่อนภิกษุถามถึงสาเหตุ ได้เล่าเรื่องนั้นให้ทราบ พวกภิกษุนำเรื่องนั้นไปกราบทูล

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระเสยยสกะ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เป็นสังฆาทิเสส

เรื่องภิกษุนอนหลับฝันน้ำอสุจิเคลื่อน

ภิกษุหลายรูปนอนหลับไม่มีสติสัมปชัญญะ น้ำอสุจิเคลื่อนเพราะความฝัน มีความกังวลใจจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม มีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

---

[*] ภิกษุชื่ออุทายี มี ๓ รูป ได้แก่ พระโลลุทายี พระกาฬุทายี และพระมหาอุทายี (ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๑๖๒/๙๒, ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๓๘๔/๒๘๖) ในสิกขาบทนี้ หมายถึงพระโลลุทายี โกวิฬบุตร (เขียน ลาลุทายี ก็มี) พระโลลุทายีต้องอาบัติสังฆาทิเสสและถูกสงฆ์ลงโทษหลายครั้ง

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เป็นสังฆาทิเสส[๒] ยกเว้นไว้แต่ฝัน

อนาปัตติวาร
วาดวยขอยกเวน

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุมีน้ำอสุจิเคลื่อนเพราะความฝัน
๒. ภิกษุไม่มีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน
๕. ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

วินีตวัตถุ
เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้

เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้ในสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑ มี ๗๐ เรื่อง[๓] เช่น

๑. เรื่องภิกษุถ่ายอุจจาระทำน้ำอสุจิเคลื่อน

ภิกษุรูปหนึ่งกำลังถ่ายอุจจาระ น้ำอสุจิเคลื่อน มีความกังวลใจนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่มีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

---

[๑] น้ำอสุจิ ๑๐ ชนิด ได้แก่ น้ำอสุจิสีเขียว น้ำอสุจิสีเหลือง น้ำอสุจิสีแดง น้ำอสุจิสีขาว น้ำอสุจิสีเหมือนเปรียง น้ำอสุจิสีเหมือนน้ำข้าว น้ำอสุจิสีเหมือนน้ำมัน น้ำอสุจิสีเหมือนนมสด น้ำอสุจิสีเหมือนนมส้มและน้ำอสุจิสีเหมือนเนยใส (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๗/๒๕๒)

[๒] คำว่า **สังฆาทิเสส** เป็นชื่อกองอาบัติ ที่สงฆ์อันภิกษุพึงปรารถนาในกรรมเบื้องต้นและในกรรมที่เหลือเพื่อกองอาบัตินั้น หมายความว่า สงฆ์เท่านั้นให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัติเดิม ให้มานัต และให้อัพภาน (วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๙/๕๑๖)

[๓] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๖๒/๒๗๔.

๒. เรื่องภิกษุครุ่นคิดถึงกามทำน้ำอสุจิเคลื่อน

ภิกษุรูปหนึ่งครุ่นคิดถึงกามารมณ์ น้ำอสุจิเคลื่อน มีความกังวลใจนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุครุ่นคิดถึงกามารมณ์ ไม่ต้องอาปัติ

๓. เรื่องภิกษุอาบน้ำร้อนทำน้ำอสุจิเคลื่อน

(๑) ภิกษุรูปหนึ่งกำลังอาบน้ำร้อน น้ำอสุจิเคลื่อน มีความกังวลใจนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่ประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

(๒) ภิกษุรูปหนึ่งมีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน กำลังอาบน้ำร้อน น้ำอสุจิเคลื่อน มีความกังวลใจ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

(๓) ภิกษุรูปหนึ่งมีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน กำลังอาบน้ำร้อน แต่น้ำอสุจิไม่เคลื่อน มีความกังวลใจ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๔. เรื่องภิกษุทายาทำน้ำอสุจิเคลื่อน

(๑) ภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลที่องคชาต กำลังทายา น้ำอสุจิเคลื่อน มีความกังวลใจนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่ประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

(๒) ภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลที่องคชาต มีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน กำลังทายา น้ำอสุจิเคลื่อน มีความกังวลใจ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

(๓) ภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลที่องคชาต มีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน กำลังทายา แต่น้ำอสุจิไม่เคลื่อน มีความกังวลใจ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๕. เรื่องภิกษุเกาอัณฑะทำน้ำอสุจิเคลื่อน

(๑) ภิกษุรูปหนึ่งกำลังเกาอัณฑะ น้ำอสุจิเคลื่อน มีความกังวลใจนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่ประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

(๒) ภิกษุรูปหนึ่งกำลังเกาอัณฑะ มีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน น้ำอสุจิเคลื่อน มีความกังวลใจ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

(๓) ภิกษุรูปหนึ่งกำลังเกาอัณฑะ มีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน น้ำอสุจิไม่เคลื่อน มีความกังวลใจ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๒. กายสังสัคคสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุถูกต้องกายหญิง

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี พระอุทายีได้สร้างวิหารสวยงาม น่าดูน่าชมอยู่ในป่า ห้องกลางมีระเบียงล้อมรอบ จัดเตียงตั่งฟูกหมอนไว้เรียบร้อย ตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ไว้ บริเวณวิหารเตียนสะอาด ชาวบ้านพากันไปเที่ยวชมวิหาร ชายคนหนึ่งพาภรรยาไปเที่ยว ขณะกำลังเที่ยวชม พระอุทายีเดินกลับไปด้านหลังภรรยาของชายคนนั้น เปิดปิดหน้าต่างแล้วฉวยโอกาสจับต้องอวัยวะภรรยาของชายคนนั้น เมื่อเขาลากลับ ภรรยาจึงบอกเรื่องนั้นให้สามีทราบ เขาจึงตำหนิพระอุทายีว่า เป็นคนทุศีลไม่มียางอาย กล่าวเท็จแต่ปฏิญญาว่าประพฤติพรหมจรรย์ พระอุทายีไม่ใช่สมณะ ความเป็นสมณะเสื่อมสิ้นไปเพราะจับต้องอวัยวะภรรยาของตน ต่อไป สตรีไม่กล้าไปอาราม หากพวกเธอไปจะถูกพระสมณศากยบุตรประทุษร้าย พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายี ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน ถูกต้องกายกับมาตุคาม[๑] คือ จับมือ จับช้องผมหรือลูบคลำอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นสังฆาทิเสส

---

[๑] มาตุคาม ในสิกขาบทนี้ หมายเอาหญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ นางเปรต หรือสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย แต่เป็นหญิงที่รู้เดียงสา สามารถรับรู้ถ้อยคำสุภาษิต ทุพภาษิต คำหยาบหรือคำสุภาพ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๗๑/๒๙๓)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่จงใจ
๒. ภิกษุลืมสติ
๓. ภิกษุไม่ทราบ
๔. ภิกษุไม่ยินดี
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน
๗. ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

วินีตวัตถุ
เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้

เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้ในสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๒ มี ๒๐ เรื่อง* เช่น

๑. เรื่องภิกษุจับต้องโยมมารดาเป็นต้น

ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องโยมมารดาด้วยความรักฉันแม่ลูก จับธิดาด้วยความรักฉันพ่อลูก จับน้องสาว ด้วยความรักฉันน้องสาว มีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอาบัติทุกกฏ

๒. เรื่องภิกษุจับต้องอดีตภรรยา

ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องอดีตภรรยา มีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๓. เรื่องภิกษุจับต้องนางยักษ์ บัณเฑาะก์ หญิงตาย

ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องนางยักษ์...บัณเฑาะก์...หญิงตาย มีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย

๔. เรื่องภิกษุจับต้องหญิงนอนหลับ

ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องกายหญิงนอนหลับ มีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

---

* วินย. (ไทย) ๑/๑๘๐/๓๐๔.

๔. เรื่องภิกษุจับต้องสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ตุ๊กตา

ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย...จับตุ๊กตา มีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ทุฏฐุลลวาจาสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุพูดเกี้ยวหญิง
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุทายีพาหญิงเข้าไปชมวิหาร พูดหยอกเย้าทีเล่นทีจริง พาดพิงทวารหนักท่วารเบาของหญิง หญิงบางคนชอบใจกระซิกกระซี้ บางคนละอายใจดำหนิพระอุทายีว่า คำอย่างนั้นไม่สมควร เมื่อสามีพูดอย่างนี้ พวกนางยังไม่ชอบ พระอุทายีเป็นพระพูดอย่างนั้นได้อย่างไร พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิพระอุทายี ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน พูดเกี้ยวมาตุคาม[๑]ด้วยวาจาชั่วหยาบ พาดพิงเมถุน เหมือนชายหนุ่มพูดเกี้ยวหญิงสาว เป็นสังฆาทิเสส

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุมุ่งอรรถะ
๒. ภิกษุมุ่งธรรม
๓. ภิกษุมุ่งพร่ำสอน
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๑] มาตุคาม ในสิกขาบทนี้ หมายเอาหญิงมนุษย์เหมือนสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๒

วินีตวัตถุ
เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้

เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้ในสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๓ มี ๑๐ เรื่อง* เช่น

๑. เรื่องภิกษุพูดเกี้ยวหญิงที่ห่มผ้ากัมพลสีแดง

หญิงคนหนึ่งห่มผ้ากัมพลใหม่สีแดง ภิกษุมีความกำหนัดยินดี พูดเกี้ยวว่าสีแดง หญิงคนนั้นไม่เข้าใจ มีความกังวลใจนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอาบัติทุกกฏ

๒. เรื่องภิกษุพูดเกี้ยวหญิงที่หว่านนาข้าวเสร็จ

หญิงคนหนึ่งหว่านนาข้าวเสร็จกำลังเดินมา ภิกษุมีความกำหนัดยินดี พูดเกี้ยวว่า หว่านข้าวเสร็จแล้วหรือ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. เรื่องภิกษุพูดเกี้ยวปริพาชิกา

ภิกษุรูปหนึ่งเห็นปริพาชิกาเดินสวนทางมา มีความกำหนัดยินดีพูดเกี้ยวว่าหนทางราบเรียบดีหรือ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. เรื่องภิกษุบอกให้หญิงถวายเมถุน

ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัดยินดี บอกหญิงคนหนึ่งให้ถวายเมถุนเหมือนกับที่นางให้แก่สามี มีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๕. เรื่องภิกษุบอกให้หญิงถวายทานอันเลิศ

ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัดยินดีบอกให้หญิงคนหนึ่งถวายทานอันเลิศ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส

---

* วินย. (ไทย) ๑/๒๘๗/๓๒๔.

๔. อัตตกามปาริจาริยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุพูดให้บำเรอความใคร่ของตน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน หญิงหม้ายผัวตาย ฟังธรรมของพระอุทายี มีความเลื่อมใสมาก จึงปวารณาด้วยปัจจัย ๔ พระอุทายีชักชวนให้นางถวายเมถุน โดยทำทีว่าจะมีเพศสัมพันธ์ แต่กลับด่าแล้วถ่มน้ำลายจากไป นางอับอายจึงนำเรื่องนั้นไปบอกแก่หญิงเหล่าอื่น

พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายี ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน กล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม ด้วยคำที่พาดพิงเมถุนว่า "น้องหญิง หญิงใดบำเรอผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมเช่นเราด้วยธรรมนั่น การบำเรอนี้ของหญิงนั้น เป็นการบำเรอชั้นยอด" เป็นสังฆาทิเสส

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุบอกให้หญิงบำรุงด้วยปัจจัย ๔ ๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

วินีตวัตถุ
เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้

เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้ในสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๔ มี ๗ เรื่อง คือ

๑. เรื่องหญิงหมันต้องการมีบุตร

หญิงหมันคนหนึ่งต้องการมีบุตรจึงถามภิกษุกุลุปกะ ภิกษุแนะให้นางถวายเมถุน มีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๒. เรื่องหญิงมิบุตรถึไม่ต้องการมีบุตร เป็นต้น

หญิงคนหนึ่งมิบุตรถึไม่ต้องการมีบุตร...หญิงคนหนึ่งต้องการเป็นที่รักของสามี...หญิงคนหนึ่งต้องการมีโชค ...หญิงคนหนึ่งต้องการถวายทานอันเลิศ...หญิงคนหนึ่งต้องการอุปัฏฐาก...หญิงคนหนึ่งต้องการไปสุคติจึงถามภิกษุที่นางอุปัฏฐาก ภิกษุได้แนะให้นางถวายทานอันเลิศ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๕. สัญจริตสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุพูดชักสื่อ
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุทายีเป็นที่คุ้นเคยของชาวบ้านในกรุงสาวัตถี ชอบไปมาหาสู่ตระกูลที่มีเด็กหนุ่มหรือเด็กสาวโสด พูดชักชวนให้ครองชีวิตอยู่ด้วยกัน ท่านเป็นตัวแทนของชาวบ้าน เป็นตัวอย่างของผู้ชักสื่อ ทาบทามให้คนเป็นสามีภรรยากัน

คราวหนึ่ง พระอุทายีชักนำบุตรสาวของภรรยาโหรให้กับสาวกของอาชีวก หญิงนั้นได้รับการดูแลอย่างดีเพียง ๑ เดือน ต่อมา ถูกสามีเลี้ยงดูเหมือนหญิงรับใช้ นางส่งข่าวให้มารดามารับนางกลับบ้าน ภรรยาโหรเข้าไปหาสาวกของอาชีวกบอกให้ดูแลบุตรสาวของตนเป็นละใ้ แต่ถูกปฏิเสธ นางจึงไปหาพระอุทายี พระอุทายีไปบอกสาวกของอาชีวกให้ดูแลหญิงนั้นในฐานะเป็นภรรยา แต่ถูกเขาดำหนิจนไม่กล้าไปหาอีก

ภรรยาโหรกับบุตรสาวสาปแช่งพระอุทายีที่ทำให้ครอบครัวของตนต้องตกระกำลำบาก หญิงสาวอื่น ๆ ที่พระอุทายีชักนำให้แต่งงาน ที่ไม่ชอบใจแม่ผัวพ่อผัวหรือสามีของตนต่างสาปแช่งพระอุทายีให้ตกระกำลำบากเหมือนพวกตน แต่หญิงสาวที่ได้รับความสำเร็จในการครองเรือนต่างสรรเสริญพระอุทายีให้มีความสุขความเจริญเหมือนพวกตน

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายี ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดทำหน้าที่ชักสื่อ คือ บอกความประสงค์ของชายแก่หญิงหรือบอกความประสงค์ของหญิงแก่ชาย เพื่อให้เป็นภรรยาหรือเป็นชู้รัก เป็นสังฆาทิเสส

เรื่องภิกษุชักสื่อหญิงแพศยา

เมื่อพวกนักเลงกลุ่มหนึ่งพากันไปเที่ยวในสวน ส่งพ่อสื่อไปยังสำนักของหญิงแพศยาให้พาหญิงมาคนหนึ่ง นางไม่ยอมไป มีคนแนะนำให้ติดต่อกับพระอุทายี พวกนักเลงจึงส่งข่าวไปถึงพระอุทายีให้ช่วยจัดการ พระอุทายีดำเนินการเรื่องนั้นจนสำเร็จ อุบาสกคนหนึ่งทราบเรื่องจึงตำหนิพระอุทายี จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดทำหน้าที่ชักสื่อ คือ บอกความประสงค์ของชายแก่หญิงหรือบอกความประสงค์ของหญิงแก่ชาย เพื่อให้เป็นภรรยาหรือเป็นชู้รัก โดยที่สุดแม้เพื่อให้อยู่ร่วมกันชั่วคราว เป็นสังฆาทิเสส

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไปด้วยกิจของสงฆ์ กิจของพระเจดีย์หรือกิจของภิกษุอาพาธ
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

วินีตวัตถุ
เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้

เรื่องที่ทรงวินิจฉัยไว้ในสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๕ มี ๗ เรื่อง ได้แก่

๑-๕ เรื่องหญิงหลับ

ชายคนหนึ่งสั่งภิกษุให้ชักสื่อหญิงกำลังหลับ...หญิงตาย...หญิงผู้ย้ายบ้าน...คนที่ไม่ใช่หญิง...หญิงบัณเตาะก์ มีความกังวลใจ นำเรื่องนั้นไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอาบัติทุกกฏ

๖. เรื่องภิกษุบอกสามีภรรยาให้กลับคืนดีกัน

หญิงคนหนึ่งทะเลาะกับสามีเดินไปกับมารดา ภิกษุผู้ใกล้ชิดในตระกูลพูดชักจูงให้กลับมาคืนดีกัน เกิดความกังวลใจ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส เพราะเขายังไม่หย่ากัน

๗. เรื่องภิกษุชักสื่อบัณเตาะก์

ภิกษุรูปหนึ่งชักสื่อพวกบัณเตาะก์ เกิดความกังวลใจ...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๖. กุฏิการสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุก่อสร้างกุฏี

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ภิกษุชาวเมืองอาฬวีสร้างกุฏิไม่จำกัดขนาด ด้วยเครื่องอุปกรณ์ที่ขอมาจากชาวบ้าน กุฏิสร้างยังไม่เสร็จได้ออกปากขออิฐจนเป็นที่เอือมระอา ชาวบ้านพบเห็นภิกษุต่างหวาดสะดุ้ง หลบเลี่ยงไปทางอื่นก็มี เมินหน้าหนีก็มี ปิดประตูบ้านก็มี พบเห็นแม่โคก็รีบวิ่งหนีเพราะเข้าใจว่าเป็นภิกษุก็มี

เมื่อพระมหากัสสปะจาริกไปทางเมืองอาฬวี พักอยู่ ณ อัคคาฬวเจดีย์ เช้าวันหนึ่งท่านเข้าไปบิณฑบาต เห็นพวกชาวบ้านแสดงอาการรังเกียจ เมื่อกลับมาฉันภัตตาหารเสร็จได้ปรารภเรื่องนั้นจึงไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถาม ทรงตำหนิพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวี ทรงนำนิทานเรื่องฤาษี ๒ พี่น้อง[๑] ผู้คิดหาวิธีไม่ให้นาคราชมารบกวนด้วยการขอแก้วมณีเรื่องนกฝูงใหญ่ที่มารบกวนภิกษุ เมื่อถูกขอขนจึงพากันบินหนีไป และพระรัฐบาล[๒]ที่กล่าวว่า คนที่ขอจะไม่เป็นที่ชอบใจของผู้ถูกขอ คนถูกขอเมื่อไม่ให้ก็ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้ขอ ทรงสรุปว่า ทรัพย์สมบัติของคฤหัสถ์รวบรวมไว้ได้ยาก ได้มาแล้วจะเก็บรักษาไว้ก็ยาก การที่ภิกษุเป็นคนชอบขอ จึงเป็นเรื่องน่าตำหนิ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุผู้จะสร้างกุฏีที่ไม่มีเจ้าของสร้างถวาย สร้างเป็นที่อยู่ส่วนตัว ด้วยการขอเอาเอง พึงสร้างให้ได้ขนาด คือ ยาว ๑๒ คืบ กว้าง ๗ คืบ โดยคืบพระสุคต[๓] ต้องพาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงพื้นที่ที่ไม่มีอันตราย[๔] เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ[๕] ถ้าภิกษุสร้างกุฏีด้วยการขอเอาเอง ในที่ที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ไม่พาภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงพื้นที่ให้ หรือสร้างให้เกินขนาด เป็นสังฆาทิเสส

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุสร้างเงื้อมผามีประตู
๒. ภิกษุตบแต่งถ้ำ
๓. ภิกษุสร้างกุฏีหญ้า
๔. ภิกษุสร้างกุฏีเพื่อภิกษุอื่น

---

[๑] ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๗/๗๕.

[๒] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๑/๓๕๘.

[๓] **คืบพระสุคต** เท่ากับ ๓ นิ้วของคนมีสันฐานปานกลาง (วิ.อ. (บาลี) (๒/๓๔๘-๓๔๙/๖๑)

[๔] **พื้นที่ที่ไม่มีอันตราย** ได้แก่ ไม่ใช่ที่อยู่ของมด ปลวก หนู งู แมงป่อง ตะขาบ ช้าง ม้า ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี สุนัขป่า สัตว์ดิรัจฉานบางเหล่า ที่อยู่ไกลนา ไกลสวน ไกลตะแลงแกง ไกลที่ทรมานนักโทษ ไกลสุสาน ไกลอุทยาน ไกลที่หลวง ไกลโรงช้าง ไกลโรงม้า ไกลเรือนจำ ไกลโรงสุรา ไกลร้านขายเนื้อ ไกลถนน ไกลทางสี่แยก ไกลที่ประชุม ไกลทางเดิน (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕๓/๓๘๖)

[๕] **เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ** ได้แก่ เกวียนที่เขาเทียมวัวตามปกติสามารถเดินวนไปได้ บันไดสามารถทอดเวียนไปได้โดยรอบ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕๓/๓๘๖)

๕. ภิกษุสร้างอาคารนอกจากนั้น ยกเว้นอาคารที่พักของตน
๖. ภิกษุวิกลจริต ๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. วิหารการสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุสร้างวิหาร

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระฉันนะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี เศรษฐีผู้เป็นอุปัฏฐากของพระฉันนะ* ปวารณาจะสร้างวิหารถวาย พระฉันนะจึงให้แผ้วถางสถานที่ ใช้คนตัดต้นไม้ต้นหนึ่งที่ชาวบ้านเคารพนับถือว่าเป็นรุกขเจดีย์ ชาวบ้านตำหนิว่า พระฉันนะเบียดเบียนต้นไม้ที่มีชีวิต

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระฉันนะ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุจะสร้างวิหารใหญ่ ที่มีเจ้าของสร้างถวาย สร้างเป็นของส่วนตัว ต้องพาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ถ้าภิกษุให้สร้างวิหารใหญ่ เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ หรือไม่พาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ เป็นสังฆาทิเสส

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุสร้างเงื่อมผามีประตู ๒. ภิกษุตบแต่งถ้ำ

---

* พระฉันนะเคยเป็นคนรับใช้ของพระโพธิสัตว์ (ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๑/๒๐๖/๒๔๐)

๓. ภิกษุสร้างกุฏิหญ้า ๔. ภิกษุสร้างวิหารเพื่อภิกษุอื่น
๕. ภิกษุสร้างอาคารนอกจากนั้น เว้นอาคารที่พักของตน
๖. ภิกษุวิกลจริต ๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. ปฐมทุฏฐโทสสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุชัดเคืองมีโทสะสิกขาบทที่ ๑

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระทัพพมัลลบุตรถูกใส่ความ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระทัพพมัลลบุตรได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้จัดแจงเสนาสนะและแจกภัตตาหารแก่สงฆ์[๑] คือ ตำแหน่งเสนาสนปัญญาปกะและตำแหน่งภัตตุทเทสกะ[๒]

พระทัพพมัลลบุตรจัดแจงเสนาสนะสำหรับภิกษุผู้มีคุณสมบัติเท่ากันไว้ ณ ที่เดียวกัน คือ ภิกษุผู้ทรงพระสูตรจัดเสนาสนะรวมกันแห่งหนึ่ง ผู้ทรงพระวินัยจัดเสนาสนะรวมกันแห่งหนึ่ง ผู้ทรงพระอภิธรรมจัดเสนาสนะรวมกันแห่งหนึ่ง ผู้ได้ฌานจัดเสนาสนะรวมกันแห่งหนึ่ง ผู้ชอบกล่าวดิรัจฉานกถา ชอบบำรุงร่างกาย จัดเสนาสนะรวมกันแห่งหนึ่ง ท่านเข้าเตโชกสิณจัดสถานที่(เสนาสนะ)ด้วยแสงสว่างที่เกิดจากเตโชกสิณสำหรับภิกษุผู้มาในเวลามืดค่ำ ภิกษุผู้จงใจมาในเวลามืดค่ำเพราะต้องการดูอิทธิปาฏิหาริย์ จงใจอ้างที่ไกล ๆ ได้แก่ ภูเขาคิชฌกูฏ เหวสำหรับทิ้งโจร กาฬศิลาข้างภูเขาอิสิคิลิ เพื่อดูพระทัพพมัลลบุตรจัดสถานที่

เวลานั้น พระเมตติยะและพระภุมมชกะ[๓] เป็นภิกษุผู้บวชใหม่ มีลาภน้อย มักจะได้เสนาสนะและอาหารชั้นเลวของสงฆ์ ทั้งสองรูปเข้าใจว่าถูกพระทัพพมัลลบุตรกลั่นแกล้ง

ต่อมา คหบดีผู้ถวายนิตยภัตตระเตรียมภัตตาหารอย่างดีแก่สงฆ์วันละ ๔ ที่ อยู่มาวันหนึ่ง พระทัพพมัลลบุตรนิมนต์พระเมตติยะและพระภุมมชกะไปฉันภัตตาหารของคหบดีในวันรุ่ง

---

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๒/๑๐๓/๒๘๗, วิ.จู (ไทย) ๖/๑๘๙/๓๐๐ พระทัพพมัลลบุตรได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะทางจัดแจงเสนาสนะ (องฺ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๑๔/๒๘)

[๒] ตำแหน่งของผู้ทำงานสงฆ์จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากสงฆ์ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๑/๔๑๓)

[๓] ภิกษุทั้งสองรูปเป็นพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เป็นศิษย์ของพระอัครสาวกทั้งสอง

ขึ้น ในวันเดียวกัน คหบดีมิธุระไปที่อาราม ได้แวะเข้าไปถามพระทัพพมัลลบุตรเรื่องภิกษุผู้จะไปฉันภัตตาหารที่บ้านของตนในวันรุ่งขึ้น เมื่อทราบว่าเป็นพระเมตติยะและพระภุมมชกะ จึงไม่พอใจกลับไปสั่งหญิงรับใช้ว่า วันรุ่งขึ้นให้จัดอาสนะไว้ที่ซุ้มประตู เอาปลายข้าวกับน้ำผักดองถวายภิกษุที่มาฉัน

พระเมตติยะและพระภุมมชกะทราบว่าตนจะได้ไปฉันภัตตาหารที่บ้านของคหบดีในวันรุ่งขึ้น ตกกลางคืน นอนหลับไม่เต็มที่ รุ่งเช้า นุ่งสบง ถือบาตรและจีวรเดินไปถึงนิเวศน์ของคหบดี หญิงรับใช้มองเห็นท่านทั้งสองเดินมาแต่ไกล จึงจัดอาสนะไว้ที่ซุ้มประตูแล้วนิมนต์ให้นั่ง นำปลายข้าวกับน้ำผักดองไปถวาย แล้วบอกเรื่องที่คหบดีสั่งเอาไว้

พระเมตติยะและพระภุมมชกะเข้าใจว่าถูกพระทัพพมัลลบุตรกลั่นแกล้ง ฉันอาหารด้วยความขุ่นเคืองใจ ครั้นกลับไปถึงอาราม เก็บบาตรและจีวรแล้วใช้ผ้าสังฆาฏิรัดเข่า นั่งนิ่งไม่ยอมพูดจากับใคร ออกอุบายให้ภิกษุณีเมตติยาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลว่า เธอถูกพระทัพพมัลลบุตรข่มขืน

เมื่อภิกษุณีเมตติยาไปกราบทูลตามที่ภิกษุทั้งสองแนะนำ พระผู้มีพระภาคได้ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามพระทัพพมัลลบุตรถึงเรื่องที่ภิกษุณีเมตติยากล่าวหา พระทัพพมัลลบุตรกราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคย่อมทรงทราบว่าตนเป็นคนอย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า บัณฑิตไม่กล่าวแก้ข้อกล่าวหาอย่างนั้น ถ้าทำก็บอกว่าทำ ถ้าไม่ทำก็บอกว่าไม่ได้ทำ พระทัพพมัลลบุตรกราบทูลว่า ตั้งแต่เกิดมา แม้ในความฝันยังไม่รู้จักการเสพเมถุน ไม่ต้องกล่าวถึงในขณะตื่น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้สึกภิกษุณีเมตติยา ทรงให้สอบสวนพระเมตติยะและพระภุมมชกะแล้วเสด็จกลับที่ประทับ จากนั้น พวกภิกษุจึงให้ภิกษุณีเมตติยาสึก แต่พระเมตติยะและพระภุมมชกะไม่ยอมให้เธอสึก สารภาพว่าตนเป็นต้นเหตุ เพราะอยากให้พระทัพพมัลลบุตรสึก จึงชวนภิกษุณีเมตติยาให้กล่าวหาด้วยเรื่องที่ไม่จริง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ทรงสอบถามพระเมตติยะและพระภุมมชกะ ทรงตำหนิแล้ว ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดขัดเคือง มีโทสะ ไม่แช่มชื่น ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล โดยมุ่งหมายว่า "ทำอย่างไรจึงจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์ได้" ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งใส่ความก็ตาม ไม่ใส่ความก็ตาม อธิกรณ์นั้นเป็นเรื่องไม่มีมูล และภิกษุยอมรับผิดเป็นสังฆาทิเสส

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาปัติ ได้แก่

๑. ภิกษุจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ ภิกษุผู้โจทก์มีความเห็นว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์

๒. ภิกษุจำเลยเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ ภิกษุผู้โจทก์มีความเห็นว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์

๓. ภิกษุวิกลจริต ๔. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. ทุติยทุฏฐโทสสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทสะสิกขาบทที่ ๒

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระเมตติยะและพระภุมมชกะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระเมตติยะกับพระภุมมชกะเคืองแค้นพระทัพพมัลลบุตร วันหนึ่ง ขณะกำลังเดินลงจากภูเขาคิชฌกูฏ มองเห็นแพะกำลังสืบพันธุ์ คิดหาอุบายใส่ความพระทัพพมัลลบุตรว่า ตบเห็นพระทัพพมัลลบุตรเสพเมถุนกับภิกษุณีเมตติยาภิกษุอื่น ๆ ได้ว่ากล่าวตักเตือน

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามพระทัพพมัลลบุตร ทรงรับสั่งให้สอบสวนพระเมตติยะและพระภุมมชกะ เมื่อถูกสอบสวน ท่านทั้งสองจึงรับสารภาพ ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์อีก แล้วทรงสอบถามพระเมตติยะและพระภุมมชกะ จึงได้ทรงทราบว่าพระทัพพมัลลบุตรถูกใส่ความ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดขัดเคือง มีโทสะ ไม่แช่มชื่น อ้างเอาบางส่วนแห่งอธิกรณ์เรื่องอื่น เป็นเลศ[๑] ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิก โดยมุ่งหมายว่า "ทำอย่างไรจึงจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์

---

[๑] เลศ ๑๐ อย่าง ได้แก่ (๑) เลศคือชาติกำเนิด (๒) เลศคือชื่อ (๓) เลศคือตระกูล (๔) เลศคือรูปลักษณ์ (๕) เลศคืออาบัติ (๖) เลศคือบาตร (๗) เลศคือจีวร (๘) เลศคือพระอุปัชฌาย์ (๙) เลศคือพระอาจารย์ (๑๐) เลศคือเสนาสนะ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙๔/๔๓๔)

นิโค้ ค่อมา อันผู้ใดผู้หนึ่งใส่ความก็ตาม ไม่ใส่ความก็ตาม อธิกรณ์นั้นเป็นเรื่องอื่น อ้างเอาบางส่วนเป็นเลศ และภิกษุยอมรับผิด เป็นสังฆาทิเสส

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเข้าใจว่าเป็นอย่างนั้น ใส่ความเองหรือสั่งให้ผู้อื่นใส่ความ

๒. ภิกษุวิกลจริต ๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. สังฆเภทสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำสงฆ์ให้แตกกัน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระเทวทัต

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระเทวทัตเข้าไปหาพระโกกาลิกะ พระกฏโมรกติสสกะ พระขัณฑเทวีบุตรและพระสมุทททัต แล้วชักชวนให้ทำลายสงฆ์ พระเทวทัตได้เข้าไปกราบทูลขอให้ภิกษุประพฤติวัตถุ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) อยู่ป่าตลอดชีพ (๒) เที่ยวบิณฑบาตตลอดชีพ (๓) ควรครองผ้าบังสุกุลตลอดชีพ (๔) ควรอยู่โคนไม้ตลอดชีพ (๔) ไม่ควรฉันปลาและเนื้อตลอดชีพ ภิกษุผู้ไม่ประพฤติตามนี้ถือว่ามีความผิด

พวกของพระเทวทัตรู้ว่า พระผู้มีพระภาคจะไม่ทรงอนุญาต ออกอุบายที่จะอ้างวัตถุ ๕ ประการนั้นชักชวนชาวบ้านให้เลื่อมใสศรัทธาแล้วทำลายสงฆ์ เพราะรู้ว่ามีคนเลื่อมใสศรัทธาในการปฏิบัติเคร่งครัด จึงพร้อมด้วยบริวารเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลขอวัตถุ ๕ ประการ พระผู้มีพระภาคทรงห้ามว่า ภิกษุผู้ปรารถนาจงอยู่ป่า อยู่ในละแวกบ้าน เที่ยวบิณฑบาต ยินดีกิจนิมนต์ และยินดีผ้าคหบดี ทรงอนุญาตให้ถือเสนาสนะอยู่ตามโคนไม้ได้ ๘ เดือน ทรงอนุญาตให้ฉันปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์ด้วยการไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้ลงสัยว่าเขาฆ่าเพื่อตนเอง[๑]

---

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๕/๑๑๖, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๒/๔๙.

พระเทวทัตดีใจที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาต นำเรื่องนั้นไปเที่ยวประกาศในกรุงราชคฤห์ ชักชวนประชาชนให้เลื่อมใสศรัทธา คนที่เห็นด้วยก็มี คนที่ไม่เห็นด้วยก็มี พวกคนที่ไม่มีศรัทธาสนับสนุนพระเทวทัตว่ามีวัตรปฏิบัติเคร่งครัดน่าเลื่อมใส พวกคนที่มีศรัทธาคิดว่าพระเทวทัตกำลังพยายามทำลายสงฆ์ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระเทวทัต ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเพียรพยามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรือถือยกย่องยืนยันอธิกรณ์อันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า "ท่านอย่าเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรือถือยกย่องยืนยันอธิกรณ์อันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ปรองดอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก" และภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละเป็นสังฆาทิเสส

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุยังไม่ถูกสวดสมนุภาสน์
๒. ภิกษุยอมสละ
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน
๕. ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๑. สังฆเภทานุวัตตกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระโกกาลิกะและคณะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระเทวทัตพยายามทำลายสงฆ์ พวกภิกษุจึงว่ากล่าวตักเตือน แต่พระโกกาลิกะ พระกฏโมรกติสสกะ พระขัณฑเทวีบุตรและพระสมุทททัต กล่าวสนับสนุนพระเทวทัต

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุผู้สนับสนุนพระเทวทัต ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุ ๑ รูป ๒ รูป หรือ ๓ รูป ประพฤติตาม กล่าวสนับสนุนภิกษุนั้น พวกเธอกล่าวอย่างนี้ว่า "พวกท่านอย่าว่ากล่าวอะไรภิกษุนั้น ภิกษุนั้นกล่าวสิ่งที่เป็นธรรม เป็นวินัย ภิกษุนั้นกล่าวตามความพอใจและความชอบใจของพวกเรา เธอทราบความพอใจและความชอบใจของพวกเราจึงกล่าวว่า พวกเราเห็นด้วยกับคำนั้น" ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนว่า "พวกท่านอย่าพูดอย่างนั้น ภิกษุนั้นไม่ใช่ผู้กล่าวสิ่งที่เป็นธรรม ไม่ใช่ผู้กล่าวสิ่งที่เป็นวินัย พวกท่านอย่าชอบใจการทำลายสงฆ์ พวกท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ปรองดอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก" ภิกษุเหล่านั้นอันพวกภิกษุว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าพวกเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าพวกเธอไม่สละ เป็นสังฆาทิเสส

๑๒. ทุพพจสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุว่ายากสอนยาก

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระฉันนะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม พระฉันนะผู้เคยเป็นข้ารับใช้ เป็นสหชาติกับพระผู้มีพระภาค ถือตัวว่าเคยเป็นคนรับใช้ จึงเป็นคนหยาบกระด้าง โต้เถียงคนที่ว่ากล่าวตักเตือน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระฉันนะ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

ขุ.ปาจิ.อ. (บาลี) ๑/๒๐๖/๒๔๑.

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเป็นคนว่ายาก อันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนโดยชอบธรรมในสิกขาบทที่มาในอุทเทส กลับทำตัวให้เป็นคนที่ว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ โดยกล่าวว่า "พวกท่านอย่าว่ากล่าวอะไรผม ไม่ว่าดีหรือเลว ถึงผมก็จะไม่ว่ากล่าวอะไรพวกท่าน ไม่ว่าดีหรือเลว เหมือนกัน พวกท่านงดเว้นว่ากล่าวผมเถิด" ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า "ท่านอย่าทำตัวให้เป็นคนที่ว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ จงทำตัวให้เป็นคนที่เขาว่ากล่าวตักเตือนได้ แม้ท่านก็จงว่ากล่าวตักเตือนภิกษุทั้งหลายโดยชอบธรรม แม้ภิกษุทั้งหลายก็จะว่ากล่าวตักเตือนท่านโดยชอบธรรม เพราะว่าบริษัทของพระผู้มีพระภาคเจริญแล้วด้วยอาการอย่างนี้ คือ การว่ากล่าวตักเตือนกันและกัน การช่วยเหลือกันและกันให้ออกจากอาบัติ" ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาทิเสส

๑๓. กุลทูสกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ[๑] เป็นพระเจ้าถิ่นอยู่ในกีฏาคิรีชนบท ประพฤติไม่เหมาะสม เช่น ปลูกไม้ดอก รดน้ำต้นไม้ เก็บดอกไม้ ร้อยดอกไม้ ร้อยมาลัย จัดดอกไม้ ส่งดอกไม้ให้แก่สตรี บางที ฉันอาหาร ดื่มน้ำ นั่ง นอนร่วมอาสนะ นอนคลุมผ้าห่มร่วมกับสตรี ฉันอาหารในเวลาวิกาล ดื่มน้ำเมา ทัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี เต้นรำกับหญิง เล่นอนาจาร เช่น หมากรุก หมากเก็บ หกคะเมน ชกมวย ผิวปาก ปรบมือ ปูลาดผ้าสังฆาฏิเป็นเวทีเต้นรำ

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งผู้อยู่จำพรรษาในแคว้นกาสี เดินทางไปกรุงสาวัตถีเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงกีฏาคิรีชนบท เวลาเช้า ท่านเข้าไปบิณฑบาตด้วยอาการสำรวม เมื่อชาวบ้านเห็น

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๓๑/๓๙, วิ.จู (ไทย) ๗/๒๙๓/๗๘.

เกิดสงสัยว่า ท่านเป็นใคร ดูคล้ายคนไม่ค่อยมีกำลัง เหมือนคนอ่อนแอ ใครจะถวายอาหารแก่ภิกษุแบบนั้น ไม่เหมือนพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะผู้อ่อนโยน พูดไพเราะ ทักทายก่อนเสมอ จึงไม่มีคนถวายอาหารแก่ภิกษุนั้นเลย

อุบาสกคนหนึ่งเห็นภิกษุรูปนั้น จึงนิมนต์ให้ไปฉันภัตตาหารที่บ้าน เมื่อทราบว่า ท่านกำลังจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่กรุงสาวัตถี จึงขอให้กราบทูลว่าอาวาสในกีฏาคีรีชนบทกำลังทรุดโทรม และความอบาจารของพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ ภิกษุรูปนั้นรับคำแล้วเดินทางไปกรุงสาวัตถี เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วได้กราบทูลให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ทรงรับสั่งให้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะไปลงปัพพาชนียกรรม คือ ขับไล่พระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะออกจากกีฏาคีรีชนบท

เมื่อพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเดินทางไปกีฏาคีรีชนบท ทำปัพพาชนียกรรม ประกาศไม่ให้พระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะอยู่ในกีฏาคีรีชนบท ภิกษุเหล่านั้นแม้ถูกสงฆ์ทำปัพพาชนียกรรมก็ยังไม่ยอมประพฤติกลับตัว เที่ยวด่าบริภาษสงฆ์ผู้ลงโทษ ใส่ความว่ามีอคติค่อนข้างมาก พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุอยู่อาศัยหมู่บ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่ง ประทุษร้ายตระกูล[๑] มีความประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของเธอ เขาได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ตระกูลทั้งหลายที่เธอประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนว่า "ท่านประทุษร้ายตระกูล ประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของท่าน เขาได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ตระกูลทั้งหลายที่ท่านประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ท่านจงออกจากอาวาสนี้อย่าอยู่ที่นี้" ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็โต้ตอบภิกษุทั้งหลายว่า "พวกภิกษุลำเอียงเพราะความพอใจ ความขัดเคือง ความหลง และความกลัว ขับภิกษุบางรูป ไม่ขับบางรูป เพราะอาบัติอย่างเดียวกัน" ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือน

---

[๑] **ประทุษร้ายตระกูล** เช่น เอาใจตระกูลด้วยการให้ดอกไม้ ผลไม้ แป้ง ดิน ไม้สีฟัน ไม้ไผ่ การแพทย์หรือการสื่อสาร (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๓๗/๔๖๘) ในลักษณะของการประจบ

ว่า "ท่านอย่าพูดอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ลำเอียงเพราะความพอใจ ความขัดเคือง ความหลง และความกลัว ท่านประทุษร้ายตระกูล ประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของท่าน เขาได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ตระกูลทั้งหลายที่ท่านประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ท่านจงออกจากอาวาสนี้ อย่าอยู่ที่นี้" ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาทิเสส

๓. อนิยตกัณฑ์

ว่าด้วยอนิยต

๑. ปฐมอนิยตสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี พระอุทายีเป็นพระประจำตระกูลในกรุงสาวัตถี มักไปมาหาสู่ตระกูลทั้งหลายอยู่เนือง ๆ เช้าวันหนึ่ง ท่านไปถามหาหญิงสาวคนหนึ่ง เมื่อทราบว่าเธอนั่งอยู่ในห้อง จึงเข้าไปหาแล้วนั่งบนอาสนะ กล่าวธรรมแก่เธอโนที่ลับลองต่อสอง นางวิสาขามิคารมาตาได้รับเชิญไปที่ตระกูลนั้น เห็นพระอุทายีนั่งบนอาสนะโนที่ลับกับหญิงสาว จึงกล่าวตักเตือนว่า ถึงแม้พระอุทายีจะไม่คิดเรื่องอสัทธรรม แต่ชาวบ้านผู้ไม่เลื่อมใสศรัทธาคงไม่เชื่อ แม้ถูกตักเตือน พระอุทายีก็ไม่ยอมเชื่อ

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายี ได้ทรงบัญญัติอนิยตสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับ[๑] พอจะทำการได้[๒] กับมาตุคาม[๓] สองต่อสอง อุบาสิกาผู้มีวาจาเชื่อถือได้[๔] ได้เห็นภิกษุนั่งกับมาตุคามนั้นแล้วกล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ภิกษุนั้นยอมรับการนั่ง พึงถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๓ อย่างนั้น อีกอย่างหนึ่ง

---

[๑] **ที่ลับ ๒ อย่าง** ได้แก่ ที่ลับตาและที่ลับหู **ที่ลับตา** หมายถึง ที่ซึ่งเมื่อคนขยิบตา ยักคิ้วหรือผงกศีรษะ ก็ไม่มีคนเห็น **ที่ลับหู** หมายถึง ที่ซึ่งไม่มีใครสามารถจะได้ยินถ้อยคำที่พูดกันตามปกติ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๕/๔๗๕)

[๒] **พอจะทำการได้** หมายถึงอาจจะเสพเมถุนกันได้ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๕/๔๗๕)

[๓] **มาตุคาม** ในสิกขาบทนี้ หมายเอาหญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย โดยที่สุด หญิงที่เกิดในวันนั้น (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๕/๔๗๕)

[๔] ที่ชื่อว่า **อุบาสิกา** ได้แก่ หญิงที่ถึงพระพุทธเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ที่ชื่อว่า **มีวาจาเชื่อถือได้** คือ หญิงผู้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นอย่างต่ำ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๔๕/๑๓๕)

อุบาสิกาผู้มีวาจาเชื่อถือได้นั้น กล่าวโทษด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นพึงถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อว่า อนิยต

๒. ทุติยอนิยตสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุนั่งในที่ลับหญิงสองต่อสอง
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุทายิทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงห้ามการนั่งบนอาสนะในที่ลับพอจะเสพเมถุนได้กับมาตุคามสองต่อสอง จึงไปนั่งเจรจากล่าวธรรมกับหญิงคนเดิม นางวิสาขามิคารมาดาได้รับเชิญไปที่ตระกูลนั้น เห็นพระอุทายินั่งในที่ลับกับหญิงสองต่อสอง จึงกล่าวตักเตือนว่า ถึงแม้พระอุทายิไม่คิดเรื่องอสัทธรรม แต่ชาวบ้านผู้ไม่เลื่อมโสศรัทธาคงไม่เชื่อ แม้ถูกตักเตือนพระอุทายีก็ไม่ยอมเชื่อ

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายิ ได้ทรงบัญญัติอนิยตสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง สถานที่ไม่ใช่อาสนะที่กำบัง ไม่พอจะทำการได้ แต่เป็นสถานที่พอจะพูดเกี้ยวมาตุคาม[๑] ด้วยวาจาชั่วหยาบได้ ภิกษุใดนั่งบนอาสนะเช่นนั้นในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง อุบาสิกาผู้มีวาจาเชื่อถือได้ ได้เห็นภิกษุนั่งกับมาตุคามนั้นแล้วกล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๒ อย่าง คือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ภิกษุยอมรับการนั่ง พึงถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๒ อย่างนั้น อีกอย่างหนึ่ง อุบาสิกาผู้มีวาจาเชื่อถือได้นั้น กล่าวโทษด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นพึงถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อว่า อนิยต

---

[๑] **มาตุคาม** ในสิกขาบทนี้ หมายเอาหญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย แต่เป็นหญิงที่รู้เดียงสา สามารถรับรู้ถ้อยคำสุภาษิต ทุพภาษิต คำหยาบและคำสุภาพ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๔/๔๘๑)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒

พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๒

๔. นิสสัคคิยกัณฑ์

ว่าด้วยอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

๑. จีวรวรรค

หมวดว่าด้วยจีวร

๑. ปฐมกฐินสิกขาบท

ว่าด้วยกฐินเดาะสิกขาบทที่ ๑

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โคตมกเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไตรจีวร[๑] จึงครองไตรจีวรเข้าหมู่บ้าน ๑ ชุด เก็บไว้ครองดอนอยู่ในอาราม ๑ ชุด เก็บไว้ครองเวลาสรงน้ำอีก ๑ ชุด พวกภิกษุดำหนิว่าใช้ผ้าสิ้นเปลือง จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตตียสิกขาบท[๒] ดังนี้

---

[๑] **ไตรจีวร** คือ ผ้า ๓ ผืน ได้แก่ อันตรวาสก (ผ้านุ่ง) อุตตราสงค์ (ผ้าห่ม) และสังฆาฏิ (ผ้าซ้อน) ผ้า ๑ ไตร หมายเอาผ้าทั้ง ๓ ผืน

[๒] การบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้าจะมีกระบวนการสำคัญดังนี้ (๑) ทรงรับเรื่อง (๒) เรียกประชุมสงฆ์ (๓) ทรงสอบถาม (๔) ทรงตำหนิ (๕) แสดงประโยชน์หรือวัตถุประสงค์แห่งการบัญญัติสิกขาบท ในสิกขาบทต่อๆไป อาจมีข้อความนี้ หรือตัดข้อความนี้ออกไปเพื่อให้เนื้อหากระทัดรัด

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดทรงอติเรกจีวร ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์[๑]

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุมีอติเรกจีวร

เมื่อพระอานนท์มีอติเรกจีวร ประสงค์จะถวายอติเรกจีวรแก่พระสารีบุตร ซึ่งในขณะนั้น พระสารีบุตรพักอยู่ที่เมืองสาเกต พระอานนท์ทราบว่ามีพระพุทธบัญญัติเรื่องอติเรกจีวร จึงเข้าไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้เก็บอติเรกจีวรไว้ได้ ๑๐ วัน จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

เมื่อจีวร[๒] ของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อกฐินเดาะ[๓] แล้ว ภิกษุพึงทรงอติเรกจีวร[๔] ไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์[๕]

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุผู้อธิษฐานภายใน ๑๐ วัน ๒. ภิกษุผู้วิกัปภายใน ๑๐ วัน

---

[๑] "นิสสัคคิยปาจิตตีย์" แยกเป็น คำว่า นิสสัคคิยะ และ ปาจิตตีย์ "นิสสัคคิยะ" หมายถึง สิ่งที่พึงสละ หรือจำต้องสละ ได้แก่ วัตถุที่ภิกษุหรือภิกษุณีต้องสละ เป็นกระบวนการทางพระวินัยที่ผู้ละเมิดสิกขาบทพึงกระทำก่อนแสดงอาบัติ ส่วนคำว่า "ปาจิตตีย์" หมายถึง การละเมิดที่ทำให้กุศลตกไป คือ อาบัติหมวดหนึ่งที่ทำให้กุศลจิตของผู้จงใจล่วงละเมิดตกไป หรือ ทำจิตของผู้ต้องอาบัติให้ตกไป จิตที่ตกไปย่อมพลาดจากอริยมรรค (ทำอริยมรรคให้เสียไปจนเป็นเหตุให้จิตลุ่มหลง) รวมเข้าด้วยกันเป็น นิสสัคคิยปาจิตตีย์ เป็นชื่อสิกขาบท หมายถึง บทบัญญัติที่ภิกษุหรือภิกษุณีละเมิด เพราะเกี่ยวข้องกับเครื่องอุปโภคบริโภคในทางไม่เหมาะสม จัดเป็นลหุกาบัติ คือ อาบัติเบา เป็นสเตกิจฉา คือเป็นอาบัติที่แก้ไขได้ เมื่อต้องแล้วพึงสละสิ่งของ (เช่น จีวร บาตร ผ้ารองนั่ง) อันเป็นเหตุแห่งอาบัติ จากนั้นจึงแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคล

[๒] ผ้าที่ทรงอนุญาตให้ทำจีวร ๖ ชนิด ได้แก่ (๑) ผ้าเปลือกไม้ (โขมะ) (๒) ผ้าฝ้าย (กัปปาสิกะ) (๓) ผ้าไหม (โกเสยยะ) (๔) ผ้าขนสัตว์ (กัมพละ) (๕) ผ้าป่าน (สาณะ) (๖) ผ้าผสมทั้ง ๕ ชนิดนั้น (ภังคะ)

[๓] คำว่า **กฐินเดาะ** คือ กฐินที่ยกเลิกอานิสงส์กฐินอันภิกษุจะพึงได้รับ

[๔] คำว่า **อติเรกจีวร** ได้แก่ ผ้าส่วนเกินที่เขาถวายแก่ภิกษุเพิ่มเข้ามาจากผ้าที่ภิกษุอธิษฐานเป็นไตรจีวร

[๕] คำว่า **ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์** หมายความว่า จีวรเป็นของที่ภิกษุต้องสละ (นิสสัคคิยะ) ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุผู้มีจีวรเป็นนิสสัคคีย์ พึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำสละผ้าต่อหน้าสงฆ์ก็ได้ ต่อหน้าคณะก็ได้ ต่อหน้าบุคคลก็ได้

๓. ภิกษุผู้สละให้ไปภายใน ๑๐ วัน ๔. ภิกษุผู้มีจีวรสูญหายภายใน ๑๐ วัน
๕. ภิกษุผู้มีจีวรเสียหายภายใน ๑๐ วัน
๖. ภิกษุผู้มีจีวรถูกไฟไหม้ภายใน ๑๐ วัน ๗. ภิกษุผู้มีจีวรถูกโจรชิงเอาไป
๘. ภิกษุผู้มีจีวรถูกถือเอาไปโดยวิสาสะ ๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. อุทโทสิตสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุเก็บจีวรไว้ในโรงเก็บของ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุมีอุตตราสงค์กับอันตรวาสกเที่ยวไปในชนบท ฝากผ้าสังฆาฏิไว้กับภิกษุอื่นจนผ้าสังฆาฏิขึ้นรา พระอานนท์เที่ยวตรวจเสนาสนะ เห็นภิกษุเหล่านั้นกำลังผึ่งผ้าสังฆาฏิ จึงเข้าไปสอบถามแล้วนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว กฐินเดาะแล้ว ถ้าภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้ราตรีหนึ่ง ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุอาพาธไม่ต้องนำไตรจีวรไปครบ

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งอาพาธอยู่ในกรุงโกสัมพี พวกญาติส่งทูตไปบอกให้ท่านกลับมาที่บ้าน จะได้ช่วยกันดูแล ท่านบอกว่ากำลังอาพาธไม่สามารถนำไตรจีวรไปได้ครบ ทั้งมีพระพุทธบัญญัติไม่ให้ภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวร พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง จึงมีพระพุทธานุญาตพิเศษสำหรับภิกษุอาพาธ ให้สมมติการอยู่ปราศจากไตรจีวร เรียกว่า ติจีวราวิปวาส ได้มีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว กฐินเดาะแล้ว ถ้าภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้ราตรีหนึ่ง ต้องอาบัติ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นแต่ภิกษุได้รับสมมติ

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุถอนภายในอรุณ
๒. ภิกษุสละให้ไป
๓. ภิกษุมีจีวรสูญหาย
๔. ภิกษุมีจีวรเสียหาย
๕. ภิกษุมีจีวรถูกไฟไหม้
๖. ภิกษุมีจีวรถูกโจรชิงเอาไป
๗. จีวรถูกถือเอาไปโดยวิสาสะ
๘. ภิกษุได้รับสมมติ
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. ตติยกฐินสิกขาบท

ว่าด้วยกฐินเดาะสิกขาบทที่ ๓

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุรับอกาลจีวร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุรูปหนึ่งได้อกาลจีวร* แต่ผ้าที่มียังไม่พอทำจีวร ท่านพยายามดึงผ้าให้ยืดออกแล้วเอาน้ำรด ใช้เท้าเหยียบ ใช้มือดึงขึ้นถูที่หลัง พระผู้มีพระภาคเสด็จไปพบท่านกำลังพยายามอย่างนั้น ครั้นทรงทราบว่า ท่านมีความหวังว่าจะได้ผ้ามาทำจีวร จึงทรงอนุญาตให้รับผ้าที่เป็นอกาลจีวรเก็บไว้โดยมีความหวังว่าจะได้ผ้ามา

---

* **อกาลจีวร** คือ จีวรที่เกิดขึ้นนอกเวลา หมายถึงผ้าสำหรับทำจีวรที่เกิดขึ้นนอกฤดูกาล ผ้าอื่นนอกจากไตรจีวรที่ภิกษุเก็บไว้ได้ มีกำหนด (๑) ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของปีถัดไป สำหรับผู้ไม่ได้กรานกฐิน รวมเป็น ๑๑ เดือน (๒) ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๔ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ ในปีเดียวกันสำหรับผู้ได้กรานกฐิน รวมเป็น ๗ เดือน (กองทุนเผยแพร่พุทธธรรม. **ปทานุกรมพระไตรปิฎก**. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทคนิค ๑๙, ๒๕๒๙), หน้า ๔๔)

เพิ่มอีก เมื่อพวกภิกษุทราบเรื่องนั้น จึงรับผ้าที่เป็นอกาลจีวรเก็บไว้เกิน ๑ เดือน มัดรวมเป็นห่อแขวนไว้ที่ราว พระอานนท์เที่ยวตรวจเสนาสนะเห็นห่อผ้า ครั้นทราบว่าพวกภิกษุเก็บไว้เกิน ๑ เดือน จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อกฐินเดาะแล้ว อกาลจีวรเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ภิกษุต้องการก็พึงรับไว้ได้ ครั้นรับแล้วพึงรีบให้ทำเป็นจีวร ถ้าผ้านั้นมีไม่พอ เมื่อมีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม ภิกษุนั้นพึงเก็บผ้าสำหรับทำจีวรนั้นไว้ไม่เกิน ๑ เดือน เพื่อเพิ่มผ้าสำหรับทำจีวรที่ยังขาดให้ครบ ถ้าเก็บเกินกำหนดนั้น แม้มีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุอธิษฐานภายใน ๑ เดือน
๒. ภิกษุวิกัปไว้
๓. ภิกษุสละให้ไป
๔. ภิกษุมีจีวรสูญหาย
๕. ภิกษุมีจีวรเสียหาย
๖. ภิกษุมีจีวรถูกไฟไหม้
๗. จีวรถูกโจรชิงเอาไป
๘. จีวรถูกถือเอาโดยวิสาสะ
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. ปุราณจีวรสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุใช้ซักจีวรเก่า

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุทายีกับภิกษุณีผู้เป็นอดีตภรรยา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อดีตภรรยาของพระอุทายีบวชเป็นภิกษุณี[๑] ทั้งสองยังไปมาหาสู่กันเนือง ๆ วันหนึ่ง พระอุทายีครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรไปหาเธอถึงที่อยู่ เมื่อนั่งบนอาสนะแล้วเปิดองคชาตอวด เธอก็เปิดองค์กำเนิดอวดบ้าง พระอุทายีเกิดความกำหนัดยินดี น้ำอสุจิเคลื่อน จึงบอกให้เธอไปหาน้ำมาชักอันตรวาสก เธอรับอันตรวาสกไปแล้วใช้ปากดูดอสุจิส่วนหนึ่ง สอดอีกส่วนหนึ่งเข้าไปในองค์กำเนิด เพราะเหตุนั้น เธอจึงมีครรภ์ พวกภิกษุณีกล่าวว่า เหตุที่ภิกษุณีรูปนั้นตั้งครรภ์ เพราะเธอไม่ประพฤติพรหมจรรย์ เธอปฏิเสธแล้วเล่าเรื่องนั้นให้ภิกษุณีอื่นทราบ พวกภิกษุณีพากันตำหนิแล้วบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายี ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดใช้ภิกษุณี ผู้ไม่ใช่ญาติ[๒] ให้ซัก ให้ย้อม หรือให้ทุบจีวรเก่า ต้องอาบัติ-นิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเป็นเจ้าของจีวรที่ภิกษุณีผู้เป็นญาติซักให้เอง โดยมีภิกษุณีผู้เป็นสหายที่ไม่ใช่ญาติคอยช่วยเหลือ

---

[๑] **ภิกษุณี** ได้แก่ มาตุคามผู้อุปสมบทในภิกษุสงฆ์และในภิกษุณีสงฆ์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐๕/๒๘)

[๒] **ผู้ไม่ใช่ญาติ** ได้แก่ ไม่ใช่คนที่เกี่ยวข้องกันทางบิดามารดา ตลอด ๗ ชั่วคน คือ นับจากภิกษุขึ้นไป ๓ ชั้น ได้แก่ ชั้นพ่อ ชั้นปู่และชั้นทวด นับจากภิกษุลงมา ๓ ชั้น ได้แก่ ชั้นลูก ชั้นหลานและชั้นเหลน (วิ.อ.(บาลี) ๒/๕๐๘/๑๖๔)

๒. ภิกษุไม่ได้ใช้ ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติซักให้เอง
๓. ภิกษุใช้ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติให้ซักบริขารอย่างอื่น ยกเว้นจีวร
๔. ภิกษุใช้สิกขมานาหรือสามเณรีให้ซัก
๕. ภิกษุวิกลจริต ๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. จีวรปฏิคคหณสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับจีวร

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีอุบลวรรณาฉวายผ้าแก่พระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ภิกษุณีอุบลวรรณาพักอยู่ใกล้กรุงสาวัตถี เช้าวันหนึ่ง เมื่อฉันภัตตาหารเสร็จ ท่านเข้าไปพักผ่อนในป่าอันธวัน เวลานั้น พวกโจรขโมยแม่โคมาฆ่าแบ่งเนื้อกัน หัวหน้าโจรเห็นภิกษุณีอุบลวรรณากำลังนั่งพักกลางวัน เกรงว่าสมุนของตนจะประทุษร้ายนาง จึงเลี่ยงเดินไปทางอื่น เลือกปิ้งเนื้อชิ้นดี ๆ เสร็จแล้วเอาใบไม้ห่อแขวนไว้ กล่าวว่า ขอมอบเนื้อห่อนี้ให้แก่สมณพราหมณ์ พระเถรีออกจากสมาธิพอดี ได้ยินคำพูดของหัวหน้าโจร* จึงถือเอาชิ้นเนื้อไปยังที่พัก เมื่อผ่านคืนนั้นไป พระเถรีจัดเนื้อชิ้นนั้นไว้เรียบร้อย ใช้ผ้าห่มห่อแล้วเหาะไปยังพระเวฬุวัน เช้าวันนั้น พระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จไปบิณฑบาต พระเถรีเข้าไปหาพระอุทายี ฝากชิ้นเนื้อไว้ให้ถวายแด่พระผู้มีพระภาค พระอุทายีรับชิ้นเนื้อ ทั้งรบเร้าขอผ้านุ่ง พระเถรีจึงถวายผ้าห่มของตนแล้วกลับไปที่พัก ภิกษุณีอื่นผู้คอยรับบาตรและจีวรไม่เห็นผ้าห่มของพระเถรีจึงถาม ครั้นทราบเรื่อง จึงได้ตำหนิพระอุทายีแล้วไปบอกแก่ภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายี ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

* หัวหน้าโจรเคยรู้จักภิกษุณีอุบลวรรณา (วิ.อ. (บาลี) ๒/๕๐๘/๑๖๙)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรับจีวรจากมือของภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์

เรื่องอนุญาตให้สหธรรมิก ๕ จำพวกแลกเปลี่ยนจีวรกันได้

เมื่อพวกภิกษุรังเกียจไม่ยอมแลกเปลี่ยนจีวรกับพวกภิกษุณี พวกภิกษุณีจึงตำหนิ พวกภิกษุนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ มีพระพุทธานุญาตให้สหธรรมิก ๕ จำพวก ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณรและสามเณรี แลกเปลี่ยนจีวรกันได้ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรับจีวรจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุรับจีวรของภิกษุณีผู้เป็นญาติ
๒. ภิกษุเอาของมีค่าน้อยแลกของมีค่ามาก หรือเอาของมีค่ามากแลกของมีค่าน้อย
๓. ภิกษุถือวิสาสะ
๔. ภิกษุขอยืมจีวร
๕. ภิกษุรับบริขารอย่างอื่นนอกจากจีวร
๖. ภิกษุรับจีวรของสิกขมานาหรือสามเณรี
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๖. อัญญาตกวิญญัตติสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุออกปากขอคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุปนันทศากยบุตรเป็นผู้เชี่ยวชาญในการแสดงธรรม เทศน์ให้บุตรเศรษฐีคนหนึ่งเกิดเลื่อมใสศรัทธา เขาปวารณาด้วยปัจจัย ๔ พระอุปนันทะจึงออกปากขอผ้านุ่งผืนหนึ่งของเขา เมื่อเขาปฏิเสธยังรบเร้าว่า ถ้าไม่ต้องการถวายจะปวารณาไปทำไมกัน เขาจำใจถวายผ้า ๑ ผืนจากผ้าที่นุ่งห่มแล้วเดินทางกลับบ้านด้วยผ้าผืนเดียว เมื่อชาวบ้านทราบเรื่องนั้นจึงตำหนิพระอุปนันทะ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันทะ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุผู้ถูกชิงจีวรขอจีวรได้

เมื่อภิกษุหลายรูปเดินทางจากเมืองสาเกตไปกรุงสาวัตถี ระหว่างทางถูกโจรปล้น พวกท่านตระหนักถึงพระพุทธานุญาตที่ห้ามภิกษุออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ชายหญิง จึงเปลื้องกายเดินไปจนถึงกรุงสาวัตถี ไหว้ภิกษุอื่น ภิกษุชาวกรุงสาวัตถีเข้าใจว่า ภิกษุเหล่านั้นเป็นอาชีวก เมื่อพระอุบาลีเถระสอบสวนจึงทราบว่าภิกษุเหล่านั้นเป็นภิกษุจริง

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่ถูกโจรชิงจีวรเอาไปหรือผู้มีจีวรหาย ออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ชายหรือหญิงผู้ไม่ใช่ญาติ ถ้าวิหารที่ภิกษุไปถึงก่อน มีจีวรประจำวิหาร ผ้าปูเตียง ผ้าปูพื้นหรือผ้าปลอกฟูกของสงฆ์ พึงขอยืมไปใช้ก่อน ถ้าไม่มีจีวรประจำวิหาร ผ้าปูเตียง ผ้าปูพื้นหรือผ้าปลอกฟูกของสงฆ์ ควรใช้หญ้าหรือใบไม้ปกปิด แต่ไม่ควรเดินเปลื้องกายไป หากเดินเปลื้องกาย ต้องอาบัติทุกกฏ มีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ นอกสมัย* ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้นก็คือ ภิกษุถูกชิงจีวรไป หรือจีวรสูญหาย

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุขอในสมัย
๒. ภิกษุขอจากญาติ
๓. ภิกษุขอจากคนปวารณา
๔. ภิกษุขอเพื่อภิกษุรูปอื่น
๕. ภิกษุแลกเปลี่ยนมาด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. ตติยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุออกปากขอจีวรมากเกิน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปหาภิกษุผู้ถูกโจรชิงเอาจีวรไป ชักชวนให้ออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ เมื่อภิกษุเหล่านั้นบอกว่าจีวรมีครบแล้ว จึงเข้าไปหาคฤหัสถ์ เอ่ยปากขอผ้าจีวรจำนวนมาก เวลานั้น ชาย ๒ คนได้ถวายจีวรแก่ภิกษุผู้ถูกโจรชิงเอาไป ตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ที่ไม่รู้จักประมาณ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิย-ปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

* คำว่า **นอกสมัย** หมายถึงยกเว้นสมัยที่ภิกษุออกปากขอจีวรได้ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๙/๔๓)

พระบัญญัติ

ถ้าคฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ นำจีวรจำนวนมากมาปวารณาภิกษุนั้น ภิกษุนั้นพึงยินดีจีวรมีอุตตราสงค์และอันตรวาสกเป็นอย่างมาก[๑] จากจีวรที่เขานำมาถวาย ถ้ายินดีเกินกว่านั้น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุรับเอาไปเพราะคิดจะนำจีวรที่เหลือมาคืน
๒. คฤหัสถ์ถวายจีวรที่เหลือเจาะจง
๓. คฤหัสถ์ไม่ได้ถวายเพราะจีวรถูกชิงไป
๔. ไม่ได้ถวายเพราะจีวรสูญหาย
๕. ภิกษุยินดีจีวรที่ญาติถวาย
๖. ภิกษุยินดีจีวรที่ทายกปวารณาถวาย
๗. ภิกษุยินดีจีวรที่ได้มาด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๘. อุปักขฏสิกขาบท
ว่าด้วยทายกตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร (สิกขาบทที่ ๑)

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระอุปนันทศากยบุตรแนะนำให้ทายกถวายจีวรที่ดีกว่า

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ชายคนหนึ่งบอกภรรยาว่าจะนิมนต์พระอุปนันทศากยบุตรให้ครองจีวร ภิกษุรูปหนึ่งได้ยินเข้าจึงนำเรื่องนั้นไปบอกพระอุปนันทะให้ทราบ พระอุปนันทะได้เข้าไปหาชายคนนั้นแนะนำให้จัดหาจีวรชนิดที่ดีกว่า ชายคนนั้นตำหนิว่า

---

[๑] จีวรของภิกษุหาย ๓ ผืน ภิกษุพึงยินดี ๒ ผืน จีวรหาย ๒ ผืน พึงยินดี ๑ ผืน หายผืนเดียวไม่พึงยินดี (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๒๔/๔๘)

พระสมณศากยบุตรเป็นคนมักมาก เขาไม่เคยปวารณาไว้แต่มากำหนดชนิดจีวร พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันทศากยบุตร ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง คฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ ตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร เฉาะจงภิกษุว่า "เราจะซื้อจีวรด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรนี้แล้วนิมนต์ภิกษุชื่อนี้ให้ครองจีวร" ถ้าภิกษุนั้นซึ่งเขาไม่ได้ปวารณาไว้ก่อน เข้าไปกำหนดชนิดจีวรในที่ที่เขาเตรียมจีวรไว้ เพราะต้องการจีวรดีกว่าว่า "ดีละ ท่านจงซื้อจีวรเช่นนั้นเช่นนี้ด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรนี้แล้วให้อาตมาครองเถิด" ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุขอจากคฤหัสถ์ที่เป็นญาติ ๒. ภิกษุขอจากคฤหัสถ์ที่ปวารณา
๓. ภิกษุขอเพื่อภิกษุรูปอื่น
๔. ภิกษุแลกเปลี่ยนมาด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน
๕. เมื่อคฤหัสถ์ต้องการซื้อจีวรราคาแพง ตนเองให้ซื้อจีวรราคาถูก
๖. ภิกษุวิกลจริต ๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. ทุติยอุปักขฏสิกขาบท
ว่าด้วยการตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวรสิกขาบทที่ ๒

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตรแนะนำให้ทายกถวายจีวรที่ดีกว่า

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ชายคนหนึ่งบอกกับชายอีกคนหนึ่งว่าจะนิมนต์พระอุปนันทศากยบุตรให้ครองจีวร แม้ชายคนนั้นก็พูดทำนองเดียวกัน ภิกษุรูปหนึ่งได้ยินชายทั้งสองสนทนากัน จึงไปบอกพระอุปนันทะให้ทราบ พระอุปนันทะเข้าไปหาชายทั้งสอง

แนะนำให้จัดหาจีวรชนิดดีถวาย ชายทั้งสองดำหนิว่า พระสมณศากยบุตรเป็นคนมักมาก พวกเขาไม่เคยปวารณาไว้แต่มากำหนดชนิดจีวร พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันทศากยบุตร ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง คฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ ๒ คน ตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวรคนละผืน เฉาะจงภิกษุว่า "พวกเราจะซื้อจีวรคนละผืนด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรคนละผืนนี้แล้วนิมนต์ภิกษุชื่อนี้ให้ครองจีวรหลายผืน" ถ้าภิกษุนั้นซึ่งพวกเขาไม่ได้ปวารณาไว้ก่อน เข้าไปกำหนดชนิดจีวรในที่ที่เขาเตรียมจีวรไว้ เพราะต้องการจีวรดีกว่าว่า "ดีละ ท่านทั้งสองจงซื้อจีวรเช่นนั้นเช่นนี้ด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรคนละผืนนี้แล้วให้อาตมาครองเถิด" ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุขอจากคฤหัสถ์ที่เป็นญาติ ๒. ภิกษุขอจากคฤหัสถ์ที่ปวารณา
๓. ภิกษุขอเพื่อภิกษุรูปอื่น
๔. ภิกษุแลกเปลี่ยนมาด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน
๕. เมื่อคฤหัสถ์ต้องการซื้อจีวรราคาแพง ตนเองให้ซื้อจีวรราคาถูก
๖. ภิกษุวิกลจริต ๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. ราชสิกขาบท
ว่าด้วยมหาอมาตย์สั่งทูตให้นำทรัพย์ค่าจีวรไปถวายแก่ภิกษุ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน มหาอำมาตย์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระอุปนันทศากยบุตรส่งทูตไปถวายทรัพย์ให้เป็นค่าจีวรแล้วนิมนต์ให้ท่านครองจีวรผืนนั้น

ทูตไปบอกพระอุปนันทะให้ทราบ พระอุปนันทะปฏิเสธจะรับทรัพย์ค่าจีวร ทูตจึงถามหาไวยาวัจกร เพื่อมอบทรัพย์ค่าจีวรนั้นให้ ท่านชี้ไปที่อุบาสกคนหนึ่งบอกว่าเขาเป็นไวยาวัจกรของพวกภิกษุ ทูตจึงไปตกลงกับอุบาสกคนนั้น แล้วกลับไปบอกพระอุปนันทะให้ไปหาไวยาวัจกร ในเวลาอันควร ไวยาวัจกรจะให้ครองจีวร ต่อมา อำมาตย์ส่งทูตไปหาพระอุปนันทะให้บอกว่า นิมนต์โจ้ลอยจีวร พระอุปนันทะทำนิ่งเฉย ไม่พูดอะไรกับอุบาสก(ไวยาวัจกร)ถึง ๓ ครั้ง เวลานั้น พอดีถึงคราวประชุมของชาวนิคม พวกเขาตั้งกติกากันว่า ใครมาประชุมล่าช้าต้องถูกปรับ ๕๐ กหาปณะ เมื่อพระอุปนันทะเข้าไปหาอุบาสกบอกว่าตนต้องการจีวร อุบาสกตอบว่าเขาจะไปประชุม ให้รอวันต่อไป ถ้าไปประชุมล่าช้าจะถูกปรับ ท่านรบเร้าจะเอาจีวรให้ได้ ถึงกับยึดชายพกเอาไว้ อุบาสกถูกยึดชายพก จำต้องซื้อจีวรถวายพระอุปนันทะ จึงไปประชุมล่าช้า เมื่อเพื่อนบ้านทราบเรื่องนั้นได้ตำหนิพระอุปนันทะ

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันท--ศากยบุตร ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง พระราชา ราชอมาตย์ พราหมณ์หรือคหบดีผู้ใดผู้หนึ่งส่งทูตมาถวายทรัพย์เป็นค่าจีวรเจาะจงภิกษุพร้อมกับสั่งว่า ท่านจงเอาทรัพย์เป็นค่าจีวรนี้ซื้อจีวร แล้วนิมนต์ภิกษุชื่อนี้ให้ครองจีวร ถ้าทูตนั้นเข้าไปหาภิกษุนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ กระผมนำทรัพย์เป็นค่าจีวรนี้มาเจาะจงพระคุณเจ้า พระคุณเจ้าจงรับทรัพย์เป็นค่าจีวรเถิด ภิกษุนั้นพึงกล่าวกับทูตอย่างนี้ว่า พวกอาตมารับทรัพย์เป็นค่าจีวรไม่ได้ รับเฉพาะจีวรที่สมควรตามกาล ถ้าทูตนั้นพึงกล่าวกับภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า ก็มีใครผู้เป็นไวยาวัจกรของท่านบ้างไหม ภิกษุผู้ต้องการจีวรพึงแสดงคนวัดหรืออุบาสกให้เป็นไวยาวัจกรว่า ผู้นี้เป็นไวยาวัจกรของภิกษุทั้งหลาย ถ้าทูตตกลงกับไวยาวัจกรแล้วเข้าไปหาภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าตกลงกับคนที่ท่านแนะนำว่าเป็นไวยาวัจกรแล้ว ท่านจงไปหาในเวลาอันสมควร เขาจะนิมนต์ท่านให้ครองจีวร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุต้องการจีวรพึงเข้าไปหาไวยาวัจกรแล้วทวงหรือเตือน ๒-๓ ครั้งว่า อาตมาต้องการจีวร เมื่อทวงหรือเตือน ๒-๓ ครั้ง ให้เขาจัดจีวรสำเร็จได้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สำเร็จ พึงไปยืนแสดงตนนิ่ง ๆ ถึง ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง หรือ ๖ ครั้ง เป็นอย่างมาก เมื่อยืนแสดงตนนิ่ง ๆ ถึง ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง หรือ ๖ ครั้งเป็นอย่างมากแล้วให้เขาจัดจีวรสำเร็จได้ นั่นเป็นการดี ถ้าพยายามเกินกว่านั้น ให้เขาจัดจีวรสำเร็จ

ได้ ต้องอาปัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ ถ้าไม่สำเร็จ พึงไปเองหรือส่งทูตไปในสำนักที่เขาส่งทรัพย์เป็นค่าจีวรมา กล่าวว่า ทรัพย์เป็นค่าจีวรที่ท่านส่งไปเจาะจงภิกษุรูปใดไม่ได้อำนวยประโยชน์อะไรแก่ภิกษุรูปนั้นเลย ท่านจงทวงทรัพย์ของท่านคืนมา ทรัพย์ของท่านอย่าเสียหายเลย นี้เป็นการทำที่สมควรในเรื่องนั้น

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทวง ๓ ครั้ง ยืน ๖ ครั้ง
๒. ภิกษุทวงไม่ถึง ๓ ครั้ง ยืนไม่ถึง ๖ ครั้ง
๓. ภิกษุไม่ได้ทวง ไวยาวัจกรถวายเอง
๔. ภิกษุรับจีวรที่เจ้าของทวงมาถวาย
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. โกสิยวรรค
หมวดว่าด้วยสันถัดใยไหม

๑. โกสิยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำสันถัดใยไหม

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัคคาฬวเจดีย์ เขตเมืองอาฬวี พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต้องการทำสันถัด จึงไปหาพวกช่างทอผ้าไหม ขอให้ต้มตัวไหมเพื่อทำสันถัด พวกช่างทอผ้าตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ที่สั่งให้ฆ่าตัวไหมจำนวนมาก พวกเขาต้องทำมาหากินเลี้ยงดูครอบครัว พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดใช้ให้ทำสันถัต[๑] ไปไหม ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์[๒]

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทำเป็นเพดาน เครื่องลาดพื้น ม่าน เปลือกฟูก หรือปลอกหมอน
๒. ภิกษุวิกลจริต ๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. สุทธกาฬกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำสันถัตโดยใช้ขนเจือมดำล้วน

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ให้ทำสันถัดขนเจียมดำล้วน[๓] ชาวบ้านเที่ยวชมวิหารเห็นเข้าดำหนิว่า พระสมณศากยบุตรทำสันถัดขนเจียมดำล้วนเหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตตียสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดใช้ให้ทำสันถัดขนเจียมดำ[๔]ล้วน ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

---

[๑] **สันถัต** ได้แก่ ผ้ารองนั่งที่หล่อ ไม่ใช่ทอ (วิ. มหา. (ไทย) ๒/๕๔๘/๓๒)

[๒] ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะกรณีนี้ ประสงค์จะสละสันถัดที่เป็นนิสสัคคีย์ พึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือ กล่าวคำสละผ้าต่อหน้าสงฆ์หรือต่อหน้าคณะ หรือต่อหน้าบุคคล

[๓] **ขนเจียม** ในสิกขาบทนี้ ได้แก่ ขนแพะหรือขนแกะ

[๔] สีดำ ๒ ชนิด ได้แก่ ดำตามธรรมชาติหรือดำเพราะการย้อม (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๔๙/๓๖)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทำเป็นเพดาน เครื่องลาดพื้น ม่าน เปลือกฟูก หรือปลอกหมอน
๒. ภิกษุวิกลจริต ๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. เทฺวภาคสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุใช้ขนเจือมดำ ๒ ส่วนทำสันฉัต

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงห้ามการทำสันถัดขนเจียมดำล้วน จึงเติมขนเจียมขาวเล็กน้อยปนไว้ที่ชายสันถัด แล้วทำสันถัดขนเจียมดำอย่างเดิม พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุผู้ใช้ให้ทำสันถัดใหม่ พึงเอาขนเจียมดำล้วน ๒ ส่วน ขนเจียมขาวเป็นส่วนที่ ๓ ขนเจียมแดงเป็นส่วนที่ ๔ ถ้าเธอไม่เอาขนเจียมดำล้วน ๒ ส่วน ขนเจียมขาวเป็นส่วนที่ ๓ ขนเจียมแดงเป็นส่วนที่ ๔ แล้วให้ทำสันถัดใหม่ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเอาขนเจียมขาว ๑ ส่วน ขนเจียมแดง ๑ ส่วน ปนกันทำ
๒. ภิกษุเอาขนเจียมขาวมากกว่า ขนเจียมแดงมากกว่า ปนกันทำ

๓. ภิกษุเอาขนเจียมขาวล้วน ขนเจียมแดงล้วน ปนกันทำ

๔. ภิกษุทำให้เป็นเพดาน เครื่องลาดพื้น ม่าน เปลือกฟูก หรือปลอกหมอน

๕. ภิกษุวิกลจริต ๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. ฉัพพัสสสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุเก็บสันถัดไว้ ๖ ปี

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุหลายรูปใช้ให้ทำสันถัดทุกปี ชอบออกปากขอ ชาวบ้านดำหนิว่า พวกคนใช้สันถัดที่ทำแต่ละครั้ง ถึงเด็กจะถ่ายอุจจาระปัสสาวะรดหรือถูกหนูกัดก็ยังใช้สอยได้ตั้ง ๕-๖ ปี แต่ภิกษุเหล่านั้นขอให้ทำสันถัดทุกปี พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิย--ปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใช้ให้ทำสันถัดใหม่แล้วพึงใช้สอยให้ได้ ๖ ปี ถ้าต่ำกว่า ๖ ปี เธอจะสละหรือไม่สละสันถัดนั้นก็ตาม ใช้ให้ทำสันถัดอันใหม่ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุอาพาธสมมติสันถัด

ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธอยู่ที่กรุงโกสัมพี พวกญาติส่งทูตไปบอกให้กลับไปพักที่บ้านจะได้ช่วยกันดูแล ท่านอ้างพระพุทธบัญญัติแล้วบอกว่าตนอาพาธ หากไม่มีสันถัดย่อมไม่ผาสุก จึงไม่ไป พวกภิกษุนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ มีพระพุทธานุญาตให้สมมติสันถัดสำหรับภิกษุอาพาธ* มีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

---

* วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๐/๘๔

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใช้ให้ทำสันถัดใหม่แล้วพึงใช้สอยให้ได้ ๖ ปี ถ้าต่ำกว่า ๖ ปี เธอจะสละหรือไม่สละสันถัดนั้นก็ตาม ใช้ให้ทำสันถัดอื่นใหม่ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภิกษุผู้ได้สมมติ

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทำใหม่ เมื่อใช้ครบ ๖ ปี
๒. ภิกษุทำใหม่ เมื่อใช้เกิน ๖ ปี
๓. ภิกษุทำเองหรือใช้ให้ทำเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น
๔. ภิกษุได้สันถัดที่ผู้อื่นทำไว้มาใช้สอย
๕. ภิกษุทำเป็นเพดาน เครื่องลาดพื้น ม่าน เปลือกฟูก หรือปลอกหมอน
๖. ภิกษุได้สมมติ
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. นิสีทนสันถตสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทิ้งสันถัดสำหรับรองนั่ง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุทิ้งสันถัด

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงรับสั่งว่า จะหลีกเร้นอยู่ตามลำพังตลอดไตรมาส ระหว่างนั้นไม่ทรงอนุญาตให้ใครเข้าไปเฝ้า ยกเว้นภิกษุผู้นำภัตตาหารเข้าไปถวายพระสงฆ์ในกรุงสาวัตถีจึงได้ตั้งกติกาว่า ห้ามผู้ใดเข้าไปเฝ้า ยกเว้นภิกษุผู้นำภัตตาหารเข้าไปถวาย ผู้ฝ่าฝืนต้องอาบัติปาจิตตีย์

พระอุปเสนวังคันตบุตร* ซึ่งเป็นพระอาคันตุกะ ไม่ทราบกติกานั้น ได้เข้าไปเฝ้าพร้อมด้วยบริษัท พระผู้มีพระภาคทรงสนทนากับท่าน ทรงเห็นสัทธิวิหาริกของท่านครองผ้าบังสุกุล

---

* พระอุปเสนวังคันตบุตร ได้รับเอตทัคคะทางผู้เป็นที่เลื่อมใสของคนโดยรอบ (องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๑๓/๒๘)

ตรัสถามภิกษุรูปนั้นว่า ทำไมจึงครองผ้าบังสุกุล ภิกษุนั้นกราบทูลว่า เพราะพระอุปัชฌาย์ครองผ้าบังสุกุล ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามพระอุปเสนวังคันตบุตรว่า แนะนำบริษัทอย่างไรบริษัทจึงน่าเลื่อมใส ท่านกราบทูลว่า ถ้ามีคนมาขอบรรพชาอุปสมบทหรือมาขอนิสสัยจะบอกว่า ตนสมาทานธุดงค์คืออยู่ป่าเป็นวัตร เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถ้าผู้นั้นสามารถปฏิบัติตามได้ก็จะบรรพชาอุปสมบทให้หรือให้นิสสัย ถ้าผู้นั้นปฏิบัติตามไม่ได้ ก็ไม่บรรพชาอุปสมบทให้ และไม่ให้นิสสัย

พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญว่าแนะนำบริษัทดี ทรงสรรเสริญแล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ผู้ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร ผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เข้าเฝ้าได้ตามสะดวก

เวลานั้น ภิกษุหลายรูปยืนรออยู่นอกซุ้มประตู ตั้งใจว่าจะให้พระอุปเสนวังคันตบุตรปลงอาบัติปาจิตติย์ เมื่อพระอุปเสนวังคันตบุตรกลับออกมา ได้เล่าเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งกับตน เมื่อภิกษุอื่น ๆ ทราบเรื่องนั้น ได้ละทิ้งสันถัตหันไปสมาทานธุดงค์ คือ การอยู่ป่าเป็นวัตร การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และการถือครองผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เพราะปรารถนาจะเข้าเฝ้า ต่อมา พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุจำนวนมากเสด็จไปตามเสนาสนะ ทรงเห็นสันถัตถูกทิ้งไว้ในที่ต่าง ๆ ครั้นทรงทราบเรื่องจึงได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุผู้ใช้ให้ทำสันถัตรองนั่ง พึงเอาสันถัตเก่า ๑ คืบสุคตโดยรอบมาปนเพื่อทำให้เสียสี ถ้าไม่เอาสันถัตเก่า ๑ คืบสุคตโดยรอบมาปนใช้ให้ทำสันถัตรองนั่งใหม่ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเอาสันถัตเก่า ๑ คืบสุคตโดยรอบมาปน
๒. ภิกษุหาสันถัตเก่าไม่ได้จึงเอาแต่น้อยมาทำ

๓. ภิกษุหาสันถัดเก่าไม่ได้จึงไม่เอามาทำ ๔. ภิกษุได้สันถัดที่ผู้อื่นทำไว้มาใช้สอย
๕. ภิกษุทำเป็นเพดาน เครื่องลาดพื้น ม่าน เปลือกฟูก หรือปลอกหมอน
๖. ภิกษุวิกลจริต ๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๖. เอฬกโลมสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับขนเจียม
ต้นบัญญัติเรื่องภิกษุรับขนเจียมในระหว่างทาง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไปกรุงสาวัตถี ได้ขนเจียมในระหว่างทางจึงใช้จีวรห่อเอาไป เมื่อชาวบ้านเห็นจึงพูดสัพยอกว่า ซื้อมาเท่าไร จะขายได้กำไรเท่าไร เมื่อถึงกรุงสาวัตถี ท่านโยนขนเจียมทิ้งแล้วเล่าเรื่องนั้นให้ภิกษุอื่นทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุนั้น ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ขนเจียมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เดินทางไกล ภิกษุต้องการก็พึงรับได้ ครั้นรับแล้ว เมื่อไม่มีคนนำไปให้ พึงนำไปเองตลอดระยะ ๓ โยชน์เป็นอย่างมาก ถ้าเมื่อไม่มีคนนำไปให้ นำไปไกลกว่านั้น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่
๑. ภิกษุนำไปเพียง ๓ โยชน์
๒. ภิกษุนำไปไม่ถึง ๓ โยชน์
๓. ภิกษุนำไปหรือนำกลับเพียงระยะ ๓ โยชน์
๔. ภิกษุนำไปได้ ๓ โยชน์ ประสงค์จะพัก นำต่อไปจากที่นั้น
๕. ภิกษุได้ขนเจียมที่ถูกชิงไปคืนมา นำไปอีก
๖. ภิกษุได้ขนเจียมที่สละไปคืนมา นำไปอีก

๗. ภิกษุใช้ให้ผู้อื่นช่วยนำไป
๘. ภิกษุนำขนเจียมที่ทำเป็นสิ่งของไป
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. เอฬกโลมโธวาปนสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุให้ซักขนเจียม

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้พวกภิกษุณีให้ซัก ย้อม สางขนเจียม พวกภิกษุณีจึงละเลยอุทเทส ปริปุจฉา และไตรสิกขา ต่อมา พระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ฟังพระธรรมเทศนาแล้วจึงได้กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ซัก ให้ย้อม หรือให้สางขนเจียม ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีผู้เป็นญาติซักให้โดยมีเพื่อนภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติคอยช่วยเหลือ
๒. ภิกษุเจ้าของขนเจียมที่ภิกษุณีอาสาซักให้
๓. ภิกษุใช้ให้ซักขนเจียมที่ทำเป็นสิ่งของซึ่งไม่ได้ใช้สอย
๔. ภิกษุใช้ให้สิกขมานาหรือสามเณรีซัก
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. รูปิยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับรูปิยะ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตรรับเอาทรัพย์แทนค่าอาหาร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระอุปนันทศากยบุตรเป็นพระประจำตระกูลแห่งหนึ่ง เย็นวันหนึ่ง ตระกูลนั้นเก็บเนื้อไว้เพื่อถวายท่าน แต่เด็กในบ้านร้องขอเอาไปเสียก่อน สามีภรรยาปรึกษากันว่า เมื่อให้เนื้อส่วนนั้นแก่เด็กไปแล้วก็ต้องซื้อของอื่นถวายแทน พอดีพระอุปนันทะเข้าไปที่ตระกูล เมื่อทราบเรื่องจึงถามราคาทรัพย์ที่เขาจะบริจาคจึงขอเอาทรัพย์แทน สามีภรรยาได้ถวายกหาปณะแล้วดำหนิพระอุปนันทะว่า รับทองและเงินเหมือนพวกดน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิพระอุปนันทะ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรับหรือใช้ให้ผู้อื่นรับทอง และเงิน* หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้ให้ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุหยิบเอาเองหรือใช้ให้คนอื่นหยิบรูปิยะที่ตกในอารามหรือที่อยู่เก็บไว้ด้วยตั้งใจจะคืนเจ้าของ

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

* **ทอง** ได้แก่ วัตถุที่มิสิ่งจพระฉวีของพระพุทธเจ้า (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๔/๑๐๙). ส่วน **เงิน** หรือ มาสกที่ทำด้วยโลหะ มาสกที่ทำด้วยไม้ มาสกที่ทำด้วยครั่ง ซึ่งใช้เป็นอัตราแลกเปลี่ยนซื้อขาย (วิ.อ. (บาลี) ๒/๕๘๓-๕๘๔/๒๐๐)

๙. รูปิยสังโวหารสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุแลกเปลี่ยนรูปิยะต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แลกเปลี่ยนกันด้วยรูปิยะชนิดต่าง ๆ ชาวบ้านด่าหนิว่า พระสมณศากยบุตรแลกเปลี่ยนรูปิยะเหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดทำการแลกเปลี่ยนกันด้วยรูปิยะชนิดต่างๆ[๑] ต้องอาบัตินิสสัคคิย-ปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุวิกลจริต ๒. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. กยวิกกยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำการซื้อขาย ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตรแลกผ้ากับปริพาชก

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุปนันทศากยบุตรเป็นผู้ชำนาญการตัดเย็บจีวร ใช้ผ้าเก่าทำสังฆาฏิ ย้อมอย่างดีหม่ เวลานั้น ปริพาชก[๒] ผู้หนึ่งห่มผ้าราคาแพง

---

[๑] **รูปิยะชนิดต่าง ๆ** ได้แก่ รูปิยะรูปพรรณบ้าง ไม่เป็นรูปพรรณบ้าง เป็นทั้งรูปพรรณและไม่เป็นรูปพรรณบ้าง (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๙/๑๑๓)

[๒] **ปริพาชก** ได้แก่ นักบวชลัทธิหนึ่ง

เข้าไปหาพระอุปนันทะ เห็นผ้าสังฆาฏิของท่านจึงเอ่ยปากขอแลก แล้วนำผ้าผืนนั้นกลับไปปริพาชการาม พวกปริพาชกอื่นเห็นผ้าสังฆาฏิผืนนั้นจึงสอบถาม แล้วบอกว่าผ้าผืนเดิมงามยิ่งกว่า ปริพาชกเจ้าของผ้ากลับไปหาพระอุปนันทะขอแลกผ้าสังฆาฏิคืน แต่ท่านไม่ยอมคืน ปริพาชกตำหนิว่า แม้คฤหัสถ์ยังคืนของให้คฤหัสถ์ผู้เดือดร้อน แต่บรรพชิตกลับไม่ยอมคืนของให้แก่กัน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันทะ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดทำการซื้อขายมีประการต่างๆ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุถามราคา
๒. ภิกษุบอกกัปปิยการก
๓. ภิกษุกล่าวว่าตนมีสิ่งนี้ แต่ต้องการสิ่งนี้และสิ่งนี้
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. ปัตตวรรค
หมวดว่าด้วยเรื่องบาตร

๑. ปัตตสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุสะสมบาตร

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สะสมบาตรไว้เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านเดินไปตามวิหารพบเห็นจึงตำหนิว่า พระสมณศากยบุตรสะสมบาตร

เอาไว้มากมาย คงจะขายหรือตั้งร้านขายภาชนะดินเผา พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดครอบครองอติเรกบาตร* ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุมีอติเรกบาตร

พระอานนท์มีอติเรกบาตร ปรารถนาจะเก็บไว้ถวายพระสารีบุตรซึ่งพักอยู่ที่เมืองสาเกต ทราบว่ามีพระพุทธบัญญัติเรื่องอติเรกบาตร จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลถามพระผู้มีพระภาค มีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุพึงครอบครองอติเรกบาตรไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุผู้อธิษฐานภายใน ๑๐ วัน
๒. ภิกษุผู้วิกัปไว้ภายใน ๑๐ วัน
๓. ภิกษุผู้สละให้ไปภายใน ๑๐ วัน
๔. ภิกษุผู้มีบาตรสูญหายภายใน ๑๐ วัน
๕. ภิกษุผู้มีบาตรเสียหายภายใน ๑๐ วัน
๖. ภิกษุผู้มีบาตรแตกภายใน ๑๐ วัน

---

* บาตร ๒ ชนิด ได้แก่ (๑) บาตรเหล็ก (๒) บาตรดินเผา อติเรกบาตร ได้แก่ บาตรที่ไม่ได้อธิษฐาน ไม่ได้วิกัป (วิ.มหา.(ไทย) ๒/๖๐๒/๑๒๔)

๗. ภิกษุผู้มีบาตรถูกโจรชิงเอาไป
๘. ภิกษุผู้มีบาตรถูกถือเอาไปโดยวิสาสะ
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. อูนปัญจพันธนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุมีบาตรที่มีรอยซ่อมน้อยกว่า ๕ แห่ง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ช่างหม้อคนหนึ่งปวารณาภิกษุสงฆ์ว่าจะถวายบาตร พวกภิกษุไม่รู้จักประมาณออกปากขอบาตรจำนวนมาก ทั้งบาตรขนาดใหญ่และบาตรขนาดเล็ก ช่างหม้อมัวสาละวนทำบาตรจึงไม่มีเวลาทำมาหากินอย่างอื่น ครอบครัวพลอยเดือดร้อน ชาวบ้านตำหนิว่า พระสมณศากยบุตรออกปากขอบาตรโดยไม่รู้ประมาณ นายช่างมัวแต่ทำบาตรจนไม่สามารถทำมาหากินอย่างอื่น เขาหาเลี้ยงชีพไม่พอ บุตรภรรยาต้องพลอยลำบาก พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทรงห้ามว่า ภิกษุไม่พึงออกปากขอบาตร รูปใดขอ ต้องอาบัติทุกกฏ ต่อมาภิกษุรูปหนึ่งมีบาตรแตก ยำเกรงต่อพระพุทธบัญญัติ จึงไม่ออกปากขอบาตร เที่ยวใช้มือรับบิณฑบาต ชาวบ้านตำหนิว่าท่านทำเหมือนพวกเดียรถีย์ พวกภิกษุจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค ให้ทรงทราบ มีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุผู้มีบาตรหายหรือผู้มีบาตรแตก ออกปากขอบาตรได้ เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุที่มีบาตรหายหรือมีบาตรแตกออกปากขอบาตรได้ พวกตนมีบาตรแตก บาตรกะเทาะ บาตรมีรอยรูดเพียงเล็กน้อย ได้ออกปากขอบาตรเป็นจำนวนมาก นายช่างมัวสาละวนทำบาตรจนไม่มีเวลาทำมาหากินอย่างอื่น ครอบครัวต้องลำบาก ชาวบ้านตำหนิ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดมีบาตรที่มีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง ขอบาตรใหม่ใบอื่น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ ภิกษุนั้นพึงสละบาตรใบนั้นในภิกษุบริษัท บาตรใบสุดท้ายอันภิกษุนั้นพึงมอบให้ภิกษุนั้นด้วยสั่งว่า ภิกษุ บาตรนี้เป็นของเธอ พึงใช้จนกว่าบาตรจะแตก

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุมิบาดรสูญหาย
๒. ภิกษุมิบาตรแตก
๓. ภิกษุขอจากญาติ
๔. ภิกษุขอจากคนปวารณา
๕. ภิกษุขอเพื่อภิกษุอื่น
๖. ภิกษุแลกเปลี่ยนมาด้วยทรัพย์ของตน
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. เภสัชชสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับประเคนเภสัชเก็บไว้

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระปิลินทวัจฉะ*

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระปิลินทวัจฉะประสงค์จะทำที่เร้น จึงใช้ภิกษุช่วยกันทำความสะอาดเงื้อมเขาใกล้กรุงราชคฤห์ สมัยนั้น พระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปหา ครั้นทรงทราบว่าพระปิลินทวัจฉะกำลังทำที่เร้น มีพระประสงค์จะประทานคนวัด แต่เวลานั้นพระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงอนุญาต ท้าวเธอจึงทรงปวารณาเอาไว้

ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงมีพุทธานุญาตให้มีคนวัด พระเจ้าพิมพิสารเสด็จเข้าไปหาพระปิลินทวัจฉะเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อทรงทราบว่ามีพระพุทธานุญาตแล้ว จึงทรงปวารณาว่าจะมอบคนไว้ช่วยทำงาน แต่พระองค์ทรงลืม ทรงระลึกได้ต่อเมื่อผ่านไป ๕๐๐ ราตรี จึงรับสั่งให้ส่งคนวัด ๕๐๐ คนไปถวายพระปิลินทวัจฉะ แล้วตั้งหมู่บ้านคนงาน คือ อารามิกคาม หรือปิลินทวัจฉคาม[๒]

พระปิลินทวัจฉะได้เป็นพระประจำตระกูล เข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านนั้น เช้าวันหนึ่ง ในขณะที่กำลังมีมหรสพ พวกเด็กหญิงต่างประดับดอกไม้พากันเล่นอย่างสนุกสนาน เด็กหญิง

---

* วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๗๐/๖๓

๒ **อารามิกคาม** หมายถึงหมู่บ้านของคนวัด **ปิลินทวัจฉคาม** หมายถึงหมู่บ้านของพระปิลินทวัจฉะ

ยากจนคนหนึ่งไม่มีดอกไม้ จึงอ้อนวอนขอบิดามารดา แต่บิดามารดาไม่สามารถหาให้ได้ พระปิลินทวัจฉะจึงได้หยิบเสวียนหญ้าส่งให้เธอพลางบอกให้สวมศีรษะ ทันทีที่สวม เสวียนหญ้ากลายเป็นพวงดอกไม้ทองคำงดงาม พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบ ทรงสงสัยจะทำโจรกรรมมาไม่ทรงสอบสวน รับสั่งให้จองจำตระกูลนั้น วันต่อมา พระปิลินทวัจฉะทราบว่าครอบครัวนั้นถูกจองจำเพราะคดีดอกไม้ทองคำ จึงเข้าไปถึงพระราชนิเวศน์ถามเรื่องราวที่เกิดขึ้น แล้วอธิษฐานให้ปราสาททั้งหลังกลายเป็นทองคำ ถวายพระพรพระเจ้าพิมพิสารว่า พระองค์ได้ปราสาททองคำมาจากที่ไหน พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงทราบว่าดอกไม้ทองคำในตระกูลนั้นเกิดขึ้นเพราะฤทธานุภาพของพระปิลินทวัจฉะ จึงได้รับสั่งให้ปล่อยครอบครัวนั้น

เมื่อชาวบ้านทราบว่า พระปิลินทวัจฉะแสดงอุตตริมนุสสธรรม จึงนำเภสัช ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้งและน้ำอ้อยมาถวาย ตามปกติพระปิลินทวัจฉะได้รับเภสัช ๕ อยู่เป็นประจำ ท่านจึงแบ่งเภสัชไปให้แก่บริษัท แต่พวกบริษัทมักมาก ใส่เภสัชไว้ในตุ่มบ้าง ในหม้อบ้าง ในหม้อกรองน้ำบ้าง ในถุงย่ามบ้าง แล้วแขวนไว้ที่หน้าต่าง เภสัชไหลเยิ้มซึม จึงมีสัตว์เช่นหนูชุกชุม ชาวบ้านเดินไปพบเข้าได้ตำหนิว่าพระสมณศากยบุตรเป็นคนมักมาก มีเรือนคลังไว้เก็บของเหมือนพระเจ้าพิมพิสาร

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง เภสัชใดควรลิ้มสำหรับภิกษุผู้เป็นไข้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนเภสัชนั้นแล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกว่ากำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุอธิษฐานภายใน ๗ วัน
๒. ภิกษุสละให้ไป
๓. ภิกษุผู้มีเภสัชสูญหายภายใน ๗ วัน
๔. ภิกษุผู้มีเภสัชเสียหายภายใน ๗ วัน
๕. ภิกษุผู้มีเภสัชถูกไฟไหม้ภายใน ๗ วัน
๖. ภิกษุผู้มีเภสัชถูกโจรชิงเอาไป

๗. ภิกษุผู้มีเภสัชถูกถือเอาไปโดยวิสาสะ
๘. ภิกษุผู้ไม่เยื่อใย ให้อนุปสัมบัน* ด้วยคิดสละแล้วกลับได้ฉันอีก
๙. ภิกษุวิกลจริต ๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. วัสสิกสาฏิกสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้าอาบน้ำฝนแก่ภิกษุ จึงแสวงหาผ้าอาบน้ำฝนก่อนหรือทำไว้นุ่งล่วงหน้า ต่อมา เมื่อผ้าอาบน้ำฝนเก่าคร่ำคร่า จึงเปลือยกายอาบน้ำฝน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิย--ปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุรู้ว่า "ฤดูร้อนยังเหลืออีก ๑ เดือน" พึงแสวงหาจีวรคือผ้าอาบน้ำฝนได้ รู้ว่า "ฤดูร้อนยังเหลืออีกกึ่งเดือน" พึงทำนุ่งห่มได้ ถ้ารู้ว่า "ยังไม่ถึงเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อน" พึงแสวงหาจีวรคือผ้าอาบน้ำฝน รู้ว่า "ยังไม่ถึงกึ่งเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อน" พึงทำนุ่งต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่
๑. ภิกษุทราบว่า ฤดูร้อนยังเหลืออีก ๑ เดือน แสวงหาผ้าอาบน้ำฝน

---

* **อนุปสัมบัน** หมายถึงผู้ไม่ได้รับการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา หมายถึงผู้ที่ไม่ใช่ภิกษุหรือภิกษุณี (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖/๒๑๔)

๒. ภิกษุทราบว่า ฤดูร้อนยังเหลืออีกกึ่งเดือน ทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่ง

๓. ภิกษุทราบว่า ฤดูร้อนยังเหลือหย่อนกว่า ๑ เดือน แสวงหาผ้าอาบน้ำฝน

๔. ภิกษุทราบว่า ฤดูร้อนเหลือไม่ถึงกึ่งเดือน ทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่ง เมื่อภิกษุแสวงหาได้ผ้าอาบน้ำฝน ฤดูฝนเลื่อนออกไป เมื่อภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่ง ฤดูฝนเลื่อนออกไป ควรซักเก็บไว้นุ่งในสมัย

๕. ภิกษุถูกโจรชิงเอาจีวรไป

๖. ภิกษุจีวรสูญหาย

๗. ภิกษุตกอยู่ในอันตราย[๑]

๘. ภิกษุวิกลจริต

๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. จีวรอัจฉินทนสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุให้จีวรแล้วชิงเอากลับคืน

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุปนันทศากยบุตรชักชวนสัทธิวิหาริกของภิกษุผู้เป็นพี่ชายของตนให้ไปชนบทด้วยกัน บอกว่าจะให้จีวรเป็นการตอบแทน แล้วถวายจีวรภิกษุนั้น ต่อมา ภิกษุรูปนั้นทราบว่าพระผู้มีพระภาคจะเสด็จไปชนบท มีความประสงค์จะตามเสด็จ เมื่อพระอุปนันทะมาชักชวนอีก จึงปฏิเสธว่าไม่ไปกับพระอุปนันทะ เพราะจะตามเสด็จ พระอุปนันทะกล่าวว่า ตนให้จีวรแก่ภิกษุนั้นเพราะหวังว่าจะให้ไปชนบทด้วยกัน จึงโกรธชิงเอาจีวรคืน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิพระอุปนันทะ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดให้จีวรแก่ภิกษุเองแล้วโกรธ ไม่พอใจ ชิงเอามาหรือใช้ให้ชิงเอามา ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

---

[๑] ภิกษุนุ่งผ้าอาบน้ำราคาแพงอาบน้ำ ถูกโจรชิงเอาไป (วิ.อ. (บาลี) ๒/๖๓๐/๒๓๘)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุผู้เป็นเจ้าของเดิมรับจีวรที่ให้คืน หรือถือเอาโดยวิสาสะกับภิกษุผู้รับ
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๖. สุตตวิญญัตติสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุออกปากขอด้าย

พระบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เมื่อถึงคราวทำจีวร พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ออกปากขอด้ายมาจำนวนมาก ครั้นทำจีวรเสร็จ ด้ายยังเหลือเป็นจำนวนมาก จึงไปขอด้ายมาให้ช่างหูกทอจีวรอีก เมื่อเสร็จแล้วด้ายยังเหลืออีกเป็นจำนวนมาก ทำอยู่เช่นนั้น ๒-๓ ครั้ง ชาวบ้านได้ตำหนิว่า ออกปากขอด้ายมาแล้วใช้ช่างหูกทอจีวร พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดออกปากขอด้ายมาเองแล้วใช้ช่างหูกให้ทอจีวร ต้องอาบัตินิสสัคคิย-ปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุขอด้ายมาเย็บจีวร
๒. ภิกษุขอด้ายมาทำผ้ารัดเข่า
๓. ภิกษุขอด้ายมาทำประคดเอว
๔. ภิกษุขอด้ายมาทำอังสะ

๕. ภิกษุขอด้ายมาทำถุงบาตร
๖. ภิกษุขอด้ายมาทำผ้ากรองน้ำ
๗. ภิกษุขอจากญาติ
๘. ภิกษุขอจากคนปวารณา
๙. ภิกษุขอเพื่อภิกษุอื่น
๑๐. ภิกษุแลกมาด้วยทรัพย์ของตน
๑๑. ภิกษุวิกลจริต
๑๒. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. มหาเปสการสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุสั่งช่างหูกให้ทอจีวร

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อุปัฏฐากของพระอุปนันทะก่อนไปค้างคืนต่างถิ่นได้สั่งภรรยาให้เตรียมด้ายมอบให้ช่างหูกไว้ทอจีวร เมื่อกลับมาจะถวายจีวรแก่พระอุปนันทะ ภิกษุรูปหนึ่งทราบเรื่องนั้นจึงไปบอกพระอุปนันทะให้ทราบ เมื่อพระอุปนันทะทราบจึงเข้าไปหาช่างหูก บอกให้เขาทำจีวรมีขนาดตามที่ตนปรารถนาโดยไม่ต้องกังวลว่าด้ายจะไม่พอ ต่อมา เมื่อช่างหูกนำด้ายที่อุปัฏฐากให้ไว้เข้าเครื่องทอ จึงไปแจ้งให้ภรรยาของอุปัฏฐากทราบว่าด้ายไม่พอ นางบอกว่าตนสั่งให้ใช้ด้ายทอจีวรมิใช่หรือ ช่างหูกได้เล่าเรื่องที่พระอุปนันทะเข้าไปสั่งให้เขาทำจีวรด้วยด้ายอื่น เมื่ออุปัฏฐากกลับมา ได้ทราบเรื่องจากภรรยา จึงได้สั่งให้ถวายจีวรแก่พระอุปนันทะ แล้วตำหนิพระอุปนันทะว่าเป็นคนมักมาก ไปกำหนดให้ช่างทอจีวรมากกว่าที่ตนปวารณาไว้ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันทะ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง คฤหัสถ์ชายหรือหญิงผู้ไม่ใช่ญาติ สั่งช่างหูกให้ทอจีวรเจาะจงภิกษุ ถ้าภิกษุนั้นเข้าไม่ได้ปวารณาไว้ก่อน เข้าไปหาช่างหูกแล้วกำหนดชนิดจีวรในสำนักของเขาว่า "ท่าน จีวรผืนนี้เขาให้ทอเจาะจงอาตมา ท่านจงทำให้ยาว ทำให้กว้าง ให้เนื้อแน่น ขึงให้ดี ทอให้ดี ลางให้ดี และกริดให้ดี เอาเถอะ อาตมาจะให้ของเล็กน้อยเป็นรางวัลแก่ท่าน" ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ถ้าภิกษุนั้นให้ของเล็กน้อยเป็นรางวัล โดยที่สุดแม้แต่อาหารบิณฑบาต ด้องอาบัตินิสสัคคิย-ปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุกำหนดชนิดจีวรกับช่างหูกของญาติ
๒. ภิกษุกำหนดชนิดจีวรกับช่างหูกของคนปวารณา
๓. ภิกษุกำหนดชนิดจีวรเพื่อภิกษุอื่น
๔. ภิกษุกำหนดชนิดจีวรด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน
๕. คฤหัสถ์จะให้ทอจีวรราคาแพง แต่ภิกษุให้ทอจีวรราคาถูก
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๘. อัจเจกจีวรสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับอัจเจกจีวร

ต้นบัญญัติ

เรื่องมหาอมาตย์ถวายผ้าจำนำพรรษา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน มหาอมาตย์คนหนึ่งก่อนไปค้างคืนต่างถิ่นได้สั่งทูตให้แจ้งว่าตนจะถวายผ้าจำนำพรรษาแก่ภิกษุ แต่ภิกษุไม่ยอมไปรับผ้าเพราะทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้าจำนำพรรษาแก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาเท่านั้น มหาอมาตย์จึงตำหนิ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงมีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุรับอัจเจกจีวร[๑] เก็บไว้ได้ เมื่อพวกภิกษุทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้รับอัจเจกจีวรได้ จึงรับอัจเจกจีวรเก็บไว้พ้นเขตจีวรกาลแขวนไว้ที่สายระเดียง วันหนึ่ง พระอานนท์เห็นจีวรเหล่านั้น ครั้นทราบว่าเป็นอัจเจกจีวรของภิกษุที่เก็บไว้นานแล้ว พระผู้มีพระภาคทรง

---

[๑] **อัจเจกจีวร** หมายถึงจีวรรีบร้อนหรือผ้าด่วน คือ ผ้าจำนำพรรษาที่ทายกผู้มีเหตุรีบร้อน ส่งทูตไปขอถวายก่อนกำหนดเวลาปกติ เช่น จะไปรบ เป็นไข้ หรือเพิ่งมีศรัทธา มีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุรับเก็บไว้ได้ แต่ต้องรับก่อนวันปวารณาไม่เกิน ๑๐ วัน (วิ.อ. (บาลี) ๒/๖๔๖-๖๔๙/๒๔๕)

รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิย--ปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง เมื่อยังเหลืออีก ๑๐ วันจึงจะถึงวันเพ็ญเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันครบไตรมาส[๑] อัจเจกจีวรเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ภิกษุรู้อยู่ว่าเป็นอัจเจกจีวรพึงรับไว้ ครั้นรับไว้แล้วควรเก็บไว้ได้ชั่วสมัยที่เป็นจีวรกาล ถ้าเก็บไว้เกินกำหนดนั้น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุอธิษฐานภายในเวลาที่กำหนด
๒. ภิกษุวิกัปไว้ภายในเวลาที่กำหนด
๓. ภิกษุสละภายในเวลาที่กำหนด
๔. ภิกษุมีจีวรสูญหายภายในเวลาที่กำหนด
๕. ภิกษุมีจีวรเสียหายภายในเวลาที่กำหนด
๖. ภิกษุมีจีวรถูกไฟไหม้ภายในเวลาที่กำหนด
๗. ภิกษุมีจีวรถูกโจรชิงเอาไป
๘. ภิกษุมีจีวรถูกถือเอาไปโดยวิสาสะ
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๑] **ครบไตรมาส** หมายถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งจะครบ ๓ เดือน นับแต่วันอยู่เข้าจำพรรษา หรือวันปวารณาเดือน ๑๑ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๙/๑๖๙)

๙. สาสังกสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุอยู่ในเสนาสนะป่าที่น่าหวาดระแวง

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว พวกภิกษุยังอยู่ในเสนาสนะป่า พวกกัดติกาโจร(โจรเดือน ๑๒) เข้าใจว่าภิกษุมีลาภมากจึงเข้าปล้น พวกภิกษุได้นำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงมีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะป่าเก็บไตรจีวรผืนหนึ่งไว้ในละแวกบ้านได้ เมื่อภิกษุทราบเรื่องนั้น จึงเก็บไตรจีวรไว้ในละแวกบ้าน อยู่ปราศจากจีวรเกิน ๖ คืน จีวรสูญหายบ้าง เสียหายบ้าง ถูกไฟไหม้บ้าง ถูกหนูกัดบ้าง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุจำพรรษาแล้วหวังจะอยู่ในเสนาสนะป่าที่รู้กันว่าน่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัว จนถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ พึงเก็บไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ในละแวกบ้านได้ และภิกษุนั้นควรมีปัจจัยบางอย่างเพื่อการอยู่ปราศจากจีวรนั้น ภิกษุนั้นพึงอยู่ปราศจากจีวรนั้นได้ ๖ คืน เป็นอย่างมาก ถ้าอยู่ปราศจากเกินกว่านั้น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภิกษุผู้ได้รับสมมติ

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุอยู่ปราศ ๖ ราตรี
๒. ภิกษุอยู่ปราศไม่ถึง ๖ ราตรี
๓. ภิกษุอยู่ปราศ ๖ ราตรี กลับมาคามสีมาแล้วจากไป
๔. ภิกษุถอนผ้าภายใน ๖ ราตรี
๕. ภิกษุให้ภายใน ๖ ราตรี
๖. ภิกษุมีจีวรสูญหายภายใน ๖ ราตรี
๗. ภิกษุมีจีวรเสียหายภายใน ๖ ราตรี

๘. ภิกษุมีจีวรถูกไฟไหม้ภายใน ๖ ราตรี ๙. ภิกษุมีจีวรถูกโจรชิงเอาไป
๑๐. ภิกษุมีจีวรถูกถือเอาไปโดยวิสาสะ ๑๑. ภิกษุได้สมมติ
๑๒. ภิกษุวิกลจริต ๑๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. ปริณตสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุน้อมลาภของสงฆ์มาเพื่อตน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน สมาคมแห่งหนึ่งในกรุงสาวัตถีจัดงานประจำปี จัดเตรียมภัตตาหารกับจีวรไว้ถวายแก่พระสงฆ์ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปบอกว่าสิ่งของมีจำนวนมาก ผู้ถวายก็มีหลายคน เพราะเห็นแก่สมาคมพวกตนจึงมาอยู่ที่นั้น จึงขอให้สมาคมถวายจีวรแก่พวกตนเท่านั้น สมาคมได้ถวายจีวรแก่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ประเคนพระสงฆ์เฉพาะภัตตาหาร ภิกษุอื่นที่ไม่ทราบเรื่องนั้นจึงบอกให้สมาคมจัดถวายจีวรแก่พระสงฆ์ สมาคมแจ้งว่าถวายจีวรแก่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ น้อมลาภที่เขาน้อมไว้เป็นของจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่
๑. ทายกถามถึงที่ถวาย ภิกษุจึงแนะนำให้ไปถวายในที่ที่ไทยธรรมพึงถูกใช้สอย ปฏิสังขรณ์ หรืออยู่ได้นาน หรือถวายในที่ที่ทายกเลื่อมใส
๒. ภิกษุวิกลจริต ๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. ปาจิตติยกัณฑ์
ว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์

๑. มุสาวาทวรรค
หมวดว่าด้วยการกล่าวเท็จ

๑. มุสาวาทสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุกล่าวเท็จ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระหัตถกศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี พระหัตถกศากยบุตรเป็นนักโต้วาทะ เมื่อเจรจากับพวกเดียรถีย์ ท่านชอบกล่าวเลี่ยง ปฏิเสธแล้วรับคำ รับคำแล้วกลับปฏิเสธ ชอบพูดกลบเกลื่อนกล่าวเท็จทั้งที่รู้ นัดหมายแต่ไม่ไปตามที่นัด พวกเดียรถีย์พากันตำหนิ ท่านบอกภิกษุอื่นว่า ต้องเอาชนะพวกเดียรถีย์ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ไม่ควรยอมแพ้เดียรถีย์ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระหัตถกศากยบุตร ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย์ เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุกล่าวพลั้ง
๒. ภิกษุกล่าวพลาด
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. โอมสวาทสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุกล่าวเสียดสี

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทะเลาะกับพวกภิกษุผู้มีศีล เสียดสี ด่าว่า สบประมาทด้วยชาติกำเนิด ชื่อ ตระกูล หน้าที่การงาน ศิลปวิทยา ความเจ็บไข้ รูปลักษณ์ กิเลส อาบัติ คำหยาบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ตรัสธรรมีกถา ทรงแสดงโทษแห่งถ้อยคำที่ไม่ไพเราะ ทรงสรรเสริญคุณแห่งการกล่าวถ้อยคำที่ไพเราะ ตรัสว่า แม้สัตว์ดิรัจฉานก็ยังชอบใจคำไพเราะ เช่น โคนันทิวิสาล ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวเสียดสี*

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุมุ่งอรรถ
๒. ภิกษุมุ่งธรรม
๓. ภิกษุมุ่งพร่ำสอน
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน
๖. ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

* การกล่าวเสียดสี ๑๐ อย่าง ได้แก่ ชาติกำเนิด ชื่อ ตระกูล หน้าที่การงาน ศิลปวิทยา ความเจ็บไข้ รูปลักษณ์ กิเลส อาบัติ และคำด่า (วิ.มหา (ไทย) ๒/๑๕/๒๐๒)

๓. เปสุญญสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุผู้ส่อเสียด

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ชอบยุแหย่พวกภิกษุที่ทะเลาะวิวาทหมางกัน นำเรื่องฝ่ายหนึ่งไปบอกกับอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อทำให้เกิดความบาดหมางกันยิ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะส่อเสียด[๑] ภิกษุ

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุผู้ไม่ต้องการให้ผู้อื่นชอบตน
๒. ภิกษุผู้ไม่ต้องการให้ผู้อื่นแตกกัน
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๑] ผู้ส่อเสียด มีความประสงค์ ๒ อย่าง ได้แก่ ต้องการให้ผู้อื่นพอใจตน และต้องการให้ผู้อื่นแตกแยกกัน (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๘/๒๒๕)

๔. ปทโสธัมมสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุสอนให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สอนพวกอุบาสกให้กล่าวธรรมแข่งกับเป็นบท ๆ พวกอุบาสกไม่มีความเคารพยำเกรง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดสอนอนุปสัมบัน[๑] ให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ[๒] ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเรียนพระพุทธวจนะที่พระอาจารย์สอนให้ว่าพร้อมกันกับอนุปสัมบัน

๒. ภิกษุสาธยายพร้อมกัน

๓. ภิกษุช่วยอนุปสัมบันผู้สวดคัมภีร์ที่คล่องส่วนมาก สวด(ส่วนที่ไม่คล่อง)พร้อมกับตน

๔. ภิกษุให้อนุปสัมบันผู้สวดคลาดเคลื่อนไปสวดใหม่พร้อมกับตน

๕. ภิกษุวิกลจริต ๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๑] คำว่า **อนุปสัมบัน** ในสิกขาบทนี้ หมายถึง ผู้ที่มิใช่ภิกษุและภิกษุณี (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖/๒๓๔)

[๒] กล่าวเป็นบท ๆ หมายถึงกล่าวเป็นบท อนุบท อนุอักขระ อนุพยัญชนะ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖/๒๓๔)

๕. สหเสยยสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบัน (สิกขาบทที่ ๑)

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัคคาฬวเจดีย์ เขตเมืองอาฬวี พวกอุบาสกมาฟังธรรมที่วิหาร เมื่อพระธรรมกถึกแสดงธรรมจบ พวกภิกษุผู้เถระต่างพากันกลับที่พัก ในโรงฉัน จึงเหลือภิกษุผู้นวกะบอนร่วมกับอุบาสก ทั้งกรนทั้งละเมอ ไม่มีสติสัมปชัญญะ พวกอุบาสกจึงตำหนิภิกษุเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุบวชใหม่เหล่านั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดนอนร่วมกันกับอนุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบันได้ ๒-๓ คืน

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปยังกรุงโกสัมพี ประทับอยู่ ณ พทริการาม พวกภิกษุอ้างพระพุทธบัญญัติที่ห้ามภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบัน จึงไม่ยอมให้สามเณรราหุลนอนในห้องเดียวกับตน สามเณรราหุลจึงไปนอนในวัจกุฏีของพระผู้มีพระภาค ในเวลาใกล้รุ่ง พระผู้มีพระภาคทรงพบสามเณรราหุลที่วัจกุฏี ครั้นทรงทราบเรื่องนั้น มีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดนอนร่วมกันกับอนุปสัมบันเกิน ๒-๓ คืน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุนอนพัก ๒-๓ คืน

๒. ภิกษุพักไม่ถึง ๒-๓ คืน

๓. ภิกษุพัก ๒ คืน พอคืนที่ ๓ ออกไปก่อนอรุณขึ้นแล้วกลับเข้ามา
๔. ภิกษุนอนร่วมกันในที่มีเครื่องมุง แต่ไม่มีเครื่องบัง
๕. ภิกษุนอนร่วมกันในที่นอนมีเครื่องบัง แต่ไม่มีเครื่องมุง
๖. ภิกษุนอนร่วมกันในที่ไม่มีเครื่องมุงหรือเครื่องบังส่วนมาก
๗. ภิกษุนั่ง เมื่ออนุปสัมบันนอน ๘. ภิกษุนอน เมื่ออนุปสัมบันนั่ง
๙. ภิกษุนั่ง อนุปสัมบันนั่ง ๑๐. ภิกษุวิกลจริต
๑๑. ภิกษุต้นบัญญัติ

๖. ทุติยสหเสยยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบันสิกขาบทที่ ๒

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอนุรุทธเถระ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอนุรุทธเถระเดินทางไปกรุงสาวัตถี ถึงบ้านแห่งหนึ่งในเวลาเย็น จึงเข้าไปขอพักอาศัยกับหญิงเจ้าของบ้าน ต่อมา มีคนเดินทางเข้าไปขอพักในบ้านนั้นอีก หญิงเจ้าของบ้านมีจิตปฏิพัทธ์ในพระเถระตั้งแต่เห็นครั้งแรก ดังนั้น เธอจึงเข้าไปบอกให้พระเถระย้ายไปพักห้องชั้นในแล้วจัดเตียงถวาย แต่งตัวเข้าไปหาพระเถระแล้วเที่ยวพาราสี พระเถระนิ่งเฉย เธอเปลื้องผ้าออกยั่วยวนพระเถระ แต่เธอผิดหวัง พร้อมทั้งแปลกใจว่า ตามปกติเธอเป็นที่หมายปองของชายอื่น ๆ แต่พระสมณะรูปนั้นถึงจะยั่วยวนอย่างไรก็ไม่สนใจเลย สำนึกได้ว่า ได้กระทำความผิดอย่างมหันต์ จึงกล่าวขอขมาพระเถระ แล้วนิมนต์ให้รับภัตตาหารวันรุ่งขึ้น คืนนั้น เธอเตรียมของขบฉันด้วยตนเอง รุ่งเช้าพระเถระฉันภัตตาหารเสร็จแล้วแสดงธรรมให้นางมีความเลื่อมใสพระรัตนตรัยไปตลอดชีวิต จากนั้นเดินทางไปยังกรุงสาวัตถี บอกเรื่องนั้นให้ภิกษุอื่นทราบ พวกภิกษุจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิพระอนุรุทธเถระ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึง ภิกษุใดนอนร่วมกันกับมาตุคาม* ต้องอาปัตติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุนอนร่วมกันในที่นอนมีเครื่องมุงทั้งหมด แต่ไม่มีเครื่องบังทั้งหมด
๒. ภิกษุนอนร่วมกันในที่นอนมีเครื่องบังทั้งหมด แต่ไม่มีเครื่องมุงทั้งหมด
๓. ภิกษุนอนร่วมกันในที่นอนไม่มีเครื่องมุงหรือเครื่องบังส่วนมาก
๔. ภิกษุนั่ง เมื่อมาตุคามนอน
๕. ภิกษุนอน เมื่อมาตุคามนั่ง
๖. ภิกษุนั่ง มาตุคามนั่ง
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. ธัมมเทสนาสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุแสดงธรรมกระซิบที่ใกล้หู

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุทายีเป็นพระประจำตระกูลในกรุงสาวัตถี วันหนึ่ง ท่านเข้าไปหาหญิงแม่เรือนที่ประตูบ้านแล้วแสดงธรรมโดยการกระซิบที่ใกล้หู จากนั้น จึงไปแสดงธรรมที่ใกล้หูของสะใภ้ นางทั้งสองเข้าใจว่าพระอุทายีเป็นชายชู้ เมื่อพระอุทายีจากไป หญิงแม่เรือนเข้าไปหาสะใภ้ถามเรื่องที่พระอุทายีกระซิบ เธอทั้งสองจึงรู้ว่าพระอุทายีแสดงธรรม ได้ตำหนิว่า พระธรรมกถึกควรแสดงธรรมโดยเปิดเผย ไม่ใช่แสดงธรรมใกล้หู พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายี ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

* คำว่า **มาตุคาม** ในสิกขาบทนี้ หมายเอา หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย แต่เป็นหญิงที่รู้เดียงสา สามารถรับรู้ถ้อยคำสุภาษิตและคำทุพภาษิต คำหยาบและคำสุภาพ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔/๒๔๔)

พระบัญญัติ

ภิกษุใดแสดงธรรมแก่มาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตติย์

เรื่องภิกษุแสดงธรรมแก่อุบาสิกาได้เกิน ๕-๖ คำ

เมื่อพวกอุบาสิกานิมนต์ภิกษุให้แสดงธรรม พวกภิกษุปฏิเสธเพราะรู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติ พวกอุบาสิกาได้กล่าวตำหนิ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องห้ามภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์รู้พระบัญญัตินั้น จึงให้บุรุษผู้ไม่รู้เดียงสานั่งใกล้ ๆ แล้วแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดแสดงธรรมแก่มาตุคาม[๑] เกิน ๕-๖ คำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีบุรุษรู้เดียงสาอยู่[๒]

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุแสดงธรรมโดยมีบุรุษรู้เดียงสาอยู่ด้วย

---

[๑] คำว่า **มาตุคาม** ในสิกขาบทนี้ หมายถึง หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย โดยที่สุดกระทั่งเด็กหญิงที่เกิดในวันนั้น หญิงโตกว่านี้ไม่ต้องกล่าวถึง (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๗/๒๔๔)

[๒] **บุรุษผู้รู้เดียงสา** หมายเอาบุรุษผู้สามารถรับรู้ถ้อยคำสุภาษิต ทุพภาษิต คำหยาบหรือคำสุภาพ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔/๒๕๐)

๒. ภิกษุแสดงธรรมเพียง ๕-๖ คำ
๓. ภิกษุแสดงธรรมไม่ถึง ๕-๖ คำ
๔. ภิกษุลุกขึ้นแล้วมานั่งแสดงธรรมต่ออีก
๕. ภิกษุแสดงธรรมในที่ที่มาตุคามลุกขึ้นแล้วนั่งลงอีก
๖. ภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคามอื่นต่อ
๗. ภิกษุถูกถามปัญหาแล้วแสดงธรรมแก่มาตุคามผู้ถาม
๘. ภิกษุแสดงธรรมเพื่อคนอื่นแต่มีมาตุคามฟังอยู่ด้วย
๙. ภิกษุวิกลจริต ๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. ภูตาโรจนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุบอกอุตริมนุสสธรรมที่มีจริง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ภิกษุจำนวนมากอยู่จำพรรษาใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา เวลานั้น เกิดทุพภิกขภัยในวัชชีชนบท ประชาชนมีความเป็นอยู่แร้นแค้น พวกภิกษุเดือดร้อนเพราะบิณฑบาต จึงหารือกันว่า ในคราวทุพภิกขภัย จะครองชีพอย่างไรกันดี บางพวกบอกให้ช่วยชาวบ้านทำงาน บางพวกบอกให้ช่วยส่งข่าวของชาวบ้าน บางพวกบอกให้อวดอุตตริมนุสสธรรม ในที่สุดตกลงกันอวดอุตตริมนุสสธรรม โดยบอกชาวบ้านว่า ภิกษุรูปโน้นได้ปฐมฌาน ได้ทุติยฌาน ได้ตติยฌาน ได้จตุตถฌาน รูปโน้นเป็นพระโสดาบัน เป็นพระสกทาคามี เป็นพระอนาคามี เป็นพระอรหันต์ พวกชาวบ้านต่างดีใจที่ได้อุปถัมภ์ภิกษุผู้มีคุณวิเศษ จึงน้อมนำภัตตาหารอย่างดีที่ยังไม่มีใครจับต้องเข้าไปถวาย ภิกษุเหล่านั้นฉันภัตตาหารอย่างดี ต่างมีใบหน้าเอิบอิ่ม มีผิวพรรณผ่องใส

มีประเพณีอยู่ว่า เมื่อออกพรรษาแล้ว พวกภิกษุผู้อยู่จำพรรษาในทิศต่าง ๆ จะเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค พวกภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทาเหล่านั้นได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน พวกภิกษุผู้อยู่จำพรรษาในที่อื่น มีร่างกายซูบผอม ผิวพรรณหมองคล้ำเส้นเอ็นขึ้น แต่พวกภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทากลับมีใบหน้าเอิบอิ่ม มีผิวพรรณผ่องใส

ลำดับนั้น พระผู้ปิพระภาคเมื่อทรงปราศรัยกับภิกษุที่มาเฝ้า ตรัสถามพวกภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทาถึงการครองชีพในพรรษาที่ผ่านมา ครั้นทรงทราบเรื่องนั้น จึงตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่ามีคุณวิเศษจริงหรือไม่ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่ามีจริง ทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น เพราะกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงแก่คฤหัสถ์ด้วยเห็นแก่ปากท้อง ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงแก่อนุปสัมบัน* ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงแก่อุปสัมบัน

๒. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. ทุฏฐุลลาโรจนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทะเลาะกับพระอุปนันทศากยบุตรผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสเพราะจงใจทำน้ำอสุจิเคลื่อน พระอุปนันทะกำลังอยู่ปริวาสเพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสส พอดีเวลานั้น ในกรุงสาวัตถีมีสังฆภัตของสมาคมแห่งหนึ่ง ท่านจึงไปนั่ง ณ อาสนะสุดท้ายในโรงฉัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นำเรื่องที่พระอุปนันทะต้องอาบัติสังฆาทิเสสไปบอกแก่พวกอุบาสกให้ทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

* **อนุปสัมบัน** ในสิกขาบทนี้ หมายเอาผู้ไม่ใช่ภิกษุ ไม่ใช่ภิกษุณี (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๐/๒๗๐)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุโคบอกอาบัติชั่วหยาบ[๑] ของภิกษุแก่อุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภิกษุที่ได้รับแต่งตั้ง[๒]

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุบอกเรื่องที่เกิดแต่ไม่บอกอาบัติ
๒. ภิกษุบอกอาบัติแต่ไม่บอกเรื่องที่เกิด
๓. ภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งให้บอกอาบัติ
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. ปฐวีขณนสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุขุดดิน

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัคคาฬวเจดีย์ เขตเมืองอาฬวี ภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกันก่อสร้าง ขุดดินเองบ้าง ใช้ให้ขุดดินบ้าง ชาวบ้านตำหนิว่าเบียดเบียนชีวะที่มีอินทรีย์เดียว พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุชาวเมืองอาฬวี ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

---

[๑] **อาบัติชั่วหยาบ** ได้แก่ ปาราชิก ๔ สิกขาบท และสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๐/๒๗๐)
[๒] **ภิกษุได้รับแต่งตั้ง** ได้แก่ ภิกษุที่ได้รับมอบหมายจากสงฆ์ให้เป็นผู้บอกอาบัติ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๐/๒๗๐)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดขุดหรือใช้ให้ขุดดิน* ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
วาด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุบอกให้รู้ ให้ให้ ให้นำมา บอกสิ่งที่ต้องการ ให้ทำสิ่งที่เป็นกัปปิยะ
๒. ภิกษุไม่จงใจ
๓. ภิกษุไม่มีสติ
๔. ภิกษุไม่ทราบ
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. ภูตคามวรรค
หมวดว่าด้วยของเขียว
๑. ภูตคามสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุพรากภูตคาม

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัคคาฬวเจดีย์ ภิกษุชาวเมืองอาฬวีกำลังก่อสร้าง ตัดต้นไม้เองบ้าง ใช้ผู้อื่นตัดบ้าง ภิกษุรูปหนึ่งฟันแขนทารก(กิ่งไม้)ของเทวดาขาด เทวดาจะฆ่าภิกษุรูปนั้น แต่คิดว่าควรไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลให้ทรงทราบ

---

* ดิน ๒ ชนิด ได้แก่ ดินแท้และดินไม่แท้ ดินแท้ คือ ดินร่วนหรือดินเหนียวล้วน ดินมีหินผสม ดินมีกรวดผสม มีกระเบื้องผสม มีแร่ผสม มีทรายผสมเล็กน้อย ดินร่วนหรือดินเหนียวเป็นส่วนมาก ดินที่ยังไม่ถูกเผาไฟก็เรียกว่า ดินแท้ กองดินร่วนหรือดินเหนียวที่ฝนตกรดเกิน ๔ เดือนก็เรียกว่าดินแท้ ดินไม่แท้ คือ หินล้วน ดินมีกรวด มีกระเบื้อง มีแร่ มีทรายล้วน ดินมีดินร่วนหรือดินเหนียวผสมเล็กน้อย ดินมีหิน มีกรวด มีกระเบื้อง มีแร่ มีทรายมาก ดินที่ถูกเผาไฟก็เรียกว่า ดินไม่แท้ กองดินร่วนหรือดินเหนียวที่ฝนตกรดยังไม่ถึง ๔ เดือนก็เรียกว่า ดินไม่แท้ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๖/๒๗๔)

พระผู้มีพระภาคได้ประทานสาธุการ แล้วให้เทวดาย้ายไปสถิตยังต้นไม้อื่น ชาวบ้านพากันตำหนิการกระทำของภิกษุว่า เปียดเบียนชีวะที่มีอินทรีย์เดียว พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุชาวเมืองอาฬวี ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย์ เพราะพรากภูตคาม*

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุบอกให้รู้ ให้ให้ ให้นำมา บอกสิ่งที่ต้องการ ให้ทำสิ่งที่เป็นกัปปิยะ
๒. ภิกษุไม่จงใจ
๓. ภิกษุไม่มีสติ
๔. ภิกษุไม่ทราบ
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

* ภูตคาม ได้แก่ พืช ๕ ชนิด คือ
(๑) พืชเกิดจากเหง้า ได้แก่ ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ อุตพิด ข่า แฝก แห้วหมู หรือพืชอย่างอื่นซึ่งเกิดจากเหง้า
(๒) พืชเกิดจากลำต้น ได้แก่ ต้นโพ ต้นไทร ตีปลี มะเดื่อ เต่าร้าง มะขวิด หรือพืชอย่างอื่นที่งอกจากลำต้น
(๓) พืชเกิดจากตา ได้แก่ อ้อย ไม้ไผ่ ไม้อ้อ หรือพืชอย่างอื่นซึ่งเกิดหรืองอกที่ตา
(๔) พืชเกิดจากยอด ได้แก่ ผักบุ้งล้อม แมงลัก เถาหญ้านาง หรือพืชอย่างอื่นซึ่งเกิดหรืองอกที่ยอด
(๕) พืชเกิดจากเมล็ด ได้แก่ ข้าว ถั่ว งา หรือพืชอย่างอื่นซึ่งเกิดหรืองอกที่เมล็ด
(วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๑/๒๓๘)

๒. อัญญวาทกสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุพูดกลบเกลื่อน

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระฉันนะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม พระฉันนะมีความประพฤติไม่เหมาะสม เมื่อถูกพระวินัยธรไต่สวนเรื่องการต้องอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ นำเอาเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระฉันนะ ทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงอัญญวาทกกรรม[๑] ทรงตำหนิพระฉันนะแล้ว ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย์ เพราะนำเอาเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อน

เรื่องห้ามภิกษุทำสงฆ์ให้ลำบาก

เมื่อสงฆ์กำลังไต่สวนพระฉันนะ ท่านคิดว่า ถ้านำเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อนจะต้องอาบัติ จึงทำเป็นนิ่งเฉย ทำให้สงฆ์ลำบาก พวกภิกษุจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงสอบถามแล้ว ทรงตำหนิพระฉันนะ ทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงวิเหสกกรรม[๒] ทรงตำหนิพระฉันนะแล้ว มีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย์ เพราะนำเอาเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อน เพราะทำให้สงฆ์ลำบาก

---

[๑] **อัญญวาทกกรรม** หมายถึง การลงโทษภิกษุที่แกล้งยกเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อนข้อหาที่ถูกโจท หรือไม่ให้การตามตรงเมื่อถูกสงฆ์สอบสวน (วิ.อ. (บาลี) ๒/๙๔/๒๙๓)

[๒] **วิเหสกกรรม** หมายถึง การทำสงฆ์ให้ลำบาก เมื่อภิกษุถูกสงฆ์ไต่สวนวัตถุหรืออาบัติท่ามกลางสงฆ์ ไม่ต้องการจะบอก ไม่ต้องการจะเปิดเผยเรื่องนั้น จึงนิ่งเฉย (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๙/๒๘๙)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่เข้าใจจึงถาม ๒. ภิกษุอาพาธให้การไม่ได้

๓. ภิกษุไม่ยอมกล่าวเพราะเกรงว่า สงฆ์จะวิวาทบาดหมางกัน

๔. ภิกษุไม่ยอมกล่าวเพราะเกรงว่า สงฆ์จะแตกแยกหรือร้าวฉาน

๕. ภิกษุไม่ยอมกล่าวเพราะเกรงว่า สงฆ์จะทำกรรมที่ไม่ถูกต้อง แยกกันทำ หรือลงโทษผู้ไม่ควรลงโทษ

๖. ภิกษุวิกลจริต ๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. อุชฌาปนกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุกล่าวให้เพ่งโทษผู้อื่น

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระทัพพมัลลบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระทัพพมัลลบุตรเป็นผู้จัดแจงเสนาสนะและแจกภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์ พระเมตติยะและพระภุมมชกะเป็นภิกษุบวชใหม่ มักได้รับเสนาสนะและภัตตาหารชั้นเลว จึงเพ่งโทษพระทัพพมัลลบุตรว่าปฏิบัติหน้าที่เพราะเห็นแก่พวกเดียวกัน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระเมตติยะและพระภุมมชกะ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวเพ่งโทษผู้อื่น

เรื่องห้ามภิกษุบ่นว่า

เมื่อพระเมตติยะและพระภุมมชกะคิดว่า พวกภิกษุย่อมล่วงเกินต่อพระพุทธบัญญัติที่ห้ามให้ผู้อื่นเพ่งโทษ จึงบ่นว่าพระทัพพมัลลบุตร ได้มีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวให้ผู้อื่นเพ่งโทษ* เพราะบ่นว่า

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุให้คนอื่นเพ่งโทษหรือบ่นว่าผู้ที่มักทำด้วยความเอนเอียง

๒. ภิกษุวิกลจริต ๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. ปฐมเสนาสนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุไม่เก็บเสนาสนะสิกขาบทที่ ๑

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน วันหนึ่งในฤดูหนาว ภิกษุหลายรูปตั้งเสนาสนะผึ่งแดดไว้ในที่แจ้ง พอถึงเวลาภัตตาหาร เมื่อจากไปไม่เก็บเอง ไม่ใช้คนอื่นให้เก็บ เสนาสนะถูกน้ำค้างและฝนตกรด พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้ว ทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดวางไว้ หรือใช้ให้วางไว้ซึ่งเสนาสนะ คือ เตียง ตั่ง ฟูก หรือเก้าอี้ของสงฆ์ ในที่กลางแจ้ง เมื่อจะจากไป ไม่เก็บ หรือไม่ใช้ให้เก็บเสนาสนะนั้น หรือไม่บอกมอบหมายไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

* ภิกษุต้องการจะทำให้เสียชื่อ ต้องการจะทำให้อัปยศ ต้องการจะให้เก้อเขิน จึงกล่าวให้ภิกษุทั้งหลายเพ่งโทษ หรือบ่นว่าอุปสัมปันที่สงฆ์แต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ แจกภัตตาหาร แจกข้าวต้ม แจกผลไม้ แจกของเคี้ยวหรือแจกของเล็กน้อย (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๐๖/๒๘๙)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเก็บไว้แล้วจึงไป
๒. ภิกษุใช้ให้เก็บไว้แล้วจึงไป
๓. ภิกษุบอกมอบหมายไว้แล้วจึงไป
๔. ภิกษุนำออกผึ่งแดด จากไปเพราะคิดจะมาเก็บ
๕. มีเหตุบางอย่างขัดขวาง[๑]
๖. ภิกษุมีเหตุขัดข้อง[๒]
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. ทุติยเสนาสนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุไม่เก็บเสนาสนะสิกขาบทที่ ๒

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์[๓] ปูที่นอนไว้ในวิหารของสงฆ์แห่งหนึ่ง เมื่อจากไปไม่เก็บเอง ไม่ใช้ผู้อื่นเก็บ ไม่บอกมอบหมายให้แก่ใคร เสนาสนะถูกปลวกกัดกิน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดปูหรือใช้ให้ปูที่นอนในวิหารของสงฆ์ เมื่อจะจากไป ไม่เก็บ หรือไม่ใช้ให้เก็บที่นอนนั้น หรือไม่บอกมอบหมาย จากไป ต้องอาบัติปาจิตติย์

---

[๑] **เหตุขัดขวาง** เช่นมีสัตว์ร้าย ได้แก่ สิงโต เสือ อยู่ในบริเวณนั้น (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๑๓/๓๐๒)

[๒] **มีเหตุขัดข้อง** เช่นมีอันตรายแก่ชีวิตหรือเกิดอันตรายแก่พรหมจรรย์ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๑๓/๓๐๒)

[๓] **สัตตรสวัคคีย์** หมายถึงกลุ่มภิกษุที่มี ๑๗ รูป มีเด็กชายอุบาลีเป็นหัวหน้า ได้บรรพชาอุปสมบทเมื่อมีอายุยังไม่ถึง ๒๐ ปี มีเด็กชายอุบาลีเป็นหัวหน้า

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเก็บก่อนจึงไป
๒. ภิกษุใช้ให้เก็บก่อนจึงไป
๓. ภิกษุบอกมอบหมายไว้ก่อนจึงไป
๔. ภิกษุไม่เก็บเสนาสนะบางอย่างเพราะจะกลับมาเก็บ
๕. ภิกษุเกิดห่วงใยไปยืนบอกมอบหมาย
๖. มีเหตุบางอย่างขัดขวาง[๑]
๗. มีเหตุขัดข้อง[๒]
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๖. อนุปขัชชสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุเข้าไปนอนแทรกแซง

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์กีดกันที่นอนดี ๆ เอาไว้ แล้วให้ย้ายภิกษุผู้เถระออกไป คิดหาอุบายเพื่ออยู่จำพรรษาในที่นั้นด้วยการเข้าไปนอนแทรกหวังให้ภิกษุผู้เถระเกิดความคับใจหลีกไปเอง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดทราบอยู่ เข้าไปนอนแทรกแซงภิกษุผู้เข้าไปอยู่ในวิหารของสงฆ์ก่อนด้วยคิดว่า "ท่านมีความคับใจก็จะจากไปเอง" ประสงค์เพียงเท่านี้ไม่มีอะไรอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

[๑] เสนาสนะมีเหตุบางอย่าง เช่น มีภิกษุ อิสรชน ยักษ์ ราชสีห์ เนื้อร้าย และงูเห่า ขัดขวาง (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๑๘/๓๐๖)

[๒] ภิกษุมีความห่วงใยส่งคนไปบอก หรือมีเหตุเช่นน้ำท่วม พระราชาหรือโจรขัดขวางกลับมาไม่ทัน (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๑๘/๓๐๖)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุอาพาธเข้าไปอยู่

๒. ถูกความหนาว ความร้อนเบียดเบียนจึงเข้าไปอยู่

๓. มีเหตุขัดข้อง*

๔. ภิกษุวิกลจริต

๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. นิกกัฑฒนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุฉุดลากภิกษุอื่นแล้วครอบครองที่อยู่

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์กำลังซ่อมแซมวิหารหลังใหญ่หลังหนึ่งด้วยตั้งใจว่าจะอยู่จำพรรษา พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รอจนพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ซ่อมวิหารเสร็จ จึงเข้าไปขับไล่แล้วยึดครองวิหารนั้นอยู่เสียเอง พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ถูกฉุดลากออกไปพากันร้องไห้ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดโกรธ ไม่พอใจ ฉุดลาก หรือใช้ให้ฉุดลากภิกษุออกจากวิหารของสงฆ์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

* มีอันตรายแก่ชีวิตหรือแก่พรหมจรรย์ของภิกษุผู้อยู่ภายนอก (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๒๓/๓๐๘)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุฉุดลากหรือใช้ให้ฉุดลากภิกษุอลัชชี
๒. ภิกษุฉุดลากหรือใช้ให้ฉุดลากบริขารของภิกษุอลัชชี
๓. ภิกษุฉุดลากหรือใช้ให้ฉุดลากภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุฉุดลากหรือใช้ให้ฉุดลากบริขารของภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุฉุดลากหรือใช้ให้ฉุดลากภิกษุผู้ก่อความบาดหมางทะเลาะวิวาท การทุ่มเถียงหรือก่ออธิกรณ์ในสงฆ์
๖. ภิกษุฉุดลากหรือใช้ให้ฉุดลากบริขารของภิกษุผู้ก่อเหตุเหล่านั้น
๗. ภิกษุฉุดลากหรือใช้ให้ฉุดลากอันเตวาสิกหรือสัทธิวิหาริกผู้ไม่ประพฤติโดยชอบ
๘. ภิกษุฉุดลากหรือใช้ให้ฉุดลากบริขารของอันเตวาสิกหรือสัทธิวิหาริกผู้ประพฤติเช่นนั้น
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. เวหาสกุฏิสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุอยู่บนกุฏิชั้นลอย

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุสองรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุ ๒ รูปอยู่บนกุฏิที่มีพื้น ๒ ชั้น แต่ไม่ได้ปูพื้นชั้นบน รอดที่คานสูงพอพันศีรษะ ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ชั้นล่าง อีกรูปหนึ่งอยู่ชั้นบน รูปที่อยู่ชั้นบนนั่งกระแทกลงบนเตียงที่มีเท้าเสียบไม่มีลิ่มสลัก เท้าเตียงตกลงที่ศีรษะของภิกษุรูปที่นั่งอยู่ชั้นล่างจนท่านร้องลั่น พวกภิกษุได้ยินเสียงร้องจึงวิ่งไปดู ครั้นแล้วได้นำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุรูปที่อยู่ชั้นบน ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดนั่ง หรือนอนบนเตียง หรือบนตั่งอันมีเท้าเสียบ บนกุฏีชั้นลอยในวิหารของสงฆ์ ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุนั่งบนที่ที่ไม่ใช่กุฏีชั้นลอย
๒. ภิกษุนั่งบนกุฏีชั้นลอยสูงพอกระทบศีรษะ
๓. ภิกษุนั่งบนที่ที่ข้างล่างไม่เป็นที่อยู่
๔. ภิกษุนั่งบนกุฏีชั้นลอยปูพื้นไว้
๕. ภิกษุนั่งบนกุฏีชั้นลอยมีเท้าเตียงหรือตั่งตรึงสลักกับตัว
๖. ภิกษุยืนบนเตียงหรือตั่งที่มีเท้าเสียบ ถือเอาจีวรหรือของบางอย่าง
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. มหัลลกวิหารสิกขาบท
ว่าด้วยมหาอมาตย์สร้างวิหารหลังใหญ่

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระฉันนะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม มหาอมาตย์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระฉันนะสร้างวิหารถวายพระฉันนะ สั่งให้มุงให้ฉาบทาวิหารหลายครั้ง วิหารมีน้ำหนักมากพังลงมา พระฉันนะเก็บหญ้าและไม้มาซ่อมแซม เหยียบย่ำนาข้าวเหนียวของพราหมณ์คนหนึ่งเสียหาย ถูกพราหมณ์ตำหนิ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระฉันนะ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุจะสร้างวิหารหลังใหญ่ จะติดตั้งบานประตูที่วงกบประตูและตบแต่งบานหน้าต่าง ควรยินในที่ที่ปราศจากของเขียว[๑] ดำเนินการมุงหลังคาได้ ๒-๓ ชั้น ถ้าเธอดำเนินการเกินกว่านั้น แม้จะยินในที่ที่ปราศจากของเขียว ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุมุงเพียง ๒-๓ ชั้น
๒. ภิกษุมุงไม่ถึง ๒-๓ ชั้น
๓. ภิกษุมุงเอื้อมผ่ามีประตู
๔. ภิกษุตบแต่งด้ำ
๕. ภิกษุมุงกุฏีหญ้า
๖. ภิกษุมุงกุฏีเพื่อภิกษุอื่น
๗. ภิกษุมุงด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตนเอง
๘. ภิกษุมุงอาคาร ยกเว้นอาคารที่พักของตน
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. สัปปาณกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุใช้สอยน้ำที่มีสิ่งมีชีวิต

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัคคาฬวเจดีย์ ภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกันก่อสร้าง ทั้งที่รู้ว่าน้ำมีสิ่งมีชีวิต ก็ยังใช้รดหญ้า รดดินหรือใช้ให้รดหญ้ารดดิน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบทดังนี้

---

[๑] **ของเขียว** ได้แก่ บุพพัณชาติ คือ ข้าวสาลี ข้าวเจ้า หญ้ากับแก้ ข้าวละมาน ลูกเดือย ข้าวเหนียวและข้าวฟ่าง และอปรัณชาติ คือ ถั่วเขียว ถั่วราชมาส งา **พืชที่กินหลังอาหาร** (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๐๔/๓๖๘)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ว่าน้ำมีสิ่งมีชีวิต รด หรือใช้ให้รดหญ้าหรือดิน ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่จงใจ
๒. ภิกษุไม่มีสติ
๓. ภิกษุไม่ทราบ
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. โอวาทวรรค

หมวดว่าด้วยการสั่งสอน

๑. โอวาทสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุผู้สั่งสอนภิกษุณี

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เห็นภิกษุผู้เถระสั่งสอนภิกษุณีแล้วได้ปัจจัย ๔ ปรึกษากันว่า พวกตนควรจะสั่งสอนภิกษุณี จึงเข้าไปชักชวนพวกภิกษุณีแล้วสั่งสอน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมเพียงเล็กน้อย ให้เวลาผ่านไปด้วยการสนทนาดิรัจฉานกถา[๑] แล้วสั่งให้พวกภิกษุณีกลับ ต่อมา ภิกษุณีเหล่านั้นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งภิกษุผู้สั่งสอนภิกษุณี[๒] ทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

[๑] **ดิรัจฉานกถา** คือ ถ้อยคำที่ขัดขวางทางสวรรค์และมรรค ไม่มีประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติธรรม (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๔๔/๓๑๕)

[๒] วิมหา. (ไทย) ๒/๑๔๕/๓๑๘

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่ได้รับการแต่งตั้ง พึงสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย ต้องอาบัติปาจิตตีย์
พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่ได้รับแต่งตั้งสอนภิกษุณี

คุณสมบัติ ๘ ประการของภิกษุผู้สั่งสอนภิกษุณี

๑. มีศีล สำรวมในปาติโมกขสังวรศีล มีความประพฤติดี รู้จักที่ควรไป เห็นโทษ
ในความผิดแม้เพียงเล็กน้อย ใฝ่ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูต ทรงจำได้มากและแม่นยำ
๓. มีความเชี่ยวชาญทั้งภิกขุปาติโมกข์และภิกขุนีปาติโมกข์
๔. มีวาจาสละสลวย เสียงไพเราะ
๕. เป็นที่ชมชอบของพวกภิกษุณีส่วนมาก
๖. สามารถสั่งสอนภิกษุณีได้
๗. ไม่เคยประทุษร้ายล่วงเกินภิกษุณีหรือสิกขมานามาก่อน
๘. มีพรรษา ๒๐ หรือเกินกว่านั้น*

ครุธรรม ๘ ประการ

ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งพึงถามพวกภิกษุณีถึงความพร้อมเพรียง ถามครุธรรม ๘ ประการ
ถ้าภิกษุณีจำไม่ได้ ก็พึงสวดครุธรรม ๘ ประการ

ครุธรรมที่ภิกษุณีต้องปฏิบัติให้เคร่งครัดไปจนตลอดชีวิต มี ๘ ประการ คือ

๑. ภิกษุณีแม้บวชได้ ๑๐๐ พรรษาต้องกราบไหว้ภิกษุที่บวชได้วันเดียว
๒. ภิกษุณีจะอยู่ในอาวาสที่ไม่มีภิกษุไม่ได้
๓. ภิกษุณีต้องไปถามอุโบสถและฟังโอวาทจากภิกษุทุก ๑๕ วัน
๔. ภิกษุณีต้องจำพรรษาปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยได้เห็น โดยได้ยิน โดยรังเกียจ
๕. ถ้าภิกษุณีต้องอาบัติหนัก ต้องประพฤติมานัตในสงฆ์สองฝ่าย ฝ่ายละ ๑๕ วัน
๖. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย เพื่อสิกขมานา
๗. ห้ามภิกษุณีด่าภิกษุ
๘. ห้ามภิกษุณีสอนภิกษุ อนุญาตให้ภิกษุสอนภิกษุณี

---

* องฺ.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๙๒/๓๓๗

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุให้อุทเทส[๑]
๒. ภิกษุให้ปริปุจฉา[๒]
๓. ภิกษุณีนิมนต์ให้สวด
๔. ภิกษุถามปัญหา
๕. ภิกษุถูกถามปัญหาแล้วตอบปัญหา
๖. ภิกษุสั่งสอนผู้อื่นแต่มีภิกษุณีฟังอยู่ด้วย
๗. ภิกษุสั่งสอนสิกขมานาหรือสามเณรี
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. อัตถังคตสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุสั่งสอนภิกษุณีเมื่อดวงอาทิตย์อัสดง

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุผู้เถระผลัดเปลี่ยนกันไปสั่งสอนพวกภิกษุณี จนกระทั่งถึงวาระของพระฉัพพัคคีย์ พวกภิกษุณีพูดกันว่า เห็นทีการสั่งสอนจะไม่สัมฤทธิผลเหมือนเดิม เพราะพระฉัพพัคคีย์ชอบพูดซ้ำซาก แล้วเข้าไปหาพระฉัพพัคคีย์ พระฉัพพัคคีย์ถามพวกภิกษุณีเหล่านั้นถึงความสามัคคีและถามครุธรรม เมื่อพวกภิกษุณีตอบว่า พวกตนมีความสามัคคีกันและจำครุธรรมได้ ท่านจึงให้โอวาทว่า มุนีผู้มีจิตมั่นคง ไม่ประมาท ศึกษาทางแห่งความเป็นมุนี ผู้คงที่ สงบ มีสติทุกขณะ ย่อมไม่เศร้าโศก พวกภิกษุณีกล่าวกันว่า พวกตนกล่าวแล้วมิใช่หรือว่า พระฉัพพัคคีย์ชอบพูดซ้ำซาก เมื่อพระฉัพพัคคีย์ได้ยิน จึงแสดงฤทธานุภาพ ลอนด้วยพระพุทธพจน์ต่างๆ พวกภิกษุณีไม่เคยเห็นฤทธานุภาพของท่าน จึงเฝ้าดูอยู่จนพลบค่ำ ต่อมา เมื่อเจ้าหน้าที่ปิดประตูเมือง พวกภิกษุณีได้พักแรมอยู่นอกเมือง พอรุ่งเช้าจึงพากันเข้าเมือง ชาวบ้านตำหนิพวกภิกษุณีเหล่านั้นว่า พักแรมกับภิกษุในอารามเพิ่งจะกลับ

---

[๑] **อุทเทส** หมายถึง สอนครุธรรม ๘ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๔๒/๓๓๑)
[๒] **ปริปุจฉา** หมายถึง อธิบายครุธรรม ๘ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๔๒/๓๓๑)

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ถ้าภิกษุแม้ได้รับการแต่งตั้งแล้ว เมื่อดวงอาทิตย์อัสดง ยังสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลายอยู่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. ภิกขุนูปัสสยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุไปสั่งสอนภิกษุณีถึงสำนักที่อยู่

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปสั่งสอนภิกษุณีถึงที่อยู่ พวกภิกษุณีตำหนิแล้วไปบอกแก่ภิกษุอื่น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเข้าไปที่สำนักภิกษุณีแล้วสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องภิกษุแสดงธรรมแก่ภิกษุณีอาพาธในสำนัก

เมื่อภิกษุผู้เถระเข้าไปเยี่ยมพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีผู้กำลังอาพาธ พระเถรีนิมนต์ภิกษุเหล่านั้นให้แสดงธรรม ภิกษุเหล่านั้นยำเกรงว่า การเข้าไปแสดงธรรมในที่อยู่ของภิกษุณีไม่สมควร จึงไม่แสดงธรรม ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเสด็จไปเยี่ยมพระเถรี ทรงทราบว่าพระเถรีไม่ผาสุกเพราะไม่ได้ฟังธรรม ต่อมา ทรงแสดงธรรมกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ มีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเข้าไปที่สำนักภิกษุณีแล้วสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย นอกสมัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้น คือ ภิกษุณีเป็นไข้

๔. อามิสสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุสั่งสอนภิกษุณีเพราะเห็นแก่อามิส

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เห็นภิกษุผู้เถระสั่งสอนภิกษุณีแล้วได้ปัจจัย ๔ จึงกล่าวหาภิกษุผู้เถระว่าสั่งสอนภิกษุณีเพราะเห็นแก่อามิส พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดกล่าวอย่างนี้ว่า "ภิกษุผู้เป็นเถระทั้งหลายสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลายเพราะเห็นแก่อามิส"* ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุผู้กล่าวหาภิกษุผู้สั่งสอนเพราะเห็นแก่ปัจจัย ๔ การสักการะ ความเคารพนับถือและการกราบไหว้บูชาตามปกติ
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

* **อามิส** ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัช การสักการะ ความเคารพนับถือ และการกราบไหว้บูชา (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๖๖/๓๓๖)

๕. จีวรทานสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุณีให้จีวรแก่ภิกษุณี

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุและภิกษุณี ๒ รูปเที่ยวบิณฑบาตไปตามถนนแห่งหนึ่งอยู่เป็นประจำจึงมีความคุ้นเคยกัน อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุเจ้าหน้าที่แจกจีวรกำลังแจกจีวร ภิกษุณีรูปนั้นไปรับโอวาทแล้วจึงเข้าไปหาภิกษุผู้คุ้นเคยกันรูปนั้น ท่านได้มอบจีวรผืนหนึ่งให้แก่ภิกษุณี ส่วนตนคงใช้จีวรผืนเดิม พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุรูปนั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุแลกเปลี่ยนจีวรกับภิกษุณี

เมื่อพวกภิกษุทราบพระพุทธบัญญัติ จึงไม่ยอมแลกเปลี่ยนจีวรกับพวกภิกษุณี พวกภิกษุณีตำหนิ พวกภิกษุนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงอนุญาตให้สหธรรมิก ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร และสามเณรี แลกเปลี่ยนจีวรกันได้ มีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ* ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน

---

* **ผู้ไม่ใช่ญาติ** ได้แก่ ไม่ใช่คนที่เกี่ยวข้องกันทางบิดามารดาตลอด ๗ ชั่วคน (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๗๗/๓๔๕)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุให้แก่ภิกษุณีที่เป็นญาติ
๒. ภิกษุแลก คือ เอาจีวรราคาถูกแลกจีวรราคาแพง หรือเอาจีวรราคาแพงแลกจีวรราคาถูก
๓. ภิกษุเป็นเจ้าของจีวรที่ภิกษุณีถือวิสาสะเอาไป
๔. ภิกษุเป็นเจ้าของจีวรที่ภิกษุณียืมเอาไป
๕. ภิกษุให้บริขารอื่น นอกจากจีวร
๖. ภิกษุให้แก่สิกขมานาหรือสามเณรี
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. จีวรสิพพนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุเย็บจีวรให้ภิกษุณี
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุทายีเป็นผู้ชำนาญการตัดเย็บจีวร เย็บจีวรให้ภิกษุณีรูปหนึ่ง ย้อมเสร็จแล้วเขียนภาพตามจินตนาการ[๑] ไว้ตรงกลาง สั่งให้เธอห่มจีวรผืนนั้นเดินตามภิกษุณีสงฆ์ในเวลาไปรับโอวาท ต่อมา เมื่อพวกชาวบ้านเห็นภาพนั้นจึงตำหนิว่า พวกภิกษุณีไร้ยางอาย ถึงกับเขียนภาพตามจินตนาการไว้ที่จีวร พวกภิกษุณีอื่นถามเธอว่าใครเป็นคนเขียนภาพ เมื่อทราบว่าพระอุทายีเขียน จึงตำหนิแล้วไปบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายี ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

[๑] **ภาพตามจินตนาการ** ได้แก่ ภาพคนกำลังเสพเมถุน (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๗๕/๓๓๖)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเย็บหรือใช้ให้เย็บจีวรให้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
วาด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเย็บจีวรให้ภิกษุณีที่เป็นญาติ
๒. ภิกษุเย็บหรือใช้ให้เย็บบริขารอื่น นอกจากจีวร
๓. ภิกษุเย็บจีวรให้สิกขมานาหรือสามเณรี
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. สังวิธานสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุชักชวนภิกษุณีเดินทางร่วมกัน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกับภิกษุณี ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนสามีภรรยาไปเที่ยวด้วยกัน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับภิกษุณี โดยที่สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องภิกษุเดินทางร่วมกับภิกษุณี

เมื่อพวกภิกษุณีจะเดินทางจากเมืองสาเกตไปกรุงสาวัตถีร่วมกับภิกษุ แต่พวกภิกษุไม่ยอมให้เดินทางไปพร้อมกัน จึงตามไปในภายหลัง ระหว่างทางถูกพวกโจรปล้นทำร้าย เมื่อไปถึงกรุงสาวัตถีจึงบอกแก่ภิกษุณีอื่น พวกภิกษุณีจึงบอกแก่ภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมกถา ทรงรับสั่งว่า หนทางที่พึงไปด้วยกองเกวียน น่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัว พระองค์ทรงอนุญาตให้เดินทางไกลด้วยกันกับภิกษุณี ได้มีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับภิกษุณี โดยที่สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง นอกสมัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้น คือ เป็นหนทางที่จะพึงไปด้วยกองเกวียน ที่รู้กันว่าน่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัว

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไปในสมัยที่ทรงอนุญาต
๒. ภิกษุไม่ได้ชักชวนกันไป
๓. ภิกษุไม่ได้ชักชวนแต่ภิกษุณีชักชวน
๔. ไปด้วยกันโดยไม่ได้นัดหมาย
๕. ภิกษุไปในคราวมีเหตุขัดข้อง[๑]
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๑] **มีเหตุขัดข้อง** หมายถึงมีภัยสงครามหรือเกิดความวุ่นวาย (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๔๕/๓๔๐)

๘. นาวาภิรูหนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุโดยสารเรือลำเดียวกับภิกษุณี

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ชักชวนภิกษุณีหลายรูปโดยสารเรือลำเดียวกัน ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนสามีภรรยาเล่นเรือลำเดียวกัน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดชักชวนภิกษุณีโดยสารเรือลำเดียวกัน ไปทวนน้ำหรือไปตามน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องภิกษุโดยสารเรือข้ามฟากกับภิกษุณี

พวกภิกษุณีจะเดินทางไกลจากเมืองสาเกตไปกรุงสาวัตถีร่วมกับภิกษุ ระหว่างทางต้องข้ามแม่น้ำ พวกภิกษุณีได้ขอโดยสารเรือข้ามแม่น้ำไปพร้อมกับพวกภิกษุ ภิกษุไม่ยอมให้ไปพร้อมกันแล้วข้ามไปก่อน ภิกษุณีเหล่านั้นข้ามไปภายหลัง ถูกพวกโจรปล้นทำร้าย เมื่อถึงกรุงสาวัตถีจึงบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีอื่น พวกภิกษุณีจึงได้ไปบอกแก่ภิกษุ พวกภิกษุนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ มีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดชักชวนภิกษุณีโดยสารเรือลำเดียวกัน ไปทวนน้ำหรือไปตามน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ข้ามฟาก

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุโดยสารเรือข้ามฟาก
๒. ภิกษุผู้ไม่ได้ชักชวนกันโดยสาร
๓. ภิกษุไม่ได้ชักชวน แต่ภิกษุณีชักชวน

๔. ภิกษุผู้โดยสารเรือโดยไม่ได้นัดหมาย ๕. ภิกษุไปในคราวมีเหตุขัดข้อง
๖. ภิกษุวิกลจริต ๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. ปริปาจิตสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีถูลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ภิกษุณีถูลนันทารับภัตตาหารประจำอยู่ในตระกูลแห่งหนึ่ง เธอทราบว่าตระกูลนั้นนิมนต์พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัจจายนะ พระมหาโกฏฐิตะ พระมหากัปปินะ พระมหาจุนทะ พระอนุรุทธะ พระเรวตะ พระอุบาลี พระอานนท์ พระราหุล จึงเข้าไปตำหนิว่า เมื่อมีพระเทวทัต พระโกกาลิกะ พระกฏโมรกติสสกะ พระขัณฑเทวีบุตร พระสมุทททัต...ขณะที่เธอกำลังพูดค้าง พอดีภิกษุผู้เถระเหล่านั้นเข้ามา เธอกลับพูดว่าถูกแล้ว คหบดีนิมนต์ภิกษุเถระผู้ใหญ่ทั้งนั้น คหบดีเห็นเธอพูดกลับกลอก จึงชักไล่ออกไป งดภัตตาหารที่เคยถวาย พวกภิกษุตำหนิพระเทวทัตว่า ทั้งที่รู้ยังฉันภัตตาหารที่ภิกษุณีแนะนำ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระเทวทัต ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ ฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม ต้องอาบัติปาจิตติย์

เรื่องภิกษุรับประเคนอาหาร

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งบวชที่กรุงราชคฤห์แล้วได้เดินทางไปยังตระกูลญาติ ภิกษุณีผู้ใกล้ชิดในตระกูลญาติได้บอกให้ถวายอาหารแก่ภิกษุรูปนั้น ท่านยำเกรงพระพุทธบัญญัติไม่รับประเคนจึงอดอาหาร ครั้นไปยังอารามได้บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุอื่น จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ ฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม ต้องอาบัติปาจิตติย์ เว้นไว้แต่ภัตตาหารที่คฤหัสถ์ปรารภไว้ก่อน

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุผู้ฉันบิณฑบาตที่คฤหัสถ์ปรารภไว้ก่อน
๒. ภิกษุผู้ฉันบิณฑบาตที่สิกขมานาหรือสามเณรินะนำไว้
๓. ภิกษุผู้ฉันอาหารทุกชนิด ยกเว้นข้าวสุก ขนมสด ข้าวตู ปลา เนื้อ
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. รโหนิสัชชสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุนั่งกับหญิงในที่ลับ ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อดีตภรรยาของพระอุทายีบวชเป็นภิกษุณี พระอุทายีชอบไปมาหาสู่กับภิกษุณีผู้เป็นอดีตภรรยา เวลานั้น ท่านนั่งในที่ลับกับภิกษุณีอดีตภรรยาสองต่อสอง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายี ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดนั่งในที่ลับ กับภิกษุณีสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุผู้มีบุรุษรู้เดียงสาอยู่เป็นเพื่อน
๒. ภิกษุยืน ไม่ได้นั่ง
๓. ภิกษุไม่ได้มุ่งว่าเป็นที่ลับ
๔. ภิกษุนั่งคิดเรื่องอื่น
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. โภชนวรรค

หมวดว่าด้วยโภชนะ

๑. อาวสถปิณฑสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุฉันภัตตาหารในที่พักแรม

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ในที่ไม่ไกลจากกรุงสาวัตถี สมาคมแห่งหนึ่งจัดภัตตาหารไว้ในที่พักแรม เช้าวันหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปบิณฑบาต เมื่อไม่ได้ภัตตาหารจึงไปยังที่พักแรมนั้น ชาวบ้านดีใจว่า นานๆ จะมีพระสงฆ์มา จึงถวายภัตตาหารต่อมา เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ไม่ได้ภัตตาหารจึงไปฉันภัตตาหารในที่นั้นอยู่ ๒-๓ วัน ปรึกษากันว่าจะกลับอารามทำไม พรุ่งนี้ก็ต้องมาอีก จึงอยู่ฉันในที่นั้นเป็นประจำ พวกเดียรถีย์จึงพากันหลีกไป ชาวบ้านตำหนิว่า พวกเขาได้จัดภัตตาหารไว้สำหรับสาธารณชน ไม่ใช่จัดไว้เพื่อพระสงฆ์เท่านั้น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุฉันภัตตาหารในที่พักแรม[๑] ได้มื้อเดียว ถ้าฉันเกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุอาพาธฉันในที่พักแรม

เมื่อพระสารีบุตรเดินทางไปกรุงสาวัตถี ในแคว้นโกศล ระหว่างทางชาวบ้านถวายภัตตาหารแก่ท่านในที่พักแรมแห่งหนึ่ง เมื่อฉันแล้วท่านอาพาธจนไม่อาจจะไปจากที่นั้นได้ วันที่ ๒ ชาวบ้านเตรียมภัตตาหารถวายอีก ท่านไม่รับประเคน จึงอดอาหาร เมื่อไปถึงกรุงสาวัตถี ได้เล่าเรื่องนั้นให้ภิกษุอื่นทราบ พวกภิกษุจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

---

[๑] **ภัตตาหารในที่พักแรม** คือ อาหารและเครื่องบา ที่ทายกจัดเตรียมไว้ในที่พักมีรั้วล้อม มีห้องเป็นสัดส่วนตั้งเดียงดังไว้สำหรับคนเดินทาง คนป่วย หญิงมีครรภ์และนักบวช (วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๐๓/๓๔๓)

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุไม่เป็นไข้ พึงอยู่ฉันภัตตาหารในที่พักแรมได้มื้อเดียว ถ้าฉันเกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุอาพาธ
๒. ภิกษุไม่อาพาธฉันมื้อเดียว
๓. ภิกษุเดินทางไป-มา แล้วแวะฉัน
๔. ภิกษุที่เจ้าของทานนิมนต์ให้ฉัน
๕. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาจัดไว้จำเพาะ
๖. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาไม่ได้จัดไว้อย่างเพียงพอ
๗. ภิกษุฉันภัตตาหารทุกชนิดยกเว้นโภชนะ ๕
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. คณโภชนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุฉันคณโภชน์

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระเทวทัต

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระเทวทัตและบริวารเสื่อมจากลาภสักการะ จึงได้ออกปากขอภัตตาหารในตระกูลต่างๆ มาฉัน ชาวบ้านตำหนิว่า พวกพระสมณศากยบุตรออกปากขอภัตตาหารมาฉัน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระเทวทัต ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคณโภชน์*

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุอาพาธฉันคณโภชน์

เมื่อชาวบ้านนิมนต์ภิกษุอาพาธให้ฉันภัตตาหาร ภิกษุเหล่านั้นยำเกรงต่อพระพุทธบัญญัติ จึงไม่รับประเคน พวกภิกษุจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคณโภชน์ เว้นไว้แต่สมัย† สมัยในข้อนั้น คือ เวลาเป็นไข้

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุฉันคณโภชน์ในคราวถวายจีวร

เมื่อชาวบ้านตระเตรียมภัตตาหารพร้อมด้วยจีวร เวลาจะถวายจีวรได้นิมนต์ภิกษุให้ฉัน พวกภิกษุยำเกรง ไม่ยอมรับนิมนต์จึงได้จีวรเพียงเล็กน้อย พวกภิกษุนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคณโภชน์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้‡ และสมัยที่ถวายจีวร

---

* **การฉันคณโภชน์ มีได้ ๒ กรณี** คือ ทายกนิมนต์ไปฉันและภิกษุออกปากขอภัตตาหารมาฉัน (วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๒/๔๓๔) (๑) ภิกษุ ๔ รูป ที่ทายกนิมนต์ไปฉันโดยออกชื่ออาหาร ภิกษุไปพร้อมกัน รับประเคนพร้อมกัน ฉันพร้อมกัน แต่ถือการรับประเคนพร้อมกันเป็นประมาณ ถ้ารับประเคนแยกกันไม่ต้องอาบัติ (๒) ภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ยืนหรือนั่งอยู่ด้วยกัน เห็นอุบาสกแล้วออกปากขอให้ถวายภัตตาหารแก่พวกตน จะขอพร้อมกันหรือไม่ จะไปพร้อมกันหรือไม่ จะฉันพร้อมกันหรือไม่ ก็ต้องอาบัติทั้งนั้น (วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๑๗-๒๑๘/๓๕๖-๓๕๗)

† คือ เว้นสมัยที่อนุญาต

‡ ภิกษุเท้าแตกก็จัดว่ายาพาธ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๑๘/๓๓๖)

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุฉันคณโภชน์ในคราวทำจีวร

เมื่อชาวบ้านนิมนต์ภิกษุผู้กำลังทำจีวรให้ฉันภัตตาหาร พวกภิกษุยำเกรง จึงมีพระปัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคณโภชน์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร และสมัยที่ทำจีวร

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุฉันคณโภชน์ในคราวเดินทางไกล

เมื่อชาวบ้านนิมนต์ภิกษุผู้เดินทางไกลให้ฉันภัตตาหาร พวกภิกษุยำเกรง จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคณโภชน์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร สมัยที่ทำจีวร และสมัยที่เดินทางไกล

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุฉันคณโภชน์ในคราวโดยสารเรือ

เมื่อชาวบ้านนิมนต์ภิกษุผู้โดยสารเรือให้ฉันภัตตาหาร พวกภิกษุยำเกรง จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคณโภชน์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร สมัยที่ทำจีวร สมัยที่เดินทางไกล และสมัยที่โดยสารเรือ

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุฉันคณโภชน์ในมหาสมัย*

เมื่อชาวบ้านเห็นภิกษุต่างถิ่นมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่กรุงราชคฤห์ จึงนิมนต์ให้ฉันภัตตาหาร พวกภิกษุขำเกรง จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย์ เพราะฉันคณโภชน์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร สมัยที่ทำจีวร สมัยที่เดินทางไกล สมัยที่โดยสารเรือ และมหาสมัย

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุฉันคณโภชน์ในคราวภัตตาหารของสมณะ

พระญาติร่วมสายโลหิตของพระเจ้าพิมพิสารทรงผนวชในสำนักอาชีวก วันหนึ่งเขาปรารถนาจะถวายภัตตาหารแก่นักบวชทุกลัทธิ จึงไปกราบทูลพระเจ้าพิมพิสารให้ทรงทราบ พระเจ้าพิมพิสารทรงรับสั่งให้นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เขาเข้าไปนิมนต์ภิกษุ พวกภิกษุขำเกรง จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย์ เพราะฉันคณโภชน์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร สมัยที่ทำจีวร สมัยที่เดินทางไกล สมัยที่โดยสารเรือ มหาสมัย และสมัยที่เป็นภัตตาหารของสมณะ

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุฉันในสมัย

๒. ภิกษุหลายรูปเที่ยวบิณฑบาตมาฉันร่วมกัน

---

* คราวมีภิกษุ ๒-๓ รูปเที่ยวบิณฑบาตพอเลี้ยงกัน เมื่อมีภิกษุรูปที่ ๔ มาด้วยไม่พอเลี้ยงกัน (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๑๘/๓๗๗)

๓. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายเป็นนิตย์
๔. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายตามสลาก
๕. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายในปักษ์
๖. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายในวันอุโบสถ
๗. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายในวันแรม ๑ ค่ำ
๘. ภิกษุฉันภัตตาหารทุกชนิด เว้นโภชนะ ๕
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. ปรัมปรโภชนสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุฉันปรัมปรโภชน์

ต้นบัญญัติ

เรื่องชายกรรมกร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา พวกชาวบ้านผลัดเปลี่ยนกันถวายภัตตาหารในกรุงเวสาลี กรรมกรยากจนคนหนึ่งต้องการถวายภัตตาหาร จึงเข้าไปขอทำงานกับนายจ้าง ตามปกตินายจ้างคนนั้นมีศรัทธาอยู่แล้ว เขาจึงให้ค่าจ้างแก่กรรมกรคนนั้นมากกว่าปกติ เมื่อได้ทรัพย์มา กรรมกรได้เข้าไปทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาค จัดเตรียมผลพุทรากับน้ำพุทราไว้จำนวนมาก เมื่อพวกภิกษุทราบว่ากรรมกรนิมนต์พระผู้มีพระภาค และได้เตรียมผลพุทรากับน้ำพุทราไว้จำนวนมาก จึงออกไปบิณฑบาตฉันแต่เช้า ชาวบ้านทราบเรื่องนั้นได้นำของเคี้ยวของฉันไปร่วมถวายด้วยอีกเป็นจำนวนมาก

ครั้นนั้น กรรมกรจัดเตรียมของเคี้ยวของฉันอย่างดี พอเสร็จเรียบร้อย จึงให้คนไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเสด็จไปที่อยู่ของกรรมกร ประทับนั่งบนอาสนะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ลำดับนั้น กรรมกรได้ถวายภัตตาหารที่โรงฉันแก่ภิกษุสงฆ์ แต่ภิกษุสงฆ์รับเอาเพียงเล็กน้อย เขาจึงบอกว่า โปรดอย่าได้คิดว่าเขายากจน เขาจัดเตรียมของเคี้ยวของฉันไว้อย่างเพียงพอ นิมนต์ภิกษุสงฆ์รับให้พอกับความต้องการ ภิกษุสงฆ์บอกว่าเหตุที่รับภัตตาหารน้อยก็เพราะว่าฉันออกไปบิณฑบาตฉันกันมาแล้ว กรรมกรจึงดำหนิว่าทำไมภิกษุสงฆ์รับนิมนต์ไว้ที่หนึ่งแล้วกลับไปฉันอีกที่หนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันปรัมปรโภชน์*

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุอาพาธฉันปรัมปรโภชน์

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งนำบิณฑบาตเข้าไปถวายภิกษุอาพาธ ภิกษุอาพาธไม่ยอมฉัน บอกว่ามีที่หวังว่าจะได้อาหารมาฉัน ยามสาย ทายกได้นำบิณฑบาตมาถวาย แต่ภิกษุอาพาธฉันไม่ได้ ดังที่ปรารถนา จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันปรัมปรโภชน์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุฉันปรัมปรโภชนในคราวถวายจีวร

ในคราวถวายจีวร พวกชาวบ้านตระเตรียมภัตตาหารพร้อมด้วยจีวร นิมนต์ภิกษุให้ฉันแล้วจึงถวายจีวร พวกภิกษุยำเกรงไม่รับนิมนต์จึงได้จีวรเพียงเล็กน้อย จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันปรัมปรโภชน์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ และสมัยที่ถวายจีวร

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุฉันปรัมปรโภชนในคราวทำจีวร

เมื่อชาวบ้านนิมนต์ภิกษุผู้ทำจีวรให้ฉันภัตตาหาร พวกภิกษุยำเกรง จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

---

* **ฉันปรัมปรโภชน์** คือ ภิกษุรับนิมนต์ฉันภัตตาหารของทายกรายหนึ่งแล้วไปฉันภัตตาหารของทายกอีกรายแล้วกลับมาฉันภัตตาหารของทายกรายแรก โดยไม่ได้มอบให้ภิกษุรูปอื่นไปแทน (กงฺขา.อ. (บาลี) ๒๔๖)

พระอนุบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันปรัมปรโภชน์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร และสมัยที่ทำจีวร

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุฉันในสมัย
๒. ภิกษุวิกัปภัตตาหารไว้ฉัน
๓. ภิกษุฉันปิณฑบาตที่รับนิมนต์ไว้ ๒-๓ แห่งรวมกัน
๔. ภิกษุฉันตามลำดับที่รับนิมนต์
๕. ชาวบ้านนิมนต์ให้ฉันในที่แห่งหนึ่งในตำบลนั้น
๖. สมาคมนิมนต์ให้ฉันในที่แห่งหนึ่งในสมาคมนั้น
๗. ภิกษุรับนิมนต์แต่บอกว่าจะรับภิกษา
๘. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายเป็นนิตย์
๙. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายตามสลาก
๑๐. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายในปักษ์
๑๑. ภิกษุฉันภัตตาหารที่ถวายวันอุโบสถ
๑๒. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายวันแรม ๑ ค่ำ
๑๓. ภิกษุฉันอาหารทุกชนิดเว้นโภชนะ ๕
๑๔. ภิกษุวิกลจริต
๑๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. กาณมาตุสิกขาบท

ว่าด้วยมารดาของนางกาณา

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุรับขนมหรืออาหารไม่รู้จักประมาณ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน มารดาของนางกาณายกนางกาณาให้เป็นภรรยาของชายหนุ่มคนหนึ่ง ต่อมา นางกาณากลับไปหามารดา สามีจึงส่งข่าวแจ้งให้นาง

กาณาริบกลับบ้าน มารดาของนางกาณาได้ทอดขนมให้เพื่อเอาไปเป็นของฝาก เมื่อขนมสุก มารดาของนางกาณาสั่งให้ถวายขนมแก่ภิกษุ พวกภิกษุไปบอกต่อๆกันให้มารับขนมจนขนมหมด ฝ่ายสามีของนางกาณาส่งข่าวมาบอกให้นางกาณากลับบ้านถึง ๓ ครั้ง นางกาณาก็ยังกลับไม่ได้เพราะรอมารดาทอดขนมให้ ต่อมา นางกาณาทราบว่า สามีได้พาหญิงอื่นมาเป็นภรรยา จึงยืนร้องไห้*

เวลานั้น พ่อค้าเกวียนกลุ่มหนึ่งเดินทางจากกรุงราชคฤห์ไปทางทิศตะวันตก อุบาสกคนหนึ่งโมกลุ่มพ่อค้าถวายบิณฑบาตแก่ภิกษุจนเสบียงหมด จึงบอกพ่อค้าอื่น ๆ ให้รอจนกว่าจะเตรียมเสบียงใหม่ พ่อค้าเหล่าอื่นไม่รอ ออกเดินทางไปก่อน เมื่ออุบาสกนั้นจัดเตรียมเสบียงเสร็จแล้วเดินทางไปภายหลังได้ถูกโจรปล้น พ่อค้าจึงตำหนิภิกษุว่าไม่รู้จักประมาณ ทำให้คนอื่นเดือดร้อน พระผู้มีพระภาคทรงทราบความเดือดร้อนของนางกาณาและพ่อค้าเกวียนนั้น รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถาม ทรงตำหนิพวกภิกษุ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ทายกนำขนมหรือข้าวตู[๕] มาปวารณาภิกษุผู้เข้าไปถึงตระกูล ภิกษุผู้ต้องการพึงรับได้เต็ม ๒-๓ บาตร ถ้ารับเกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ครั้นรับ ๒-๓ บาตรแล้วเมื่อนำออกจากที่นั้นแล้วพึงแบ่งปันกับภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นการทำที่สมควรในเรื่องนั้น

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุรับเต็ม ๒-๓ บาตร
๒. ภิกษุรับไม่เต็ม ๒-๓ บาตร
๓. ภิกษุรับของที่ไม่ได้จัดเตรียมไว้เพื่อส่งไปเป็นของกำนัล
๔. ภิกษุรับของที่ไม่ได้จัดเตรียมเป็นเสบียงเดินทาง

---

* ต่อมา นางกาณาได้กลับไปอยู่กับสามีของตนอีกตามเดิม (วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๓๐/๓๕๕).
๕ ข้าวตู ได้แก่ ของกินอย่างหนึ่งที่จัดเตรียมไว้เป็นเสบียงทาง (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๓/๓๙๐)

๕. ภิกษุรับของที่เหลือจากที่จัดเตรียมไว้เพื่อส่งไปเป็นของกำนัลหรือเป็นเสบียงเดินทาง
๖. ภิกษุรับของที่ทายกถวายเมื่อระงับการไปแล้ว
๗. ภิกษุรับของญาติหรือคนปวารณา
๘. ภิกษุรับเพื่อภิกษุอื่น
๙. ภิกษุรับของที่จ่ายมาด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน
๑๐. ภิกษุวิกลจริต
๑๑. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. ปฐมปวารณาสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุบอกห้ามภัตตาหารสิกขาบทที่ ๑

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุฉันอาหารในที่หนึ่งแล้วไปฉันต่อในที่อื่น

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พราหมณ์คนหนึ่งนิมนต์ภิกษุให้ฉันภัตตาหารที่บ้าน ภิกษุบางพวกฉันเสร็จแล้วพากันไปตระกูลญาติ บางพวกยังฉันต่อไปอีก บางพวกรับบิณฑบาตแล้วได้กลับไป ต่อมา พราหมณ์ชวนเพื่อนบ้านให้มารับประทานอาหาร บอกว่าจะเลี้ยงให้อิ่มหนำเหมือนกับที่ได้ถวายภัตตาหารแก่ภิกษุเลยทีเดียว เพื่อนบ้านบอกว่าพราหมณ์จะเลี้ยงพวกตนให้อิ่มหนำได้อย่างไรกัน แม้พวกภิกษุที่พราหมณ์นิมนต์ไปฉันก็ยังต้องไปที่เรือนของพวกตน บางพวกฉันอีก บางพวกนำปิณฑบาตกลับไป เมื่อพราหมณ์ทราบเรื่องนั้น จึงตำหนิภิกษุว่าฉันภัตตาหารของเขาแล้วยังไปฉันที่อื่นอีก เขาไม่สามารถจะถวายให้พอกับความต้องการหรือ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถาม ทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉัน ต้องอาบัติปาจิตติย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุฉันภัตตาหารที่เป็นเดนภิกษุอาพาธ

เมื่อภิกษุอาพาธหลายรูปไม่สามารถฉันภัตตาหารที่ภิกษุอื่นนำไปถวายได้ สมความปรารถนา พวกภิกษุจึงนำไปเททิ้ง พระผู้มีพระภาคทรงสดับเสียงการ้องเซ็งแซ่ ครั้นทรงทราบเรื่องนั้น จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันภัตตาหารที่เป็นเดนภิกษุอาพาธและผู้ไม่อาพาธได้ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยว หรือฉันของฉัน ที่ไม่เป็นเดน* ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุให้ทำเป็นของที่เป็นเดนแล้วฉัน
๒. ภิกษุรับประเคนด้วยตั้งใจจะทำเป็นของเป็นเดนก่อนจึงฉัน
๓. ภิกษุรับไปเพื่อภิกษุอื่น
๔. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เป็นเดนของภิกษุอาพาธ
๕. ภิกษุฉันของที่เป็นยามกาลิก สัตตาหกาลิกและยาวชีวิก เมื่อมีเหตุผลที่สมควร
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

* **ของที่ไม่เป็นเดน** ได้แก่ (๑) ของที่ภิกษุยังไม่ได้ทำให้เป็นกัปปิยะ (๒) ของที่ภิกษุยังไม่ได้รับประเคน (๓) ของที่ภิกษุยังไม่ได้ยกขึ้นส่งให้ (๔) ของที่อยู่นอกหัตถบาส (๕) ของที่ภิกษุยังไม่ได้ฉัน (๖) ของที่ภิกษุฉันเสร็จแล้วบอกห้าม ลุกจากอาสนะแล้ว (๗) ของที่ภิกษุยังไม่ได้กล่าวว่า ทั้งหมดนั่นพอแล้ว (๘) ของไม่เป็นเดนภิกษุใช้ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๙/๓๙๖) ส่วนของที่เป็นเดนก็พึงทราบโดยลักษณะที่ตรงกันข้าม (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๙/๓๙๖)

๖. ทุติยปวารณาสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุบอกห้ามภัตตาหารสิกขาบทที่ ๒
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุเพื่อนกันสองรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุผู้เป็นเพื่อนกันสองรูป เดินทางไปยังกรุงสาวัตถี รูปหนึ่งชอบประพฤติอนาจาร อีกรูปหนึ่งได้ตักเตือน รูปที่ชอบประพฤติอนาจารนักแค้นเคือง เมื่อถึงกรุงสาวัตถี มีสังฆภัตในสมาคมแห่งหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นเพื่อนไปฉันที่สมาคมแห่งนั้น ภิกษุรูปที่แค้นเคืองเข้าไปในตระกูลญาติ นำบิณฑบาตมารบเร้าให้ภิกษุที่เป็นเพื่อนกันฉัน ภิกษุผู้เป็นเพื่อนบอกว่าฉันอิ่มแล้ว ภิกษุผู้แค้นเคืองจึงรบเร้าให้เพื่อนฉันบิณฑบาตนั้นจนได้ แล้วกล่าวเหน็บแนมว่าดีแต่ตักเตือนคนอื่น ตนเองฉันเสร็จแล้วก็ยังฉันโภชนะที่เป็นเดนอีก แล้วบอกเรื่องนั้นให้ภิกษุอื่น ๆ ทราบ พระผู้มีพระภาคทรงทราบแล้ว ทรงตำหนิภิกษุรูปที่แค้นเคืองนั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ แต่ต้องการจะจับผิด นำของเคี้ยวหรือของฉันที่ไม่เป็นเดนไปปวารณาภิกษุผู้ฉันบอกห้ามภัตตาหารแล้ว โดยรบเร้าว่า "นิมนต์เถิดขอรับ ท่านจงเคี้ยวหรือฉัน" เมื่อเธอฉันแล้ว ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทำให้เป็นเดนแล้วถวายภิกษุอื่น
๒. ภิกษุให้ด้วยบอกให้ทำเป็นเดนก่อนฉัน
๓. ภิกษุให้ด้วยบอกให้นำไปถวายภิกษุอื่น
๔. ภิกษุให้ภัตตาหารที่เป็นเดนภิกษุอาพาธ
๕. ภิกษุให้ของที่เป็นยามกาลิก สัตตาหกาลิกและยาวชีวิก บอกให้ฉัน เมื่อมีเหตุผลสมควร
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. วิกาลโภชนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พวกชาวบ้านเห็นพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ไปคุมหารสพบนยอดเขาในกรุงราชคฤห์ จึงนิมนต์ให้สรงน้ำ ให้ลูบไล้ของหอม ให้ฉันภัตตาหาร พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์นำของเหล่านั้นกลับไปอารามแล้วบอกแก่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์คำหนิพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ว่าฉันอาหารในเวลาวิกาล พระผู้มีพระภาคทรงทราบแล้ว ทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถาม ทรงตำหนิพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันในเวลาวิกาล* ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุฉันของที่เป็นยามกาลิก สัตตาหกาลิก และยาวชีวิก เมื่อมีเหตุผลที่สมควร

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

* **เวลาวิกาล** หมายเอาตั้งแต่เที่ยงวันไปจนถึงอรุณขึ้น (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๔๙/๔๐๕)

๘. สันนิธิการกสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุสะสมโภชนาหาร

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระเวฬัฏฐสีสะ*

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระเวฬัฏฐสีสะผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ของพระอานนท์[๑] ยินดีการอยู่ป่า ท่านเที่ยวบิณฑบาตได้อาหารจำนวนมากจึงนำข้าวสุกไปตากแห้งเก็บไว้ที่อาราม เมื่อต้องการภัตตาหารก็นำข้าวแห้งมาแช่น้ำฉัน นาน ๆ จึงจะเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน พวกภิกษุดำหนิว่าท่านฉันอาหารที่สะสมไว้ แล้วนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิพระเวฬัฏฐสีสะ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันที่เก็บสะสมไว้[๒] ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเก็บของยาวกาลิกไว้ฉันได้ชั่วกาล[๓]
๒. ภิกษุเก็บของยามกาลิกไว้ฉันได้ชั่วยาม
๓. ภิกษุเก็บของสัตตาหกาลิกไว้ฉันได้ ๗ วัน
๔. ภิกษุฉันของยาวชีวิกเมื่อมีเหตุผลสมควร
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

* เขียน เพฬัฏฐสีสะ ก็มี

[๑] พระอานนท์ไม่ได้อุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๕๔)

[๒] ของที่สะสมไว้ ได้แก่ ของที่ภิกษุรับประเคนไว้ในวันนี้แล้วฉันในวันอื่น (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๕๔/๔๐๘)

[๓] ชั่วกาล คือ ชั่วเวลาตั้งแต่เช้า-เที่ยงวัน (วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๕๖/๓๗๘)

๙. ปณีตโภชนสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุขอกปากขออาหารอันประณีต

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ขอกปากขอโภชนะอย่างดีมาฉัน ชาวบ้านตำหนิว่า อาหารดีอาหารอร่อยใครจะไม่พอใจ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดขอกปากขอโภชนะอันประณีต คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม มาเพื่อตนแล้วฉัน ต้องอาบัติปาจิตติย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุอาพาธขอกปากขออาหารอันประณีต

เมื่อภิกษุอาพาธยำเกรงจึงไม่ยอมขอกปากขอโภชนาหารที่ประณีต เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ พระผู้มีพระภาคจึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่เป็นไข้ขอกปากขอโภชนะอันประณีต คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม มาเพื่อตนแล้วฉัน ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุอาพาธ

๒. ภิกษุอาพาธขอกปากขอมา หายจากอาพาธจึงฉัน

๓. ภิกษุฉันโภชนะที่เป็นเดนภิกษุอาพาธ ๔. ภิกษุออกปากขอจากญาติ
๕. ภิกษุออกปากขอจากคนปวารณา ๖. ภิกษุออกปากขอเพื่อภิกษุอื่น
๗. ภิกษุซื้อมาด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน ๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. ทันตโปนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับประเคนอาหารยกเว้นน้ำและไม้ชำระฟัน

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ภิกษุรูปหนึ่งถือข้อวัตรปฏิบัติว่าของทุกอย่างเป็นบังสุกุล อาศัยอยู่ในป่าช้า ไม่ปรารถนารับภัตตาหารที่มีคนถวาย ท่านนำเอาเครื่องเช่นตามป่าช้า โคนไม้หรือธรณีประตูมาฉัน ชาวบ้านตำหนิว่า ภิกษุนั้นอ้วนล่ำคงฉันเนื้อมนุษย์ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุรูปนั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดกลืนอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้ล่วงลำคอ ต้องอาบัติปาจิตติย์

เรื่องภิกษุไม่ต้องรับประเคนน้ำและไม้ชำระฟัน

เมื่อพวกภิกษุบำเกรงไม่ยอมรับน้ำและไม้ชำระฟัน จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดกลืนอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้ล่วงลำคอ ยกเว้นน้ำและไม้ชำระฟัน ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุใช้น้ำและไม้ชำระฟัน

๒. ภิกษุหยิบยามหาวิกัติ* ๔ อย่าง คือ คูถ มูตร เถ้า ดิน ฉันเองได้เมื่อมีเหตุผล แม้จะไม่มีผู้ถวาย

๓. ภิกษุวิกลจริต

๔. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. อเจลกวรรค
หมวดว่าด้วยนักบวชเปลือยกาย

๑. อเจลกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุนจกอาหารให้แก่นักบวชเปลือยกาย
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอานนท์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา พระอานนท์กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระสงฆ์มีของฉันเหลือเฟือ พระผู้มีพระภาคจึงได้รับสั่งให้แจกขนมเป็นทานแก่พวกคนกินเดน พระอานนท์บอกพวกคนกินเดนให้นั่งตามลำดับแล้วแจกขนมให้คนละชิ้น แจกขนม ๒ ชิ้นให้ปริพาชิกาคนหนึ่งถึง ๓ ครั้ง เพราะเข้าใจว่าชิ้นเดียว ปริพาชิกาอื่น ๆ จึงเข้าใจว่าปริพาชิกานั้นเป็นคู่รักของพระอานนท์ ต่อมา อาชีวกอีกคนหนึ่งเข้าไปที่เลี้ยงอาหาร ได้รับข้าวก้อนใหญ่จากภิกษุรูปหนึ่ง อาชีวกอีกคนหนึ่งถามว่าได้ข้าวก้อนใหญ่มาจากที่ไหน อาชีวกคนแรกตอบว่าได้มาจากที่เลี้ยงอาหารของคหบดีโล้น สาวกของสมณโคดม พวกอุบาสกจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ แล้วขออย่าให้ภิกษุแจกสิ่งของแก่พวกเดียรถีย์ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสเหตุ ๑๐ ประการที่พระองค์ทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลาย ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

* ภิกษุอาพาธหรือถูกสัตว์กัดต่อย หยิบอันได้โดยไม่ต้องรับประเคน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๖๘/๑๗๕)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดให้ของเคี้ยวหรือของฉันแก่อเจลก ปริพาชกหรือปริพาชิกา° ด้วยมือของตน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุใช้ผู้อื่นให้ มิได้ให้เอง
๒. ภิกษุวางให้
๓. ภิกษุให้ของไล้ทาภายนอก
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. อุยโยชนสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุส่งภิกษุอื่นกลับอารามก่อน

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุปนันทศากยบุตรชักชวนสัทธิวิหาริกของภิกษุที่เป็นพี่ชายไปบิณฑบาตด้วยกัน แต่ไม่ให้ทายกถวายอาหารแก่ภิกษุรูปนั้นแล้วสั่งให้กลับอารามไปก่อน เมื่อใกล้เวลาฉัน ภิกษุรูปนั้นไม่สามารถหาบิณฑบาตได้ จะไปรับอาหารที่เขาแจกในโรงฉันก็ไม่ทันจึงอดอาหาร เมื่อกลับไปอาราม จึงได้บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุอื่น ๆ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันทศากยบุตร ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

° **อเจลก** ได้แก่ ชีเปลือยในลัทธิปริพาชก **ปริพาชก** ได้แก่ นักบวชชายในลัทธิปริพาชก ยกเว้นภิกษุและสามเณร **ปริพาชิกา** ได้แก่ นักบวชหญิงในลัทธิปริพาชก ยกเว้นภิกษุณีและสามเณรี (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๗๑/๔๒๐)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดกล่าวชักชวนภิกษุว่า "ท่านจงมาเถิด พวกเราจะไปบิณฑบาตในหมู่บ้านหรือโนนิคม" แล้วให้ทายกถวายหรือไม่ให้ทายกถวายแก่เธอแล้วนิมนต์กลับด้วยกล่าวว่า "ท่านจงกลับไปเถิด พูดหรือนั่งกับท่านไม่ทำให้เราสบาย เราพูดหรือนั่งคนเดียวสบายกว่า" มิเหตุผลเพียงเท่านี้ ไม่มีอะไรอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุนิมนต์ให้กลับเพราะคิดว่าฉันด้วยกันสองรูป ภัตตาหารไม่พอ
๒. ภิกษุนิมนต์ให้กลับเพราะคิดว่ารูปนั้นพบของมีค่าแล้วจะโลภ
๓. ภิกษุนิมนต์ให้กลับเพราะคิดว่ารูปนั้นเห็นมาตุคามแล้วจะกำหนัด
๔. ภิกษุนิมนต์ให้กลับเพราะคิดจะให้นำข้าวต้ม ข้าวสวย หรือของเคี้ยวของฉันไปถวายภิกษุอาพาธ ผู้ดกค้าง หรือผู้เฝ้าวิหาร
๕. ภิกษุไม่ประสงค์จะประพฤติอนาจารแต่มีธุระจำเป็น
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. สโภชนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุเข้าไปแทรกแซงในที่ที่สามีภรรยาอยู่ด้วยกัน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุปนันทศากยบุตรไปยังบ้านเพื่อนนั่งสนทนาอยู่ในห้องนอนของภรรยาของเพื่อน ต่อมา เพื่อนเข้าไปหาท่านพร้อมสั่งภรรยาให้ถวายภัตตาหารแล้วนิมนต์ให้ท่านกลับ เมื่อภรรยาสังเกตท่าทีของสามี ทราบว่าสามีถูกราคะกลุ้มรุมจึงนิมนต์ให้พระอุปนันทะนั่งอยู่ต่อไป เพื่อนบอกให้พระอุปนันทะกลับไปถึง ๓ ครั้ง แต่ท่านไม่

ยอมกลับ ต่อมา เพื่อนไปบอกภิกษุอื่น ๆ ว่า พระอุปนันทศากยบุตรนั่งในห้องนอนกับภรรยาของตนนิมนต์ให้กลับก็ไม่ยอม พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันทศากยบุตร ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเข้าไปนั่งแทรกแซงในตระกูลที่สามีภรรยาอยู่ด้วยกัน[๑] ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุนั่งในเรือนใหญ่ห่างจากบานประตูเกินหัตถบาส
๒. ภิกษุนั่งในเรือนเล็กไม่ล้ำตรงกลางห้องนอน
๓. ภิกษุมีเพื่อนอยู่ด้วย
๔. ภิกษุนั่งในเรือนที่คนทั้งสองออกไปแล้ว
๕. ภิกษุนั่งในเรือนที่คนทั้งสองสร้างจากราคะ
๖. ภิกษุนั่งในที่ไม่ใช่ห้องนอน
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. รโหปฏิจฉันนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุปนันทศากยบุตรไปบ้านเพื่อน แล้วนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับภรรยาของเพื่อน เพื่อนตำหนิว่านั่งในที่ลับกับภรรยาของตน

---

[๑] สามีภรรยาทั้ง ๒ ยังไม่ปราศจากราคะ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๘๑/๔๒๔)

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันทศากยบุตร ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับมาตุคาม* ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุนั่งในที่ที่มีบุรุษรู้เดียงสาคนหนึ่งอยู่เป็นเพื่อน
๒. ภิกษุยืนไม่ได้นั่ง
๓. ภิกษุไม่ได้มุ่งให้เป็นที่ลับ
๔. ภิกษุนั่งคิดเรื่องอื่น
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. รโหนิสัชชสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุนั่งในที่ลับ
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุปนันทศากยบุตรไปที่บ้านเพื่อน แล้วนั่งบนอาสนะที่กำบังกับภรรยาของเพื่อน เพื่อนตำหนิว่านั่งในที่กำบังกับภรรยาของตน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันทศากยบุตร ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

* **มาตุคาม** ในสิกขาบทนี้หมายถึงหญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย โดยที่สุดกระทั่งเด็กหญิงที่เกิดในวันนั้น (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๘๖/๔๓๒)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดนั่งในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุนั่งในที่ที่มีบุรุษรู้เดียงสาคนหนึ่งอยู่เป็นเพื่อน
๒. ภิกษุยืน ไม่ได้นั่ง
๓. ภิกษุไม่ได้มุ่งที่ลับ
๔. ภิกษุนั่งคิดเรื่องอื่น
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๖. จาริตตสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับนิมนต์แล้วเที่ยวไปก่อนเวลาภัตตาหาร
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ตระกูลอุปัฏฐากของพระอุปนันท--ศากยบุตรนิมนต์พระอุปนันทะและภิกษุอื่นให้มาฉันภัตตาหารก่อนเวลาภัตตาหาร ขณะนั้น พระอุปนันทะเข้าไปเยี่ยมตระกูลในหมู่บ้าน ภิกษุอื่น ๆ บอกให้ทายกถวายภัตตาหารก่อน แต่ทายกให้รอจนกว่าพระอุปนันทะจะมา ครั้งที่ ๓ ก็ได้บอกให้ถวายภัตตาหารก่อนเวลาจะล่วงเลยไป แต่ทายกก็ให้รอจนกว่าพระอุปนันทะจะกลับมา ครั้นพระอุปนันทะมาใกล้เวลาฉันภัตตาหาร ภิกษุอื่น ๆ จึงฉันไม่ได้สมความปรารถนา พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุปนันทศากยบุตร ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหารอยู่แล้ว เที่ยวไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันภัตตาหาร ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องภิกษุเที่ยวไปบิณฑบาตกลับเวลาบ่าย

เมื่อตระกูลอุปัฏฐากของพระอุปนันทะส่งของเคี้ยวไปถวายสงฆ์ สั่งให้พระอุปนันทะถวายสงฆ์ เวลานั้น พระอุปนันทะไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้รับประเคนแล้วเก็บไว้รอพระอุปนันทะจะกลับมา ฝ่ายพระอุปนันทะคิดว่า พระผู้มีพระภาคทรงห้ามการเที่ยวไปในตระกูลก่อนเวลาภัตตาหาร จึงเข้าไปเยี่ยมตระกูลต่าง ๆ หลังเวลาภัตตาหาร กลับออกมาเวลาบ่าย อาหารจึงถูกส่งคืน จึงมีบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหารอยู่แล้ว เที่ยวไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันภัตตาหารหรือหลังเวลาฉันภัตตาหาร ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุเข้าไปในตระกูลในคราวถวายจีวร

เมื่อพวกภิกษุยำเกรงไม่ยอมเข้าไปในตระกูลในคราวถวายจีวร จึงมีบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหารอยู่แล้ว เที่ยวไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันภัตตาหาร หรือหลังเวลาฉันภัตตาหาร ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่ถวายจีวร

เรื่องอนุญาตให้เข้าไปในตระกูลในคราวทำจีวร

เมื่อภิกษุกำลังตัดเย็บจีวร ต้องการเข็มบ้าง ด้ายบ้าง มีดบ้าง แต่ยำเกรงไม่ยอมเข้าไปในตระกูล จึงมีบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหารอยู่แล้ว เที่ยวไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันภัตตาหาร หรือหลังเวลาฉันภัตตาหาร ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่ถวายจีวร และสมัยที่ทำจีวร

เรื่องบอกลาภิกษุที่มีอยู่ก่อนเข้าไปในตระกูล

เมื่อภิกษุหลายรูปอาพาธต้องการเภสัช ยำเกรงไม่ยอมเข้าไปในตระกูล จึงมีบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหารอยู่แล้ว ไปบอกกล่าวภิกษุที่มีอยู่[๑] เที่ยวไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันภัตตาหาร หรือหลังเวลาฉันภัตตาหาร ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่ถวายจีวร และสมัยที่ทำจีวร

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุฉันในสมัย
๒. ภิกษุบอกกล่าวภิกษุที่มีอยู่แล้วจึงเข้าไป
๓. ภิกษุไม่บอกกล่าว เพราะไม่มีภิกษุ
๔. ภิกษุเดินไปตามทางที่ผ่านเรือนผู้อื่น
๕. ภิกษุเดินไปตามทางที่ผ่านใกล้เรือน
๖. ภิกษุไปอาวาสอื่น
๗. ภิกษุไปสำนักภิกษุณีหรือสำนักเดียรถีย์
๘. ภิกษุไปโรงอาหาร
๙. ภิกษุไปเรือนที่เขานิมนต์
๑๐. ภิกษุไปในคราวมีเหตุขัดข้อง[๒]
๑๑. ภิกษุวิกลจริต
๑๒. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๑] ภิกษุที่มีอยู่ ได้แก่ ภิกษุที่อาจบอกกล่าวก่อนเข้าบ้านได้ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๐๐/๔๔๒)

[๒] เมื่อมีอันตรายแก่ชีวิตหรือพรหมจรรย์ ควรไป (วิ.อ. (นาลี) ๒/๓๐๒/๔๐๑)

๗. มหานามสิกขาบท

ว่าด้วยพระเจ้ามหานามสากยะ

ต้นบัญญัติ

เรื่องพระเจ้ามหานามะทรงปวารณาภิกษุสงฆ์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม พระเจ้ามหานามะมีเภสัชจำนวนมาก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคปวารณาสงฆ์ด้วยเภสัชตลอด ๔ เดือน ภิกษุต่างยำเกรงไม่กล้ารับการปวารณา ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตภิกษุทั้งหลายให้ยินดีการปวารณาด้วยปัจจัยตลอด ๔ เดือน เมื่อภิกษุออกปากขอเภสัชกับพระเจ้ามหานามะเพียงเล็กน้อย เภสัชของพระองค์ก็คงมีอยู่เหลือเฟือ พระเจ้ามหานามะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอีกเป็นครั้งที่ ๒ แล้วปวารณาสงฆ์ด้วยเภสัชต่อไปอีก ๔ เดือน ภิกษุต่างก็ยำเกรงไม่กล้ารับการปวารณา พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงอนุญาตภิกษุทั้งหลายให้ยินดีการปวารณาต่อไปอีก

เมื่อภิกษุออกปากขอเภสัชกับพระเจ้ามหานามะเพียงเล็กน้อย เภสัชของพระองค์ก็ยังมีอยู่เหลือเฟือเหมือนเดิม พระเจ้ามหานามะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอีกเป็นครั้งที่ ๓ แล้วปวารณาสงฆ์ด้วยเภสัชตลอดชีวิต พวกภิกษุต่างยำเกรงไม่รับการปวารณา พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตภิกษุทั้งหลายให้ยินดีการปวารณาเป็นนิตย์

ต่อมา เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์นุ่งห่มไม่เรียบร้อยไม่สำรวม ถูกพระเจ้ามหานามะตำหนิ คิดแค้นเคือง ปรึกษากันว่าจะทำให้พระเจ้ามหานามะทรงเก้อเขิน จึงเข้าไปขอเนยใส ๑ ทะนาน พระเจ้ามหานามะทรงบอกให้รอไปก่อน คนงานกำลังไปเอาเนยใสที่คอก พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พูดว่าถ้าไม่ต้องการถวายจะปวารณาไปทำไม พระเจ้ามหานามะทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุไม่เป็นไข้ พึงยินดีการปวารณาด้วยปัจจัยเพียง ๔ เดือน เว้นไว้แต่ปวารณาเป็นนิตย์ ถ้ายินดีเกินกว่ากำหนดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุขอเภสัชตามที่เขาปวารณาไว้
๒. ภิกษุขอเภสัชในราตรีตามที่เขาปวารณาไว้
๓. ภิกษุขอเภสัชที่เขาปวารณาพวกตนด้วยเภสัชเหล่านั้นและพวกตนก็ต้องการเภสัชนั้น
๔. ภิกษุขอเภสัชที่เขาปวารณาในราตรีผ่านไปแล้ว แต่ตนยังต้องการเภสัช
๕. ภิกษุขอเภสัชจากญาติ
๖. ภิกษุขอเภสัชจากคนปวารณา
๗. ภิกษุขอเภสัชเพื่อภิกษุอื่น
๘. ภิกษุขอเภสัชที่จ่ายมาด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

๘. อุยยุตตเสนาสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุไปดูกองทัพที่กำลังเคลื่อนออกไปรบ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงยกกองทัพออกไปรบ ทอดพระเนตรเห็นพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินมาแต่ไกลจึงตรัสถามว่ามาทำไม พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถวายพระพรว่ามาเยี่ยมพระองค์ พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่าไม่มีประโยชน์ที่ภิกษุจะมาเยี่ยมพระองค์ผู้ไฝ่การรบ ควรไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค พวกพลรบตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไปดูกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุไปในกองทัพเมื่อมีเหตุจำเป็น

เมื่อลุงของภิกษุรูปหนึ่งป่วยอยู่ในกองทัพ ส่งข่าวไปถึงภิกษุนั้นให้มาเยี่ยม ท่านยำเกรงไม่กล้าไปเยี่ยม พระพุทธองค์จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไปดูกองทัพ[๕] ที่เคลื่อนขบวนออกรบ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุผลที่สมควร

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุยืนดูอยู่ในอาราม
๒. ภิกษุดูกองทัพที่ยกผ่านมายังที่ที่ภิกษุยืน นั่ง หรือนอน
๓. ภิกษุเดินสวนทางไปเห็น
๔. ภิกษุดูเมื่อมีเหตุผลที่สมควร[๖]
๕. ภิกษุดูเมื่อคราวมีเหตุขัดข้อง
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๕] คำว่า กองทัพ ได้แก่ กองทัพช้าง กองทัพม้า กองทัพรถ กองทัพพลเดินเท้า ขบวนทัพที่เรียกว่า จตุรงคเสนา ได้แก่ (๑) พลช้าง มีบุรุษประจำหลังช้าง ๔ คน ประจำขาช้างข้างละ ๒ คน (๒) พลม้า มีบุรุษประจำหลังม้า ๑ คน ประจำขาม้าอีก ๒ คน (๓) พลรถ มีคนขับรถ ๑ คน นักรบ ๑ คน ผู้ดูแลสิ่มรถ ๒ คน (๔) พลเดินเท้า มีบุรุษถืออาวุธ ๔ คน (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๑๘/๔๕๓, วิ.อ. (บาลี) ๒/๓๑๘/๔๐๒)

[๖] เมื่อมีอันตรายต่อชีวิตหรือพรหมจรรย์ ภิกษุคิดว่าไปดูแล้วจะรอดพ้น (วิ.อ. (บาลี) ๒/๓๑๖/๔๐๓)

๙. เสนาวาสสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุพักอยู่ในกองทัพ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มีธุระต้องเดินผ่านกองทัพ ได้พักแรมอยู่ในกองทัพเกิน ๓ คืน พวกพลรบจึงดำหนิ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง เมื่อภิกษุมีเหตุผลจำเป็นต้องไปในกองทัพ ภิกษุนั้นพึงพักแรมอยู่ในกองทัพได้เพียง ๒-๓ คืน ถ้าพักแรมอยู่เกินกำหนดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุพักอยู่ ๒-๓ คืน
๒. ภิกษุพักอยู่ไม่ถึง ๒-๓ คืน
๓. ภิกษุพักอยู่ ๒-๓ คืน แต่ออกไปก่อนอรุณวันที่ ๓ แล้วกลับมาอีก
๔. ภิกษุอาพาธจึงพักอยู่
๕. ภิกษุอยู่ด้วยธุระของผู้เป็นไข้
๖. ภิกษุพักอยู่ในกองทัพที่ถูกข้าศึกล้อม
๗. ภิกษุถูกรบกวน[๑]
๘. ภิกษุพักอยู่ในคราวมีเหตุขัดข้อง
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๑] ถูกคนมีเวรหรืออมนุษย์รบกวน (วิ.อ. (บาลี) ๒/๓๑๙/๔๐๓)

๑๐. อุตโตธิกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุไปดูสนามรบ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พักแรมอยู่ในกองทัพ ๒-๓ คืน ไปที่สนามรบบ้าง ที่พักกองพลบ้าง ที่จัดขบวนทัพบ้าง ไปดูกองทัพที่จัดเป็นขบวนบ้าง ภิกษุรูปหนึ่งถูกลูกศรยิงในสนามรบ ชาวบ้านเยาะเย้ยว่ารบสนุกไหม ขณะที่แต้ม พวกพลรบจึงตำหนิ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ถ้าภิกษุพักอยู่ในกองทัพ ๒-๓ คืน เที่ยวไปในสนามรบก็ดี ที่พักพลก็ดี ที่จัดขบวนทัพก็ดี ไปดูกองทัพที่จัดขบวนเป็นขบวนแล้วก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุยืนดูอยู่ในอาราม
๒. ภิกษุดูกองทัพที่ยกผ่านมายังที่ที่ภิกษุยืน นั่งหรือนอน
๓. ภิกษุเดินสวนทางไปเห็น
๔. ภิกษุดูเมื่อมีเหตุผลที่สมควร
๕. ภิกษุดูเมื่อคราวมีเหตุขัดข้อง
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๖. สุราปานวรรค
หมวดว่าด้วยการดื่มสุรา
๑. สุราปานสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุดื่มสุราและเมรัย
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระสาคตะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกอยู่ในแคว้นเจตีย์ เสด็จไปยังหมู่บ้านภัททวดี ที่ท่าอัมพติตถะ มีนาค[๑] พิษร้ายอาศัยอยู่ที่อาศรมชฎิล เมื่อพระสาคตะเดินเข้าไปที่ท่าอัมพติตถะจนถึงอาศรมชฎิลแล้วเข้าไปในโรงไฟ ปูเครื่องลาดหญ้านั่งขัดสมาธิ นาคเห็นพระสาคตะเข้าไปจึงไม่ชอบใจ พ่นไฟใส่ พระสาคตะเข้าเตโชกสิณบังหวนควัน นาคทนไม่ได้จึงพ่นไฟสู้ พระสาคตะเข้าเตโชกสิณบังหวนควันจนสามารถปราบเดชของนาคได้ แล้วเดินไปทางหมู่บ้านภัททวดี

ต่อมา พระผู้มีพระภาคเสด็จจากหมู่บ้านภัททวดีไปกรุงโกสัมพี อุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงโกสัมพีทราบเรื่องที่พระสาคตะปราบนาค จึงมารับเสด็จแล้วพากันไปไหว้พระสาคตะถามว่าชอบฉันอะไร จะนำไปถวาย ขณะนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แนะนำชาวบ้านให้เตรียมสุราสีแดงชื่อกาโปติกะซึ่งเป็นของหายาก และเป็นที่ชอบใจของพวกภิกษุเตรียมไว้ทุกบ้าน พวกอุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงโกสัมพีได้เตรียมสุราสีแดงชื่อกาโปติกะไว้ทุกบ้าน พอเห็นพระสาคตะกำลังเดินบิณฑบาต จึงถวายสุราให้พระสาคตะดื่มจนท่านเมามายล้มนอนหมดสติอยู่ที่ประตูเมือง พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จออกมาพร้อมด้วยภิกษุหลายรูป ทอดพระเนตรเห็นพระสาคตะนอนกลิ้ง ทรงรับสั่งให้พาพระสาคตะไปอาราม พวกภิกษุช่วยกันนำพระสาคตะไปที่อาราม ให้ท่านนอนหันศีรษะไปทางพระผู้มีพระภาค แต่พระสาคตะพลิกกลับนอนหันเท้าไปทางพระผู้มีพระภาค

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงโทษแห่งการดื่มสุรา ตรัสว่า เมื่อก่อน พระสาคตะมีความเคารพยำเกรงพระองค์ แต่พอดื่มสุราจนเมาก็ไม่มีความเคารพยำเกรง ขณะนั้นแม้จะต่อสู้กับงูน้ำ พระสาคตะก็ทำไม่ได้ แล้วตรัสว่า น้ำที่ดื่มเข้าไปแล้วทำให้ความจำวิปริต ไม่สมควรดื่มเลย ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

[๑] นาค หรือ อสรพิษ คือ สัตว์มีพิษที่เขี้ยว หมายถึง งู (วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๙/๒๓๐)

พระบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย์ เพราะดื่มสุราและเมรัย[๕]

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุดื่มยาดองที่มีสี กลิ่น รส เหมือนน้ำเมาแต่ไม่ใช่น้ำเมา
๒. ภิกษุดื่มน้ำเมาเจือในแกง เนื้อ หรือน้ำมัน
๓. ภิกษุดื่มน้ำเมาเจือน้ำอ้อยหรือมะขามป้อม
๔. ภิกษุดื่มยาดองอริฏฐะ[๖] ซึ่งคล้ายน้ำเมาแต่ไม่ใช่น้ำเมา
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. อังคุลิปโตทกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุใช้นิ้วมือจี้กันเล่น

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้นิ้วมือจี้ภิกษุรูปหนึ่ง ในกลุ่มภิกษุสัตตรสวัคคีย์ให้หัวเราะจนเหน็ดเหนื่อยหายใจไม่ทันจนถึงมรณภาพ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

[๕] **สุรา** ได้แก่ สุราที่ทำจากแป้ง ขนม ข้าวสุก สุราหมักแป้งเชื้อเหล้าหรือที่ผสมเครื่องปรุงหลายอย่าง ส่วน "**เมรัย**" ได้แก่ น้ำหมักดองดอกไม้ ผลไม้ น้ำผึ้ง อ้อยงบ หรือที่ผสมเครื่องปรุงหลายอย่าง (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๒๘/๔๖๕)

[๖] **ยาดองอริฏฐะ** คือดองด้วยน้ำมะขามป้อม มีกลิ่น รสคล้ายน้ำเมาแต่ไม่ใช่น้ำเมา (วิ.อ. (บาลี) ๒/๓๒๙/๔๐๔)

พระบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะใช้นิ้วมือจิ้

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่ประสงค์จะให้หัวเราะ จับต้องกายเมื่อมีเหตุจำเป็น

๒. ภิกษุวิกลจริต ๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. หัสสธัมมสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุเล่นน้ำ
ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับอยู่ที่ปราสาทชั้นบนกับพระนางมัลลิกาเทวี ทอดพระเนตรเห็นพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์กำลังเล่นน้ำอยู่ในแม่น้ำอจิรวดี จึงตรัสกับพระนางมัลลิกาว่าพระอรหันต์กำลังเล่นน้ำ พระนางมัลลิกากราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคคงยังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบท หรือไม่ภิกษุเหล่านั้นก็ยังไม่ทราบพระบัญญัติ พระเจ้าปเสนทิโกศลดำริหาอุบายจะให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องนั้น โดยไม่ต้องเสด็จไปกราบทูลให้ทรงทราบ จึงรับสั่งให้นิมนต์พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์มาเฝ้า แล้วถวายน้ำอ้อยงบแก่ภิกษุเหล่านั้น ให้นำไปถวายแด่พระผู้มีพระภาค เมื่อพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์นำน้ำอ้อยงบไปถวาย พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า พระเจ้าปเสนทิโกสลพบภิกษุเหล่านั้นที่ไหน ครั้นทรงทราบเรื่องนั้น จึงทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นแล้วทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะว่ายน้ำเล่น

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่ประสงค์จะเล่นน้ำ
๒. ภิกษุดำลง ผุดขึ้น หรือลอยในน้ำเมื่อมีเหตุจำเป็น
๓. ภิกษุจะข้ามฟากจึงดำลง ผุดขึ้นหรือลอยในน้ำ
๔. ภิกษุว่ายน้ำในคราวมีเหตุขัดข้อง
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. อนาทริยสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุไม่เอื้อเฟื้อ (ภิกษุดื้อรั้น)

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระฉันนะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม พระฉันนะมีความประพฤติไม่เหมาะสม ภิกษุอื่นตักเตือนก็ไม่ยอมเชื่อ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระฉันนะ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย์ เพราะไม่เอื้อเฟื้อ*

---

* **ความไม่เอื้อเฟื้อ** มี ๒ อย่าง ได้แก่ ความไม่เอื้อเฟื้อต่อบุคคลและความไม่เอื้อเฟื้อต่อธรรม (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๔๒/๔๗๔)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุผู้กล่าวว่า อาจารย์ของพวกตนเรียนและสอบถามกันมาอย่างนี้

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. ภิงสาปนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำให้ตกใจ
ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำให้พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ตกใจร้องไห้ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดทำให้ภิกษุตกใจ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่ต้องการจะทำให้ตกใจ นำรูป เสียง กลิ่น รสหรือสัมผัสที่น่ากลัวเข้าไปใกล้

๒. ภิกษุไม่ต้องการจะทำให้ตกใจ บอกทางกันดารเพราะโจร สัตว์ร้ายหรือปีศาจ

๓. ภิกษุวิกลจริต

๔. ภิกษุต้นบัญญัติ

๖. โขติกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุก่อไฟผิง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เภสกฬาวัน สถานที่ให้อภัยแก่หมู่เนื้อ เขตเมืองสุงสุมารคิระ แคว้นภัคคะ วันหนึ่งในฤดูหนาว พวกภิกษุก่อไฟผิงที่ขอนไม้ใหญ่ งูเห่าเลื้อยออกมาจากโพรงใบขอนไม้ ไล่พวกภิกษุหนีกันชุลมุน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดต้องการผิงไฟ ก่อหรือใช้ให้ก่อไฟ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุอาพาธก่อไฟผิง

เมื่อภิกษุอาพาธต้องการผิงไฟแต่ยำเกรง จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ต้องการผิงไฟ ก่อหรือใช้ให้ก่อไฟ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุตามประทีปได้

เมื่อพวกภิกษุยำเกรงในการจุดประทีป การก่อไฟผิง การติดไฟในเรือนไฟ จึงมีบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ต้องการผิงไฟ ก่อหรือใช้ให้ก่อไฟ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุผลที่สมควร

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุอาพาธ
๒. ภิกษุผิงไฟที่ผู้อื่นก่อไว้
๓. ภิกษุผิงไฟถ่านที่ไม่มีเปลว
๔. ภิกษุตามประทีปหรือติดไฟในเรือนไฟ เพราะมีเหตุ
๕. ภิกษุก่อไฟในคราวมีเหตุขัดข้อง[๑]
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. นหานสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุสรงน้ำ
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระเจ้าพิมพิสาร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ภิกษุหลายรูปสรงน้ำที่ตโปทาราม โดยไม่ทราบว่าพระเจ้าพิมพิสารประทับรอจะทรงสนานอยู่อีกด้านหนึ่ง เมื่อพวกภิกษุสรงน้ำเสร็จก็พลบค่ำพอดี พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงสนานพระเศียร เมื่อประตูเมืองปิด จึงต้องประทับแรมอยู่นอกเมือง พอเช้าตรู่ ได้เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทั้งที่เครื่องประทินในพระวรกายยังไม่จางหาย ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบเหตุที่พระเจ้าพิมพิสารเสด็จมาแต่เช้า ได้ทรงแสดงธรรมีกถาให้ท้าวเธอทรงร่าเริงในธรรมีกถามากขึ้น ต่อมาพระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

[๑] มีสัตว์ เนื้อร้ายหรืออมนุษย์มาทำร้าย (วิ.อ. (บาลี) ๒/๓๕๖/๔๐๘)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดยังไม่ถึงครึ่งเดือน อาบน้ำ ต้องอาบัติปาจิตติย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุสรงน้ำในคราวที่อากาศร้อน

เมื่อพวกภิกษุยำเกรงไม่ยอมสรงน้ำในคราวอากาศร้อนอบอ้าว นอนทั้งที่ร่างกายซุ่มเหงื่อ ทำให้จีวรหรือเสนาสนะเสียหาย จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดยังไม่ถึงครึ่งเดือน สรงน้ำ ต้องอาบัติปาจิตติย์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง และเดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครึ่ง เป็นสมัยที่ร้อน เป็นสมัยที่อบอ้าว

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุสรงน้ำในคราวอาพาธ

เมื่อภิกษุอาพาธไม่ยอมสรงน้ำ ทำให้ไม่ผาสุก จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดยังไม่ถึงครึ่งเดือน สรงน้ำ ต้องอาบัติปาจิตติย์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ (๑) ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง และเดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครึ่ง เป็นสมัยที่ร้อน เป็นสมัยที่อบอ้าว (๒) สมัยที่เป็นไข้

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุสรงน้ำในคราวทำงาน

เมื่อภิกษุหลายรูปทำงานยำเกรงไม่ยอมสรงน้ำ จำวัดทั้งที่ร่างกายยังซุ่มเหงื่อ ทำให้จีวรหรือเสนาสนะเสียหาย จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดยังไม่ถึงครึ่งเดือน สรงน้ำ ต้องอาบัติปาจิตติย์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ (๑) ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง และเดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครึ่ง เป็นสมัยที่ร้อนเป็นสมัยที่อบอ้าว (๒) สมัยที่เป็นไข้ (๓) สมัยที่ทำงาน

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุสรงน้ำในคราวเดินทางไกล

เมื่อภิกษุหลายรูปเดินทางไกลยำเกรงไม่ยอมสรงน้ำ จำวัดทั้งที่ร่างกายยังซุมเหงื่อ ทำให้จีวรหรือเสนาสนะเสียหาย จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดยังไม่ถึงครึ่งเดือน สรงน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ (๑) ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง และเดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครึ่ง เป็นสมัยที่ร้อน เป็นสมัยที่อบอ้าว (๒) สมัยที่เป็นไข้ (๓) สมัยที่ทำงาน (๔) สมัยที่เดินทางไกล

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุสรงน้ำในคราวมีพายุฝุ่น

เมื่อภิกษุตัดเย็บจีวรอยู่ในที่แจ้ง ถูกลมฝุ่นเปรอะเปื้อน ฝนตกประปราย พวกเธอยำเกรงไม่ยอมสรงน้ำ นอนทั้งที่ร่างกายเปรอะเปื้อน ทำให้จีวรหรือเสนาสนะเสียหาย จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดยังไม่ถึงครึ่งเดือน สรงน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย สมัยในข้อนั้น คือ (๑) ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง และเดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครึ่ง เป็นสมัยที่ร้อน[๑] เป็นสมัยที่อบอ้าว[๒] (๒) สมัยที่เป็นไข้[๓] (๓) สมัยที่ทำงาน[๔] (๔) สมัยที่เดินทางไกล[๕] (๕) สมัยที่มีพายุฝุ่น

---

๑ **สมัยที่ร้อน** คือ ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖๔/๔๘๘)

๒ **สมัยที่อบอ้าว** คือ เดือนแรกแห่งฤดูฝน (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖๔/๔๘๘)

๓ ภิกษุที่ไม่ได้สรงน้ำแล้วรู้สึกไม่ผาสุก (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖๔/๔๘๘)

๔ โดยที่สุดแม้การกวาดบริเวณ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖๔/๔๘๘)

๕ ระยะทางครึ่งโยชน์ ชื่อว่าทางไกล (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖๗/๔๘๘)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุสรงน้ำในสมัย
๒. ภิกษุสรงน้ำในช่วงครึ่งเดือน
๓. ภิกษุสรงน้ำในช่วงเกินกว่าครึ่งเดือน
๔. ภิกษุข้ามฝั่งจึงสรงน้ำ
๕. ภิกษุสรงน้ำในปัจจันตชนบททุกแห่ง
๖. ภิกษุมีเหตุขัดข้อง
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๘. ทุพพัณณกรณสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำจีวรใหม่ให้เสียสี

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุและปริพาชกจำนวนมากเดินทางจากเมืองสาเกตไปกรุงสาวัตถี ระหว่างทางถูกพวกโจรปล้น เจ้าหน้าที่จับพวกโจรได้พร้อมของกลาง แล้วส่งข่าวไปยังภิกษุให้นำจีวรคืนไป แต่ภิกษุจำจีวรของตนไม่ได้ ถูกคนดำหนิ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงแสดงธรรมีกถาให้เหมาะสมกับเรื่องนั้น ตรัสอำนาจ ๑๐ ประการแห่งการบัญญัติสิกขาบท ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุได้จีวรใหม่[๑] พึงใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี ๓ ชนิดอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สีเขียวคราม สีโคลน หรือสีดำคล้ำ มาทำให้เสียสี ถ้าภิกษุไม่ใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี ๓ ชนิด มาทำให้เสียสี ใช้ลอยจีวรใหม่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

[๑] คำว่า **ใหม่** หมายถึงผ้าที่ยังไม่ทำพินทุกัปปะ (วิ. มหา. (ไทย) ๒/๓๖๙/๔๙๑) การทำกัปปพินทุ คือ การทำจุดเป็นวง อย่างใหญ่เท่าแววตานกยูง อย่างเล็กเท่าหลังตัวเรือดที่มุมจีวร ด้วยสีเขียว สีตมหรือสีดำคล้ำ เพื่อทำให้จีวรเสียสีหรือมีดำหนิ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๓๖๘-๓๖๙/๔๑๐)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทำให้เสียสีแล้วปุงห่ม
๒. ภิกษุห่มจีวรที่มีพินทุกัปปะเลือนหายไป
๓. ภิกษุห่มจีวรที่ทำพินทุกัปปะไว้ แต่เก่าคร่ำคร่า
๔. ภิกษุห่มจีวรที่ไม่ได้ทำพินทุกัปปะไว้ แต่เย็บติดกับจีวรที่ทำพินทุกัปปะ
๕. ภิกษุนุ่งห่มผ้าปะ ผ้าทาบ หรือผ้าดาม
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. วิกัปปนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุวิกัปจีวร
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุปนันทศากยบุตรวิกัปจีวรให้แก่ภิกษุสัทธิวิหาริกของภิกษุที่เป็นพี่น้องกัน แล้วใช้สอยจีวรที่ยังไม่ได้ถอนผ้าที่วิกัป[๑] ภิกษุรูปนั้นได้แจ้งเรื่องนั้นให้ภิกษุอื่นทราบพระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้ว ทรงตำหนิพระอุปนันทะ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

[๑] **วิกัป** คือ วิธีการเพื่อป้องกันอาบัติ ตามปกติภิกษุใช้ผ้านุ่งห่มได้เพียง ๓ ผืน ได้แก่ สังฆาฏิ อุตตราสงค์และอันตรวาสก ผ้านอกจากนี้ เรียกว่าผ้าอติเรก เก็บไว้ใช้สอยได้ไม่เกิน ๑๐ วัน ถ้าต้องการใช้สอยต่อไปจะต้องวิกัป หมายถึงยกให้ผู้อื่นมีกรรมสิทธิ์ร่วม ผู้อื่นที่รับไปก็ต้องให้คืนไว้ใช้สอย ในกรณีนี้ถ้าเป็นสมัยจีวรกาลไม่ต้องวิกัป ใช้ได้ตลอดไปจนกว่าจะหมดจีวรกาล (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๐-๔๗๐/๒-๘. วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๖๙/๑๔๖-๑๕๕) วิกัปมี ๒ อย่าง คือ (๑) วิกัปต่อหน้า (๒) วิกัปลับหลัง (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๗๔/๔๙๕)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดวิกัปจีวรด้วยตนเองแก่ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร หรือสามเณรี* แล้วโอ้สอยจีวรที่ยังมิได้ปัจจุทธรณ์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุใช้สอยจีวรที่ผู้รับวิกัปคืนให้หรือใช้สอยจีวรด้วยความคุ้นเคยกับผู้รับวิกัป
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. จีวรอปนิธานสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุซ่อนจีวร
ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นำเอาบาตรบ้าง จีวรบ้างของพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ไปซ่อนแล้วหัวเราะเยาะ พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์จึงร้องไห้ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเอาบาตร จีวร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็มหรือประคดเอวของภิกษุไปซ่อน ไซ้ให้เอาไปซ่อน โดยที่สุดแม้มุ่งล้อเล่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

* **สิกขมานา** ได้แก่ สามเณรีที่มีอายุครบ ๑๘ ปี ก่อนอุปสมบทเป็นภิกษุณีจะต้องรักษาสิกขาบท ๖ ประการเป็นเวลา ๒ ปี **สามเณร** ได้แก่ ชายผู้ดำรงเพศอย่างภิกษุ แต่สมาทานศีล ๑๐ **สามเณรี** ได้แก่ หญิงที่บวชเป็นสามเณร (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๗๔/๔๙๔)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่ประสงค์จะล้อเล่น ๒. ภิกษุเก็บบริขารที่ผู้อื่นวางไว้ไม่ดี

๓. ภิกษุเก็บไว้ด้วยหวังจะสั่งสอนแล้วคืนให้

๔. ภิกษุวิกลจริต ๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. สัปปาณกวรรค
หมวดว่าด้วยการจงใจปลงชีวิตสัตว์
๑. สัญจิจจสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุจงใจปลงชีวิตสัตว์

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุทายี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุทายีเคยเป็นนักยิงธนู ท่านไม่ชอบนกกา ยิงนกกาตัดหัวเอามาเสียบหลาวเรียงกัน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระอุทายี ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดจงใจปลงชีวิตสัตว์* ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่จงใจฆ่า ๒. ภิกษุฆ่าเพราะลืมสติ

---

* สัตว์ ในที่นี้ หมายถึง สัตว์ดิรัจฉาน (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๘๔/๕๐๒)

๓. ภิกษุไม่รู้สึกตัว
๔. ภิกษุไม่ประสงค์จะฆ่า
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. สัปปาณกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุใช้สอยน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทั้งที่ทราบว่าน้ำมีสัตว์มีชีวิตก็ยังบริโภค[๑] พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ว่าน้ำมีสัตว์มีชีวิต ก็ยังบริโภค ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่
๑. ภิกษุไม่รู้ว่าน้ำมีสัตว์มีชีวิต
๒. ภิกษุรู้ว่าน้ำไม่มีสัตว์มีชีวิต
๓. ภิกษุรู้อยู่ว่าสัตว์มีชีวิตจะไม่ตายเพราะการบริโภค
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๑] คำว่า **บริโภค** ในสิกขาบทนี้ หมายถึง ดื่ม ใช้ล้างบาตร เอาบาตรข้าวต้มร้อนแช่ให้เย็น อาบ หรือลงไปดุยน้ำในดวะหัง ในสระโบกขรณี ทำให้เกิดคลื่น (วิ.อ. (บาลี) ๒/๓๘๗/๔๑๒)

๓. อุกโกฏนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรื้อฟื้นอธิกรณ์ขึ้นพิจารณาใหม่

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทั้งที่ทราบอยู่ก็ยังรื้อฟื้นอธิกรณ์ที่สงฆ์ตัดสินถูกต้องแล้วเพื่อพิจารณาใหม่ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ รื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ตัดสินไปแล้วอย่างถูกต้อง[๑] เพื่อพิจารณาใหม่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุรู้ว่ากรรมนั้นทำไม่ถูกต้อง แยกกันทำหรือทำแก่ผู้ไม่ควรแก่กรรม จึงรื้อฟื้น
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๑] **อธิกรณ์ที่ตัดสินไปแล้วอย่างถูกต้อง** ได้แก่ อธิกรณ์ที่ตัดสินโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตถุศาสน์ (วิ.มหา. (ไทย) ๓/๓๙๘/๕๐๗)

๔. ทุฏฐุลลสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุปกปิดอาบัติชั่วหยาบ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุปนันทศากยบุตรต้องอาบัติเพราะมิเจตนาทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน[๑] บอกภิกษุสัทธิวิหาริกผู้เป็นพี่น้องกันให้ช่วยปกปิดเรื่องนั้นเอาไว้ ต่อมา ภิกษุอีกรูปหนึ่งต้องอาบัตินั้น กำลังขอปริวาสต่อสงฆ์เพื่อออกจากอาบัตินั้นเหมือนกัน ท่านพบภิกษุผู้เป็นสัทธิวิหาริก บอกว่าตนต้องอาบัติเพราะมิเจตนาทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน กำลังขอปริวาสสงฆ์ จึงได้ทราบว่า ภิกษุทุกรูปที่ต้องอาบัตินั้นต้องปฏิบัติเหมือนกัน ดังนั้น จึงเล่าเรื่องที่พระอุปนันทะสั่งให้ตนปกปิดอาบัติ ภิกษุผู้อยู่ปริวาสพอทราบว่าภิกษุนั้นปกปิดอาบัติของพระอุปนันทะ จึงไปบอกภิกษุเหล่าอื่น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุผู้ปกปิดอาบัตินั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ ปกปิดอาบัติชั่วหยาบ[๒] ของภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุคิดว่าสงฆ์จะวิวาทบาดหมาง จึงไม่บอก
๒. ภิกษุคิดว่าสงฆ์จะแตกแยกร้าวราน จึงไม่บอก
๓. ภิกษุคิดว่าผู้นี้กักขฬะหยาบคายจะทำอันตรายแก่ชีวิตหรือพรหมจรรย์ จึงไม่บอก

---

[๑] หมายถึง อาบัติสังฆาทิเสสสิกขาบทแรก (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๔/๒๔๙)
[๒] **อาบัติชั่วหยาบ** ได้แก่ อาบัติปาราชิก และอาบัติสังฆาทิเสส (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๙๙/๕๑๑)

๔. ภิกษุไม่พบภิกษุอื่นที่สมควร จึงไม่บอก
๕. ภิกษุไม่ต้องการปกปิด แต่ยังไม่ได้บอก
๖. ภิกษุคิดว่าเขาจักปรากฏด้วยกรรมของตนเอง จึงไม่บอก
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. อูนวีสติวัสสสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุอุปสมบทให้บุคคลมีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี

ต้นบัญญัติ
เรื่องเด็กชายอุบาลี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน บิดามารดาของเด็กชายอุบาลีปรึกษากันว่า เมื่อตนล่วงลับไปแล้ว อุบาลีจะอยู่สุขสบายไม่ลำบากได้อย่างไร ตกลงกันว่า ถ้าเด็กชายอุบาลีเรียนเขียนหนังสือ นิ้วมือจะระบม หากเรียนวิชาคำนวณ จะแน่นหน้าอก หากเรียนวิชาเกี่ยวกับการเงิน นัยน์ตาจะปวด พระสมณศากยบุตรมีลักษณะนิสัยที่ดี มีความประพฤติเรียบร้อย ฉันอาหารดี นอนในห้องมิดชิด ถ้าให้เด็กชายอุบาลีบวชในสำนักของพระสมณศากยบุตร เมื่อตนล่วงลับไป เขาคงอยู่สุขสบายไม่ต้องลำบาก เด็กชายอุบาลีได้ยินคำสนทนาของบิดามารดา จึงไปชักชวนเพื่อนให้ไปบวชเป็นภิกษุ อีก ๑๖ คน° เด็กเหล่านั้นเข้าไปขออนุญาตบิดามารดาออกบวช

ครั้นบวชแล้ว ในเวลาใกล้รุ่ง ภิกษุบวชใหม่เหล่านั้นลุกขึ้นร้องให้ขออาหาร พวกภิกษุจึงบอกว่า รอให้สว่างเสียก่อน ถ้ามีข้าวต้มจะได้ข้าวต้ม ถ้ามีข้าวสวยจะได้ข้าวสวย ถ้ามีของเคี้ยวก็จะได้ของเคี้ยว แต่ถ้าไม่มีอะไรเลยก็ต้องเที่ยวบิณฑบาตมาฉัน ภิกษุบวชใหม่ยังคงร้องให้ขออาหาร แล้วถ่ายอุจจาระปัสสาวะเปรอะเปื้อนเสนาสนะ

° เด็กชายอุบาลีเป็นหัวหน้าเด็กอีก ๑๖ คน เมื่อบวชทั้งหมดแล้วจึงมี ๑๗ รูป เรียกว่า สัตตรสวัคคีย์ (วิ.ม. (ไทย) ๔/๙๙/๑๕๒)

ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องนั้น ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายแล้วตรัสว่า บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี ยังไม่อดทน ไม่อดกลั้นต่อความเย็น ความร้อน ความหิว ความกระหาย สัมผัสจากเหลือบ ยุง ลม แดด สัตว์เสื้อยคลาน ถ้อยคำว่าร้าย ถ้อยคำที่ฟังแล้วไม่ดี ความรู้สึกทางกายที่เกิดขึ้นเป็นทุกข์ แสนสาหัส รุนแรง เผ็ดร้อน ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ แทบคร่าชีวิต แต่บุคคลผู้มีอายุครบ ๒๐ ปี จึงสามารถอดทนต่อสิ่งเหล่านั้นได้ ทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นแล้วทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ อุปสมบทให้บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี[๕] บุคคลนั้นไม่เป็นอันอุปสมบท[๖] และภิกษุเหล่านั้นควรถูกตำหนิ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเข้าใจบุคคลอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี ว่ามีอายุครบ ๒๐ ปี จึงอุปสมบทให้
๒. ภิกษุเข้าใจบุคคลอายุครบ ๒๐ ปี ว่ามีอายุครบ ๒๐ ปี จึงอุปสมบทให้
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๕] อายุครบ ๒๐ ปี กำหนดนับเอาตั้งแต่วันที่ถือปฏิสนธิ เมื่อจิตดวงแรกเกิดในครรภ์มารดา (วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๐๘/๔๑๙)

[๖] **บุคคลนั้นไม่เป็นอันอุปสมบท** หมายความว่า คนที่พระอุปัชฌาย์พร้อมการกสงฆ์ จะรู้หรือไม่ก็ตามบวชให้นั้น ไม่เป็นอันได้รับการอุปสมบท พระอุปัชฌาย์ต้องอาบัติปาจิตติย์ การกสงฆ์ต้องอาบัติทุกกฏ (กงฺขา.อ. (บาลี) ๒๘๙)

๖. เถยยสัตถสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุเดินทางไกลร่วมกับพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พ่อค้าเกวียนกลุ่มหนึ่งต้องการเดินทางจากกรุงราชคฤห์ไปทางทิศตะวันตก ภิกษุรูปหนึ่งขอเดินทางไปกับพ่อค้าเหล่านั้น ทั้งที่ทราบว่าพ่อค้าเหล่านั้นคิดหลีกเลี่ยงภาษี เจ้าหน้าที่เก็บภาษีทราบเรื่องนั้นจึงดักจับพวกพ่อค้าริบเอาของกลาง สอบสวนภิกษุรูปนั้นแล้วปล่อยตัวไป ครั้นภิกษุนั้นไปถึงกรุงสาวัตถีได้บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุเหล่าอื่น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุรูปนั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ ชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับกลุ่มพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร โดยที่สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเดินทางโดยไม่ได้ชักชวน

๒. คนทั้งหลายชักชวน ภิกษุไม่ได้ชักชวน

๓. ภิกษุไปผิดเวลานัดหมาย

๔. ภิกษุเดินทางในคราวมีเหตุขัดข้อง

๕. ภิกษุวิกลจริต

๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. สังวิธานสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุชักชวนเดินทางร่วมกับมาตุคาม

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไปกรุงสาวัตถี ผ่านทางประตูหมู่บ้านแห่งหนึ่ง หญิงคนหนึ่งทะเลาะกับสามีหนีออกจากบ้านเดินตามภิกษุรูปนั้นไป ต่อมา สามีของหญิงนั้นไปถามพวกชาวบ้านว่าเห็นหญิงรูปร่างอย่างนั้นบ้างไหม พอทราบว่านางเดินไปกับบรรพชิต จึงติดตามไปจับภิกษุรูปนั้นทุบตีแล้วปล่อยไป ท่านนั่งบ่นอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง หญิงนั้นบอกสามีว่าตนเดินมาเอง ไม่ได้ตามภิกษุนั้น แล้วให้สามีขอขมาภิกษุ เมื่อภิกษุนั้นไปถึงกรุงสาวัตถีบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุเหล่าอื่น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุรูปนั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับมาตุคาม โดยที่สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเดินทางโดยไม่ได้ชักชวน
๒. มาตุคามชักชวน ภิกษุไม่ได้ชักชวน
๓. ภิกษุไปผิดเวลานัดหมาย
๔. ภิกษุเดินทางกับมาตุคามในคราวมีเหตุขัดข้อง
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๘. อริฏฐสิกขาบท
ว่าด้วยพระอริฏฐะกล่าวคู่พระผู้มีพระภาค
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอริฏฐะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอริฏฐะผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานแร้ง เกิดความเห็นผิดว่าตนรู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว สิ่งที่ตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตราย ไม่เป็นอย่างนั้น ภิกษุเหล่าอื่นตักเตือนว่าอย่ากล่าวคู่พระผู้มีพระภาค สิ่งที่ตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตรายแก่ผู้ซ่องเสพนั้นเป็นความจริง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กามทั้งหลายมีความบ่ายินดีน้อย มีทุกข์และความคับแค้นมาก กามเปรียบเหมือนร่างโครงกระดูก เหมือนชิ้นเนื้อ เหมือนคบเพลิงหญ้า เหมือนหลุมถ่านเพลิง เหมือนความฝัน เหมือนของที่ยืมมา เหมือนผลไม้คาดัน เหมือนเขียงหั่นเนื้อ เหมือนหอกหลาว เหมือนหัวงู แต่พระอริฏฐะคงยืนกรานอยู่เหมือนเดิม[๑] พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิพระอริฏฐะ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดกล่าวอย่างนี้ว่า "เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมดามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมก่ออันตรายก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ซ่องเสพได้จริงไม่" ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า "ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวคู่พระผู้มีพระภาค การกล่าวคู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสอย่างนั้น ท่าน พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมที่ก่ออันตรายว่าเป็นธรรมก่ออันตรายไว้โดยประการต่าง ๆ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่ออันตรายแก่ผู้ซ่องเสพได้จริง" ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ ก็ยังยืนยันอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละทิฏฐินั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละทิฏฐินั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สละ ต้องอาบัติปาจิตติย์

---

[๑] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๓๔/๒๔๕, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒/๔๓ พระอริฏฐะไม่ยอมสละทิฏฐิ ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม จึงลาสิกขา

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุยังไม่ถูกสวดสมนุภาสน์ ๒. ภิกษุยอมสละ
๓. ภิกษุวิกลจริต ๔. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. อุกขิตตสัมโภคสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุคบหาภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทั้งที่ทราบยังคบหากับพระอริฏฐะผู้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาค สงฆ์ยังไม่ได้ทำกรรมอันสมควร ยังไม่ยอมสละทิฏฐินั้น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ก็ยังคบหา อยู่ร่วม หรือนอนร่วมกับภิกษุผู้กล่าวตู่อย่างนั้น ผู้ที่สงฆ์ยังมิได้ทำธรรมอันสมควร[๑] ยังไม่ยอมสละทิฏฐินั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุต่อไปนี้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุรู้ว่าไม่ได้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม

---

[๑] **ผู้ที่สงฆ์ยังมิได้ทำธรรมอันสมควร** คือ ภิกษุนั้นถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแล้ว แต่สงฆ์ยังมิได้เรียกเข้าหมู่ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๒๔/๔๓๓)

๒. ภิกษุรู้ว่าถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม แต่สงฆ์เรียกเข้าหมู่แล้ว
๓. ภิกษุรู้ว่าย่อมสละทิฏฐินั้น ๔. ภิกษุผู้วิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. กัณฏกสิกขาบท

ว่าด้วยสามเณรกัณฏกะถูกสงฆ์นาสนะ(ให้สึก)

ต้นบัญญัติ
เรื่องสามเณรกัณฏกะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน สามเณรกัณฏกะมีความเห็นผิดว่าได้รู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว (สามเณรกัณฏกะมีความเห็นเหมือนพระอริฏฐะ) พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิสามเณรกัณฏกะ ทรงรับสั่งให้ขับไล่สามเณรกัณฏกะ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทั้งที่ทราบก็ยังปลอบโยน ให้มาอุปัฏฐากพวกตนบ้าง คบหาบ้าง เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องนั้นทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทที่ ๗๐

พระบัญญัติ

ถ้าสมณุทเทสกล่าวอย่างนี้ว่า "เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมดามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตรายก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ซ่องเสพได้จริงไม่" สมณุทเทสนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนว่า "ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาค การกล่าวตู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสอย่างนั้น สมณุทเทส พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมที่ก่ออันตรายว่าเป็นธรรมก่ออันตรายไว้โดยประการต่าง ๆ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่ออันตรายแก่ผู้ซ่องเสพได้จริง" สมณุทเทสนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังคงยืนยันอยู่อย่างนั้น สมณุทเทสนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนว่า "สมณุทเทส ตั้งแต่วันนี้เธอไม่พึงอ้างพระผู้มีพระภาคว่าเป็นศาสดา และเธอจะไม่มีการนอนร่วมกัน ๒-๓ คืนกับภิกษุทั้งหลายเหมือนสมณุทเทสเหล่าอื่นได้ เธอจงไปที่อื่น เธอจงไปให้พ้น" ก็ ภิกษุใดรู้อยู่ ก็ยังปลอบโยน

สมณุทเทสผู้ถูกสงฆ์นาสนะ* แล้วอย่างนั้น ใช้เธอให้อุปัฏฐาก คบหา หรือนอนร่วม ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุรู้ว่าสามเณรไม่ถูกสงฆ์นาสนะ ๒. ภิกษุรู้ว่า สามเณรสละทิฏฐินั้น
๓. ภิกษุวิกลจริต ๔. ภิกษุต้นบัญญัติ

๘. สหธัมมิกวรรค
หมวดว่าด้วยผู้ประพฤติธรรม
๑. สหธัมมิกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุตักเตือนภิกษุผู้ร่วมประพฤติธรรมโดยชอบ
ต้นบัญญัติ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม พระฉันนะประพฤติไม่สมควร พวกภิกษุจึงตักเตือน ท่านกล่าวว่าจะยังไม่ศึกษาในสิกขาบทนั้น จนกว่าจะได้สอบถามพระวินัยธร พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิพระฉันนะ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนโดยชอบธรรม กล่าวว่า "กระผมจะยังไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้ จนกว่าจะได้สอบถามภิกษุรูปอื่นผู้ฉลาด ผู้เป็นวินัยธร" ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ศึกษาพึงรู้ พึงสอบถาม พึงพิจารณา นี้เป็นการกระทำที่สมควรในเรื่องนั้น

---

* คำว่า **นาสนะ** หมายถึง ให้ฉิบหาย ได้แก่ การลงโทษภิกษุ มี ๓ วิธี ได้แก่ (๑) ลิงคนาสนะ ให้สึก (๒) ทัณฑกรรมนาสนะ ลงโทษ (๓) สังวาสนาสนะ ไล่ออกจากหมู่ สามเณรกัณฏกะถูกไล่ออกจากสำนัก (วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๒๘/๔๒๐-๔๒๑)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุกล่าวว่าตนจักรู้ จักศึกษา ๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. วิเลขนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุต้าหนิติเตียนสิกขาบท

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ได้ตรัสวินัยกถา ทรงพรรณนาคุณแห่งพระวินัย ตรัสสรรเสริญการเรียนพระวินัย ทรงพรรณนาคุณของพระอุบาลีโดยประการต่างๆ จึงเป็นเหตุให้ภิกษุที่เป็นเถระ นวกะ หรือมัชฌิมะ พากันไปเรียนพระวินัยกับพระอุบาลีเถระ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ปรึกษากันว่า ถ้าพวกภิกษุเหล่านั้นรู้พระบัญญัติในพระวินัย ก็จักมาแนะนำพวกตนได้ ดังนั้น พวกตนจะดูหมิ่นพระวินัย จึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น ดูหมิ่นว่าสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ไม่มีประโยชน์ เป็นไปเพื่อความรำคาญ เพื่อความลำบากและความยุ่งยาก พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง เมื่อมีภิกษุสวดปาติโมกข์อยู่ ภิกษุใดกล่าวอย่างนี้ว่า “สิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ทียกขึ้นแสดงเหล่านี้ จะมีประโยชน์อะไร ย่อมเป็นไปเพื่อความรำคาญ เพื่อความลำบาก เพื่อความยุ่งยาก” ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะดูหมิ่นสิกขาบท

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่ประสงค์จะดูหมิ่นแต่กล่าวตามเหตุว่าจงเรียนพระสูตร พระคาถาหรือพระอภิธรรมไปก่อน ภายหลังจึงเรียนพระวินัย

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. โมหนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุแสร้งทำเป็นไม่รู้

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ประพฤติไม่สมควร คิดว่า ภิกษุเหล่าอื่นจงเข้าใจพวกตนว่าต้องอาบัติเพราะไม่ทราบ เมื่อภิกษุสวดพระปาติโมกข์จึงบอกว่า พวกตนเพิ่งทราบว่าธรรมนั้นมาในพระปาติโมกข์ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง เมื่อมีภิกษุสวดปาติโมกข์อยู่ทุกกึ่งเดือน ภิกษุใดกล่าวอย่างนี้ว่า "กระผมเพิ่งรู้เดี๋ยวนี้เองว่า ธรรมแม้นี้มาในสูตร นับเนื่องในสูตร มีการสวดทุกกึ่งเดือน" ถ้าภิกษุเหล่าอื่นจำภิกษุนั้นได้ว่า "เมื่อมีภิกษุสวดปาติโมกข์อยู่ ภิกษุนี้เคยนั่งอยู่ ๒-๓ ครั้งมาแล้ว ไม่จำต้องกล่าวถึงมากครั้งยิ่งกว่า" ภิกษุนั้นย่อมไม่พ้นเพราะความไม่รู้ แต่ภิกษุนั้นจะต้องอาบัติใดเพราะประพฤติไม่เหมาะสมนั้น พึงปรับอาบัตินั้นตามธรรม และพึงยกโมหาโรปนกรรม[๑] ขึ้นมาปรับเพิ่มให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า "ท่าน ไม่ใช่ลาภของท่าน ท่านได้ไม่ดี ที่เมื่อมีภิกษุสวดปาติโมกข์อยู่ ท่านไม่ใส่ใจฟังให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดี" ต้องอาบัติปาจิตติย์ เพราะแสร้งทำเป็นไม่รู้

---

[๑] **โมหาโรปนกรรม** หมายถึง กิริยาแสร้ง รู้แต่ทำเป็นไม่รู้ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๔๔/๔๑๘)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุยังไม่ได้ฟังพระปาติโมกข์โดยพิสดาร
๒. ภิกษุฟังพระปาติโมกข์โดยพิสดารไม่ถึง ๓ ครั้ง
๓. ภิกษุไม่ประสงค์แสร้งทำเป็นไม่ทราบ
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. ปฑารสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำร้ายภิกษุ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์
ต้นบัญญัติ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์โกรธไม่พอใจ ทำร้ายพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์จนร้องไห้ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดโกรธไม่พอใจ ทำร้าย*ภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

* **ทำร้าย** ในสิกขาบทนี้ หมายถึง ของเนื่องด้วยกายหรือของที่โยนไป โดยที่สุดใช้กลีบอุบลทำร้าย ต้องอาบัติปาจิตติย์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๔๕/๕๔๗) ภิกษุมีจิตปฏิพัทธ์ทำร้ายมาตุคามด้วยกาย ต้องอาปัตติสังฆาทิเสส (วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๔๒/๔๑๙)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุถูกเบียดเบียน ประสงค์จะป้องกันตัว จึงทำร้าย*

๒. ภิกษุวิกลจริต ๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. ตลสัตติกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุเงื้อฝ่ามือขึ้นทำทีว่าจะทำร้าย

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์โกรธไม่พอใจเงื้อฝ่ามือขึ้นจะทำร้ายพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดโกรธ ไม่พอใจ เงื้อหอกคือฝ่ามือ*ให้ภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุผู้ถูกเบียดเบียน ประสงค์จะพ้นจึงเงื้อหอกคือฝ่ามือ

๒. ภิกษุวิกลจริต ๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

* ภิกษุขับไล่โจรที่มาทำร้าย ใช้ค้อนตีโจรจนเขาตาย ไม่ต้องอาบัติ แม้ในกรณีที่สัตว์ทำร้ายก็เช่นเดียวกัน (วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๕๓/๔๓๐)

* ภิกษุงื้อกาย ของเบียงด้วยกาย หรือโดยที่สุดกลืนอุบล ต้องอาบัติปาจิตติย์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๕๖/๕๖๐)

๖. อมูลกสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุใส่ความด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใส่ความภิกษุอื่นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดใส่ความภิกษุด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล[๑] ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเข้าใจว่าเป็นเรื่องจริง ใส่ความเองหรือใช้ให้ใส่ความ
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. สัญจิจจสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุจงใจก่อความรำคาญ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จงใจก่อความรำคาญแก่พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ อ้างพระบัญญัติที่ห้ามภิกษุสงฆ์บวชให้คนที่มีอายุไม่ถึง ๒๐ ปี

---

[๑] คำว่า **ไม่มีมูล** คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้สงสัย (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๑/๔๖๓)

พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์อายุไม่ครบ ๒๐ ปี บวชมาแล้วจึงเป็นอนุปสัมบัน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดจงใจก่อความรำคาญให้แก่ภิกษุด้วยหวังว่า "เธอจักไม่มีความผาสุกแม้ชั่วครู่ด้วยอุบายนี้" ประสงค์เพียงเท่านี้ ไม่มีอะไรอื่น ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่ประสงค์ก่อความรำคาญพูดว่า "ท่านคงจะบวชเมื่อมีอายุไม่ถึง ๒๐ ปี คงจะฉันอาหารในเวลาวิกาล คงจะดื่มน้ำเมา คงจะนั่งในที่ลับกับมาตุคาม ท่านจงรู้เองเถิด อย่าได้มีความรำคาญภายหลังเลย"

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. อุปัสสุติสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุแอบฟังภิกษุทะเลาะกัน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทะเลาะกับภิกษุผู้มีศีล ด้วยเรื่องที่ภิกษุผู้มีศีลกล่าวว่าเป็นผู้ไม่มีความละอาย จึงถามว่าเหตุไรจึงกล่าวหาพวกตนภิกษุผู้มีศีลถามว่า ทราบเรื่องนั้นมาจากที่ไหน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ตอบว่า ยืนแอบฟังภิกษุรูปนั้นนั่นแหละ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดยืนแอบฟังภิกษุผู้บาดหมาง ทะเลาะวิวาทกัน ด้วยตั้งใจว่า "เราจะฟังคำที่ภิกษุพวกนี้กล่าว" ประสงค์เพียงเท่านี้ ไม่มีอะไรอื่น ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเดินไปด้วยหวังว่าจะฟังคำของภิกษุเหล่านั้นแล้วจักงดเว้น ระงับหรือปลดเปลื้องตนเอง

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. กัมมปฏิพาหนสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุคัดค้านกรรมที่ถูกต้อง

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ประพฤติไม่สมควร เมื่อสงฆ์จะลงโทษภิกษุ ได้ถูกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์คัดค้าน ต่อมา สงฆ์ประชุมกันด้วยธุระบางอย่าง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มัวตัดเย็บจีวรไม่มีเวลาไปร่วมประชุม จึงมอบฉันทะ(ความเห็นชอบ)ให้ภิกษุรูปหนึ่งไปแทน สงฆ์ได้ลงโทษภิกษุรูปนั้น เมื่อภิกษุรูปนั้นกลับไปบอกเรื่องนั้นให้พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์กล่าวว่าพวกตนไม่ได้มอบฉันทะเพื่อให้สงฆ์ลงโทษภิกษุรูปนั้น ถ้ารู้ว่าสงฆ์จะลงโทษ ตนจะไม่ยอมให้ฉันทะ ภิกษุอื่น ๆ ตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่า เมื่อให้ฉันทะไปเพื่อลงโทษอย่างถูกต้องแล้วกลับติเตียนในภายหลัง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดให้ฉันทะเพื่อกรรมที่ทำถูกต้อง[๑]แล้ว กลับติเตียนในภายหลัง ต้องอาปัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุรู้ว่าสงฆ์ลงโทษไม่ชอบธรรม แยกกันทำ หรือลงโทษภิกษุผู้ไม่ควรลงโทษจึงติเตียน

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. ฉันทังอทัตวาคมนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุไม่ให้ฉันทะแล้วหลีกไป
ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน สงฆ์ประชุมกันด้วยธุระบางอย่าง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มัวตัดเย็บจีวรไม่มีเวลาไปร่วมประชุม จึงมอบฉันทะให้ภิกษุรูปหนึ่งไปแทน ต่อมา สงฆ์ตั้งญัตติแล้วประกาศว่าจะลงโทษภิกษุรูปนั้น ภิกษุรูปนั้นไม่รอให้สงฆ์ลงโทษ ไม่ให้ฉันทะลุกหนีไปเสียก่อน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

[๑] **กรรมที่ทำถูกต้อง** ได้แก่ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรมและญัตติจตุตถกรรม ที่สงฆ์ทำโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตถุศาสน์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๗๖/๕๗๒)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใด เมื่อยังมีเรื่องที่ต้องวินิจฉัยในสงฆ์° ไม่ให้ฉันทะแล้วลุกจากอาสนะไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุจากไปด้วยคิดว่าสงฆ์จะบาดหมางวิวาทกัน
๒. ภิกษุจากไปด้วยคิดว่าสงฆ์จะแตกแยกร้าวราน
๓. ภิกษุจากไปด้วยคิดว่าสงฆ์จะทำกรรมไม่ชอบธรรม แยกกันทำ หรือลงโทษภิกษุผู้ไม่ควร
๔. ภิกษุอาพาธจึงจากไป
๕. ภิกษุจากไปด้วยกิจที่จำเป็นของภิกษุอาพาธ
๖. ภิกษุปวดอุจจาระปัสสาวะแล้วจากไป
๗. ภิกษุไม่ดั้งใจทำให้กรรมเสียไป จากไปด้วยคิดจะกลับมาอีก
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๑. ทัพพสิกขาบท
ว่าด้วยสงฆ์ถวายจีวรแก่พระทัพพมัลลบุตร

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระทัพพมัลลบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระทัพพมัลลบุตรเป็นผู้จัดแจงเสนาสนะและแจกภัตตาหารแก่สงฆ์ ท่านมีจีวรเก่า สงฆ์จึงถวายจีวรผืนหนึ่งแก่ท่าน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์

° **เรื่องที่ต้องวินิจฉัยในสงฆ์** ได้แก่ (๑) เรื่องที่โจทก์แจ้งไว้ แต่ยังไม่ได้วินิจฉัย (๒) เรื่องที่ตั้งญัตติไว้แล้ว (๓) กรรมวาจายังสวดค้างอยู่ (วิ.มหา. (ไทย) (๒/๔๘๑/๕๓๕)

คำหนิสงฆ์ว่าน้อมลาภไปเพราะความคุ้นเคยกัน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดร่วมกับสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ให้จีวรไปแล้วกลับติเตียนในภายหลังว่า "พวกภิกษุน้อมลาภที่เป็นของสงฆ์ไปตามความคุ้นเคยกัน" ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุตำหนิสงฆ์ที่มักทำไปเพราะมีอคติ

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๒. ปริณามนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุน้อมลาภของสงฆ์ไปเพื่อประโยชน์แก่บุคคล

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน สมาคมแห่งหนึ่งในกรุงสาวัตถีเตรียมภัตตาหารพร้อมด้วยจีวรไว้ถวายแก่พระสงฆ์ประจำปี พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปรบเร้าให้พวกเขาถวายจีวรแก่ตน สมาคมแจ้งว่าจะไม่ถวาย เพราะได้เตรียมภิกษาพร้อมด้วยจีวรไว้ถวายพระสงฆ์เป็นประจำทุกปี พวกภิกษุฉัพพัคคีย์กล่าวว่า ทายกของพระสงฆ์มีหลายคน ภัตตาหารของสงฆ์ก็มีจำนวนมาก พวกภิกษุอาศัยสมาคมจึงอยู่ที่นั้น ถ้าสมาคมไม่ยอมถวายแก่พวกตน ใครเล่าจะถวาย จึงบอกให้สมาคมถวายจีวรแก่พวกตน

เมื่อถูกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์รบเร้า สมาคมจึงถวายจีวรตามที่จัดไว้แก่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ แล้วประเคนสงฆ์เฉพาะภัตตาหาร ส่วนภิกษุเหล่าอื่นไม่ทราบเรื่องนั้น ได้เข้าไปบอกให้ทางสมาคม

ถวายจีวรแก่สงฆ์ สมาคมจึงได้แจ้งเรื่องนั้นให้ทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ น้อมลาภที่เขาน้อมไว้เป็นของจะถวายสงฆ์ไปเพื่อบุคคล ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุแนะนำทายกให้ถวายในที่ที่ไทยธรรมจะเอื้อประโยชน์หรือในที่ที่เขามีศรัทธา
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. รตนวรรค
หมวดว่าด้วยรัตนะ

๑. อันเตปุรสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุเข้าไปพระราชฐานชั้นใน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ พระราชอุทยาน ขณะนั้น อุบาสกคนหนึ่งนั่งเฝ้าอยู่ เมื่อเขาเห็นพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จมา ด้วยความเคารพในพระผู้มีพระภาคจึงไม่ลุกขึ้นรับเสด็จ พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงพอพระทัยต่อท่าทีของอุบาสก พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงพอพระทัย จึงตรัสคุณสมบัติของอุบาสกให้ทรงทราบว่า เขาเป็นพหูสูต ปราศจากความกำหนัดในกาม พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงดำริว่าอุบาสกผู้นั้นคงไม่ใช่คนสามัญ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสรรเสริญ

วันต่อมา ขณะที่พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับอยู่บนประสาท ทอดพระเนตรเห็นอุบาสกเดินกันร่มจึงทรงรับสั่งให้เชิญมาเฝ้า ทรงรับสั่งให้เขามาเป็นครูสอนธรรมในพระราชสำนัก อุบาลกกราบทูลว่า หน้าที่สอนธรรมสมควรมอบให้เป็นธุระของพระคุณเจ้า พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเห็นด้วยจึงเสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลขอให้ภิกษุรูปหนึ่งไปสอนธรรมในพระราชสำนัก พระผู้มีพระภาคทรงมอบหน้าที่การสอนธรรมในพระตำหนักของพระสนมให้เป็นภาระของพระอานนท์

เช้าวันหนึ่ง เมื่อพระอานนท์ครองอันดรวาสกเข้าไปสอนธรรมที่ตำหนักพระสนม พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับอยู่ในห้องบรรทมกับพระนางมัลลิกาเทวี พอพระนางทอดพระเนตรเห็นพระอานนท์เดินมาแต่ไกลจึงรีบเสด็จลุกขึ้น พระภูษาเกลี้ยงสีเหลืองได้เลื่อนหลุด พระอานนท์จึงถอยกลับแต่ไกล พอไปถึงอารามจึงแจ้งเรื่องนั้นให้ภิกษุอื่นทราบ

ภิกษุเข้าไปในพระราชฐานชั้นในมีโทษ ๑๐ อย่าง*

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามพระอานนท์แล้วตรัสโทษแห่งการเข้าไปยังพระราชฐานชั้นใน ๑๐ อย่าง ได้แก่

๑. พระราชาประทับอยู่กับพระมเหสีในพระราชฐานชั้นใน ขณะที่ภิกษุเข้าไป พระมเหสีเห็นภิกษุแล้วทรงยิ้มให้หรือภิกษุเห็นพระมเหสีแล้วยิ้มให้ พระราชาจะทรงระแวงว่าคนทั้งสองได้ทำอะไรกันหรือจะทำอะไรกันแน่

๒. พระราชาทรงมีพระราชกรณียกิจมาก เสด็จไปหาพระสนมคนหนึ่งแล้วทรงลืม เมื่อพระสนมคนนั้นมีครรภ์ พระราชาจะทรงระแวงว่าในที่นั้น นอกจากบรรพชิตไม่มีคนอื่นเข้ามาได้ คงเป็นการกระทำของบรรพชิต

๓. หากของมีค่าในพระราชฐานชั้นในสูญหายไป พระราชาจะทรงระแวงว่า ในที่นั้นนอกจากบรรพชิตไม่มีใครอื่นเข้ามา คงเป็นการกระทำของบรรพชิต

๔. เมื่อความลับทางราชการในพระราชฐานชั้นในรั่วออกไปภายนอก พระราชาจะทรงระแวงว่า ในที่นั้นนอกจากบรรพชิตไม่มีใครอื่นเข้ามา คงเป็นการกระทำของบรรพชิต

---

* องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๕/๙๘

๕. พระราชโอรสปรารถนาจะปลงพระชนม์พระราชบิดา หรือพระราชบิดาปรารถนาจะปลงพระชนม์พระราชโอรส ต่างฝ่ายจะทรงระแวงว่า ในที่นั้น นอกจากบรรพชิตไม่มีคนอื่นเข้ามาได้ คงเป็นการกระทำของบรรพชิต

๖. พระราชาทรงเลื่อนตำแหน่งให้พวกข้าราชการ พวกที่ไม่พอใจเรื่องนั้นก็จะระแวงว่า พระราชาทรงคลุกคลีอยู่กับบรรพชิต คงเป็นการกระทำของบรรพชิต

๗. พระราชาทรงลดตำแหน่งของพวกข้าราชการ พวกที่ไม่พอใจเรื่องนั้นก็จะระแวงว่า พระราชาทรงคลุกคลีอยู่กับบรรพชิต คงเป็นการกระทำของบรรพชิต

๘. พระราชารับสั่งให้ยกกองทัพไปในเวลาไม่ควร พวกที่ไม่พอใจเรื่องนั้นก็จะระแวงว่า พระราชาทรงคลุกคลีอยู่กับบรรพชิต คงเป็นการกระทำของบรรพชิต

๙. พระราชารับสั่งให้ยกกองทัพไปในเวลาอันควรแล้วให้ยกทัพกลับในระหว่างทาง พวกที่ไม่พอใจเรื่องนั้นก็จะระแวงว่า พระราชาทรงคลุกคลีอยู่กับบรรพชิต คงเป็นการกระทำของบรรพชิต

๑๐. พระราชฐานชั้นในเป็นสถานที่คับคั่งด้วยช้าง ม้า รถ รูป กลิ่น รส และโผฏฐัพพะที่เป็นเหตุแห่งความกำหนัดยินดี ซึ่งไม่เหมาะแก่บรรพชิต

จากนั้นได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้า ก้าวล่วงธรณีประตูเข้าไปในตำหนักที่บรรทมของพระราชาผู้เป็นกษัตริย์ที่ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ที่พระราชายังไม่เสด็จออก ที่นางรัตนะยังไม่เสด็จออก ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุได้รับแจ้ง

๒. ภิกษุเข้าไปในที่ของผู้ที่ไม่ได้เป็นกษัตริย์

๓. ภิกษุเข้าไปในที่ของผู้ที่ยังไม่ได้รับอภิเษกเป็นกษัตริย์
๔. ภิกษุเข้าไปในที่ที่พระราชาเสด็จออกจากพระตำหนักที่บรรทม
๕. ภิกษุเข้าไปในที่ที่พระมเหสีเสด็จออกจากพระตำหนักที่บรรทม
๖. ภิกษุเข้าไปในที่ที่ทั้งสองพระองค์เสด็จออกจากพระตำหนักที่บรรทม
๗. ภิกษุเข้าไปในที่ที่ไม่ใช่พระตำหนักที่บรรทม
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. รตนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุเก็บรัตนะที่เจ้าของลืมทิ้งไว้

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุรูปหนึ่งสรงน้ำในแม่น้ำอจิรวดี พราหมณ์คนหนึ่งวางถุงทรัพย์ ๕๐๐ กหาปณะไว้บนบกแล้วลงไปอาบน้ำในแม่น้ำอจิรวดีแล้วลืมทิ้งไว้ ภิกษุนั้นเก็บไว้ด้วยคิดว่าถุงทรัพย์ของพราหมณ์อย่าสูญหาย ฝ่ายพราหมณ์พอนึกขึ้นได้ก็รีบวิ่งกลับมาถามภิกษุรูปนั้นแล้วรับถุงทรัพย์คืนไป แต่เขาไม่ต้องการให้ค่าไถ่ จึงทำทีเป็นยึดตัวภิกษุแล้วบอกว่าทรัพย์ของตนมี ๑,๐๐๐ กหาปณะ หายไป ๕๐๐ กหาปณะ แล้วปล่อยตัวไป ครั้นภิกษุนั้นไปถึงอารามจึงบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุเหล่าอื่น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุรูปนั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะหรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ ต้องอาบัติปาจิตติย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุเก็บเครื่องประดับที่เจ้าของลืมทิ้งไว้ได้

เมื่อคราวที่มีมหรสพในกรุงสาวัตถี ประชาชนพากันออกไปเที่ยวชมอุทยาน แม้นางวิสาขามิคารมาดาก็แต่งตัวออกไปเที่ยวชมอุทยาน นางจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค จึงเปลื้องเครื่องประดับ

ออก ใช้ผ้าห่มห่อไว้มอบให้สาวใช้แล้วเข้าไปฟังพระธรรมเทศนา เมื่อฟังพระธรรมเทศนาเสร็จถวายอภิวาทกราบทูลลาจากไป ฝ่ายสาวใช้ลืมห่อเครื่องประดับ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้เก็บรักษาไว้แล้วมีพระปัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะหรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ในอาวาส

เรื่องคนงานลืมแหวน

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งจาริกไปในแคว้นกาสี ผ่านไปทางบ้านพักคนงานของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้รับนิมนต์เพื่อฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น คืนนั้น คนงานสั่งให้เตรียมอาหาร ถอดแหวนวางไว้แล้วสั่งให้นิมนต์ภิกษุมาฉัน เมื่อเขาไปทำงานได้ลืมแหวนไว้ ภิกษุเห็นแหวน กลัวจะหายจึงนั่งเฝ้า เมื่อคนงานกลับมาเห็นภิกษุยังนั่งอยู่ ถามว่าทำไมยังไม่กลับ ภิกษุจึงเล่าเรื่องให้ทราบ เมื่อไปถึงกรุงสาวัตถีท่านบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุเหล่าอื่น จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะหรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ[๑] ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ในอารามหรือในที่พัก อนึ่ง ภิกษุพึงเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะหรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะในอารามหรือในที่พักแล้วรักษาไว้ด้วยตั้งใจว่า "เจ้าของจะรับคืนไป" นี้เป็นการกระทำที่สมควรในเรื่องนั้น

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะ หรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะในอารามหรือในที่พัก เก็บไว้ด้วยตั้งใจว่าเจ้าของจะมารับคืนไป

---

[๑] **รัตนะ** ได้แก่ แก้วมุกดา แก้วมณี ไพฑูรย์ สังข์ ศิลา ประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วตาแมว **ของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ** ได้แก่ เครื่องอุปโภคบริโภคของมนุษย์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐๖/๕๙๗)

๒. ภิกษุถือวิสาสะเก็บของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ
๓. ภิกษุถือเอาเป็นของขอยืม ๔. ภิกษุเข้าใจว่าเป็นของบังสุกุล
๕. ภิกษุวิกลจริต ๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. วิกาลคามปเวสนสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปในบ้านนั่งสนทนาดิรัจฉานกถา* ได้แก่ เรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมือง เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก เรื่องท่าน้ำ เรื่องคนที่ล่วงลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและเรื่องความเสื่อม ถูกชาวบ้านตำหนิว่า พูดเหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

๑๗๑. อนึ่ง ภิกษุใดเข้าบ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาลได้

ก็ภิกษุหลายรูปเดินทางไปกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เข้าไปที่บ้านแห่งหนึ่งในเวลาเย็น ชาวบ้านนิมนต์ให้เข้าไปพัก พวกภิกษุยำเกรงไม่ยอมเข้าไปจึงถูกโจรปล้น เมื่อไปถึงกรุงสาวัตถีได้บอกเรื่องนั้นให้ภิกษุเหล่าอื่นทราบ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

---

* **ดิรัจฉานกถา** คือ ถ้อยคำอันพาวางต่ออริยมรรค (วิ.อ. (บาลี) ๒/๕๐๘/๘๓๗)

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาแล้วเข้าบ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาลได้

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไปกรุงสาวัตถี เข้าไปที่บ้านแห่งหนึ่งในเวลาเย็น ชาวบ้านนิมนต์ให้เข้าไปพัก ภิกษุนั้นบำเทรงไม่ยอมเข้าไปจึงถูกโจรปล้น เมื่อไปถึงกรุงสาวัตถีได้บอกเรื่องนั้นให้ภิกษุอื่นทราบ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าบ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุอาพาธเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาลได้

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัด ภิกษุอีกรูปหนึ่งจะเข้าไปในบ้านเพื่อนำไฟมา แต่บำเทรงจึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าบ้านในเวลาวิกาล[๙] ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นรีบด่วนเช่นนั้น

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุเข้าบ้านเมื่อมีเหตุรีบด่วนที่สมควร

๒. ภิกษุบอกลาภิกษุที่มีอยู่เข้าไป

---

[๙] **เวลาวิกาล** ในสิกขาบทนี้ หมายเอาเวลาตั้งแต่พระอาทิตย์ตกไปแล้วจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่ ไม่เหมือนคำว่า "เวลาวิกาล" ในวิกาลโภชนสิกขาบท ซึ่งหมายเอา ตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้น (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๑๓/๖๐๓)

๓. ภิกษุไม่ได้บอกลาเพราะไม่มีภิกษุเข้าไป
๔. ภิกษุไปอารามอื่น
๕. ภิกษุไปสำนักภิกษุณี
๖. ภิกษุไปสำนักเดียรถีย์
๗. ภิกษุไปโรงฉัน
๘. ภิกษุเดินตามทางที่ผ่านบ้าน
๙. ภิกษุเข้าไปในคราวมีอันตราย*
๑๐. ภิกษุวิกลจริต
๑๑. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. สูจิมรสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำกล่องเข็ม

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม นายช่างแกะสลักงาช้างคนหนึ่ง ปวารณาว่าจะถวายกล่องเข็มแก่ภิกษุผู้มีความต้องการ พวกภิกษุออกปากขอกล่องเข็มจำนวนมากทั้งกล่องเล็กและกล่องใหญ่ นายช่างมัวทำกล่องเข็มจึงไม่มีเวลาทำมาหากินอย่างอื่น ครอบครัวพลอยเดือดร้อน ชาวบ้านตำหนิ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้น ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดทำกล่องเข็มด้วยกระดูก ด้วยงา หรือด้วยเขา ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ที่ต้องทำลายกล่องก่อนแสดงอาบัติ

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่
๑. ภิกษุทำลูกดุม
๒. ภิกษุทำตะบันไฟ
๓. ภิกษุทำลูกถวิน(ห่วงร้อยสายประคด)
๔. ภิกษุทำกลักยาตา

---

* **มีอันตราย** เช่น มีสัตว์ร้าย หรือฝนตก (วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๑๕/๔๓๘)

๕. ภิกษุทำไม้ป้ายยาตา
๖. ภิกษุทำฝักมีด
๗. ภิกษุทำกระบอกกรองน้ำ
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๕. มัญจปีฐสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำเตียงหรือตั่ง
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระอุปนันทศากยบุตรนอนบนเตียงสูง พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกผ่านไปที่นั้นพร้อมด้วยภิกษุหลายรูป พระอุปนันทะกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้เสด็จไปทอดพระเนตรเตียงนอนของตน ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จกลับจากที่นั้น ทรงรับสั่งว่า พึงรู้จักโมฆบุรุษเพราะที่พักอาศัย ทรงตำหนิพระอุปนันทะ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุผู้จะทำเตียงหรือตั่งใหม่ พึงทำให้มีเท้าเพียง ๘ นิ้ว โดยนิ้วสุคต นับแต่แม่แคร่ลงมา ทำให้เกินกว่ากำหนดนั้น ต้องอาบัติปาจิตติย์ ที่ต้องตัดก่อนแสดงอาบัติ

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทำเตียงหรือตั่งได้ขนาด
๒. ภิกษุทำเตียงหรือตั่งต่ำกว่าขนาด
๓. ภิกษุได้เตียงหรือตั่งเกินขนาดที่ผู้อื่นทำ ตัดให้ได้ขนาดก่อนใช้
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๖. ตูโลนัทธสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำเตียงหรือตั่งหุ้มนุ่น

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ให้ทำเตียงหุ้มนุ่น[๑] บ้าง ตั่งหุ้มนุ่นบ้าง ถูกคนตำหนิว่าทำเหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดทำเตียงหรือตั่งหุ้มนุ่น[๒] ต้องอาบัติปาจิตติย์ ที่ต้องรื้อก่อนแสดงอาบัติ

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทำลายรัดเข่าหุ้มนุ่น
๒. ภิกษุทำประคดเอวหุ้มนุ่น
๓. ภิกษุทำลายโยกบาดรหุ้มนุ่น
๔. ภิกษุทำถุงบาดรหุ้มนุ่น
๕. ภิกษุทำผ้ากรองน้ำหุ้มนุ่น
๖. ภิกษุทำหมอนหุ้มนุ่น
๗. ภิกษุได้เตียงหรือตั่งหุ้มนุ่นที่ผู้อื่นทำแล้วทำลายก่อนใช้
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

[๑] ใส่นุ่นแล้วบุด้านบับบด้วยผ้าโรงพื้น (วิ.อ. (บาลี) ๒/๕๒๖/๔๓๙)

[๒] นุ่น ๓ ชนิด ได้แก่ (๑) นุ่นจากต้นไม้ (๒) นุ่นจากเถาวัลย์ (๓) นุ่นจากหญ้าเลา (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๒๘/๖๑๒)

๗. นิสีทนสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำผ้ารองนั่ง

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้ารองนั่ง จึงใช้ผ้ารองนั่งที่ไม่ได้ขนาด เมื่อปูบนเตียงหรือบนตั่ง ผ้าห้อยข้างหน้าบ้างข้างหลังบ้าง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุผู้จะทำผ้ารองนั่ง พึงทำให้ได้ขนาด ขนาดในข้อนั้น คือ ยาว ๒ คืบ กว้างคืบครึ่ง โดยคืบสุคต[๑] ทำให้เกินขนาดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ที่ต้องตัดก่อนแสดงอาบัติ

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุทำผ้ารองนั่งมีขนาดที่พอเหมาะ

พระอุทายีเป็นคนรูปร่างใหญ่ เมื่อจะปูผ้ารองนั่ง เบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาคต้องดึงชายผ้าออกรอบ ๆ เพราะผ้ารองนั่งผืนเล็กเกินไป จึงมีบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุผู้จะทำผ้ารองนั่ง พึงทำให้ได้ขนาด ขนาดในข้อนั้น คือ ยาว ๒ คืบ กว้างคืบครึ่ง ชายคืบหนึ่ง โดยคืบสุคต ทำให้เกินขนาดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ที่ต้องตัดก่อนแสดงอาบัติ

---

[๑] ๑ คืบสุคต เท่ากับ ๓ คืบของคนปานกลาง หรือเท่ากับ ๑ ศอกคืบของช่างไม้ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๓๔๘-๓๔๙/๖๑)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทำผ้ารองนั่งได้ขนาด
๒. ภิกษุทำผ้ารองนั่งต่ำกว่าขนาด
๓. ภิกษุได้ผ้ารองนั่งที่ผู้อื่นทำเกินขนาดมาตัดใช้
๔. ภิกษุทำเป็นผ้าเพดาน ปูพื้น ม่าน เปลือกฟูกหรือปลอกหมอน
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๘. กัณหุปฏิจฉาทิสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำผ้าปิดฝี
ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้าปิดฝี จึงใช้ผ้าปิดฝีที่ไม่ได้ขนาด ปล่อยห้อยข้างหน้าบ้างข้างหลังบ้างเที่ยวไป พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุผู้ทำผ้าปิดฝี[๑] ต้องทำให้ได้ขนาด ขนาดในข้อนั้น คือ ยาว ๔ คืบ กว้าง ๒ คืบ โดยคืบสุคต ทำให้เกินขนาดนั้น ต้องอาบัติปาจิตติย์ ที่ต้องตัดก่อนแสดงอาบัติ

---

[๑] **ผ้าปิดฝี** ได้แก่ ผ้าสำหรับภิกษุอาพาธ เป็นโรคฝีดุกใส มีน้ำหนอง น้ำเหลือง หรือฝีดาษ ใต้สะดือลงไปเหนือหัวเข่าขึ้นมา เพื่อใช้ปิดแผล (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๙/๖๑๘)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ทำผ้าปิดฝีได้ขนาด ๒. ภิกษุทำผ้าปิดฝีต่ำกว่าขนาด

๓. ภิกษุได้ผ้าปิดฝีที่ผู้อื่นทำไว้เกินขนาดมาตัดใช้

๔. ภิกษุทำเป็นผ้าเพดาน ปูพื้น ม่าน เปลือกฟูก หรือปลอกหมอน

๕. ภิกษุวิกลจริต ๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. วัสสิกสาฏิกาสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้าอาบน้ำฝน จึงใช้ผ้าอาบน้ำฝนที่ไม่ได้ขนาด ปล่อยชายผ้าห้อยข้างหน้าบ้างข้างหลังบ้างเที่ยวไป พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุผู้จะทำผ้าอาบน้ำฝน[๑] พึงทำให้ได้ขนาด ขนาดในข้อนั้น คือ ยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบครึ่ง โดยคืบสุคต ทำให้เกินขนาดนั้น ต้องอาบัติปาจิตติย์ ที่ต้องตัดก่อนแสดงอาบัติ

---

[๑] **ผ้าอาบน้ำฝน** ได้แก่ ผ้าที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ให้ใช้ได้ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๔๔/๖๒๑)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝนได้ขนาด
๒. ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝนต่ำกว่าขนาด
๓. ภิกษุได้ผ้าอาบน้ำฝนที่ผู้อื่นทำไว้เกินขนาดมาตัดใช้
๔. ภิกษุทำเป็นผ้าเพดาน ปูพื้น ม่าน เปลือกฟูก หรือปลอกหมอน
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. นันทสิกขาบท
ว่าด้วยพระนันทะห่มสุคตจีวร
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระนันทะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระนันทะโอรสพระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค มีรูปงามน่าดู รูปร่างของท่านต่ำกว่าพระผู้มีพระภาค ๔ องคุลี ท่านห่มจีวรขนาดเท่าจีวรพระสุคต ภิกษุผู้เถระเห็นท่านเดินมาแต่ไกล ลุกขึ้นจากอาสนะเพราะเข้าใจว่าพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จมา เมื่อท่านเข้ามาใกล้จึงจำได้ พวกภิกษุตำหนิว่าท่านห่มจีวรขนาดเท่าจีวรพระสุคต แล้วนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระนันทะ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุทำจีวรมีขนาดเท่ากับสุคตจีวร หรือใหญ่กว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ที่ต้องตัดก่อนแสดงอาบัติ ขนาดเท่าสุคตจีวรของสุคตในข้อนั้น คือ ยาว ๙ คืบ กว้าง ๖ คืบ โดยคืบสุคต

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุทำจีวรต่ำกว่าขนาด
๒. ภิกษุได้จีวรที่ผู้อื่นทำเสร็จนำมาตัดแล้วใช้สอย
๓. ภิกษุทำเป็นผ้าเพดาน ปูพื้น มาน เปลือกฟูกหรือปลอกหมอน
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุต้นบัญญัติ

๖. ปาฏิเทสนียกัณฑ์

ว่าด้วยอาบัติปาฏิเทสนียะ*

๑. ปฐมปาฏิเทสนียสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุรับของเคี้ยวของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีรูปหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีรูปหนึ่งถวายอาหารบิณฑบาตของคนแก่ภิกษุรูปหนึ่งตลอด ๔ วัน เธอจึงอดอาหาร ในวันที่ ๔ เดินชวนเซไปตามถนน จะเดินหลีกเศรษฐีที่นั่งรถสวนทางมาแต่ไม่มีแรงจึงเซถลาล้มในที่นั้น เศรษฐีรีบไปขอขมา ครั้นทราบว่าภิกษุณีนั้นอดอาหารมาถึง ๔ วัน จึงนิมนต์ให้ไปฉันที่บ้าน แล้วดำหนิภิกษุที่รับอามิสจากภิกษุณี พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงดำหนิภิกษุรูปนั้น ได้ทรงบัญญัติปาฏิเทสนียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือของตนเองจากมือของภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติผู้เข้าไปในละแวกบ้าน เคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า "ท่าน กระผมต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่น่าดำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนอาบัตินั้น"

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันจากมือของภิกษุณีที่เป็นญาติ

๒. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติสั่งให้ถวาย ไม่ได้ถวายเอง

---

* คำว่า **ปาฏิเทสนียะ** ได้แก่ อาบัติที่ภิกษุพึงแสดงคืน กิริยาของภิกษุผู้ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะเป็นเรื่องที่น่าดำหนิ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๙๙/๔๘๔)

๓. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีถวายโดยวางไว้
๔. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีถวายในอาราม
๕. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีถวายในสำนักภิกษุณี
๖. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีถวายในสำนักเดียรถีย์
๗. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีถวายในโรงอาหาร
๘. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีนำออกจากบ้านแล้วถวาย
๙. ภิกษุรับของที่เป็นยามกาลิก สัตตาหกาลิก ยาวชีวิก ที่ภิกษุณีถวายให้ฉันเมื่อมีเหตุผลสมควร
๑๐. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่สิกขมานาหรือสามเณรีถวาย
๑๑. ภิกษุวิกลจริต
๑๒. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. ทุติยปาฏิเทสนียสิกขาบท

ว่าด้วยภิกษุไม่ห้ามภิกษุณีผู้คอยบงการถวายอาหาร

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุต่างรับนิมนต์ฉันในตระกูลต่าง ๆ พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ยืนบงการให้ถวายภัตตาหารเพื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงฉันได้ตามต้องการ แต่ภิกษุเหล่าอื่นไม่ได้ฉันตามต้องการ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติปาฏิเทสนีย--สิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุรับนิมนต์ฉันในตระกูล ถ้าภิกษุณีมายืนบงการในที่นั้นว่า พวกท่านจงถวายแกงที่นี้ ถวายข้าวสุกที่นี้ ภิกษุเหล่านั้นพึงไล่ภิกษุณีออกไปด้วยกล่าวว่า "น้องหญิง เธอจงหลีกไปขณะที่ภิกษุทั้งหลายยังฉันอยู่" ถ้าไม่มีภิกษุแม้รูปหนึ่งว่ากล่าวเพื่อจะไล่ภิกษุณีนั้นว่า "น้องหญิง เธอจงหลีกไปขณะที่ภิกษุทั้งหลายยังฉันอยู่" ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงคืนว่า "ท่านทั้งหลาย

พวกกระผมต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนอาบัตินั้น

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่ภิกษุณีใช้ให้ถวายของของตน ไม่ได้ถวายด้วยตนเอง
๒. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่ภิกษุณีถวายของของผู้อื่น ไม่ได้ใช้ให้ถวาย
๓. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่เขายังไม่ถวาย แต่ภิกษุณีใช้ให้ถวาย
๔. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารในที่ที่เขายังไม่ถวาย แต่ภิกษุณีใช้ให้ถวาย
๕. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่ภิกษุณีใช้ให้ถวายเท่ากันทุกรูป
๖. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่สิกขมานาหรือสามเณรีบงการ
๗. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารทุกอย่างเว้นโภชนะ ๕
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๓. ปฏิยปาฏิเทสนียสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับของเคี้ยวของฉันในที่ที่ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน

ต้นบัญญัติ
เรื่องตระกูลหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ตระกูลหนึ่ง[๑] เลื่อมใสพระรัตนตรัย มีศรัทธามาก แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ พวกเขาสละของบริโภคทั้งหมดถวายภิกษุจนบางครั้งถึงกับอดอาหาร ชาวบ้านตำหนิภิกษุว่าไม่รู้จักประมาณ รับของบริโภคมากจนทำให้คนอื่นเดือดร้อน พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้สมมติตระกูลที่มีศรัทธาแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เป็นตระกูลเสขะ ได้ทรงบัญญัติปาฏิเทสนียสิกขาบท ดังนี้

---

[๑] อุบาสกและอุบาสิกาในตระกูลนี้เป็นโสดาบัน (วิ.อ. (บาลี) ๒/๕๖๒/๔๔๙)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดรับของเคี้ยวหรือของฉันในตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะเช่นนั้นด้วยมือตนเอง แล้วเคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า "ท่านทั้งหลาย กระผมต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนอาบัตินั้น"

เรื่องอนุญาตให้รับของเคี้ยวของฉันจากตระกูลเสขะได้

เมื่อมีมหรสพในกรุงสาวัตถี มีคนนิมนต์ภิกษุให้ไปฉัน ตระกูลเสขะได้นิมนต์ภิกษุ พวกภิกษุยำเกรงไม่รับนิมนต์ ชาวบ้านพากันตำหนิ จึงมีบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน รับของเคี้ยวหรือของฉันในตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะเช่นนั้นด้วยมือตนเอง แล้วเคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า "ท่านทั้งหลาย กระผมต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนอาบัตินั้น"

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุอาพาธรับประเคนได้

ภิกษุรูปหนึ่งเป็นพระประจำในตระกูลเสขะ เมื่อถึงเวลาภัตตาหารได้เข้าไปนั่งบนอาสนะบังเอิญท่านอาพาธ ชาวบ้านได้อาราธนาให้ฉันภัตตาหาร ท่านทราบว่ามีพระพุทธบัญญัติจึงไม่ยอมรับนิมนต์ แต่ไม่สามารถหาบิณฑบาตฉันได้ทัน จึงอดอาหาร ครั้นกลับไปอารามจึงบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุเหล่าอื่น จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน ไม่เป็นไข้ รับของเคี้ยวหรือของฉันในตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะเช่นนั้นด้วยมือตนเอง แล้วเคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า "ท่านทั้งหลาย กระผมต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนอาบัตินั้น"

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุรับนิมนต์ไว้
๒. ภิกษุอาพาธ
๓. ภิกษุฉันของเป็นเดนภิกษุผู้รับนิมนต์ไว้หรือภิกษุอาพาธ
๔. ภิกษุฉันอาหารที่เขาจัดไว้เพื่อภิกษุอื่น
๕. ภิกษุฉันอาหารที่เขานำจากเรือนไปถวาย
๖. ภิกษุฉันนิตยภัต สลากภัต ปักขิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปทิกภัต[๑]
๗. ภิกษุฉันของที่เป็นยามกาลิก สัตตาหกาลิก หรือยาวชีวิก ที่เขาถวายบอกว่าเมื่อมีเหตุจำเป็นก็นิมนต์ให้ฉัน
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. จตุตถปาฏิเทสนียสิกขาบท
ว่าด้วยภิกษุรับของเคี้ยวของฉันที่ไม่ได้แจ้งไว้ก่อน

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกคนรับใช้ของเจ้าศากยะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม พวกทาสของเจ้าศากยะก่อการร้าย เมื่อฟังข่าวว่าพวกเจ้าหญิงศากยะจะไปถวายภัตตาหารแก่ภิกษุผู้อยู่ในป่า จึงไปดักซุ่มที่ทางเปลี่ยวแล้วบุกเข้าปล้นทำร้ายเจ้าหญิงศากยะ พวกเจ้าศากยะจับพวกโจรได้พร้อมของกลาง ดำหนิพวกภิกษุที่ไม่ยอมบอกให้รู้ว่ามีโจรอยู่ในอาราม พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ได้ทรงบัญญัติปาฏิเทสนียสิกขาบท ดังนี้

---

[๑] **ปักขิกภัต** คือ อาหารที่เขาถวาย ๑๕ วันครั้งหนึ่ง อุโปสถิกภัต คือ อาหารที่เขาถวายในวันอุโบสถ **ปาฏิปทิกภัต** คือ อาหารที่เขาถวายหลังวันอุโบสถ ๑ วันในวันขึ้นหรือวันแรม ๑ ค่ำ

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดอยู่ในเสนาสนะป่าที่น่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัวเช่นนั้น ไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อน รับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองในอารามแล้วฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า "ท่านทั้งหลาย กระผมต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนอาบัตินั้น"

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุอาพาธรับประเคนได้

เมื่อชาวบ้านนำของเคี้ยวของฉันไปถวายภิกษุอาพาธรูปหนึ่งในป่า นิมนต์ให้ท่านฉันภัตตาหาร ภิกษุอาพาธทราบว่ามีพระพุทธบัญญัติจึงไม่ยอมรับนิมนต์ แต่ท่านไม่สามารถเที่ยวบิณฑบาตได้ทัน อดอาหาร แล้วแจ้งเรื่องนั้นให้ภิกษุอื่นทราบ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุใดไม่เป็นไข้อยู่ในเสนาสนะป่าที่น่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัวเช่นนั้น ไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อน รับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองในอารามแล้วฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า "ท่านทั้งหลาย กระผมต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนอาบัตินั้น"

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่รับแจ้งไว้ก่อน
๒. ภิกษุอาพาธ
๓. ภิกษุไม่รับแจ้งไว้หรือฉันของเดนภิกษุอาพาธ
๔. ภิกษุรับของนอกอารามมาฉันในอาราม
๕. ภิกษุฉันรากไม้ เปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้หรือผลไม้ที่เกิดในที่นั้น
๖. ภิกษุฉันของที่เป็นยามกาลิก สัตตาหกาลิกและยาวชีวิก เมื่อมีเหตุจำเป็น
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๗. เสขิยกัณฑ์

ว่าด้วยเสขิยะ*

ปริมัณฑลวรรค

หมวดว่าด้วยภิกษุพึงนุ่งห่มให้เรียบร้อย

สิกขาบทที่ ๑

เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ครองอันตรวาสกไม่เรียบร้อย ย้อยข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง เหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ถูกชาวบ้านตำหนิ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์แล้ว ได้ทรงบัญญัติสิกขาบท

พระบัญญัติ

พึงทำความสำเหนียกว่า "เราจักครองอันตรวาสกให้เรียบร้อย"

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่จงใจ
๒. ภิกษุลืมสติ
๓. ภิกษุไม่ทราบ
๔. ภิกษุอาพาธ
๕. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ

---

* คำว่า **เสขิยะ** ได้แก่ ข้อปฏิบัติ หรือ คุณสมบัติของคนที่ต้องศึกษา เป็นธรรมเนียมเกี่ยวกับเรื่องมารยาทที่ภิกษุต้องสำเหนียก ฝึกฝนปฏิบัติ เสขิยะไม่ใช่ชื่ออาบัติ แต่เป็นชื่อสิกขาบท ว่าด้วยมารยาทของบุคคลผู้ได้รับการศึกษา เรียกว่าเสขิยวัตร หมายถึงกิริยามารยาทที่เหมาะสมของภิกษุ ผู้ไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งเสขิยะต้องอาบัติทุกกฏ

สิกขาบทอื่นๆ ก็เหมือนปริมัณฑลวรรคสิกขาบทที่ ๑ เปลี่ยนเฉพาะพระบัญญัติ เสขิยะมี ๗๕ สิกขาบท ได้แก่

๑. **ปริมัณฑลวรรค** ว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย* เมื่อไปในละแวกบ้าน มี ๑๐ สิกขาบท ได้แก่

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า

๑. เราจักครองอันตรวาสกให้เรียบร้อย
๒. เราจักครองอุตตราสงค์ให้เรียบร้อย
๓. เราจักปกปิดกายให้ดี
๔. เราจักปกปิดกายให้ดีขณะนั่งในละแวกบ้าน
๕. เราจักสำรวมให้ดี
๖. เราจักสำรวมให้ดีขณะนั่งในละแวกบ้าน
๗. เราจักมีจักษุทอดลง
๘. เราจักมีจักษุทอดลงขณะนั่งในละแวกบ้าน
๙. เราจักไม่เวิกผ้า
๑๐. เราจักไม่นั่งเวิกผ้าในละแวกบ้าน

๒. **อุชชัคฆิกวรรค** ว่าด้วยการหัวเราะในละแวกบ้าน มี ๑๐ สิกขาบท ได้แก่

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า

๑. เราจักไม่หัวเราะดัง
๒. เราจักไม่นั่งหัวเราะดัง
๓. เราจักพูดเสียงเบาไป
๔. เราจักนั่งพูดเสียงเบา
๕. เราจักไม่เดินโคลงกาย
๖. เราจักไม่นั่งโคลงกาย
๗. เราจักไม่เดินแกว่งแขน
๘. เราจักไม่นั่งแกว่งแขน

---

* **นุ่งห่มเรียบร้อย** หมายความว่า ห่มปิดสะดือ และเข่าทั้งสอง เรียกว่าห่มได้ปริมณฑล (วิ.อ. (บาลี) ๒/๕๗๖/๔๙๖)

๙. เราจักไม่เดินโคลงศีรษะ
๑๐. เราจักไม่นั่งโคลงกาย

๓. **ชัมภดภวรรค** ว่าด้วยการเท้าสะเอว ในละแวกบ้าน มี ๑๐ สิกขาบท ได้แก่

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า

๑. เราจักไม่เดินเท้าสะเอว
๒. เราจักไม่นั่งเท้าสะเอว
๓. เราจักไม่เดินคลุมศีรษะ
๔. เราจักไม่นั่งคลุมศีรษะ
๕. เราจักไม่เดินกระโหย่ง
๖. เราจักไม่นั่งรัดเข่า
๗. เราจักรับบิณฑบาตโดยเคารพ
๘. เราจักมองดูภายในบาตรขณะรับบิณฑบาต
๙. เราจักรับบิณฑบาตพอเหมาะกับแกง
๑๐. เราจักรับบิณฑบาตเสมอขอบปากบาตร

๔. **สักกัจจวรรค** ว่าด้วยความเคารพ มี ๑๐ สิกขาบท ได้แก่

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า

๑. เราจักรับบิณฑบาตโดยเคารพ
๒. เราจักมองดูภายในบาตรขณะรับบิณฑบาต
๓. เราจักบิณฑบาตไปตามลำดับ
๔. เราจักฉันบิณฑบาตพอเหมาะกับแกง
๕. เราจักไม่ฉันบิณฑบาตขยุ้มแต่ยอดลงไป
๖. เราจักไม่ใช้ข้าวสุกกลบแกงหรือกับข้าว เพราะอยากได้มาก
๗. เราไม่เป็นไข้ จักไม่ออกปากขอแกงหรือข้าวสุกมาฉันส่วนตัว
๘. เราจักไม่มองดูบาตรผู้อื่นด้วยหวังตำหนิ
๙. เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่เกิน
๑๐. เราจักทำคำข้าวให้กลมกล่อม

๕. กพฬวรรค ว่าด้วยคำข้าว มี ๑๐ สิกขาบท ได้แก่

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า

๑. เราจักไม่อ้าปากรอคำข้าวที่ยังไม่ถึงปาก
๒. ขณะกำลังฉันอาหาร เราจักไม่สอดมือเข้าปาก
๓. ขณะที่ในปากมีคำข้าว เราจักไม่พูด
๔. เราจักไม่ฉันโยนคำข้าว
๕. เราจักไม่ฉันกัดคำข้าว
๖. เราจักไม่ฉันทำกระพุ้งแก้มให้ตุ่ย
๗. เราจักไม่ฉันสลัดมือ
๘. เราจักไม่ฉันโปรยเมล็ดข้าว
๙. เราจักไม่ฉันแลบลิ้น
๑๐. เราจักไม่ฉันทำเสียงดังจ็บ ๆ

๖. สุรุสุรุวรรค หมวดว่าด้วยการฉันดังซู้ด ๆ มี ๑๐ สิกขาบท ได้แก่

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า

๑. เราจักไม่ฉันทำเสียงดังซู้ด ๆ
๒. เราจักไม่ฉันเลียมือ
๓. เราจักไม่ฉันขอดบาตร
๔. เราจักไม่ฉันเลียริมฝีปาก
๕. มือเปื้อนอาหาร เราจักไม่จับภาชนะน้ำดื่ม
๖. เราจักไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน
๗. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้กั้นร่ม
๘. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ถือไม้พลอง
๙. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ถือศัสตรา
๑๐. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ถืออาวุธ

๗. ปาทุกาวรรค ว่าด้วยเขียงเท้า มี ๑๐ สิกขาบท ได้แก่

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า

๑. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้สวมเขียงเท้า
๒. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้สวมรองเท้า
๓. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้อยู่ในยาน

๔. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้อยู่บนที่นอน
๕. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้นั่งรัดเข่า
๖. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้โพกศีรษะ
๗. เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้คลุมศีรษะ
๘. เมื่อนั่งที่พื้นดิน เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้นั่งบนอาสนะ
๙. เมื่อนั่งบนอาสนะต่ำ เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้นั่งบนอาสนะสูง
๑๐. เมื่อยืนอยู่ เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้นั่งอยู่
๑๑. เมื่อเดินอยู่ข้างหลัง เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้เดินไปข้างหน้า
๑๒. เมื่อเดินไปนอกทาง เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้เดินในทาง
๑๓. ไม่เป็นไข้ เราจักไม่ยืนถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ
๑๔. ไม่เป็นไข้ เราจักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะหรือบ้วนน้ำลาย ลงบนของเขียว
๑๕. ไม่เป็นไข้ เราจักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ

๘. อธิกรณสมถะ

ว่าด้วยอธิกรณสมถะ (วิธีระงับอธิกรณ์)

อธิกรณสมถะ ประกอบด้วยคำว่า อธิกรณะ กับ สมถะ คำว่า **อธิกรณะ** หมายถึง เหตุ โทษ เรื่องราว คดีความ ในที่นี้หมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์ เป็นสิ่งที่คณะสงฆ์จะต้องดำเนินการ

คำว่า **สมถะ** หมายถึง การระงับ การทำให้สงบ รวมเป็นอธิกรณสมถะ หมายความว่า ธรรมเป็นเครื่องระงับอธิกรณ์ หรือวิธีการเพื่อระงับอธิกรณ์ มี ๗ ประการ ดังนี้

๑. **สัมมุขาวินัย** วิธีระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม พร้อมหน้าสงฆ์ คือ ภิกษุเข้าประชุมครบองค์ประชุมตามที่กำหนดไว้ในแต่ละกรณี พร้อมหน้าบุคคล คือ คู่กรณีหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่พร้อมกัน พร้อมหน้าวัตถุ คือ ยกเรื่องที่เกิดขึ้นมาวินิจฉัย พร้อมหน้าธรรม คือ วินิจฉัยถูกต้องโดยธรรมวินัย

๒. **สติวินัย** วิธีระงับอธิกรณ์โดยประกาศให้รู้ทั่วกัน ว่าเป็นพระอริยะผู้มีสติ ระงับอธิกรณ์โดยใช้สติเป็นหลัก ในกรณีที่มีผู้ใส่ความพระอรหันต์ด้วยเรื่องสีลวิบัติ สงฆ์สวดประกาศแก่พระอรหันต์ ยืนยันว่า ท่านมีสติสมบูรณ์ เป็นการประกาศให้ทราบว่าจะใส่ความพระอรหันต์ด้วยอาบัติไม่ได้

๓. **อมูฬหวินัย** วิธีระงับอธิกรณ์โดยยกประโยชน์ให้แก่ผู้ที่ต้องอาบัติขณะวิกลจริต ระงับอธิกรณ์โดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายวิกลจริต ในกรณีที่มีผู้ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติที่ต้องขณะวิกลจริต

๔. **ปฏิญญาตกรณะ** วิธีระงับอธิกรณ์ตามคำรับของจำเลย ระงับโดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของจำเลย วิธีแสดงอาบัติของภิกษุจัดเป็นปฏิญญาตกรณะ

๕. **เยภุยยสิกา** วิธีระงับอธิกรณ์ตามมติเสียงข้างมาก ระงับโดยการตัดสินตามมติข้างมาก สงฆ์ใช้วิธีนี้ในกรณีที่บุคคลหลายฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกัน

๖. **ตัสสปาปิยสิกา** วิธีระงับอธิกรณ์โดยการลงโทษแก่ผู้ทำผิด ระงับโดยการตัดสินลงโทษแก่ภิกษุผู้กระทำผิด เมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานเห็นว่ามีความผิดจริง แม้เธอไม่รับสารภาพก็ตาม

๗. **ติณวัตถารกะ** วิธีระงับอธิกรณ์โดยการประนีประนอม ระงับอธิกรณ์ด้วยให้คู่กรณีประนีประนอมยอมความกันเหมือนใช้หญ้ากลบเอาไว้ ไม่ต้องชำระสะสางคดีความ วิธีนี้ใช้ระงับอธิกรณ์ที่ยุ่งยาก อาจเป็นอนุวาทาธิกรณ์หรืออาปัตตาธิกรณ์ เช่น กรณีพิพาทของภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

อธิกรณสมถะ หรือ วิธีระงับอธิกรณ์ จัดเป็นกระบวนการด้านความยุติธรรม เป็นกระบวนการแก้ปัญหาในสังคมสงฆ์ อันแสดงถึงรูปแบบแห่งระบอบประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นฐาน ซึ่งเป็นรูปแบบการทำงานในสังคมสงฆ์ครั้งพุทธกาล

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓
พระวินัยปิฎก ภิกขุนีวิภังค์

๑. ความหมายและนัยของภิกขุนีวิภังค์

ภิกขุนีวิภังค์ แปลว่า ข้อแจกแจงเกี่ยวกับภิกษุณี การจำแนกความเกี่ยวกับสิกขาบทของภิกษุณี สิกขาบทเหล่านี้เป็นศีลของภิกษุณี เรียกโดยรวมว่า ภิกขุนีปาติโมกข์ เป็นบทบัญญัติที่ภิกษุณีจะต้องสวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกครึ่งเดือนเหมือนกับที่ภิกษุสงฆ์สวดภิกขุปาติโมกข์ บทบัญญัติแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ เรียกว่า อสาธารณบัญญัติ หรือเอกโตบัญญัติ หมายถึงสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว มี ๑๓๐ สิกขาบท

กลุ่มที่ ๒ เรียกว่า สาธารณบัญญัติ หรืออุภโตบัญญัติ หมายถึงสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ มี ๑๘๑ สิกขาบท

๒. การจัดแบ่งหมวดหมู่ในภิกขุนีวิภังค์

คัมภีร์พระวินัยปิฎก ภิกขุนีวิภังค์ มีโครงสร้างเนื้อหาประกอบด้วย

๑. **ปาราปิกกัณฑ์ ตอนว่าด้วยปาราชิก ๘ สิกขาบท** แบ่งเป็นอสาธารณปาราชิก ๔ สิกขาบท คือ สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยความยินดีการที่ชายจับต้องที่บริเวณเหนือเข่าขึ้นไป สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยการปกปิดโทษ สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยการประพฤติตามภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยวัตถุ ๘ มีการยินดีการจับต้องมือชายเป็นต้น ส่วนสาธารณปาราชิกอีก ๔ สิกขาบทที่เหลือ มีนัยเหมือนกับปาราชิกของภิกษุ

๒. **สังฆาทิเสสกัณฑ์ ตอนว่าด้วยสังฆาทิเสส ๑๗ สิกขาบท** แบ่งเป็นอสาธารณ-- สังฆาทิเสส ๑๐ สิกขาบท เช่น สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการก่อคดีพิพาท สิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยการยุยงให้ภิกษุณีประพฤติเลวทราม ส่วนสาธารณสังฆาทิเสสอีก ๗ สิกขาบท มีนัยเหมือนกับสังฆาทิเสสของภิกษุสิกขาบทที่ ๕, ๘-๑๓

๓. นิสสัคคิยกัณฑ์ ตอนว่าด้วยนิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ประกอบด้วย (๑) ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร ๑๒ สิกขาบท เป็นอสาธารณบัญญัติทั้งหมด (๒) จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร ๘ สิกขาบท เป็นสาธารณบัญญัติทั้งหมด (๓) ชาตรูปรชตวรรค หมวดว่าด้วยทองและเงิน ๑๐ สิกขาบท เป็นสาธารณบัญญัติทั้งหมด

๔. ปาจิตติยกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์ล้วน ๑๖ วรรค จำนวน ๑๖๖ สิกขาบท แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม

กลุ่มที่ ๑ อสาธารณบัญญัติ ๙ วรรค ประกอบด้วย

๑.	ลสุณวรรค หมวดว่าด้วยกระเทียม	๑๐	สิกขาบท
๒.	อันธการวรรค หมวดว่าด้วยความมืด	๑๐	สิกขาบท
๓.	นัคควรรค หมวดว่าด้วยการเปลือยกาย	๑๐	สิกขาบท
๔.	ตุวัฏฏวรรค หมวดว่าด้วยการนอนร่วมกัน	๑๐	สิกขาบท
๕.	จิตตาคารวรรค หมวดว่าด้วยหอจิตรกรรม	๑๐	สิกขาบท
๖.	อารามวรรค หมวดว่าด้วยอาราม	๑๐	สิกขาบท
๗.	คัพภินีวรรค หมวดว่าด้วยสตรีมีครรภ์	๑๐	สิกขาบท
๘.	กุมารีภูตวรรค หมวดว่าด้วยกุมารี	๑๐	สิกขาบท
๙.	ฉัตตุปาหนวรรค หมวดว่าด้วยร่มและรองเท้า	๑๐	สิกขาบท

กลุ่มที่ ๒ สาธารณบัญญัติ ๗ วรรค ประกอบด้วย

๑๐.	มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วยการกล่าวเท็จ	๑๐	สิกขาบท
๑๑.	ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูตคาม	๑๐	สิกขาบท
๑๒.	โภชนวรรค หมวดว่าด้วยโภชนะ	๑๐	สิกขาบท
๑๓.	จาริตตวรรค หมวดว่าด้วยจาริต	๑๐	สิกขาบท
๑๔.	โชติวรรค หมวดว่าด้วยการผิงไฟ	๑๐	สิกขาบท
๑๕.	ทิฏฐิวรรค หมวดว่าด้วยความเห็น	๑๐	สิกขาบท
๑๖.	ธัมมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้มีธรรม	๑๐	สิกขาบท

๕. ปาฏิเทสนียกัณฑ์ ตอนว่าด้วยปาฏิเทสนียะ ๘ สิกขาบท เป็นอสาธารณบัญญัติทั้งหมด

๖. เสขิยกัณฑ์ ตอนว่าด้วยเสขิยะ ๗ วรรค มี ๗๕ สิกขาบท

๗. อธิกรณสมถะ ว่าด้วยวิธีระงับอธิกรณ์

๓. สาระสำคัญของภิกขุนีวิภังค์

๑. ปาราชิกกัณฑ์

ว่าด้วยอาบัติปาราชิก

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑

ว่าด้วยภิกษุณีอิบดีการจับต้องที่บริเวณเหนือเข่าขึ้นไป

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีสุนทรีนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน นายสาฬหะหลานของนางวิสาขามิคารมาตา ประสงค์จะสร้างวิหารถวายแก่ภิกษุณีสงฆ์ ได้ส่งข่าวไปขอภิกษุณีรูปหนึ่งให้มาควบคุมงานก่อสร้างวิหาร เวลานั้น หญิงสาว ๔ คนพี่น้องบวชเป็นภิกษุณี ได้แก่ นันทา นันทวดี สุนทรีนันทาและถุลลนันทา ในภิกษุณี ๔ รูป ภิกษุณีสุนทรีนันทาบวชตั้งแต่วัยสาว มีรูปงาม เฉลียวฉลาด ภิกษุณีสงฆ์ได้มอบหมายให้เธอควบคุมงานก่อสร้าง ติดต่อกับนายสาฬหะเป็นประจำ จึงทำให้คนทั้งสองมีจิตรักใคร่กัน อยู่มาวันหนึ่ง นายสาฬหะหวังกระทำมิดีมิร้ายภิกษุณีสุนทรีนันทา จึงนิมนต์ภิกษุณีสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้าน จัดที่นั่งไว้ให้ภิกษุณีสุนทรีนันทาแยกอยู่ส่วนหนึ่ง ภิกษุณีสุนทรีนันทาทราบแผนการ หวังจะให้นายสาฬหะมาหาที่สำนัก จึงทำทีไม่สบาย ไม่ยอมไปฉันภัตตาหาร นายสาฬหะได้ไปหาภิกษุณีสุนทรีนันทาที่สำนัก ต่างฝ่ายต่างมีความกำหนัดจับต้องกายของกันและกัน

ขณะนั้น ภิกษุณีชรารูปหนึ่งเท้าเจ็บนอนอยู่ไม่ไกลจากที่นั้น เห็นการกระทำของคนทั้งสอง จึงตำหนิแล้วบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีอื่น พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่ภิกษุ พวกภิกษุจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลาย แล้วทรงตำหนิภิกษุณีสุนทรีนันทา ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดกำหนัดยินดีการจับต้อง การลูบคลำ การจับ การต้อง หรือการบิบของชายผู้กำหนัดบริเวณใต้รากขวัญลงมาเหนือเข่าขึ้นไป แม้ภิกษุณีนี้ต้องอาบัติปาราชิกที่มีการจับต้องบริเวณเหนือเข่า หาสังวาสมิได้

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่จงใจ
๒. ภิกษุณีสึมสติ
๓. ภิกษุณีไม่รู้
๔. ภิกษุณีไม่ยินดี
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีมีจิตฟุ้งซ่าน
๗. ภิกษุณีกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๘. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุณีปกปิดความผิดของตน
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีสุนทรีนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสุนทรีนันทามีครรภ์กับนายลาเผหะ ได้ปกปิดเรื่องนั้นไว้ขณะมีครรภ์อ่อน เมื่อครรภ์แก่จึงสึกไปคลอด พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีถุลลนันทาที่ปกปิดเรื่องนั้น ภิกษุณีถุลลนันทายอมรับว่า ที่ต้องปกปิดก็เพื่อประโยชน์ของเธอ พวกภิกษุณีตำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกพวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดรู้อยู่ไม่ทักท้วงภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิกด้วยตนเอง ไม่บอกแก่คณะ ก็ในกาลใดภิกษุณีนั้นยังครองเพศอยู่ก็ดี เคลื่อนไปก็ดี ถูกนาสนะก็ดี ไปเข้ารีตก็ดี ภายหลังภิกษุณีผู้รู้เรื่องนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “แม่เจ้า เมื่อก่อนดิฉันรู้จักภิกษุณีนี้ดีว่า ‘นางมีความประพฤติ

อย่างนี้ ๆ แต่ดิฉันไม่ได้โจทด้วยตนเอง ไม่ได้บอกแก่คณะ' แม้ภิกษุณีนี้ต้องอาบัติปาราชิกอันมีการปกปิดความผิดเป็นเหตุ หาสังวาสมิได้"

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่บอกเพราะคิดว่า สงฆ์จักวิวาทบาดหมาง หรือทะเลาะกัน
๒. ภิกษุณีไม่บอกเพราะคิดว่า สงฆ์จักแตกแยกหรือร้าวรานกัน
๓. ภิกษุณีไม่บอกเพราะคิดว่า ภิกษุณีนี้เป็นคนหยาบช้าจักทำอันตรายต่อชีวิตหรือพรหมจรรย์
๔. ภิกษุณีไม่บอกเพราะไม่พบภิกษุณีอื่น ๆ ที่สมควร
๕. ภิกษุณีไม่ประสงค์จะปกปิดแต่ยังไม่ได้บอกใคร
๖. ภิกษุณีไม่บอกเพราะคิดว่า ผู้นั้นจักเปิดเผยเพราะกรรมของตนเอง
๗. ภิกษุณีวิกลจริต
๘. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีอุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีอุลลนันทาประพฤติตามพระอริฏฐะผู้ถูกสงฆ์พร้อมเพรียงกันลงอุกเขปนียกรรม ภิกษุณีเหล่าอื่นตำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์พร้อมเพรียงกันลงอุกเขปนียกรรมโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตถุศาสน์นั้น ผู้ไม่เอื้อเฟื้อ สงฆ์ยังไม่รับรอง ยังไม่ได้ทำภิกษุผู้มิสังวาสเสมอกัน

ให้เป็นสหาย ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนว่า "แม่เจ้า ภิกษุนั่นถูกสงฆ์พร้อมเพรียงกันลงอุกเขปนียกรรมโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตถุศาสน์ เป็นผู้ไม่เอื้อเฟื้อ สงฆ์ยังไม่รับรอง ยังไม่ได้ทำภิกษุผู้มีสังวาสเสมอกันให้เป็นสหาย แม่เจ้าอย่าประพฤติตามภิกษุนั่น" ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติปาราชิกที่มีการประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงโทษขับไล่เป็นเหตุ หาสังวาสมิได้

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณียังไม่ถูกสวดสมนุภาสน์
๒. ภิกษุณียอมสละ
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณียินดีให้ชายจับมือเป็นต้น
ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์มีความกำหนัดยินดีการจับมือ การที่ชายผู้กำหนัดจับมุมสังฆาฏิ ยืนเคียงคู่กันกับชาย ไปสนทนากันตามที่นัดหมาย ไปมาหาสู่กับชาย และน้อมกายหวังเสพอสัทธรรม (การถูกต้องกายกัน) กับชายผู้กำหนัด พวกภิกษุณีอื่น ๆ ตำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดกำหนัดพึงยินดีการจับมือ ยินดีการที่ชายผู้กำหนัดจับต้องมุมสังฆาฏิ ยืนเคียงคู่กันกับชายสนทนากัน ไปที่นัดหมาย ยินดีการที่ชายมาหา เดินตามเข้าไปสู่ที่ลับ หรือ

น้อมกายเข้าไปเพื่อคลุกคลีกันด้วยกายนั้น เพื่อจะเสพอสัทธรรมกับชายผู้กำหนัด แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติปาราชิกที่มีวัตถุ ๘ เป็นเหตุ° หาสังวาสมิได้

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่จงใจ
๒. ภิกษุณีลืมสติ
๓. ภิกษุณีไม่ทราบ
๔. ภิกษุณีไม่ยินดี
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีมีจิตฟุ้งซ่าน
๗. ภิกษุณีกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๘. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

° ภิกษุณีต้องอาบัติปาราชิกเพราะละเมิดครบ ๘ อาการ ได้แก่ (๑) ยินดีการจับมือ (๒) ยินดีการจับมุมสังฆาฏิ (๓) ยืนเคียงคู่ (๔) สนทนากัน (๕) ไปสู่ที่นัดหมาย (๖) ยินดีที่เขามาหา (๗) เดินตามเขาไปที่ลับ (๘) น้อมกายไปเพื่อเสพอสัทธรรมกับชายผู้กำหนัด (วิ.อ. (บาลี) ๒/๖๗๖/๔๖๘)

๒. สังฆาทิเสสกัณฑ์

ว่าด้วยอาบัติสังฆาทิเสส

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑

ว่าด้วยภิกษุณีก่อคดีพิพาท

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีอุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อุบาสกคนหนึ่งมีบุตร ๒ คน คนหนึ่งไม่มีศรัทธา อีกคนหนึ่งมีศรัทธา เมื่ออุบาสกถึงแก่กรรม บุตรทั้งสองจึงแบ่งมรดกกัน บุตรคนที่ไม่มีศรัทธาบอกกับบุตรที่มีศรัทธาว่า ควรแบ่งโรงเก็บของ บุตรคนที่มีศรัทธาบอกว่า บิดาได้ถวายโรงเก็บของแก่ภิกษุณีสงฆ์ ถูกบุตรคนที่ไม่มีศรัทธารบเร้า ๓ ครั้ง คิดว่า ถ้าตนได้โรงเก็บของจะถวายแก่ภิกษุณีสงฆ์ จึงตกลงแบ่ง เมื่อแบ่งแล้ว โรงเก็บของได้ตกเป็นสมบัติของบุตรคนที่ไม่มีศรัทธา เขาบอกภิกษุณีสงฆ์ให้ขนย้ายสิ่งของออกไปจากพื้นที่ของตน

ภิกษุณีอุลลนันทาได้กล่าวกับบุตรคนที่ไม่มีศรัทธาว่า อุบาสกผู้เป็นบิดาของเขามอบโรงเก็บของให้ภิกษุณีสงฆ์แล้ว ทั้งสองฝ่ายโต้เถียงกันจนในที่สุดต้องไปฟ้องร้องพวกมหาอำมาตย์ผู้พิพากษา ผู้พิพากษาตัดสินมอบโรงเก็บของให้แก่ภิกษุณีสงฆ์ ทำให้เขาแค้นเคืองภิกษุณีสงฆ์ ได้สั่งให้นักบวชเปลือยกาย(พวกอาชีวก)ตะโกนด่าพวกภิกษุณี ภิกษุณีอุลลนันทาจึงไปแจ้งความแก่พวกมหาอำมาตย์อีก พวกมหาอำมาตย์จึงสั่งให้จองจำบุตรคนที่ไม่มีศรัทธา พวกชาวบ้านตำหนิว่า พวกมหาอำมาตย์ทำรุนแรงเกินไป ครั้งแรกให้เจ้าหน้าที่ริบโรงเก็บของ ต่อมาให้ปรับสินไหม ต่อไปคงถึงเลือดตกยางออกแน่ พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดก่อคดีพิพาทกับคหบดี บุตรคหบดี ทาส หรือกรรมกร โดยที่สุดกระทั่งสมณปริพาชก ภิกษุณีนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ที่ต้องถูกสงฆ์ขับออกจากหมู่ ทันทีที่ล่วงละเมิด

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาปัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีถูกชาวบ้านควบคุมตัวจึงไป ๒. ภิกษุณีขอการอารักขา
๓. ภิกษุณีขอไม่เจาะจงบุคคล ๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงผู้เป็นโจร

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีอุลลนันทาบวชให้พระชายาของเจ้าลิจฉวี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระชายาของเจ้าสิจฉวีองค์หนึ่งในกรุงเวสาลี ประพฤตินอกใจพระสวามี เจ้าลิจฉวีตักเตือนให้นางเลิกประพฤติเช่นนั้นก็ยังไม่ยอมเลิก เจ้าลิจฉวีผู้เป็นพระสวามีเสนอให้ลงโทษชายาของพระองค์ สมาชิกในที่ประชุมจึงมอบให้เป็นหน้าที่ของเจ้าลิจฉวีผู้เป็นพระสวามี ฝ่ายพระชายาเมื่อทรงทราบว่า พระสวามีประสงค์จะฆ่าตน จึงเก็บสิ่งของสำคัญแล้วหนีไปยังกรุงสาวัตถี เข้าไปหาพวกเดียรถีย์ขอบวช แต่พวกเดียรถีย์ไม่ยอมบวชให้ นางจึงเข้าไปหาภิกษุณีขอบวชก็ไม่ได้บวช ในที่สุด นางให้ของมีค่าแก่ภิกษุณีอุลลนันทาจึงได้บวชเป็นภิกษุณี

เมื่อเจ้าลิจฉวีผู้เป็นสวามีทรงตามหาพระชายาไปถึงกรุงสาวัตถี พบนางบวชเป็นภิกษุณี จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลแล้วกราบทูลให้ทรงทราบว่า พระชายาของพระองค์ขโมยของมีค่าหลบหนีมาบวชเป็นภิกษุณีในกรุงสาวัตถี ขออนุญาตให้จับนาง พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า ถ้านางบวชเป็นภิกษุณี ใครก็ทำอะไรนางไม่ได้ ขอให้นางประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบ เจ้าลิจฉวีทรงตำหนิพวกภิกษุณีว่า บวชหญิงผู้เป็นโจร พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดรู้อยู่ไม่บอกพระราชา สงฆ์ คณะ สมาคม หรือกลุ่มชนให้ทราบ บวชให้หญิงผู้เป็นโจรจึงเป็นที่รู้กันว่าต้องโทษประหาร เว้นไว้แต่หญิงที่สมควร[*] แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ที่ต้องถูกสงฆ์ขับออกจากหมู่ ทันทีที่ล่วงละเมิด

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่รู้ว่าเป็นโจรจึงบวชให้
๒. ภิกษุณีขออนุญาตแล้วบวชให้
๓. ภิกษุณีบวชให้หญิงผู้สมควร
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๓

ว่าด้วยภิกษุณีเข้าละแวกบ้านตามลำพัง

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีอันเตวาสินีของพระภัททกาปิลานีเถรี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีอันเตวาสินีของพระภัททกา--ปิลานีเถรีทะเลาะกับภิกษุณีอื่น ๆ แล้วหลบหนีไปตระกูลญาติในหมู่บ้าน พระภัททกาปิลานีเถรีไม่เห็นเธอจึงถามภิกษุณีอื่น ครั้นทราบแล้วจึงให้ไปหาเธอที่หมู่บ้านนั้น พวกภิกษุณีไปพบเธออยู่ที่ด่านนั้น ตำหนิเธอที่เดินทางไปผู้เดียว แล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

---

[*] **หญิงที่สมควร** หมายถึง หญิง ๒ ประเภท ได้แก่ ผู้บวชในสำนักเดียรถีย์หรือบวชในสำนักของภิกษุณีอื่น ภิกษุณีคิดจะบวชให้ เว้นไว้แต่ผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๖๘๔/๓๒)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดไปละแวกบ้านผู้เดียว แม้ภิกษุณีนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสที่ต้องถูกสงฆ์ขับออกจากหมู่ทันทีที่ล่วงละเมิด

เรื่องภิกษุณี ๒ รูปแยกกันโดยสารเรือข้ามฟาก

เมื่อภิกษุณี ๒ รูปเดินทางไกลจากเมืองสาเกตไปกรุงสาวัตถี ระหว่างทางต้องข้ามแม่น้ำ พวกเธอเข้าไปหาพวกคนแจวเรือจ้างแล้วบอกให้พาข้ามฟาก พวกคนแจวเรือจ้างบอกว่าไม่สามารถพาข้ามไปพร้อมกันได้ทั้ง ๒ รูป นายเรือจ้างคนหนึ่งพาภิกษุณีรูปหนึ่งข้ามฟากไปแล้วข่มขืน ส่วนนายเรือจ้างอีกคนหนึ่งข่มขืนรูปที่ยังไม่ข้ามฟาก เมื่อเธอทั้งสองถึงกรุงสาวัตถีได้บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีรูปอื่น พวกภิกษุณีตำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดไปสู่ละแวกบ้านผู้เดียว หรือข้ามฝั่งแม่น้ำผู้เดียว แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ที่ต้องถูกสงฆ์ขับออกจากหมู่ ทันทีที่ล่วงละเมิด

เรื่องห้ามภิกษุณีออกไปพักแรมผู้เดียว

เมื่อภิกษุณีหลายรูปเดินทางไปกรุงสาวัตถี ในแคว้นโกศล ได้เข้าไปยังหมู่บ้านแห่งหนึ่งในเวลาเย็น ในภิกษุณีเหล่านั้น มีภิกษุณีรูปหนึ่งรูปงาม ชายคนหนึ่งพอเห็นเธอก็มีจิตรักใคร่ เมื่อชายคนนั้นจัดที่นอนถวายภิกษุณีเหล่านั้นแล้ว ได้จัดที่นอนไว้เฟื่อภิกษุณีรูปงามด้านหนึ่ง ภิกษุณีนั้นทราบทันทีว่า ชายคนนั้นถูกราคะครอบงำ ถ้าเขามาหาเธอตอนกลางคืน จะเกิดความเสียหาย จึงหลบหนีออกไปนอนที่ตระกูลหนึ่งโดยไม่ยอมบอกภิกษุณีอื่น ๆ ตกกลางคืน ชายคนนั้นเข้ามาค้นหาภิกษุณีรูปนั้น บังเอิญไปถูกตัวภิกษุณีอื่นเข้า จึงทำให้พวกภิกษุณีตื่น เมื่อไม่เห็นภิกษุณีรูปงามจึงเข้าใจว่าเธอคงออกไปกับผู้ชาย เมื่อผ่านคืนนั้นไป ภิกษุณีรูปงามกลับเข้าไปหาภิกษุณีอื่น ๆ บอกเรื่องนั้นให้ทราบ พวกภิกษุณีตำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึง ภิกษุณีใดไปสู่ละแวกบ้านผู้เดียว ข้ามฝั่งแม่น้ำผู้เดียว หรือออกไปอยู่พักแรมในราตรีผู้เดียว แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ที่ต้องถูกสงฆ์ขับออกจากหมู่ ทันทีที่ล่วงละเมิด

เรื่องห้ามภิกษุณีปลีกตัวออกจากหมู่ผู้เดียว

เมื่อภิกษุณีหลายรูปเดินทางไปกรุงสาวัตถี รูปหนึ่งปวดอุจจาระ จึงได้แยกเดินตามไปรูปเดียว คนทั้งหลายพบเธอจึงข่มขืน ต่อมา เธอบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีอื่น พวกภิกษุณีตำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึง ภิกษุณีใดไปสู่ละแวกบ้านผู้เดียว ข้ามฝั่งแม่น้ำผู้เดียว ออกไปอยู่พักแรมในราตรีผู้เดียว หรือปลีกตัวจากคณะอยู่ผู้เดียว แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ที่ต้องถูกสงฆ์ขับไล่ ทันทีที่ล่วงละเมิด

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีที่เพื่อนภิกษุณีจากไป สึก มรณภาพ หรือไปเข้ารีต
๒. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยการรับภิกษุณีผู้ถูกสงฆ์องอุกเขปนียกรรมกลับเข้าหมู่

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีจัณฑกาลี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีจัณฑกาลีชอบก่อความทะเลาะวิวาท ก่ออธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ เมื่อสงฆ์จะลงโทษ ภิกษุณีถุลลนันทาได้ปกป้องคัดค้านสงฆ์ ต่อมาภิกษุณีสงฆ์ทราบว่า ภิกษุณีถุลลนันทาเดินทางไปกิจธุระในหมู่บ้าน จึงลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุณีจัณฑกาลี เพราะเธอไม่เห็นอาบัติ เมื่อภิกษุณีถุลลนันทากลับมา ภิกษุณีจัณฑกาลีไม่ถวายการต้อนรับอย่างที่เคยทำมา เมื่อทราบเรื่องที่ภิกษุณีจัณฑกาลีถูกภิกษุณีสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ จึงได้ต่อว่าพวกภิกษุณีว่าโง่เขลา เธอคนเดียวที่มีความรู้ มีความสามารถ แล้วขอให้ภิกษุณีสงฆ์รื้อฟื้นคดีที่ตัดสินไปแล้ว เรียกภิกษุณีจัณฑกาลีกลับเข้าหมู่ พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีถุลลนันทาแล้วบำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเรียกภิกษุณีที่สงฆ์พร้อมเพรียงกันลงอุกเขปนียกรรมโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตถุศาสน์ ให้กลับเข้าหมู่โดยไม่บอกการกสงฆ์ ทั้งไม่รับรู้ฉันทะของคณะ แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ที่ต้องถูกสงฆ์ขับไล่ ทันทีที่ล่วงละเมิด

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบอกสงฆ์ผู้ทำกรรมแล้วเรียกเข้าหมู่
๒. ภิกษุณีเรียกกลับเข้าหมู่ เมื่อรับรู้ฉันทะของคณะแล้ว
๓. ภิกษุณีเรียกภิกษุณีผู้ประพฤติข้อวัตรกลับเข้าหมู่
๔. ภิกษุณีเรียกกลับเข้าหมู่ในเมื่อไม่มีการกสงฆ์ผู้ทำกรรม
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๕
ว่าด้วยภิกษุณีรับโภชนาหารจากมือชายผู้กำหนัด

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีสุนทรีนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกคนที่มีความกำหนัด เห็นภิกษุณีสุนทรีนันทามีรูปงาม น่าดู จึงได้ถวายอาหารอย่างดีแก่เธอผู้มีความกำหนัด จึงเป็นเหตุให้ภิกษุณีอื่นๆ ไม่ได้อับอาหารตามความปรารถนา พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีสุนทรีนันทาแล้วบำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดกำหนัด รับของเคี้ยวหรือของฉันจากมือชายผู้กำหนัดด้วยมือของตนแล้วเคี้ยวหรือฉัน แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสที่ต้องถูกสงฆ์ขับไล่ ทันทีที่ล่วงละเมิด

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่มีความกำหนัดรับของจากชายผู้ไม่กำหนัด

๒. ภิกษุณีรู้อยู่ว่า เขาไม่กำหนัด จึงรับประเคน

๓. ภิกษุณีวิกลจริต

๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๖
ว่าด้วยการส่งเสริมภิกษุณีให้รับโภชนะจากมือชายผู้กำหนัด

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีสุนทรีนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกคนที่มีความกำหนัดปรารถนาจะถวายอาหารอย่างดีแก่ภิกษุณีสุนทรีนันทาผู้มีความกำหนัด เธอไม่ยอมรับประเคนเพราะมีความยำเกรงต่อพระพุทธบัญญัติ ภิกษุณีผู้นั่งถัดไปบอกกับเธอว่า ชายที่ถวายจะมีความกำหนัดหรือไม่ก็ไม่อาจทำให้เธอต้องอาบัติได้ ถ้าเธอไม่มีความกำหนัด แล้วบอกให้เธอรับประเคนอาหารฉันตามปกติ พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีสุนทรีแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดกล่าวอย่างนี้ว่า "ชายผู้นั้นจะกำหนัดหรือไม่กำหนัดก็ตามก็ทำอะไรท่านไม่ได้ เพราะท่านไม่กำหนัด นิมนต์เถิด แม่เจ้า ชายผู้นี้จะถวายสิ่งใดจะเป็นของเคี้ยวหรือของฉันก็ตาม ท่านจงรับประเคนของนั้นด้วยมือของตนเองแล้วเคี้ยวหรือฉันเถิด" แม้ภิกษุณีผู้ส่งเสริมนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสที่ต้องถูกสงฆ์ขับไล่ ทันทีที่ล่วงละเมิด

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีรู้อยู่ว่า ชายไม่กำหนัด จึงส่งเสริม
๒. ภิกษุณีรู้อยู่ว่า เธอโกรธไม่รับประเคน จึงส่งเสริม
๓. ภิกษุณีรู้อยู่ว่า เธอจะไม่รับประเคนเพราะความเอ็นดูตระกูล จึงส่งเสริม
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีบอกคืนพระรัตนตรัย
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีจัณฑกาลี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีจัณฑกาลีทะเลาะกับภิกษุณีอื่นๆ โกรธเคืองแล้วบอกคืนพระรัตนตรัยว่า ตนจะไปอยู่ในสำนักสมณะหญิงเหล่าอื่น พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีจัณฑกาลีแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดโกรธ ไม่พอใจ กล่าวอย่างนี้ว่า "ดิฉันขอบอกลาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และสิกขา สมณะหญิงจะมีแต่สมณศากยธิดาเหล่านั้นกระนั้นหรือ แม้สมณะหญิงเหล่าอื่นผู้มีความละอาย มีความระมัดระวัง ใฝ่การศึกษาก็ยังมีอยู่ เราจะไปประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของสมณะหญิงเหล่านั้น" ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า "แม่เจ้า ท่านโกรธ ไม่พอใจ ก็อย่าได้กล่าวอย่างนี้ว่า 'ดิฉันขอบอกลาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และสิกขา สมณะหญิงจะมีแต่สมณศากยธิดาเหล่านั้นกระนั้นหรือ แม้สมณะหญิงเหล่าอื่นผู้มีความละอาย มีความระมัดระวัง ใฝ่การศึกษาก็ยังมีอยู่ เราจะไปประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของสมณะหญิงเหล่านั้น' ดังนี้ แม่เจ้า ท่านจงยินดีเถิด พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ก็ยังยืนยันอยู่อย่างนั้น ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สละ แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสที่ต้องถูกสงฆ์ขับไล่ เมื่อสวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณียังไม่ถูกสงฆ์สวดสมนุภาสน์
๒. ภิกษุณียอมสละ
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๘
ว่าด้วยภิกษุณีโกรธเคืองเพราะถูกตัดสินให้แพ้อธิกรณ์

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีจัณฑกาลี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีจัณฑกาลีถูกสงฆ์ตัดสินให้แพ้คดีในอธิกรณ์เรื่องหนึ่ง โกรธเคืองภิกษุณีสงฆ์ว่า ตัดสินอธิกรณ์เพราะมีอคติ ๔ อย่าง คือ มีความลำเอียงเพราะชอบ มีความลำเอียงเพราะชัง มีความลำเอียงเพราะหลง และมีความลำเอียงเพราะกลัว พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีจัณฑกาลีแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดถูกตัดสินให้แพ้คดีในอธิกรณ์หนึ่ง โกรธ ไม่พอใจ กล่าวอย่างนี้ว่า "พวกภิกษุณีลำเอียงเพราะความชอบ ความชัง ความหลง และความกลัว" ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า "แม่เจ้า ท่านเมื่อถูกตัดสินให้แพ้คดีในอธิกรณ์หนึ่ง โกรธ ไม่พอใจ ก็อย่าได้กล่าวอย่างนี้ว่า 'พวกภิกษุณีลำเอียงเพราะความชอบ ความชัง ความหลง และความกลัว' แม่เจ้าเองก็ยังลำเอียงเพราะมีความชอบ ความชัง ความหลงหรือความกลัว ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์จะครบ ๓ ครั้งสละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สละ แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสที่ต้องถูกสงฆ์ขับไล่ เมื่อสวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณียังไม่ถูกสงฆ์สวดสมนุภาสน์
๒. ภิกษุณียอมสละ
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๙

ว่าด้วยภิกษุณีมีความประพฤติเลวทราม

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีอันเตวาสินีของภิกษุณีฉลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีอันเตวาสินีของภิกษุณีฉลลนันทาอยู่คลุกคลีกับชาวบ้าน มีความประพฤติเลวทราม มีกิตติศัพท์ในทางเสื่อมเสีย มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษกันเอาไว้ พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีรูปนั้นแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีทั้งหลายอยู่คลุกคลีกัน มีความประพฤติเลวทราม มีกิตติศัพท์ในทางเสื่อมเสีย มีชื่อเสียงไม่ดี มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษของกันและกัน ภิกษุณีเหล่านั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า "น้องหญิงทั้งหลายอยู่คลุกคลีกัน มีความประพฤติเลวทราม มีกิตติศัพท์ในทางเสื่อมเสีย มีชื่อเสียงไม่ดี มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษของกันและกัน น้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจงแยกกันอยู่เถิด สงฆ์สรรเสริญการแยกกันอยู่ของน้องหญิงทั้งหลายเท่านั้น" ภิกษุณีเหล่านั้นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังยืนยันอยู่อย่างนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าพวกเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สละ แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ที่ต้องถูกสงฆ์ขับไล่ เมื่อสวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณียังไม่ถูกสงฆ์สวดสมนุภาสน์
๒. ภิกษุณียอมสละ
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีมีจิตฟุ้งซ่าน

๕. ภิกษุณีกระสับกระส่ายเพราะเวทนา ๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑๐

ว่าด้วยการยุยงส่งเสริมให้ภิกษุณีประพฤติเลวทรามต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทาสนับสนุนพวกภิกษุณีที่ถูกสงฆ์สวดสมนุภาสน์ บอกให้พวกภิกษุณีเหล่านั้นอยู่คลุกคลีกัน อย่าแยกกันอยู่ เพราะสงฆ์สรรเสริญการแยกกันอยู่ เหตุที่สงฆ์สวดสมนุภาสน์ลงโทษก็เพราะดูหมิ่นเหยียดหยามในความอ่อนแอของพวกภิกษุณีเหล่านั้น ยังมีภิกษุณีอื่น ๆ ที่ประพฤติเช่นนั้นแต่ไม่ถูกลงโทษ พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีถุลลนันทาแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดกล่าวอย่างนี้ว่า "น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงอยู่คลุกคลีกันอย่าแยกกันอยู่ ภิกษุณีเหล่าอื่นผู้มีความประพฤติอย่างนี้ มีกิตติศัพท์อย่างนี้ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษของกันและกันไว้ก็มีอยู่ในสงฆ์ สงฆ์ก็ไม่ได้ว่ากล่าวพวกเธอเลย สงฆ์ได้แต่ว่ากล่าวพวกท่านเท่านั้นด้วยความดูหมิ่นเหยียดหยาม ด้วยความไม่พอใจ ด้วยการข่มขู่เพราะพวกท่านอ่อนแอ อย่างนี้ว่า 'น้องหญิงทั้งหลายอยู่คลุกคลีกัน มีความประพฤติเลวทราม มีกิตติศัพท์ในทางเสื่อมเสีย มีชื่อเสียงไม่ดี มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษของกันและกัน' น้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจงแยกกันอยู่เถิด สงฆ์สรรเสริญการแยกกันอยู่ของน้องหญิงทั้งหลายเท่านั้น" ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า "น้องหญิง ท่านอย่ากล่าวอย่างนี้ว่า 'น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงอยู่คลุกคลีกัน อย่าแยกกันอยู่ ภิกษุณีเหล่าอื่นผู้มีความประพฤติอย่างนี้ มีกิตติศัพท์อย่างนี้ มีชื่อเสียงอย่างนี้ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ชอบปกปิดโทษของกันและกันไว้ก็มีอยู่ในสงฆ์' สงฆ์ก็ไม่ได้ว่ากล่าวภิกษุณีเหล่านั้นเลย ได้แต่ว่ากล่าวพวกท่านเท่านั้น ด้วยความดูหมิ่นเหยียดหยาม ด้วยความไม่พอใจ ด้วยการข่มขู่เพราะพวกท่านอ่อนแออย่างนี้ว่า 'น้องหญิงทั้งหลาย อยู่คลุกคลีกัน มีความประพฤติเลวทราม มีกิตติศัพท์ในทางเสื่อมเสีย มีชื่อเสียงไม่ดี มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษของกันและกัน

น้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจงแยกกันอยู่เถิด ลงฆ์สรรเสริญการแยกกันอยู่ของน้องหญิงทั้งหลาย เท่านั้น ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังยืนยันอยู่อย่างนั้น เธออันภิกษุณีทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สละ แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ที่ต้องถูกลงฆ์ขับไล่ เมื่อสวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณียังไม่ถูกสวดสมนุภาสน์
๒. ภิกษุณียอมสละ
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๓. นิสสัคคิยกัณฑ์

ว่าด้วยนิสสัคคีย์

๑. ปัตตวรรค

หมวดว่าด้วยบาตร

สิกขาบทที่ ๑

ว่าด้วยภิกษุณีสะสมบาตร

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์สะสมบาตรไว้จำนวนมาก ถูกชาวบ้านตำหนิว่าจะขายบาตรหรือตั้งร้านขายภาชนะดินเผา พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พวกภิกษุจึงได้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลาย แล้วทรงตำหนิพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดทำการสะสมบาตร ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์*

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีอธิษฐานภายในอรุณขึ้น

๒. ภิกษุณีวิกัปไว้ภายในอรุณขึ้น

๓. ภิกษุณีสละให้ไปภายในอรุณขึ้น

---

* บาตรเป็นนิสสัคคีย์ คือ เป็นสิ่งที่ภิกษุณีต้องสละ และภิกษุณีผู้สะสมบาตรต้องอาบัติปาจิตตีย์ เมื่อต้องการจะพ้นจากอาบัติ ต้องสละบาตรนั้นให้แก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่ภิกษุณีรูปหนึ่งเสียก่อน จึงจะแสดงอาบัติตก

๔. ภิกษุณีมีบาตรสูญหายภายในอรุณขึ้น
๕. ภิกษุณีมีบาตรเสียหายภายในอรุณขึ้น
๖. ภิกษุณีมีบาตรแตกภายในอรุณขึ้น
๗. ภิกษุณีมีบาตรถูกโจรชิงเอาไปภายในอรุณขึ้น
๘. ภิกษุณีมีบาตรถูกถือวิสาสะภายในอรุณขึ้น
๙. ภิกษุณีวิกลจริต
๑๐. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๒

ว่าด้วยภิกษุณีแจกอกาลจีวร

ต้นบัญญัติ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อุบาสกอุบาสิกาเห็นภิกษุณีหลายรูปอยู่จำพรรษาในอาวาสใกล้หมู่บ้านแห่งหนึ่ง มีวัตรปฏิบัติงดงามแต่ใช้จีวรเก่า จึงได้ถวายอกาลจีวรแก่ภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีฤลลนันทาบอกให้อธิษฐานผ้าผืนนั้นเป็นกาลจีวรแล้วแบ่งกัน เพราะเวลานั้นภิกษุณีสงฆ์ก็รานกฐินแล้ว เมื่ออุบาสกอุบาสิกาทราบเรื่องจึงตำหนิภิกษุณีฤลลนันทาที่อธิษฐานอกาลจีวรเป็นกาลจีวร พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิย--ปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดอธิษฐานอกาลจีวรเป็นกาลจีวรแล้วให้แจกกัน ต้องอาบัตินิสสัคคิย--ปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่
๑. ภิกษุณีให้แจกอกาลจีวรด้วยเข้าใจว่าเป็นกาลจีวร
๒. ภิกษุณีให้แจกกาลจีวรด้วยเข้าใจว่าเป็นกาลจีวร
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนจีวร
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทาแลกเปลี่ยนจีวรกับภิกษุณีรูปอื่นใช้สอย ต่อมา ชิงเอาคืนมา พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงปัญญัตินิสสัคคิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดแลกเปลี่ยนจีวรกับภิกษุณี ภายหลังภิกษุณีนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า "แม่เจ้า นี่จีวรของเธอ จงนำจีวรของดิฉันมา จีวรของเธอต้องเป็นของเธอ จีวรของดิฉันต้องเป็นของดิฉัน จงนำจีวรของดิฉันมา จงรับเอาจีวรของเธอคืนไปเถิด" (หาก)ชิงเอาคืนหรือใช้ให้ชิงเอาคืน ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีรับแลกคืนให้เองหรือแลกเอาคืนโดยถือวิสาสะจากภิกษุณีผู้รับแลกแล้ว
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณีขอของอย่างหนึ่งแล้วกลับขออีกอย่างหนึ่ง
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อุบาสกคนหนึ่งเข้าไปเยี่ยมภิกษุณีถุลลนันทาผู้กำลังอาพาธ ถามสิ่งที่เธอต้องการ ภิกษุณีถุลลนันทาบอกว่าต้องการเนยใส

เขาจึงซื้อเนยใสจากร้านค้าไปถวาย ภิกษุณีถุลลนันทาบอกว่าเวลานี้ไม่ต้องการเนยใส แต่ต้องการน้ำมัน เขานำเนยใสกลับไปที่ร้านเดิม ขอเปลี่ยนเป็นน้ำมัน เจ้าของร้านบอกว่า ถ้าตนรับคืนของที่ขายแล้ว เมื่อไรจะขายของหมด หากต้องการน้ำมันก็จงเพิ่มเงินค่าน้ำมัน แล้วไม่รับคืน อุบาสกตำหนิภิกษุณีถุลลนันทาที่ออกปากขอของสิ่งหนึ่งแล้วต้องการอีกสิ่งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดออกปากขอของอย่างหนึ่ง แล้วออกปากขอของอย่างอื่น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีออกปากขอของนั้นเพิ่มและออกปากขอของคู่อย่างอื่น
๒. ภิกษุณีแสดงอานิสงส์แล้วจึงค่อยออกปากขอ
๓. ภิกษุณีวิกลจริต ๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๕
ว่าด้วยภิกษุณีให้ซื้อของอย่างหนึ่งแล้วกลับให้ซื้ออีกอย่างหนึ่ง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อุบาสกคนหนึ่งเข้าไปเยี่ยมภิกษุณีถุลลนันทาผู้กำลังอาพาธ บอกว่า ขอให้คนไปรับกหาปณะที่ตนฝากถวายไว้ที่ร้านค้าแห่งหนึ่ง ภิกษุณีถุลลนันทาสั่งสิกขมานารูปหนึ่งให้ไปนำน้ำมันราคา ๑ กหาปณะมาจากร้านนั้น เมื่อสิกขมานาไปนำน้ำมันมาถวาย ภิกษุณีถุลลนันทาบอกว่าไม่ต้องการน้ำมันแต่ต้องการเนยใส สิกขมานากลับไปขอเปลี่ยนน้ำมันเป็นเนยใส เจ้าของร้านบอกว่า ถ้าตนรับคืนของที่

ขายแล้ว เมื่อไรจะขายของหมด หากต้องการเนยใสก็จงเพิ่มเงินค่าเนยใส แล้วไม่รับคืน สิกขมานาจึงยืนร้องไห้อยู่ที่นั้นเอง เมื่อพวกภิกษุณีเห็นสิกขมานายืนร้องไห้ ครั้นทราบเรื่องจึงนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดสั่งให้ซื้อของอย่างหนึ่ง แล้วสั่งให้ซื้อของอย่างอื่น ต้องอาบัตินิสสัคคิย--ปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีสั่งซื้อของนั้นเพิ่มและสั่งให้ซื้อของคู่อย่างอื่น
๒. ภิกษุณีแสดงอานิสงส์แล้วสั่งให้ซื้อ
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๖
ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนบริขารที่เขาถวายแก่สงฆ์ (๑)

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ครั้งนั้น อุบาสกอุบาสิกาพร้อมใจกันรวบรวมบริขาร(สิ่งของเครื่องใช้) ถวายให้เป็นค่าจีวรแก่ภิกษุณีสงฆ์ ฝากไว้ที่บ้านของคนขายผ้าคนหนึ่งแล้วไปบอกภิกษุณีให้ส่งไวยาวัจกรไปนำจีวรจากบ้านนั้นมาแจกกัน พวกภิกษุณีสั่งให้คนเอาบริขารเหล่านั้นไปเปลี่ยนเป็นเภสัชมาใช้สอย อุบาสกอุบาสิกาทราบเรื่องนั้น จึงตำหนิพวกภิกษุณีที่เอาบริขารที่เขาถวายสงฆ์เพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่เขาบริจาคแก่สงฆ์ไปเปลี่ยนเพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้เอาบริขารที่เขาถวายสงฆ์เพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่เขาเจาะจง บันแหละ แลกเปลี่ยนของอย่างอื่น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีปากับปียภัณฑ์ที่เหลือไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น
๒. ภิกษุณีขออนุญาตเจ้าของก่อนจึงนำไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนบริขารที่เขาถวายแก่สงฆ์ (๒)

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อุบาสกอุบาสิกาพร้อมใจกันรวบรวมบริขารให้เป็นค่าจีวรแก่ภิกษุณีสงฆ์ ฝากไว้ที่บ้านของคนขายผ้าแล้วไปบอกภิกษุณีให้ส่งไวยาวัจกรไปนำจีวรจากบ้านนั้นมาแจกกัน พวกภิกษุณีจึงเอาบริขารนั้นไปเปลี่ยนเป็นเภสัชมาใช้ฉลอย ครั้นอุบาสกอุบาสิกาทราบเรื่องนั้นจึงตำหนิพวกภิกษุณีที่เอาบริขารที่เขาถวายสงฆ์เพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่เขาเจาะจง ไปเปลี่ยนเพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งด้วยตนเอง พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้เอาบริขารที่เขาถวายสงฆ์เพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่เขาเจาะจง แลกเปลี่ยนของอย่างอื่นด้วยตนเอง ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีนำกัปปิยภัณฑ์ที่เหลือไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น
๒. ภิกษุณีขออนุญาตเจ้าของก่อนจึงนำไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๘

ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนบริขารที่เขาถวายแก่คณะ (๑)

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน สมาคมแห่งหนึ่งพร้อมใจกันรวบรวมบริขารให้เป็นค่าข้าวต้มแก่ภิกษุณีสงฆ์ ฝากไว้ที่ร้านค้าแห่งหนึ่งแล้วไปบอกภิกษุณีให้ส่งไวยาวัจกรไปนำข้าวสารจากบ้านนั้นมาหุงต้มฉัน พวกภิกษุณีจึงให้เอาบริขารนั้นไปเปลี่ยนเป็นเภสัชมาใช้สอย สมาคมทราบเรื่องจึงตำหนิพวกภิกษุณีที่เอาบริขารที่เขาถวายเพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอย่างหนึ่ง เจาะจงของอย่างหนึ่ง ที่เขาบริจาคแก่ภิกษุณีจำนวนมาก ไปเปลี่ยนเป็นของอีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้เอาบริขารที่เขาถวายภิกษุณีจำนวนมากเพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่เขาเจาะจง แลกเปลี่ยนเป็นของอย่างอื่น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีนำกัปปิยภัณฑ์ที่เหลือไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น
๒. ภิกษุณีขออนุญาตเจ้าของก่อนจึงนำไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๙
ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนบริขารที่เขาถวายแก่คณะ (๒)

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน สมาคมแห่งหนึ่งพร้อมใจกันรวบรวมบริขารให้เป็นค่าข้าวต้มแก่ภิกษุณีสงฆ์ ฝากไว้ที่ร้านค้าแห่งหนึ่งแล้วไปบอกภิกษุณีให้ส่งไวยาวัจกรไปนำข้าวสารจากร้านค้านั้นมาหุงข้าวต้มแจกกัน พวกภิกษุณีจึงให้เอาบริขารนั้นไปเปลี่ยนเป็นเภสัชมาใช้สอย สมาคมทราบเรื่องนั้นจึงตำหนิพวกภิกษุณีที่เอาบริขารที่เขาถวายภิกษุณีจำนวนมากเพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่เขาเจาะจง ไปแลกเปลี่ยนของอีกอย่างหนึ่งมาเอง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้เอาบริขารที่เขาถวายแก่ภิกษุณีจำนวนมาก เพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่เขาเจาะจง ไปแลกเปลี่ยนของอย่างอื่นด้วยตนเอง ต้องอาบัตินิสสัคคิย--ปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีนำกัปปิยภัณฑ์ที่เหลือไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น
๒. ภิกษุณีขออนุญาตเจ้าของก่อนจึงนำไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๐
ว่าด้วยภิกษุณีแลกเปลี่ยนบริขารที่เขาถวายแก่บุคคล

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกชาวบ้านพร้อมใจกันรวบรวมบริขารเป็นค่าซ่อมแซมบริเวณถวายแก่ภิกษุณีถุลลนันทา เธอขอให้เอาบริขารนั้นไปเปลี่ยนเป็นเภสัชมาใช้สอย พวกชาวบ้านตำหนิภิกษุณีถุลลนันทาที่เอาบริขารที่เขาถวายเพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่เขาเจาะจง ที่เขาบริจาคแก่บุคคล ที่ขอมาเองแลกเปลี่ยนของอีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้เอาบริขารที่เขาถวายแก่บุคคล เพื่อประโยชน์แก่ปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่เขาเจาะจง แลกเปลี่ยนของอย่างอื่นด้วยตนเอง ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีนำกัปปิยภัณฑ์ที่เหลือไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น
๒. ภิกษุณีขออนุญาตเจ้าของก่อนจึงนำไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๑
ว่าด้วยภิกษุณีขอผ้าห่มหนาในฤดูหนาว

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน วันหนึ่งในฤดูหนาว พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงห่มผ้ากัมพลราคาแพง เสด็จเข้าไปสดับธรรมีกถาของภิกษุณีถุลลนันทา ทรงชื่นชมยินดี จึงทรงปวารณา ภิกษุณีถุลลนันทาได้ขอพระราชทานผ้ากัมพลที่ทรงห่มผืนนั้น ต่อมา พวกชาวบ้านได้ตำหนิพวกภิกษุณีว่าเป็นคนมักมาก พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีเมื่อจะขอผ้าห่มหนา พึงขอได้เพียงราคา ๔ กังสะ* เป็นอย่างมาก ถ้าขอเกินกว่านั้น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

---

* ๑ กังสะ มีค่าเท่ากับ ๘ กหาปณะ ๔ กังสะจึงเท่ากับ ๘x๔ คือ ๑๖ กหาปณะ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๗๘๔/๔๘๖. กงฺขา.อ. (บาลี) ๓๖๒)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาปัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีขอผ้าห่มหนาราคา ๔ กังสะ
๒. ภิกษุณีขอผ้าห่มหนาราคาไม่ถึง ๔ กังสะ
๓. ภิกษุณีขอจากญาติ
๔. ภิกษุณีขอจากคนปวารณา
๕. ภิกษุณีขอเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น
๖. ภิกษุณีแลกมาด้วยกับปิยภัณฑ์ของตน
๗. ภิกษุณีจ่ายผ้าราคาถูก แต่ทายกต้องการให้จ่ายราคาแพง
๘. ภิกษุณีผู้วิกลจริต
๙. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๒
ว่าด้วยภิกษุณีขอผ้าห่มบางในฤดูร้อน

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน วันหนึ่งในฤดูร้อน พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงห่มผ้าเปลือกไม้ราคาแพง เสด็จเข้าไปสดับธรรมีกถาของภิกษุณีถุลลนันทา ทรงชื่นชมยินดี จึงทรงปวารณา ภิกษุณีถุลลนันทาได้ขอพระราชทานผ้าเปลือกไม้ที่ทรงผืนนั้น ต่อมา ชาวบ้านได้ตำหนิพวกภิกษุณีว่าเป็นคนมักมาก พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัตินิสสัคคิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีเมื่อจะขอผ้าห่มบาง พึงขอได้เพียง ๒ กังสะครึ่งเป็นอย่างมาก ถ้าขอเกินกว่านั้น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีขอผ้าห่มบางราคา ๒ กังสะครึ่ง
๒. ภิกษุณีขอผ้าห่มบางราคาไม่ถึง ๒ กังสะครึ่ง
๓. ภิกษุณีขอจากญาติ
๔. ภิกษุณีขอจากคนปวารณา
๕. ภิกษุณีขอเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น
๖. ภิกษุณีแลกเปลี่ยนมาด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน
๗. ภิกษุณีจ่ายผ้าราคาถูก แต่ทายกต้องการให้จ่ายราคาแพง
๘. ภิกษุณีวิกลจริต
๙. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๔. ปาจิตติยกัณฑ์

ว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์

อสาธารณบัญญัติ[๑] ปาจิตติยสิกขาบท มี ๙๖ สิกขาบท

๑. ลสณวรรค

หมวดว่าด้วยกระเทียม

สิกขาบทที่ ๑

ว่าด้วยภิกษุณีฉันกระเทียม

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อุบาสกคนหนึ่งปวารณาต่อภิกษุณีสงฆ์ว่าจะถวายกระเทียม สั่งคนเฝ้าไร่ไว้ว่า ถ้าภิกษุณีมาก็ถวายรูปละ ๒-๓ จุก ครั้นในวันมหรสพกระเทียมที่เขาเก็บไว้หมดพอดี พวกภิกษุณีเข้าไปขอกระเทียม อุบาสกจึงบอกให้ไปเก็บเอาที่ไร่ ภิกษุณีถุลลนันทาไปที่ไร่แล้วขนกระเทียมไปเป็นจำนวนมาก คนเฝ้าไร่ตำหนิพวกภิกษุณีว่าไม่รู้จักประมาณ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามภิกษุ ทรงตำหนิภิกษุณีถุลลนันทา ทรงแสดงโทษแห่งความโลภไม่รู้จักประมาณ แล้วตรัสนิทานเรื่องหงส์ทอง[๒] ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดฉันกระเทียม[๓] ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

[๑] คำว่า **"อสาธารณบัญญัติ"** ในที่นี้ หมายถึง สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้เฉพาะสำหรับภิกษุณีสงฆ์

[๒] ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๓๖/๓๔

[๓] ในสิกขาบทนี้ ท่านหมายเอากระเทียมพันธุ์หนึ่งที่เกิดในแคว้นมคธ (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๗๙๕/๑๒๙)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีฉันกระเทียมเหลือง กระเทียมแดง กระเทียมเขียว หรือกระเทียมโทน
๒. ภิกษุณีฉันกระเทียมปรุงในแกงหรือปรุงในเนื้อ
๓. ภิกษุณีฉันกระเทียมเจียวน้ำมัน
๔. ภิกษุณีฉันกระเทียมปรุงในยำผักสดหรือปรุงในแกงอ่อม
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุณีถอนขนในที่แคบ
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ให้ถอนขนในที่แคบ* แล้วเปลือยกายอาบน้ำท่าเดียวกับหญิงแพศยาในแม่น้ำอจิรวดี พวกหญิงแพศยาตำหนิพวกภิกษุณีว่า ถอนขนในที่แคบเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้ถอนขนในที่แคบ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

* คำว่า **ที่แคบ** หมายเอา บริเวณรักแร้ทั้ง ๒ ข้าง และองค์กำเนิด (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๗/๘๐๐/๑๓๒)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีถอนขนเพราะอาพาธ ๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีสัมผัสองค์กำเนิด

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณี ๒ รูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณี ๒ รูปถูกความกำหนัดยินดีบีบคั้น เข้าไปสู่ห้องชั้นในแล้วใช้ฝ่ามือตบองค์กำเนิดกันและกัน พวกภิกษุณีวิ่งไปตามเสียงนั้น เพราะเข้าใจว่า พวกเธอมีความสัมพันธ์ทางชู้สาว เธอทั้ง ๒ กล่าวว่า ดนไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางชู้สาว แล้วบอกเรื่องนั้นให้ทราบ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตดิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีต้องอาบัติปาจิตดิย์ เพราะใช้ฝ่ามือตบองค์กำเนิด[๑]

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีสัมผัสเพราะอาพาธ ๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

[๑] ใช้ฝ่ามือตบองค์กำเนิด คือ ภิกษุณียินดีการสัมผัส โดยที่สุดใช้กลีบบัวตีที่องค์กำเนิด ต้องอาบัติปาจิตดิย์ (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๘๐๔/๑๓๔)

สิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณีใช้ท่อนยาง
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีรูปหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีรูปหนึ่งถูกความกำหนัดยินดีบีบคั้นจึงเข้าไปหาภิกษุณีผู้เคยเป็นนางสนม สอบถามเรื่องราวส่วนตัวของภิกษุณีผู้เคยเป็นนางสนมในช่วงชีวิตที่ผ่านมา เธอได้บอกวิธีใช้ท่อนยาง อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุณีรูปนั้นใช้ท่อนยางวางทิ้งไว้ แมลงวันตอม มีคนทราบเรื่องนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุณีต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะใช้ท่อนยาง

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีใช้ท่อนยางเพราะอาพาธ ๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๕
ว่าด้วยภิกษุณีใช้น้ำชำระ
ต้นบัญญัติ
เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม พระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าถวายอภิวาทยืนอยู่ในที่ใกล้ลมแล้วกราบทูลว่า มาตุคามมีกลิ่นไม่สะอาด พระผู้มีพระภาคจึงทรง

อนุญาตให้ภิกษุณีชำระทำความสะอาดได้ ต่อมา ภิกษุณีรูปหนึ่งใช้น้ำชำระลึกเกินไป ทำให้เกิดบาดแผลที่องค์กำเนิด พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีผู้จะใช้น้ำชำระล้างทำความสะอาด พึงใช้น้ำชำระทำความสะอาดลึกเพียง ๒ องคุลีเป็นอย่างมาก ให้เกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีผู้ชำระลึกเพียง ๒ องคุลี
๒. ภิกษุณีผู้ชำระลึกไม่ถึง ๒ องคุลี
๓. ภิกษุณีผู้ชำระลึกเกินเพราะอาพาธ
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๖
ว่าด้วยภิกษุณีผู้คอยปรนนิบัติ
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีอดีตภรรยาของมหาอำมาตย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน มหาอำมาตย์อาโรหันตะบวชเป็นภิกษุ อดีตภรรยาของท่านบวชเป็นภิกษุณี อยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่ท่านกำลังฉันภัตตาหาร ภิกษุณีผู้เป็นอดีตภรรยายืนคอยปรนนิบัติพัดวีอยู่ใกล้ ๆ แล้วกล่าวเรื่องราวเมื่อครั้งที่เคยอยู่ครองเรือน ท่านตักเตือนว่าไม่สมควร เธอกลับพูดมากขึ้น จนในที่สุดครอบขันน้ำลงบนศีรษะแล้วใช้พัดตีท่าน พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึง ภิกษุณีใดปรนนิบัติภิกษุผู้กำลังฉันอยู่ด้วยน้ำดื่มหรือการพัดวี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีเป็นผู้ถวายเอง
๒. ภิกษุณีสั่งให้คนอื่นถวาย
๓. ภิกษุณีสั่งอนุปสัมบัน[๑] ให้ปรนนิบัติ
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีขอข้าวเปลือกดิบ
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ในฤดูเก็บเกี่ยว พวกภิกษุณีออกปากขอข้าวเปลือกดิบ กำลังนำเข้าไปในเมือง พอถึงประตูเมือง ถูกคนเฝ้าประตูกักตัวขอเอาส่วนแบ่งแล้วปล่อยไป ครั้นไปถึงสำนักได้บอกเรื่องนั้นให้ภิกษุณีเหล่าอื่นทราบ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึง ภิกษุณีใดออกปากขอหรือใช้ให้ออกปากขอ คั่วหรือใช้ให้คั่ว ตำหรือใช้ให้ตำ หุงหรือใช้ให้หุงข้าวเปลือกดิบแล้วฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

[๑] **อนุปสัมบัน** ในสิกขาบทนี้ หมายถึง สามเณรี (วิ.อ. (บาลี) ๒/๘๑๙/๔๙๑)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีออกปากขอมาฉันเพราะอาพาธ
๒. ภิกษุณีออกปากขอพืชผักที่กินหลังอาหาร
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณีเหลุจจาระทิ้งภายนอกฝา
ต้นบัญญัติ
เรื่องพราหมณ์คนหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พราหมณ์คนหนึ่งเป็นผู้เก็บส่วยส่งหลวง กำลังไปขอตำแหน่ง สนานเกล้าแต่งกายเดินผ่านไปทางที่อยู่ของภิกษุณี ภิกษุณีรูปหนึ่งเหลุจจาระทิ้งภายนอกฝาราดลงบนศีรษะของเขาพอดี พราหมณ์นั้นเดือดดาลมาก ถือคบเพลิงจะไปเผาสำนักภิกษุณี อุบาสกคนหนึ่งปลอบเขาว่า เหตุการณ์นั้นถือว่าเป็นมงคล เพราะเขาจะได้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ และจะได้ตำแหน่งนายด่าน ปรากฏว่าพราหมณ์ได้รับทรัพย์พร้อมกับตำแหน่งตามที่อุบาสกบอก อุบาสกกลับไปบอกภิกษุณีว่าอย่าทำอย่างนั้นอีก พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเทหรือใช้ให้เหลุจจาระหรือปัสสาวะ หยากเยื่อหรือของเป็นเดนภายนอกฝาหรือภายนอกกำแพง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีมองดูก่อนแล้วจึงเท
๒. ภิกษุณีเทในที่ที่เขาไม่ใช้สัญจร
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๙
ว่าด้วยภิกษุณีเทอุจจาระทิ้งบนของเขียว
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีเหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีเทอุจจาระปัสสาวะ หยากเยื่อและของที่เป็นเดนลงในนาข้าวเหนียวของพราหมณ์คนหนึ่ง ถูกพราหมณ์ตำหนิ แล้วได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเทหรือใช้ให้เทอุจจาระหรือปัสสาวะ หยากเยื่อหรือของเป็นเดนลงบนของเขียว ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีมองดูก่อนแล้วจึงเท
๒. ภิกษุณีเทบนคันนา
๓. ภิกษุณีบอกเจ้าของแล้วจึงเท
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๐
ว่าด้วยภิกษุณีดูการชับร้องฟ้อนรำ
ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์พากันไปดูมหรสพบนยอดเขา ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดไปดูการฟ้อนรำ ขับร้อง หรือประโคมดนตรี ต้องอาปัตติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณียืนในอาราม เห็นหรือได้ยิน

๒. ภิกษุณียืน นั่งหรือนอนอยู่ เขาฟ้อนรำ ขับร้องหรือประโคมผ่านมายังที่นั้นๆ

๓. ภิกษุณีเดินสวนทางไปเห็นหรือได้ยิน

๔. ภิกษุณีมีธุระจำเป็นเดินผ่านไปเห็นหรือได้ยิน

๕. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง (ถูกภัยคุกคาม หลบเข้าไปในสถานที่แสดงมหรสพ)

๖. ภิกษุณีวิกลจริต

๗. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๒. อันธการวรรค
หมวดว่าด้วยความมืด

สิกขาบทที่ ๑
ว่าด้วยภิกษุณีสนทนากับชายในที่มืด

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีอันเตวาสินีของพระภัททกาปิลานีเถรี

ลมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ชายที่เป็นญาติของภิกษุณีผู้เป็นอันเตวาสินีของพระภัททกาปิลานีเถรี มีธุระเดินทางไปกรุงสาวัตถี ภิกษุณีรูปนั้นยืนเคียงคู่ สนทนากันสองต่อสองกับชายผู้นั้นในเวลาค่ำคืนไม่มีแสงสว่าง พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดยินเคียงคู่กันหรือสนทนาสองต่อสองกับชายในเวลาค่ำคืนไม่มีประทีป ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีมีหญิงคนใดคนหนึ่งที่รู้เดียงสาอยู่เป็นเพื่อน
๒. ภิกษุณีไม่ประสงค์จะอยู่ในที่ลับ ยินเคียงคู่กันหรือสนทนากัน
๓. ภิกษุณียินเคียงคู่หรือสนทนากันแต่คิดในเรื่องอื่น
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุณียืนกับชายในที่กำบัง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีอันเตวาสินีของพระภัททกาปิลานีเถรี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ชายที่เป็นญาติของภิกษุณีผู้เป็นอันเตวาสินีของพระภัททกาปิลานีเถรี มีธุระเดินทางไปกรุงสาวัตถี ภิกษุณีรูปนั้นทราบว่ามีพระพุทธบัญญัติห้ามภิกษุณียืนสนทนาสองต่อสองกับชายในยามค่ำคืน จึงยืนเคียงคู่สนทนากับชายในโอกาสที่กำบัง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดยืนเคียงคู่กันหรือสนทนากันกับชายสองต่อสองในโอกาสที่กำบัง ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีมีหญิงคนใดคนหนึ่งที่รู้เดียงสาอยู่เป็นเพื่อน
๒. ภิกษุณีไปประสงค์จะอยู่ในที่ลับ ยืนเคียงคู่กันหรือสนทนากัน
๓. ภิกษุณียืนเคียงคู่หรือสนทนากันแต่คิดในเรื่องอื่น
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีสนทนากับชายในที่แจ้ง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีอันเตวาสินีของพระภัททกาปิลานีเถรี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ชายที่เป็นญาติของภิกษุณีผู้เป็นอันเตวาสินีของพระภัททกาปิลานีเถรีมีธุระเดินทางไปกรุงสาวัตถี ภิกษุณีรูปนั้นทราบว่ามีพระพุทธบัญญัติห้ามภิกษุณียืนสนทนาสองต่อสองกับชายในที่กำบัง จึงยืนเคียงคู่สนทนาในที่แจ้ง พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดยืนเคียงคู่หรือสนทนากันกับชายสองต่อสองในที่แจ้ง ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีมีหญิงคนใดคนหนึ่งที่รู้เดียงสาอยู่เป็นเพื่อน
๒. ภิกษุณีไม่ประสงค์จะอยู่ในที่ลับ ยืนเคียงคู่กันหรือสนทนากัน

๓. ภิกษุณียินเคียงคู่หรือสนทนากันแต่คิดในเรื่องอื่น

๔. ภิกษุณีวิกลจริต

๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณียืนกระซิบกับชายสองต่อสอง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทายืนสนทนาเคียงคู่พูดกระซิบใกล้หูสองต่อสองกับชายในถนนบ้าง ตรอกตันบ้าง ทางสามแพร่งบ้าง ส่งเพื่อนภิกษุณีให้กลับไปก่อนบ้าง พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดยืนเคียงคู่สนทนากัน หรือพูดกระซิบข้างหูสองต่อสองกับชายในถนน หรือตรอกตัน หรือทางสามแพร่ง หรือส่งภิกษุณีผู้เป็นเพื่อนกลับไป ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีมิหญิงคนใดคนหนึ่งที่รู้เดียงสาอยู่เป็นเพื่อน

๒. ภิกษุณีไม่ประสงค์จะอยู่ในที่ลับ ยืนเคียงคู่กันหรือสนทนากัน

๓. ภิกษุณียืนเคียงคู่หรือสนทนากันแต่คิดในเรื่องอื่น

๔. ภิกษุณีส่งเพื่อนภิกษุณีกลับเมื่อมีเหตุจำเป็น

๕. ภิกษุณีวิกลจริต

๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๕

ว่าด้วยภิกษุณีหลีกไปโดยไม่บอกเจ้าของให้ทราบ

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีรูปหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เวลาเช้า ภิกษุณีผู้ถือบิณฑบาตประจำอยู่ในตระกูลแห่งหนึ่ง เข้าไปที่ตระกูลนั้นแล้วหลีกไปโดยไม่ได้บอกให้เจ้าของบ้านทราบ หญิงรับใช้กวาดแล้วเก็บอาสนะไว้ในระหว่างภาชนะ เมื่อคนในบ้านไม่เห็นอาสนะจึงไปถามภิกษุณีรูปนั้น เพราะเข้าใจว่า ภิกษุณีหยิบเอาไป เมื่อเธอปฏิเสธว่าไม่เห็นอาสนะ จึงเลิกถวายภัตตาหารประจำ ต่อมาเมื่อพวกเขาพบอาสนะอยู่ในระหว่างภาชนะจึงไปขอขมาภิกษุณีรูปนั้นแล้วได้ถวายภัตตาหารเหมือนเมื่อก่อน ภิกษุณีรูปนั้นได้บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีอื่น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเข้าไปสู่ตระกูลในเวลาก่อนฉันภัตตาหาร นั่งบนอาสนะแล้วจากไปโดยไม่บอกเจ้าของบ้าน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบอกแล้วจึงจากไป
๒. ภิกษุณีนั่งบนอาสนะที่เคลื่อนย้ายไม่ได้
๓. ภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง°
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

° คำว่า **มีเหตุขัดข้อง** ในสิกขาบทที่ ๕, ๖, ๗ หมายถึง คราวมีอันตราย เช่น ไฟไหม้บ้านหรือโจรปล้น ภิกษุณีจะหลีกไปโดยไม่ต้องบอกลาก็ได้ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๘๕๘/๔๙๗)

สิกขาบทที่ ๖

ว่าด้วยภิกษุณีนั่งนอนบนอาสนะโดยไม่บอกเจ้าของให้ทราบ

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เวลาเช้า ภิกษุณีถุลลนันทาเข้าไปยังตระกูลต่าง ๆ เมื่อฉันภัตตาหารเสร็จ จึงนั่ง ๆ นอน ๆ บนอาสนะโดยไม่บอกแก่เจ้าของบ้าน คนในบ้านเกรงใจไม่กล้านั่งหรือนอนบนอาสนะนั้น ชาวบ้านได้ตำหนิ พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเข้าไปสู่ตระกูลภายหลังฉันภัตตาหาร นั่งหรือนอนบนอาสนะ* โดยไม่บอกเจ้าของบ้าน ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบอกแล้วจึงนั่งหรือนอนบนอาสนะ

๒. ภิกษุณีนั่งหรือนอนบนอาสนะที่เขาปูไว้ประจำ

๓. ภิกษุณีอาพาธ

๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง

๕. ภิกษุณีวิกลจริต

๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* ภิกษุณีนั่งแล้วจึงไป ต้องอาบัติปาจิตติย์ตัวเดียว ไม่นั่งแต่นอน ต้องอาบัติปาจิตติย์ตัวเดียว นั่งแล้วจึงนอน ต้องอาบัติปาจิตติย์ ๒ ตัว (วิ.อ. (บาลี) ๒/๘๖๐/๔๙๗)

สิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีปูลาดที่นอนโดยไม่บอกเจ้าของบ้าน
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีหลายรูปเดินทางไปกรุงสาวัตถี ถึงบ้านแห่งหนึ่งในเวลาเย็น เข้าไปขอพักในตระกูลหนึ่ง ซึ่งขณะนั้นพราหมณ์เจ้าของบ้านไม่อยู่ จึงคอยจนเขากลับมา ครั้นดอนกลางคืน พราหมณ์กลับมาเห็นเข้า เมื่อทราบว่าเป็นภิกษุณีจึงสั่งให้ขับไล่ออกไป ครั้นไปถึงกรุงสาวัตถี พวกเธอได้บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีเหล่าอื่น พวกภิกษุณีจึงไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเข้าไปสู่ตระกูลในเวลาวิกาล ปูหรือใช้ให้ปูที่นอนโดยไม่บอกเจ้าของบ้าน แล้วนั่งหรือนอน ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบอกเจ้าของ ปูเองหรือใช้ผู้อื่นให้ปูที่นอน นั่งหรือนอน
๒. ภิกษุณีอาพาธ
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๘
ว่าด้วยภิกษุณีให้ผู้อื่นโพนทะนา
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีอันเตวาสินีของพระภัททกาปิลานีเถรี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีอันเตวาสินีของพระภัททกา--ปิลานีเถรีอุปัฏฐากพระเถรีด้วยความเคารพ พระเถรีจึงบอกภิกษุณีอื่นๆ ให้ทราบว่าภิกษุณี

รูปนั้นจะได้จีวร อันเดวาสิกินีรูปนั้นเข้าใจผิด จึงให้ผู้อื่นโพนทะนาว่า พระภัททกาปิลานีเถรีตำหนิเธอว่าไม่อุปัฏฐากด้วยความเคารพ พระเถรีจะไม่ให้จีวร พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีรูปนั้นแล้วไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใด เพราะเข้าใจผิด ใคร่ครวญผิด จึงให้ผู้อื่นโพนทะนา ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีวิกลจริต

๒. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๙
ว่าด้วยภิกษุณีสาปแช่งตนและผู้อื่น

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีจัณฑกาลี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เมื่อภิกษุณีอื่นๆ ไม่เห็นสิ่งของของตนก็มักจะมาถามภิกษุณีจัณฑกาลี คล้ายกับว่าเธอเป็นผู้ต้องสงสัย ภิกษุณีจัณฑกาลีมีความน้อยใจจึงพูดประชดว่า เธอเป็นคนขโมยสิ่งของเอาไป แล้วกล่าวสบถว่า หากตนขโมยสิ่งของนั้นเอาไปก็ขอให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ ตกนรก ส่วนผู้กล่าวหาด้วยคำเท็จก็ขอให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ ตกนรกเช่นเดียวกัน พวกภิกษุณีตำหนิแล้วไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดอ้างพรหมจรรย์สาปแช่งตนเองหรือผู้อื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีมุ่งอรรถ[๑] ๒. ภิกษุณีมุ่งธรรม[๒]
๓. ภิกษุณีมุ่งสั่งสอน ๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๐
ว่าด้วยภิกษุณีร้องไห้ทุบตีตนเอง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีจัณฑกาลี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีจัณฑกาลีทะเลาะกับภิกษุณีอื่นๆ แล้วร้องไห้ทุบตีตนเอง พวกภิกษุณีตำหนิแล้วไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดร้องไห้ทุบตีตนเอง[๓] ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

[๑] คำว่า **มุ่งอรรถ** ในสิกขาบทนี้ หมายถึงอรรถกถา (วิ.อ. (บาลี) ๒/๘๗๘/๔๙๘)

[๒] คำว่า **มุ่งธรรม** ในสิกขาบทนี้ หมายถึงบอกพาะบาลี (วิ.อ. (บาลี) ๒/๘๗๘/๔๙๘)

[๓] ภิกษุณีทุบตีตนเองแต่ไม่ร้องไห้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ร้องไห้แต่ไม่ทุบตีตนเอง ต้องอาบัติทุกกฏ (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๘๘๑/๑๘๓)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีถูกความเสื่อมญาติ เสื่อมโภคะหรือโรครุมเร้า ร้องไห้แต่ไม่ทุบตีตนเอง
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๓. นัคควรรค
หมวดว่าด้วยการเปลือยกาย

สิกขาบทที่ ๑
ว่าด้วยภิกษุณีเปลือยกายอาบน้ำ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีหลายรูปเปลือยกายอาบน้ำในแม่น้ำอจิรวดีท่าเดียวกับหญิงแพศยา ถูกหญิงแพศยาเย้ยว่า พวกภิกษุณียังเป็นสาว จะประพฤติพรหมจรรย์ไปทำไม ธรรมชาติของมนุษย์ต้องบริโภคกาม ต่อเมื่อวัยชราจึงค่อยประพฤติพรหมจรรย์มิดีกว่าหรือ ถ้าทำอย่างนั้นได้ก็จะถวยประโยชน์ทั้ง ๒ สถาน จึงเก้อเขิน ครั้นกลับไปสำนักจึงบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีอื่น ๆ พวกภิกษุณีได้ไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเปลือยกายอาบน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีถูกโจรลักจีวรหรือจีวรหาย ๒. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง*
๓. ภิกษุณีวิกลจริต ๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุณีใช้ผ้าอาบน้ำที่ไม่ได้ขนาด

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีใช้ผ้าอาบน้ำ พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์คิดว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าอาบน้ำฝน จึงใช้ผ้าอาบน้ำฝนที่ไม่ได้ขนาด เที่ยวเดินปล่อยชายผ้าย้อยข้างหน้าบ้าง ย้อยข้างหลังบ้าง พวกภิกษุณีดำหนิแล้วไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีผู้จะให้ทำผ้าอาบน้ำ พึงทำให้ได้ขนาด ขนาดในข้อ คือ ยาว ๔ คืบ กว้าง ๒ คืบ โดยคืบสุคต ทำให้เกินขนาดนั้น ต้องอาบัติปาจิตติย์ที่ต้องตัดผ้าออกก่อน จึงแสดงอาบัติ

---

* คำว่า **ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง** ในสิกขาบทที่ ๑, ๓, ๔ หมายถึงจีวรมีค่ามาก แต่ภิกษุณีไม่สามารถใช้สอยได้ ในคราวมีภัยเกิดจากโจรผู้ร้าย (วิ.อ. (บาลี) ๒/๙๐๑/๕๐๗)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีทำผ้าอาบน้ำได้ขนาด
๒. ภิกษุณีทำผ้าอาบน้ำหย่อนกว่าขนาด
๓. ภิกษุณีได้ผ้าอาบน้ำที่ผู้อื่นทำไว้เกินขนาดมาตัดให้ได้ขนาดแล้วใช้สอย
๔. ภิกษุณีทำเป็นเพดาน ผ้าปูพื้น ม่าน เปลือกฟูกหรือปลอกหมอน
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีเลาะจีวรแล้วไม่เย็บ
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทาเห็นภิกษุณีรูปหนึ่งทำและเย็บจีวรไม่เรียบร้อย ทั้งที่ใช้ผ้าราคาแพง จึงบอกว่า ผ้าสำหรับทำจีวรผืนนั้นดี แต่เย็บไม่เรียบร้อย เธอจะเย็บให้ใหม่ ภิกษุณีนั้นจึงเลาะจีวรออกแล้วมอบให้ แต่ภิกษุณีถุลลนันทากลับไม่ทำให้ ทั้งไม่ขวนขวายใช้ผู้อื่นให้ทำ ภิกษุณีนั้นจึงบอกแก่ภิกษุณีอื่น ๆ พวกภิกษุณีดำหนิแล้วไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเลาะหรือใช้ให้เลาะจีวรของภิกษุณีแล้ว ภายหลัง ภิกษุณีนั้นผู้ไม่มีอันตราย[๑] ไม่เย็บ ไม่ขวนขวายใช้ผู้อื่นให้เย็บ พ้น ๔-๕ วัน ต้องอาบัติปาจิตติยะ

---

[๑] คำว่า **ผู้ไม่มีอันตราย** ได้แก่ ไม่ตกอยู่ในอันตราย ๑๐ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ (๑) พระราชาเสด็จมา (๒) โจรปล้น (๓) ไฟไหม้ (๔) น้ำหลากมา (๕) คนมามาก (๖) ผีเข้าภิกษุณี (๗) สัตว์ร้ายเข้ามาในวัด (๘) งูเลื้อยเข้ามา (๙) ภิกษุณีเป็นโรคร้าย (๑๐) เกิดอันตรายแก่พรหมจรรย์ เช่นมีคนมาจับภิกษุณีสึก (วิ.อ. (บาลี) ๒/๘๔๓-๘๔๔/๔๐๐)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่เย็บในเมื่อมีอันตราย
๒. ภิกษุณีแสวงหาแล้วไม่ได้
๓. ภิกษุณีกำลังเย็บ พ้น ๔-๕ วัน
๔. ภิกษุณีอาพาธ
๕. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๖. ภิกษุณีวิกลจริต
๗. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณีไม่ผลัดเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิตามกำหนด

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีหลายรูปฝากจีวรไว้กับภิกษุณีเหล่าอื่น มีเพียงผ้านุ่งและผ้าห่มเที่ยวจาริกไปยังชนบท จีวรที่ฝากเก็บไว้นานขึ้นรา ภิกษุณีที่รับฝากจึงนำจีวรออกผึ่งแดด พวกภิกษุณีทราบเรื่องนั้นดำหนิแล้วได้ไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้วาระผลัดเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิ*ที่มีกำหนดระยะเวลา ๕ วันล่วงเลยไปต้องอาบัติปาจิตติย์

---

* จีวร ๔ ผืนของภิกษุณี คือ สังฆาฏิ อุตตราสงค์ อันตรวาสก ผ้าอาบน้ำ และผ้ารัดถัน ภิกษุณีต้องนำผ้าเหล่านี้ออกมาใช้หรือผึ่งแดด ห้ามเก็บไว้เกิน ๕ วัน ถ้าเก็บผืนใดผืนหนึ่งไว้เกิน ๕ วันต้องอาบัติปาจิตติย์ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๓๙๘-๓๙๙/๔๐๐)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีนุ่งห่มจีวร ๕ ผืน หรือนำออกผึ่งแดดในวันที่ ๕
๒. ภิกษุณีอาพาธ
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง*
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๕
ว่าด้วยภิกษุณีห่มจีวรสับเปลี่ยนกัน

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีรูปหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีรูปหนึ่งกลับจากเที่ยวบิณฑบาต ผึ่งจีวรที่เปียกชุ่มไว้แล้วเข้าไปยังวิหาร ภิกษุณีอีกรูปหนึ่งได้ห่มจีวรผืนนั้นเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านโดยไม่บอกภิกษุณีผู้เป็นเจ้าของจีวร เมื่อภิกษุณีเจ้าของจีวรออกมาถามภิกษุณีอื่น ๆ ครั้นได้ทราบเรื่องจึงตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดห่มจีวรสับเปลี่ยนกัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีนุ่งห่มจีวรที่เจ้าของให้ หรือภิกษุณีนุ่งห่มจีวรนั้น

---

* คำว่า **มีเหตุขัดข้อง** ได้แก่ จีวรมีค่ามาก ภิกษุณีไม่สามารถใช้สอยได้ในคราวมีภัยอันตรายจากโจร (วิ.อ. (บาลี) ๒/๘๐๑/๕๐๑, กงฺขา.อ. (บาลี) ๓๓๔)

๒. ภิกษุณีมีจีวรถูกชิงเอาไป
๓. ภิกษุณีมีจีวรสูญหาย
๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง*
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๖
ว่าด้วยภิกษุณีทำอันตรายแก่จีวรลาภของคณะ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ตระกูลอุปัฏฐากของภิกษุณีถุลลนันทาต้องการถวายจีวรแก่ภิกษุณีสงฆ์ แต่ถูกภิกษุณีถุลลนันทาห้ามเอาไว้ ต่อมา เมื่อเรือนตระกูลนั้นถูกไฟไหม้ พวกเขาจึงตำหนิภิกษุณีถุลลนันทาว่า ทำอันตรายแก่ไทยธรรมของพวกตน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดทำอันตรายแก่จีวรที่คณะจะพึงได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีแสดงอาบัติสงฆ์แล้วกล่าวห้าม ๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* คำว่า **ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง** ในสิกขาบทนี้ หมายถึง ภิกษุณีผู้มีผ้านุ่งหรือผ้าห่มถูกโจรลักเอาไป (วิ.อ. (บาลี) ๒/๙๐๖/๕๐๑)

สิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีคัดค้านการแจกจีวรที่ชอบธรรม

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์ประชุมกันจะแจกอกาลจีวร ซึ่งขณะนั้นพวกภิกษุณีอันเดวาสินีของภิกษุณีถุลลนันทาไม่ได้อยู่ในที่ประชุม ภิกษุณีถุลลนันทาได้คัดค้านไม่ยอมให้แจก เมื่อพวกภิกษุณีอันเดวาสินีของตนกลับมา เธอจึงสั่งให้แจก พวกภิกษุณีพากันตำหนิแล้วไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดคัดค้านการแจกจีวรที่ชอบธรรม ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีแสดงอาบิสงส์แล้วคัดค้าน* ๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* แสดงอาบิสงส์แล้วคัดค้าน หมายความว่า ในกรณีที่จีวรมีไม่พอแบ่งกันครบถ้วน ภิกษุณีแสดงอาบิสงส์ว่า โปรดรอสัก ๒-๓ วัน เมื่อผ้ามีพอแล้วจึงแจกกัน (วิ.อ. (บาลี) ๒/๙๑๕/๕๐๒)

สิกขาบทที่ ๘
ว่าด้วยภิกษุณีให้สมณจีวรแก่ผู้ไม่ใช่ภิกษุณี
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทาให้สมณจีวรแก่พวกนักฟ้อน นักกระโดดไม้ค้ำ นักแสดงมายากล และนักตีกลอง สั่งให้คนเหล่านั้นกล่าวยกย่องเธอในท่ามกลางชุมนุมชนว่า ภิกษุณีถุลลนันทาเป็นพหูสูต เป็นนักพูดผู้เฉลียวฉลาด จงถวายสักการะแก่ภิกษุณีถุลลนันทา พวกภิกษุณีตำหนิแล้วไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้สมณจีวรแก่ชาวบ้าน ปริพาชกหรือปริพาชิกา ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีให้แก่บิดามารดา
๒. ภิกษุณีให้เป็นของขอยืม
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๙
ว่าด้วยภิกษุณีให้ล่วงเลยสมัยแห่งจีวรกาล
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ตระกูลอุปัฏฐากของภิกษุณีถุลลนันทาต้องการจะถวายจีวรแก่ภิกษุณีสงฆ์ เมื่อภิกษุณีสงฆ์อยู่จำพรรษาจึงประชุมกันเพื่อแจกจีวร

ภิกษุณีถุลลนันทาบอกให้ภิกษุณีสงฆ์รอไว้ก่อน เพราะมีความหวังว่าจะได้จีวร ภิกษุณีสงฆ์จึงให้ภิกษุณีถุลลนันทาไปสืบข่าวเรื่องจีวรในตระกูลนั้น ปรากฏว่าตระกูลอุปัฏฐากนั้นไม่สามารถจะถวายจีวรแก่ภิกษุณีสงฆ์ได้ตามที่บอกไว้ ภิกษุณีถุลลนันทาจึงนำเรื่องไปบอกแก่ภิกษุณีสงฆ์ พวกภิกษุณีคำหนิแล้วไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้ล่วงเลยสมัยแห่งจีวรกาล[๕]ด้วยความหวังในจีวรที่เลื่อนลอย[๖] ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีแสดงอานิสงส์แล้วห้าม
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๐
ว่าด้วยภิกษุณีห้ามการเตาะกฐินที่ชอบธรรม

ต้นบัญญัติ
เรื่องอุบาสกคนหนึ่ง

ลมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อุบาสกคนหนึ่งให้สร้างวิหารอุทิศถวายแก่สงฆ์ ในการฉลองวิหาร เขาต้องการจะถวายอกาลจีวรแก่สงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย แต่เวลานั้นสงฆ์

---

[๕] **ล่วงเลยสมัยแห่งจีวรกาล** คือ เมื่อยังไม่ได้กรานกฐิน ให้ล่วงเลยวันสุดท้ายฤดูฝน ต้องอาบัติปาจิตติย์ เมื่อได้กรานกฐินแล้วให้พ้นเขตกฐินเดาะ ต้องอาบัติปาจิตติย์ (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๙๒๒/๒๐๗)

[๖] **ความหวังในจีวรที่เลื่อนลอย** หมายความว่า ความหวังของภิกษุณี... ถ้าสามารถก็จะถวาย เป็นความหวังที่เลื่อนลอยไม่แน่นอน (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๙๒๒/๒๐๗)

กรานกฐินแล้ว เขาเข้าไปหาสงฆ์ขอการเดาะกฐิน แต่ภิกษุณีฉลลนันทาคัดค้านการเดาะกฐิน เขาตำหนิภิกษุณีสงฆ์ว่าไม่ให้การเดาะกฐิน พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดคัดค้านการเดาะกฐินที่ชอบธรรม ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีแสดงอานิสงส์แล้วห้าม
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๔. ตุวัฏฏวรรค
หมวดว่าด้วยการนอนด้วยกัน

สิกขาบทที่ ๑
ว่าด้วยภิกษุณีนอนบนเตียงเดียวกัน

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณี ๒ รูปนอนเตียงเดียวกัน

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณี ๒ รูปนอนบนเตียงเดียวกัน คนที่เที่ยวจาริกไปตามวิหารตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึง ภิกษุณีเหล่าใดคลองรูป นอนบนเตียงเดียวกัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีรูปหนึ่งนอน อีกรูปหนึ่งนั่ง หรือนั่งทั้งสองรูป

๒. ภิกษุณีวิกลจริต ๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๒

ว่าด้วยภิกษุณีใช้ผ้าผืนเดียวเป็นทั้งผ้าปูนอนและผ้าห่ม

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณี ๒ รูปใช้ผ้าห่มร่วมกัน

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณี ๒ รูปใช้ผ้าผืนเดียวกันเป็นทั้งผ้าปูนอนและผ้าห่ม นอนร่วมกัน คนที่เที่ยวจาริกไปตามวิหารดำหนิว่า เหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึง ภิกษุณีเหล่าใดสองรูปใช้ผ้าผืนเดียวกันเป็นทั้งผ้าปูนอนและผ้าห่ม นอนร่วมกัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีแสดงเครื่องกำหนดแล้วนอน (เอาสิ่งของเช่นไม้เท้าวางคั่นไว้ตรงกลาง)

๒. ภิกษุณีวิกลจริต ๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีจงใจก่อความรำคาญ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทาผู้เป็นพหูสูต เป็นนักพูด ชำนาญในการกล่าวธรรมิกถา แม้พระภัททกาปิลานีเถรีก็เป็นพหูสูต เป็นนักพูด ชำนาญในการกล่าวธรรมิกถา แต่พระภัททกาปิลานีเถรีได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติยิ่งกว่าภิกษุณีถุลลนันทา คนได้เข้าไปหาพระภัททกาปิลานีเถรีก่อนแล้วจึงเข้าไปหาภิกษุณีถุลลนันทาภายหลัง

ภิกษุณีถุลลนันทาเกิดความริษยา เธอทราบว่า ภิกษุณีที่สาละวนอยู่กับการสอนธรรมแก่ผู้อื่น ย่อมมักน้อย สันโดษ ไม่ขอบอยู่คลุกคลี เธอจึงหาวิธีก่อความรำคาญแก่พระเถรี โดยการจงกรมบ้าง ยืนบ้าง นั่งบ้าง นอนบ้าง ท่องบ่นอยู่ต่อหน้าพระเถรี พวกภิกษุณีดำหนิภิกษุณีถุลลนันทาที่ก่อความรำคาญให้แก่พระภัททกาปิลานีเถรี แล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดจงใจก่อความไม่ผาสุกแก่ภิกษุณี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่ประสงค์จะก่อความไม่ผาสุก ขอโอกาสก่อนแล้วจึงจงกรม ยืน นั่ง นอน แสดงเอง ใช้ผู้อื่นแสดง หรือท่องบ่นข้างหน้า

๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณีไม่ใส่ใจดูแลเพื่อนภิกษุณี

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทาไม่ดูแลภิกษุณีผู้อาพาธที่ตนเองเป็นปวัตตินีบวชให้ ทั้งไม่มอบหมายให้คนอื่นดูแล พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีถุลลนันทาแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่ดูแลช่วยเหลือ หรือไม่ใส่ใจมอบหมายให้ผู้อื่นดูแลช่วยเหลือสหชีวินี* ผู้ได้รับความลำบาก(อาพาธ) ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีทอดธุระเมื่อมีอันตราย
๒. ภิกษุณีหาผู้ช่วยไม่ได้
๓. ภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง†
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* **สหชีวินี** หมายถึง ภิกษุณีผู้ที่ตนบวชให้ (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๙๔๘/๒๒๑)
† **ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง** หมายถึง ภิกษุณีประสบอันตราย มรรคาอันตราย ๑๐ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง (วิ.อ (บาลี) ๒/๙๔๙/๕๐๕)

สิกขาบทที่ ๕
ว่าด้วยภิกษุณีฉุดลากออกคันบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระภัททกาปิลานิเถรีอยู่จำพรรษาที่เมืองสาเกต มีธุระต้องเดินทางไปกรุงสาวัตถี ส่งทูตไปหาภิกษุณีถุลลนันทาให้จัดที่พักอาศัย ภิกษุณีถุลลนันทายินดีจัดที่พักอาศัยให้ ต่อมา พระภัททกาปิลานิเถรีเดินทางไปยังกรุงสาวัตถี พักอยู่ในที่นั้น เวลานั้น คนส่วนมากเลื่อมใสพระภัททกาปิลานิเถรีผู้เป็นพหูสูตยิ่งกว่าภิกษุณีถุลลนันทา พากันเข้าไปหาพระเถรีก่อนแล้วจึงเข้าไปหาภิกษุณีถุลลนันทา ทำให้ภิกษุณีถุลลนันทาเกิดความริษยา ไม่ชอบใจ ฉุดคร่าพระเถรีออกไปจากห้อง พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีถุลลนันทาแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้ที่พักแก่ภิกษุณีแล้ว โกรธไม่พอใจ ฉุดคร่าออกไป หรือใช้ให้ฉุดคร่าออกไป ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีฉุดคร่าหรือใช้ให้ฉุดคร่าภิกษุณีผู้ไม่มีความละอาย
๒. ภิกษุณีขนย้ายหรือใช้ให้ขนย้ายบริขารของภิกษุณีผู้ไม่มีความละอายนั้น
๓. ภิกษุณีฉุดคร่าหรือใช้ให้ฉุดคร่าภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีขนย้ายหรือใช้ให้ขนย้ายบริขารของภิกษุณีวิกลจริตนั้น
๕. ภิกษุณีฉุดคร่าหรือใช้ให้ฉุดคร่าภิกษุณีผู้ก่อความบาดหมาง ก่อการทะเลาะ ก่อการวิวาท ก่อความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์
๖. ภิกษุณีขนย้ายหรือใช้ให้ขนย้ายบริขารของภิกษุณีผู้ก่อความบาดหมาง ก่อการทะเลาะ ก่อการวิวาท ก่อความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์

๗. ภิกษุณีฉุดคร่าหรือใช้ให้ฉุดคร่าอันเตวาสินีหรือสัทธิวิหาริณีผู้ประพฤติไม่ชอบ
๘. ภิกษุณีย้ายหรือใช้ให้ขนย้ายบริขารของภิกษุณีอันเตวาสินีหรือสัทธิวิหาริณีผู้ประพฤติไม่ชอบนั้น
๙. ภิกษุณีวิกลจริต
๑๐. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๖
ว่าด้วยภิกษุณีอยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีจัณฑกาลี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีจัณฑกาลีอยู่คลุกคลีกับคหบดีบ้าง บุตรของคหบดีบ้าง พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีจัณฑกาลีแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดอยู่คลุกคลีกับคหบดีหรือบุตรคหบดี ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า "น้องหญิง ท่านอย่าอยู่คลุกคลีกับคหบดีหรือบุตรคหบดี น้องหญิงจงแยกกันอยู่เถิด สงฆ์สรรเสริญการแยกกันอยู่ของน้องหญิง" ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ยังยืนยันอยู่อย่างนั้น ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมนุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สละ ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่
๑. ภิกษุณียังไม่ถูกสงฆ์สวดสมนุภาสน์ ๒. ภิกษุณียอมสละ
๓. ภิกษุณีวิกลจริต ๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีเที่ยวจาริกไปในที่ที่น่าหวาดกลัวภายในรัฐ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีหลายรูปเที่ยวจาริกไปในที่ที่มีภัยน่ากลัว ไม่มีกองเกวียนเป็นเพื่อนภายในรัฐ ถูกพวกนักเลงข่มขืน พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีเหล่านั้นแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเที่ยวจาริกไปไม่มีกองเกวียนเป็นเพื่อนในที่ที่รู้กันว่าน่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัวภายในรัฐ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไปกับกองเกวียน
๒. ภิกษุณีไปในสถานที่ปลอดภัย
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง*
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* คำว่า **มีเหตุขัดข้อง** ในสิกขาบทที่ ๗, ๘, ๙, ๑๐ หมายถึง มีอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๑๐ อย่าง (วิ.อ. (บาลี) ๒/๙๓๖/๔๐๗)

สิกขาบทที่ ๘
ว่าด้วยภิกษุณีเที่ยวจาริกไปในที่ที่น่าหวาดกลัวภายนอกรัฐ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีหลายรูปเที่ยวจาริกไปในที่ที่มีภัยน่ากลัว ไม่มีกองเกวียนเป็นเพื่อนภายนอกรัฐ ถูกพวกนักเลงฆ่มขืน พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีเหล่านั้นแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเที่ยวจาริกไปไม่มีกองเกวียนเป็นเพื่อนในที่ที่รู้กันว่าน่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัวภายนอกรัฐ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไปกับกองเกวียน
๒. ภิกษุณีไปในสถานที่ปลอดภัย
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๙
ว่าด้วยภิกษุณีเที่ยวจาริกไปภายในพรรษา

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ภิกษุณีหลายรูปเที่ยวจาริกไปภายในพรรษา ชาวบ้านตำหนิว่าเหยียบย่ำข้าวกล้า หญ้าระบัดและสัตว์เล็ก พวกภิกษุณีได้นำเรื่อง

นั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเที่ยวจาริกไปภายในพรรษา ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ คือ

๑. ภิกษุณีไปด้วยธุระที่พึงกลับมาภายใน ๗ วัน*
๒. ภิกษุณีถูกอันตรายบางอย่างรบกวนจึงไป
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๐
ว่าด้วยภิกษุณีไม่หลีกจาริกไป

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พวกภิกษุณีอยู่จำพรรษาในกรุงราชคฤห์เพียงแห่งเดียวตลอดฤดูฝน พอถึงฤดูหนาว และฤดูร้อน ไม่ยอมจาริกไปที่อื่น คนจึงตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

* ธุระที่พึงกระทำให้เสร็จภายใน ๗ วัน หรือ สัตตาหกรณียะ

พระบัญญัติ

อนึง ภิกษุณีใดจำพรรษาแล้ว ไม่หลีกจาริกไป โดยที่สุดแม้สิ้นระยะทาง ๔-๖ โยชน์ ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่จาริกไปเมื่อมีอันตราย
๒. ภิกษุณีแสวงหาภิกษุณีผู้เป็นเพื่อนไม่ได้
๓. ภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๕. จิตตาคารวรรค

หมวดว่าด้วยหอจิตรกรรม

สิกขาบทที่ ๑

ว่าด้วยภิกษุณีไปดูโรงละครหลวง

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์พากันไปยังหอจิตรกรรม ที่มีงานแสดงภาพวิจิตรศิลป์ ในพระราชอุทยานของพระเจ้าปเสนทิโกศล คนทั้งไปเที่ยวงานเห็นพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ จึงตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึง ภิกษุณีใดไปดูพระตำหนักหลวง หอจิตรกรรม สวนสาธารณะ อุทยานหรือสระโบกขรณี ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณียืนอยู่ที่อารามมองไปเห็น ๒. ภิกษุณีเดินไปเดินมามองเห็น
๓. ภิกษุณีมีธุระเดินไปเห็น
๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง (จึงหลบภัยเข้าไป)
๕. ภิกษุณีวิกลจริต ๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุณีใช้ตั่งหรือแท่น
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีใช้ตั่งยาวหรือแท่น

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีใช้ตั่งยาวบ้าง แท่นบ้าง คนทั้งหลายเที่ยวไปตามวิหารมองเห็น จึงตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดใช้ตั่งยาวหรือแท่น ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีตัดเท้าตั่งยาวแล้วจึงใช้
๒. ภิกษุณีทำลายรูปสัตว์ร้ายออกแล้วจึงใช้
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีกรอด้าย
ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน คนทีเที่ยวไปตามวิหารเห็นพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์กำลังกรอด้าย จึงตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดกรอด้าย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีกรอด้ายต่อจากที่ผู้อื่นกรอค้างไว้
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณีช่วยทำการขวนขวายเพื่อคฤหัสถ์
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีขวนขวายทำกิจเพื่อคฤหัสถ์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีช่วยขวนขวายทำกิจเพื่อคฤหัสถ์ พวกภิกษุณีผู้มักน้อยสันโดษนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดช่วยขวนขวายทำกิจเพื่อคฤหัสถ์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีต้มข้าวต้ม หุงข้าว และจัดน้ำปานะถวายสงฆ์

๒. ภิกษุณีจัดสิ่งของบูชาพระเจดีย์

๓. ภิกษุณีขวนขวายต้มข้าวต้ม หุงข้าวทำของเคี้ยว ซักผ้านุ่งผ้าห่ม ผ้าโพกให้บิดามารดาของตน

๔. ภิกษุณีวิกลจริต

๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๕
ว่าด้วยภิกษุณีไม่ปวารระงับอธิกรณ์

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีรูปหนึ่งเข้าไปหาภิกษุณีถุลลนันทาบอกให้ช่วยระงับอธิกรณ์ เธอตกลงจะช่วย แต่กลับไม่ช่วย ทั้งไม่บอกให้ผู้อื่นช่วย พวกภิกษุณีตำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดอันภิกษุณีขอร้องอยู่ว่า “แม่เจ้าโปรดมาช่วยระงับอธิกรณ์นี้ด้วยเถิด” รับคำแล้ว ภายหลัง ภิกษุณีนั้นผู้ไม่มีอันตราย ไม่ช่วยระงับ ไม่ขวนขวายให้ผู้อื่นช่วยระงับ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่ช่วยระงับในเมื่อมีอันตราย ๒. ภิกษุณีแสวงหาคณะผู้วินิจฉัยไม่ได้
๓. ภิกษุณีอาพาธ ๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง*
๕. ภิกษุณีวิกลจริต ๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๖
ว่าด้วยภิกษุณีให้บองเคี้ยวของฉันแก่นักฟ้อน
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทามอบของเคี้ยวของฉันให้แก่พวกนักฟ้อน นักกระโดดไม้ค้ำ นักแสดงมายากล นักตีกลองแล้วสั่งให้ยกย่องเธอในที่ชุมนุมชนว่า ภิกษุณีถุลลนันทาเป็นพหูสูตเป็นนักพูด มีความเฉลียวฉลาด จงถวายสักการะแก่ภิกษุณีถุลลนันทา พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดให้ของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนแก่ชาวบ้าน ปริพาชกหรือปริพาชิกา ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีใช้ให้ผู้อื่นให้ ๒. ภิกษุณีไม่ได้ให้เอง
๓. ภิกษุณีวางให้ไว้ใกล้ ๆ ๔. ภิกษุณีให้ของไล้ทาภายนอก
๕. ภิกษุณีวิกลจริต ๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* คำว่า **มีเหตุขัดข้อง** หมายถึง มีอันตราย ๑๐ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง (วิ.อ. (บาลี) ๒/๙๙๖/๕๐๙)

สิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีใช้ผ้าซับระดูแล้วไม่ยอมสละ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทาใช้ผ้าซับระดูเพียงผู้เดียวไม่ยอมสละ[๑] ให้ผู้อื่นใช้ ภิกษุณีอื่นๆ ผู้มีประจำเดือนไม่มีโอกาสได้ใช้ จึงได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดใช้ผ้าซับระดูแล้วไม่ยอมสละ ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีใช้สอยแล้วสละ
๒. ภิกษุณีใช้ผ้าที่สละแล้วอีก
๓. ภิกษุณีใช้สอยในเมื่อไม่มีภิกษุณีอื่นผู้มีประจำเดือน
๔. ภิกษุณีถูกแย่งชิงผ้าเอาไป
๕. ภิกษุณีผู้มีผ้าหาย
๖. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง[๒]
๗. ภิกษุณีวิกลจริต
๘. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

[๑] ภิกษุณีกล้วพวกโจรจะลักผ้ามีราคาที่เปลื้องออกจากกายจึงไม่ยอมสละ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๐๐๗/๔๑๐)

[๒] คำว่า **ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง** ในสิกขาบทนี้ หมายถึง ภิกษุณีผู้มีผ้านุ่งหรือผ้าห่มถูกโจรลักเอาไป (วิ.อ. (บาลี) ๒/๙๐๖/๕๐๑)

สิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณีไม่สละที่พักอาศัย

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทาไม่ยอมสละที่พักแล้วจาริกไป ต่อมา ที่พักนั้นถูกไฟไหม้ พวกภิกษุณีช่วยกันขนย้ายสิ่งของออกไปจากที่นั้น แต่บางพวกไม่ยอมช่วย เพราะกลัวว่าถ้ามีสิ่งของสูญหาย ภิกษุณีถุลลนันทาจะมาทวงเอากับพวกตน เมื่อภิกษุณีถุลลนันทากลับมาทราบเรื่อง จึงตำหนิพวกที่ไม่ช่วยขนย้าย พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดไม่ยอมสละที่พักแล้วจาริกไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีสละแล้วหลีกไป
๒. ภิกษุณีหลีกไปเมื่อมีอันตราย
๓. ภิกษุณีแสวงหาผู้ดูแลแทนไม่ได้
๔. ภิกษุณีอาพาธ
๕. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง*
๖. ภิกษุณีวิกลจริต
๗. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* คำว่า **มีเหตุขัดข้อง** คือ คราวมีภัยหรือเกิดสงคราม ภิกษุณีทิ้งอาวาสหนีไปได้ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๐๑๒/๕๑๑)

สิกขาบทที่ ๙
ว่าด้วยภิกษุณีเรียนดิรัจฉานวิชา

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ครั้งนั้น พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์เรียนดิรัจฉานวิชา[๕] ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเรียนดิรัจฉานวิชา ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีเรียนวิชาเขียนหนังสือ
๒. ภิกษุณีเรียนท่องจำ
๓. ภิกษุณีเรียนพระปริตรเพื่อคุ้มครองตน[๖]
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

[๕] **ดิรัจฉานวิชา** คือ ศิลปวิทยาบอกพระพุทธศาสนาที่ไม่มีประโยชน์ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๐๑๔/๕๑๑)

[๖] ท่องมนต์ป้องกันยักษ์หรือท่องมนต์กะบริเวณ ป้องกันไม่ให้งูเข้ามารบกวน (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๐๑๖/๕๑๑)

สิกขาบทที่ ๑๐
ว่าด้วยภิกษุณีสอนดิรัจฉานวิชา

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์สอนดิรัจฉานวิชา ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดสอนดิรัจฉานวิชา ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบอกวิชาเขียนหนังสือ
๒. ภิกษุณีบอกการท่องจำ
๓. ภิกษุณีบอกพระปริตรเพื่อคุ้มครองตน
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๖. อารามวรรค

หมวดว่าด้วยอาราม

สิกขาบทที่ ๑

ว่าด้วยภิกษุณีเข้าไปสู่อารามโดยไม่บอกภิกษุก่อน

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีเข้าอารามภิกษุโดยไม่บอก

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ขณะที่ภิกษุหลายรูปกำลังตัดเย็บจีวรในอารามใกล้หมู่บ้าน พวกภิกษุณีเข้าไปยังอารามถึงที่อยู่ของภิกษุโดยไม่บอกก่อน ภิกษุเหล่านั้นจึงตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุอื่น พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเข้าไปสู่อารามโดยไม่บอก ต้องอาบัติปาจิตติย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุณีกวาดอาราม

เมื่อภิกษุเหล่านั้นหลีกไปแล้ว พวกภิกษุณีไม่ยอมเข้าไปยังอารามนั้น ไม่ยอมกวาดและไม่ยอมตั้งน้ำฉันน้ำใช้ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกลับมา พวกภิกษุณีจึงเข้าไปหา พวกภิกษุถามพวกภิกษุณีถึงเหตุที่ไม่ยอมกวาดและไม่ยอมตั้งน้ำฉันน้ำใช้ พวกภิกษุณีได้อ้างพระพุทธบัญญัติ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดเข้าไปสู่อารามโดยไม่บอกภิกษุที่มีอยู่ ต้องอาบัติปาจิตติย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุณีบอกภิกษุก่อนเข้าไปสู่อาราม

เมื่อภิกษุเหล่านั้นหลีกไปจากอารามนั้นแล้วกลับมาอีก พวกภิกษุณีทราบเรื่องนั้นไม่ได้บอกพวกภิกษุให้ทราบ พากันเข้าไปยังอาราม ได้ตระหนักว่า พวกตนคงต้องอาบัติปาจิตติย์

เพราะมีพระบัญญัติห้ามภิกษุณีเข้าไปสู่อารามโดยไม่บอกภิกษุในอารามนั้นก่อน พวกภิกษุโค้บ่าเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดรู้อยู่ เข้าไปสู่อารามที่มีภิกษุโดยไม่บอก ต้องอาปัตติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีเข้าไปโดยบอกภิกษุที่มีอยู่
๒. ไม่มีภิกษุอยู่ ภิกษุณีเข้าไปโดยไม่บอก
๓. ภิกษุณีเดินมองศีรษะภิกษุณีผู้เข้าไปก่อน
๔. ภิกษุณีไปสู่ที่ที่มีภิกษุกำลังประชุมกัน
๕. ภิกษุณีเดินตามทางที่ผ่านไปสู่อาราม
๖. ภิกษุณีอาพาธ
๗. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง*
๘. ภิกษุณีวิกลจริต
๙. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุณีด่าบริภาษภิกษุ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพระกัปปิตกะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ญาตาคารศาลา พระกัปปิดกะซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระอุบาลีพักอยู่ในป่าช้า เวลานั้น พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์นำศพภิกษุณีรุ่นพี่รูปหนึ่งออกไปเผา ก่อสถูปไว้ในที่ไม่ไกลจากที่พักของพระกัปปิตกะแล้วร่ำไห้อยู่ที่สถูป พระกัปปิตกะรำคาญ

---

* ภิกษุณีถูกอันตรายบางอย่างคุกคามเข้าไปได้ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๐๒๗/๔๑๒)

เสียงร่ำไห้จึงทำลายสถูปนั้น พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์โกรธแค้นคิดฆ่าพระกัปปิตกะ ภิกษุณีรูปหนึ่งบอกเรื่องนั้นให้พระอุบาลีทราบ พระอุบาลีจึงไปบอกพระกัปปิตกะ ท่านพระกัปปิตกะจึงหลบออกไปซ่อนอยู่ภายนอกวิหาร

พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์เข้าไปที่วิหารของพระกัปปิตกะ ช่วยกันขนก้อนหินก้อนดินถมทับวิหารของท่าน คิดว่าท่านมรณภาพแล้ว จึงพากันหลบหนีไป เช้าตรู่วันรุ่งขึ้น พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์เห็นพระกัปปิดกะกำลังเที่ยวบิณฑบาตในกรุงเวสาลี รู้ว่าท่านยังไม่มรณภาพ ทั้งสิบรู้ว่าพระอุบาลีเป็นผู้นำแผนการของพวกตนไปบอกพระกัปปิตกะ จึงไปด่าพระอุบาลี พวกภิกษุณีได้ตำหนิพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์แล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่ภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดด่าหรือบริภาษภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีมุ่งอรรถ
๒. ภิกษุณีมุ่งธรรม
๓. ภิกษุณีมุ่งสั่งสอน
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีด่าบริภาษคณะ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีจัณฑกาลี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีจัณฑกาลีชอบก่อความบาดหมาง มักจะทะเลาะวิวาท ก่ออธิกรณ์ขึ้นในหมู่ เมื่อสงฆ์จะลงโทษเธอ ภิกษุณีถุลลนันทาได้ปกป้องคัดค้าน ต่อมา ภิกษุณีสงฆ์ทราบว่าภิกษุณีถุลลนันทาเดินทางไปธุระในหมู่บ้าน จึงลง

อุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุณีจัณฑกาลี เพราะโทษที่เธอไม่เห็นอาบัติ เมื่อภิกษุณีถุลลนันทากลับมา ภิกษุณีจัณฑกาลีไม่ยอมลุกขึ้นรับบาตรรับจีวร ไม่ตั้งน้ำล้างเท้า ไม่ถวายน้ำดื่ม ไม่ปูอาสนะถวาย เมื่อภิกษุณีถุลลนันทาทราบว่าภิกษุณีจัณฑกาลีถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม จึงขอให้ภิกษุณีสงฆ์รื้อฟื้นคดีนั้นขึ้นตัดสินใหม่ แล้วเรียกภิกษุณีจัณฑกาลีกลับเข้าหมู่ พวกภิกษุณีตำหนิภิกษุณีถุลลนันทาแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดขึ้งเคียด ด่าบริภาษคณะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีมุ่งอรรถ
๒. ภิกษุณีมุ่งธรรม
๓. ภิกษุณีมุ่งสั่งสอน
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณีฉันของเคี้ยวของฉันเมื่อห้ามภัตตาหารแล้ว

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีฉันอาหารหลายที่

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พราหมณ์คนหนึ่งนิมนต์ภิกษุณีหลายรูปให้ไปฉัน เมื่อพวกภิกษุณีฉันเสร็จแล้วพากันไปยังตระกูลญาติ แต่บางรูปยังฉันต่อไปอีก บางรูปนำบิณฑบาตกลับไป ต่อมา พราหมณ์นั้นชักชวนเพื่อนบ้านให้มารับประทานอาหาร บอกว่าจะเลี้ยงให้อิ่มหนำ เพื่อนบ้านกล่าวสัพยอกว่า พราหมณ์จะเลี้ยงพวกตนให้อิ่มได้อย่างไร แม้ภิกษุณีที่เขานิมนต์ให้มาฉัน ฉันเสร็จก็ยังไม่อิ่มหนำ ต้องไปฉันที่เรือนพวกตน บางรูปยังฉันต่อไปอีก บางรูปนำบิณฑบาตกลับไป เมื่อพราหมณ์ทราบเรื่องจึงตำหนิพวกภิกษุณีเหล่านั้น พวกภิกษุณี

ได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดได้รับนิมนต์แล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว* เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีที่ทายกไม่ได้นิมนต์
๒. ภิกษุณียังไม่ห้ามภัตตาหาร
๓. ภิกษุณีดื่มข้าวต้ม
๔. ภิกษุณีบอกเจ้าของแล้วฉัน
๕. ภิกษุณีฉันสิ่งที่เป็นยาวกาลิก สัตตาหกาลิก และยาวชีวิกเมื่อมีเหตุจำเป็น
๖. ภิกษุณีวิกลจริต
๗. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๕
ว่าด้วยภิกษุณีหวงแหนตระกูล

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหวงตระกูลอุปัฏฐาก

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ตระกูลหนึ่งนิมนต์ภิกษุณีรูปหนึ่งให้มาฉันภัตตาหารที่บ้านเป็นประจำแล้วสั่งว่า ภิกษุณีอื่น ๆ ก็นิมนต์มาฉันภัตตาหารที่บ้านของตนได้ แต่ภิกษุณีรูปนั้นกลับหวงตระกูล เที่ยวไปบอกภิกษุณีอื่น ๆ ว่า ที่โน้นสุนัขดุ โคดุ ทางลื่น ไม่ควรเข้าไปที่นั้น พอดีภิกษุณีอีกรูปหนึ่งเข้าไปฉันภัตตาหารที่ตระกูลนั้นเหมือนกัน คนในบ้านถามว่า

---

* **บอกห้ามภัตแล้ว** หมายความว่า (๑) ภิกษุณีกำลังฉัน (๒) ทายกนำโภชนะมาถวาย (๓) ทายกอยู่ในหัตถบาสน้อมถวาย (๔) ภิกษุณีบอกห้าม (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๗/๑๐๓๙/๒๗๕)

ทำไมจึงไม่มีภิกษุณีอื่น ๆ มาทางนั้นบ้าง เธอจึงเล่าเรื่องให้ทราบ คนในบ้านนั้นจึงตำหนิภิกษุณีรูปแรก พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดหวงแหนตระกูล ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ไม่ได้หวงตระกูลแต่บอกเฉพาะโทษที่มีอยู่
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๖
ว่าด้วยภิกษุณีอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีจำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีหลายรูปอยู่จำพรรษาในอาวาสใกล้หมู่บ้านแห่งหนึ่ง เมื่อออกพรรษาแล้วจึงพากันไปยังกรุงสาวัตถี เมื่อภิกษุณีอื่น ๆ ถามภิกษุณีเหล่านั้นถึงสถานที่ที่อยู่จำพรรษา ภิกษุณีเหล่านั้นตอบว่า พวกตนอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดจำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ* ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีจำพรรษาในอาวาสที่มีภิกษุอยู่จำพรรษา หลีกไป สึก มรณภาพ หรือไปเข้ารีตเดียรถีย์
๒. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีไม่ปวารณาในสงฆ์สองฝ่าย

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีจาริกไปโดยไม่ได้ปวารณา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีหลายรูปอยู่จำพรรษาในอาวาสใกล้หมู่บ้านแห่งหนึ่ง ออกพรรษาแล้วได้พากันไปยังกรุงสาวัตถี เมื่อภิกษุณีอื่น ๆ ถามภิกษุณีเหล่านั้นถึงที่อยู่จำพรรษาและการปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ พวกเธอตอบว่ายังไม่ได้ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

* **อาวาสที่ไม่มีภิกษุ** ได้แก่ อาวาสที่ภิกษุณีไม่สามารถไปรับโอวาทหรือครุธรรม สำนักภิกษุณีที่ไม่มีภิกษุผู้จะให้โอวาทอยู่ภายในระยะ ๑ โยชน์ หรือเส้นทางที่จะไปยังสำนักภิกษุณีนั้น ไม่ปลอดภัย ไม่สะดวก ภิกษุไม่สามารถเดินทางไปให้โอวาทได้ (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๑๐๔๘/๒๘๐, วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๔๙/๓๒๑, กงฺขา.อ. (บาลี) ๓๙๑)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดจำพรรษาแล้ว ไม่ปวารณาในสงฆ์สองฝ่ายด้วยฐานะ ๓ คือ ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน หรือด้วยระแวงลงสัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่ปวารณาในเมื่อมีอันตราย
๒. ภิกษุณีแสวงหาแล้วแต่ไม่ได้ภิกษุณี
๓. ภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๘
ว่าด้วยภิกษุณีไม่ไปรับโอวาท

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปให้โอวาทแก่พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ถึงสำนักที่อยู่ พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดไม่ไปรับโอวาท หรือธรรมเป็นเหตุอยู่ร่วมกัน* ต้องอาบัติปาจิตตีย์

---

* **โอวาท** ได้แก่ ครุธรรม ๘ อย่าง **ธรรมเป็นเหตุอยู่ร่วมกัน** ได้แก่ กรรมที่ทำร่วมกัน อุทเทสที่สวดร่วมกัน ความมีสิกขาเสมอกัน (วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๑๐๕๖/๒๘๔)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่ไปรับโอวาทเมื่อมีอันตราย
๒. ภิกษุณีแสวงหาภิกษุณีเป็นเพื่อนแล้วแต่ไม่ได้
๓. ภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๙
ว่าด้วยภิกษุณีไม่ถามอุโบสถ

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีไม่ถามอุโบสถ ไม่ขอโอวาท

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีไม่ถามอุโบสถ ไม่ขอโอวาท พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีพึงหวังธรรม ๒ อย่างจากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน คือ การถามอุโบสถ ๑ การเข้าไปขอโอวาท ๑ ผู้ฝ่าฝืนธรรม ๒ อย่างนั้น ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่ถามอุโบสถและไม่ขอโอวาทในเมื่อมีอันตราย
๒. ภิกษุณีแสวงหาภิกษุณีเป็นเพื่อนแล้วแต่ไม่ได้
๓. ภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๐
ว่าด้วยภิกษุณีใช้ให้บ่งฝีในร่มผ้า

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีบ่งฝีในร่มผ้า

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีรูปหนึ่งใช้บุรุษบ่งฝีที่เกิดในร่มผ้า ขณะที่อยู่กันสองต่อสอง บุรุษนั้นพยายามข่มขืนภิกษุณี เธอจึงส่งเสียงร้อง เมื่อพวกภิกษุณีทราบเรื่องได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดไม่บอกสงฆ์หรือคณะ ใช้ให้บ่ง ให้ผ่า ให้ชะล้าง ให้ทา ให้พัน หรือให้แกะฝีหรือบาดแผลที่เกิดในร่มผ้า อยู่กันสองต่อสองกับชาย ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบอกสงฆ์หรือคณะแล้วให้บ่ง ให้ผ่า ให้ชะล้าง ให้ทา ให้พันหรือให้แกะ
๒. ภิกษุณีมีหญิงผู้รู้เดียงสาอยู่เป็นเพื่อน
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๗. คัพภินีวรรค
หมวดว่าด้วยหญิงมีครรภ์

สิกขาบทที่ ๑
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงมีครรภ์

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีบวชให้หญิงมีครรภ์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้หญิงมีครรภ์แล้วเที่ยวบิณฑบาต คนทั้งหลายกล่าวว่า จงถวายภิกษาหารแก่ภิกษุณีผู้มีครรภ์แก่ แล้วตำหนิ พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้หญิงมีครรภ์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. หญิงมีครรภ์ ภิกษุณีเข้าใจว่าไม่มีครรภ์ จึงบวชให้
๒. หญิงไม่มีครรภ์ ภิกษุณีเข้าใจว่าไม่มีครรภ์ จึงบวชให้
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงผู้มีลูกยังดื่มนม
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีบวชให้หญิงมีลูก

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้หญิงผู้มีลูกยังดื่มนม คนทั้งหลายกล่าวว่า จงถวายภิกษาหารแก่ภิกษุณี เพราะเธอมีลูก แล้วตำหนิ พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้หญิงผู้มีลูกยังดื่มนม ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. หญิงมีลูกยังดื่มนม ภิกษุณีเข้าใจว่าไม่มีลูกยังดื่มนม จึงบวชให้
๒. หญิงไม่มีลูกยังดื่มนม ภิกษุณีเข้าใจว่าไม่มีลูกยังดื่มนม จึงบวชให้
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีให้บวชสิกขมานาผู้ยังไม่ได้ศึกษาธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีบวชให้สิกขมานาที่มีคุณสมบัติไม่ครบ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้สิกขมานาผู้ไม่ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี สิกขมานาเหล่านั้นไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร พวกภิกษุณีตำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะ

เรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามภิกษุ แล้วทรงตำหนิภิกษุณีเหล่านั้น ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์ให้สิกขาสมมุติ° ในธรรม ๖ สิกขาบทเป็นเวลา ๒ ปีแก่สิกขมานาได้ สิกขมานานั้นพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุณีสงฆ์ กราบเท้าภิกษุณีทั้งหลาย ประนมมือกล่าวคำขอสิกขาสมมุติ ๓ ครั้ง จากนั้น ภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา แล้วให้สิกขมานานั้นสมาทานธรรม ๖ สิกขาบท ไม่ให้ต่างพร้อยเป็นเวลา ๒ ปี ธรรม ๖ สิกขาบท ได้แก่

๑. สมาทานงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. สมาทานงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้
๓. สมาทานงดเว้นจากความประพฤติอันมิใช่พรหมจรรย์
๔. สมาทานงดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. สมาทานงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
๖. สมาทานงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล

ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้สิกขมานาผู้ยังไม่ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบวชให้สิกขมานาผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

° **สิกขาสมมติ** ได้แก่ ความตกลงยินยอมของภิกษุณีสงฆ์ที่จะให้สามเณรีผู้มีอายุ ๑๘ ปีเต็ม เริ่มรักษาสิกขาบท ๖ ประการ ตลอดเวลา ๒ ปี

สิกขาบทที่ ๔

ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาที่สงฆ์ยังไม่รับรอง

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีบวชให้สิกขมานาที่สงฆ์ยังไม่รับรอง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้สิกขมานาผู้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบท ตลอด ๒ ปี แต่สงฆ์ยังไม่ได้รับรอง สิกขมานาเหล่านั้นไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร พวกภิกษุณีตำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์ให้วุฏฐานสมมุติ[๑] แก่สิกขมานาผู้ได้ศึกษาธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปีแล้ว สิกขมานานั้นพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุณีสงฆ์ กราบเท้าภิกษุณีทั้งหลาย ประนมมือกล่าวคำขอวุฏฐานสมมุติ ๓ ครั้ง จากนั้น ภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ๓ ครั้ง ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้สิกขมานาผู้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปีแล้วแต่สงฆ์ยังไม่ได้ยอมรับ ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบวชให้สิกขมานาผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี

๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

[๑] **วุฏฐานสมมติ** ได้แก่ การสมมุติให้บวชเป็นภิกษุณี หมายถึง มติของภิกษุณีสงฆ์ที่อนุญาตให้สตรีออกจากความเป็นสิกขมานา เพื่ออุปสมบทเป็นภิกษุณี คือ สิกขมานาผู้สมาทานสิกขาบท ๖ ข้อ โดยไม่ขาดครบเวลา ๒ ปี มีสิทธิขอวุฏฐานสมมุติเพื่ออุปสมบทเป็นภิกษุณีได้

สิกขาบทที่ ๕
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงมีครอบครัวผู้มีอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีบวชให้หญิงมีครอบครัว

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้หญิงมีครอบครัวผู้มีอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี หญิงเหล่านั้นไม่อาจทนต่อภัยต่าง ๆ เช่น ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย สัมผัสจากสัตว์เลื้อยคลาน คำนินทาว่าร้าย ตลอดถึงความลำบากทางกาย แสนสาหัสที่อาจจะคร่าชีวิตได้ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้หญิงมีครอบครัว[๑] ที่มีอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. หญิงมีอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี ภิกษุณีเข้าใจว่าอายุครบ จึงบวชให้
๒. หญิงมีอายุครบ ๑๒ ปี ภิกษุณีเข้าใจว่าอายุครบ จึงบวชให้
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

[๑] **หญิงมีครอบครัว** ได้แก่ หญิงที่เคยอยู่ร่วมกับชาย หรือ หญิงที่แต่งงานแล้ว (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๑๐๙๒/๓๐๖)

สิกขาบทที่ ๖

ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงมีครอบครัวผู้มีอายุครบ ๑๒ ปี แต่ยังไม่ได้ศึกษาสิกขา

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีบวชให้สิกขมานาที่คุณสมบัติไม่ครบ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้หญิงที่มีครอบครัวผู้มีอายุครบ ๑๒ ปี แต่ไม่ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี หญิงเหล่านั้นไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร พวกภิกษุณีดำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์ให้สิกขาสมมุติในธรรม ๖ สิกขาบทเป็นเวลา ๒ ปีแก่หญิงที่มีครอบครัวผู้มีอายุครบ ๑๒ ปี หญิงที่มีครอบครัวผู้มีอายุครบ ๑๒ ปีนั้น พึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุณีสงฆ์ กราบเท้าภิกษุณีทั้งหลาย ประนมมือกล่าวคำขอสิกขาสมมุติ ๓ ครั้ง แล้วภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา แล้วบอกให้สิกขมานานั้นสมาทานธรรม ๖ สิกขาบทดังที่กล่าวแล้ว ไม่ให้ต่างพร้อยเป็นเวลา ๒ ปี จากนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้หญิงที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปียังไม่ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบวชให้หญิงที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปี ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทครบ ๒ ปีแล้ว
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้หญิงผู้มีครอบครัวที่สงฆ์ยังไม่รับรอง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีบวชให้สิกขมานาที่สงฆ์ยังไม่รับรอง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้หญิงที่มีครอบครัว ผู้มีอายุครบ ๑๒ ปี ผู้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปีแต่สงฆ์ยังไม่รับรอง หญิงเหล่านั้นไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร พวกภิกษุณีตำหนิแล้วนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์ให้วุฏฐานสมมุติแก่หญิงที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปีผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบท ตลอด ๒ ปี หญิงที่มีครอบครัวผู้มีอายุครบ ๑๒ ปี ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี พึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุณีสงฆ์ กราบเท้าภิกษุณีทั้งหลาย ประนมมือกล่าวคำขอวุฏฐานสมมุติต่อสงฆ์ ๓ ครั้ง จากนั้น ภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้หญิงที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปี ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปีแต่สงฆ์ยังไม่ได้รับรอง ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบวชให้หญิงที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปี ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทครบ ๒ ปีและสงฆ์รับรองแล้ว
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๘

ว่าด้วยภิกษุณีไม่อนุเคราะห์สหชีวินีตลอด ๒ ปี

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีอุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีอุลลนันทาบวชให้สหชีวินี[๑] แล้วไม่อนุเคราะห์ ทั้งไม่ให้ผู้อื่นอนุเคราะห์ตลอด ๒ ปี สหชีวินีเหล่านั้นไม่รู้สิ่งที่ควรและไม่ควร พวกภิกษุณีได้นำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุณีใดบวชให้สหชีวินีแล้วไม่อนุเคราะห์ ไม่ให้อนุเคราะห์ ตลอด ๒ ปี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ไม่อนุเคราะห์ในเมื่อมีอันตราย
๒. ภิกษุณีแสวงหาภิกษุณีอื่นแล้วแต่ไม่ได้
๓. ภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

[๑] **สหชีวินี** ได้แก่ สัทธิวิหาริณี (ผู้อยู่ด้วยกัน) (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๑๑๐๙/๓๑๗)

สิกขาบทที่ ๙
ว่าด้วยภิกษุณีไม่ติดตามปวัตตินีตลอด ๒ ปี

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีพลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีทั้งหลายไม่ติดตามปวัตตินี[๑] ผู้บวชให้ตลอด ๒ ปี พวกเธอไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดไม่ติดตามปวัตตินีผู้บวชให้ตลอด ๒ ปี ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ คือ

๑. ภิกษุณีไม่ติดตามอุปัชฌายผู้เป็นคนเขลาหรือไม่มีความละอาย
๒. ภิกษุณีอาพาธ
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

[๑] **ปวัตตินี** ได้แก่ ภิกษุณีที่เป็นพระอุปัชฌาย์ (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๑๑๑๓/๓๑๙)

สิกขาบทที่ ๑๐
ว่าด้วยภิกษุณีไม่พาสหชีวินีหลีกไป

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทาบวชให้สหชีวินีแล้วไม่พาหลีกไป ทั้งไม่ให้ผู้อื่นพาหลีกไป สามีของสหชีวินีนั้นได้จับเธอสึก พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้สหชีวินีแล้วไม่พาหลีกไป ไม่ให้พาหลีกไป โดยที่สุดแม้สิ้นระยะทาง ๕-๖ โยชน์ ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่หลีกไปเมื่อมีอันตราย
๒. ภิกษุณีแสวงหาภิกษุณีเป็นเพื่อนแล้วแต่ไม่ได้
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๗. กุมารีวรรค
หมวดว่าด้วยกุมารี
สิกขาบทที่ ๑
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้กุมารีผู้มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีบวชให้กุมารีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้กุมารี[๑] ผู้มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี พวกเธอไม่สามารถทนต่อสภาพแวดล้อม เช่น ความหนาว ความร้อน ความหิว คำนินทาว่าร้าย ตลอดถึงความลำบากทางกายแสนสาหัสที่อาจจะคร่าชีวิตได้ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติย-- สิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้กุมารีผู้มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. กุมารีมีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ภิกษุณีเข้าใจว่าอายุครบ ๒๐ ปี จึงบวชให้
๒. กุมารีมีอายุครบ ๒๐ ปี ภิกษุณีเข้าใจว่าอายุครบ ๒๐ ปีจึงบวชให้
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

[๑] กุมารี ในสิกขาบทนี้ หมายถึงสามเณรี (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๑๑๒๑/๓๒๓)

สิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้กุมารีผู้ยังไม่ได้ศึกษาธรรม ๖ สิกขาบท

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้กุมารีผู้มีอายุครบ ๒๐ ปีแต่ไม่ได้ศึกษาสิกขาธรรม ๖ สิกขาบท ตลอด ๒ ปี พวกเธอจึงโง่เขลา ไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์ให้สิกขาสมมุติในธรรม ๖ สิกขาบทเป็นเวลา ๒ ปีแก่กุมารีผู้มีอายุ ๑๘ ปีบริบูรณ์ กุมารีอายุ ๑๘ ปี พึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุณีทั้งหลาย ประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขอสิกขาสมมุติในธรรม ๖ สิกขาบทเป็นเวลา ๒ ปี ต่อสงฆ์ จากนั้น ภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้กุมารีผู้มีอายุครบ ๒๐ ปีผู้ยังไม่ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบวชให้กุมารีที่มีอายุครบ ๒๐ ปีผู้ได้ศึกษาธรรม ๖ สิกขาบทครบ ๒ ปี

๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้กุมารีที่สงฆ์ยังไม่รับรอง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีบวชให้กุมารีที่สงฆ์ยังไม่รับรอง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้กุมารีผู้มีอายุครบ ๒๐ ปี ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี แต่สงฆ์ไม่รับรอง พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์ให้วุฏฐานสมมุติแก่กุมารีผู้มีอายุ ๒๐ ปี ผู้ได้ศึกษาธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี กุมารีผู้มีอายุ ๒๐ ปี ผู้ได้ศึกษาธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี พึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุณีทั้งหลาย ประนมมือกล่าวคำขอวุฏฐานสมมุติในธรรม ๖ สิกขาบทเป็นเวลา ๒ ปีต่อสงฆ์ กล่าว ๓ ครั้ง จากนั้น ภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้กุมารีที่มีอายุครบ ๒๐ ปี ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปีแล้วแต่สงฆ์ยังไม่ได้สมมุติ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบวชให้กุมารีที่มีอายุครบ ๒๐ ปีผู้ได้ศึกษาธรรม ๖ สิกขาบทครบ ๒ ปี และสงฆ์รับรองแล้ว
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๔

ว่าด้วยภิกษุณีมีพรรษาน้อยกว่า ๑๒ พรรษาเป็นปวัตตินี

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีมีพรรษาไม่ถึง ๑๒ เป็นปวัตตินี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีมีพรรษายังไม่ถึง ๑๒ เป็นคนโง่เขลา ไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร บวชให้กุลธิดา พวกกุลธิดาที่เป็นสัทธิวิหารินีก็พลอยเป็นคนโง่เขลา ไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดมีพรรษาต่ำกว่า ๑๒ พรรษาบวชให้กุลธิดา ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบวชให้กุมารีอายุครบ ๒๐ ปี ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ สิกขาบทตลอด ๒ ปี ที่สงฆ์รับรองแล้ว

๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๕

ว่าด้วยภิกษุณีมีพรรษาครบ ๑๒ พรรษาเป็นปวัตตินีแต่สงฆ์ยังไม่แต่งตั้ง

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีเป็นปวัตตินีโดยสงฆ์ยังไม่รับรอง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีจำนวนมากมีพรรษาครบ ๑๒ แต่สงฆ์ยังไม่รับรอง บวชให้กุลธิดา ภิกษุณีเหล่านั้นจึงเป็นคนเขลา ไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร

แม้พวกกุลธิดาที่เป็นสัทธิวิหารินีก็พลอยเป็นคนโง่เขลา ไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์ให้อุฏฐานสมมุติแก่ภิกษุณีผู้มีพรรษาครบ ๑๒ ภิกษุณีผู้มีพรรษาครบ ๑๒ พึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุณีทั้งหลาย ประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขออุฏฐาปนสมมุติธรรม ๖ สิกขาบทเป็นเวลา ๒ ปี ต่อสงฆ์ จากนั้น ภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดมีพรรษาครบ ๑๒ พรรษาแล้วแต่สงฆ์ยังไม่ได้แต่งตั้ง บวชให้กุลธิดาต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีมีพรรษาครบ ๑๒ และสงฆ์แต่งตั้งแล้ว จึงบวชให้กุลธิดา

๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๖
ว่าด้วยภิกษุณีบ่นว่าภายหลัง
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีจัณฑกาลี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีจัณฑกาลีเข้าไปหาภิกษุณีสงฆ์ขออุฏฐาปนสมมุติ แต่ภิกษุณีสงฆ์ไม่แต่งตั้ง เธอยอมรับมติของสงฆ์ ต่อมา เมื่อภิกษุณีสงฆ์ให้อุฏฐาปนสมมุติแก่ภิกษุณีอื่น ภิกษุณีจัณฑกาลีจึงตำหนิสงฆ์ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดอันสงฆ์กล่าวอยู่ว่า "แม่เจ้า เธออย่าบวชให้กุลธิดาเลย" รับคำแล้ว ภายหลังกลับบ่นว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบ่นว่าภิกษุณีสงฆ์ที่มักกระทำไปตามความชอบ ความชัง ความหลง และความกลัว
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีบอกสิกขมานาให้ถวายจีวรแก่ตนแล้วไม่บวชให้
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีอุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีอุลลนันทารับจีวรของสิกขมานารูปหนึ่งแล้วบอกว่าจะบวชให้ ภายหลังกลับไม่ยอมบวชให้ ทั้งไม่ขวนขวายในเรื่องนั้น พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดกล่าวกับสิกขมานาว่า "แม่คุณ ถ้าเธอจักให้จีวรแก่เรา เมื่อเป็นอย่างนี้เราก็จะบวชให้" ภายหลัง ภิกษุณีนั้นผู้ไม่มีอันตรายไม่บวชให้ ไม่ขวนขวายใช้ให้บวชให้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่บวชให้ในเมื่อมีอันตราย

๒. ภิกษุณีแสวงหาปวัตตินีแล้วแต่ไม่ได้ ๓. ภิกษุณีอาพาธ

๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง ๕. ภิกษุณีวิกลจริต

๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๘
ว่าด้วยภิกษุณีบอกสิกขมานาให้ติดตามตลอด ๒ ปีแล้วไม่บวชให้

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีฉุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีฉุลลนันทาบอกสิกขมานารูปหนึ่งให้ติดตามไปตลอด ๒ ปีแล้วจะบวชให้ ภายหลังกลับไม่ยอมบวชให้ ทั้งไม่ขวนขวายในเรื่องนั้น พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดกล่าวกับสิกขมานาว่า "แม่คุณ ถ้าเธอจักติดตามเราตลอด ๒ ปี เมื่อเป็นอย่างนี้ เราก็จะบวชให้" ภายหลัง ภิกษุณีนั้นผู้ไม่มีอันตราย ไม่บวชให้ ไม่ขวนขวายใช้ให้บวชให้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่บวชให้ในเมื่อมีอันตราย

๒. ภิกษุณีแสวงหาปวัตตินีแล้วแต่ไม่ได้

๓. ภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๕. ภิกษุณีวิกลจริต
๖. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๙

ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาผู้คลุกคลีกับชาย

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีอุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีอุลลนันทาบวชให้สิกขมานาชื่อจัณฑกาลีผู้ดุร้าย มักคลุกคลีกับชาย ทำชายให้ระทมโศก พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตตียสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้สิกขมานาผู้คลุกคลีกับชาย คลุกคลีกับเด็ก ดุร้าย ทำชายให้ระทมโศก ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่ทราบจึงบวชให้
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๐
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาผู้ยังไม่ได้รับอนุญาต
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีถุลลนันทาบวชให้สิกขมานาผู้ที่มารดาบิดาบ้าง สามีบ้างยังไม่อนุญาต ชาวบ้านจึงตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้สิกขมานาที่มารดาบิดาหรือสามียังไม่ได้อนุญาต ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่ทราบจึงบวชให้
๒. ภิกษุณีขออนุญาตก่อนจึงบวชให้
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๑
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาด้วยการให้ปาริวาสิกฉันทะ
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถุลลนันทา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ภิกษุณีถุลลนันทานิมนต์ภิกษุผู้เถระให้ประชุมกันโดยบอกว่าตนจะบวชให้สิกขมานา ครั้นพอเห็นของเคี้ยวของฉันจำนวนมาก จึงนิมนต์ภิกษุผู้เถระให้กลับไป โดยบอกว่าตนจะยังไม่บวชให้สิกขมานา จากนั้น จึงไปนิมนต์พระเทวทัต

พระโกกาลิกะ พระกฏโมรกติสสะ พระขัณฑเทวีบุตร และพระสมุทททัตตะให้มาประชุมกันบวชให้สิกขมานา พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้สิกขมานาด้วยการให้ปาริวาสิกฉันทะ[๑] ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบวชให้เมื่อบริษัทยังไม่เลิกประชุม[๒]
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๒
ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาทุก ๆ ปี

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีหลายรูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้สิกขมานาทุก ๆ ปี ที่อยู่มีไม่พอ คนทั้งหลายตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

[๑] **การให้ปาริวาสิกฉันทะ** คือ ให้ฉันทะค้าง ภิกษุประชุมกันทำสังฆกรรม แต่ต้องล้มเลิกเพราะเหตุบางประการ ถ้าจะทำสังฆกรรมนั้นอีก ต้องขอความยินยอม เรียกว่าฉันทปาริสุทธิของผู้ให้มาก่อนจึงทำสังฆกรรมนั้นได้ ถ้าภิกษุล้มเลิกฉันทะในสังฆกรรมแล้ว แต่ภิกษุณีกลับจัดการให้ทำสังฆกรรมนั้นใหม่ โดยไม่ขอฉันทปาริสุทธิอย่างนี้เป็นการให้ปาริวาสิกฉันทะ (กงฺขา.อ. (บาลี) ๔๐๓-๔๐๔)

[๒] ยังไม่เลิกประชุม ยังไม่ละฉันทะ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๑๖๙/๕๒๒)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้สิกขมานาทุก ๆ ปี ต้องอาปัตติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบวชให้เว้นระยะ ๑ ปี

๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๓

ว่าด้วยภิกษุณีบวชให้สิกขมานาปีละ ๒ รูป

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีบวชให้สิกขมานาปีละ ๒ รูป

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีสงฆ์บวชให้สิกขมานาปีละ ๒ รูป ที่อยู่ไม่พอ คนทั้งหลายตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดบวชให้สิกขมานา ๒ รูป ใน ๑ ปี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีบวชให้สิกขมานา ๑ รูปเว้นระยะ ๑ ปี

๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๔. ฉัตตุปาหนวรรค
หมวดว่าด้วยร่มและรองเท้า
สิกขาบทที่ ๑
ว่าด้วยภิกษุณีผู้ไม่อาพาธกั้นร่มและสวมรองเท้า
ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีกั้นร่มและสวมรองเท้า

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีกั้นร่มและสวมรองเท้า คนทั้งหลายดำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดกั้นร่มและสวมรองเท้า ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุณีอาพาธกั้นร่มและสวมรองเท้า

เมื่อภิกษุณีรูปหนึ่งอาพาธ ถ้าไม่กั้นร่มและไม่สวมรองเท้า เธอไม่ผาสุก จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดผู้ไม่เป็นไข้ กั้นร่มและสวมรองเท้า ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีอาพาธ
๒. ภิกษุณีกั้นร่มและสวมรองเท้าอยู่ในอารามหรือในอุปจารแห่งอาราม
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๒
ว่าด้วยภิกษุณีเดินทางด้วยยานพาหนะ

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์โดยสารยาน

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์โดยสารยานพาหนะ* คนทั้งหลายตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดโดยสารยานพาหนะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เรื่องอนุญาตให้ภิกษุณีผู้อาพาธโดยสารยาน

เมื่อภิกษุณีรูปหนึ่งอาพาธ เดินไม่ได้ จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดผู้ไม่อาพาธ โดยสารยานไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีอาพาธ
๒. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* **ยานพาหนะ** ได้แก่ วอ รถ เกวียน คานหาม แคร่ เปลหาม (วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๑๑๘๗/๓๖๒)

สิกขาบทที่ ๓
ว่าด้วยภิกษุณีใช้เครื่องประดับเอง

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีรูปหนึ่ง

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีรูปหนึ่งเป็นภิกษุณีประจำตระกูลของหญิงคนหนึ่ง รับฝากเครื่องประดับของหญิง*คนนั้นไปให้แก่หญิงอีกคนหนึ่ง ภิกษุณีนั้นเกรงว่า ถ้าใส่เครื่องประดับลงในบาตรจะทำให้เสียหาย จึงสวมเครื่องประดับเดินไป บังเอิญด้ายขาด เครื่องประดับตกเรี่ยราดลงบนถนน คนทั้งหลายตำหนิภิกษุณีนั้นว่าใช้เครื่องประดับเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดใช้เครื่องประดับเอง ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีใช้สายรัดเอวเพราะอาพาธ

๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* **เครื่องประดับของหญิง** ได้แก่ เครื่องประดับศีรษะ เครื่องประดับลำคอ เครื่องประดับมือ เครื่องประดับเท้า เครื่องประดับสะเอว (วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๑๑๙๖/๓๖๗)

สิกขาบทที่ ๔
ว่าด้วยภิกษุณีใช้เครื่องประดับของหญิง

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ใช้เครื่องประดับของหญิง คนทั้งหลายตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดใช้เครื่องประดับของหญิง ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีใช้เครื่องประดับของหญิงเพราะอาพาธ
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๕
ว่าด้วยภิกษุณีใช้ของหอมเครื่องย้อมผิว

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์สรงสนานด้วยของหอมและเครื่องย้อมผิว คนทั้งหลายตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดสรงสนานด้วยของหอมและเครื่องย้อมผิว ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีสรงสนานเพราะอาพาธ
๒. ภิกษุณีวิกลจริต
๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๖
ว่าด้วยภิกษุณีใช้ผงแป้งอบกลิ่น

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์สรงสนานด้วยแป้งอบกลิ่น คนทั้งหลายตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดสรงสนานด้วยแป้งที่อบกลิ่น ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีสรงสนานด้วยแป้งอบกลิ่นเพราะอาพาธ
๒. ภิกษุณีสรงสนานด้วยแป้งที่ใช้ตามปกติ
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๗
ว่าด้วยภิกษุณีใช้ให้บีบนวด

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีใช้ให้บีบนวด

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีใช้ภิกษุณีให้บีบนวดคนทั้งหลายตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดใช้ภิกษุณีให้บีบหรือให้นวด ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีอาพาธ
๒. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง*
๓. ภิกษุณีวิกลจริต
๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* เพราะภิกษุณีกลัวอันตราย จึงใช้ให้นวด (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๒๐๘-๑๒๐๙/๕๒๔)

สิกขาบทที่ ๘,๙,๑๐*

ว่าด้วยภิกษุณีใช้(สิกขมานา สามเณรี)หญิงคฤหัสถ์ให้บีบนวด

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีใช้ให้บีบนวด

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีใช้(สิกขมานา สามเณรี)หญิงคฤหัสถ์ให้บีบนวด คนทั้งหลายตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบทที่ ๑๐๐,๑๐๑,๑๐๒ ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดใช้(สิกขมานา สามเณรี)หญิงคฤหัสถ์ให้บีบหรือให้นวด ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีใช้ให้บีบให้นวดเพราะอาพาธ

๒. ภิกษุณีวิกลจริต

๓. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* ย่อสิกขาบทที่ ๘, ๙ ไว้ สิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยการใช้สิกขมานาให้บีบให้นวด สิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยการใช้สามเณรีให้บีบให้นวด ที่ปรากฏนี้ เป็นสิกขาบทที่ ๑๐

สิกขาบทที่ ๑๑
ว่าด้วยภิกษุณีนั่งบนอาสนะโดยไม่ขอโอกาสก่อน

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีนั่งข้างหน้าภิกษุ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีไม่ขออนุญาตก่อนแล้วนั่งบนอาสนะข้างหน้าภิกษุ* ภิกษุเหล่านั้นจึงตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่ภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดไม่ขออนุญาตก่อนนั่งบนอาสนะข้างหน้าภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีขออนุญาตก่อนจึงนั่งบนอาสนะ
๒. ภิกษุณีอาพาธ
๓. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุณีวิกลจริต
๕. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๒
ว่าด้วยภิกษุณีถามปัญหากับภิกษุโดยไม่ขอโอกาส

ต้นบัญญัติ
เรื่องภิกษุณีถามปัญหาโดยไม่ขอโอกาสก่อน

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีถามปัญหากับภิกษุที่ดนยังไม่ได้ขอโอกาสก่อน ภิกษุเหล่านั้นจึงตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

---

* คำว่า **ข้างหน้าภิกษุ** รวมถึงบริเวณใกล้ๆ โดยรอบภิกษุ (กงฺขา.อ. (บาลี) ๔๐๘)

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดถามปัญหา* ภิกษุที่ดนยังไม่ได้ขอโอกาส ต้องอาบัติปาจิตติย์

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีขอโอกาสแล้วจึงถามปัญหา

๒. ภิกษุณีขอโอกาสโดยไม่ได้เจาะจงแล้วถามปัญหาในปิฎกใดปิฎกหนึ่ง

๓. ภิกษุณีวิกลจริต

๔. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๑๓

ว่าด้วยภิกษุณีเข้าหมู่บ้านโดยไม่มีผ้ารัดถัน

ต้นบัญญัติ

เรื่องภิกษุณีไม่มีผ้ารัดถันเข้าไปบิณฑบาต

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ภิกษุณีรูปหนึ่งไม่มีผ้ารัดถันเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน ขณะที่เธอกำลังเดินอยู่บนถนน ลมบ้าหมูพัดเปิดผ้าสังฆาฏิเวิกขึ้น คนมองเห็นถันและท้องของภิกษุณีจึงส่งเสียง ทำให้เธอเก้อเขิน เมื่อกลับไปที่อยู่เธอได้บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีอื่น ๆ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาจิตติยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดไม่มีผ้ารัดถันเข้าหมู่บ้าน ต้องอาบัติปาจิตติย์

---

* คำว่า **ปัญหา** ในสิกขาบทนี้ หมายถึง ภิกษุณีขอโอกาสที่จะถามพระสูตรแต่ถามพระวินัยหรือพระอภิธรรม ต้องอาบัติปาจิตติย์ (วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๑๒๒๑/๓๘๐)

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีถูกชิงผ้ารัดถันเอาไป
๒. ภิกษุณีมีผ้ารัดถันหาย
๓. ภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีผู้หลงลืม
๕. ภิกษุณีไม่รู้ตัว
๖. ภิกษุณีมีเหตุขัดข้อง
๗. ภิกษุณีวิกลจริต
๘. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

๕. ปาฏิเทสนียกัณฑ์

ว่าด้วยอาบัติปาฏิเทสนียะ

สิกขาบทที่ ๑

ว่าด้วยภิกษุณีออกปากขอเนยใส

ต้นบัญญัติ

เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ออกปากขอเนยใส

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ออกปากขอเนยโสมาฉัน คนทั้งหลายตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาฏิเทสนียสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดออกปากขอเนยใสมาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคืนว่า "แม่เจ้า ดิฉันต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ ดิฉันขอแสดงคืนอาบัตินั้น"

เรื่องภิกษุณีอาพาธ

เมื่อภิกษุณีหลายรูปอาพาธ ถ้าไม่ได้เนยใสจะไม่ผาสุก จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึ่ง ภิกษุณีใดผู้ไม่เป็นไข้ออกปากขอเนยใสมาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคืนว่า "แม่เจ้า ดิฉันต้องอาบัติปาฏิเทสนียะเป็นอาบัติที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ ดิฉันขอแสดงคืนอาบัตินั้น"

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้ออกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีอาพาธ
๒. ภิกษุณีอาพาธ ออกปากขอ หายอาพาธแล้วก็ยังฉัน
๓. ภิกษุณีฉันเนยใสที่เหลือเดนของภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีฉันเนยใสของญาติ
๕. ภิกษุณีฉันเนยใสของคนที่ปวารณาไว้
๖. ภิกษุณีออกปากขอเพื่อผู้อื่น
๗. ภิกษุณีแลกมาด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน
๘. ภิกษุณีวิกลจริต
๙. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

สิกขาบทที่ ๒ – ๘*
ว่าด้วยภิกษุณีออกปากขอน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมเปรี้ยว

ต้นบัญญัติ
เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ออกปากขอน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมเปรี้ยวมาฉัน คนทั้งหลายตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติปาฏิเทสนีย-สิกขาบทที่ ๒-๘ ดังนี้

---

* สิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยการออกปากขอน้ำมัน สิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยการออกปากขอน้ำผึ้ง สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยการออกปากขอน้ำอ้อย สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยการออกปากขอปลา สิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยการออกปากขอเนื้อ สิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยการออกปากขอนมสด ฝ่ายทราบว่าย่อไว้

พระบัญญัติ

อนึง ภิกษุณีใดออกปากขอน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมเปรี้ยวมาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคืนว่า "แม่เจ้า ดิฉันต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ ดิฉันขอแสดงคืนอาบัตินั้น"

เรื่องภิกษุณีอาพาธ

เมื่อภิกษุณีหลายรูปอาพาธ ถ้าไม่ได้น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมเปรี้ยว จะไม่ผาสุก จึงมีพระบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

พระอนุบัญญัติ

อนึง ภิกษุณีใดไม่เป็นไข้ออกปากขอน้ำมัน ขอน้ำผึ้ง ขอน้ำอ้อย ขอปลา ขอเนื้อ ขอนมสด ขอนมเปรี้ยวมาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคืนว่า "แม่เจ้า ดิฉันต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ ดิฉันขอแสดงคืนอาบัตินั้น"

อนาปัตติวาร
ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีอาพาธ
๒. ภิกษุณีอาพาธ ออกปากขอ หายอาพาธแล้วก็ยังฉันอยู่
๓. ภิกษุณีฉันน้ำมัน ฯลฯ* ที่เป็นเดนของภิกษุณีอาพาธ
๔. ภิกษุณีฉันน้ำมัน ฯลฯ ของญาติ
๕. ภิกษุณีฉันน้ำมัน ฯลฯ ของคนที่ปวารณาไว้
๖. ภิกษุณีออกปากขอเพื่อผู้อื่น
๗. ภิกษุณีแลกมาด้วยกัปปิยภัณฑ์ของตน
๘. ภิกษุณีวิกลจริต
๙. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* เปลี่ยนเป็น น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด ตามลำดับสิกขาบท

๖. เสขิยกัณฑ์*

ว่าด้วยเสขิยะ

๑. ปริมัณฑลวรรค

หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย

สิกขาบทที่ ๑

เรื่องพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ครองผ้าไม่เรียบร้อย

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ครองอันตรวาสกย้อยข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง พวกชาวบ้านพากันตำหนิ พวกภิกษุณีนำเรื่องนั้นไปบอกแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ได้ทรงบัญญัติเสขิยสิกขาบท ดังนี้

พระบัญญัติ

ภิกษุณีพึงทำความสำเหนียกว่า "เราจักครองอันตรวาสกให้เรียบร้อย"

อนาปัตติวาร

ว่าด้วยข้อยกเว้น

ภิกษุณีผู้ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่

๑. ภิกษุณีไม่จงใจ
๒. ภิกษุณีหลงลืม
๓. ภิกษุณีไม่ทราบ
๔. ภิกษุณีอาพาธ
๕. ภิกษุณีผู้มีเหตุขัดข้อง
๖. ภิกษุณีวิกลจริต
๗. ภิกษุณีต้นบัญญัติ

---

* รายละเอียดเสขิยกัณฑ์ ดูมหาวิภังค์ ภาค ๒ ในที่นี้แสดงวรรคแรก คือ ปริมัณฑลวรรคเท่านั้น

๖. อธิกรณสมถะ
ว่าด้วยวิธีระงับหรือตัดสินอธิกรณ์*

อธิกรณสมถะ คือ ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์หรือวิธีการเพื่อระงับอธิกรณ์ มี ๗ อย่าง ประกอบด้วย

๑. **สัมมุขาวินัย** วิธีระงับหรือตัดสินในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม

๒. **สติวินัย** วิธีระงับหรือตัดสินโดยการสมมุติให้ว่าเป็นพระอริยะผู้มีสติสมบูรณ์

๓. **อมูฬหวินัย** วิธีระงับหรือตัดสินโดยยกประโยชน์ให้ว่าต้องอาบัติในขณะเป็นบ้า

๔. **ปฏิญญาตกรณะ** วิธีระงับหรือวิธีตัดสินตามคำรับของจำเลย

๕. **เยภุยยสิกา** วิธีระงับหรือตัดสินตามเสียงข้างมาก

๖. **ตัสสปาปิยสิกา** วิธีระงับหรือตัดสินโดยการลงโทษแก่ผู้ทำผิด

๗. **ติณวัตถารกะ** วิธีระงับหรือตัดสินโดยการประนีประนอม (เหมือนเอาหญ้ากลบไว้)

---

* คำว่า "**อธิกรณ์**" ในที่นี้ หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์ต้องดำเนินการให้สงบหรือให้เสร็จสิ้นเรียบร้อย อธิกรณ์ตามพระธรรมวินัยมี ๔ อย่าง คือ (๑) วิวาทาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย (๒) อนุวาทาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ (๓) อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ (๔) กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่างๆที่สงฆ์ต้องทำ

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔
พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑

๑. ความหมายและนัยของ "มหาวรรค"

มหาวรรค แปลว่า หมวดใหญ่ ที่ตั้งชื่ออย่างนี้เป็นเพราะว่า มหาวรรค ภาค ๑ เนื้อหาของคัมภีร์ว่าด้วยเหตุการณ์สำคัญ และหลักการสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงปฐมโพธิกาล(ระยะต้นแห่งการตรัสรู้)เป็นส่วนมาก เช่น การตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ การแสดงหลักธรรมสำคัญและพระธรรมเทศนากัณฑ์สำคัญโปรดสัตว์โลก การรับกุลบุตรผู้ศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา วิธีการบรรพชาอุปสมบท ระเบียบในการยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดง การอธิษฐานอยู่จำพรรษาและปวารณา ทั้งหมดนี้ล้วนแต่มีความสำคัญสืบทอดมาเป็นธรรมเนียมของคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทในปัจจุบัน

ส่วนมหาวรรค ภาค ๒ เนื้อหาของคัมภีร์ว่าด้วยเหตุการณ์สำคัญ และหลักการสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงมัชฌิมโพธิกาล(ระยะกลางแห่งการตรัสรู้)เป็นส่วนมาก แม้บทบัญญัติที่เป็นข้อห้ามและอนุญาตนั้นๆ จะไม่ได้มาในพระปาติโมกข์ แต่เกี่ยวเนื่องด้วยวิถีชีวิตของภิกษุสงฆ์ เป็นธรรมเนียมสงฆ์ จึงถือว่าสำคัญยิ่ง

๒. การจัดแบ่งหมวดหมู่ในมหาวรรค

คัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑ มีโครงสร้างเนื้อหาประกอบด้วย

๑. **มหาขันธกะ** ตอนว่าด้วยเรื่องสำคัญ มี ๖๗ หัวข้อ เช่น โพธิกถา ว่าด้วยเหตุการณ์แรกตรัสรู้ พรหมยาจนกถา ว่าด้วยพรหมอาราธนาให้แสดงธรรม ปัญจวัคคิยกถา ว่าด้วยภิกษุปัญจวัคคีย์ อุปสัมปทาวิธี ว่าด้วยวิธีอุปสมบท

๒. **อุโปสถขันธกะ** ตอนว่าด้วยอุโบสถ มี ๓๙ หัวข้อ เช่น สันนิปาตานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์ประชุมกัน ปาติโมกขุทเทสานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตปาติโมกขุทเทส สีมานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตสีมา

๓. **วัสสูปนายิกขันธกะ** ตอนว่าด้วยวันเข้าพรรษา มี ๑๓ หัวข้อ เช่น วัสสูป--นายิกานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตการเข้าจำพรรษา วัสสานุปคันตัพพัฏฐาน ว่าด้วยสถานที่ไม่ควรเข้าจำพรรษา

๔. **ปวารณาขันธกะ** ตอนว่าด้วยปวารณา มี ๒๗ หัวข้อ เช่น ปวารณาภท ว่าด้วยประเภทแห่งวันปวารณา นคันตัพพวาร ว่าด้วยสถานที่ไม่ควรไปในวันปวารณา

๕. **จัมมขันธกะ** ตอนว่าด้วยหนัง มี ๑๓ หัวข้อ เช่น ทิคุณาทิอุปาหนปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามใช้รองเท้า ๒ ชั้นเป็นต้น ยานาทิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามยานพาหนะเป็นต้น อุจจาสยนมหาสยนปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามที่นอนสูงใหญ่

๖. **เภสัชชขันธกะ** ตอนว่าด้วยยารักษาโรค มี ๒๗ หัวข้อ เช่น ปัญจเภสัชชกถา เรื่องยา ๕ ชนิด สัตถกัมมปฏิกเขปกถา เรื่องทรงห้ามผ่าตัด เกณิยชฏิลวัตถุ เรื่องเกณิยชฏิลถวายน้ำอัฏฐบาน

๗. **กฐินขันธกะ** ตอนว่าด้วยกฐิน มี ๑๕ หัวข้อ เช่น กฐินานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตกฐิน อาทายสัตตกะ ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยการถือจีวรติดตัวไป ๗ กรณี

๘. **จีวรขันธกะ** ตอนว่าด้วยจีวร มี ๓๒ หัวข้อ เช่น ชีวกวัตถุ เรื่องหมอชีวกโกมารภัจ ติจีวรานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตไตรจีวร วิสาขาวัตถุ เรื่องนางวิสาขากราบทูลขอพร

๙. **จัมเปยยขันธกะ** ตอนว่าด้วยภิกษุชาวกรุงจัมปา มี ๓๗ หัวข้อ เช่น ปาริวาสิกาทิกถา เรื่องภิกษุผู้อยู่ปริวาสเป็นต้น ตัชชนียกัมมกถา เรื่องตัชชนียกรรม

๑๐. **โกสัมพิกขันธกะ** ตอนว่าด้วยภิกษุชาวกรุงโกสัมพี มี ๑๐ หัวข้อ เช่น ทีฆาวุวัตถุ เรื่องทีฆาวุกุมาร อัฏฐารสวัตถุกถา ว่าด้วยเรื่องที่ก่อให้เกิดความแตกแยก ๑๘ ประการ

๓. สาระสำคัญของมหาวรรค

พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑ ว่าด้วยเหตุการณ์ในปฐมโพธิกาล เริ่มตั้งแต่แรกตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคทรงตัดสินพระทัยแสดงธรรมโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ ยสกุลบุตร ภัททวัคคีย์ ชฎิล พระเจ้าพิมพิสาร และพระอัครสาวก กระทั่งเกิดสังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัย ส่วนมหาวรรค ภาค ๒ ว่าด้วยเหตุการณ์ในช่วงมัชฌิมโพธิกาลเป็นส่วนมาก เมื่อพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนา มีพระสาวกเกิดขึ้นจำนวนมาก พระพุทธองค์จึงทรงกำหนดข้อห้ามและข้ออนุญาตไว้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับภิกษุสงฆ์ เช่น จัมมขันธกะ ว่าด้วยสิ่งของเครื่องใช้มีรองเท้าเป็นต้น เภสัชชขันธกะ ว่าด้วยยารักษาโรค จีวรขันธกะ ว่าด้วยผ้าเครื่องนุ่งห่ม มีสาระสำคัญโดยสรุปดังนี้

๑. มหาขันธกะ*

ตอนว่าด้วยเรื่องสำคัญ

๑. โพธิกถา

เรื่องทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาท

ขณะประทับ ณ ควงโพธิพฤกษ์

เมื่อแรกตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ควงโพธิพฤกษ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แควันมคธ ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาทโดยอนุโลมและโดยปฏิโลม ทรงเปล่งอุทานตลอด ๓ ยามในราตรี พุทธอุทานทั้ง ๓ ยามเกิดขึ้นด้วยอำนาจที่ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาท นิพพาน และมรรคตามลำดับ

๒. อชปาลกถา

เรื่องตรัสธรรมเหตุให้เป็นพราหมณ์

ขณะประทับ ณ ควงต้นอชปาลนิโครธ

ล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธิ เสด็จจากควงโพธิพฤกษ์ไปยังควงต้นอชปาลนิโครธ ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ที่นั้นเป็นเวลา ๗ วัน ทรงตอบคำถามของพราหมณ์ ทุกชาติผู้ชอบดวาดคนว่า **พรหฺมา** ตรัสว่า คนผู้ละบาป ไม่ดวาดผู้อื่น ไม่มีกิเลส จบไตรเวท[๒] อยู่จบพรหมจรรย์ ควรเรียกว่าเป็นพราหมณ์โดยธรรม

---

* ขุ.อุ.(ไทย) ๒๕/๑-๔/๑๗๑-๑๗๖

๒ คำว่า **เวท** เป็นชื่อคัมภีร์ก็มี เป็นชื่อญาณก็มี เป็นชื่อโสมนัสก็มี เป็นชื่อญาณ เรียกว่า วิชชา มี ๓ ได้แก่ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ และอาสวักขยญาณ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๖-๗/๑๒-๑๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๗) เป็นชื่อคัมภีร์ เรียกว่า ไตรเวทหรือไตรเพท เป็นคัมภีร์ของพราหมณ์ ๓ หมวด ได้แก่ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๕๖/๒๒๒)

๓. มุจลินทกถา

เรื่องทรงเปล่งอุทานปรารภสุขขณะประทับ ณ ควงต้นมุจลินท์

ล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังควงต้นมุจลินท์ ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ที่นั้นเป็นเวลา ๗ วัน เกิดฝนตกพร่ำตลอด พญานาคมุจลินท์ได้โอบรอบพระวรกายด้วย ขนด ๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเหนือพระเศียร เพื่อปกป้องความหนาว สัมผัสเหลือบยุง ลมแดด ทรงเปล่งอุทานปรารภความสุข ๓ อย่าง คือ สุขเกิดจากความไม่เบียดเบียน สุขเกิดจากความปราศจากราคะ สุขเกิดจากการกำจัดความถือตัว

๔. ราชายตนกถา

เรื่องพบกับตปุสสะและภัลลิกะขณะประทับ ณ ควงต้นราชายตนะ

ล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังควงต้นราชายตนะ[๑] ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ที่นั้นเป็นเวลา ๗ วัน พ่อค้า ๒ คน คือ ตปุสสะและภัลลิกะ[๒] เดินทางมาจากอุกกลชนบท[๓] บ้อมถวายข้าวตูผงและข้าวตูก้อนปรุงด้วยน้ำผึ้ง ได้นับถือพระพุทธเจ้าและพระธรรมว่าเป็นสรณะเป็นเทววาจิกาอุบาสก

---

[๑] อรรถกถาแก้ว่า สถานที่ที่พระผู้มีพระภาคประทับเมื่อแรกตรัสรู้ตลอด ๗ สัปดาห์ ได้แก่
สัปดาห์ที่ ๑ ประทับอยู่ ณ ควงต้นโพธิ
สัปดาห์ที่ ๒ ประทับอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของต้นโพธิ เรียกที่นั้นว่า อนิมิสลเจดีย์
สัปดาห์ที่ ๓ เสด็จจงกรมไปมาระหว่างต้นโพธิกับอนิมิสลเจดีย์ เรียกที่นั้นว่า รัตนจงกรมเจดีย์
สัปดาห์ที่ ๔ ประทับอยู่ทางทิศตะวันตกของต้นโพธิ เรียกที่นั้นว่า รัตนฆรเจดีย์
สัปดาห์ที่ ๕ ประทับอยู่ ณ ต้นอชปาลนิโครธ ทางทิศตะวันออกของต้นโพธิ
สัปดาห์ที่ ๖ ประทับอยู่ ณ ต้นมุจลินท์ ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของต้นโพธิ
สัปดาห์ที่ ๗ ประทับอยู่ ณ ต้นราชายตนะ ทางทิศใต้ของต้นโพธิ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๖/๑๒, ขุ.พุทธ.อ. (บาลี) ๔๑๙/๔๒๐)

[๒] พ่อค้าทั้ง ๒ คนมีความเลื่อมใสได้เป็นอุบาสกผู้นับถือรัตนะ ๒ คือ พระพุทธกับพระธรรม พระผู้มีพระภาคได้ประทานพระเกสาแก่เขา (วิ.อ. (บาลี) ๓/๖/๑๒, ขุ.พุทธ.อ. (บาลี) ๔๒๑) ต่อมา ทั้ง ๒ คนได้ฟังธรรม ตปุสสะได้เป็นพระโสดาบัน ภัลลิกะ(หรือภัลลิยะ)บวชเป็นพระอรหันต์ผู้ทรงอภิญญา ๖ (ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๑/๗๑)

[๓] อุกกลชนบทตั้งอยู่ในอุตตราบถ ตอนเหนือแม่น้ำคงคา เป็นแหล่งม้าพันธุ์ดี ปัจจุบันอยู่ในประเทศอัฟกานิสถาน (สารตถ.ฏีกา. (บาลี) ๑/๑๖/๔๒๙, ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๔๘/๑๑๕ หรือ ดู C.S. Upasak. **History of Buddhism in Afghanistan.** (Varanasi : Central Institute of Higher Tibetan Studies Sarnath), ๑๙๙๐)

๕. พรหมยาจนกถา[๑]
เรื่องพรหมอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม

ล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเสด็จไปประทับ ณ ควงต้นอชปาลนิโครธอีก ทรงดำริถึงธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ ทรงเห็นว่าเป็นสภาพลึกซึ้ง รู้เห็นตามได้ยาก เมื่อทรงเห็นดังนี้ พระทัยก็เอนเอียงไปเพื่อการขวนขวายน้อย มิได้น้อมไปเพื่อแสดงธรรมโปรดสัตว์ แต่ทรงได้รับการอาราธนาจากท้าวสหัมบดีพรหม[๒] ด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อหมู่สัตว์ ทรงเห็นความแตกต่างแห่งหมู่สัตว์ เปรียบด้วยดอกบัว ๓ เหล่า คือ บางดอกยังไม่พ้นน้ำ บางดอกตั้งอยู่เสมอน้ำ บางดอกขึ้นพ้นจากน้ำ[๓] จึงได้ทรงตัดสินพระทัยแสดงธรรมโปรดสัตว์โลก ตรัสตอบท้าวสหัมบดีพรหมว่า พระองค์ได้ทรงเปิดประตูแห่งอมตธรรมไว้สำหรับเหล่าสัตว์ผู้ปรารถนาจะฟังธรรมแล้ว จงปล่อยศรัทธามาเถิด

๖. ปัญจวัคคิยกถา
เรื่องปัญจวัคคีย์

พระผู้มีพระภาคมีพระดำริจะแสดงธรรมโปรดสัตว์ ครั้งแรก ทรงระลึกถึงอาฬารดาบสกาลามโคตร ครั้นทรงทราบว่าดาบสนั้นสิ้นชีพ ทรงระลึกถึงอุทกดาบส รามบุตร ได้ทรงทราบว่าดาบสนั้นสิ้นชีพแล้วเหมือนกัน จึงทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ผู้เฝ้าปรนนิบัติในคราวที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา ทรงทราบว่า เวลานั้นปัญจวัคคีย์พำนักอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี จึงเสด็จจาริกไปกรุงพาราณสี

---

[๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๔/๓๖, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๘๑/๒๔๒, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๗/๓๑๙

[๒] ท้าวสหัมบดีพรหมได้อาราธนาพระผู้มีพระภาคให้ทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์ เพราะสัตว์โลกเคารพพรหม โลกสันนิวาสนับถือพรหม (วิ.อ. (บาลี) ๓/๗/๑๓)

[๓] ในพระไตรปิฎก (และอรรถกถา) มีข้อความบอกว่า คน ๔ ประเภทเปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า ได้แก่ (๑) อุคฆฏิตัญญู ผู้ที่เหมือนดอกบัวพ้นน้ำ พอต้องแสงอาทิตย์ก็บาน (๒) วิปจิตัญญู ผู้ที่เหมือนดอกบัวเสมอน้ำจะบานในวันรุ่งขึ้น (๓) เนยยะ ผู้ที่เหมือนดอกบัวจมอยู่ในน้ำ จะบานในวันต่อไป (๔) ปทปรมะ ผู้ที่เหมือนดอกบัวยังไม่พ้นน้ำ เป็นอาหารปลาและเต่า (องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒, อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๐/๑๔๒)

ระหว่างแม่น้ำคยากับโพธิพฤกษ์ พระผู้มีพระภาคทรงสนทนากับอุปกาชีวก[๑] แล้วเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ถึงที่พำนักของปัญจวัคคีย์ ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร[๒] ทรงให้ปัญจวัคคีย์บรรพชาด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา แล้วทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร[๓] ในเวลานั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖ องค์[๔]

๗. ปัพพัชชากถา
เรื่องยสกุลบุตรบรรพชา

สมัยนั้น ยสกุลบุตร บุตรเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี ได้รับปรนเปรอด้วยกามคุณจนเกิดความเบื่อหน่าย อุทานออกมาว่า "ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ" ออกจากบ้านไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พบพระพุทธองค์ ขอบรรพชา ฟังธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ต่อมาบิดาของพระยสะได้ธรรมจักษุ (ดวงตาเห็นธรรม) เป็นเดวาจิกอุบาสกคนแรก มารดา[๕]และภรรยาเก่าของพระยสะได้ธรรมจักษุ เป็นเดวาจิกาอุบาสิกา นับถือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นพวกแรก ต่อมา สหายของพระยสะอีก ๕๔ คนก็ได้ออกบวชตามและสำเร็จเป็นพระอรหันต์ จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖๑ องค์[๖]

๘. มารกถา
เรื่องส่งพระอรหันต์ ๖๐ องค์
ผู้พ้นจากบ่วงมารออกไปประกาศพระศาสนา

ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งว่า พระองค์และพระสาวกไม่มีเครื่องพันธนาการใดๆ ไม่มีบ่วงทิพย์และบ่วงมนุษย์ ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพรหมจรรย์ เพื่อประโยชน์สุข เพื่อเกื้อกูลแก่หมู่เทพและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงเห็นว่าจะมีคนผู้รู้และสามารถเข้าใจธรรมได้ ทรงห้ามพระสาวกไปทางเดียวกัน ๒ รูป แม้พระองค์ได้เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม[๗]

---

[๑] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๑/๔๑๒) ต่อมา อุปกาชีวกได้บุตรสาวในตระกูลอุปัฏฐากของตนเป็นภรรยา ถูกภรรยาพูดเกี้ยวเอาใจจนต้องหนีไปบวช ได้สำเร็จเป็นพระอนาคามี (ขุ.เถรี.อ. (บาลี) หน้า ๒๗๙)

[๒] ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๗, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๐/๓๕๘

[๓] ส.ข. (ไทย) ๑๗/๔๙/๔๔

[๔] เหตุการณ์ในพุทธประวัติภายหลังพระโพธิสัตว์ประสูติ ดู ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๖๘๕-๗๐๙/๖๖๓-๖๖๗ ทรงบำเพ็ญสมาบัติในสำนักอาฬารดาบส-โปรดปัญจวัคคีย์ ดู ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๗-๒๘๗/๓๐๐-๓๑๔, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๗-๓๔๒/๓๙๕-๔๑๓, ทรงบำเพ็ญสมาบัติ-ทุกกรกิริยา ดู ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๗๕-๔๘๗/๖๐๐-๖๑๑

[๕] มารดาของพระยสะ คือนางสุชาดาผู้ถวายข้าวมธุปายาสแด่พระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้ (ขุ.อป.อ. (บาลี) ๒/๓๓๒)

๘. ปัพพัชชูปสัมปทากถา
เรื่องทรงอนุญาตให้บวชกุลบุตรด้วยไตรสรณคมน์

พวกภิกษุพากุลบุตรผู้ปรารถนาจะบรรพชามาจากทิศต่างๆ ด้วยตั้งใจจะให้พระผู้มีพระภาคประทานบรรพชา ในการมาเฝ้าแต่ละครั้ง ทั้งภิกษุและคนที่มาเฝ้าต้องลำบากในการเดินทาง พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุให้บรรพชา* ด้วยไตรสรณคมน์ในท้องถิ่นนั้นๆ

๙. ทุติยมารกถา
เรื่องการพ้นจากบ่วงมารเรื่องที่ ๒

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งกับพระสาวกว่า เพราะใฝ่ใจและมีความเพียรชอบ พระองค์และพระสาวกจึงไม่มีเครื่องพันธนาการ มิอิสระอย่างแท้จริง ทันใดนั้น มารเข้าไปกราบทูลว่า พระองค์ถูกบ่วงทิพย์และบ่วงมนุษย์คล้องเอาไว้ มีเครื่องพันธนาการนานัปการ ไม่อาจรอดพ้นไปจากมาร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระองค์ทรงพ้นจากบ่วงมาร ทั้งที่เป็นบ่วงทิพย์และที่เป็นบ่วงมนุษย์ ไม่มีเครื่องพันธนาการใด ๆ เพราะทรงกำจัดมารได้แล้ว

๑๐. ภัททวัคคิยวัตถุ
เรื่องภัททวัคคีย์บวชเป็นภิกษุ

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ทรงแวะเข้าไปประทับนั่งที่ควงต้นไม้ ทรงแนะนำภัททวัคคีย์ ๓๐ คนให้บรรพชาอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

๑๒. อุรุเวลปาฏิหาริยกถา
เรื่องปาฏิหาริย์ที่ตำบลอุรุเวลาและชฎิล ๓ พี่น้องบวช

พระผู้มีพระภาคเสด็จไปตำบลอุรุเวลา ทรงให้บรรพชาอุปสมบทแก่ชฎิล ๓ พี่น้อง คือ อุรุเวลกัสสปะ ผู้มีบริวาร ๕๐๐ คน นทีกัสสปะผู้มีบริวาร ๓๐๐ คน คยากัสสปะผู้มีบริวาร ๒๐๐ คน ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร† โปรดชฎิลให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

---

* ยุคแรกๆ คำว่า **บรรพชา** หมายถึงการบวชเป็นภิกษุ ภายหลังพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้การบรรพชาเป็นวิธีบวชสามเณร

† ส.สฬา. (ไทย) ๑๘/๒๘/๒๗

๑๓. พิมพิสารสมาคมกถา
เรื่องพระเจ้าพิมพิสารเสด็จมาเฝ้า

ต่อมา พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุปุราณชฎิล ๑,๐๐๐ รูป ประทับที่สุประดิษฐเจดีย์ ในสวนตาลหนุ่ม เขตกรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสาร[๔] จอมทัพมคธรัฐ พร้อมด้วยพราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๒๐,๐๐๐ คน (๑๒ นหุต) เสด็จไปเฝ้า[๕] เวลานั้น ประชาชนมีความสงสัยว่า พระผู้มีพระภาคกับอุรุเวลกัสสปะ ใครมีคุณสมบัติยิ่งกว่ากัน ต่อมา พระอุรุเวลกัสสปะประกาศให้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดา ตนเป็นพระสาวก

พระเจ้าพิมพิสารทรงรู้เห็นธรรม ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน กราบทูลความสมหวังที่พระองค์ปรารถนาไว้ ๕ ประการ ได้แก่

๑. ขอให้พลกนิกรพึงอภิเษกพระองค์ในราชสมบัติ

๒. ขอให้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมายังแคว้น

๓. ขอให้พระองค์ได้เข้าไปนั่งใกล้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔. ขอให้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พระองค์

๕. ขอให้พระองค์ทรงรู้ทั่วถึงธรรมของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทรงประกาศว่า พระองค์เป็นอุบาสกนับถือพระรัตนตรัย ได้กราบทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ให้รับภิกษาหารในวันรุ่งขึ้น เมื่อถวายภัตตาหารเสร็จ ทรงจับพระสุวรรณภิงคารหลั่งทักษิโณทก ทรงมอบถวายอุทยานพระเวฬุวันให้เป็นสังฆารามแห่งแรก พระผู้มีพระภาคทรงรับอาราม ทรงแสดงธรรมีกถาแล้วเสด็จกลับ เพราะทรงปรารภเรื่องนั้น จึงทรงอนุญาตอาราม[๖]

---

[๔] พระเจ้าพิมพิสารมีพระชนมายุน้อยกว่าพระพุทธเจ้า ๕ ปี (มหาวส. (บาลี) ๑/๑๖/๑๑)

[๕] ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๐๘-๔๒๗/๕๔๕-๕๙๘

[๖] อาราม หรือ อาวาส ปัจจุบัน คือ "วัด"

๑๔. สารีปุตตโมคคัลลานปัพพัชชากถา
เรื่องสารีบุตรและโมคคัลลานะบรรพชา

สมัยนั้น สัญชัยปริพาชก* อาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์พร้อมด้วยบริวาร สารีบุตร (อุปติสสะ) และโมคคัลลานะ (โกลิตะ) เช้าวันหนึ่ง พระอัสสชิในจำนวนภิกษุปัญจวัคคีย์ เข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ สารีบุตรปริพาชกเห็นอากัปกิริยาของพระอัสสชิผู้ลงบเสงี่ยม เกิดความเลื่อมใส คอยโอกาสจะเข้าไปสนทนา แต่เห็นว่ายังไม่เหมาะที่จะเข้าไปสนทนากับพระเถระ พระเถระกำลังเที่ยวบิณฑบาต จึงเดินตามไป กระทั่งพระอัสสชิรับบิณฑบาตฉันเสร็จแล้ว จึงเข้าไปถามว่า พระเถระบวชกับใคร ใครเป็นศาสดา ชอบใจธรรมของใคร

พระอัสสชิตอบว่า ท่านบวชกับพระผู้มีพระภาคผู้มาจากศากยตระกูล พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดา ท่านชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาค ได้แสดงธรรมโดยย่อว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ[๒] พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และตรัสความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้

สารีบุตรปริพาชกฟังเพียงเท่านั้นได้เกิดปัญญาสำเร็จเป็นพระโสดาบัน นำเรื่องนั้นไปบอกโมคคัลลานปริพาชก โมคคัลลานปริพาชกฟังเพียงเท่านั้นก็ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน จากนั้นจึงไปชวนสัญชัยปริพาชกให้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เมื่อสัญชัยปริพาชกปฏิเสธ จึงพากันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยบริวาร ๒๕๐ คน สัญชัยปริพาชกเสียใจมากที่ศิษย์ทั้งสองไปอยู่กับคนอื่น ถึงกับอาเจียนเป็นโลหิต

พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นสหายทั้งสองกำลังเดินมาแต่ไกล ทรงรับสั่งว่าสารีบุตรและโมคคัลลานะ[๓] จักเป็นคู่สาวกชั้นยอดของพระองค์ สหายทั้งสองเข้าไปเฝ้าซบศีรษะลงแทบพระยุคลบาท กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระผู้มีพระภาคได้ประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่สหายทั้งสอง

---

* **สัญชัยปริพาชก** หรือ สัญชัยเวลัฏฐบุตร เจ้าลัทธิคนหนึ่งในเจ้าลัทธิทั้ง ๖ คน เขามีทัศนคติไม่ยินยันเรื่องใด ๆ มีวาทะดิ้นเหมือนปลา เรียกว่า อมราวิกเขปวาทะ (ที.สี. (ไทย) ๙/๑๘๐/๕๙, ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๖๐/๑๐๖)

๒ ธรรมที่เกิดแต่เหตุ หมายถึง ขันธ์ ๕ ได้แก่ ทุกขสัจ สมุทยสัจ นิโรธสัจ และมัคคสัจ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๖๐/๓๐)

๓ **พระโมคคัลลานะ** (โกลิตะ) บวชได้ ๗ วัน พักอยู่ที่บ้านกัลลวาลคาม (กัลลวาลมุตตคาม) บำเพ็ญสมณธรรมฟังเรื่องธาตุกัมมัฏฐานจากพระพุทธเจ้า ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ **พระสารีบุตร** (อุปติสสะ) บวชได้ ๑๕ วัน พักอยู่ที่ถ้ำสูกรขาตา เขตกรุงราชคฤห์ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงเวทนาปริคคหสูตรแก่ทีฆนขปริพาชก ท่านได้ฟังพระสูตรนั้นด้วย จึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ (สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๖๒/๒๗๗-๒๗๘)

๑๕. อุปัชฌายวัตตกถา*
เรื่องทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์

สมัยนั้น พวกภิกษุไม่มีพระอุปัชฌาย์คอยว่ากล่าวตักเตือน ประพฤติไม่เรียบร้อย นุ่งห่มไม่เรียบร้อย เที่ยวไปบิณฑบาต ขณะที่คนกำลังรับประทานอาหาร ยืนบาตรเข้าไปขออาหาร ขอน้ำดื่ม ออกปากขอ ส่งเสียงดังในโรงอาหาร ถูกคนตำหนิว่า ประพฤติไม่เรียบร้อย พวกภิกษุจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถาม ได้ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์ จากนั้นทรงกำหนดหลักการและวิธีการที่ศิษย์จะปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ เรียกว่า อุปัชฌายวัตร มีสาระสำคัญบางตอน เช่น

ลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ถอดรองเท้า ห่มผ้าเฉวียงบ่า ถวายไม้ชำระฟัน น้ำล้างหน้า ปูลาดอาสนะ ถ้ามีข้าวต้ม พึงนำไปถวาย เมื่อท่านฉันเสร็จพึงถวายน้ำ ล้างภาชนะ เก็บกวาดอาสนะ ถ้าท่านเข้าไปหมู่บ้าน พึงถวายผ้านุ่ง รับผ้าอาศัย* ประคดเอวและผ้าสังฆาฏิ ล้างบาตรแล้วถวายพร้อมด้วยน้ำดื่ม

ถ้าท่านให้ติดตามไป ก็พึงเดินตามไป รับบาตรที่มีของบรรจุอยู่

ไม่พึงกล่าวแทรก ถ้าท่านกล่าวถ้อยคำใกล้ต่ออาบัติ พึงห้าม เมื่อท่านจะกลับ พึงมาเตรียมอาสนะไว้ เตรียมน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า รับบาตรและจีวร ถวายผ้าอาศัยแล้วรับผ้า

ถ้าจีวรชุ่มเหงื่อ พึงผึ่งแดด เก็บพับให้เหลื่อมกัน ๔ มุม เพื่อไม่ให้ตรงกลางจีวรปรากฏรอยพับ แล้วม้วนประคดเอวใส่ขนดบาตร

ถ้ามีบิณฑบาต และท่านต้องการฉัน พึงถวายน้ำแล้วนำบิณฑบาตเข้าไปถวาย นำภาชนะน้ำดื่มมาถวาย เมื่อท่านฉันเสร็จ พึงถวายน้ำ รับบาตรมาล้าง เช็ดน้ำ ผึ่งแดด แต่ไม่พึงผึ่งทิ้งไว้ พึงเก็บบาตรและจีวร

---

* วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๗๕-๓๗๖/๑๗๔-๑๘๐

* **ผ้านุ่งอาศัย** ได้แก่ ผ้าอื่นที่ไม่ใช่ไตรครอง นอกจากผ้า ๓ ผืนที่ภิกษุอธิษฐานเป็นไตรครอง

เมื่อท่านลุกขึ้น พึงยกอาสนะไปเก็บ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า พึงกวาด

ถ้าท่านจะสรงน้ำ พึงจัดน้ำสรงถวาย ถ้าท่านต้องการน้ำเย็น พึงจัดน้ำเย็นถวาย ถ้าท่านต้องการน้ำอุ่น พึงจัดน้ำอุ่นถวาย

ถ้าท่านจะเข้าเรือนไฟ[๑] พึงบดจุรณ แช่ดิน ถือตั้งสำหรับใช้ในเรือนไฟเดินตามไป ถวายตั้งแล้วรับจีวรมาวางไว้ ถวายจุรณและดิน ถวายขี้เถ้า ดินเหนียวและน้ำร้อนเป็นต้นแก่ท่านในเรือนไฟ พึงถือตั้งสำหรับใช้ในเรือนไฟ ปิดหน้าและปิดหลัง

พึงขัดถูพระอุปัชฌายในน้ำ เช็ดน้ำจากตัวพระอุปัชฌาย์ ถวายผ้านุ่ง ผ้าสังฆาฏิ ถือตั้งสำหรับใช้ในเรือนไฟไปก่อน ปูอาสนะ เตรียมน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ แล้วนำน้ำดื่มมาถวาย

ถ้าพระอุปัชฌาย์ต้องการให้เรียน พึงเรียน ถ้าท่านต้องการถามอรรถก็พึงสอบถาม พึงปัดกวาดวิหาร พึงกวาดเพดานลงมาก่อน แล้วเช็ดกรอบหน้าต่างและมุมห้อง

พึงจัดการดูแลวิหารให้สะอาดเรียบร้อย

ถ้าลมเจือฝุ่นละอองพัดมาทางทิศใด พึงปิดหน้าต่างทางทิศนั้น

ถ้าเป็นฤดูหนาว พึงเปิดหน้าต่างกลางวัน ปิดกลางคืน

ถ้าเป็นฤดูร้อน พึงปิดหน้าต่างกลางวัน เปิดกลางคืน

ปัดกวาดบริเวณ คือ ซุ้ม โรงฉัน วัจกุฏิ ถ้าไม่มีน้ำดื่มน้ำใช้ พึงจัดเตรียมไว้ ถ้าไม่มีน้ำในหม้อชำระก็พึงตักน้ำใส่หม้อเตรียมไว้

ถ้าพระอุปัชฌาย์มีความกำหนัด มีความรำคาญ และมีความเห็นผิด พึงช่วยระงับ พึงให้ท่านสละ หรือบอกภิกษุอื่นให้ช่วย หรือกล่าวธรรมให้ท่านฟัง

ถ้าท่านต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอยู่ปริวาส พึงขวนขวายให้สงฆ์ให้ปริวาส

ถ้าท่านควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม พึงขวนขวายให้สงฆ์ชักเข้าหาอาบัติเดิม

---

[๑] ภิกษุเข้าเรือนไฟเพื่ออบร่างกายให้มีเหงื่อ เลือดลมหมุนเวียน เป็นวิธีรักษาสุขภาพ

ถ้าท่านควรแก่มาณัต พึงขวนขวายให้สงฆ์ให้มาณัต

ถ้าท่านควรแก่อัพภาน พึงขวนขวายให้สงฆ์อัพภาน

ถ้าสงฆ์ต้องการทำตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม พึงขวนขวายให้สงฆ์ไม่ลงโทษหรือลงโทษเบา หรือขวนขวายให้ท่านประพฤติชอบหายเย่อหยิ่ง

ถ้าจะต้องซักจีวรของท่าน ก็พึงซักเองหรือขวนขวายให้คนอื่นซัก

ถ้าจะต้องตัดเย็บจีวรของท่าน ก็พึงตัดเย็บเองหรือขวนขวายให้คนอื่นตัดเย็บ

ถ้าจะต้องต้มน้ำย้อมให้ท่าน ก็พึงต้มน้ำย้อมเองหรือขวนขวายให้คนอื่นต้ม

ถ้าจะต้องย้อมจีวรของท่าน ก็พึงย้อมเองหรือขวนขวายให้คนอื่นย้อม ถ้าจะย้อมจีวรก็พึงพลิกจีวรกลับไปกลับมาให้ดี เมื่อหยาดน้ำยังไม่ขาดสายก็อย่าเพิ่งหลีกไป

เมื่อยังไม่บอกพระอุปัชฌาย์ ไม่พึงให้บาตรแก่ภิกษุ ไม่พึงรับบาตร ไม่พึงให้จีวร ไม่พึงรับจีวร ไม่พึงให้บริขาร ไม่พึงรับบริขาร ไม่พึงปลงผมให้ ไม่พึงทำบริกรรม ไม่พึงให้ภิกษุทำบริกรรม ไม่พึงทำการขวนขวายเอง ไม่พึงสั่งให้ภิกษุขวนขวาย ไม่พึงติดตามภิกษุ ไม่พึงพาภิกษุให้ติดตาม ไม่พึงนำบิณฑบาตไปถวายแก่ภิกษุ ไม่พึงสั่งภิกษุบางรูปให้นำบิณฑบาตไปถวาย ยังไม่บอกลาพระอุปัชฌาย์ ไม่พึงเข้าหมู่บ้าน ไม่พึงเข้าไปป่าช้า ไม่พึงไปอยู่ที่อื่น

ถ้าพระอุปัชฌาย์อาพาธ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือรอจนกว่าท่านจะหายเป็นปกติ

๑๖. สัทธิวิหาริกวัตตกถา

เรื่องสัทธิวิหาริกวัตร

พระอุปัชฌาย์พึงปฏิบัติชอบต่อสัทธิวิหาริก ดังนี้

พระอุปัชฌาย์พึงสงเคราะห์และอนุเคราะห์สัทธิวิหาริก ด้วยอุทเทส ปริปุจฉา โอวาท และอนุศาสน์ ถ้าพระอุปัชฌาย์มีบาตร จีวร บริขาร สัทธิวิหาริกไม่มีบาตร ก็พึงให้เองหรือขวนขวายเพื่อให้ให้บาตร พระอุปัชฌาย์พึงปฏิบัติชอบต่อสัทธิวิหาริกเหมือนในอุปัชฌายวัตร

๑๗. ปณามิตกถา
เรื่องวิธีตักเตือนศิษย์

เมื่อพวกสัทธิวิหาริกไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌาย์ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงบัญญัติว่า สัทธิวิหาริกจะไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌาย์ไม่ได้ รูปใดไม่ประพฤติชอบต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกสัทธิวิหาริกไม่ประพฤติชอบเหมือนเดิม จึงทรงอนุญาตให้ประณามสัทธิวิหาริกผู้ไม่ประพฤติชอบ โดยแสดงให้รู้ด้วยกาย วาจา หรือทั้งกายและวาจา เมื่อพวกสัทธิวิหาริกถูกประณามแล้วไม่ขอขมาพระอุปัชฌาย์ จึงทรงอนุญาตให้สัทธิวิหาริกขอขมาพระอุปัชฌาย์ พระอุปัชฌาย์ผู้ที่สัทธิวิหาริกขอขมา จะไม่รับการขอขมาไม่ได้ รูปใดไม่รับการขอขมา ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อพระอุปัชฌาย์ประณามพวกสัทธิวิหาริกผู้ประพฤติชอบ จึงทรงบัญญัติว่า สัทธิวิหาริกผู้ประพฤติชอบ พระอุปัชฌาย์ไม่พึงประณาม รูปใดประณาม ต้องอาบัติทุกกฏ และสัทธิวิหาริกผู้ไม่ประพฤติชอบ พระอุปัชฌาย์จะไม่ประณามไม่ได้ รูปใดไม่ประณาม ต้องอาบัติทุกกฏ

พระอุปัชฌาย์พึงประณามสัทธิวิหาริกผู้มีความประพฤติ ๕ ประการ คือ (๑) ไม่มีความรักยิ่งในพระอุปัชฌาย์ (๒) ไม่มีความเลื่อมใสยิ่งในพระอุปัชฌาย์ (๓) ไม่มีความละอายยิ่งในพระอุปัชฌาย์ (๔) ไม่มีความเคารพยิ่งในพระอุปัชฌาย์ (๕) ไม่มีความหวังดียิ่งในพระอุปัชฌาย์

พระอุปัชฌาย์ไม่พึงประณามสัทธิวิหาริกผู้มีความประพฤติ ๕ ประการที่ตรงกันข้าม

ทรงอนุญาตการอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

เมื่อพราหมณ์คนหนึ่งเข้าไปหาภิกษุสงฆ์ขอบวช ภิกษุสงฆ์ไม่ปรารถนาจะให้เขาบวช เมื่อเขาไม่ได้บวชจึงซูบผอมเพราะความเสียใจ ครั้นพระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์นั้น ตรัสถามภิกษุว่า ใครระลึกถึงอุปการะของพราหมณ์นั้นได้บ้าง พระสารีบุตรกราบทูลว่า เคยรับบิณฑบาตของพราหมณ์ ๑ ทัพพี พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญพระสารีบุตรว่า มีความกตัญญูกตเวที ได้ทรงรับสั่งให้พระสารีบุตรบวชพราหมณ์นั้น พระสารีบุตรกราบทูลถามวิธีที่จะให้พราหมณ์นั้นบวช พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้สงฆ์ดำเนินการให้บรรพชาอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา*

---

* วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๐/๙๘

ทรงห้ามอุปสมบทให้คนผู้ไม่ได้ขอ

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งบวชแล้วประพฤติไม่สมควร เมื่อพวกภิกษุห้ามปราม ท่านกล่าวว่าตนไม่ได้ขอร้องให้สงฆ์บวชให้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุที่ไม่ได้รับการขอร้อง ไม่พึงให้กุลบุตรบรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่ได้รับการขอร้องให้บรรพชาอุปสมบทกุลบุตร

ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ให้อุปสมบทบอกนิสสัย ๔ อย่าง

พวกภิกษุต้องไปบิณฑบาตเพื่อหาอาหารดำรงชีพ ภิกษุนั้นกล่าวว่าตนไม่ได้บวชเพราะหวังจะเที่ยวบิณฑบาต ถ้าภิกษุอื่นให้ก็จักฉัน ถ้าไม่ให้ก็จะสึก พวกภิกษุตำหนิภิกษุนั้นว่าบวชเพราะเห็นแก่ปากท้อง พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ให้บรรพชาอุปสมบทบอกนิสสัย ๔ อย่าง ได้แก่

๑. การบวชอาศัยโภชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้ง ภิกษุพึงทำความอุตสาหะไปจนตลอดชีวิต ส่วนสังฆภัต อุทเทสภัต นิมันตนภัต สลากภัต ปักขิกภัต อุโปสถิกภัต และปาฏิปทิกภัต ถือว่าเป็นอติเรกลาภ

๒. การบวชอาศัยผ้าบังสุกุล ภิกษุพึงทำความอุตสาหะไปจนตลอดชีวิต ส่วนผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าป่าน และผ้าเจือกัน ถือว่าเป็นอติเรกลาภ

๓. การบวชอาศัยเสนาสนะคือควงไม้ พึงทำความอุตสาหะไปจนตลอดชีวิต วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น และถ้ำ ถือว่าเป็นอติเรกลาภ

๔. การบวชอาศัยยาดอง คือ น้ำมูตรเน่า พึงทำความอุตสาหะไปจนตลอดชีวิต ส่วนเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ถือว่าเป็นอติเรกลาภ

๑๘. อาจริยวัตตกถา

ทรงให้บอกนิสสัย ๔ เมื่ออุปสมบทเสร็จแล้ว

เมื่อชายหนุ่มคนหนึ่งขอบวช พวกภิกษุได้บอกนิสสัยให้เขารู้ก่อน เมื่อฟังนิสสัย เขาเกิดความท้อถอยไม่ยอมบวช จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงบอกนิสสัยก่อนให้บรรพชาอุปสมบท ผู้ใดบอกต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้บอกนิสสัยเมื่ออุปสมบทเสร็จแล้ว

ทรงอนุญาตให้คณะมี ๑๐ รูปหรือเกิน ๑๐ รูปให้อุปสมบท

เมื่อภิกษุ ๒ รูปบ้าง ๓ รูปบ้าง ให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุ ๑๐ รูปไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท ผู้ใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตภิกษุ ๑๐ รูปหรือเกิน ๑๐ รูปให้บรรพชาอุปสมบท

ทรงห้ามภิกษุผู้มี ๑ พรรษาเป็นพระอุปัชฌาย์

เมื่อภิกษุผู้มี ๑ พรรษาบ้าง ๒ พรรษาบ้าง ให้สัทธิวิหาริกบวช แม้พระอุปเสน-วังคันตบุตรมี ๑ พรรษาได้ให้สัทธิวิหาริกบวช ครั้นออกพรรษาแล้ว ท่านมี ๒ พรรษา พาสัทธิวิหาริกที่มี ๑ พรรษาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุมีพรรษาต่ำกว่า ๑๐ ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตภิกษุมีพรรษาครบ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐ ให้บรรพชาอุปสมบทกุลบุตร

ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้มีพรรษา ๑๐ เป็นพระอุปัชฌาย์

เมื่อภิกษุผู้โง่เขลาให้บวชเพราะคิดว่าตนมีพรรษาครบ ๑๐ จึงปรากฏว่า พระอุปัชฌาย์เป็นคนโง่เขลา สัทธิวิหาริกเป็นบัณฑิตก็มี พระอุปัชฌาย์ไม่ฉลาด สัทธิวิหาริกเป็นคนฉลาดก็มี พระอุปัชฌาย์มีสุตะน้อย สัทธิวิหาริกเป็นพหูสูตก็มี พระอุปัชฌาย์มีปัญญาทราม สัทธิวิหาริกมีปัญญาดีก็มี

ภิกษุรูปหนึ่งเคยเป็นอัญเดียรถีย์ ถูกพระอุปัชฌาย์ว่ากล่าวโดยชอบธรรม โต้เถียงแล้วไปเข้ารีดลัทธิเดิม จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้โง่เขลาไม่ฉลาด ไม่พึงให้บรรพชาอุปลมบท ผู้ใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถมีพรรษาครบ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐ ให้บรรพชาอุปสมบท

ทรงอนุญาตให้ถืออนิสสัยอยู่กับภิกษุผู้มี ๑๐ พรรษา

เมื่อพระอุปัชฌาย์หลีกไปบ้าง สึกบ้าง ไปเข้ารีดเดียรถีย์บ้าง พวกภิกษุไม่มีพระอาจารย์ ไม่มีคนคอยตักเตือนพร่ำสอน นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมารยาทไม่สมควร ชาวบ้านพากันตำหนิ จึงทรงอนุญาตให้อาศัยภิกษุผู้มีพรรษา ๑๐ อยู่ ทรงอนุญาตให้ภิกษุมีพรรษา ๑๐ ให้นิสสัย

วิธีถืออนิสสัยเหมือนกับวิธีถือพระอุปัชฌาย์

๑๙. อันเตวาสิกวัตร

ว่าด้วยอันเตวาสิกวัตร

พระอาจารย์พึงปฏิบัติชอบต่ออันเตวาสิกเหมือนพระอุปัชฌาย์ปฏิบัติชอบต่อสัทธิวิหาริก

๒๐. ปณามนาขมาปนา

ว่าด้วยการประณามและการขอขมา

เมื่อพวกอันเตวาสิกไม่ประพฤติชอบในพระอาจารย์ จึงทรงบัญญัติว่า อันเตวาสิกจะไม่ประพฤติชอบในพระอาจารย์ไม่ได้ รูปใดไม่ประพฤติชอบ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกอันเตวาสิกยังไม่ประพฤติชอบเหมือนเดิม จึงทรงอนุญาตให้ประณามอันเตวาสิกผู้ไม่ประพฤติชอบ

วิธีประณามเหมือนในปณามิตกถา ข้อ ๑๗

๒๑. พาลอัพยัตตวัตถุ

เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้มีพรรษา ๑๐ ให้นิสสัย

เมื่อภิกษุผู้โง่เขลาให้นิสสัยเพราะคิดว่าตนมีพรรษาครบ ๑๐ จึงปรากฏว่า พระอาจารย์เป็นคนโง่เขลา อันเตวาสิกเป็นบัณฑิตก็มี พระอาจารย์เป็นคนโง่เขลา อันเตวาสิกเป็นคนฉลาดก็มี พระอุปัชฌาย์มีสุตะน้อย อันเตวาสิกเป็นพหูสูตก็มี พระอาจารย์มีปัญญาทราม อันเตวาสิกมีปัญญาดีก็มี จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถมีพรรษาครบ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐ ให้นิสสัยได้

๒๒. นิสสยปฏิปัสสัทธิกถา

เรื่องนิสสัยระงับจากพระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์

เมื่อพระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์หลีกไปบ้าง สึกบ้าง มรณภาพบ้าง ไปเข้ารีตเดียรถีย์บ้าง พวกภิกษุไม่รู้ว่านิสสัยระงับแล้ว จึงทรงบัญญัติว่า นิสสัยระงับจากพระอุปัชฌาย์เพราะเหตุ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) พระอุปัชฌาย์หลีกไป (๒) พระอุปัชฌาย์สึก (๓) พระอุปัชฌาย์มรณภาพ (๔) พระอุปัชฌาย์ไปเข้ารีตเดียรถีย์ (๕) พระอุปัชฌาย์สั่งบังคับ

นิสสัยระงับจากพระอาจารย์เพราะเหตุ ๖ ประการ ได้แก่ (๑) พระอาจารย์หลีกไป (๒) พระอาจารย์สึก (๓) พระอาจารย์มรณภาพ (๔) พระอาจารย์ไปเข้ารีตเดียรถีย์ (๕) พระอาจารย์สั่งบังคับ (๖) สัทธิวิหาริกไปอยู่กับพระอุปัชฌาย์*

๒๓. อุปสัมปาเหตัพพปัญจกะ
เรื่ององค์ ๕ ของภิกษุผู้ควรให้อุปสมบท ๑๖ หมวด[๖]

ภิกษุผู้พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสสัย พึงใช้สามเณรอุปัฏฐากได้ ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติต่างๆ มีทั้งหมด ๘ นัย แสดงไว้บางนัย เช่น

๑. ประกอบด้วยสีลขันธ์อันเป็นอเสขะ
๒. ประกอบด้วยสมาธิขันธ์อันเป็นอเสขะ
๓. ประกอบด้วยปัญญาขันธ์อันเป็นอเสขะ
๔. ประกอบด้วยวิมุตติขันธ์อันเป็นอเสขะ
๕. ประกอบด้วยวิมุตติญาณทัสสนขันธ์อันเป็นอเสขะ

ส่วนภิกษุผู้ไม่พึงให้บวช ไม่พึงให้นิสสัย ไม่พึงใช้สามเณรอุปัฏฐาก มีคุณสมบัติตรงกันข้าม

อีกนัยหนึ่ง (๑) เป็นผู้มีศรัทธา (๒) เป็นผู้มีหิริ (๓) เป็นผู้มีโอตตัปปะ (๔) เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน (๕) เป็นผู้มีสติสมบูรณ์

ส่วนภิกษุผู้ไม่พึงให้บวช ไม่พึงให้นิสสัย ไม่พึงใช้สามเณรอุปัฏฐาก มีคุณสมบัติตรงกันข้าม

---

* ถ้าสัทธิวิหาริกอาศัยพระอาจารย์ เห็นพระอุปัชฌาย์กำลังไหว้พระเจดีย์อยู่ในวิหารเดียวกันหรือเที่ยวไปบิณฑบาตในบ้านหมู่เดียวกับ นิสสัยย่อมระงับ พระอุปัชฌาย์เห็น สัทธิวิหาริกไม่เห็น นิสสัยไม่ระงับ สัทธิวิหาริกเห็นพระอุปัชฌาย์กำลังเดินทาง ทราบว่าเป็นภิกษุ แต่ไม่ทราบว่าเป็นพระอุปัชฌาย์ นิสสัยยังไม่ระงับ ถ้าทราบนิสัยจึงระงับ พระอุปัชฌาย์อยู่บนปราสาท สัทธิวิหาริกอยู่ข้างล่าง ไม่เห็นท่าน หรือไม่เห็นท่านนั่งที่หอฉัน หรือไม่เห็นท่านนั่งที่มณฑป ตนเองฟังธรรมแล้วหลีกไป นิสสัยยังไม่ระงับ เมื่อพระอุปัชฌาย์กำลังแสดงธรรม สัทธิวิหาริกได้ยินเสียง จำได้ว่าเป็นเสียงของพระอุปัชฌาย์ นิสสัยจึงระงับ ถ้าจำไม่ได้ นิสสัยยังไม่ระงับ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๘๓/๔๓)

[๖] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๔-๓๖/๘๔-๘๗

อีกนัยหนึ่ง (๑) รู้อาบัติ (๒) รู้อนาบัติ (๓) รู้อาบัติเบา (๔) รู้อาบัติหนัก (๔) จำพระปาติโมกข์ทั้งสองโดยพิสดารได้แม่น จำแนกได้ดี คล่องแคล่ว วินิจฉัยทั้งโดยสุตตะโดยอนุพยัญชนะได้ดี

ส่วนภิกษุผู้ไม่พึงให้บวช ไม่พึงให้นิสสัย ไม่พึงใช้สามเณรอุปัฏฐาก มีคุณสมบัติตรงกันข้าม

๒๔. อุปสัมปาเทตัพพฉักกะ
เรื่ององค์ ๖ ของภิกษุผู้ควรให้อุปสมบท ๑๔ หมวด

ภิกษุผู้พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสสัย พึงใช้สามเณรอุปัฏฐากได้ ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติต่างๆ มีทั้งหมด ๙ นัย แสดงไว้บางนัย เช่น

๑. ประกอบด้วยสีลขันธ์อันเป็นอเสขะ
๒. ประกอบด้วยสมาธิขันธ์อันเป็นอเสขะ
๓. ประกอบด้วยปัญญาขันธ์อันเป็นอเสขะ
๔. ประกอบด้วยวิมุตติขันธ์อันเป็นอเสขะ
๕. ประกอบด้วยวิมุตติญาณทัสสนขันธ์อันเป็นอเสขะ
๖. มีพรรษาครบ ๑๐

ส่วนภิกษุผู้ไม่พึงให้บวช ไม่พึงให้นิสสัย ไม่พึงใช้สามเณรอุปัฏฐาก มีคุณสมบัติตรงกันข้าม

อีกนัยหนึ่ง (๑) รู้อาบัติ (๒) รู้อนาบัติ (๓) รู้อาบัติเบา (๔) รู้อาบัติหนัก (๕) จำพระปาติโมกข์ทั้งสองโดยพิสดารได้แม่น จำแนกได้ดี คล่องแคล่ว วินิจฉัยทั้งโดยสุตตะโดยอนุพยัญชนะได้ดี (๖) มีพรรษาครบ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐

ส่วนภิกษุผู้ไม่พึงให้บวช ไม่พึงให้นิสสัย ไม่พึงใช้สามเณรอุปัฏฐาก มีคุณสมบัติตรงกันข้าม

๒๕. อัญญติตถิยปุพพกถา
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เคยเป็นอัญเดียรถีย์อยู่ปริวาส

เมื่อภิกษุผู้เคยเป็นอัญเดียรถีย์ถูกพระอุปัชฌาย์ว่ากล่าวตักเตือน หนีไปเข้ารีตในลัทธิเดิม กลับมาขอบวชอีก จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้มีความประพฤติอย่างนั้น สงฆ์ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท แม้ผู้ที่เคยเป็นอัญเดียรถีย์ หวังบรรพชาอุปสมบท ก็พึงให้ผู้นั้นอยู่ปริวาส ๔ เดือน

เบื้องต้น พึงให้ผู้เคยเป็นอัญเดียรถีย์ โกนผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ห่มผ้าเฉวียงบ่ากราบเท้าภิกษุทั้งหลาย นั่งกระโหย่งประนมมือ กล่าวคำสมาทานสรณคมน์ ขอติดถิยปริวาส ๓ ครั้ง จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๑]

ถ้าเป็นชฎิลผู้บูชาไฟ สงฆ์ไม่ต้องให้ปริวาสพึงบวชให้ เพราะผู้นั้นเป็นกรรมวาทีและกิริยาวาที[๒] ถ้าเจ้าศากยะที่เป็นอัญเดียรถีย์มาขอบวช ไม่ต้องให้ปริวาสแก่เจ้าศากยะเหล่านั้น เพราะเป็นสิทธิ์พิเศษที่พระผู้มีพระภาคประทานเฉพาะพระญาติ

๒๖. ปัญจาพาธวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้บุคคลผู้เป็นโรค ๕ ชนิด

สมัยนั้น ในแคว้นมคธเกิดโรคระบาด ๕ ชนิด คือ โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ[๓] และโรคลมบ้าหมู ชาวแคว้นมคธที่เป็นโรคเหล่านั้นเข้าไปหาหมอชีวกโกมารภัจ[๔] บอกให้รักษา หมอชีวกปฏิเสธว่า ตนมีธุระมาก ต้องถวายการรักษาพยาบาลพระเจ้าพิมพิสาร พระสนม ตลอดทั้งภิกษุสงฆ์ คนเหล่านั้นยังรบเร้า บางคนบอกว่า จะให้ทรัพย์สินเงินทอง บางคนขอยอมเป็นทาส กระนั้น หมอชีวกก็ปฏิเสธ พวกเขาได้คิดหาวิธีจะให้หมอชีวกรักษา จึงไปบวชเป็นภิกษุ เมื่อชายคนนั้นไปบวช พวกภิกษุต้องคอยดูแล หมอชีวกก็ต้องรักษา กระทั่งเขาหายดี จึงได้สึก อยู่มาวันหนึ่ง หมอชีวกเห็นชายคนนั้นสึกแล้วจำได้ เมื่อทราบว่าเขาบวชเพื่อให้ตนรักษา จึงตำหนิพวกภิกษุที่บวชให้คนที่เป็นโรค ๕ ชนิด แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลขอให้ภิกษุสงฆ์ไม่บวชให้กุลบุตรที่เป็นโรค ๕ ชนิด

พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า กุลบุตรผู้ถูกโรค ๕ ชนิดเบียดเบียนไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

---

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๖/๑๓๙.

[๒] ผู้มีความเห็นว่า กรรมมี ผลกรรมมี

[๓] **โรคมองคร่อ** หรือโรคหลอดลมโป่งพอง มีเสมหะแห้งอยู่ในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรัง

[๔] **หมอชีวกโกมารภัจ** คือแพทย์ประจำราชสำนักในกรุงราชคฤห์ มีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนา

๒๗. ราชภฏวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้ราชภัฏ (ข้าราชการ)

เขตชายแดนของพระเจ้าพิมพิสารเกิดความวุ่นวาย ท้าวเธอทรงรับสั่งให้เหล่ามหาอำมาตย์ผู้เป็นแม่ทัพนายกองไปปราบชายแดนให้สงบ เหล่ามหาอำมาตย์ผู้เป็นแม่ทัพนายกอง จึงทูลรับสนองพระกระแสรับสั่ง เวลานั้น พวกทหารที่มีชื่อเสียงวิตกว่า พวกเขายินดีไปรบ เมื่อไปแล้วต้องทำบาป จะต้องประสพสิ่งไม่ใช่บุญ ทำอย่างไรจะเว้นกรรมชั่วทำกรรมดีได้ แล้วคิดว่า พระสมณศากยบุตรประพฤติพรหมจรรย์ ใฝ่สงบ มีกัลยาณธรรม ถ้าพวกตนบวชก็พึงเว้นจากกรรมชั่วทำกรรมดีได้ จึงพากันไปขอบวช พวกภิกษุได้ให้บรรพชาอุปสมบทแก่พวกทหารเหล่านั้น

ครั้นเหล่ามหาอำมาตย์ผู้เป็นแม่ทัพนายกองรู้ว่าทหารผู้มีชื่อนี้และมีชื่อนี้ไปบวชเป็นภิกษุ จึงตำหนิพวกภิกษุที่ให้ราชภัฏบวช แล้วนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระเจ้าพิมพิสารให้ทรงทราบ พระเจ้าพิมพิสารตรัสถามคณะมหาอำมาตย์ผู้พิพากษาว่า ภิกษุรูปที่ให้ราชภัฏบวช จะถูกลงโทษสถานใด คณะมหาอำมาตย์ผู้พิพากษากราบทูลว่า พระอุปัชฌาย์ต้องถูกตัดศีรษะ พระอนุสาวนาจารย์ต้องถูกตัดลิ้น ภิกษุสงฆ์(ผู้ร่วมสังฆกรรม)ต้องถูกหักซี่โครงไปแถบหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสารเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลว่า พระราชาผู้ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส พึงรบกวนเหล่าภิกษุด้วยเหตุเพียงเล็กน้อยได้ ขอพระคุณเจ้าอย่าบวชให้ราชภัฏ

พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงบัญญัติว่า คนผู้เป็นราชภัฏ ภิกษุไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

๒๘. อังคุลิมาลโจรวัตถุ*
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้โจรที่มีชื่อโด่งดัง

โจรองคุลิมาลบวชในหมู่ภิกษุ ชาวบ้านพบเห็นพระองคุลิมาล ตกใจกลัวลนลานหลบหนีไปบ้าง เลี่ยงไปเสียทางอื่นบ้าง ปิดประตูบ้านบ้าง ได้ตำหนิพวกภิกษุที่ให้โจรมีชื่อเสียงโด่งดังบวช จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุสงฆ์ไม่พึงบรรพชาอุปสมบทให้โจรที่มีชื่อโด่งดัง รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

---

* ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗/๔๒๑

๒๙. การเภทกโจรวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้โจรแหกคุก

พระเจ้าพิมพิสารมีพระบรมราชานุญาตว่า กุลบุตรผู้บวชเป็นพระสมณศากยบุตร ใครๆ จะทำร้ายไม่ได้ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ขอให้ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ บุรุษคนหนึ่งทำโจรกรรม ถูกเจ้าหน้าที่ขังไว้ในคุก แหกคุกแล้วหนีไปบวช คนทั้งหลายพบเข้าจึงกล่าวว่า จะนำตัวเขากลับไปจองจำ คนบางพวกอ้างกฎหมายที่ห้ามทำร้ายภิกษุ ชาวบ้านได้ตำหนิภิกษุสงฆ์ที่ให้โจรแหกคุกบวช จึงทรงบัญญัติว่า โจรผู้แหกคุกไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

๓๐. ลิขิตกโจรวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้โจรที่ถูกออกหมายจับ

บุรุษคนหนึ่งทำโจรกรรมแล้วหลบหนีไปบวชในหมู่ภิกษุ เจ้าหน้าที่ออกหมายจับเขาทั่วราชอาณาจักรว่า พบเข้าในที่ใด พึงฆ่าเสียในที่นั้น คนที่พบเขากล่าวว่า ภิกษุรูปนั้นคือโจรผู้ถูกออกหมายจับนั่นเอง พวกตนจะฆ่าภิกษุรูปนั้น คนบางพวกอ้างกฎหมายที่ห้ามใครๆ ทำร้ายภิกษุ บางพวกตำหนิพวกภิกษุว่าบวชให้โจรผู้ถูกออกหมายจับ จึงทรงบัญญัติว่า โจรผู้ถูกออกหมายจับไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

๓๑. กสาหตวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนที่ถูกเฆี่ยนด้วยหวาย

บุรุษคนหนึ่งถูกลงอาญาเฆี่ยนด้วยหวายได้ไปบวชในหมู่ภิกษุ ชาวบ้านตำหนิพวกภิกษุว่าบวชให้บุรุษผู้ถูกเฆี่ยนด้วยหวาย จึงทรงบัญญัติว่า บุรุษผู้ถูกเฆี่ยนด้วยหวาย ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

๓๒. ลักขณาหตวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนที่ถูกสักหมายโทษ

บุรุษคนหนึ่งถูกสักหมายโทษไปบวชในหมู่ภิกษุ ชาวบ้านตำหนิพวกภิกษุว่า ให้บุรุษผู้ถูกสักหมายโทษบวช จึงทรงบัญญัติว่า บุรุษผู้ถูกสักหมายโทษไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

๓๓. อิณายิกวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนที่เป็นลูกหนี้

บุรุษผู้เป็นลูกหนี้หนีไปบวชในหมู่ภิกษุ พวกเจ้าหนี้พบเข้าจึงกล่าวว่า ภิกษุรูปนั้นคือลูกหนี้ของตน พวกตนจะจับภิกษุนั้น คนบางพวกอ้างกฎหมายที่ห้ามไม่ให้ใครๆ ทำร้ายภิกษุ ชาวบ้านดำหนิพวกภิกษุว่า บวชให้คนที่เป็นลูกหนี้ จึงทรงบัญญัติว่า คนมีหนี้ไม่พึงให้บรรพชา อุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฎ

๓๔. ทาสวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนที่ยังเป็นทาส

ทาสคนหนึ่งหนีไปบวชในหมู่ภิกษุ พวกเจ้านายพบเข้าจึงกล่าวว่า ภิกษุรูปนั้นคือทาสของตน พวกตนจะจับภิกษุนั้น คนบางพวกอ้างกฎหมายที่ห้ามไม่ให้ใครๆ ทำร้ายภิกษุ ชาวบ้านดำหนิพวกภิกษุว่า บวชให้คนที่เป็นทาส จึงทรงบัญญัติว่า คนที่เป็นทาสไม่พึงให้บรรพชา อุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฎ

๓๕. กัมมารภัณฑวัตถุ
เรื่องทรงอนุญาตให้สงฆ์บอกการปลงผม

บุตรช่างทองศีรษะโล้นคนหนึ่งทะเลาะกับบิดามารดา ไปยังอารามแล้วบวชในหมู่ภิกษุ บิดามารดาออกตามหาบุตรไปถึงอารามแล้วถามพวกภิกษุว่า พบเด็กชายที่มีรูปร่างอย่างนี้บ้างไหม พวกภิกษุที่ไม่รู้ก็ตอบว่าไม่รู้ พวกภิกษุที่ไม่เห็นก็ตอบว่าไม่เห็น ขณะที่บิดามารดากำลังเที่ยวตามหา ได้พบบุตรบวชในหมู่ภิกษุ จึงดำหนิพวกภิกษุว่าชอบพูดเท็จ ไม่มีความละอาย รู้อยู่ก็บอกว่าไม่รู้ เห็นอยู่ก็บอกว่าไม่เห็น เด็กคนนั้นได้บวชในหมู่ภิกษุแล้ว จึงทรงอนุญาตให้บอกกล่าวแก่สงฆ์เพื่อการปลงผม

๓๖. อุปาลิทารกวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้บุคคลที่มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี

สมัยนั้น ในกรุงราชคฤห์ มีเด็กชายเพื่อนกัน ๑๗ คน มีเด็กชายอุบาลีเป็นหัวหน้า พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุรู้อยู่ ไม่พึงให้บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี บรรพชา อุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท พึงปรับอาบัติตามธรรม (อาบัติปาจิตตีย์)

๓๗. อหิวาตกโรควัตถุ
เรื่องทรงห้ามบรรพชาให้เด็กชายที่มีอายุไม่ถึง ๑๕ ปี

ครอบครัวหนึ่งถึงแก่กรรมด้วยอหิวาตกโรค เหลือเพียงบิดากับบุตรไปบวชในหมู่ภิกษุ วันหนึ่ง ท่านไปบิณฑบาตด้วยกัน เมื่อชาวบ้านถวายภิกษาแก่ภิกษุผู้เป็นบิดา สามเณรน้อยผู้เป็นบุตรวิ่งเข้าไปขออาหาร ชาวบ้านตำหนิว่า พระสมณศากยบุตรคงไม่ประพฤติสมณธรรม สามเณรน้อยรูปนี้คงเกิดจากภิกษุณี จึงทรงบัญญัติว่า เด็กชายมีอายุไม่ถึง ๑๕ ปี ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตบรรพชาให้เด็กชายที่มีอายุไม่ถึง ๑๕ ปี

ตระกูลอุปัฏฐากของพระอานนท์ถึงแก่กรรมด้วยอหิวาตกโรค เหลือเพียงเด็กชาย ๒ คน เมื่อเด็กทั้งสองเห็นพวกภิกษุ ได้วิ่งเข้าไปหาด้วยอาการคุ้นเคย พวกภิกษุได้ไล่ไป เด็กจึงร้องไห้ ขณะนั้น พระอานนท์ทราบว่า มีพระพุทธบัญญัติห้ามเด็กชายอายุไม่ถึง ๑๕ ปีบรรพชา คิดหาวิธีที่ไม่ทำให้เด็กทั้งสองเสียโอกาส จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า เด็ก ๒ คนนั้นโตพอจะไล่กาได้ จึงทรงอนุญาตให้บรรพชาเด็กชายที่มีอายุไม่ถึง ๑๕ ปี ซึ่งที่โตพอจะไล่กาได้

๓๘. กัณฏกวัตถุ
เรื่องทรงห้ามให้มีสามเณรรับใช้ ๒ รูป

พระอุปนันทศากยบุตรมีสามเณรเป็นอุปัฏฐากอยู่ ๒ รูป คือ สามเณรกัณฏกะและสามเณรมหกะ สามเณร ๒ รูปชอบทะเลาะวิวาทกัน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุรูปเดียวไม่พึงมีสามเณรรับใช้ ๒ รูป รูปใดมี ต้องอาบัติทุกกฏ

๓๙. อาหุนทรกวัตถุ
เรื่องทิศคับแคบ

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์เพียงแห่งเดียว ทั้งในฤดูฝน ในฤดูหนาว และในฤดูร้อน ชาวบ้านพูดว่า ทิศต่างๆ คับแคบ มืดมนสำหรับพระสมณศากยบุตร

พระสมณศากยบุตรมองไม่เห็นทิศทาง พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้พระอานนท์ถอดสลักประตูโนบริเวณวิหาร แจ้งให้พวกภิกษุทราบว่า พระผู้มีพระภาคจะเสด็จไปทักขิณาคิรีชนบท* ภิกษุผู้ปรารถนาตามเสด็จ จงเตรียม พระอานนท์ทูลรับสนองพระพุทธบัญชาแล้ว พวกภิกษุบอกพระอานนท์ว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุถือนิสสัยอยู่ ๑๐ พรรษา ให้ภิกษุที่มีพรรษาครบ ๑๐ ให้นิสสัย พวกภิกษุที่มีพรรษาต่ำกว่า ๑๐ จึงไม่กล้าติดตามไปเพราะละเมิดพุทธบัญญัติ

๔๐. นิสสยมุจจนกกถา
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้มีพรรษา ๕ ต้องถือนิสสัย

ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จไปทักขิณาคิรีชนบทแล้วเสด็จกลับมากรุงราชคฤห์ ตรัสถามพระอานนท์ถึงสาเหตุที่มีภิกษุจำนวนน้อยตามเสด็จ พระอานนท์จึงกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตภิกษุผู้ฉลาดสามารถให้ถือนิสสัยอยู่ ๕ พรรษา ภิกษุผู้ไม่ฉลาดสามารถให้ถือนิสสัยอยู่จนตลอดชีวิต

พระพุทธเจ้าทรงกำหนดองค์ประกอบสำหรับภิกษุที่ต้องถือนิสสัยไว้ ๕ นัย นัยละ ๕ ข้อ แสดงไว้เป็นตัวอย่าง เช่น ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ จะอยู่โดยไม่ถือนิสสัยไม่ได้ ได้แก่ (๑) เป็นผู้ไม่มีศรัทธา (๒) เป็นผู้ไม่มีหิริ (๓) เป็นผู้ไม่มีโอตตัปปะ (๔) เป็นผู้เกียจคร้าน (๕) เป็นผู้มีสติฟั่นเฟือน

องค์ ๕ ของภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัยมีนัยตรงกันข้าม มี ๕ นัย นัยละ ๕ ข้อเหมือนกัน

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดองค์ประกอบสำหรับภิกษุที่ต้องถือนิสสัยไว้อีก ๔ นัย นัยละ ๖ ข้อ แสดงไว้เป็นตัวอย่าง เช่น ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ จะอยู่โดยไม่ถือนิสสัยไม่ได้ ได้แก่ (๑) ไม่รู้จักอาบัติ (๒) ไม่รู้จักอนาบัติ (๓) ไม่รู้จักอาบัติเบา (๔) ไม่รู้จักอาบัติหนัก (๕) จำปาติโมกข์ทั้งสองโดยพิสดารไม่ได้ดี จำแนกไม่ได้ดี ไม่คล่องแคล่วดี วินิจฉัยโดยสุตตะโดยพยัญชนะไม่ได้ดี (๖) มีพรรษาต่ำกว่า ๕

องค์ ๖ ของภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัยมีนัยตรงกันข้าม มี ๔ นัย นัยละ ๖ ข้อเหมือนกัน ต่างกันเล็กน้อยเฉพาะข้อ ๖ ที่ว่า "มีพรรษาครบ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕"

---

* **ทักขิณาคิรีชนบท** คือ ชนบททางใต้ ชนบทนี้เป็นแหล่งโคพันธุ์ดี

๔๑. ราหุลวัตถุ
เรื่องทรงอนุญาตการบรรพชาเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมน์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม° เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ เวลาเช้าเสด็จไปยังพระนิเวศน์ของพระเจ้าสุทโธทนะ ประทับนั่ง ณ พุทธอาสน์ ขณะนั้น พระเทวีมารดาของพระราหุลกุมาร ทรงส่งพระกุมารไปกราบทูลขอทรัพย์มรดก พระราหุลกุมารทรงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ประทับยืนอยู่ ณ เบื้องพระพักตร์ พลางกราบทูลว่า พระฉายาของพระผู้มีพระภาคอบอุ่น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกจากอาสนะเสด็จกลับ พระราหุลกุมารได้เสด็จตามไป พลางกราบทูลขอทรัพย์มรดก พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้พระสารีบุตรบรรพชาพระราหุลกุมารด้วยไตรสรณคมน์ ทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงอนุญาตการบรรพชาเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมน์

ทรงห้ามภิกษุสงฆ์อุปสมบทให้กุลบุตรที่ผู้ปกครองไม่อนุญาต

พระเจ้าสุทโธทนะเสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลให้ทรงทราบว่า เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคทรงผนวช ท้าวเธอทรงมีความทุกข์พระทัยมาก เมื่อพระนันทกุมารทรงผนวชก็ทรงเป็นทุกข์ยิ่งนัก ครั้นพระราหุลกุมารทรงบรรพชา ก็ทรงเป็นทุกข์อย่างยิ่ง กราบทูลขอพรว่าพระคุณเจ้าไม่พึงให้บุตรที่บิดามารดายังไม่อนุญาตบวช

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะเสด็จกลับ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาแล้วทรงบัญญัติว่า บุตรที่บิดามารดาไม่อนุญาต ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

๔๒. สิกขาปทกถา
เรื่องทรงอนุญาตให้สามเณรศึกษาสิกขาบท ๑๐ ประการ

พวกสามเณรไม่รู้จำนวนสิกขาบทที่ต้องศึกษา จึงทรงอนุญาตให้สามเณรศึกษาและปฏิบัติในสิกขาบท ๑๐ ประการ คือ

° คำว่า **นิโครธ** คือชื่อของเจ้าศากยะผู้ถวายที่สร้างอารามนี้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๐๕/๖๙)

๑. เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. เจตนางดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้
๓. เจตนางดเว้นจากพฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์
๔. เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. เจตนางดเว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
๖. เจตนางดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล
๗. เจตนางดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรีและดูการละเล่น ที่เป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์
๘. เจตนางดเว้นจากการทัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ซึ่งเป็นเครื่องประดับตกแต่ง
๙. เจตนางดเว้นจากที่นอนสูงและที่นอนใหญ่
๑๐. เจตนางดเว้นจากการรับทองและเงิน

๔๓. ทัณฑกัมมวัตถุ
เรื่องทรงอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมสามเณร

เมื่อพวกสามเณรไม่มีความเคารพยำเกรงพวกภิกษุ จึงทรงอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมแก่สามเณรผู้มีความประพฤติ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) พยายามเพื่อความเสื่อมลาภแก่ภิกษุ (๒) พยายามเพื่อความพินาศแก่ภิกษุ (๓) พยายามเพื่อความอยู่ไม่ได้แก่ภิกษุ (๔) ด่าบริภาษภิกษุ (๕) ยุยงภิกษุกับภิกษุให้แตกกัน

เมื่อพวกภิกษุไม่รู้วิธีลงทัณฑกรรมสามเณร จึงทรงอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมคือการห้าม

เมื่อภิกษุลงทัณฑกรรมคือห้ามสามเณรเข้าสังฆารามทุกแห่ง สามเณรเข้าสังฆารามไม่ได้ ได้หลีกไปบ้าง สึกบ้าง ไปเข้ารีตเดียรถีย์บ้าง จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงลงทัณฑกรรมคือห้ามเข้าสังฆารามทุกแห่ง รูปใดลงทัณฑกรรม ต้องอาบัติทุกกฎ ทรงอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมคือห้ามเฉพาะในที่อยู่ของตนหรือในที่ที่ตนจะเข้าไป

ทรงห้ามลงทัณฑกรรมไม่ให้สามเณรฉันอาหาร

ภิกษุลงทัณฑกรรมคือห้ามสามเณรฉันอาหาร[๑] ชาวบ้านต้มยาคูบ้าง ทำสังฆภัตบ้าง แล้วนิมนต์สามเณรให้ดื่มให้ฉัน เมื่อทราบว่าสามเณรถูกภิกษุลงทัณฑกรรมห้ามฉันอาหาร จึงตำหนิ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงลงทัณฑกรรมคือไม่ให้สามเณรฉันอาหาร รูปใดลงทัณฑกรรม ต้องอาบัติทุกกฏ

๔๔. อนาปุจฉาวรณวัตถุ
เรื่องทรงห้ามกักกันสามเณรโดยไม่บอกพระอุปัชฌาย์

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่แจ้งให้พระอุปัชฌาย์ทราบก่อน กักสามเณรเอาไว้ พระอุปัชฌาย์เที่ยวตามหา ครั้นพบสามเณรจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุยังไม่ขออนุญาตพระอุปัชฌาย์ก่อน ไม่พึงกักสามเณรเอาไว้ รูปใดกัก ต้องอาบัติทุกกฏ

๔๕. อปลาฬนวัตถุ
เรื่องทรงห้ามเกลี้ยกล่อมสามเณร

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เกลี้ยกล่อมสามเณรของภิกษุผู้เถระ (ไม่ให้ดูแลภิกษุเถระ) ภิกษุผู้เถระต้องหยิบไม้ชำระฟันบ้าง ตักน้ำล้างหน้าบ้าง ด้วยตนเองย่อมลำบาก จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงเกลี้ยกล่อมบริษัทของภิกษุอื่น รูปใดเกลี้ยกล่อม ต้องอาบัติทุกกฏ

๔๖. กัณฏกสามเณรวัตถุ
เรื่องทรงอนุญาตให้ขับไล่สามเณรกัณฏกะผู้ประทุษร้ายภิกษุณี

สามเณรของพระอุปนันทศากยบุตรประทุษร้ายภิกษุณีกัณฏกี จึงทรงอนุญาตให้นาสนะ[๒] (ขับไล่) สามเณรผู้มีความประพฤติใน ๑๐ เรื่องนี้ ได้แก่

---

[๑] ห้ามว่า "วันนี้ เธออย่าเคี้ยว อย่าฉัน" (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๐๗/๓๘)

[๒] **นาสนะ** มี ๓ วิธี ได้แก่ (๑) สังวาสนาสนะ ขับไล่ออกจากการร่วมกิจกรรม (๒) ลิงคนาสนะ ขับไล่ให้สึก (๓) ทัณฑกรรม ขับไล่ให้พ้นจากสังกัด (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๒๘/๔๒๐)

๑. ฆ่าสัตว์
๒. ถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้
๓. ประพฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์
๔. พูดเท็จ
๕. ดื่มน้ำเมา
๖. กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า
๗. กล่าวติเตียนพระธรรม
๘. กล่าวติเตียนพระสงฆ์
๙. มีความเห็นผิด
๑๐. ประทุษร้ายภิกษุณี

๔๗. ปัณฑกวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้บัณเทาะก์

บัณเทาะก์คนหนึ่งบวชเป็นภิกษุแล้วเข้าไปหาภิกษุหนุ่มๆ ชักชวนให้ร่วมเพศ ถูกภิกษุเหล่านั้นตะเพิดไล่ จึงเข้าไปหาสามเณรโค่งรูปร่างกำยำ ชักชวนให้ร่วมเพศ ถูกสามเณรขับไล่อีก จึงเข้าไปหาพวกคนเลี้ยงช้างและพวกคนเลี้ยงม้า ชักชวนให้ร่วมเพศ คนเหล่านั้นชำเราแล้วดำหนิว่า พระสมณศากยบุตรล้วนเป็นบัณเทาะก์ ไม่ใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงให้อุปสัมบันผู้เป็นบัณเทาะก์บรรพชาอุปสมบท ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วพึงให้สึก

๔๘. เถยยสังวาสวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนลักเพศ* และคนเข้ารีตเดียรถีย์

ชายผอมบางคนหนึ่งเมื่อสิ้นญาติในตระกูล คิดหาวิธีเลี้ยงชีวิตให้สุขสบาย คิดว่าพระสมณศากยบุตรมีความประพฤติเรียบร้อย ฉันอาหารดี นอนในห้องมิดชิด จึงห่มจีวรถือบาตร ไปอยู่ร่วมกับภิกษุสงฆ์ในอาราม ถูกภิกษุถามพรรษาและพระอุปัชฌาย์ มิอาการสอพิรุธ

---

* คนลักเพศ ๓ จำพวก ได้แก่
(๑) คนลักเพศ หมายถึง คนที่บวชเอง ไม่นับพรรษาภิกษุ ไม่ยินดีการกราบไหว้ตามลำดับพรรษา ไม่ห้ามอาสนะ ไม่เข้าร่วมอุโบสถและปวารณาเป็นต้น
(๒) คนลักสังวาส หมายถึงคนที่ภิกษุสงฆ์ให้อุปสมบททั้งที่เขายังเป็นสามเณร ไปต่างถิ่น พูดเท็จว่าตนบวชมา ๑๐-๒๐ พรรษา นับพรรษาอย่างภิกษุ ยินดีการไหว้ตามลำดับพรรษา ห้ามอาสนะ เข้าร่วมอุโบสถและปวารณาเป็นต้น
(๓) คนลักทั้งเพศและสังวาส หมายถึง คนที่บวชเอาเอง นับพรรษาอย่างภิกษุ ยินดีการไหว้ตามลำดับพรรษา ห้ามอาสนะ เข้าร่วมอุโบสถและปวารณาเป็นต้น (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๑๐/๘๒-๘๓)

พวกภิกษุจึงนิมนต์ให้พระอุบาลีสอบสวนทราบเรื่อง พระอุบาลีบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุสงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงปัญญัติว่า ไม่พึงให้อนุปสัมบันที่เป็นคนลักเพศบรรพชาอุปสมบท ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วพึงให้สึก

๔๙. ติรัจฉานคตวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้สัตว์ดิรัจฉาน

นาคตัวหนึ่งประสงค์จะได้ร่างมนุษย์ คิดว่า พระสมณศากยบุตรเป็นผู้ประพฤติธรรม ถ้าได้บวชในสำนักของพระสมณศากยบุตรจะพ้นจากกำเนิดนาค จึงจำแลงกายเป็นชายหนุ่ม เข้าไปหาภิกษุขอบวช อยู่มาวันหนึ่ง ในเวลาใกล้รุ่ง ภิกษุที่เป็นนาคอาศัยอยู่กับภิกษุอีกรูปหนึ่ง เมื่อภิกษุรูปนั้นตื่นขึ้นไปเดินจงกรมในที่แจ้ง ภิกษุที่เป็นนาควางใจเผลอหลับกลายสภาพเป็นงู ครั้นภิกษุรูปที่ไปเดินจงกรมกลับมาผลักบานประตูจะเข้าวิหาร เห็นงูใหญ่เต็มวิหาร ตกตะลึง ร้องลั่น ภิกษุที่เป็นนาคสะดุ้งตื่นเพราะเสียงดัง รีบผุดนั่งบนอาสนะ ขณะนั้น ภิกษุหลายรูปวิ่งเข้าไปถาม ครั้นทราบเรื่องนั้นจึงหันไปถามภิกษุที่เป็นนาค เมื่อทราบว่าท่านเป็นนาค จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุที่เป็นนาคว่า นาคไม่มีความงอกงามในพระธรรมวินัย จงรักษาอุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ แห่งปักษ์ ด้วยวิธีนั้น จักพ้นจากกำเนิดนาคแล้วได้ร่างมนุษย์ในไม่ช้า

๕๐. มาตุฆาตกวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนที่ฆ่ามารดา

เมื่อชายหนุ่มคนหนึ่งฆ่ามารดาตาย เขานึกรังเกียจบาปนั้น คิดหาวิธีสะสางบาป จึงไปขอบวชเป็นภิกษุ พวกภิกษุบอกพระอุบาลีว่า ขอให้พระอุบาลีสอบสวนชายคนนั้น เมื่อถูกสอบสวน ชายคนนั้นจึงบอกเรื่องที่ตนฆ่ามารดาให้ทราบ จึงทรงบัญญัติว่า อนุปสัมบันผู้ฆ่ามารดา ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วพึงให้สึก

๕๑. ปิตุฆาตกวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนที่ฆ่าบิดา

เมื่อชายหนุ่มคนหนึ่งฆ่าบิดาตาย จึงทรงบัญญัติว่า อนุปสัมบันผู้ฆ่าบิดา ไม่พึงให้บรรพชา อุปสมบท ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วพึงให้สึก

๕๒. อรหันตฆาตกวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนที่ฆ่าพระอรหันต์

พวกภิกษุเดินทางจากเมืองสาเกตไปกรุงสาวัตถี ระหว่างทาง ถูกโจรปล้น ฆ่า โจรบางคนหลบหนีไปบวชเป็นภิกษุ พอเห็นพวกโจรที่ถูกเจ้าหน้าที่นำไปฆ่า จึงเอ่ยขึ้นว่า โชคดีที่หลบหนีมาได้ทัน ถ้าถูกจับได้ในวันนั้นคงถูกฆ่าไปแล้ว พวกภิกษุจึงได้ทราบว่าภิกษุเหล่านั้นเคยเป็นโจรฆ่าพระอรหันต์แล้วหนีมาบวช พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุที่ถูกฆ่าเป็นพระอรหันต์ อนุปสัมบันผู้ฆ่าพระอรหันต์ ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วพึงให้สึก

๕๓. ภิกขุนีทูสกวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนประทุษร้ายภิกษุณี

พวกภิกษุณีเดินทางจากเมืองสาเกตไปกรุงสาวัตถี ระหว่างทาง ถูกโจรปล้น ข่มขืน โจรบางพวกหลบหนีไปบวชเป็นภิกษุ พอเห็นพวกโจรที่ถูกเจ้าหน้าที่นำไปฆ่าจึงเอ่ยขึ้นว่า โชคดีที่หลบหนีมาได้ทัน ถ้าถูกจับได้ในวันนั้นคงถูกฆ่าไปแล้ว พวกภิกษุจึงได้ทราบว่าภิกษุเหล่านั้นเคยเป็นโจรผู้ข่มขืนภิกษุณีแล้วหนีมาบวช พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า อนุปสัมบันผู้ประทุษร้ายภิกษุณี ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วพึงให้สึก

ทรงห้ามอุปสมบทให้คนทำลายสงฆ์

อนุปสัมบันผู้ทำลายสงฆ์ ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วพึงให้สึก

ทรงห้ามอุปสมบทคนทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต

อนุปสัมบันผู้ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วพึงให้สึก

๕๔. อุภโตพยัญชนก
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคน ๒ เพศ

คน ๒ เพศ[*] บางคนบวชเป็นภิกษุ เสพเมถุนกับสตรีด้วยเพศบุรุษของตนบ้าง ให้บุรุษอื่นเสพเมถุนในเพศสตรีของตนบ้าง จึงทรงบัญญัติว่า อนุปสัมบันผู้เป็นคน ๒ เพศ ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วพึงให้สึก

๕๕. อนุปัชฌายกาทิวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนไม่มีพระอุปัชฌาย์เป็นต้น

พวกภิกษุให้กุลบุตรผู้ไม่มีพระอุปัชฌาย์บวช จึงทรงบัญญัติว่า กุลบุตรผู้ไม่มีพระอุปัชฌาย์ ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติอีกว่า กุลบุตรมีสงฆ์เป็นพระอุปัชฌาย์ ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ กุลบุตรมีคณะเป็นพระอุปัชฌาย์ ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

กุลบุตรผู้มีพระอุปัชฌาย์เป็นบัณเฑาะก์ เป็นคนลักเพศ เป็นคนเข้ารีตเดียรถีย์ เป็นสัตว์เดียรัจฉาน เป็นคนฆ่ามารดา เป็นคนฆ่าบิดา เป็นคนฆ่าพระอรหันต์ เป็นคนข่มขืนภิกษุณี เป็นคนทำลายสงฆ์ เป็นคนทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต คน ๒ เพศ ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท ที่บรรพชาอุปสมบทแล้วพึงให้สึก

๕๖. อปัตตกาทิวัตถุ
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทคนไม่มีบาตรเป็นต้น

พวกภิกษุให้กุลบุตรผู้ไม่มีบาตรบวช เมื่อบวชแล้วเที่ยวบิณฑบาตด้วยใช้มือขออาหาร ชาวบ้านตำหนิว่า เหมือนพวกเดียรถีย์ จึงทรงบัญญัติว่า กุลบุตรผู้ไม่มีบาตร ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

---

[*] **คน ๒ เพศ** หรือ อุภโตพยัญชนก หมายถึง คนมีสัญลักษณ์เพศหญิง และสัญลักษณ์เพศชาย เพราะผลกรรมที่ได้ทำไว้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๑๖/๙๒)

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติอีกว่า กุลบุตรผู้ไม่มีจีวร ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ กุลบุตรผู้ไม่มีทั้งบาตรและจีวร ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ กุลบุตรผู้ยืมบาตรเขามา ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ กุลบุตรผู้ยืมจีวรเขามา ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ กุลบุตรผู้ยืมบาตรและจีวรเขามา ไม่พึงให้บรรพชาอุปสมบท รูปใดให้บรรพชาอุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

๕๗. ปัพพาเชตัพพทวัตติงสวาร
เรื่องทรงห้ามอุปสมบทให้คนที่ไม่ควรให้บรรพชา ๓๒ จำพวก*

พวกภิกษุบวชให้คนมือด้วน คนเท้าด้วน คนด้วนทั้งมือทั้งเท้า คนหูวิ่น คนจมูกแหว่ง คนทั้งหูวิ่นทั้งจมูกแหว่ง คนนิ้วมือนิ้วเท้าขาด คนง่ามมือง่ามเท้าขาด คนเอ็นขาด คนมือเป็นแผ่น คนค่อม คนเตี้ย คนคอพอก คนถูกสักหมายโทษ คนมีรอยเปียนด้วยหวาย คนมีหมายจับ คนเท้าปุก คนมีโรคเรื้อรัง คนมีรูปร่างไม่สมประกอบ คนตาบอดข้างเดียว คนง่อย คนกระจอก คนเป็นโรคอัมพาต คนเคลื่อนไหวเองไม่ได้ คนชราทุพพลภาพ คนตาบอดทั้ง ๒ ข้าง คนใบ้ คนหูหนวก คนทั้งบอดทั้งใบ้ คนทั้งบอดทั้งหนวก คนทั้งใบ้ทั้งหนวก คนทั้งบอดทั้งใบ้ ทั้งหนวก พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงให้คนมือด้วนบรรพชา...ไม่พึงให้คนทั้งบอดทั้งใบ้ทั้งหนวกบรรพชา

๕๘. อลัชชีนิสสยวัตถุ
เรื่องทรงห้ามให้นิสสัยแก่ภิกษุอลัชชี

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ให้นิสสัยแก่พวกภิกษุอลัชชี จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงให้นิสสัยแก่พวกภิกษุอลัชชี รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ

---

* คนมีร่างกายผิดปกติ หรือ คนประทุษร้ายบริษัท ได้แก่ คนมีรูปร่างผิดปกติ เช่น สูงเกินไป เตี้ยเกินไป ดำเกินไป ขาวเกินไป จมูกใหญ่หรือจมูกเล็กเกินไป (วิ.อ. (ยาลี) ๓/๑๑๙/๙๖-๙๙)

ทรงห้ามถือนิสสัยกับภิกษุอลัชชี

พวกภิกษุอยู่อาศัยพวกภิกษุอลัชชี ไม่นานจึงกลายเป็นพวกเดียวกับภิกษุอลัชชี จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงถือนิสสัยกับพวกภิกษุอลัชชี รูปใดถือ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุทราบว่ามีพระพุทธบัญญัติ แต่ไม่รู้ว่าภิกษุใดเป็นลัชชีหรือเป็นอลัชชี จึงทรงอนุญาตให้รอสัก ๔-๕ วัน ก็จะรู้ได้ว่าภิกษุผู้ให้นิสสัยเป็นสภาคกัน

๕๙. คมิกาทินิสสยวัตถุ
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เดินทางเป็นต้นถือนิสสัย

ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไกลไปในแคว้นโกศล รู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติให้ภิกษุถือนิสสัยอยู่ ตนกำลังเดินทางไกล ไม่รู้วิธีปฏิบัติในเรื่องนั้น จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เดินทางไกล เมื่อไม่มีผู้ให้นิสสัย ให้อยู่ได้โดยไม่ต้องถือนิสสัย จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธ เมื่อไม่มีผู้ให้นิสสัย ให้อยู่ได้โดยไม่ต้องถือนิสสัย ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุอาพาธ เมื่อไม่มีผู้ให้นิสสัย และถูกภิกษุอาพาธขอร้อง ให้อยู่ได้โดยไม่ต้องถือนิสสัย ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร กำหนดเอาความผาสุกในป่า เมื่อไม่ได้ผู้ให้นิสสัย อยู่ได้โดยไม่ต้องถือนิสสัยด้วยผูกใจว่า จักถือนิสสัยอยู่ เมื่อภิกษุผู้ให้นิสสัยที่สมควรมาถึง

๖๐. โคตเตนอนุสสาวนานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สวดระบุโคตรเป็นต้น

พระมหากัสสปะมีอุปสัมปทาเปกขะ ได้ส่งทูตไปนิมนต์พระอานนท์ให้มาสวดอุปสัมปทาเปกขะ พระอานนท์ตอบว่า ท่านไม่สามารถสวดระบุชื่อของพระเถระ เพราะมีความเคารพ จึงทรงอนุญาตให้สวดระบุโคตร ทรงอนุญาตให้สวดอุปสัมปทาเปกขะได้ ๒ คน ในอนุสาวนาเดียวกัน ทรงบัญญัติว่า ในอนุสาวนาเดียวกัน ทรงอนุญาตให้สวดอุปสัมปทาเปกขะได้ ๒-๓ คน และให้มีพระอุปัชฌาย์รูปเดียวกัน

๖๒. คัพภวีสูปสัมปทานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้อุปสมบท
กุลบุตรผู้มีอายุ ๒๐ ปีโดยนับเวลาอยู่ในครรภ์

พระกุมารกัสสปะมีอายุครบ ๒๐ ปี นับทั้งเวลาที่อยู่ในครรภ์ จึงได้บรรพชาอุปสมบท เมื่อท่านรู้ว่ามีพระบัญญัติห้ามบรรพชาอุปสมบทให้บุคคลมีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี แต่ท่านมีอายุครบ ๒๐ ปี ทั้งเวลาที่อยู่ในครรภ์ สงสัยว่า ท่านบวชถูกต้องหรือไม่ จึงทรงบัญญัติว่า สัตว์เกิดนับตั้งแต่จิตดวงแรก วิญญาณดวงแรกเกิดปรากฏขึ้นในครรภ์ของมารดา ทรงอนุญาตให้อุปสมบทกุลบุตรผู้มีอายุครบ ๒๐ ปีทั้งที่อยู่ในครรภ์ได้

๖๓. อุปสัมปทาวิธิ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุถามอันตรายิกธรรม

กุลบุตรผู้บวช เป็นโรคเรื้อนก็มี โรคฝีก็มี โรคกลากก็มี โรคมองคร่อก็มี โรคลมบ้าหมูก็มี พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้สงฆ์ผู้จะให้บรรพชาอุปสมบทถามอันตรายิกธรรม

ภิกษุพึงถามอุปสัมปทาเปกขะ (ผู้ประสงค์จะบวช) อย่างนี้

๑. เธอเป็นโรคเรื้อนหรือ
๒. เธอเป็นโรคฝีหรือ
๓. เธอเป็นโรคกลากหรือ
๔. เธอเป็นโรคมองคร่อหรือ
๕. เธอเป็นโรคลมบ้าหมูหรือ
๖. เธอเป็นมนุษย์หรือ
๗. เธอเป็นชายหรือ
๘. เธอเป็นไทหรือ
๙. เธอไม่มีหนี้หรือ
๑๐. เธอไม่ใช่ราชภัฏ(ข้าราชการ)หรือ
๑๑. บิดามารดาอนุญาตแล้วหรือ
๑๒. เธอมีอายุครบ ๒๐ ปีแล้วหรือ
๑๓. เธอมีบาตรและจีวรครบแล้วหรือ
๑๔. เธอชื่ออะไร
๑๕. พระอุปัชฌาย์ของเธอชื่ออะไร

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ซักซ้อมก่อนแล้วจึงสอบถามอันตรายิกธรรมภายหลัง ทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้โง่เขลาไม่ฉลาด ไม่พึงซักซ้อม รูปใดซักซ้อม ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถซักซ้อม ทรงบัญญัติว่า ภิกษุยังไม่ได้รับการแต่งตั้ง ไม่พึงซักซ้อม รูปใดซักซ้อม ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งซักซ้อม

และท้ายที่สุดทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ซักช้อมกับอุปสัมปทาเปกขะ ไม่พึงเดินมาพร้อมกับภิกษุผู้ซักช้อมพึงเดินมาก่อน แล้วประกาศให้สงฆ์ทราบให้อุปสัมปทาเปกขะเดินเข้ามาทีหลัง

๖๔. จัตตาริสสยะ
เรื่องทรงอนุญาตให้บอกนิสสัย ๔ อย่าง

ต่อมา พึงบอกเวลา[๑] บอกเดือน บอกวัน บอกจำนวนสงฆ์ผู้ร่วมสังฆกรรม และบอกนิสสัย ๔

๖๕. จัตตาริอกรณียะ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้บอกอกรณียกิจ ๔ อย่าง

ภิกษุสงฆ์บวชให้ภิกษุรูปหนึ่งแล้วปล่อยให้อยู่คนเดียว ภิกษุรูปนั้นเดินอยู่ตามลำพัง ระหว่างทางพบอดีตภรรยา เมื่อนางทราบว่าอดีตสามีบวชเป็นภิกษุ จึงชวนให้เสพเมถุน ภิกษุนั้นเสพเมถุน พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้บรรพชาอุปสมบทแล้วมีภิกษุอยู่เป็นเพื่อน ให้บอกอกรณียกิจคือกิจที่ภิกษุไม่พึงกระทำตลอดชีวิต ๔ ประการ ได้แก่

๑. ภิกษุไม่พึงเสพเมถุนธรรมโดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุใดเสพเมถุน ย่อมไม่เป็นสมณะเชื้อสายศากยบุตร เปรียบเหมือนคนถูกตัดศีรษะ ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้โดยการต่อศีรษะเข้ากับร่างกาย

๒. ภิกษุไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้โดยคิดจะลักเอา โดยที่สุดแม้เพียงหญ้าเส้นเดียว ภิกษุใดถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้มีราคา ๑ บาท ควรแก่ ๑ บาทหรือเกินกว่า ๑ บาท ย่อมไม่เป็นสมณะเชื้อสายศากยบุตร เปรียบเหมือนใบไม้เหลืองหลุดจากขั้วไม่อาจเป็นของเขียวสดอีกต่อไป

๓. ภิกษุไม่พึงจงใจฆ่าสัตว์กระทั่งมดดำมดแดง ภิกษุใดจงใจฆ่าสัตว์โดยที่สุดกระทั่งทำครรภ์ให้ตกไป ย่อมไม่เป็นสมณะเชื้อสายศากยบุตร เปรียบเหมือนแผ่นศิลาหนาแตกออก ๒ เสี่ยง จะประสานให้สนิทเป็นแผ่นเดียวกันอีกไม่ได้

---

[๑] การบอกเวลาในสมัยนั้นคือการวัดเงาแดด

๔. ภิกษุไม่พึงอวดอุตตริมนุสสธรรมโดยพูดว่า ยินดีในเรือนว่าง ภิกษุใดมีความปรารถนาชั่ว ถูกความอยากครอบงำ อวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีจริง ไม่เป็นจริง คือ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรคและผล ย่อมไม่เป็นสมณะเชื้อสายศากยบุตร เปรียบเหมือนต้นตาลยอดด้วนที่ไม่อาจงอกได้อีกต่อไป

๖๖. อาปัตติอทัสสนอุกขิตตวัตถุ
เรื่องทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ

ภิกษุรูปหนึ่งถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ สึกแล้วกลับมาขอบวชใหม่ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงวิธีปฏิบัติไว้ดังนี้

ภิกษุพึงถามผู้นั้นว่า เห็นอาบัตินั้นหรือไม่ ถ้าเขาตอบว่า เห็น ก็พึงให้บรรพชา ถ้าเขาตอบว่า ไม่เห็น ก็ไม่พึงให้บรรพชา ครั้นแล้วพึงถามอีกว่า เห็นอาบัตินั้นหรือไม่ ถ้าเขาตอบว่า เห็น ก็พึงให้อุปสมบท ถ้าเขาตอบว่า ไม่เห็น ก็ไม่พึงให้อุปสมบท

ครั้นแล้วพึงถามอีกว่าเห็นอาบัตินั้นหรือไม่ ถ้าเขาตอบว่า เห็น ก็พึงเรียกเข้าหมู่ ถ้าเขาตอบว่า ไม่เห็น ก็ไม่พึงเรียกเข้าหมู่ ครั้นแล้วพึงถามอีกว่า เห็นอาบัตินั้นหรือไม่ ถ้าเขาตอบวาเห็น ก็เป็นเรื่องที่ดี ถ้าไม่เห็น เมื่อไม่ได้ความสามัคคี พึงลงอุกเขปนียกรรมอีก เมื่อไม่ได้ความสามัคคี ไม่ต้องอาบัติเพราะกินร่วมกันและอยู่ร่วมกัน

อีกเรื่องหนึ่ง คือ ภิกษุถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ สึกแล้วกลับมาขอบวชใหม่ พึงถามเขาว่า จักทำคืนอาบัตินั้นหรือไม่ ถ้าเขาตอบว่า จักทำคืน ก็พึงให้บรรพชา ถ้าเขาตอบว่า จักไม่ทำคืน ก็ไม่พึงให้บรรพชา

ครั้นแล้วพึงถามอีกว่า จักทำคืนอาบัตินั้นหรือไม่ ถ้าเขาตอบว่า จักทำคืน ก็พึงให้อุปสมบท ถ้าเขาตอบว่า จักไม่ทำคืน ก็ไม่พึงให้อุปสมบท ครั้นแล้ว พึงถามอีกว่า จักทำคืนอาบัตินั้นหรือถ้าเขาตอบว่า จักทำคืน พึงเรียกเข้าหมู่ ถ้าเขาตอบว่า จักไม่ทำคืน ก็ไม่พึงเรียกเข้าหมู่

ครั้นแล้ว พึงกล่าวว่า จงทำคืนอาบัตินั้น ถ้าเขาทำคืนก็เป็นเรื่องที่ดี ถ้าไม่ทำคืน เมื่อได้ความสามัคคี พึงลงอุกเขปนียกรรมอีก เมื่อไม่ได้ความสามัคคี ไม่ต้องอาบัติเพราะกินร่วมกันและอยู่ร่วมกัน

๒. อุโปสถขันธกะ

ตอนว่าด้วยอุโบสถ

๖๘. สันนิปาตานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์ประชุมกัน

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ ในวัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปักษ์ ประชาชนผู้มีความเลื่อมใสเข้าไปหาเจ้าลัทธิเหล่าอื่นผู้ประชุมกันกล่าวธรรม

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารประทับอยู่ในที่ส่วนพระองค์ ทรงดำริว่า แม้ภิกษุสงฆ์ก็พึงประชุมกัน จึงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลขอพระวโรกาส ให้ทรงอนุญาตภิกษุสงฆ์ประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปักษ์ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปักษ์ เมื่อภิกษุสงฆ์ประชุมกันนั่งนิ่ง ประชาชนเข้าไปเพื่อฟังธรรมดำหนิว่า ประชุมนั่งนิ่งเหมือนสุกรใบ้ ประชุมกันแล้วก็ควรกล่าวธรรม จึงทรงอนุญาตให้ประชุมกันกล่าวธรรมในวัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปักษ์

๖๙. ปาติโมกขุทเทสานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในที่ส่วนพระองค์ มีพระดำริจะทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้เป็นปาติโมกขุทเทส และเป็นอุโบสถกรรมสำหรับภิกษุสงฆ์ เวลาเย็น เสด็จออกจากที่ประทับ ทรงแสดงธรรมีกถาได้ทรงรับสั่งเรื่องนั้น จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์โดยให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา*

ทรงห้ามสวดพระปาติโมกข์ทุกวัน

พวกภิกษุทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้สวดพระปาติโมกข์ในวันอุโบสถ จึงสวดพระปาติโมกข์ทุกวัน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่ฟังสวดพระปาติโมกข์ทุกวัน รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้สวดพระปาติโมกข์ในวันอุโบสถ

---

* วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๔/๒๐๙

เมื่อพวกภิกษุทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้สวดพระปาติโมกข์ในวันอุโบสถ จึงสวดพระปาติโมกข์ ๓ ครั้ง คือ ในวัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปักษ์

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวดพระปาติโมกข์ปักษ์ละ ๓ ครั้ง รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้สวดพระปาติโมกข์ปักษ์ละ ๑ ครั้ง คือ ในวัน ๑๔ ค่ำหรือวัน ๑๕ ค่ำ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวดพระปาติโมกข์เฉพาะบริษัทของตน รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้สวดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุบริษัทผู้พร้อมเพรียงกัน และท้ายที่สุดทรงอนุญาตความพร้อมเพรียงมีกำหนดภายในอาวาสแห่งเดียวเท่านั้น

๗๐. มหากัปปินวัตถุ
เรื่องพระมหากัปปินะผู้เป็นพระอรหันต์ต้องทำอุโบสถ

พระมหากัปปินะหลีกเร้นอยู่ในที่ส่วนตน ณ มัททกุจฉิมิคทายวัน เขตกรุงราชคฤห์ คิดว่าควรไปทำอุโบสถสังฆกรรมหรือไม่ เพราะตนเป็นผู้บริสุทธิ์อย่างยิ่ง พระผู้มีพระภาคทรงทราบความคิดของท่าน จึงเสด็จจากภูเขาคิชฌกูฏมาปรากฏต่อหน้า เมื่อพระมหากัปปินะถวายอภิวาทแล้วนั่งเฝ้า ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคทรงปรารภความดำริของพระเถระแล้วตรัสว่า ถ้าพระอรหันต์จักไม่สักการะไม่เคารพนับถืออุโบสถ ใครจักทำหน้าที่นั้น พระมหากัปปินะต้องไปทำอุโบสถ ต้องไปทำสังฆกรรม

๗๑. สีมานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สมมุติสีมา

พวกภิกษุทราบว่า มีพระพุทธบัญญัติให้ภิกษุมีความพร้อมเพรียงในอาวาสแห่งเดียว แต่ไม่ทราบเขตกำหนด พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้สมมุติสีมา(เขตที่กำหนด) โดยในเบื้องต้นพึงทักนิมิต[๑] นิมิต มี ๘ ชนิด คือ

๑. ปัพพตนิมิต (นิมิตคือภูเขา)
๒. ปาสาณนิมิต (นิมิตคือแผ่นหิน)
๓. วนนิมิต (นิมิตคือป่า)
๔. รุกขนิมิต (นิมิตคือต้นไม้)

---

[๑] **นิมิต** ได้แก่ เครื่องหมาย สัญลักษณ์ ขอบเขต

๕. มัคคนิมิต (นิมิตคือหนทาง) ๖. วัมมิกนิมิต (นิมิตคือจอมปลวก)
๗. นทีนิมิต (นิมิตคือแม่น้ำ) ๘. อุทกนิมิต (นิมิตคือน้ำ)

พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๑]

ทรงห้ามสมมุติสีมาใหญ่เกิน ๖ โยชน์

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบว่า มีพระพุทธบัญญัติให้สมมุติสีมา จึงสมมุติสีมาใหญ่เกิน ๔ โยชน์บ้าง ๕ โยชน์บ้าง ๖ โยชน์บ้าง พวกภิกษุผู้มาทำอุโบสถ บางพวกมาถึงขณะที่กำลังสวดพระปาติโมกข์ บางพวกมาถึงเมื่อสวดพระปาติโมกข์จบ บางพวกกำลังรอนแรมระหว่างทาง จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสมมุติสีมาใหญ่เกิน ๔ - ๖ โยชน์ รูปใดสมมุติ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้สมมุติสีมาได้ประมาณ ๓ โยชน์เป็นอย่างมาก

ทรงห้ามสมมุติสีมาคร่อมแม่น้ำ

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สมมุติสีมาคร่อมแม่น้ำ(นทีปารสีมา) พวกภิกษุผู้มาทำอุโบสถถูกน้ำพัดไปบ้าง บาตรและจีวรถูกน้ำพัดไปบ้าง จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสมมุติสีมาคร่อมแม่น้ำ รูปใดสมมุติ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้สมมุติสีมาคร่อมแม่น้ำ เฉพาะที่มีเรือจอดประจำหรือมีสะพานถาวร

๗๒. อุโปสถาคารกถา
เรื่องทรงอนุญาตให้สงฆ์มีโรงอุโบสถ

พวกภิกษุสวดพระปาติโมกข์ตามบริเวณวิหารโดยไม่กำหนดสถานที่ พวกภิกษุอาคันตุกะจึงไม่ทราบสถานที่ที่สงฆ์ทำอุโบสถ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวดพระปาติโมกข์ตามบริเวณวิหารโดยไม่กำหนดสถานที่ รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้สมมุติวิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้นหรือถ้ำ ที่สงฆ์ต้องการให้เป็นโรงอุโบสถแล้วทำอุโบสถโดยให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๒]

---

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๙/๒๑๖
[๒] วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔๑/๒๑๗

ทรงห้ามสมมุติโรงอุโบสถ ๒ แห่งในอาวาสเดียวกัน

ลงฆ์สมมุติโรงอุโบสถ ๒ แห่ง ณ อาวาสหนึ่ง พวกภิกษุประชุมกันในโรงอุโบสถด้วยเข้าใจว่าสงฆ์จักทำอุโบสถในที่นั้น ๆ จึงทรงบัญญัติว่า ในอาวาสแห่งหนึ่ง ภิกษุไม่พึงสมมุติโรงอุโบสถ ๒ แห่ง ภิกษุใดสมมุติ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ถอนอุโบสถแห่งหนึ่งแล้วทำอุโบสถในที่แห่งเดียวกัน โดยให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศถอนโรงอุโบสถด้วยญัตติกรรมวาจา[๔]

๗๓. อุโปสถปมุขานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สมมุติพื้นที่หน้าโรงอุโบสถ

เมื่อสงฆ์สมมุติโรงอุโบสถเล็กเกินไป ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ในวันอุโบสถ ภิกษุประชุมกันเป็นจำนวนมาก ต้องนั่งฟังพระปาติโมกข์ในบริเวณที่ไม่ได้สมมุติ เมื่อพวกภิกษุทำอุโบสถแล้วยังไม่แน่ใจว่าได้ทำอุโบสถ เพราะนั่งฟังพระปาติโมกข์ในพื้นที่ที่ไม่ได้สมมุติอุโบสถ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุจะนั่งในพื้นที่ที่สมมุติแล้วหรือยังไม่ได้สมมุติก็ตามฟังพระปาติโมกข์ ย่อมได้ชื่อว่าทำอุโบสถ และทรงอนุญาตให้สงฆ์สมมุติพื้นที่ด้านหน้าโรงอุโบสถให้กว้างออกไปตามที่ปรารถนา นอกจากนี้ ยังทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระไปที่ประชุมก่อน ในวันอุโบสถ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุในอาวาสอื่นทำอุโบสถร่วมกันได้

สมัยนั้น ในกรุงราชคฤห์ อาวาสหลายแห่งมีสีมาร่วมกัน[๕] เมื่อพวกภิกษุในอาวาสเหล่านั้นวิวาทกัน ต่างปรารถนาจะให้สงฆ์ทำอุโบสถในอาวาสของตน ๆ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุเหล่านั้นทุกรูปต้องประชุมกันทำอุโบสถในที่เดียวกัน หรือภิกษุผู้เถระอยู่ใน

---

[๔] คำว่า **"สมมุติ"** ในที่นี้ หมายถึง การตกลงหรือรับรู้ร่วมกัน

[๕] วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๑/๒๑๘.

[๕] มหาวิหาร ๑๘ แห่งในกรุงราชคฤห์ พระสารีบุตรผูกสีมาไว้ในที่เดียวกัน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๔๓/๑๒๒) รวบรวมชื่อมหาวิหาร ๑๘ แห่งในอาคตสถาน ได้แก่ (๑) เวฬุวัน (๒) ตโปทาราม (๓) ชีวกัมพวัน (๔) ปิลินทคาม (อาราม์กคาม) (๕) อัมพกวินทวิหาร (๖) ทักขิณาคิริมหาวิหาร (๗) คิชฌกาวสถาราม (๘) ปาวาริกัมพวัน (๙) มัททกุจฉิมฤคทายวัน (๑๐) อินทสาลคูหา (๑๑) โคตมนิโครธ (๑๒) ปิปผลิคูหา (๑๓) ถ้ำกาฬสิลา (๑๔) ถ้ำสัตตบรรณ (๑๕) ภูเขาคิชฌกูฏ (๑๖) เงื้อมเขาสัปปโสณฑิ (๑๗) ซอกภูเขาโคตมกะ (๑๘) ซอกภูเขาดินทุกะ

อาวาสใด ก็ต้องประชุมกันทำอุโบสถในอาวาสนั้น สงฆ์ไม่พึงแบ่งพวกกันทำอุโบสถ ภิกษุสงฆ์หมู่ใดทำ ต้องอาปัตติทุกกฏ

๗๔. อวิปปวาสสีมานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้มีแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร

พระมหากัสสปะเดินทางจากอันธกวินทวิหารไปยังกรุงราชคฤห์เพื่อทำอุโบสถ ระหว่างทางขณะกำลังข้ามแม่น้ำ ท่านถูกน้ำพัดไปหน่อยหนึ่ง จีวรเปียก จึงทรงบัญญัติว่า สมานสังวาสสีมามีอุโบสถเดียวกันแห่งใดที่สงฆ์สมมุติแล้ว สงฆ์จงสมมุติสีมานั้นให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรได้ โดยให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ--ทุติยกรรมวาจา[๑]

เมื่อพวกภิกษุทราบว่ามีพระพุทธบัญญัติให้สมมุติแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร ได้เก็บจีวรไว้ในละแวกหมู่บ้าน จีวรเหล่านั้นสูญหายบ้าง ถูกไฟไหม้บ้าง หนูกัดบ้าง ภิกษุเหล่านั้นมีจีวรเก่า จึงทรงบัญญัติว่า สมานสังวาสสีมามีอุโบสถเดียวกันแห่งใดที่สงฆ์สมมุติแล้ว สงฆ์สมมุติสีมานั้นให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร เว้นหมู่บ้านและอุปจารแห่งหมู่บ้าน โดยให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๒]

๗๕. สีมาสมูหนนา
พระพุทธานุญาตให้สงฆ์ประกาศถอนสีมา

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่า ภิกษุสงฆ์เมื่อจะสมมุติสีมา พึงสมมุติสมานสังวาสสีมาก่อน พึงสมมุติแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรในภายหลัง เมื่อจะถอนสีมา พึงถอนแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรก่อน พึงถอนสมานสังวาสสีมาในภายหลัง โดยให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๓]

---

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔๓/๒๒๑

[๒] วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔๔/๒๒๓

[๓] วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔๕/๒๒๔

๗๖. คามสีมาทิ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สมมุติคามสีมาเป็นต้น

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่า เมื่อสีมาที่สงฆ์ยังไม่ได้สมมุติ ยังไม่ได้กำหนดเขต ภิกษุสงฆ์อยู่อาศัยหมู่บ้านหรือนิคมใด เขตของหมู่บ้านหรือของนิคมนั้นจัดว่าเป็นคามสีมาบ้าง เป็นนิคมสีมาบ้าง สีมานั้นในหมู่บ้านหรือนิคมทั้ง ๒ แห่งนั้นก็จัดว่าเป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน ถ้าในป่าที่ไม่มีหมู่บ้านชั่ว ๗ อัพภันตรโดยรอบ สีมาในป่านั้นจัดเป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน

ทรงห้ามสมมุติสีมาคาบเกี่ยวกันเป็นต้น

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สมมุติสีมาคาบเกี่ยวสีมา จึงทรงบัญญัติว่า สีมาที่ภิกษุเหล่าใดสมมุติไว้ก่อนแล้ว การสมมุติสีมาของภิกษุเหล่านั้นเป็นกรรมที่ถูกต้อง สีมาที่ภิกษุเหล่าใดสมมุติในภายหลัง การสมมุติสีมาของภิกษุเหล่านั้นไม่ถูกต้อง ไม่ทรงอนุญาตสมมุติสีมาคาบเกี่ยวกัน ภิกษุสงฆ์หมู่ใดสมมุติสีมาคาบเกี่ยวกัน ต้องอาบัติทุกกฏ นอกจากนี้ ทรงบัญญัติว่า สีมาที่ภิกษุเหล่าใดสมมุติไว้ก่อนแล้ว การสมมุติสีมาของภิกษุเหล่านั้นเป็นกรรมที่ถูกต้อง สีมาที่ภิกษุเหล่าใดสมมุติในภายหลัง การสมมุติสีมาของภิกษุเหล่านั้นไม่ถูกต้อง ไม่ทรงอนุญาตสมมุติสีมาทับสีมา ภิกษุสงฆ์หมู่ใดสมมุติสีมาทับสีมา ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์สมมุติสีมาเว้นช่องว่างในระหว่างสีมาแล้วจึงสมมุติสีมา

๗๗. อุโปสถเภทาทิ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้มีวันอุโบสถเป็นต้น

พวกภิกษุสนทนากันถึงวันอุโบสถ จึงทรงบัญญัติว่า วันอุโบสถมี ๒ วัน คือ วัน ๑๔ ค่ำ และวัน ๑๕ ค่ำ นอกจากนี้ ทรงบัญญัติว่า การทำอุโบสถมี ๔ อย่าง ได้แก่

๑. การทำอุโบสถที่แบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม
๒. การทำอุโบสถที่พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม
๓. การทำอุโบสถที่แบ่งพวกโดยชอบธรรม
๔. การทำอุโบสถที่พร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม

ในอุโบสถ ๔ อย่าง ทรงอนุญาตการทำอุโบสถที่พร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม

๗๘. สังขิตตปาติโมกขุทเทสาทิ ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์โดยย่อเป็นต้น

พวกภิกษุมีความสงสัยการสวดพระปาติโมกข์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า การสวดพระปาติโมกข์มี ๕ วิธี ได้แก่

๑. สวดนิทานแล้วประกาศอุทเทสที่เหลือ
๒. สวดนิทาน ปาราชิก ๔ และอุทเทสที่เหลือ
๓. สวดนิทาน ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ และอุทเทสที่เหลือ
๔. สวดนิทาน ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ แล้วประกาศอุทเทสที่เหลือ
๕. สวดพระปาติโมกข์โดยพิสดาร

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ทรงมีพระบัญญัติเพิ่มเติมว่า ภิกษุไม่พึงสวดพระปาติโมกข์โดยย่อ ภิกษุใดสวดโดยย่อ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้สวดพระปาติโมกข์โดยย่อในคราวมีอันตราย

ทรงอนุญาตให้สวดพระปาติโมกข์โดยย่อ เมื่อมีอันตราย ๑๐ ประการ

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สวดพระปาติโมกข์โดยยอเมื่อไม่มีอันตราย จึงทรงบัญญัติว่า เมื่อไม่มีอันตราย ภิกษุไม่พึงสวดพระปาติโมกข์โดยย่อ ภิกษุใดสวดพระปาติโมกข์โดยย่อ ต้องอาบัติทุกกฏ การสวดพระปาติโมกข์โดยย่อ เมื่อมีอันตราย ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. พระราชาเสด็จมา
๒. โจรมาปล้น
๓. ไฟไหม้
๔. น้ำหลากมา
๕. คนมามาก
๖. ผีเข้าสิงภิกษุ
๗. สัตว์ร้ายเข้ามา
๘. งูเลื้อยเข้ามา
๙. ภิกษุจะถึงแก่ชีวิต[๑]
๑๐. มีอันตรายแก่พรหมจรรย์[๒]

---

[๑] ภิกษุอาพาธ จะมรณภาพ หรือคนคู่เวรประสงค์จะฆ่าจึงจับภิกษุนั้น (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๕๐/๑๓๑)

[๒] คนทั้งหลายประสงค์จะให้ภิกษุรูปเดียวหรือหลายรูปสึก จึงจับภิกษุเหล่านั้นไว้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๕๐/๑๓๑)

นอกจากนี้ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่ได้รับอาราธนาไม่พึงแสดงธรรมในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฎ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระแสดงธรรมเองหรือให้อาราธนาภิกษุอื่นแสดง

๗๙. วินยปุจฉนกถา
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งถามพระวินัย

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่ได้รับแต่งตั้ง ถามพระวินัยในท่ามกลางสงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุยังไม่ได้รับแต่งตั้ง ไม่พึงถามพระวินัยในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดถาม ต้องอาบัติทุกกฎ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งถามพระวินัยได้ในท่ามกลางสงฆ์ ในการแต่งตั้งนั้น พึงแต่งตั้งตนเองหรือภิกษุรูปหนึ่งแต่งตั้งภิกษุอีกรูปหนึ่งก็ได้ โดยให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา*

๘๐. วินยวิสัชชนากถา
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งวิสัชนาพระวินัย

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่ได้รับการแต่งตั้ง วิสัชนาพระวินัยในท่ามกลางสงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ไม่ได้รับการแต่งตั้ง ไม่พึงวิสัชนาพระวินัยในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดวิสัชนาต้องอาบัติทุกกฎ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้ง วิสัชนาพระวินัยในท่ามกลางสงฆ์

๘๑. โจทนากถา
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุขอโอกาสก่อนโจท

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์โจทภิกษุผู้ยังไม่ให้โอกาสด้วยอาบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงโจทภิกษุผู้ยังไม่ได้ให้โอกาสด้วยอาบัติ รูปใดโจท ต้องอาบัติทุกกฎ ทรงอนุญาตให้ขอโอกาสก่อนจึงโจทด้วยอาบัติ ทรงอนุญาตว่า แม้เมื่อขอโอกาสแล้วให้พิจารณาดูบุคคลก่อนจึงโจทด้วยอาบัติ และท้ายที่สุด ทรงบัญญัติว่า ไม่พึงขอโอกาสในเรื่องที่ไม่เป็นเรื่อง ไม่มีเหตุอันควรต่อภิกษุผู้บริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติ รูปใดขอ ต้องอาบัติทุกกฎ ทรงอนุญาตให้พิจารณาบุคคลก่อนจึงขอโอกาส

---

* วิ.ม. (ไทย) ๘/๑๕๑/๒๓๑

๘๒. อธัมมกัมมปฏิกโกสนาทิ
ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุคัดค้านแล้วทำกรรมที่ไม่ชอบธรรมเป็นต้น

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำสังฆกรรมที่ไม่ชอบธรรมในท่ามกลางสงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงทำกรรมที่ไม่ชอบธรรมในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้คัดค้านในเมื่อภิกษุทำกรรมที่ไม่ชอบธรรม เมื่อภิกษุผู้มีศีล มีความประพฤติดีงามคัดค้านพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ผู้ทำกรรมที่ไม่ชอบธรรม ถูกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์คุกคามขู่จะฆ่า จึงทรงอนุญาตให้แสดงความเห็น ทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๔ - ๕ รูปคัดค้าน ให้ภิกษุ ๒ - ๓ รูปแสดงความเห็น ให้ภิกษุรูปเดียวอธิษฐานว่า ไม่เห็นด้วยกับกรรมนั้น ทรงบัญญัติว่า เมื่อภิกษุสวดพระปาติโมกข์ ไม่พึงจงใจสวดไม่ให้ได้ยิน รูปใดจงใจสวดไม่ให้ได้ยิน ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามภิกษุสวดพระปาติโมกข์เสียงเครือเป็นต้น

พระอุทายีสวดพระปาติโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์ มีเสียงดุจกา จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้สวดพระปาติโมกข์ ต้องสวดให้ได้ยินชัดเจน เมื่อพยายามแล้ว ไม่ต้องอาบัติ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวดพระปาติโมกข์ในบริษัทที่มีคฤหัสถ์อยู่ด้วย รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่ได้รับอาราธนา ไม่พึงสวดพระปาติโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตการสวดพระปาติโมกข์ให้เป็นหน้าที่ของภิกษุผู้เถระ

๘๓. ปาติโมกขุทเทสกอัชเฌสนาทิ
ว่าด้วยทรงมอบการสวดพระปาติโมกข์ให้เป็นหน้าที่ของภิกษุผู้ฉลาด

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่า ในภิกษุเหล่านั้น รูปใดเป็นผู้ฉลาดสามารถ ทรงอนุญาตการสวดพระปาติโมกข์ให้เป็นหน้าที่ของภิกษุรูปนั้น ในกรณีที่ไม่มีภิกษุเถระผู้ฉลาดที่สวดพระปาติโมกข์ได้ ภิกษุทั้งหลายในอาวาสนั้นๆ พึงส่งภิกษุรูปหนึ่งไปยังอาวาสใกล้เคียงที่พอจะกลับมาทันในวันนั้น ด้วยสั่งให้ไปเรียนพระปาติโมกข์โดยย่อหรือโดยพิสดารมา โดยทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระมอบหมายให้ภิกษุผู้นวกะไป เมื่อพวกภิกษุผู้นวกะได้รับมอบหมายไม่ยอมไป จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่อาพาธที่ภิกษุผู้เถระมอบหมายแล้วจะไม่ไปไม่ได้ รูปใดไม่ไป ต้องอาบัติทุกกฏ

๘๔. ปักขคณนาทิอุคคหณานุชานนา
พระพุทธานุญาตให้ภิกษุเรียนวิธีนับปักษ์เป็นต้น

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เมืองโจทนาวัตถุแล้วเสด็จกลับมายังกรุงราชคฤห์ ชาวบ้านถามภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตว่าวันนี้กี่ค่ำ เมื่อพวกภิกษุไม่รู้ จึงตำหนิว่า แม้เพียงการนับปักษ์ยังไม่รู้ จะรู้ความดีอย่างอื่นได้หรือ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้เรียนวิธีนับปักษ์

นอกจากนั้น ในวันอุโบสถ ทรงอนุญาตให้นับภิกษุ เมื่อพวกภิกษุไม่รู้ว่า จะนับภิกษุเมื่อใด จึงทรงบัญญัติว่า ในวันอุโบสถ ทรงอนุญาตให้นับภิกษุด้วยการเรียกชื่อหรือให้จับสลาก ในวันอุโบสถ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระประกาศวันอุโบสถแต่เช้าตรู่ และท้ายที่สุด เพื่อเป็นการเตือนความทรงจำ จึงทรงอนุญาตให้ประกาศวันอุโบสถได้แม้ในเวลาภัตกาล แม้เวลาภัตกาล ท่านยังนึกไม่ได้ จึงทรงอนุญาตให้ประกาศวันอุโบสถในเวลาที่นึกขึ้นได้

๘๕. ปุพพกรณานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุทำบุพพกรณ์ในวันอุโบสถ

ณ อาวาสแห่งหนึ่ง อุโบสถกรุงรัง เมื่อภิกษุอาคันตุกะตำหนิ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้กวาดโรงอุโบสถ โดยทรงอนุญาตภิกษุผู้เถระ(พระมีพรรษามาก) ใช้ภิกษุผู้นวกะ(พระบวชใหม่) ให้กวาด ภิกษุผู้นวกะที่ภิกษุผู้เถระใช้ไม่ยอมกวาด จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ไม่อาพาธเมื่อภิกษุผู้เถระใช้ จะไม่กวาดไม่ได้ รูปใดไม่กวาด ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตภิกษุผู้เถระใช้ภิกษุผู้นวกะปูอาสนะ และจุดประทีปในโรงอุโบสถ ภิกษุผู้ไม่อาพาธที่ภิกษุผู้เป็นเถระใช้ จะไม่ทำไม่ได้ รูปใดไม่ทำ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้จัดตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ไว้ โดยทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นเถระใช้ภิกษุผู้นวกะ และท้ายที่สุด เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปด้วยความเรียบร้อย พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเพิ่มเติมว่า ภิกษุไม่อาพาธที่ภิกษุผู้เป็นเถระใช้จะไม่จัดตั้งไม่ได้ รูปใดไม่จัดตั้ง ต้องอาบัติทุกกฏ

๘๖. ทิสังคมิกาทิวัตถุ
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุไปสู่ทิศเป็นต้น

ภิกษุหลายรูปผู้โง่เขลาบอกลาพระอุปัชฌาย์อาจารย์หลีกไปยังทิศต่างๆ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า พระอุปัชฌาย์อาจารย์พึงถามภิกษุเหล่านั้นว่า จะไปที่ไหน ไปกับใคร

ถ้าภิกษุเหล่านั้นอ้างถึงภิกษุอื่นๆ ผู้โง่เขลากว่าตน พระอุปัชฌาย์อาจารย์ไม่พึงอนุญาต ถ้าอนุญาต ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้โง่เขลา พระอุปัชฌาย์อาจารย์ไม่อนุญาต ยังขืนไป ต้องอาบัติทุกกฏ

พระพุทธานุญาตให้สงเคราะห์ภิกษุพหูสูต

ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ภิกษุหลายรูป ไม่รู้จักอุโบสถหรือวิธีทำอุโบสถ การสวดหรือวิธีสวดพระปาติโมกข์ ต่อมา มีภิกษุพหูสูตผู้เชี่ยวชาญปริยัติ ทรงพระธรรมวินัย ทรงมาติกา เป็นบัณฑิต มีความละอายใฝ่ศึกษา มายังอาวาสนั้น ภิกษุเหล่านั้นพึงสงเคราะห์และอนุเคราะห์ภิกษุพหูสูตรูปนั้น ถ้าไม่สงเคราะห์ไม่อนุเคราะห์ ต้องอาบัติทุกกฏ

ในวันอุโบสถ ไม่มีใครรู้อุโบสถหรือวิธีทำอุโบสถ พึงส่งภิกษุรูปหนึ่งให้ไปเรียนพระปาติโมกข์โดยย่อหรือโดยพิสดารในอาวาสใกล้เคียง โดยรีบกลับมาให้ทันในวันนั้น ถ้าทำได้อย่างนั้นก็เป็นเรื่องที่ดี ถ้าทำไม่ได้ ภิกษุทุกรูปพึงไปยังอาวาสนั้น ถ้าไม่ไป ต้องอาบัติทุกกฏ หรือส่งให้ไปเรียนแล้วกลับมาภายใน ๗ วัน ถ้าทำไม่ได้อย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นไม่พึงจำพรรษาอยู่ในอาวาสนั้น ถ้าอยู่จำพรรษา ต้องอาบัติทุกกฏ

๘๗. ปาริสุทธิทานกถา
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิ

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ภิกษุประชุมกันทำอุโบสถ พวกภิกษุกราบทูลว่า มีภิกษุอาพาธรูปหนึ่งไปไม่ได้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิ โดยห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหย่งประนมมือ กล่าวคำมอบปาริสุทธิ ภิกษุผู้มอบปาริสุทธิพึงบอกให้ภิกษุผู้นำปาริสุทธิรู้ด้วยกาย วาจา หรือด้วยกายและวาจา ถ้ามอบปาริสุทธิไม่ได้ ภิกษุพึงใช้เตียงหรือตั่งหามภิกษุอาพาธไปในท่ามกลางสงฆ์แล้วทำอุโบสถ

ถ้าภิกษุผู้พยาบาลภิกษุอาพาธเห็นว่า หากจะย้ายภิกษุอาพาธไป อาพาธจะกำเริบหนัก หรือภิกษุอาพาธอาจถึงมรณภาพ จึงไม่ย้าย สงฆ์พึงไปทำอุโบสถในสำนักของภิกษุอาพาธรูปนั้น แต่ไม่พึงแบ่งพวกกันทำอุโบสถ ถ้าแบ่งพวกกัน ต้องอาบัติทุกกฏ

๘๘. ฉันททานกถา
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบฉันทะ

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ภิกษุประชุมกันทำสังฆกรรม พวกภิกษุกราบทูลว่า มีภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ไปไม่ได้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบฉันทะ การมอบฉันทะเหมือนกับการมอบปาริสุทธิ เมื่อภิกษุอาพาธมอบฉันทะ ถ้าภิกษุผู้นำฉันทะเข้าที่ประชุม จงใจไม่บอกฉันทะเป็นอันนำไป แต่ภิกษุผู้นำฉันทะต้องอาบัติทุกกฏ ในวันอุโบสถ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้มอบปาริสุทธิ ให้มอบฉันทะด้วย เรื่องเหล่านั้นเป็นกิจที่สงฆ์พึงทำ

๘๙. ญาตกาทิคหณกถา
เรื่องทรงอนุญาตสำหรับภิกษุที่ถูกจับไว้ในวันอุโบสถ

ในวันอุโบสถวันหนึ่ง เมื่อหมู่ญาติได้จับภิกษุรูปหนึ่งไว้พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ถ้าในวันอุโบสถ หมู่ญาติได้จับภิกษุไว้ ภิกษุพึงบอกหมู่ญาตินั้นให้ปล่อยภิกษุรูปนั้นไว้ครู่หนึ่ง จนกว่าภิกษุนั้นจะทำอุโบสถเสร็จ ถ้าทำไม่ได้ พึงบอกหมู่ญาติให้รอจนกว่าภิกษุรูปนั้นจะมอบปาริสุทธิ ถ้าทำไม่ได้ พึงบอกหมู่ญาติให้พาภิกษุรูปนั้นไปอยู่นอกสีมาจนกว่าสงฆ์จะทำอุโบสถเสร็จ ถ้าทำไม่ได้ สงฆ์ไม่พึงแบ่งพวกกันทำอุโบสถ ถ้าแบ่งพวกกัน ต้องอาบัติทุกกฏ ในวันอุโบสถ พระราชาทรงจับภิกษุไว้ พวกโจรจับภิกษุไว้ พวกนักเลงจับภิกษุไว้ พวกภิกษุที่เป็นศัตรูกันจับภิกษุไว้ (สงฆ์พึงปฏิบัติเหมือนกับภิกษุที่ถูกหมู่ญาติจับไว้)

๙๐. อุมมัตตกสมมุติ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์สมมุติแก่ภิกษุวิกลจริต

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ภิกษุประชุมกัน สงฆ์มีกิจต้องทำ พวกภิกษุกราบทูลว่า มีภิกษุวิกลจริตซื่อคัดคะไปไม่ได้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ภิกษุวิกลจริตมี ๒ ประเภท ได้แก่ (๑) ภิกษุวิกลจริต ผู้ระลึกอุโบสถสังฆกรรมได้ก็มี ผู้ระลึกไม่ได้ก็มี ระลึกไม่ได้เลยก็มี (๒) ภิกษุวิกลจริต ผู้มาทำอุโบสถสังฆกรรมก็มี ผู้ไม่มาก็มี ผู้ไม่มาเลยก็มี ทรงอนุญาตอุมมัตตกสมมุติแก่ภิกษุวิกลจริตทั้งสองประเภทนั้น โดยให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา*

---

* วิ.ม. (ไทย) ๔/๙๖๗/๒๔๑

๙๑. สังฆุโปสถาทิปเภท
ว่าด้วยสังฆอุโบสถเป็นต้น

ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ในวันอุโบสถ มีภิกษุอยู่ ๔ รูป ภิกษุเหล่านั้นรู้ว่า มีพระพุทธบัญญัติให้สงฆ์ทำอุโบสถได้ พวกตนมี ๔ รูป ไม่ทราบวิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๔ รูปทำอุโบสถสวดพระปาติโมกข์ได้

ทรงอนุญาตภิกษุ ๓ รูปทำปาริสุทธิอุโบสถ

เมื่อมีภิกษุอยู่ ๓ รูป ๒ รูป ภิกษุเหล่านั้นรู้ว่า มีพระพุทธบัญญัติให้สงฆ์ทำอุโบสถได้ พวกตนมี ๓ รูป มี ๒ รูป ไม่ทราบวิธีปฏิบัติ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๓ รูป ๒ รูปทำปาริสุทธิอุโบสถ

ทรงอนุญาตภิกษุ ๑ รูปทำอธิษฐานอุโบสถ

เมื่อมีภิกษุรูปเดียว ท่านรู้พระพุทธบัญญัตินั้น แต่ไม่รู้วิธีปฏิบัติ จึงทรงบัญญัติว่า ในอาวาสที่มีภิกษุรูปเดียว ในวันอุโบสถ เธอพึงกวาดโรงฉัน มณฑปหรือโคนต้นไม้ ตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ ปูอาสนะตามประทีป แล้วนั่งรอ ถ้ามีภิกษุเหล่าอื่นมา พึงทำอุโบสถพร้อมกับภิกษุเหล่านั้น ถ้าไม่มี พึงอธิษฐานว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ ถ้าไม่อธิษฐาน ต้องอาบัติทุกกฏ

กรณีที่ทรงห้ามนำปาริสุทธิ

ในอาวาสที่มีภิกษุ ๔ รูป ไม่พึงนำปาริสุทธิของภิกษุรูปหนึ่งมา ถ้าอีก ๓ รูปสวดพระปาติโมกข์ ต้องอาบัติทุกกฏ ในอาวาสที่มีภิกษุ ๓ รูป ไม่พึงนำปาริสุทธิของภิกษุรูปหนึ่งมา ถ้าอีก ๒ รูป นำปาริสุทธิอุโบสถมา ต้องอาบัติทุกกฏ ในอาวาสที่มีภิกษุ ๒ รูป ไม่พึงนำปาริสุทธิของภิกษุรูปหนึ่งมา ถ้าอีกรูปหนึ่งอธิษฐาน ต้องอาบัติทุกกฏ

๙๒. อาปัตติปฏิกัมมวิธิ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุแสดงอาบัติก่อนทำอุโบสถ

ภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติในวันอุโบสถ ท่านรู้ว่า มีพระพุทธบัญญัติไม่ให้ภิกษุผู้ต้องอาบัติทำอุโบสถ จึงไม่รู้วิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ในกรณีนั้น ภิกษุผู้ต้องอาบัติพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหย่ง ประนมมือแล้วแสดงอาบัติ

อีกกรณีหนึ่ง ในวันอุโบสถ ภิกษุไม่แน่ใจในอาบัติ เธอพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหย่ง ประนมมือกล่าวว่า ดนไม่แน่ใจในอาบัติชื่อนี้ เมื่อแน่ใจก็จักแสดงอาบัตินั้น แล้วทำอุโบสถ ฟังพระปาติโมกข์ แต่ต้องไม่ทำอันตรายต่ออุโบสถ

พระบัญญัติห้ามภิกษุแสดงสภาคาบัติ

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงอาบัติที่มีวัตถุเดียวกัน(สภาคาบัติ)* จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงแสดงสภาคาบัติ รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์รับการแสดงสภาคาบัติ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงรับการแสดงสภาคาบัติ รูปใดรับ ต้องอาบัติทุกกฏ

๙๓. อาปัตติอาวิกรณวิธิ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุเปิดเผยอาบัติ

สงฆ์กำลังสวดพระปาติโมกข์ ภิกษุรูปหนึ่งระลึกขึ้นได้ถึงอาบัติที่ตนต้อง ท่านรู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติไม่ให้ภิกษุผู้ต้องอาบัติทำอุโบสถ ตนต้องอาบัติ ไม่รู้วิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ต้องอาบัติแล้วระลึกขึ้นได้ พึงบอกภิกษุที่อยู่ใกล้กันให้รู้ว่า ตนต้องอาบัติ เมื่อลุกไปจากที่นั้นจักแสดงอาบัติ แล้วทำอุโบสถ ฟังพระปาติโมกข์ได้ แต่ต้องไม่ทำอันตรายต่ออุโบสถ

อีกกรณีหนึ่ง เมื่อสงฆ์กำลังสวดพระปาติโมกข์ ภิกษุไม่แน่ใจในอาบัติ เธอพึงบอกภิกษุที่อยู่ใกล้กันให้รู้ว่า ตนไม่แน่ใจในอาบัติชื่อนั้น เมื่อแน่ใจจักแสดงอาบัตินั้น แล้วทำอุโบสถ ฟังพระปาติโมกข์ได้ แต่ต้องไม่ทำอันตรายต่ออุโบสถ

๙๔. สภาคาปัตติปฏิกัมมวิธิ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุแสดงสภาคาบัติ

ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ในวันอุโบสถ เมื่อภิกษุทุกรูปต้องสภาคาบัติ พวกเธอรู้ว่า มีพระพุทธบัญญัติไม่ให้ภิกษุแสดงสภาคาบัติ ไม่ให้รับแสดงสภาคาบัติ พวกตนต้องสภาคาบัติ ไม่รู้วิธีปฏิบัติ จึงทรงบัญญัติว่า (ในกรณีนี้) ภิกษุเหล่านั้นพึงส่งภิกษุรูปหนึ่งไปยังอาวาสใกล้เคียงพอจะ

---

* เช่น ภิกษุ ๒ รูป ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันโภชนาหารในเวลาวิกาลเหมือนกัน อาบัติที่ภิกษุต้องเพราะความผิดอย่างเดียวกัน เรียกว่า สภาคาบัติ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๖๙/๑๔๐)

กลับมาทันในวันนั้นให้ไปแสดงอาบัติ แล้วแสดงอาบัติกับภิกษุรูปนั้น ถ้าทำได้ก็เป็นเรื่องที่ดี ถ้าทำไม่ได้ ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา แล้วทำอุโบสถ สวดพระปาติโมกข์ แต่ต้องไม่ทำอันตรายต่ออุโบสถเพราะเรื่องนั้น อีกกรณีหนึ่ง ในวันอุโบสถ สงฆ์ทั้งหมดไม่แน่ใจในสภาคาบัติ ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา แล้วทำอุโบสถ สวดพระปาติโมกข์ แต่ต้องไม่ทำอันตรายต่ออุโบสถเพราะเรื่องนั้น

อีกกรณีหนึ่ง สงฆ์เข้าอยู่จำพรรษาในอาวาสแห่งหนึ่ง ต้องสภาคาบัติ พวกภิกษุพึงส่งภิกษุรูปหนึ่งไปยังอาวาสใกล้เคียงพอจะกลับมาทันวันนั้นให้ไปแสดงอาบัติ แล้วแสดงอาบัติกับภิกษุรูปนั้น ถ้าทำได้ก็เป็นเรื่องที่ดี ถ้าทำไม่ได้ พึงส่งภิกษุรูปหนึ่งไป ๗ วันด้วยสั่งให้แสดงอาบัติกลับมาแล้วพวกตนจะแสดงอาบัติกับภิกษุรูปนั้น

พระพุทธานุญาตให้ภิกษุไม่ต้องแสดงอาบัติ

ณ อาวาสแห่งหนึ่ง สงฆ์ทั้งหมดต้องสภาคาบัติและไม่รู้ เมื่อภิกษุรูปอื่นผู้เป็นพหูสูต ชำนาญพระปริยัติ ทรงพระธรรมวินัยใฝ่ศึกษามายังอาวาสนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปหาภิกษุผู้เป็นพหูสูต แล้วถามว่า ภิกษุผู้ทำอย่างนั้น ต้องอาบัติอะไร เมื่อภิกษุผู้เป็นพหูสูตบอกให้รู้จึงกล่าวว่า มิใช่ตนผู้เดียวที่ต้องอาบัติ สงฆ์ในอาวาสนั้นต้องอาบัติเหมือนกันทั้งนั้น ภิกษุผู้เป็นพหูสูตจึงบอกให้ภิกษุนั้นแสดงอาบัติ เมื่อภิกษุนั้นแสดงอาบัติแล้วได้เข้าไปชี้แจงให้สงฆ์แสดงอาบัติ แต่สงฆ์ไม่ปรารถนาแสดงอาบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ถ้าสงฆ์ในอาวาสนั้นแสดงอาบัติตามคำของภิกษุนั้นก็เป็นเรื่องที่ดี ถ้าไม่แสดงอาบัติ ภิกษุนั้นก็ไม่พึงว่ากล่าวภิกษุอื่นๆ ที่ไม่ปรารถนาแสดงอาบัติ

๙๕. อนาปัตติปัณณรสกะ
ว่าด้วยการแบ่งพวกทำอุโบสถที่ไม่ต้องอาบัติ ๑๕ กรณี

ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ในวันอุโบสถ มีภิกษุหลายรูปแต่ไปประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่านั้นบ้าง ภิกษุเหล่านั้นไม่รู้ว่า มีภิกษุอื่นๆ ในอาวาสนั้นยังไม่มา เข้าใจว่า เป็นธรรมเป็นวินัย ยังแบ่งพวกกันอยู่ แต่เข้าใจว่าพร้อมเพรียงกัน ทำอุโบสถสวดพระปาติโมกข์ ขณะกำลังสวดพระปาติโมกข์ ภิกษุอื่นๆ ในอาวาสนั้นมีจำนวนมากกว่าบ้าง เท่ากันบ้าง น้อยกว่าบ้าง

เดินทางมาถึงที่ประชุม กรณีอย่างนี้ทำอย่างไรพวกภิกษุที่ยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงจึงจะไม่ต้องอาบัติ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติวิธีปฏิบัติไว้ ๑๕ กรณี ขอยกตัวอย่างบางวิธีดังนี้

ขณะที่พวกภิกษุยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ภิกษุที่อยู่ในอาวาสพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นพึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงใหม่ อย่างนี้ไม่ต้องอาบัติ

ขณะที่พวกภิกษุยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ภิกษุที่อยู่ในอาวาสพวกอื่นมาถึงมีจำนวนเท่ากันหรือน้อยกว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ต้องยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงใหม่ พวกภิกษุที่มาทีหลังพึงฟังอุทเทสที่เหลือ อย่างนี้ไม่ต้องอาบัติ

เมื่อพวกภิกษุยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงจบแล้ว ภิกษุที่อยู่ในอาวาสพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นพึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงใหม่ อย่างนี้ไม่ต้องอาบัติ

เมื่อพวกภิกษุยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงจบแล้ว ภิกษุที่อยู่ในอาวาสพวกอื่นมาถึงมีจำนวนเท่ากันหรือน้อยกว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ต้องยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงใหม่ พวกภิกษุที่มาทีหลังพึงบอกปาริสุทธิ อย่างนี้ไม่ต้องอาบัติ

กรณีที่เหลือพึงศึกษาจากคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑

๙๖. วัคคาวัคคสัญญิปัณณรสกะ
ว่าด้วยการแบ่งพวกทำอุโบสถต้องอาบัติ ๑๕ กรณี

ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ในวันอุโบสถ มีภิกษุหลายรูปแต่ไปประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่านั้นบ้าง ภิกษุเหล่านั้นรู้ว่า ยังมีภิกษุอื่น ๆ ในอาวาสนั้นยังไม่มา เข้าใจว่า เป็นธรรมเป็นวินัย ยังแบ่งพวกกันอยู่ และรู้ว่ายังแบ่งพวกกันอยู่ ทำอุโบสถสวดพระปาติโมกข์ ขณะกำลังสวดพระปาติโมกข์ ภิกษุอื่นๆ ในอาวาสนั้นมีจำนวนมากกว่าบ้าง เท่ากันบ้าง น้อยกว่าบ้าง เดินทางมาถึงที่ประชุม กรณีอย่างนี้ พวกภิกษุที่ยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงต้องอาบัติ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติวิธีปฏิบัติไว้ ๑๕ กรณี มีสาระแตกต่างกันเล็กน้อยแล้วแต่กรณี

๙๗. เวมติกปัณณรสกะ
ว่าด้วยไม่แน่ใจว่าแบ่งพวกกันทำอุโบสถต้องอาบัติทุกกฏ ๑๕ กรณี

ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ในวันอุโบสถ มีภิกษุหลายรูปแต่ไปประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่านั้นบ้าง ภิกษุเหล่านั้นรู้ว่า ยังมีภิกษุอื่นๆ ในอาวาสนั้นยังไม่มา แต่ไม่แน่ใจว่าควรทำอุโบสถ

ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงหรือไม่ ท้ายที่สุด พากันทำอุโบสถยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง เมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ขณะนั้น ภิกษุที่เหลือในอาวาสพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่าบ้าง เท่ากันบ้าง น้อยกว่าบ้างเดินทางมาถึงที่ประชุม กรณีอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นต้องยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงใหม่ พวกภิกษุที่ยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงต้องอาบัติทุกกฏ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ๑๕ กรณี มีสาระแตกต่างกันเล็กน้อยแล้วแต่กรณี

๙๘. กุกกุจจปกตปัณณรสกะ

ว่าด้วยการแบ่งพวกกังวลใจทำอุโบสถต้องอาบัติทุกกฏ ๑๕ กรณี

ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ในวันอุโบสถ มีภิกษุหลายรูปแต่ไปประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่านั้นบ้าง ภิกษุเหล่านั้นรู้ว่า ยังมีภิกษุอื่น ๆ ในอาวาสนั้นยังไม่มา แต่กังวลใจทำอุโบสถยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงด้วยคิดว่าควรทำอุโบสถแท้ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ขณะนั้นภิกษุที่อยู่ในอาวาสพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่าบ้าง เท่ากันบ้าง น้อยกว่าบ้าง ภิกษุเหล่านั้นพึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงใหม่ พวกภิกษุที่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ๑๕ กรณี มีสาระแตกต่างกันเล็กน้อยแล้วแต่กรณี

๙๙. เภทปุเรกขารปัณณรสกะ

ว่าด้วยการมุ่งความแตกร้าวทำอุโบสถต้องอาบัติถุลลัจจัย ๑๕ กรณี

ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ในวันอุโบสถ มีภิกษุหลายรูปแต่ไปประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่านั้นบ้าง ภิกษุเหล่านั้นรู้ว่า ยังมีภิกษุอื่นๆ ในอาวาสนั้นยังไม่มา แต่มุ่งความแตกร้าว ทำอุโบสถยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงด้วยคิดว่า ควรทำอุโบสถแท้ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ขณะนั้นภิกษุที่อยู่ในอาวาสพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่าบ้าง เท่ากันบ้าง น้อยกว่าบ้าง ภิกษุเหล่านั้นพึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงใหม่ พวกภิกษุที่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ต้องอาบัติถุลลัจจัย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ๑๕ กรณี มีสาระแตกต่างกันเล็กน้อยแล้วแต่กรณี

๑๐๐. สีโมกกันติกเปยยาล
การละข้อความเกี่ยวกับภิกษุผู้เข้าสู่สีมา
และวันอุโบสถของภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุอาคันตุกะไม่ตรงกัน

ในอาวาสแห่งหนึ่ง ในวันอุโบสถ มีภิกษุที่อยู่ในอาวาสหลายรูป ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง ภิกษุเหล่านั้นไม่รู้ว่ามีภิกษุที่อยู่ในอาวาสพวกอื่นกำลังเข้ามาภายหลังในสีมา ... ไม่ได้ยินว่า ภิกษุที่อยู่ในอาวาสพวกอื่นเข้ามาภายในสีมาแล้ว

มีนัย ๑๗๕ ติกะ เช่น ภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุเจ้าถิ่น ภิกษุอาคันตุกะกับภิกษุเจ้าถิ่น ภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุอาคันตุกะ ภิกษุอาคันตุกะกับภิกษุอาคันตุกะ

รวมเป็น ๗๐๐ ติกะ ย่อไว้เป็นเปยยาลมุข*

วันอุโบสถของภิกษุเจ้าถิ่นเป็นวัน ๑๕ ค่ำ วันอุโบสถของภิกษุอาคันตุกะก็เป็นวัน ๑๕ ค่ำ ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า ภิกษุอาคันตุกะพึงอนุวัตตามภิกษุเจ้าถิ่น ถ้ามีจำนวนเท่ากัน ภิกษุอาคันตุกะพึงอนุวัตตามภิกษุเจ้าถิ่น ถ้าภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเจ้าถิ่นพึงอนุวัตตามภิกษุอาคันตุกะ

หรือวันอุโบสถของภิกษุเจ้าถิ่น เป็นวัน ๑ ค่ำ (วันปาฏิบท) วันอุโบสถของภิกษุอาคันตุกะเป็นวัน ๑๕ ค่ำ ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า พวกเธอไม่ปรารถนาแยกทำจากภิกษุอาคันตุกะ ภิกษุอาคันตุกะพึงไปทำอุโบสถนอกสีมา ถ้ามีจำนวนเท่ากัน ภิกษุเจ้าถิ่นไม่ปรารถนาแยกทำจากภิกษุอาคันตุกะ ภิกษุอาคันตุกะพึงไปทำอุโบสถนอกสีมา ถ้าภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเจ้าถิ่นพึงทำร่วมกับภิกษุอาคันตุกะหรือไปทำนอกสีมา

วันอุโบสถของภิกษุเจ้าถิ่น เป็นวัน ๑๕ ค่ำ วันอุโบสถของภิกษุอาคันตุกะเป็นวัน ๑ ค่ำ ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า ภิกษุอาคันตุกะพึงทำร่วมกับภิกษุเจ้าถิ่นหรือไปทำนอกสีมา ถ้ามีจำนวนเท่ากับ ภิกษุอาคันตุกะพึงทำร่วมกับภิกษุเจ้าถิ่นหรือไปทำนอกสีมา ถ้าภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า พวกเธอไม่ปรารถนา พึงทำแยกกับภิกษุเจ้าถิ่น ภิกษุเจ้าถิ่นพึงไปทำอุโบสถนอกสีมา

---

* ตั้งแต่หมายเลข ๑-๗ คือ (๑) ภิกษุประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่านั้นบ้าง (๒) ภิกษุเหล่านั้นไม่ทราบว่า... เป็นต้น ..ตั้งแต่ ๙๕-๙๙ แต่ละอย่างมี ๕ ติกะ (๑ ติกะเท่ากับ ๑ คูณ ๓ ได้เท่ากับ ๑๕ ติกะ) เรื่องมุ่งทำความแตกร้าวทำอุโบสถ ๑๔ กรณี คูณกับ ๒๕ ติกะ จึงเท่ากับ ๑๗๕ ติกะ แล้วนำเลข ๔ (คือ ภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุเจ้าถิ่น)คูณกับ ๑๗๕ ติกะ จึงเท่ากับ ๗๐๐ ติกะ

๑๐๑. ลิงคาทิทัสสนะ
ว่าด้วยการเห็นลักษณะเป็นต้น

พวกภิกษุอาคันตุกะได้เห็นอาการ ลักษณะ เครื่องหมาย สิ่งสอแสดง° เตียง ตั่ง ฟูก หมอน น้ำฉันน้ำใช้ที่ จัดเตรียมไว้เป็นระเบียบ บริเวณที่ปัดกวาดละอาด ของภิกษุเจ้าถิ่น แต่ไม่แน่ใจว่ามีภิกษุอยู่ในอาวาสหรือไม่

ภิกษุเหล่านั้นไม่แน่ใจ แต่ไม่ค้นหา ทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ

ไม่แน่ใจ ค้นหา แต่ไม่พบ ทำอุโบสถ ไม่ต้องอาบัติ

ไม่แน่ใจ ค้นหาจนพบ ทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ

ไม่แน่ใจ ค้นหาจนพบ แยกกันทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ

ไม่แน่ใจ ค้นหาจนพบ แต่มุ่งความแตกร้าวกับภิกษุเหล่านั้น ทำอุโบสถ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

อีกกรณีหนึ่ง ภิกษุอาคันตุกะได้ยินอาการ ลักษณะ เครื่องหมาย สิ่งสอแสดง ได้ยินเสียงเดินของภิกษุเจ้าถิ่นผู้กำลังจงกรม เสียงสาธยาย เสียงไอ เสียงจามของภิกษุเจ้าถิ่น แต่ไม่แน่ใจว่า มีภิกษุอยู่ในอาวาสหรือไม่

ภิกษุเหล่านั้นไม่แน่ใจ แต่ไม่ค้นหา ทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ

ไม่แน่ใจจึงค้นหา แต่ไม่พบ ทำอุโบสถ ไม่ต้องอาบัติ

ไม่แน่ใจจึงค้นหาจนพบ ทำอุโบลถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ

ไม่แน่ใจจึงค้นหาจนพบ แยกกันทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ

ยังมีกรณีอื่นๆ อีก ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรคนี้

° **อาการ** หมายถึง อาจารสัญญาน ที่จะทำให้รู้ว่าภิกษุมีข้อวัตรมั่นคง เช่น จัดเสนาสนะไว้เรียบร้อย **ลักษณะ**(สิงค์) หมายถึง เครื่องหมายของเสนาสนะ ที่จัดไว้เรียบร้อย ปงบอกว่ามีภิกษุหลีกเร้นอยู่ แม้จะไม่ปรากฏให้เห็นก็ตาม **เครื่องหมาย**(นิมิต) หมายถึง เครื่องเสนาสนะที่จัดไว้เรียบร้อย พอเห็นก็กำหนดได้ทันทีว่ามีภิกษุอยู่ **สิ่งสอแสดง** (อุทเทส) หมายถึง เครื่องเสนาสนะที่จัดไว้เรียบร้อยดี ที่เป็นเหตุให้อ้างได้ว่าภิกษุเหล่านั้นมีบริขารอย่างนั้น (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๗๙/๑๔๒)

๑๐๒. นานาสังวาสกาทิอุโปสถกรณะ
ว่าด้วยภิกษุผู้เป็นนานาสังวาสเป็นต้นทำอุโบสถ

อีกกรณีหนึ่ง ภิกษุอาคันตุกะเห็นภิกษุเจ้าถิ่นผู้เป็นนานาสังวาส* เข้าใจว่าเป็นนานาสังวาส

ไม่ได้ถาม ทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ

ได้ถาม ไม่รังเกียจ ทำอุโบสถร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ

ได้ถาม ไม่รังเกียจ แยกกันทำอุโบสถ ไม่ต้องอาบัติ

อีกกรณีหนึ่ง ภิกษุอาคันตุกะเห็นภิกษุเจ้าถิ่นผู้เป็นสมานสังวาส เข้าใจว่าเป็นนานาสังวาส

ไม่ได้ถาม ทำอุโบสถร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ

ได้ถาม รังเกียจ แยกกันทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ

ได้ถาม รังเกียจ ทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ

อีกกรณีหนึ่ง ภิกษุเจ้าถิ่นเห็นภิกษุอาคันตุกะผู้เป็นนานาสังวาส เข้าใจว่าเป็นสมานสังวาส

ไม่ได้ถาม ทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ

ได้ถาม ไม่รังเกียจ ทำอุโบสถร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ

ได้ถาม ไม่รังเกียจ แยกกันทำอุโบสถ ไม่ต้องอาบัติ

อีกกรณีหนึ่ง ภิกษุเจ้าถิ่นเห็นภิกษุอาคันตุกะผู้เป็นสมานสังวาส เข้าใจว่าเป็นนานาสังวาส

ไม่ได้ถาม ทำอุโบสถร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ

ได้ถาม รังเกียจ แยกกันทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ

ได้ถาม รังเกียจ ทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ

---

* **ผู้เป็นนานาสังวาส** หมายถึง ผู้มีความเป็นอยู่ต่างกัน หรือต่างพวกกัน มี ๒ กลุ่ม ได้แก่ ที่เป็นนานาสังวาสเพราะลัทธิ เช่น ประพฤติตามภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงโทษ และที่เป็นนานาสังวาสเพราะกรรม เช่น ถูกสงฆ์ลงโทษเป็นต้น (วิ.ย. (บาลี) ๓/๔๒๙/๔๑๘)

๑๐๓. นคันตัพพวาร
ว่าด้วยสถานที่ที่ภิกษุไม่ควรไปในวันอุโบสถ

ในวันอุโบสถ ภิกษุไม่พึงออกจากอาวาสที่มีภิกษุ[๑] ไปยังอาวาสที่ไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับสงฆ์[๒]หรือ มีอันตราย ... ไปยังสำนักสงฆ์[๓] ที่ไม่มีภิกษุ ...ไปยังอาวาสหรือสำนักสงฆ์ซึ่งไม่มีภิกษุ ...ไปยังอาวาสหรือสำนักสงฆ์ที่มีภิกษุ แต่เป็นที่อยู่ของภิกษุผู้เป็นนานาสังวาส เป็นต้น

๑๐๔. คันตัพพวาร
ว่าด้วยสถานที่ที่ภิกษุควรไปในวันอุโบสถ

มีนัยตรงกันข้ามกับสถานที่ที่ภิกษุไม่ควรไป

๑๐๕. วัชชนียปุคคลสันทัสสนา
ว่าด้วยบุคคลที่ภิกษุควรเว้นขณะสวดพระปาติโมกข์

ภิกษุไม่พึงสวดพระปาติโมกข์ในบริษัทที่มีภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี ภิกษุผู้บอกคืนสิกขา ผู้ต้องอาบัติปาราชิก นั่งอยู่ด้วย รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ

ไม่พึงสวดพระปาติโมกข์ในบริษัทที่มีสงฆ์ถูกลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ เพราะไม่แสดงคืนอาบัติ เพราะไม่สละทิฏฐิบาป นั่งอยู่ด้วย รูปใดสวด พึงปรับอาบัติตามธรรม

ไม่พึงสวดพระปาติโมกข์ในบริษัทที่มีบัณเฑาะก์ คนลักเพศ ภิกษุเข้ารีตเดียรถีย์ สัตว์ดิรัจฉาน[๔] คนฆ่ามารดา คนฆ่าบิดา คนฆ่าพระอรหันต์ คนประทุษร้ายภิกษุณี ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ คนทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต คน ๒ เพศ นั่งอยู่ด้วย รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ

---

[๑] **อาวาสที่มีภิกษุ** หมายถึง อาวาสที่มีภิกษุพอลงอุโบสถได้ ไม่พึงออกจากอาวาสนั้นไปยังอาวาสอื่นที่ไม่มีภิกษุพอจะลงอุโบสถ (วิ.อ.(บาลี) ๓/๑๘๑/๑๔๓)

[๒] **ไปกับสงฆ์** หมายถึงไปกับภิกษุทั้งหลายที่มีจำนวนครบองค์สงฆ์ คือไปกับภิกษุอื่น ๆ รวมกับภิกษุนั้นด้วยเป็น ๔ รูป (วิ.อ.(บาลี) ๓/๑๘๑/๑๔๓)

[๓] **สำนักสงฆ์** ซึ่งเป็นสถานที่มิใช่อาวาส หมายถึง สถานที่ไม่มีสิ่งก่อสร้างและศาลาเป็นต้น (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๑/๑๔๓)

[๔] สัตว์ดิรัจฉานที่ห้ามอุปสมบท (กงฺขา.อ. (บาลี) ๑๑๖)

ภิกษุไปพึงทำอุโบสถด้วยการให้ปาวิวาสิกปาริสุทธิ° เว้นแต่บริษัทยังไม่ลุกขึ้น ไปพึงทำอุโบสถในวันที่ไม่ใช่วันอุโบสถ เว้นแต่วันที่สงฆ์สามัคคีกัน

° **ปาวิวาสิกปาริสุทธิ** คือ ปาริสุทธิค้าง หมายถึง ภิกษุนั่งประชุมกันจะทำอุโบสถ มีภิกษุรูปหนึ่งกล่าวว่า วันนี้ไม่ควรทำอุโบสถเพราะฤกษ์ไม่ดี ภิกษุทั้งหลายจึงลุกขึ้น แต่รูปหนึ่งค้านว่า ฤกษ์ยามไม่มีประโยชน์ จึงตกลงทำสังฆกรรมต่อไป โดยไม่นำปาริสุทธิมาใหม่ อย่างนี้ไม่ควร เพราะปาริสุทธิที่ให้ไว้ก่อน เป็นปาวิวาสิกปาริสุทธิ แปลว่า ปาริสุทธิค้าง หมายถึง ปาริสุทธิที่ให้แล้วแต่งดไว้ก่อน (กงฺขา.อ. (บาลี) ๔๐๓-๔๐๔)

๓. วัสสูปนายิกขันธกะ

ตอนว่าด้วยวันเข้าพรรษา

๑๐๗. วัสสูปนายิกานุชานนา

ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษา*

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ ไม่มีพระพุทธานุญาตการอยู่จำพรรษา พวกภิกษุเที่ยวจาริกไปทั้งในฤดูหนาว ฤดูร้อนและฤดูฝน ชาวบ้านตำหนิพวกภิกษุว่า เที่ยวเดินเหยียบย่ำข้าวกล้า หญ้าระบัดและสัตว์เล็ก แม้พวกอัญเดียรถีย์ยังอยู่ประจำที่ตลอดฤดูฝน ฝูงนกยังรู้จักทำรังบนยอดไม้อยู่ประจำที่ แต่พวกภิกษุกลับเที่ยวจาริก จึงทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ แล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษา เมื่อพวกภิกษุไม่รู้วันอยู่จำพรรษา จึงทรงอนุญาตให้อยู่จำพรรษาในฤดูฝน

พระพุทธานุญาตให้มีวันเข้าพรรษา

พวกภิกษุไม่รู้วันเข้าพรรษาว่ามีกี่วัน จึงทรงบัญญัติว่า วันเข้าพรรษามี ๒ วัน ได้แก่

๑. วันเข้าพรรษาต้น ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘

๒. วันเข้าพรรษาหลัง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙

๑๐๘. วัสสานจาริกาปฏิกเขปาทิ

ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุจาริกไประหว่างอยู่จำพรรษาเป็นต้น

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์อยู่จำพรรษาแล้วเที่ยวจาริกไประหว่างพรรษา ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วทรงบัญญัติว่า ภิกษุอยู่จำพรรษาแล้วไม่อยู่ให้ตลอด ๓ เดือน ในวันเข้าพรรษาต้นหรือในวันเข้าพรรษาหลังก็ตาม ไม่ฟังหลีกไป รูปใดหลีกไป ต้องอาบัติทุกกฏ

---

* ในปฐมโพธิกาล ๒๐ ปีแรก ไม่มีพระพุทธานุญาตเรื่องการอยู่จำพรรษา พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในสถานที่ เช่น เทวาลัย ศาลเจ้า ราวป่า สถานที่ผาสุก (องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๓๗/๓๔)

ทรงห้ามภิกษุไม่อยู่จำพรรษา

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่ต้องการอยู่จำพรรษา จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุจะไม่อยู่จำพรรษาไม่ได้ รูปใดไม่อยู่จำพรรษา ต้องอาบัติทุกกฏ

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่ต้องการอยู่จำพรรษาในวันเข้าพรรษา จงใจเดินผ่านอาวาสไป จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ไม่ปรารถนาจะอยู่จำพรรษาในวันเข้าพรรษา ไม่พึงจงใจเดินผ่านอาวาสไป รูปใดเดินผ่านไป ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์เลื่อนกาลฝนตามบ้านเมือง

พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชประสงค์จะเลื่อนวันเข้าพรรษาออกไป ทรงส่งทูตไปแจ้งให้พวกภิกษุรู้ว่า ขอให้อยู่จำพรรษาในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๙ (ชุณหปักษ์) จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์คล้อยตามบ้านเมือง[๔]

๑๐๙. สัตตาหกรณียานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตสัตตาหกรณียะ[๖]

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล อุบาสกชื่ออุเทนสร้างวิหารถวายสงฆ์ ในแคว้นโกศล ส่งทูตไปนิมนต์ภิกษุในช่วงที่ภิกษุกำลังอยู่จำพรรษา พวกภิกษุกล่าวว่า มีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษาตลอด ๓ เดือน ในระหว่างนั้นไม่พึงหลีกไป จึงขอให้อุบาสกรอไปจนถึงวันออกพรรษา

พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุจาริกไปในระหว่างอยู่จำพรรษาด้วยสัตตาหกรณียะ ถ้าภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี อุบาสก อุบาสิกา ส่งทูตมานิมนต์ แต่เมื่อเขาไม่ส่งทูตมานิมนต์ ไม่ทรงอนุญาตให้ไป เมื่อไป พึงกลับภายใน ๗ วัน[๗]

---

[๔] แม้ในเรื่องอื่น ๆ ภิกษุทั้งหลายก็พึงคล้อยตาม แต่ไม่พึงคล้อยตามในเรื่องที่ไม่ชอบธรรม (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔-๑๘๖/๑๔๖)

[๖] คำว่า **สัตตาหกรณียะ** แปลว่า ธุระที่พึงทำให้เสร็จภายใน ๗ วัน หมายถึง ธุระที่เป็นเหตุให้ภิกษุออกจากอาวาสไปค้างแรมที่อื่นได้ในระหว่างพรรษา เป็นเวลา ๗ วัน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๗/๑๔๖)

[๗] **พึงกลับใน ๗ วัน** คือ ต้องกลับมารับอรุณที่ ๗ ในอาวาสที่ตนอยู่จำพรรษา จะกลับมารับอรุณที่ ๘ ไม่ได้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๗/๑๔๖)

ยังมีกรณีอื่นๆ เช่น ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี สร้างวิหารเพื่อประโยชน์แก่ตน ... สร้างอารามวัดถุ ส่งทูตไปนิมนต์ ถ้าภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี ส่งทูตไปหาภิกษุนิมนต์ให้มารับไทยทาน ภิกษุพึงไปได้ด้วยสัตตาหกรณียะ เมื่อไม่ส่งทูตมา ไม่พึงไป เมื่อไป พึงกลับภายใน ๗ วัน

กรณีที่เหลือพึงศึกษาเพิ่มเติมในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค

๑๑๐. ปัญจอัปปหิตานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตสัตตาหกรณียะ เมื่อสหธรรมิก ๕ ไม่ส่งทูตมานิมนต์

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธส่งทูตไปนิมนต์ภิกษุ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า แม้สหธรรมิกทั้ง ๕ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี จะไม่ส่งทูตมา ทรงอนุญาตให้ไปด้วยสัตตาหกรณียะ แต่พึงกลับมาภายใน ๗ วัน

ภิกษุพึงไปด้วยสัตตาหกรณียะ ๑๐ กรณี ได้แก่

๑. ไปเพื่อดูแลภิกษุอาพาธ
๒. ไปเพื่อระงับความไม่ยินดีของเพื่อนสหธรรมิก
๓. ไปเพื่อระงับความรำคาญของเพื่อนสหธรรมิก
๔. ไปเพื่อระงับความเห็นผิดของเพื่อนสหธรรมิก
๕. สหธรรมิกต้องอาบัติสังฆาทิเสส ไปเพื่อระงับ
๖. สหธรรมิกเป็นผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ไปเพื่อขวนขวายในเรื่องนั้น
๗. สหธรรมิกเป็นผู้ควรมานัต ไปเพื่อขวนขวายในเรื่องนั้น
๘. สหธรรมิกเป็นผู้ควรอัพภาน ไปเพื่อขวนขวายในเรื่องนั้น
๙. สหธรรมิกจะถูกสงฆ์ลงโทษ ไปเพื่อขวนขวายในเรื่องนั้น
๑๐. สหธรรมิกถูกสงฆ์ลงโทษ ไปเพื่อขวนขวายในเรื่องนั้น

ภิกษุณีไปด้วยสัตตาหกรณียะ ๙ กรณี เหมือนของภิกษุ ยกเว้น ข้อ ๗. สิกขามานาไปด้วยสัตตาหกรณียะ ๖ กรณี คือ ข้อ ๑-๔ เหมือนของภิกษุ ที่ต่างกัน คือ ๕. สิกขาของสิกขมานากำเริบ ไปเพื่อขวนขวายให้สมาทานสิกขา ๖. สิกขมานาต้องการอุปสมบท ไปเพื่อขวนขวายให้อุปสมบท

สามเณรไปเพื่อสัตตาหกรณียะ ๖ กรณี คือ ๑-๔ เหมือนของสิกขมานา ที่ต่างกันคือ ๕. สามเณรต้องการถามหรือบอกปี เพื่อจะบวช ไปด้วยตั้งใจจะถามหรือจะบอก สามเณรีไปด้วยสัตตาหกรณียะ ๖ กรณี คือ ๑-๕ เหมือนของสามเณร ที่ต่างกัน คือ ๖. สามเณรีต้องการสมาทานสิกขา ไปด้วยตั้งใจว่าจะขวนขวายให้สมาทานสิกขา

๑๑๑. สัตตลัปปหิตานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตสัตตาหกรณียะเมื่อบุคคล ๗ ไม่ส่งทูตมานิมนต์

มารดาของภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ส่งทูตไปบอกภิกษุผู้เป็นบุตรให้มาเยี่ยม ภิกษุนั้นรู้พระพุทธบัญญัติว่า เมื่อบุคคล ๗ จำพวกส่งทูตมา ให้ไปด้วยสัตตาหกรณียะ เมื่อไม่ส่งทูตมาไปไม่ได้ สหธรรมิก ๕ จำพวก แม้ไม่ส่งทูตมาก็อนุญาตให้ไป แต่มารดาของท่านไม่ใช่อุบาสิกา ท่านจึงไม่รู้วิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า เมื่อบุคคล ๗ จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี มารดาและบิดา แม้ไม่ส่งทูตมา ก็ทรงอนุญาตให้ไปด้วยสัตตาหกรณียะ ดังนั้น ในกรณีของภิกษุรูปนั้น จึงทรงอนุญาตให้ไปได้ด้วยสัตตาหกรณียะเพื่อขวนขวายดูแล ในกรณีบิดาเป็นไข้ก็ทรงอนุญาตเช่นเดียวกัน

๑๑๒. ปหิตานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตสัตตาหกรณียะเมื่อพี่ชายเป็นต้นส่งทูตมานิมนต์

ในกรณีที่พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว ญาติ บุรุษผู้อาศัยของภิกษุผู้เป็นไข้ ถ้าเขาส่งทูตมา พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะ ถ้าไม่ส่งทูตมา ไม่พึงไป

วิหารของสงฆ์ชำรุดเสียหาย อุบาสกคนหนึ่งตัดเครื่องทัพพสัมภาระทิ้งไว้ในป่าแล้วส่งข่าวไปถึงภิกษุว่า ถ้าภิกษุขนเครื่องทัพพสัมภาระนั้นไปได้ ตนขอถวายเครื่องทัพพสัมภาระเหล่านั้น จึงทรงอนุญาตให้ไปด้วยสัตตาหกรณียะได้เฉพาะกิจของสงฆ์

๑๑๓. อันตรายอนาปัตติวัสสเฉทวาร
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุหลีกไปในพรรษาคราวมีอันตราย

พวกภิกษุอยู่จำพรรษา ณ อาวาสแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล ถูกสัตว์ร้าย งู โจร ปีศาจเบียดเบียน หมู่บ้านและเสนาสนะถูกไฟไหม้บ้าง ถูกน้ำท่วมบ้าง หรือชาวบ้านที่อุปถัมภ์อพยพหนีภัยโจร จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุหลีกหนีภัย ไม่ต้องอาบัติเพราะขาดพรรษา

หรือในกรณีที่ชาวบ้านแตกแยกเป็น ๒ พวก จึงทรงอนุญาตให้ตามชาวบ้านที่มีจำนวนมากกว่า หรือเมื่อชาวบ้านที่มีจำนวนมากกว่า ไม่มีศรัทธาเลื่อมใส จึงทรงอนุญาตให้ตามชาวบ้านที่มีศรัทธาเลื่อมใส

หรือในกรณีที่สตรี หญิงแพศยา สาวเทื้อ บัณเทาะก์ ญาติ พระราชา และโจร นิมนต์ภิกษุให้อยู่จำพรรษา โดยบอกว่า จะถวายทรัพย์สิน เงิน ทอง เรือกสวนไร่นา พ่อโค แม่โค ทาส ทาสี แก่ภิกษุ จะยกลูกสาวให้ จะยอมเป็นภรรยา หรือว่าจะหาหญิงอื่นมาเป็นภรรยาของภิกษุ ในกรณีนั้น ถ้าภิกษุรู้พระพุทธดำรัสที่ว่าจิตกลับกลอกเร็วนัก อาจเป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ ก็พึงหลีกไป ไม่ต้องอาบัติเพราะขาดพรรษา หรือแม้แต่ในกรณีที่ภิกษุอยู่จำพรรษาแล้วพบขุมทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของก็เหมือนกัน หลีกไปได้ ไม่ต้องอาบัติ เพราะขาดพรรษา

๑๑๔. สังฆเภทอนาปัตติวัสสเฉทวาร
ว่าด้วยกรณีภิกษุขาดพรรษาแต่ไม่ต้องอาบัติ

ในกรณีที่ภิกษุอยู่จำพรรษา เห็นภิกษุหลายรูปกำลังพยายามทำลายสงฆ์ คิดว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนัก เมื่อตนอยู่ สงฆ์อย่าทะเลาะกัน หลีกไปเพราะเรื่องนั้น ไม่ต้องอาบัติเพราะขาดพรรษา หรือรู้ข่าวว่า ภิกษุหลายรูปในอาวาสโน้นกำลังพยายามทำลายสงฆ์

ในกรณีที่ภิกษุอยู่จำพรรษารู้ข่าวนั้น คิดว่า ภิกษุเหล่านั้นล้วนเป็นมิตรกับตน ตนจักว่ากล่าวตักเตือนภิกษุเหล่านั้นให้เชื่อฟัง หลีกไปเพราะเรื่องนั้น ... หรือรู้ข่าวนั้นแล้วคิดว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่เป็นมิตรกับตน แต่ภิกษุที่เป็นมิตรกับภิกษุเหล่านั้นเป็นมิตรกับตน ตนจักว่ากล่าวตักเตือนภิกษุเหล่านั้นให้เชื่อฟัง หลีกไปเพราะเรื่องนั้น

ในกรณีที่ภิกษุอยู่จำพรรษารู้ข่าวว่า ภิกษุหลายรูปในอาวาสโน้นจะทำลายสงฆ์ ภิกษุนั้นคิดว่า ภิกษุเหล่านั้นล้วนเป็นมิตรกับตน ตนจักเตือนภิกษุเหล่านั้นให้เชื่อฟัง หลีกไปเพราะเหตุนั้น หรือรู้ข่าวว่า ภิกษุหลายรูปในอาวาสโน้นทำลายสงฆ์ คิดว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่เป็นมิตรกับตน แต่ภิกษุที่เป็นมิตรกับภิกษุเหล่านั้นเป็นมิตรกับตน ตนจักตักเตือนภิกษุเหล่านั้นให้เชื่อฟัง หลีกไปเพราะเรื่องนั้น รู้ข่าวว่า ภิกษุณีหลายรูปในอาวาสโน้นกำลังพยายามทำลายสงฆ์ ภิกษุณีเหล่านั้นไม่เป็นมิตรกับตน จะทำลายสงฆ์ ทำลายสงฆ์แล้ว...

๑๑๕. วปาทิวัสสูปคมนะ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษาในคอกโคเป็นต้น

ภิกษุรูปหนึ่งอยู่จำพรรษาในคอกโคที่คนเลี้ยงโคพักอาศัย จึงทรงอนุญาตให้อยู่จำพรรษาในคอกโคได้ เมื่อคนเลี้ยงโคย้ายไป จึงทรงอนุญาตให้เดินทางไปกับคนเลี้ยงโคได้

ใกล้วันเข้าพรรษา ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาจะไปกับหมู่เกวียน จึงทรงอนุญาตให้อยู่จำพรรษาในหมู่เกวียน หรือเมื่อใกล้วันเข้าพรรษา ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาจะไปกับเรือ จึงทรงอนุญาตให้อยู่จำพรรษาในเรือ

๑๑๖. วัสสานุปคันตัพพัฏฐาน
ว่าด้วยสถานที่ที่ภิกษุไม่พึงอยู่จำพรรษา

พวกภิกษุอยู่จำพรรษาในโพรงไม้ ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนพวกปิศาจ จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงอยู่จำพรรษาในโพรงไม้ รูปใดอยู่จำ ต้องอาบัติทุกกฏ

พวกภิกษุอยู่จำพรรษาบนค่าคบไม้ ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนพวกพรานเนื้อ จึงทรงบัญญัติว่าไม่พึงอยู่จำพรรษาบนค่าคบไม้

พวกภิกษุอยู่จำพรรษาในที่แจ้ง เมื่อฝนตก ได้เข้าไปหลบที่โคนไม้บ้าง ที่ชายคาบ้าง จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงอยู่จำพรรษาในที่แจ้ง

พวกภิกษุไม่มีเสนาสนะอยู่จำพรรษา เดือดร้อนเพราะความหนาวและความร้อน จึงทรงบัญญัติว่า ผู้ไม่มีเสนาสนะไม่พึงอยู่จำพรรษา

พวกภิกษุอยู่จำพรรษาในกระท่อมที่เก็บศพในป่าช้า* ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนพวกสัปเหร่อ จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงอยู่จำพรรษาในกระท่อมที่เก็บศพในป่าช้า

พวกภิกษุอยู่จำพรรษาในร่ม ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนพวกเลี้ยงโค จึงทรงบัญญัติว่าไม่พึงอยู่จำพรรษาในร่ม

เมื่อพวกภิกษุอยู่จำพรรษาในตุ่ม ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนพวกเดียรถีย์ จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงอยู่จำพรรษาในตุ่ม

---

* ภิกษุจะสร้างกุฏีหรือกระท่อมอยู่จำพรรษาในป่าช้าก็ได้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๐๔/๑๕๑-๑๕๒)

๑๑๗. อธัมมิกกติกา
ว่าด้วยภิกษุตั้งกติกาที่ไม่ชอบธรรมในขณะจำพรรษา

ภิกษุสงฆ์ในกรุงสาวัตถีตั้งกติกากันไว้ว่า ในระหว่างพรรษาจะไม่ให้บรรพชาอุปสมบท ครานั้น หลานชายของนางวิสาขามิคารมาดาปรารถนาจะบวชจึงเข้าไปขอบวช พวกภิกษุบอกให้รอไปจนถึงวันออกพรรษา ครั้นออกพรรษาแล้ว ภิกษุสงฆ์จะให้เขาบวชแต่เขาไม่ปรารถนาจะบวช นางวิสาขาตำหนิภิกษุสงฆ์ว่า ตั้งกติกาที่ไม่สมควร การปฏิบัติธรรมไม่สมควรจำกัดเวลา พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงตั้งกติกาว่าจะไม่ให้การบรรพชาอุปสมบทในระหว่างพรรษา ผู้ใดตั้ง ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๑๘. ปฏิสสวทุกกฏาปัตติ
ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏเพราะรับคำ

พระผู้มีพระภาคทรงวางข้อกำหนดในการอยู่จำพรรษาไว้หลายกรณี เช่น

ภิกษุรับคำว่า จะอยู่จำพรรษาในวันเข้าพรรษาต้น กำลังไปยังอาวาสนั้น เห็นอาวาส ๒ แห่งมีจีวรมาก นึกอยากได้ อยู่จำพรรษาในอาวาสทั้ง ๒ แห่ง วันเข้าพรรษาต้นของภิกษุนั้นไม่ปรากฏ[๑] เธอต้องอาบัติทุกกฏเพราะรับคำ[๒]

ภิกษุรับคำว่า จะอยู่จำพรรษาในวันเข้าพรรษาต้น ไปทำอุโบสถในอาวาสนั้นภายนอกสีมา ในวันแรม ๑ ค่ำ เข้าวิหารปัดกวาดเสนาสนะตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ ไม่มีกิจจำต้องทำหลีกไปในวันนั้น วันเข้าพรรษาต้นของภิกษุนั้นไม่ปรากฏ เธอต้องอาบัติทุกกฏเพราะรับคำ

ภิกษุรับคำว่า จะอยู่จำพรรษาในวันเข้าพรรษาหลัง ไปทำอุโบสถในอาวาสนั้นภายนอกสีมา ในวันแรม ๑ ค่ำ เข้าวิหารปัดกวาดเสนาสนะ ตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ ไม่มีกิจจำต้องทำหลีกไปในวันนั้น วันเข้าพรรษาหลังของภิกษุนั้นไม่ปรากฏ เธอต้องอาบัติทุกกฏเพราะรับคำ

รายละเอียดที่เหลือพึงศึกษาจากคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค

---

[๑] ภิกษุผู้รับคำว่าจะอยู่จำพรรษา ต้องอาบัติ ๒ ตัว คือ ต้องอาบัติปาจิตติย์ เพราะรับคำ ต้องอาบัติทุกกฏเพราะทำให้เสียประโยชน์ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๐๗-๒๐๘/๑๕๒)

[๒] ปฏิสสวทุกกฏ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๙๔/๓๓๗)

๔. ปวารณาขันธกะ

ตอนว่าด้วยปวารณา

๑๒๐. อผาสุวิหาร

ว่าด้วยการอยู่จำพรรษาที่ไม่ผาสุกเพราะบำเพ็ญตนเป็นใบ้

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี ภิกษุผู้เป็นเพื่อนกันอยู่จำพรรษาในอาวาสแห่งหนึ่ง ในแคว้นโกศล ตกลงกันว่าจะไม่หักหายปราศรัยกันตลอดพรรษา เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นว่าอยู่กันเหมือนปศุสัตว์ ไม่บอกสุขทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่กันและกันให้รู้ อยู่ด้วยกันเหมือนศัตรูแต่ยืนยันว่าอยู่กันอย่างผาสุก ทรงห้ามการสมาทานมูควัตรที่พวกเดียรถีย์ปฏิบัติ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุปวารณา

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษา ปวารณากันด้วยเหตุ ๓ อย่าง คือ ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน และด้วยสงสัย การปวารณานั้นจักเป็นวิธีที่เหมาะสมเพื่อให้ตักเตือนกันและกัน

ภิกษุผู้เถระนั่งกระโหย่งปวารณา พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งราบอยู่บนอาสนะ แสดงอาการไม่เคารพ จึงทรงบัญญัติว่า เมื่อภิกษุผู้เถระนั่งกระโหย่งปวารณา ไม่พึงนั่งราบอยู่บนอาสนะ รูปใดอยู่บนอาสนะ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุทุกรูปนั่งกระโหย่งปวารณา

เมื่อภิกษุเถระผู้ชราทุพพลภาพรูปหนึ่งนั่งกระโหย่งรอจนกระทั่งภิกษุทุกรูปปวารณาเสร็จถึงกับเป็นลมล้มลง จึงทรงอนุญาตให้นั่งกระโหย่งได้ชั่วเวลาที่ปวารณา และให้ภิกษุผู้ปวารณาเสร็จแล้วนั่งบนอาสนะ

๑๒๑. ปวารณาเภท

ว่าด้วยทรงอนุญาตให้มีวันปวารณา

ภิกษุไม่รู้วันปวารณา จึงทรงบัญญัติว่า วันปวารณามี ๒ วัน ได้แก่ วัน ๑๔ ค่ำ และวัน ๑๕ ค่ำ พร้อมกันนี้ ทรงบัญญัติว่า การปวารณามี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) การปวารณาแบ่งพวก

โดยไม่ชอบธรรม (๒) การปวารณาพร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม (๓) การปวารณาแบ่งพวกโดยชอบธรรม (๔) การปวารณาพร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม

ในการปวารณา ๔ อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตการปวารณาที่พร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม

๑๒๒. ปวารณาทานานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบปวารณา

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ภิกษุประชุมกันปวารณา ภิกษุรูปหนึ่งกราบทูลว่า ภิกษุอาพาธรูปหนึ่งมาไม่ได้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบปวารณา

ภิกษุผู้มอบปวารณาพึงให้ภิกษุผู้นำปวารณารับรู้ด้วยกายวาจาหรือทั้งกายและวาจา ปวารณาเป็นอันมอบให้ ถ้าทำไม่ได้ พวกภิกษุพึงใช้เตียงหรือตั่งหามภิกษุอาพาธมาในท่ามกลางสงฆ์แล้วปวารณา ถ้าทำไม่ได้ สงฆ์พึงไปปวารณาในสำนักของภิกษุอาพาธ แต่ไม่พึงแบ่งพวกกันปวารณา ถ้าแบ่งพวกกันปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๒๓. ญาตกาทิคหณกถา
เรื่องภิกษุที่ถูกพวกญาติเป็นต้นจับไว้ในวันปวารณา

ในวันปวารณา เมื่อหมู่ญาติจับภิกษุรูปหนึ่งไว้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ถ้าในวันปวารณา หมู่ญาติจับภิกษุไว้ ภิกษุอื่นพึงบอกหมู่ญาติให้ปล่อยภิกษุรูปนั้นไว้ครู่หนึ่ง จนกว่าภิกษุนั้นจะปวารณาเสร็จ ถ้าทำไม่ได้ พึงบอกหมู่ญาติให้รอจนกว่าภิกษุรูปนั้นจะมอบปวารณาเสร็จ ถ้าทำไม่ได้ พึงบอกหมู่ญาติให้พาภิกษุรูปนั้นไปอยู่นอกสีมาจนกว่าสงฆ์จะปวารณาเสร็จ ถ้าทำไม่ได้ สงฆ์ไม่พึงแบ่งพวกกันปวารณา ถ้าแบ่งพวกกัน ต้องอาบัติทุกกฏ

ในวันปวารณา พระราชาทรงจับภิกษุ พวกโจรจับภิกษุ พวกนักเลงจับภิกษุ พวกภิกษุที่เป็นศัตรูกันจับภิกษุ (พึงปฏิบัติเหมือนภิกษุผู้ถูกหมู่ญาติจับไว้)

๑๒๔. สังฆปวารณาทิปเภท
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๔ รูป ปวารณาเป็นการสงฆ์เป็นต้น

ในวันปวารณา เมื่อภิกษุ ๕ รูป รู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติให้สงฆ์ปวารณา แต่ไม่รู้วิธีปฏิบัติ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๔ รูปปวารณาเป็นการสงฆ์

พระพุทธานุญาตให้ภิกษุ ๔ รูปปวารณาต่อกัน

ในวันปวารณา เมื่อภิกษุ ๔ รูป รู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติให้สงฆ์ปวารณา แต่ไม่รู้วิธีปฏิบัติ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๔ รูปปวารณาต่อกัน โดยให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้ภิกษุเหล่านั้นทราบ ภิกษุผู้เถระพึงห่มผ้าเฉวียงบ่า นั่งกระโหย่งประนมมือ กล่าวคำปวารณาต่อภิกษุผู้นวกะ

พระพุทธานุญาตให้ภิกษุรูปเดียวทำอธิษฐานปวารณา

ในวันปวารณา ภิกษุอยู่รูปเดียวไม่รู้วิธีปฏิบัติ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติว่า ในอาวาสที่มีภิกษุรูปเดียว ในวันปวารณา เธอพึงปัดกวาดสถานที่ที่ภิกษุต้องมา คือ โรงฉัน มณฑป โคนไม้ แล้วตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ ปูอาสนะ ตามประทีปนั่งอยู่ ถ้ามีภิกษุอื่นมา พึงปวารณากับภิกษุเหล่านั้น ถ้าไม่มา พึงอธิษฐานว่าวันนี้เป็นวันปวารณา ถ้าไม่อธิษฐาน ต้องอาบัติทุกกฏ

ในอาวาสที่มีภิกษุ ๕ รูป ภิกษุ ๔ รูปไม่พึงนำปวารณาของภิกษุรูปหนึ่งมาปวารณาเป็นการสงฆ์ ถ้าปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ ในอาวาสที่มีภิกษุ ๔ รูป ภิกษุ ๓ รูปไม่พึงนำปวารณาของภิกษุรูปหนึ่งมาปวารณาต่อกัน ถ้าปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ ในอาวาสที่มีภิกษุ ๓ รูป ภิกษุ ๒ รูปไม่พึงนำปวารณาของภิกษุรูปหนึ่งมาปวารณาต่อกัน ถ้าปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ ในอาวาสที่มีภิกษุ ๒ รูป ภิกษุรูปเดียวไม่พึงนำปวารณาของภิกษุรูปหนึ่งมาอธิษฐาน ถ้าอธิษฐาน ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๒๕. อาปัตติปฏิกัมมวิธิ
ว่าด้วยวิธีแสดงอาบัติ

ภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติในวันปวารณา เธอรู้ว่ามีพระพุทธานุญาตไม่ให้ภิกษุผู้ต้องอาบัติปวารณา ไม่รู้วิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ต้องอาบัติพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหย่งประนมมือแล้วแสดงอาบัติ

อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุไม่แน่ใจในอาบัติ เธอพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุอีกรูปหนึ่ง นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวว่า ดนไม่แน่ใจในอาบัติ เมื่อแน่ใจ จักแสดงอาบัติ แล้วปวารณา แต่ต้องไม่ทำอันตรายต่อปวารณา

๑๒๖. อาปัตติอาวิกรณวิธิ
ว่าด้วยวิธีที่ภิกษุเผยอาบัติ

ภิกษุรูปหนึ่งกำลังปวารณา ระลึกอาบัติขึ้นได้ เธอรู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติไม่ให้ภิกษุผู้ต้องอาบัติปวารณา ไม่รู้วิธีปฏิบัติ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุพึงบอกแก่ภิกษุที่อยู่ใกล้กันว่าตนต้องอาบัติ เมื่อลุกไปแล้วจักแสดงอาบัติ แล้วปวารณา แต่ต้องไม่ทำอันตรายต่อปวารณา อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุกำลังปวารณา ไม่แน่ใจในอาบัติ เธอพึงบอกภิกษุที่อยู่ใกล้กันว่าตนต้องอาบัติ เมื่อลงสัยก็จักแสดงอาบัติ แล้วปวารณา แต่ต้องไม่ทำอันตรายต่อปวารณา

๑๒๗. สภาคาปัตติปฏิกัมมวิธิ
ว่าด้วยวิธีที่ภิกษุแสดงสภาคาบัติ

ในวันปวารณา สงฆ์ทั้งหมดต้องสภาคาบัติ พวกเธอรู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติไม่ให้ภิกษุปลงสภาคาบัติ และไม่ให้รับการแสดงสภาคาบัติ ไม่รู้วิธีปฏิบัติ ... (รายละเอียดที่เหลือเหมือนในอุโปสถขันธกะ)

๑๒๘. อนาปัตติปัณณรสกะ
ว่าด้วยภิกษุปวารณาโดยไม่ต้องอาบัติ ๑๕ กรณี

ในวันปวารณา มีภิกษุหลายรูป มาประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่านั้นบ้าง (เหมือนอนาปัตติปัณณรสกะในอุโปสถขันธกะ)

๑๒๙. วัคคาวัคคสัญญิปัณณรสกะ
ว่าด้วยภิกษุแบ่งพวกแต่เข้าใจว่าพร้อมเพรียง ๑๕ กรณี

เหมือนภิกษุแบ่งพวกและเข้าใจว่าแบ่งพวกกันในวันอุโบสถ (ดูรายละเอียดในอุโปสถ--ขันธกะ)

๑๓๐. เวมติกปัณณรสกะ
ว่าด้วยภิกษุไม่แน่ใจปวารณา ๑๕ กรณี

เหมือนภิกษุไม่แน่ใจทำอุโบสถ ๑๕ กรณี (ดูรายละเอียดในอุโปสถขันธกะ)

๑๓๑. กุกกุจจปกตปัณณรสกะ
ว่าด้วยภิกษุกังวลใจทำปวารณา ๑๕ กรณี

เหมือนภิกษุกังวลใจทำอุโบสถ ๑๕ กรณี (ดูรายละเอียดในอุโปสถขันธกะ)

๑๓๒. เภทปุเรกขารปัณณรสกะ
ว่าด้วยภิกษุมุ่งให้เกิดความแตกร้าวทำปวารณา ๑๕ กรณี

เหมือนภิกษุมุ่งทำความแตกร้าวลงอุโบสถ ๑๕ กรณี (ดูรายละเอียดในอุโปสถขันธกะ)

๑๓๓. สีโมกกันติกเปยยาล
ว่าด้วยการละข้อความเกี่ยวกับภิกษุเข้าสู่สีมา

เหมือนการละข้อความเกี่ยวกับภิกษุผู้เข้าสู่สีมา (ดูรายละเอียดในอุโปสถขันธกะ)

๑๓๔. ทิวสานัตตะ
ว่าด้วยภิกษุนับวันปวารณาต่างกัน

วันปวารณาของภิกษุเจ้าถิ่นเป็นวัน ๑๔ ค่ำ วันปวารณาของภิกษุอาคันตุกะเป็นวัน ๑๕ ค่ำ ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า ภิกษุอาคันตุกะพึงอนุวัตตามภิกษุเจ้าถิ่น ถ้ามีจำนวนเท่ากัน ภิกษุอาคันตุกะพึงอนุวัตตามภิกษุเจ้าถิ่น ถ้าภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเจ้าถิ่นพึงอนุวัตตามภิกษุอาคันตุกะ

วันปวารณาของภิกษุเจ้าถิ่นเป็นวัน ๑๕ ค่ำ วันปวารณาของภิกษุอาคันตุกะเป็นวัน ๑๔ ค่ำ

วันปวารณาของภิกษุเจ้าถิ่นเป็นวันแรม ๑ ค่ำ วันปวารณาของภิกษุอาคันตุกะเป็นวัน ๑๕ ค่ำ ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า และพวกเธอไม่ปรารถนาก็ไม่พึงให้ความพร้อมเพรียงแก่ภิกษุอาคันตุกะ ภิกษุอาคันตุกะพึงไปปวารณานอกสีมา ถ้ามีจำนวนเท่ากัน ภิกษุเจ้าถิ่นไม่ปรารถนาก็ไม่พึงให้ความพร้อมเพรียงแก่ภิกษุอาคันตุกะ ภิกษุอาคันตุกะพึงไปปวารณานอกสีมา ถ้าภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเจ้าถิ่นพึงให้ความพร้อมเพรียงแก่ภิกษุอาคันตุกะหรือไปนอกสีมา

วันปวารณาของภิกษุเจ้าถิ่นเป็นวัน ๑๕ ค่ำ วันปวารณาของภิกษุอาคันตุกะเป็นวันแรม ๑ ค่ำ ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า ภิกษุอาคันตุกะพึงให้ความพร้อมเพรียงแก่ภิกษุเจ้าถิ่น หรือไปนอกสีมา ถ้ามีจำนวนเท่ากัน ภิกษุอาคันตุกะพึงให้ความพร้อมเพรียงแก่ภิกษุเจ้าถิ่น หรือไปนอกสีมา ถ้าภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า และพวกเธอไม่ปรารถนาก็ไม่พึงให้ความพร้อมเพรียงแก่ภิกษุเจ้าถิ่น ภิกษุเจ้าถิ่นพึงไปปวารณานอกสีมา

๑๓๕. ลิงคาทิทัสสนะ
ว่าด้วยการเห็นลักษณะเป็นต้น

เหมือนการเห็นลักษณะเป็นต้น (ดูรายละเอียดในอุโปสถขันธกะ)

๑๓๖. นานาสังวาสกาทิปวารณา
ว่าด้วยปวารณาของภิกษุผู้เป็นนานาสังวาสเป็นต้น

๑. ภิกษุอาคันตุกะเห็นภิกษุเจ้าถิ่นผู้เป็นนานาสังวาส เข้าใจว่าเป็นนานาสังวาส ไม่ได่ถาม ปวารณาพร้อมกัน ไม่ต้องอาบัติ ได่ถามแล้วไม่รังเกียจ ปวารณาพร้อมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ ได่ถามแล้วไม่รังเกียจ แยกกันปวารณา ไม่ต้องอาบัติ

๒. ภิกษุอาคันตุกะเห็นภิกษุเจ้าถิ่นผู้เป็นสมานสังวาส เข้าใจว่าเป็นนานาสังวาส ไม่ได่ถาม ปวารณาพร้อมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ ได่ถามแล้วรังเกียจ แยกกันปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ ได่ถามแล้วรังเกียจ ปวารณาพร้อมกัน ไม่ต้องอาบัติ

๓. ภิกษุเจ้าถิ่นเห็นภิกษุอาคันตุกะผู้เป็นนานาสังวาส เข้าใจว่าเป็นลมานสังวาส ไม่ได่ถาม ปวารณาพร้อมกัน ไม่ต้องอาบัติ ได่ถามแล้วไม่รังเกียจ ปวารณาพร้อมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ ได่ถามแล้วไม่รังเกียจ แยกกันปวารณา ไม่ต้องอาบัติ

๔. ภิกษุเจ้าถิ่นเห็นภิกษุอาคันตุกะผู้เป็นสมานสังวาส เข้าใจว่าเป็นนานาสังวาส ไม่ได่ถาม ปวารณาพร้อมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ ได่ถามแล้วรังเกียจ แยกกันปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ ได่ถามแล้วรังเกียจ ปวารณาพร้อมกัน ไม่ต้องอาบัติ

๑๓๗. นคันตัพพวาร
ว่าด้วยสถานที่ที่ภิกษุไม่ควรไปในวันปวารณา

รายละเอียดเหมือนในอุโปสถขันธกะ

๑๓๘. คันตัพพวาร
ว่าด้วยสถานที่ที่ภิกษุควรไปในวันปวารณา

รายละเอียดเหมือนในอุโปสถขันธกะ

๑๓๙. วัชชนียปุคคลสันทัสสนา
ว่าด้วยบุคคลที่ภิกษุควรเว้นขณะปวารณา

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี ภิกษุผู้บอกคืนสิกขา ผู้ต้องอาบัติปาราชิก มีคนถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติ เพราะไม่ทำคืนอาบัติ เพราะไม่สละทิฏฐิบาป บริษัทที่มีบัณเฑาะก์ มีคนลักเพศ มีคนเข้ารีตเดียรถีย์ มีสัตว์ดิรัจฉาน มีคนฆ่ามารดา มีคนฆ่าบิดา มีคนฆ่าพระอรหันต์ มีคนประทุษร้ายภิกษุณี มีคนทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต มีคนสองเพศอยู่ด้วย รูปใดปวารณาต้องอาบัติทุกกฏ

นอกจากนี้ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุทั้งหลายไม่พึงปวารณาด้วยการให้ปาริวาสิกปวารณา เว้นแต่บริษัทยังไม่ลุกขึ้น และไม่พึงปวารณาในวันที่ไม่ใช่วันปวารณา เว้นแต่วันที่สงฆ์มีความสามัคคี

๑๔๐. เทวาจิกาทิปวารณา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุปวารณา ๒ หนเป็นต้น

ณ แควันโกศล ในวันปวารณามีคนป่ามากันพลุกพล่าน เมื่อภิกษุไม่อาจปวารณา ๓ หนได้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ปวารณา ๒ หน เมื่อคนป่ามาพลุกพล่านมากขึ้น เมื่อภิกษุไม่อาจปวารณาได้ ๒ หน จึงทรงอนุญาตให้ปวารณาหนเดียว

วิธีปวารณาของภิกษุผู้มีพรรษาเท่ากัน

เมื่อคนป่ามาพลุกพล่านมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ภิกษุไปอาจปวารณาหนเดียว จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุที่มีพรรษาเท่ากันปวารณาพร้อมกัน

วิธีปวารณาเมื่อราตรีใกล้รุ่ง

ในวันปวารณา ชาวบ้านถวายทานจนราตรีใกล้สว่าง เมื่อพวกภิกษุเห็นว่าชาวบ้านให้ทาน ถ้าสงฆ์ปวารณา ๓ หน ราตรีจะสว่างเสียก่อน ไม่รู้วิธีปฏิบัติ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา

อีกนัยหนึ่ง ในวันปวารณา เมื่อพวกภิกษุกล่าวธรรมกัน ผู้ชำนาญพระสูตรสาธยายพระสูตร พระวินัยธรวินิจฉัยพระวินัย พระธรรมกถึกสนทนาธรรม บางพวกทะเลาะกันจนราตรีใกล้สว่าง จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบ

วิธีปวารณาขณะฝนตั้งเค้า

ณ แควันโกศล ในวันปวารณา เมื่อภิกษุสงฆ์มาประชุมกันจำนวนมาก ที่ประชุมคับแคบคุ้มฝนไม่ได้ ทั้งฝนกำลังตั้งเค้ามา ภิกษุเหล่านั้นเห็นว่า ถ้าปวารณา ๓ หน คงไม่ทัน ฝนจะตกเสียก่อน ไม่รู้วิธีปฏิบัติ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบ

วิธีปวารณาเมื่อมีอันตราย

ในวันปวารณา มีอันตราย ๑๐ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ (๑) พระราชาเสด็จมา ... (๑๐) มีอันตรายต่อพรหมจรรย์ เมื่อพวกภิกษุปรึกษากันว่า ถ้าปวารณา ๓ หน คงไม่ทัน จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบ

๑๔๑. ปวารณาฐปนะ
ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุผู้ต้องอาบัติปวารณา

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต้องอาบัติแล้วปวารณา จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ต้องอาบัติไม่พึงปวารณา รูปใดปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ต้องอาบัติขอโอกาสแล้วจึงโจทเธอด้วยอาบัติ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุงดปวารณา

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถูกสงฆ์ขอโอกาสแต่ไม่ปรารถนาจะให้โอกาส จึงทรงอนุญาตให้งดปวารณาแก่ภิกษุผู้ไม่ยอมให้โอกาส

ในวันปวารณา เมื่อภิกษุผู้ต้องอาบัติอยู่พร้อมแล้ว ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ให้ทราบว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติ งดปวารณาต่อภิกษุนั้น ถ้าภิกษุนั้นยังอยู่พร้อมหน้า สงฆ์ไม่พึงปวารณา

ทรงห้ามงดปวารณาต่อภิกษุผู้บริสุทธิ์

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รู้ว่า พวกภิกษุผู้มีศีลจะงดปวารณาต่อพวกตน ได้ชิงงดปวารณาต่อภิกษุผู้บริสุทธิ์ และงดปวารณาต่อภิกษุผู้ปวารณาเสร็จแล้ว จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงงดปวารณาต่อภิกษุผู้บริสุทธิ์ รูปใดงด ต้องอาบัติทุกกฏ และไม่พึงงดปวารณาต่อภิกษุที่ปวารณาแล้ว รูปใดงด ต้องอาบัติทุกกฏ

นอกจากนี้ ทรงแสดงปวารณาที่ไม่เป็นอันงดไว้อีก ๒ หมวด หมวดละ ๔ กรณี (ยังมีรายละเอียดอีกมาก พึงดูรายละเอียดในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑)

เหตุในการงดปวารณา

๑. ในวันปวารณา ภิกษุงดปวารณาของภิกษุ ถ้าภิกษุเหล่าอื่นรู้ว่า ภิกษุนั้นมีความประพฤติทางกาย ทางวาจาบริสุทธิ์ มีอาชีวะบริสุทธิ์ เฉลียวฉลาด เมื่อถูกซักถามจักอาจตอบได้ สงฆ์พึงถามภิกษุนั้นว่า งดปวารณาต่อภิกษุนั้นทำไม เพราะอะไร เพราะสีลวิบัติ อาจารวิบัติหรือเพราะทิฏฐิวิบัติ

ถ้าเธอตอบว่า งดเพราะสีลวิบัติบ้าง อาจารวิบัติบ้าง ทิฏฐิวิบัติบ้าง

สงฆ์พึงถามว่า รู้วิบัติเหล่านั้นหรือ

ถ้าเธอตอบว่า รู้

สงฆ์พึงถามว่า วิบัติแต่ละอย่างเป็นอย่างไร

ถ้าเธอตอบว่า ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นี้ชื่อว่าสีลวิบัติ ถุลลัจจัย ปาจิตติย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต นี้ชื่อว่าอาจารวิบัติ มิจฉาทิฏฐิ อันตคาหิกทิฏฐิ นี้ชื่อว่าทิฏฐิวิบัติ

สงฆ์พึงถามว่า ทำไมจึงงดปวารณาต่อภิกษุนั้น ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยินหรือด้วยสงสัยหรือ

ถ้าเธอตอบว่า งดด้วยได้เห็นบ้าง ด้วยได้ยินบ้าง ด้วยสงสัยบ้าง

สงฆ์พึงถามว่า งดด้วยได้เห็นอย่างไร เห็นอะไร เห็นว่าอย่างไร เห็นเมื่อไร เห็นที่ไหน ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก ...อาบัติทุพภาสิต ท่านเห็น ท่านอยู่ที่ไหน ภิกษุนั้นอยู่ที่ไหน ท่านทำอะไร ภิกษุนั้นทำอะไร

ถ้าเธอตอบว่า ไม่ได้งดด้วยได้เห็น แต่งดด้วยได้ยิน

สงฆ์พึงถามว่า งดด้วยได้ยินอย่างไร ได้ยินอะไร เมื่อไร ได้ยินที่ไหน ได้ยินว่าภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก ... อาบัติทุพภาสิต หรือ ได้ยินจากภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา พวกเดียรถีย์ สาวกของพวกเดียรถีย์ หรือ

ถ้าเธอตอบว่า ไม่ได้งดปวารณาด้วยได้ยิน แต่งดด้วยสงสัย

สงฆ์พึงถามว่า งดด้วยนึกสงสัยอย่างไร สงสัยอะไร ว่าอย่างไร เมื่อไร ที่ไหน สงสัยว่าภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก ... อาบัติทุพภาสิต หรือสงสัยจากภิกษุ ... สาวกของพวกเดียรถีย์ หรือ

ถ้าเธอตอบว่า ไม่ได้งดด้วยสงสัย ทั้งไม่รู้ว่างดปวารณาด้วยเหตุใด (ยังมีรายละเอียดอีกมาก พึงดูในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑)

๑๔๒. ถุลลัจจยวัตถุกาทิ
ว่าด้วยภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัยเป็นต้น

ในวันปวารณา ภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัย บางพวกมีความเห็นว่า พวกตนต้องอาบัติถุลลัจจัย บางพวกเห็นว่า พวกตนต้องอาบัติสังฆาทิเสส พวกที่เห็นว่าต้องอาบัติถุลลัจจัย พึงนำภิกษุนั้นไป ณ ที่อันสมควร ปรับอาบัติตามธรรม แล้วเข้าไปแจ้งให้สงฆ์ทราบว่า ภิกษุเหล่านั้นแสดงอาบัติคืนแล้ว ขอให้สงฆ์ปวารณา

พวกที่เห็นว่า ต้องอาบัติทุพภาสิต พึงนำภิกษุนั้นไป ณ ที่อันสมควร ปรับอาบัติตามธรรม แล้วเข้าไปแจ้งให้สงฆ์ทราบว่า ภิกษุเหล่านั้นได้แสดงอาบัติคืนแล้ว ขอให้สงฆ์ปวารณา

๑๔๓. วัตถุฐปนาทิ
ว่าด้วยการงดเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นต้น

ในวันปวารณา ภิกษุพึงประกาศให้สงฆ์ทราบว่า วัตถุ(เรื่องที่เกิด)ปรากฏ บุคคลไม่ปรากฏ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงงดวัตถุแล้วปวารณา

สงฆ์พึงกล่าวกับภิกษุรูปนั้นว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติปวารณาไว้สำหรับภิกษุผู้บริสุทธิ์ ถ้าวัตถุปรากฏ บุคคลไม่ปรากฏ จงระบุบุคคลนั้น

ในวันปวารณา ภิกษุพึงประกาศให้สงฆ์ทราบว่า บุคคลปรากฏ วัตถุไม่ปรากฏ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงงดวัตถุแล้วปวารณา

สงฆ์พึงกล่าวกับภิกษุรูปนั้นว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติปวารณาไว้สำหรับภิกษุผู้พร้อมเพรียงกัน ถ้าบุคคลปรากฏ วัตถุไม่ปรากฏ จงระบุวัตถุนั้น

ในวันปวารณา ภิกษุพึงประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ทั้งวัตถุและบุคคลปรากฏ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงงดทั้งวัตถุและบุคคลแล้วปวารณา

สงฆ์พึงกล่าวกับภิกษุรูปนั้นว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติปวารณาไว้สำหรับภิกษุผู้บริสุทธิ์และพร้อมเพรียงกัน ถ้าวัตถุและบุคคลปรากฏ จงระบุวัตถุและบุคคลนั้น

ถ้าวัตถุปรากฏก่อนปวารณา บุคคลปรากฏภายหลัง ควรบอกให้ทราบ ถ้าบุคคลปรากฏก่อนปวารณา วัตถุปรากฏภายหลัง ก็ควรบอกให้ทราบ ถ้าทั้งวัตถุและบุคคลปรากฏก่อนปวารณา ถ้าทำปวารณาเสร็จแล้ว รื้อฟื้นเรื่องขึ้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๑๔๔. ภัณฑนการกวัตถุ
เรื่องก่อความบาดหมาง

ภิกษุหลายรูปเคยคบกันมาอยู่จำพรรษา ณ อาวาสแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล ภิกษุเหล่าอื่นผู้ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะวิวาทอยู่จำพรรษา ณ อาวาสที่ใกล้เคียงกับภิกษุเหล่านั้นด้วยประสงค์ว่า ในวันปวารณา พวกตนจักงดปวารณาของภิกษุที่อยู่จำพรรษาเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้นรู้ข่าว ไม่รู้วิธีที่พึงปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งว่า ทรงอนุญาตให้ภิกษุเหล่านั้นทำ ๒ อุโบสถ และ ๓ อุโบสถ ให้เป็นอุโบสถวัน ๑๔ ค่ำ ด้วยประสงค์ว่า ตนพึงปวารณาก่อนภิกษุพวกนั้น

ถ้าภิกษุผู้ก่อการวิวาทเหล่านั้นพากันมาสู่อาวาส ภิกษุที่อยู่ในอาวาสพึงรีบประชุมปวารณากันโดยเร็ว แล้วบอกว่า พวกตนปวารณาแล้ว ภิกษุเหล่านั้นจงทำตามที่เข้าใจ

ถ้าภิกษุผู้ก่อการวิวาทเหล่านั้นไม่แจ้งให้รู้ก่อนมาสู่อาวาสนั้น ภิกษุที่อยู่ในอาวาสพึงเตรียมต้อนรับทำให้ภิกษุเหล่านั้นเชื่อ ไปปวารณานอกสีมาแล้วบอกว่า พวกตนปวารณาแล้ว ภิกษุเหล่านั้นจงทำตามที่เข้าใจ ถ้าทำได้อย่างนั้นก็เป็นเรื่องที่ดี ถ้าทำไม่ได้ ภิกษุที่อยู่ในอาวาสผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้ภิกษุที่อยู่ในอาวาสทราบว่า ถ้าภิกษุเหล่านั้นพร้อม จงทำอุโบสถ สวดพระปาติโมกข์ ปวารณาในกาฬปักษ์ที่จะมาถึง

ถ้าภิกษุผู้ก่อการวิวาทตอบว่า ขอให้ปวารณาต่อพวกตนในบัดนั้น

ภิกษุเหล่านั้นพึงถูกว่ากล่าวว่า พวกเขาไม่เป็นใหญ่ในปวารณาของตน ตนยังไม่ปวารณา

ถ้าภิกษุผู้ก่อวิวาทอยู่จนถึงกาฬปักษ์ ภิกษุเจ้าถิ่นผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้ภิกษุที่อยู่ในอาวาสรู้ว่า ถ้าพร้อมกันก็จงทำอุโบสถ สวดพระปาติโมกข์ ปวารณาในชุณหปักษ์ที่จะมาถึง

ถ้าภิกษุผู้ก่อวิวาทบอกให้ปวารณาต่อพวกตนได้

ภิกษุเหล่านั้นพึงถูกว่ากล่าวว่า พวกเขาไม่เป็นใหญ่ในปวารณาของตน ตนยังไม่ปวารณา

ถ้าภิกษุผู้ก่อวิวาทพึงอยู่จนถึงชุณหปักษ์ ภิกษุทั้งหมดไม่ประสงค์จะปวารณาก็ต้องปวารณาในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งครบ ๔ เดือนที่จะมาถึง

ถ้าภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณา ภิกษุอาพาธงดปวารณาของภิกษุผู้ไม่อาพาธ ภิกษุนั้นพึงถูกว่ากล่าวว่า ภิกษุนั้นอาพาธ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุอาพาธไม่อดทนต่อการซักถาม ขอให้รอจนกว่าจะหายเป็นปกติ เมื่อหายดีแล้วจึงค่อยโจท ถ้าถูกเตือนยังขืนโจท ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะไม่เอื้อเฟื้อ

ถ้าภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณา ภิกษุผู้ไม่อาพาธงดปวารณาของภิกษุอาพาธ เธอพึงถูกเตือนว่า ภิกษุนั้นกำลังอาพาธ ผู้อาพาธไม่อดทนต่อการซักถาม ให้รอจนกว่าจะหายดีเสียก่อน เมื่อหายแล้วจึงค่อยโจท ถ้าถูกเตือนยังขืนโจท ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะไม่เอื้อเฟื้อ

ถ้าภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณา ภิกษุอาพาธงดปวารณาของภิกษุอาพาธ เธอพึงถูกเตือนว่า ภิกษุนั้นกำลังอาพาธ ผู้อาพาธไม่อดทนต่อการซักถาม ให้รอจนกว่าจะหายดีเสียก่อน เมื่อหายแล้วจึงค่อยโจท ถ้าถูกเตือนยังขืนโจท ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะไม่เอื้อเฟื้อ

ถ้าภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณา ภิกษุผู้ไม่อาพาธงดปวารณาของภิกษุผู้ไม่อาพาธ สงฆ์พึงลอบสวนทั้ง ๒ ฝ่าย ปรับอาปัตติตามธรรมแล้วปวารณา

๑๔๕. ปวารณาสังคหะ
ว่าด้วยการสงเคราะห์กันด้วยปวารณา

ภิกษุหลายรูปเคยคบกันมาเข้าอยู่จำพรรษา ณ อาวาสแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล เมื่อภิกษุเหล่านั้นมิความสามัคคีกัน จึงได้รับผาสุวิหารธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อมา สนทนากันว่า เมื่อสามัคคีกันอยู่แล้ว ถ้าจักปวารณาในเวลานั้น ภิกษุที่ปวารณาจะพึงหลีกไปสู่ที่จาริกก็ได้ หากเป็นเช่นนั้น พวกตนก็จักไม่มีผาสุวิหารธรรม จึงไม่รู้วิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุเหล่านั้นสงเคราะห์กันด้วยปวารณา ภิกษุทุกรูปพึงประชุมกัน แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา*

ไม่มีใครเป็นใหญ่ในการปวารณา

เมื่อภิกษุเหล่านั้นทำการสงเคราะห์กันด้วยปวารณา ถ้ามีภิกษุบางรูปกล่าวว่า ตนปรารถนาจะหลีกจาริกไปยังชนบท เพราะมีธุระ ภิกษุพึงบอกให้เธอไป

ถ้าภิกษุนั้นกำลังปวารณา งดปวารณาของภิกษุรูปหนึ่ง ภิกษุผู้ถูกงดปวารณาแล้วพึงกล่าวว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่เป็นใหญ่ในปวารณาของตน ตนจะไม่ปวารณา

ถ้าเมื่อภิกษุนั้นกำลังปวารณา รูปหนึ่งงดปวารณาของเธอ สงฆ์พึงสอบสวนทั้ง ๒ ฝ่าย ปรับอาบัติตามธรรม

ถ้าภิกษุนั้นทำธุระในชนบทเสร็จ กลับมายังอาวาสอีกภายในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งครบ ๔ เดือน ถ้าภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณา รูปหนึ่งงดปวารณาของเธอ ผู้ถูกห้ามปวารณาพึงกล่าวว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่เป็นใหญ่ในปวารณาของตน เพราะตนปวารณาเสร็จแล้ว ถ้าเมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณา ภิกษุนั้นงดปวารณาของภิกษุรูปหนึ่ง สงฆ์พึงสอบสวนทั้ง ๒ ฝ่าย ปรับอาบัติตามธรรมแล้วปวารณา

---

* วิ.มหา. (ไทย) ๘/๒๘๑/๓๔๑

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๕

พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๒

๕. จัมมขันธกะ

หมวดว่าด้วยหนัง

๑๔๗. โสณโกฬิวิสวัตถุ[๑]

เรื่องบุตรของเศรษฐีชื่อโสณโกฬิวิสะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสาร ทรงครองแคว้นมคธประกอบด้วยหมู่บ้าน ๘๐,๐๐๐ หมู่บ้าน บุตรเศรษฐีชื่อโสณโกฬิวิสะ ในกรุงจัมปา เป็นคนละเอียดอ่อน มีขนขึ้นที่ฝ่าเท้าทั้งสอง พระเจ้าพิมพิสารมีพระประสงค์จะทอดพระเนตร จึงทรงรับสั่งให้พวกกุลบุตรในหมู่บ้านเหล่านั้นมาประชุมกัน บิดามารดาของนายโสณโกฬิวิสะกำชับบุตรชายว่า พระราชามีพระประสงค์จะทอดพระเนตรเท้าทั้งสอง เขาไม่ควรนั่งเหยียดเท้าไปทางพระองค์ จงนั่งขัดสมาธิตรงพระพักตร์ เมื่อเขานั่งลงพระองค์จะได้ทอดพระเนตรเท้าทั้งสอง

ต่อมา บริวารใช้วอหามนายโสณโกฬิวิสะไปเฝ้า ครั้นนายโสณะเข้าเฝ้าจึงนั่งขัดสมาธิอยู่ตรงพระพักตร์ พระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรขนที่ฝ่าเท้าของนายโสณโกฬิวิสะ ได้ทรงสั่งสอนวิธีทำไร่ไถนา การค้าขาย ที่สุจริต ตลอดถึงการเลี้ยงดูบิดามารดา แล้วทรงรับสั่งให้กุลบุตรเหล่านั้นไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ด้วยพระประสงค์ว่า พระผู้มีพระภาคจะทรงสั่งสอนเรื่องที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

นายโสณโกฬิวิสะบวช

ต่อมา นายโสณโกฬิวิสะอยากจะบวช เมื่อกุลบุตรอื่น ๆ จากไปแล้ว จึงเข้าไปกราบทูลขอบวช ได้บวชพำนักอยู่ ณ ป่าสีตวัน ปฏิบัติธรรมด้วยความเพียรอย่างยิ่ง[๒] เดินจงกรมจนเท้า

---

[๑] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๕๔/๕๓๓.

[๒] เร่งระดมความเพียรอย่างมาก เร่งความเพียรเต็มที่ (สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๒๔๓/๓๕๑)

ทั้งสองแคก สถานที่เดินจงกรมแดงฉานไปด้วยเลือดดุจที่ฆาโค ท่านเร่งระดมความเพียรถึงเพียงนั้นก็ไม่ได้สำเร็จมรรคผล จึงเกิดความท้อแท้ คิดจะสึกไปครองเรือนสร้างบุญกุศล

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงเสด็จไปหา ทรงแสดงธรรมเปรียบเทียบด้วยสายพิณ ตรัสว่า ถ้าสายพิณดึงหรือหย่อนเกินไป เสียงย่อมไม่ไพเราะ ใช้การไม่ได้ เมื่อขึงสายพิณในระดับที่พอดี เสียงย่อมใช้การได้ เหมือนการปฏิบัติธรรม ถ้าเร่งมากเกิน ย่อมกลายเป็นความฟุ้งซ่าน ความเพียรที่ย่อหย่อน ย่อมกลายเป็นความเกียจคร้าน ดังนั้น ควรปฏิบัติธรรมให้พอเหมาะพอดี ปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน[๕] ต่อมา เมื่อพระโสณะมีความเพียรในระดับพอดี ปรับอินทรีย์ได้เสมอกัน จึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์

๑๔๘. ทิคุณาทิอุปาหนปฏิกเขปะ
ว่าด้วยทรงห้ามใช้รองเท้า ๒ ชั้นเป็นต้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กุลบุตรผู้พยากรณ์(ประกาศเปิดเผย)พระอรหัตตผล ชื่อว่ากล่าวความสัตย์ ไม่อวดอ้างตนว่าเป็นพระอรหันต์[๖] แต่โมฆบุรุษบางพวกในพระธรรมวินัย เห็นเป็นเรื่องสนุก เที่ยวอวดอ้างพระอรหัตตผล จึงเดือดร้อนในภายหลัง แล้วทรงรับสั่งกับพระโสณโกฬิวิสะว่า ท่านเป็นสุขุมาลชาติ พระองค์ทรงอนุญาตให้ใช้รองเท้าชั้นเดียว พระโสณะกราบทูลว่า ตนทิ้งเงินถึง ๘๐ เล่มเกวียน คาราวานช้างอีก ๗ เชือก มาบวชเป็นภิกษุ หากใช้รองเท้าชั้นเดียว ก็แสดงว่ายังติดยึดในรองเท้า ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตรองเท้าชั้นเดียวแก่ภิกษุสงฆ์ ท่านจึงจะใช้ หากไม่ทรงอนุญาตก็ไม่ใช้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวมรองเท้า ๓ ชั้น หรือรองเท้าหลายชั้น รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตรองเท้าชั้นเดียว

---

[๕] อินทรีย์ ๕ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา การปรับอินทรีย์ให้เสมอกันก็คือปรับศรัทธาให้เสมอกับปัญญา ปรับปัญญาให้เสมอกับศรัทธา ปรับวิริยะให้เสมอกับสมาธิ และปรับสมาธิให้เสมอกับวิริยะ ส่วนสติมีมากก็ยิ่งดี มีประโยชน์ทุกเวลา (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๔๓/๑๖๔)

[๖] พระอรหันต์กล่าวตามความเป็นจริง แต่ไม่อวดตัว โมฆบุรุษฉวยโอกาสเลียนแบบพระอรหันต์อวดเปง ทั้งที่ตนไม่ใช่พระอรหันต์

๑๔๙. สัพพนีลกาทิปฏิกเขปะ
ว่าด้วยทรงห้ามใช้รองเท้าสีเขียวล้วนเป็นต้น

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สวมรองเท้าสีเขียวล้วน สีเหลืองล้วน สีแดงล้วน สีบานเย็นล้วน สีดำล้วน สีแสดล้วน สีชมพูล้วน ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวมรองเท้าสีเขียวล้วน สีเหลืองล้วน สีแดงล้วน สีบานเย็นล้วน สีดำล้วน สีแสดล้วน สีชมพูล้วน รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามใช้รองเท้ามีหูสีเขียวเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์สวมรองเท้ามีหูสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีบานเย็น สีดำ สีแสด สีชมพู ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวมรองเท้ามีหูสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีบานเย็น สีดำ สีแสด สีชมพู รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามใช้รองเท้าหุ้มส้นเป็นต้น

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวมรองเท้าติดแผ่นหนังหุ้มส้น รองเท้าหุ้มแข้ง รองเท้าปกหลังเท้า รองเท้ายัดนุ่น รองเท้ามีหูลายคล้ายขนปีกนกกระทา รองเท้าหูงอนมีรูปทรงคล้ายเขาแกะ รองเท้าหูงอนมีรูปทรงคล้ายเขาแพะ รองเท้าหูงอนมีรูปทรงคล้ายหางแมงป่อง รองเท้าที่เย็บด้วยขนนกยูง รองเท้างดงามวิจิตร รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวมรองเท้าขลิบด้วยหนังราชสีห์ รองเท้าขลิบด้วยหนังเสือโคร่ง รองเท้าขลิบด้วยหนังเสือเหลือง รองเท้าขลิบด้วยหนังเสือดาว รองเท้าขลิบด้วยหนังนาก รองเท้าขลิบด้วยหนังแมว รองเท้าขลิบด้วยหนังค่าง รองเท้าขลิบด้วยหนังนกค้างคาว รองเท้าขลิบด้วยหนังนกเค้า รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๕๐. โอมุกกนังคณปาหนานชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ใช้รองเท้าหลายชั้นที่ใช้แล้ว

พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ภิกษุรูปหนึ่งตามเสด็จ ท่านเดินเขยก เมื่ออุบาลกทราบว่าท่านเท้าแตก จึงนิมนต์ให้รับรองเท้า ท่านบอกว่า พระผู้มีพระภาคทรงห้ามภิกษุใช้รองเท้าหลายชั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้รับรองเท้าคู่นั้น แล้วทรง

บัญญัติว่า ภิกษุพึงสวมรองเท้าหลายชั้นที่ใช้แล้ว แต่ไม่พึงสวมรองเท้าใหม่หลายชั้น รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๕๑. อัฏฐารามุปาหนปฏิกเขปะ
ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุสวมรองเท้าในอาราม

พระผู้มีพระภาคไม่ทรงฉลองพระบาทเสด็จจงกรมในที่แจ้ง เมื่อภิกษุผู้เถระรู้จึงไม่สวมรองเท้าจงกรม แต่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์กลับสวมรองเท้าเดินจงกรม พระผู้มีพระภาคตรัสถามเรื่องนั้นกับพวกภิกษุฉัพพัคคีย์แล้วทรงตำหนิว่า แม้พวกคฤหัสถ์ยังมีความเคารพยำเกรงในอาจารย์ เพราะได้ศึกษาศิลปะเครื่องเลี้ยงชีพ การที่ภิกษุฉัพพัคคีย์บวชในพระธรรมวินัยแล้วมีความเคารพยำเกรงในพระอาจารย์ ภิกษุรุ่นพระอาจารย์ ในพระอุปัชฌาย์ ในภิกษุรุ่นพระอุปัชฌาย์ก็จะงดงามในพระธรรมวินัย ทรงบัญญัติว่า เมื่อพระอาจารย์ ภิกษุรุ่นพระอาจารย์ พระอุปัชฌาย์ ภิกษุรุ่นพระอุปัชฌาย์ ไม่สวมรองเท้าเดินจงกรม ภิกษุไม่ควรสวมรองเท้าเดินจงกรม รูปใดสวมรองเท้าเดินจงกรม ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุไม่ควรสวมรองเท้าในอาราม รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธสวมรองเท้าในอาราม

ภิกษุอาพาธเป็นแผลมีหนองที่เท้า พวกภิกษุต้องช่วยกันพยุงไปถ่ายอุจจาระปัสสาวะ พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปตามเสนาสนะ ทอดพระเนตรเห็นพวกภิกษุกำลังพยุงท่านไปถ่ายอุจจาระปัสสาวะ จึงเสด็จเข้าไปหา ครั้นแล้ว จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุเท้าเจ็บ เท้าแตกหรืออาพาธเป็นหนองที่เท้าสวมรองเท้าได้ ทรงอนุญาตให้สวมรองเท้าก่อนขึ้นเตียงหรือตั่ง และทรงอนุญาตให้สวมรองเท้า ใช้คบเพลิง ใช้ประทีป ใช้ไม้เท้าในอารามได้ในเวลาค่ำคืน

๑๕๒. กัฏฐปาทุกาทิปฏิกเขปะ
ว่าด้วยทรงห้ามสวมเขียงเท้าไม้เป็นต้น

วันหนึ่งเวลาเช้ามืด พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ลุกขึ้นสวมเขียงเท้าไม้เดินจงกรมในที่แจ้ง ส่งเสียงกึกกัก ดังอึกทึก สนทนาติรัจฉานกถา เหยียบแมลงตายบ้าง รบกวนภิกษุอื่นให้เสียสมาธิบ้าง พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวมเขียงเท้าไม้ รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงปัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวมเขียงเท้าใบตาล รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ และทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวมเขียงเท้าใบไผ่ รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ

พระผู้มีพระภาคทรงปัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวมเขียงเท้าหญ้าสามัญ... เขียงเท้าหญ้ามุงกระต่าย ...เขียงเท้าหญ้าปล้อง... เขียงเท้าใบเป้ง... เขียงเท้าหญ้าแฝก...เขียงเท้าขนสัตว์...เขียงเท้าประดับด้วยทองคำ... เขียงเท้าประดับด้วยเงิน... เขียงเท้าประดับด้วยแก้วมณี... เขียงเท้าประดับด้วยแก้วไพฑูรย์... เขียงเท้าประดับด้วยแก้วผลึก... เขียงเท้าประดับด้วยสำริด...เขียงเท้าประดับด้วยกระจก...เขียงเท้าทำด้วยดีบุก... เขียงเท้าทำด้วยสังกะสี...เขียงเท้าทำด้วยทองแดง รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุไม่พึงสวมเขียงเท้าชนิดที่ต้องสวมเดิน รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตเขียงเท้าชนิดที่ตรึงอยู่กับที่ ๓ ชนิด คือ เขียงเท้าที่ใช้ในที่ถ่ายอุจจาระ ในที่ถ่ายปัสสาวะ และที่ใช้ในที่ชำระ แต่ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงจับแมโคที่เขาที่หู ที่คอ ที่หาง รูปใดจับหรือขึ้นขี่หลัง ต้องอาบัติทุกกฏ มีจิตกำหนัด จับองค์กำเนิดแมโค ต้องอาบัติถุลลัจจัย ม่าลูกโค พึงปรับอาบัติตามธรรม

๑๕๓. ยานาทิปฏิกเขปะ
ว่าด้วยทรงห้ามโดยสารยานพาหนะเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยสารยานพาหนะที่เทียมโคเพศเมีย มีบุรุษเป็นสารถีหรือที่เทียมโคเพศผู้มีสตรีเป็นสารถี ชาวบ้านจึงตำหนิว่า เหมือนชายหนุ่มหญิงสาวโดยสารยานพาหนะไปเล่นน้ำ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงโดยสารยานพาหนะ รูปใดโดยสารยานพาหนะ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ทรงอนุญาตยานพาหนะสำหรับภิกษุอาพาธ ทรงอนุญาตยานพาหนะเทียมโคเพศผู้[๑] และยานพาหนะที่ใช้มือลาก และทรงอนุญาตให้ใช้วอและใช้เปลหามได้สำหรับภิกษุอาพาธหนัก

---

[๑] คนลากยานพาหนะจะเป็นบุรุษหรือสตรีก็ได้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๕๓/๑๖๘)

๑๕๔. อุจจาสยนมหาสยนาปฏิกเขปะ
ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุใช้ที่นอนสูงใหญ่

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ที่นอนสูงใหญ่[๑] ได้แก่ (๑) เตียงมีเท้าสูงเกินขนาด (๒) เตียงมีเท้าเป็นรูปสัตว์ร้าย (๓) พรมขนสัตว์ (๔) เครื่องลาดขนแกะลายวิจิตร (๕) เครื่องลาดขนแกะสีขาว (๖) เครื่องลาดมีรูปดอกไม้ (๗) เครื่องลาดยัดนุ่น (๘) เครื่องลาดขนแกะวิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้าย เช่นราชสีห์และเสือ (๙) เครื่องลาดขนแกะมีขน ๒ ด้าน (๑๐) เครื่องลาดขนแกะมีขนด้านเดียว (๑๑) เครื่องลาดปักด้วยไหมประดับรัตนะ (๑๒) เครื่องลาดผ้าไหมประดับด้วยรัตนะ (๑๓) เครื่องลาดขนแกะขนาดใหญ่ที่นางฟ้อน ๑๖ คนร่ายรำได้ (๑๔) เครื่องลาดบนหลังช้าง (๑๕)เครื่องลาดบนหลังม้า (๑๖) เครื่องลาดในรถ (๑๗) เครื่องลาดทำด้วยหนังเสือดาว (๑๘) เครื่องลาดหนังชะมด (๑๙) เครื่องลาดมีเพดาน (๒๐) เครื่องลาดมีหมอน ๒ ข้าง[๒]

ชาวบ้านเดินไปตามวิหารพบเห็นจึงตำหนิว่า เหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ที่นอนสูงใหญ่ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๕๕. สัพพจัมมปฏิกเขปะ
ว่าด้วยทรงห้ามใช้แผ่นหนังทุกชนิด

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รู้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงห้ามที่นอนสูงใหญ่ จึงใช้หนังผืนใหญ่ คือ หนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง หนังเสือเหลือง โดยตัดแผ่นหนังเหล่านั้นตามขนาดเตียง ตามขนาดตั่ง ปูลาดไว้ภายในเตียง ปูลาดไว้ภายนอกเตียง ปูลาดไว้ภายในตั่ง ปูลาดไว้ภายนอกตั่ง ชาวบ้านเดินไปตามวิหารพบเห็น จึงตำหนิว่า เหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้หนังผืนใหญ่ คือ หนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง หนังเสือเหลือง รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

---

[๑] ที่นอนสูงใหญ่ หมายถึงเตียงเกินประมาณและเครื่องลาดที่ไม่สมควร (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๕๔/๑๖๙)

[๒] วิ.จู (ไทย) ๗/๓๒๐/๔๒-๔๓, ที.สี. (ไทย) ๙/๑๕/๖.

พระบัญญัติห้ามภิกษุใช้หนังสัตว์ทุกชนิด

ภิกษุใจบาปรูปหนึ่ง เป็นพระไกล้ชิดตระกูลของอุบาสกใจบาป เช้าวันหนึ่ง ท่านเข้าไปนั่งที่บ้านของอุบาสก มองเห็นลูกโครุ่นรูปงามน่าดูคล้ายลูกเสือเหลือง นึกอยากได้ เมื่ออุบาสกรู้จึงฆ่าลูกโคถลกหนังมาถวาย ภิกษุใจบาปใช้ผ้าสังฆาฏิห่อหนังเดินไป แม่โคเดินตามภิกษุไปเพราะความรักลูก ครั้นภิกษุอื่น ๆ รู้ จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงชักชวนให้ฆ่า รูปใดชักชวน ปรับอาบัติตามธรรม ไม่พึงใช้หนังโค รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ พระองค์ทรงห้ามใช้หนังสัตว์ทุกชนิด รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๕๖. คิหิวิกตานุญญาตาทิ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ใช้เตียงตั่งของคฤหัสถ์เป็นต้น

พวกภิกษุยำเกรง ไม่ยอมนั่งบนเตียงตั่งของชาวบ้าน ที่หุ้มหนังหรือที่ใช้หนังบุ จึงทรงอนุญาตให้นั่งบนเตียงหรือตั่ง ที่เป็นเครื่องใช้สอยของคฤหัสถ์ได้ แต่ไม่ทรงอนุญาตให้นอน ทรงอนุญาตให้นั่งพิงเฉพาะเชือก

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวมรองเท้าเข้าหมู่บ้าน รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ และทรงอนุญาตภิกษุอาพาธให้สวมรองเท้าเข้าบ้านได้

๑๕๗. โสณกุฏิกัณณวัตถุ
เรื่องพระโสณกุฏิกัณณะ*

สมัยที่พระมหากัจจายนะพักอยู่ที่ภูเขาปปาตะ เมืองกุรุรมระ แคว้นอวันดี[๒] อุบาสกชื่อโสณกุฏิกัณณะเป็นอุปัฏฐาก วันหนึ่ง เขาเข้าไปหาบอกให้ทราบว่าต้องการบวช พระมหากัจจายนะบอกว่า การประพฤติพรหมจรรย์ ต้องนอนผู้เดียว บริโภคอาหารมื้อเดียวตลอดชีวิตเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก คฤหัสถ์พึงหมั่นประพฤติพรหมจรรย์ในเวลาที่เหมาะสม เขาจึงไม่คิดจะบวช ต่อมา เขาเข้าไปขอบวชอีก ๒-๓ ครั้ง พระมหากัจจายนะแสวงหาภิกษุสงฆ์จากที่ต่าง ๆ ให้ครบ ๑๐ รูป กว่าจะได้ครบ ผ่านไปถึง ๓ ปี เขาจึงได้บวช

---

* ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๑๗๑.

[๒] แคว้นอวันดี อยู่ในปัจจันตชนบท สมัยพุทธกาลมีพระเจ้าปัชโชตปกครอง

๑๕๘. มหากัจจายนปัญจวรปริหัสสนา

ว่าด้วยพระมหากัจจายนะกราบทูลขอพร ๕ ประการ

ต่อมา เมื่อออกพรรษา พระโสณกุฏิกัณณะคิดว่า ตนเคยฟังคนอื่นพูดถึงพระพุทธลักษณะว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ไม่เคยเฝ้าเฉพาะพระพักตร์ ถ้ากระไรพระอุปัชฌาย์อนุญาต ตนจะไปเฝ้า เวลาเย็น จึงเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์บอกเรื่องนั้น

พระมหากัจจายนะอนุญาตให้ไปเข้าเฝ้า สั่งให้ถวายอภิวาทแทน ทั้งให้กราบทูลขอพร ๕ ประการเป็นกรณีพิเศษในอวันตีทักขิณาบถ ได้แก่

๑. อวันตีชนบท มีภิกษุน้อย หาภิกษุได้ยาก ขอให้พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตการบรรพชาอุปสมบทด้วยคณะสงฆ์น้อยกว่า ๑๐ รูป

๒. อวันตีชนบท พื้นดินมีสีดำมาก แข็ง แตกระแหงเพราะรอยกีบโค ขอให้ทรงอนุญาตภิกษุให้ใช้รองเท้าหลายชั้น

๓. ขอให้ทรงอนุญาตภิกษุให้อาบน้ำได้เป็นนิตย์

๔. ขอให้ทรงอนุญาตหนังเครื่องลาด คือ หนังแกะ หนังแพะ หนังมฤค

๕. เมื่อทายกฝากถวายจีวรภายนอกสีมา ขอให้ทรงอนุญาตภิกษุไม่ต้องนับราตรี[๑]

พระโสณกุฏิกัณณะสวดพระสูตรในอัฏฐกวรรค

เวลานั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในที่แจ้งจนดึกจึงเสด็จเข้าพระวิหาร พระโสณะก็เช่นกัน พอใกล้รุ่ง พระผู้มีพระภาคทรงเชื้อเชิญพระโสณะให้กล่าวธรรม ท่านสวดพระสูตรในอัฏฐกวรรค[๒] ด้วยทำนองสรภัญญะ จนได้รับสาธุการ แล้วกราบทูลขอพร ๕ ประการ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ จึงทรงบัญญัติว่าในปัจจันตชนบททุกแห่ง

๑. มีภิกษุน้อย ขอพระองค์ทรงอนุญาตให้บรรพชาอุปสมบทด้วยคณะเพียง ๕ รูป รวมทั้งพระวินัยธร

---

[๑] สิกขาบททั้ง ๕ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้เป็นกรณีพิเศษในปัจจันตชนบท

[๒] พระสูตรในอัฏฐกวรรคมี ๑๖ สูตร (ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๗๓-๙๘๒/๖๘๗-๗๓๔)

๒. พื้นดินในอวันดีชนบท มีสีดำมาก ขรุขระ แตกระแหงเพราะกิบโค ขอพระองค์ทรงอนุญาตให้ใช้รองเท้าหลายชั้น
๓. ขอพระองค์ทรงอนุญาตให้อาบน้ำได้เป็นนิตย์
๔. ขอพระองค์ทรงอนุญาตหนังเครื่องลาด คือ หนังแกะ หนังแพะ หนังมฤค
๕. เมื่อทายกฝากถวายจีวรภายนอกสีมา ขอพระองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุไม่ต้องนับราตรี (ในอวันดีชนบท)

กำหนดเขตปัจจันตชนบทและมัชฌิมชนบท*

ปัจจันตชนบทมีเขตที่กำหนดไว้ดังนี้

๑. ทิศตะวันออก มีนิคมกชังคละเป็นขอบเขต ถัดออกไปถึงมหาศาลนคร
๒. ทิศตะวันออกเฉียงใต้มีแม่น้ำสัลลวดีเป็นขอบเขต
๓. ทิศใต้มีนิคมเสตกัณณิกะเป็นขอบเขต
๔. ทิศตะวันตกมีหมู่บ้านพราหมณ์ถูนะเป็นขอบเขต
๕. ทิศเหนือมีภูเขาอุสีรธชะเป็นขอบเขต

---

* ปัจจันตชนบท คือ เขตปลายแดน มัชฌิมชนบท คือ เขตท่ามกลาง หรือประเทศอินเดียตอนเหนือ

๖. เภสัชชขันธกะ

ตอนว่าด้วยยารักษาโรค

๑๖๐. ปัญจเภสัชชกถา

เรื่องทรงอนุญาตเภสัช ๕ อย่าง ก่อนและหลังเที่ยงวัน

ภิกษุหลายรูปป่วยเป็นโรคที่เกิดในฤดูสารท[๑] อาเจียนจนซูบซีด ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าภิกษุเหล่านั้นอาพาธ ได้ทรงอนุญาตเภสัช ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย ที่เป็นตัวยาและชาวโลกถือกันว่าเป็นยา ทั้งมีประโยชน์ทางโภชนาหาร ย่อยง่าย[๒] ทรงอนุญาตให้รับประเคนเภสัช ๕ อย่าง ก่อนเที่ยงวัน ฉันได้ก่อนเที่ยงวัน

เมื่อพวกภิกษุรับประเคนเภสัช ๕ อย่างก่อนเที่ยงวัน ฉันก่อนเที่ยงวัน จึงปรากฏว่าโภชนาหารที่ฉันประจำวันทั้งมีไขมันและไม่มีไขมัน ไม่ย่อย ได้อาพาธหนักขึ้น จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุรับประเคนเภสัช ๕ อย่าง ฉันได้ทั้งในเวลาก่อนเที่ยงวันและภายหลังเที่ยงวัน[๓]

ทรงอนุญาตมันเหลวที่เป็นยา ได้แก่ มันเหลวหมี มันเหลวปลา มันเหลวปลาฉลาม[๔] มันเหลวหมู มันเหลวลา ที่รับประเคน เจียวและกรองก่อนเที่ยงวันให้ฉันอย่างน้ำมัน ถ้าภิกษุรับประเคน เจียวและกรองมันเหลวหลังเที่ยงวัน ฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ๓ ตัว ถ้าภิกษุรับประเคนก่อนเที่ยงวัน เจียวและกรองหลังเที่ยงวัน ฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ๓ ตัว ถ้าภิกษุรับประเคนและเจียวมันเหลวก่อนเที่ยงวัน กรองหลังเที่ยงวัน ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าภิกษุรับประเคน เจียวและกรองมันเหลวก่อนเที่ยงวัน ฉัน ไม่ต้องอาบัติ

---

[๑] โรคในฤดูสารท คือ โรคดีซ่านหรือไข้เหลือง เพราะร่างกายภิกษุเปียกชุ่มน้ำฝน หรือย่ำโคลนถูกแดดเผา น้ำดีขังในถุงน้ำดีบาก (วิ.อ.(บาลี) ๓/๒๖๐/๑๗๓)

[๒] ยาและเครื่องสมุนไพรในเภสัชชขันธกะ มีประโยชน์ในการเยียวยา ระบุไว้ในอายุรเวช ดู Jyotir Mitra, A Critical Appraisal of Ayurvedic Materail iin Buddhist Literature. (Varanasi : The Jyouralok Prakashan,๑๙๘๔)

[๓] พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเภสัชแก่ภิกษุ (๑) จำกัดอาพาธ (๒) จำกัดบุคคล (๓) จำกัดเวลา (๔) จำกัดสมัย (๕) จำกัดประเทศ (๖) จำกัดมันเหลว (๗) จำกัดเภสัช วิ.อ. (บาลี) ๒/๖๒๓/๒๓๑)

[๔] บางอาจารย์แปลว่า มันเหลวจระเข้ (สารตฺถฏีกา (บาลี) ๓/๒๖๒/๓๖๗)

๑๖๑. มูลาทิเภสัชชกถา
เรื่องทรงอนุญาตให้ฉันเครื่องยามีรากไม้เป็นต้น

ภิกษุอาพาธต้องการรากไม้ที่เป็นยา พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า รากไม้ที่เป็นยา ได้แก่ ขมิ้น ขิงสด ว่านน้ำ ว่านเปราะ อุดพิด ข่า แฝก แห้วหมู หรือรากไม้ที่เป็นยาชนิดอื่น ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนเก็บไว้ได้ตลอดชีวิต ฉันเมื่ออาพาธ ถ้าไม่อาพาธ ฉันต้องอาบัติทุกกฏ

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตหินบด ลูกหินบด ทรงบัญญัติว่า น้ำฝาดที่เป็นยา ได้แก่ น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดโมกมัน น้ำฝาดขี้กา น้ำฝาดบอระเพ็ด น้ำฝาดกระถินพิมาน หรือน้ำฝาดที่เป็นยาชนิดอื่น ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนเก็บไว้ได้ตลอดชีวิต เมื่อมีเหตุจำเป็นจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ใบไม้ที่เป็นยา ได้แก่ ใบสะเดา ใบโมกมัน ใบขี้กา ใบแมงลัก ใบฝ้าย หรือใบไม้ที่เป็นยาชนิดอื่น ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน ให้เก็บไว้ได้ตลอดชีวิต เมื่อมีเหตุจำเป็นจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ผลไม้ที่เป็นยา ได้แก่ ลูกพิลังคะ ดีปลี พริก สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม ผลโกฐ หรือผลไม้ที่เป็นยาชนิดอื่น ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนเก็บไว้ได้ตลอดชีวิต เมื่อมีเหตุจำเป็นจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ยางไม้ที่เป็นยา ได้แก่ หิงคุ ยางเคี่ยวหิงคุ ยางเคี่ยวจากเปลือกหิงคุ ยางจากยอดตันตกะ ยางจากใบตันตกะ ยางเคี่ยวจากก้านตันตกะ กำยาน หรือยางที่เป็นยาชนิดอื่น ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้ตลอดชีวิต เมื่อมีเหตุจำเป็นจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า เกลือที่เป็นยา ได้แก่ เกลือสมุทร เกลือดำ เกลือสินเธาว์ เกลือดินโป่ง เกลือหุง หรือเกลือที่เป็นยาชนิดอื่น ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้ตลอดชีวิต เมื่อมีเหตุจำเป็นจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตยาผงสำหรับภิกษุผู้เป็นหิด ดุ่มพุพอง ฝิดาษ หรือมีกลิ่นตัวแรง มูลโค ดินเหนียว กากน้ำย้อม สำหรับภิกษุผู้ไม่อาพาธ ทรงอนุญาตครกและสาก ทรงอนุญาตเครื่องร่อนยาผง และทรงอนุญาตผ้าร่อนยา

พระพุทธานุญาตให้ภิกษุฉันเนื้อดิบและเลือดสดเป็นยา

ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเพราะผีสิง พระอาจารย์และพระอุปัชฌาย์ช่วยกันรักษา แต่ไม่อาจช่วยรักษาได้ ภิกษุรูปนั้นจึงเดินไปที่ร้านขายหมูแล้วกินเนื้อดิบ ดื่มเลือดสด โรคผีสิงจึงสงบ* พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตเนื้อดิบ และเลือดสด เมื่อภิกษุถูกผีสิง

พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้ยาหยอดตา

ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธโรคตา พวกภิกษุช่วยพยุงท่านไปถ่ายอุจจาระปัสสาวะ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตยาหยอดตาที่ปรุงด้วยเครื่องปรุงหลายอย่าง ยาป้ายตาที่ทำด้วยเครื่องปรุงต่าง ๆ ยาทาตาที่เกิดในกระแสน้ำ หรดาลกลีบทอง และเขม่าไฟ โดยสรุปพระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้เครื่องบดยาผสมยาตา
๒. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้กล้กยาตา
๓. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้ไม้ป้ายยาตา
๔. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุมีที่เก็บไม้ป้ายยาตา
๕. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้น้ำมันทาศีรษะ
๖. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุนัตถุ์ยา
๗. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้กล้องนัตถุ์ยา
๘. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุสูดควัน
๙. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้น้ำมันหุง
๑๐. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้น้ำเมาเจือน้ำมันหุง
๑๑. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้น้ำมันเจือน้ำเมาเป็นยา
๑๒. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้ลักจั่น
๑๓. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุเข้ากระโจมอบเหงื่อ
๑๔. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุรมยาสมุนไพร
๑๕. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้เขาสัตว์ระบายโลหิต

---

* ภิกษุอาพาธไม่ได้กินเนื้อดิบ ไม่ได้ดื่มเลือด แต่ผีที่สิงอยู่ในร่างของภิกษุกินและดื่ม เมื่อได้กินเนื้อดิบและได้ดื่มเลือดก็ออกไปจากร่างภิกษุ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๖๔/๑๗๔)

๑๖. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้ยาทาเท้าแตก
๑๗. พระพุทธนุญาตให้ภิกษุใช้น้ำมันทาเท้า
๑๘. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุผ่าตัด
๑๙. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้น้ำฝาดเป็นต้น
๒๐. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุชะแผล
๒๑. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้ยามหาวิกัฏ ๔ ชนิด
๒๒. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุดื่มน้ำดื่มเจือคูถ
๒๓. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุดื่มน้ำละลายดินรอยไถติดผาล
๒๔. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุดื่มน้ำด่างดิบ
๒๕. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุดื่มยาผลสมอดองน้ำมูตรโค
๒๖. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุไล้ทาผิวเมื่ออาพาธ
๒๗. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุดื่มยาถ่าย
๒๘. พระพุทธานุญาตให้ภิกษุดื่มน้ำข้าวใสเป็นต้น

๑๖๒. ปิลินทวัจฉวัตถุ
เรื่องพระปิลินทวัจฉะ

พระปิลินทวัจฉะได้รับการปวารณาจากพระเจ้าพิมพิสาร จึงส่งทูตไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงมีพระพุทธานุญาตให้มีคนวัด พระเจ้าพิมพิสารเสด็จเข้าไปหาพระปิลินทวัจฉะอีกเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อทรงทราบว่ามีพระพุทธานุญาตแล้ว จึงทรงปวารณาว่าจะมอบคนไว้ช่วยทำงาน แต่พระองค์ทรงลืม ทรงระลึกได้เมื่อผ่านไป ๕๐๐ ราตรี จึงได้รับสั่งให้ส่งคนวัด ๕๐๐ คนไปถวาย แล้วตั้งหมู่บ้าน เรียกว่า อารามิกคามหรือปิลินทวัจฉคาม

พระปิลินทวัจฉะได้รับถวายเภสัช ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย จำนวนมาก ให้บริวารนำไปเก็บสะสมไว้ ทำให้สัตว์มากินซุกซุม เกิดความสกปรก พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุรับประเคนเภสัชที่ควรสำหรับภิกษุอาพาธ ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย แล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วัน เป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป พึงปรับอาบัติตามธรรม

๑๖๓. คุฬาทิอนุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ดื่มน้ำอ้อยงบเป็นต้น

พระกังขาเรวตะแวะเข้าไปที่โรงทำอ้อยงบในระหว่างทาง เห็นคนผสมแป้งบ้าง เถ้าบ้าง ลงในอ้อยงบ ย่ำเกรงว่า น้ำอ้อยงบที่เจืออามิสเป็นของไม่ควรฉันหลังเที่ยงวัน จึงไม่ยอมฉัน แม้ภิกษุที่เคารพนับถือท่านก็ไม่ยอมฉันไปด้วย พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ถ้าเขาผสมแป้งบ้าง เถ้าบ้าง ลงในน้ำอ้อยงบ เพื่อทำให้เนื้อเกาะกัน น้ำอ้อยนั้นยังเป็นน้ำอ้อยงบเหมือนเดิม ทรงอนุญาตให้ฉันน้ำอ้อยงบ ทรงอนุญาตให้ฉันถั่วเขียวที่ต้มแล้วแต่ยังงอกขึ้นได้ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อาพาธฉันยาดองโลณโสวิรกะ[๑] แต่ถ้าไม่อาพาธต้องเจือน้ำฉันอย่างน้ำปานะ

๑๖๔. อันโตวุฏฐาทิปฏิกเขปกถา
เรื่องทรงห้ามหุงต้มภายในที่อยู่เป็นต้น

คราวที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ ทรงประชวรเป็นโรคลมในพระอุทร พระอานนท์ออกปากขอยา ข้าวสาร และถั่วเขียว เก็บไว้ ต้มแล้วน้อมเข้าไปถวาย ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า พระอานนท์ออกปากขอมาต้มเอง จึงทรงตำหนิว่า การทำอย่างนั้นไม่สมควร อาหารที่เก็บไว้หุงต้มเอง ภิกษุไม่ควรฉัน ได้ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงฉันอาหารที่เก็บไว้ภายในที่อยู่ ที่หุงต้มเอง รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าภิกษุเก็บอาหารไว้ภายในที่อยู่ หุงต้มภายใน หุงต้มเอง ฉันอาหารนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ๓ อย่าง เป็นต้น แต่ทรงอนุญาตให้อุ่นภัตตาหารได้

นอกจากนี้ เมื่อเกิดข้าวยากหมากแพงในกรุงราชคฤห์ ทรงอนุญาตให้เก็บเกลือเป็นต้นไว้ภายในที่อยู่ได้ ทรงอนุญาตให้หุงต้มภายในที่อยู่ได้ ทรงอนุญาตให้หุงต้มเองได้ อนุญาตอาหารที่เก็บไว้ภายในที่อยู่ ที่หุงต้มภายในที่อยู่ และที่หุงต้มเอง

---

[๑] ยาดองโลณโสวิรกะ ได้แก่ ยาที่ปรุงด้วยมะขามป้อมสด สมอพิเภก ธัญชาติทุกชนิด ถั่วเขียว ข้าวสุก ผลกล้วยหน่อหวาย อินทผลัม หน่อไม้ ปลา เนื้อ น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เกลือ ใส่เครื่องปรุงหมักในหม้อ ปิดฝาให้สนิท ดองไว้ ๑-๓ วัน พอครบกำหนด ยาจะมีรสและสีเหมือนผลหว้า แก้โรคได้หลายชนิด เช่น โรคลม โรคไอ โรคเรื้อน โรคดีซ่าน โรควิดสีดวง เป็นต้น หลังเที่ยงวัน ภิกษุฉันได้ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๒/๕๑๘)

๑๖๕. อุคคหิตปฏิคคหณา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้รับประเคนของที่จับต้องแล้ว (อุคคหิต)

สมัยที่ภิกษุหลายรูปอยู่จำพรรษาในแคว้นกาสี กำลังเดินทางไปกรุงราชคฤห์ เพื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเวฬุวัน ในระหว่างทางไม่ได้โภชนาหารใด ๆ ถึงได้ผลไม้จำนวนมาก แต่ไม่มีกัปปิยการก[๑] จึงลำบาก เมื่อเข้าไปเฝ้าแล้วจึงกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุเห็นผลไม้ในที่ใด ถึงจะไม่มีกัปปิยการก ก็ให้ทยิบนำไปเองได้ พบกัปปิยการกแล้วจึงวางบนพื้นดิน ให้เขาประเคนฉันได้ ทรงอนุญาตให้รับประเคนของที่จับต้องแล้ว

๑๖๖. ปฏิคคหิตาทิอนุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันของที่รับประเคนไว้เป็นต้น

เมื่อตระกูลอุปัฏฐากของพระอุปนันทศากยบุตร ส่งของเคี้ยวไปถวายสงฆ์ เจาะจงพระอุปนันทะให้เป็นผู้ถวาย แต่พระอุปนันทะกำลังเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน พระผู้มีพระภาคทรงสั่งให้ภิกษุรับประเคนไว้รอ พระอุปนันทะเข้าไปเยี่ยมตระกูลก่อนเวลาภัตตาหาร กลับมาตอนกลางวันล่วงเวลาภัตตาหาร พวกภิกษุห้ามภัตตาหารแล้วยำเกรงไม่ยอมรับประเคน พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตภิกษุที่ห้ามภัตตาหารแล้วฉันโภชนาหารไม่เป็นเดนที่รับประเคนไว้ก่อนเที่ยงวันได้ และทรงอนุญาตภิกษุที่ห้ามภัตตาหารแล้ว ฉันโภชนาหารไม่เป็นเดนที่เกิดในป่าที่เกิดในกอบัวได้

๑๖๗. สัตถกัมมปฏิกเขปกถา
ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุทำสัตถกรรม[๒] (ศัลยกรรม)

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ นายแพทย์อากาสโคตรใช้ศัสตราผ่าตัดริดสีดวงทวารของภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อเขาเห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมา จึงทูลว่าวัจมรรคของภิกษุนั้นเหมือนปากเหี้ย

---

[๑] กัปปิยการก คือ ผู้ทำหน้าที่จัดของที่สมควรให้ภิกษุฉัน หรือผู้ปฏิบัติภิกษุ

[๒] **สัตถกรรม** ได้แก่ การผ่าตัดด้วยศัสตรา ใช้เข็มหรือหนามบ่ง ใช้กรรไกรตัดหรือใช้เลื่อยหยิกในที่ลับ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๗๙/๑๗๗)

พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า นายแพทย์อากาสโคตรต้องการเยาะเย้ยพระองค์ จึงเสด็จกลับ ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามพวกภิกษุ ทรงตำหนิแล้วห้ามภิกษุใช้ศัสตราผ่าตัดในที่แคบ เพราะที่แคบมีผิวเนื้ออ่อน แผลหายยาก ผ่าตัดลำบาก ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ศัสตราผ่าตัดในที่แคบ รูปใดผ่าตัด ต้องอาบัติถุลลัจจัย นอกจากนี้ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงให้ผ่าตัดทวารหนักด้วยศัสตรา หรือบีบหัวริดสีดวง ประมาณ ๒ นิ้ว รอบที่แคบ รูปใดให้ผ่าหรือให้บีบ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๑๖๘. มนุสสมังสปฏิกเขปกถา
เรื่องทรงห้ามภิกษุฉันเนื้อมนุษย์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี สุปปิยะและสุปปิยา สองสามีภรรยาบำรุงพระสงฆ์อยู่ในกรุงพาราณสี วันหนึ่ง นางสุปปิยาปวารณาภิกษุอาพาธรูปหนึ่งว่า จะถวายน้ำต้มเนื้อ เมื่อนางกลับไปบ้าน จึงสั่งให้คนรับใช้ไปหาซื้อเนื้อสัตว์ที่ตาย แต่หาซื้อไม่ได้ เพราะวันนั้นเป็นวันห้ามฆ่าสัตว์

นางสุปปิยา จึงใช้มีดเชือดเนื้อขาอ่อนของตน บอกให้หญิงรับใช้นำไปต้มแล้วนำไปถวายแก่ภิกษุอาพาธ ถ้าใครถามถึงนาง ให้ตอบว่านางเป็นไข้ แล้วใช้ผ้าพันขาเข้าห้องนอนบนเตียง

เมื่อนายสุปปิยะรู้เรื่องนั้น เขามีความปลาบปลื้มใจที่ภรรยาเป็นคนมีศรัทธามั่นคง วันต่อมากราบทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาคให้ไปฉันภัตตาหารที่บ้าน ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่านางสุปปิยาเป็นไข้เดินไม่ได้ จึงทรงรับสั่งให้พยุงนางมาเฝ้า ทันทีที่นางเห็นพระผู้มีพระภาค แผลใหญ่กลับหายเป็นปกติ ผิวพรรณเรียบสนิทดังเดิม สองสามีภรรยาร่าเริงยินดี ถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน กระทั่งพระองค์เสวยเสร็จ ได้ทรงชี้แจงให้ทั้งสองร่าเริงด้วยธรรมีกถา แล้วเสด็จกลับ

ต่อมา พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุอาพาธรูปนั้น ครั้นทรงทราบว่าภิกษุนั้นไม่ได้พิจารณาก่อนฉัน ทรงตำหนิแล้วบัญญัติว่า แม้คนที่มีศรัทธายอมสละเนื้อของตนถวาย ภิกษุก็ไม่พึงฉัน รูปใดฉัน ต้องอาบัติถุลลัจจัย ภิกษุที่ฉันโดยไม่พิจารณา ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๖๙. หัตถิมังสาทิปฏิกเขปกถา
เรื่องทรงห้ามภิกษุฉันเนื้อช้างเป็นต้น

ในคราวข้าวยากหมากแพง ช้างหลวงล้ม คนเอาเนื้อมาถวายแก่พวกภิกษุ เมื่อชาวบ้านตำหนิภิกษุว่า ช้างเป็นราชพาหนะ ถ้าพระราชาทรงทราบคงไม่พอพระทัย พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงฉันเนื้อช้าง รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อม้าหลวงตาย...จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงฉันเนื้อม้า รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงฉันเนื้อสุนัข รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ และเพื่อไม่ให้สัตว์ร้ายทั้งหลายทำร้ายภิกษุเพราะได้กลิ่นพวกเดียวกันเองจากตัวภิกษุที่กินเนื้อสัตว์ร้ายเหล่านั้น ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงฉันเนื้องู รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงฉันเนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี เนื้อเสือดาว รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๗๐. ยาคุมธุโคฬกานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ฉันข้าวต้มและขนมหวาน

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไปอันธกวินทชนบท พราหมณ์คนหนึ่งได้รับพระพุทธานุญาตจัดเตรียมข้าวต้มและขนมหวานจำนวนมาก น้อมเข้าไปถวาย พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ถวายแก่พวกภิกษุ แต่พวกภิกษุไม่รับประเคน จึงนำไปถวายแด่พระผู้มีพระภาค เมื่อทรงฉันเสร็จ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ข้าวต้มมีประโยชน์ ๑๐ อย่าง* ได้แก่ (๑) ให้อายุ (๒) ให้ผิวพรรณ (๓) ให้สุข (๔) ให้กำลัง (๕) ให้ปฏิภาณ (๖) บรรเทาความหิว (๗) ระงับความกระหาย (๘) ให้ลมเดินสะดวก (๙) ชำระลำไส้ (๑๐) ช่วยย่อยอาหาร

ทรงอนุโมทนาว่า ทายกผู้ถวายข้าวต้มแก่ปฏิคาหกผู้สำรวม ผู้ฉันอาหารที่ผู้อื่นถวายตามกาล จะได้ชื่อว่าเพิ่มประโยชน์ ๑๐ ประการแก่ปฏิคาหกผู้สำรวม ผู้ฉันอาหารที่มีทายกถวายตามกาล ดังนั้น ผู้ปรารถนาความสุข ความงามของมนุษย์และสุขอันเป็นทิพย์ พึงถวายข้าวต้ม จากนั้น ทรงลุกจากอาสนะหลีกไป ต่อมา ทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ จึงทรงอนุญาตข้าวต้มและขนมหวาน

---

* องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๗/๓๕๐.

๑๗๑. ตรุณัปปสันนมหามัตตวัตถุ
เรื่องมหาอำมาตย์ผู้เพิ่งเลื่อมใส

มหาอำมาตย์คนหนึ่งเพิ่งมีศรัทธา ได้ถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน นิมนต์ภิกษุให้ฉันในสำรับรูปละ ๑ ที่ เมื่อภิกษุบอกให้ถวายน้อย ๆ เพราะรับประเคนจากที่อื่นมาแต่เช้าแล้ว เขารู้สึกโกรธพวกภิกษุ จึงแสร้งบรรจุอาหารเต็มบาตรพลางบอกว่า จะฉันหรือขนเอาไปก็ได้ แล้วประเคนพระผู้มีพระภาค กระทั่งเสวยเสร็จ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จกลับไปไม่นาน มหาอำมาตย์สำนึกได้ว่า พฤติกรรมที่ตนปฏิบัติต่อพระสงฆ์ เป็นบุญหรือบาปกันแน่ จึงเข้าไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงว่า การที่เขานิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ชื่อว่าได้สั่งสมบุญกิริยาคือความดี เพราะเป็นการให้ที่ดีเลิศ ภิกษุแต่ละรูปที่ฉันภัตตาหารต่างเลิศด้วยคุณธรรม สวรรค์เป็นหนทางที่เขาเริ่มไว้แล้ว เมื่อมหาอำมาตย์ฟังอย่างนั้นแล้วก็ร่าเริงยินดี ลุกขึ้นถวายอภิวาท ทำประทักษิณแล้วกลับไป

ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ครั้นทรงทราบว่า พวกภิกษุรับนิมนต์ไว้ที่หนึ่งแล้วไปฉันอีกที่หนึ่ง ทรงตำหนิพวกภิกษุ แล้วทรงบัญญัติว่า ภิกษุรับนิมนต์ไว้ที่แห่งหนึ่งแล้วไม่พึงไปฉันอีกที่แห่งหนึ่ง รูปใดฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๑๗๒. เพลัฏฐกัจจานวัตถุ
เรื่องพราหมณ์เพลัฏฐกัจจานะถวายน้ำอ้อยงบ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อันธกวินทชนบท ได้เสด็จจาริกไปยังกรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป เสด็จแวะข้างทาง ประทับนั่ง ณ ควงไม้ต้นหนึ่ง พราหมณ์เพลัฏฐกัจจายนะเข้าไปถวายน้ำอ้อยงบ ภิกษุบางพวกบรรจุเต็มบาตร เต็มหม้อกรองน้ำ เต็มถุงย่าม อ้อยงบมีเหลือจำนวนมาก จึงแบ่งให้พวกคนกินเดน บางพวกบรรจุเต็มกระป๋องเต็มหม้อ ห่อเต็มผ้าขาวปูลาด บ้างห่อจนเต็มพก

เมื่อพราหมณ์ถวายน้ำอ้อยงบแก่ภิกษุสงฆ์ เลี้ยงดูคนกินเดนจนอิ่มหนำ น้ำอ้อยงบยังเหลืออีกจำนวนมาก จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้เขานำน้ำอ้อยงบที่เหลือไปเททิ้งในที่ปราศจากของเขียวหรือที่ที่ไม่มีตัวสัตว์ น้ำอ้อยงบที่เขาเททิ้งพ่น

ควันโขมง เหมือนผาลร้อนโชนที่ใช้ตลอดวันจุ่มลงน้ำ เดือดเสียงดังฉี ฉี ฉี เขาเกิดขนพองสยองเกล้าเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอนุปุพพิกถาและอริยสัจจ์ ๔ พราหมณ์สำเร็จเป็นพระโสดาบัน เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัย ต่อมา เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พวกภิกษุรู้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตน้ำอ้อยงบแก่ภิกษุอาพาธเท่านั้น ไม่ทรงอนุญาตแก่ผู้ไม่อาพาธ จึงไม่ยอมฉันน้ำอ้อยงบ จึงทรงอนุญาตน้ำอ้อยงบแก่ภิกษุอาพาธและอ้อยงบละลายน้ำแก่ผู้ไม่อาพาธ

๑๗๓. ปาฏลิคามวัตถุ
เรื่องชาวปาฏลิคามถวายที่พัก

เนื้อความเหมือนในมหาปรินิพพานสูตร[๑] แต่ใจความสำคัญอีกตอนหนึ่งว่า พระผู้มีพระภาคตรัสโทษแห่งสีลวิบัติ ๕ อย่าง[๒] ได้แก่

๑. ถึงความเสื่อมโภคทรัพย์ ๒. มีกิตติศัพท์อันไม่ดีงามกระฉ่อนไป
๓. เข้าไปยังบริษัทใดๆ ย่อมไม่แกล้วกล้า ๔. เวลาใกล้ตาย หลงๆ ลืมๆ
๕. ตายไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ทรงแสดงอานิสงส์แห่งสีลสมบัติ ๕ อย่าง ได้แก่[๓]

๑. ได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวง ๒. มีกิตติศัพท์ที่ดีงามกระฉ่อนไป
๓. เข้าไปยังบริษัทใดๆ ปอมแกล้วกล้า ๔. เวลาใกล้ตาย ไม่หลงๆ ลืมๆ
๕. ตายไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๑๗๔. สุนีธวัสสการวัตถุ
เรื่องมหาอำมาตย์สุนีธะและวัสสการะ

เนื้อความเหมือนในมหาปรินิพพานสูตร[๔] (พึงดูรายละเอียดในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๑๐)

---

[๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๒/๙๕.

[๒] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๒๐๙-๒๑๐, องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๕, ขุ.อุ.(ไทย) ๒๕/๗๖/๓๓๖-๓๓๗.

[๓] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๒๑๐, องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๖.

[๔] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๒/๙๕.

๑๗๕. โกฏิคามสัจจกถา
เรื่องพระผู้มีพระภาคทรงแสดงอริยสัจที่โกฏิคาม

เนื้อความเหมือนในมหาปรินิพพานสูตร[๑] (พึงดูรายละเอียดในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค)

๑๗๖. อัมพปาลีวัตถุ
เรื่องนางอัมพปาลี

เนื้อความเหมือนในมหาปรินิพพานสูตร[๒] (พึงดูรายละเอียดในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค)

๑๗๗. ลิจฉวีวัตถุ
เรื่องเจ้าลิจฉวี

เนื้อความเหมือนในมหาปรินิพพานสูตร[๓] (พึงดูรายละเอียดในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค)

๑๗๘. สีหเสนาปติวัตถุ
เรื่องสีหเสนาบดี

เนื้อความเหมือนในสีหเสนาปติสูตร[๔] (พึงดูรายละเอียดในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต)

---

[๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙.

[๒] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๖๑/๑๐๖.

[๓] ที.ม (ไทย) ๑๐/๙๖๑/๑๐๓.

[๔] อ.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๒/๒๒๖.

ทรงห้ามภิกษุฉันอุททิสสมังสะ*

พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงสิหเสนาบดีให้ร่าเริงด้วยธรรมิกถา ทรงแสดงธรรมิกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงปัญญัติว่า ภิกษุรู้อยู่ ไม่พึงฉันอุททิสสมังสะ รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตเนื้อที่บริสุทธิ์ด้วยอาการ ๓ อย่าง ได้แก่ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ได้สงสัย†

๑๗๙. กัปปิยภูมิอนุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์มีครัววัด (กัปปิยภูมิ)

เวลานั้น ในกรุงเวสาลีมีภิกษาหารอุดมสมบูรณ์ พระอริยเจ้าบิณฑบาตได้ง่าย พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า อาหารที่พระองค์ทรงอนุญาตแก่ภิกษุในคราวอัตคัดขาดแคลน คือ อาหารที่เก็บไว้ภายในที่อยู่ อาหารที่หุงต้มภายในที่อยู่ อาหารที่หุงต้มเอง อาหารที่จับต้องแล้วต้องรับประเคนอีก อาหารที่นำมาจากที่นิมนต์ อาหารที่รับประเคนก่อนเวลาภัตตาหาร อาหารที่เกิดในป่า และอาหารที่เกิดในกอบัว‡ เวลานั้น ภิกษุยังฉันอยู่หรือไม่

ครั้นเวลาเย็นเสด็จจากที่ส่วนพระองค์ ตรัสถามพระอานนท์ ทรงทราบว่า ภิกษุยังฉันภัตตาหารเหล่านั้น ทรงแสดงธรรมิกถา ทรงบัญญัติว่า อาหารที่พระองค์ทรงอนุญาตไว้ในคราวอัตคัดขาดแคลน ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ภิกษุไม่พึงฉันอาหารเหล่านั้น รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ รูปที่ฉันแล้ว ห้ามภัตตาหารแล้วไม่พึงฉันภัตตาหารเหล่านั้น รูปใดฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ทรงอนุญาตให้สมมุติวิหารเป็นครัววัด (กัปปิยภูมิ)

ทรงอนุญาตให้มีครัววัด ๓ ชนิด ได้แก่

๑. ครัววัดที่ประกาศให้รู้กันแต่เริ่มสร้าง
๒. ครัววัดเคลื่อนที่ได้
๓. เรือนคหบดีที่เขาถวายเป็นครัววัด

---

* อุททิสสมังสะ คือ เนื้อที่มีคนทำเจาะจง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๙๔/๑๘๑)

† วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๐๙/๔๔๓, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒/๔๙.

‡ อาหารเหล่านั้น เรียกตรงคำบาลีว่า อันโตวุฏฐะ อันโตปักกะ สามปักกะ อุคคหิตปฏิคคหิตกะ ตโตนิหฏะ ปุเรภัตตปฏิคคหิตกะ วนัฏฐะ และโปกขรัฏฐะ

เมื่อพระยโสชะอาพาธ คนนำเภสัชมาถวาย พวกภิกษุให้เก็บเภสัชไว้ข้างนอก จึงถูกสัตว์กินบ้าง ขโมยลักเอาไปบ้าง จึงทรงอนุญาตให้ใช้ครัววัด ๔ ชนิด ได้แก่

๑. ครัววัดที่ประกาศให้รู้กันแต่เริ่มสร้าง

๒. ครัววัดเคลื่อนที่ได้

๓. เรือนคหบดีที่เขาถวายเป็นครัววัด

๔. ครัววัดที่ลงม์สมมุติ

๑๘๐. เมณฑกคหปติวัตถุ
เรื่องเมณฑกคหบดี

เมณฑกคหบดีรู้ว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จไปเมืองภัททิยะพร้อมด้วยภิกษุสงม์ ๑,๒๕๐ รูป ประทับอยู่ ณ ป่าชาติยาวัน ในเมืองภัททิยะ จึงจัดยานพาหนะเตรียมเดินทางไปเฝ้า ฝ่ายพวกเดียรถีย์เห็นเมณฑกคหบดีแต่ไกล เมื่อรู้ว่าเขาจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค จึงคัดค้าน แต่เมณฑกคหบดีก็ยังเดินทางไปเข้าเฝ้า ได้สดับอนุปุพพิกถาและอริยสัจ ๔ สำเร็จเป็นพระโสดาบันแล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้รับภัตตาหารพร้อมด้วยภิกษุสงม์ในวันรุ่งขึ้น รุ่งเช้าพระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังนิเวศน์ของเมณฑกคหบดีพร้อมด้วยภิกษุสงม์ ตรัสอนุปุพพิกถาและอริยสัจ ๔ แก่ภรรยา บุตร สะใภ้ และทาสของเมณฑกคหบดี ทุกคนสำเร็จเป็นพระโสดาบัน เมณฑกคหบดีประเคนของฉันแก่ภิกษุสงม์มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงฉันเสร็จจึงกราบทูลขอถวายภัตตาหารประจำแก่ภิกษุสงม์ ตลอดเวลาที่พระองค์ประทับอยู่ในเมืองภัททิยะ

๑๘๑. ปัญจโครสาทิอนุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ฉันโครส ๕ อย่างเป็นต้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปแคว้นอังคุตตราปะ พร้อมด้วยภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป เมณฑกคหบดีรู้ ได้สั่งทาสและกรรมกรให้บรรทุกเกลือ น้ำมัน ข้าวสารและของฉันจนเต็มเกวียน แล้วให้คนเลี้ยงโคด้อนแม่โค ๑,๒๕๐ ตัวติดตามไปรีดน้ำนม ติดตามไปพบพระผู้มีพระภาค ระหว่างทางกันดาร เข้าไปกราบทูลขอถวายภัตตาหาร สั่งคนเลี้ยงโค ๑,๒๕๐ คนให้ไปรีดนมโคคนละตัวเพื่อถวายพระสงม์

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตโครส ๕ ชนิด ได้แก่ นมสด นมเปรี้ยว เปรียง เนยข้น และเนยใส ในหนทางกันดาร ทรงอนุญาตเสบียงเดินทาง ภิกษุผู้ต้องการข้าวสาร ถั่วเขียว ถั่วราชมาส เกลือ น้ำอ้อยงบ น้ำมัน และเนยใส พึงแสวงหาสิ่งนั้น ๆ ได้ หากมีคนถวายทองและเงินแก่กัปปิยการกให้ช่วยซื้อหาสิ่งที่เหมาะแก่ภิกษุ ก็ทรงอนุญาตให้ยินดีในสิ่งนั้นได้ แต่ไปตรัสว่าภิกษุพึงยินดีและแสวงหาทองและเงินทุกกรณี[๑]

๑๘๒. เกณิยชฎิลวัตถุ
เรื่องเกณิยชฎิลถวายน้ำดื่ม

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตน้ำดื่ม ๘ ชนิด ได้แก่[๒] (๑) น้ำมะม่วง (๒) น้ำหว้า (๓) น้ำกล้วยมีเมล็ด (๔) น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด (๕) น้ำมะซาง (๖) น้ำลูกจันทน์หรือองุ่น (๗) น้ำเหง้าบัว (๘) น้ำมะปรางหรือลิ้นจี่

ทรงอนุญาตน้ำผลไม้ทุกชนิดเว้นน้ำต้มเมล็ดข้าวเปลือก น้ำใบไม้ทุกชนิดเว้นน้ำผักดอง น้ำดอกไม้ทุกชนิดเว้นน้ำดอกมะซาง และทรงอนุญาตน้ำอ้อย

๑๘๓. โรชมัลลวัตถุ
เรื่องมัลลกษัตริย์พระนามว่าโรชะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กรุงกุสินารา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป พวกมัลลกษัตริย์ชาวกรุงกุสินารา ทรงรู้เรื่องนั้นจึงตั้งกติกากันว่าใครไม่ถวายการต้อนรับจะถูกปรับ ๕๐๐ กหาปณะ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จถึงกรุงกุสินารา มัลลกษัตริย์พระนามว่าโรชะเพื่อนของพระอานนท์[๓] ถวายการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติ ครั้นพระอานนท์รู้ว่าที่เขาถวายการต้อนรับก็เพราะกลัวถูกปรับ ไม่ได้ทำด้วยความศรัทธา จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ กราบทูลให้ทรงบันดาลให้พระองค์มีความเลื่อมใสในพระธรรมวินัย เพราะพระองค์นั้นเป็นคนมีชื่อเสียง ถ้าเขามีศรัทธาย่อมมีประโยชน์

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๔๘/๓๙๙, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๒/๕๓๐, สี.สพา. (ไทย) ๑๘/๓๖๒/๔๑๕

[๒] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๐๐/๔๙๙, ขุ.ชา. (ไทย) ๒๕/๕๓๔/๖๓๙.

[๓] โรชมัลลกษัตริย์เพื่อนของพระอานนท์ (ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓/๒๓๕/๒๓๓)

พระผู้มีพระภาคทรงแผ่พระเมตตาจิตไปยังมัลลกษัตริย์พระนามว่าโรชะแล้วเสด็จเข้าพระวิหาร พอพระองค์ได้รับกระแสพระเมตตา จึงเที่ยวตามหาพระผู้มีพระภาค ภิกษุสงฆ์ได้ถวายพระพรให้พระองค์ทรงทราบวิธีเข้าเฝ้า ครั้นพระองค์เข้าเฝ้าทรงสดับอนุปุพพิกถาและอริยสัจ ๔ จึงสำเร็จเป็นพระโสดาบัน กราบทูลพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ให้รับปัจจัย ๔ ต่อมา พระผู้มีพระภาคได้ทรงอนุญาตผักสดและของที่ทำด้วยแป้งทุกชนิด

๑๘๔. วุทฒปัพพชิตวัตถุ
เรื่องภิกษุขรัวตา

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูสาคาร เมืองอาตุมา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป ภิกษุขรัวตารูปหนึ่งเคยเป็นช่างตัดผม มีบุตรชาย ๒ คนบวชเป็นสามเณร เป็นเด็กขยันพูดเก่ง มีไหวพริบดี ทั้งมีความเชี่ยวชาญในการตัดผม พอพระขรัวตารู้ข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จมาเมืองอาตุมาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จึงได้สั่งบุตรชายให้ไปรับจ้างตัดผม หาทรัพย์และเครื่องภัตตาหาร เช่น ข้าวสารและน้ำมัน ไว้เตรียมหุงต้มภัตตาหาร

บุตรชายออกไปรับจ้างตัดผมได้ทรัพย์และเครื่องภัตตาหารจำนวนมาก คืนนั้นพระขรัวตาสั่งให้คนจัดเตรียมข้าวต้มไว้ รุ่งเช้าจึงน้อมเข้าไปถวาย เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า ข้าวต้มได้มาด้วยการออกปากชักชวนให้ถวาย ทรงตำหนิแล้วทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงชักชวนทายกในสิ่งที่ไม่สมควร รูปใดชักชวน ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุผู้เคยเป็นช่างตัดผมไม่พึงเก็บรักษาเครื่องตัดผม รูปใดเก็บรักษาไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน โนกรุงสาวัตถีมีผลไม้ดาษดื่น พวกภิกษุไม่รู้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผลไม้ทุกชนิดหรือไม่ จึงทรงอนุญาตให้ฉันผลไม้ทุกชนิด

เมื่อเขาปลูกพืชของสงฆ์ในที่ส่วนบุคคล ปลูกพืชส่วนบุคคลในที่ของสงฆ์ จึงทรงบัญญัติว่า พืชของสงฆ์ที่ปลูกในที่ของบุคคลหรือพืชของบุคคลที่ปลูกในที่ของสงฆ์ พึงแบ่งส่วนกันบริโภคได้

๑๘๕. จตุมหาปเทสกถา
เรื่องมหาปเทส ๔

เมื่อพวกภิกษุทำเกรงต่อพระพุทธบัญญัติที่ไม่รู้ชัดว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตและทรงห้ามสิ่งใดไว้บ้าง จึงได้ประทานหลักอ้างอิง เรียกว่า มหาปเทส ๔ ประการ ได้แก่

๑. สิ่งที่ไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่า 'ไม่ควร' ถ้าอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร[๑]

๒. สิ่งที่ไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่า 'ไม่ควร' ถ้าอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร[๒]

๓. สิ่งที่ไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่า 'สิ่งนี้ควร' ถ้าอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๔. สิ่งที่ไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่า 'สิ่งนี้ควร' ถ้าอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร

เมื่อพวกภิกษุสนทนากันว่า ยามกาลิก[๓] ระคนกับยาวกาลิก สัตตาหกาลิกระคนกับยาวกาลิก ยาวชีวิกระคนกับยามกาลิก ยาวชีวิกระคนกับสัตตาหกาลิกควรหรือไม่ จึงทรงบัญญัติ

---

[๑] เช่น ธัญชาติ ๗ อย่าง ได้แก่ ข้าวสาลี ข้าวเจ้า หญ้ากับแก้ ข้าวละมาน ลูกเดือย ข้าวเหนียว ข้าวฟ่าง เป็นสิ่งที่ทรงห้ามฉันตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่ หรือมหาผล ๙ อย่าง คือ ตาล มะพร้าว ผลขนุน ขนุนสำปะลอ บวบ ฟักเขียว แตงกวา แตงโม ฟักทอง รวมทั้งอปรัณชาติ เช่น ถั่วเขียว ถั่วราชมาส งา พืชผักที่กินหลังกัดตาหาร แม้จะไม่ทรงห้ามไว้ แต่อนุโลมเข้ากับธัญชาติ ๗ อย่าง เพราะฉะนั้น จึงทรงห้ามฉันตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่เช่นเดียวกัน ซึ่งเข้ากับหลักมหาปเทสข้อ ๑ และ ข้อ ๒

[๒] พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตน้ำดื่ม ๘ ชนิด ส่วนน้ำดื่ม เช่น น้ำหวาย น้ำผลมะงั่ว น้ำต้นเล็บเหยียว และน้ำผลไม้เล็ก ก็จัดเป็นน้ำดื่ม แม้จะไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ ก็อนุโลมเข้ากับน้ำอัฏฐบาน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๐๕/๑๘๘)

[๓] กาลิก คือ สิ่งของที่จำกัดด้วยกาล ขึ้นอยู่กับเวลา หมายถึงของขบฉันที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับประเคนเก็บไว้และฉันได้ภายในเวลาที่กำหนด มี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ยาวกาลิก คือ ของที่รับประเคนและฉันได้ชั่วเวลาเช้าถึงเที่ยงวันนั้น เช่น ข้าว ปลา เนื้อ ผัก ผลไม้ ขนมต่าง ๆ (๒) ยามกาลิก คือ ของที่รับประเคนและฉันได้ชั่วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ได้แก่ น้ำอัฏฐบาน หรือน้ำปานะ ๘ ชนิด (๓) สัตตาหกาลิก คือ ของที่รับประเคนแล้วฉันได้ภายใน ๗ วัน ได้แก่ เภสัช ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย (๔) ยาวชีวิก คือ ของที่รับประเคนแล้วฉันได้ตลอด ไม่จำกัดเวลา ได้แก่ สิ่งของที่เป็นยารักษาโรค

ว่า ยามกาลิกระคนกับยาวกาลิก สัตตาหกาลิกระคนกับยาวกาลิก ยาวชีวิกระคนกับยาวกาลิก สัตตาหกาลิกระคนกับยามกาลิกที่รับประเคนในวันนั้น ทรงอนุญาตให้ฉันได้ก่อนเที่ยงวัน ทรงห้ามหลังเที่ยงวัน (ควรในกาล ไม่ควรในวิกาล)

ยาวชีวิกระคนกับยามกาลิกที่รับประเคนในวันนั้น ควรชั่วยาม ล่วงยามแล้วไม่ควร

ยาวชีวิกระคนกับสัตตาหกาลิกที่รับประเคนในวันนั้น ควรตลอด ๗ วัน ล่วง ๗ วัน ไม่ควร

๗. กฐินขันธกะ

ตอนว่าด้วยกฐิน

๑๘๗. กฐินานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุกรานกฐิน

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี พวกภิกษุชาวเมืองปาเจยยะ* ๓๐ รูป ผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร การเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และการครองผ้า ๓ ผืนเป็นวัตร เดินทางมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่กรุงสาวัตถี เมื่อใกล้วันเข้าพรรษา ไม่อาจไปเข้าเฝ้า จึงอยู่จำพรรษาในระหว่างทางที่เมืองสาเกต

ภิกษุเหล่านั้นมีความกังวลอยู่จำพรรษาด้วยคิดว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ใกล้ ๖ โยชน์ แต่ไม่ได้เข้าเฝ้า ครั้นออกพรรษาปวารณาแล้วจึงรีบออกเดินทาง ทั้งที่พื้นแผ่นดินยังชุ่มแฉะด้วยน้ำฝน เป็นหล่มเลน พวกเธอมีจีวรชุ่มชื้นเข้าไปเฝ้าที่พระเชตวัน ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบสาเหตุที่ภิกษุเหล่านั้นรีบเดินทางมา ทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาได้กรานกฐิน[๒] ภิกษุผู้กรานกฐินย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) เที่ยวไปไม่ต้องบอกลา (๒) ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำรับ (๓) ฉันคณโภชนะได้ (๔) ทรงอติเรกจีวรไว้ได้ตามต้องการ (๕) ได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น

ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศเรื่องผ้ากฐินให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๓]

---

* เขียน ปาเวยยกะ ก็มี เมืองนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกแคว้นโกศล ปาเจยยกะเป็นชื่อพระภัททวัคคีย์ซึ่งเป็นพี่น้องร่วมพระบิดาเดียวกันกับพระเจ้าโกศล พี่ชายคนโตได้เป็นพระอนาคามี คนสุดท้องได้เป็นพระโสดาบัน ไม่มีใครได้เป็นพระอรหันต์หรือเป็นปุถุชน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๐๖/๑๙๑)

[๒] คำว่า กรานกฐิน เป็นวิธีตัดเย็บจีวร ขึงไม้กฐินหรือไม้สะดึงเป็นกรอบ นำเอาผ้าที่จะเย็บจีวรเข้าขึงที่ไม้กฐิน เย็บเสร็จแล้วต้องบอกภิกษุผู้อยู่ในอารามให้อนุโมทนา จุดมุ่งหมายเพื่อให้สงฆ์เปลี่ยนผ้า และเพื่อความสามัคคีในหมู่

[๓] วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๗/๑๔๗

กฐินที่ไม่เป็นอันกราน

กฐินที่ไม่เป็นอันกราน ด้วยอาการ ๒๕ อย่าง ได้แก่

๑. เพียงผ้ามิรอยขีด
๒. เพียงซักผ้า
๓. เพียงกะผ้า
๔. เพียงตัดผ้า
๕. เพียงเนาผ้า
๖. เพียงเย็บผ้า
๗. เพียงทำลูกดุม
๘. เพียงทำรังดุม
๙. เพียงติดผ้าอนุวาต[๑]
๑๐. เพียงติดผ้าอนุวาตด้านหน้า
๑๑. เพียงตามผ้า
๑๒. เพียงย้อมผ้าเป็นสีหม่น
๑๓. ด้วยผ้าที่ทำนิมิตได้มา
๑๔. ด้วยผ้าที่พูดเลียบเคียงได้มา
๑๕. ด้วยผ้าที่ยืมเขามา
๑๖. ด้วยผ้าที่เก็บไว้ค้างคืน
๑๗. ด้วยผ้าที่เป็นนิสสัคคีย์[๒]
๑๘. ด้วยผ้าที่ไม่ทำพินทุ[๓]
๑๙. เพราะเว้นจากสังฆาฏิ
๒๐. เพราะเว้นจากอุตตราสงค์
๒๑. เพราะเว้นจากอันตรวาสก
๒๒. เพราะเว้นจากจีวรมีขัณฑ์[๔] ๕ หรือเกิน ๕ ที่ตัดดีแล้วทำให้เป็นมณฑลเสร็จในวันนั้น
๒๓. เว้นจากบุคคลกราน
๒๔. ถ้าภิกษุผู้อยู่นอกสีมาอนุโมทนากฐินนั้น

---

[๑] อนุวาต คือ ผ้าขอบจีวรทั้งด้านยาวและด้านกว้าง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๔๕/๒๑๗)

[๒] ผ้าที่เป็นนิสสัคคีย์ ได้แก่ผ้าที่ภิกษุต้องเสียสละ ห้ามใช้สอย

[๓] ทำพินทุ คือ ทำจุดเป็นวงกลม ขนาดใหญ่เท่าแววตานกยูง ขนาดเล็กเท่าหลังตัวเรือด ที่มุมผ้าด้วยสีเขียวสีคมหรือสีดำคล้ำ เพื่อทำผ้าให้เสียสีหรือมีตำหนิ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๓๖๘/๔๑๐)

[๔] จีวรมีขัณฑ์ คือ จีวรที่ตัดเย็บปรากฏเป็นรูปสี่เหลี่ยม เรียกว่ากระทง ผ้าท่อนหนึ่งๆ มีลักษณะเหมือนกระทงนา มีเส้นคั่นดุจคันนา ยึดระหว่างกระทงจีวร แบ่งเป็น ๕ กระทง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๐๘,๓๔๔/๑๙๗,๒๑๗)

กฐินที่เป็นอันกราน

กฐินเป็นอันกรานด้วยผ้าเหล่านี้ คือ

๑. ผ้าใหม่
๒. ผ้าเทียมใหม่
๓. ผ้าเก่า
๔. ผ้าบังสุกุล
๕. ผ้าที่ตกตามร้าน[๑]
๖. ผ้าที่ไม่ได้ทำนิมิตได้มา
๗. ผ้าที่ไม่ได้พูดเลียบเคียงได้มา
๘. ผ้าที่ไม่ได้ปิมเขามา
๙. ผ้าที่ไม่ได้เก็บไว้ค้างคืน
๑๐. ผ้าที่ไม่เป็นนิสสัคคีย์
๑๑. ผ้าที่ทำพินทุ
๑๒. ผ้าสังฆาฏิ
๑๓. ผ้าอุตตราสงค์
๑๔. ผ้าอันตรวาสก
๑๕. จีวรมีขัณฑ์ ๕ หรือเกิน ๕ ที่ตัดดีแล้วทำให้เป็นมณฑลเสร็จในวันนั้น
๑๖. มีบุคคลกราน
๑๗. ภิกษุผู้อยู่ในสีมาอนุโมทนากฐินนั้น

กฐินเดาะด้วยมาติกา ๘ อย่าง

กฐินเดาะ[๒] ด้วยอาการ ๘ อย่าง ได้แก่

๑. กำหนดด้วยหลีกไป
๒. กำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ
๓. กำหนดด้วยตกลงใจ
๔. กำหนดด้วยผ้าเสียหาย
๕. กำหนดด้วยได้ยินข่าว
๖. กำหนดด้วยสิ้นหวัง
๗. กำหนดด้วยล่วงเขต
๘. กำหนดด้วยเดาะพร้อมกัน

๑๔๘. อาทายสัตตกะ
ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยถือจีวรหลีกไป ๗ กรณี

ภิกษุกรานกฐินแล้ว ถือจีวรที่ทำเสร็จแล้วหลีกไป ไม่คิดจะกลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยการหลีกไป นำผ้าสำหรับทำจีวรหลีกไป ให้ทำจีวรนอกสีมาไม่คิดจะกลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ

---

[๑] ผ้าที่ตกตามร้าน คือ ผ้าเก่าที่ตกอยู่ข้างประตูร้านตลาด มีคนเก็บมาถวาย (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๐๙/๑๙๘)

[๒] กฐินเดาะ (การรื้อกฐิน) หมายถึง เสียหาย ใช้ไม่ได้ ไม่มีอานิสงส์ ภิกษุไม่มีโอกาสจะได้ประโยชน์จากกฐิน

ถือเอาจีวรหลีกไป อยู่นอกสีมา ไม่คิดให้ทำจีวรและจะไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ อยู่นอกสีมา คิดจะให้ทำจีวรนอกสีมาและไม่กลับมา จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย

ถือเอาจีวรหลีกไป ให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา รู้ว่ากฐินในอาวาสนั้นเดาะ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยได้ยินข่าว ถือเอาจีวรหลีกไป ให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา แล้วคิดจะกลับ และกลับมาทันกฐินเดาะนอกสีมา การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยล่วงเขต ถือเอาจีวรหลีกไป คิดจะกลับให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา แล้วคิดจะกลับ และกลับมาทันกฐินเดาะ การเดาะกฐินชื่อว่าเดาะพร้อมกันกับภิกษุทั้งหลาย

๑๘๙. สมาทายสัตตกะ
ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยนำจีวรติดตัวหลีกไป ๗ กรณี

ภิกษุกรานกฐินแล้ว นำจีวรที่ทำเสร็จแล้วติดตัวหลีกไป ไม่คิดจะกลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยการหลีกไป นำเอาจีวรติดตัวหลีกไป คิดจะให้ทำจีวรนอกสีมาและจะไม่กลับ ให้ทำจีวรนั้น การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ นำเอาจีวรติดตัวหลีกไป อยู่นอกสีมา ไม่คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ นำเอาจีวรติดตัวหลีกไป อยู่นอกสีมา คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ ให้ทำจีวรนั้น จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย

นำเอาจีวรติดตัวหลีกไป คิดจะกลับ อยู่นอกสีมาให้ทำจีวร รู้ว่ากฐินในอาวาสนั้นเดาะ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยได้ยินข่าว นำเอาจีวรติดตัวหลีกไป คิดจะกลับ อยู่นอกสีมาให้ทำจีวร คิดจะกลับ ล่วงคราวกฐินเดาะที่นอกสีมา การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยล่วงเขต นำเอาจีวรติดตัวหลีกไป คิดจะกลับ อยู่นอกสีมา ให้ทำจีวรแล้วคิดจะกลับ กลับไปทันกฐินเดาะ การเดาะกฐินชื่อว่าเดาะพร้อมกันกับภิกษุทั้งหลาย

๑๙๐. อาทายฉักกะ
ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยถือจีวรที่ทำยังไม่เสร็จหลีกไป ๖ กรณี

ภิกษุผู้กรานกฐิน ถือเอาจีวรที่ทำไม่เสร็จหลีกไป อยู่นอกสีมา คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับไป แล้วให้ทำจีวร การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ ถือจีวรที่ทำไม่เสร็จ หลีกไป

อยู่นอกสีมา คิดจะไม่ให้ทำจีวรและไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ ถือจีวรที่ทำยังไม่เสร็จหลีกไป อยู่นอกสีมา คิดจะให้ทำจีวรนอกสีมาและไม่กลับ แล้วให้ทำจีวร จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย ถือจีวรที่ทำไม่เสร็จหลีกไป คิดจะกลับให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา แล้วรู้ว่ากฐินในอาวาสนั้นเดาะ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยได้ยินข่าว

ถือจีวรที่ทำไม่เสร็จหลีกไป คิดจะกลับ ให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา แล้วคิดจะกลับ ล่วงคราวกฐินเดาะนอกสีมา การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยล่วงเขต ถือจีวรที่ทำไม่เสร็จหลีกไป คิดจะกลับให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา แล้วคิดจะกลับ กลับไปทันกฐินเดาะ การเดาะกฐินชื่อว่าเดาะพร้อมกันกับภิกษุทั้งหลาย

๑๙๑. สมาทายฉักกะ
ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยการนำจีวรที่ทำยังไม่เสร็จหลีกไป ๖ กรณี

ภิกษุผู้กรานกฐิน นำจีวรที่ทำไม่เสร็จติดตัวหลีกไป อยู่นอกสีมา คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ แล้วให้ทำจีวรนั้น การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ นำจีวรที่ทำไม่เสร็จติดตัวหลีกไป อยู่นอกสีมา คิดจะไม่ให้ทำจีวรและไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ นำจีวรที่ทำไม่เสร็จติดตัวหลีกไป อยู่นอกสีมา คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ ให้ทำจีวร จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย นำจีวรที่ทำไม่เสร็จติดตัวหลีกไป คิดจะกลับ ให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา ทราบว่ากฐินในอาวาสนั้นเดาะ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย

นำจีวรที่ทำไม่เสร็จหลีกไป คิดจะกลับมา ให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา แล้วคิดจะกลับ ล่วงคราวกฐินเดาะนอกสีมา การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยล่วงเขต นำจีวรที่ทำไม่เสร็จติดตัวหลีกไป คิดจะกลับ ให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา แล้วคิดจะกลับ กลับไปทันกฐินเดาะ การเดาะกฐินชื่อว่าเดาะพร้อมกันกับภิกษุทั้งหลาย

๑๙๒. อาทายปัณณรสกะ
ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยถือจีวรหลีกไป ๑๕ กรณี

เช่น ภิกษุผู้กรานกฐิน ถือจีวรหลีกไป อยู่นอกสีมา คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ ให้ทำจีวรนั้น การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวร ถือจีวรหลีกไป อยู่นอกสีมา คิดจะไม่ให้ทำจีวรและ

ไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ ถือจีวรหลีกไป อยู่นอกสีมา คิดจะให้ทำจีวร และไม่กลับ ให้ทำจีวร จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย

ถือจีวรหลีกไป ไม่คิดจะกลับ อยู่นอกสีมา คิดจะให้ทำจีวร ให้ทำจีวรนั้น การเดาะกฐิน ชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ ... ถือจีวรหลีกไป คิดจะกลับ ให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา แล้วคิดจะกลับ ล่วงคราวเดาะกฐินนอกสีมา การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยล่วงเขต ถือจีวรหลีกไป คิดจะกลับ ให้ทำจีวรอยู่นอกสีมา แล้วคิดจะกลับ กลับไปทันกฐินเดาะ การเดาะกฐินชื่อว่าเดาะ พร้อมกันกับภิกษุทั้งหลาย

๑๙๓. สมาทายปัณณรสกาทิ
ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยนำจีวรติดตัวหลีกไป ๑๕ กรณีเป็นต้น

เช่น ภิกษุผู้กรานกฐิน นำจีวรที่ทำไม่เสร็จหลีกไป อยู่นอกสีมาคิดว่า จะให้ทำจีวรนั้นและไม่กลับ ให้ทำจีวรนั้น อย่างนี้ชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ (เหมือนเรื่องการเดาะกฐินกำหนดด้วยถือจีวรที่ทำไม่เสร็จหลีกไป)

๑๙๔. วิปปกตสมาทายปัณณรสกะ
ว่าด้วยการเดาะกฐินด้วยนำจีวรที่ทำไม่เสร็จหลีกไป ๑๕ กรณี

เช่น ภิกษุผู้กรานกฐิน นำจีวรที่ทำไม่เสร็จติดตัวหลีกไป อยู่นอกสีมาคิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ ให้ทำจีวรนั้น การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสียหาย นำจีวรที่ทำไม่เสร็จติดตัวหลีกไป อยู่นอกสีมาคิดจะไม่ให้ทำจีวรและไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ นำจีวรที่ทำยังไม่เสร็จติดตัวหลีกไป อยู่นอกสีมาคิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ ให้ทำจีวร จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย ...

นำจีวรที่ทำไม่เสร็จติดตัวหลีกไป คิดจะกลับ ไม่คิดจะให้ทำจีวรอยู่นอกสีมาและไม่กลับ ให้ทำจีวร การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ นำจีวรที่ทำไม่เสร็จติดตัวหลีกไป คิดจะกลับ จะให้ทำจีวรอยู่นอกสีมาและไม่กลับ ให้ทำจีวร จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย ...

๑๙๕. อนาสาโทฬสกะ
ว่าด้วยการเดาะกฐินเพราะสิ้นหวัง ๑๒ กรณี

เช่น ภิกษุผู้กรานกฐิน หลีกไปด้วยหวังจะได้จีวร อยู่นอกสีมา เข้าไปยังที่ซึ่งหวังว่าจะได้ แต่ไม่สมหวัง คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ ให้ทำจีวรนั้น การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ ... ไม่คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ ...คิดจะให้ทำจีวรนอกสีมาและไม่กลับ ให้ทำจีวร จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย ... คิดจะเข้าไปยังที่ซึ่งมีหวังว่าจะได้จีวรและไม่กลับ เข้าไปยังที่ซึ่งมีหวังว่าจะได้จีวรนั้น ความหวังว่าจะได้จีวรของเธอสิ้นสุดลง การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยสิ้นหวัง ... ไม่คิดจะกลับไปอยู่นอกสีมา เข้าไปยังที่ซึ่งหวังว่าจะได้จีวร แต่ได้ไม่สมหวัง คิดจะให้ทำจีวร ให้ทำจีวร การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ

๑๙๖. อาสาโทฬสกะ
ว่าด้วยการเดาะกฐินเพราะสมหวัง ๑๒ กรณี

เช่น ภิกษุผู้กรานกฐิน หลีกไปด้วยหวังจะได้จีวร คิดจะกลับ อยู่นอกสีมา เข้าไปยังที่ซึ่งมีหวังว่าจะได้จีวร ได้ตามที่หวัง คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ ให้ทำจีวร การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ ...ไม่คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ ... คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ ให้ทำจีวร จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย ... คิดจะเข้าไปยังที่ซึ่งมีหวังว่าจะได้และไม่กลับ เข้าไปยังที่ซึ่งมีหวังว่าจะได้จีวรนั้น ความหวังของเธอสิ้นสุดลง การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยสิ้นหวัง ... คิดจะกลับไป อยู่นอกสีมา รู้ว่ากฐินในอาวาสนั้นเดาะ คิดว่าเพราะกฐินในอาวาสนั้นเดาะ จะไปยังที่ซึ่งมีหวังว่าจะได้จีวร ได้ตามที่หวัง คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ ให้ทำจีวร การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ ...

๑๙๗. กรณียโทฬสกะ
ว่าด้วยการเดาะกฐินเพราะมีธุระจำเป็น ๑๒ กรณี

เช่น ภิกษุผู้กรานกฐินหลีกไปด้วยธุระบางอย่าง อยู่นอกสีมามีความหวังว่าจะได้จีวร เข้าไปยังที่ซึ่งมีหวังว่าจะได้ แต่ไม่สมหวัง คิดจะให้ทำจีวรนอกสีมาและไม่กลับ การเดาะกฐิน

จึงว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ ...ไม่คิดจะให้ทำจีวรและไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ ... คิดจะให้ทำจีวรนอกสีมาและไม่กลับ ให้ทำจีวร จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย ... คิดจะเข้าไปยังที่ซึ่งหวังว่าจะได้จีวรนอกสีมาและไม่กลับ เมื่อเข้าไปแล้ว ความหวังของเธอสิ้นสุดลง การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยสิ้นหวัง ...

๑๙๘. อปวิลายนนวกะ
ว่าด้วยการเดาะกฐินเพราะหวังได้ส่วนจีวร ๙ กรณี

เช่น ภิกษุผู้กรานกฐินต้องการไปสู่ทิศจึงหลีกไป แต่ยังหวังได้ส่วนจีวร พวกภิกษุถามเธอผู้ไปสู่ทิศถึงที่จำพรรษาและส่วนจีวรในที่นั้น เมื่อเธอบอก ภิกษุเหล่านั้นจึงบอกให้นำจีวรนั้นไปจะทำจีวรให้ในที่นั้น เธอกลับไปอาวาสเดิมถามหาส่วนจีวรของตน ภิกษุในอาวาสนั้นบอกส่วนจีวรแล้วถามเธอว่าจะไปไหน ตอบว่าจะไปอาวาสโน้นที่ภิกษุจะทำจีวรให้ พวกภิกษุในอาวาสนั้นห้ามเธอแล้วจะทำจีวรให้ในที่นั้น เธอคิดจะให้ทำจีวรนั้นนอกสีมาและจะไม่กลับ ให้ทำจีวรนั้น การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ ... เธอคิดจะไม่ให้ทำจีวรและจะไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ ... เธอคิดจะให้ทำจีวรนั้นนอกสีมาและไม่กลับ ให้ทำจีวรนั้น จีวรผืนนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย ...

๑๙๙. ผาสุวิหารปัญจกะ
การเดาะกฐินเพราะหวังอยู่ผาสุก ๕ กรณี

เช่น ภิกษุผู้กรานกฐินต้องการอยู่อย่างผาสุกจึงถือเอาจีวรหลีกไป คิดจะไปยังอาวาสที่ตบมีความผาสุก อยู่นอกสีมาคิดจะให้ทำจีวรนั้นและไม่กลับ จึงให้ทำจีวร การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ ... อยู่นอกสีมา คิดจะไม่ให้ทำจีวรและจะไม่กลับ การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยตกลงใจ ... คิดจะให้ทำจีวรนั้นนอกสีมาและจะไม่กลับ ให้ทำจีวรนั้น จีวรนั้นเกิดเสียหาย การเดาะกฐินชื่อว่ากำหนดด้วยผ้าเสียหาย ...

๒๐๐. ปลิโพธาปลิโพธกถา
เรื่องปลิโพธ* และอปลิโพธ

กฐินมีปลิโพธ ๒ อย่าง คือ

๑. อาวาสปลิโพธ คือ ความกังวลในอาวาส หมายความว่า ภิกษุอยู่ในอาวาสนั้น หรือหลีกไปแล้วแต่ผูกใจว่าจะกลับไปอีก

๒. จีวรปลิโพธ คือ ความกังวลในจีวร หมายความว่า ภิกษุยังไม่ได้ทำจีวรหรือทำจีวรไม่เสร็จ หรือความหวังจะได้จีวรยังไม่สิ้นสุด

กฐินมีอปลิโพธ ๒ อย่าง

๑. อาวาสอปลิโพธ คือ ไม่มีความกังวลในอาวาส หมายความว่า ภิกษุหลีกไปจากอาวาสนั้นแล้วไม่คิดจะกลับมาอีก

๒. จีวรอปลิโพธ คือ ไม่มีความกังวลในจีวร หมายความว่า ภิกษุทำจีวรเสร็จแล้ว จีวรเสียหายหรือความหวังว่าจะได้จีวรสิ้นสุดลง

---

* ปลิโพธ ความหมายทางพระวินัย หมายถึงความกังวลอันเป็นเหตุให้กฐินเดาะ ยังรักษาอานิสงส์กฐินและเขตแห่งจีวรกาลตามกำหนดไว้ได้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๑๑/๑๙๘)

๘. จีวรขันธกะ

ตอนว่าด้วยจีวร

๒๐๒. ปัวกวัตถุ

เรื่องหมอชีวกโกมารภัจ

สมัยนั้น กรุงเวสาลีอุดมสมบูรณ์ อาณาเขตกว้าง พลเมืองมาก มีข้าวปลาอาหารพร้อม มีปราสาท เรือนยอด สวนดอกไม้ และสระโบกขรณีอย่างละ ๗,๗๐๗ มีหญิงงามเมืองชื่ออัมพปาลีสวยงดงาม ทำให้กรุงเวสาลีมีเสน่ห์อย่างยิ่ง คณะเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ไปเห็นเมืองเวสาลี กลับมากราบทูลพระเจ้าพิมพิสารให้ทรงแต่งตั้งนางสาลวดีผู้สวยสดงดงามเป็นหญิงงามเมืองบ้าง

นางสาลวดีเป็นหญิงงามเมืองแห่งกรุงราชคฤห์ ชื่อเสียงโด่งดัง ต่อมาด้วยความพลั้งเผลอจึงตั้งครรภ์ เมื่อคลอดบุตร ให้นำไปทิ้งที่กองขยะ เจ้าชายอภัยเสด็จไปพบเข้า จึงรับสั่งให้นำไปมอบให้แม่นมดูแล ตั้งชื่อว่าชีวก หมายถึงตอนที่เจ้าชายไปพบเด็กนี้ ตรัสถามไปว่า "ยังมีชีวิตอยู่หรือ" และตั้งชื่อตามหลังว่า "โกมารภัจ" หมายถึงผู้ที่เจ้าชายรับสั่งให้ชุบเลี้ยง

ต่อเมื่อเจริญวัยเป็นหนุ่ม ชีวกโกมารภัจเดินทางไปเรียนวิชาแพทย์ที่เมืองตักกสิลากับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ เรียนจบวิชาแพทย์แล้วเดินทางกลับบ้าน

๒๐๓. เสฏฐิภริยาวัตถุ

เรื่องภรรยาเศรษฐีเป็นโรคปวดศีรษะ ๗ ปี

ภรรยาเศรษฐีเมืองสาเกต ป่วยเป็นโรคปวดศีรษะมาเป็นเวลา ๗ ปี นายแพทย์ที่มีชื่อเสียงคนแล้วคนเล่ามารักษาก็ไม่หาย เมื่อหมอชีวกโกมารภัจเดินทางมาถึงเมืองสาเกต ได้อาสาทำการรักษา โดยใช้เนยใส ๑ ซองมือ ปรุงเข้ากับยาต่างๆ ให้ภรรยาเศรษฐีนอนหงายบนเตียงแล้วนัตถุ์ยา ภรรยาเศรษฐีหายจากโรคปวดศีรษะด้วยการนัตถุ์ยาเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

๒๐๔. พิมพิสารราชวัตถุ

เรื่องพระเจ้าพิมพิสารเป็นโรคริดสีดวงทวาร

หมอชีวกโกมารภัจถวายการรักษาริดสีดวงทวารแด่พระเจ้าพิมพิสาร ด้วยการทายาเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ได้รับโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งแพทย์หลวง

๒๐๕. ราชคหเสฏฐีวัตถุ
เรื่องเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์เป็นโรคปวดศีรษะ

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ป่วยเป็นโรคปวดศีรษะเป็นเวลา ๗ ปี แพทย์บางคนบอกว่าจะตายในวันที่ ๕ นับจากนี้ บางคนบอกว่าจะตายในวันที่ ๗ นับจากวันนี้ หมอชีวกโกมารภัจได้อาสาทำการรักษาให้ บอกเศรษฐีให้นอนบนเตียง ถลกหนังศีรษะเปิดรอยประสานกะโหลก นำสัตว์มีชีวิตออกมา ๒ ตัว ตัวหนึ่งเล็ก ตัวหนึ่งใหญ่ ปิดแบวประสานกะโหลก เย็บหนังศีรษะ ทายาสมานแผล เศรษฐีหายขาดจากโรคปวดศีรษะภายใน ๓ สัปดาห์ แต่ถ้าไม่เอาสัตว์ ๒ ตัวนั้นออกมาจากศีรษะ ตัวใหญ่จะกินมันสมองของเศรษฐีทำให้ตายภายใน ๕ วัน ตัวเล็กจะกินมันสมองทำให้ตายภายใน ๗ วัน

๒๐๖. เสฏฐิปุตตวัตถุ
เรื่องบุตรเศรษฐีป่วยเป็นเนื้องอกในลำไส้

พระเจ้าพิมพิสารรับสั่งให้หมอชีวกรักษาบุตรเศรษฐีแห่งกรุงพาราณสี ซึ่งเป็นโรคเนื้องอกในลำไส้ ทำการผ่าตัดหนังท้อง ตัดเนื้องอกในลำไส้แล้วสอดใส่ลำไส้ไว้ตามเดิม บุตรเศรษฐีหายป่วยเป็นปกติ

๒๐๗. ปัชโชตราชวัตถุ
เรื่องพระเจ้าปัชโชตทรงพระประชวรเป็นโรคดีซ่าน*

พระเจ้าพิมพิสารรับสั่งให้หมอชีวกถวายการรักษาพระเจ้าปัชโชตผู้ทรงประชวรเป็นโรคดีซ่าน โรคดีซ่านนี้ต้องรักษาด้วยการกินเนยใสปรุง แต่พระเจ้าปัชโชตทรงเกลียดเนยใส หมอชีวกโกมารภัจจึงปรุงเนยใสให้มีสี กลิ่น รสเหมือนน้ำฝาด เพื่อไม่ให้พระเจ้าปัชโชตทรงทราบ เมื่อท้าวเธอเสวยเนยใสปรุงแล้ว ทรงหายจากการประชวร

---

* พระเจ้าปัชโชตทรงเหี้ยมโหด (จณฺโฑ โส ราชา) จึงเรียกพระองค์ว่า จัณฑปัชโชต

๒๐๘. สิเวยยกทุสสยุคกถา
เรื่องหมอชีวกได้ผ้าสิไวยยกะ ๑ คู่

เมื่อทรงหายจากการประชวร พระเจ้าปัชโชตได้พระราชทานผ้าสิไวยกะ* ๑ คู่แก่หมอชีวก

๒๐๙. สมติงสวิเรจนกถา
เรื่องทรงฉันพระโอสถถ่าย ๓๐ ครั้ง

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีพระวรกายหมักหมมด้วยสิ่งมีโทษ ทรงบอกพระอานนท์ว่าจะทรงฉันยาถ่าย พระอานนท์แจ้งเรื่องนั้นให้หมอชีวกทราบ หมอชีวกบอกพระอานนท์ให้รักษาพระวรกายของพระผู้มีพระภาคให้ชุ่มชื่นสัก ๒-๓ วัน ครั้นแล้ว จึงมอบก้านดอกบัวหลวง ๓ ก้านที่ปรุงด้วยตัวยาชนิดต่าง ๆ แล้วทูลถวายพระโอสถถ่าย ถวายคำแนะนำให้ทรงสูดดมก้านอุบลก้านที่ ๑ จะทำให้ทรงถ่าย ๑๐ ครั้ง ทรงสูดดมก้านที่ ๒ จะทำให้ทรงถ่ายอีก ๑๐ ครั้ง ทรงสูดดมก้านที่ ๓ จะทำให้ทรงถ่ายอีก ๑๐ ครั้ง เมื่อกลับออกไปนอกซุ้มประตู หมอชีวกวิตกว่า ยาที่ถวายไม่ทำให้พระผู้มีพระภาคทรงถ่ายได้ ๓๐ ครั้ง ถ่ายได้ ๒๙ ครั้งเท่านั้น แต่เมื่อทรงสรงสนานแล้วจะทรงถ่ายได้ ๓๐ ครั้ง ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบ ทรงรับสั่งพระอานนท์ให้เตรียมน้ำร้อน เมื่อหมอชีวกกลับเข้าไปกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ เมื่อเขารู้ว่าพระผู้มีพระภาคทรงถ่ายได้ ๓๐ ครั้ง จึงกราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคไม่พึงเสวยพระกระยาหารที่ปรุงด้วยน้ำต้มผักชนิดต่าง ๆ จนกว่าพระวรกายจะเป็นปกติ

๒๑๐. วรยาจนากถา
เรื่องหมอชีวกกราบทูลขอพร

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงมีพระวรกายเป็นปกติ หมอชีวกจึงได้น้อมผ้าสิไวยยกะเข้าไปถวาย กราบทูลขอพรให้พระผู้มีพระภาคทรงรับผ้าสิไวยยกะและทรงอนุญาตคหบดีจีวรแก่ภิกษุสงฆ์

---

* ผ้าสิไวยกะ ได้แก่ ผ้าที่ชาวแคว้นอุตตรกุรุใช้ห่อศพไปทิ้งในป่าช้า นกคาบชากศพพร้อมกับผ้าไปที่ยอดเขาหิมาลัย ดึงผ้าออกจิกกินซากศพ พวกนายพรานเห็นผ้าจึงนำมาถวายพระเจ้าปัชโชต (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๔/๒๐๖)

พระผู้มีพระภาคทรงรับผ้าสไวยกะ ทรงรับสั่งว่า ทรงอนุญาตคหบดีจีวร ภิกษุรูปใดปรารถนาจะถือผ้าบังสุกุลก็ได้ จะรับคหบดีจีวรก็ได้ แต่ทรงสรรเสริญความสันโดษด้วยปัจจัยตามที่ได้

เมื่อชาวกรุงราชคฤห์รู้เรื่องนั้นได้พากันถวายผ้าปาวาร[๕] ผ้าปาวารแกมไหม ผ้าโกเชาว์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตผ้าปาวาร ผ้าปาวารแกมไหม ผ้าโกเชาว์

๒๑๑. กัมพลานุชานนาทิกถา
เรื่องทรงอนุญาตผ้ากัมพลเป็นต้น

สมัยนั้น พระเจ้ากาสีทรงส่งผ้ากัมพลครึ่งกาสิยะ[๖]ไปพระราชทานแก่หมอชีวก หมอชีวกนำผ้าผืนนั้นไปถวายแด่พระผู้มีพระภาค ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงรับผ้าสไวยกะแล้ว ทรงอนุญาตภิกษุให้ใช้ผ้ากัมพล จากนั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตผ้า ๖ ชนิด ได้แก่

๑. โขมะ (ผ้าเปลือกไม้)
๒. กัปปาสิกะ (ผ้าฝ้าย)
๓. โกเสยยะ (ผ้าไหม)
๔. กัมพละ (ผ้าขนสัตว์)
๕. สาณะ (ผ้าป่าน)
๖. ภังคะ (ผ้าที่ทำผสมกัน)

เมื่อภิกษุสงฆ์ผู้ยินดีคหบดีจีวรไม่ยอมรับผ้าบังสุกุล ด้วยเข้าใจว่าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้าอย่างเดียว ไม่ใช่ ๒ ชนิด จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ยินดีคหบดีจีวร ยินดีผ้าบังสุกุล แต่ทรงสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรทั้งสองชนิดนั้น

๒๑๒. ปังสุกูลปริเยสนกถา
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุแสวงหาผ้าบังสุกุล

สมัยหนึ่ง ภิกษุหลายรูปเดินทางไปแคว้นโกศล บางพวกแวะเข้าป่าซ้าหาผ้าบังสุกุลในขณะที่บางพวกไม่แวะเดินทางไปก่อน หรือบางพวกแวะเข้าป่าซ้าหาผ้าบังสุกุล บางพวกไม่แวะแต่รออยู่ หรือบางพวกแวะเข้าป่าซ้าหาผ้าบังสุกุลก่อน บางพวกแวะเข้าทีหลัง หรือ

---

[๕] ผ้าปาวาร คือ ผ้าห่มใหญ่ อาจเป็นผ้าฝ้ายมีขนหรือผ้าชนิดอื่น ผ้าโกเชาว์ คือ ผ้าทำด้วยขนแพะ ถ้าผืนใหญ่ไม่ควรใช้ ผ้าโกเชาว์ธรรมดา ใช้ได้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๗/๒๐๘)

[๖] หนึ่งกาสิยะมีราคา ๑,๐๐๐ ครึ่งกาสิยะมีราคาเท่ากับ ๕๐๐ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๘/๒๐๘)

แวะเข้าป่าช้าหาผ้าบังสุกุลพร้อมกัน แต่บางพวกได้ บางพวกไม่ได้ ในกรณีเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุแบ่งผ้าบังสุกุลให้แก่กันและกัน

๒๑๓. จีวรปฏิคคาหกสัมมติกถา
เรื่องแต่งตั้งภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่รับจีวร

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติต่อไปนี้เป็นเจ้าหน้าที่รับผ้า ได้แก่

๑. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ
๒. ไม่ลำเอียงเพราะชัง
๓. ไม่ลำเอียงเพราะหลง
๔. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว
๕. รู้จักผ้าที่รับไว้และผ้าที่ยังไม่ได้รับ

จากนั้น ทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๕ อย่าง เป็นเจ้าหน้าที่เก็บผ้า ได้แก่

๑. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ
๒. ไม่ลำเอียงเพราะชัง
๓. ไม่ลำเอียงเพราะหลง
๔. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว
๕. รู้จักผ้าที่เก็บไว้และผ้าทียังไม่ได้เก็บ

๒๑๔. ภัณฑาคารสัมมติอาทิกถา
เรื่องการแต่งตั้งให้ภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่เรือนคลังเป็นต้น

ทรงอนุญาตให้สมมุติเรือนคลัง คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น หรือถ้ำ จากนั้นทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๕ อย่าง เป็นเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคลัง (ภัณฑาคาริกะ) ได้แก่

๑. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ
๒. ไม่ลำเอียงเพราะชัง
๓. ไม่ลำเอียงเพราะหลง
๔. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว
๕. รู้จักผ้าที่รักษาและที่ไม่ได้รักษา

พระบัญญัติห้ามย้ายภิกษุเจ้าหน้าที่เรือนคลัง เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ย้ายเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคลัง จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงย้ายภิกษุผู้เป็นเจ้าที่รักษาเรือนคลัง รูปใดย้าย ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อเรือนคลังของสงฆ์มีผ้าจำนวนมาก จึงทรงอนุญาตให้สงฆ์ผู้อยู่พร้อมหน้ากันแจกผ้าได้ เมื่อสงฆ์กำลังแจกผ้า เกิดเหตุชุลมุน จึงทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๕ อย่าง เป็นเจ้าหน้าที่แจกผ้า (จีวรภาชกะ) ได้แก่

๑. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ
๒. ไม่ลำเอียงเพราะชัง
๓. ไม่ลำเอียงเพราะหลง
๔. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว
๕. รู้จักผ้าที่แจกและที่ยังไม่ได้แจก

จากนั้น ทรงมีพุทธานุญาตในเรื่องต่าง ๆ เช่น พระพุทธานุญาตให้สงฆ์มอบส่วนแบ่งแก่สามเณร พระพุทธานุญาตให้สงฆ์แลกส่วนของตนแก่ภิกษุผู้เร่งรีบเดินทาง พระพุทธานุญาตให้สงฆ์มอบส่วนพิเศษแก่ภิกษุ พระพุทธานุญาตให้สงฆ์จับสลากเมื่อไม่พอแจกกัน

๒๑๕. จีวรรชนกถา
เรื่องทรงอนุญาตน้ำย้อมจีวร

เมื่อภิกษุใช้โคมัยสดบ้าง ดินแดงบ้างย้อมผ้า ผ้ามีสีคล้ำ จึงทรงอนุญาตน้ำย้อม ๖ ชนิด ได้แก่ (๑) น้ำย้อมที่ทำจากรากไม้ (๒) จากต้นไม้ (๓) จากเปลือกไม้ (๔) จากใบไม้ (๕) จากดอกไม้ (๖) จากผลไม้

ต่อจากนั้น ทรงมีพุทธานุญาตในเรื่องต่างๆ ดังนี้ พระพุทธานุญาตให้ภิกษุย้อมด้วยน้ำเย็น พระพุทธานุญาตให้ภิกษุผูกตะกร้อ พระพุทธานุญาตให้ภิกษุหยดหยาดน้ำลงบนน้ำหรือหลังเล็บ พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้กระบวยตักน้ำย้อมเป็นภาชนะมีด้าม พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้อ่างและหม้อสำหรับย้อม พระพุทธานุญาตให้ภิกษุมีรางสำหรับย้อมผ้า พระพุทธานุญาตให้ภิกษุมีเครื่องรองทำด้วยด้าย พระพุทธานุญาตให้ภิกษุมีราวดากผ้าและลายระเดียง พระพุทธานุญาตให้ภิกษุผูกมุมจีวร พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้ด้ายผูกมุมจีวร พระพุทธานุญาตให้ภิกษุย้อมจีวรพลิกกลับไปมา พระพุทธานุญาตให้ภิกษุจุ่มจีวรลงน้ำ และที่สำคัญคือ พระบัญญัติห้ามภิกษุใช้จีวรที่ไม่ตัด

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้จีวรที่ไม่ได้ตัด ย้อมด้วยน้ำฝาดสีเหมือนงาช้าง ถูกคนดำหนิว่าเหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้จีวรที่ไม่ได้ตัด ภิกษุใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

๒๑๖. ฉินนกจีวรานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าตัดทำจีวร

ในคราวที่พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปยังทักขิณาคิรีชนบท ทอดพระเนตรเห็นคันนาของชาวมคธ ที่เขาพูนดินเป็นคันสี่เหลี่ยมจัตุรัส ก่อเป็นคันทั้งด้านยาวและด้านกว้าง คั่นระหว่างด้วยคันสั้น ๆ เชื่อมต่อกันเหมือนทางสี่แพร่งตามที่มีคันนาตัดผ่านกัน ทรงรับสั่งถามพระอานนท์ว่า จะทำจีวรให้มีรูปเหมือนคันนาที่ผ่านตัดกันได้หรือไม่ เมื่อเสด็จกลับมากรุงราชคฤห์ พระอานนท์ได้ทำจีวรนำเข้าไปถวายให้ทอดพระเนตร

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงยกย่องพระอานนท์ที่เข้าใจความหมายที่ตรัสโดยย่อได้พิสดาร ทำกุสิบ้าง อัทธกุสิบ้าง มณฑลบ้าง อัทธมณฑลบ้าง วิวัฏฏะบ้าง อนุวิวัฏฏะบ้าง คิเวยยกะบ้าง ชังเฆยยกะบ้าง พาหันตะบ้าง[๑] จีวรเป็นผ้าที่ต้องตัดด้วยศัสตรา เหมาะแก่สมณะ พวกโจรไม่ต้องการ ทรงอนุญาตผ้าสังฆาฏิตัดผ้าอุตตราสงค์ตัดและผ้าอันตรวาสกตัด

๒๑๗. ติจีวรานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตไตรจีวร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปกรุงเวสาลี ในระหว่างทาง ได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษุจำนวนมากหอบผ้าพะรุงพะรัง บ้างก็ทูนห่อผ้าที่พับดังฟูกไว้บนศีรษะ บ้างก็แบกขึ้นบ่า บ้าง

---

[๑] ผ้ากุสิ คือ ผ้ายาวที่ตัดขอบทั้งด้านยาวและด้านกว้าง (อนุวาต)
อัทธกุสิ คือ ผ้าสั้นที่แทรกอยู่เป็นตอน ในระหว่างผ้ายาว
มณฑล คือ ผ้ามีบริเวณกว้างใหญ่ในแต่ละตอนของจีวร ๕ ตอน หรือจีวร ๕ ขัณฑ์
อัทธมณฑล คือ ผ้ามีบริเวณเล็ก
ผ้าวิวัฏฏะ คือ ตอนหรือขัณฑ์ ของผ้าที่อยู่ตรงกลางซึ่งเย็บติดผ้ามณฑลและอัทธมณฑลเข้าด้วยกัน
ผ้าอนุวิวัฏฏะ คือ ผ้า ๒ ตอน ที่อยู่สองด้านของจีวร
ผ้าคิเวยยกะ คือ ผ้าที่เอาด้ายเย็บเล็มทาบเข้ามาภายหลังเพื่อทำให้แน่น บริเวณที่พันรอบคอ
ผ้าชังเฆยยกะ คือ ผ้าที่เอาด้ายเย็บทาบเข้าภายหลัง บริเวณที่ปิดแข้ง
ผ้าพาหันตะ คือ ผ้าทั้งสองด้านของจีวร ที่ภิกษุเมื่อห่มจีวรขนาดพอดี จะม้วนมาพาดไว้บนแขน หันหน้าออกด้านนอก (ลูกเมีย) (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๔๕/๒๑๗)

ก็กระเดียดไว้ที่สะเอวเดินไป ทรงเห็นว่าภิกษุเหล่านั้นมักมากในจีวร จึงได้ทรงกำหนดกฎเกณฑ์เรื่องผ้า แล้วเสด็จไปประทับ ณ โคตมกเจดีย์

ในค่ำคืนที่หนาวเหน็บช่วงเดือน ๓ เดือน ๔ พระผู้มีพระภาคทรงห่มจีวรผืนเดียวประทับนั่งอยู่ในที่แจ้ง ขณะมีน้ำค้างตก พระองค์ไม่ทรงหนาว เมื่อผ่านปฐมยามไปทรงรู้สึกหนาว ได้ทรงห่มจีวรผืนที่ ๒ ทรงอบอุ่นขึ้น เมื่อผ่านมัชฌิมยามไป ทรงรู้สึกหนาว จึงได้ทรงห่มจีวรผืนที่ ๓ ทรงอบอุ่นขึ้น เมื่อผ่านปัจฉิมยามไป ยามรุ่งอรุณ ทรงรู้สึกหนาว จึงได้ทรงห่มจีวรผืนที่ ๔ ทรงอบอุ่นขึ้น มีพระดำริว่า กุลบุตรผู้กลัวความหนาว อาจครองชีพอยู่ได้ด้วยผ้า ๓ ผืน จึงควรกำหนดเขต กำหนดกฎเกณฑ์เรื่องผ้า จึงทรงอนุญาตไตรจีวร คือ ผ้า ๓ ผืน ได้แก่ สังฆาฏิ ๒ ชั้น อุตตราสงค์ชั้นเดียว อันตรวาสกชั้นเดียว

๒๑๘. อติเรกจีวรกถา
เรื่องทรงอนุญาตอติเรกจีวร

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์รู้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไตรจีวร จึงใช้ไตรจีวรชุดหนึ่งเข้าบ้าน ชุดหนึ่งอยู่ในอาราม ชุดหนึ่งลงสรงน้ำ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงทรงอติเรกจีวรผู้ใดทรง พึงปรับอาบัติตามธรรม (นิสสัคคิยปาจิตตีย์)

เมื่อพระอานนท์มีอติเรกจีวร ต้องการถวายแก่พระสารีบุตรผู้อยู่ที่เมืองสาเกต รู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติ จึงเข้าไปกราบทูลถาม ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าพระสารีบุตรจะกลับมาอีก ๙ หรือ ๑๐ วัน จึงทรงอนุญาตให้เก็บอติเรกจีวรไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างมาก

เมื่ออติเรกจีวรเกิดขึ้นแก่พวกภิกษุ แต่พวกเธอไม่รู้วิธีปฏิบัติ จึงทรงอนุญาตให้วิกัปอติเรกจีวร ต่อมา พระผู้มีพระภาคเสด็จไปตามเสนาสนะ ทอดพระเนตรเห็นภิกษุรูปนั้นกำลังทาบผ้าปะ ได้ทรงยกย่องภิกษุนั้นแล้วทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงบัญญัติว่า สำหรับผ้าใหม่และผ้าเทียมใหม่* ทรงอนุญาตผ้าสังฆาฏิ ๒ ชั้น อุตตราสงค์ชั้นเดียว อันตรวาสกชั้นเดียว สำหรับผ้าที่เก็บไว้ค้างฤดู ทรงอนุญาตผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้น อุตตราสงค์ ๒ ชั้น อันตรวาสกชั้นเดียว ภิกษุพึงทำอุตสาหะในผ้าบังสุกุลได้ตามต้องการหรือในผ้าที่เก็บมาจากร้านตลาด ทรงอนุญาตผ้าปะ การชุน รังดุม ลูกดุม และการทำให้แน่น

---

* ผ้าเทียมใหม่ ได้แก่ ผ้าที่ซักครั้งเดียว (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๔๘/๒๑๘)

๒๑๙. วิสาขาวัตถุ
เรื่องนางวิสาขากราบทูลขอพร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี นางวิสาขามิคารมาตาฟังพระธรรมเทศนาแล้วมีความร่าเริงด้วยธรรมีกถา จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้รับภัตตาหารพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เมื่อรู้ว่าทรงรับนิมนต์ จึงลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาททำประทักษิณจากไป คืนนั้น ฝนตั้งเค้าขึ้นในทวีปทั้ง ๔* ตกอย่างหนัก พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตภิกษุให้สรงสนานกาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระพุทธดำรัส เปลื้องจีวรวางไว้เปลือยกายสรงน้ำ ขณะเดียวกับที่สาวใช้ของนางวิสาขาเข้าไปยังอารามเพื่อกราบทูลเวลาภัตตาหาร เมื่อสาวใช้เห็นพวกภิกษุเปลือยกายสรงน้ำ เข้าใจว่าเป็นนักบวชเปลือย กลับไปบอกนางวิสาขาว่า ไม่มีภิกษุอยู่ในอาราม มีแต่นักบวชเปลือยกำลังอาบน้ำฝนกัน

นางวิสาขาเป็นคนฉลาด คิดว่า พระคุณเจ้าคงเปลื้องจีวรเปลือยกายสรงน้ำ สาวใช้ไม่เข้าใจจึงคิดว่าเป็นนักบวชเปลือยกายอาบน้ำ ต่อมา พระผู้มีพระภาคเสด็จไปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ มาปรากฏที่ซุ้มประตูบ้านของนางวิสาขา ประทับนั่งบนพระพุทธอาสน์ ขณะนั้น นางวิสาขารู้สึกอัศจรรย์ในฤทธานุภาพของพระผู้มีพระภาค เพราะถึงแม้ว่าห้วงน้ำไหลนองท่วมเข่าจนถึงสะเอว แต่เท้าหรือจีวรของภิกษุรูปเดียวไม่เปียกน้ำเลย ได้ประเคนภัตตาหาร กระทั่งพระผู้มีพระภาคทรงฉันเสร็จ จึงกราบทูลขอพร เมื่อได้รับวโรกาสแล้วได้กราบทูลว่า นางประสงค์จะถวายวัสสิกสาฏก (ผ้าอาบน้ำฝน) อาคันตุกภัต (อาหารสำหรับภิกษุที่มาขอพักอาศัยไม่ใช่ผู้อยู่ประจำ) คมิกภัต (อาหารสำหรับภิกษุที่เตรียมจะเดินทางไป) คิลานภัต (อาหารสำหรับภิกษุอาพาธ) คิลานุปัฏฐากภัต (อาหารสำหรับภิกษุผู้พยาบาลภิกษุอาพาธ) คิลานเภสัช (เภสัชสำหรับภิกษุอาพาธ) ธุวยาคู (ข้าวต้มที่ถวายเป็นประจำ) แก่พระสงฆ์ และถวายผ้าอาบน้ำแก่ภิกษุณีสงฆ์จนตลอดชีวิต

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามประโยชน์ที่ขอพร นางวิสาขากราบทูลถึงประโยชน์ต่าง ๆ เช่นภิกษุอาคันตุกะไม่ชำนาญทางโคจร บิณฑบาตลำบาก แต่เมื่อฉันอาคันตุกภัต ชำนาญทางโคจรแล้วจะไม่ลำบาก จึงขอถวายอาคันตุกภัต เมื่อภิกษุอาพาธไม่ได้เภสัชที่เป็นสัปปายะ อาพาธ

---

* ทวีปทั้ง ๔ ได้แก่ ชมพูทวีป อมรโคยานทวีป อุตตรกุรุทวีป และปุพพวิเทหทวีป (องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๑/๓๐๖-๓๐๗)

จะกำเริบหรือจะถึงมรณภาพได้ ท่านได้ฉันคิลานเภสัชแล้ว อาพาธจะทุเลาหรือไม่ถึงมรณภาพ จึงขอถวายคิลานเภสัช

พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาว่า สตรีผู้มีศีล เป็นสาวิกา เมื่อให้ทานอันเป็นเหตุให้บรรเทาความเศร้าโศก และนำความสุขมาให้ ย่อมไม่ตระหนี่ เธออาศัยบุญนั้น ย่อมมีความสุขใจ มีพลานามัย ได้กำลังและอายุทิพย์ ปลื้มปิติตลอดกาล ครั้นแล้วเสด็จลุกจากอาสนะเสด็จกลับต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถา ทรงอนุญาตผ้าวัสสิกสาฏก อาคันตุกภัต คมิกภัต คิลานภัต คิลานุปัฏฐากภัต คิลานเภสัช และธุวยาคูแก่ภิกษุ และผ้าอาบน้ำสำหรับภิกษุณี

๒๒๐. นิสีทนาทิอนุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตผ้ารองนั่งเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉันอาหารมากนอนหลับขาดสติสัมปชัญญะ น้ำอสุจิเคลื่อนเพราะความฝัน ทำให้เสนาสนะเปรอะเปื้อน ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า ภิกษุผู้มีสติสัมปชัญญะนอนหลับ น้ำอสุจิย่อมไม่เคลื่อน แม้ปุถุชนผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม[๑] น้ำอสุจิย่อมไม่เคลื่อน เป็นไปไม่ได้ที่พระอรหันต์จะมีน้ำอสุจิเคลื่อน[๒]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุขาดสติสัมปชัญญะหลับ มีโทษ ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) หลับเป็นทุกข์ (๒) ตื่นเป็นทุกข์ (๓) เห็นความฝันเลวทราม (๔) เทวดาไม่รักษา (๕) น้ำอสุจิเคลื่อน และภิกษุมีสติสัมปชัญญะหลับ มีอานิสงส์ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) หลับเป็นสุข (๒) ตื่นเป็นสุข (๓) ไม่เห็นความฝันเลวทราม (๔) เทวดารักษา (๕) น้ำอสุจิไม่เคลื่อน

นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้ารองนั่งเพื่อรักษากาย รักษาจีวร รักษาเสนาสนะ และมีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้ผ้าปูนอนผืนใหญ่ พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้ผ้าปิดฝี พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้ผ้าเช็ดปาก

มัลลกษัตริย์ชื่อโรชะสหายของพระอานนท์ ฝากผ้าเปลือกไม้เก่าไว้กับพระอานนท์ พระอานนท์มีความต้องการผ้าผืนนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ผู้มีคุณสมบัติ ๕ อย่าง

---

[๑] แม้ปุถุชนผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม ก็เป็นผู้ได้ฌาน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๕๓/๒๑๘)

[๒] หลังพุทธปรินิพพาน ภิกษุบางกลุ่มนิทราศนะแย้งกับพระพุทธวจนะนี้ (อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๓๐๓/๒๔๙)

ถือวิสาสะ ได้แก่ (๑) เคยเห็นกันมา (๒) เคยคบกันมา (๓) เคยบอกอนุญาตไว้ (๔) เขายังมีชีวิต (๕) รู้ว่าเมื่อถือเอา เจ้าของย่อมพอใจ และท้ายที่สุด เมื่อพวกภิกษุมีไตรจีวรครบ แต่ต้องการผ้ากรองน้ำบ้าง ถุงบ้าง จึงทรงอนุญาตผ้าบริขาร

๒๒๑. ปัจฉิมวิกัปปนุปคจีวราทิกถา
เรื่องจีวรที่ต้องวิกัปเป็นอย่างต่ำเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุไม่รู้ว่า ผ้าที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตคือไตรจีวร ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าปิดฝี ผ้าเช็ดปาก หรือผ้าบริขาร จะต้องอธิษฐานหรือวิกัปไว้ทั้งหมด พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้อธิษฐานผ้าไตรจีวร อธิษฐานผ้าอาบน้ำฝนตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน พ้นเขตนั้นไปให้วิกัป อธิษฐานผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าปิดฝีตลอดเวลาที่อาพาธ พ้นจากนั้นให้วิกัป อธิษฐานผ้าเช็ดปาก และผ้าบริขาร แต่ไม่พึงวิกัป เมื่อพวกภิกษุไม่รู้ว่าจีวรมีขนาดต่ำเพียงไรที่พึงวิกัป จึงทรงอนุญาตให้วิกัปจีวรมีขนาดยาว ๘ นิ้ว กว้าง ๔ นิ้ว โดยนิ้วสุคตเป็นอย่างต่ำ

เมื่อผ้าอุตตราสงค์ที่ทำจากผ้าบังสุกุลของพระมหากัสสปะมีน้ำหนักมาก จึงทรงอนุญาตให้ใช้ด้ายเย็บตาม และมีพระพุทธานุญาตในเรื่องต่าง ๆ เช่น พระพุทธานุญาตให้ภิกษุริ้อชายผ้าที่ไม่เท่ากัน พระพุทธานุญาตให้ภิกษุติดผ้าอนุวาต พระพุทธานุญาตให้ภิกษุเย็บตะเข็บ พระพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้ผ้าที่ไม่ดัด พระพุทธานุญาตให้ภิกษุติดผ้าเพลาะ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุให้ผ้าแก่บิดามารดา

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งมีจีวรหลายผืน ต้องการให้แก่บิดามารดา พระผู้มีพระภาคไม่ทรงตำหนิภิกษุที่ให้ด้วยกล่าวว่าเป็นบิดามารดา ทรงอนุญาตภิกษุให้แก่บิดามารดา แต่ไม่พึงทำศรัทธาไทยให้ตกไป รูปใดทำให้ตกไป ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามภิกษุผู้ไม่ครองไตรจีวรเข้าหมู่บ้าน

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งเก็บผ้าสังฆาฏิไว้ในป่าอันธวัน มีสบงและจีวรเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน พวกโจรได้ลักผ้าสังฆาฏิไป ท่านจึงใช้ผ้าผืนเก่า จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุมีสบงและจีวร ไม่มีผ้าสังฆาฏิ ไม่พึงเข้าหมู่บ้าน รูปใดเข้าไป ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุเก็บไตรจีวร

เมื่อพระอานนท์เผลอสติ มีสบงและจีวรเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน ภิกษุอื่น ๆ ได้กล่าวเตือน พระอานนท์บอกว่าตนเผลอสติ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุเก็บผ้าสังฆาฏิและจีวรไว้ได้ด้วยเหตุจำเป็น ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) อาพาธ (๒) อยู่ในช่วงฤดูฝน ฝนจะตก[๑] (๓) ไปฝั่งน้ำ (๔) เก็บไว้ในที่อยู่มีกุญแจคุมหนาแน่น (๕) ได้กรานกฐินแล้ว

ทรงอนุญาตภิกษุให้เก็บสบงไว้ได้ด้วยเหตุจำเป็น ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) อาพาธ (๒) เป็นฤดูที่ทราบกันว่าฝนจะตก (๓) ไปฝั่งน้ำ (๔) เก็บไว้ในที่อยู่มีกุญแจคุมหนาแน่น

ทรงอนุญาตภิกษุให้เก็บผ้าอาบน้ำฝนไว้ได้ด้วยเหตุจำเป็น ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) อาพาธ (๒) ไปนอกสีมา (๓) ไปฝั่งน้ำ (๔) เก็บไว้ในที่อยู่มีกุญแจคุมหนาแน่น (๕) ผ้าอาบน้ำฝนยังไม่ได้ทำหรือทำไม่เสร็จ

๒๒๒. สังฆิกจีวรุปปาทกถา
เรื่องจีวรเกิดขึ้นแก่สงฆ์

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งอยู่จำพรรษารูปเดียว ชาวบ้านถวายจีวรให้เป็นของสงฆ์ ท่านรู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติให้ภิกษุ ๔ รูปขึ้นไปว่าสงฆ์ เมื่อคำนึงถึงเรื่องนั้น จึงนำจีวรผืนนั้นไปกรุงสาวัตถี พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตจีวรเหล่านั้นให้เป็นของภิกษุนั้นรูปเดียวจนถึงคราวพ้นเขตกฐิน

นอกจากนี้ ทรงมีพุทธานุญาตในเรื่องต่าง ๆ เช่น เมื่อภิกษุรูปหนึ่งอยู่รูปเดียวนอกฤดูฝน[๒] ชาวบ้านถวายจีวรแก่ท่านให้เป็นของสงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้สงฆ์พร้อมใจกันแจก ทรงอนุญาตให้ภิกษุนั้นอธิษฐานจีวรเป็นของตนได้ อีกกรณีหนึ่ง ภิกษุ ๓ รูปอยู่จำพรรษาในกรุงราชคฤห์ ชาวบ้านถวายจีวรให้เป็นของสงฆ์ พวกท่านรู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติให้ภิกษุ ๔ รูปขึ้นไปว่าสงฆ์ เมื่อคำนึงถึงเรื่องนั้น ไม่รู้วิธีปฏิบัติ จึงเดินทางไปถามพระนีลวาสี พระลาฬวาสี พระโคปกะ พระภคุ และพระผลิกสันทานะ[๓] ในกุกกุฏาราม กรุงปาตลีบุตร[๔] พระเถระทั้ง ๕ รูปกล่าวว่า พวกตนรู้พระบัญญัติ จีวรเหล่านั้นเป็นสิทธิของภิกษุทั้ง ๓ รูป จนพ้นเขตกฐิน

---

๑ อยู่ในช่วงฤดูฝน ๔ เดือน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๖๒/๒๑๙)

๒ ตลอดฤดูกาล คือ ฤดูกาลอื่นนอกจากฤดูฝน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๖๓/๒๒๐)

๓ พระเถระทั้ง ๕ รูปเคยเห็นพระผู้มีพระภาค (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๖๓/๒๒๒)

๔ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นภายหลังพุทธกาล (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๖๓/๒๒๒)

๒๒๓. อุปนันทสักยปุตตวัตถุ
เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร

เมื่อพระอุปนันทศากยบุตรอยู่จำพรรษาในกรุงสาวัตถี ท่านเดินทางไปยังอาวาสแห่งหนึ่ง พวกภิกษุในอาวาสนั้นถวายส่วนแบ่งจีวรให้ ท่านไปยังอาวาสอีกแห่งหนึ่ง พวกภิกษุในอาวาสนั้นได้ถวายส่วนแบ่งจีวรให้อีก เมื่อได้ส่วนแบ่ง ท่านถือจีวรห่อใหญ่เดินทางกลับกรุงสาวัตถี พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุอยู่จำพรรษาในอาวาสแห่งหนึ่งแล้วไม่พึงยินดีส่วนจีวรในอาวาสอื่นอีก รูปใดยินดี ต้องอาบัติทุกกฏ

๒๒๔. คิลานวัตถุกถา
เรื่องการพยาบาลภิกษุอาพาธ

ในคราวที่พระผู้มีพระภาคมีพระอานนท์ตามเสด็จ ได้เสด็จเยี่ยมเสนาสนะ ทอดพระเนตรเห็นภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนกลิ้งเกลือกไปมาอยู่บนอุจจาระปัสสาวะ ทรงทราบว่า ภิกษุนั้นอาพาธเป็นโรคท้องร่วง ไม่มีคนคอยดูแล ทรงรับสั่งให้พระอานนท์ไปตักน้ำ ทรงอาบน้ำให้ภิกษุอาพาธ ทรงประคองศีรษะ พระอานนท์ยกเท้าขึ้นวางบนเตียง

ต่อมา พระผู้มีพระภาคได้ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่มีบิดามารดาไม่มีผู้คอยพยาบาล ถ้าภิกษุไม่พยาบาลกันเอง ใครจะพยาบาล ผู้จะพยาบาลพระองค์จงพยาบาลภิกษุอาพาธ ถ้ามีพระอุปัชฌาย์ พระอุปัชฌาย์พึงพยาบาลภิกษุอาพาธจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีสัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ภิกษุผู้ร่วมพระอุปัชฌาย์ ภิกษุผู้ร่วมพระอาจารย์ ภิกษุผู้ร่วมพระอาจารย์พึงพยาบาลภิกษุอาพาธจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าเธอจะหาย ถ้าไม่มีพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ผู้ร่วมพระอุปัชฌาย์ ผู้ร่วมพระอาจารย์ สงฆ์ต้องพยาบาลภิกษุอาพาธ ถ้าไม่พยาบาล ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุอาพาธที่พยาบาลได้ยากมีอาการ ๕ อย่าง ได้แก่

๑. ไม่ทำสิ่งที่เหมาะสมแก่การบำบัดโรค
๒. ไม่รู้ประมาณในสิ่งที่เหมาะสม
๓. ไม่ยอมฉันยา
๔. ไม่บอกอาการตามที่เป็นจริงแก่คนพยาบาล
๕. ไม่อดทนต่อทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น

ส่วนภิกษุอาพาธที่พยาบาลได้ง่ายมีนัยตรงกันข้าม

ผู้ไม่ควรพยาบาลภิกษุอาพาธ ๕ จำพวก ได้แก่

๑. ไม่สามารถจัดยา
๒. ไม่รู้จักของที่แสลงและไม่แสลง
๓. พยาบาลเพราะเห็นแก่อามิส
๔. รังเกียจสิ่งปฏิกูลของคนไข้ เช่น อุจจาระ ปัสสาวะ เสมหะ อาเจียน
๕. ไม่สามารถบอกให้คนไข้มีความหวังในชีวิต

ส่วนผู้ควรพยาบาลภิกษุอาพาธมีนัยตรงกันข้าม

๒๒๕. มตสันตกกถา
เรื่องสิ่งของของภิกษุที่มรณภาพ

เมื่อภิกษุ ๒ รูปเดินทางไปอาวาสแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล รูปหนึ่งเกิดอาพาธ พวกภิกษุช่วยกันพยาบาล ท่านรูปนั้นมรณภาพ ภิกษุเหล่านั้นถือบาตรและจีวรของท่านไปกรุงสาวัตถี กราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า เมื่อภิกษุมรณภาพ สงฆ์เป็นเจ้าของบาตรและจีวร และทรงอนุญาตให้สงฆ์มอบไตรจีวรและบาตรแก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้

ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุอาพาธพึงเข้าไปหาสงฆ์ บอกว่าภิกษุนั้นมรณภาพ นี้คือไตรจีวรและบาตรของภิกษุนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรม--วาจา บริขารของสามเณรอาพาธและมรณภาพก็มีนัยเดียวกัน ในกรณีที่ภิกษุและสามเณรพยาบาลภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง กระทั่งท่านมรณภาพ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้มอบส่วนจีวรแก่สามเณรผู้พยาบาลเท่ากัน

ในกรณีที่ภิกษุมรณภาพ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่า เมื่อภิกษุมรณภาพ สงฆ์เป็นเจ้าของบาตรและจีวร ทรงอนุญาตให้สงฆ์มอบไตรจีวรและบาตรแก่ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุอาพาธในสิ่งของเหล่านั้น ทรงอนุญาตให้สงฆ์พร้อมใจกันแบ่งลหุภัณฑ์และลหุบริขาร ส่วนครุภัณฑ์และครุบริขารตกเป็นของสงฆ์ในจตุรทิศ เป็นของที่ไม่ควรแจกไม่ควรแบ่ง

° วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๗/๒๔๔.

๒๒๖. นัคคิยปฏิกเขปกถา
เรื่องทรงห้ามภิกษุเปลือยกาย

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งเปลือยกายเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญความมักน้อยสันโดษ อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การเปลือยกายเป็นไปเพื่อความมักน้อยสันโดษ น่าเลื่อมใส จึงขอให้ทรงอนุญาตการเปลือยกายแก่พวกภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิ แล้วทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสมาทานการเปลือยกายอย่างพวกเดียรถีย์ รูปใดสมาทาน ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๒๒๗. กุสจีราทิปฏิกเขปกถา
เรื่องทรงห้ามนุ่งห่มผ้าคากรองเป็นต้น

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งนุ่งผ้าทำด้วยก้านดอกรัก นุ่งผ้าคากรอง นุ่งผ้าเปลือกไม้ นุ่งผ้าผลไม้ นุ่งผ้าทอด้วยผมคน นุ่งผ้าทอด้วยขนสัตว์ นุ่งผ้าทอด้วยขนปีกนกเค้า นุ่งหนังเสือ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลขอให้ทรงอนุญาตให้ภิกษุนุ่งหนังเสือ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงนุ่งผ้าที่ทำด้วยเปลือกปอ รูปใดนุ่ง ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุไม่พึงใช้หนังเสือที่เป็นสัญลักษณ์ของเดียรถีย์ รูปใดใช้ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๒๒๘. สัพพนีลกาทิปฏิกเขปกถา
เรื่องทรงห้ามนุ่งห่มจีวรสีเขียวล้วนเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ห่มจีวรสีเขียวล้วน สีเหลืองล้วน สีแดงล้วน สีบานเย็นล้วน สีดำล้วน สีแสดล้วน สีชมพูล้วน จีวรที่ไม่ตัดชาย จีวรมีชายยาว มีชายเป็นลายดอกไม้ มีชายเป็นแผ่น ลวมเสื้อ ลวมหมวก โพกศีรษะ ถูกชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงห่มจีวรสีเขียวล้วน... ไม่พึงสวมเสื้อ ไม่พึงใช้ผ้าโพกศีรษะ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

๒๒๙. วัสสังวุตถานังอนุปปันนจีวรกถา
เรื่องจีวรที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษา

เมื่อพวกภิกษุผู้อยู่จำพรรษา ยังไม่ได้รับจีวร บางพวกมีผู้รับจีวรแทนกันได้ บางพวกมีผู้รับจีวรแทนกันไม่ได้ พวกที่รับจีวรแทนกันไม่ได้ สงฆ์เป็นเจ้าของจีวร ได้แก่ สามเณร คนบอกลาสิกขา คนต้องอาบัติปาราชิก คนวิกลจริต คนมีจิตฟุ้งซ่าน คนกระสับกระส่ายเพราะเวทนา คนถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ เพราะไม่ทำคืนอาบัติ เพราะไม่สละทิฏฐิบาป บัณเฑาะก์ คนลักเพศ คนเข้ารีตเดียรถีย์ สัตว์ดิรัจฉาน คนฆ่ามารดา คนฆ่าบิดา คนฆ่าพระอรหันต์ คนประทุษร้ายภิกษุณี คนทำลายสงฆ์ คนทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงห้อพระโลหิต คน ๒ เพศ

พวกที่รับจีวรแทนกันได้ สงฆ์พึงให้จีวรเอง ได้แก่ คนวิกลจริต คนมีจิตฟุ้งซ่าน คนกระสับกระส่ายเพราะเวทนา คนถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ เพราะไม่ทำคืนอาบัติ เพราะไม่สละทิฏฐิบาป

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อจีวรเกิดขึ้นแต่ยังไม่ได้แบ่ง พวกที่รับจีวรแทนกันไม่ได้ สงฆ์เป็นเจ้าของจีวร ได้แก่ สามเณร คนบอกลาสิกขา คนต้องอาบัติปาราชิก บัณเฑาะก์ คนลักเพศ คนเข้ารีตเดียรถีย์ สัตว์ดิรัจฉาน คนฆ่ามารดา คนฆ่าบิดา คนฆ่าพระอรหันต์ คนประทุษร้ายภิกษุณี คนทำลายสงฆ์ คนทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงห้อพระโลหิต คน ๒ เพศ

พวกที่รับจีวรแทนกันได้ สงฆ์พึงให้จีวรเอง ได้แก่ คนวิกลจริต ฯลฯ คนถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป

๒๓๐. สังฆภินเนจีวรุปปาทกถา
เรื่องจีวรเกิดขึ้นเมื่อสงฆ์แตกกัน

ในกรณีที่จีวรยังไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษา สงฆ์แตกกัน คนในถิ่นนั้นถวายน้ำให้แก่ฝ่ายหนึ่ง ถวายจีวรให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง บอกถวายแก่สงฆ์ จึงเป็นของสงฆ์ คนในถิ่นนั้นถวายน้ำและจีวรให้แก่ฝ่ายเดียวกันว่าถวายสงฆ์ จึงเป็นของสงฆ์ คนในถิ่นนั้นถวายน้ำให้แก่ฝ่ายหนึ่ง ถวายจีวรให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งบอกว่าถวายเฉพาะฝ่าย จึงเป็นของเฉพาะฝ่าย คนในถิ่นนั้นถวายน้ำและจีวรให้แก่ฝ่ายเดียวกันบอกว่าถวายเฉพาะฝ่าย จึงเป็นของเฉพาะฝ่าย ถ้ายังไม่ได้แบ่งกัน สงฆ์แตกกัน พึงแบ่งส่วนให้เท่ากันแก่ภิกษุทุกรูป

๒๓๑. ทุคคหิตสุคคหิตาทิกถา
เรื่องถือวิสาสะที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องเป็นต้น

พระเรวตะฝากจีวรไปกับภิกษุรูปหนึ่งให้นำไปถวายพระสารีบุตร ภิกษุรูปที่รับฝากถือเอาจีวรผืนนั้นด้วยความคุ้นเคยกับพระเรวตะ พวกภิกษุได้นำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค ให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงการถือวิสาสะไว้ดังนี้

กรณีฝากให้ถวายแทน (๑) ผู้รับฝากถือเอาเพราะวิสาสะ(คุ้นเคย)กับผู้รับ ไม่ถือเอาเพราะวิสาสะกับผู้ฝาก (๒) ผู้รับฝากไม่ถือเอาเพราะวิสาสะกับผู้รับ ถือเอาเพราะวิสาสะกับผู้ฝาก (๓) ผู้รับฝากรู้ว่าผู้ฝากมรณภาพ อธิษฐานให้เป็นจีวรมรดกของผู้ฝาก ไม่ถือเอาเพราะวิสาสะกับผู้รับ (๔) ผู้รับฝากรู้ว่าผู้รับมรณภาพ ไม่อธิษฐานเป็นจีวรมรดกของผู้รับ ถือเอาเพราะวิสาสะกับผู้ฝาก

กรณีฝากบอกว่าดนถวาย (๑) ผู้รับฝากไม่ถือเอาเองเพราะวิสาสะกับผู้ฝาก ถือเอาเพราะวิสาสะกับผู้รับ (๒) ผู้รับฝากถือเอาเองเพราะวิสาสะกับผู้รับ ไม่ถือเอาเพราะวิสาสะกับผู้ฝาก (๓) ผู้รับฝากรู้ว่าผู้ฝากมรณภาพ ไม่อธิษฐานเป็นจีวรมรดกของผู้ฝาก ถือเอาเพราะวิสาสะกับผู้รับ (๔) ผู้รับฝากรู้ว่าผู้รับมรณภาพ อธิษฐานเป็นจีวรมรดกของผู้รับ ไม่ถือเอาเพราะวิสาสะกับผู้ฝาก (๕) ผู้รับฝากรู้ว่าทั้งผู้ฝากและผู้รับมรณภาพ ไม่อธิษฐานเป็นจีวรมรดกของผู้ฝาก อธิษฐานเป็นจีวรมรดกของผู้รับ

๒๓๒. อัฏฐจีวรมาติกา
ว่าด้วยมาติกาที่เป็นเหตุให้เกิดจีวร ๘ อย่าง

มาติกาเพื่อความเกิดขึ้นแห่งจีวร ๘ ประการ ได้แก่ (๑) ถวายแก่สีมา ได้แก่ ถวายแก่ภิกษุทุกรูปในสีมาให้แบ่งกัน (๒) ถวายตามกติกา ได้แก่ ถวายในอาวาสที่มีลาภเสมอกัน ถวายในอาวาสหนึ่งก็เป็นอันถวายทุกอาวาส (๓) ถวายในที่จัดภิกษาหาร ได้แก่ ถวายในที่ที่ทายกจัดสักการะเป็นประจำแก่สงฆ์ (๔) ถวายแก่สงฆ์ ได้แก่ ถวายเมื่อสงฆ์อยู่พร้อมหน้ากัน (๔) ถวายแก่สงฆ์สองฝ่าย ได้แก่ ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ถ้าแต่ละฝ่ายมีไม่เท่ากัน พึงถวายฝ่ายละครึ่ง (๖) ถวายแก่สงฆ์ผู้อยู่จำพรรษา ได้แก่ ถวายในอาวาสที่ภิกษุอยู่จำพรรษาให้แบ่งกัน (๗) ถวายเจาะจง ได้แก่ ถวายเฉพาะข้าวต้ม ภัตตาหาร ของเคี้ยว จีวร เสนาสนะ หรือเภสัช (๘) ถวายแก่บุคคล ได้แก่ ถวายเจาะจงบุคคล

๙. จัมเปยยขันธกะ

ตอนว่าด้วยภิกษุชาวกรุงจัมปา

๒๓๔. กัสสปโคตตภิกขุวัตถุ

เรื่องพระกัสสปโคตร

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ฝั่งสระโบกขรณีชื่อคัคครา เขตกรุงจัมปา พระกัสสปโคตรอยู่ประจำในอาวาสภายในวาสภคาม แคว้นกาสี ต้อนรับพวกภิกษุอาคันตุกะที่เดินทางไปแคว้นกาสี จนกระทั่งภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นได้พักอยู่ในอาวาสนั้น เมื่อเห็นว่าภิกษุอาคันตุกะชำนาญทางบิณฑบาต ท่านจึงเลิกให้คำแนะนำการจัดแจงภัตตาหาร เมื่อภิกษุอาคันตุกะไม่ได้การจัดแจงภัตตาหาร จึงกล่าวหาพระกัสสปโคตรว่าต้องอาบัติ ได้ลงอุกเขปนียกรรม คือ ขับไล่ออกจากหมู่ พระกัสสปโคตรไม่รู้ว่าตนต้องอาบัติหรือไม่ เดินทางไปกรุงจัมปาเพื่อกราบทูลถามพระผู้มีพระภาค เมื่อเข้าเฝ้าจึงรู้ว่าตนไม่ต้องอาบัติ ได้เดินทางกลับไปวาสภคาม ภิกษุอาคันตุกะเมื่อขับไล่ท่านแล้ว สำนึกได้ว่ากระทำความผิด จึงออกเดินทางไปกรุงจัมปาเพื่อเข้าเฝ้าและกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ แล้วกราบขอขมาโทษเฉพาะพระพักตร์

๒๓๕. อธัมมวัคคาทิกัมมกถา

เรื่องกรรมที่แบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรมเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุในกรุงจัมปาทำวินัยกรรมหลายอย่าง ได้แก่

๑. กรรมแบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม
๒. กรรมพร้อมเพรียงโดยไม่ชอบธรรม
๓. กรรมแบ่งพวกโดยชอบธรรม
๔. กรรมแบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป
๕. กรรมพร้อมเพรียงโดยธรรมปฏิรูป
๖. ภิกษุรูปเดียวลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุรูปเดียว
๗. ภิกษุรูปเดียวลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุ ๒ รูป
๘. ภิกษุรูปเดียวลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุหลายรูป
๙. ภิกษุรูปเดียวลงอุกเขปนียกรรมแก่สงฆ์

๑๐. ภิกษุ ๒ รูปลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุรูปเดียว
๑๑. ภิกษุ ๒ รูปลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุ ๒ รูป
๑๒. ภิกษุ ๒ รูปลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุหลายรูป
๑๓. ภิกษุ ๒ รูปลงอุกเขปนียกรรมแก่สงฆ์
๑๔. ภิกษุหลายรูปลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุรูปเดียว
๑๕. ภิกษุหลายรูปลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุ ๒ รูป
๑๖. ภิกษุหลายรูปลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุหลายรูป
๑๗. ภิกษุหลายรูปลงอุกเขปนียกรรมแก่สงฆ์
๑๘. สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่สงฆ์

พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงสอบถามพวกภิกษุ ทรงตำหนิภิกษุในกรุงจัมปา จึงทรงรับสั่งว่า กรรมเหล่านั้นไม่จัดว่าเป็นกรรมและไม่ควรทำ ทรงแสดงกรรมไว้ ๔ ประเภท ดังนี้ (๑) กรรมแบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม (๒) กรรมพร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม (๓) กรรมแบ่งพวกโดยชอบธรรม (๔) กรรมพร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม ในกรรม ๔ อย่างนี้ ทรงอนุญาตภิกษุให้ทำกรรมที่พร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรมเท่านั้น

๒๓๖. ญัตติวิปันนกัปปาทิกถา
เรื่องกรรมที่มีญัตติวิบัติเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำวินัยกรรมหลายประเภท ได้แก่

๑. กรรมแบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม
๒. กรรมพร้อมเพรียงโดยไม่ชอบธรรม
๓. กรรมแบ่งพวกโดยชอบธรรม
๔. กรรมแบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป
๕. กรรมพร้อมเพรียงโดยธรรมปฏิรูป
๖. กรรมที่ญัตติวิบัติแต่อนุสาวนาสมบูรณ์
๗. กรรมที่อนุสาวนาวิบัติแต่ญัตติสมบูรณ์
๘. กรรมที่ญัตติวิบัติอนุสาวนาวิบัติ
๙. กรรมเว้นจากธรรม

๑๐. กรรมเว้นจากวินัย

๑๑. กรรมเว้นจากสัตถุสาสน์

๑๒. กรรมที่ถูกค้านและขืนทำ

พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงสอบถามพวกภิกษุทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ จึงทรงรับสั่งว่า กรรมเหล่านั้นไม่จัดว่าเป็นกรรมและไม่ควรทำ ทรงแสดงวินัยกรรม ๖ อย่าง ได้แก่ (๑) กรรมที่ไม่ชอบธรรม* (๒) กรรมที่แบ่งพวก (๓) กรรมพร้อมเพรียงกัน (๔) กรรมที่แบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป (๕) กรรมที่พร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูป (๖) กรรมที่พร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม

รายละเอียดของกรรมแต่ละอย่าง เช่น กรรมที่ไม่ชอบธรรม ได้แก่ ในญัตติทุติยกรรม ทำกรรมด้วยญัตติ ๑ ครั้ง ไม่สวดกรรมวาจา ทำกรรมด้วยญัตติ ๒ ครั้ง ไม่สวดกรรมวาจา ทำกรรมด้วยกรรมวาจา ๑ หรือ ๒ ครั้ง ไม่ตั้งญัตติ หรือในญัตติจตุตถกรรม ทำกรรมด้วยญัตติ ๑ ครั้ง ไม่สวดกรรมวาจา ทำกรรมด้วยญัตติ ๒ ครั้ง ไม่สวดกรรมวาจา ทำกรรมด้วยญัตติ ๓ หรือ ๔ ครั้ง ไม่สวดกรรมวาจา ทำกรรมด้วยกรรมวาจา ๑ ครั้ง ไม่ตั้งญัตติ ทำกรรมด้วยกรรมวาจา ๒, ๓ หรือ ๔ ครั้ง ไม่ตั้งญัตติ รายละเอียดเกี่ยวกับกรรมประเภทที่เหลือดูในพระวินัยปิฎก มหาวรรค

๒๓๙. จตุวัคคกรณาทิกถา
เรื่องกรรมที่สงฆ์ ๔ รูปพึงกระทำเป็นต้น

สงฆ์มี ๔ ประเภท ได้แก่

๑. สงฆ์จตุวรรค ภิกษุ ๔ รูป พร้อมเพรียงกันโดยธรรมทำกรรมได้ ยกเว้นการให้บรรพชาอุปสมบท ปวารณาและอัพภาน

๒. สงฆ์ปัญจวรรค ภิกษุ ๕ รูป พร้อมเพรียงกันโดยธรรมทำกรรมได้ ยกเว้นการให้บรรพชาอุปสมบทในมัชฌิมชนบทและอัพภาน

๓. สงฆ์ทสวรรค ภิกษุ ๑๐ รูป พร้อมเพรียงกันโดยธรรมทำกรรมได้ ยกเว้นอัพภาน

---

* คำว่า ธรรม ในที่นี้ หมายถึงพระไตรปิฎก (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๗๘/๒๓๙) กรรมที่ไม่ชอบธรรมจึงหมายถึงกรรมที่ไม่ชอบในพระไตรปิฎก

๔. สงฆ์วิสติวรรค ภิกษุ ๒๐ รูป พร้อมเพรียงกันโดยธรรมทำกรรมได้ทุกอย่าง

๕. สงฆ์อติเรกวิสติวรรค ภิกษุเกิน ๒๐ รูป พร้อมเพรียงกันโดยธรรมทำกรรมได้ทุกอย่าง

รายละเอียดที่เหลือ พึงดูในพระวินัยปิฎก มหาวรรค

๒๓๘. ปาริวาสิกาทิกถา
เรื่องสงฆ์ทำกรรมแก่ภิกษุผู้อยู่ปริวาสเป็นต้น

กรรมที่ไม่เป็นธรรมและไม่ควรทำ ได้แก่ สงฆ์ที่มีภิกษุผู้อยู่ปริวาสครบ ๔ รูป ให้ปริวาสชักเข้าหาอาบัติเดิม หรือให้มานัต ทำได้ สงฆ์ที่มีภิกษุผู้อยู่ปริวาสครบ ๒๐ รูป ให้อัพภาน ทำไม่ได้ สงฆ์ที่มีภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ครบ ๔ รูป ให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัติเดิม หรือให้มานัต ทำได้ สงฆ์ที่มีภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ครบ ๒๐ รูป ให้อัพภาน ทำไม่ได้ สงฆ์ที่มีภิกษุผู้ควรแก่มานัต ครบ ๔ รูป พึงให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัติเดิม หรือให้มานัต ทำได้ สงฆ์ที่มีภิกษุผู้ควรมานัต ครบ ๒๐ รูป ให้อัพภาน ทำไม่ได้ สงฆ์ที่มีภิกษุผู้ควรอัพภาน ครบ ๔ รูป พึงให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัติเดิม หรือให้มานัต ทำได้ สงฆ์ที่มีภิกษุผู้ควรอัพภาน ครบ ๒๐ รูป ให้อัพภาน ทำไม่ได้

๒๓๙. เทฺวนิสสารณาทิกถา
เรื่องการขับออกจากหมู่ ๒ อย่างเป็นต้น

การขับออกจากหมู่ (นิสสารณา) มี ๒ อย่าง ได้แก่ ภิกษุที่ยังไม่ถูกขับออก ถ้าสงฆ์ขับภิกษุนั้นออกไป บางรูปเป็นอันถูกขับออกโดยชอบธรรม บางรูปเป็นอันถูกขับออกโดยไม่ชอบธรรม

ในกรณีที่ภิกษุเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ต้องอาบัติ ถ้าสงฆ์ขับภิกษุนั้นออกไป เป็นอันขับออกโดยไม่ชอบธรรม ในกรณีที่ภิกษุเป็นคนโง่เขลา ต้องอาบัติจำนวนมากจนจำไม่ได้ อยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีที่ไม่สมควร ถ้าสงฆ์ขับภิกษุนั้นออกไป เป็นอันขับออกโดยชอบธรรม

การเรียกกลับเข้าหมู่ ๒ อย่าง

การเรียกเข้าหมู่ (โอสารณา) มี ๒ อย่าง ได้แก่ บุคคลที่ยังไม่ได้รับเข้าหมู่ ถ้าสงฆ์รับบุคคลนั้นเข้าหมู่ บางคนเป็นอันรับเข้าโดยชอบธรรม บางคนเป็นอันรับเข้าโดยไม่ชอบธรรม บุคคลที่สงฆ์ไม่ควรรับเข้าหมู่ ๑๑ จำพวก ได้แก่ (๑) บัณเฑาะก์ (๒) คนลักเพศ (๓) คนเข้ารีดเดียรถีย์ (๔) สัตว์ดิรัจฉาน (๕) คนฆ่ามารดา (๖) คนฆ่าบิดา (๗) คนฆ่าพระอรหันต์ (๘) คนประทุษร้ายภิกษุณี (๙) คนทำลายสงฆ์ (๑๐) คนทำร้ายพระศาสดาจนห้อพระโลหิต (๑๑) คน ๒ เพศ

ส่วนบุคคลที่สงฆ์ไม่ควรรับเข้าหมู่อีก ๓๒ จำพวก (ผู้ที่ไม่ควรให้บรรพชาอุปสมบท) เหมือนในปัพพาเชตัพพทวัตติงสวาระ

๒๔๐. อธัมมกัมมาทิกถา
เรื่องกรรมที่ไม่ชอบธรรมเป็นต้น

การลงอุกเขปนียกรรมที่ไม่ชอบธรรม ๗ กรณี ประกอบด้วย (๑) ในกรณีที่ภิกษุไม่มีอาบัติพึงเห็น สงฆ์จึงลง เพราะไม่เห็นอาบัติ (๒) ในกรณีที่ภิกษุไม่มีอาบัติที่พึงทำคืน สงฆ์จึงลง เพราะไม่ทำคืนอาบัติ (๓) ในกรณีที่ภิกษุไม่มีทิฏฐิบาปที่พึงสละ สงฆ์จึงลง เพราะไม่สละทิฏฐิบาป (๔) ในกรณีที่ภิกษุไม่มีอาบัติที่พึงเห็นหรือทำคืน สงฆ์จึงลง เพราะไม่เห็นหรือไม่ทำคืนอาบัติ (๕) ในกรณีที่ภิกษุไม่มีอาบัติที่พึงเห็น ไม่มีทิฏฐิบาปที่พึงสละ สงฆ์จึงลง เพราะไม่เห็นอาบัติหรือไม่สละทิฏฐิบาป (๖) ในกรณีที่ภิกษุไม่มีอาบัติที่พึงทำคืน ไม่มีทิฏฐิบาปที่พึงสละ สงฆ์จึงลง เพราะไม่ทำคืนอาบัติ หรือไม่สละทิฏฐิบาป (๗) ในกรณีที่ภิกษุไม่มีอาบัติที่พึงเห็น ไม่มีอาบัติที่พึงทำคืน ไม่มีทิฏฐิบาปที่พึงสละ สงฆ์จึงลง เพราะไม่เห็นอาบัติ ไม่ทำคืนอาบัติ ไม่สละทิฏฐิบาป

การลงอุกเขปนียกรรมที่ชอบธรรม ๗ กรณี ประกอบด้วย (๑) ภิกษุมีอาบัติที่พึงเห็นและยอมรับว่าตนเห็น (๒) ภิกษุมีอาบัติที่พึงทำคืนและยอมรับว่าจะทำคืน (๓) ภิกษุมีทิฏฐิบาปที่พึงสละและยอมรับว่าจะสละ (๔) ภิกษุมีอาบัติที่พึงเห็น มีทิฏฐิบาปที่พึงสละ และบอกว่าตนไม่มี (๕) ภิกษุมีอาบัติที่พึงเห็น มีทิฏฐิบาปที่พึงสละ และบอกว่าตนไม่มี (๖) ภิกษุมีอาบัติที่พึงทำคืน มีทิฏฐิบาปที่พึงสละ และบอกว่าตนไม่มี (๗) ภิกษุมีอาบัติที่พึงเห็น มีอาบัติที่พึงทำคืน มีทิฏฐิบาปที่พึงสละ และบอกว่าตนไม่มี ส่วนการยกวัตรที่ชอบธรรม ๗ กรณี มีนัยตรงกันข้าม

๒๔๑. อุปาลิปุจฉากถา
เรื่องพระอุบาลีกราบทูลถามปัญหา

พระอุบาลีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลถามว่า กรรมเหล่านี้จัดว่าชอบด้วยพระธรรมวินัยหรือไม่ คือ

๑. กรรมที่ควรทำต่อหน้า แต่สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันทำลับหลัง
๒. กรรมที่ควรทำโดยการสอบถาม แต่สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำโดยไม่สอบถาม
๓. กรรมที่ควรทำตามปฏิญญา แต่สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำโดยไม่ทำตามปฏิญญา
๔. ให้อมูฬหวินัยแก่ภิกษุผู้ควรแก่สติวินัย
๕. ลงตัสสปาปิยสิกาแก่ภิกษุผู้ควรแก่อมูฬหวินัย
๖. ลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรแก่ตัสสปาปิยสิกา
๗. ลงนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้ควรแก่ตัชชนียกรรม
๘. ลงปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรแก่นิยสกรรม
๙. ลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรแก่ปัพพาชนียกรรม
๑๐. ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรแก่ปฏิสารณียกรรม
๑๑. ให้ปริวาสแก่ภิกษุผู้ควรแก่อุกเขปนียกรรม
๑๒. ชักภิกษุผู้ควรแก่ปริวาสเข้าหาอาบัติเดิม
๑๓. ให้มานัตแก่ภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม
๑๔. อัพภานภิกษุผู้ควรแก่มานัต
๑๕. ให้ภิกษุผู้ควรอัพภานอุปสมบทให้กุลบุตร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า กรรมเหล่านั้น ไม่จัดว่าชอบด้วยพระธรรมวินัย สงฆ์ทำมีความผิด กรรมที่ชอบด้วยพระธรรมวินัย คือ กรรมที่ทำต่อหน้า สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำต่อหน้า

อีกนัยหนึ่ง สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันให้อมูฬหวินัยแก่ภิกษุผู้ควรแก่สติวินัย ให้สติวินัยแก่ภิกษุผู้ควรแก่อมูฬหวินัย กรรมนั้นจัดว่าเป็นกรรมที่ไม่ชอบด้วยพระธรรมวินัย

สงฆ์พร้อมเพรียงกันลงตัสสปาปิยสิกาแก่ภิกษุผู้ควรอมูฬหวินัย ให้อมูฬหวินัยแก่ภิกษุผู้ควรตัสสปาปิยสิกา ลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรตัชชนียกรรม ลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรตัสสปาปิยสิกา ลงนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้ควรตัชชนียกรรม ลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควร

นิยสกรรม ลงปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรแก่นิยสกรรม ลงนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้ควรปัพพาชนียกรรม ลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรปัพพาชนียกรรม ลงปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรปฏิสารณียกรรม ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรปฏิสารณียกรรม

ลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรอุกเขปนียกรรม ให้ปริวาสแก่ภิกษุผู้ควรอุกเขปนียกรรม ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรปริวาส ชักภิกษุผู้ควรแก่ปริวาสเข้าหาอาบัติเดิม ให้ปริวาสแก่ภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม ให้มานัดแก่ภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม การชักภิกษุผู้ควรแก่มานัดเข้าหาอาบัติเดิม อัพภานภิกษุผู้ควรแก่มานัต ให้มานัตแก่ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน ให้ภิกษุผู้ควรแก่อัพภานอุปสมบทให้กุลบุตร อัพภานกุลบุตรผู้ควรบรรพชาอุปสมบท

กรรมที่ชอบด้วยพระธรรมวินัย ได้แก่ สงฆ์พร้อมเพรียงกันให้สติวินัยแก่ภิกษุผู้ควรสติวินัย ให้อมูฬหวินัยแก่ภิกษุผู้ควรอมูฬหวินัย

๒๔๒. ตัชชนียกัมมกถา

เรื่องสงฆ์ลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ก่อความทะเลาะ*

ในกรณีที่ภิกษุก่อความทะเลาะวิวาท ถ้าสงฆ์ปรึกษากันลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุนั้น แบ่งพวกกันโดยไม่ชอบธรรมลงตัชชนียกรรม เธอไปยังอาวาสอื่น ๓-๔ แห่ง ถูกสงฆ์ในอาวาสนั้น พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม แบ่งพวกกันโดยชอบธรรม แบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป พร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูปลงตัชชนียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุก่อความทะเลาะวิวาท ถ้าสงฆ์ปรึกษากันลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุนั้นแล้วพร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรมลงตัชชนียกรรม เธอไปยังอาวาสอื่น ๓-๔ แห่ง ถูกสงฆ์ในอาวาสนั้น แบ่งพวกโดยชอบธรรม แบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป พร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูป แบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม ลงตัชชนียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุก่อความทะเลาะวิวาท ถ้าสงฆ์ปรึกษากันลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุนั้นแล้วแบ่งพวกกันโดยชอบธรรมลงตัชชนียกรรม เธอไปยังอาวาสอื่น ๓-๔ แห่ง ถูกสงฆ์ในอาวาส

---

* ภิกษุถูกสงฆ์ลงนิคคหกรรม ๕ อย่าง ได้แก่ **ตัชชนียกรรม** (ผู้ควรขู่) **นิยสกรรม** (ผู้โง่เขลาควรถอดยศลดตำแหน่ง ต้องอาบัติจนจำไม่ได้) **ปัพพาชนียกรรม** (ผู้ควรขับไล่) **ปฏิสารณียกรรม** (ผู้ควรให้ระลึกถึง) **อุกเขปนียกรรม** (ผู้ควรขับจากหมู่)

นั้น แบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป พร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูป แบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม ลงตัชชนียกรรม ในกรณีที่ภิกษุก่อความทะเลาะวิวาท ถ้าสงฆ์ปรึกษากันลงตัชชนียกรรมภิกษุนั้น แบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูปลงตัชชนียกรรม เธอไปยังอาวาสอื่น ๓-๔ แห่ง ถูกสงฆ์ในอาวาสนั้น พร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูป แบ่งพวกกันโดยไม่ชอบธรรม พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม แบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรมลงตัชชนียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุก่อความทะเลาะวิวาท ถ้าสงฆ์ปรึกษากันลงตัชชนียกรรมภิกษุนั้น พร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูปลงตัชชนียกรรม เธอไปยังอาวาสอื่น ๓-๔ แห่ง ถูกสงฆ์ในอาวาสนั้น แบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม แบ่งพวกโดยชอบธรรม แบ่งพวกโดยธรรม ลงตัชชนียกรรม

๒๔๓. นิยสกัมมกถา
เรื่องสงฆ์ลงนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้โง่เขลา

ในกรณีที่ภิกษุผู้โง่เขลา ต้องอาบัติจำนวนมากจนจำไม่ได้ อยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีอันไม่สมควร สงฆ์ดกลงกันลงนิยสกรรมแก่ภิกษุนั้น แล้วแบ่งพวกกันโดยไม่ชอบธรรม พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม แบ่งพวกโดยชอบธรรม แบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป พร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูป... (รายละเอียดที่เหลือเหมือนในตัชชนียกรรม)

๒๔๔. ปัพพาชนียกัมมกถา
เรื่องสงฆ์ลงปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล

ในกรณีที่ภิกษุประทุษร้ายตระกูล สงฆ์ปรึกษากันลงปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุนั้น แล้วแบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรมลงปัพพาชนียกรรม เธอไปยังอาวาสอื่น ๓-๔ แห่ง ถูกสงฆ์ในอาวาสนั้น พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม แบ่งพวกกันโดยชอบธรรม แบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป พร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูป ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในตัชชนียกรรม)

๒๔๕. ปฏิสารณียกัมมกถา
เรื่องสงฆ์ลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ด่าบริภาษคฤหัสถ์

ในกรณีที่ภิกษุด่าคฤหัสถ์ สงฆ์ปรึกษากันลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุนั้น ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในตัชชนียกรรม)

๒๔๖. อทัสสนอุกเขปนียกัมมกถา
เรื่องสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุเพราะไม่เห็นอาบัติ

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติแล้วไม่เห็นอาบัติ สงฆ์ปรึกษากันลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติแก่ภิกษุนั้น ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในตัชชนียกรรม)

๒๔๗. อัปปฏิกัมมอุกเขปนียกัมมกถา
เรื่องสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุเพราะไม่ทำคืนอาบัติ

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติแล้วไม่ทำคืนอาบัติ สงฆ์ปรึกษากันลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติแก่ภิกษุนั้น ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในตัชชนียกรรม)

๒๔๘. อัปปฏินิสสัคคอุกเขปนียกัมมกถา
เรื่องสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุเพราะไม่สละทิฏฐิบาป

ในกรณีที่ภิกษุไม่สละทิฏฐิบาป สงฆ์ปรึกษากันลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ต้องการสละทิฏฐิบาปแก่ภิกษุนั้น ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในตัชชนียกรรม)

๒๔๙. ตัชชนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องสงฆ์ระงับตัชชนียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงตัชชนียกรรมแล้วกลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับตัชชนียกรรม สงฆ์ตกลงกันระงับตัชชนียกรรม แล้วแบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรมระงับตัชชนียกรรม เธอไปยังอาวาสอื่น ๓-๔ แห่ง ถูกสงฆ์ในอาวาสนั้น พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม แบ่งพวกโดยชอบธรรม แบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป พร้อมเพรียงโดยธรรมปฏิรูประงับตัชชนียกรรม ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงตัชชนียกรรมแล้วกลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับตัชชนียกรรม ลงฆ์ตกลงกันระงับตัชชนียกรรม แล้วพร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรมระงับตัชชนียกรรม เธอไปยังอาวาสอื่น ๓-๔ แห่ง ถูกสงฆ์ในอาวาสนั้น แบ่งพวกโดยชอบธรรม แบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป แบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม พร้อมเพรียงโดยธรรมปฏิรูประงับตัชชนียกรรม

๒๕๐. นิยสกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องสงฆ์ระงับนิยสกรรม

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงนิยสกรรมแล้วกลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับนิยสกรรม สงฆ์ดกลงกันระงับนิยสกรรมแก่ภิกษุนั้น ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในดัชชนิยกรรมปฏิปัสสัทธิกถา)

๒๕๑. ปัพพาชนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องสงฆ์ระงับปัพพาชนียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงปัพพาชนียกรรมแล้วกลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับปัพพาชนียกรรม สงฆ์ดกลงกันระงับปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในดัชชนียกรรมปฏิปัสสัทธิกถา)

๒๕๒. ปฏิสารณียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องสงฆ์ระงับปฏิสารณียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงปฏิสารณียกรรมแล้วกลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับปฏิสารณียกรรม สงฆ์ดกลงกันระงับปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุนั้น (รายละเอียดที่เหลือเหมือนในดัชชนียกรรมปฏิปัสสัทธิกถา)

๒๕๓. อทัสสนอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องสงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมเพราะภิกษุไม่เห็นอาบัติ

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ กลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับอุกเขปนียกรรมนั้น สงฆ์ดกลงกันระงับอุกเขปนียกรรมนั้นแก่ภิกษุนั้น ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในดัชชนียกรรมปฏิปัสสัทธิกถา)

๒๕๔. อัปปฏิกัมมอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องสงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมเพราะภิกษุไม่ทำคืนอาบัติ

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ กลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับอุกเขปนียกรรมนั้น สงฆ์ตกลงกันระงับอุกเขปนียกรรมนั้นแก่ภิกษุนั้น ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในดัชชนียกรรมปฏิปัสสัทธิกถา)

๒๕๕. อัปปฏินิสสัคคอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องสงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมเพราะภิกษุไม่สละทิฏฐิบาป

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป กลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับอุกเขปนียกรรมนั้น สงฆ์ตกลงกันระงับอุกเขปนียกรรมนั้นแก่ภิกษุนั้น ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในดัชชนียกรรมปฏิปัสสัทธิกถา)

๒๕๖. ดัชชนียกัมมวิวาทกถา
เรื่องความขัดแย้งในการลงดัชชนียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุก่อความทะเลาะวิวาท สงฆ์ปรึกษากันลงดัชชนียกรรมแก่ภิกษุนั้น พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรมลงดัชชนียกรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม (กรรมที่แบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม กรรมที่พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม กรรมที่แบ่งพวกโดยชอบธรรม กรรมที่แบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป กรรมที่พร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูป กรรมที่ไม่เป็นธรรม กรรมที่ทำไม่ดีต้องทำใหม่)สงฆ์ที่คัดค้านให้ทำใหม่จัดเป็นฝ่ายธรรมวาทีในที่ประชุมนั้น

สงฆ์ปรึกษากันลงดัชชนียกรรม พร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรมลงดัชชนียกรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน

๒๕๗. นิยสกัมมวิวาทกถา
เรื่องความขัดแย้งในการลงนิยสกรรม

ในกรณีที่ภิกษุโง่เขลา ต้องอาบัติจำนวนมาก อยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีที่ไม่สมควร สงฆ์ปรึกษากันลงนิยสกรรม ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน และจัดเป็นฝ่ายธรรมวาทีในที่นั้น ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในตัชชนียกัมมวิวาทกถา)

๒๕๘. ปัพพาชนียกัมมวิวาทกถา
เรื่องความขัดแย้งในการลงปัพพาชนียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุประทุษร้ายตระกูล สงฆ์ตกลงกันลงปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน และจัดเป็นฝ่ายธรรมวาที...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในตัชชนียกัมมวิวาทกถา)

๒๕๙. ปฏิสารณียกัมมวิวาทกถา
เรื่องความขัดแย้งในการลงปฏิสารณียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุด่าคฤหัสถ์ สงฆ์ปรึกษากันลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน และจัดเป็นฝ่ายธรรมวาที ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในตัชชนียกัมมวิวาทกถา)

๒๖๐. อทัสสนอุกเขปนียกัมมวิวาทกถา
เรื่องความขัดแย้งในการลงอุกเขปนียกรรมเพราะภิกษุไม่เห็นอาบัติ

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติแล้วไม่เห็นอาบัติ สงฆ์ปรึกษากันลงอุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติ ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน และจัดเป็นฝ่ายธรรมวาที ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในตัชชนียกัมมวิวาทกถา)

๒๖๑. อัปปฏิกัมมอุกเขปนียกัมมวิวาทกถา เรื่องความขัดแย้งในการลงอุกเขปนียกรรม เพราะภิกษุไม่ทำคืนอาบัติ

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติแล้วไปทำคืนอาบัติ สงฆ์ปรึกษากันลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุนั้น เพราะไม่ทำคืนอาบัติ ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน และจัดเป็นฝ่ายธรรมวาที ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในดัชชนียกัมมวิวาทกถา)

๒๖๒. อัปปฏินิสสัคคอุกเขปนียกัมมวิวาทกถา เรื่องความขัดแย้งในการลงอุกเขปนียกรรม เพราะภิกษุไม่สละทิฏฐิบาป

ในกรณีที่ภิกษุไม่สละทิฏฐิบาป สงฆ์ปรึกษากันลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุนั้นเพราะไม่ต้องการสละทิฏฐิบาป ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน และจัดเป็นฝ่ายธรรมวาที ...(รายละเอียดที่เหลือเหมือนในดัชชนียกัมมวิวาทกถา)

๒๖๓. ดัชชนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องความขัดแย้งในการระงับดัชชนียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงดัชชนียกรรมแล้วกลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับดัชชนียกรรม สงฆ์ระงับดัชชนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน และจัดเป็นฝ่ายธรรมวาที

๒๖๔. นิยสกัมมปฏิปัสสัทธิกถา เรื่องความขัดแย้งในการระงับนิยสกรรม

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงดัชชนียกรรมแล้วกลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับดัชชนียกรรม ถ้าสงฆ์จะระงับนิยสกรรมแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน จัดเป็นฝ่ายธรรมวาที

๒๖๕. ปัพพาชนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องความขัดแย้งในการระงับปัพพาชนียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงปัพพาชนียกรรมแล้วกลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับปัพพาชนียกรรม สงฆ์ระงับปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน จัดเป็นฝ่ายธรรมวาที

๒๖๖. ปฏิสารณียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องความขัดแย้งในการระงับปฏิสารณียกรรม

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงปฏิสารณียกรรมแล้วกลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับปฏิสารณียกรรม สงฆ์ระงับปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน จัดเป็นฝ่ายธรรมวาที

๒๖๗. อทัสสนอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิวิวาทกถา
เรื่องความขัดแย้งในการระงับอุกเขปนียกรรม
เพราะภิกษุไม่เห็นอาบัติ

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ กลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับอุกเขปนียกรรม ถ้าสงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมนั้นแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน จัดเป็นฝ่ายธรรมวาที

๒๖๘. อัปปฏิกัมมอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องความขัดแย้งในการระงับอุกเขปนียกรรม
เพราะภิกษุไม่ทำคืนอาบัติ

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ กลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับอุกเขปนียกรรม สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมนั้นแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน จัดเป็นฝ่ายธรรมวาที

๒๖๙. อัปปฏิกัมมอุกเขปนียกัมมปฏิปัสสัทธิกถา
เรื่องความขัดแย้งในการระงับอุกเขปนียกรรม
เพราะภิกษุไม่ละทิฏฐิบาป

ในกรณีที่ภิกษุถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป กลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ขอระงับอุกเขปนียกรรม สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน จัดเป็นฝ่ายธรรมวาที ในกรณีที่ภิกษุผู้ก่อความทะเลาะวิวาท สงฆ์ลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุนั้น ด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม สงฆ์ในที่ประชุมนั้นคัดค้าน จัดเป็นฝ่ายธรรมวาที

๑๐. โกสัมพิกขันธกะ

ตอนว่าด้วยภิกษุชาวกรุงโกสัมพี

๒๗๑. โกสัมพิกวิวาทกถา

เรื่องพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทะเลาะวิวาทกัน

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติ และรู้ว่าตนต้องอาบัติ ภิกษุเหล่าอื่นเห็นว่าท่านไม่ต้องอาบัติ ต่อมา ท่านกลับเห็นว่าตนไม่ต้องอาบัติ แต่ภิกษุเหล่าอื่นกลับเห็นว่าท่านต้องอาบัติ จึงบอกให้ท่านแสดงอาบัติ แต่ท่านไม่ยอมแสดงอาบัติ ภิกษุเหล่านั้นจึงลงอุกเขปนียกรรมเพราะโทษที่ไม่เห็นอาบัติ

แต่ภิกษุที่ถูกลงอุกเขปนียกรรมเป็นผู้ชำนาญในพระปริยัติ ทรงพระธรรมวินัย ทรงมาติกา เฉลียวฉลาดในการศึกษา ได้เข้าไปหาภิกษุผู้เป็นเพื่อนและภิกษุชาวชนบท ชี้แจงถึงความบริสุทธิ์ของตน แล้วชักชวนภิกษุเหล่านั้นให้มาเป็นพวก ต่อมา พวกภิกษุผู้ประพฤติตามท่านที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเข้าไปหาพวกที่ลงอุกเขปนียกรรมชี้แจงว่า ท่านรูปนั้นถูกลงอุกเขปนียกรรมด้วยกรรมไม่ชอบธรรม พวกที่ลงอุกเขปนียกรรมยืนยันว่า กรรมนั้นถูกต้อง อย่าได้ติดตามท่านรูปนั้น พวกที่ประพฤติตามภิกษุรูปนั้น แม้ถูกตักเตือนก็แวดล้อมท่านรูปนั้นอยู่เหมือนเดิม

ต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าภิกษุสงฆ์จะแตกกัน จึงเสด็จเข้าไปหาพวกที่ลงอุกเขปนียกรรม ทรงตักเตือนว่า อย่ามั่นใจลงอุกเขปนียกรรมแก่ผู้อื่น กรณีที่ภิกษุต้องอาบัติแต่เห็นว่าไม่ต้องอาบัติ แต่ภิกษุอื่นเห็นว่าต้องอาบัติ และรู้ว่าภิกษุนั้นเป็นพหูสูต หากลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุนั้นเพราะโทษที่ไม่เห็นอาบัติ จะร่วมอุโบสถสังฆกรรม ร่วมนั่งร่วมนอนร่วมทำสามีจิกรรมกับภิกษุนั้นไม่ได้ ซึ่งนำไปสู่ความแตกแยกเพราะไม่เห็นอาบัติ ครั้นแล้ว เสด็จเข้าไปหาพวกที่ประพฤติตามภิกษุที่ถูกลงอุกเขปนียกรรม ตรัสว่า เมื่อต้องอาบัติอย่าเข้าใจว่าไม่ต้องแล้วไม่แสดงอาบัติ ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติแต่เห็นว่าไม่ต้องอาบัติ แต่ภิกษุอื่นเห็นว่าต้องอาบัติ ถ้าภิกษุนั้นรู้ว่า ภิกษุเหล่านั้นเป็นพหูสูต จะเกิดอคติเพราะตนเองหรือภิกษุอื่นเป็นเหตุ หากลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุนั้นเพราะไม่เห็นอาบัติ ภิกษุเหล่านั้นจะร่วมอุโบสถสังฆกรรม ร่วมนั่งร่วมนอน ร่วมทำสามีจิกรรมกับภิกษุนั้นไม่ได้ ซึ่งนำไปสู่ความแตกแยกเพราะไม่เห็นอาบัติ ผู้คำนึงถึงความแตกกันพึงปลงอาบัติเพราะเชื่อผู้อื่น ครั้นแล้วเสด็จลุกจากอาสนะเสด็จหลีกไป

ภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุที่ถูกลงอุกเขปนียกรรม ทำอุโบสถภายในสีมา

ต่อมา พวกภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุที่ถูกลงอุกเขปนียกรรมทำอุโบสถสังฆกรรมภายในสีมา ภิกษุอีกพวกหนึ่งแยกไปทำอุโบสถสังฆกรรมนอกสีมา ภิกษุผู้ลงอุกเขปนียกรรมรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุแต่ละฝ่ายต่างเป็นนานาสังวาส การทำอุโบสถสังฆกรรมของทั้งสองฝ่ายจึงไม่เสียหาย นานาสังวาสกภูมิและสมานสังวาสกภูมิ

นานาสังวาสกภูมิ มี ๒ อย่าง ได้แก่

๑. ภิกษุทำตนเองให้เป็นนานาสังวาส
๒. สงฆ์พร้อมเพรียงกันลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุนั้น เพราะไม่เห็นอาบัติ ไม่ทำคืนอาบัติและไม่สละทิฏฐิบาป

สมานสังวาสกภูมิ ๒ อย่าง ได้แก่

๑. ภิกษุทำตนเองให้เป็นสมานสังวาส
๒. สงฆ์พร้อมเพรียงกันรับภิกษุผู้ถูกลงอุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติ ไม่ทำคืนอาบัติและไม่สละทิฏฐิบาปนั้นเข้าหมู่

ต่อมา ภิกษุเหล่านั้นทะเลาะวิวาทกัน ถึงกับฉุดรั้งกันในโรงฉันและในละแวกบ้าน ชาวบ้านตำหนิ พวกภิกษุนำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ภิกษุเหล่านั้นนั่งในโรงฉันอยู่ในแถวมีอาสนะคั่น แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่อาจจะระงับอธิกรณ์ได้ ต่างทอดทิ้งกันโดยไม่เกรงกลัวในท่ามกลางสงฆ์ พระผู้มีพระภาคเสด็จไปเตือนถึง ๒ ครั้ง ทรงบอกให้มีความสมานฉันท์เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ภิกษุอธรรมวาทีที่ประพฤติตามภิกษุที่ถูกลงอุกเขปนียกรรมกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงรอคอย ขอให้ทรงวางพระทัยประทับอยู่ในสุขวิหารธรรม

๒๗๒. ทีฆาวุวัตถุ
เรื่องทีฆาวุกุมาร

พระผู้มีพระภาคทรงตักเตือนพวกภิกษุเหล่านั้นให้มีความสามัคคี อย่าจองเวรกัน ตรัสเรื่องการไม่จองเวรของทีฆาวุราชกุมารกับพระเจ้าพรหมทัต ทรงสรุปว่า อิสรชนเหล่านั้นทรงถือศัสตราวุธ แต่ทรงมีขันติโสรัจจะ การที่ภิกษุบวชในพระธรรมวินัย มีขันติโสรัจจะ ย่อมงดงามยิ่งกว่านั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าภิกษุเหล่านั้นไม่เชื่อฟังจึงเสด็จจากไป ครั้นเสด็จกลับจากบิณฑบาต ทรงฉันเสร็จแล้วได้ตรัสในท่ามกลางสงฆ์ว่า

> ภิกษุผู้มีเสียงดังที่จะรู้สึกตนว่าเป็นพาลนั้นไม่มีเลย เมื่อสงฆ์แตกกันก็ไม่คำนึงเรื่องอื่นเพราะขาดสติ แต่แสดงตัวว่าเป็นบัณฑิตเจ้าคารมสักแต่ว่าพูด ไม่รู้สึกถึงการทะเลาะวิวาท
>
> เวรของคนที่ผูกใจว่า ถูกด่า ถูกทำร้าย ถูกลักขโมย ถูกเอารัดเอาเปรียบ ย่อมระงับไม่ได้ แต่เวรของคนที่ไม่ผูกใจ ย่อมระงับได้
>
> ไม่ว่ายุคไหน เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร เรื่องนี้มีมาตั้งแต่โบราณ*
>
> คนที่รู้ว่าตนกำลังย่ำแย่ ย่อมไม่มุ่งร้ายต่อกัน เวรจึงสงบ นักฆ่าหรือคนหัวขโมย กระทั่งคนที่แย่งชิงอำนาจกันยังกลับคืนดีกันได้ ทำไมพวกภิกษุไม่เป็นอย่างนั้น
>
> ถ้าได้เพื่อนผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดก็พึงเที่ยวไปด้วยกัน ถ้าหาเพื่อนเช่นนั้นไม่ได้พึงเที่ยวไปคนเดียว เหมือนพระราชาทรงทิ้งแว่นแคว้นที่รบชนะ เหมือนช้างทิ้งโขลงอยู่ในป่า การอยู่คนเดียวประเสริฐกว่า ไม่มีคุณธรรมใดๆ ในกลุ่มคนพาล และไม่พึงกระทำบาปใดๆ

---

* ข้อปฏิบัติสืบกันมาของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์

๒๗๓. พาลกโลณกคมนกถา
เรื่องเสด็จไปพาลกโลณกคาม

พระผู้มีพระภาคเสด็จไปพาลกโลณกคาม ทรงแสดงธรรมแก่พระภคุแล้วเสด็จไปปาจีนวังสทายวัน

๒๗๔. ปาจีนวังสทายคมนกถา
เรื่องเสด็จไปปาจีนวังสทายวัน

พระผู้มีพระภาคทรงสนทนากับพระอนุรุทธะ พระนันทิยะ และพระกิมพิละผู้สามัคคีมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๒๗๕. ปาริเลยยกคมนกถา
เรื่องเสด็จไปป่าปาริไลยกะ

พระผู้มีพระภาคเสด็จไปประทับที่ควงไม้รัง ราวป่ารักขิตะ ในเขตป่าปาริไลยกะ ทรงตระหนักถึงความคลุกคลีที่ทรงมีต่อพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ทำให้ประทับไม่ผาสุก เช่นเดียวกับพญาช้างที่คลุกคลีกับโขลง ไม่ผาสุก ได้เสด็จไปประทับ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี

เวลานั้น พวกอุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงโกสัมพีปรึกษากันว่า พวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทำความผิดใหญ่หลวง รบกวนพระผู้มีพระภาคจนเสด็จจากไป พวกตนจะไม่ต้อนรับ ไม่ถวายอาหาร เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้นอดทนไม่ได้ก็จะจากไป จะสึกหรือจะไปขอขมาโทษต่อพระผู้มีพระภาค เมื่อพวกอุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงโกสัมพีไม่ต้อนรับ พวกภิกษุเหล่านั้นต่างสำนึกในความผิด ต้องการไประงับอธิกรณ์ที่กรุงสาวัตถี

๒๗๖. อัฏฐารสวัตถุกถา
เรื่องที่ก่อให้เกิดความแตกแยก ๑๘ อย่าง

เมื่อพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีเดินทางไปกรุงสาวัตถี พระสารีบุตรรู้ข่าว จึงเข้าไปกราบทูลถามวิธีปฏิบัติต่อภิกษุเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้วางตนโดยชอบธรรม เมื่อพระสารีบุตรกราบทูลถามว่าจะรู้ได้อย่างไร อย่างไหนชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรม พระผู้มีพระภาคทรงบอกลักษณะของภิกษุอธรรมวาทีและภิกษุธรรมวาที

ลักษณะของภิกษุอธรรมวาที ๑๘ อย่าง* ได้แก่

๑. แสดงอธรรมว่าเป็นธรรม
๒. แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม
๓. แสดงสิ่งมิใช่วินัยว่าเป็นวินัย
๔. แสดงวินัยว่ามิใช่วินัย
๕. แสดงสิ่งที่พระตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ว่าพระตถาคตได้ภาษิตไว้
๖. แสดงสิ่งที่พระตถาคตได้ภาษิตไว้ว่าพระตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้
๗. แสดงจริยาวัตรที่พระตถาคตไม่ได้ประพฤติว่าพระตถาคตได้ประพฤติ
๘. แสดงจริยาวัตรที่พระตถาคตประพฤติว่าพระตถาคตไม่ได้ประพฤติ
๙. แสดงสิ่งที่พระตถาคตไม่ได้บัญญัติว่าพระตถาคตได้บัญญัติไว้
๑๐. แสดงสิ่งที่พระตถาคตได้บัญญัติว่าพระตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้
๑๑. แสดงอนาบัติว่าเป็นอาบัติ
๑๒. แสดงอาบัติว่าเป็นอนาบัติ
๑๓. แสดงอาบัติเบาว่าเป็นอาบัติหนัก
๑๔. แสดงอาบัติหนักว่าเป็นอาบัติเบา
๑๕. แสดงอาบัติที่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ[๒]
๑๖. แสดงอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติที่มีส่วนเหลือ
๑๗. แสดงอาบัติชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ
๑๘. แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ

ลักษณะภิกษุธรรมวาทีพึงทราบโดยนัยตรงกันข้าม

พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหากัจจายนะ พระมหาโกฏฐิตะ พระมหากัปปินะ พระมหาจุนทะ พระอนุรุทธะ พระอุบาลี พระอานนท์ และพระราหุล เข้าไปกราบทูลถามวิธีที่พึงปฏิบัติต่อพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี พระผู้มีพระภาคก็ทรงรับสั่งให้วางตนโดยชอบธรรม

---

* อธรรมวาที คือ ผู้ที่ชอบเบี่ยงเบน เฉไฉ ตีความเข้าข้างตน ส่วนธรรมวาที คือ ผู้กล่าวตามหลักการตรงตามหลัก

[๒] อาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ หมายถึงครุกาบัติ

พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีรู้ข่าวจึงเข้าไปกราบทูลถามวิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ฟังธรรมของภิกษุทั้งฝ่ายอธรรมวาทีและฝ่ายธรรมวาที พอใจพวกภิกษุธรรมวาที วัตรที่ภิกษุณีสงฆ์พึงหวังจากภิกษุสงฆ์ก็พึงหวังจากภิกษุฝ่ายธรรมวาที

อนาถบิณฑิกคหบดี นางวิสาขามิคารมาตาเข้าไปกราบทูลถามวิธีที่พึงปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ถวายทานแก่ภิกษุทั้งสองฝ่าย แต่พอใจพวกภิกษุธรรมวาที

เมื่อพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีมาถึงกรุงสาวัตถี พระสารีบุตรเข้าไปกราบทูลถามการเตรียมเสนาสนะ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้จัดเสนาสนะว่างไว้ ถ้าไม่มีเสนาสนะว่าง ก็ต้องทำให้ว่าง ไม่พึงกีดกันเสนาสนะแก่ภิกษุผู้มีพรรษามาก ผู้ใดกีดกัน ต้องอาบัติทุกกฏ และต้องแบ่งอามิสให้เท่ากันทุกรูป

๒๗๗. โอสารณานุชานนา
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์รับภิกษุผู้ถูกสงฆ์
ลงอุกเขปนียกรรมกลับเข้าหมู่

เมื่อภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม รูปหนึ่งกำลังวินิจฉัยอาบัติของตนและเหตุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม เมื่อรู้ว่าสงฆ์ทำถูกแล้ว จึงเข้าไปหาบริวารแล้วชวนให้รับตนกลับเข้าหมู่ พวกบริวารพาภิกษุรูปนั้นไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วกราบทูลให้ทรงทราบว่า ภิกษุรูปนั้นยอมรับผิดแล้ว ขอให้สงฆ์รับกลับเข้าหมู่ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งว่า ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนั้นแสดงว่ายอมรับว่าตนมีความผิด จึงทรงอนุญาตให้รับภิกษุนั้นกลับเข้าหมู่

๒๗๘. สังฆสามัคคีกถา
เรื่องสงฆ์สามัคคี

เมื่อพวกภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมพาภิกษุนั้นเข้าไปหาพวกภิกษุที่ลงอุกเขปนียกรรม กล่าวว่า ภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเห็นอาบัติแล้ว สงฆ์รับกลับเข้าหมู่แล้ว พวกตนจะทำสังฆสามัคคีเพื่อระงับความบาดหมางที่เกิดขึ้น พวกภิกษุผู้ลงอุกเขปนียกรรมจึงเข้าไปกราบทูลถามวิธีที่พึงปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้สงฆ์ทำสังฆสามัคคี คือ พวกภิกษุที่อาพาธและที่ไม่อาพาธทุกรูปประชุมกัน อย่ามอบฉันทะ โดยให้

ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๑] เมื่อจบกรรมวาจาพึงทำอุโบสถสวดพระปาติโมกข์

๒๗๙. อุปาลิสังฆสามัคคีปุจฉา
ว่าด้วยพระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องสงฆ์สามัคคี

เมื่อพระอุบาลีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลถามว่า สงฆ์ยังไม่ได้วินิจฉัยสังฆเภทที่เกิดขึ้น สังฆสามัคคีจะชอบธรรมหรือไม่ พระผู้มีพระภาคทรงตอบว่า สังฆสามัคคีที่เกิดขึ้นเพราะไม่ได้วินิจฉัยสังฆเภท ย่อมไม่ชอบธรรม ที่สงฆ์วินิจฉัยแล้ว ย่อมชอบธรรม

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มี ๒ อย่าง ได้แก่

๑. สังฆสามัคคี ผิดไปจากอรรถ ได้พยัญชนะ หมายถึง สังฆเภทที่สงฆ์ไม่ได้วินิจฉัย ไม่ได้สืบสวนแล้วทำสังฆสามัคคี
๒. สังฆสามัคคี ได้ทั้งอรรถและพยัญชนะ หมายถึง สังฆเภทที่สงฆ์วินิจฉัยสืบสวนแล้วทำสังฆสามัคคี

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถึงคุณสมบัติของภิกษุที่ได้รับการยกย่องว่า

> ภิกษุรูปนั้นมีศีลไม่ด่างพร้อย สงบเสงี่ยม ไม่มีความผิดที่จะตำหนิได้ ดำรงอยู่ในสีลวิสุทธิ กล้าหาญ ฉะฉาน เมื่ออยู่ในที่ประชุมถูกถามปัญหา พูดได้องอาจ ไม่ประหม่า มีเหตุผล ไม่นิ่งอึ้ง ไม่เกื้อเขิน มีความชำนาญ พูดถูกเวลา รู้ทันคน วิญญูชนสรรเสริญ เคารพภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า แม่นใน หลักการ วิจารณ์ได้ จับพิรุธฝ่ายตรงข้ามได้ จนเป็นเหตุให้ศัตรูต้องพ่ายแพ้ มหาชนนิยม ไม่ลบล้างหลักการ(อาจริยวาท) แก้ไขปัญหาได้ ทำงานทูตและงานสงฆ์ได้ดี
>
> เมื่อมอบหมายหน้าที่ให้ทำก็ไม่เย่อหยิ่ง ภิกษุนั้นรู้เหตุแห่งการออกจากอาบัติ เข้าใจการขับออกจากหมู่และการรับเข้าหมู่ เคารพภิกษุผู้เป็นเถระ มัชฌิมะ และนวกะ เป็นบัณฑิต ทำประโยชน์แก่มหาชน
>
> ภิกษุผู้มีลักษณะอย่างนี้ควรยกย่องในพระธรรมวินัย

---

[๑] วิ.ม. (ไทย) ๘/๔๓๕/๓๓๐.

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๖

พระวินัยปิฎก จูฬวรรค ภาค ๑

๑. ความหมายและนัยของ "จูฬวรรค"

คำว่า "จูฬวรรค" แปลว่า หมวดเล็ก หมายถึงหมวดที่ว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด นอกจากบทบัญญัติที่มาในพระปาติโมกข์ เนื้อหาในคัมภีร์จูฬวรรคเกือบจะทั้งหมดไม่ได้ว่าด้วยบทบัญญัติที่เป็นข้อห้าม แต่ว่าด้วยวิธีการลงโทษภิกษุผู้ประพฤติไม่สมควรหลังจากที่ภิกษุเหล่านั้นต้องอาบัติแล้ว การลงโทษแบบนี้เรียกว่า นิคคหกรรม หรือการที่ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสประสงค์จะพ้นจากอาบัตินั้น ต้องไปอยู่กรรมประพฤติวัตรตามเกณฑ์ที่กำหนด นอกจากนี้ยังว่าด้วยวิธีการระงับกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่ภิกษุ ถือเป็นกระบวนการยุติธรรมของสงฆ์เรียกว่า อธิกรณสมถะ ส่วนจูฬวรรค ภาค ๒ ว่าด้วยบทบัญญัติที่เป็นข้อห้ามและข้ออนุญาตอันเกี่ยวเนื่องกับการดำเนินชีวิตของภิกษุสงฆ์ เรื่องสำคัญจริงๆ น่าจะอยู่ในปัญจสติกขันธกะ ตอนว่าด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปทำปฐมสังคายนา และในสัตตสติกขันธกะ ตอนว่าด้วยพระอรหันต์ ๗๐๐ รูปทำทุติยสังคายนา รองลงมาก็เป็นเรื่องในวัตถักขันธกะ ตอนว่าด้วยวัตรโดยเฉพาะในเสนาสนวัตถกถา ว่าด้วยวัตรปฏิบัติในเสนาสนะ อุปัชฌายวัตถกถา ว่าด้วยวัตรปฏิบัติในพระอุปัชฌาย์

๒. การจัดแบ่งหมวดหมู่ในจูฬวรรค

คัมภีร์พระวินัยปิฎก จูฬวรรค ภาค ๑ มีโครงสร้างเนื้อหาประกอบด้วย

๑. **กัมมขันธกะ** ตอนว่าด้วยนิคคหกรรม(การลงโทษ) มี ๔ หัวข้อ คือ (๑) ตัชชนีย--กรรม การขู่ (๒) นิยสกรรม การถอดยศ (๓) ปัพพาชนียกรรม การขับไล่ (๔) ปฏิสารณีย--กรรม การให้กลับสำนึกได้ (๕) อุกเขปนียกรรม การยกออกจากหมู่

๒. **ปาริวาสิกขันธกะ** ตอนว่าด้วยระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับปริวาส มี ๔ หัวข้อ เช่น ปาริวาสิกวัตตะ ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาส มานัตตารหวัตตะ ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้ควรแก่มานัต

๓. **สมุจจยขันธกะ** ตอนว่าด้วยการประมวลวิธีการออกจากอาปัตติสังฆาทิเสส มี ๑๑ หัวข้อ เช่น สุกกวิสัฏฐิ ว่าด้วยวิธีออกจากอาบัติที่ต้องเพราะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ปริวาส ว่าด้วยการอยู่ชดใช้ มูลายวิสุทธินวกะ ว่าด้วยความหมดจดจากอาบัติเดิม ๙ กรณี

๔. **สมถขันธกะ** ตอนว่าด้วยวิธีระงับอธิกรณ์ มี ๙ หัวข้อ เช่น สัมมุขาวินัย ว่าด้วยระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้า ติณวัตถารกะ ว่าด้วยระงับอธิกรณ์โดยการประนีประนอม

๕. **ขุททกวัตถุขันธกะ** ตอนว่าด้วยเรื่องเล็กๆ น้อยๆ มี ๒ หัวข้อ เช่น เรื่องพระฉัพพัคคีย์ สรงน้ำขัดสีกายกับฝา เรื่องภิกษุสวดสรภัญญะ เรื่องภิกษุถูกงูกัด เรื่องภิกษุเปลือยกาย

๖. **เสนาสนขันธกะ** ตอนว่าด้วยเรื่องเสนาสนะ มี ๒๗ หัวข้อ เช่น วิหารานุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตวิหาร นวกัมมทานะ ว่าด้วยการให้นวกรรม(การก่อสร้าง) เสนาสนัค-คาหาปกสัมมติ ว่าด้วยการแต่งตั้งภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ

๗. **สังฆเภทขันธกะ** ตอนว่าด้วยเรื่องสงฆ์แตกกัน มี ๑๒ หัวข้อ เช่น ฉสักย-ปัพพัชชากถา ว่าด้วยการบรรพชาของเจ้าศากยะ ๖ องค์ ปัญจสัตถุกา ว่าด้วยพระศาสดา ๕ จำพวก สังฆเภทกถา ว่าด้วยเรื่องการทำลายสงฆ์

๘. **วัตตักขันธกะ** ตอนว่าด้วยเรื่องวัตร มี ๑๕ หัวข้อ เช่น คมิกวัตตกถา ว่าด้วยวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้ออกเดินทาง เสนาสนวัตตกถา ว่าด้วยวัตรปฏิบัติในเสนาสนะ อุปัชฌายวัตตกถา ว่าด้วยวัตรปฏิบัติในพระอุปัชฌาย์

๙. **ปาติโมกขัฏฐปนขันธกะ** ตอนว่าด้วยการงดพระปาติโมกข์ มี ๑๑ หัวข้อ เช่น ปาติโมกขุทเทสยาจนะ ว่าด้วยการขอให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง โจทกจุทิตกปฏิสังยุตตกถา ว่าด้วยเรื่องของผู้เป็นโจทก์และผู้ถูกโจท

๑๐. **ภิกขุนีขันธกะ** ตอนว่าด้วยเรื่องของภิกษุณี มี ๓ หัวข้อ มหาปชาปติโคตมี ว่าด้วยเรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี อัฏฐครุธัมมะ ว่าด้วยครุธรรม ๘ ข้อ ภิกขุนีอุปสัมปทา-นุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตให้อุปสมบทภิกษุณี

๑๑. **ปัญจสติกขันธกะ** ตอนว่าด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปทำสังคายนา มี ๔ หัวข้อ เช่น ขุททานุขุททกสิกขาปทกถา ว่าด้วยสิกขาบทเล็กน้อย

๑๒. **สัตตสติกขันธกะ** ตอนว่าด้วยพระอรหันต์ ๗๐๐ รูปทำสังคายนา ตั้งหัวข้อเป็นภาณวาร รวม ๒ ภาณวาร

๓. สาระสำคัญของจูฬวรรค

พระวินัยปิฎก จูฬวรรค ภาค ๑ ว่าด้วยเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาลตอนกลางและตอนปลายแห่งพุทธกิจ ๔๕ พรรษาเป็นส่วนมาก เช่นเรื่องการอยู่ชดใช้หรืออยู่ปริวาสกรรมเพื่อการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส เป็นเครื่องแสดงว่า ข้อกำหนดต่างๆ เกี่ยวกับการอยู่ปริวาสมีขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติสังฆาทิเสสลิกขาบทแล้ว ส่วนจูฬวรรค ภาค ๒ ว่าด้วยเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาลตอนกลางและตอนปลายแห่งพุทธกิจ ๔๕ พรรษาเป็นส่วนมาก มีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

จูฬวรรค ภาค ๑

๑. กัมมขันธกะ

ตอนว่าด้วยนิคคหกรรม

๑. ตัชชนียกรรม
ว่าด้วยกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรขู่

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี พวกนิสิตของพระปัณฑุกะและพระโลหิตกะ[๑] ชอบก่อความบาดหมางทะเลาะวิวาทในสงฆ์ เข้าไปหาภิกษุที่ชอบก่อความบาดหมางทะเลาะวิวาทพวกอื่น สนับสนุนให้เอาชนะด้วยการตอบโต้ เข้าเป็นพวกเดียวกับฝ่ายที่ชนะ จนเป็นเหตุให้ความบาดหมางที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ขยายผลออกไป พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามพวกภิกษุนิสิตของพระปัณฑุกะและพระโลหิตกะ ทรงตำหนิแล้วทรงรับสั่งให้ลงตัชชนียกรรมภิกษุเหล่านั้น

ตัชชนียกรรมที่ไม่ชอบธรรมมีทั้งหมด ๑๒ หมวด ขอแสดงไว้เป็นตัวอย่าง ๓ หมวด (ที่เหลือพึงดูในพระวินัยปิฎก เล่ม ๖)

หมวดที่ ๑ ประกอบด้วย (๑) ลงลับหลัง (๒) ลงโดยไม่สอบถาม (๓) ไม่ลงตามปฏิญญา

หมวดที่ ๒ ประกอบด้วย (๑) ลงเพราะไม่ต้องอาบัติ (๒) ลงเพราะอาบัติที่เป็นอเทสนาคามินี[๒] (๓) ลงเพราะอาบัติที่แสดงแล้ว

หมวดที่ ๓ ประกอบด้วย (๑) ไม่โจทก่อนแล้วจึงลง (๒) ไม่ให้จำเลยให้การก่อนแล้วจึงลง (๓) ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงลง

---

[๑] **พระปัณฑุกะและพระโลหิตกะ** คือ ภิกษุกลุ่ม ๖ รูป เรียกว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ เป็นศิษย์ของพระสารีบุตรกับพระมหาโมคคัลลานะ

[๒] **อาบัติที่เป็นอเทสนาคามินี** ได้แก่ อาบัติที่ไม่อาจพ้นด้วยการแสดงคืน คือ อาบัติปาราชิกและอาบัติสังฆาทิเสส (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔/๒๕๑)

อากังขมานฉักกะ

ว่าด้วยสงฆ์มุ่งหวังพึงลงตัชชนียกรรม ๖ หมวด

สงฆ์พึงลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติดังนี้ (มีทั้งหมด ๖ หมวด ขอแสดงเป็นตัวอย่าง ๓ หมวด)

หมวดที่ ๑ ประกอบด้วย (๑) ก่อความบาดหมางทะเลาะวิวาท ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ (๒) โง่เขลา ต้องอาบัติหลายตัวจนกำหนดไม่ได้ (๓) อยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีที่ไม่เหมาะสม

หมวดที่ ๒ ประกอบด้วย (๑) มีสีลวิบัติในอธิสีล (๒) มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร (๓) มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ*

หมวดที่ ๓ ประกอบด้วย (๑) กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า (๒) กล่าวติเตียนพระธรรม (๓) กล่าวติเตียนพระสงฆ์

อัฏฐารสวัตตะ

ว่าด้วยวัตรในตัชชนียกรรม ๑๘ ข้อ

ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงตัชชนียกรรมพึงประพฤติดังนี้ (๑) ไม่พึงให้อุปสมบท (๒) ไม่พึงให้นิสสัย (๓) ไม่พึงใช้สามเณรอุปัฏฐาก (๔) ไม่พึงรับแต่งตั้งเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี (๕) แม้ได้รับแต่งตั้งก็ไม่พึงสั่งสอน (๖) ไม่พึงต้องอาบัติที่เป็นเหตุให้ถูกลงตัชชนียกรรมอีก (๗) ไม่พึงต้องอาบัติอย่างเดียวกัน (๘) ไม่พึงต้องอาบัติที่หยาบกว่านั้น (๙) ไม่พึงตำหนิกรรม (๑๐) ไม่พึงตำหนิภิกษุผู้ทำกรรม (๑๑) ไม่พึงงดอุโบสถแก่ปกตัตตภิกษุ† (๑๒) ไม่พึงงดปวารณาแก่ปกตัตตภิกษุ (๑๓) ไม่พึงทำการไต่สวน (๑๔) ไม่พึงเริ่มอนุวาทาธิกรณ์ (๑๕) ไม่พึงขอโอกาสภิกษุอื่น (๑๖) ไม่พึงโจทภิกษุอื่น (๑๗) ไม่พึงให้ภิกษุอื่นให้การ (๑๘) ไม่พึงชักชวนกันก่อความทะเลาะ

---

* **มีสีลวิบัติในอธิสีล** ได้แก่ ผู้ต้องอาบัติปาราชิกหรืออาบัติสังฆาทิเสส
มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร ได้แก่ ผู้ต้องอาบัติที่เหลืออีก ๔ มีอาบัติถุลลัจจัย เป็นต้น
มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยความเห็นสุดโต่ง เช่น เห็นว่าโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๘๔/๔๘)

† **ปกตัตตภิกษุ** หมายถึง ภิกษุผู้มีศีลไม่วิบัติ ไม่ต้องอาบัติปาราชิก (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๙๔/๒๔๐)

นัปปฏิปัสสัมเภตัพพอัฏฐารสะ
สงฆ์ไม่พึงระงับตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยเหตุ ๑๘ อย่าง

เมื่อพวกนิสิตของพระปัณฑุกะและพระโลหิตกะ ถูกสงฆ์ลงตัชชนียกรรมแล้วกลับตัวได้เกยเย่อหยิ่ง แต่ไม่รู้วิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ระงับตัชชนียกรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น

สงฆ์ไม่พึงระงับตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยเหตุ ๑๘ อย่าง แบ่งเป็น ๓ หมวด ได้แก่

หมวดที่ ๑ ประกอบด้วย (๑) ให้อุปสมบท (๒) ให้นิสัย (๓) ให้สามเณรอุปัฏฐาก (๔) รับแต่งตั้งเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี (๕) แม้ได้รับแต่งตั้งแล้วก็ยังสั่งสอนภิกษุณี

หมวดที่ ๒ ประกอบด้วย (๑) ต้องอาบัติที่เป็นเหตุให้ถูกลงตัชชนียกรรม (๒) ต้องอาบัติอื่นอย่างเดียวกัน (๓) ต้องอาบัติที่หยาบกว่านั้น (๔) ตำหนิกรรม (๕) ตำหนิภิกษุผู้ทำกรรม

หมวดที่ ๓ ประกอบด้วย (๑) งดอุโบสถแก่ปกตัตตภิกษุ (๒) งดปวารณาแก่ปกตัตตภิกษุ (๓) ทำการไต่สวน (๔) เริ่มอนุวาทาธิกรณ์ (๕) ขอโอกาสภิกษุอื่น (๖) โจทภิกษุอื่น (๗) ให้ภิกษุอื่นให้การ (๘) ชักชวนกันก่อความทะเลาะ

ปฏิปัสสัมเภตัพพอัฏฐารสะ
สงฆ์พึงระงับตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยเหตุ ๑๘ อย่าง

เหตุ ๑๘ อย่างมีนัยตรงกันข้ามจากเหตุ ๑๘ อย่างที่เป็นเหตุให้สงฆ์ไม่พึงระงับตัชชนียกรรมแก่ภิกษุ(นัปปฏิปัสสัมเภตัพพอัฏฐารสะ)

ภิกษุเหล่านั้นพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอการระงับตัชชนียกรรม ๓ ครั้ง แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๑]

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐/๒๐.

๒. นิยสกรรม
ว่าด้วยกรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรฉอดยศพรรษา

เมื่อพระเสยยสกะต้องอาบัติหลายตัวจนจำไม่ได้ ชอบอยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ แม้พวกปกตัตตภิกษุได้ให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัติเดิม ให้มานัตและอัพภานแล้ว จึงทรงรับสั่งให้ลงนิยสกรรม คือ ให้กลับไปถือนิสสัยใหม่ โดยโจทพระเสยยสกะ ให้เธอให้การแล้วปรับอาบัติ ให้ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๑]

เมื่อสงฆ์ลงนิยสกรรมสั่งให้พระเสยยสกะกลับไปถือนิสสัยใหม่ พระเสยยสกะได้คบหากัลยาณมิตร กลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ได้เข้าไปหาพวกภิกษุตามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ระงับนิยสกรรม

องค์ของภิกษุที่สงฆ์ไม่พึงระงับนิยสกรรมและที่พึงระงับนิยสกรรม เหมือนในตัชชนียกรรม พระเสยยสกะห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอระงับนิยสกรรมวาจา ๓ ครั้ง แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒]

๓. ปัพพาชนียกรรม
ว่าด้วยกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรขับไล่

เมื่อพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะอยู่ในกิฏาคิรีชนบท ประพฤติไม่เหมาะสมหลายอย่าง เช่น ปลูกดอกไม้ ร้อยดอกไม้ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงตำหนิพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ ทรงรับสั่งให้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะไปลงปัพพาชนียกรรม เพราะภิกษุเหล่านั้นเป็นสัทธิวิหาริกของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ทรงอนุญาตให้ไปกันหลาย ๆ รูปโดยโจทพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ ให้พวกเธอให้การแล้วปรับอาบัติ แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๓]

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐/๒๐

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๐/๓๗

[๓] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๔/๔๗.

ปัพพาชนียกรรมที่ไม่ชอบธรรมและที่ชอบธรรม เรื่องที่สงฆ์มุ่งหวังลงปัพพาชนียกรรมและวัตรในปัพพาชนียกรรมเหมือนในตัชชนียกรรม

เมื่อพระสาริบุตรและพระโมคคัลลานะเดินทางไปกีฏาคิรีชนบท ลงปัพพาชนียกรรมแล้ว ภิกษุเหล่านั้นไม่ยอมกลับตัวหายเย่อหยิ่ง ไม่ขอขมาพวกภิกษุ ใส่ความภิกษุผู้ร่วมในสังฆกรรมว่ามีอคติ หลีกหนีไปบ้าง สึกบ้าง พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้ระงับปัพพาชนียกรรม

องค์ของภิกษุที่สงฆ์ไม่พึงระงับและที่พึงระงับปัพพาชนียกรรมเหมือนในตัชชนียกรรม

ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงปัพพาชนียกรรม พึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษาแก่กว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอระงับปัพพาชนียกรรม ๓ ครั้ง แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา*

เมื่อพระสาริบุตรและพระโมคคัลลานะสั่งพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะให้ออกไปจากกีฏาคิรีชนบท แต่ท่านทั้งสองไม่เชื่อฟัง ไม่ยอมกลับตัว ไม่ขอขมาภิกษุสงฆ์ พระผู้มีพระภาคทรงดำหนิท่านทั้งสองแล้วทรงรับสั่งสงฆ์ให้ระงับปัพพาชนียกรรม

ภิกษุที่สงฆ์พึงระงับและไม่พึงระงับปัพพาชนียกรรมมีลักษณะเหมือนในตัชชนียกรรม

๔. ปฏิสารณียกรรม
ว่าด้วยกรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรให้สำนึกได้

พระสุธรรมผู้เป็นนักก่อสร้าง รับภัตตาหารประจำพักอยู่ในอาวาสของจิตตคหบดีเมืองมัจฉิกาสณฑ์ ทุกครั้งที่จิตตคหบดีต้องการนิมนต์สงฆ์ คณะหรือบุคคล ถ้ายังไม่แจ้งให้พระสุธรรมรู้ จะไม่นิมนต์

เมื่อพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัจจายนะ พระมหาโกฏฐิกะ พระมหากัปปินะ พระมหาจุนทะ พระอนุรุทธะ พระเรวตะ พระอุบาลี พระอานนท์ และพระราหุล เที่ยวจาริกไปในแคว้นกาสีลุถึงเมืองมัจฉิกาสณฑ์ เมื่อจิตตคหบดีรู้ว่าภิกษุผู้เถระหลายรูปเดินทางมาถึงเมืองมัจฉิกาสณฑ์ จึงเข้าไปหา พระสารีบุตรชี้แจงให้จิตตคหบดีมีความร่าเริงด้วยธรรมีกถา จิตตคหบดีได้นิมนต์ภิกษุผู้เถระให้รับอาคันตุกภัตในวันรุ่งขึ้น ครั้นแล้วได้เข้าไปนิมนต์พระสุธรรม

---

* วิ.จู. (ไทย) ๖/๓๒/๖๔.

พระสุธรรมคิดว่า เมื่อก่อนจิตตคหบดีนิมนต์สงฆ์ คณะ หรือบุคคล จะบอกตนให้รู้ก่อน คราวนี้ไม่บอก นิมนต์ภิกษุผู้เถระอื่นก่อน คหบดีคงเมื่อหน่ายตน จึงไม่รับนิมนต์ จิตตคหบดีนิมนต์พระสุธรรมถึง ๓ ครั้ง แต่พระสุธรรมไม่ยอมรับนิมนต์

จิตตคหบดีคิดว่า พระสุธรรมจะรับนิมนต์หรือไม่ก็ตาม ไม่สำคัญเลย ไหว้พระสุธรรมทำประทักษิณแล้วจากไป คืนนั้น จิตตคหบดีให้คนจัดเตรียมของฉันอย่างประณีต พระสุธรรมอยากจะรู้ว่าคหบดีจัดเตรียมสิ่งใดบ้าง รุ่งเช้า จึงไปที่นิเวศน์ของคหบดี ได้กล่าวเสียดสีว่า ของขบฉันมีมากมาย แต่กลับไม่มีขนมแดกงา[๑] จิตตคหบดีกล่าวว่า พระพุทธพจน์มีมากมาย พระสุธรรมไม่ยอมกล่าว กลับเอ่ยถึงขนมแดกงา มีเรื่องเล่าว่า พ่อค้าชาวทักขิณาบถ[๒] เดินทางไปค้าขายแถบตะวันออก ได้แม่ไก่มาตัวหนึ่ง แม่ไก่สมสู่กับพ่อกาก็ออกลูก เมื่อลูกไก่ร้องมันร้องเสียงกาผสมเสียงไก่ เวลาขัน มันขันเสียงไก่ผสมเสียงกา เหมือนพระสุธรรมที่ไม่ยอมกล่าวพระพุทธพจน์แต่เอ่ยถึงขนมแดกงา

พระสุธรรมนึกเคืองจิตตคหบดีที่เปรียบตนเหมือนลูกไก่ร้องไม่ชัด บอกคืนอาวาส เตรียมจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่กรุงสาวัตถี จิตตคหบดีนิมนต์ให้ท่านพักในอัมพาฏกวันอยู่ต่อไป จะถวายปัจจัย ๔ เมื่อเห็นว่าพระสุธรรมไม่ยอม จึงบอกให้กราบทูลเรื่องราวทั้งหมดให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ได้สำทับว่า ไม่แปลกเลยที่พระสุธรรมจะกลับมาอีก

เมื่อพระสุธรรมเดินทางไปกรุงสาวัตถี เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิพระสุธรรม ทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงปฏิสารณียกรรม โดยโจทให้พระสุธรรมให้การแล้วปรับอาบัติ แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๓]

ปฏิสารณียกรรมที่ไม่ชอบธรรมและที่ชอบธรรม และวัตรในปฏิสารณียกรรมมีนัยเหมือนในตัชชนียกรรม สงฆ์พึงลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติดังนี้

หมวดที่ ๑ ประกอบด้วย (๑) ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ลาภแก่คฤหัสถ์ (๒) ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่คฤหัสถ์ (๓) ขวนขวายเพื่ออยู่ไม่ได้แก่คฤหัสถ์ (๔) ด่าบริภาษคฤหัสถ์ (๕) ยุยงคฤหัสถ์ให้แตกกัน

---

[๑] ต้นตระกูลของจิตตคหบดีทำขนมชนิดหนึ่งคลุกงา พระสุธรรมต้องการกล่าวเสียดสีจึงเอ่ยชื่อขนมนั้น (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓/๒๕๔)

[๒] ทักขิณาบถ ถิ่นภาคใต้ เป็นที่ตั้งทักขิเนยยคิรีมหาวิหาร

[๓] วิ.จู. (ไทย) ๖/๓๕/๖๘.

หมวดที่ ๒ ประกอบด้วย (๑) กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้าต่อหน้าคฤหัสถ์ (๒) กล่าวติเตียนพระธรรมต่อหน้าคฤหัสถ์ (๓) กล่าวติเตียนพระสงฆ์ต่อหน้าคฤหัสถ์ (๔) ด่าหรือขู่คฤหัสถ์ด้วยคำต่ำช้า (๕) รับคำที่ชอบธรรมของคฤหัสถ์แต่ไม่ทำตาม

หมวดที่ ๓ ประกอบด้วย (๑) บางรูปขวนขวายเพื่อไม่ใช่ลาภแก่คฤหัสถ์ (๒) บางรูปขวนขวายเพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่คฤหัสถ์ (๓) บางรูปขวนขวายเพื่ออยู่ไม่ได้แก่พวกคฤหัสถ์ (๔) บางรูปด่าบริภาษคฤหัสถ์ (๕) บางรูปยุยงคฤหัสถ์ให้แตกกัน

หมวดที่ ๔ ประกอบด้วย (๑) บางรูปกล่าวติเตียนพระพุทธเจ้าต่อหน้าคฤหัสถ์ (๒) บางรูปกล่าวติเตียนพระธรรมต่อหน้าคฤหัสถ์ (๓) บางรูปกล่าวติเตียนพระสงฆ์ต่อหน้าคฤหัสถ์ (๔) บางรูปด่าหรือขู่พวกคฤหัสถ์ด้วยคำต่ำช้า (๕) บางรูปรับคำที่ชอบธรรมของคฤหัสถ์แต่ไม่ทำตาม เมื่อสงฆ์ลงปฏิสารณียกรรมแก่พระสุธรรม โดยสั่งให้ไปขอขมาจิตตคหบดี พระสุธรรมได้กลับไปยังเมืองมัจฉิกาสณฑ์ กลับต้องเก้อเขินไม่อาจขอขมา จึงเดินทางกลับมากรุงสาวัตถี สงฆ์จึงให้มีพระอนุทูต แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยทุติยกรรมวาจา[๑]

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้พระอนุทูตไปกับพระสุธรรมเพื่อขอขมาจิตตคหบดี ถ้าคหบดีไม่ยอมยกโทษ พระอนุทูตพึงให้พระสุธรรมปลงอาบัติต่อหน้าคหบดี เมื่อพระสุธรรมขอขมาคหบดีแล้วกลับตัวได้ หายเย่อหยิ่ง ไม่รู้วิธีปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ระงับปฏิสารณียกรรม

องค์ของภิกษุที่สงฆ์ไม่พึงระงับปฏิสารณียกรรมและที่สงฆ์พึงระงับปฏิสารณียกรรม มีลักษณะเหมือนในตัชชนียกรรม

๕. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ เรื่องพระฉันนะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี พระฉันนะต้องอาบัติแล้วไม่ยอมรับว่าต้องอาบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม แก่พระฉันนะเพราะไม่เห็นอาบัติ โดยให้โจทพระฉันนะ ให้เธอให้การแล้วปรับอาบัติ แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒]

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๔๑/๘๐.

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๔๗/๘๖.

อุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติที่ไปชอบธรรมและที่ชอบธรรม และสิ่งที่สงฆ์มุ่งหวังจะลงอุกเขปนียกรรม มีนัยเหมือนในตัชชนียกรรม

เตจัตตาฬีสวัตตะ

วัตรในอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ ๔๓ อย่าง

ภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ ต้องประพฤติดังนี้ (ขอแสดงไว้ในที่นี้ ๒๐ อย่าง ที่เหลือพึงดูในพระวินัยปิฎก เล่ม ๖)

๑. ไม่พึงให้อุปสมบท
๒. ไม่พึงให้นิสสัย
๓. ไม่พึงใช้สามเณรอุปัฏฐาก
๔. ไม่พึงรับแต่งตั้งเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี
๕. แม้ได้รับแต่งตั้งแล้วก็ไม่พึงสั่งสอนภิกษุณี
๖. ไม่พึงต้องอาบัติที่เป็นเหตุให้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมอย่างนั้นอีก
๗. ไม่พึงต้องอาบัติอื่นอย่างเดียวกัน
๘. ไม่พึงต้องอาบัติที่ต่ำทรามกว่านั้น
๙. ไม่พึงตำหนิกรรม
๑๐. ไม่พึงตำหนิภิกษุผู้ทำกรรม
๑๑. ไม่พึงยินดีการกราบไหว้ของปกตัตตภิกษุ
๑๒. ไม่พึงยินดีการลุกรับของปกตัตตภิกษุ
๑๓. ไม่พึงยินดีการประนมมือของปกตัตตภิกษุ
๑๔. ไม่พึงยินดีสามีจิกรรมของปกตัตตภิกษุ
๑๕. ไม่พึงยินดีการนำอาสนะมาให้ของปกตัตตภิกษุ
๑๖. ไม่พึงยินดีการนำที่นอนมาให้ของปกตัตตภิกษุ
๑๗. ไม่พึงยินดีน้ำล้างเท้า การตั้งตั่งรองเท้าให้ของปกตัตตภิกษุ
๑๘. ไม่พึงยินดีการตั้งกระเบื้องเช็ดเท้าให้ของปกตัตตภิกษุ
๑๙. ไม่พึงยินดีการรับบาตรและจีวรของปกตัตตภิกษุ
๒๐. ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุถูหลังให้ในคราวอาบน้ำ

เมื่อพระฉันนะถูกลงโทษได้ไปยังอาวาสอื่น ๒-๓ แห่ง พวกภิกษุในอาวาสเหล่านั้นไม่ต้อนรับ พระฉันนะจึงกลับมากรุงโกสัมพี กลับตัวได้หายเย่อหยิ่งแล้วเข้าไปหาสงฆ์ตามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาปัตติ

ภิกษุที่สงฆ์ไม่พึงระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ

สงฆ์ไม่พึงระงับอุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติดังนี้ (มีทั้งหมด ๘ หมวด ขอแสดงไว้ในที่นี้ ๔ หมวด)

หมวดที่ ๑ ประกอบด้วย (๑) ให้อุปสมบท (๒) ให้นิสสัย (๓) ใช้สามเณรอุปัฏฐาก (๔) รับแต่งตั้งเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี (๕) แม้ได้รับแต่งตั้งก็ยังสั่งสอนภิกษุณี

หมวดที่ ๒ ประกอบด้วย (๑) ต้องอาบัติที่เป็นเหตุให้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมอย่างนั้นอีก (๒) ต้องอาบัติอื่นอย่างเดียวกัน (๓) ต้องอาบัติที่ต่ำทรามกว่านั้น (๔) ตำหนิกรรม (๕) ตำหนิภิกษุผู้ทำกรรม

หมวดที่ ๓ ประกอบด้วย (๑) ยินดีการกราบไหว้ของปกตัตตภิกษุ (๒) ยินดีการลุกรับของปกตัตตภิกษุ (๓) ยินดีการประนมมือของปกตัตตภิกษุ (๔) ยินดีสามีจิกรรมของปกตัตตภิกษุ (๕) ยินดีการนำอาสนะมาให้ของปกตัตตภิกษุ

ภิกษุที่สงฆ์พึงระงับอุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติ มีนัยตรงกันข้าม พระฉันนะห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขอระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา*

๖. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติของเรื่องพระฉันนะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี พระฉันนะต้องอาบัติแล้วไม่ปรารถนาแสดงคืนอาบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะ

---

* วิ.จู. (ไทย) ๖/๕๕/๑๐๗-๑๐๘.

ไม่แสดงคืนอาบัติ โดยโจทพระฉันนะให้เธอให้การแล้วปรับอาบัติ แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๑]

อุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติที่ไม่ชอบธรรมและที่ชอบธรรม และสิ่งที่สงฆ์มุ่งหวังจะลงอุกเขปนียกรรม มีนัยเหมือนในตัชชนียกรรม

วัตรในอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ มีนัยเหมือนในตัชชนียกรรม เมื่อพระฉันนะถูกลงโทษได้ออกไปยังอาวาสอื่น ๒-๓ แห่ง พวกภิกษุในอาวาสเหล่านั้นไปต้อนรับท่านจึงมาที่กรุงโกสัมพี กลับตัวได้หายเย่อหยิ่งแล้วเข้าไปหาสงฆ์ถามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ

วัตรในอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ ๔๓ อย่าง มีนัยเหมือนในตัชชนียกรรม พระฉันนะห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขอระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒]

๗. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป

เรื่องพระอริฏฐะ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี พระอริฏฐะ ฯลฯ[๓] พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ลละทิฏฐิบาปแก่พระฉันนะ โดยโจทพระอริฏฐะให้เธอให้การแล้วปรับอาบัติ แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๔]

อุกเขปนียกรรมเพราะไม่ลละทิฏฐิบาปที่ไม่ชอบธรรมและที่ชอบธรรม และสิ่งที่สงฆ์มุ่งจะลงอุกเขปนียกรรม มีนัยเหมือนในตัชชนียกรรม

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๕๖/๑๐๙-๑๑๐.
[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๖๔/๑๓๐-๑๓๑.
[๓] ดู ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๓๔/๒๔๔.
[๔] วิ.จู. (ไทย) ๖/๖๖/๑๓๔-๑๓๕.

วัตรในอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป มีนัยเหมือนในตัชชนียกรรม เมื่อสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาปแก่พระอริฏฐะท่านจึงสึก พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป

องค์ของภิกษุที่สงฆ์ไม่พึงระงับและพึงระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาปเหมือนในตัชชนียกรรม

๒. ปาริวาสิกขันธกะ
ตอนว่าด้วยระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับปริวาส*

๑. ปาริวาสิกวัตตะ
ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาส

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี ภิกษุผู้อยู่ปริวาสยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับของปกตัตตภิกษุ จึงทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามพวกภิกษุ แล้วทรงตำหนิภิกษุผู้อยู่ปริวาส ทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้อยู่ปริวาสไม่พึงยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับของปกตัตตภิกษุ รูปใดยินดี ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่ปริวาสด้วยกันกราบไหว้และต้อนรับกันตามลำดับพรรษา ทรงอนุญาตกิจ ๕ อย่าง ได้แก่ อุโบสถ ปวารณา ผ้าอาบน้ำฝน การสละภัต และภัตเพื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสตามลำดับพรรษา และทรงบัญญัติวัตรแก่ภิกษุผู้อยู่ปริวาส

วัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาส ๙๔ ประการ

วัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาส หมายถึงระเบียบปฏิบัติของภิกษุผู้อยู่กรรมเพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสส ขอแสดงไว้ในที่นี้ ๓๐ ประการ ที่เหลือพึงดูในพระวินัยปิฎก เล่ม ๖

๑. ไม่พึงให้อุปสมบท
๒. ไม่พึงให้นิสสัย
๓. ไม่พึงใช้สามเณรอุปัฏฐาก
๔. ไม่พึงรับแต่งตั้งเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี
๕. แม้ได้รับแต่งตั้งแล้วก็ไม่พึงสั่งสอนภิกษุณี
๖. ไม่พึงต้องอาบัติที่เป็นเหตุให้สงฆ์ให้ปริวาสนั้นอีก
๗. ไม่พึงต้องอาบัติอื่นอย่างเดียวกัน

---

* **ปริวาส** แปลว่า การอยู่รอบ หมายถึงการอยู่ชดใช้ เรียกสามัญว่าอยู่กรรม เป็นระเบียบปฏิบัติเพื่อออกจากอาบัติสำหรับภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วปกปิดไว้ ระหว่างอยู่ปริวาสต้องประพฤติวัตรต่างๆ เช่น งดใช้สิทธิบางอย่าง ลดฐานะของตนและประจานตัวเป็นต้น

๘. ไม่พึงต้องอาบัติที่ต่ำทรามกว่านั้น

๙. ไม่พึงตำหนิกรรม

๑๐. ไม่พึงตำหนิภิกษุผู้ทำกรรม

๑๑. ไม่พึงงดอุโบสถแก่ปกตัตตภิกษุ

๑๒. ไม่พึงงดปวารณาแก่ปกตัตตภิกษุ

๑๓. ไม่พึงทำการไต่สวน

๑๔. ไม่พึงเริ่มอนุวาทาธิกรณ์

๑๕. ไม่พึงขอโอกาสภิกษุอื่น

๑๖. ไม่พึงโจทภิกษุอื่น

๑๗. ไม่พึงให้ภิกษุอื่นให้การ

๑๘. ไม่พึงชักชวนกันก่อความทะเลาะ

๑๙. ไม่พึงเดินนำหน้าปกตัตตภิกษุ

๒๐. ไม่พึงนั่งข้างหน้าปกตัตตภิกษุ

๒๑. พึงพอใจอาสนะ ที่นอนและวิหารสุดท้ายที่สงฆ์จัดให้

๒๒. ไม่พึงมีปกตัตตภิกษุเป็นปุเรสมณะหรือเป็นปัจฉาสมณะเข้าตระกูล

๒๓. ไม่พึงสมาทานธุดงค์คืออารัญญิกธุดงค์(อารัญญิกธุดงค์)

๒๔. ไม่พึงสมาทานธุดงค์คือการถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร(ปิณฑปาติกังคธุดงค์)

๒๕. ไม่พึงให้เขานำบิณฑบาตมาส่ง เพราะปัจจัยนั้นด้วยคิดว่า คนอย่ารู้จักตน

๒๖. เป็นอาคันตุกะไปก็พึงบอกให้ทราบ*

๒๗. มีอาคันตุกะมาก็พึงบอกให้ทราบ

๒๘. พึงบอกในวันอุโบสถ

๒๙. พึงบอกในวันปวารณา

๓๐. ถ้าอาพาธ พึงส่งทูตให้ไปบอก

---

* ถ้าภิกษุผู้อยู่ปริวาสเป็นอาคันตุกะไปอาวาสอื่น พึงบอกภิกษุในอาวาสนั้นให้ทราบ (วิ.อ.(บาลี) ๓/๓๗/๒๖๑)

รัตติเฉท
เหตุที่ทำให้ขาดราตรี ๓ อย่าง

เมื่อพระอุบาลีเข้าไปกราบทูลถามการขาดราตรี[๙] ของภิกษุผู้อยู่ปริวาส[๑๐] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า การขาดราตรีของภิกษุผู้อยู่ปริวาสมี ๓ อย่าง ได้แก่

๑. การอยู่ร่วมกันในที่มุงเดียวกับปกตัตตภิกษุ
๒. การที่ภิกษุผู้อยู่ปริวาสอยู่รูปเดียว
๓. การไม่บอกแก่พวกภิกษุอาคันตุกะเป็นต้น

เมื่อภิกษุสงฆ์มาประชุมกันเป็นจำนวนมากในกรุงสาวัตถี ภิกษุผู้อยู่ปริวาสไม่อาจทำปริวาสของตนให้บริสุทธิ์ได้ จึงทรงอนุญาตให้เก็บปริวาส โดยให้ภิกษุผู้อยู่ปริวาสห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวขอปริวาส หรือกล่าวคำเก็บวัตร

เมื่อภิกษุสงฆ์เดินทางจากกรุงสาวัตถีไปในที่ต่าง ๆ ภิกษุที่อยู่ปริวาสสามารถทำปริวาสของตนให้บริสุทธิ์ได้ จึงทรงอนุญาตให้สมาทานปริวาส โดยให้ภิกษุผู้อยู่ปริวาสห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวสมาทานปริวาส หรือกล่าวสมาทานวัตร

๒. มูลายปฏิกัสสนารหวัตตะ
ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม

เมื่อภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม ยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับของปกตัตตภิกษุ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิมไม่พึงยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับของปกตัตตภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิมด้วยกันกราบไหว้หรือต้อนรับกันได้ตามลำดับพรรษา ทรงอนุญาตกิจ ๕ อย่าง ได้แก่ อุโบสถ ปวารณา ผ้าอาบน้ำฝน การสละภัต และภัตเพื่อภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิมตามลำดับพรรษา ทรงบัญญัติวัตรให้ภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิมประพฤติปฏิบัติ

---

[๙] **การขาดราตรี** หรือ รัตติเฉท มี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) การอยู่ร่วมกัน (๒) การอยู่ปราศจาก (๓) การไม่บอก (๔) การประพฤติในคณะสงฆ์ที่ไม่ครบองค์

[๑๐] ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส จะต้องอยู่ปริวาสประพฤติวัตร อยู่ในบริเวณที่สงฆ์กำหนดไว้ เหมือนคนถูกกักบริเวณ ประพฤติวัตรสำหรับภิกษุผู้อยู่ปริวาส เพื่อนับราตรี

วัตรปฏิบัติของภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ๗๙ อย่าง

วัตรปฏิบัติของภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม หมายถึง ภิกษุกำลังอยู่ปริวาสหรือประพฤติมานัตอยู่ ต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อเดียวกันหรือข้ออื่นเข้าอีก ภิกษุนั้นต้องตั้งต้นอยู่ปริวาสหรือประพฤติมานัตใหม่ ขอแสดงไว้ในที่นี้ ๔๐ อย่าง ที่เหลือพึงดูในพระวินัยปิฎก เล่ม ๖

๑. - ๒๕. เหมือนวัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาส ข้อที่แตกต่าง คือ (๖.) ไม่พึงต้องอาบัติที่เป็นเหตุให้สงฆ์ต้องทำให้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิมนั้นอีก

๒๖. ไม่พึงออกจากอาวาสที่มีภิกษุ ไปสู่อาวาสอื่นซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๒๗. ไม่พึงออกจากอาวาสที่มีภิกษุไปสู่สถานที่มิใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๒๘. ไม่พึงออกจากอาวาสที่มีภิกษุ ไปสู่อาวาสหรือสถานที่มิใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๒๙. ไม่พึงออกจากสถานที่มิใช่อาวาสที่มีภิกษุ ไปสู่อาวาสอื่นซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๓๐. ไม่พึงออกจากสถานที่มิใช่อาวาสที่มีภิกษุ ไปสู่สถานที่มิใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๓๑. ไม่พึงออกจากสถานที่มิใช่อาวาสที่มีภิกษุ ไปสู่อาวาสหรือสถานที่มิใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๓๒. ไม่พึงออกจากอาวาสหรือสถานที่มิใช่อาวาสที่มีภิกษุ ไปสู่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๓๓. ไม่พึงออกจากอาวาสหรือสถานที่มิใช่อาวาสที่มีภิกษุ ไปสู่สถานที่มิใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๓๔. ไม่พึงออกจากอาวาสหรือสถานที่มิใช่อาวาสที่มีภิกษุ ไปสู่อาวาสหรือสถานที่มิใช่อาวาสซึ่งไม่มีภิกษุ เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๓๕. ไม่พึงออกจากอาวาสที่มีภิกษุไปสู่อาวาสที่มีภิกษุ ซึ่งมีภิกษุเป็นนานาสังวาสอยู่ด้วย เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๓๖. ไม่พึงออกจากอาวาสที่มีภิกษุไปสู่สถานที่มิใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุเป็นนานาสังวาสอยู่ด้วย เว้นแต่ไปกับปกติดภิกษุหรือมีอันตราย

๓๗. ไม่พึงออกจากอาวาสที่มีภิกษุ ไปสู่อาวาสหรือสถานที่มิใช่อาวาสมีภิกษุ ซึ่งมีภิกษุเป็นนานาสังวาสอยู่ด้วย เว้นแต่ไปกับปกตัตตภิกษุหรือมีอันตราย

๓๘. ไม่พึงออกจากสถานที่มิใช่อาวาสมีภิกษุ ซึ่งมีภิกษุเป็นนานาสังวาสอยู่ด้วย เว้นแต่ไปกับปกตัตตภิกษุหรือมีอันตราย

๓๙. ไม่พึงออกจากสถานที่มิใช่อาวาสมีภิกษุ ซึ่งมีภิกษุเป็นนานาสังวาสอยู่ด้วย เว้นแต่ไปกับปกตัตตภิกษุหรือมีอันตราย

๔๐. ไม่พึงออกจากสถานที่มิใช่อาวาสมีภิกษุ หรือสถานที่มิใช่อาวาสมีภิกษุ ซึ่งมีภิกษุเป็นนานาสังวาสอยู่ด้วย เว้นแต่ไปกับปกตัตตภิกษุหรือมีอันตราย

๓. มานัตตารหวัตตะ
ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้ควรแก่มานัต

เมื่อภิกษุผู้ควรแก่มานัตยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับของปกตัตตภิกษุ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ควรแก่มานัตไม่พึงยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับของปกตัตตภิกษุ ทรงอนุญาตภิกษุผู้ควรแก่มานัตด้วยกันให้ยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับกันตามลำดับพรรษา ทรงอนุญาตกิจ ๕ อย่าง ได้แก่ อุโบสถ ปวารณา ผ้าอาบน้ำฝน การสละภัต และภัตเพื่อภิกษุผู้ควรแก่มานัตตามลำดับพรรษา

ทรงปัญญัติวัตรแก่ภิกษุผู้ควรแก่มานัตพึงประพฤติปฏิบัติ วัตรปฏิบัติของภิกษุผู้ควรแก่มานัต มีนัยเหมือนวัตรของภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม เช่น ไม่พึงให้อุปสมบท (ที่เหลือมีนัยเหมือนวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม) เมื่อภิกษุผู้ควรแก่อัพภานเดินจงกรมอยู่ที่พื้นดิน ไม่พึงเดินจงกรมในที่จงกรม

ถ้าสงฆ์มีภิกษุผู้ควรแก่มานัตเป็นรูปที่ ๔ พึงให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัติเดิม ให้มานัต ถ้าสงฆ์มีภิกษุผู้ควรแก่มานัตเป็นรูปที่ ๒๐ พึงอัพภาน กรรมนั้นไม่จัดเป็นกรรมและไม่ควรทำ

๔. มานัตตจาริกวัตตะ
ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้ประพฤติมานัต

เมื่อภิกษุผู้ประพฤติมานัตยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับของปกตัตตภิกษุ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ประพฤติมานัตไม่พึงยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับของ

ปกติดดภิกษุ ทรงอนุญาตภิกษุผู้ประพฤติมานัตให้ยินดีการกราบไหว้และต้อนรับกันตามลำดับพรรษา ทรงอนุญาตกิจ ๕ อย่าง ได้แก่ อุโบสถ ปวารณา ผ้าอาบน้ำฝน การสละภัต และภัตเพื่อภิกษุผู้ประพฤติมานัตตามลำดับพรรษา

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติวัตรที่ภิกษุผู้ประพฤติมานัตพึงประพฤติปฏิบัติ วัตรปฏิบัติของภิกษุผู้ประพฤติมานัต ๙๔ อย่าง (มีนัยเหมือนวัตรของภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม) เช่น ไม่พึงให้อุปสมบท เมื่อภิกษุผู้ควรแก่อัพภานเดินจงกรมอยู่ที่พื้นดิน ไม่พึงเดินจงกรมใบที่จงกรม

ถ้าสงฆ์มีภิกษุผู้ประพฤติมานัตเป็นรูปที่ ๔ พึงให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัติเดิม ให้มานัต ถ้าสงฆ์มีภิกษุผู้ประพฤติมานัตเป็นรูปที่ ๒๐ พึงอัพภาน กรรมนั้นไม่จัดเป็นกรรมและไม่ควรทำ

รัตติเฉท
เหตุที่ทำให้ขาดราตรี ๓ อย่าง

รัตติเฉทของภิกษุผู้ประพฤติมานัตเหมือนของภิกษุผู้อยู่ปริวาส เมื่อภิกษุสงฆ์มาประชุมกันเป็นจำนวนมากในกรุงสาวัตถี ภิกษุผู้ประพฤติมานัตไม่สามารถทำมานัตของตนให้บริสุทธิ์ได้ จึงทรงอนุญาตให้เก็บมานัต

ภิกษุผู้ประพฤติมานัตพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหย่งประนมมือ กล่าวคำเก็บมานัต หรือกล่าวคำเก็บวัตร เมื่อภิกษุสงฆ์ไปจากกรุงสาวัตถีไปในที่ต่าง ๆ ภิกษุผู้ประพฤติมานัตสามารถทำมานัตของตนให้บริสุทธิ์ได้ จึงทรงอนุญาตให้สมาทานมานัต โดยให้ภิกษุผู้ประพฤติมานัตห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหย่งประนมมือ กล่าวสมาทานมานัต หรือกล่าวสมาทานวัตร

๕. อัพภานารหวัตตะ
ว่าด้วยวัตรของภิกษุผู้ควรอัพภาน

เมื่อภิกษุผู้ควรแก่อัพภานยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับของปกติดดภิกษุ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ควรแก่อัพภานไม่พึงยินดีการกราบไหว้และการต้อนรับของปกติดดภิกษุ ทรงอนุญาตภิกษุผู้ควรแก่อัพภานให้ยินดีการกราบไหว้และต้อนรับกันตามลำดับ

พรรษา ทรงอนุญาตกิจ ๕ อย่าง ได้แก่ อุโบสถ ปวารณา ผ้าอาบน้ำฝน การสละภัต และภัตเพื่อภิกษุผู้ควรแก่อัพภานตามลำดับพรรษา ทรงบัญญัติวัตรที่ภิกษุผู้ควรแก่อัพภานพึงประพฤติปฏิบัติ

วัตรปฏิบัติของภิกษุผู้ควรอัพภานมีนัยเหมือนวัตรของภิกษุผู้ควรแก่การซักเข้าหาอาบัติเดิม

ถ้าสงฆ์มีภิกษุผู้ควรอัพภานเป็นรูปที่ ๔ พึงให้ปริวาส ซักเข้าหาอาบัติเดิมแล้วให้มานัต

ถ้าสงฆ์มีภิกษุผู้ควรอัพภานเป็นรูปที่ ๒๐ พึงอัพภาน กรรมนั้นไม่จัดเป็นกรรมและไม่ควรทำ

๓. สมุจจยขันธกะ

ตอนว่าด้วยการประมวลวิธีการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส

๑. สุกกวิสัฏฐิ

ว่าด้วยการต้องอาบัติเพราะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน

ลมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี พระอุทายีต้องอาบัติเพราะจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ไม่ได้ปิดไว้ แล้วบอกแก่สงฆ์ว่าไม่รู้วิธีที่พึงปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า สงฆ์จงให้มานัต ๖ ราตรี เพื่ออาบัติ ๑ ตัวที่ไม่ได้ปิดไว้

อัปปฏิจฉันนมานัตตะ

ว่าด้วยมานัตเพื่ออาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้

พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอมานัต ๖ ราตรีที่ไม่ได้ปกปิด แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๔]

อัปปฏิจฉันนอัพภาน

ว่าด้วยอัพภานสำหรับอาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้

เมื่อพระอุทายีประพฤติมานัตตามกำหนดแล้วถามวิธีปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้อัพภานพระอุทายี โดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขออัพภาน[๕]แล้ว ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๖]

---

๔ วิ.จู. (ไทย) ๖/๙๙/๑๙๓-๑๙๔

๕ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๐/๑๙๕

๖ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๑/๑๙๕-๑๙๖

เอกาทปฏิจฉันนปริวาส
ว่าด้วยปริวาสสำหรับอาบัติที่ปิดไว้ ๑ วัน

เมื่อพระอุทายีต้องอาบัติเพราะจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ปิดไว้วันเดียว ถามวิธีที่พึงปฏิบัติกับสงฆ์ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้ปริวาสเพื่ออาบัติ ๑ ตัวที่ปิดไว้วันเดียวโดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอปริวาสวันเดียวที่ปิดไว้วันเดียว[๑] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒]

เอกาทปฏิจฉันนมานัตตะ
ว่าด้วยมานัตสำหรับอาบัติที่ปิดไว้ ๑ วัน

เมื่อพระอุทายียู่ปริวาสวันเดียวครบกำหนด ได้ถามมานัตเพื่อปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้มานัต ๖ ราตรี เพื่ออาบัติ ๑ ตัวที่ปิดไว้วันเดียว โดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอมานัต ๖ ราตรีเพื่ออาบัติ ๑ ตัว ที่ปิดไว้วันเดียว[๓] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๔]

เอกาทปฏิจฉันนอัพภาน
ว่าด้วยอัพภานสำหรับอาบัติที่ปิดไว้ ๑ วัน

เมื่อพระอุทายีประพฤติมานัตครบกำหนดได้ถามวิธีปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์อัพภาน โดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขออัพภาน[๕] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๖]

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๒/๑๙๗

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๓/๑๙๗-๑๙๘

[๓] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๔/๑๙๙

[๔] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๕/๑๙๙-๒๐๐

[๕] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๖/๒๐๑

[๖] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๗/๒๐๒-๒๐๓

ปัญจาหปฏิจฉันนปริวาส
ว่าด้วยปริวาสสำหรับอาบัติที่ปิดไว้ ๕ วัน

เมื่อพระอุทายีต้องอาบัติเพราะจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ปิดไว้ ๒ วัน...๓ วัน...๔ วัน ปิดไว้ ๕ วันถามวิธีที่พึงปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้ปริวาส ๕ วันเพื่ออาบัติ ๑ ตัวที่ปิดไว้ ๕ วันแก่พระอุทายี โดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอปริวาส ๕ วัน[๕] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๖]

ปาริวาสิกมูลายปฏิกัสสนา
ว่าด้วยการชักเข้าหาอาบัติเดิม

ระหว่างที่พระอุทายีอยู่ปริวาส ต้องอาบัติเพราะจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนไม่ได้ปิดไว้ ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้ในระหว่าง โดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอการชักเข้าหาอาบัติเดิม[๗] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๘]

มานัตตารหมูลายปฏิกัสสนา
ว่าด้วยการชักผู้ควรแก่มานัตเข้าหาอาบัติเดิม

เมื่อพระอุทายีอยู่ปริวาสครบกำหนดเป็นผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม จึงถามวิธีที่พึงปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ชักพระอุทายีเข้าหาอาบัติเดิมโดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอการชักเข้าหาอาบัติเดิม[๙] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๑๐]

---

๕ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๘/๒๐๓-๒๐๔

๖ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๐๙/๒๐๔

๗ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๑๐/๒๐๕-๒๐๖

๘ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๑๑/๒๐๖-๒๐๗

๙ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๑๒/๒๐๘

๑๐ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๑๓/๒๐๙-๒๑๐

สิกาปัตติมานัตตะ
ว่าด้วยมานัตเพื่ออาบัติ ๓ ตัว

เมื่อพระอุทายีอยู่ปริวาสและประพฤติมานัตครบกำหนด ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้มานัต ๖ ราตรีเพื่ออาบัติ ๓ ตัว โดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอมานัต ๖ ราตรีเพื่ออาบัติ ๓ ตัว[๑] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒]

มานัตตจาริกมูลายปฏิกัสสนา
ว่าด้วยการชักภิกษุผู้ประพฤติมานัตเข้าหาอาบัติเดิม

ระหว่างที่พระอุทายีประพฤติมานัต ต้องอาบัติตัวเดิมไม่ได้ปิดไว้ ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งสงฆ์ให้ชักพระอุทายีเข้าหาอาบัติเดิมที่ต้องในระหว่างแล้วไม่ได้ปิดไว้ แล้วให้มานัต ๖ ราตรี โดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติ ๑ ตัวในระหว่างที่ไม่ได้ปิดไว้[๓] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๔]

อัพภานารหมูลายปฏิกัสสนา
ว่าด้วยการชักภิกษุผู้ควรแก่อัพภานเข้าหาอาบัติเดิม

ระหว่างที่พระอุทายีประพฤติมานัตแล้วควรอัพภาน ต้องอาบัติตัวเดิมไม่ได้ปิดไว้ ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ชักพระอุทายีเข้าหาอาบัติเดิมที่ต้องในระหว่าง ไม่ได้ปิดไว้ แล้วให้มานัต ๖ ราตรี

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๑๔/๒๑๐-๒๑๑
[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๑๕/๒๑๑-๒๑๒
[๓] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๑๖/๒๑๔
[๔] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๑๗/๒๑๔-๒๑๖

มูลายปฏิกัสสิตอัพภาน
ว่าด้วยอัพภานภิกษุผู้ถูกชักเข้าหาอาบัติเดิม

เมื่อพระอุทายิประพฤติมานัตแล้วบอกว่าได้ต้องอาบัติตัวเดิมปิดไว้ ๕ วัน ถามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งสงฆ์ให้อัพภาน โดยให้พระอุทายิห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวขออัพภาน[๕] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๖]

ปักขปฏิจฉันนปริวาส
ว่าด้วยปริวาสสำหรับภิกษุผู้ปิดอาบัติไว้ ๑ ปักษ์

เมื่อพระอุทายิต้องอาบัติตัวเดิมปิดไว้ ๑ ปักษ์ ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้ปักขปริวาสเพื่ออาบัติตัวเดิมที่ปิดไว้ ๑ ปักษ์ โดยให้พระอุทายิห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอปักขปริวาส[๗] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๘]

ปักขปริวาสิกมูลายปฏิกัสสนา
ว่าด้วยการชักภิกษุผู้อยู่ปักขปริวาสเข้าหาอาบัติเดิม

ระหว่างที่พระอุทายิอยู่ปริวาสต้องอาบัติตัวเดิมในระหว่างปิดไว้ ๕ วัน ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้ชักพระอุทายิเข้าหาอาบัติเดิมที่ปิดไว้ ๕ วัน แล้วให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อน โดยให้พระอุทายิห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวคำขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมที่ปิดไว้ ๕ วัน[๙] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๑๐]

---

๕ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๑๙/๒๑๙-๒๒๐

๖ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๒๐/๒๒๐-๒๒๒

๗ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๒๑/๒๒๒-๒๒๓

๘ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๒๒/๒๒๓

๙ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๒๓/๒๒๔

๑๐ วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๒๔/๒๒๕-๒๒๖

สโมธานปริวาส
ว่าด้วยสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติที่ปิดไว้ตัวก่อน

พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่ง ประนมมือกล่าวคำขอสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวเดิมที่ปิดไว้ ๔ วัน[๑] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาด สามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒]

มานัตตาหมูลายปฏิกัสสนาทิ
ว่าด้วยการชักภิกษุผู้ควรแก่มานัตเข้าหาอาบัติเดิมเป็นต้น

ระหว่างที่พระอุทายีอยู่ปริวาสจนครบกำหนดเป็นผู้ควรแก่มานัต ต้องอาบัติตัวเดิมปิดไว้ ๔ วันได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติกับสงฆ์ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ชักพระอุทายีเข้าหาอาบัติเดิมแล้วให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อน

ติกาปัตติมานัตตะ
ว่าด้วยมานัตเพื่ออาบัติ ๓ ตัว

เมื่อพระอุทายีอยู่ปริวาสครบกำหนดแล้วต้องอาบัติตัวเดิมปิดไว้ ๑ ปักษ์ ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติกับสงฆ์ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้มานัต ๖ ราตรีเพื่ออาบัติ ๓ ตัว โดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขอมานัต ๖ ราตรีเพื่ออาบัติ ๓ ตัวกับสงฆ์[๓] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๔]

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๒๕/๒๒๖
[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๒๖/๒๒๖-๒๒๘
[๓] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๒๘/ ๒๒๙
[๔] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๒๙/๒๒๙-๒๓๐

มานัตตจาริกมูลายปฏิกัสสนาทิ
ว่าด้วยการชักภิกษุผู้ประพฤติมานัตเข้าหาอาบัติเดิมเป็นต้น

ระหว่างที่พระอุทายิกำลังประพฤติมานัตต้องอาบัติตัวเดิมปิดไว้ ๕ วัน ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติกับสงฆ์ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ชักพระอุทายีเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติตัวเดิม แล้วให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อน แล้วให้มานัต ๖ ราตรี

อัพภานารหมูลายปฏิกัสสนาทิ
ว่าด้วยการชักภิกษุผู้ควรแก่อัพภานเข้าหาอาบัติเดิมเป็นต้น

ระหว่างที่พระอุทายีประพฤติมานัตครบกำหนดแล้วควรอัพภาน ต้องอาบัติตัวเดิมปิดไว้ ๕ วัน ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติกับสงฆ์ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อน

ปักขปฏิจฉันนอัพภาน
ว่าด้วยอัพภานสำหรับอาบัติที่ปิดไว้ ๑ ปักษ์

เมื่อพระอุทายีประพฤติมานัตครบกำหนดแล้วต้องอาบัติตัวเดิมปิดไว้ ๑ ปักษ์ ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้อัพภานแก่พระอุทายี โดยให้พระอุทายีห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขออัพภานกับสงฆ์[๑] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒]

๒. ปริวาส
ว่าด้วยการอยู่ชดใช้(หรืออยู่กรรม)
อัคมสโมธานปริวาส[๓]
ว่าด้วยปริวาสที่ประมวลค่าอาบัติเข้าด้วยกัน

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว ปิดไว้ ๑ วันบ้าง ๒ วันบ้าง ... ๑๐ วันบ้าง ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติกับสงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงอัคมสโมธานเพื่ออาบัติที่

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๓๒/ ๒๓๒-๒๓๓ [๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๓๓/๒๓๔-๒๓๖

[๓] ปริวาสที่ประมวลค่าแห่งอาบัติเข้าด้วยกัน เป็นปริวาสที่ภิกษุผู้ปรารถนาจะออกจากอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งต้องหลายคราว มีจำนวนวันปิดไม่เท่ากัน ประมวลอาบัติและวันเวลาเข้าด้วยกัน อยู่ปริวาสเท่าจำนวนวันที่มากที่สุด ปริวาส มี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ปฏิจฉันนปริวาส (๒) อัปปฏิจฉันนปริวาส (๒) สุทธันตปริวาส (๔) สโมธานปริวาส

ปิดไว้ ๑๐ วันในบรรดาอาบัติเหล่านั้น โดยให้ภิกษุนั้นห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขออัคมสโมธานกับสงฆ์ จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒]

สัพพจิรปฏิจฉันนอัคมสโมธาน
ว่าด้วยปริวาสที่ประมวลค่าอาบัติที่ปกปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งหมด

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว ปิดไว้ ๑ วันบ้าง ๒ วันบ้าง ... ๑๐ วันบ้าง ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติกับสงฆ์ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงอัคมสโมธานเพื่ออาบัติที่ปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งหมดในบรรดาอาบัติเหล่านั้น โดยให้ภิกษุนั้นห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขออัคมสโมธานกับสงฆ์ จากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๓]

เทฺวมาสปริวาส
ว่าด้วยปริวาสสำหรับอาบัติ ๒ ตัวที่ปิดไว้ ๒ เดือน

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน ขอปริวาส ๒ เดือน เพื่ออาบัติ ๑ ตัวปิดไว้ ๒ เดือน ถามวิธีที่พึงปฏิบัติกับสงฆ์ จึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้ปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติอีกตัวหนึ่งแก่ภิกษุนั้น โดยให้ภิกษุนั้นห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขออัคมสโมธานกับสงฆ์ จากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๔]

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๓๔/ ๒๓๖-๒๓๗.

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๓๕/๒๓๗.

[๓] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๓๗/๒๓๙.

[๔] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๓๘-๑๓๙/๒๔๐-๒๔๓ เชิงอรรถนี้และเชิงอรรถต่อไปในเรื่องปริวาส หมายถึงยังมีรายละเอียดอีกมาก ผู้ศึกษาพึงดูได้ในเล่ม ข้อ และหน้าของพระวินัยปิฎกตามที่ปรากฏในเชิงอรรถนั้น ๆ

เหฺวมาสาปริวสิตัพพวิธิ

ว่าด้วยการลฺปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติที่ภิกษุปิดไว้ ๒ เดือน

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน แล้วขอปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติเหล่านั้น ภิกษุนั้นพึงอยู่ปริวาส ๒ เดือนนับต่อจากเดือนก่อน

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส...รู้อาบัติ ๑ ตัว ไม่รู้ ๑ ตัว ขอปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติที่รู้ ปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อสงฆ์ให้ปริวาส รู้อาบัติอีกตัวหนึ่ง จึงขอปริวาสเพื่ออาบัติตัวที่รู้ ภิกษุนั้นพึงเทียบเคียงอาบัตินั้นแล้วอยู่ปริวาส ๒ เดือน

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส...ระลึกอาบัติ ๑ ตัวได้ ระลึกไม่ได้ ๑ ตัว ขอปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติที่ระลึกได้ ปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อสงฆ์ให้ปริวาส ระลึกอาบัติอีกตัวหนึ่งได้ จึงขอปริวาสเพื่ออาบัติตัวที่ระลึกได้ ภิกษุนั้นพึงอยู่ปริวาส ๒ เดือนนับต่อจากเดือนก่อน

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส...แน่ใจอาบัติ ๑ ตัว ไม่แน่ใจ ๑ ตัว ขอปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติที่แน่ใจ ปิดไว้ ๒ เดือน เมื่อสงฆ์ให้ปริวาส แน่ใจอาบัติอีกตัวหนึ่ง จึงขอปริวาสเพื่ออาบัติตัวที่แน่ใจ ภิกษุนั้นพึงอยู่ปริวาส ๒ เดือนนับต่อจากเดือนก่อน

ภิกษุผู้ควรมานัต

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน รู้ ๑ ตัว ไม่รู้ ๑ ตัว ขอปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติเหล่านั้น เมื่อเธออยู่ปริวาส ภิกษุผู้เป็นพหูสูต ทรงพระธรรมวินัย รู้เรื่องนั้นบอกว่า การให้ปริวาสเพื่ออาบัติที่รู้แล้วปิดไว้ ใช้ได้ การให้ปริวาสเพื่ออาบัติที่ไม่รู้แล้วปิดไว้ ใช้ไม่ได้ เธอเป็นผู้ควรมานัตเพื่ออาบัติ ๑ ตัว

...ระลึกได้ ๑ ตัว ระลึกไม่ได้ ๑ ตัว ขอปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติเหล่านั้น เมื่อเธออยู่ปริวาส ภิกษุผู้เป็นพหูสูตบอกว่า การให้ปริวาสเพื่ออาบัติที่ระลึกได้แล้วปิดไว้ ใช้ได้ การให้ปริวาสเพื่ออาบัติที่ระลึกไม่ได้แล้วปิดไว้ ใช้ไม่ได้ เธอเป็นผู้ควรมานัตเพื่ออาบัติ ๑ ตัว

...แน่ใจอาบัติ ๑ ตัว ไม่แน่ใจอาบัติ ๑ ตัว แล้วขอปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติเหล่านั้น เมื่อเธออยู่ปริวาส ภิกษุผู้เป็นพหูสูตบอกว่า การให้ปริวาสเพื่ออาบัติที่แน่ใจแล้วปิดไว้ ใช้ได้ การให้ปริวาสเพื่ออาบัติที่ไม่แน่ใจแล้วปิดไว้ ใช้ไม่ได้ เธอเป็นผู้ควรแก่มานัตเพื่ออาบัติ ๑ ตัว

สงฆ์ให้ปริวาส ๒ เดือน

ภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน อยู่ปริวาส ๑ เดือนเพื่ออาบัติ ๒ ตัวที่ปิดไว้ ๒ เดือน ขณะอยู่ปริวาส เกิดความละอายใจ ได้ขอปริวาสสำหรับเดือนนอกนี้ ไม่รู้วิธีที่พึงปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้ปริวาสสำหรับเดือนนอกนี้ เพื่ออาบัติ ๒ ตัวที่ปิดไว้ ๒ เดือนแก่ภิกษุนั้น โดยให้ภิกษุนั้นห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขอปริวาสสำหรับเดือนนอกนี้ เพื่ออาบัติที่ปิดไว้ ๒ เดือนกับสงฆ์[๑] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒]

ปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติ ๒ ตัวที่ภิกษุปิดไว้ ๒ เดือน

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน ขอปริวาส ๑ เดือนเพื่ออาบัติ ๒ ตัวที่ปิดไว้ ขณะอยู่ปริวาส เกิดความละอายใจ จึงขอปริวาสสำหรับเดือนนอกนั้น ภิกษุนั้นพึงอยู่ปริวาส ๒ เดือน นับต่อจากเดือนก่อน

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน คือ รู้หนึ่งเดือน อีกหนึ่งเดือนไม่รู้ ขอปริวาสสำหรับเดือนที่รู้ ขณะอยู่ปริวาส จึงรู้เดือนนอกนี้ ได้ขอปริวาสสำหรับเดือนนั้น ภิกษุนั้นพึงอยู่ปริวาส ๒ เดือน นับต่อจากเดือนก่อน

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน คือ เดือนหนึ่งระลึกได้ อีกเดือนหนึ่งระลึกไม่ได้ ขอปริวาสสำหรับเดือนที่ระลึกได้ ขณะอยู่ปริวาส จึงระลึกเดือนนอกนี้ได้ ได้ขอปริวาสสำหรับเดือนนั้น ภิกษุนั้นพึงอยู่ปริวาส ๒ เดือน นับต่อจากเดือนก่อน

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน คือ เดือนหนึ่งแน่ใจ อีกเดือนหนึ่งไม่แน่ใจ ขอปริวาสสำหรับเดือนที่แน่ใจ ขณะอยู่ปริวาส จึงแน่ใจเดือนนอกนี้ ได้ขอปริวาสสำหรับเดือนนั้น ภิกษุนั้นพึงอยู่ปริวาส ๒ เดือน นับต่อจากเดือนก่อน

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๔๘/ ๒๔๘-๒๔๙

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๔๘-๒๕๐

ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน

ปริวาส ๒ เดือนเพื่ออาบัติ ๒ ตัวที่ปิดไว้ ๒ เดือน

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน เดือนหนึ่งรู้แต่ปิดไว้ อีกเดือนหนึ่งปิดไว้เพราะไม่รู้ จึงขอปริวาส ๒ เดือน ขณะอยู่ปริวาส ถูกภิกษุผู้เป็นพหูสูตสอบถาม ครั้นแล้วจึงกล่าวว่า การให้ปริวาสสำหรับเดือนที่รู้แต่ปิดไว้ ใช้ได้ การให้ปริวาสสำหรับเดือนที่ปิดไว้เพราะไม่รู้ ใช้ไม่ได้ เธอเป็นผู้ควรแก่มานัดเดือนหนึ่ง

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน คือ เดือนหนึ่งระลึกได้แต่ปิดไว้ อีกเดือนหนึ่งปิดไว้เพราะระลึกไม่ได้ จึงขอปริวาส ๒ เดือน เพื่ออาบัติตัวที่ปิดไว้ ขณะอยู่ปริวาส ถูกภิกษุผู้เป็นพหูสูตสอบถาม ครั้นแล้วจึงกล่าวว่า การให้ปริวาสสำหรับเดือนที่ระลึกได้แต่ปิดไว้ ใช้ได้ การให้ปริวาสสำหรับเดือนที่ปิดไว้โดยระลึกไม่ได้ ใช้ไม่ได้ เธอเป็นผู้ควรแก่มานัดเดือนหนึ่ง

ในกรณีที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว ปิดไว้ ๒ เดือน คือ เดือนหนึ่งแน่ใจแต่ปิดไว้ เดือนหนึ่งปิดไว้เพราะไม่แน่ใจ จึงขอปริวาส ๒ เดือน เพื่ออาบัติตัวที่ปิดไว้ ขณะอยู่ปริวาส ถูกภิกษุผู้เป็นพหูสูตสอบถาม ครั้นแล้วจึงกล่าวว่า การให้ปริวาสสำหรับเดือนที่แน่ใจแต่ปิดไว้ ใช้ได้ ความชอบธรรมฟังขึ้น การให้ปริวาสสำหรับเดือนที่ปิดไว้โดยไม่แน่ใจ ใช้ไม่ได้ ความไม่ชอบธรรมฟังไม่ขึ้น เธอเป็นผู้ควรแก่มานัดเดือนหนึ่ง

สุทธันตปริวาส*

ว่าด้วยปริวาสสำหรับอาบัติหลายตัวที่ปิดไว้หลายคราว

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว ไม่รู้ที่สุดอาบัติและที่สุดราตรี ระลึกที่สุดอาบัติและที่สุดราตรีไม่ได้ ไม่แน่ใจที่สุดอาบัติและที่สุดราตรี ได้ถามวิธีที่พึงปฏิบัติกับสงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้สุทธันตปริวาสเพื่ออาบัติเหล่านั้น โดยให้ภิกษุนั้นห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง

---

* ปริวาสสำหรับอาบัติหลายตัว ปิดไว้หลายคราว ปริวาสที่ภิกษุผู้ต้องการจะออกจากอาบัติสังฆาทิเสสอยู่ไปจนกว่าจะเห็นว่าตนเองบริสุทธิ์

ขอสุทธันตปริวาสกับสงฆ์[๑] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ-จตุตถกรรมวาจา[๒] สงฆ์พึงให้สุทธันตปริวาสแก่ภิกษุผู้ไม่รู้ที่สุดอาบัติและที่สุดราตรี ระลึกที่สุดอาบัติและที่สุดราตรีไม่ได้ ไม่แน่ใจที่สุดอาบัติและที่สุดราตรี

สงฆ์พึงให้ปริวาสแก่ภิกษุผู้รู้ที่สุดอาบัติบ้าง ไม่รู้บ้าง ระลึกที่สุดอาบัติได้บ้าง ระลึกไม่ได้บ้าง แน่ใจที่สุดราตรีบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง

๓. จัตตาฬีสกะ
ว่าด้วยกรณีตัวอย่าง ๔๐ กรณี

มีกรณีตัวอย่างเกี่ยวกับการอยู่ปริวาสของภิกษุหลายลักษณะ เช่น เมื่อภิกษุรูปหนึ่งกำลังอยู่ปริวาส สึกไปแล้วกลับมาขอบวชใหม่ ลดฐานะเป็นสามเณร เกิดวิกลจริต กระสับกระส่ายเพราะเวทนา พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งดังนี้ (ขอแสดงไว้ที่นี้บางกรณี)

๑. ภิกษุกำลังอยู่ปริวาสแล้วสึก ปริวาสนั้นใช้ไม่ได้ ถ้ากลับมาขอบวชใหม่ก็ให้ปริวาสเดิม ปริวาสที่อยู่แล้วเป็นอันอยู่ด้วยดี พึงอยู่ปริวาสที่เหลือ

๒. ภิกษุกำลังอยู่ปริวาส ลดฐานะเป็นสามเณร ปริวาสของสามเณรใช้ไม่ได้ ถ้ากลับมาขอบวชใหม่ก็พึงให้ปริวาสเดิม

๓. ภิกษุกำลังอยู่ปริวาส เกิดวิกลจริต ปริวาสของผู้วิกลจริตใช้ไม่ได้ ถ้าเธอหายวิกลจริตก็พึงให้ปริวาสเดิม

๔. ภิกษุกำลังอยู่ปริวาส มีจิตฟุ้งซ่าน ปริวาสของผู้มีจิตฟุ้งซ่านใช้ไม่ได้ ถ้าเธอมีจิตปกติก็พึงให้ปริวาสเดิม

๕. ภิกษุกำลังอยู่ปริวาส เป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ปริวาสของผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนาใช้ไม่ได้ ถ้าเธอกลับเป็นผู้ปกติก็พึงให้ปริวาสเดิม

๖. ภิกษุกำลังอยู่ปริวาส ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ ปริวาสของผู้นั้นใช้ไม่ได้ ถ้าเธอถูกเรียกเข้าหมู่อีกก็พึงให้ปริวาสเดิม

๗. ภิกษุกำลังอยู่ปริวาส ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ ปริวาสของผู้นั้นใช้ไม่ได้ ถ้าเธอถูกเรียกเข้าหมู่อีกก็พึงให้ปริวาสเดิม

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๕๖/ ๒๕๕-๒๕๖

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๕๗/๒๕๖

๘. ภิกษุทำลังอยู่ปริวาส ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป ปริวาสของผู้นั้นใช้ไม่ได้ ถ้าเธอถูกเรียกเข้าหมู่อีกก็พึงให้ปริวาสเดิม

๙. ภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิมสึก การชักภิกษุผู้สึกแล้วเข้าหาอาบัติเดิมใช้ไม่ได้ ถ้าเธอมาบวชใหม่ก็พึงให้ปริวาสเดิม

๑๐-๑๖. ภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิมลดฐานะเป็นสามเณร...เกิดวิกลจริต มีจิตฟุ้งซ่าน...กระสับกระส่ายเพราะเวทนา...ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ ...เพราะไม่ทำคืนอาบัติ...เพราะไม่สละทิฏฐิบาป...การชักภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมนั้นเข้าหาอาบัติเดิมใช้ไม่ได้ ถ้าเธอถูกเรียกเข้าหมู่อีกก็พึงให้ปริวาสเดิม

๑๗. ภิกษุผู้ควรแก่มานัตสึก การให้มานัตแก่ภิกษุผู้สึกแล้วใช้ไม่ได้ ถ้าเธอมาบวชใหม่ก็พึงให้ปริวาสเดิม

๑๘-๒๔. ภิกษุผู้ควรแก่มานัตลดฐานะเป็นสามเณร...เกิดวิกลจริต...มีจิตฟุ้งซ่าน...กระสับกระส่ายเพราะเวทนา...ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ...เพราะไม่ทำคืนอาบัติ...เพราะไม่สละทิฏฐิบาป การให้มานัตแก่ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมนั้นใช้ไม่ได้ ถ้าเธอถูกเรียกเข้าหมู่อีกก็พึงให้ปริวาสเดิม

๒๕. ภิกษุผู้ประพฤติมานัตสึก การประพฤติมานัตของภิกษุนั้นใช้ไม่ได้ ถ้าเธอมาบวชใหม่พึงให้ปริวาสเดิม

๒๖-๓๒. ภิกษุผู้กำลังประพฤติมานัตลดฐานะเป็นสามเณร...เกิดวิกลจริต...มีจิตฟุ้งซ่าน...กระสับกระส่ายเพราะเวทนา...ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ...เพราะไม่ทำคืนอาบัติ...เพราะไม่สละทิฏฐิบาป การประพฤติมานัตของภิกษุนั้นใช้ไม่ได้ ถ้าเธอถูกเรียกเข้าหมู่อีกก็พึงให้ปริวาสเดิม

๓๓. ภิกษุผู้ควรอัพภานสึก การอัพภานของภิกษุนั้นใช้ไม่ได้ ถ้าเธอบวชใหม่พึงให้ปริวาสเดิม ปริวาสและมานัตที่ให้แล้วเป็นอันให้ดีแล้ว สงฆ์พึงอัพภาน

๓๔-๔๐. ภิกษุผู้ควรอัพภานลดฐานะเป็นสามเณร...เกิดวิกลจริต...มีจิตฟุ้งซ่าน...กระสับกระส่ายเพราะเวทนา...ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติ...เพราะไม่ทำคืนอาบัติ...เพราะไม่สละทิฏฐิบาป การอัพภานของภิกษุนั้นใช้ไม่ได้ ถ้าเธอถูกเรียกเข้าหมู่อีกพึงให้ปริวาสเดิม

๔. ฉัตติงสกะ

ว่าด้วยกรณีตัวอย่าง ๓๖ กรณี

มีกรณีตัวอย่างเกี่ยวกับการอยู่ปริวาสของภิกษุหลายลักษณะ เช่น ภิกษุกำลังอยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสส ภิกษุผู้ประพฤติมานัดต้องอาบัติสังฆาทิเสส พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งดังนี้ (ขอแสดงไว้ในที่นี้ ๙ กรณี)

๑. ระหว่างที่อยู่ปริวาส เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสอีกหลายตัว นับจำนวนได้ ไม่ได้ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิม

๒. ...นับจำนวนได้ ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเข้าหาอาบัติเดิม และพึงให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๓. ...นับจำนวนได้ ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง สงฆ์พึงชักเข้าหาอาบัติเดิม และพึงให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๔. ...นับจำนวนไม่ได้ ไม่ได้ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเข้าหาอาบัติเดิม

๕. ...นับจำนวนไม่ได้ ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเข้าหาอาบัติเดิม และพึงให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๖. ...นับจำนวนไม่ได้ ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง สงฆ์พึงชักเข้าหาอาบัติเดิม และพึงให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติที่ปิดไว้รวมกับอาบัติตัวเดิม

๗. ...นับจำนวนได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิม

๘. ...นับจำนวนได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิม และพึงให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๙. ...นับจำนวนได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิม และพึงให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๕. มานัตตสตะ
ว่าด้วยการให้มานัต ๑๐๐ กรณี

มีกรณีตัวอย่างเกี่ยวกับการให้มานัตหลายลักษณะ เช่น ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสสึก อุปสมบทใหม่ ลดฐานะเป็นสามเณร พระผู้มีพระภาคทรงมีรับสั่งดังนี้ (ขอแสดงไว้ในที่นี้ ๙ กรณี)

๑. ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว ไม่ได้ปิดไว้ ถ้าเธอสึกแล้วกลับมาบวชใหม่ ไม่ปิดอาบัตินั้น สงฆ์พึงให้มานัต

๒. ...ถ้าเธอสึกแล้วกลับมาบวชใหม่ ปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ สงฆ์พึงให้ปริวาสตามจำนวนอาบัติที่ปิดแล้วจึงให้มานัต

๓. ...ปิดไว้ ถ้าเธอสึกแล้วกลับมาบวชใหม่ ไม่ปิดอาบัติเหล่านั้น สงฆ์พึงให้ปริวาสในอาบัติครั้งก่อนตามที่ปิดไว้แล้วจึงให้มานัต

๔. ...ถ้าเธอสึกแล้วกลับมาบวชใหม่ ปิดอาบัติเหล่านั้นไว้ สงฆ์พึงให้ปริวาสในอาบัติครั้งก่อนและครั้งหลังตามที่ปิดไว้แล้วจึงให้มานัต

๕. ...ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง ถ้าเธอสึกแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ปิดไว้เมื่อก่อนภายหลังไม่ปิด อาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อนภายหลังไม่ปิดอาบัติเหล่านั้น สงฆ์พึงให้ปริวาสในอาบัติครั้งก่อนตามที่ปิดไว้แล้วจึงให้มานัต

๖. ...ถ้าเธอสึกแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ปิดไว้เมื่อก่อนภายหลังไม่ปิด อาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อนภายหลังปิดอาบัติเหล่านั้น สงฆ์พึงให้ปริวาสในอาบัติครั้งก่อนและหลังตามที่ปิดไว้แล้วจึงให้มานัต

๗. ...ถ้าเธอสึกแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ปิดไว้เมื่อก่อนภายหลังปิดไว้อีก อาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อนภายหลังก็ไม่ปิดอาบัติเหล่านั้น สงฆ์พึงให้ปริวาสในกองอาบัติครั้งก่อนและหลังตามที่ปิดไว้แล้วจึงให้มานัต

๘. ...ถ้าเธอสึกแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ปิดไว้เมื่อก่อนภายหลังก็ปิดไว้ อาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อนภายหลังปิดอาบัติเหล่านั้น สงฆ์พึงให้ปริวาสในกองอาบัติครั้งก่อนและหลังตามที่ปิดไว้แล้วจึงให้มานัต

๙. ...อาบัติบางอย่างเธอรู้ บางอย่างไม่รู้ ปิดอาบัติที่รู้ ไม่ปิดอาบัติที่ไม่รู้ ถ้าเธอสึกแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่รู้แล้วได้ปิดไว้เมื่อก่อนภายหลังรู้แล้วจึงไม่ปิด อาบัติที่ไม่รู้ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังรู้แล้วจึงไม่ปิดอาบัติเหล่านั้น สงฆ์พึงให้ปริวาสในกองอาบัติครั้งก่อนตามที่ปิดไว้แล้วจึงให้มานัต

๖. สมูลายสโมธานปริวาสจตุสตะ
ว่าด้วยสโมธานปริวาสกับการชักเข้าหาอาบัติเดิม ๔๐๐ กรณี

มิกรณีตัวอย่างเกี่ยวกับการชักเข้าหาอาบัติเดิมหลายลักษณะ เช่น ภิกษุกำลังอยู่ปริวาส สึกไปขออุปสมบทใหม่ ลดฐานะเป็นสามเณร พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งดังนี้ (ขอแสดงไว้ที่นี้ ๑๕ กรณี)

๑. ระหว่างที่ภิกษุอยู่ปริวาส ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว ไม่ได้ปิดไว้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ ไม่ปิดอาบัติเหล่านั้น สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิม

๒. ...ไม่ได้ปิดไว้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ ปิดอาบัติเหล่านั้น สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวเดิมรวมกับอาบัติตัวเดิมที่ปิดไว้

๓. ...ปิดไว้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ ไม่ปิดอาบัติเหล่านั้น สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๔. ...ปิดไว้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ ปิดอาบัติเหล่านั้น สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๕. ...ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังไม่ปิด อาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังไม่ปิด สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๖. ...ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังไม่ปิด อาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังปิดอาบัติเหล่านั้น

สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๗. ...ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังปิดไว้อีก อาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังก็ไม่ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๘. ...ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังปิดไว้อีก อาบัติที่ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๙. ...อาบัติบางอย่างเธอรู้ บางอย่างไม่รู้ ปิดอาบัติที่รู้ ไม่ปิดอาบัติที่ไม่รู้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่รู้แล้วปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังรู้แล้วไม่ปิดไว้ อาบัติที่ไม่รู้ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังรู้แล้วก็ไม่ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๑๐. ...บางอย่างเธอรู้ บางอย่างไม่รู้ ปิดอาบัติที่รู้ ไม่ปิดอาบัติที่ไม่รู้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่รู้แล้วปิดไว้เมื่อก่อนภายหลังรู้แล้วจึงไม่ปิดไว้ อาบัติที่ไม่รู้ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังรู้แล้วปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๑๑. ...อาบัติบางอย่างเธอรู้ บางอย่างไม่รู้ ปิดอาบัติที่รู้ ไม่ปิดอาบัติที่ไม่รู้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่รู้แล้วปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังรู้แล้วก็ปิดไว้อีก อาบัติที่ไม่รู้ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังรู้แล้วจึงไม่ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๑๒. ...อาบัติบางอย่างเธอรู้ บางอย่างไม่รู้ ปิดอาบัติที่รู้ ไม่ปิดอาบัติที่ไม่รู้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่รู้แล้วปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังรู้แล้วปิดไว้อีก อาบัติที่ไม่รู้ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังรู้แล้วปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๑๓. ...อาบัติบางอย่างเธอระลึกได้ บางอย่างระลึกไม่ได้ ปิดอาบัติที่ระลึกได้ ไม่ปิดอาบัติที่ระลึกไม่ได้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ระลึกได้แล้วปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังระลึกได้จึงไม่ปิดไว้ อาบัติที่ระลึกไม่ได้ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังระลึกได้จึงไม่ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๑๔. ...อาบัติบางอย่างเธอระลึกได้ บางอย่างระลึกไม่ได้ ปิดอาบัติที่ระลึกได้ ไม่ปิดอาบัติที่ระลึกไม่ได้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ระลึกได้แล้วปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังระลึกได้จึงไม่ปิดไว้ อาบัติที่ระลึกไม่ได้ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังระลึกได้จึงปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๑๕. ...อาบัติบางอย่างเธอระลึกได้ บางอย่างระลึกไม่ได้ ปิดอาบัติที่ระลึกได้ ไม่ปิดอาบัติที่ระลึกไม่ได้ เธอสึกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ อาบัติที่ระลึกได้แล้วปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังระลึกได้จึงปิดไว้ อาบัติที่ระลึกไม่ได้ไม่ได้ปิดไว้เมื่อก่อน ภายหลังระลึกได้จึงไม่ปิดไว้ สงฆ์พึงชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมและให้สโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนในจำนวนอาบัติที่ปิดไว้

๗. ปริมาณาทิวารอัฏฐกะ
ว่าด้วยวาระอาบัติมีจำนวนนับได้เป็นต้น ๘ กรณี

ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายลักษณะ เช่น ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวน นับได้ ไม่ได้ปิดไว้แล้วสึก ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้ ไม่ได้ปิดไว้แล้วสึก... ...มีจำนวนนับไม่ได้ ไม่ได้ปิดไว้แล้วสึก... ...อาบัติมีชื่ออย่างเดียวกัน ไม่ได้ปิดไว้แล้วสึก... ...อาบัติมีชื่อต่างกัน ไม่ได้ปิดไว้แล้วสึก... ...อาบัติเป็นสภาคะกัน ไม่ได้ปิดไว้แล้วสึก... ...อาบัติไม่เป็นสภาคะกัน ไม่ได้ปิดไว้แล้วสึก... ...อาบัติกำหนดได้ ไม่ได้ปิดไว้แล้วสึก... ...กระจายไป ไม่ได้ปิดไว้แล้วสึก... (รายละเอียดเหมือนกับที่ปรากฏในเรื่องการอยู่ปริวาส)

๘. เทุวภิกขุวารเอกาทสกะ
ว่าด้วยการให้มานัตแก่ภิกษุ ๒ รูป ๑๑ กรณี

มิกรณีเกี่ยวกับภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายลักษณะ ดังนี้ ภิกษุ ๒ รูป ต้องอาบัติสังฆาทิเสส มีความเห็นว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส รูปหนึ่งปิดไว้ รูปหนึ่งไม่ปิดไว้ สงฆ์พึงให้รูปที่ปิดไว้แสดงอาบัติทุกกฎ ให้ปริวาสในกองอาบัติตามที่ปิดไว้แก่เธอ และให้มานัตทั้ง ๒ รูป

...ไม่แน่ใจว่าเป็นอาบัติสังฆาทิเสส รูปหนึ่งปิดไว้ รูปหนึ่งไม่ปิดไว้ ... มีความเห็นว่าเป็นอาบัติเจือกัน รูปหนึ่งปิดไว้ รูปหนึ่งไม่ปิดไว้ ... ภิกษุ ๒ รูป ต้องอาบัติเจือกัน มีความเห็นว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส รูปหนึ่งปิดไว้ รูปหนึ่งไม่ปิดไว้ ... มีความเห็นว่าเป็นอาบัติสังฆาทิเสส รูปหนึ่งปิดไว้ รูปหนึ่งไม่ปิดไว้ ...

ภิกษุ ๒ รูป ต้องลหุกาบัติล้วน มีความเห็นว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส รูปหนึ่งปิดไว้ รูปหนึ่งไม่ปิดไว้ สงฆ์พึงให้รูปที่ปิดไว้แสดงอาบัติทุกกฎ และปรับอาบัติทั้ง ๒ รูปตามธรรม ภิกษุ ๒ รูป ต้องลหุกาบัติล้วน มีความเห็นว่าต้องลหุกาบัติล้วน รูปหนึ่งปิดไว้ รูปหนึ่งไม่ปิดไว้ ... ภิกษุ ๒ รูป ต้องอาบัติสังฆาทิเสส มีความเห็นว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส รูปหนึ่งคิดจะบอก รูปหนึ่งไม่คิดจะบอก เธอปิดไว้จนถึงยามที่ ๑ บ้าง ยามที่ ๒ บ้าง ยามที่ ๓ บ้าง เมื่ออรุณขึ้นจึงเป็นอันปิด สงฆ์พึงให้รูปที่ปิดไว้แสดงอาบัติทุกกฎ และให้ปริวาสในกองอาบัติตามที่ปิดไว้แก่เธอ และให้มานัตทั้ง ๒ รูป ...มีความเห็นว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส ไปด้วยคิดจะบอก ระหว่างทาง รูปหนึ่งไม่คิดจะบอก เธอปิดไว้จนถึงยามที่ ๑ บ้าง ยามที่ ๒ บ้าง ยามที่ ๓ บ้าง เมื่ออรุณขึ้นจึงเป็นอันปิด สงฆ์พึงให้รูปที่ปิดไว้แสดงอาบัติทุกกฎ ให้ปริวาสในกองอาบัติตามที่ปิดไว้แก่เธอ และให้มานัตทั้ง ๒ รูป ...มีความเห็นว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส แล้วเกิดวิกลจริต ภายหลังหายวิกลจริต รูปหนึ่งปิดไว้ รูปหนึ่งไม่ปิดไว้ สงฆ์พึงให้รูปที่ปิดไว้แสดงอาบัติทุกกฎ และให้ปริวาสในกองอาบัติตามที่ปิดไว้แก่เธอ และให้มานัตทั้ง ๒ รูป ...เมื่อภิกษุกำลังสวดพระปาติโมกข์ ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า ดนเพิ่งรู้ว่าธรรมนี้มาในพระปาติโมกข์ อยู่ในพระปาติโมกข์ สวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน มีความเห็นว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส รูปหนึ่งปิดไว้ รูปหนึ่งไม่ปิดไว้ สงฆ์พึงให้รูปที่ปิดไว้แสดงอาบัติทุกกฎ และให้ปริวาสในกองอาบัติที่ปิดไว้ และให้มานัตทั้ง ๒ รูป

๙. มูลายอวิสุทธินวกะ
ว่าด้วยความไม่หมดจดจากอาบัติเดิม ๙ กรณี

๑. ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว นับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ชื่ออย่างเดียวกันบ้าง ชื่อต่างกันบ้าง เป็นสภาคะกันบ้าง ไม่เป็นสภาคะกันบ้าง กำหนดได้บ้าง กระจายไปบ้าง เธอขอสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเหล่านั้น ขณะอยู่ปริวาส เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้ ไม่ได้ปิดไว้ จึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติที่ต้องขณะอยู่ปริวาส สงฆ์ชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติที่ต้องขณะอยู่ปริวาสด้วยกรรมที่ชอบธรรม ไม่กำเริบควรแก่ฐานะ ให้สโมธานปริวาสโดยชอบธรรม ให้มานัตและอัพภานโดยไม่ชอบธรรม ภิกษุนั้นยังไม่บริสุทธิ์จากอาบัตินั้น

๒. ...ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัวที่ต้องขณะอยู่ปริวาส มีจำนวนนับได้ ปิดไว้... ภิกษุนั้นยังไม่บริสุทธิ์จากอาบัตินั้น

๓. ...ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัวที่ต้องขณะอยู่ปริวาส มีจำนวนนับได้ ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง...ภิกษุนั้นยังไม่บริสุทธิ์จากอาบัตินั้น

๔. ...ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัวที่ต้องขณะอยู่ปริวาส มีจำนวนนับไม่ได้ ไม่ได้ปิดไว้...ภิกษุนั้นยังไม่บริสุทธิ์จากอาบัตินั้น

๕. ...ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัวที่ต้องขณะอยู่ปริวาส มีจำนวนนับไม่ได้ ปิดไว้...ภิกษุนั้นยังไม่บริสุทธิ์จากอาบัตินั้น

๖. ...ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัวที่ต้องขณะอยู่ปริวาส มีจำนวนนับไม่ได้ ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง...ภิกษุนั้นยังไม่บริสุทธิ์จากอาบัตินั้น

๗. ...ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัวที่ต้องขณะอยู่ปริวาส มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้...ภิกษุนั้นยังไม่บริสุทธิ์จากอาบัตินั้น

๘. ...ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัวที่ต้องขณะอยู่ปริวาส มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ปิดไว้...ภิกษุนั้นยังไม่บริสุทธิ์จากอาบัตินั้น

๙. ...ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัวที่ต้องขณะอยู่ปริวาส มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง...ภิกษุนั้นยังไม่บริสุทธิ์จากอาบัตินั้น

๑๐. มูลายวิสุทธินวกะ
ว่าด้วยความหมดจดจากอาบัติเดิม ๙ กรณี

๑-๓. ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง...กำหนดได้บ้าง เลือนลางไปบ้าง เธอขอสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเหล่านั้น ขณะอยู่ปริวาส เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้ ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง จึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัตินั้น สงฆ์ชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นด้วยกรรมที่ชอบธรรม ไม่กำเริบควรแก่ฐานะ ให้สโมธานปริวาส ให้มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม ภิกษุนั้นบริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

๔-๖. ...มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง...กำหนดได้บ้าง กระจายไปบ้าง เธอขอสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเหล่านั้น ขณะอยู่ปริวาส เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับไม่ได้ ไม่ได้ปิดไว้...มีจำนวนนับไม่ได้ ปิดไว้...มีจำนวนนับไม่ได้ ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง จึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้น สงฆ์ชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นด้วยกรรมที่ชอบธรรม ไม่กำเริบควรแก่ฐานะ ให้สโมธานปริวาส มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม ภิกษุนั้นบริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

๗-๙. ...มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง มีชื่ออย่างเดียวกันบ้าง...กำหนดได้บ้าง เลือนลางไปบ้าง เธอขอสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเหล่านั้น ขณะอยู่ปริวาส เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้...มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ปิดไว้...มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง จึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้น สงฆ์ชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นด้วยกรรมที่ชอบธรรม ไม่กำเริบควรแก่ฐานะ ให้สโมธานปริวาส มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม ภิกษุนั้นบริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

๑๑. ตติยนวกะ
ว่าด้วยความหมดจดจากอาบัติตามขั้นตอนที่ ๓ รวม ๙ กรณี

๑. ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง...กำหนดได้บ้าง เลือนลางไปบ้าง เธอขอสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเหล่านั้น ขณะอยู่ปริวาส เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้ ไม่ได้ปิดไว้ จึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้น สงฆ์ได้ชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นด้วยกรรมอันชอบธรรมควรแก่ฐานะ ให้สโมธานปริวาสโดยไม่ชอบธรรม

ภิกษุนั้นเข้าใจว่ากำลังอยู่ปริวาส ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้ ไม่ได้ปิดไว้ ได้ตั้งอยู่ในภูมินั้น ระลึกอาบัติเหล่านั้นในจำนวนอาบัติตัวก่อนกับตัวหลังได้ คิดว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว นับได้บ้าง ไม่ได้บ้าง...กำหนดได้บ้าง เลือนลางไปบ้าง จึงขอสโมธานปริวาสเพื่ออาบัตินั้น สงฆ์ให้สโมธานปริวาส ขณะอยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว นับได้บ้าง ไม่ได้บ้าง ปิดไว้ จึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้น สงฆ์ได้ชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นด้วยกรรมไม่ชอบธรรมไม่ควรแก่ฐานะ ได้ให้สโมธานปริวาสที่ไม่ชอบธรรม เข้าใจว่ากำลังอยู่ปริวาส ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้ ไม่ได้ปิดไว้ ต้องตั้งอยู่ในภูมินั้น ระลึกอาบัติเหล่านั้นในจำนวนอาบัติตัวก่อนและตัวหลังได้ ถ้ากระไร พึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นในจำนวนอาบัติตัวก่อนและอาบัติตัวหลัง ด้วยกรรมที่ชอบธรรมควรแก่ฐานะ ขอปริวาส มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม

ภิกษุนั้นจึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นในจำนวนอาบัติตัวก่อนและอาบัติตัวหลัง ด้วยกรรมที่ชอบธรรมควรแก่ฐานะ ขอสโมธานปริวาส มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม สงฆ์ชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นในจำนวนอาบัติตัวก่อนและอาบัติตัวหลังด้วยกรรมที่ชอบธรรมควรแก่ฐานะ ให้สโมธานปริวาส มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม ภิกษุนั้นบริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

๒. ...ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัวขณะอยู่ปริวาส มีจำนวนนับได้ ปิดไว้...

ภิกษุนั้นเข้าใจว่ากำลังอยู่ปริวาส ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัวขณะอยู่ปริวาส มีจำนวนนับได้ ปิดไว้ ได้ตั้งอยู่ในภูมินั้น..

ภิกษุนั้นจึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิม...ภิกษุนั้นบริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

๓. ภิกษุต้องอาปัติสังฆาทิเสสหลายตัวขณะอยู่ปริวาส นับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ชื่ออย่างเดียวกันบ้าง ชื่อต่างกันบ้าง เป็นสภาคะกันบ้าง ไม่เป็นสภาคะกันบ้าง กำหนดได้บ้าง เลื่อนลางไปบ้าง เธอขอสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเหล่านั้น ขณะอยู่ปริวาส เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้ ไม่ได้ปิดไว้ จึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้น สงฆ์ชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรมไม่ควรแก่ฐานะ ให้สโมธานปริวาสโดยไม่ชอบธรรม ให้มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม ภิกษุนั้นเข้าใจว่ากำลังอยู่ปริวาส...ภิกษุนั้นบริสุทธิ์จากอาบัตินั้น

๔.-๗. ...นับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ชื่ออย่างเดียวกันบ้าง ชื่อต่างกันบ้าง...กำหนดได้บ้าง เลื่อนลางไปบ้าง เธอขอสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเหล่านั้น ขณะอยู่ปริวาส เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับไม่ได้ ไม่ได้ปิดไว้...มีจำนวนนับไม่ได้ ปิดไว้...มีจำนวนนับไม่ได้ ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง...มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้ จึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้น สงฆ์ชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรมไม่ควรแก่ฐานะ ให้สโมธานปริวาสโดยไม่ชอบธรรม ภิกษุนั้นเข้าใจว่ากำลังอยู่ปริวาส...ให้สโมธานปริวาส มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม ภิกษุนั้นบริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

๘. ...เธอขอสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติเหล่านั้น ขณะอยู่ปริวาส เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ปิดไว้...

ภิกษุนั้นเข้าใจว่ากำลังอยู่ปริวาส ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ปิดไว้ .... จึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นในจำนวนอาบัติตัวก่อนและอาบัติตัวหลังด้วยกรรมที่ชอบธรรมควรแก่ฐานะ ขอสโมธานปริวาส มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม สงฆ์ชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นในจำนวนอาบัติตัวก่อนและอาบัติตัวหลังด้วยกรรมที่ชอบธรรมควรแก่ฐานะ ให้สโมธานปริวาส มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม ภิกษุนั้นบริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

๙. ...ขณะอยู่ปริวาส เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้บ้าง นับไม่ได้บ้าง ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง...

ภิกษุนั้นเข้าใจว่ากำลังอยู่ปริวาส ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว มีจำนวนนับได้ ไม่ได้ปิดไว้ได้ตั้งอยู่ในภูมินั้น ระลึกอาบัติเหล่านั้นในจำนวนอาบัติตัวก่อนกับตัวหลังได้ คิดว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว นับได้บ้าง ไม่ได้บ้าง...กำหนดได้บ้าง เลื่อนลางไปบ้าง จึงขอสโมธานปริวาส

เพื่ออาบัตินั้น สงฆ์ได้ให้สโมธานปริวาส ขณะกำลังอยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว นับได้บ้าง ไม่ได้บ้าง ปิดไว้บ้าง ไม่ได้ปิดไว้บ้าง...

ภิกษุนั้นจึงขอการชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นในจำนวนอาบัติตัวก่อนและอาบัติตัวหลังด้วยกรรมที่ชอบธรรมควรแก่ฐานะ ขอสโมธานปริวาส มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม สงฆ์ชักเธอเข้าหาอาบัติเดิมเพื่ออาบัติเหล่านั้นในจำนวนอาบัติตัวก่อนและอาบัติตัวหลังด้วยกรรมที่ชอบธรรมควรแก่ฐานะ ให้สโมธานปริวาส มานัตและอัพภานโดยชอบธรรม ภิกษุนั้นบริสุทธิ์จากอาบัติเหล่านั้น

การชักเข้าหาอาบัติเดิม ๑๘ ประการนี้เป็นนิพนธ์ของพระอาจารย์ในสำนักมหาวิหาร[๑] ได้นิพนธ์ไว้เพื่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม

---

[๑] ระหว่างพุทธศักราช ๑๙๖-๔๒๓ ในลังกาทวีปมีวัดในพระพุทธศาสนา ๓ แห่ง ได้แก่ มหาวิหาร ตั้งอยู่ที่เมืองอนุราธบุรี เป็นศูนย์กลางของนิกายเถรวาท จิตตลบารพต ตั้งอยู่ที่โรหนชนบท เป็นสถานที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา อภัยคีรี ตั้งอยู่ทิศเหนือเมืองอนุราธบุรี

สำนักมหาวิหารเป็นศูนย์กลางของเถรวาท มีพระพุทธโฆสาจารย์เป็นดุจธงชัย (สารตฺถ.ฏีกา ๑/๒๓, Walpola Rahula, History of Buddhism in Ceylon. (Sri Lanka : The Buddhist Cultural Center, ๑๙๙๓), p. ๓๐๕)

๔. สมถขันธกะ

ตอนว่าด้วยวิธีระงับอธิกรณ์

๑. สัมมุขาวินัย

การระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้า

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ลงดัชชนียกรรมบ้าง นิยสกรรมบ้าง ปัพพาชนียกรรมบ้าง ปฏิสารณียกรรมบ้าง อุกเขปนียกรรมบ้าง แก่ภิกษุอื่นผู้ไม่ได้อยู่ต่อหน้า พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงลงดัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม อุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุผู้ไม่ได้อยู่ต่อหน้า รูปใดลง ต้องอาบัติทุกกฏ

กัณหปักขนวกะ

ว่าด้วยอธรรมฝ่ายดำ ๙ อย่าง

สัมมุขาวินัยปฏิรูป

๑. อธรรมวาทีบุคคลให้ธรรมวาทีบุคคลยินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยไม่ชอบธรรม เป็นสัมมุขาวินัยปฏิรูป

๒. อธรรมวาทีบุคคลให้ธรรมวาทีมากรูปยินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยไม่ชอบธรรม เป็นสัมมุขาวินัยปฏิรูป

๓. อธรรมวาทีบุคคลให้สงฆ์ฝ่ายธรรมวาทียินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยไม่ชอบธรรม เป็นสัมมุขาวินัยปฏิรูป

๔. อธรรมวาทีมากรูปให้ธรรมวาทีบุคคลยินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยไม่ชอบธรรม เป็นสัมมุขาวินัยปฏิรูป

๕. อธรรมวาทีมากรูปให้ธรรมวาทีมากรูปยินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรม วินัย เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยไม่ชอบธรรม เป็นสัมมุขาวินัยปฏิรูป

๖. อธรรมวาทีมากรูปให้สงฆ์ฝ่ายธรรมวาทียินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรม วินัย เป็นสัตถสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยไม่ชอบธรรม เป็นสัมมุขาวินัยปฏิรูป

๗. สงฆ์ฝ่ายอธรรมวาทีให้บุคคลฝ่ายธรรมวาทียินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย นี้เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยไม่ชอบธรรม เป็นสัมมุขาวินัยปฏิรูป

๘. สงฆ์ฝ่ายอธรรมวาทีให้ฝ่ายธรรมวาทีมากรูปยินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยไม่ชอบธรรม เป็นสัมมุขาวินัยปฏิรูป

๙. สงฆ์ฝ่ายอธรรมวาทีให้สงฆ์ฝ่ายธรรมวาทียินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรม วินัย เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยไม่ชอบธรรม เป็นสัมมุขาวินัยปฏิรูป

สุกกปักขนวกะ

ว่าด้วยธรรมฝ่ายขาว ๙ อย่าง

สัมมุขาวินัยโดยธรรม

๑. ธรรมวาทีบุคคลให้อธรรมวาทีบุคคลยินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย นี้เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๒. ธรรมวาทีบุคคลให้อธรรมวาทีมากรูปยินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย นี้เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๓. ธรรมวาทีบุคคลให้สงฆ์ฝ่ายอธรรมวาทียินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย นี้เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๔. ธรรมวาทีมากรูปให้บุคคลฝ่ายอธรรมวาทียินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย นี้เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๕. ธรรมวาทีมากรูปให้อธรรมวาทีมากรูปยินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย นี้เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๖. ธรรมวาทีมากรูปให้สงฆ์ฝ่ายอธรรมวาทียินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย นี้เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๗. สงฆ์ฝ่ายธรรมวาทีให้บุคคลฝ่ายอธรรมวาทียินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย นี้เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๘. สงฆ์ฝ่ายธรรมวาทีให้อธรรมวาทีมากรูปยินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย นี้เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๙. สงฆ์ฝ่ายธรรมวาทีให้สงฆ์ฝ่ายอธรรมวาทียินยอมแสดงตามธรรมว่า นี้เป็นพระธรรมวินัย นี้เป็นสัตถุสาสน์ จงถือเอา จงพอใจอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๒. สติวินัย

ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์โดยประกาศว่าเป็นคนมีสติ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ พระทัพพมัลลบุตรสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เมื่ออายุ ๗ ขวบ ฯลฯ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ให้สติวินัยแก่พระทัพพมัลลบุตรผู้มีสติไพบูลย์ โดยให้พระทัพพมัลลบุตรห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์

กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขอสติวินัยกับสงฆ์ จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๖]

สติวินัยที่ชอบธรรม ๕ อย่าง

๑. ภิกษุเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ต้องอาบัติ ๒. ผู้อื่นใส่ความภิกษุนั้น
๓. ภิกษุนั้นขอสติวินัย ๔. สงฆ์ให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้น
๕. สงฆ์พร้อมเพรียงกันให้สติวินัย

๓. อมูฬหวินัย

ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์เพราะภิกษุต้องอาบัติขณะเป็นบ้า

สมัยนั้น พระคัคคะวิกลจริตส่วงละเมิดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณสารูปอยู่เป็นประจำ ทั้งคำพูดและการกระทำ พวกภิกษุโจทท่านว่าต้องอาบัติ ให้ระลึกอาบัติเหล่านั้น พระคัคคะกล่าวว่าระลึกอาบัติไม่ได้ จำอะไรไม่ได้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงสอบถามพวกภิกษุ แล้วทรงตำหนิพวกภิกษุผู้โจทพระคัคคะ ได้ทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงอมูฬหวินัยแก่พระคัคคะผู้หายวิกลจริต โดยให้พระคัคคะห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขออมูฬหวินัยกับสงฆ์[๗] จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๘]

อมูฬหวินัยที่ไม่ชอบธรรม ๓ กรณี

๑. ภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติแล้ว สงฆ์ ภิกษุมากรูปหรือภิกษุรูปเดียวโจทเธอว่า ต้องอาบัติให้ระลึกถึงอาบัตินั้น ภิกษุรูปนั้นกำลังระลึกอาบัติ แต่ระลึกไม่ได้ สงฆ์จึงให้อมูฬหวินัย
๒. ...ภิกษุรูปนั้นระลึกได้เหมือนฝัน สงฆ์จึงให้อมูฬหวินัย
๓. ...ภิกษุรูปนั้นหายวิกลจริต แต่ทำทีเป็นวิกลจริต สงฆ์จึงให้อมูฬหวินัย

---

[๖] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๙๓/๓๐๘
[๗] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๙๔/๓๐๘-๓๐๙
[๘] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๙๖/๓๑๐-๓๑๑
[๙] วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๙๗/๓๑๑-๓๑๒

อมูฬหวินัยที่ชอบธรรม ๓ กรณี

๑. ภิกษุวิกลจริตล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นประจำ ถูกโจทให้ระลึกอาบัตินั้น แต่เธอระลึกไม่ได้ สงฆ์จึงให้อมูฬหวินัย

๒. ...เธอระลึกได้เหมือนความฝัน สงฆ์จึงให้อมูฬหวินัย

๓. ...เธอวิกลจริต สงฆ์จึงให้อมูฬหวินัย

๔. ปฏิญญาตกรณะ

ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์ตามคำรับสารภาพของจำเลย

สมัยนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ลงดัชชนียกรรมบ้าง นิยสกรรมบ้าง ปัพพาชนียกรรมบ้าง ปฏิสารณียกรรมบ้าง อุกเขปนียกรรมบ้างแก่ภิกษุอื่นโดยไม่ได้ปฏิญญา พระผู้มีพระภาคทรงสอบถามพวกภิกษุ แล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงลงดัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม และอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุโดยไม่ได้ปฏิญญา รูปใดลง ต้องอาบัติทุกกฏ

ปฏิญญาตกรณะที่ไม่ชอบธรรม

ภิกษุถูกโจทด้วยอาบัติอย่างหนึ่ง รับด้วยอาบัติอีกอย่างหนึ่ง คือ ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก แต่ปฏิญญาว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสสบ้าง ต้องอาบัติถุลลัจจัยบ้าง ต้องอาบัติปาจิตติย์บ้าง ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏบ้าง ต้องอาบัติทุพภาสิตบ้าง สงฆ์พึงปรับอาบัติสังฆาทิเสสจนถึงอาบัติทุพภาสิตแก่ภิกษุนั้น

ปฏิญญาตกรณะที่ชอบธรรม

ภิกษุถูกโจทด้วยอาบัติอย่างหนึ่ง รับด้วยอาบัติอีกอย่างหนึ่ง คือ ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก และปฏิญญาว่าต้องอาบัติปาราชิก...

สงฆ์พึงปรับอาบัติสังฆาทิเสสจนถึงอาบัติทุพภาสิตแก่ภิกษุนั้น

๕. เยภุยยสิกา
ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์ตามเสียงข้างมาก

สมัยนั้น พวกภิกษุทะเลาะวิวาทกันในท่ามกลางสงฆ์ ว่าร้ายกันจนไม่อาจระงับอธิกรณ์ได้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์ด้วยเยภุยยสิกา คือ ให้สงฆ์แต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๕ ประการให้เป็นผู้จับสลาก ได้แก่

๑. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ
๒. ไม่ลำเอียงเพราะชัง
๓. ไม่ลำเอียงเพราะหลง
๔. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว
๕. รู้สลากที่จับแล้วและยังไม่ได้จับ

เบื้องต้น พึงบอกแก่ภิกษุรูปนั้น จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๑]

การจับสลากที่ไม่ชอบธรรมมี ๑๐ อย่าง ประกอบด้วย (๑) เพราะอธิกรณ์เป็นเรื่องเล็กน้อย (๒) เพราะอธิกรณ์ไม่ลุกลามไปไกล (๓) เพราะภิกษุพวกนั้นและพวกอื่นต่างระลึกไม่ได้ (๔) เพราะรู้ว่าฝ่ายอธรรมวาทีมีมากกว่า (๕) เพราะรู้เหตุที่ทำให้ฝ่ายอธรรมวาทีมีมากกว่า (๖) เพราะรู้ว่าสงฆ์จะแตกกัน (๗) เพราะรู้เหตุที่ทำให้สงฆ์แตกกัน (๘) เพราะอธรรมวาทีจับสลากไม่ชอบธรรม (๙) เพราะอธรรมวาทีแบ่งพวกกันจับสลาก (๑๐) เพราะไม่จับสลากตามความเห็น

ส่วนการจับสลากที่ชอบธรรมมีนัยตรงกันข้าม

๖. ตัสสปาปิยสิกา
ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์โดยการลงโทษผู้กระทำความผิด

สมัยนั้น พระอุปวาหะถูกซักถามเรื่องอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ พูดกลับไปกลับมา พูดกลบเกลื่อน จงใจกล่าวเท็จ พระผู้มีพระภาคทรงสอบถามพวกภิกษุแล้วทรงตำหนิพระอุปวาหะ ทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงตัสสปาปิยสิกา โดยบอกแก่พระอุปวาหะ จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒]

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๐๓/๓๑๙
[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๐๖/๓๒๑

ดัสสปาปิยสิกาที่ชอบธรรมมี ๕ อย่าง

๑. ภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ ๒. เป็นอลัชชี
๓. มีผู้โจท ๔. สงฆ์ลงดัสสปาปิยสิกา
๕. สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม

อธัมมกัมมทวาทสกะ

ดัสสปาปิยสิกาที่ไม่ชอบธรรม ๑๒ หมวด

หมวดที่ ๑ ประกอบด้วย (๑) ลงลับหลัง (๒) ลงโดยไม่สอบถาม (๓) ลงโดยมิได้ปฏิญญา

ฯลฯ

หมวดที่ ๑๒ ประกอบด้วย (๑) ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงลง (๒) ลงโดยไม่ชอบธรรม

ดัสสปาปิยสิกาที่ชอบธรรม ๑๒ หมวด ก็ดี สงฆ์มุ่งหวังจะลงดัสสปาปิยสิกา ๖ หมวด ก็ดี วัตร ๑๘ ข้อในดัสสปาปิยสิกา ก็ดี มีนัยเหมือนในตัชชนียกรรม

๗. ติณวัตถารกะ

ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์โดยการประนีประนอม

เมื่อพวกภิกษุทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน ประพฤติล่วงละเมิดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณสารูปอยู่เป็นประจำ หารือกันจะปรับอาบัติ แต่ไม่รู้วิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์นั้นด้วยติณวัตถารกะ โดยให้ภิกษุทุกรูปประชุมกันในที่แห่งหนึ่ง จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา[๕] ในภิกษุแต่ละฝ่าย ให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้ฝ่ายของตนรู้ด้วยญัตติกรรมวาจา[๖] ในภิกษุฝ่ายตรงข้าม พึงให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้ฝ่ายตนทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๗]

---

๕ วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๑๒/๓๒๗
๖ วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๑๒/๓๒๗-๓๒๘
๗ วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๑๒/๓๒๘

๘. อธิกรณะ

ว่าด้วยอธิกรณ์ ๔ อย่าง

สมัยนั้น ภิกษุทะเลาะกับภิกษุณีบ้าง ภิกษุณีทะเลาะกับภิกษุบ้าง แต่พระฉันนะขุยงให้ทั้งสองฝ่ายทะเลาะกัน พระผู้มีพระภาคทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพระฉันนะ ทรงรับสั่งว่า อธิกรณ์มี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) วิวาทาธิกรณ์ (๒) อนุวาทาธิกรณ์ (๓) อาปัตตาธิกรณ์ (๔) กิจจาธิกรณ์

วิวาทาธิกรณ์ คือ ภิกษุวิวาทกันเรื่องพระธรรมวินัย โต้เถียงกัน ว่า (๑) นี้ธรรม นี้อธรรม (๒) นี้วินัย นี้มิใช่วินัย ฯลฯ (๙) นี้อาบัติชั่วหยาบ นี้อาบัติไม่ชั่วหยาบ

อนุวาทาธิกรณ์ คือ ภิกษุโจทภิกษุด้วยวิบัติ ๔ ได้แก่ (๑) สีลวิบัติ (๒) อาจารวิบัติ (๓) ทิฏฐิวิบัติ (๔) อาชีววิบัติ

อาปัตตาธิกรณ์ ได้แก่ อาบัติ ๕ กอง หรืออาบัติ ๗ กอง

กิจจาธิกรณ์ ได้แก่ กิจของสงฆ์ในสังฆกรรม ๔ คือ (๑) อปโลกนกรรม (๒) ญัตติกรรม (๓) ญัตติทุติยกรรม (๔) ญัตติจตุตถกรรม

มูลเหตุแห่งวิวาทาธิกรณ์เป็นต้น

มูลเหตุแห่งวิวาทาธิกรณ์ ได้แก่ วิวาทมูล ๖ อกุศลมูล ๓ และกุศลมูล ๓

๑. วิวาทมูล ๖ ได้แก่ (๑) มักโกรธ (๒) ลบหลู่ดีเสมอ (๓) ริษยา ตระหนี่ (๔) อวดดีเจ้ามายา (๕) ปรารถนาชั่ว เป็นมิจฉาทิฏฐิ (๖) ยึดมั่นถือรั้น

๒. อกุศลมูล ๓ ได้แก่ (๑) โจทกันเพราะความโลภ (๒) โจทกันเพราะความโกรธ (๓) โจทกันเพราะความหลง

๓. กุศลมูล ๓ ได้แก่ (๑) ไม่โจทกันเพราะความโลภ (๒) ไม่โจทกันเพราะความโกรธ (๓) ไม่โจทกันเพราะความหลง

มูลเหตุแห่งอนุวาทาธิกรณ์เหมือนเหตุแห่งวิวาทาธิกรณ์

อีกประการหนึ่ง ภิกษุโจทกันด้วยเรื่องร่างกายไม่สมส่วน เช่น เป็นคนรูปร่างเล็ก เป็นคนมีโรคมาก เป็นคนตาบอด เป็นคนง่อย เป็นคนกระจอก เป็นอัมพาต เป็นคนพูดไม่ดี เป็นคนพูดไม่ชัด เป็นคนชอบพูดระราน

เหตุแห่งอาปัตตาธิกรณ์ หมายถึง สมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ อย่าง ได้แก่ (๑) อาบัติเกิดทางกาย ไม่ใช่ทางวาจา ไม่ใช่ทางจิต (๒) อาบัติเกิดทางวาจา ไม่ใช่ทางกาย ไม่ใช่ทางจิต (๓) อาบัติเกิดทางกายกับวาจา ไม่ใช่ทางจิต (๔) อาบัติเกิดทางกายกับจิต ไม่ใช่ทางวาจา (๕) อาบัติเกิดทางวาจากับจิต ไม่ใช่ทางกาย (๖) อาบัติเกิดทางกายวาจากับจิต

มูลเหตุแห่งกิจจาธิกรณ์ ได้แก่ สงฆ์

ลักษณะแห่งอธิกรณ์ ๔ อย่าง

๑. วิวาทาธิกรณ์เป็นกุศล เป็นอกุศล และเป็นอัพยากฤต

ภิกษุมีจิตเป็นกุศลทะเลาะกันเรื่องพระธรรมวินัย อย่างนี้เรียกว่ากุศล ภิกษุมีจิตเป็นอกุศลทะเลาะกันเรื่องพระธรรมวินัย อย่างนี้เรียกว่าอกุศล ภิกษุมีจิตเป็นอัพยากฤตทะเลาะกันเรื่องพระธรรมวินัย อย่างนี้เรียกว่าอัพยากฤต

๒. อนุวาทาธิกรณ์เป็นกุศล เป็นอกุศล และเป็นอัพยากฤต

ภิกษุมีจิตเป็นกุศล โจทภิกษุด้วยสีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติหรืออาชีววิบัติ อย่างนี้เรียกว่ากุศล ภิกษุมีจิตเป็นอกุศล โจทภิกษุด้วยสีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติหรืออาชีววิบัติ อย่างนี้เรียกว่าอกุศล ภิกษุมีจิตเป็นอัพยากฤต โจทภิกษุด้วยสีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติหรืออาชีววิบัติ อย่างนี้เรียกว่าอัพยากฤต

๓. อาปัตตาธิกรณ์เป็นอกุศล และเป็นอัพยากฤต

ภิกษุจงใจล่วงละเมิดอาบัติ เรียกว่าอกุศล ภิกษุไม่จงใจล่วงละเมิดอาบัติ เรียกว่าอัพยากฤต

๔. กิจจาธิกรณ์เป็นทั้งกุศล อกุศล และอัพยากฤต

สงฆ์มีจิตเป็นกุศล ทำอปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม เรียกว่ากิจจาธิกรณ์ที่เป็นกุศล

สงฆ์มีจิตเป็นอกุศล ทำอปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติ--จตุตถกรรม เรียกว่ากิจจาธิกรณ์ที่เป็นอกุศล

สงฆ์มีจิตเป็นอัพยากฤต ทำอปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติ--จตุตถกรรม เรียกว่ากิจจาธิกรณ์ที่เป็นอัพยากฤต

วิวาทาธิกรณ์คืออะไร

ถาม: วิวาทจัดเป็นวิวาทาธิกรณ์อย่างไร

ตอบ: ภิกษุทะเลาะกันเรื่องพระธรรมวินัยเท่านั้น เรียกว่า วิวาทที่เป็นวิวาทาธิกรณ์ บิดามารดา ญาติมิตรทะเลาะกัน ไม่เป็นอธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ เป็นอธิกรณ์ ไม่เป็นวิวาท วิวาทาธิกรณ์ เป็นทั้งอธิกรณ์และวิวาท

อนุวาทาธิกรณ์คืออะไร

ถาม: การโจทจัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์อย่างไร

ตอบ: ภิกษุโจทกันด้วยเรื่องสีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติและอาชีววิบัติ การโจทนั้นเป็นอนุวาทาธิกรณ์ บิดามารดา ญาติมิตรกล่าวหากัน ไม่เป็นอธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ กิจจาธิกรณ์และวิวาทาธิกรณ์ เป็นอธิกรณ์ไม่เป็นการโจท อนุวาทาธิกรณ์ เป็นทั้งอธิกรณ์และการโจท

อาปัตตาธิกรณ์คืออะไร

ถาม: อาบัติจัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์อย่างไร

ตอบ: อาบัติ ๕ กอง และอาบัติ ๗ กอง เป็นอาปัตตาธิกรณ์ โสดาบัติ สมาบัติ ไม่เป็นอธิกรณ์ กิจจาธิกรณ์ วิวาทาธิกรณ์และอนุวาทาธิกรณ์ เป็นอธิกรณ์ไม่เป็นอาบัติ อาปัตตาธิกรณ์เป็นทั้งอธิกรณ์และอาบัติ

กิจจาธิกรณ์คืออะไร

ถาม: กิจจัดเป็นกิจจาธิกรณ์อย่างไร

ตอบ: กิจของสงฆ์ ได้แก่ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรมและญัตติจตุตถกรรม เป็นกิจจาธิกรณ์ กิจที่ทำแก่พระอุปัชฌาย์อาจารย์ หรือผู้ร่วมพระอุปัชฌาย์

อาจารย์ ไม่เป็นอธิกรณ์ วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ เป็นอธิกรณ์ ไม่ใช่กิจ กิจจาธิกรณ์เป็นทั้งอธิกรณ์และกิจ

๙. อธิกรณวูปสมนสมถะ

ว่าด้วยสมถะสำหรับระงับอธิกรณ์

วิวาทาธิกรณ์ระงับได้ด้วยสมถะ ๒ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกา

บางทีวิวาทาธิกรณ์ไม่ต้องอาศัยเยภุยยสิกา ระงับด้วยสัมมุขาวินัยก็ได้

สัมมุขาวินัย

สัมมุขาวินัย ได้แก่ ความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ความพร้อมหน้าบุคคล

ความพร้อมหน้าสงฆ์ หมายถึง ภิกษุผู้เข้ากรรม ผู้มาประชุม นำฉันทะของผู้ควรแก่ฉันทะมา อยู่พร้อมหน้ากันไม่คัดค้าน

ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย หมายถึง อธิกรณ์นั้นระงับตามพระธรรมวินัย

ความพร้อมหน้าบุคคล หมายถึง โจทก์และจำเลยอยู่พร้อมหน้ากัน

ถ้าอธิกรณ์ระงับอย่างนี้ ผู้รื้อฟื้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ ผู้ให้ฉันทะตำหนิ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ที่ตำหนิ ถ้าภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถระงับอธิกรณ์ในอาวาสนั้น พึงไปหาพวกในอาวาสอื่นให้ช่วยระงับ เมื่อกำลังไปยังอาวาสอื่น ระหว่างทางสามารถระงับอธิกรณ์ได้ อย่างนี้อธิกรณ์ระงับ

ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นไม่สามารถระงับก็ไม่พึงรับอธิกรณ์ แต่ถ้าระงับได้ ก็พึงบอกภิกษุอาคันตุกะให้แจ้งอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อระงับให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

ภิกษุเจ้าถิ่นต้องระงับอธิกรณ์อย่างรอบคอบ ภิกษุอาคันตุกะก็เหมือนกัน มีความรอบคอบมอบอธิกรณ์ให้แก่ภิกษุเจ้าถิ่น

ถ้าภิกษุเหล่านั้นระงับอธิกรณ์ได้ อธิกรณ์จึงระงับได้ถูกต้องด้วยสัมมุขาวินัย

ถ้าอธิกรณ์ระงับอย่างนี้ ผู้รื้อฟื้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ ผู้ให้ฉันทะตำหนิ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ที่ตำหนิ

การระงับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกาสมมติ*

เมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังวินิจฉัยอธิกรณ์ มีเสียงเซ็งแซ่จนจับประเด็นความไม่ได้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกาสมมติ คือ สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๑๐ ประการให้เป็นผู้วินิจฉัย

ภิกษุผู้ควรได้รับการแต่งตั้งมีคุณสมบัติ ๑๐ ประการ

ภิกษุผู้ควรได้รับการแต่งตั้งมีคุณสมบัติ ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. มีศีล สำรวมในพระปาติโมกข์ เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูต ได้ยินได้ฟังมาก ทรงสุตะ ประจักษ์ชัดด้วยสัมมาทิฏฐิ
๓. จำภิกขุปาติโมกข์และภิกขุนีปาติโมกข์ได้แม่นยำ วินิจฉัยถูกต้อง
๔. มั่นคงในหลักการแห่งพระวินัย
๕. ชี้ประเด็นให้คู่กรณียอมความกันได้
๖. สามารถระงับอธิกรณ์นั้นได้
๗. รู้อธิกรณ์
๘. รู้เหตุเกิดอธิกรณ์
๙. รู้ความระงับอธิกรณ์
๑๐. รู้วิธีระงับอธิกรณ์เบื้องต้น บอกแก่ภิกษุรูปนั้น จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๒]

เมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังวินิจฉัยอธิกรณ์ ในที่ประชุม พระธรรมกถึกผู้จำไม่ได้ทั้งพระสูตรและวิภังค์แห่งพระสูตร[๓] ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา[๔]

---

* **อุพพาหิกาสมมติ** ได้แก่ วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์ ในกรณีที่ประชุมสงฆ์มีความไม่สะดวกด้วยเหตุบางประการ สงฆ์คัดเลือกภิกษุในที่ประชุมแต่งตั้งเป็นคณะแล้วให้รับเรื่องไปดำเนินการ (วิ.อ.(บาลี) ๓/๒๓๑/๒๙๙) เช่น กรณีการวินิจฉัยพระธรรมวินัยในการทำสังคายนาครั้งที่ ๒

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๓๒/๓๕๐

[๓] **พระสูตร** ในที่นี้ ได้แก่ มาติกา **วิภังค์แห่งพระสูตร** ได้แก่ พระวินัย (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๓๓/๒๙๙)

[๔] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๓๓/๓๕๑

เมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังวินิจฉัยอธิกรณ์ ในที่ประชุม พระธรรมกถึกผู้จำได้ทั้งพระสูตรและวิภังค์แห่งพระสูตร ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา[๑]

เยภุยยสิกา

ถ้าภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถระงับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกาสมมติ ก็พึงมอบให้สงฆ์เป็นผู้ระงับ

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๕ ประการให้เป็นผู้จับสลาก ระงับอธิกรณ์ด้วยเยภุยยสิกา

ภิกษุผู้ควรให้จับสลากมีคุณสมบัติ ๕ ประการ

ภิกษุผู้ควรให้จับสลากมีคุณสมบัติ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ไม่ลำเอียงเพราะชัง (๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (๕) รู้จักสลากที่จับแล้วและที่ยังไม่จับ

เบื้องต้น บอกแก่ภิกษุนั้น จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๒]

ติวิธสลากคาหะ

วิธีจับสลาก ๓ แบบ

สมัยนั้น อธิกรณ์เกิดขึ้นในกรุงสาวัตถี ภิกษุไม่พอใจวิธีระงับอธิกรณ์นั้น ครั้นรู้ว่า ในอาวาสแห่งหนึ่งมีภิกษุผู้เถระผู้เป็นพหูสูต จึงไปบอกให้ท่านระงับอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัย ครั้นภิกษุผู้เถระในอาวาสนั้นระงับอธิกรณ์เหมือนอธิกรณ์ที่สงฆ์ในกรุงสาวัตถีระงับ ภิกษุผู้ไม่พอใจได้ขวนขวายไปยังอาวาสอื่น ๓ แห่งที่รู้ว่ามีภิกษุผู้เป็นพหูสูตบอกให้ช่วยระงับอธิกรณ์ เมื่อไม่พอใจวิธีระงับอธิกรณ์ของภิกษุผู้เถระในอาวาสเหล่านั้น จึงนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๓๓/๓๕๑

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๓๔/๓๕๒

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งว่า อธิกรณ์นั้นระงับถูกต้อง แล้วทรงอนุญาตวิธีจับสลาก ๓ แบบ ได้แก่ (๑) แบบปกปิด (๒) แบบกระซิบบอก (๓) แบบเปิดเผย

วิธีจับสลากแบบปกปิด

ภิกษุผู้ให้จับสลาก ทำสลากให้มีสีและไม่มีสี เข้าไปหาภิกษุทีละรูปบอกให้จับสลาก ห้ามผู้จับสลากแสดงแก่ผู้อื่น ถ้ารู้ว่าสลากฝ่ายอธรรมวาทีมีมากกว่า พึงบอกให้จับสลากใหม่ ถ้ารู้ว่าสลากฝ่ายธรรมวาทีมีมากกว่า ให้ประกาศว่าสลากจับถูกต้องดี

วิธีจับสลากแบบกระซิบ

ภิกษุผู้ให้จับสลาก กระซิบภิกษุทีละรูปบอกให้จับสลาก ห้ามผู้จับแสดงแก่ผู้อื่น ถ้ารู้ว่าสลากฝ่ายอธรรมวาทีมีมากกว่า พึงบอกให้จับสลากใหม่ ถ้ารู้ว่าสลากฝ่ายธรรมวาทีมีมากกว่า ให้ประกาศว่าสลากจับถูกต้องดีแล้ว

วิธีจับสลากแบบเปิดเผย

ถ้ารู้ว่าฝ่ายธรรมวาทีมีจำนวนมากกว่า พึงให้จับสลากแบบเปิดเผย

สติวินัย

อนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๔ อย่าง

อนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) สติวินัย (๓) อมูฬหวินัย (๔) ตัสสปาปิยสิกา

บางทีอนุวาทาธิกรณ์ไม่ต้องใช้อมูฬหวินัยและตัสสปาปิยสิกา ระงับได้ด้วยสัมมุขาวินัยกับสติวินัย แต่บางทีตกลงยอมความกันได้ ดังพระพุทธวจนะว่า กรณีที่ภิกษุใส่ความภิกษุด้วยสีลวิบัติไม่มีมูล สงฆ์พึงให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้นผู้มีสติไพบูลย์ ภิกษุนั้นพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวขอสติวินัยกับสงฆ์ จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๑]

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๓๖/๓๕๖-๓๕๗

อมูฬหวินัย

บางทีอนุวาทาธิกรณ์ไม่ต้องใช้สติวินัยและตัสสปาปิยสิกา ระงับด้วยสัมมุขาวินัยกับอมูฬหวินัย แต่บางทีตกลงยอมความกันได้ ภิกษุผู้หายวิกลจริตพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขออมูฬหวินัย จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๑]

ตัสสปาปิยสิกา

บางทีอนุวาทาธิกรณ์ไม่ต้องใช้สติวินัยและอมูฬหวินัย ระงับด้วยสัมมุขาวินัยกับตัสสปาปิยสิกา แต่บางครั้งตกลงกันได้ การลงตัสสปาปิยสิกาก็คือ ให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒] ถ้าอธิกรณ์ระงับได้อย่างนี้ ผู้รื้อฟื้นต้องอาบัติปาจิตติย์ ผู้ให้ฉันทะตำหนิ ต้องอาบัติปาจิตติย์ที่ตำหนิ

ปฏิญญาตกรณะ

อาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๓ อย่าง

อาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) ปฏิญญาตกรณะ (๓) ติณวัตถารกะ บางทีอาปัตตาธิกรณ์ไม่ต้องใช้ติณวัตถารกะ ระงับด้วยสัมมุขาวินัยกับปฏิญญาตกรณะ แต่บางทีตกลงกันได้[๓] ถ้าอธิกรณ์ระงับ ผู้รื้อฟื้น ต้องอาบัติปาจิตติย์ ผู้ให้ฉันทะตำหนิ ต้องอาบัติปาจิตติย์ที่ตำหนิ

ติณวัตถารกะ

บางทีอาปัตตาธิกรณ์ไม่ต้องใช้สมถะ คือ ปฏิญญาตกรณะ ระงับด้วยสัมมุขาวินัยกับติณวัตถารกะ แต่บางทีตกลงกันได้ ถ้าอธิกรณ์ระงับ ผู้รื้อฟื้น ต้องอาบัติปาจิตติย์ ผู้ให้ฉันทะตำหนิ ต้องอาบัติปาจิตติย์ที่ตำหนิ

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๓๗/๓๕๘-๒๖๐

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๓๘/๓๖๒

[๓] การระงับอธิกรณ์โดยปฏิญญาตกรณะก็คือการแสดงอาบัติของภิกษุในปัจจุบัน

กิจจาธิกรณ์ระงับได้ด้วยสัมมุขาวินัย

ภิกษุทุกรูปพึงประชุมกัน จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๑] ภิกษุแต่ละฝ่าย พึงสลับกันประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ--ทุติยกรรมวาจา[๒]

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๔๐/๓๖๖

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๔๑-๒๕๒/๓๖๗

กระบวนการต่างๆ ของสงฆ์ในพระวินัย เช่น การลงโทษ ข้อปฏิบัติของโจทก์ จำเลย ผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ (ในจูฬวรรค) หรือสังฆกรรมอื่นๆ เช่น การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำกิจการของสงฆ์ มีผู้ศึกษาไว้อย่างมีระบบ ดู Sukumar Dutt. **Early Buddhist Monachism**. (New Delhi : Munshiram Manoharlal Publishers), ๑๙๙๔. Durgar N.Bhagvat, **Early Buddhist Jurisprudence**. (New Delhi : Cosmo Publications), ๑๙๙๓ หรือ Nandasena Ratnapala, **Crime and Punishment in the Buddhist Tradition**. (New Delhi : Miittal Publications), ๑๙๙๓

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๗

พระวินัยปิฎก จูฬวรรค ภาค ๒

๕. ขุททกวัตถุขันธกะ

ตอนว่าด้วยเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ

ขุททกวัตถุ

เรื่องระเบียบปฏิบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สรงน้ำขัดสีกาย: คือ ขาบ้าง แขนบ้าง อกบ้าง หลังบ้าง กับต้นไม้บ้าง กับเสาบ้าง กับฝาบ้าง สรงน้ำในที่ไม่สมควรบ้าง ชาวบ้านตำหนิ พระผู้มีพระภาคทรงทราบรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนั้น ทรงสอบถามพวกภิกษุ ทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ แล้วทรงบัญญัติว่า เมื่อภิกษุจะสรงน้ำ ไม่พึงขัดสีกายกับต้นไม้ เสา ฝา หรือในที่ไม่สมควร รูปใดขัดสีหรือสรงน้ำในที่ไม่สมควร ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามใช้รูปมือที่ทำด้วยไม้หอมถูกายอาบน้ำ เป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้รูปมือที่ทำด้วยไม้หอมถูกายอาบน้ำ ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้รูปมือที่ทำด้วยไม้หอมถูกายสรงน้ำ รูปใดใช้สรง ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์สรงน้ำโดยใช้เชือกชุบจุรณศิลาสีเหมือนพลอยแดงถูตัว ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสรงน้ำโดยใช้เชือกชุบจุรณศิลาสีเหมือนพลอยแดงถูร่างกาย รูปใดใช้สรง ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ขัดถูร่างกายให้กันและกัน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงขัดถูกายให้กันและกัน รูปใดขัดสี ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ไม้บังเวียนจักเป็นฟันมังกรถูกายสรงน้ำ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ไม้บังเวียนจักเป็นฟันมังกรถูกายสรงน้ำ รูปใดถู ต้องอาบัติทุกกฏ เป็นต้น

ทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธใช้ไม้บังเวียนถูกาย เป็นต้น

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งเป็นโรคหิด ขาดไม้บังเวียนจักเป็นฟันมังกร ย่อมไม่ผาสุข จึงทรงอนุญาตไม้บังเวียนที่ไม่จักเป็นฟันมังกรสำหรับภิกษุอาพาธ ภิกษุรูปหนึ่งทุพลภาพเพราะความชรา เมื่อสรงน้ำไม่อาจถูกายของตน จึงทรงอนุญาตให้ใช้เกลียวผ้าถูกายได้ เมื่อภิกษุรูปหนึ่งยำเกรงจะถูหลัง จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้มือถูหลังได้

ทรงห้ามใช้เครื่องประดับ เป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้เครื่องประดับหู...ใช้สร้อยสังวาล...ใช้สร้อยคอ...ใช้เครื่องประดับเอว ...ใช้วลัย...ใช้สร้อยตาบ... ใช้เครื่องประดับข้อมือ...ใช้แหวนสวมนิ้วมือ ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้เครื่องประะดับหู ... ไม่พึงใช้แหวนสวมนิ้วมือ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามไว้ผมยาว เป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไว้ผมยาว จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงไว้ผมยาว รูปใดไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ไว้ผมยาวได้ ๒ เดือน หรือยาวได้ ๒ นิ้ว[๑] เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้แปรงหวีผม...ใช้หวีหวีผม...ใช้นิ้วมือต่างหวีเสยผม...ใช้น้ำมันผสมกับขี้ผึ้งเสยผม... ใช้น้ำมันผสมกับน้ำเสยผม จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้แปรงหวีผม...ไม่พึงใช้น้ำมันผสมกับน้ำเสยผม รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ส่องดูเงาหน้าที่คันฉ่องบ้าง ในภาชนะใส่น้ำบ้าง จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงส่องดูเงาหน้าที่คันฉ่องหรือในภาชนะใส่น้ำ รูปใดดู ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลที่หน้า จึงทรงอนุญาตให้ตรวจดูรอยตำหนิบนใบหน้าที่คันฉ่องหรือที่ภาชนะใส่น้ำ เพราะอาพาธ

---

[๑] ภายใน ๒ เดือน ผมยาว ๒ นิ้ว ภิกษุพึงตัดผมภายใน ๒ เดือน ไม่ควรปล่อยให้ยาวเกินกว่า ๒ เดือน แม้ผมไม่ยาวก็ไม่ควรปล่อยไว้เกิน ๒ เดือนไปแม้แต่วันเดียว (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖/๓๐๓)

ทรงห้ามทาหน้าเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทาหน้า...ถูหน้า...ผัดหน้า...เจิมหน้าด้วยมโนศิลา...ย้อมตัว...ย้อมหน้า...ย้อมทั้งตัวและหน้า ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงทาหน้า...ย้อมทั้งตัวทั้งหน้า รูปใดย้อม ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคดา จึงทรงอนุญาตให้ทาหน้าเพราะอาพาธได้

ทรงห้ามภิกษุดูมหรสพ

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปดูมหรสพบนยอดภูเขาคิชฌกูฏ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงไปดูการฟ้อนรำ การขับร้องหรือการบรรเลงดนตรี รูปใดไปดู ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามสวดธรรมด้วยเสียงที่มีทำนองอย่างเพลงขับ

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์สวดธรรมด้วยเสียงขับยาวคล้ายเพลงขับ ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนพวกนักร้อง ทรงรับสั่งว่า ภิกษุผู้สวดธรรมด้วยเสียงขับยาวมีโทษ ๕ ประการ* ได้แก่ (๑) ตนเองยินดีในเสียงนั้น (๒) ผู้อื่นยินดีในเสียงนั้น (๓) คฤหบดีตำหนิ (๔) เมื่อพอใจเสียงนั้น ภิกษุย่อมเสื่อมจากสมาธิ (๕) ภิกษุรุ่นหลังจะถือเอาตามแบบอย่าง จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงกล่าวธรรมด้วยเสียงขับยาว รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดสรภัญญะ

เมื่อภิกษุยำเกรงในการสวดสรภัญญะ จึงทรงอนุญาตการสวดเป็นทำนองสรภัญญะ

ทรงห้ามภิกษุใช้ผ้าห่มขนสัตว์

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ผ้าห่มขนสัตว์ให้ด้านที่มีขนอยู่ด้านนอก จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ผ้าห่มขนสัตว์ให้ด้านที่มีขนอยู่ด้านนอก รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

---

* องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๙/๒๔๒.

ทรงห้ามภิกษุฉันมะม่วง

เมื่อคราวที่มะม่วงในพระราชอุทยานของพระเจ้าพิมพิสารกำลังออกผล พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันมะม่วงได้ตามสบาย พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เลือกสอยมะม่วงผลอ่อน ๆ มาฉัน พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชประสงค์จะเสวยมะม่วง ทรงรับสั่งให้เจ้าหน้าที่ไปเก็บผลมะม่วง เจ้าหน้าที่ไปขอผลมะม่วงกับคนเฝ้าสวน พอรู้ว่าภิกษุสอยมะม่วงอ่อนไปฉันหมด จึงไปกราบทูลพระเจ้าพิมพิสารให้ทรงทราบ เมื่อคนทั้งหลายรู้เรื่องนั้นจึงตำหนิภิกษุว่าฉันไม่รู้จักประมาณ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงฉันมะม่วง รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อสมาคมแห่งหนึ่งถวายสังฆภัตใส่ชิ้นมะม่วงปนในกับข้าว ภิกษุอาพาธไม่รับประเคน จึงทรงอนุญาตให้รับประเคนมะม่วงที่เป็นชิ้นขบฉันได้

ทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันผลไม้ที่สมควร

เมื่อสมาคมหนึ่งถวายสังฆภัต เขาไม่ทราบวิธีทำมะม่วงเป็นชิ้น ๆ นำเข้าไปในโรงอาหารทั้งผล ภิกษุต่างอาพาธจึงไม่ยอมรับประเคน จึงทรงอนุญาตให้รับประเคนฉันได้ ผลไม้ที่สมควรแก่สมณะ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ผลไม้ที่ลนไฟ (๒) ผลไม้ที่ใช้ศัสตรากรีด (๓) ผลไม้ที่ใช้เล็บจิก (๔) ผลไม้ไม่มีเมล็ด (๕) ผลไม้ที่ปล้อนเอาเมล็ดออก

ทรงอนุญาตให้ภิกษุแผ่เมตตาให้แก่ตระกูลพญางู

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัดแล้วมรณภาพ ทรงรับสั่งว่า ภิกษุนั้นไม่ได้แผ่เมตตาจิตให้ตระกูลพญางู ๔ ตระกูล ได้แก่ (๑) ตระกูลพญางูวิรูปักษ์ (๒) ตระกูลพญางูเอราปถะ (๓) ตระกูลพญางูฉัพยาบุตร (๔) ตระกูลพญางูกัณหาโคตมกะ เพราะถ้าภิกษุนั้นแผ่เมตตาจิตให้ตระกูลพญางูทั้ง ๔ นั้น ก็จะไม่ถูกงูกัดถึงมรณภาพ ทรงอนุญาตให้ภิกษุแผ่เมตตาในตระกูลพญางูทั้ง ๔ เพื่อคุ้มครองป้องกันตนว่า ภิกษุพึงแผ่เมตตาอย่างนี้

เรามีจิตเมตตาต่อพญางูวิรูปักษ์
พญางูเอราปถะ พญางูฉัพยาบุตร
พญางูกัณหาโคตมกะ

เรามีจิตเมตตาต่อสัตว์ไม่มีเท้า
สัตว์สองเท้า สัตว์สี่เท้า สัตว์หลายเท้า
สัตว์ไม่มีเท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา

ขอสัตว์สองเท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา
ขอสัตว์สี่เท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา
ขอสัตว์หลายเท้าอย่าได้เบียดเบียนเราเลย
ขอสรรพสัตว์ที่มีลมหายใจ
ที่ยังมีชีวิต จงประสบกับความเจริญ
ขอความเลวร้ายอย่าได้มาแผ้วพานปวงสัตว์เลย

พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มีพระคุณหาประมาณมิได้ ส่วนงู แมงป่อง ตะขาบ แมงมุม ตุ๊กแก หนู มีคุณพอประมาณ เราได้คุ้มครองป้องกัน ขอหมู่สัตว์ที่มีชีวิตจงหลีกไป เราขอนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์*

ทรงห้ามภิกษุตัดองคชาต

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งมีความกระสันรัญจวนตัดองคชาตของตนเอง จึงทรงบัญญัติว่า เมื่อสิ่งที่ควรตัดอย่างอื่นมีอยู่ แต่โมฆบุรุษกลับไปตัดอีกสิ่งหนึ่ง ภิกษุไม่พึงตัดองคชาตของตน รูปใด ตัด ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ทรงห้ามภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์และห้ามภิกษุใช้บาตรไม้

สมัยนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์มีไม้แก่นจันทน์ราคาแพง ให้กลึงไม้จันทน์ทำบาตร ใส่สาแหรกแขวนไว้ที่ปลายไม้ไผ่ผูกต่อกันขึ้นไป เศษไม้ที่เหลือเก็บไว้ใช้ แล้วประกาศให้สมณะหรือพราหมณ์ที่เป็นพระอรหันต์ผู้มีฤทธิ์เหาะขึ้นไปปลดบาตรนำไปใช้สอย ครูทั้ง ๖ ประสงค์จะได้บาตร แต่ไม่มีฤทธิ์ที่จะเหาะขึ้นไปเอาบาตรได้ พระปิณโฑลภารทวาชะเหาะขึ้นไปเอาบาตร ชาวบ้านเห็นดังนั้น พากันดีนเด้นโกลาหลกันใหญ่

พระผู้มีพระภาคทรงสดับเสียงอึกทึก เมื่อพระอานนท์กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ตรัสถามพระปิณโฑลภารทวาชะแล้วทรงตำหนิว่า การแสดงฤทธานุภาพไม่ใช่หน้าที่ของสมณะ ไม่ควรทำ พระปิณโฑลภารทวาชะแสดงฤทธานุภาพเพราะบาตรไม้อันมีค่าน้อย เหมือนมาตุคามเปิดเผยของที่ควรปกปิดเพราะเห็น

---

* ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๐๕-๑๐๖/๙๒.

แก่เงินคราเพียงเล็กน้อย แล้วทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเป็นอุตตริ-มนุสสธรรมแก่คฤหัสถ์ รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงรับสั่งให้ภิกษุทำลายบาตร บดใช้เป็นยาเขยอดคา ภิกษุไม่พึงใช้บาตรไม้ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

พระบัญญัติห้ามภิกษุใช้บาตรชนิดต่าง ๆ

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้บาตรทองคำ บาตรเงิน บาตรแก้วมณี บาตรแก้วไพฑูรย์ บาตรแก้วผลึก บาตรสำริด บาตรกระจก บาตรดีบุก บาตรดะกั่ว บาตรทองแดง จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้บาตรทองคำ ... ไม่พึงใช้บาตรทองแดง รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตบาตร ๒ ชนิด คือ บาตรเหล็กและบาตรดิน

ทรงอนุญาตและทรงห้ามเกี่ยวกับบาตร ดังนี้

ทรงอนุญาตเชิงบาตร ไม่พึงใช้เชิงบาตรชนิดต่าง ๆ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตเชิงบาตร ๒ ชนิด ได้แก่ ทำด้วยดีบุกและทำด้วยดะกั่ว ทรงอนุญาตให้กลึงเชิงบาตร ทรงอนุญาตให้ทำเชิงบาตรจักเป็นฟันมังกร ทรงบัญญัติว่า ไม่พึงใช้เชิงบาตรมีลวดลายรูปภาพสวยงามดุจการดา รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตเชิงบาตรชนิดธรรมดา

ไม่พึงเก็บบาตรไว้ทั้งที่ยังไม่แห้ง รูปใดเก็บไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้เอาบาตรผึ่งแดดก่อนจึงค่อยเก็บ ไม่พึงเอาบาตรผึ่งแดดทั้งที่ยังไม่แห้ง รูปใดผึ่ง ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้เช็ดบาตรก่อนแล้วจึงผึ่งแดดเก็บไว้ ไม่พึงวางบาตรไว้ในที่ร้อน รูปใดวาง ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้เอาบาตรผึ่งแดดไว้ในที่ร้อนสักครู่แล้วจึงเก็บไว้

ไม่พึงวางบาตรไว้ที่ริมดั่งไม้ รูปใดวาง ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่พึงวางบาตรไว้ที่ริมดั่งไม้เล็กนอกฝา รูปใดวาง ต้องอาบัติทุกกฏ จึงทรงอนุญาตให้ใช้หญ้ารองขอบบาตร ทรงอนุญาตให้ใช้ท่อนผ้ารอง จึงทรงอนุญาตชั้นวางบาตร ทรงอนุญาตให้ใช้หม้อปากกว้างเก็บบาตร ทรงอนุญาตให้ใช้ถลกบาตร ทรงอนุญาตสายโยกที่เป็นด้ายถัก ไม่พึงแขวนบาตรไว้ รูปใดแขวน ต้องอาบัติทุกกฏ

ไม่พึงเก็บบาตรไว้บนเตียง รูปใดเก็บไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่พึงเก็บบาตรไว้บนตั่ง รูปใดเก็บ ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่พึงวางบาตรไว้บนตัก รูปใดวางไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่พึงเก็บบาตรไว้บนกลด รูปใดเก็บไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่พึงถือบาตรแล้วผลักบานประตูเข้าไป รูปใดถือ

บาตรผลักเข้าไป ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่พึงใช้กระโหลกน้ำเต้าเที่ยวบิณฑบาต รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่พึงใช้หม้อกระเบื้องเที่ยวบิณฑบาต รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่พึงใช้บาตรกระโหลกผี รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่ควรมีของใช้ทุกอย่างเป็นของบังสุกุล รูปใดมี ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่พึงใช้บาตรรองรับเศษอาหาร ก้างหรือน้ำบ้วนปาก รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตและทรงห้ามภิกษุใช้มือฉีกผ้าเย็บจีวรเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุใช้มือฉีกผ้าเย็บจีวร จีวรมีแนวไม่เสมอกัน จึงทรงอนุญาตมีดมีผ้าพัน เมื่อสงฆ์ได้มีดมีด้าม จึงทรงอนุญาตให้ใช้มีดมีด้าม ไม่พึงใช้ด้ามมีดชนิดต่าง ๆ ทรงอนุญาตให้ใช้ด้ามมีดที่ทำด้วยกระดูก งา เขาสัตว์ ไม้อ้อ ไม้ไผ่ ไม้ธรรมดา ครั่ง เมล็ดผลไม้ โลหะและกระดองสังข์ จีวรที่เย็บไม่เรียบร้อย จึงทรงอนุญาตให้ใช้เข็ม จึงทรงอนุญาตให้ใช้กล่องเข็ม แม้ในกล่องเข็มก็มีสนิม จึงทรงอนุญาตให้เอาแป้งข้าวหมากโรย แม้ในแป้งข้าวหมากเข็มก็มีสนิม จึงทรงอนุญาตให้เอาแป้งเจือขมิ้นผงโรย แม้ในแป้งเจือขมิ้นผง เข็มก็มีสนิม จึงทรงอนุญาตให้ใช้ฝุ่นศิลา แม้ในฝุ่นศิลา เข็มก็ยังมีสนิม จึงทรงอนุญาตให้ใช้ขี้ผึ้งทา เมื่อฝุ่นศิลาแตก จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้ามัดขี้ผึ้งพอกฝุ่นศิลา

ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ไม้สะดึงเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุดอกหลักผูกขึงยืดเหยียบจีวร มุมจีวรเสียหาย จึงทรงอนุญาตไม้สะดึง เชือกผูกไม้สะดึงให้ผูกลงในที่นั้น ๆ ขึงเย็บจีวร เมื่อพวกภิกษุขึงไม้สะดึงในที่ไม่เรียบ ไม้สะดึงหัก จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงขึงไม้สะดึงในที่ไม่เรียบ รูปใดขึง ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุขึงไม้สะดึงบนพื้นดิน ไม้สะดึงเปื้อนฝุ่น จึงทรงอนุญาตให้ใช้หญ้ารอง เมื่อขอบไม้สะดึงชำรุด จึงทรงอนุญาตให้ตามขอบเหมือนผ้าอนุวาต เมื่อไม้สะดึงไม่พอ จึงทรงอนุญาตไม้สะดึงเล็ก ไม้ประกบชิไม้สำหรับสอดเข้าระหว่างจีวร ๒ ชั้น เชือกรัดสะดึงในกับสะดึงนอก ด้ายผูกจีวรกับสะดึงใน ครั้นขึงแล้วจึงเย็บจีวร เมื่อระยะแนวด้ายที่เย็บยังไม่พอ จึงทรงอนุญาตให้ทำหมายระยะไว้ แนวด้ายคด จึงทรงอนุญาตให้ขีดเส้นกำกับไว้

ทรงอนุญาตและทรงห้ามในเรื่องต่าง ๆ เป่น

เมื่อพวกภิกษุไม่ล้างเท้าเหยียบไม้สะดึง ไม้สะดึงเสียหาย จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้เท้าเปื้อนเหยียบไม้สะดึง รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่พึงใช้เท้าเปียกเหยียบไม้สะดึง

รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุไม่พึงสวมรองเท้าเหยียบไม้สะดึง รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อพวกภิกษุเย็บจีวรใช้นิ้วมือรับเข็ม นิ้วมือเจ็บ จึงทรงอนุญาตให้ใช้ปลอกสวมนิ้วมือ ไม่พึงใช้ปลอกสวมนิ้วมือชนิดต่าง ๆ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ใช้ปลอกสวมนิ้วมือทำด้วยกระดูก...และกระดองสังข์ เมื่อเข็ม และมีดเสียหาย จึงทรงอนุญาตให้ใช้กล่องเก็บเครื่องเย็บผ้า ทรงอนุญาตให้ใช้ถุงเก็บปลอกสวมนิ้วมือ ทรงอนุญาตสายโยกที่เป็นด้ายถัก ทรงอนุญาตให้มีโรงสะดึง และปะรำสะดึง เมื่อน้ำท่วมโรงสะดึงที่มีพื้นต่ำ จึงทรงอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูง ทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดินที่ถม ๓ ชนิด ได้แก่ คันที่ทำด้วยอิฐ ทำด้วยศิลาและทำด้วยไม้ ทรงอนุญาตให้ทำบันได ๓ ชนิด ได้แก่ บันไดอิฐ บันไดศิลาและบันไดไม้ ทรงอนุญาตให้มีราวสำหรับจับยึด ทรงอนุญาตให้รื้อลงใช้ดินโบกฉาบทั้งภายในภายนอก ทำให้มีสีขาว ให้มีสีดำ ให้มีสียางไม้ เขียนลวดลายดอกไม้ ลวดลายเถาวัลย์ จักเป็นฟันมังกร เขียนลวดลายดอกจอก ลวดลายราวจีวร และลวดลายสายระเดียง

เมื่อพวกภิกษุเย็บจีวรแล้วทิ้งไม้สะดึงไว้ในที่นั้นหลีกไป หนูบ้าง ปลวกบ้างกัดกิน จึงทรงอนุญาตให้ม้วนไม้สะดึงเก็บไว้ ทรงอนุญาตให้สอดท่อนไม้ม้วนไม้สะดึงเก็บไว้ ทรงอนุญาตให้ใช้เชือกผูก ทรงอนุญาตให้แขวนไว้ที่เดือยข้างฝาหรือที่ไม้ทำเป็นรูปงวงช้าง

ทรงอนุญาตให้ใช้ถุงเก็บเครื่องยา ทรงอนุญาตสายโยกที่เป็นด้ายถัก ทรงอนุญาตให้ใช้ถุงเก็บรองเท้า ทรงอนุญาตให้ใช้สายโยกที่เป็นด้ายถัก

ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ผ้ากรองน้ำ เป็นต้น

น้ำในหนทางชุ่น เมื่อผ้ากรองไม่มี จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้ากรองน้ำ เมื่อท่อนผ้าไม่พอ จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้ากรองมีรูปเหมือนทัพพี เมื่อผ้าไม่พอ จึงทรงอนุญาตให้ใช้กระบอกกรองน้ำ

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้เดินทางไกลเมื่อเขาขอยืมผ้ากรองน้ำ จะไม่ให้ไม่ได้ รูปใดไม่ให้ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุไม่มีผ้ากรองน้ำ ไม่พึงเดินทางไกล รูปใดเดินทาง ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าไม่มีผ้ากรองน้ำหรือกระบอกน้ำ แม้มุมผ้าสังฆาฏิก็พึงอธิษฐานใช้เป็นผ้ากรองน้ำ ทรงอนุญาตผ้ากรองน้ำ ทรงอนุญาตให้ใช้ผ้ากรองน้ำมีขอบ ผ้าก็ยังไม่พอ จึงทรงอนุญาตให้ลาดผ้าลงบนน้ำ เมื่อพวกภิกษุถูกยุงรบกวน จึงทรงอนุญาตให้ใช้กลด*

---

* คำว่า มกสกฏิก ได้แก่ จีวรกุฏิกา (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๕๙/๓๑๐)

หมอชีวกเดินทางไปธุระที่กรุงเวสาลีเห็นพวกภิกษุมีร่างกายอ้วนมีโรคมาก จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลขออนุญาตให้ทำที่จงกรมและทำเรือนไฟ เมื่อหมอชีวกทูลลากลับไปแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ ทรงอนุญาตที่จงกรมและเรือนไฟ

เมื่อพวกภิกษุจงกรมในที่ขรุขระ เท้าเจ็บ จึงทรงอนุญาตให้ทำที่จงกรมให้เรียบ เมื่อที่จงกรมมีพื้นที่ต่ำ น้ำท่วม จึงทรงอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูง ทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดินที่ถม ๓ ชนิด (ทรงอนุญาตเหมือนในโรงไม้สะดิง) ทรงอนุญาตบันได ๓ ชนิด ทรงอนุญาตให้ใช้ราวสำหรับจับยึด ทรงอนุญาตให้ทำรั้วรอบที่จงกรม

เมื่อพวกภิกษุจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ลำบากเพราะอากาศหนาวและอากาศร้อน จึงทรงอนุญาตให้มีโรงจงกรม ทรงอนุญาตให้รื้อลงใช้ดินโบกฉาบทั้งภายในภายนอก ทำให้มีสีขาว ให้มีสีดำ ให้มีสียางไม้ เขียนลวดลายดอกไม้ ลวดลายเถาวัลย์ จักเป็นฟันมังกร เขียนลวดลายดอกจอก ลวดลายราวจีวร และลวดลายสายระเดียง

เมื่อน้ำท่วมเรือนไฟที่มีพื้นที่ต่ำ จึงทรงอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูง ทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดิน เมื่อภิกษุขึ้นลงลำบาก จึงทรงอนุญาตบันได ๓ ชนิด ทรงอนุญาตให้ใช้ราวสำหรับจับยึด ทรงอนุญาตบานประตู ทรงอนุญาตให้โบกฉาบรอบเรือนไฟ จึงทรงอนุญาตให้ทำช่องระบายควัน

ทรงอนุญาตให้ทำที่ตั้งเตาไฟไว้ด้านหนึ่งในเรือนไฟขนาดเล็ก ทรงอนุญาตดินสำหรับทาหน้า ทรงอนุญาตรางสำหรับละลายดิน ทรงอนุญาตให้อบกลิ่น ทรงอนุญาตให้นำน้ำเข้าไปด้วย เมื่อพวกภิกษุใช้ถาดบ้าง บาตรบ้างใส่น้ำเข้าไป จึงทรงอนุญาตที่ใส่น้ำ และขันน้ำ

เมื่อเรือนไฟที่มุงหญ้าไม่อบเหงื่อ จึงทรงอนุญาตให้รื้อแล้วใช้ดินโบกฉาบทั้งข้างในข้างนอก ทรงอนุญาตให้ปูเครื่องลาด ๓ ชนิด ได้แก่ เครื่องลาดอิฐ เครื่องลาดศิลาและเครื่องลาดไม้ ทรงอนุญาตให้ล้างทำความสะอาด ทรงอนุญาตให้ทำท่อระบายน้ำ

เมื่อพวกภิกษุนั่งบนพื้นดินในเรือนไฟ ค้นตามร่างกาย จึงทรงอนุญาตให้ใช้ตั่งในเรือนไฟ ทรงอนุญาตให้ล้อมรั้ว ๓ ชนิด ได้แก่ รั้วอิฐ รั้วศิลาและรั้วไม้ ทรงอนุญาตให้ทำซุ้ม ทรงอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง ทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดินที่ถม ๓ ชนิด ที่เหลือได้ ทรงอนุญาตเหมือนในโรงสะดิง เมื่อบริเวณลื่น จึงทรงอนุญาตให้โรยกรวดแร่ ให้วางศิลาเรียบกับความลื่น ให้ทำท่อระบายน้ำ

ทรงห้ามภิกษุเปลือยกาย

เมื่อพวกภิกษุเปลือยกายไหว้กันบ้าง บีบนวดกันบ้าง ให้ของกันบ้าง รับประเคนของบ้าง ฉันอาหารร่วมกันบ้าง ดื่มบ้าง จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุเปลือยกายไม่พึงไหว้ภิกษุเปลือยกาย ไม่พึงเปลือยกายไหว้กัน รูปใดเปลือยกายไหว้ ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุเปลือยกายไม่พึงให้ภิกษุเปลือยกายไหว้ ไม่พึงทำบริกรรม ให้ของแก่กัน รับประเคนของ ฉันอาหารร่วมกัน ดื่มร่วมกัน รูปใดดื่ม ต้องอาบัติทุกกฏ

พระพุทธานุญาตให้ภิกษุทำราวจีวร เป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุวางจีวรไว้บนพื้นใกล้เรือนไฟ จีวรเปื้อนฝุ่น จึงทรงอนุญาตราวจีวร ทรงอนุญาตให้ทำโรงเรือนไฟ ทรงอนุญาตเครื่องกำบัง ๓ ชนิด ได้แก่ ที่กำบังเรือนไฟ ที่กำบังน้ำและที่กำบังผ้า ทรงอนุญาตให้มีบ่อน้ำ ทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดินที่ถม ๓ ชนิด เหมือนในโรงสะดิง

ทรงอนุญาตให้ใช้เชือกผูกภาชนะตักน้ำ จึงทรงอนุญาตคันโพงคล้ายคันชั่ง ระหัดมือและระหัดจักร ทรงอนุญาตถังตักน้ำ ๓ ชนิด ได้แก่ ถังโลหะ ถังไม้และถังหนัง ทรงอนุญาตโรงบ่อน้ำ เหมือนในโรงสะดิง ทรงอนุญาตฝาปิด ทรงอนุญาตรางน้ำ และอ่างน้ำ ทรงอนุญาตให้ทำรางระบายน้ำ ทรงอนุญาตให้กั้นกำแพง ๓ ชนิด ได้แก่ กำแพงอิฐ กำแพงศิลาและกำแพงไม้ เหมือนในโรงสะดิง เมื่อพวกภิกษุมีร่างกายเปียกชุ่ม จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าเช็ดตัว

ทรงอนุญาตให้มีสระโบกขรณี ทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นขอบสระได้ ๓ ชนิด เหมือนในโรงไม้สะดิง ทรงอนุญาตให้ทำรางระบายน้ำ และท่อระบายน้ำ ทรงอนุญาตเรือนไฟมีปั้นลม

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงอยู่ปราศจากผ้าปูนั่งตลอด ๔ เดือน รูปใดอยู่ปราศจาก ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงนอนบนที่นอนโรยด้วยดอกไม้ รูปใดนอน ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้รับของหอมแล้วเจิมไว้ที่บานประตูหน้าต่าง รับดอกไม้แล้ววางไว้ด้านหนึ่งในวิหาร ทรงอนุญาตสันถัดขนเจียม ทรงบัญญัติว่า สันถัดขนเจียมไม่ต้องอธิษฐาน ไม่ต้องวิกัป

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงฉันอาหารโตก รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุอาพาธจะฉันไม่อาจใช้มือประคองบาตรได้ จึงทรงอนุญาตเชิงบาตร ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงฉันอาหาร

ในภาชนะเดียวกัน ไม่พึงนอนบนเตียงมีผ้าผืนเดียวเป็นทั้งผ้าปูและผ้าห่ม รูปใดนอน ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้สงฆ์คว่ำบาตร

เมื่อเจ้าวัทฬลิจฉวีสหายของพระเมตติยะและพระภุมมชกะเข้าไปหาท่านทั้งสองยกมือไหว้ท่านทั้งสองไม่ยอมพูดด้วย เจ้าวัทฬลิจฉวีถามถึง ๓ ครั้งว่า พระองค์มีความผิดอะไรจึงไม่ยอมพูดด้วย พระเมตติยะและพระภุมมชกะตอบว่า พวกตนขัดแย้งกับพระทัพพมัลลบุตร เจ้าวัทฬลิจฉวีได้อาสาช่วย พระเมตติยะและพระภุมมชกะจึงสั่งเจ้าวัทฬลิจฉวีให้ใส่ความพระทัพพมัลลบุตรว่าข่มขืนพระมเหสีของพระองค์ เมื่อเจ้าวัทฬลิจฉวีไปกราบทูลใส่ความพระทัพพมัลลบุตร พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามพระทัพพมัลลบุตร ครั้นทรงทราบว่าท่านถูกใส่ความ จึงทรงบัญญัติว่า สงฆ์จงคว่ำบาตร[๕]เจ้าวัทฬลิจฉวี คือ ห้ามคบหากับสงฆ์ สงฆ์พึงคว่ำบาตรบุคคลผู้มีความประพฤติ ๘ อย่าง[๖] ได้แก่ (๑) ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ลาภของภิกษุ (๒) ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ประโยชน์ของภิกษุ (๓) ขวนขวายเพื่อความอยู่ไม่ได้ของภิกษุ (๔) ด่าบริภาษภิกษุ (๕) ยุยงภิกษุให้ทะเลาะกัน (๖) ติเตียนพระพุทธเจ้า (๗) ติเตียนพระธรรม (๘) ติเตียนพระสงฆ์

พระอานนท์ได้นำเรื่องที่สงฆ์คว่ำบาตรไปแจ้งให้เจ้าวัทฬลิจฉวีทรงทราบ เมื่อทรงทราบว่าถูกสงฆ์คว่ำบาตร เจ้าวัทฬลิจฉวีถึงกับสลบ ต่อมา พระญาติและมิตรสหายได้ปลอบเจ้าวัทฬลิจฉวีให้คลายความเสียพระทัย แล้วพากันไปกราบทูลขอขมาโทษ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้สงฆ์หงายบาตรเจ้าวัทฬลิจฉวี

ทรงห้ามภิกษุเหยียบผืนผ้าขาว

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไปประทับ ณ เภสกฬามิคทายวัน เมืองสุงสุมารคิระ ในภัคคชนบท โพธิราชกุมาร[๗]ทรงสร้างปราสาทโกกนุทเสร็จได้ไม่นาน ทรงรับสั่งให้มาณพ

---

[๕] การคว่ำบาตร หมายถึง สงฆ์ไม่พึงรับไทยธรรมในเรือนของผู้ที่สงฆ์คว่ำบาตร มีอาการคล้ายกับการคว่ำบาตรไม่รับอาหารจากคนที่ถูกสงฆ์ประกาศคว่ำบาตร (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๖๕/๓๑๑, สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๒๖๔/๓๑๑)

[๖] องฺ.อฏฺ ก. (ไทย) ๒๓/๘๗/๔๑๕-๔๑๖.

[๗] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๔/๓๙๒. โพธิราชกุมารคือพระโอรสของพระเจ้าอุเทนกับพระนางวาสุลทัตตา (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๓/๒๓๗)

สัญชิกาบุตรไปกราบทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาคให้เสด็จมารับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น ครั้นเมื่อทรงทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ คืนนั้น พระกุมารทรงรับสั่งให้เตรียมของขบฉันอันประณีต ทรงรับสั่งให้ใช้ผ้าขาวปูลาดปราสาทโกกนุทจนถึงบันไดขั้นสุดท้ายเตรียมรับเสด็จ พอรุ่งเช้า พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังนิเวศน์ของโพธิราชกุมารผู้ประทับนั่งรออยู่ที่ซุ้มประตูด้านนอก เมื่อทอดพระเนตรเห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล โพธิราชกุมารเสด็จไปต้อนรับ กราบทูลให้เสด็จเข้าไปในปราสาท พระผู้มีพระภาคเสด็จไปประทับยืนใกล้บันไดขั้นต่ำสุด โพธิราชกุมารกราบทูลถึง ๓ ครั้งขอให้พระผู้มีพระภาคทรงเหยียบผ้าที่ปูลาดไว้ พระผู้มีพระภาคทรงเหลือบมองพระอานนท์ พระอานนท์จึงถวายพระพรขอให้โพธิราชกุมารโปรดม้วนผ้า เพราะพระผู้มีพระภาคจะไม่ทรงเหยียบผ้า* โพธิราชกุมารทรงรับสั่งให้ม้วนผ้าแล้วให้ปูอาสนะไว้บนปราสาทชั้นบน พระผู้มีพระภาคเสด็จขึ้นปราสาทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงรับภัตตาหาร ครั้นแล้วทรงชี้แจงให้โพธิราชกุมารทรงร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้วเสด็จกลับ

ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถา ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงเหยียบผืนผ้าขาวที่ปูไว้ รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อหญิงหม้ายคนหนึ่งนิมนต์ภิกษุแล้วปูผ้าขาวให้เหยียบ ภิกษุยำเกรงไม่ยอมเหยียบผ้า นางบอกว่าขอให้เหยียบเพื่อความเป็นสิริมงคล แต่ภิกษุไม่กล้าเหยียบ หญิงคนนั้นจึงได้ตำหนิ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุที่เขาขอร้อง ให้เหยียบผ้าขาวเพื่อความเป็นสิริมงคลได้ เมื่อพวกภิกษุยำเกรงจะเหยียบผ้าเช็ดเท้าสะอาด จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุเหยียบผ้าเช็ดเท้าสะอาดได้

ทรงห้ามภิกษุใช้ปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้า เป็นต้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี นางวิสาขาถือหม้อน้ำปุ่มไม้ที่เช็ดเท้าและไม้กวาดเข้าไปถวาย พระผู้มีพระภาคทรงรับหม้อน้ำและไม้กวาด ไม่ทรงรับปุ่มไม้เช็ดเท้า เมื่อนางวิสาขากราบทูลลากลับไปแล้ว ทรงแสดงธรรมีกถา ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ปุ่มไม้ที่เช็ดเท้า รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตหม้อน้ำและไม้กวาด ทรงอนุญาตที่ถูเท้า ๓ ชนิด ได้แก่ ศิลา กรวดและศิลาฟองน้ำ

---

* สาเหตุที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงเหยียบผ้า เพราะ (๑) เพื่อมิให้โพธิราชกุมารทรงสำคัญผิด (๒) เพื่อมิให้คบลัทธิถือตำหนิ (๓) เพื่อมิให้คบคิดไม่ดีงามต่อพระสงฆ์ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๖๘/๓๑๒)

ทรงอนุญาตพัดโบกและพัดใบตาล ทรงอนุญาตแส้ปิดยุง ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้แส้ขนจามรี รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตแส้ ๓ ชนิด ได้แก่ แส้ปอ แส้แฝกและแส้ขนนกยูง ทรงอนุญาตให้ใช้ร่ม ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงกั้นร่ม รูปใดกั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธใช้ร่มได้

เมื่อพวกภิกษุรู้ว่ามีพระบัญญัติ ไม่กล้าที่จะกั้นร่มในเขตอาราม จึงทรงอนุญาตให้กั้นร่มในเขตอารามได้แม้ไม่อาพาธ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ไม้เท้ากับสาแหรก รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุอาพาธไม่ใช้ไม้เท้าไม่อาจเดินไปที่ไหนได้ จึงทรงอนุญาตให้สงฆ์ให้ทัณฑสมมติ* แก่ภิกษุอาพาธ

พระพุทธานุญาตสำหรับภิกษุผู้มีนิสัยเคี้ยวเอื้อง เป็นต้น

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งมีนิสัยเคี้ยวเอื้อง สำรอกอาหารออกมาเคี้ยวแล้วกลืน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงกลืนอาหารที่สำรอกอออกมา รูปใดกลืน พึงปรับอาบัติตามธรรม แต่ทรงอนุญาตภิกษุที่มีนิสัยเคี้ยวเอื้องให้เคี้ยวเอื้องได้

ทรงอนุญาตให้หยิบอาหารที่เขาถวายแล้วตกลงไปขึ้นมาฉันได้เอง เพราะเขาบริจาคแล้ว

ทรงห้ามภิกษุไว้เล็บยาว เป็นต้น

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งไว้เล็บยาวเที่ยวบิณฑบาต หญิงคนหนึ่งเห็นเข้าจึงชวนให้ไปเสพเมถุน เมื่อภิกษุปฏิเสธ นางบอกว่าถ้าภิกษุไม่เสพ นางจะใช้เล็บหยิกข่วนเนื้อตัวส่งเสียงร้องว่าถูกภิกษุกระทำมิดีมิร้าย เมื่อภิกษุไม่สนใจ นางจึงได้ใช้เล็บหยิกข่วนตัวเองแล้วร้องว่าถูกภิกษุกระทำมิดีมิร้าย คนวิ่งเข้าไปจับภิกษุ พอเห็นผิวหนังบ้าง เลือดบ้างที่เล็บมือของหญิง จึงรู้ว่าเป็นพฤติกรรมของหญิง ภิกษุไม่ใช่ตัวการ แล้วปล่อยภิกษุ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงไว้เล็บยาว รูปใดไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุใช้เล็บมือตัดเล็บมือบ้าง ใช้ปากกัดเล็บบ้าง ใช้เล็บมือครูดถูที่ฝาผนังบ้าง ทำให้นิ้วมือเจ็บ จึงทรงอนุญาตให้ใช้มีดตัดเล็บ เมื่อพวกภิกษุตัดเล็บจนเลือดออก นิ้วมือเจ็บ จึงทรงอนุญาตให้ตัดเล็บเสมอเนื้อ

---

* **ทัณฑสมมติ** คือ สงฆ์ประกาศอนุญาตให้ภิกษุอาพาธใช้ไม้เท้าได้เป็นกรณีพิเศษ

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงขัดแต่งเล็บทั้ง ๒๐ กาบ รูปใดขัดแต่ง ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้แคะขี้เล็บเท่านั้น

ทรงอนุญาตมีดโกน หินลับมีด ฝักมีด ผ้าพันมีด และเครื่องโกนทุกชนิด

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงแต่งหนวด...ไม่พึงโกนขนในที่แคบ รูปใดโกน ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้โกนขนในที่แคบได้เพราะอาพาธ

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้กรรไกรตัดผม รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้ใช้กรรไกรตัดผมได้เพราะอาพาธ

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงไว้ขนจมูกยาว รูปใดไว้ขนจมูกยาว ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้ใช้แหนบถอน

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงให้ถอนผมหงอก รูปใดให้ถอน ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้ใช้ไม้แคะหู

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ไม้แคะหูชนิดต่าง ๆ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ใช้ไม้แคะหูที่ทำด้วยกระดูก งา เขาสัตว์ ไม้อ้อ ไม้ไผ่ ไม้ธรรมดา ครั่ง เมล็ดผลไม้ โลหะ และกระดองสังข์

ทรงบัญญัติว่าภิกษุไม่พึงสะสมโลหะทองสัมฤทธิ์ รูปใดสะสม ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตกล่องยาดา ไม้ป้ายยาดา ไม้แคะหูและของที่ใช้ห่อ

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงนั่งรัดเข่าด้วยแผ่นผ้าสังฆาฏิ รูปใดรัด ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ถ้าไม่มีผ้ารัดเข่าย่อมไม่ผาสุก จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้ารัดเข่า เมื่อพวกภิกษุไม่รู้วิธีรัดเข่า จึงทรงอนุญาตให้ใช้ไม้สะดึง ที่แผ่ด้าย ฟืม ด้ายพัน ไม้สลักทอ และเครื่องทุกทุกอย่าง

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่คาดประคดเอวไม่พึงเข้าหมู่บ้าน รูปใดเข้า ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ใช้ประคดเอว

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ประคดเอวถักเชือก รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตประคดแผ่นผ้าและประคดไส้สุกร ทรงอนุญาตให้ถักคล้ายเกลียวเชือกหรือคล้ายสังวาล เมื่อปลายประคดเอวลุ่ย จึงทรงอนุญาตให้เย็บทบเข้ามาแล้วถักเป็นห่วง ทรงอนุญาตห่วงร้อยสายประคดเอว (ลูกถวิน) ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ห่วงร้อยสายประคดเอวชนิดต่าง ๆ

รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตห่วงร้อยสายประคดเอวที่ทำด้วยกระดูก...กระดองสังข์และเส้นด้าย

ทรงอนุญาตให้ใช้ลูกดุมและรังดุม

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ลูกดุมชนิดต่าง ๆ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตลูกดุมที่ทำด้วยงา เขาสัตว์ ไม้อ้อ ไม้ไผ่ ไม้จริง ยางไม้ ผลไม้ โลหะ กระดองสังข์และเส้นด้าย

ทรงอนุญาตแผ่นผ้ารองลูกดุมและผ้ารองรังดุม ทรงอนุญาตให้ติดผ้ารองลูกดุมและผ้ารองรังดุมที่ชายผ้าลึกเข้าไป ๗-๘ องคุลี

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงนุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ รูปใดนุ่งห่ม ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงนุ่งโจงกระเบน รูปใดนุ่ง ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงหาบของ รูปใดหาบ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้คอน หาม เทิน แบก กระเดียดและหิ้ว

ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ไม้ชำระฟัน

เมื่อพวกภิกษุไม่เคี้ยวไม้ชำระฟัน ปากมีกลิ่นเหม็น จึงทรงรับสั่งว่า การไม่เคี้ยวไม้ชำระฟันมีโทษ ๕ อย่าง[๑] ได้แก่ (๑) ตาฝ้าฟาง (๒) ปากมีกลิ่นเหม็น (๓) ประสาทลิ้นรับรสได้ไม่ดี (๔) น้ำดีและเสมหะหุ้มห่ออาหาร (๕) เบื่ออาหาร

การเคี้ยวไม้ชำระฟันมีประโยชน์ ๕ อย่างตรงกันข้าม

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เคี้ยวไม้ชำระฟันมีขนาดยาว ใช้ไม้ชำระฟันดีสามเณร จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงเคี้ยวไม้ชำระฟันขนาดยาว รูปใดเคี้ยว ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตไม้ชำระฟันยาว ๘ นิ้วเป็นอย่างมาก และไม่พึงใช้ไม้ชำระฟันดีสามเณร รูปใดใช้ดี ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุรูปหนึ่งใช้ไม้ชำระฟันสั้นเกินไป หลุดเข้าไปติดในลำคอ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงเคี้ยวไม้ชำระฟันสั้นเกินไป รูปใดเคี้ยว ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตไม้ชำระฟันสั้น ๔ องคุลีเป็นอย่างต่ำ

---

[๑] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๘/๓๕๑.

ทรงอนุญาตให้ภิกษุจุดไฟต้านไฟป่าที่กำลังไหม้

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จุดไฟเผากองหญ้า ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนคนเผาป่า จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงจุดไฟเผากองหญ้า รูปใดจุดเผา ต้องอาบัติทุกกฏ หญ้าขึ้นรกในวิหาร เมื่อไฟป่าไหม้ลามมาถึง ภิกษุย่าเกรงที่จะจุดไฟต้านเพื่อป้องกัน วิหารถูกไฟไหม้ จึงทรงอนุญาตให้จุดไฟต้านไฟป่าที่กำลังไหม้

ทรงห้ามภิกษุขึ้นต้นไม้

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ขึ้นต้นไม้ โดดจากต้นหนึ่งไปยังอีกต้นหนึ่ง ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนลิง จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงขึ้นต้นไม้ รูปใดขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ แต่เมื่อมีเหตุอันควร เช่นถูกช้างไล่ ทรงอนุญาตให้ภิกษุขึ้นต้นไม้สูงชั่วบุรุษ เมื่อมีเหตุสมควร หรือในคราวมีอันตราย ให้ขึ้นได้ตามความประสงค์

ทรงห้ามภิกษุเรียนพระพุทธพจน์อย่างพระเวท

เมื่อพระเมฏฐะและพระโกกุฏฐะ สองพี่น้องที่เกิดในตระกูลพราหมณ์ พูดจาอ่อนหวานเสียงไพเราะ เข้าไปกราบทูลว่า เวลานั้นภิกษุมีพื้นเพแตกต่างกัน บวชแล้วทำพระพุทธพจน์ให้ผิดเพี้ยนไปด้วยภาษาของตน ๆ ขอให้ภิกษุทั้งหลายเรียนพระพุทธวจนะเป็นภาษาสันสกฤต พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิ แล้วทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงเรียนพระพุทธวจนะเป็นภาษาสันสกฤต[๑] รูปใดเรียน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้เล่าเรียนพระพุทธวจนะด้วยภาษาของตน[๒]

---

[๑] คำว่า ฉนฺทโส หมายถึง ภาษาสันสกฤตในพระเวทหรือสันสกฤตเหมือนภาษาในยุคพระเวท "เวทา วิย สกฺกตภาสาย วาจนามิกา" (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๘๕/๓๑๗) สันสกฤตในยุคพระเวทมีไว้สวดขับกล่อมเทพเจ้า ห้ามเรียนพระพุทธพจน์ไว้สวดขับกล่อม ที่ไม่ใช่การสวดขับกล่อมไปห้าม ภาษาสันสกฤตมี ๔ ยุค คือ (๑) ยุคฉานทะ(Chaandas period) (๒) ยุคมันตระ (Mantra period) (๓) ยุคพราหมณะ (Brahmana period) (๔) ยุคสูตระ(Sutra period) ดู Max Muller, A History of Ancient Sanskrit Literature. (Calcutta : Oxford & IBH Publishing ๑๙๒๖), p. ๓๖.

[๒] **ภาษาของตน** คือ ภาษามคธที่มีสำนวนโวหารอย่างที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัส "สมฺมาสมฺพุทฺเธน วุตฺตปฺปกาโร มาคธิกโวหาโร" (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๘๕/๓๑๗) "ภิกษุไม่พึงละเลยภาษาชาวชนบท" (ชนปทนิรุตฺติ-มภิเวเสยฺย) ดู ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๒๓/๓๙๑ ประกอบความ

ทรงห้ามภิกษุเรียนโลกายัต*

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เรียนโลกายัต ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงเรียนโลกายัต รูปใดเรียน ต้องอาบัติทุกกฏ ความงอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัยย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องเรียนโลกายัต เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์สอนโลกายัต ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสอนโลกายัต รูปใดสอน ต้องอาบัติทุกกฏ

ทางห้ามภิกษุเรียนดิรัจฉานวิชา

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เรียนดิรัจฉานวิชา ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงเรียนดิรัจฉานวิชา รูปใดเรียน ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์สอนดิรัจฉานวิชา ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสอนดิรัจฉานวิชา รูปใดสอน ต้องอาบัติทุกกฏ

ทางห้ามภิกษุให้พรเมื่อมีคนจาม

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแสดงธรรม ได้ทรงจาม พวกภิกษุได้ถวายพระพรขอให้ทรงพระเจริญพระชนมายุ เป็นเหตุให้การแสดงธรรมต้องหยุด จึงทรงบัญญัติว่า เมื่อมีคนจาม ไม่พึงให้พรว่าขอให้มีอายุยืน รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะผู้ได้รับพรนั้นไม่ได้มีอายุหรือจะต้องตายเพราะการให้พร เวลาพวกภิกษุจาม คนทั้งหลายได้ให้พรขอให้ภิกษุมีอายุยืน พวกภิกษุยำเกรงไม่ยอมให้พรตอบ ชาวบ้านจึงตำหนิ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ชาวบ้านต้องการความเป็นสิริมงคล เมื่อพวกเขาให้พรขอให้มีอายุยืน ทรงอนุญาตให้ภิกษุให้พรตอบได้

---

* โลกายัต ชื่อหนึ่งของลัทธิปรัชญาฝ่ายวัตถุนิยมของอินเดีย ถือว่า โลกนี้เกิดจากการรวมตัวกันเองของวัตถุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ชีพหรือชีวิตเป็นเพียงผลิตผลของวัตถุธาตุที่รวมตัวกันนั้น คนเราเกิดครั้งเดียว ตายแล้วขาดสูญ ไม่มีโลกหน้า จึงควรแสวงหากามสุขเสียแต่วันนี้ พรุ่งนี้เราอาจตาย ลัทธินี้ ทางพระพุทธศาสนาจัดเป็นอุจเฉททิฏฐิ แปลว่า ความเห็นว่าตายแล้วสูญ จารวาก ก็เรียก (ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖. หน้า ๑๐๔๔ ในอรรถกถาแก้ว่า ลัทธิโลกายัตคือศาสตร์ของเจ้าลัทธิที่ไม่ส่งเสริมพระธรรมวินัย เช่นสอนว่า สิ่งทั้งปวงไม่บริสุทธิ์ กาสีขาว นกยางดำ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๘๖/๓๑๗)

ทรงห้ามภิกษุฉันกระเทียม

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแสดงธรรมในหมู่พุทธบริษัท ภิกษุรูปหนึ่งฉันกระเทียมเกรงว่าภิกษุอื่นจะได้กลิ่นกระเทียมจึงนั่งอยู่ห่างไกล ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงตรัสว่าอาหารที่ภิกษุฉันแล้วจะทำให้นั่งห่างจากการสดับธรรมกถาก็ไม่สมควรฉัน แล้วทรงบัญญัติว่าภิกษุไม่พึงฉันกระเทียม รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพระสารีบุตรอาพาธเป็นโรคลมเสียดภายในท้อง ท่านเคยเป็นโรคนั้น บำบัดได้ด้วยการฉันกระเทียม จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันกระเทียมได้เมื่ออาพาธ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้หม้อปัสสาวะ เป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุถ่ายปัสสาวะลงไม่เป็นที่ ทำให้อารามสกปรก จึงทรงอนุญาตให้ถ่ายปัสสาวะในที่สมควร เมื่ออารามมีกลิ่นเหม็น จึงทรงอนุญาตให้มีหม้อปัสสาวะ ต่อจากนั้น ทรงอนุญาตฐานสำหรับวางเท้าขณะถ่ายปัสสาวะ ทรงอนุญาตให้ล้อมรั้ว ๓ ชนิด ได้แก่ รั้วอิฐ รั้วศิลาและรั้วไม้ ทรงอนุญาตฝาปิดหม้อปัสสาวะ

เมื่อพวกภิกษุถ่ายอุจจาระลงไม่เป็นที่ ทำให้อารามสกปรก จึงทรงอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระในที่สมควร เมื่ออารามมีกลิ่นเหม็น จึงทรงอนุญาตให้ถ่ายลงในหลุม เมื่อขอบปากหลุมทรุด จึงทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดิน ๓ ชนิด ได้แก่ คันที่ทำด้วยอิฐ ทำด้วยศิลาและทำด้วยไม้ ต่อจากนั้น ทรงอนุญาตให้ถมพื้นที่สูง ทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดินที่ถมได้ ๓ ชนิด ได้แก่ คันที่ทำด้วยอิฐ ทำด้วยศิลาและทำด้วยไม้ ทรงอนุญาตบันได ๓ ชนิด ได้แก่ บันไดอิฐ บันไดศิลาและบันไดไม้ ทรงอนุญาตให้ทำราวสำหรับยึดจับ เมื่อภิกษุนั่งถ่ายอุจจาระที่ริมหลุม พลัดตกลงไป จึงทรงอนุญาตให้ลาดพื้นเจาะช่องถ่ายอุจจาระตรงกลาง

ทรงอนุญาตให้มีฐานวางเท้าสำหรับถ่ายอุจจาระ ทรงอนุญาตรางสำหรับรองปัสสาวะ ทรงอนุญาตให้ใช้ไม้ชำระ ทรงอนุญาตตะกร้าสำหรับใส่ไม้ชำระ ทรงอนุญาตให้มีฝาปิดหลุม

พระพุทธานุญาตให้ภิกษุสร้างวัจกุฎี เป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุถ่ายอุจจาระในที่แจ้ง ต้องลำบากเพราะอากาศหนาวและอากาศร้อน จึงทรงอนุญาตให้สร้างวัจกุฎี วัจกุฎีไม่มีบานประตู จึงทรงอนุญาตบานประตู กรอบเช็ดหน้า

รูครกที่รับเดือยประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวสิง กลอน ลิ่ม ช่องดาล ช่องสำหรับชัก และเชือกสำหรับชัก เมื่อผงหญ้าตกเกลื่อนในวัจกุฏิ จึงทรงอนุญาตให้รื้อใช้ดินโบกฉาบทั้งภายในภายนอก ทำให้มีสีขาว สีดำ สียางไม้ เขียนลวดลายดอกไม้ ลวดลายเถาวัลย์ จักเป็นฟันมังกร เขียนลวดลายดอกจอก ราวจีวร และสายระเดียง

ภิกษุรูปหนึ่งทุพลภาพเพราะความชรา เมื่อถ่ายอุจจาระลุกขึ้นแล้วล้มลง จึงทรงอนุญาตให้มีเชือกสำหรับเหนี่ยวยึด เมื่อไม่ได้ล้อมวัจกุฏิ จึงทรงอนุญาตรั้ว ๓ ชนิด คือ รั้วอิฐ รั้วศิลา และรั้วไม้ ทรงอนุญาตให้สร้างซุ้ม ทรงอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง ทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดินที่ถม ๓ ชนิด คือ คันที่ทำด้วยอิฐ ทำด้วยศิลาและทำด้วยไม้ กรณีที่เหลือมีนัยเหมือนที่ทรงอนุญาตในโรงสะดึง เมื่อกรวดแร่ไม่เต็ม จึงทรงอนุญาตให้วางศิลาเรียบ เมื่อน้ำขังวัจกุฏิ จึงทรงอนุญาตให้ทำท่อระบายน้ำ เมื่อไม่มีหม้ออุจจาระ จึงทรงอนุญาตให้มีหม้ออุจจาระ เมื่อไม่มีกระบอกขันตักน้ำล้างอุจจาระ จึงทรงอนุญาตให้ใช้กระบอกหรือขันตักน้ำล้างอุจจาระ

เมื่อพวกภิกษุนั่งชำระไม่สะดวก จึงทรงอนุญาตให้ทำฐานสำหรับวางเท้าขณะชำระ เมื่อพวกภิกษุละอายจะถ่ายอุจจาระที่ฐานสำหรับนั่งถ่ายอุจจาระในที่เปิดเผย จึงทรงอนุญาตให้ล้อมรั้ว ๓ ชนิด ได้แก่ รั้วอิฐ รั้วศิลาและรั้วไม้ เมื่อผงหญ้าและขี้ฝุ่นตกลงไปในหม้ออุจจาระที่ไม่ได้ปิด จึงทรงอนุญาตให้มีฝาปิดหม้ออุจจาระ

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ประพฤติไม่เหมาะสมหลายอย่าง เช่น ปลูกไม้ดอก ... จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงประพฤติไม่เหมาะสม รูปใดประพฤติ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพระอุรุเวลกัสสปะบวชแล้ว สงฆ์มีเครื่องใช้โลหะ เครื่องใช้ไม้ เครื่องใช้ดินเป็นจำนวนมาก พวกภิกษุไม่รู้วิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงอนุญาตเครื่องใช้โลหะทุกชนิด เว้นเครื่องประหาร ทรงอนุญาตเครื่องใช้ไม้ทุกชนิด เว้นเก้าอี้นอน แท่นนั่ง บาตรไม้ และรองเท้าไม้ ทรงอนุญาตเครื่องใช้ดินทุกชนิด เว้นเครื่องใช้เช็ดเท้าและกุฏิเผา

๖. เสนาสนขันธกะ

ตอนว่าด้วยเรื่องเสนาสนะ

วิหารานุชานนะ

ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่ในวิหาร

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ เวลานั้นไม่มีพระบัญญัติเรื่องเสนาสนะ พวกภิกษุอยู่ในป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง และลอมฟาง เช้าตรู่วันหนึ่ง เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ไปที่สวน เห็นภิกษุเดินออกมาจากที่ต่าง ๆ ด้วยอาการอันสำรวม เกิดความเลื่อมใส จึงเข้าไปบอกว่าจะถวายวิหาร เมื่อภิกษุบอกว่าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุมีวิหาร จึงสั่งภิกษุให้ไปกราบทูลถาม

ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้เสนาสนะ ๕ ชนิด

ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ จึงทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้นและถ้ำ ภิกษุเหล่านั้นจึงแจ้งเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตวิหาร เศรษฐีจึงให้สร้างวิหาร ๖๐ หลังในเวลาเพียงวันเดียว แล้วเข้าไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้รับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น ครั้นรู้ว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ จึงกลับไปเตรียมของฉัน แล้วให้คนไปกราบทูลเวลาภัตตาหาร เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเสด็จไปทรงฉันภัตตาหารที่นิเวศน์ของเศรษฐีพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เมื่อทรงฉันเสร็จเศรษฐีเข้าไปกราบทูลถามวิธีปฏิบัติในวิหาร ๖๐ หลังที่ตนสร้างถวายแก่สงฆ์ในจตุรทิศทั้งผู้ที่มาแล้วและที่ยังไม่มา พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาการสร้างวิหาร ตรัสว่า

วิหารป้องกันความหนาวความร้อนและสัตว์ร้าย

ป้องกันงู ยุงและฝนในคราวหนาวเย็น ป้องกันลมและแดดร้อน การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่ออยู่หลีกเร้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานที่ล้ำเลิศ คนฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ควรสร้างวิหารถวาย ถวายข้าว น้ำ ผ้า หรือเสนาสนะที่ควร แก่ภิกษุพหูสูต ผู้ปฏิบัติตรง ภิกษุเหล่านั้นแสดงธรรมที่เป็นเหตุให้บรรเทาทุกข์ เมื่อเขารู้ทั่วถึงธรรมจะปรินิพพานได้ในชาตินี้

ทรงอนุญาตให้ภิกษุคิดบานประตู เป็นต้น

เมื่อชาวบ้านรู้ว่าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้สร้างวิหาร จึงได้สร้างวิหารอย่างกระดือรือร้น วิหารเหล่านั้นไม่มีบานประตู เมี่ยง แมงป่อง ตะขาบ เข้าไป จึงทรงอนุญาตให้มีบานประตูวิหาร พวกภิกษุเจาะช่องฝาใช้เถาวัลย์บ้าง เชือกบ้างผูกบานประตู หนูและปลวกกัดเชือกที่ผูกไว้ เมื่อบานประตูตกลงมา จึงทรงอนุญาตกรอบเช็ดหน้า รูครกที่รับเดือยประตู และห่วงข้างบน เมื่อบานประตูปิดได้ไม่สนิท จึงทรงอนุญาตช่องสำหรับชัก และเชือกสำหรับชัก เมื่อบานประตูปิดไม่อยู่ จึงทรงอนุญาตสายบู ไม้หัวลิงและสิ่มกลอน

เมื่อพวกภิกษุไม่อาจปิดประตูได้ จึงทรงอนุญาตลูกดาล ๓ ชนิด ได้แก่ ลูกดาลโลหะ ลูกดาลไม้ และลูกดาลเขาสัตว์ เมื่อวิหารคุ้มกันไม่ได้ เพราะคนเปิดเข้าไปได้ จึงทรงอนุญาตสิ่มสลักยนต์ เมื่อวิหารมุงหญ้า ในฤดูหนาวก็หนาว ในฤดูร้อนก็ร้อน จึงทรงอนุญาตให้รื้อลงเอาดินโบกฉาบทั้งภายในภายนอก

เมื่อวิหารไม่มีหน้าต่าง ทำให้เสียสายตา และมีกลิ่นเหม็นอับ จึงทรงอนุญาตหน้าต่าง ๓ ชนิด ได้แก่ หน้าต่างมีลวดลายทำเป็นชุกชี หน้าต่างมีตาข่ายและหน้าต่างมีลูกกรง เมื่อกระแตบ้าง ค้างคาวบ้างเข้าไปทางชอกหน้าต่าง จึงทรงอนุญาตผ้าผืนเล็กสำหรับกั้นหน้าต่าง กระแต ค้างคาวยังเข้าไปทางช่องหน้าต่าง จึงทรงอนุญาตให้มีม่านหน้าต่าง กระแต ค้างคาวก็ยังเข้าไปทางม่านหน้าต่าง จึงทรงอนุญาตบานหน้าต่าง เครื่องอัดบานหน้าต่าง

เมื่อพวกภิกษุนอนบนพื้นดิน เนื้อตัวและจีวรเปื้อนฝุ่น จึงทรงอนุญาตให้ใช้หญ้ารอง เมื่อหญ้าที่รองถูกหนูและปลวกกัด จึงทรงอนุญาตให้ใช้ตั่งไม้ เมื่อนอนบนตั่งไม้ เนื้อตัวเจ็บ จึงทรงอนุญาตให้ใช้เตียงถักหรือเตียงสาน

มัญจปีฐาทิอนุชานนะ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้เตียงและตั่งเป็นต้น

เมื่อสงฆ์มีเตียงและตั่งหลายชนิด คือ ชนิดมีแม่แคร่สอดเข้าในเท้า มีแม่แคร่ติดกับเท้า มีเท้าดังก้ามปู มีเท้าจดแม่แคร่ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า จึงทรงอนุญาตเตียงและตั่งมีแม่แคร่สอดเข้าในเท้า มีแม่แคร่ติดกับเท้า มีเท้าดังก้ามปู และมีเท้าจดแม่แคร่

เมื่อสงฆ์มีม้านั่งหลายชนิด คือ ม้านั่งสี่เหลี่ยม ม้านั่งสี่เหลี่ยมสูง ม้านั่งสี่เหลี่ยมสูงมีพนัก ๓ ด้าน ม้านั่งสี่เหลี่ยมมีพนัก ๓ ด้านชนิดสูง ตั่งหวาย ตั่งหุ้มด้วยผ้า ตั่งขาทราย ตั่งก้านมะขามป้อม แผ่นกระดาน เก้าอี้ ตั่งฟาง จึงทรงอนุญาตม้านั่งสี่เหลี่ยม ม้านั่งสี่เหลี่ยมสูง ม้านั่งสี่เหลี่ยมสูงมีพนัก ๓ ด้าน ม้านั่งสี่เหลี่ยมมีพนัก ๓ ด้านชนิดสูง ตั่งหวาย ตั่งหุ้มด้วยผ้า ตั่งขาทราย ตั่งก้านมะขามป้อม แผ่นกระดาน เก้าอี้ และตั่งฟาง

ทรงห้ามภิกษุนอนบนเตียงสูงเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์นอนบนเตียงสูง ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงนอนบนที่นอนสูง รูปใดนอน ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุรูปหนึ่งนอนบนเตียงต่ำ ถูกงูกัด จึงทรงอนุญาตไม้หนุนเท้าเตียง ต่อมา พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ไม้หนุนเท้าเตียงสูง สลักติดกับไม้หนุนเท้าเตียง ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้ไม้หนุนเท้าเตียงสูง รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตไม้หนุนเท้าเตียงสูง ๘ นิ้วเป็นอย่างมาก

เมื่อด้ายเกิดขึ้นแก่สงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้ใช้ด้ายถักเตียง ตัวแม่แคร่ต้องใช้ด้ายถักมาก จึงสิ้นเปลือง จึงทรงอนุญาตให้เจาะแม่แคร่ถักเป็นตาหมากรุก ท่อนผ้าผืนเล็ก ๆ เกิดขึ้นแก่สงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้ทำเป็นผ้าปูพื้น ปุยนุ่นเกิดขึ้นแก่สงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้สางปุยนุ่นทำเป็นหมอน ปุยนุ่นมี ๓ ชนิด ได้แก่ นุ่นจากต้นไม้ จากเถาวัลย์ และจากหญ้า

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้หมอนยาวขนาดกึ่งกาย ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้หมอนยาวขนาดกึ่งกาย รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ทำหมอนพอเหมาะแก่คฤหัสถ์

เมื่อคราวที่มีมหรสพบนยอดภูเขาในกรุงราชคฤห์ คนทั้งหลายจัดฟูก ๕ ชนิด ได้แก่ ฟูกขนสัตว์ ฟูกผ้า ฟูกเปลือกไม้ ฟูกหญ้า และฟูกใบไม้ ครั้นมหรสพเลิก พวกเขาถอดเอาปลอกฟูกไป พวกภิกษุเห็นขนสัตว์ ท่อนผ้า เปลือกไม้ หญ้าและใบไม้เป็นจำนวนมากที่พวกเขาทิ้งไว้ในที่นั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตฟูก ๕ ชนิด ได้แก่ ฟูกขนสัตว์ ฟูกผ้า ฟูกเปลือกไม้ ฟูกหญ้า และฟูกใบไม้ เมื่อท่อนผ้าสำหรับใช้สอยประจำเสนาสนะเกิดขึ้นแก่สงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้บุฟูก

เมื่อพวกภิกษุปูฟูกเดียงลงบนตั่ง ปูฟูกตั่งลงบนเตียง ฟูกขาด จึงทรงอนุญาตเตียงบุด้วยฟูก ตั่งบุด้วยฟูก เมื่อพวกภิกษุปูฟูกไม่ได้ ใช้ผ้ารอง ฟูกย้อยลงข้างล่าง จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้ารองปูพื้นบนฟูก เมื่อโจรลักเอาผ้าหุ้มฟูกไป จึงทรงอนุญาตให้ใช้สิเขียนแต้ม เมื่อโจรลักเอาไปอีก จึงทรงอนุญาตให้ทำตำหนิไว้ ถึงกระนั้นโจรก็ยังลักเอาไป จึงทรงอนุญาตให้ทำตำหนิด้วยนิ้วมือ

เสตวัณณาทิอนุชานนะ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้สีขาวเป็นต้น

เมื่อชาวบ้านไปที่อยู่ของเดียรถีย์ซึ่งทาด้วยสีขาว พื้นสีดำ ฝาสีเหลือง แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาค จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุทาสีขาว สีดำและสีเหลืองในวิหาร เมื่อฝาเนื้อหยาบ สีขาวเกาะไม่ติด จึงทรงอนุญาตให้ใส่ดินปนแกลบ ใช้เกรียงฉาบให้เรียบ ให้สีขาวเกาะติด สีขาวก็ยังไม่ติดสนิท จึงทรงอนุญาตให้ใช้ยางไม้ และแป้งเปียก ฝาเนื้อหยาบ สีเหลืองไม่เกาะติด จึงทรงอนุญาตให้ใส่ดินปนแกลบ ใช้เกรียงฉาบให้สีเหลืองเกาะติด สีเหลืองยังไม่เกาะติด จึงทรงอนุญาตให้ใส่ดินปนรำ ใช้เกรียงฉาบให้สีเหลืองเกาะติด สีเหลืองยังไม่ติดสนิท จึงทรงอนุญาตให้ใสแป้งเมล็ดพันธุ์ผักกาดขี้ผึ้งเหลว เมื่อแป้งหนาเกินไป จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าเช็ดออก พื้นหยาบไป สีดำไม่เกาะติด จึงทรงอนุญาตให้ใส่ดินปนแกลบ ใช้เกรียงฉาบให้สีดำเกาะติด สีดำยังไม่ติดสนิท จึงทรงอนุญาตให้ใส่ดินขุยไส้เดือน ใช้เกรียงฉาบให้สีดำเกาะติด สีดำยังไม่ติดสนิท จึงทรงอนุญาตให้ใช้ยางไม้ และน้ำฝาด

ปฏิภาณจิตตปฏิกเขปะ
ทรงห้ามภิกษุติดภาพจิตรกรรมที่ฝาผนัง

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ให้ช่างเขียนภาพจิตรกรรม คือ ภาพสตรี ภาพบุรุษไว้ในวิหาร ชาวบ้านดำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงให้เขียนภาพจิตรกรรม ภาพสตรี ภาพบุรุษ ทรงอนุญาตภาพลวดลายดอกไม้ ลวดลายเถาวัลย์ ลวดลายฟันมังกร และลวดลายดอกจอก

อิฏฐกาจยาทิอนุชานนะ
ทรงอนุญาตภิกษุก่ออิฐเป็นต้น

เมื่อน้ำท่วมวิหารที่มีพื้นต่ำ จึงทรงอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง เมื่อดินที่ถมพังทะลาย จึงทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดินที่ถม ๓ ชนิด ได้แก่ คันที่ทำด้วยอิฐ ทำด้วยศิลาและทำด้วยไม้ เมื่อพวก

ภิกษุขึ้นลงลำบาก จึงทรงอนุญาตบันได ๓ ชนิด ได้แก่ บันไดอิฐ บันไดศิลาและบันไดไม้ เมื่อพวกภิกษุขึ้นลงพลัดตกลงมา จึงทรงอนุญาตให้มีราวสำหรับยึดจับ

เมื่อพวกภิกษุละอายที่จะนอนในวิหารมีพื้นที่เป็นลานโล่งเป็นอันเดียวกับที่ที่ไม่ใช่วิหาร จึงทรงอนุญาตให้กั้นผ้าม่าน เมื่อพวกภิกษุเลิกชายผ้าม่านมองดูกัน จึงทรงอนุญาตให้กั้นฝาครึ่งหนึ่ง เมื่อพวกภิกษุยังมองผ่านข้างบนฝานั้น จึงทรงอนุญาตห้องภายใน ๓ ชนิด ได้แก่ ห้องคล้ายเสลียง ห้องคล้ายอุโมงค์และห้องเรือนยอดบนดาดฟ้า เมื่อพวกภิกษุกั้นห้องไว้ตรงกลางวิหารเล็ก ไม่มีบริเวณ จึงทรงอนุญาตให้กั้นห้องไว้ด้านหนึ่งในวิหารเล็ก แต่กั้นห้องไว้ตรงกลางในวิหารใหญ่

เมื่อเชิงฝาวิหารชำรุด จึงทรงอนุญาตให้ติดกรอบเชิงฝา เมื่อฝาผนังวิหารถูกฝนสาด จึงทรงอนุญาตให้ติดแผงกันสาด และฝาที่ทำด้วยดินผสมเถ้ากับมูลโค

เมื่องูดกลงมาจากหลังคามุงหญ้าที่คอภิกษุ จึงทรงอนุญาตให้ทำเพดาน เมื่อพวกภิกษุแขวนถุงไว้ที่เท้าเดียงบ้าง ที่เท้าตั่งบ้าง หนูและปลวกกัดกิน จึงทรงอนุญาตให้ใช้ไม้เดือยติดฝา และไม้รูปงาช้าง

เมื่อพวกภิกษุเก็บจีวรไว้บนเดียงบ้าง บนตั่งบ้าง จีวรเสียหาย จึงทรงอนุญาตราวจีวรและสายระเดียงในวิหาร เมื่อภิกษุพักอาศัยไม่ได้เพราะวิหารไม่มีระเบียง จึงทรงอนุญาตให้สร้างระเบียง เฉลียง ลับแล และหน้ามุขมีหลังคา ภิกษุละอายที่จะนอนในระเบียงโล่ง จึงทรงอนุญาตให้กั้นแผงเลื่อนและฝาค้ำ

อุปัฏฐานสาลาอนุชานนะ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุสร้างโรงฉันอาหาร

เมื่อพวกภิกษุฉันอาหารร่วมกันในที่แจ้ง ต้องลำบากเพราะอากาศหนาวและอากาศร้อน จึงทรงอนุญาตให้สร้างหอฉัน เมื่อน้ำท่วมหอฉันที่มีพื้นที่ต่ำ จึงทรงอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูง เมื่อดินที่ถมพังทะลาย จึงทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดินที่ถม ๓ ชนิด ได้แก่ คันที่ทำด้วยอิฐ ทำด้วยศิลาและทำด้วยไม้ พวกภิกษุขึ้นลงลำบาก จึงทรงอนุญาตบันได ๓ ชนิด ได้แก่ บันไดอิฐ บันไดศิลาและบันไดไม้ เมื่อพวกภิกษุขึ้นลงพลัดตกลงมา เมื่อผงหญ้าตกเกลื่อนที่หอฉัน ได้ทรงอนุญาตเหมือนในโรงสะดิง เมื่อภิกษุปูจีวรลงบนพื้นดินกลางแจ้ง จีวรเปื้อนฝุ่น จึงทรงอนุญาตให้ขึงราวจีวร และสายระเดียงไว้กลางแจ้ง

เมื่อน้ำดื่มถูกแสงแดดร้อน จึงทรงอนุญาตให้สร้างโรงน้ำดื่ม และปะรำน้ำดื่ม เมื่อน้ำท่วมโรงน้ำดื่มที่มีพื้นที่ต่ำ จึงทรงอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูง เมื่อดินที่ถมพังทะลาย เมื่อพวกภิกษุขึ้นลงลำบาก เมื่อพวกภิกษุขึ้นลงพลัดตกลงมา ได้ทรงอนุญาตเหมือนในโรงสะดึง เมื่อไม่มีภาชนะสำหรับตักน้ำ จึงทรงอนุญาตให้ใช้สังข์ตักน้ำและขันน้ำ

ปาการาทิอนุชานนะ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุสร้างรั้วล้อมเป็นต้น

เมื่อวิหารไม่มีรั้วล้อม จึงทรงอนุญาตให้ล้อมรั้ว ๓ ชนิด ได้แก่ รั้วอิฐ รั้วศิลาหรือรั้วไม้ เมื่อไม่มีซุ้มประตู จึงทรงอนุญาตให้สร้างซุ้มประตู เมื่อน้ำท่วมซุ้มประตูที่มีพื้นที่ต่ำ จึงทรงอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูง เมื่อซุ้มประตูไม่มีบานประตู จึงทรงอนุญาตให้มีบานประตู กรอบเช็ดหน้า รูครกที่รับเดือยประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวสิง ลิ่ม กลอน ช่องดาล ช่องสำหรับชัก และเชือกสำหรับชัก เมื่อผงหญ้าตกเกลื่อนซุ้มประตู จึงทรงอนุญาตให้รื้อใช้ดินโบกฉาบทั้งภายในภายนอก ทำให้มีสีขาว สีดำ สียางไม้ เขียนลวดลายดอกไม้ ลวดลายเถาวัลย์ จักเป็นฟันมังกร และเขียนลวดลายดอกจอก

เมื่อบริเวณเป็นโคลนตม จึงทรงอนุญาตให้โรยกรวดแร่ เมื่อกรวดแร่ไม่เต็ม จึงทรงอนุญาตให้ปูศิลาเรียบ เมื่อน้ำขัง จึงทรงอนุญาตให้ทำท่อระบายน้ำ

เมื่อพวกภิกษุทำที่ดั้งเดาในที่ต่าง ๆ ทั่วบริเวณจึงสกปรก จึงทรงอนุญาตให้ทำโรงไฟไว้ในที่ลมควรด้านหนึ่ง เมื่อน้ำท่วมโรงไฟที่มีพื้นที่ต่ำ จึงทรงอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูง เมื่อดินที่ถมพังทะลาย จึงทรงอนุญาตให้ก่อคันกั้นดินที่ถม ๓ ชนิด ได้แก่ คันที่ทำด้วยอิฐ ทำด้วยศิลาและทำด้วยไม้ เมื่อพวกภิกษุขึ้นลงลำบาก เมื่อพวกภิกษุขึ้นลงพลัดตกลงมา ได้ทรงอนุญาตเหมือนในโรงสะดึง

เมื่อผงหญ้าตกเกลื่อนโรงไฟ จึงทรงอนุญาตให้รื้อใช้ดินโบกฉาบทั้งภายในภายนอก ทำให้มีสีขาว สีดำ สียางไม้ เขียนลวดลายดอกไม้ ลวดลายเถาวัลย์ จักเป็นฟันมังกร เขียนลวดลายดอกจอก ราวจีวร และสายระเดียง

อารามปริกเขปอนุชานนะ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุสร้างรั้วล้อมอาราม

เมื่ออารามไม่มีรั้วล้อม แพะบ้าง สัตว์เลี้ยงบ้าง เหยียบย่ำสิ่งที่ปลูกไว้เสียหาย จึงทรงอนุญาตให้ล้อมรั้ว ๓ ชนิด ได้แก่ รั้วไม้ไผ่ รั้วหนามหรือคู เมื่อไม่มีชุ้มประตู แพะบ้าง สัตว์เลี้ยงบ้างเหยียบย่ำสิ่งที่ปลูกไว้เสียหาย จึงทรงอนุญาตชุ้มประตู ไม้ค่ำว บานประตูคู่ เสาระเนียด และกลอนเหล็ก เมื่อผงหญ้าดกเกลื่อนชุ้มประตู จึงทรงอนุญาตให้รื้อใช้ดินโบกฉาบทั้งภายในภายนอก ทำให้มีสีขาว สีดำ สียางไม้ เขียนลวดลายดอกไม้ ลวดลายเถาวัลย์ จักเป็นฟันมังกร และเขียนลวดลายดอกจอก เมื่อพื้นอารามลื่น จึงทรงอนุญาตให้โรยกรวดแร่ เมื่อกรวดแร่ไม่เต็ม จึงทรงอนุญาตให้ปูศิลาเรียบ เมื่อน้ำขัง จึงทรงอนุญาตให้ทำท่อระบายน้ำ

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารมีพระประสงค์จะสร้างปราสาทฉาบปูนขาว พวกภิกษุไม่รู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติไว้หรือไม่ จึงทรงอนุญาตเครื่องมุง ๕ ชนิด ได้แก่ กระเบื้อง ศิลา ปูนขาว หญ้า และใบไม้

อนาถปิณฑิกวัตถุ
เรื่องอนาถบิณฑิกคหบดีสร้างพระเชตวัน

เมื่ออนาถบิณฑิกคหบดียังไม่นับถือพระพุทธศาสนา วันหนึ่ง เขาเดินทางไปกรุงราชคฤห์ เห็นพี่เขยเตรียมภัตตาหารถวายแด่พระพุทธเจ้า จึงปรารถนาจะเข้าเฝ้าถวายภัตตาหารบ้างครั้นพี่เขย ชาวนิคมในกรุงราชคฤห์ รวมทั้งพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงทราบว่าอนาถบิณฑิกคหบดีจะถวายภัตตาหาร เห็นว่าอนาถบิณฑิกะเป็นอาคันตุกะ ประสงค์จะให้ยืมทรัพย์ทำบุญ แต่อนาถบิณฑิกคหบดีบอกว่าได้เตรียมมาพร้อม เมื่ออนาถบิณฑิกะถวายภัตตาหารแล้วได้กราบอาราธนาพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ให้เสด็จไปอยู่จำพรรษาที่กรุงสาวัตถี

ระหว่างทางที่อนาถบิณฑิกคหบดีเดินทางกลับไปยังกรุงสาวัตถี ได้ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมกันสร้างอาราม สร้างวิหาร และถวายทาน บอกว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จมากรุงสาวัตถี เมื่อเขาเดินทางถึงกรุงสาวัตถี ได้เลือกหาสถานที่ที่เหมาะจะสร้างให้เป็นที่ประทับ เห็นพระอุทยานของเจ้าเชตราชกุมาร เป็นสถานที่เหมาะจะสร้างอาราม เพราะอยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลหมู่บ้าน ไปมาสะดวก กลางวันคนไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่มีเสียงรบกวน เงียบสงัดเหมาะแก่การหลีกเร้น จึงเข้าไปกราบทูลขอซื้อ โดยให้คนบรรทุกเงินเต็มเกวียนเรียงลาดให้ริมจดกันในเชตวัน เมื่อเงิน

ไม่พอที่ซุ้มประตู จึงเว้นว่างไว้แล้วสั่งให้ไปขนเงินมาอีกเพื่อเพิ่มให้เต็มบริเวณ เจ้าเชตราชกุมารทรงเห็นเหตุนั้นทรงดำริว่า การกระทำของอนาถบิณฑิกะไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เขาบริจาคเงินมากมาย จึงทรงรับสั่งว่า ที่ว่างตรงนั้นพระองค์ขอโอกาสมีส่วนร่วมบริจาคด้วย อนาถบิณฑิกะจึงได้ถวายโอกาสแก่เจ้าเชตราชกุมาร อนาถปิณฑิกะรู้ว่า เจ้าเชตราชกุมารทรงมีชื่อเสียง ถ้าคนมีชื่อเสียงเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมวินัยจะเป็นประโยชน์ เจ้าเชตราชกุมารทรงรับสั่งให้สร้างซุ้มประตูขึ้นที่ตรงนั้น ต่อมา อนาถบิณฑิกะให้สร้างวิหารหลายหลัง บริเวณ ซุ้มประตู โรงฉัน โรงไฟ กับปิยกุฏี วัจกุฏี สถานที่จงกรม โรงจงกรม บ่อน้ำ โรงบ่อน้ำ เรือนไฟ โรงเรือนไฟ สระโบกขรณีและมณฑป ไว้ในพระเชตวัน

นวกัมมทานะ

ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุสอนนวกรรม (การก่อสร้าง)

คราวที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี คนทั้งหลายทำงานก่อสร้างอย่างขะมักเขม้น ให้ความอุปถัมภ์ภิกษุผู้ดำเนินงานก่อสร้างด้วยปัจจัย ๔ เวลานั้น ช่างชุนผ้าเข็ญใจคนหนึ่งขยำโคลนก่ออิฐตั้งฝาผนัง แต่ฝาผนังหักพังลงมาถึง ๓ ครั้ง เขาดำหนิภิกษุผู้ก่อสร้างที่สอนเฉพาะพวกคนที่ถวายปัจจัย ๔ ไม่เหลียวแลคนยากจน พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุทำงานก่อสร้างได้ ภิกษุผู้ก่อสร้างต้องขวนขวายหาวิธีทำวิหารให้เสร็จเร็ว ต้องปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ทรุดโทรม

การให้นวกรรมแก่ภิกษุ ลำดับแรก บอกให้ภิกษุนั้นยอมรับตำแหน่ง จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๑]

อัคคาสนาทิอนุชานนะ

ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่ในอาสนะที่เลิศเป็นต้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปยังกรุงสาวัตถี พวกอันเดวาสิกของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินทางไปล่วงหน้า จับจองวิหารและที่นอนเอาไว้ทั้งหมด พระสารีบุตรไปภายหลัง ไม่มีที่นอน จึงไปนั่งที่ควงไม้ต้นหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ตำหนิพวกอันเดวาสิกของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ตรัสถามว่าใครควรได้อาสนะ น้ำ และบิณฑบาตอันเลิศ

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๐๙/๑๒๑.

พวกภิกษุมีความเห็นต่างกัน บางพวกกราบทูลว่า ภิกษุผู้บวชจากตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ตระกูลคหบดี ผู้ทรงสุตตันตะ ผู้ทรงพระวินัย ผู้เป็นพระธรรมกถึก ผู้ได้ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ผู้เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ ผู้ไตรวิชชา ๓ ผู้ได้อภิญญา ๖ ควรได้อาสนะ น้ำ และบิณฑบาตอันเลิศ

เรื่องสัตว์ ๓ สหาย

พระผู้มีพระภาคทรงเล่าเรื่องสัตว์ ๓ สหาย ได้แก่ นกกระทา ลิงและช้างพลาย อยู่ด้วยกันมาช้านานแต่ไม่มีความยำเกรงกัน ได้ตกลงกันว่าจะเคารพเชื่อฟังผู้ที่สูงวัยกว่า จึงถามว่าใครอายุมากกว่ากัน โดยกำหนดเอาต้นไทรใหญ่ที่เกิดในที่นั้นเป็นเกณฑ์ ในที่สุดรู้ว่า นกกระทากินผลไทรต้นอื่นแล้วถ่ายมูลในที่นั้นจึงเกิดไทรต้นใหญ่ ลิงกับช้างพลายจึงได้ยกย่องนกกระทาให้เป็นผู้สูงวัยและเคารพเชื่อฟังนกกระทา

พระผู้มีพระภาคทรงสรุปว่า สัตว์ดิรัจฉานยังมีความเคารพยำเกรงกัน การที่พวกภิกษุมีความเคารพยำเกรงกันดำเนินชีวิตอย่างเสมอภาคกัน ย่อมงดงามในพระธรรมวินัย แล้วทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลุกรับ อัญชลีกรรม สามีจิกรรม อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศตามลำดับพรรษา ภิกษุไม่พึงกีดกันเสนาสนะของสงฆ์ตามลำดับพรรษา รูปใดกีดกันต้องอาบัติทุกกฏ

อวันทิยาทิปุคคละ
ว่าด้วยบุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้เป็นต้น

บุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้ ๑๐ จำพวก ได้แก่ (๑) ผู้อุปสมบทก่อนไม่ควรไหว้ผู้อุปสมบทภายหลัง (๒) อนุปสัมบัน (๓) ภิกษุนานาสังวาสผู้มีพรรษามากกว่า เป็นอธรรมวาที (๔) มาตุคาม (๕) บัณเฑาะก์ (๖) ภิกษุกำลังอยู่ปริวาส (๗) ภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม (๘) ภิกษุผู้ควรแก่มานัต (๙) ภิกษุกำลังประพฤติมานัต (๑๐) ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน

บุคคลที่ภิกษุควรไหว้ ๓ จำพวก ได้แก่ (๑) ผู้อุปสมบทก่อน (๒) ภิกษุนานาสังวาสที่มีพรรษามากกว่าเป็นธรรมวาที (๓) พระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

อาสนปฏิพาหนปฏิกเขปะ
ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุกีดกันอาสนะ

เมื่อชาวบ้านตกแต่งมณฑป จัดเตรียมเครื่องลาดและบริเวณไว้เฉพาะสงฆ์ พวกอันเดวาสิกของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินทางไปล่วงหน้า จับจองวิหารและที่นอนเอาไว้ทั้งหมด พระสารีบุตรไปภายหลัง ไม่มีที่นอนจึงไปนั่งที่ควงไม้ต้นหนึ่ง ตอนใกล้รุ่ง พระผู้มีพระภาคทรงพบพระสารีบุตรนั่งอยู่ที่ควงต้นไม้ เมื่อทรงทราบเรื่องนั้นทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามพวกภิกษุ แล้วตำหนิพวกอันเดวาสิกของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงกีดกัน แม้ของที่เขาทำเจาะจงตามลำดับพรรษา รูปใดกีดกัน ต้องอาบัติทุกกฏ

ติหิวิกตอนุชานนะ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้สิ่งของอย่างคฤหัสถ์

เมื่อชาวบ้านตกแต่งที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ไว้ในโรงอาหารในละแวกบ้าน ๒๐ ชนิด ฯลฯ (เหมือนพระบัญญัติเรื่องห้ามที่นอนสูงใหญ่ ในจัมมขันธกะ)

เมื่อพวกภิกษุฆ่าเกรงไม่ยอมนั่ง จึงทรงอนุญาตเครื่องใช้อย่างคฤหัสถ์ ยกเว้นเครื่องลาด ๓ ชนิด ได้แก่ ม้านั่งสีเหลี่ยม เตียงใหญ่ และเครื่องลาดยัดนุ่น นอกนั้นนั่งได้ แต่ไม่ทรงอนุญาตให้นอน เมื่อชาวบ้านตกแต่งเตียงและตั่งยัดนุ่นไว้ที่โรงอาหารในละแวกบ้าน พวกภิกษุฆ่าเกรงไม่ยอมนั่ง จึงทรงอนุญาตให้นั่งบนเครื่องใช้อย่างคฤหัสถ์ แต่ไม่ทรงอนุญาตให้นอน

เชตวนวิหารานุโมทนา
ว่าด้วยทรงอนุโมทนาการสร้างพระเชตวันวิหาร

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี อนาถบิณฑิกคหบดีกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงรับภัตตาหาร พร้อมกับภิกษุสงฆ์ เมื่อถวายภัตตาหารเสร็จกราบทูลถามการปฏิบัติในพระเชตวัน พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ถวายแก่สงฆ์จากทิศทั้ง ๔ ทั้งภิกษุที่มาแล้วและที่ยังไม่มา เมื่ออนาถบิณฑิกคหบดีรับสนองพระพุทธดำรัส จึงทรงอนุโมทนาการถวายวิหาร (เหมือนพระพุทธานุญาตเรื่องเสนาสนะ ๕ ชนิด)

อาสนปฏิพาหนาทิ
ว่าด้วยทรงห้ามภิกษุกีดกันอาสนะเป็นต้น

เมื่ออมาตย์ผู้เป็นสาวกของอาชีวกจัดถวายสังฆภัต พระอุปนันทศากยบุตรมาภายหลัง บังคับภิกษุรูปหนึ่งที่นั่งติดกันให้ลุกขึ้นทั้งที่กำลังฉันภัตตาหาร จึงเกิดความวุ่นวายในโรงอาหาร ครั้นอมาตย์รู้เรื่องจึงตำหนิ พระผู้มีพระภาคทรงสอบถามพระอุปนันทะ แล้วทรงตำหนิ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงบังคับภิกษุที่นั่งติดกันให้ลุกขึ้นทั้งที่กำลังฉันภัตตาหาร รูปใดบังคับ ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าบังคับให้ลุกขึ้น ภิกษุที่ลุกขึ้นย่อมเป็นผู้ห้ามภัต พึงบอกให้เธอไปหาน้ำมา ถ้าได้น้ำก็เป็นเรื่องที่ดี เธอพึงฉันให้เรียบร้อยแล้วจึงให้อาสนะแก่ภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า แต่ไม่พึงกีดกันอาสนะสำหรับภิกษุผู้มีพรรษามากกว่าไม่ว่ากรณีไหน รูปใดกีดกัน ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามภิกษุบังคับภิกษุอาพาธ

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์บังคับพวกภิกษุอาพาธให้ลุกขึ้น ช่วยกันพยุงปล่อยให้ยืน ภิกษุอาพาธถึงกับสลบล้มลง จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงบังคับภิกษุอาพาธให้ลุกขึ้น รูปใดบังคับ ต้องอาบัติทุกกฏ จากนั้นทรงอนุญาตเพื่อให้ที่นอนที่เหมาะสมแก่ภิกษุอาพาธ และทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงกีดกันอาสนะโดยอ้างเลสต่าง ๆ รูปใดอ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุถืออาสนะ

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เห็นพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์กำลังซ่อมวิหารหลังใหญ่ของสงฆ์ ปรารถนาจะอยู่ในวิหารนั้น จึงช่วยกันขับไล่ เมื่อพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ไม่ยอมไป จึงได้ช่วยกันฉุดลาก พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ร้องไห้ พระผู้มีพระภาคทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุโกรธไม่พอใจ ไม่พึงฉุดลากภิกษุออกจากวิหารของสงฆ์ รูปใดฉุดลาก ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ทรงอนุญาตให้ภิกษุถืออาสนะ[๑]

เสนาสนคาหาปกสมมติ
ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์มีเจ้าหน้าที่จัดเสนาสนะ

เมื่อภิกษุไม่รู้ว่าจะให้ผู้ใดจัดแจงให้ภิกษุถืออาสนะ จึงทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุผู้เป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะมีคุณสมบัติ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ไม่ลำเอียง

---

[๑] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๒๔-๑๒๕/๓๐๒-๓๐๓.

เพราะชัง (๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (๕) รู้จักเสนาสนะที่ควรและไม่ควร

ทรงอนุญาตให้ภิกษุถือเสนาสนะเป็นต้น

เมื่อภิกษุผู้เป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะไม่รู้วิธีจัดเสนาสนะ จึงทรงอนุญาตให้นับภิกษุก่อนแล้วจึงนับที่นอน ให้ถือตามจำนวนที่นอน เมื่อภิกษุเจ้าหน้าที่ให้ถือตามจำนวนที่นอน ที่นอนเหลือจำนวนมาก จึงทรงอนุญาตให้ถือตามจำนวนวิหาร เมื่อภิกษุเจ้าหน้าที่ให้ถือตามจำนวนวิหาร วิหารยังเหลือมาก จึงทรงอนุญาตให้ถือตามจำนวนบริเวณ เมื่อภิกษุเจ้าหน้าที่ให้ถือตามจำนวนบริเวณ บริเวณก็ยังเหลือมาก จึงทรงอนุญาตให้เพิ่มอีก เมื่อภิกษุรับส่วนเพิ่มแล้ว ภิกษุอื่นมาเมื่อไม่ปรารถนาจะให้ก็ไม่ต้องให้

เมื่อพวกภิกษุให้ภิกษุผู้อยู่นอกสีมาถือเสนาสนะ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงให้ภิกษุที่อยู่นอกสีมาถือเสนาสนะ รูปใดให้ถือ ต้องอาบัติทุกกฏ พวกภิกษุถือเสนาสนะกีดกันไว้ตลอด จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงถือเสนาสนะกีดกันไว้ตลอด รูปใดกีดกันไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้กันไว้ได้ ๓ เดือนในฤดูฝน แต่จะกันไว้ตลอดไม่ได้

ทรงอนุญาตให้ภิกษุถือเสนาสนะ ๓ อย่าง

เมื่อพวกภิกษุไม่รู้การถือเสนาสนะ จึงทรงบัญญัติว่า การถือเสนาสนะมี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) การถือเสนาสนะในวันเข้าพรรษาต้น คือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ (๒) การถือเสนาสนะในวันเข้าพรรษาหลัง คือ เดือน ๙ (๓) การถือเสนาสนะในช่วงที่พ้นระยะนั้น คือ วันแรม ๑ ค่ำ เพื่ออยู่จำพรรษาต่อไป และทรงบัญญัติว่า ภิกษุรูปเดียวไม่พึงหวงเสนาสนะไว้ ๒ แห่ง รูปใดหวงไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตหลักการเรียนการสอนพระวินัย

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพรรณนาประโยชน์ของการปฏิบัติพระวินัย ทรงสรรเสริญการเรียนพระวินัย ได้ทรงยกย่องพระอุบาลี ภิกษุจำนวนมากทั้งเถระ นวกะ และปูนกลางจึงไปเรียนพระวินัย พระอุบาลีและภิกษุผู้เถระต่างยืนสอนยืนเรียนพระวินัยกันด้วยความเคารพ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้นวกะผู้สอนนั่งบนอาสนะเสมอกันหรือสูงกว่าผู้เรียนที่เป็นภิกษุผู้

เถระได้ และให้ภิกษุผู้เถระผู้เรียนนั่งบนอาสนะเสมอกันหรือต่ำกว่าภิกษุผู้สอนที่เป็นภิกษุผู้นวกะได้ ด้วยความเคารพในธรรม

เมื่อภิกษุจำนวนมากยินรอเรียนพระวินัยกับพระอุบาลีจนเมื่อยล้า จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้มีพรรษาเท่ากันนั่งรวมกันได้ พวกภิกษุไม่รู้คุณสมบัติของผู้ที่มีพรรษาเท่ากัน จึงทรงอนุญาตภิกษุผู้มีพรรษามากกว่าหรือมีพรรษาน้อยกว่ากัน ๓ พรรษาให้นั่งรวมกันได้ ภิกษุหลายรูปมีพรรษาเท่ากัน นั่งบนอาสนะเดียวกัน ทำให้เตียงและตั่งหัก จึงทรงอนุญาตให้นั่งบนเตียงหรือบนตั่งละ ๓ รูป เมื่อภิกษุ ๓ รูปนั่งบนเตียงหรือบนตั่ง ก็ทำให้เตียงหรือตั่งหัก จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุนั่งบนเตียงหรือบนตั่งละ ๒ รูป

พวกภิกษุยำเกรงจะนั่งบนอาสนะยาวร่วมกับภิกษุผู้มีอาสนะต่างระดับกัน จึงทรงอนุญาตให้นั่งบนอาสนะยาวร่วมกับภิกษุที่มีอาสนะต่างระดับกันได้ ยกเว้นบัณเทาะก์ มาตุคาม และคนสองเพศ เมื่อพวกภิกษุไม่รู้ความยาวแห่งอาสนะ จึงทรงอนุญาตอาสนะยาวที่สุดนั่งได้ ๓ คน

เมื่อนางวิสาขามิคารมาตาจะให้สร้างปราสาท มีระเบียงและมีหลังคาดังเทริดที่ตั้งอยู่บนกระพองช้างถวายสงฆ์ พวกภิกษุไม่รู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติให้ใช้สอยปราสาทหรือไม่ จึงทรงอนุญาตให้ใช้สอยปราสาทได้ทุกอย่าง

สมัยนั้น เมื่อสมเด็จพระอัยยิกาของพระเจ้าปเสนทิโกศลทิวงคต อกัปปิยภัณฑ์ ๒๐ ชนิด เกิดขึ้นแก่สงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้ตัดเท้าเก้าอี้นอนแล้วใช้สอย ให้ทำลายรูปสัตว์ร้ายเตียงใหญ่แล้วใช้สอย ให้รื้อฟูกที่ยัดนุ่นทำเป็นหมอนแล้วใช้สอย นอกจากนี้ให้ทำเป็นเครื่องลาดพื้น

อวิสสัชชิยวัตถุ*

เรื่องสิ่งของที่ภิกษุจะยกให้สงฆ์ คณะหรือบุคคลไม่ได้

เมื่อพวกภิกษุเจ้าถิ่นในอาวาสแห่งหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี จัดแจงเสนาสนะของสงฆ์ให้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อภิกษุอาคันตุกะรู้ จึงด่าว่าภิกษุเจ้าถิ่น พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า สงฆ์ คณะหรือบุคคลไม่พึงสละของ ๕ หมวด ได้แก่ (๑) อาราม พื้นที่อาราม (๒) วิหาร พื้นที่วิหาร (๓) เตียง ตั่ง ฟูก หมอน (๔) หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ กระทะโลหะ มีด ขวาน ผึ่ง

---

* อวิสสัชชิยวัตถุและอเวภังคิยวัตถุ ได้แก่ สิ่งของที่เป็นครุภัณฑ์ ภิกษุจะยกหรือแบ่งให้ใครไม่ได้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๒๑/๓๔๓)

จอบและสว่าน (๕) เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หญ้าปล้อง หญ้ามุงกระต่าย หญ้าสามัญ ดิน เครื่องไม้และเครื่องดิน สิ่งของเหล่านั้น แม้ยกให้แล้วก็ไม่เป็นอันยกให้ รูปใดยกให้ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

อเวภังคิยวัตถุ
เรื่องสิ่งของที่ภิกษุจะแบ่งให้สงฆ์ คณะหรือบุคคลไม่ได้

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปกีฏาคีริชนบท พร้อมด้วยภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป รวมทั้งพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ พระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะรู้ข่าวจึงจัดแบ่งเสนาสนะของสงฆ์ไว้ต้อนรับ แต่ไม่แบ่งให้พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ภิกษุรูปหนึ่งไปส่งข่าวแก่พระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ พระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะบอกภิกษุที่มาสงฆ์ว่าไม่มีเสนาสนะของสงฆ์ พวกตนแบ่งกันหมดแล้ว ขอให้พระผู้มีพระภาคประทับในพระวิหาร ส่วนพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะไม่มีเสนาสนะจะให้ พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ ทรงบัญญัติว่า สงฆ์ คณะหรือบุคคลไม่พึงยกสิ่งของ ๕ หมวด (เหมือนในอวิสสัชชิยวัตถุ) ภิกษุไม่พึงยกสิ่งของ ๕ หมวด แม้ยกให้แล้วก็ไม่เป็นอันยกให้ รูปใดยกให้ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

นวกัมมทานกถา
เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุให้นวกรรม

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปประทับอยู่ ณ อัคคาฬวเจดีย์ เขตเมืองอาฬวี พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีอนุมัตินวกรรม(งานก่อสร้าง)หลายวิธี ได้แก่ วางก้อนดิน ฉาบทาฝา ติดดั้งประตู ติดสายยู ติดดั้งกรอบเช็ดหน้า ทาสีขาว ทาสีดำ ทาสีเหลือง มุงหลังคา ผูกมัดหลังคา ติดไม้หลบหลังคา ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ทรุดโทรม ขัดถู อนุมัติการสร้างล่วงหน้าถึง ๒๐ - ๓๐ ปี บางทีอนุมัติให้จนตลอดชีวิต อนุมัติวิหารที่สร้างเสร็จชั่วขณะควันไฟลอย

พระผู้มีพระภาคทรงสอบถามแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวี ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงอนุมัติการก่อสร้างเพียงวางก้อนดิน ไม่อนุมัติวิหารที่สร้างเสร็จชั่วขณะควันไฟลอย รูปใดอนุมัติ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุอนุมัติการสร้างวิหารที่ยังไม่ได้สร้างหรือที่สร้างไม่เสร็จ ให้ตรวจดูก่อน ถ้าเป็นวิหารหลังเล็กอนุมัติให้สร้างได้ ๕-๖ ปี ให้ตรวจดูงานในเรือนมุงแถบเดียวแล้วอนุมัติได้ ๗-๘ ปี ให้ตรวจดูงานในวิหารหลังใหญ่หรือปราสาทแล้วอนุมัติได้ภายใน ๑๐-๑๒ ปี

เมื่อพวกภิกษุอนุมัติให้ก่อสร้างวิหารได้ทุกอย่าง(ตามที่ทรงอนุญาตข้างต้น) จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงอนุมัติให้ก่อสร้างวิหารทั้งหลัง รูปใดอนุมัติ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงอนุมัติให้ภิกษุรูปเดียวก่อสร้างวิหาร ๒ อย่าง รูปใดอนุมัติ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุรับอนุมัติการก่อสร้างแล้วไม่พึงมอบแก่ภิกษุอื่น รูปใดมอบให้ผู้อื่น ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงบัญญัติว่า ภิกษุรับอนุมัติก่อสร้างแล้วไม่พึงกีดกันเสนาสนะของสงฆ์ รูปใดกีดกัน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุนั้นถือเอาที่นอนอย่างดีแห่งเดียว ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงอนุมัติการก่อสร้างให้แก่ภิกษุผู้อยู่นอกสีมา รูปใดอนุมัติ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ได้รับอนุมัติการก่อสร้างแล้วไม่พึงกีดกันตลอดเวลา รูปใดกีดกัน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้กันไว้ชั่ว ๓ เดือนในฤดูฝน แต่ไม่ให้กันไว้ตลอดเวลา

เมื่อพวกภิกษุผู้ได้รับอนุมัติการก่อสร้างแล้วหลีกไป สึก มรณภาพ เป็นสามเณร บอกคืนสิกขา เป็นคนต้องอาบัติปาราชิก เป็นคนวิกลจริต เป็นต้น

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งว่า

๑. ในกรณีที่ภิกษุผู้ได้รับอนุมัติการก่อสร้าง ทำไม่เสร็จ (แต่หลีกไป...ปฏิญญาเป็นคนสองเพศ) สงฆ์พึงมอบการอนุมัตินั้นให้ภิกษุอื่นทำต่อ

๒. ในกรณีที่ภิกษุผู้ได้รับอนุมัติการก่อสร้างแล้วหลีกไป สงฆ์พึงมอบการอนุมัตินั้นให้เป็นหน้าที่ของภิกษุนั้น

๓. ในกรณีที่ภิกษุผู้ได้รับอนุมัติการก่อสร้างแล้วสึก...ต้องอาบัติปาราชิก การอนุมัตินั้นตกเป็นของสงฆ์

๔. ในกรณีที่ภิกษุผู้ได้รับอนุมัติการก่อสร้างแล้ววิกลจริต...ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป การอนุมัตินั้นตกเป็นของภิกษุนั้น

๕. ในกรณีที่ภิกษุผู้ได้รับอนุมัติการก่อสร้างแล้วเป็นบัณเทาะก์...เป็นคนสองเพศ การอนุมัตินั้นตกเป็นของสงฆ์

อัญญตรปริโภคปฏิกเขปาทิ
ว่าด้วยภิกษุใช้เสนาสนะผิดที่เป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุนำเสนาสนะเครื่องใช้สอยประจำวิหารของอุบาสกคนหนึ่งไปใช้สอยในที่อื่น จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงนำเครื่องใช้สอยในที่แห่งหนึ่งไปใช้สอยในที่อีกแห่งหนึ่ง รูปใดนำไปใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุยำเกรงจะนำเสนาสนะเครื่องใช้สอยไปที่โรงอุโบสถหรือที่ประชุม นั่งบนพื้นดิน เนื้อตัวและจีวรจึงเปื้อนฝุ่น จึงทรงอนุญาตให้นำไปใช้ได้ชั่วคราว

เมื่อวิหารหลังใหญ่ของสงฆ์ทรุดโทรม พวกภิกษุยำเกรงไม่นำเสนาสนะออกไป จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุนำเสนาสนะไปเก็บไว้ เมื่อผ้ากัมพลราคาแพงเป็นบริขารประจำเสนาสนะเกิดขึ้นแก่สงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุแลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์แก่ของที่มีราคาไม่น้อยกว่าของเดิม เมื่อผ้าราคาแพงเป็นบริขารประจำเสนาสนะเกิดขึ้นแก่สงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุแลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์แก่ของที่มีราคาไม่น้อยกว่าของเดิม เมื่อสงฆ์ได้หนังหมีและเครื่องเช็ดเท้าทรงกลม จึงทรงอนุญาตให้ทำเป็นเครื่องเช็ดเท้า ผ้าท่อนน้อยเกิดขึ้นแก่สงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้ทำเป็นผ้าเช็ดเท้า

ทรงห้ามภิกษุเท้าเปื้อนเหยียบเสนาสนะ

เมื่อภิกษุไม่ล้างเท้าเหยียบเสนาสนะ เสนาสนะเสียหาย จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุเท้าเปื้อนไม่พึงเหยียบเสนาสนะ รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุเท้าเปียกเหยียบเสนาสนะ เสนาสนะเสียหาย จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุเท้าเปียกไม่พึงเหยียบเสนาสนะ รูปใดเหยียบ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุสวมรองเท้าเหยียบเสนาสนะ เสนาลนะเสียหาย จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุสวมรองเท้าเหยียบเสนาสนะ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุถ่มน้ำลายลงบนพื้นที่ทำบริกรรม พื้นผิวเสียหาย จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงถ่มน้ำลายบนพื้นที่ทำบริกรรม รูปใดถ่ม ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ใช้กระโถน

เมื่อเท้าเตียงและเท้าตั่งครูดพื้นที่ทำบริกรรม จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าพันเอาไว้ ภิกษุพิงฝาที่มีลวดลายวิจิตร ทำให้ความงดงามเสียหาย จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงพิงฝาที่มีลวดลายวิจิตร รูปใดพิง ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ใช้พนักพิง พนักพิงส่วนล่างครูดพื้น ส่วนบนครูดฝา จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าพันทั้งข้างล่างและข้างบน พวกภิกษุล้างเท้าแล้วยำเกรงที่จะนอน จึงทรงอนุญาตให้ปูผ้านอน

สังฆภัตตาทิอนุชานนะ
ว่าด้วยทรงอนุญาตสังฆภัตเป็นต้น

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ ได้เกิดข้าวยากหมากแพง ประชาชนไม่อาจจัดเตรียมสังฆภัต แต่ปรารถนาจัดเตรียมอุทเทสภัต นิมันตนภัต สลากภัต ปักขิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปทิกภัต พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตสังฆภัต...ปาฏิปทิกภัต

ภัตตุทเทสกสมมติ
ว่าด้วยการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่จัดแจงภัตตาหาร

เมื่อพวกภิกษุ ฉัพพัคคีย์เลือกรับภัตตาหารที่ประณีตเอาไว้ฉันเอง แล้วให้ภัตตาหารชนิดเลวแก่พวกภิกษุอื่น จึงทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๕ ประการ เป็นภิกษุภัตตุทเทสก์ (ผู้แจกภัต) ได้แก่ (๑)ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ไม่ลำเอียงเพราะชัง (๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (๕) รู้จักภัตตาหารที่แจกแล้วและที่ยังไม่ได้แจก เมื่อภิกษุภัตตุทเทสก์ไม่รู้วิธีแจกภัตตาหาร จึงทรงอนุญาตให้เขียนชื่อลงในสลากหรือแผ่นผ้ารวมกันแล้วแจกภัตตาหาร

เสนาสนปัญญาปกาทิสมมติ
ว่าด้วยการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะเป็นต้น

เมื่อสงฆ์ยังไม่มีภิกษุผู้เป็นเสนาสนปัญญาปกะ ผู้รักษาเรือนคลัง ผู้รับจีวร ผู้แจกจีวร ผู้แจกข้าวต้ม ผู้แจกผลไม้ ผู้แจกของเคี้ยว ของเคี้ยวที่ยังไม่ได้แจกจึงเสียหาย จึงทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุเป็นผู้แจกของเคี้ยว มีคุณสมบัติ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ไม่ลำเอียงเพราะชัง (๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (๕) รู้จักของเคี้ยวที่แจกแล้วและยังไม่ได้แจก

อัปปมัตตกวิสสัชชกสมมติ
ว่าด้วยการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่แจกของเล็ก ๆ น้อย ๆ

เมื่อบริขารเล็กน้อยในเรือนคลังเกิดขึ้นแก่สงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุ เป็นผู้แจกของเล็ก ๆ น้อย ๆ มีคุณสมบัติ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ไม่ลำเอียงเพราะชัง (๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (๕) รู้จักของเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่แจกแล้วและที่ยังไม่ได้แจก

สิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ควรแจก ได้แก่ เข็ม มีด รองเท้า ประคดเอว สายโยกบาตร ผ้ากรองน้ำ ที่กรองน้ำ ผ้ากุสิ อัฑฒกุสิ ผ้ามณฑล ผ้าอัฑฒมณฑล ผ้าอนุวาตและผ้าปริภัณฑ์ ถ้าสงฆ์มีเนยใส น้ำมัน น้ำผึ้งหรือน้ำอ้อยก็ควรให้ลิ้มได้คราวหนึ่ง ถ้าต้องการอีกก็ควรให้อีก

สาฏิยัคฆาปกาทิสมมติ
ว่าด้วยการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่แจกผ้าเป็นต้น

เมื่อสงฆ์ไม่มีภิกษุผู้แจกผ้า ผู้แจกบาตร ผู้ใช้คนวัด ผู้ใช้สามเณร สามเณรที่ภิกษุไม่ใช้ไม่ยอมทำงาน จึงทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุเป็นผู้ใช้สามเณร มีคุณสมบัติ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ไม่ลำเอียงเพราะชัง (๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (๕) รู้จักงานที่ควรใช้และที่ยังไม่ได้ใช้

๗. สังฆเภทขันธกะ

ตอนว่าด้วยการทำลายสงฆ์

ฉสักยปัพพัชชากถา

เรื่องเจ้าศากยะ ๖ พระองค์ทรงผนวช

เจ้าศากยะ ๖ พระองค์ คือ เจ้าภัททิยะ เจ้าอนุรุทธะ เจ้าอานนท์ เจ้าภคุ เจ้ากิมพิละ และเจ้าเทวทัต พร้อมด้วยช่างกัลบกชื่ออุบาลี ออกบวชพร้อมกัน[๑] พระเทวทัตถูกลาภสักการะครอบงำ ทำสังฆเภทสงฆ์ ถูกสงฆ์ลงปกาสนียกรรม

ปกาสนียกัมมะ

ว่าด้วยปกาสนียกรรมแก่พระเทวทัต

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับนั่งแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทมีพระเจ้าพิมพิสารประทับนั่งอยู่ด้วย พระเทวทัตลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่ากราบทูลพระผู้มีพระภาคขอให้ทรงพักผ่อนอย่างผาสุก ตนจะปกครองภิกษุสงฆ์ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะพระองค์ยังไม่มอบให้ปกครองภิกษุสงฆ์ จะทรงมอบให้พระเทวทัตผู้มักมากบริโภคปัจจัยเหมือนกลืนน้ำลายที่ถ่มทิ้งได้อย่างไร

พระดำรัสนี้ทำให้พระเทวทัตโกรธเคืองถึงกับผูกอาฆาตพระผู้มีพระภาค[๒] พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์ ประกาศให้รู้ทั่วกันว่าพฤติกรรมของพระเทวทัตไม่เหมือนเมื่อก่อน สิ่งที่พระเทวทัตทำเป็นเรื่องของพระเทวทัตเอง ทรงรับสั่งให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ทรงรับสั่งให้พระสารีบุตรทำปกาสนียกรรมแก่พระเทวทัต เมื่อสงฆ์แจ้งแก่พระสารีบุตรแล้ว ภิกษุผู้ฉลาดสามารถได้ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา[๓]

---

[๑] บุคคลทั้ง ๗ ไม่ได้รับการอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา (วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๕๕, ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๑๒๘๘/๔๙๖)

[๒] พระเทวทัตบอกคืนพระอาจารย์ ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธเจ้า (ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๗/๒๓๑/๒๒๗)

[๓] วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๗-๓๓๘/๑๘๒-๑๘๔.

ในสังฆเภทขันธกะ ประมวลเรื่องราวของพระเทวทัต ตั้งแต่ยุยงเจ้าชายอชาตศัตรูพระโอรสของพระเจ้าพิมพิสารให้ปลงพระชนม์พระชนก[๑] ส่งคนไปลอบปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาค ทำร้ายพระผู้มีพระภาคจนห้อพระโลหิต สั่งให้ปล่อยช้างนาฬาคิรี ทำสังฆเภทกราบทูลขอให้ภิกษุสงฆ์ประพฤติตามวัตถุ ๕ ประการ

สังฆเภทกถา
เรื่องพระเทวทัตทำลายสงฆ์

พระเทวทัตปรารถนาจะทำสังฆเภทในวันอุโบสถ จึงให้พวกภิกษุจับสลาก บอกเรื่องที่ตนเข้าไปเฝ้ากราบทูลขอให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติตามวัตถุ ๕ ประการ แต่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาต พระเทวทัตอ้างถึงความมักน้อยสันโดษ ความน่าเลื่อมใสศรัทธา การไม่สะสม และการปรารภความเพียร จนกระทั่งชี้นำภิกษุบวชใหม่ ๕๐๐ รูป ชาวกรุงเวสาลีให้คล้อยตามพาไปที่คยาสีสประเทศ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้พระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะพาภิกษุเหล่านั้นกลับมา ในขณะที่พระเทวทัตกำลังชี้แจงแก่ภิกษุเหล่านั้น พระเทวทัตเห็นพระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะมา เข้าใจว่ามาเป็นพวกตน จึงบอกให้ท่านทั้งสองสอนแทน พระโกกาลิกะเตือนพระเทวทัตไม่ให้วางใจท่านทั้งสอง แต่พระเทวทัตไม่เชื่อขอไปนอนพักต่อมา พระโกกาลิกะปลุกพระเทวทัต บอกว่าพระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะพาบริวารกลับไปหมดแล้ว พระเทวทัตเสียใจมากอาเจียนออกมาเป็นโลหิต[๒]

เมื่อภิกษุบวชใหม่เหล่านั้นกลับมายังพุทธสำนัก พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ปลงอาบัติถุลลัจจัย ตรัสถามถึงการกระทำของพระเทวทัต พระสารีบุตรกราบทูลว่าพระเทวทัดทำอาการเลียนพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงเล่าเรื่องช้างหากินในสระบัว แล้วทรงสรุปว่าพระเทวทัดมีกิริยาเลียนแบบพระองค์จะสิ้นชีวิตอย่างอนาถ ได้ทรงยกย่องพระสารีบุตรว่ามีคุณสมบัติของทูต ๘ ประการ[๓] ได้แก่ (๑) รู้จักฟังคนอื่น (๒) พูดให้คนอื่นยอมรับฟัง (๓) ใฝ่ศึกษา (๔) ทรงจำได้ดี (๕) จับประเด็นได้ชัด (๖) พูดให้ผู้ฟังเข้าใจได้ (๗) มีความรู้รอบตัวดี (๘) ไม่ชวนทะเลาะวิวาท

---

[๑] ราชวงศ์นี้ทำปิตุฆาตกรรม ๕ ชั่วคน (สารตฺถปฺปกาสินี (บาลี) ๑/๖๙, ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖๐/๑๓๙)

[๒] พระเทวทัตถูกพระโกกาลิกะใช้เข่ากระแทกที่หน้าอกจนกระอักเลือด อาพาธอยู่ ๙ เดือน ในที่สุดได้บรรลุภาพ

[๓] องฺ.อฏฺก. (ไทย) ๒๓/๑๖/๒๔๒.

เวลาเข้าสู่ที่ประชุม ทูตมีบุคลิกที่องอาจ ไม่สะทกสะท้าน ไม่หลงประเด็น ไม่บิดเบือนข่าวสาร ชี้แจงได้ครบถ้วน และควบคุมอารมณ์ได้

พระเทวทัตผู้อยากเป็นใหญ่ คบคนชั่วเป็นมิตร สำเร็จคุณวิเศษขั้นแรกแล้วไม่ปฏิบัติต่อไปในระดับสูง จึงต้องพบความพินาศ พระเทวทัตประทุษร้ายต่อพระผู้มีพระภาค เปรียบเหมือนคนโยนยาพิษทิ้งลงในมหาสมุทร ย่อมประทุษร้ายมหาสมุทรไม่ได้

อุปาลิปัญหา

ว่าด้วยปัญหาของพระอุบาลีเรื่องสังฆราชีและเรื่องสังฆเภท

พระอุบาลีเข้าไปกราบทูลถามเรื่องสังฆราชี(ความร้าวรานแห่งสงฆ์) และเรื่องสังฆเภท(ความแตกแห่งสงฆ์) พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ลักษณะที่เป็นสังฆราชี ไม่ใช่ลักษณะที่เป็นสังฆเภท คือ

๑. ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๑ รูปอีกฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๒ รูป รูปที่ ๔ ประกาศให้จับสลาก
๒. ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๒ รูปอีกฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๒ รูป รูปที่ ๕ ประกาศให้จับสลาก
๓. ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๒ รูปอีกฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๓ รูป รูปที่ ๖ ประกาศให้จับสลาก
๔. ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๓ รูปอีกฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๓ รูป รูปที่ ๗ ประกาศให้จับสลาก
๕. ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๓ รูปอีกฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๔ รูป รูปที่ ๘ ประกาศให้จับสลาก

ลักษณะที่เป็นสังฆราชีและที่เป็นสังฆเภท คือ

๑. ฝ่ายหนึ่งมีภิกษุ ๔ รูป อีกฝ่ายหนึ่งก็มีภิกษุ ๔ รูป รูปที่ ๙ ประกาศให้จับสลาก
๒. มีภิกษุ ๙ รูปหรือมากกว่า ๙ รูป เป็นทั้งสังฆราชีและสังฆเภท
๓. ภิกษุมีสังวาสเสมอกัน อยู่ในสีมาเดียวกัน จึงทำสังฆเภทได้ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี อุบาสกและอุบาสิกา ทำสังฆเภทไม่ได้ ได้แต่พยายาม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องสังฆเภท เหตุที่ทำให้สงฆ์แตกกัน ๑๘ อย่าง อันเป็นเหตุให้ภิกษุแยกกันทำอุโบสถ ปวารณา และสังฆกรรมแล้วกราบทูลถามเรื่องสังฆสามัคคี เหตุที่สงฆ์สามัคคีกัน ๑๘ อย่าง

๔. วัตตขันธกะ

ตอนว่าด้วยเรื่องข้อวัตร

๑. อาคันตุกวัตตกถา

เรื่องวัตรของภิกษุอาคันตุกะ

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี ภิกษุอาคันตุกะสวมรองเท้ากั้นร่ม คลุมศีรษะ พาดจีวรไว้บนศีรษะเข้าอารามบ้าง ใช้น้ำดื่มล้างเท้าบ้าง ไม่ยอมไหว้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้มีพรรษามากกว่าบ้าง ไม่ถามหาเสนาสนะบ้าง ภิกษุอาคันตุกะรูปหนึ่งถอดลิ่มในวิหารที่ไม่มีคนอยู่ผลักบานประตูเข้าไป งูตกลงมาที่คอ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติวัตรสำหรับภิกษุอาคันตุกะไว้ ดังนี้

๑. ภิกษุอาคันตุกะจะเข้าไปในอาราม พึงลดร่ม ไม่ห่มผ้าคลุมศีรษะ ห่มผ้าเฉวียงบ่า ถอดรองเท้าถือไป เข้าไปที่โรงฉัน มณฑปหรือโคนไม้ หรือที่ที่ภิกษุเจ้าถิ่นประชุมกัน เก็บบาตรและจีวร หาที่นั่ง ถามถึงน้ำดื่มน้ำใช้ ถ้าต้องการก็ไปหาด้วยตนเอง ใช้มือข้างหนึ่งล้างเท้า ข้างหนึ่งตักน้ำ ใช้ผ้าแห้งเช็ดก่อนผ้าเปียก แล้วซักผ้าเช็ดรองเท้าผึ่งเอาไว้

๒. พึงไหว้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้มีพรรษามากกว่า ถ้าเป็นภิกษุนวกะพึงให้ท่านไหว้ ถามหาเสนาสนะที่ควร เสนาสนะที่มีและไม่มีภิกษุ โคจรคามและอโคจรคามในตระกูลที่มีศรัทธามาก(เสกขตระกูล) ถามถึงวัจกุฎี น้ำดื่มน้ำใช้ ไม้เท้า กติกาของสงฆ์ ถ้าวิหารไม่มีภิกษุพึงเคาะประตูรอ แล้วถอดลิ่มผลักประตูเข้าไป

๓. ถ้าวิหารรกรุงรัง มีเตียงตั่งซ้อนกัน เสนาสนะมีฝุ่นจับ ถ้าปัดกวาดให้สะอาดได้ก็พึงทำ เมื่อทำความสะอาดพึงขนเครื่องลาดพื้นออกไปก่อน ระวังอย่าให้ครูตสี เมื่อทำความสะอาดเสร็จขนไปไว้ที่เดิม

๔. ถ้าในวิหารมีหยากเยื่อ พึงกวาดเพดาน กรอบหน้าต่างและมุมห้อง

๕. ถ้าฝาที่ทาสีเหลืองหรือสีดำมีราขึ้น พึงใช้ผ้าชุบน้ำบิดเช็ดออก

๖. ถ้าเป็นพื้นที่ไม่ได้ทา พึงใช้น้ำประพรมเช็ดออก หรือเก็บหยากเยื่อนำไปทิ้ง

๗. พึงทำความสะอาดพรมปูพื้น เขียงรองเตียง

๘. พึงทำความสะอาดเตียง ตั่ง ฟูก หมอน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน กระโถนและพนักพิง

๙. พึงเก็บบาตรและจีวรอย่างระมัดระวัง

๑๐. พึงรู้ทิศที่ลมพัด เปิดปิดหน้าต่างตามฤดูกาล ถ้าเป็นฤดูหนาว เปิดหน้าต่างกลางวัน ปิดกลางคืน ถ้าเป็นฤดูร้อน ปิดหน้าต่างกลางวัน เปิดกลางคืน

๑๑. พึงปัดกวาดบริเวณ ชุ้ม โรงฉัน โรงไฟ และวัจกุฏี ถ้าไม่มีป้าฉันน้ำใช้พึงจัดไว้ ถ้าไม่มีน้ำในหม้อชำระพึงตักใส่

๒. อาวาสิกวัตตกถา
เรื่องวัตรของภิกษุเจ้าถิ่น

เมื่อภิกษุเจ้าถิ่นเห็นภิกษุอาคันตุกะไม่ปูอาสนะ ไม่ตั้งน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ไม่ลุกรับบาตรและจีวร ไม่ต้อนรับด้วยน้ำดื่มน้ำใช้ ไม่ไหว้ภิกษุอาคันตุกะผู้มีพรรษามากกว่า พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติวัตรสำหรับภิกษุเจ้าถิ่นไว้ ดังนี้

๑. เมื่อเห็นภิกษุอาคันตุกะผู้มีพรรษามากกว่า พึงปูอาสนะ ตั้งน้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ลุกขึ้นรับบาตรจีวร ต้อนรับด้วยน้ำดื่มน้ำใช้ ถ้าเช็ดรองเท้าให้ได้ก็พึงทำ ใช้ผ้าแห้งเช็ดก่อนผ้าเปียก แล้วซักผ้าผึ่งเอาไว้

๒. พึงไหว้ภิกษุอาคันตุกะผู้มีพรรษามากกว่า จัดที่พักให้ บอกเสนาสนะที่มีและที่ไม่มีภิกษุโคจรคามและอโคจรคาม ตระกูลที่มีศรัทธามาก วัจกุฏี น้ำดื่มน้ำใช้ ไม้เท้า และกติกาของสงฆ์

๓. พึงบอกให้ภิกษุอาคันตุกะผู้มีพรรษาน้อยกว่านั่ง วางบาตร จีวรและที่นั่ง บอกน้ำใช้ ผ้าเช็ดรองเท้า บอกภิกษุอาคันตุกะผู้เป็นภิกษุนวกะให้ไหว้ บอกที่พัก เสนาสนะที่มีและไม่มีภิกษุ โคจรคามและอโคจรคาม ตระกูลที่มีศรัทธามาก วัจกุฏี น้ำดื่มน้ำใช้ ไม้เท้า และกติกาของสงฆ์

๓. คมิกวัตตกถา
เรื่องวัตรของภิกษุผู้เตรียมจะเดินทาง

เมื่อภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางไม่เก็บเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ ทำด้วยดิน เปิดประตูหน้าต่างทิ้งไว้ ไม่บอกมอบหมายเสนาสนะพากันหลีกไป เครื่องใช้เหล่านั้นเสียหาย ไม่มีผู้ดูแลรักษา พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติวัตรสำหรับภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางไว้ ดังนี้

๑. พึงเก็บเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ ทำด้วยดิน ปิดประตูหน้าต่าง บอกมอบหมายเสนาสนะก่อนจึงไป ถ้าไม่มีภิกษุ พึงบอกสามเณร คนวัด หรืออุบาสก ถ้าไม่มีใครพึงยกเตียงวางไว้บนศิลา ๔ แผ่น ยกเตียงดั่งซ้อนกัน วางเครื่องเสนาสนะไว้ข้างบน เก็บเครื่องใช้ไม้ เครื่องใช้ดิน ปิดประตูหน้าต่างแล้วจึงไป

๒. ถ้าฝนรั่วในวิหาร ถ้ามุงได้ก็พึงมุง ถ้ามุงไม่ได้ พึงยกเตียงขึ้นวางไว้บนศิลา ๔ แผ่น ยกเตียงดั่งซ้อนกัน วางเครื่องเสนาสนะไว้ข้างบน เก็บเครื่องใช้ไม้ เครื่องใช้ดิน ปิดประตูหน้าต่างแล้วจึงไป

๓. ถ้าฝนรั่วในวิหารทุกแห่ง ถ้าขนเครื่องเสนาสนะไปเก็บในหมู่บ้านได้ก็พึงทำ ถ้าทำไม่ได้ พึงยกเตียงวางไว้บนศิลา ๔ แผ่น ยกเตียงดั่งซ้อนกันไว้ วางเครื่องเสนาสนะไว้ข้างบน เก็บเครื่องใช้ไม้ เครื่องใช้ดิน ใช้หญ้าหรือใบไม้คลุมแล้วจึงไปด้วยคิดว่าเสนาสนะไม่พึงเสียหาย

๔. อนุโมทนาวัตถกถา
เรื่องวัตรในการอนุโมทนา

เมื่อพวกภิกษุไม่กล่าวอนุโมทนาในโรงอาหาร ชาวบ้านดำหนิ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุกล่าวอนุโมทนาในโรงอาหาร เมื่อพวกภิกษุไม่รู้ว่าควรบอกให้ภิกษุรูปใดกล่าวอนุโมทนา จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระเป็นผู้กล่าวอนุโมทนาในโรงอาหาร เมื่อสมาคมแห่งหนึ่งถวายสังฆภัต พระสารีบุตรเป็นพระสังฆเถระ พวกภิกษุปล่อยให้พระสารีบุตรกล่าวอนุโมทนาอยู่เพียงลำพัง พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นพระสารีบุตรเดินมาภายหลังภิกษุอื่น ๆ ครั้นทรงทราบเรื่อง จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เถรานุเถระ ๔ - ๕ รูปรออยู่ในโรงฉัน เมื่อภิกษุรูปหนึ่งปวดอุจจาระอยู่ในโรงฉัน กลั้นอุจจาระไว้จนถึงสลบ จึงทรงอนุญาตให้บอกลาภิกษุผู้อยู่ถัดไปแล้วลุกไปได้ในคราวมีธุระ

๕. ภัตตัคควัตถกถา
เรื่องวัตรในโรงฉัน

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์นุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่มีมารยาทไปโรงฉัน เดินแซงไปข้างหน้าภิกษุผู้เถระ นั่งเบียดภิกษุผู้เถระ กีดกันอาสนะของภิกษุนวกะ นั่งทับผ้าสังฆาฏิในละแวกบ้าน พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติวัตรในโรงฉันไว้ ดังนี้

๑. ถ้าภิกษุภัตตุทเทสก์บอกเวลาในอาราม พึงนั่งให้เรียบร้อย คาดประคดเอว ห่มผ้าสังฆาฏิ กลัดลูกดุม ล้างบาตรเข้าไปหมู่บ้าน

๒. ไม่พึงเดินแซงภิกษุผู้เถระ ปฏิบัติตามเสขิยวัตร เช่น การนุ่งห่มเรียบร้อย

๓. พึงใช้มือทั้งสองประคองบาตรรับน้ำ ล้างบาตร เทกระโถนอย่างระมัดระวัง

๔. พึงใช้มือทั้งสองประคองบาตรรับข้าวสุก บอกให้ถวายเท่ากันทุกรูป

๕. ภิกษุผู้เถระไม่พึงรับฉันภัตตาหารจนกว่าทุกรูปจะได้รับข้าวสุกทั่วกัน และรอจนกว่าทุกรูปฉันอิ่ม

๗. เมื่อกลับ ภิกษุผู้นวกะพึงกลับก่อน ภิกษุผู้เถระพึงกลับภายหลัง

๖. ปิณฑจาริกวัตตกถา

เรื่องวัตรของภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต

เมื่อภิกษุหลายรูปผู้เที่ยวบิณฑบาตนุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่มีมารยาท ไม่รู้สถานที่ที่ควรเข้าไปหรือที่ไม่ควรเข้าไป ภิกษุรูปหนึ่งไม่ทันสังเกตเข้าใจว่าประตูบ้าน จึงเข้าไปในห้องนอนของหญิงผู้กำลังนอนเปลี่ยกายหลับ พอเห็นจึงผงะออกไป พอดีสามีของนางเห็นภรรยานอนเปลี่ยกายเข้าใจว่าภิกษุกระทำมิดีมิร้ายภรรยา จึงทำร้ายภิกษุ นางดีนเพราะเสียงภิกษุแล้วบอกความจริงแก่สามี ภิกษุนั้นกลับไปอารามได้บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุอื่น พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติวัตรสำหรับภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตไว้ ดังนี้

๑. พึงนุ่งห่มให้เรียบร้อย สำรวมระวังในเวลาเข้าไปบ้าน ปฏิบัติตามเสขิยวัตร

๒. กำหนดทางเข้าออกหมู่บ้าน สังเกตกิริยาอาการของผู้ถวาย ใช้มือข้างซ้ายแหวกผ้าสังฆาฏิน้อมบาตรเข้าไปด้วยมือข้างขวา ใช้ผ้าสังฆาฏิคลุมบาตร

๓. ผู้กลับมาก่อนพึงจัดเตรียมสถานที่ เช่น ปูอาสนะ ผู้มาภายหลังถ้าจะฉันก็ฉัน ถ้าไม่ฉันพึงเททิ้งในที่ไม่มีของเขียวหรือในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ พึงปัดกวาดเช็ดถูให้เรียบร้อย ถ้ามีหม้อเปล่าพึงตักน้ำใสให้เต็ม

๗. อารัญญิกวัตถกถา
เรื่องวัตรของภิกษุผู้อยู่ป่า

เมื่อภิกษุหลายรูปอยู่ในป่า ไม่ตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ ไม่ติดไฟ ไม่เตรียมไม้สีไฟ ไม่รู้เรื่องนักษัตร ไม่รู้จักทิศ พวกโจรเข้าไปในที่นั้นขอน้ำดื่มน้ำใช้ ขอไฟ ขอไม้สีไฟ ถามถึงวัน ถามฤกษ์ ถามทิศ เมื่อภิกษุบอกว่าไม่มีน้ำดื่ม แล้วตอบคำถามไม่ได้ ถูกพวกโจรทำร้ายเพราะพวกโจรเข้าใจว่าภิกษุเหล่านั้นคงจะเป็นโจรมากกว่าเป็นภิกษุ พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติวัตรสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่าไว้ ดังนี้

๑. พึงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ เก็บเสนาสนะ นุ่งห่มให้เรียบร้อยเตรียมไปบิณฑบาต

๒. พึงกำหนดทางเข้าออกหมู่บ้าน สังเกตกิริยาอาการของผู้ถวาย ใช้มือข้างซ้ายแหวกผ้าสังฆาฏิน้อมบาตรเข้าไปด้วยมือข้างขวา ใช้ผ้าสังฆาฏิคลุมบาตร

๓. พึงตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ ติดไฟ เตรียมไม้สีไฟ ไม้เท้า เรียนรู้นักษัตร และรู้ทิศทาง

๘. เสนาสนวัตถกถา
เรื่องวัตรที่ภิกษุพึงปฏิบัติในเสนาสนะ

เมื่อภิกษุหลายรูปทำจีวรอยู่ในที่แจ้ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เคาะเสนาสนะอยู่ในที่สูงเหนือลมฝุ่นธุลีฟุ้งกลบภิกษุอื่น พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติเสนาสนวัตรไว้ ดังนี้

๑. พึงปัดกวาดเช็ดถูวิหาร ขนบาตรจีวร ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ฟูก หมอนออกไปก่อนจึงขนเสนาสนะ คือ เตียง ตั่ง เขียงรองเตียง กระโถน พนักพิง พรมปูพื้นออกไป แล้วนำกลับมาไว้ที่เดิม

๒. ถ้าในวิหารมีหยากเยื่อ พึงกวาดเพดาน กรอบหน้าต่างและมุมห้อง

๓. ถ้าฝาที่ทาสีเหลืองหรือทาสีดำมีราขึ้น พึงใช้ผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ดออก

๔. ถ้าเป็นพื้นที่ไม่ได้ทา พึงใช้น้ำประพรมเช็ดออก หรือเก็บหยากเยื่อนำไปทิ้ง

๕. พึงทำความสะอาดพรมปูพื้น เขียงรองเตียง เตียง ตั่ง ฟูก หมอน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน กระโถน และพนักพิง

๖. พึงเก็บบาตรและจีวรอย่างระมัดระวัง

๓. พึงรู้ทิศที่ลมพัด เปิดปิดหน้าต่างให้เหมาะแก่ฤดูกาล ถ้าเป็นฤดูหนาว เปิดหน้าต่างกลางวัน ปิดกลางคืน ถ้าเป็นฤดูร้อน ปิดหน้าต่างกลางวัน เปิดกลางคืน

๘. พึงปัดกวาดบริเวณ ซุ้ม โรงฉัน โรงไฟ และวัจกุฎี ถ้าไม่มีน้ำฉันน้ำใช้พึงจัดไว้ ถ้าป่าไม่มีในหม้อชำระพึงตักใส่

๙. ถ้าอยู่ในวิหารเดียวกับภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า ไม่สอบถามก่อนไม่พึงให้อุทเทส ปริปุจฉา การสาธยาย แสดงธรรม ไม่ตามประทีปหรือดับประทีป ไม่เปิดปิดหน้าต่าง ถ้าเดินจงกรมในที่เดียวกัน พึงเดินตามหลังไม่กระทบผ้าสังฆาฏิ

๙. ขันตามรวัตตกถา
เรื่องวัตรที่ภิกษุพึงปฏิบัติในเรือนไฟ

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถูกภิกษุผู้เถระห้ามในเรือนไฟ ไม่เอื้อเฟื้อยำเกรง ใส่ฟืน ติดไฟแล้วปิดประตูขังภิกษุผู้เถระ ฝ่ายภิกษุผู้เถระถูกความร้อนแผดเผา จะออกก็ออกไม่ได้ถึงกับสลบ

พระผู้มีพระภาคทรงถามพวกภิกษุแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทรงบัญญัติว่า ภิกษุถูกภิกษุผู้เถระห้ามในเรือนไฟ จะใส่ฟืนติดไฟโดยไม่เอื้อเฟื้อยำเกรงไม่ได้ รูปใดใส่ฟืน ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุไม่พึงปิดประตูขังไว้แล้วนั่งที่ประตู รูปใดนั่ง ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงบัญญัติวัตรในเรือนไฟไว้ ดังนี้

๑. ผู้ไปถึงเรือนไฟก่อน ถ้ามีเถ้าพึงนำไปทิ้ง ปัดกวาดเรือนไฟ ภายนอก บริเวณ ซุ้มประตู ศาลาและเรือนไฟ

๒. พึงบดจุรณแช่น้ำ ตักน้ำใส่รางไว้ เอาดินทาหน้าก่อนเข้าไป

๓. ไม่พึงนั่งเบียดภิกษุผู้เถระ ไม่กีดกันเสนาสนะของภิกษุผู้บวกะ

๔. พึงถือดังในเรือนไฟปิดหน้าและปิดหลังออกมา

๕. พึงทำบริกรรมภิกษุผู้เถระในน้ำ ไม่สรงน้ำข้างหน้าหรือในที่เหนือน้ำภิกษุผู้เถระ

๖. สรงน้ำเสร็จแล้วพึงให้ทางแก่ภิกษุผู้จะสรง

๗. ผู้ออกมาภายหลัง พึงปัดกวาด ดับไฟ แล้วปิดประตูให้เรียบร้อย

๑๐. วัจจกุฏิวัตถกถา
เรื่องวัตรที่ภิกษุพึงปฏิบัติในวัจกุฏิ

ภิกษุรูปหนึ่งเป็นคนในวรรณะพราหมณ์ ถ่ายอุจจาระแล้วไม่ยอมชำระเพราะรังเกียจ จึงทำให้ทวารหนักสกปรกมีหนอน พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุถ่ายอุจจาระแล้วเมื่อมีน้ำจะไม่ล้างไม่ได้ รูปใดไม่ล้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อพวกภิกษุถ่ายอุจจาระในวัจกุฏิตามลำดับพรรษา พวกภิกษุผู้นวกะแม้ปวดอุจจาระก็ต้องรอ กลั้นอุจจาระไว้จนเป็นลม จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงถ่ายอุจจาระตามลำดับพรรษา รูปใดรอตามลำดับพรรษา ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระตามลำดับผู้มาถึงก่อน

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าวัจกุฏิเร็วไปบ้าง เวิกผ้าเข้าไปบ้าง ถ่ายอุจจาระเบ่งเสียงดังบ้าง เคี้ยวไม้ชำระฟันพลางถ่ายอุจจาระบ้าง ถ่ายอุจจาระปัสสาวะนอกรางบ้าง บ้วนน้ำลายลงในรางปัสสาวะบ้าง ชำระด้วยไม้เนื้อแข็งบ้าง ทิ้งไม้ชำระลงในช่องถ่ายอุจจาระบ้าง ออกมาเร็วเกินไปบ้าง เวิกผ้าออกมาบ้าง ชำระมีเสียงดังบ้าง เหลือน้ำไว้ในกระบวยชำระบ้าง จึงทรงบัญญัติวัตรในวัจกุฏิไว้ ดังนี้

๑. ผู้ไปวัจกุฏิพึงยืนกระแอมข้างนอก ผู้อยู่ข้างในพึงกระแอมรับ

๒. พึงพาดจีวรไว้บนราวจีวรหรือบนสายระเดียง

๓. ไม่พึงรีบเข้าไป ไม่พึงเวิกผ้าเข้าไป ยืนบนที่ถ่ายอุจจาระแล้วค่อยเวิกผ้า

๔. ไม่พึงเบ่งเสียงดัง ไม่เคี้ยวไม้ชำระฟันพลางถ่ายอุจจาระ

๕. ไม่พึงถ่ายอุจจาระปัสสาวะนอกราง ไม่บ้วนน้ำลายลงในราง ไม่ชำระด้วยไม้เนื้อแข็ง ไม่ทิ้งไม้ชำระลงในช่องถ่ายอุจจาระ ยืนบนที่ถ่ายแล้วจึงปิดผ้า ไม่พึงรีบออกมา ยืนบนที่ถ่ายแล้วจึงเวิกผ้า ไม่ชำระมีเสียงดัง ไม่เหลือน้ำชำระไว้ในภาชนะ

๖. ถ้าวัจกุฏิสกปรก พึงล้างให้สะอาด ถ้วยตะกร้าที่ใส่ไม้ชำระเต็ม พึงนำไปทิ้ง ปัดกวาดวัจกุฏิ ชานภายนอก บริเวณ และซุ้มประตู ถ้าน้ำไม่มีในหม้อชำระพึงตักใส่

๑๑. อุปัชฌายวัตถกถา
เรื่องวัตรที่สัทธิวิหาริกพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์

รายละเอียดเหมือนในพระวินัยปิฎก เล่ม ๔ มหาวรรค ภาค ๑

๑๒. สัทธิวิหาริกวัตตกถา
เรื่องวัตรที่พระอุปัชฌาย์พึงปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริก

รายละเอียดเหมือนในพระวินัยปิฎก เล่ม ๔ มหาวรรค ภาค ๑

๑๓. อาจริยวัตตกถา
เรื่องวัตรที่อันเตวาสิกพึงปฏิบัติต่อพระอาจารย์

รายละเอียดเหมือนในพระวินัยปิฎก เล่ม ๔ มหาวรรค ภาค ๑

๑๔. อันเตวาสิกวัตตกถา
เรื่องวัตรที่พระอาจารย์พึงปฏิบัติต่ออันเตวาสิก

รายละเอียดเหมือนในพระวินัยปิฎก เล่ม ๔ มหาวรรค ภาค ๑

๙. ปาติโมกขฐปนขันธกะ
ตอนว่าด้วยเรื่องการงดปาติโมกข์

๑. ปาติโมกขุทเทสยาจนะ
ว่าด้วยการทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงสวดพระปาติโมกข์

สมัยนั้น ในวันอุโบสถ พระผู้มีพระภาคมีภิกษุสงฆ์แวดล้อมประทับนั่งอยู่ ณ ปราสาทในปุพพารามของนางวิสาขามิคารมาตา เมื่อล่วงปฐมยาม พระอานนท์กราบทูลถึง ๓ ครั้ง ขอให้พระผู้มีพระภาคทรงสวดพระปาติโมกข์[๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า บริษัทไม่บริสุทธิ์ พระมหาโมคคัลลานะดระหนักถึงพระดำรัสนั้นแล้วกำหนดใจของภิกษุสงฆ์ทั้งหมด ได้เห็นบุคคลผู้ทุศีลปกปิดพฤติกรรม ไม่ใช่สมณะแต่ปฏิญญาตนเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารีแต่ปฏิญญาตนเป็นพรหมจารี เป็นคนเน่าใน เปียกชุ่มด้วยกิเลสรุงรังดุจหยากเยื่อ นั่งอยู่ในท่ามกลางสงฆ์ จึงเข้าไปบอกให้บุคคลนั้นลุกไปเสียจากที่นั้น แต่เขากลับนิ่งเฉย พระมหาโมคคัลลานะได้จับแขนฉุดออกไปพ้นซุ้มประตู ใส่กลอน แล้วกลับไปกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคสวดพระปาติโมกข์ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เรื่องไม่เคยเกิดขึ้น โมฆบุรุษรีรออยู่จนต้องฉุดแขนพาออกไป

๒. มหาสมุทเทอัฏฐัจฉริยะ
ว่าด้วยอัศจรรย์ ๘ ประการในมหาสมุทร[๒]

พระผู้มีพระภาคตรัสความอัศจรรย์ ๘ ประการในมหาสมุทร ได้แก่

๑. มหาสมุทรลุ่มลาดลึกลงไปตามลำดับ ไม่ลึกโกรกชันทันที

๒. น้ำในมหาสมุทรมีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง

๓. มหาสมุทรไม่อยู่รวมกับซากศพ กระแสน้ำย่อมซัดซากเข้าหาฝั่งจนขึ้นถึงบก

๔. มหานทีทุกสาย คือ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี ไหลมารวมในมหาสมุทร ละชื่อเดิมของตน เรียกชื่อเดียวกับว่า มหาสมุทร

---

[๑] คำว่า พระปาติโมกข์ ในที่นี้ หมายถึง โอวาทปาติโมกข์ ไม่ใช่อาณาปาติโมกข์ โอวาทปาติโมกข์มี ๓ พระคาถา พระผู้มีพระภาคทรงสวดโอวาทปาติโมกข์ตลอดเวลา ๒๐ ปีในปฐมโพธิกาล (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๙/๑๙๒)

[๒] องฺ.อฏฺก. (ไทย) ๒๓/๑๙/๒๔๖, ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๕/๒๖๖.

๕. แม่น้ำและสายฝนที่ไหลลงในมหาสมุทร ย่อมไม่ทำให้มหาสมุทรพร่องหรือเต็ม

๖. มหาสมุทรมีรสเค็มรสเดียว

๗. มหาสมุทรมีรัตนะมากมาย คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลาประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม และแก้วตาแมว

๘. มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ ได้แก่ ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิติมิงคละ ปลามหาติมิงคละ* อสูร นาค และคนธรรพ์

๓. อิมัสมิงธัมมวินเยอัฏฐัจฉริยะ
ว่าด้วยอัศจรรย์ ๘ ประการในพระธรรมวินัย

ในพระธรรมวินัยมีธรรมอันน่าอัศจรรย์ ๘ ประการ ที่ภิกษุพบเห็นแล้วต่างพากันชื่นชมยินดี ได้แก่

๑. ในพระธรรมวินัย มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการบำเพ็ญไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่มีการบรรลุพระอรหัตตผลทันที เหมือนมหาสมุทรที่ลุ่มลาดลึกลงไปตามลำดับ ไม่โกรกชัน

๒. พระสาวกของพระพุทธเจ้าย่อมไม่ละเมิดสิกขาบทที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต เหมือนน้ำในมหาสมุทรคงที่ ไม่ล้นฝั่ง

๓. สงฆ์ไม่อยู่ร่วมกับบุคคลผู้ทุศีลมีบาปธรรม มีความประพฤติอันน่ารังเกียจ ปกปิดพฤติกรรม ไม่ใช่สมณะแต่ปฏิญญาตนเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารีแต่ปฏิญญาตนเป็นพรหมจารี เน่าในเปียกชุ่มด้วยกิเลสรุงรังดุจหยากเยื่อ สงฆ์ประชุมกันตกลงขับผู้นั้นออกไป แม้เขานั่งอยู่ในท่ามกลางสงฆ์ ก็ยังห่างไกลจากสงฆ์ เหมือนมหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพ ซัดซากศพขึ้นฝั่งจนถึงบนบก

๔. คนในวรรณะ ๔ ได้แก่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศไว้ดีแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิม เรียกรวมกันว่าพระสมณศากยบุตรเหมือนกัน เหมือนแม่น้ำทุกสายที่ไหลมารวมกันแล้วย่อมละชื่อเดิม เรียกรวมกันว่ามหาสมุทร

---

* มีเรื่องในตำนานว่า ปลาใหญ่เหล่านี้มีขนาดมหึมาใหญ่โตกว่าปลาวาฬหลายเท่า ว่ายวนเวียนอยู่ในน่านน้ำสีทันดรระหว่างเขาสิเนรุและเขาสัตบริภัณฑ์ทั้ง ๗ (ยุคนธร อิสินธร กรวิก สุทัสสนะ เนมินธร วินตกะและอัสสกัณณะ) (ดู สาราณุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๘ (พ.ศ. ๒๕๐๙-๒๕๑๐), หน้า ๔๗๗-๔๗๙)

๕. แม้ถ้าภิกษุจำนวนมาก ปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ก็ไม่ทำให้พระนิพพานพร่องหรือเต็ม เหมือนสายฝนหรือแม่น้ำที่ไหลมารวมกันในมหาสมุทรก็ไม่ทำให้มหาสมุทรพร่องหรือเต็ม

๖. พระธรรมวินัยมีรสเดียว คือ วิมุตติรส เหมือนมหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็ม

๗. พระธรรมวินัยมีรัตนะมากมาย ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘[๑] เหมือนมหาสมุทรที่มีรัตนะมากมายหลายอย่าง ได้แก่ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา ประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วตาแมว

๘. พระธรรมวินัยเป็นที่อยู่ของบุคคลผู้เป็นใหญ่ ได้แก่ พระโสดาบัน บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล พระสกทาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุสกทาคามิผล พระอนาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอนาคามิผล พระอรหันต์ และบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอรหัตตผล เหมือนมหาสมุทรอันเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ ได้แก่ ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิติมิงคละ ปลามหาติมิงคละ อสูร นาค และคนธรรพ์

พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งพระอุทานว่า ยิ่งปิดยิ่งรั่ว เปิดแล้วไม่รั่ว เพราะฉะนั้น ฟังเปิดสิ่งที่ปิด เมื่อเป็นดังนี้ สิ่งที่เปิดจะไม่รั่ว[๒]

๔. ปาติโมกขสวนารหะ
ว่าด้วยบุคคลผู้ควรฟังพระปาติโมกข์

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งว่า ต่อไป พระองค์จะไม่ทรงทำอุโบสถ ไม่ทรงสวดพระปาติโมกข์[๓] ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ทำอุโบสถและสวดพระปาติโมกข์[๔] ทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้ต้องอาบัติแต่ไม่แสดงอาบัติ ไม่พึงฟังพระปาติโมกข์ รูปใดฟัง ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้งดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติ

---

[๑] ธรรมที่เปรียบด้วยรัตนะ เรียกว่า บรรพภาวนา หรือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๕)

[๒] ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๔๔๗/๔๑๕. ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๕/๒๖๘.

[๓] พระผู้มีพระภาคไม่ทรงสวดพระปาติโมกข์ (โอวาทปาติโมกข์) โอวาทปาติโมกข์เป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่หน้าที่ของพระสาวก (วิ.อ. ๑/๑๙/๑๙๒)

[๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ทรงบัญญัติอาณาปาติโมกข์ (สิกขาบทของภิกษุสงฆ์) ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดอาณาปาติโมกข์ ก่อนนั้นพระองค์ทรงสวดโอวาทปาติโมกข์

สงฆ์พึงงดพระปาติโมกข์ในวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อผู้นั้นเข้าร่วมประชุม พึงประกาศให้รู้ทั่วกันแล้วงดสวดพระปาติโมกข์

พระบัญญัติห้ามภิกษุงดสวดพระปาติโมกข์

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต้องอาบัติแล้วฟังพระปาติโมกข์ ภิกษุผู้เถระผู้รู้วาระจิตของผู้อื่น จึงบอกแก่ภิกษุในท่ามกลางสงฆ์ เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์รู้ว่า ภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรจะงดสวดพระปาติโมกข์ จึงชิงงดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุผู้ไม่มีอาบัติด้วยเหตุที่ไม่สมควร พระผู้มีพระภาคทรงสอบถามพวกภิกษุ ทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์แล้วทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงงดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุผู้บริสุทธิ์ เพราะเรื่องที่ไม่สมควร รูปใดงด ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. ธัมมิกาธัมมิกปาติโมกขฐปนะ
ว่าด้วยการงดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรมและที่ไม่ชอบธรรม

การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรมและที่ไม่ชอบธรรม มี ๑๑ กรณี ขอแสดงไว้เพียง ๕ กรณี ได้แก่

๑. การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ได้แก่ งดเพราะสีลวิบัติที่ไม่มีมูล การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ได้แก่ งดเพราะสีลวิบัติที่มีมูล

๒. การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๒ อย่าง ได้แก่ งดเพราะสีลวิบัติและอาจารวิบัติที่ไม่มีมูล การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ๒ อย่าง ได้แก่ งดเพราะสีลวิบัติและอาจารวิบัติที่มีมูล

๓. การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๓ อย่าง ได้แก่ งดเพราะสีลวิบัติ อาจารวิบัติและทิฏฐิวิบัติที่ไม่มีมูล การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ๓ อย่าง ได้แก่ งดเพราะสีลวิบัติ อาจารวิบัติและทิฏฐิวิบัติที่มีมูล

๔. การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๔ อย่าง ได้แก่ งดเพราะสีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติและอาชีววิบัติที่ไม่มีมูล การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ๔ อย่าง ได้แก่ งดเพราะสีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติและอาชีววิบัติที่มีมูล

๕. การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง ได้แก่ งดเพราะอาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ และอาบัติทุกกฏ ที่ไม่มีมูล การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ๕ อย่าง ได้แก่ ฯลฯ และอาบัติทุกกฏ ที่มีมูล

รายละเอียดที่เหลือพึงดูในพระวินัยปิฎก เล่ม ๗

๖. ธัมมิกปาติโมกขฐปนะ

ว่าด้วยการงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม

๑. ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกนั่งอยู่ในที่ประชุมนั้น

๒. ภิกษุผู้บอกคืนสิกขานั่งอยู่ในที่ประชุมนั้น

๓. ภิกษุไม่เข้าร่วมสามัคคีที่ชอบธรรม

๔. ภิกษุคัดค้านสามัคคีที่ชอบธรรม

๕. มีภิกษุที่มีผู้เห็น มีผู้ได้ยินและมีผู้สงสัยเพราะสีลวิบัติอยู่ในที่ประชุมนั้น

๖. มีภิกษุที่มีผู้เห็น มีผู้ได้ยินและมีผู้สงสัยเพราะอาจารวิบัติอยู่ในที่ประชุมนั้น

๗. มีภิกษุที่มีผู้เห็น มีผู้ได้ยินและมีผู้สงสัยเพราะทิฏฐิวิบัติอยู่ในที่ประชุมนั้น

การงดสวดพระปาติโมกข์แต่ละกรณี ภิกษุหยุดสวดพระปาติโมกข์ได้เพราะเกิดอันตราย ๑๐ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ (๑) พระราชาเสด็จมา ฯลฯ* (๑๐) มีอันตรายแก่พรหมจรรย์

๗. อัตตาทานังคะ

ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้รับหน้าที่วินิจฉัยอธิกรณ์

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องคุณสมบัติของภิกษุผู้รับวินิจฉัยอธิกรณ์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้รับวินิจฉัยอธิกรณ์ พึงมีคุณสมบัติ ๖ อย่าง ได้แก่

๑. พิจารณาว่า ถึงเวลาวินิจฉัยอธิกรณ์นั้นหรือยัง ถ้าเห็นว่ายัง ไม่ควรวินิจฉัย

๒. ถ้ารู้ว่าถึงเวลาวินิจฉัย แต่เห็นว่าอธิกรณ์นั้นไม่เป็นเรื่องจริงก็ไม่ควรวินิจฉัย

๓. รู้ว่าอธิกรณ์เป็นเรื่องจริงและเห็นว่าวินิจฉัยแล้วไม่มีประโยชน์ก็ไม่ควรวินิจฉัย

---

* อันตราย ๑๐ อย่าง ดูพระไตรปิฎก เล่ม ๗ หน้า ๒๙๔-๒๙๕.

๔. รู้ว่าวินิจฉัยแล้วจะมีประโยชน์ แต่ไม่ได้ภิกษุมาเป็นพวกโดยชอบธรรมก็ไม่ควรวินิจฉัย

๕. รู้ว่าเมื่อวินิจฉัยแล้วจะได้ภิกษุมาเป็นพวกโดยชอบธรรม แต่จะเป็นเหตุให้สงฆ์บาดหมางวิวาทกันก็ไม่ควรวินิจฉัย

๖. รู้ว่าวินิจฉัยแล้วจะไม่เป็นเหตุให้สงฆ์บาดหมางวิวาทกันก็ควรวินิจฉัย

๘. โจทเกนปัจจเวกขิตัพพธัมมะ
ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทก์

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องคุณสมบัติของภิกษุผู้โจทก์ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้โจทก์ พึงมีคุณสมบัติ ๕ อย่าง ได้แก่

๑. พิจารณาความประพฤติทางกายของตน ที่จะไม่เป็นเหตุให้ถูกโต้แย้งได้

๒. พิจารณาความประพฤติทางวาจาของตน ที่จะไม่เป็นเหตุให้ถูกโต้แย้งได้

๓. พิจารณาความมีเมตตาจิตของตน ที่จะไม่เป็นเหตุให้ถูกโต้แย้งได้

๔. พิจารณาความเป็นพหูสูตของตน ที่จะไม่เป็นเหตุให้ถูกโต้แย้งได้

๕. พิจารณาความเป็นผู้ทรงจำพระปาติโมกข์ทั้งสองได้แม่นยำ ที่จะไม่เป็นเหตุให้ถูกโต้แย้งได้

๙. โจทเกนอุปัฏฐาเปตัพพธัมมะ
ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทก์

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องคุณสมบัติของภิกษุผู้โจทก์คนอื่น พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้โจทก์ พึงมีคุณสมบัติ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) พูดในเวลาที่ควร ไม่พูดในเวลาไม่ควร (๒) พูดคำจริง ไม่พูดคำเท็จ (๓) พูดคำสุภาพ ไม่พูดคำหยาบ (๔) พูดคำมีประโยชน์ ไม่พูดคำไร้ประโยชน์ (๕) พูดด้วยเมตตาจิตไม่คิดปุ่งร้าย

๑๐. โจทกจุทิตกปฏิสังยุตตกถา
เรื่องเกี่ยวกับภิกษุผู้เป็นโจทก์และผู้เป็นจำเลย

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้โจทที่ต้องเดือดร้อน พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้โจทโดยไม่ชอบธรรม ย่อมเดือดร้อนด้วยอาการ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) เพราะโจทในเวลาที่ไม่

ควร ไม่ใช่ในเวลาที่ควร (๒) เพราะโจทด้วยเรื่องไม่จริง ไม่ใช่เรื่องจริง (๓) เพราะโจทด้วยคำหยาบ ไม่ใช่คำสุภาพ (๔) เพราะโจทด้วยเรื่องที่ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่เรื่องที่มีประโยชน์ (๕) เพราะมีจิตคิดมุ่งร้ายโจท

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้เป็นโจทก์โดยไม่ชอบธรรมที่ไม่ต้องเดือดร้อน พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้เป็นโจทก์โดยไม่ชอบธรรม ไม่เดือดร้อนด้วยอาการ ๕ อย่าง (มีนัยตรงกันข้ามกับภิกษุผู้โจทก์)

ภิกษุผู้โจทโดยชอบธรรมที่ไม่ต้องเดือดร้อน

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้โจทก์โดยชอบธรรมที่ไม่ต้องเดือดร้อน พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้โจทก์โดยชอบธรรม ไม่เดือดร้อนด้วยอาการ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) เพราะโจทในเวลาที่ควร ไม่โจทในเวลาที่ไม่ควร (๒) เพราะโจทด้วยเรื่องจริง ไม่ใช่เรื่องไม่จริง (๓) เพราะโจทด้วยคำสุภาพ ไม่ใช่คำหยาบ (๔) เพราะโจทด้วยเรื่องที่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่เรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ (๕) เพราะมีจิตเมตตา ไม่คิดมุ่งร้ายโจท

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้เป็นจำเลยโดยชอบธรรมที่ต้องเดือดร้อน พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้เป็นจำเลยโดยชอบธรรม เดือดร้อนด้วยอาการ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) เพราะถูกโจทในเวลาที่ควร ไม่ใช่เวลาที่ไม่ควร (๒) เพราะถูกโจทด้วยเรื่องจริง ไม่ใช่เรื่องไม่จริง (๓) เพราะถูกโจทด้วยคำสุภาพ ไม่ใช่คำหยาบ (๔) เพราะถูกโจทด้วยเรื่องมีประโยชน์ ไม่ใช่เรื่องไม่มีประโยชน์ (๕) เพราะถูกโจทด้วยเมตตาจิต

คุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทก์

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทก์ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้โจทควรมีคุณสมบัติ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) มีความกรุณา (๒) มุ่งประโยชน์ (๓) มีความเอ็นดู (๔) มุ่งให้พ้นจากอาบัติ (๕) ยึดถือตามหลักการในพระวินัย

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องคุณธรรมของภิกษุผู้เป็นจำเลย พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้เป็นจำเลย พึงดำรงอยู่ในคุณธรรม ๒ ประการ ได้แก่ (๑) ความจริง (๒) ความไม่ขุ่นเคือง

๑๐. ภิกขุนีขันธกะ

ตอนว่าด้วยเรื่องภิกษุณี

(๑) มหาปชาปติโคตมีวัตถุ

เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้ากราบทูลขอบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยถึง ๓ ครั้ง พระผู้มีพระภาคทรงห้ามไม่ให้พระนางบวช พระนางทรงเสียพระทัยมาก เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไปประทับ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี เวลานั้นพระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงปลงพระเกสา ทรงนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ พร้อมด้วยเจ้าหญิงศากิยะจำนวนมากเสด็จไปเฝ้า พระอานนท์เห็นพระนางมีพระบาทระบม พระวรกายเปรอะเปื้อนภัสมธุลี น้ำพระเนตรนองพระพักตร์ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มประตูชั้นนอก เมื่อรู้ว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้มาตุคามบวชในพระธรรมวินัย จึงเข้าไปกราบทูลเรื่องที่พระนางเสด็จมาให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ กราบทูลขอให้มาตุคาม(สตรี)ได้บวชในพระธรรมวินัย พระผู้มีพระภาคตรัสห้าม พระอานนท์จึงกราบทูลถามว่า ถ้ามาตุคามบวช จะสามารถบรรลุโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล และอรหัตตผลหรือไม่ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บรรลุได้ พระอานนท์กราบทูลต่อไปว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมีผู้เป็นพระมาตุจฉา เคยประคับประคองดูแลถวายเกษียรธารเมื่อพระชนนีสวรรคต ขอโอกาสให้พระนางได้บวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยด้วยเถิด

(๒) อัฏฐครุธัมมะ

ว่าด้วยครุธรรม ๘ ประการ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมีรับครุธรรม ๘ ประการ[๑] ปฏิบัติไปจนตลอดชีวิต นั่นคือการบวชของพระนาง พระอานนท์เรียนครุธรรม ๘ ประการ คือ

---

[๑] ดูพระไตรปิฎกเล่มที่ ๗ หน้า ๓๑๖-๓๑๙.

๑. ภิกษุณีถึงจะบวชได้ ๑๐๐ พรรษา ก็ต้องทำการกราบไหว้ ต้อนรับ ทำอัญชลีกรรม ทำสามีจิกรรมแก่ภิกษุผู้บวชแม้ในวันนั้น ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๓. ภิกษุณีพึงหวังธรรม ๒ อย่าง คือ ถามอุโบสถและไปรับโอวาทจากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๔. ภิกษุณีจำพรรษาแล้วพึงปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยสถาน ๓ คือ ได้เห็น ได้ฟัง หรือได้นึกสงสัย ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๕. ภิกษุณีต้องครุธรรมแล้วพึงประพฤติปักขมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๖. ภิกษุณีพึงแสวงหาการอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายให้แก่สิกขมานาที่ศึกษาธรรม ๖ ข้อ ตลอด ๒ ปี แล้ว ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๗. ภิกษุณีไม่พึงด่า ไม่พึงบริภาษภิกษุ ไม่ว่ากรณีใด ๆ ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ห้ามภิกษุณีสั่งสอนภิกษุ แต่ไม่ห้ามภิกษุสั่งสอนภิกษุณี ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

แล้วเข้าไปบอกพระนางให้ทรงทราบ พระนางได้น้อมรับครุธรรมนำไปปฏิบัติจนตลอดชีวิต ได้มีความร่าเริงเหมือนหญิงสาวหรือชายหนุ่ม เมื่ออาบน้ำดำเกล้าตกแต่งร่างกายแล้วได้พวงดอกไม้ ใช้มือทั้งสองประคองรับทูนไว้เหนือเกล้าฉะนั้น

เมื่อพระอานนท์เข้าไปเฝ้าแล้วกราบทูลเรื่องนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถ้ามาตุคามไม่บวชในพระธรรมวินัย พรหมจรรย์จะดำรงอยู่ได้นาน สัทธรรมจะดำรงอยู่ได้ ๑,๐๐๐ ปี แต่เพราะมาตุคามบวช พรหมจรรย์จะดำรงอยู่ได้ไม่นาน สัทธรรมจะดำรงอยู่เพียง ๕๐๐ ปีเท่านั้น

พระธรรมวินัยที่มาตุคามบวช จะดำรงอยู่ไม่นาน เปรียบเหมือนตระกูลหนึ่งที่มีสตรีมาก มีบุรุษน้อย จะถูกโจรปล้นได้ง่าย เหมือนหนอนขยอกลงในนาข้าวสาลีซึ่งอุดมสมบูรณ์ก็ทำให้นาข้าวนั้นไม่ดำรงอยู่นาน เหมือนเพลี้ยลงในไร่อ้อยที่อุดมสมบูรณ์ก็ทำให้ไร่อ้อยนั้นดำรงอยู่ได้ไม่นาน

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติครุธรรม ๘ ประการไว้สำหรับภิกษุณีก็เหมือนคนกั้นทำนบไว้ที่ละใหญ่ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำไหลเข้ามา

๓. ภิกขุนีอุปสัมปทานุชานนะ

ว่าด้วยทรงอนุญาตให้ภิกษุอุปสมบทภิกษุณี

เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลถามวิธีปฏิบัติต่อเจ้าหญิงศากิยะเหล่าอื่น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาให้พระนางร่าเริงยิ่งขึ้น เมื่อพระนางเสด็จกลับไปแล้ว ได้ทรงประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ แล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์อุปสมบทภิกษุณี

ภิกษุณีเหล่านั้นกล่าวว่า พวกตนบวชตามพระพุทธบัญญัติ แต่พระนางมหาปชาบดีโคตมียังไม่ได้บวช พระนางมหาปชาบดีจึงเข้าไปหาพระอานนท์แล้วให้ไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ในเวลาที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีรับครุธรรม ๘ ประการ ชื่อว่าได้อุปสมบทแล้ว

ทรงห้ามภิกษุไหว้มาตุคาม(ภิกษุณี)

พระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปหาพระอานนท์ กล่าวว่า ขอให้พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลุกรับ การทำสามีจิกรรมสำหรับภิกษุและภิกษุณีตามลำดับพรรษา พระอานนท์นำเรื่องนั้นไปกราบทูลให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาต ได้ทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงกราบไหว้ ไม่พึงลุกรับไม่พึงทำสามีจิกรรมแก่มาตุคาม(ภิกษุณี) รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีศึกษาสาธารณสิกขาบทของภิกษุสงฆ์

เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปกราบทูลถามว่า ภิกษุณีจะปฏิบัติในสิกขาบทของภิกษุณีที่เป็นสาธารณบัญญัติกับภิกษุอย่างไร และจะปฏิบัติในสิกขาบทของภิกษุณีที่เป็น

อสาธารณบัญญัติ[๑] กับภิกษุอย่างไร พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ภิกษุณีศึกษาสิกขาบทของภิกษุณีที่เป็นสาธารณบัญญัติกับภิกษุ และให้ศึกษาสิกขาบทของภิกษุณีที่เป็นอสาธารณบัญญัติกับภิกษุตามที่ทรงบัญญัติไว้

ลักษณะการตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ

เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมีกราบทูลถามเรื่องธรรมที่จะทำให้พระนางอยู่สงบสุข พระผู้มีพระภาคตรัสบอกลักษณะแห่งพระธรรมวินัย ๘ ประการ[๒] ได้แก่

๑. ย่อมเป็นไปเพื่อคลายความกำหนัดย้อมใจ	มิใช่เพื่อความกำหนัดย้อมใจ
๒. ย่อมเป็นไปเพื่อความพรากออก	มิใช่เพื่อความยึดเอาไว้
๓. ย่อมเป็นไปเพื่อไม่สั่งสมกองกิเลส	มิใช่เพื่อสั่งสมกิเลส
๔. ย่อมเป็นไปเพื่อความมักน้อย	มิใช่เพื่อความมักมาก
๕. ย่อมเป็นไปเพื่อความสันโดษ	มิใช่เพื่อความไม่สันโดษ
๖. ย่อมเป็นไปเพื่อหลีกเร้นจากหมู่	มิใช่เพื่อความคลุกคลีกับหมู่คณะ
๗. ย่อมเป็นไปเพื่อปรารภความเพียร	มิใช่เพื่อความเกียจคร้าน
๘. ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย	มิใช่เพื่อความเป็นคนเลี้ยงยาก

ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุณีสงฆ์

เมื่อภิกษุไม่สวดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุณี พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้สวดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุณีสงฆ์ เมื่อภิกษุไม่รู้ว่าจะให้ผู้ใดสวดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุณีสงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุณี เมื่อภิกษุเข้าไปถึงที่อยู่ของภิกษุณีแล้วสวดพระปาติโมกข์ ชาวบ้านตำหนิว่า ภิกษุและภิกษุณีมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาว จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงสวดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุณีสงฆ์ ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีสวดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุณี

---

[๑] **สาธารณบัญญัติ** ได้แก่ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสำหรับภิกษุสงฆ์ ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ต้องปฏิบัติ จำนวน ๑๗๔ สิกขาบท (ภิกขุวิภังค์) **อสาธารณบัญญัติ** ได้แก่ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสำหรับภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ไม่ต้องรักษา ทรงบัญญัติไว้เฉพาะภิกษุณีสงฆ์ จำนวน ๑๓๐ สิกขาบท (ภิกขุนีวิภังค์)

[๒] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๙.

ด้วยกัน เมื่อภิกษุณีไม่รู้วิธีสวดพระปาติโมกข์ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุอธิบายวิธีสวดพระปาติโมกข์แก่ภิกษุณี

ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีรับอาบัติของกันและกัน

เมื่อภิกษุณีไม่แสดงอาบัติ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่แสดงอาบัติไม่ได้ รูปใดไม่แสดงอาบัติต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีไม่รู้วิธีแสดงอาบัติ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุบอกวิธีแสดงอาบัติแก่ภิกษุณี เมื่อภิกษุไม่รู้ว่าจะให้ใครรับอาบัติของพวกภิกษุณี จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุรับอาบัติของภิกษุณี

เมื่อภิกษุณีพบภิกษุที่ถนน ตรอก ทางสามแพร่ง จึงวางบาตรไว้บนพื้นห่มผ้าเฉวียงบ่านั่งกระโหย่งประนมมือแสดงอาบัติ ชาวบ้านดำหนิว่า ภิกษุและภิกษุณีเป็นสามีภรรยากัน ล่วงเกินกันเวลากลางคืน กำลังขอขมาโทษกัน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงรับอาบัติของภิกษุณีรูปใดรับ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีรับอาบัติของภิกษุณีด้วยกัน

เมื่อภิกษุณีไม่รู้วิธีรับอาบัติ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุบอกวิธีรับอาบัติแก่ภิกษุณี

ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีลงโทษกันตามพระวินัย

เมื่อภิกษุไม่ลงโทษตามพระวินัยแก่ภิกษุณี จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุลงโทษตามพระวินัยแก่ภิกษุณี เมื่อภิกษุณีผู้ถูกลงโทษพบภิกษุที่ถนน ตรอก ทางสามแพร่ง จึงวางบาตรไว้บนพื้นห่มผ้าเฉวียงบ่านั่งกระโหย่งประนมมือแสดงอาบัติ ชาวบ้านดำหนิว่า ภิกษุและภิกษุณีเป็นชู้รัก ล่วงเกินกันเวลากลางคืน กำลังขอขมาโทษกัน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงลงโทษตามพระวินัยแก่ภิกษุณี รูปใดลงโทษ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีลงโทษตามพระวินัยด้วยกันเองได้

เมื่อภิกษุณีไม่รู้วิธีลงโทษ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุบอกวิธีลงโทษตามพระวินัยแก่ภิกษุณี

ทรงอนุญาตให้ภิกษุระงับอธิกรณ์ของภิกษุณี

เมื่อภิกษุณีทะเลาะวิวาทกันในท่ามกลางสงฆ์ ไม่อาจระงับอธิกรณ์ได้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุระงับอธิกรณ์ของภิกษุณี เมื่อภิกษุกำลังวินิจฉัยอธิกรณ์ของภิกษุณี ปรากฏว่าภิกษุณีผู้สมควร

ถูกลงโทษก็มี ผู้ต้องอาบัติก็มี ภิกษุณีจึงบอกให้ภิกษุลงโทษแล้วรับอาปัติของภิกษุณีเหล่านั้น ตามพระพุทธบัญญัติที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุระงับอธิกรณ์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุมอบการลงโทษและการแสดงอาปัติของภิกษุณีให้แก่ภิกษุณี

เมื่อภิกษุณีอันเตวาสิบีของพระอุบลวรรณาเถรีตามเสด็จพระผู้มีพระภาคเพื่อศึกษาพระวินัยอยู่ ๗ ปี เธอมีความจำไม่ดี ครั้นรู้ว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จไปกรุงสาวัตถี คิดว่า มาตุคามจะตามเสด็จพระผู้มีพระภาคเพื่อเรียนพระวินัยไปตลอดชีวิตทำได้ยาก ไม่รู้วิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสอนพระวินัยแก่ภิกษุณี

ทรงห้ามภิกษุใช้น้ำโคลนรดภิกษุณี

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้น้ำโคลนรดภิกษุณี เพราะเข้าใจว่า พวกเธออาจจะชอบพวกตนบ้างก็ได้ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงใช้น้ำโคลนรดภิกษุณี รูปใดรด ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมแก่ภิกษุผู้ประพฤติอย่างนั้น เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่รู้วิธีลงทัณฑกรรม จึงทรงอนุญาตว่า ภิกษุณีพึงประกาศให้รู้ว่าภิกษุนั้นไม่ควรไหว้

ทรงห้ามภิกษุแสดงอวัยวะอวดภิกษุณีเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เปิดกาย...เปิดขาอ่อน...เปิดองคชาต...พูดเกี้ยว...ชักชวนชายให้มาคบหากับภิกษุณี เพราะเข้าใจว่า พวกภิกษุณีอาจจะชอบพวกตนบ้างก็ได้ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงเปิดกาย...เปิดขาอ่อน...เปิดองคชาต...พูดเกี้ยว...ไม่พึงชักชวนชายให้มาคบหากับภิกษุณี รูปใดชักชวน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมแก่ภิกษุผู้ประพฤติอย่างนั้น เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่รู้วิธีลงทัณฑกรรม จึงทรงอนุญาตว่า ภิกษุณีพึงประกาศให้รู้ว่าภิกษุนั้นไม่ควรไหว้

ทรงห้ามภิกษุณีใช้น้ำโคลนรดภิกษุ

เมื่อพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ใช้น้ำโคลนรดภิกษุเพราะเข้าใจว่า บางทีภิกษุอาจจะชอบพวกเธอบ้างก็ได้ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงใช้น้ำโคลนรดภิกษุ รูปใดรด ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมแก่ภิกษุณีผู้ประพฤติอย่างนั้น เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่รู้วิธีลงทัณฑกรรม

จึงทรงอนุญาตให้ห้ามปราม พวกภิกษุห้ามปราม แต่ภิกษุณีไม่ยอมเชื่อ จึงทรงอนุญาตให้งดการให้โอวาท

ทรงห้ามภิกษุณีแสดงอวัยวะอวดภิกษุเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์เปิดกาย...เปิดถัน...เปิดขาอ่อน...เปิดองค์กำเนิด...พูดเกี้ยว...ชักชวนหญิงให้มาคบหากับภิกษุ เพราะเข้าใจว่า บางทีภิกษุอาจจะชอบพวกตนบ้างก็ได้ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงเปิดกาย...เปิดถัน...เปิดขาอ่อน...เปิดองค์กำเนิด...พูดเกี้ยว...ไม่พึงชักชวนหญิงให้มาคบหากับภิกษุ รูปใดชักชวน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมภิกษุณีผู้ประพฤติอย่างนั้น เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่รู้วิธีลงทัณฑกรรม จึงทรงอนุญาตให้ห้ามปราม เมื่อภิกษุห้ามปราม แต่ภิกษุณีไม่ยอมเชื่อ จึงทรงอนุญาตให้งดการให้โอวาท

เมื่อภิกษุไม่รู้ว่า การทำอุโบสถร่วมกับภิกษุณีที่ถูกงดโอวาทควรหรือไม่ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงทำอุโบสถร่วมกับภิกษุณีที่ถูกให้งดโอวาท จนกว่าอธิกรณ์นั้นจะระงับไป

ทรงห้ามภิกษุงดการให้โอวาทแก่ภิกษุณี

เมื่อพระอุทายิงดให้โอวาทแล้วหลีกไป ภิกษุณีดำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงงดให้โอวาทแล้วจาริกไป รูปใดงดแล้วจาริกไป ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุผู้โง่เขลางดให้โอวาท จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้โง่เขลาไม่พึงงดให้โอวาท รูปใดงด ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุงดให้โอวาทด้วยเรื่องที่ไม่สมควร จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงงดโอวาทด้วยเรื่องที่ไม่สมควร รูปใดงด ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อภิกษุงดให้โอวาทแล้วไม่ให้คำวินิจฉัย จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงงดให้โอวาทแล้วไม่ให้คำวินิจฉัยไม่ได้ รูปใดไม่ให้ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีไม่ยอมไปรับโอวาท จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่ไปรับโอวาทไม่ได้ รูปใดไม่ไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์*

เมื่อภิกษุณีสงฆ์พากันไปรับโอวาทพร้อมกัน ชาวบ้านตำหนิว่า ภิกษุกับภิกษุณีมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกำลังอภิรมย์กัน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีสงฆ์ไม่พึงไปรับโอวาทพร้อมกัน ถ้าไปพร้อมกันทั้งหมด ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุณี ๔-๕ รูปไปรับโอวาท

---

* วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๑๐๔๘/๒๘๔.

เมื่อภิกษุณี ๔-๕ รูปไปรับโอวาท ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงไปรับโอวาท ๔-๕ รูป ทรงอนุญาตให้ภิกษุณี ๒-๓ รูปไปรับโอวาท ภิกษุณีพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง กราบเท้าแล้วนั่งกระโหย่งประนมมือขอรับโอวาทจากภิกษุ ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาภิกษุผู้สวดพระปาติโมกข์กล่าวขอการรับโอวาท ถามถึงภิกษุผู้ที่สงฆ์แต่งตั้งให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณีแล้วสั่งภิกษุณีให้เข้าไปหาภิกษุนั้น ถ้าไม่มีภิกษุที่สงฆ์แต่งตั้งให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณีก็พึงบอกให้ภิกษุณีสงฆ์อยู่กันด้วยอาการที่น่าเลื่อมใสศรัทธา

ภิกษุผู้ไม่ต้องรับหน้าที่ให้โอวาทแก่ภิกษุณี

เมื่อภิกษุไม่ยอมรับหน้าที่ให้โอวาท จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุจะไม่รับหน้าที่ให้โอวาทไม่ได้ รูปใดไม่รับ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีพากันไปหาภิกษุโง่เขลารูปหนึ่งเพื่อขอรับโอวาท ท่านบอกว่าไม่รู้โอวาท จึงทรงอนุญาตว่า ภิกษุพึงรับหน้าที่ให้โอวาท ยกเว้นภิกษุโง่เขลา เมื่อภิกษุณีพากันไปหาภิกษุอาพาธรูปหนึ่งเพื่อขอรับโอวาท ท่านบอกว่าอาพาธให้โอวาทไม่ได้ จึงทรงอนุญาตว่า ภิกษุพึงรับหน้าที่การให้โอวาท ยกเว้นภิกษุโง่เขลาและภิกษุอาพาธ เมื่อภิกษุณีพากันไปหาภิกษุรูปหนึ่งผู้เตรียมจะเดินทางเพื่อขอรับโอวาท ท่านบอกว่ากำลังจะเดินทางจึงไม่ยอมรับหน้าที่ให้โอวาท จึงทรงอนุญาตว่า ภิกษุพึงรับหน้าที่ให้โอวาท ยกเว้นภิกษุโง่เขลา ภิกษุอาพาธและภิกษุผู้เตรียมจะเดินทาง เมื่อภิกษุณีพากันไปหาภิกษุผู้อยู่ป่าเพื่อขอรับโอวาท ท่านบอกว่าอยู่ในป่า จึงไม่ยอมรับหน้าที่ให้โอวาท จึงทรงอนุญาตว่า ภิกษุผู้อยู่ป่าพึงรับหน้าที่ให้โอวาท และนัดหมายว่าจะกลับมาในที่นั้น เมื่อภิกษุรับหน้าที่ให้โอวาทแล้วไม่ยอมบอกโอวาท จึงทรงอนุญาตว่า ภิกษุพึงให้บอกโอวาท รูปใดไม่บอก ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุรับหน้าที่ให้โอวาทแล้วไม่ยอมกลับมาบอกโอวาท จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่กลับมาบอกโอวาทไม่ได้ รูปใดไม่กลับมาบอก ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีไม่ไปที่นัดหมาย จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่ไปที่นัดหมายไม่ได้ รูปใดไม่ไป ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามภิกษุณีรัดสีข้าง

เมื่อภิกษุณีใช้ประคดเอวผืนยาวรัดสีข้าง ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงใช้ประคดเอวผืนยาวรัดสีข้าง รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ใช้ประคดเอวที่รัดได้รอบเดียว เมื่อภิกษุณีใช้แผ่นไม้สาน แผ่นหนัง แผ่นผ้าขาวช้องผ้า เกลียวผ้า ผ้าผืนเล็ก ช้องผ้าผืนเล็ก เกลียวผ้าผืนเล็ก ช้องถักด้วยด้ายและเกลียวด้าย

รัดสีข้าง จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงใช้แผ่นไม้สาน...ไม่พึงใช้เกลียวด้ายรัดสีข้าง รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามภิกษุณีนวดกาย

เมื่อภิกษุณีใช้กระดูกแข้งโคขัดสีตะโพก ใช้ไม้มีสัณฐานดุจคางโคนวดตะโพก นวดมือ นวดหลังมือ นวดเท้า นวดหลังเท้า นวดขาอ่อน นวดหน้าและนวดริมฝีปาก จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงใช้กระดูกแข้งโคขัดสีตะโพก...ไม่พึงนวดริมฝีปาก รูปใดนวด ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามภิกษุณีทาหน้าเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ทาหน้า ถูหน้า ผัดหน้า เจิมหน้าด้วยมโนศิลา ย้อมตัว ย้อมหน้า ย้อมทั้งตัวและหน้า จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงทาหน้า...ไม่พึงย้อมทั้งตัวและหน้า รูปใดย้อม ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อภิกษุณีแต้มหน้า ทาแก้ม เล่นหูเล่นตา ยืนแอบที่ประตู ให้ผู้อื่นฟ้อนรำ ตั้งสำนักหญิงแพศยา ตั้งร้านขายสุรา ตั้งร้านขายเนื้อ ออกร้านขายของเบ็ดเตล็ด ประกอบการค้ากำไร ประกอบการค้าขาย ใช้ทาส ทาสี กรรมกรชาย กรรมกรหญิงและสัตว์ดิรัจฉานให้ปรนนิบัติ ขายของสดและของสุก และใช้สันถัดขนเจียมหล่อ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงแต้มหน้า... ไม่พึงใช้สันถัดขนเจียมหล่อ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามภิกษุณีนุ่งห่มจีวรสีเขียวล้วนเป็นต้น

เมื่อพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ห่มจีวรสีเขียวล้วน สีเหลืองล้วน สีแดงล้วน สีบานเย็นล้วน สีดำล้วน สีแสด สีชมพู จีวรไม่ตัดชาย มีชายยาว มีชายเป็นลายดอกไม้ มีชายเป็นแผ่น สวมเสื้อ สวมหมวก จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงห่มจีวรสีเขียวล้วน...ไม่พึงสวมหมวก รูปใดลวม ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตเกี่ยวกับพินัยกรรมของภิกษุณี

ภิกษุณี ... สิกขมานา ... สามเณรีสั่งไว้ก่อนมรณภาพว่า เมื่อตนล่วงลับไป บริขารของตนเป็นของสงฆ์ ในสหธรรมิกเหล่านั้น ภิกษุกับภิกษุณีต่างโต้เถียงแย่งบริขารกัน

พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตว่า ในกรณีที่ภิกษุณี สิกขมานาและสามเณรีสั่งไว้ก่อนมรณภาพ ให้บริขารเป็นของสงฆ์ บริขารย่อมเป็นของภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว ถ้าในกรณีที่ภิกษุ สามเณร สั่งไว้ก่อนมรณภาพ หรืออุบาสกอุบาสิกาหรือผู้อื่นสั่งไว้ก่อนสิ้นชีวิตให้บริขารของตนเป็นของสงฆ์ บริขารย่อมเป็นของภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียว

ทรงห้ามภิกษุณีใช้ไหล่กระแทกภิกษุ

สตรีคนหนึ่งเป็นอดีตภรรยาของนักมวย บวชในสำนักของภิกษุณี เมื่อเธอเห็นภิกษุทุพลภาพที่ถนน ใช้ไหล่กระแทก พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงใช้ไหล่กระแทกภิกษุ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีเห็นภิกษุแล้วควรหลีกทางให้แต่ไกล

ทรงห้ามภิกษุณีใช้บาตรใส่ทารก

หญิงคนหนึ่งเป็นหม้ายผัวร้าง มีครรภ์กับชายชู้ ทำแท้งแล้วสั่งภิกษุณีผู้เป็นกุลุปกะให้ใส่ทารกลงในบาตรนำไป ภิกษุณีวางทารกลงในบาตรใช้ผ้าสังฆาฏิปิด พอดีพบภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต ซึ่งสมาทานวัตรว่า ถ้ายังไม่ถวายอาหารที่ได้มาแก่ภิกษุหรือภิกษุณีก่อนจะไม่ฉันภัตตาหาร ท่านบอกภิกษุณีนั้นให้เปิดบาตร จะถวายอาหาร เธอถูกภิกษุรบเร้าจึงเปิดบาตร แล้วบอกให้ดูทารกในบาตร ทั้งกำชับไม่ให้ภิกษุบอกแก่ใคร ๆ ภิกษุนั้นตำหนิแล้วนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงใช้บาตรใส่ทารกนำไป รูปใดใส่ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีพบภิกษุแล้วให้นำบาตรออกแสดง

ทรงห้ามภิกษุณีแสดงก้นบาตร

เมื่อพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์พบภิกษุแล้วพลิกให้ดูก้นบาตร จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีพบภิกษุแล้วไม่พึงพลิกให้ดูก้นบาตร รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีพบภิกษุแล้วพึงหงายบาตรแสดง แล้วนิมนต์ภิกษุให้รับอาหารในบาตรนั้น

ทรงห้ามภิกษุณีเพ่งดูอวัยวะเพศชาย

เมื่อพวกภิกษุณีเพ่งดูอวัยวะเพศของชายที่เขาตัดทิ้งไว้ที่ถนน ถูกคนโห่จนเก้อเขิน ครั้นกลับมาถึงสำนักได้บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีอื่น จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงเพ่งดูอวัยวะเพศของชาย รูปใดเพ่งดู ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามภิกษุให้อามิสแก่ภิกษุณี

เมื่อภิกษุยกอามิสที่ชาวบ้านถวายแก่ตนให้ภิกษุณี ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงยกอามิสที่เขาถวายแก่ตนให้แก่ผู้อื่น รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุมีอามิสมาก จึงทรงอนุญาตให้ถวายแก่สงฆ์ เมื่ออามิสยังมีเหลือเฟือ จึงทรงอนุญาตให้ถวายเป็นของส่วนบุคคล เมื่อภิกษุเก็บอามิสไว้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณีรับอามิสที่ภิกษุเก็บไว้มาบริโภค

เมื่อชาวบ้านถวายอามิสแก่ภิกษุณี ภิกษุณีจึงถวายแก่ภิกษุ ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงยกอามิสที่เขาถวายแก่ตนให้แก่ผู้อื่น รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีมีอามิสมาก จึงทรงอนุญาตให้ถวายแก่สงฆ์ อามิสยังมีเหลือเฟือ จึงทรงอนุญาตให้ถวายเป็นของส่วนบุคคล อามิสที่ภิกษุณีเก็บไว้มีมาก จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุรับอามิสที่ภิกษุณีเก็บไว้มาฉัน

ทรงห้ามภิกษุณียืมเสนาสนะ

เมื่อเสนาสนะจำนวนมากเกิดขึ้นแก่ภิกษุ แต่ภิกษุณีไม่มีเสนาสนะ ส่งทูตไปขอยืมเสนาสนะ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณียืมเสนาสนะไปใช้ได้ชั่วคราว

ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีใช้ผ้าผลัดเปลี่ยน

เมื่อภิกษุณีผู้มีระดู นั่ง ๆ นอน ๆ บนเตียงตั่งที่บุ เสนาสนะเปื้อนระดู จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงนั่งหรือนอนบนเตียงที่บุ รูปใดนั่งหรือนอน ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตผ้าผลัดเปลี่ยน เมื่อผ้าผลัดเปลี่ยนเปื้อนระดู จึงทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าซับใน เมื่อผ้าซับในหลุด จึงทรงอนุญาตให้ใช้เชือกผูกไว้ที่ขาอ่อน เมื่อเชือกขาด จึงทรงอนุญาตให้ใช้เชือกฟั่นผูกที่สะเอว เมื่อพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ใช้เชือกฟั่นผูกสะเอวตลอดเวลา ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงใช้เชือกฟั่นผูกสะเอวตลอดเวลา รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตเชือกฟั่นผูกสะเอวแก่ภิกษุณีในเวลามีระดูเท่านั้น

(๓) อันตรายิกธรรมของภิกษุณี

เมื่อภิกษุณีที่บวชแล้วปรากฏว่าไม่มีเครื่องหมายเพศบ้าง สักแต่ว่ามีเครื่องหมายเพศบ้าง ไม่มีประจำเดือนบ้าง มีประจำเดือนไม่หยุดบ้าง ใช้ผ้าซับในอยู่เสมอบ้าง เป็นโรคชำรั่วบ้าง

มีเดือยบ้าง เป็นหญิงบัณเทาะก์บ้าง มีลักษณะคล้ายผู้ชายบ้าง มีทวารหนักติดกับทวารเบาบ้าง มีสองเพศบ้าง พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้สอบถามอันตรายิกธรรมกับหญิงผู้จะบรรพชาอุปสมบทในเรื่องต่อไปนี้ (๑) ไม่ใช่ผู้ไม่มีเครื่องหมายเพศหรือ (๒) ไม่ใช่สักแต่ว่ามีเครื่องหมายเพศหรือ (๓) ไม่ใช่ผู้ไม่มีประจำเดือนหรือ (๔) ไม่ใช่ผู้มีประจำเดือนไม่หยุดหรือ (๕) ไม่ใช่ผู้ใช้ผ้าซับในเสมอหรือ (๖) ไม่ใช่คนช้ำรั่วหรือ (๗) ไม่ใช่ผู้มีเดือยหรือ (๘) ไม่ใช่เป็นบัณเทาะก์หญิงหรือ (๙) ไม่ใช่ผู้มีลักษณะคล้ายชายหรือ (๑๐) ไม่ใช่ผู้มีทวารหนักทวารเบาติดกันหรือ (๑๑) ไม่ใช่คนสองเพศหรือ (๑๒) ไม่มีโรคเหล่านี้ คือ โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ โรคลมบ้าหมู (๑๓) เป็นมนุษย์หรือ (๑๔) เป็นไทหรือ (๑๕) ไม่มีหนี้สินหรือ (๑๖) ไม่เป็นราชภัฏหรือ (๑๗) บิดามารดาหรือสามีอนุญาตแล้วหรือ (๑๘) อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์แล้วหรือ (๑๙) มีบาตรจีวรครบแล้วหรือ (๒๐) ชื่ออะไร (๒๑) ปวัตตินี(อุปัชฌาย์)ชื่ออะไร

เมื่อพวกภิกษุกำลังถามอันตรายิกธรรม อุปสัมปทาเปกขา (หญิงผู้มุ่งอุปสมบท) เขินอาย ไม่กล้าตอบคำถาม จึงทรงอนุญาตให้อุปสัมปทาเปกขาผู้อุปสมบทในภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียวไปอุปสมบทในฝ่ายภิกษุสงฆ์ได้[๑] เมื่อภิกษุณีสอบถามอันตรายิกธรรมอุปสัมปทาเปกขาผู้ยังไม่ได้ซักซ้อม พวกเธอเขินอายไม่อาจตอบคำถาม จึงทรงอนุญาตให้ซักซ้อมก่อน แล้วสอบถามอันตรายิกธรรมภายหลัง

ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีนั่งตามลำดับพรรษา

เมื่อภิกษุณีโยกย้ายที่นั่งในโรงฉันจนล่วงเวลา จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณี ๘ รูปนั่งตามลำดับพรรษา ภิกษุณีที่เหลือให้นั่งตามลำดับที่มา เมื่อภิกษุณีรู้ว่ามีพระพุทธบัญญัติ จึงกีดกันที่นั่งสำหรับภิกษุณี ๘ รูปเท่านั้นตามลำดับพรรษา กีดกันที่นั่งสำหรับภิกษุณีที่เหลือไว้ตามลำดับที่มา จึงทรงอนุญาตตามลำดับพรรษาแก่ภิกษุณี ๘ รูปในโรงฉัน ภิกษุณีที่เหลือตามลำดับที่มา ภิกษุณีไม่พึงกีดกันตามลำดับพรรษาในที่อื่น รูปใดกีดกัน ต้องอาบัติทุกกฏ

---

[๑] ผู้บวชเป็นภิกษุณีต้องบรรพชาอุปสมบทจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ภิกษุณีสงฆ์และภิกษุสงฆ์ เรียกวิธีอุปสมบทว่าอัฏฐวาจิกาอุปสัมปทา หมายถึง วิธีอุปสมบทที่ต้องกล่าววาจา ๘ ครั้ง กล่าวในภิกษุณีสงฆ์ ๔ ครั้ง กล่าวในภิกษุสงฆ์ ๔ ครั้ง

ข้อกำหนดเกี่ยวกับการปวารณาของภิกษุณี

เมื่อภิกษุณีไม่ปวารณา จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีจะไม่ปวารณาไม่ได้ รูปใดไม่ปวารณา พึงปรับอาบัติตามธรรม เมื่อภิกษุปวารณาแล้วไม่ปวารณากับภิกษุสงฆ์ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีปวารณาแล้วจะไม่ปวารณากับภิกษุสงฆ์ไม่ได้ รูปใดไม่ปวารณา พึงปรับอาบัติตามธรรม เมื่อภิกษุณีปวารณาพร้อมกับภิกษุ เกิดความชุลมุน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไปพึงปวารณาพร้อมกับภิกษุ รูปใดปวารณา ต้องอาบัติทุกกฎ

เมื่อภิกษุณีปวารณาก่อนเวลาภัตตาหาร ให้เวลาล่วงเลยไป จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณีปวารณาหลังเวลาภัตตาหาร เมื่อภิกษุณีปวารณาหลังเวลาภัตตาหาร ยืดเยื้ออยู่ไปจนถึงเวลาวิกาล จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณีปวารณากับภิกษุณีสงฆ์ในวันเดียวกัน วันรุ่งขึ้นไปปวารณากับภิกษุสงฆ์ เมื่อภิกษุณีสงฆ์กำลังปวารณา เกิดความชุลมุน จึงทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถรูปหนึ่งให้เป็นตัวแทนภิกษุณีสงฆ์ไปปวารณากับภิกษุสงฆ์ (รายละเอียด พึงดูในพระวินัยปิฎก จูฬวรรค ภาค ๒ นี้)

ทรงห้ามภิกษุณีงดการทำอุโบสถ

เมื่อภิกษุณีงดการทำอุโบสถและปวารณากับภิกษุ ทำการสอบถาม เริ่มอนุวาทาธิกรณ์ ขอโอกาส โจท ให้ภิกษุให้การ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงงดการทำอุโบสถ ปวารณาจากภิกษุ ไม่พึงทำการสอบถาม เริ่มอนุวาทาธิกรณ์ ขอโอกาสภิกษุ โจทภิกษุ ให้ภิกษุให้การ ที่งดหรือทำแล้วก็ไม่เป็นอันทำ รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฎ เมื่อภิกษุงดทำอุโบสถและปวารณาแก่ภิกษุณี ทำการสอบถาม เริ่มอนุวาทาธิกรณ์ ขอโอกาส โจท ให้ภิกษุณีให้การ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุงดการทำอุโบสถและปวารณาแก่ภิกษุณี ให้ทำการสอบถาม ให้เริ่มอนุวาทาธิกรณ์แก่ภิกษุณี ให้ขอโอกาสภิกษุณี ให้โจทภิกษุณี ให้ภิกษุณีให้การ ที่งดหรือทำแล้วเป็นอันทำถูกต้องแล้ว ไม่ต้องอาบัติ

ทรงห้ามภิกษุณีโดยสารยานพาหนะ

เมื่อพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์โดยสารยานพาหนะ เทียมโคเพศเมีย มีชายเป็นสารถีบ้าง เทียมโคเพศผู้มีหญิงเป็นสารถีบ้าง ชาวบ้านตำหนิว่าเหมือนชายหนุ่มหญิงสาว โดยสารยานพาหนะไปเล่นน้ำในแม่น้ำคงคาและแม่น้ำมหี จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงโดยสารยานพาหนะ

รูปใดโดยสาร พึงปรับอาบัติตามธรรม เมื่อภิกษุณีรูปหนึ่งอาพาธไม่อาจเดินได้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณีอาพาธโดยสารยานพาหนะ เมื่อภิกษุณีไม่รู้ว่ายานพาหนะที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตเทียมโคเพศเมียหรือเพศผู้ จึงทรงอนุญาตยานพาหนะที่เทียมโคเพศเมียหรือโคเพศผู้ และยานพาหนะที่ใช้มือลาก[๑]

เมื่อภิกษุณีรูปหนึ่งอาพาธหนัก เพราะยานพาหนะกระเทือน จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณีอาพาธใช้วอและเปลหาม

ทรงอนุญาตให้มีการอุปสมบทด้วยทูต

หญิงแพศยาชื่ออัฑฒกาสิบวชเป็นภิกษุณีจากภิกษุณีสงฆ์ (บวชจากสงฆ์ฝ่ายเดียว) เธอต้องการไปบวชในสำนักของพระผู้มีพระภาค ในกรุงสาวัตถี พวกนักเลงรู้จึงดักซุ่มอยู่ระหว่างทาง เธอรู้เรื่องนั้นจึงได้ส่งข่าวไปกราบทูลถามวิธีที่พึงปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงอนุญาตให้อุปสมบทโดยการส่งทูต(ตัวแทน) เมื่อภิกษุสงฆ์ให้ภิกษุณีบวชโดยมีภิกษุเป็นทูต จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบทภิกษุณีโดยมีภิกษุเป็นทูต รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยมีสิกขมานา...สามเณร...สามเณรี...ภิกษุณีโง่เขลาเป็นทูต จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบทภิกษุณีโดยมีภิกษุณีผู้โง่เขลาเป็นทูต รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยมีภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถเป็นทูต

ภิกษุณีผู้เป็นทูตพึงห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ กราบเท้าภิกษุสงฆ์นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง บอกให้สงฆ์ทราบถึงความจำเป็นที่เธอผู้ต้องการบวชมาด้วยตนเองไม่ได้ เธอบวชมาแล้วจากภิกษุณีสงฆ์ ขอให้ภิกษุสงฆ์อนุเคราะห์เธอ แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา[๒] เมื่อได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว พึงวัดเงาแดดบอกประมาณฤดู ส่วนแห่งวัน และประชุมสงฆ์ บอกนิสสัย ๓ อกรณียกิจ ๘[๓]

---

[๑] คนลากยานพาหนะจะเป็นบุรุษหรืออลดีก็ได้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๕๓/๑๖๘)

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๓๐/๓๕๙-๓๖๐.

[๓] นิสสัยและอกรณียกิจ หมายถึงสิ่งที่พึงปฏิบัติและสิ่งที่พึงเว้น เรียกว่า อนุศาสน์ อนุศาสน์ของภิกษุมี ๘ อย่าง (นิสสัย ๔+อกรณียกิจ ๔) อนุศาสน์ของภิกษุณีมี ๑๑ อย่าง (นิสสัย ๓+อกรณียกิจ ๘) นิสสัยและอกรณียกิจของภิกษุณีหมือนของภิกษุ ที่ต่างกันคือ ภิกษุณีสงฆ์มีนิสสัย ๓ อย่าง (ห้ามภิกษุณีอยู่โคนต้นไม้)

ทรงห้ามภิกษุณีอยู่ในป่า

เมื่อภิกษุณีอยู่ป่า ถูกพวกนักเลงกระทำมิดีมิร้าย จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงอยู่ในป่ารูปเดียว ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีมีโรงเก็บของ

เมื่ออุบาสกคนหนึ่งถวายโรงเก็บของแก่ภิกษุณีสงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณีมีโรงเก็บของ เมื่อโรงเก็บของมีไม่พอ จึงทรงอนุญาตให้มีที่อยู่ เมื่อที่อยู่มีไม่พอ จึงทรงอนุญาตนวกรรม (การก่อสร้าง) เมื่อนวกรรมมีไม่พอ จึงทรงอนุญาตให้ทำเป็นของส่วนบุคคล

ทรงอนุญาตให้มีภิกษุณีอยู่เป็นเพื่อนภิกษุณีผู้มีลูกอ่อน

เมื่อหญิงคนหนึ่งมีครรภ์มาบวช ครั้นเธอคลอดบุตร ไม่รู้วิธีที่พึงปฏิบัติต่อทารก จึงทรงอนุญาตให้เลี้ยงดูจนกว่าทารกรู้เดียงสา เมื่อภิกษุณีรูปนั้นไม่อาจอยู่ตามลำพัง จะให้ภิกษุณีอื่นอยู่กับเด็กก็ไม่ได้ จึงทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุณีรูปหนึ่งแล้วมอบให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีรูปนั้น

การแต่งตั้งภิกษุณีให้เป็นเพื่อน ลำดับแรก พึงบอกให้ภิกษุณีนั้นรู้ แล้วภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรม[๑] เมื่อภิกษุณีผู้เป็นเพื่อนไม่รู้วิธีที่พึงปฏิบัติต่อทารก จึงทรงอนุญาตให้ปฏิบัติต่อทารกเหมือนปฏิบัติต่อชายอื่น โดยห้ามการนอนร่วมในที่เดียวกัน

ทรงอนุญาตให้มีภิกษุณีอยู่เป็นเพื่อนภิกษุณีผู้ประพฤติมานัต

เมื่อภิกษุณีรูปหนึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสและกำลังประพฤติมานัต เธอไม่อาจอยู่ตามลำพัง ภิกษุณีอื่นจะอยู่กับเธอก็ไม่ได้ ไม่รู้วิธีที่พึงปฏิบัติ จึงทรงอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุณีรูปหนึ่งอยู่เป็นเพื่อน

การแต่งตั้งภิกษุณีรูปหนึ่งให้อยู่เป็นเพื่อนภิกษุณีผู้กำลังประพฤติมานัต ลำดับแรก พึงบอกให้ภิกษุนั้นรู้ แล้วภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรม[๒]

---

[๑] วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๓๒/๓๖๒.

[๒] วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๓๓/๓๖๓.

ทรงห้ามภิกษุณีผู้ลาสิกขาแล้วอุปสมบทอีก

เมื่อภิกษุณีรูปหนึ่งสึกไปโดยไม่บอกคืนสิกขาแล้วกลับมาขอบวชใหม่ จึงทรงห้ามผู้นั้นบวชอีก เมื่อสึกแล้วก็เป็นอันสึก

ทรงห้ามภิกษุณีเข้าริตเดียรถีย

เมื่อภิกษุณีรูปหนึ่งครองผ้ากาสาวพัสตร์ไปเข้าริตเดียรถีย์แล้วมาขอบวชใหม่ จึงทรงบัญญัติว่า ไม่พึงให้อุปสมบทภิกษุณีผู้ครองผ้ากาสาวพัสตร์ไปเข้าริตเดียรถีย์แล้วมาขอบวชใหม่ เมื่อภิกษุณีรังเกียจไม่ยินดีการกราบ การปลงผม การตัดเล็บและการรักษาแผลจากชาย จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณียินดีการกราบไหว้ การปลงผม การตัดเล็บและการรักษาแผลจากชาย

ทรงห้ามภิกษุณีนั่งขัดสมาธิ

เมื่อภิกษุณีนั่งขัดสมาธิยินดีสัมผัสที่สันเท้า จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงนั่งขัดสมาธิ รูปใดนั่ง ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีรูปหนึ่งอาพาธ ไม่นั่งขัดสมาธิย่อมไม่ผาสุก จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุณีนั่งขัดสมาธิคู้ขาเข้าข้างเดียว

ทรงห้ามภิกษุณีถ่ายอุจจาระในที่เปิดข้างล่างปิดข้างบน

เมื่อภิกษุณีถ่ายอุจจาระในวัจกุฏี พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ให้ครรภ์ดกไปในวัจกุฏินั้น จึงทรงบัญญัติห้ามภิกษุณีถ่ายอุจจาระในวัจกุฏี รูปใดถ่าย ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระในที่เปิดข้างล่างปิดข้างบน[๑]

---

[๑] วัจกุฏี ๒ ชนิด คือ ชนิดที่มีหลุมมีฝาปิด ก่อคับกั้นถมดินมีบันได เจาะช่องถ่ายอุจจาระไว้ตรงกลาง มีฐานที่วางเท้า มีรางปัสสาวะ และชนิดที่มีซุ้มบานประตู มีกลอน ลิ่ม ช่องระบายอากาศ ล้อมรั้วก่อคับ มีบันได โรยกรวด วางแผ่นศิลาเรียบไว้ มีท่อระบายน้ำ มีหม้ออุจจาระมีฝาปิด (วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๙๑/๔๙) อรรถกถาอธิบายคำว่า ข้างบนเปิด ข้างล่างปิด หมายเอาวัจกุฏีชนิดมีหลุม (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๓๔/๔๑๒) วัจกุฏีชนิดนี้ด้านบนมีแผ่นไม้เรียบวางไว้ มองเห็นกัน ไม่สะดวกจะทำครรภ์ให้ตก

พระบัญญัติห้ามภิกษุณีใช้จุรณอาบน้ำ

เมื่อพวกภิกษุณีใช้จุรณอาบน้ำ ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงใช้จุรณอาบน้ำ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ใช้รำข้าวและดินเหนียว เมื่อพวกภิกษุณีใช้ดินเหนียวอบกลิ่นอาบน้ำ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงใช้ดินเหนียวอบกลิ่นอาบน้ำ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ใช้ดินเหนียวธรรมดา เมื่อภิกษุณีอาบน้ำในเรือนไฟ เกิดความชุลมุน จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำในเรือนไฟ รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ

ทรงห้ามภิกษุณีอาบน้ำทวนกระแสน้ำ

เมื่อภิกษุณีอาบน้ำทวนกระแส ยินดีสัมผัสสายน้ำ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำทวนกระแส รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุณีอาบน้ำในที่ไม่ใช่ท่า ถูกพวกนักเลงกระทำมิดีมิร้าย จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำในที่ไม่ใช่ท่าน้ำ รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพวกภิกษุณีอาบน้ำที่ท่าอาบน้ำของผู้ชาย ชาวบ้านตำหนิ จึงทรงบัญญัติว่า ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำที่ท่าอาบน้ำสำหรับผู้ชาย รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้อาบน้ำที่ท่าอาบน้ำสำหรับหญิง

๑๑. ปัญจสติกขันธกะ

ตอนที่ว่าด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปทำสังคายนา

๑. สังคีตินิทาน

ว่าด้วยมูลเหตุการสังคายนา

พระมหากัสสปะเล่าให้พวกภิกษุฟังว่า เมื่อคราวที่ท่านพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูปเดินทางจากเมืองปาวาไปกรุงกุสินารา ระหว่างทางแวะพักใต้ร่มไม้แห่งหนึ่ง เห็นอาชีวกคนหนึ่งเดินสวนทางมา เข้าไปถามข่าว จึงได้รู้ว่าพระผู้มีพระภาคปรินิพพานได้ ๗ วัน เมื่อรู้ข่าวนั้น พวกภิกษุที่เดินทางด้วยกัน ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ต่างกอดอกร่ำไห้เศร้าโศกเสียใจ ล้มกลิ้งเกลือกเหมือนคนเท้าขาดบ่นเพ้อไปต่าง ๆ นานา ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ต่างมีสติสัมปชัญญะอดกลั้นความเศร้าโศกไม่หวั่นไหว ในภิกษุเหล่านั้น ภิกษุชรัวตารูปหนึ่ง ปลอบภิกษุไม่ให้เสียใจแล้วกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย พูดทำนองว่า พระผู้มีพระภาคปรินิพพานเสียได้ก็ดี จะได้พ้นจากการจ้ำจี้จ้ำไช ต่อไปใครจะทำอะไรก็ทำได้ตามที่ต้องการ

พระมหากัสสปะปรารภถ้อยคำของภิกษุชรัวตารูปนั้น ได้ชักชวนภิกษุสงฆ์ทำสังคายนาพระธรรมวินัย ด้วยตระหนักว่า พระผู้มีพระภาคทรงล่วงลับไปเพียง ๗ วันยังมีคนกล่าวจ้วงจาบถึงเพียงนี้ ก่อนที่อธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะถูกคัดค้าน อธรรมวาทีจักมีพลัง ธรรมวาทีจักอ่อนกำลัง สิ่งที่ไม่ใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะถูกคัดค้าน ควรหาวิธีไม่ให้อธรรมรุ่งเรือง ไม่ให้ธรรมถูกคัดค้าน พระมหากัสสปะจึงได้เสนอพระอรหันต์ ๔๙๙ รูปให้ทำสังคายนาพระธรรมวินัย พวกภิกษุเรียนท่านว่า แม้พระอานนท์ยังเป็นเสขบุคคล แต่พระอานนท์ไม่มีอคติ เป็นพหูสูตได้ศึกษาพระธรรมวินัยเฉพาะพระพักตร์ ของพระผู้มีพระภาค ขอให้เลือกพระอานนท์ด้วย พระมหากัสสปะจึงได้เลือกพระอานนท์อีกรูปหนึ่ง[๑] แล้วกำหนดเขตการอยู่จำพรรษาในกรุงราชคฤห์

ต่อมา[๒] พระมหากัสสปะประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ขอให้พระอรหันต์ ๕๐๐ รูปที่คัดเลือกไว้อยู่จำพรรษาในกรุงราชคฤห์ ภิกษุอื่น ๆ ไม่พึงอยู่จำพรรษา

---

[๑] พระมหากัสสปะไม่เลือกพระอานนท์ด้วยตนเองเพราะเกรงคำครหาว่ามีอคติ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๘)

[๒] ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๖.

ในกรุงราชคฤห์ จากนั้น ช่วยกันปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ทรุดโทรมในเดือนแรก ประชุมสังคายนาพระธรรมวินัยเดือนท่ามกลาง[๕]

ภิกษุผู้เถระได้ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ทรุดโทรมในเดือนแรก พระอานนท์คิดว่า พรุ่งนี้จะเป็นวันประชุมสงฆ์ การที่ตนยังเป็นเสขบุคคลแล้วเข้าร่วมประชุมไม่สมควรเลย จึงให้เวลาผ่านพ้นไปด้วยการเจริญกายคตาสติกัมมัฏฐาน พอใกล้รุ่ง ท่านเอนกายหวังนอนพัก ระหว่างที่ศีรษะยังไม่ทันถึงหมอน เท้ายังไม่ทันยกขึ้นพ้นจากพื้น จิตของท่านหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวงเพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น จากนั้น ได้ไปสู่ที่ประชุม[๖]

ต่อมา พระมหากัสสปะประกาศให้สงฆ์ทราบว่า จะถามวินัยกับพระอุบาลี เริ่มจากปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ จนจบพระวินัยของภิกษุณีสงฆ์ ถามวัตถุ นิทาน บุคคล พระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ อาบัติ อนาบัติ เช่นถามว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ที่ไหน ทรงปรารภใคร เพราะเรื่องอะไร พระอุบาลีได้ตอบคำถามเหล่านั้นตามลำดับ

เมื่อสังคายนาพระวินัยเสร็จ พระมหากัสสปะประกาศให้สงฆ์ทราบว่าจะถามธรรมกับพระอานนท์ เริ่มจากพรหมชาลสูตรไปจนครบ ๕ นิกาย[๗] ถามถึงนิทาน บุคคล เช่นถามว่า พระผู้มีพระภาคตรัสพรหมชาลสูตรที่ไหน ทรงปรารภใคร

๒. ขุททานุขุททกสิกขาปทกถา
เรื่องสิกขาบทเล็ก ๆน้อย ๆ

ต่อมา พระอานนท์กล่าวกับภิกษุผู้เถระ อ้างพระพุทธดำรัสเมื่อใกล้จะปรินิพพาน ที่ทรงบอกว่า เมื่อพระองค์เสด็จล่วงลับไปแล้ว สงฆ์หวังอยู่ก็พึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ เมื่อภิกษุผู้เถระถามพระอานนท์ว่า สิกขาบทเล็กน้อยหมายเอาสิกขาบทใดบ้าง พระอานนท์ตอบว่าไม่ทันได้กราบทูลถาม จึงเกิดปัญหาขึ้นว่า สิกขาบทใดบ้างที่จัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

---

[๕] เดือนแรก ภิกษุสงฆ์ช่วยกันปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ทรุดโทรม เดือนที่สอง ประชุมกันทำอุโบสถในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ พอถึงวันแรม ๑ ค่ำ จึงอธิษฐานการอยู่จำพรรษา (สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๑/๖๙)

[๖] เมื่อพระอานนท์ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ต้องการให้ผู้อื่นทราบเรื่อง จึงดำดินไปที่ประชุม บางมติว่าท่านเดินไปที่ประชุม (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๓, วิมติ.ฏีกา (บาลี) ๑/๒๐)

[๗] นิกาย ๕ ได้แก่ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย อภิธรรมปิฎกจัดอยู่ในขุททกนิกาย (วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๖)

พระสงฆ์มีความเห็นไปตรงกัน (๑) บางพวกเห็นว่า นอกจากปาราชิก ๔ สิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย (๒) บางพวกเห็นว่า นอกจากปาราชิก ๔ และสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย (๓)บางพวกเห็นว่า นอกจากปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ และอนิยต ๒ สิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย (๔) บางพวกเห็นว่า นอกจากปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคิยปาจิตติย์ ๓๐ และปาจิตติย์ ๙๒ สิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย (๕) บางพวกเห็นว่า นอกจากปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคิยปาจิตติย์ ๓๐ ปาจิตติย์ ๙๒ และปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

เมื่อหาข้อยุติไม่ได้ พระมหากัสสปะผู้เป็นประธานจึงไม่ให้ถอดถอนสิกขาบทใด ๆ ประกาศในที่ประชุมว่า ถ้าจะถอดถอนสิกขาบทเล็กน้อย ก็จะมีคนกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกชั่วเวลาควันไฟ พระสาวกศึกษาสิกขาบทอยู่เพียงแค่เวลาที่พระศาสดาทรงพระชนม์อยู่เท่านั้น พอสิ้นพระศาสดา พระสาวกก็ไม่ศึกษาสิกขาบท แล้วไม่ให้สงฆ์บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนพระบัญญัติที่ทรงอนุญาตไว้ ภิกษุทั้งหลายพึงประพฤติในสิกขาบทตามที่ได้ทรงบัญญัติไว้*

สงฆ์ปรับอาบัติทุกกฏพระอานนท์

ภิกษุผู้เถระอ้างถึงเหตุในคราวที่พระผู้มีพระภาคทรงพระชนมชีพ พระอานนท์มีความประพฤติผิด ๕ กรณี จึงปรับอาบัติทุกกฏ ได้แก่

๑. เพราะไม่กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเรื่องสิกขาบทเล็กน้อย

๒. เพราะเหยียบผ้าอาบน้ำฝนของพระผู้มีพระภาค

๓. เพราะให้มาตุคามถวายอภิวาทพระสรีระของพระผู้มีพระภาค ทำให้น้ำตามาตุคามเปียกเปื้อนพระสรีระ

---

* มติของพระมหากัสสปะที่เสนอไม่ให้บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนพระบัญญัติที่ทรงอนุญาตไว้แล้ว สมาทานประพฤติสิกขาบทตามที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเอาไว้ สอดคล้องกับเนื้อความในมหาวิภังค์และพระพุทธดำรัสเรื่องอปริหานิยกรรม ข้อ ๓ ในมหาปรินิพพานสูตร (สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๔๔๒/๔๓๖, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๖๖/๙๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๖๙) มติของพระมหากัสสปะได้เป็นที่มาแห่งคำว่า เถรวาท

๔. เพราะไม่กราบทูลอาราธนาให้พระผู้มีพระภาคมีพระชนม์อยู่ตลอดกัป[๑]

๕. เพราะขวนขวายให้มาตุคามได้บวชในพระธรรมวินัย

พระอานนท์ชี้แจงว่า

๑. ที่ไม่ได้กราบทูลถามเรื่องสิกขาบทเล็กน้อย เพราะระลึกไม่ได้

๒. ที่เหยียบผ้าอาบน้ำฝนของพระผู้มีพระภาค ไม่ใช่เพราะไม่เคารพ

๓. ที่ให้มาตุคามถวายอภิวาทพระสรีระของพระผู้มีพระภาค เพราะไม่ต้องการให้มาตุคามเดินทางกลับในเวลามืดค่ำ

๔. ที่ไม่กราบทูลอาราธนาให้พระผู้มีพระภาคมีพระชนม์อยู่ตลอดกัป เพราะกังวลอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้า งุนงงเหมือนถูกมารดลใจ

๕. ที่ขวนขวายให้มาตุคามได้บวชในพระธรรมวินัย เพราะเห็นว่าพระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นพระมาตุจฉา เคยมีอุปการคุณต่อพระผู้มีพระภาคเมื่อพระชนนีสวรรคตแล้ว

พระอานนท์ยอมรับมติในที่ประชุม เมื่อเห็นว่าเป็นความผิด ก็แสดงอาบัติ ขอขมาโทษต่อสงฆ์

พระปุราณะ

เมื่อสงฆ์ในกรุงราชคฤห์ประชุมกันทำสังคายนา เวลานั้น พระปุราณะเที่ยวจาริกอยู่ในทักขิณาคิรีชนบทพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป เมื่อสงฆ์ทำสังคายนาเสร็จ ท่านมาที่พระเวฬุวันเขตกรุงราชคฤห์ นั่งลนทนาอยู่กับภิกษุผู้เถระ เมื่อภิกษุผู้เถระบอกเรื่องที่สงฆ์ในกรุงราชคฤห์ได้ทำสังคายนาพระธรรมวินัย ท่านตอบว่า การสังคายนาที่สงฆ์ทำไปแล้วก็นับว่าทำดีแล้ว แต่ท่านจะทรงจำไว้ตามที่ได้ยินได้ฟังมาเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค[๒]

---

[๑] **ตลอดกัป** หมายถึง อายุกัป (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๖๖/๑๕๗)

[๒] พระปุราณะไม่ยอมรับมติในการสังคายนาครั้งนี้ (วชิร.ฏีกา. (บาลี) ๔๔๔/๖๘๘)

๓. พรหมทัณฑกถา
เรื่องสงฆ์ลงพรหมทัณฑ์

ต่อมา พระอานนท์บอกภิกษุผู้เถระว่า จะลงพรหมทัณฑ์พระฉันนะ โดยอ้างพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ก่อนจะเสด็จปรินิพพานว่า เมื่อพระองค์เสด็จลับไป ให้สงฆ์ลงพรหมทัณฑ์พระฉันนะ เมื่อภิกษุผู้เถระถามว่า พรหมทัณฑ์เป็นอย่างไร พระอานนท์ตอบว่า ปล่อยให้พระฉันนะทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามต้องการ สงฆ์จะไม่ว่ากล่าวตักเตือน จึงได้มอบให้พระอานนท์เป็นผู้ลงพรหมทัณฑ์ พระอานนท์โดยสารเรือพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูปไปยังกรุงโกสัมพี แวะพักที่โคนไม้แห่งหนึ่งใกล้พระราชอุทยานของพระเจ้าอุเทน

พระเจ้าอุเทน

เวลานั้น พระเจ้าอุเทนกับพระมเหสีประทับนั่งอยู่ในพระราชอุทยานพร้อมข้าราชบริพาร ครั้นพระมเหสีทรงทราบข่าวว่าพระอานนท์มาพักอยู่ใกล้พระราชอุทยาน ปรารถนาจะทรงเยี่ยม จึงกราบทูลขอพระบรมราชานุญาต ครั้นพระมเหสีเสด็จไปทรงเยี่ยมพระอานนท์ ทรงร่าเริงด้วยธรรมีกถา ได้ทรงถวายผ้าห่ม ๕๐๐ ผืน ครั้นพระเจ้าอุเทนทรงทราบเรื่องทรงตำหนิว่าพระอานนท์คงรับผ้าห่มเอาไปค้าขาย จึงเสด็จเข้าไปหาแล้วทรงสนทนาซักถาม ครั้นทรงทราบว่า พระอานนท์จะนำผ้าจำนวนมากไปแจกภิกษุผู้มีจีวรเก่า นำจีวรเก่าไปทำเป็นผ้าเพดาน นำผ้าเพดานเก่าไปทำเป็นผ้าปลอกฟูก นำผ้าปลอกฟูกเก่าไปทำเป็นผ้าปูพื้น นำผ้าปูพื้นเก่าไปทำเป็นผ้าเช็ดเท้า นำผ้าเช็ดเท้าเก่าไปเช็ดธุลี นำผ้าเช็ดธุลีเก่าโขลกขยำกับโคลนแล้วฉาบทาข้างฝา พระเจ้าอุเทนทรงเกิดความศรัทธา ได้ถวายผ้าเพิ่มอีก ๕๐๐ ผืน

ต่อมา พระอานนท์เข้าไปที่โฆสิตาราม ครั้นพระฉันนะรู้ว่าจะถูกสงฆ์ลงพรหมทัณฑ์ไม่ว่ากล่าวตักเตือน มีความเสียใจอย่างมากที่สงฆ์ไม่สนใจใยดีตน ถึงกับสลบ ต่อมา พรหมทัณฑ์เป็นเหตุให้ท่านรู้สึกอึดอัด ท่านจึงประพฤติกลับตัวได้หายเย่อหยิ่ง ไม่นานได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ รู้ชัดด้วยตนเองว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนั้นอีกต่อไป ท่านไปบอกให้พระอานนท์ระงับการลงพรหมทัณฑ์ พระอานนท์ตอบว่า พรหมทัณฑ์ที่สงฆ์ลง ระงับไปเมื่อพระฉันนะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

การสังคายนาครั้งนี้[๑] มีพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปร่วมประชุม จึงเรียกว่า ปัญจสติกะ

---

[๑] พระเจ้าอชาตศัตรูทรงให้การอุปถัมภ์ สังคายนาอยู่ ๗ เดือน ณ สัตตบรรณคูหา เขตกรุงราชคฤห์ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๗)

๑๒. สัตตสติกขันธกะ

ตอนที่ว่าด้วยพระอรหันต์ ๗๐๐ รูปทำสังคายนา

๑. ปฐมภาณวาร

เรื่องภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงไป ๑๐๐ ปี พวกภิกษุวัชชีบุตรประกาศทรรศนะนอกพระวินัย เรียกว่า วัตถุ ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. สิงคิโลณกัปปะ ภิกษุเก็บเกลือไว้ในกลักหรือกระบอก ฉันกับอาหารจิดได้
๒. ทวังคุลกัปปะ เมื่อเงาแดดเลยเที่ยงวันไป ๒ องคุลี ภิกษุฉันอาหารได้
๓. คามันตรกัปปะ ภิกษุฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนในบ้านได้
๔. อาวาสกัปปะ ในอาวาสที่มีสีมาเดียวกัน ภิกษุแยกกันทำอุโบสถได้
๕. อนุมติกัปปะ เมื่อภิกษุยังมาไม่พร้อมกัน ทำสังฆกรรมก่อนจึงขออนุมัติภายหลังได้
๖. อาจิณณกัปปะ ภิกษุประพฤติตามแบบอย่างที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์เคยประพฤติกันมาได้
๗. อมถิตกัปปะ ภิกษุฉันนมสดที่รสเปลี่ยนไป แต่ยังไม่เป็นนมเปรี้ยวได้
๘. ชโลคิ ภิกษุดื่มสุราสอ่อน ๆ ได้
๙. อทสกนิสีทนะ ภิกษุใช้ผ้ารองนั่งไม่มีชายได้
๑๐. ชาตรูปรชตะ ภิกษุรับทองรับเงินได้

พระยสกากัณฑกบุตรถูกลงปฏิสารณียกรรมที่ไม่ชอบธรรม

เวลานั้น พระยสกากัณฑกบุตร[๑] พักอยู่ที่กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี เมื่อถึงวันอุโบสถ พวกภิกษุวัชชีบุตรตั้งถาดสำริดเต็มด้วยน้ำไว้ในท่ามกลางสงฆ์ แนะนำอุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงเวสาลีให้บริจาคเงิน(รูปิยะ) บอกว่าสงฆ์มีธุระต้องจัดซื้อบริขาร พระยสกากัณฑกบุตรบอกพวกอุบาสกอุบาสิกาไม่ให้บริจาค เพราะพระสมณศากยบุตรไม่ยินดี

---

[๑] พระยสกากัณฑกบุตร เป็นชาวกรุงเวสาลี ไม่เห็นด้วยกับพฤติกรรมของกลุ่มภิกษุวัชชีบุตร ท่านเป็นสัทธิวิหาริกของพระอานนท์ เคยเห็นพระผู้มีพระภาค (วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๒)

เงินทอง ไม่รับเงินไม่รับทอง คนพวกนั้นไม่เชื่อ เมื่อผ่านคืนนั้น พวกภิกษุวัชชีบุตรนำเงินมาแบ่งกัน แบ่งส่วนหนึ่งให้พระยสกากัณฑกบุตร แต่พระยสกากัณฑกบุตรไม่รับเพราะท่านไม่ยินดี พวกภิกษุวัชชีบุตรจึงใส่ความพระยสกากัณฑกบุตรว่าด่าคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธา ต้องถูกสงฆ์ลงปฏิสารณียกรรม[๑] พระยสกากัณฑกบุตรได้อ้างถึงพระพุทธบัญญัติขอภิกษุผู้ติดตาม(อนุทูต) พวกภิกษุวัชชีบุตรจึงแต่งตั้งภิกษุอนุทูตที่เป็นพวกตนเองให้ติดตามพระยสกากัณฑกบุตรไปกรุงเวสาลี เพื่อชี้แจงแก่พวกอุบาสกอุบาสิกา

พระยสกากัณฑกบุตรอ้างพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุในพระเชตวันเขตกรุงสาวัตถีว่า สิ่งที่ทำให้ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์มัวหมองมี ๔ อย่าง คือ เมฆ หมอก ฝุ่นละอองและราหู เหมือนอุปกิเลสที่ทำให้สมณพราหมณ์บางกลุ่มต้องมัวหมอง ไม่มีความงามสง่า มี ๔ อย่าง คือ การดื่มสุราเมรัย การเสพเมถุน การยินดีเงินทองและการดำเนินชีวิตด้วยมิจฉาชีพ[๒] ท่านได้อ้างพระพุทธดำรัสที่ตรัสกับผู้ใหญ่บ้านมณิจูฬกะ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ ผู้ที่ตอบคำถาม ๓ เรื่องในราชสำนักว่า เงินทองสมควรแก่พระสมณศากยบุตรหรือไม่ พระสมณศากยบุตรยินดีเงินทองหรือไม่ พระสมณศากยบุตรรับเงินรับทองได้หรือไม่ คราวนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงว่า เงินทองสมควรแก่ภิกษุรูปใด กามคุณ ๕ ย่อมควรแก่ภิกษุรูปนั้น กามคุณ ๕ ย่อมควรแก่ภิกษุรูปใด พึงจำภิกษุรูปนั้นว่าไม่มีสมณธรรม ไม่มีธรรมของผู้เป็นเชื้อสายศากยบุตร ทรงเปรียบไว้ว่า ผู้ต้องการหญ้าพึงแสวงหาหญ้า ผู้ต้องการไม้พึงแสวงหาไม้ ผู้ต้องการเกวียนพึงแสวงหาเกวียน ผู้ต้องการรู้จักตนเองก็พึงแสวงหาตนเอง พระผู้มีพระภาคไม่เคยตรัสว่า เงินทองเป็นสิ่งที่ภิกษุควรยินดีหรือควรแสวงหา ไม่ว่ากรณีใด[๓]

พระยสกากัณฑกบุตรอ้างพระดำรัสที่ทรงปรารภพระอุปนันทศากยบุตร ทรงห้ามภิกษุรับทองรับเงิน ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ที่กรุงราชคฤห์[๔] ครั้นชี้แจงให้อุบาสกอุบาสิกาเข้าใจแล้วจึงเดินทางกลับพร้อมด้วยภิกษุผู้ติดตาม

---

[๑] **ปฏิสารณียกรรม** ได้แก่ กรรมที่สงฆ์ทำเพื่อให้ภิกษุสำนึกความผิด เหมือนกรณีที่พระสุธรรมด่าจิตตคหบดี (ดูพระไตรปิฎกเล่ม ๗ หน้า ๓๙๕)

[๒] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๕๐/๘๑.

[๓] ดูเทียบ วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒๙๙/๑๒๙, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๒/๕๓๐, สํ.สฬา. (ไทย) ๑๘/๓๖๒/๔๑๕.

[๔] ดูพระไตรปิฎก เล่ม ๒ หน้า ๑๐๘ เงินทองเป็นวัตถุอนามาสสำหรับภิกษุ (สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๒/๙๔/๑๖๒)

พระยสกากัณฑกบุตรถูกลงอุกเขปนียกรรมที่ไม่ชอบธรรม

เมื่อพวกภิกษุวัชชีบุตรรู้ข่าวนั้น จึงได้ลงอุกเขปนียกรรม[๑] ขับไล่พระยสกากัณฑกบุตร พระยสกากัณฑกบุตรรีบเดินทางไปเมืองโกสัมพีเสียก่อน แล้วส่งทูตไปหาภิกษุชาวเมืองปาเฐยยะ[๒]และภิกษุในอวันตีทักขิณาบถให้มาช่วยกันระงับอธิกรณ์

ต่อมา พระยสกากัณฑกบุตรเข้าไปเชิญพระสัมภูตสาณวาสี[๓] ที่อโหคังคบรรพต[๔] แล้วแจ้งเรื่องนั้นแก่พระสัมภูตสาณวาสี

ภิกษุชาวเมืองปาเฐยยะ ๖๐ รูป และภิกษุชาวอวันตีทักขิณาบถอีก ๘๐ รูปล้วนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ปฏิบัติธุดงควัตรอยู่ในป่า เที่ยวบิณฑบาตและนุ่งห่มผ้าบังสุกุล ได้มาประชุมกันที่อโหคังคบรรพต รู้ว่าอธิกรณ์นั้นมีความสำคัญมาก ต้องหาพรรคพวกให้เข้มแข็งยิ่งกว่านั้น

เวลานั้น พระเรวตะ[๕] เป็นพหูสูต มีความเฉลียวฉลาดในพระธรรมวินัย มีความละอายใฝ่ศึกษา พักอยู่ที่เมืองโสเรยยะ พระอรหันต์ชาวเมืองปาเฐยยะและชาวทักขิณาปถชนบทส่งข่าวไปขอให้พระเรวตะมาร่วมวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น พระเรวตะรู้ว่า ถ้าวินิจฉัยอธิกรณ์นั้นเพียงลำพังจะไม่สามารถระงับได้ จึงไปเมืองสังกัสสะ พวกภิกษุที่ติดตามท่านไป พอรู้ว่าท่านอยู่ที่เมืองสังกัสสะ จึงตามไปที่เมืองสังกัสสะ พระเรวตะเดินทางไปเมืองกัณณกุชชะ ไปเมืองอุทุมพระ ไปเมืองอัคคฬปุระ ไปเมืองสหชาตินคร จนกระทั่งพวกภิกษุที่ติดตามได้พบท่านที่สหชาตินคร

คำถาม คำตอบเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการ

ต่อมา พระสัมภูตสาณวาสี แนะนำพระยสกากัณฑกบุตรให้ไปสอบถามเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการกับพระเรวตะ ครั้นพระยสกากัณฑกบุตรสอบถามแล้ว ได้รับคำตอบดังนี้

---

[๑] เหมือนกรณีที่สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่พระฉันนะ (ดูพระไตรปิฎกเล่ม ๖ หน้า ๘๖)

[๒] ชาวเมืองปาฐา (ดูพระไตรปิฎกเล่ม ๗ หน้า ๔๐๑)

[๓] พระสัมภูตสาณวาสี เป็นสัทธิวิหาริกของพระอานนท์ เคยเห็นพระผู้มีพระภาค (วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๒, ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๓๒๙/๒๑)

[๔] อโหคังคบรรพต อยู่ในบริเวณแม่น้ำคงคาตอนบน ใกล้เมือง Haridvar และเมือง Dehradoon อินเดียเหนือ (C.S. Upasak, History of Buddhism in Afghanistan, p. ๑๓๐) พระโมคคลีบุตรติสสะเคยไปพักที่อโหคังคบรรพต นั่งแพมา ๑ วันถึงเมืองปาฏลีบุตร (วิ.อ. (บาลี) ๑/๕๒)

[๕] พระเรวตะ เป็นสัทธิวิหาริกของพระอานนท์ เคยเห็นพระผู้มีพระภาค (วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๒)

๑. ภิกษุเก็บเกลือไว้ในเขาสัตว์ ฉันกับอาหารจืด

เรื่องนี้แย้งพระพุทธบัญญัติที่ห้ามภิกษุสะสมอาหาร ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจึงต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. เมื่อเงาแดดเลยเที่ยงวันไป ๒ องคุลี ภิกษุฉันอาหาร

เรื่องนี้แย้งพระพุทธบัญญัติที่ห้ามภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจึงต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. ภิกษุฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนในบ้านได้

เรื่องนี้แย้งพระพุทธบัญญัติที่ห้ามภิกษุฉันอาหารที่ไม่เป็นเดน ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจึงต้องอาบัติปาจิตตีย์

๔. ในอาวาสที่มีสีมาเดียวกัน ภิกษุแยกกันทำอุโบสถ

เรื่องนี้มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันทำอุโบสถในอาวาสเดียวเท่านั้น ภิกษุผู้ล่วงละมิดจึงต้องอาบัติทุกกฏ

๕. เมื่อภิกษุยังมาไม่พร้อมกัน ทำสังฆกรรมก่อนจึงขออนุมัติภายหลัง

เรื่องนี้มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ทำสังฆกรรม หากขืนทำเมื่อสงฆ์ยังไม่พร้อมเพรียง กรรมนั้นเป็นกรรมที่พร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูป ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจึงต้องอาบัติทุกกฏ

๖. ภิกษุประพฤติตามแบบอย่างที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์เคยประพฤติกันมาได้

พระเรวตะวินิจฉัยอธิกรณ์นี้ว่า ต้องแยกแยะความประพฤติของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ว่า อย่างไหนควรทำตาม อย่างไหนไม่ควรทำตาม

๗. ภิกษุฉันนมสดที่รสเปลี่ยนไป แต่ยังไม่เป็นนมเปรี้ยวได้

เรื่องนี้มีพระพุทธบัญญัติห้ามภิกษุฉันอาหารที่ไม่เป็นเดน ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจึงต้องอาบัติปาจิตตีย์

๘. ภิกษุดื่มสุราสอ่อน ๆ

เรื่องนี้มีพระพุทธบัญญัติห้ามภิกษุดื่มสุรา ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจึงต้องอาบัติปาจิตตีย์

๙. ภิกษุใช้ผ้ารองนั่งไม่มีชาย

เรื่องนี้มีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุทำผ้ารองนั่งที่ได้ขนาด ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจึงต้องอาบัติปาจิตตีย์

๑๐. ภิกษุรับทองรับเงินได้

เรื่องนี้มีพระพุทธบัญญัติห้ามภิกษุรับเงินรับทอง ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจึงต้องอาบัติปาจิตติย์

สรุปว่า วัตถุ ๑๐ ประการ เป็นเรื่องนอกพระธรรมวินัย ตีความหลักเลี่ยงคำสอนที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้

พระยสกากัณฑกบุตรได้แจ้งแก่พระเรวตะว่า พวกภิกษุวัชชีบุตรประกาศอธิกรณ์ในกรุงเวสาลี ขออาราธนาพระเรวตะเข้าร่วมวินิจฉัยอธิกรณ์ ก่อนที่อธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะถูกคัดค้าน สิ่งที่มิใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะถูกคัดค้าน ก่อนที่ฝ่ายอธรรมวาทีจะมีกำลัง ฝ่ายธรรมวาทีจะอ่อนกำลัง ฝ่ายอวินยวาทีจะมีกำลัง ฝ่ายวินยวาทีจะอ่อนกำลัง

พระเรวตะรับว่าจะไปร่วมวินิจฉัยอธิกรณ์นั้นด้วย

๒. ทุติยภาณวาร
ภิกษุผู้ร่วมวินิจฉัยอธิกรณ์

ครั้นพวกภิกษุวัชชีบุตรรู้ว่าพระยสกากัณฑกบุตรจะเข้าร่วมวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น ได้พรรคพวกจำนวนมาก เกรงว่าฝ่ายตนจะพ่ายแพ้ จึงแสวงหาภิกษุที่มีชื่อเสียงมาเป็นพวก พอรู้ว่าพระเรวตะเป็นพหูสูต ทรงพระธรรมวินัย เฉลียวฉลาดใฝ่การศึกษา อยากได้ท่านมาอยู่กับฝ่ายของตน จึงได้จัดสมณบริขาร เช่น บาตร จีวร เตรียมไว้ถวาย แล้วขนสมณบริขารลงเรือเดินทางไปที่สหชาดินคร

พระลาฬหะ[๑] รู้ว่าภิกษุชาวปราจีนเป็นฝ่ายอธรรมวาที ภิกษุชาวเมืองปาเฐยยะเป็นธรรมวาที

เมื่อพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีถือสมณบริขารนำเข้าไปถวายพระเรวตะ พระเรวตะไม่รับ พวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีจึงเข้าไปหาพระอุตตระที่เป็นพระอุปัฏฐาก บอกให้ขี้น่าพระอุตตระให้รับจีวร สั่งให้บอกพระเรวตะให้วินิจฉัยอธิกรณ์บิดเบือนไปว่าพระผู้มีพระภาคประสูติในทิศตะวันออก ภิกษุชาวตะวันออก(ชาวปราจีน)เป็นธรรมวาที ภิกษุชาวปาเฐยยะเป็นอธรรมวาที[๒] เมื่อพระอุตตระบอกพระเรวตะให้กล่าวบิดเบือนจึงถูกพระเรวตะประณาม

---

[๑] พระลาฬหะเป็นสัทธิวิหาริกของพระอานนท์ (สารตฺถ. ฏีกา ๑/๑๔๐)

[๒] ความตรงข้ามกันก็คือ พระผู้มีพระภาคไม่ได้ประสูติในทิศตะวันออก ภิกษุชาวปราจีนเป็นฝ่ายธรรมวาที ภิกษุชาวปาเฐยยะเป็นฝ่ายธรรมวาที

สงฆ์วินิจฉัยอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกาสมมติ

เมื่อสงฆ์ประชุมกันวินิจฉัยอธิกรณ์ พระเรวตะประกาศให้ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่า สงฆ์จะวินิจฉัยอธิกรณ์ บางทีจะมีภิกษุถือว่าอธิกรณ์มีมูลรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ถ้าสงฆ์พร้อมก็จงระงับอธิกรณ์นั้น

เวลานั้น ภิกษุผู้เถระร่วมเดินทางไปประชุม พระสัพพกามี[๑] มีพรรษา ๑๒๐ ผู้เป็นสัทธิวิหาริกของพระอานนท์เป็นประธานสงฆ์ พักอยู่ในกรุงเวสาลี พระเรวตะบอกพระสัมภูตสาณวาสีว่าจะเข้าไปหาพระสัพพกามีสอบถามเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการ ครั้นเวลาใกล้รุ่ง ขณะที่พระสัพพกามีกำลังสนทนากับพระเรวตะ พระสัมภูตสาณวาสีเข้าไปหาพระสัพพกามีถามเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการ ขณะกำลังวินิจฉัยอธิกรณ์ มีเสียงเซ็งแซ่จนจับความไม่ได้ ว่าฝ่ายไหนเป็นอธรรมวาที หรือเป็นธรรมวาที พระเรวตะจึงได้ประกาศให้สงฆ์วินิจฉัยด้วยการคัดเลือกภิกษุมาเป็นคณะทำงาน มอบหมายให้นำเรื่องไปวินิจฉัย เรียกว่า อุพพาหิกาสมมติ

ที่ประชุมมีมติให้คัดเลือกภิกษุชาวปราจีน และภิกษุชาวเมืองปาเฐยยะ ฝ่ายละ ๔ รูป[๒] ได้แก่ ภิกษุชาวปราจีน ประกอบด้วย (๑) พระสัพพกามี (๒) พระสาฬหะ (๓) พระอุชชโสภิตะ (๔) พระวาสภคามิกะ

ภิกษุชาวเมืองปาเฐยยะ ประกอบด้วย (๑) พระเรวตะ (๒) พระสัมภูตสาณวาสี (๓) พระยสกากัณฑกบุตร (๔) พระสุมนะ

สงฆ์ร่วมประชุมกันวินิจฉัยอธิกรณ์ที่วาลุการาม เขตกรุงเวสาลี พระเรวตะเป็นผู้ถามเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการกับพระสัพพกามี แล้วสรุปว่า วัตถุ ๑๐ ประการ เป็นเรื่องนอกพระวินัย เป็นการตีความหลักเลี่ยงพระพุทธบัญญัติ ไม่ใช่สัตถุสาสน์

การสังคายนาครั้งนี้[๓] มีพระอรหันต์ ๗๐๐ รูปร่วมประชุมจึงเรียกว่า สัตตสติกะ

---

[๑] ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๓๖๐/๑๓๓.

[๒] พระวาสภคามิกะกับพระสุมนะ เป็นสัทธิวิหาริกของพระอนุรุทธะ อีก ๖ รูป ได้แก่ พระสัพพกามี พระเรวตะ พระสาฬหะ พระสัมภูตสาณวาสี พระอุชชโสภิตะ พระยสกากัณฑกบุตร เป็นสัทธิวิหาริกของพระอานนท์ (สารตฺถ.ฏีกา. (บาลี) ๑/๑๔๐)

[๓] พระเจ้ากาฬาโศก สุสุนาคบุตรทรงให้การอุปถัมภ์ สังคายนาอยู่ ๘ เดือน ณ วาลิการาม เขตกรุงเวสาลี (วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๐)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๘
พระวินัยปิฎก ปริวาร

๑. ความหมายและนัยของ "ปริวาร"

คำว่า "ปริวาร" แปลว่า แวดล้อม ห้อมล้อมติดตาม สิ่งประกอบร่วมหรือของสมทบ หมายถึง คัมภีร์พระวินัยปิฎกหมวดสุดท้ายที่พระธรรมสังคาหกาจารย์ยกขึ้นสู่สังคายนา จัดเนื้อหาแห่งคัมภีร์ที่ผ่านมาไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อให้กุลบุตรเกิดความฉลาดในส่วนต่างๆ มีอาบัติเป็นต้น คัมภีร์ปริวารเป็นคัมภีร์ประกอบหรือคู่มือบรรจุคำถามคำตอบสำหรับซ้อมความรู้พระวินัยตั้งแต่เล่ม ๑ ถึงเล่ม ๗ ประมวลเนื้อหาสำคัญต่างๆไว้ เปรียบเหมือนเป็นภาคผนวกของพระบาลีวิภังค์และขันธกะ

๒. การจัดแบ่งหมวดหมู่ในคัมภีร์ปริวาร

เนื้อหาในคัมภีร์ปริวาร จัดเป็น ๒๑ หัวข้อ ประกอบด้วย

หัวข้อ	รายละเอียด	อธิบายสาระ
๑. ภิกขุวิภังค์โสฬสมหาวาร ว่าด้วย ๑๖ วาระใหญ่ในภิกขุวิภังค์	(๑) ทัตถปัญญัตติวาร (๒) กตาปัตติวาร (๓) วิปัตติวาร (๔) สังคหิตวาร (๕) สมุฏฐานวาร (๖) อธิกรณวาร (๗) สมถวาร (๘) สมุจจยวาร *มี ๒ ตอน รวมเป็น ๑๖	(๑) ปาราชิกกัณฑ์ (๒) สังฆาทิเสสกัณฑ์ (๓) อนิยตกัณฑ์ (๔) นิสสัคคิยกัณฑ์ (๕) ปาจิตติยกัณฑ์ (๖) ปาฏิเทสนียกัณฑ์ (๗) สังฆาทิเสสกัณฑ์
๒. ภิกขุนีวิภังค์โสฬสมหาวาร ว่าด้วย ๑๖ วาระใหญ่ในภิกขุนีวิภังค์	-เหมือนกับภิกขุวิภังค์-	(๑) ปาราชิกกัณฑ์ (๒) สังฆาทิเสสกัณฑ์ (๓) นิสสัคคิยกัณฑ์ (๔) ปาจิตติยกัณฑ์ (๕) ปาฏิเทสนียกัณฑ์

๓. สมุฏฐานสีลสังเขป ว่าด้วยการย่อหัวข้อสมุฏฐาน	สมุฏฐาน ๑๓	(๑) ปฐมปาราชิกสมุฏฐาน (๒) ทุติยปาราชิกสมุฏฐาน ฯลฯ (๑๒) โจริวุฏฐาปนสมุฏฐาน (๑๓) อนนุญญาตสมุฏฐาน
๔. อันตรเปยยาล ว่าด้วยการละข้อความในระหว่าง	กติปุจฉาวาร	อาบัติ ๕, กองอาบัติ ๕ ฯลฯ, อธิกรณ์ ๔, สมถะ ๗ (๑) ฉอาบัติสมุฏฐานวาร (๒) กฐาปัตติวาร (๓) อาบัติสมุฏฐานคาถา (๔) วิปัตติปัจจยวาร (๕) อธิกรณปัจจยวาร (๖) อธิกรณปริยายวาร ฯลฯ (๒๑) ภัณฑิวาร
๕. ลมถเมท ว่าด้วยประเภทแห่งสมถะ		
๖. ขันธกปุจฉาวาร ว่าด้วยวาระคำถามและคำตอบเกี่ยวกับขันธกะ		
๗. เอกุตตริกนัย ว่าด้วยนัยเกินหนึ่ง		(๑) เอกกวาร (๒) ทุกวาร ฯลฯ (๑๐) ทสกวาร (๑๑) เอกาทสกวาร
๘. อุโปสถาทิปุจฉาวิสัชชนา ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องอุโบสถเป็นต้น		อาทิมัชฌันตปุจฉนะ อาทิมัชฌันตวิสัชชนา
๙. อัตถวสปกรณ์ ว่าด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ		

๑๐. คาถาสังคณิก ว่าด้วยกลุ่มคาถา		(๑) สัตตบคเรสุปัญญัตตสิกขาบท (๒) จตุวิบัติ (๓) เฉทนกาทิ (๔) อสาธารณาทิ (๕) ปาราชิกาทิอาปัตติ
๑๑. อธิกรณเภท ว่าด้วยประเภทแห่งอธิกรณ์		(๑) อุกโกฏนเภทาทิ (๒) อธิกรณนิทานาทิ (๓) อธิกรณมูลาทิ (๔) อธิกรณปัจจยาปัตติ ฯลฯ (๑๐) สัตตสมถนานัตตาทิ
๑๒. อปรคาถาสังคณิก ว่าด้วยกลุ่มคาถาอีกกลุ่มหนึ่ง		โจทนาทิปุจฉาวิสัชชนา
๑๓. โจทนากัณฑ์ ว่าด้วยหมวดการโจท		(๑) อนุวิชชกอนุโยค (๒) โจทกาทิปฏิปัตติ (๓) โจทกัลลอัตตฌาปนะ
๑๔. จูฬสังคาม ว่าด้วยภิกษุเปรียบเหมือนผู้เข้าสู่งลงครามเล็ก		อนุวิชชกัลลปฏิปัตติ ว่าด้วยข้อปฏิบัติของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์
๑๕. มหาสังคาม ว่าด้วยภิกษุเปรียบเหมือนผู้เข้าสู่สงครามใหญ่		(๑) โวหรันเตนชานิตัพพาทิ (๒) อคติอคันตัพพะ ฯลฯ (๖) อนุวิชชกัลลอนุโยค (๗) ปุจฉาวิภาคะ
๑๖. กฐินเภท ว่าด้วยประเภทแห่งกฐิน		(๑) กฐินอัตถาทิ (๒) กฐินอนันตรปัจจยาทิ ฯลฯ (๕) ปุคคลัสเสวกฐินัตถาร (๖) ปลิโพธปัญหาพยากรณ์

๑๗. อุปาลิปัญจก ว่าด้วยเรื่องพระอุบาลี ๕ หมวด		(๑) อนิสสิตวรรค ฯลฯ (๑๓) อาวาสิกวรรค (๑๔) กฐินัตถารวรรค
๑๘. อัตถาปัตติสมุฏฐาน ว่าด้วยสมุฏฐานอาบัติที่มีอยู่		(๑) ปาราชิก (๒) สังฆาทิเสส (๓) ปาราชิกาทิ
๑๙. ทุติยคาถาสังคณิก ว่าด้วยกลุ่มคาถากลุ่มที่ ๒		(๑) กายิกาทิอาปัตติ ฯลฯ (๕) โสฬสกัมมาทิ
๒๐. เสฏฐโมจนคาถา ว่าด้วยคาถาข้อความยากซับซ้อนจนทำให้เหงื่อตก		(๑) อวิปปวาสปัญหา (๒) ปาราชิกาทิปัญหา (๓) ปาจิตติยาทิปัญหา
๒๑. ปัญจวัคค์ ว่าด้วยหมวด ๕ หมวด		(๑) กรรมวรรค ฯลฯ (๕) นวสังคหวรรค

๓. สาระสำคัญของคัมภีร์ปริวาร

คัมภีร์ปริวารเป็นประมวลสรุปความสำคัญแห่งพระวินัยปิฎกทั้งหมด วิธีการลงเนื้อหาเป็นคำถามคำตอบเฉพาะประเด็นสำคัญ เหมือนเป็นการสรุปทบทวนของคณะพระธรรมสังคาหกาจารย์ ผู้เข้าร่วมสังคายนา พอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

๑. ภิกขุวิภังค์

โสฬสมหาวาร ตอน ๑ มี ๘ วาระ

วาระทั้ง ๘ ได้แก่ (๑) กัตถปัญญัตติวาร วาระว่าด้วยบัญญัติที่ไหน (๒) กตาปัตติวาร วาระว่าด้วยต้องอาบัติเท่าไร (๓) วิปัตติวาร วาระว่าด้วยเป็นวิบัติ (๔) สังคหิตวาร วาระว่าด้วยจัดเข้ากองอาบัติ (๕) สมุฏฐานวาร วาระว่าด้วยสมุฏฐาน (๖) อธิกรณวาร วาระว่าด้วยจัดเป็นอธิกรณ์ (๗) สมถวาร วาระว่าด้วยระงับด้วยสมถะ (๘) สมุจจยวาร วาระว่าด้วยการสรุปรวม

ในวาระทั้ง ๘ นี้ แต่ละวาระเป็นประมวลรวมคำถาม-คำตอบเกี่ยวกับสาระในกัณฑ์ทั้งหลาย คือ (๑) ปาราชิกกัณฑ์ (๒) สังฆาทิเสสกัณฑ์ (๓) อนิยตกัณฑ์ (๔) นิสสัคคิยกัณฑ์ (๕) ปาจิตติยกัณฑ์ (๖) ปาฏิเทสนียกัณฑ์ (๗) เสขิยกัณฑ์

มีตัวอย่างคำถาม-คำตอบในแต่ละวาระ ดังนี้

๑. กัตถปัญญัตติวาร
วาระว่าด้วยสถานที่บัญญัติสิกขาบทเป็นต้น

ประมวลคำถามคำตอบเรื่องสถานที่ที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท บุคคลผู้เป็นต้นบัญญัติ เหตุที่ทำให้มีการบัญญัติสิกขาบท เป็นต้น ตัวอย่างคำถามคำตอบในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑-๔

ถาม : พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ที่ไหน

ตอบ : ทรงบัญญัติ ณ กรุงเวสาลี

ถาม : ทรงปรารภใคร

ตอบ : ทรงปรารภพระสุทิน

ถาม : เพราะเรื่องอะไร

ตอบ : เพราะพระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยา

ถาม : ใครนำมา

ตอบ : ภิกษุผู้เถระทั้งหลาย*

ถาม : พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ที่ไหน

ตอบ : ทรงบัญญัติ ณ กรุงราชคฤห์

ถาม : ทรงปรารภใคร

ตอบ : ทรงปรารภพระธนิยกมภการบดร ฯลฯ

มีคำถาม-คำตอบโดยนัยจนถึงเสขิยกัณฑ์ รายละเอียดที่เหลือพึงดูในพระวินัยปิฎก ปริวาร

๒. กตาปัตติวาร
ว่าด้วยคำถามคำตอบจำนวนอาบัติ

ประมวลคำถามคำตอบเรื่องอาบัติที่ภิกษุล่วงละเมิด เช่น ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก

ถาม : ภิกษุเสพเมถุน ต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ต้องอาบัติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุเสพเมถุนซากศพที่ยังไม่ถูกสัตว์กัดกิน ต้องอาบัติปาราชิก (๒) ภิกษุเสพเมถุนซากศพที่ถูกสัตว์กัดกินโดยมาก ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) ภิกษุสอดองคชาตเข้าในปากศพที่อ้าแต่ไม่กระทบส่วนอื่น ต้องอาบัติทุกกฏ ฯลฯ

มีคำถามคำตอบโดยนัยนี้จนถึงเสขิยกัณฑ์

๓. วิปัตติวาร
ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องวิบัติ

ประมวลคำถามคำตอบเรื่องการล่วงละเมิด เช่น

ถาม : ภิกษุเสพเมถุน จัดเป็นวิบัติเท่าไร ในวิบัติ ๔ อย่าง

ตอบ : จัดเป็นสีลวิบัติและอาจารวิบัติ ฯลฯ

มีคำถามคำตอบโดยนัยนี้จนถึงเสขิยกัณฑ์

---

* มีพระเถระที่บำพระวินัยสืบต่อกันมา ทั้งสิ้น ๓๘ รูป มีพระอุบาลีเป็นต้น มีพระสิวเถระเป็นที่สุด ดูรายละเอียดในพระวินัยปิฎก ปริวารนี้ หน้า ๕-๖.

๔. สังคหวาร
ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องการจัดเข้ากองอาบัติ

ประมวลคำถามคำตอบเรื่องการล่วงละเมิดสิกขาบท เช่น
ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุน จัดเข้ากองอาบัติเท่าไร ในกองอาบัติ ๗ กอง
ตอบ : จัดเข้าในอาบัติปาราชิก อาบัติถุลลัจจัยและอาบัติทุกกฏ ฯลฯ
มีคำถามคำตอบโดยนัยนี้จนถึงเสขิยกัณฑ์

๕. สมุฏฐานวาร
ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องสมุฏฐานแห่งอาบัติ

ประมวลคำถามคำตอบเรื่องการต้องอาบัติ เกิดขึ้นด้วยสมุฏฐานเท่าไร เช่น
ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุน เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร ในสมุฏฐาน ๖ อย่าง
ตอบ : เกิดด้วยสมุฏฐานเดียว คือ ทางกายกับจิต ฯลฯ
มีคำถามคำตอบโดยนัยนี้จนถึงเสขิยกัณฑ์

๖. อธิกรณวาร
ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องการจัดเป็นอธิกรณ์

ประมวลคำถามคำตอบเรื่องการต้องอาบัติ จัดเป็นอธิกรณ์ไหน เช่น
ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุน จัดเป็นอธิกรณ์ไหน ในอธิกรณ์ ๔ อย่าง
ตอบ : จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ ฯลฯ
มีคำถามคำตอบโดยนัยนี้จนถึงเสขิยกัณฑ์

๗. สมถวาร
ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องการระงับด้วยสมถะ

ประมวลคำถามคำตอบเรื่องการต้องอาบัติ ระงับได้ด้วยสมถะเท่าไร เช่น
ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุน ระงับด้วยสมถะเท่าไร ในสมถะ ๗ อย่าง
ตอบ : ระงับด้วยสมถะ ๓ คือ สัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและสัมมุขาวินัยกับ
ติณวัตถารกะ ฯลฯ
มีคำถามคำตอบโดยนัยนี้จนถึงเสขิยกัณฑ์

๘. สมุจจยวาร
ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องการสรุปรวม

ประมวลคำถามคำตอบเรื่องในวาระอื่น สรุปลงในปาราชิกกัณฑ์ เช่น

ถาม : ภิกษุเสพเมถุนต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ภิกษุเสพเมถุนต้องอาบัติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุเสพเมถุนซากศพที่ยังไม่ถูกสัตว์กัดกิน ต้องอาบัติปาราชิก (๒) ภิกษุเสพเมถุนซากศพที่ถูกสัตว์กัดกินโดยมาก ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) ภิกษุสอดองคชาตเข้าในปากศพที่ย้าแต่ไปกระทบส่วนอื่น ต้องอาบัติทุกกฏ

ถาม : อาบัติเหล่านั้น จัดเป็นวิบัติเท่าไร จัดเข้าทองอาบัติเท่าไร เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร จัดเป็นอธิกรณ์ไหน ระงับด้วยสมถะเท่าไร ฯลฯ

โสฬสมหาวาร ตอน ๒ มี ๘ วาระ

ในโสฬสมหาวาร ตอน ๒ ซึ่งมี ๘ วาระนี้ มีนัยเหมือนกับตอน ๑ ทั้งหมด ผู้ประสงค์จะศึกษารายละเอียด พึงดูได้ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก ปริวาร

๒. ภิกขุนีวิภังค์

โสฬสมหาวาร ตอน ๑ มี ๘ วาระ

ในภิกขุนีวิภังค์ มีวาระทั้ง ๘ ได้แก่ (๑) กัตถปัญญัตติวาร วาระว่าด้วยบัญญัติที่ไหน (๒) กตาปัตติวาร วาระว่าด้วยต้องอาบัติเท่าไร (๓) วิปัตติวาร วาระว่าด้วยเป็นวิบัติ (๔) สังคหิตวาร วาระว่าด้วยจัดเข้ากองอาบัติ (๕) สมุฏฐานวาร วาระว่าด้วยสมุฏฐาน (๖) อธิกรณวาร วาระว่าด้วยจัดเป็นอธิกรณ์ (๗) สมถวาร วาระว่าด้วยระงับด้วยสมถะ (๘) สมุจจยวาร วาระว่าด้วยการสรุปรวม

ในวาระทั้ง ๘ นี้ แต่ละวาระเป็นประมวลรวมคำถาม-คำตอบเกี่ยวกับสาระในกัณฑ์ทั้งหลาย คือ (๑) ปาราชิกกัณฑ์ (๒) สังฆาทิเสสกัณฑ์ (๓) อนิยตกัณฑ์ (๔) นิสสัคคิยกัณฑ์ (๕) ปาจิตติยกัณฑ์ (๖) ปาฏิเทสนียกัณฑ์ (๗) เสขิยกัณฑ์

แต่มีข้อที่ควรรู้คือ สิกขาบทของภิกษุณีซึ่งมี ๓๑๑ ข้อ แบ่งเป็นสาธารณบัญญัติ คือเหมือนกับของภิกษุ ๑๘๑ ข้อ เป็นอสาธารณบัญญัติคือเป็นสิกขาบทของภิกษุณีโดยเฉพาะ ๑๓๐ ข้อ ในที่นี้จะมีเฉพาะสิกขาบทของภิกษุณีสงฆ์หรืออสาธารณบัญญัติ ๑๓๐ สิกขาบท ได้แก่ (๑) ปาราชิก ๔ สิกขาบท (๒) สังฆาทิเสส ๑๐ สิกขาบท (๓) นิสสัคคิยปาจิตติย์ ๑๒ สิกขาบท (๔) ปาจิตติย์ ๘๖ สิกขาบท (๕) ปาฏิเทสนียะ ๘ สิกขาบท มีตัวอย่าง ดังนี้

ถาม : พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๕ แก่ภิกษุณีที่ไหน

ตอบ : ทรงบัญญัติ ณ กรุงสาวัตถี

ถาม : ทรงปรารภใคร

ตอบ : ทรงปรารภภิกษุณีสุนทรีนันทา

ถาม : เพราะเรื่องอะไร

ตอบ : เพราะภิกษุณีสุนทรีนันทามีความกำหนัดยินดีการถูกต้องกับชายผู้กำหนัดยินดี ฯลฯ

มิคำถามคำตอบโดยนัยนี้จนถึงเสขิยกัณฑ์ แม้ในวาระอื่น ๆ คือ กถาปัตติวาร สังฆาทิวาร สมุฏฐานวาร อธิกรณวาร สมถวารและสมุจจยวาร ก็มีคำถามคำตอบเหมือนในภิกขุวิภังค์

โสฬสมหาวาร ตอน ๒ มี ๘ วาระ

ในโสฬสมหาวาร ตอน ๒ ซึ่งมี ๘ วาระนี้ มีนัยเหมือนกับตอน ๑ ทั้งหมด ผู้ประสงค์จะศึกษารายละเอียด พึงดูได้ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก ปริวาร

๓. สมุฏฐานสีสสังเขป
ว่าด้วยการต่อหัวข้อสมุฏฐาน

พระธรรมสังคาหกเถระนิพนธ์ไว้ดังนี้

สังขารทั้งปวงที่ปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
พระนิพพานและบัญญัติ วินิจฉัยว่าเป็นอนัตตา

เมื่อพระพุทธเจ้าผู้ทรงเปรียบเหมือนดวงจันทร์และดวงอาทิตย์
ยังไม่เสด็จอุบัติขึ้นมา ชื่อแห่งสภาคธรรมเหล่านั้นก็ไม่มีใครรู้จัก

พระพุทธเจ้าผู้เป็นดั่งดวงตา ทรงกระทำทุกรกิริยา
ทรงบำเพ็ญบารมี เสด็จอุบัติขึ้นมาในโลก อันเป็นไปพร้อม
กับพรหมโลก ทรงแสดงพระสัทธรรมอันเป็นเหตุกำจัดความทุกข์
นำความสุขมาให้

พระอังคีรสศากยมุนีทรงอนุเคราะห์หมู่สัตว์ทุกถ้วนหน้า
ทรงงามสง่าดุจดังราชสีห์ ทรงแสดงพระไตรปิฎกอันทรงคุณค่า
พระสัทธรรมย่อมเป็นไป ถ้าหากพระวินัย คือ อุภโตวิภังค์
ขันธกะและมาติกา ยังดำรงอยู่

ท่านประมวลพระวินัยไว้ด้วยคัมภีร์ปริวาร เหมือนนายมาลาการ
ใช้เส้นด้ายร้อยดอกไม้ จัดสมุฏฐานแห่งคัมภีร์ปริวารไว้แน่นอน
ส่วนเนื้อความที่เจือปนนิทาน และเรื่องอื่น ๆ มีในพระสูตร

เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ใฝ่ศึกษาพระธรรม
พึงศึกษาคัมภีร์ปริวาร

สมุฏฐาน ๑๓

สมุฏฐาน ๑๓ ได้แก่ (๑) ปฐมปาราชิกสิกขาบท (๒) ทุติยปาราชิกสิกขาบท
(๓) สัญจริตตสิกขาบท (๔) สมนุภาสนสิกขาบท (๕) อติเรกจีวรสิกขาบท (๖) เอฬกโลมสิกขาบท

(๗) ปทโสธัมมสิกขาบท (๘) ภูตาโรจนสิกขาบท (๙) สังวิธานสิกขาบท (๑๐) เถยยสัตถ-- สิกขาบท (๑๑) เทสนาสิกขาบท (๑๒) โจริวุฏฐาปนสิกขาบท (๑๓) อนนุญญาตสิกขาบท

คำว่า "สมุฏฐาน" หมายถึง ที่เกิดแห่งอาบัติ สิกขาบทจำนวนมากทั้งของภิกษุและภิกษุณี มีหลายสิกขาบทเกิดสมุฏฐานเดียวกัน กล่าวคือ แต่ละสมุฏฐานเป็นที่เกิดแห่งหลายสิกขาบท มีรายละเอียดดังนี้*

๑. ปฐมปาราชิกสมุฏฐาน

อาบัติที่มีสมุฏฐานเหมือนปฐมปาราชิกสิกขาบท ได้แก่ อาบัติที่เกิดทางกายกับจิต มีสมุฏฐานเดียวเหมือนปฐมปาราชิกสิกขาบท มี ๑๕๑ สิกขาบท แบ่งเป็นอาบัติของภิกษุ ๖๖ สิกขาบท และอาบัติของภิกษุณี ๘๕ สิกขาบท

๒. ทุติยปาราชิกสมุฏฐาน

อาบัติที่มีสมุฏฐานเหมือนทุติยปาราชิกสิกขาบท ได้แก่ อาบัติของภิกษุและของภิกษุณี มี ๓ สมุฏฐาน ได้แก่ เกิดทางกายกับจิต เกิดทางวาจากับจิต และเกิดทางทวารทั้ง ๓ มีสมุฏฐานเหมือนทุติยปาราชิกสิกขาบท มี ๗๐ สิกขาบท

๓. สัญจริตตสมุฏฐาน

อาบัติที่มีสมุฏฐานเหมือนสัญจริตตสิกขาบท มี ๕๐ สิกขาบท เกิดด้วย ๖ สมุฏฐาน ได้แก่ เกิดทางกาย ทางวาจา ทางกายกับวาจา ทางกายกับจิต ทางวาจากับจิต และเกิดทางทวารทั้ง ๓

๔. สมนุภาสนาสมุฏฐาน

อาบัติที่มีสมุฏฐานเหมือนสมนุภาสนาสิกขาบท มี ๓๗ สิกขาบท มีสมุฏฐานเดียว คือ เกิดทางกาย วาจากับจิต

๕. กฐินสมุฏฐาน

อาบัติที่มีสมุฏฐานเหมือนกฐินสิกขาบท มี ๒๙ สิกขาบท เกิดด้วย ๒ สมุฏฐาน ได้แก่ เกิดทางกายกับวาจา และเกิดทางทวารทั้ง ๓

---

* รายละเอียดของแต่ละสมุฏฐาน ผู้ประสงค์จะศึกษา สามารถดูได้จากคัมภีร์พระวินัยปิฎก ปริวาร เล่ม ๘ ตั้งแต่หน้า ๓๔๓-๓๖๐.

๖. เอฬกโลมสมุฏฐาน

อาบัติที่มีสมุฏฐานเหมือนเอฬกโลมสิกขาบท มี ๔๔ สิกขาบท เกิดด้วย ๒ สมุฏฐาน คือ เกิดทางกาย และทางกายกับจิต

๗. ปทโสธัมมสมุฏฐาน

อาบัติที่มีสมุฏฐานเหมือนปทโสธัมมสิกขาบท มี ๗ สิกขาบท เกิดด้วย ๒ สมุฏฐาน ได้แก่ เกิดทางวาจา และทางวาจากับจิต

๘. อัทธานสมุฏฐาน

อาบัติที่มีสมุฏฐานเหมือนอัทธานสิกขาบท คือ การชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกับภิกษุณี มี ๑๕ สิกขาบท เกิดด้วย ๔ สมุฏฐาน ได้แก่ เกิดทางกาย ทางกายกับวาจา ทางกายกับจิต และทางกาย วาจากับจิต

๙. เถยยสัตถสมุฏฐาน

อาบัติที่มีลมุฏฐานเหมือนเถยยสัตถสิกขาบท คือ การเดินทางไกลร่วมกับพ่อค้าเกวียน ผู้เป็นโจร มี ๗ สิกขาบท เกิดด้วย ๒ สมุฏฐาน ได้แก่ เกิดทางกายกับจิต และเกิดทางทวาร ทั้ง ๓

๑๐. ธัมมเทสนาสมุฏฐาน

มี ๑๑ สิกขาบท มีสมุฏฐานเดียว คือ เกิดทางวาจากับจิต

๑๑. ภูตาโรจนสมุฏฐาน

สิกขาบทว่าด้วยการบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง เกิดด้วย ๓ สมุฏฐาน ได้แก่ ทางกาย ทางวาจา และทางกายกับวาจา

๑๒. โจรีวุฏฐาปนสมุฏฐาน

สิกขาบทว่าด้วยการบวชให้หญิงผู้เป็นโจร เกิดด้วย ๒ สมุฏฐาน ได้แก่ เกิดทางวาจากับจิต และเกิดทางทวารทั้ง ๓

๑๓. อนนุญญาตสมุฏฐาน

สิกขาบทว่าด้วยการบวชให้สิกขมานาที่ยังไม่ได้รับอนุญาต เกิดด้วย ๔ สมุฏฐาน ได้แก่ เกิดทางวาจา ทางกายกับวาจา ทางวาจากับจิต และเกิดทางทวารทั้ง ๓

๔. อันตรเปยยาล

ว่าด้วยการละข้อความในระหว่าง

ประมวลคำถามคำตอบเรื่องอาบัติ กองอาบัติ วินีตวัตถุ เช่น

ถาม : อาบัติมีเท่าไร กองอาบัติมีเท่าไร วินีตวัตถุมีเท่าไร ความไม่เคารพมีเท่าไร ความเคารพมีเท่าไร วินีตวัตถุมีเท่าไร วิบัติมีเท่าไร สมุฏฐานอาบัติมีเท่าไร มูลแห่งวิวาทมีเท่าไร สาราณียธรรมมีเท่าไร สังฆเภทมีเท่าไร อธิกรณ์มีเท่าไร สมถะมีเท่าไร

ตอบ : อาบัติมี ๕ ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตติย์ ปาฏิเทสนียะและทุกกฏ และกองอาบัติมี ๕ ได้แก่ กองอาบัติปาราชิก กองอาบัติสังฆาทิเสส กองอาบัติปาจิตติย์ กองอาบัติปาฏิเทสนียะและกองอาบัติทุกกฏ วินีตวัตถุ ๕ อย่าง ได้แก่ การเว้นไกล การเว้นขาด การงดเว้น เจตนาเครื่องงดเว้นจากกองอาบัติ ๕ อย่างและการไม่จงใจต้องอาบัติ

อาบัติมี ๗ ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตติย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏและทุพภาสิต และกองอาบัติ ๗ ได้แก่ กองอาบัติปาราชิก กองอาบัติสังฆาทิเสส กองอาบัติถุลลัจจัย กองอาบัติปาจิตติย์ กองอาบัติปาฏิเทสนียะ กองอาบัติทุกกฏและกองอาบัติทุพภาสิต

๑. ฉอาปัตติสมุฏฐานวาร

ว่าด้วยสมุฏฐานอาบัติ ๖ สมุฏฐาน

คำถามคำตอบเรื่องสมุฏฐานอาบัติที่ ๑ ถึงสมุฏฐานที่ ๖ แต่ละสมุฏฐานเป็นเหตุให้ต้องอาบัติใด เช่น

ถาม : ด้วยลมุฏฐานอาบัติข้อที่ ๑ ภิกษุต้องอาบัติปาราชิกหรือ

ตอบ : ไม่ต้อง

ถาม : ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือ

ตอบ : ต้องก็มี

๒. กตาปัตติวาร
ว่าด้วยต้องอาบัติเท่าไร

ถาม : ด้วยสมุฏฐานแห่งอาบัติข้อที่ ๑ ภิกษุต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ต้องอาบัติ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุเข้าใจว่าควร สร้างกุฏิที่สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้ เกินขนาด มีอันตราย ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะพยายาม (๒) ยังเหลืออิฐอีกก้อนหนึ่งจึงจะเสร็จ ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) อิฐก้อนสุดท้ายเสร็จแล้ว ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๔) ภิกษุเข้าใจว่าควร ฉันโภชนะในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (๕) ภิกษุเข้าใจว่าควร รับของเคี้ยวหรือของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ผู้เข้าละแวกบ้าน ด้วยมือของตนมาฉัน ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ ฯลฯ

ถาม : ด้วยสมุฏฐานแห่งอาบัติข้อที่ ๒ (วาจา) ภิกษุต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ต้องอาบัติ ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุเข้าใจว่าควร สั่งให้สร้างกุฏิ ผู้รับคำสั่งสร้างกุฏิให้ภิกษุนั้น ที่สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้ สร้างเกินขนาด เป็นพื้นที่มีอันตราย ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะพยายาม (๒) (เหมือนในสมุฏฐานที่ ๑) (๓) (เหมือนในสมุฏฐานที่ ๑) (๔) ภิกษุเข้าใจว่าควร สอนอนุปสัมบันให้กล่าวธรรมแข่งกันเป็นบท ๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ฯลฯ

ถาม : ด้วยสมุฏฐานแห่งอาบัติข้อที่ ๕ (วาจากับจิต) ภิกษุต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ต้องอาบัติ ๖ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุมีความปรารถนาชั่ว ถูกความอยากครอบงำ กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่เป็นจริง ต้องอาบัติปาราชิก (๒) ภิกษุเข้าใจว่าไม่ควร สั่งให้สร้างกุฏิเพื่อตน ผู้รับคำสั่งสร้างกุฏิถวาย ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะความพยายาม (๓-๔) (เหมือนในสมุฏฐานที่ ๔) (๕) ภิกษุเข้าใจว่าไม่ควร สอนอนุปสัมบันให้กล่าวธรรมแข่งกันเป็นบท ๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (๖) ภิกษุไม่ต้องการด่า ไม่ต้องการสบประมาท ไม่ต้องการทำให้เก้อเขิน แต่ต้องการเล่น กล่าวกับอนุปสัมบันที่มีชาติกำเนิดต่ำด้วยถ้อยคำบ่งถึงชาติกำเนิดต่ำ ต้องอาบัติทุพภาสิต ฯลฯ

ถาม : ด้วยสมุฏฐานแห่งอาบัติข้อที่ ๖ (กาย วาจากับจิต) ภิกษุต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ต้องอาบัติ ๖ อย่าง คือ (๑) ภิกษุชวนกันไปลักทรัพย์ ต้องอาบัติปาราชิก (๒) ภิกษุเข้าใจว่าไม่ควร สร้างกุฏิซึ่งสงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้เกินขนาด ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะ

ความพยายาม (๓-๔) (เหมือนในสมุฏฐานที่ ๔) (๕) ภิกษุเข้าใจว่าไม่ควร ออกปากขอโภชนะอันประณีตมาเพื่อประโยชน์แก่ตนแล้วฉัน ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๖) ภิกษุเข้าใจว่าไม่ควร ไม่ห้ามภิกษุณีผู้บงการ ฉันอยู่ ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ ฯลฯ

๓. อาปัตติสมุฏฐานคาถา
ว่าด้วยคาถาแสดงสมุฏฐานอาบัติ

ถาม : อาบัติที่เกิดทางกายมีเท่าไร

ตอบ : อาบัติที่เกิดทางกายมี ๕ อย่าง

ถาม : อาบัติที่เกิดทางวาจามีเท่าไร

ตอบ : อาบัติที่เกิดทางวาจามี ๔ อย่าง

ถาม : อาบัติที่เกิดทางกายและทางวาจามีเท่าไร

ตอบ : อาบัติที่เกิดทางกายและทางวาจามี ๕ อย่าง

ถาม : อาบัติที่เกิดทางกายและทางจิตมีเท่าไร

ตอบ : อาบัติที่เกิดทางกายและทางจิตมี ๖ อย่าง

ถาม : อาบัติที่เกิดทางวาจาและทางจิตมีเท่าไร

ตอบ : อาบัติที่เกิดทางวาจาและทางจิตมี ๖ อย่าง

ถาม : อาบัติที่เกิดทางกาย ทางวาจาและทางจิตมีเท่าไร

ตอบ : อาบัติที่เกิดทางกาย ทางวาจาและทางจิตมี ๖ อย่าง

๔. วิปัตติปัจจยวาร
ว่าด้วยความวิบัติเป็นเหตุ

ถาม : เพราะสีลวิบัติเป็นเหตุ บุคคล*ต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะสีลวิบัติเป็นเหตุ บุคคลต้องอาบัติ ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุณีรู้อยู่ ปกปิดอาบัติปาราชิก ต้องอาบัติปาราชิก (๒) ภิกษุณีสงสัยปกปิด ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) ภิกษุปกปิดอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๔) ภิกษุปกปิดอาบัติชั่วหยาบของตน ต้องอาบัติทุกกฏ

---

* **บุคคล** ในที่นี้ ได้แก่ ภิกษุหรือภิกษุณี

ถาม : จัดเป็นวิบัติเท่าไร

ตอบ : จัดเป็นสีลวิบัติและอาจารวิบัติ ฯลฯ

ถาม : เพราะทิฏฐิวิบัติเป็นเหตุ ต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะทิฏฐิวิบัติ ต้องอาบัติ ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุไม่สละทิฏฐิบาป จนกระทั่งสงฆ์สวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง จบญัตติต้องอาบัติทุกกฏ จบกรรมวาจา ๒ ครั้ง ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว (๒) จบกรรมวาจาครั้งสุดท้าย ต้องอาบัติปาจิตติย์ ฯลฯ

๕. อธิกรณปัจจยวาร
ว่าด้วยอธิกรณ์เป็นเหตุ

ถาม : เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ บุคคลต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ บุคคลต้องอาบัติ ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุกล่าวเสียดสีอุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๒) ภิกษุกล่าวเสียดสีอนุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ ฯลฯ

ถาม : เพราะอนุวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ บุคคลต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : อนุวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ บุคคลต้องอาบัติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๒) ภิกษุใส่ความภิกษุด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๓) ภิกษุใส่ความภิกษุด้วยอาจารวิบัติที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติทุกกฏ ฯลฯ

ถาม : เพราะกิจจาธิกรณ์เป็นเหตุ บุคคลต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะกิจจาธิกรณ์เป็นเหตุ บุคคลต้องอาบัติ ๕ ตัว (ภิกษุณีต้องอาบัติ ๓ ตัว ภิกษุต้องอาบัติ ๒ ตัว) ได้แก่ (๑) ภิกษุณีผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยกวัตร ไม่ยอมสละกรรม กระทั่งสงฆ์สวดกรรมวาจาจบ ๓ ครั้ง เมื่อสงฆ์สวดจบญัตติ ต้องอาบัติทุกกฏ (๒) เมื่อสงฆ์สวดจบกรรมวาจา ๒ ครั้ง ภิกษุณีต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) เมื่อสงฆ์สวดจบกรรมวาจา ๓ ครั้ง ภิกษุณีต้องอาบัติปาราชิก (๔) ภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ ไม่ยอมสละกรรม กระทั่งสงฆ์สวดกรรมวาจาจบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๕) ภิกษุไม่สละทิฏฐิบาป กระทั่งสงฆ์สวดกรรมวาจาจบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติปาจิตติย์

จัควิบัติ ๒ อย่างเหมือนกัน จัดเข้าใน (๑) กองอาบัติปาราชิก (๒) กองอาบัติสังฆาทิเลส (๓) กองอาบัติถุลลัจจัย (๔) กองอาบัติปาจิตตีย์ (๕) กองอาบัติทุกกฏ เกิดด้วยสมุฏฐานเดียว คือ กาย วาจากับจิต จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ ระงับด้วยสมถะ ๓ อย่างเหมือนกัน

๕. สมถเภท
ว่าด้วยประเภทแห่งสมถะ

มี ๑๖ หัวข้อ นับลำดับต่อจากเปยยาล

๖. อธิกรณปริยายวาร
ว่าด้วยการอธิบายอธิกรณ์ ๔ อย่าง

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ มีอะไรเป็นหัวหน้า มีฐานเท่าไร มีวัตถุเท่าไร มีภูมิเท่าไร มีเหตุเท่าไร มีมูลเท่าไร ภิกษุวิวาทกันด้วยอาการเท่าไร วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เป็นหัวหน้า มีฐานคือ ความแตกร้าว ๑๘ อย่าง มีวัตถุคือ ความแตกร้าว ๑๘ อย่าง มีภูมิ คือ ความแตกร้าว ๑๘ อย่าง มีเหตุ ๙ คือ กุศลเหตุ ๓ อกุศลเหตุ ๓ อัพยากตเหตุ ๓ มีมูล ๑๒ วาจา

ถาม : อาปัตตาธิกรณ์ มีอะไรเป็นหัวหน้า มีฐานเท่าไร มีวัตถุเท่าไร มีภูมิเท่าไร มีเหตุเท่าไร มีมูลเท่าไร ภิกษุวิวาทกันด้วยอาการเท่าไร วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : อาปัตตาธิกรณ์มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เป็นหัวหน้า มีฐานคือ กองอาบัติ ๗ กอง มีวัตถุคือ กองอาบัติ ๗ กอง มีภูมิ คือ กองอาบัติ ๗ กอง มีเหตุ ๙ คือ กุศลเหตุ ๓ อกุศลเหตุ ๓ อัพยากตเหตุ ๓ มีมูลคือสมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ สมุฏฐาน

ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๖ อย่าง ได้แก่ (๑) ไม่ละอาย (๒) ไม่รู้ (๓) สงสัยแล้วขืนทำ (๔) เข้าใจในของไม่สมควรว่าสมควร (๕) เข้าใจในของลมควรว่าไม่สมควร (๖) ลืมสติ

ระงับด้วยสมถะ ๓ อย่าง คือ สัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะ และติณวัตถารกะ

ถาม : กิจจาธิกรณ์มีอะไรเป็นหัวหน้า มีฐานเท่าไร มีวัตถุเท่าไร มีภูมิเท่าไร มีเหตุเท่าไร มีมูลเท่าไร ภิกษุวิวาทกันด้วยอาการเท่าไร วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : กิจจาธิกรณ์มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เป็นหัวหน้า มีฐานคือกรรม ๔ มีวัตถุคือกรรม ๔ มีภูมิ คือกรรม ๔ มีเหตุ ๙ คือ กุศลเหตุ ๓ อกุศลเหตุ ๓ อัพยากตเหตุ ๓ มีมูล ๑ คือ สงฆ์ ฯลฯ

๗. สาธารณวาร
ว่าด้วยสมถะทั่วไป

ถาม : สมถะเท่าไรใช้ระงับวิวาทาธิกรณ์ สมถะเท่าไรไม่ใช้ระงับวิวาทาธิกรณ์ สมถะเท่าไรใช้ระงับอนุวาทาธิกรณ์ สมถะเท่าไรใช้ระงับอนุวาทาธิกรณ์ สมถะเท่าไรใช้ระงับอาปัตตาธิกรณ์ สมถะเท่าไรไม่ใช้ระงับอาปัตตาธิกรณ์ สมถะเท่าไรใช้ระงับกิจจาธิกรณ์ สมถะเท่าไรใช้ระงับกิจจาธิกรณ์

ตอบ : สัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกา ใช้ระงับวิวาทาธิกรณ์
สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัย ตัสสปาปิยสิกาและติณวัตถารกะใช้ระงับอาปัตตาธิกรณ์
สัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและติณวัตถารกะใช้ระงับอาปัตตาธิกรณ์
สัมมุขาวินัย ใช้ระงับกิจจาธิกรณ์

๘. ตัพภาคิยวาร
ว่าด้วยอธิกรณ์ที่ใช้ระงับ

ถาม : สมถะเท่าไรเป็นส่วนที่ใช้ระงับวิวาทาธิกรณ์ สมถะเท่าไรเป็นส่วนที่ใช้ระงับอนุวาทาธิกรณ์ สมถะเท่าไรเป็นส่วนที่ใช้ระงับอาปัตตาธิกรณ์ สมถะเท่าไรเป็นส่วนที่ใช้ระงับกิจจาธิกรณ์

ตอบ : สัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกา เป็นส่วนที่ใช้ระงับวิวาทาธิกรณ์
สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกาและติณวัตถารกะเป็นส่วนที่ไม่ใช้ระงับวิวาทาธิกรณ์
สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัย และตัสสปาปิยสิกาเป็นส่วนที่ใช้ระงับอนุวาทาธิกรณ์

เยภุยยสิกา ปฏิญญาตกรณะ และติณวัตถารกะเป็นส่วนที่ไม่ใช้ระงับอนุวาทาธิกรณ์
สัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและติณวัตถารกะเป็นส่วนที่ใช้ระงับอาปัตตาธิกรณ์
เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัย และตัสสปาปิยสิกาเป็นส่วนที่ไม่ใช้ระงับอาปัตตาธิกรณ์
สัมมุขาวินัย เป็นส่วนที่ใช้ระงับกิจจาธิกรณ์

เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา และติณวัตถารกะ เป็นส่วนที่ไม่ใช้ระงับกิจจาธิกรณ์

๙. สมถาสมถัสสสาธารณวาร
ว่าด้วยสมถะที่ใช้ร่วมกันและไม่ใช้ร่วมกันกับสมถะอื่น

ถาม : สมถะที่ใช้ร่วมกับสมถะและที่ไม่ใช้ร่วมกับสมถะอย่างไร

ตอบ : เยภุยยสิกาใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย ไม่ใช้ร่วมกับสติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา และติณวัตถารกะ

สติวินัยใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย ไม่ใช้ร่วมกับอมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะและเยภุยยสิกา

อมูฬหวินัยใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย ไม่ใช้ร่วมกับปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะ เยภุยยสิกาและสติวินัย

ปฏิญญาตกรณะใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย ไม่ใช้ร่วมกับตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะ เยภุยยสิกา สติวินัยและอมูฬหวินัย

ตัสสปาปิยสิกาใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย ไม่ใช้ร่วมกับติณวัตถารกะ เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัยและปฏิญญาตกรณะ

ติณวัตถารกะใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย ไม่ใช้ร่วมกับเยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ และตัสสปาปิยสิกา

๑๐. สมถาสมถัสสตัพภาคิยวาร
ว่าด้วยสมถะที่เป็นส่วนที่ใช้ร่วมกันแห่งสมถะ

ถาม : สมถะที่เป็นส่วนที่ใช้ร่วมกับสมถะและที่ไม่ใช้ร่วมกับสมถะอย่างไร

ตอบ : เยภุยยสิกาเป็นส่วนที่ใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย แต่ไม่ใช้ร่วมกับสติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา และติณวัตถารกะ

สติวินัยเป็นส่วนที่ใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย แต่ไม่ใช้ร่วมกับอมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะและเยภุยยสิกา

อมูฬหวินัยเป็นส่วนที่ใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย แต่ไม่ใช้ร่วมกับปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะ เยภุยยสิกาและสติวินัย

ปฏิญญาตกรณะเป็นส่วนที่ใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย แต่ไม่ใช้ร่วมกับตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะ เยภุยยสิกา สติวินัยและอมูฬหวินัย

ตัสสปาปิยสิกาเป็นส่วนที่ใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย แต่ไม่ใช้ร่วมกับติณวัตถารกะ เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัยและปฏิญญาตกรณะ

ติณวัตถารกะเป็นส่วนที่ใช้ร่วมกับสัมมุขาวินัย แต่ไม่ใช้ร่วมกับเยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ และตัสสปาปิยสิกา

๑๑. สมถสัมมุขาวินัยวาร
ว่าด้วยสมถะคือสัมมุขาวินัย

สมถะคือสัมมุขาวินัย สัมมุขาวินัยคือสมถะ

สมถะคือเยภุยยสิกา เยภุยยสิกาคือสมถะ

สมถะคือสติวินัย สติวินัยคือสมถะ

สมถะคืออมูฬหวินัย อมูฬหวินัยคือสมถะ

สมถะคือปฏิญญาตกรณะ ปฏิญญาตกรณะคือสมถะ

สมถะคือตัสสปาปิยสิกา ตัสสปาปิยสิกาคือสมถะ

สมถะคือติณวัตถารกะ ติณวัตถารกะคือสมถะ

เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกาและติณวัตถารกะ เป็นสมถะไม่ใช่เป็นสัมมุขาวินัย

สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะ และสัมมุขาวินัย เป็นสมถะไม่ใช่เป็นเยภุยยสิกา

อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะ สัมมุขาวินัย และเยภุยยสิกาเป็นสมถะไม่ใช่เป็นสติวินัย

ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะ สัมมุขาวินัย เยภุยยสิกา และสติวินัย เป็นสมถะไม่ใช่เป็นอมูฬหวินัย

ตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะ สัมมุขาวินัย เยภุยยสิกา สติวินัย และอมูฬหวินัย เป็นสมถะ ไม่ใช่เป็นปฏิญญาตกรณะ

ติณวัตถารกะ สัมมุขาวินัย เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัย และปฏิญญาตกรณะ เป็นสมถะ ไม่ใช่เป็นตัสสปาปิยสิกา

สัมมุขาวินัย เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ และตัสสปาปิยสิกา เป็นสมถะ ไม่ใช่เป็นติณวัตถารกะ

๑๒. วินยวาร
ว่าด้วยวินัย

วินัยคือสัมมุขาวินัย สัมมุขาวินัยก็คือวินัย

วินัยคือเยภุยยสิกา เยภุยยสิกาก็คือวินัย

วินัยคือสติวินัย สติวินัยก็คือวินัย

วินัยคืออมูฬหวินัย อมูฬหวินัยก็คือวินัย

วินัยคือปฏิญญาตกรณะ ปฏิญญาตกรณะก็คือวินัย

วินัยคือตัสสปาปิยสิกา ตัสสปาปิยสิกาก็คือวินัย

วินัยคือติณวัตถารกะ ติณวัตถารกะก็คือวินัย

วินัยเป็นสัมมุขาวินัยก็มี ไม่เป็นสัมมุขาวินัยก็มี แต่สัมมุขาวินัยเป็นทั้งวินัยและสัมมุขาวินัย

วินัยเป็นเยภุยยสิกาก็มี ไม่เป็นเยภุยยสิกาก็มี แต่เยภุยยสิกาเป็นทั้งวินัยและเยภุยยสิกา
วินัยเป็นสติวินัยก็มี ไม่เป็นสติวินัยก็มี แต่สติวินัยเป็นทั้งวินัยและสติวินัย
วินัยเป็นอมูฬหวินัยก็มี ไม่เป็นอมูฬหวินัยก็มี แต่อมูฬหวินัยเป็นทั้งวินัยและอมูฬหวินัย ฯลฯ

๑๓. กุสลวาร
ว่าด้วยสมถะที่เป็นกุศลเป็นต้น

สัมมุขาวินัยเป็นกุศล อกุสล และอัพยากฤต
เยภุยยสิกาเป็นกุศล อกุศล และอัพยากฤต
สติวินัยเป็นกุศล อกุสล และอัพยากฤต
อมูฬหวินัยเป็นกุศล อกุศล และอัพยากฤต
ปฏิญญาตกรณะเป็นกุศล อกุสล และอัพยากฤต
ตัสสปาปิยสิกาเป็นกุศล อกุศล และอัพยากฤต
ติณวัตถารกะเป็นกุศล อกุสล และอัพยากฤต

สัมมุขาวินัย เป็นกุศลก็มี เป็นอัพยากฤตก็มี ไม่เป็นอกุศล

เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัย และปฏิญญาตกรณะ เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยากฤตก็มี

อธิกรณ์ ๔ เป็นกุศล อกุศล และอัพยากฤต
วิวาทาธิกรณ์ ที่เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยากฤตก็มี
อนุวาทาธิกรณ์ ที่เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยากฤตก็มี
อาปัตตาธิกรณ์ ที่เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยากฤตก็มี ไม่เป็นกุศล
กิจจาธิกรณ์ ที่เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยากฤตก็นี

๑๔. ยัตถวารปุจฉวาร
วาระว่าด้วยการถาม

เยภุยยสิกามาคู่กับสัมมุขาวินัย ไม่มาคู่กับสมถะอื่นนอกนั้น
สติวินัยมาคู่กับสัมมุขาวินัย ไม่มาคู่กับสมถะอื่นนอกนั้น

อมูฬหวินัยมาคู่กับสัมมุขาวินัย ไม่มาคู่กับสมถะอื่นนอกนั้น
ปฏิญญาตกรณะมาคู่กับสัมมุขาวินัย ไม่มาคู่กับสมถะอื่นนอกนั้น
ตัสสปาปิยสิกามาคู่กับสัมมุขาวินัย ไม่มาคู่กับสมถะอื่นนอกนั้น
ติณวัตถารกะมาคู่กับสัมมุขาวินัย ไม่มาคู่กับสมถะอื่นนอกนั้น
เยภุยยสิกามาคู่กับสัมมุขาวินัย ไม่มาคู่กับสมถะอื่นนอกนั้น
สติวินัยมาคู่กับสัมมุขาวินัย ไม่มาคู่กับสมถะอื่นนอกนั้น
ติณวัตถารกะมาคู่กับสัมมุขาวินัย ไม่มาคู่กับสมถะอื่นนอกนั้น

๑๕. สมถวารวิสัชชนาวาร
วาระว่าด้วยเรื่องสมถะและการตอบ

อธิกรณ์ที่ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกา จะไม่มีสมถะอื่นจากนี้
อธิกรณ์ที่ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและสติวินัย จะไม่มีสมถะอื่นจากนี้
อธิกรณ์ที่ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและอมูฬหวินัย จะไม่มีสมถะอื่นจากนี้
อธิกรณ์ที่ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและปฏิญญาตกรณะ จะไม่มีสมถะอื่นจากนี้
อธิกรณ์ที่ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและตัสสปาปิยสิกา จะไม่มีสมถะอื่นจากนี้
อธิกรณ์ที่ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและติณวัตถารกะ จะไม่มีสมถะอื่นจากนี้

๑๖. สังสัฏฐวาร
วาระว่าด้วยอธิกรณ์กับสมถะรวมกัน

ถาม : อธิกรณ์ก็ดี สมถะก็ดี รวมกันหรือแยกกัน จะแบ่งแยกได้หรือ

ตอบ : อธิกรณ์ก็ดี สมถะก็ดี ไม่แยกกัน มาพร้อมกัน จะแบ่งแยกให้ต่างกันไม่ได้ เพราะอธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ สมถะระงับไปเพราะอธิกรณ์

๑๗. สัมมติวาร
ว่าด้วยอธิกรณ์ระงับ

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร อนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร
อาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร กิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๒ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกา อนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๔ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัยและตัสสปาปิยสิกา อาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๓ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและติณวัตถารกะ กิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัย

ถาม : วิวาทาธิกรณ์และอนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์และอนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๕ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัยและตัสสปาปิยสิกา

ถาม : วิวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๔ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย เยภุยยสิกา ปฏิญญาตกรณะและติณวัตถารกะ ฯลฯ

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะทั้ง ๗

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๕ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัยและตัสสปาปิยสิกา

ถาม : อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๖ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกาและติณวัตถารกะ

ถาม : อธิกรณ์ทั้ง ๔ อย่าง ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : ระงับด้วยสมถะทั้ง ๗ อย่าง

๑๘. สัมมันตินสัมมันติวาร
ว่าด้วยอธิกรณ์ระงับได้และระงับไม่ได้

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร ไม่ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๒ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกา แต่ระงับไม่ได้ด้วยสมถะ ๕ อย่าง คือ สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกาและติณวัตถารกะ ๆลา

ถาม : วิวาทาธิกรณ์และอนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร ไม่ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์และอนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๕ อย่าง ได้แก่ สติวินัย เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัย และตัสสปาปิยสิกา แต่ระงับไม่ได้ด้วยสมถะ ๒ อย่าง ได้แก่ ปฏิญญาตกรณะและติณวัตถารกะ

ถาม : วิวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๔ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย เยภุยยสิกา ปฏิญญาตกรณะ และติณวัตถารกะ แต่ระงับไม่ได้ด้วยสมถะ ๓ อย่าง ได้แก่ สติวินัย อมูฬหวินัยและตัสสปาปิยสิกา

ถาม : วิวาทาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๒ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย และเยภุยยสิกา แต่ระงับไม่ได้ด้วยสมถะ ๕ อย่าง คือ สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกาและติณวัตถารกะ

ถาม : อนุวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : อนุวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๖ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกาและติณวัตถารกะ แต่ระงับไม่ได้ด้วย เยภุยยสิกา

ถาม : อนุวาทาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : อนุวาทาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๔ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัย และตัสสปาปิยสิกา แต่ระงับไม่ได้ด้วยสมถะ ๓ อย่าง ได้แก่ เยภุยยสิกา ปฏิญญาตกรณะและติณวัตถารกะ

ถาม : อาปัตตาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : อาปัตตาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๓ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะ และติณวัตถารกะ แต่ระงับไม่ได้ด้วยสมถะ ๔ อย่าง ได้แก่ เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัยและตัสสปาปิยสิกา

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์และอาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะทั้ง ๗

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๕ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย เยภุยยสิกา สติวินัย อมูฬหวินัย และตัสสปาปิยสิกา แต่ระงับไม่ได้ด้วสมถะ ๒ อย่าง คือปฏิญญาตกรณะและติณวัตถารกะ

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๖ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ ตัสสปาปิยสิกา และติณวัตถารกะ แต่ระงับไม่ได้ด้วยเยภุยยสิกา

ถาม : อธิกรณ์ทั้ง ๔ ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : อธิกรณ์ทั้ง ๔ ระงับด้วยสมถะทั้ง ๗

๑๙. สมถาธิกรณวาร
ว่าด้วยอธิกรณ์ระงับได้ด้วยสมถะ

ถาม : สมถะระงับด้วยสมถะหรือ สมถะระงับด้วยอธิกรณ์หรือ
อธิกรณ์ระงับด้วยสมถะหรือ อธิกรณ์ระงับด้วยอธิกรณ์หรือ

ตอบ : สมถะระงับด้วยสมถะก็มี สมถะระงับด้วยอธิกรณ์ก็มี
อธิกรณ์ระงับด้วยสมถะก็มี อธิกรณ์ระงับด้วยอธิกรณ์ก็มี

ถาม : สมถะระงับด้วยสมถะได้อย่างไร สมถะไม่ระงับด้วยสมถะได้อย่างไร

ตอบ : เยภุยยสิกาอย่างเดียวระงับด้วยสัมมุขาวินัย ระงับไม่ได้ด้วยสมถะอื่น ๆ
สติวินัยอย่างเดียวระงับด้วยสัมมุขาวินัย ระงับไม่ได้ด้วยสมถะอื่น ๆ

อมูฬหวินัยอย่างเดียวระงับด้วยสัมมุขาวินัย ระงับไม่ได้ด้วยสมถะอื่น ๆ
ปฏิญญาตกรณะอย่างเดียวระงับด้วยสัมมุขาวินัย ระงับไม่ได้ด้วยสมถะอื่น ๆ
ตัสสปาปิยสิกาอย่างเดียวระงับด้วยสัมมุขาวินัย ระงับไม่ได้ด้วยสมถะอื่น ๆ
ติณวัตถารกะอย่างเดียวระงับด้วยสัมมุขาวินัย ระงับไม่ได้ด้วยสมถะอื่น ๆ

ถาม : สมถะระงับด้วยอธิกรณ์ได้อย่างไร สมถะไม่ระงับด้วยอธิกรณ์ได้อย่างไร

ตอบ : สัมมุขาวินัยอย่างเดียวระงับกิจจาธิกรณ์ได้ แต่ระงับอธิกรณ์อื่นไม่ได้
เยภุยยสิกาอย่างเดียวระงับกิจจาธิกรณ์ได้ แต่ระงับอธิกรณ์อื่นไม่ได้
สติวินัยอย่างเดียว ระงับกิจจาธิกรณ์ได้ แต่ระงับอธิกรณ์อื่นไม่ได้
อมูฬหวินัยอย่างเดียวระงับกิจจาธิกรณ์ได้ แต่ระงับอธิกรณ์อื่นไม่ได้
ปฏิญญาตกรณะอย่างเดียวระงับกิจจาธิกรณ์ได้ แต่ระงับอธิกรณ์อื่นไม่ได้
ตัสสปาปิยสิกาอย่างเดียวระงับกิจจาธิกรณ์ได้ แต่ระงับอธิกรณ์อื่นไม่ได้
ติณวัตถารกะอย่างเดียวระงับกิจจาธิกรณ์ได้ แต่ระงับอธิกรณ์อื่นไม่ได้

ถาม : อธิกรณ์ระงับด้วยสมถะได้อย่างไร อธิกรณ์ไม่ระงับด้วยสมถะได้อย่างไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกา ระงับด้วยสมถะอื่นไม่ได้ อนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัยและตัสสปาปิยสิกา ระงับด้วยสมถะอื่นไม่ได้ อาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและติณวัตถารกะ ระงับด้วยสมถะอื่นไม่ได้ กิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ระงับด้วยสมถะอื่นไม่ได้

ถาม : อธิกรณ์ระงับด้วยอธิกรณ์ได้อย่างไร อธิกรณ์ไม่ระงับด้วยอธิกรณ์ได้อย่างไร

ตอบ : อธิกรณ์ทั้ง ๔ ระงับด้วยกิจจาธิกรณ์อย่างเดียว ไม่ระงับด้วยอธิกรณ์อื่น

๒๐. สมุฏฐาเปติวาร
ว่าด้วยอธิกรณ์ที่เป็นเหตุให้เกิดอธิกรณ์

ถาม : วิวาทาธิกรณ์เป็นเหตุให้อธิกรณ์ไหนเกิดขึ้น ไม่ให้อธิกรณ์ไหนเกิดขึ้น

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์เป็นเหตุให้อธิกรณ์ ๓ อย่างเกิดขึ้น คือ ภิกษุวิวาทกันเรื่องพระธรรมวินัย จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์ โจทกันเพราะเรื่องนั้น จัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์ เมื่อโจทกันย่อมต้องอาบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ สงฆ์จึงทำกรรมตามอาบัตินั้น จัดเป็นกิจจาธิกรณ์

ถาม : อนุวาทาธิกรณ์เป็นเหตุให้อธิกรณ์ไหนเกิดขึ้น ไม่ให้อธิกรณ์ไหนเกิดขึ้น

ตอบ : อนุวาทาธิกรณ์เป็นเหตุให้อธิกรณ์ ๓ อย่างเกิดขึ้น คือ ภิกษุโจทภิกษุด้วยวิบัติ ๔ อย่าง การโจทนั้นจัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์ สงฆ์วิวาทกันเพราะเรื่องนั้น จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์ เมื่อโจทกันย่อมต้องอาบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ สงฆ์จึงได้ทำกรรมตามอาบัตินั้น จัดเป็นกิจจาธิกรณ์

ถาม : อาปัตตาธิกรณ์เป็นเหตุให้อธิกรณ์ไหนเกิดขึ้น ไม่ให้อธิกรณ์ไหนเกิดขึ้น

ตอบ : อาปัตตาธิกรณ์เป็นเหตุให้อธิกรณ์ ๓ อย่างเกิดขึ้น คือ กองอาบัติ ๕ กอง หรือ กองอาบัติ ๗ กอง จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ สงฆ์วิวาทกันเพราะเรื่องอาบัติ จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์ เมื่อวิวาทกันยอมโจทกัน จัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์ เมื่อโจทย่อมต้องอาบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ สงฆ์ได้ทำกรรมตามอาบัตินั้น จัดเป็นกิจจาธิกรณ์

ถาม : กิจจาธิกรณ์เป็นเหตุให้อธิกรณ์ไหนเกิดขึ้น ไม่ให้อธิกรณ์ไหนเกิดขึ้น

ตอบ : กิจจาธิกรณ์เป็นเหตุให้อธิกรณ์ ๓ อย่างเกิดขึ้น คือ สงฆ์ทำสังฆกรรม ๔ อย่าง จัดเป็นกิจจาธิกรณ์ สงฆ์วิวาทกันเพราะสังฆกรรม จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์ เมื่อวิวาทกันย่อมโจทกัน จัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์ เมื่อโจทย่อมต้องอาบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ สงฆ์ได้ทำกรรมตามอาบัตินั้น จัดเป็นกิจจาธิกรณ์

๒๑. ภัณฑิวาร
ว่าด้วยจัดอธิกรณ์เข้าในสมถะ

ถาม : อธิกรณ์ทั้ง ๔ จัดเข้า อาศัย นับเนื่องในอธิกรณ์อย่างไหน

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์ ปงถึง อาศัย นับเนื่อง ระงับด้วยสมถะ ๒ อย่าง คือ สัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกา ฯลฯ

๖. ขันธกปุจฉาวาร

ว่าด้วยคำถามคำตอบในขันธกะ

คำถามคำตอบในขันธกะ ๒๒ ขันธกะ ในมหาวรรคและจูฬวรรค

๑. ในอุปสัมปทาขันธกะ พร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๒ อย่าง

๒. ในอุโปสถขันธกะ พร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๓ อย่าง

๓. ในวัสสูปนายิกขันธกะ พร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๑ อย่าง

๔. ในปวารณาขันธกะ พร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๓ อย่าง

๕. ในจัมมสัญญุตตขันธกะพร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๓ อย่าง

๖. ในเภสัชชขันธกะ พร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๓ อย่าง

๗. ในกฐินขันธกะ พร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ไม่ปรับอาบัติ

๘. ในจีวรสัญญุตตขันธกะพร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๓ อย่าง

๙. ในจัมเปยยขันธกะ พร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๑ อย่าง

๑๐. ในโกสัมพิกขันธกะ พร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๑ อย่าง

๑๑. ในกัมมขันธกะ พร้อมด้วยนิทาน นิทเทสของบทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๑ อย่าง

าลา

๗. เอกุตตริกนัย
ว่าด้วยนัยเกินกว่าหนึ่ง

ประมวลหมวดธรรม ตั้งแต่หมวดละ ๑ ข้อถึงหมวดละ ๑๑ ข้อ

๑. เอกกวาร
หมวดละ ๑ ข้อ

ธรรมที่ก่ออาบัติและธรรมที่ไม่ก่ออาบัติ

อาบัติและอนาบัติ อาบัติเบาและอาบัติหนัก

อาบัติที่มีส่วนเหลือและที่ไม่มีส่วนเหลือ

อาบัติที่ชั่วหยาบและที่ไม่ชั่วหยาบ

อาบัติที่ทำคืนได้และที่ทำคืนไม่ได้

อาบัติที่เป็นเทสนาคามินีและที่เป็นอเทสนาคามินี

อาบัติที่ทำอันตรายและที่ไม่ทำอันตราย

อาบัติที่มีโทษและที่ไม่มีโทษ

อาบัติที่เกิดจากการกระทำและที่เกิดจากการไม่กระทำ

อาบัติที่เกิดเพราะกระทำและเพราะไม่กระทำ

อาบัติก่อน อาบัติหลัง อาบัติที่มีในระหว่างนั้น

อาบัติที่นับเข้าจำนวนและที่ไม่นับเข้าจำนวน

บัญญัติ อนุบัญญัติ อนุปปันนบัญญัติ

สัพพัตถบัญญัติ สาธารณบัญญัติ อสาธารณบัญญัติ

เอกโตบัญญัติและอุภโตบัญญัติ

อาบัติที่มีโทษสถานหนักและที่มีโทษสถานเบา

อาบัติที่เกี่ยวข้องและที่ไม่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์

อาบัติที่แน่นอนและที่ไม่แน่นอน

บุคคลผู้เป็นต้นบัญญัติและไม่เป็นต้นบัญญัติ

ฯลฯ

๒. ทุกวาร

หมวดละ ๒ ข้อ

อาบัติที่เป็นสัญญาวิโมกข์ และอาบัติที่ไม่เป็นสัญญาวิโมกข์

อาบัติของภิกษุผู้ได้สมาบัติและผู้ไม่ได้สมาบัติ

อาบัติที่เกี่ยวด้วยพระสัทธรรมและที่ไม่เกี่ยวด้วยพระสัทธรรม

อาบัติที่เนื่องด้วยบริขารของตนและที่เนื่องด้วยบริขารของผู้อื่น

อาบัติที่เนื่องด้วยตนเองและที่เนื่องด้วยผู้อื่น

อาบัติที่เมื่อภิกษุพูดจริงต้องอาบัติหนัก พูดเท็จต้องอาบัติเบา

อาบัติที่เมื่อภิกษุพูดเท็จต้องอาบัติหนัก พูดจริงต้องอาบัติเบา

อาบัติที่เมื่อภิกษุอยู่บนแผ่นดินจึงต้อง อยู่ในอากาศไม่ต้อง

อาบัติที่เมื่อภิกษุอยู่ในอากาศจึงต้อง อยู่บนแผ่นดินไม่ต้อง

อาบัติที่เมื่อภิกษุออกไปจึงต้อง เข้าไปไม่ต้อง

อาบัติที่เมื่อภิกษุเข้าไปจึงต้อง ออกไปไม่ต้อง

อาบัติที่ภิกษุเมื่อถือเอาจึงต้อง เมื่อไม่ถือเอาก็ต้อง

อาบัติที่ภิกษุเมื่อสมาทานจึงต้อง เมื่อไม่สมาทานก็ต้อง

อาบัติที่ภิกษุเมื่อทำจึงต้อง เมื่อไม่ทำก็ต้อง

อาบัติที่ภิกษุเมื่อให้จึงต้อง เมื่อไม่ให้ก็ต้อง

อาบัติที่ภิกษุเมื่อรับจึงต้อง เมื่อไม่รับก็ต้อง

อาบัติที่ภิกษุต้องเพราะบริโภค ต้องเพราะไม่บริโภค

อาบัติที่ภิกษุต้องในเวลากลางคืน ไม่ต้องในเวลากลางวัน

อาบัติที่ภิกษุต้องในเวลากลางวัน ไม่ต้องในเวลากลางคืน

อาบัติที่ภิกษุต้องเพราะอรุณขึ้น ต้องไม่ใช่เพราะอรุณขึ้น

อาบัติที่ภิกษุเมื่อตัดจึงต้อง เมื่อไม่ตัดก็ต้อง

อาบัติที่ภิกษุเมื่อปิดไว้จึงต้อง เมื่อไม่ปิดไว้ก็ต้อง

อาบัติที่ภิกษุเมื่อทรงไว้จึงต้อง เมื่อไม่ทรงไว้ก็ต้อง

ว่าด้วยวันอุโบสถเป็นต้น

วันอุโบสถมี ๒ วัน ได้แก่ วันอุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำและในวัน ๑๕ ค่ำ
วันปวารณามี ๒ วัน ได้แก่ วันปวารณาในวัน ๑๔ ค่ำและในวัน ๑๕ ค่ำ
กรรม ๒ อย่าง ได้แก่ อปโลกนกรรมและญัตติกรรม
กรรม ๒ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ญัตติทุติยกรรมและญัตติจตุตถกรรม
วัตถุแห่งกรรม ๒ อย่าง ได้แก่ วัตถุแห่งอปโลกนกรรมและวัตถุแห่งญัตติกรรม
ฯลฯ

นานาสังวาสกภูมิมี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุทำตนให้เป็นนานาสังวาสด้วยตนเอง (๒) สงฆ์พร้อมเพรียงกันยกวัตรภิกษุรูปนั้น เพราะไม่เห็นและเพราะไม่ทำคืนอาบัติหรือเพราะไม่สละทิฏฐิบาป

สมานสังวาสกภูมิมี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุทำตนให้เป็นสมานสังวาสด้วยตนเอง (๒) สงฆ์พร้อมเพรียงกันรับภิกษุรูปนั้นผู้ถูกสงฆ์ยกวัตร เพราะไม่เห็นและเพราะไม่ทำคืนอาบัติหรือเพราะไม่สละทิฏฐิบาป เข้าหมู่

ว่าด้วยอาบัติปาราชิกเป็นต้น

อาบัติปาราชิกมี ๒ อย่าง ได้แก่ ปาราชิกของภิกษุและปาราชิกของภิกษุณี
อาบัติสังฆาทิเสสมี ๒ อย่าง ได้แก่ สังฆาทิเสสของภิกษุและสังฆาทิเสสของภิกษุณี
อาบัติถุลลัจจัยมี ๒ อย่าง ได้แก่ ถุลลัจจัยของภิกษุและถุลลัจจัยของภิกษุณี
อาบัติปาจิตตีย์มี ๒ อย่าง ได้แก่ ปาจิตตีย์ของภิกษุและปาจิตตีย์ของภิกษุณี
อาบัติปาฏิเทสนียะมี ๒ อย่าง ได้แก่ ปาฏิเทสนียะของภิกษุและปาฏิเทสนียะของภิกษุณี
อาบัติทุกกฏมี ๒ อย่าง ได้แก่ ทุกกฏของภิกษุและทุกกฏของภิกษุณี
อาบัติทุพภาสิตมี ๒ อย่าง ได้แก่ ทุพภาสิตของภิกษุและทุพภาสิตของภิกษุณี
อาบัติของภิกษุมี ๗ อย่าง อาบัติของภิกษุณีมี ๗ อย่าง
กองอาบัติของภิกษุมี ๗ อย่าง กองอาบัติของภิกษุณีมี ๗ อย่าง
สงฆ์แตกกันด้วยอาการ ๒ อย่าง ได้แก่ ด้วยกรรมและด้วยการจับสลาก

ว่าด้วยบุคคล

บุคคลที่สงฆ์ไม่พึงให้อุปสมบท ๒ จำพวก ได้แก่ ผู้มีกาลบกพร่อง(อายุไม่ครบ)และผู้มีอวัยวะบกพร่อง

บุคคลที่สงฆ์ไม่พึงให้อุปสมบท ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้มีวัตถุวิบัติและผู้มีการกระทำเสียหาย

บุคคลที่สงฆ์ไม่พึงให้อุปสมบท ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้ไม่บริบูรณ์และผู้บริบูรณ์แต่ไม่ขออุปสมบท

ภิกษุไม่พึงอยู่อาศัยบุคคล ๒ จำพวก ได้แก่ ผู้เป็นอลัชชีและผู้โง่เขลา

ภิกษุไม่พึงให้นิสสัยแก่บุคคล ๒ จำพวก ได้แก่ ผู้เป็นอลัชชีและผู้เป็นลัชชีแต่ไม่ขอนิสสัย

ภิกษุพึงให้นิสสัยแก่บุคคล ๒ จำพวก ได้แก่ ผู้โง่เขลาและผู้เป็นลัชชีแต่ขอนิสสัย

บุคคลผู้ไม่ต้องอาบัติ ๒ จำพวก ได้แก่ พระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า

บุคคลผู้ต้องอาบัติ ๒ จำพวก ได้แก่ ภิกษุและภิกษุณี

ภิกษุผู้ไม่จงใจต้องอาบัติ ๒ จำพวก ได้แก่ ภิกษุชั้นอริยบุคคลและภิกษุณีชั้นอริยบุคคล

บุคคลผู้จงใจต้องอาบัติ ๒ จำพวก ได้แก่ ภิกษุปุถุชน และภิกษุณีปุถุชน

บุคคลผู้ไม่จงใจล่วงละเมิดอาบัติที่มีโทษหนัก ๒ จำพวก ได้แก่ ภิกษุชั้นอริยบุคคลและภิกษุณีชั้นอริยบุคคล

บุคคลผู้จงใจล่วงละเมิดอาบัติที่มีโทษหนัก ๒ จำพวก ได้แก่ ภิกษุปุถุชนและภิกษุณีปุถุชน

ว่าด้วยปฏิกโกสนาเป็นต้น

ปฏิกโกสนา(การกล่าวคัดค้าน)มี ๒ อย่าง ได้แก่ การคัดค้านด้วยกายและการคัดค้านด้วยวาจา

นิสสารณา(การขับออกจากหมู่)มี ๒ อย่าง ได้แก่ บุคคลที่ยังไม่ถูกขับออกจากหมู่ถ้าสงฆ์ขับออก (๑) บางคนเป็นอันถูกขับออกโดยชอบธรรม (๒) บางคนเป็นอันถูกขับออกโดยไม่ชอบธรรม

โอสารณา(การรับเข้าหมู่) มี ๒ อย่าง ได้แก่ บุคคลที่ยังไม่รับเข้าหมู่ ถ้าสงฆ์รับเข้ามา (๑) บางคนเป็นอันรับเข้ามาโดยชอบธรรม (๒) บางคนเป็นอันรับเข้ามาโดยไม่ชอบธรรม

ปฏิญญามี ๒ อย่าง ได้แก่ ปฏิญญาด้วยกายและปฏิญญาด้วยวาจา

การรับประเคนมี ๒ อย่าง ได้แก่ การรับประเคนด้วยกายและการรับประเคนด้วยสิ่งที่เนื่องด้วยกาย

การห้ามมี ๒ อย่าง ได้แก่ การห้ามด้วยกายและการห้ามด้วยวาจา

การทำลายมี ๒ อย่าง ได้แก่ การทำลายสิกขาและทำลายโภคะให้เสียหาย

การโจทมี ๒ อย่าง ได้แก่ การโจทด้วยกายและการโจทด้วยวาจา

ว่าด้วยปลิโพธเป็นต้น

กฐินมิปลิโพธ ๒ อย่าง ได้แก่ อาวาสปลิโพธและจีวรปลิโพธ

กฐินมิอปลิโพธ ๒ อย่าง ได้แก่ อาวาสอปลิโพธและจีวรอปลิโพธ

จีวรมี ๒ อย่าง ได้แก่ คหบดีจีวรและบังสุกุลจีวร

บาตรมี ๒ อย่าง ได้แก่ บาตรเหล็กและบาตรดิน

เชิงบาตรมี ๒ อย่าง ได้แก่ เชิงบาตรที่ทำด้วยดีบุกและที่ทำด้วยตะกั่ว

การอธิษฐานบาตรมี ๒ อย่าง ได้แก่ การอธิษฐานด้วยกายและการอธิษฐานด้วยวาจา

การอธิษฐานจีวรมี ๒ อย่าง ได้แก่ การอธิษฐานด้วยกายและการอธิษฐานด้วยวาจา

การวิกัปมี ๒ อย่าง ได้แก่ การวิกัปต่อหน้าและการวิกัปลับหลัง

วินัยมี ๒ อย่าง ได้แก่ วินัยของภิกษุและวินัยของภิกษุณี

เนื้อหาในพระวินัยมี ๒ อย่าง ได้แก่ บัญญัติและอนุโลมบัญญัติ*

---

* **อนุโลมบัญญัติ** ได้แก่ ตามนัยในมหาปเทส (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๒๒/๔๔๗)

พระวินัยมีความขัดเกลา ๒ อย่าง ได้แก่ ความกำจัดสิ่งไม่ควรด้วยอริยมรรคและปฏิบัติตามพระบัญญัติ

ว่าด้วยภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๒ อย่างเป็นต้น

ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๒ อย่าง ได้แก่ ต้องทางกายและต้องทางวาจา

ภิกษุออกจากอาบัติด้วยอาการ ๒ อย่าง ได้แก่ ออกด้วยกายและออกด้วยวาจา

ปริวาสมี ๒ อย่าง ได้แก่ ปฏิจฉันนปริวาสและอัปปฏิจฉันนปริวาส

ปริวาส ๒ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ สุทธันตปริวาสและสโมธานปริวาส

มานัตมี ๒ อย่าง ได้แก่ ปฏิจฉันนมานัตและอัปปฏิจฉันนมานัต

มานัต ๒ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ปักขมานัตและสโมธานมานัต

รัตติเฉทของบุคคล ๒ จำพวก ได้แก่ ภิกษุผู้อยู่ปริวาสและภิกษุผู้ประพฤติมานัต

ว่าด้วยความไม่เอื้อเฟื้อเป็นต้น

ความไม่เอื้อเฟื้อ ๒ อย่าง ได้แก่ การไม่เอื้อเฟื้อต่อบุคคลและการไม่เอื้อเฟื้อต่อธรรม

เกลือ ๒ ชนิด ได้แก่ เกลือธรรมชาติและเกลือที่เกิดจากน้ำด่าง

เกลือ ๒ ชนิดอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เกลือสมุทรและเกลือดำ

เกลือ ๒ ชนิดอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เกลือสินเธาว์และเกลือดินโป่ง

เกลือ ๒ ชนิดอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เกลือโรมกะและเกลือปักขัลลกะ

การบริโภคมี ๒ อย่าง ได้แก่ การบริโภคภายในที่อยู่และการบริโภคภายนอกที่อยู่

คำด่ามี ๒ อย่าง ได้แก่ คำด่าที่หยาบคายและที่ไม่หยาบคาย

คำส่อเสียดมีด้วยอาการ ๒ อย่าง ได้แก่ ปรารถนาให้ผู้อื่นชอบตนและปรารถนาให้ผู้อื่นแตกกัน ฯลฯ

ว่าด้วยบุคคลผู้โง่เขลาและผู้เป็นบัณฑิตเป็นต้น

บุคคลผู้โง่เขลามี ๒ จำพวก ได้แก่ ผู้รับภาระที่ยังมาไม่ถึงและผู้ไม่รับภาระที่มาถึงแล้ว

บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมี ๒ จำพวก ได้แก่ ผู้ไม่รับภาระที่ยังมาไม่ถึงและผู้รับภาระที่มาถึงแล้ว

บุคคลผู้โง่เขลา ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจสิ่งที่ไม่ควรว่าควรและผู้เข้าใจสิ่งที่ควรว่าไม่ควร

บุคคลผู้เป็นบัณฑิต ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจสิ่งที่ไม่ควรว่าไม่ควรและผู้เข้าใจสิ่งที่ควรว่าควร

บุคคลผู้โง่เขลา ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจอนาบัติว่าเป็นอาบัติและผู้เข้าใจอาบัติว่า เป็นอนาบัติ

บุคคลผู้เป็นบัณฑิต ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจอาบัติว่าเป็นอาบัติและผู้เข้าใจอนาบัติว่าเป็นอนาบัติ

บุคคลผู้โง่เขลา ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจอธรรมว่าเป็นธรรมและผู้เข้าใจธรรมว่าเป็นอธรรม

บุคคลผู้เป็นบัณฑิต ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจอธรรมว่าเป็นอธรรมและผู้เข้าใจธรรมว่าเป็นธรรม

บุคคลผู้โง่เขลา ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจสิ่งมิใช่วินัยว่าเป็นวินัยและผู้เข้าใจวินัยว่าเป็นสิ่งมิใช่เป็นวินัย

บุคคลผู้เป็นบัณฑิต ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจสิ่งมิใช่เป็นวินัยว่าเป็นสิ่งมิใช่เป็นวินัยและผู้เข้าใจวินัยว่ามิใช่เป็นวินัย

ว่าด้วยอาสวะ

อาสวะเกิดขึ้นแก่บุคคล ๒ จำพวก ได้แก่ ผู้รังเกียจสิ่งที่ไม่ควรรังเกียจและผู้ไม่รังเกียจสิ่งที่ควรรังเกียจ

อาสวะไม่เกิดขึ้นแก่บุคคล ๒ จำพวก ได้แก่ ผู้ไม่รังเกียจสิ่งที่ไม่ควรรังเกียจและผู้รังเกียจสิ่งที่ควรรังเกียจ

อาสวะเกิดขึ้นแก่บุคคล ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจสิ่งที่ไม่ควรว่าควรและผู้เข้าใจสิ่งที่ควรว่าไม่ควร

อาสวะไม่เกิดขึ้นแก่บุคคล ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจสิ่งที่ไม่ควรว่าไม่ควรและผู้เข้าใจสิ่งที่ควรว่าควร

อาสวะเกิดขึ้นแก่บุคคล ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจอนาบัติว่าเป็นอาบัติและผู้เข้าใจอาบัติว่าเป็นอนาบัติ

อาสวะไม่เกิดขึ้นแก่บุคคล ๒ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้เข้าใจอนาบัติว่าเป็นอนาบัติและผู้เข้าใจอาบัติว่าเป็นอาบัติ ฯลฯ

ติกวาร

หมวดละ ๓ ข้อ

หมวดที่ ๑

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพระชนม์ ไม่ต้องเมื่อปรินิพพานแล้ว
๒. อาบัติที่ภิกษุต้องเมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ไม่ต้องเมื่อทรงพระชนม์
๓. อาบัติที่ภิกษุต้องทั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพระชนม์และปรินิพพานแล้ว

หมวดที่ ๒

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องในกาล ไม่ต้องในวิกาล
๒. อาบัติที่ภิกษุต้องในวิกาล ไม่ต้องในกาล
๓. อาบัติที่ภิกษุต้องทั้งในกาล และในวิกาล

หมวดที่ ๓

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องในเวลากลางคืน ไม่ต้องในเวลากลางวัน
๒. อาบัติที่ภิกษุต้องในเวลากลางวัน ไม่ต้องในเวลากลางคืน
๓. อาบัติที่ภิกษุต้องทั้งในเวลากลางคืน และในเวลากลางวัน

หมวดที่ ๔

๑. อาบัติที่ภิกษุมีพรรษา ๑๐ จึงต้อง มีพรรษาไม่ถึง ๑๐ ไม่ต้อง
๒. อาบัติที่ภิกษุมีพรรษาไม่ถึง ๑๐ จึงต้อง มีพรรษา ๑๐ ไม่ต้อง
๓. อาบัติที่ภิกษุทั้งมีพรรษา ๑๐ และมีพรรษาไม่ถึง ๑๐ ก็ต้อง ฯลฯ

ว่าด้วยเหตุแห่งการโจทเป็นต้น

เหตุแห่งการโจทมี ๓ อย่าง ได้แก่ เห็น ได้ยินและสงสัย

การจับสลากมี ๓ อย่าง ได้แก่ ปกปิด เปิดเผยและกระซิบที่หู

ข้อห้ามมี ๓ อย่าง ได้แก่ ความมักมาก ความไม่สันโดษ และความไม่ขัดเกลา

ข้ออนุญาตมี ๓ อย่าง ได้แก่ ความมักน้อย ความสันโดษ และความขัดเกลา

ข้อห้าม ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความมักมาก ความไม่สันโดษและความไม่รู้จักประมาณ

ข้ออนุญาต ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความมักน้อย ความสันโดษและความรู้จักประมาณ

บัญญัติมี ๓ อย่าง ได้แก่ บัญญัติ อนุบัญญัติและอนุปบันนบัญญัติ

บัญญัติ ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ สัพพัตถบัญญัติ ปเทสบัญญัติและสาธารณบัญญัติ

บัญญัติ ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ อสาธารณบัญญัติ เอกโตบัญญัติและอุภโตบัญญัติ

ว่าด้วยภิกษุโง่เขลาและฉลาดเป็นต้น

หมวดที่ ๑

๑. อาบัติที่ภิกษุผู้โง่เขลาจึงต้อง ผู้ฉลาดไม่ต้อง

๒. อาบัติที่ภิกษุผู้ฉลาดจึงต้อง ผู้โง่เขลาไม่ต้อง

๓. อาบัติที่ภิกษุทั้งผู้โง่เขลาและผู้ฉลาดก็ต้อง

หมวดที่ ๒

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องในกาหปักษ์ ไม่ต้องในชุณหปักษ์

๒. อาบัติที่ภิกษุต้องในชุณหปักษ์ ไม่ต้องในกาหปักษ์

๓. อาบัติที่ภิกษุต้องทั้งในกาหปักษ์และชุณหปักษ์

ฯลฯ

ว่าด้วยการปิดเป็นต้น

การปิดมี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ปิดวัตถุ ไม่ปิดอาบัติ (๒) ปิดอาบัติ ไม่ปิดวัตถุ (๓) ปิดทั้งวัตถุและอาบัติ

เครื่องปกปิดมี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) เครื่องปกปิดคือเรือนไฟ (๒) เครื่องปกปิดคือน้ำ (๓) เครื่องปกปิดคือผ้า

สิ่งที่ปกปิดไม่ควรเปิดเผยมี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) มาตุคาม (๒) มนต์ของพราหมณ์ (๓) มิจฉาทิฏฐิ(ความเห็นผิด)

สิ่งที่เปิดเผยไม่ปกปิดย่อมรุ่งเรืองมี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ดวงจันทร์ (๒) ดวงอาทิตย์ (๓) พระธรรมวินัย

การให้ถือเสนาสนะมี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ให้ถือในวันเข้าพรรษาต้น (๒) ให้ถือในวันเข้าพรรษาหลัง (๓) ให้ถือในวันพ้นจากนั้น

ว่าด้วยอาพาธเป็นต้น

๑. อาบัติที่ภิกษุอาพาธจึงต้อง ภิกษุไม่อาพาธไม่ต้อง

๒. อาบัติที่ภิกษุไม่อาพาธจึงต้อง ภิกษุอาพาธไม่ต้อง

๓. อาบัติที่ภิกษุทั้งอาพาธและไม่อาพาธก็ต้อง

ว่าด้วยการงดพระปาติโมกข์เป็นต้น

การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๓ อย่าง

การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรมมี ๓ อย่าง

ปริวาสมี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ปฏิจฉันนปริวาส (๒) อัปปฏิจฉันนปริวาส (๓) สุทธันตปริวาส

มานัตมี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ปฏิจฉันนมานัต (๒) อัปปฏิจฉันนมานัต (๓) ปักขมานัต

รัตตินเฉทมี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) การอยู่ร่วมกัน (๒) การอยู่ปราศ (๓) การไม่บอก

ว่าด้วยภิกษุต้องอาบัติภายในที่อยู่เป็นต้น

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องภายในที่อยู่ ไม่ต้องภายนอก

๒. อาบัติที่ภิกษุต้องภายนอก ไม่ต้องภายในที่อยู่

๓. อาบัติที่ภิกษุต้องทั้งภายในที่อยู่และภายนอกที่อยู่

ฯลฯ

ว่าด้วยอาการที่ต้องอาบัติ ๓ อย่างเป็นต้น

ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ทางกาย (๒) ทางวาจา (๓) ทางกายกับวาจา

ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ต้องท่ามกลางสงฆ์ (๒) ต้องท่ามกลางคณะ (๓) ต้องในสำนักบุคคล

ภิกษุออกจากอาบัติด้วยอาการ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ทางกาย (๒) ทางวาจา (๓) ทางกายกับวาจา

ภิกษุออกจากอาบัติด้วยอาการ ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ออกท่ามกลางสงฆ์ (๒) ออกท่ามกลางคณะ (๓) ออกในสำนักบุคคล ฯลฯ

ว่าด้วยการลงตัชชนียกรรมเป็นต้น

สงฆ์เมื่อมุ่งหวังพึงลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ก่อการทะเลาะวิวาทในสงฆ์ (๒) โจ่เขลาต้องอาบัติหลายอย่าง (๓) อยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์

สงฆ์เมื่อมุ่งหวังพึงลงนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่างนั้นเหมือนกัน

สงฆ์เมื่อมุ่งหวังพึงลงปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ก่อการวิวาทในสงฆ์ (๒) โจ่เขลาต้องอาบัติหลายอย่าง (๓) ประจบคฤหัสถ์

สงฆ์เมื่อมุ่งหวังพึงลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ก่อการวิวาทในสงฆ์ (๒) โจ่เขลาต้องอาบัติหลายอย่าง (๓) ด่าบริภาษคฤหัสถ์

สงฆ์เมื่อมุ่งหวังพึงลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นอาบัติแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ก่อการวิวาทในสงฆ์ (๒) โจ่เขลาต้องอาบัติหลายอย่าง (๓) ต้องอาบัติแล้วไม่รับว่าต้อง

เมื่อสงฆ์มุ่งหวังพึงลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ก่อการวิวาทในสงฆ์ (๒) โจ่เขลาต้องอาบัติหลายอย่าง (๓) ต้องอาบัติแล้วไม่ทำคืนอาบัติ

เมื่อสงฆ์มุ่งหวังฟื้นลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาปแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ก่อการวิวาทในสงฆ์ (๒) โง่เขลาต้องอาบัติหลายอย่าง (๓) ไม่ปรารถนาลละทิฏฐิบาป

เมื่อสงฆ์มุ่งหวังพึงตั้งใจลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ก่อการวิวาทในสงฆ์ (๒) โง่เขลาต้องอาบัติหลายอย่าง (๓) อยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์

สงฆ์พึงลงโทษภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) เป็นอลัชชี (๒) เป็นผู้โง่เขลา (๓) ไม่ใช่ปกตัตตภิกษุ

สงฆ์พึงลงโทษภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) มีสีลวิบัติในอธิสีล (๒) มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร (๓) มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ

สงฆ์พึงลงโทษภิกษุผู้มีความประพฤติ ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) เล่นคะนองทางกาย (๒) เล่นคะนองทางวาจา (๓) เล่นคะนองทั้งทางกายและวาจา

ฯลฯ

ว่าด้วยอุโบสถเป็นต้น

อุโบสถมี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) อุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำ (๒) อุโบสถในวัน ๑๕ ค่ำ (๓) สามัคคีอุโบสถ

อุโบสถ ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) สังฆอุโบสถ (๒) คณอุโบสถ (๓) ปุคคลอุโบสถ

อุโบสถ ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) สัตตุทเทสอุโบสถ (๒) ปาริสุทธิอุโบสถ (๓) อธิษฐานอุโบสถ

ปวารณามี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ปวารณาในวัน ๑๔ ค่ำ (๒) ปวารณาในวัน ๑๕ ค่ำ (๓) สามัคคีปวารณา

ปวารณา ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) สังฆปวารณา (๒) คณปวารณา (๓) ปุคคลปวารณา

ปวารณา ๓ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ปวารณา ๓ หน (๒) ปวารณา ๒ หน (๓) ปวารณาของภิกษุผู้มีพรรษาเท่ากัน

ฯลฯ

๔. จตุกกวาร

หมวดละ ๔ ข้อ

หมวดที่ ๑

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของตน ออกด้วยวาจาของผู้อื่น
๒. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของผู้อื่น ออกด้วยวาจาของตน
๓. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของตน ออกด้วยวาจาของตน
๔. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของผู้อื่น ออกด้วยวาจาของผู้อื่น

หมวดที่ ๒

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยกาย ออกด้วยวาจา
๒. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจา ออกด้วยกาย
๓. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยกาย ออกด้วยกาย
๔. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจา ออกด้วยวาจา

หมวดที่ ๓

๑. อาบัติที่ภิกษุหลับแล้วจึงต้อง ตื่นแล้วจึงออก
๒. อาบัติที่ภิกษุตื่นแล้วจึงต้อง หลับแล้วจึงออก
๓. อาบัติที่ภิกษุหลับแล้วจึงต้อง หลับแล้วจึงออก
๔. อาบัติที่ภิกษุตื่นแล้วจึงต้อง ตื่นแล้วจึงออก

หมวดที่ ๔

๑. อาบัติที่ภิกษุไม่ตั้งใจจึงต้อง ตั้งใจจึงออก
๒. อาบัติที่ภิกษุตั้งใจจึงต้อง ไม่ตั้งใจจึงออก
๓. อาบัติที่ภิกษุไม่ตั้งใจจึงต้อง ไม่ตั้งใจจึงออก
๔. อาบัติที่ภิกษุตั้งใจจึงต้อง ตั้งใจจึงออก

หมวดที่ ๕

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องอยู่จึงแสดง แสดงอยู่จึงต้อง
๒. อาบัติที่ภิกษุต้องอยู่จึงออก ออกอยู่จึงต้อง
๓. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยกรรม(วินัยกรรม)ออกด้วยสิ่งที่มิใช่กรรม
๔. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยสิ่งที่มิใช่กรรม ออกด้วยกรรม

ว่าด้วยอนริยโวหารเป็นต้น

อนริยโวหาร ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ไม่ได้เห็น กล่าวว่าได้เห็น (๒) ไม่ได้ยิน กล่าวว่าได้ยิน (๓) ไม่ทราบ กล่าวว่าทราบ (๔) ไม่รู้ กล่าวว่ารู้

โวหารของอารยชน ๔ อย่างมีนัยตรงกันข้าม

โวหารของอนารยชน ๔ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ได้เห็น กล่าวว่าไม่ได้เห็น (๒) ได้ยิน กล่าวว่าไม่ได้ยิน (๓) ทราบ กล่าวว่าไม่ทราบ (๔) รู้ กล่าวว่าไม่รู้

โวหารของอารยชน ๔ อย่างมีนัยตรงกันข้าม

ว่าด้วยอาบัติปาราชิกเป็นต้น

อาบัติปาราชิกของภิกษุที่ทั่วไปกับภิกษุณีมี ๔ สิกขาบท

อาบัติปาราชิกของภิกษุณีที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุมี ๔ สิกขาบท

ว่าด้วยบริขาร

บริขาร ๔ อย่าง ได้แก่

๑. มีบริขารที่ควรรักษาดูแล เป็นสมบัติของตน ทั้งควรใช้สอย
๒. มีบริขารที่ควรรักษาดูแล เป็นสมบัติของตน แต่ไม่ควรใช้สอย
๓. มีบริขารที่ควรรักษาดูแล แต่ไม่ใช่สมบัติของตน ทั้งไม่ควรใช้สอย
๔. มีบริขารที่ไม่ควรรักษาดูแล ไม่ใช่สมบัติของตน ทั้งไม่ควรใช้สอย

ว่าด้วยการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเป็นต้น

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องต่อหน้า ออกลับหลัง
๒. อาบัติที่ภิกษุต้องลับหลัง ออกต่อหน้า
๓. อาบัติที่ภิกษุต้องต่อหน้า ออกต่อหน้า
๔. อาบัติที่ภิกษุต้องลับหลัง ออกลับหลัง

ว่าด้วยการต้องอาบัติเป็นต้น

ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ด้วยกาย (๒) ด้วยวาจา (๓) ด้วยกายกับวาจา (๔) ด้วยกรรมวาจา

ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๔ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ต้องในท่ามกลางสงฆ์ (๒) ต้องในท่ามกลางคณะ (๓) ต้องในสำนักบุคคล (๔) ต้องเพราะเพศเปลี่ยนแปลง

ภิกษุออกจากอาบัติด้วยอาการ ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ออกด้วยกาย (๒) ออกด้วยวาจา (๓) ออกด้วยกายกับวาจา (๔) ออกด้วยกรรมวาจา

ภิกษุออกจากอาบัติด้วยอาการ ๔ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ออกในท่ามกลางสงฆ์ (๒) ออกในท่ามกลางคณะ (๓) ออกในสำนักบุคคล (๔) ออกเพราะเพศเปลี่ยนแปลง

ภิกษุเพศเปลี่ยนแปลง พร้อมกับการได้เพศใหม่ วิญญัติ (กาย วาจา)ระงับไป บัญญัติ(ความเป็นภิกษุ ภิกษุณี)ก็หมดสิ้นไป

ภิกษุณีเพศเปลี่ยนแปลง พร้อมกับการได้เพศใหม่ วิญญัติระงับไป บัญญัติก็หมดสิ้นไป

การโจทมี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) โจทด้วยสีลวิบัติ (๒) โจทด้วยอาจารวิบัติ (๓) โจทด้วยทิฏฐิวิบัติ (๔) โจทด้วยอาชีววิบัติ

ปริวาสมี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ปฏิจฉันนปริวาส (๒) อัปปฏิจฉันนปริวาส (๓) สุทธันต--ปริวาส (๔) สโมธานปริวาส

มานัตมี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ปฏิจฉันนมานัต (๒) อัปปฏิจฉันนมานัต (๓) ปักขมานัต (๔) สโมธานมานัต

รัตติเฉทมี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) การอยู่ร่วมกัน (๒) การอยู่ปราศจาก (๓) การไม่บอก (๔) การประพฤติในสงฆ์ที่ไม่ครบองค์

พระบัญญัติที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงเอง(สามุกกังสิกเทศนา)* มี ๔ อย่าง

---

* สามุกกังสิกเทศนา ในที่นี้ คือ มหาปเทส ๔ อย่าง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๒๔/๔๕๖)

กาลิกที่ภิกษุรับประเคนไว้ฉันมี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ยาวกาลิก(เช้า-เที่ยงวัน) (๒) ยามกาลิก (วันเที่ยงกับคืนหนึ่ง) (๓) สัตตาหกาลิก (๗ วัน) (๔) ยาวชีวิก (ไม่จำกัดวันเวลา)

ยามหาวิกัฏ มี ๔ อย่าง คือ คูถ มูตร เถ้า ดิน

กรรม ๔ อย่าง หรือ สังฆกรรม ๔ อย่าง คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม

วิบัติ ๔ อย่าง คือ สีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติ อาชีววิบัติ

อธิกรณ์ ๔ อย่าง คือ วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ กิจจาธิกรณ์

ผู้ประทุษร้ายบริษัท ๔ จำพวกที่เป็นคนทุศีลและมีธรรมทราม ได้แก่ (๑) ภิกษุ (๒) ภิกษุณี (๓) อุบาสก (๔) อุบาสิกา ผู้งามในบริษัท ๔ จำพวกที่เป็นคนมีศีลและมีธรรมงาม ก็คือบุคคล ๔ จำพวกนั้น

ว่าด้วยภิกษุอาคันตุกะเป็นต้น

หมวดที่ ๑

๑. อาปัตติที่ภิกษุอาคันตุกะต้อง ภิกษุเจ้าถิ่นไม่ต้อง

๒. อาปัตติที่ภิกษุเจ้าถิ่นต้อง ภิกษุอาคันตุกะไม่ต้อง

๓. อาปัตติที่ภิกษุอาคันตุกะและภิกษุเจ้าถิ่นต้อง

๔. อาปัตติที่ภิกษุอาคันตุกะและภิกษุเจ้าถิ่นไม่ต้อง

หมวดที่ ๒

๑. อาปัตติที่ภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางต้อง ภิกษุเจ้าถิ่นไม่ต้อง

๒. อาปัตติที่ภิกษุเจ้าถิ่นต้อง ภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางไม่ต้อง

๓. อาปัตติที่ภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางและภิกษุเจ้าถิ่นต้อง

๔. อาปัตติที่ภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางและภิกษุเจ้าถิ่นไม่ต้อง

ว่าด้วยสิกขาบทมีวัตถุต่างกันเป็นต้น

หมวดที่ ๑

๑. สิกขาบทที่มีวัตถุต่างกัน มีอยู่ ที่มีอาบัติต่างกัน ไม่มี
๒. สิกขาบทที่มีอาบัติต่างกัน มีอยู่ ที่มีวัตถุต่างกัน ไม่มี
๓. สิกขาบทที่มีวัตถุต่างกัน และที่มีอาบัติต่างกัน มีอยู่
๔. สิกขาบทที่มีทั้งวัตถุและที่มีอาบัติต่างกัน ไม่มี

หมวดที่ ๒

๑. สิกขาบทมีวัตถุเสมอกัน แต่อาบัติไม่เสมอกัน
๒. สิกขาบทมีอาบัติเสมอกัน แต่วัตถุไม่เสมอกัน
๓. สิกขาบทมีวัตถุและอาบัติเสมอกัน
๔. สิกขาบทไม่มีทั้งวัตถุและอาบัติเสมอกัน

ว่าด้วยพระอุปัชฌาย์ต้องอาบัติเป็นต้น

หมวดที่ ๑

๑. อาบัติที่พระอุปัชฌาย์ต้อง แต่สัทธิวิหาริกไม่ต้อง
๒. อาบัติที่สัทธิวิหาริกต้อง แต่พระอุปัชฌาย์ไม่ต้อง
๓. อาบัติที่พระอุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริกต้อง
๔. อาบัติที่พระอุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริกไม่ต้อง

หมวดที่ ๒

๑. อาบัติที่พระอาจารย์ต้อง แต่อันเตวาสิกไม่ต้อง
๒. อาบัติที่อันเตวาสิกต้อง แต่พระอาจารย์ไม่ต้อง
๓. อาบัติที่พระอาจารย์และอันเตวาสิกต้อง
๔. อาบัติที่พระอาจารย์และอันเตวาสิกไม่ต้อง

ว่าด้วยเหตุแห่งการขาดพรรษาเป็นต้น

การขาดพรรษาที่ไม่ต้องอาบัติ มี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) สงฆ์แตกกัน (๒) มีภิกษุมุ่งทำลายสงฆ์ (๓) มีอันตรายแก่ชีวิต (๔) มีอันตรายแก่พรหมจรรย์

วจีทุจริต ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) พูดเท็จ (๒) พูดส่อเสียด (๓) พูดคำหยาบ (๔) พูดเพ้อเจ้อ

วจีสุจริต ๔ อย่างมีนัยตรงกันข้าม

ว่าด้วยการถือเอาทรัพย์เป็นต้น

๑. ภิกษุถือเอาเอง ต้องอาบัติหนัก ใช้ผู้อื่นต้องอาบัติเบา

๒. ภิกษุถือเอาเอง ต้องอาบัติเบา ใช้ผู้อื่นต้องอาบัติหนัก

๓. ภิกษุถือเอาเองหรือใช้ผู้อื่นก็ต้องอาบัติหนัก

๔. ภิกษุถือเอาเองหรือใช้ผู้อื่นก็ต้องอาบัติเบา

ว่าด้วยบุคคลผู้ควรกราบไหว้เป็นต้น

๑. บุคคลควรกราบไหว้ แต่ไม่ควรลุกขึ้นต้อนรับ

๒. บุคคลควรลุกขึ้นต้อนรับ แต่ไม่ควรกราบไหว้

๓. บุคคลทั้งควรกราบไหว้ และควรลุกขึ้นต้อนรับ

๔. บุคคลทั้งไม่ควรกราบไหว้ และไม่ควรลุกขึ้นต้อนรับ

ฯลฯ

ว่าด้วยอาบัติที่ต้องในกาลเป็นต้น

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องในกาล แต่ไม่ต้องในวิกาล

๒. อาบัติที่ภิกษุต้องในวิกาล แต่ไม่ต้องในกาล

๓. อาบัติที่ภิกษุต้องในกาล และในวิกาล

๔. อาบัติที่ภิกษุไม่ต้องทั้งในกาล และในวิกาล

ฯลฯ

ว่าด้วยการโจทเป็นต้น

การโจทมี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) โจทชี้วัตถุ (๒) โจทชี้อาบัติ (๓) โจทห้ามสังวาส (๔) โจทห้ามสามิจิกรรม

บุพกิจมี ๔ อย่าง ความพรั่งพร้อมมี ๔ อย่าง อาบัติปาจิตตีย์ที่ไม่มีอะไรอื่นมี ๔ สิกขาบท*

---

* สิกขาบทที่ ๖ แห่งภูตคามวรรค สิกขาบทที่ ๒ แห่ง อเจลกวรรค สิกขาบทที่ ๗·๘ แห่งสหธัมมิกวรรค

ว่าด้วยอาบัติที่ภิกษุอาพาธต้องเป็นต้น

๑. อาบัติที่ภิกษุอาพาธ ต้อง ภิกษุไม่อาพาธ ไม่ต้อง

๒. อาบัติที่ภิกษุไม่อาพาธ ต้อง ภิกษุอาพาธ ไม่ต้อง

๓. อาบัติที่ภิกษุทั้งผู้อาพาธและไม่อาพาธ ต้อง

๔. อาบัติที่ภิกษุทั้งผู้อาพาธและไม่อาพาธ ไม่ต้อง

๕. ปัญจกวรรค

หมวดละ ๕ ข้อ

อาบัติมี ๕ อย่าง

กองอาบัติมี ๕ กอง

วิบัติวัตถุมี ๕ อย่าง

อนันตริยกรรมมี ๕ อย่าง

ฯลฯ

ภิกษุจะเป็นคนต่ำทรามหรือมิคุณธรรม' ย่อมถูกระแวงเพราะอโคจร ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) มีหญิงแพศยาเป็นโคจร (๒) มีหญิงหม้ายเป็นโคจร (๓) มีสาวเทื้อเป็นโคจร (๔) มีบัณเฑาะก์เป็นโคจร (๕) มีภิกษุณีเป็นโคจร

น้ำมันมี ๕ ชนิด ได้แก่ (๑) น้ำมันงา (๒) น้ำมันเมล็ดพันธุ์ผักกาด (๓) น้ำมันมะซาง (๔) น้ำมันละหุ่ง (๕) น้ำมันเปลวสัตว์

มันเหลวสัตว์มี ๕ ชนิด คือ มันเหลวหมี มันเหลวปลา มันเหลวปลาฉลาม มันเหลวหมู

ความเสื่อมมี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ความเสื่อมจากญาติ (๒) ความเสื่อมจากโภคสมบัติ (๓) ความเสื่อมเพราะโรค (๔) ความเสื่อมจากศีล (๕) ความเสื่อมเพราะทิฏฐิ

ความถึงพร้อมมี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ความถึงพร้อมด้วยญาติ (๒) ความถึงพร้อมด้วยโภคสมบัติ (๓) ความถึงพร้อมด้วยความไม่มีโรค (๔) ความถึงพร้อมด้วยศีล (๕) ความถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ

นิสสัยระงับจากพระอุปัชฌาย์เพราะเหตุ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) พระอุปัชฌาย์หลีกไป (๒) พระอุปัชฌาย์สึก (๓) พระอุปัชฌาย์มรณภาพ (๔) พระอุปัชฌาย์ไปเข้ารีตเดียรถีย์ (๕) พระอุปัชฌาย์สั่งบังคับ

บุคคผู้ไม่ควรได้รับการอุปสมบท ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี (๒) มีอวัยวะบกพร่อง (๓) มีวัตถุบกพร่อง (๔) มีการกระทำเสียหาย (๕) คนไม่บริบูรณ์

ผ้าบังสุกุล ๕ ชนิด ได้แก่ (๑) ผ้าในป่าช้า (๒) ผ้าในตลาด (๓) ผ้าที่หนูกัด (๔) ผ้าที่ปลวกกัด (๕) ผ้าถูกไฟไหม้

ผ้าบังสุกุล ๕ ชนิดอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ผ้าที่โคกัด (๒) ผ้าที่แพะกัด (๓) ผ้าที่เขาใช้ห่มจอมปลวก (๔) ผ้าที่เขาทิ้งในที่อาบน้ำมนตร์ (๕) ผ้าที่เขานำไปป่าช้าแล้วนำกลับมา

อวหาร(การลักขโมย)มี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ลักด้วยการโกง (เถยยาวหาร) (๒) ลักด้วยการข่มขู่ (ปสัยหาวหาร) (๓) ลักด้วยการกำหนด (ปริกัปปาวหาร) (๔) ลักด้วยการกลบฝัง (ปฏิจฉันนาวหาร) (๕) ลักด้วยการทอดสลาก (กุสาวหาร)

ว่าด้วยลักษณะของพระวินัยธร

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ไม่กำหนดขอบเขตถ้อยคำของตน (๒) ไม่กำหนดขอบเขตถ้อยคำของผู้อื่น (๓) ไม่กำหนดขอบเขตทั้งถ้อยคำของตนและของผู้อื่นแล้วปรับอาบัติ (๔) ปรับอาบัติโดยไม่ชอบธรรม (๕) ปรับอาบัติโดยไม่ปฏิญญา

พระวินัยธรผู้ฉลาดมีลักษณะ ๕ อย่างตรงกันข้าม

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติ (๒) ไม่รู้มูลแห่งอาบัติ (๓) ไม่รู้เหตุเกิดแห่งอาบัติ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอาบัติ (๕) ไม่รู้ข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุให้ระงับอาบัติ

พระวินัยธรผู้ฉลาดมีลักษณะ ๕ อย่างตรงกันข้าม

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อธิกรณ์ (๒) ไม่รู้มูลแห่งอธิกรณ์ (๓) ไม่รู้เหตุเกิดแห่งอธิกรณ์ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอธิกรณ์ (๕) ไม่รู้ข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุให้ระงับอธิกรณ์

พระวินัยธรผู้ฉลาดมิลักษณะ ๕ อย่างตรงกันข้าม

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้วัตถุ (๒) ไม่รู้เหตุเค้ามูล (๓) ไม่รู้พระบัญญัติ (๔) ไม่รู้พระอนุบัญญัติ (๕) ไม่รู้ถ้อยคำที่สืบเนื่องกัน

พระวินัยธรผู้ฉลาดมิลักษณะ ๕ อย่างตรงกันข้าม

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้ญัตติ (๒) ไม่รู้วิธีตั้งญัตติ (๓) ไม่ฉลาดในกิจเบื้องต้น (๔) ไม่ฉลาดในกิจเบื้องปลาย (๕) ไม่รู้เวลาที่เหมาะสม

พระวินัยธรผู้ฉลาดมิลักษณะ ๕ อย่างตรงกันข้าม

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติและอนาบัติ (๒) ไม่รู้อาบัติเบาและอาบัติหนัก (๓) ไม่รู้อาบัติที่มีส่วนเหลือและที่ไม่มีส่วนเหลือ (๔) ไม่รู้อาบัติที่ชั่วหยาบและที่ไม่ชั่วหยาบ (๕) ไม่ใส่ใจถ้อยคำของอาจารย์ที่สืบทอดกันมา

พระวินัยธรผู้ฉลาดมีลักษณะ ๕ อย่างตรงกันข้าม

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติและอนาบัติ (๒) ไม่รู้อาบัติเบาและอาบัติหนัก (๓) ไม่รู้อาบัติที่มีส่วนเหลือและที่ไม่มีส่วนเหลือ (๔) ไม่รู้อาบัติที่ชั่วหยาบและที่ไม่ชั่วหยาบ (๕) จำพระปาติโมกข์ทั้งสองไม่แม่นยำ ทั้งจำแนกและวินิจฉัยไม่ได้โดยสุตะและโดยพยัญชนะ

พระวินัยธรผู้ฉลาดมิลักษณะ ๕ อย่างตรงกันข้าม

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติและอนาบัติ (๒) ไม่รู้อาบัติเบาและอาบัติหนัก (๓) ไม่รู้อาบัติที่มีส่วนเหลือและที่ไม่มีส่วนเหลือ (๔) ไม่รู้อาบัติที่ชั่วหยาบและที่ไม่ชั่วหยาบ (๕) ไม่ฉลาดในการวินิจฉัยอธิกรณ์

พระวินัยธรผู้ฉลาดมีลักษณะ ๕ อย่างตรงกันข้าม

ว่าด้วยภิกษุผู้อยู่ป่า เป็นต้น

ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตรมี ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) อยู่เพราะความงมงาย (๒) อยู่เพราะมีความปรารถนาเลวทราม (๓) อยู่เพราะฟุ้งซ่าน มัวเมา (๔) อยู่เพราะเข้าใจว่าพระอริยบุคคลสรรเสริญ (๕) อยู่เพราะความมักน้อยสันโดษ

ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรผู้ใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ผู้อยู่โคนไม้เป็นวัตร ผู้อยู่ป่าช้าเป็นวัตร ผู้อยู่กลางแจ้งเป็นวัตร ผู้ใช้ผ้า ๓ ผืนเป็นวัตร ผู้เที่ยวบิณฑบาตตามลำดับเป็นวัตร ผู้สมาทานการนั่งเป็นวัตร ผู้อยู่ในเสนาสนะตามที่เขาจัดไว้เป็นวัตร ผู้สมาทานการนั่งฉันณ อาสนะเดียวเป็นวัตร ผู้สมาทานการห้ามภัตตาหารที่เขานำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร ผู้สมาทานการฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตรมีฝ่ายละ ๕ จำพวกเหมือนกัน (ต่างกันเพียงการสมาทานวัตรนั้น ๆ)

ว่าด้วยภิกษุผู้ต้องถือนิสสัย

ภิกษุผู้ต้องถือนิสสัยเพราะมีองค์ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อุโบสถ (๒) ไม่รู้อุโบสถกรรม (๓) ไม่รู้พระปาติโมกข์ (๔) ไม่รู้ปาติโมกขุทเทส (๕) มีพรรษาน้อยกว่า ๕

ภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัยมีองค์ ๕ อย่างตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ต้องถือนิสสัยและไม่ต้องถือนิสสัยมีองค์ ๕ อย่างอื่น ๆ เหมือนพระวินัยธรผู้โง่เขลาและพระวินัยธรผู้ฉลาด ที่ต่างกันคือ ภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัยและถือนิสสัยมีพรรษาน้อยกว่า ๕ หรือมีพรรษาครบ ๕ เมื่อรวมองค์ของภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัยและผู้ต้องถือนิสสัยรวม ๓๐ อย่าง (๕×๖)*

ว่าด้วยโทษในกรรมที่ไม่น่าเลื่อมใสเป็นต้น

กรรมที่ไม่น่าเลื่อมใสมีโทษ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ตนเองย่อมติเตียนตนได้ (๒) วิญญูชนใคร่ครวญแล้วย่อมติเตียน (๓) กิตติศัพท์ที่ไม่ดีงามย่อมขจรไป (๔) สิ้นชีวิตอย่างคนหลงลืมสติ (๕) ตายไปเกิดในทุคติภูมิ

กรรมที่น่าเลื่อมใสมีอานิสงส์ ๕ อย่างตรงกันข้าม

กรรมที่ไม่น่าเลื่อมใสมีโทษ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) คนที่ไม่เลื่อมใสย่อมไม่เลื่อมใส (๒) คนบางพวกที่เลื่อมใสกลับแปรเปลี่ยนไป (๓) ไม่ได้ทำตามคำสอนของพระศาสดา (๔) อนุชนย่อมไม่ถือเป็นแบบอย่าง (๕) จิตของผู้นั้นก็ไม่เลื่อมใส

---

* ๕×๖ คือ องค์อื่น ๆ อย่างละ ๕ คูณด้วยจำนวน ๖ ครั้ง ได้เท่ากับ ๓๐

กรรมที่นาเลื่อมใสมิอานิสงส์ ๕ อย่างมีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้เข้าไปสู่ตระกูลมีโทษ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ต้องอาบัติเพราะเที่ยวไปไม่บอกลา (๒) ต้องอาบัติเพราะนั่งในที่ลับ (๓) ต้องอาบัติเพราะนั่งอาสนะที่กำบัง (๔) ต้องอาบัติเพราะแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ (๕) มักคิดในเรื่องกาม

ภิกษุผู้เข้าไปคลุกคลีอยู่ในตระกูลเกินเวลามีโทษ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) พบเห็นมาตุคามเป็นประจำ (๒) เมื่อพบเห็น ย่อมเกี่ยวข้องกัน (๓) เมื่อเกี่ยวข้อง ย่อมมีความสนิมสนมกัน (๔) เมื่อมิความสนิทสนม ย่อมมีจิตกำหนัดยินดี (๕) เมื่อมีจิตกำหนัดยินดี ก็คาดได้ว่าจักไม่ประพฤติพรหมจรรย์ จักต้องอาบัติที่เศร้าหมองหรือจักลาสิกขา

ว่าด้วยพืชและผลไม้เป็นต้น

พืช ๕ ชนิด ได้แก่ (๑) พืชเกิดจากเหง้า (๒) พืชเกิดจากลำต้น (๓) พืชเกิดจากตา (๔) พืชเกิดจากยอด (๕) พืชเกิดจากเมล็ด

ผลไม้ที่ภิกษุพึงฉันได้ ๕ ชนิด คือ ผลไม้ที่ลนไฟ ผลไม้ที่กรีดด้วยศัสตรา ผลไม้ที่จิกด้วยเล็บ ผลไม้ที่ไม่มีเมล็ด ผลไม้ที่ปล้อนเอาเมล็ดออกแล้ว

ว่าด้วยวิสุทธิ ๕

วิสุทธิมี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) สวดนิทานจบแล้วสวดอุทเทสที่เหลือด้วยสุดบท (๒) สวดนิทานและปาราชิก ๔ จบแล้วสวดอุทเทสที่เหลือด้วยสุดบท (๓) สวดนิทาน ปาราชิก ๔ และสังฆาทิเสส ๑๓ จบแล้วสวดอุทเทสที่เหลือด้วยสุดบท (๔) สวดนิทาน ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ จบแล้วสวดอุทเทสที่เหลือด้วยสุดบท (๕) สวดทั้งหมดโดยพิสดาร

วิสุทธิ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) สุดตุทเทสอุโบสถ (๒) ปาริสุทธิอุโบสถ (๓) อธิษฐานอุโบสถ (๔) สามัคคีอุโบสถ (๕) ปวารณา

ว่าด้วยอานิสงส์การทรงพระวินัย

การทรงพระวินัยมีอานิสงส์ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ได้คุ้มครองกองศีลของตนไว้ดีแล้ว (๒) ผู้เกิดความรังเกียจย่อมระลึกได้ (๓) แกล้วกล้าพูดในท่ามกลางสงฆ์ (๔) ข่มข้าศึกได้ด้วยสหธรรม (๕) เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๕ อย่าง

การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรมมี ๕ อย่าง

๖. ฉักกวาร

หมวดละ ๖ ข้อ

อคารวะ ๖ อย่าง คารวะ ๖ อย่าง วินีตวัตถุ ๖ อย่าง สามีจิกรรม ๖ อย่าง สมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ อย่าง สิกขาบทที่มีการดัดเป็นวินัยกรรม ๖ สิกขาบท ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๖ อย่าง การทรงพระวินัยมีอานิสงส์ ๖ อย่าง สิกขาบทที่ว่าด้วยอติเรก ๖ สิกขาบท ภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวร ๖ ราตรี ผ้า(ที่ใช้ทำจีวร)มี ๖ ชนิด

น้ำย้อม ๖ ชนิด อาบัติเกิดทางกายกับจิต ๖ อย่าง อาบัติเกิดทางวาจากับจิต ๖ อย่าง อาบัติเกิดทางกายวาจากับจิต ๖ อย่าง กรรมมี ๖ มูล เหตุแห่งวิวาท ๖ อย่าง มูลเหตุแห่งอนุวิวาท ๖ อย่าง สาราณียธรรม ๖ อย่าง ผ้าอาบน้ำฝนยาว ๖ คืบพระสุคต จีวรกว้าง ๖ คืบพระสุคต นิสสัยระงับจากพระอาจารย์เพราะเหตุ ๖ อย่าง อนุบัญญัติในการอาบน้ำ ๖ อย่าง ภิกษุถือเอาจีวรที่ทำไม่เสร็จหลีกไป ๖ กรณี ภิกษุเก็บเอาจีวรที่ไม่เสร็จหลีกไป ๖ กรณี

พระอุปัชฌาย์มีคุณธรรม ๖ ประการ ได้แก่ (๑) มีสีลขันธ์อันเป็นอเสขะ (๒) มีสมาธิขันธ์อันเป็นอเสขะ (๓) มีปัญญาขันธ์อันเป็นอเสขะ (๔) มีวิมุตติขันธ์อันเป็นอเสขะ (๕) มีวิมุตติ--ญาณทัสสนขันธ์อันเป็นอเสขะ (๖) มีพรรษาครบ ๑๐ หรือเกิน ๑๐

พระอุปัชฌาย์มีคุณธรรม ๖ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ตนเองมีสีลขันธ์อันเป็นอเสขะ พร้อมทั้งชักชวนผู้อื่นในสีลขันธ์ (๒) ตนเองมีสมาธิขันธ์อันเป็นอเสขะ พร้อมทั้งชักชวนผู้อื่นในสมาธิขันธ์ (๓) ตนเองมีปัญญาขันธ์อันเป็นอเสขะ พร้อมทั้งชักชวนผู้อื่นในปัญญาขันธ์ (๔) ตนเองมีวิมุตติขันธ์อันเป็นอเสขะ พร้อมทั้งชักชวนผู้อื่นในวิมุตติขันธ์ (๕) ตนเองมีวิมุตติญาณทัสสนขันธ์อันเป็นอเสขะ พร้อมทั้งชักชวนผู้อื่นในวิมุตติญาณทัสสนขันธ์ (๖) มีพรรษาครบ ๑๐ หรือเกิน ๑๐

พระอุปัชฌาย์มีคุณธรรม ๖ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) มีศรัทธา (๒) มีหิริ (๓) มีโอตตัปปะ (๔) ปรารภความเพียร (๕) มีสติมั่นคง (๖) มีพรรษาครบ ๑๐ หรือเกิน ๑๐

พระอุปัชฌาย์มีคุณธรรม ๖ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่มีสีลวิบัติในอธิศีล (๒) ไม่มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร (๓) ไม่มีทิฏฐิวิบัติในอติทิฏฐิ (๔) เป็นพหูสูต (๕) มีปัญญา (๖) มีพรรษาครบ ๑๐ หรือเกิน ๑๐

พระอุปัชฌาย์มีคุณธรรม ๖ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) สามารถพยาบาลเองหรือใช้ผู้อื่นพยาบาลอันเตวาสิกหรือสัทธิวิหาริกผู้อาพาธ (๒) สามารถระงับเองหรือใช้ผู้อื่นช่วยระงับความกระสัน (๓) บรรเทาความเบื่อหน่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรม (๔) รู้อาบัติ (๕) รู้วิธีออกจากอาบัติ (๖) มีพรรษาครบ ๑๐ หรือเกิน ๑๐

พระอุปัชฌาย์มีคุณธรรม ๖ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) สามารถฝึกหัดอันเตวาสิกหรือสัทธิวิหาริกในอภิสมาจาริกาสิกขา (๒) สามารถแนะนำในอาทิพรหมจาริกาสิกขา (๓) สามารถแนะนำในอภิธรรม (๔) สามารถแนะนำในอภิวินัย (๕) สามารถเปลื้องความเห็นผิดที่เกิดขึ้นโดยธรรม (๖) มีพรรษาครบ ๑๐ หรือเกิน ๑๐

พระอุปัชฌาย์มีคุณธรรม ๖ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) รู้อาบัติ (๒) รู้อนาบัติ (๓) รู้อาบัติเบา (๔) รู้อาบัติหนัก (๕) ทรงจำพระปาติโมกข์ทั้งสองได้แม่นยำ ทั้งจำแนกและวินิจฉัยได้โดยสุตะและโดยพยัญชนะ (๖) มีพรรษาครบ ๑๐ หรือเกิน ๑๐

การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๖ อย่าง

การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรมมี ๖ อย่าง

๗. สัตตกวาร

หมวดละ ๗ ข้อ

กองอาบัติ ๗ กอง

อาบัติ ๗ อย่าง วินีตวัตถุ ๗ อย่าง สามีจิกรรม ๗ อย่าง

การทำตามปฏิญญาไม่ชอบธรรม ๗ อย่าง การทำตามปฏิญญาชอบธรรม ๗ อย่าง ภิกษุไปด้วยสัตตาหกรณียะของบุคคล ๗ จำพวก ไม่ต้องอาบัติ การทรงวินัยมีอานิสงส์ ๗ อย่าง

สิกขาบทที่ว่าด้วยอย่างยิ่ง ๗ สิกขาบท เพราะอรุณขึ้นของเป็นนิสสัคคีย์ ๗ อย่าง สมถะ ๗ อย่าง กรรม ๗ อย่าง ข้าวเปลือกดิบ ๗ ชนิด สร้างกุฏิด้านกว้างภายใน ๗ คืบ คณโภชน์ มิอนุบัญญัติ ๗ อย่าง ภิกษุรับประเคนเภสัชแล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วันเป็นอย่างยิ่ง ภิกษุถือเอาจีวรที่ทำเสร็จแล้วจากไป ๗ กรณี ภิกษุเก็บจีวรที่ทำเสร็จแล้วจากไป ๗ กรณี ภิกษุไม่เห็นอาบัติ ๗ กรณี ภิกษุเห็นอาบัติ ๗ กรณี ภิกษุทำคืนอาบัติ ๗ กรณี การงดพระปาติโมกข์ไม่ชอบธรรม ๗ อย่าง การงดพระปาติโมกข์ชอบธรรม ๗ อย่าง

คุณสมบัติของพระวินัยธร

คุณสมบัติของพระวินัยธร ๗ ประการ[•] ได้แก่ (๑) รู้อาบัติ (๒) รู้อนาบัติ (๓) รู้อาบัติเบา (๔) รู้อาบัติหนัก (๕) มีศีล สำรวมในพระปาติโมกข์ (๖) ได้ฌาน ๔ อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน (๗) ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ

คุณสมบัติของพระวินัยธร ๗ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) รู้อาบัติ (๒) รู้อนาบัติ (๓) รู้อาบัติเบา (๔) รู้อาบัติหนัก (๕) เป็นพหูสูต (๖) ได้ฌาน ๔ (๗) ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ

คุณสมบัติของพระวินัยธร ๗ ประการอื่นอีก ได้แก่ (๑) รู้อาบัติ (๒) รู้อนาบัติ (๓) รู้อาบัติเบา (๔) รู้อาบัติหนัก (๕) จำพระปาติโมกข์ทั้งสองได้แม่นยำ (๖) ได้ฌาน ๔ อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน (๗) ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ

คุณสมบัติของพระวินัยธร ๗ ประการอื่นอีก ได้แก่ (๑) รู้อาบัติ (๒) รู้อนาบัติ (๓) รู้อาบัติเบา (๔) รู้อาบัติหนัก (๕) ระลึกชาติได้ (๖) เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติและอุบัติ (๗) ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ

ว่าด้วยอสัทธรรมและสัทธรรม

อสัทธรรมมี ๗ ประการ ได้แก่ (๑) ไม่มีศรัทธา (๒) ไม่มีหิริ (๓) ไม่มีโอตตัปปะ (๔) ได้ยินได้ฟังมาน้อย (๕) เกียจคร้าน (๖) หลงลืมสติ (๗) มีปัญญาทราม

สัทธรรม ๗ ประการมีนัยตรงกันข้าม

• องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๗๕-๘๒/๑๗๑-๑๗๘.

๘. อัฏฐกวรรค
หมวดละ ๘ ข้อ

ภิกษุไม่พึงลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุเพราะไม่เห็นอาบัติ เมื่อเห็นอานิสงส์ ๘ อย่าง ภิกษุเมื่อเห็นอานิสงส์ ๘ อย่าง พึงแสดงอาบัตินั้นเพราะเชื่อผู้อื่น อาบัติสังฆาทิเสสที่เป็นยาวตติยกะมี ๘ สิกขาบท ภิกษุประจบตระกูลด้วยอาการ ๘ อย่าง จีวรเกิดขึ้นด้วยมาติกา ๘ อย่าง กฐินเดาะมีมาติกา ๘ อย่าง น้ำปานะ ๘ ชนิด พระเทวทัตถูกอสัทธรรม ๘ อย่าง ครอบงำ

โลกธรรม ๘ อย่าง ครุธรรมมี ๘ อย่าง ปาฏิเทสนียะมี ๘ สิกขาบท มุสาวาทมีองค์ ๘ องค์แห่งอุโบสถมี ๘ อย่าง คุณสมบัติของทูตมี ๘ ประการ วัตรของเดียรถีย์มี ๘ อย่าง ความอัศจรรย์ในมหาสมุทรมี ๘ ประการ ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัยมี ๘ ประการ ภัตตาหารที่ไม่เป็นเดนมี ๘ อย่าง ภัตตาหารที่เป็นเดนมี ๘ อย่าง เภสัชเป็นนิสสัคคีย์เมื่ออรุณขึ้นมี ๘ ชนิด อาบัติปาราชิกมี ๘ สิกขาบท สงฆ์พึงให้นาสนะภิกษุณีผู้ประพฤติครบ ๘ อย่าง ภิกษุณีผู้ประพฤติครบ ๘ อย่าง แม้ปลงอาบัติก็ไม่พ้นอาบัติ อุปสมบทของภิกษุณีมีวาจา ๘ (อัฏฐวาจิกาอุปสัมปทา) พึงลุกรับภิกษุณี ๘ จำพวก พึงให้อาสนะแก่ภิกษุณี ๘ จำพวก บางวิสาขากราบทูลขอพร ๘ ประการ สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๘ ประการให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี การทรงพระวินัยมีอานิสงส์ ๘ ประการ สิกขาบทว่าด้วยอย่างยิ่งมี ๘ สิกขาบท ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงตัสสปาปิยสิกาพึงประพฤติชอบในธรรม ๘ ประการ การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๘ อย่าง การงดสวดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ๘ อย่าง

๙. นวกวรรค
หมวดละ ๙ ข้อ

อาฆาตวัตถุ ๙ อย่าง อุบายกำจัดอาฆาตวัตถุ ๙ อย่าง วินิตวัตถุ ๙ อย่าง อาบัติสังฆาทิเสสที่เป็นปฐมาปัตติกะ ๙ สิกขาบท สงฆ์แตกกันเพราะภิกษุ ๙ รูป โภชนะประณีต ๙ อย่าง ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏเพราะฉันเนื้อ ๙ ชนิด ปาติโมกขุทเทส ๙ อย่าง สิกขาบทว่าด้วยอย่างยิ่งมี ๙ สิกขาบท ธรรมมีตัณหาเป็นมูล ๙ อย่าง มานะ ๙ อย่าง จีวรที่ควรอธิษฐาน ๙ ชนิด จีวรที่ไม่ควรวิกัป ๙ ชนิด จีวรที่ได้ขนาดพระสุคตยาว ๙ คืบ การให้ที่ไม่ชอบธรรม ๙ อย่าง การรับที่ไม่ชอบธรรม ๙ อย่าง การบริโภคที่ไม่ชอบธรรม ๙ อย่าง การให้ที่ชอบธรรม

๙ อย่าง การรับที่ชอบธรรม ๙ อย่าง การบริโภคที่ชอบธรรม ๙ อย่าง ข้อตกลงที่ไม่ชอบธรรม ๙ อย่าง ข้อตกลงที่ชอบธรรม ๙ อย่าง โมกรรมที่ไม่ชอบธรรม ๒ หมวดมีหลักธรรมหมวดละ ๙ โมกรรมที่ชอบธรรม ๒ หมวด มีหลักธรรมหมวดละ ๙ การงดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๙ อย่าง การงดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ๙ อย่าง

๑๐. ทสกวรรค

หมวดละ ๑๐ ข้อ

อาฆาตวัตถุ ๑๐ อย่าง อุบายกำจัดอาฆาตวัตถุ ๑๐ อย่าง วินิตวัตถุ ๑๐ อย่าง มิจฉาทิฏฐิมีวัตถุ ๑๐ อย่าง สัมมาทิฏฐิมีวัตถุ ๑๐ อย่าง อันตคาหิกทิฏฐิ ๑๐ อย่าง มิจฉัตตะ ๑๐ อย่าง สัมมัตตะ ๑๐ อย่าง อกุศลกรรมบถ ๑๐ อย่าง กุศลกรรมบถ ๑๐ อย่าง การจับสลากที่ไม่ชอบธรรม ๑๐ อย่าง การจับสลากที่ชอบธรรม ๑๐ อย่าง สิกขาบทของสามเณร ๑๐ สิกขาบท สามเณรผู้มีความประพฤติเสียหาย ๑๐ ประการพึงให้สึก(นาสนะ)

ลักษณะของพระวินยธร

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑) ไม่รู้ขอบเขตถ้อยคำของตน (๒) ไม่รู้ขอบเขตถ้อยคำของผู้อื่น (๓) ไม่รู้ขอบเขตถ้อยคำของตนและของผู้อื่นแล้วปรับอาบัติ (๔) ปรับอาบัติโดยไม่ชอบธรรม (๕) ปรับอาบัติไม่ตามปฏิญญา (๖) ไม่รู้อาบัติ (๗) ไม่รู้มูลแห่งอาบัติ (๘) ไม่รู้เหตุเกิดแห่งอาบัติ (๙) ไม่รู้วิธีระงับอาบัติ (๑๐) ไม่รู้ข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุให้ถึงการระงับอาบัติ

พระวินัยธรผู้ฉลาดมีนัยตรงกันข้าม

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๑๐ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อธิกรณ์ (๒) ไม่รู้มูลแห่งอธิกรณ์ (๓) ไม่รู้เหตุเกิดแห่งอธิกรณ์ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอธิกรณ์ (๕) ไม่รู้ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงการระงับอธิกรณ์ (๖) ไม่รู้วัตถุ (๗) ไม่รู้เหตุเค้ามูล (๘) ไม่รู้พระบัญญัติ (๙) ไม่รู้พระอนุบัญญัติ (๑๐) ไม่รู้ถ้อยคำที่สืบเนื่องกัน

พระวินัยธรผู้ฉลาดมีนัยตรงกันข้าม

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๑๐ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้ญัตติ (๒) ไม่รู้วิธีดั้งญัตติ (๓) ไม่ฉลาดในกิจเบื้องต้น (๔) ไม่ฉลาดในกิจเบื้องปลาย (๕) ไม่รู้กาล (๖) ไม่รู้อาบัติและ

อนาบัติ (๗) ไม่รู้อาบัติเบาและอาบัติหนัก (๘) ไม่รู้อาบัติที่มีส่วนเหลือและที่ไม่มีส่วนเหลือ (๙) ไม่รู้อาบัติชั่วหยาบและที่ไม่ชั่วหยาบ (๑๐) ไม่ใส่ใจถ้อยคำของบูรพาจารย์ที่สืบทอดกันมา

พระวินัยธรผู้ฉลาดมีนัยตรงกันข้าม

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๑๐ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติและอนาบัติ (๒) ไม่รู้อาบัติเบาและอาบัติหนัก (๓) ไม่รู้อาบัติที่มีส่วนเหลือและที่ไม่มีส่วนเหลือ (๔) ไม่รู้อาบัติชั่วหยาบและไม่ชั่วหยาบ (๕) ทรงจำพระปาติโมกข์ทั้งสองได้แม่นยำ (๖) ไม่รู้อาบัติและมิใช่อาบัติ (๗) ไม่รู้อาบัติเบาและอาบัติหนัก (๘) ไม่รู้อาบัติที่มีส่วนเหลือและไม่มีส่วนเหลือ (๙) ไม่รู้อาบัติที่ชั่วหยาบและที่ไม่ชั่วหยาบ (๑๐) ไม่ฉลาดในการวินิจฉัยอธิกรณ์

พระวินัยธรผู้ฉลาดมีนัยตรงกันข้าม

ว่าด้วยอุพพาหิกาสมมุติเป็นต้น

สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๑๐ ประการด้วยอุพพาหิกาสมมุติ พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการจึงทรงบัญญัติสิกขาบท การเข้าไปสู่พระราชฐานชั้นในมีโทษ ๑๐ ประการ ทานวัตถุ ๑๐ อย่าง รัตนะ ๑๐ อย่าง ภิกษุสงฆ์ ๑๐ รูป คณะรวมกัน ๑๐ รูป พึงให้อุปสมบท ผ้าบังสุกุล ๑๐ ชนิด จีวรสำหรับใช้ลอย ๑๐ ชนิด การทรงอติเรกจีวรได้ ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง น้ำอสุจิ ๑๐ ชนิด สตรี ๑๐ จำพวก ภรรยา ๑๐ จำพวก ภิกษุชาวกรุงเวสาลีแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ บุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้ ๑๐ จำพวก เรื่องสำหรับด่า ๑๐ อย่าง การส่อเสียดด้วยอาการ ๑๐ อย่าง เสนาสนะ ๑๐ ชนิด การขอพร ๑๐ เรื่อง[๑] การงดพระปาติโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๑๐ วิธี การงดพระปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ๑๐ วิธี ข้าวต้มมีอานิสงส์ ๑๐ อย่าง เนื้อที่ภิกษุไม่ควรฉัน ๑๐ ชนิด สิกขาบทว่าด้วยอย่างยิ่ง ๑๐ สิกขาบท ภิกษุมีพรรษา ๑๐ ผู้ฉลาดสามารถพึงให้บรรพชาอุปสมบท ให้นิสสัย ใช้สามเณรอุปัฏฐาก ภิกษุณีมีพรรษา ๑๐ ผู้ฉลาดสามารถพึงให้บรรพชาอุปสมบท ให้นิสสัย ใช้สามเณรีอุปัฏฐาก ภิกษุณีมีพรรษา ๑๐ พึงยินดีรับการแต่งตั้งเป็นปวัตตินี ควรให้สิกขาแก่สตรีที่มีครอบครัว

---

[๑] นางวิสาขากราบทูลขอพร ๘ เรื่อง พระเจ้าสุทโธทนะและหมอชีวก กราบทูลขอพรคนละ ๑ เรื่อง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๐/๔๗๓)

๑๑. เอกาทสกวาร

หมวดละ ๑๑ ข้อ

บุคคลที่ยังไม่ได้อุปสมบทไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้วพึงให้สึก ๑๑ จำพวก เขียงเท้าที่ไม่ควรมี ๑๑ ชนิด บาตรที่ไม่ควรใช้มี ๑๑ ชนิด จีวรที่ไม่ควรใช้มี ๑๑ ชนิด สิกขาบทที่เป็นยาวดดียกะมี[๑] ๑๑ สิกขาบท พึงถามอันตรายิกธรรม ๑๑ อย่างของภิกษุณี จีวรที่ควรอธิษฐานมี ๑๑ ชนิด จีวรที่ไม่ควรวิกัปมี ๑๑ ชนิด จีวรเป็นนิสสัคคีย์เมื่ออรุณขึ้นมี ๑๑ ชนิด ลูกดุมที่ควรใช้มี ๑๑ ชนิด ลูกถวินที่ควรใช้มี ๑๑ ชนิด ดินที่ไม่ควรมี ๑๑ ชนิด ดินที่ควรมี ๑๐ ชนิด

การระงับนิสสัยมี ๑๑ บุคคลที่ไม่ควรไหว้มี ๑๑ จำพวก สิกขาบทที่ว่าด้วยอย่างยิ่งมี ๑๑ สิกขาบท การขอพร ๑๑ เรื่อง[๒] สีมาวิบัติ ๑๑ ชนิด บุคคลผู้ด่าบริภาษปิโทษ ๑๑ อย่าง

บุคคลผู้เจริญเมตตาเจโตวิมุตติได้รับอานิสงส์ ๑๑ อย่าง[๓] ได้แก่ (๑) หลับเป็นสุข (๒) ตื่นเป็นสุข (๓) ไม่ฝันร้าย (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ (๕) เป็นที่รักของอมนุษย์ (๖) เทวดารักษา (๗) ไฟ ยาพิษหรือศัสตราย่อมไม่กล้ำกรายผู้นั้น (๘) จิตตั้งมั่นได้เร็ว (๙) สีหน้าสดใส (๑๐) ไม่หลงสิ้นสติตาย (๑๑) เมื่อยังไม่บรรลุคุณวิเศษที่สูงขึ้นไป ย่อมเข้าถึงพรหมโลก

---

[๑] ผู้ล่วงละเมิดจะต้องอาบัติเมื่อสงฆ์สวดสมนุภาสน์จบ ๓ ครั้ง จึงเรียกว่ายาวดดียกะ

[๒] พร ๘ อย่างของนางวิสาขา พระเจ้าสุทโธทนะ หมอชีวกและพระนางมหาปชาบดีโคตมีกราบทูลขอพรคนละ ๑ อย่าง (วิ.อ. (บาลี) ๗/๓๓๑/๔๗๔)

[๓] องฺ.เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑๕/๔๐๕, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๒/๔๖๐-๔๖๓.

๘. อุโปสถาทิปุจฉาวิสัชชนา

ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องอุโบสถเป็นต้น

ถาม : อุโบสถและปวารณามีอะไรเป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลางและเป็นที่สุด

ตอบ : มีสามัคคีเป็นเบื้องต้น มีการกระทำเป็นท่ามกลาง มีความสำเร็จเป็นที่สุด

ถาม : ตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม อุกเขปนียกรรม การให้ปริวาส การชักเข้าหาอาบัติเดิม การให้มานัต และอัพภาน มีอะไรเป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลางและเป็นที่สุด

ตอบ : มีวัตถุและบุคคลเป็นเบื้องต้น มีญัตติเป็นท่ามกลาง มีกรรมวาจาเป็นที่สุด

ถาม : อุปสัมปทากรรมมีอะไรเป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลางและเป็นที่สุด

ตอบ : มีบุคคลเป็นเบื้องต้น มีญัตติเป็นท่ามกลาง มีกรรมวาจาเป็นที่สุด

ถาม : การระงับตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม และอุกเขปนียกรรม มีอะไรเป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลางและเป็นที่สุด

ตอบ : มีความประพฤติชอบเป็นเบื้องต้น มีญัตติเป็นท่ามกลาง มีกรรมวาจาเป็นที่สุด

ถาม : สติวินัย อมูฬหวินัย ตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะ การแต่งตั้งให้ภิกษุเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี การสมมุติการไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร การสมมุติให้ภิกษุทำสันถัด การสมมุติให้ภิกษุทิ้งรูปิยะ การแต่งตั้งให้ภิกษุรับผ้าสาฏก การแต่งตั้งให้ภิกษุรับบาตร การสมมุติให้ภิกษุใช้ไม้เท้า การสมมุติให้ภิกษุใช้สาแหรก และการสมมุติให้ภิกษุใช้ไม้เท้าและสาแหรก มีอะไรเป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลางและเป็นที่สุด

ตอบ : มีวัตถุและบุคคลเป็นเบื้องต้น มีญัตติเป็นท่ามกลาง มีกรรมวาจาเป็นที่สุด

๙. อัตถวสปกรณ์

ว่าด้วยเรื่องอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ (๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ (๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก (๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม (๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต (๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม (๑๐) เพื่อเอื้อเฟื้อพระวินัย

อำนาจประโยชน์มีความสัมพันธ์กันเป็นจักรเปยยาล เช่น (๑) สิ่งที่สงฆ์ยอมรับว่าดี ย่อมเป็นไปเพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ (๒) สิ่งที่เป็นความผาสุกแห่งสงฆ์ ย่อมเป็นไปเพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก (๓) สิ่งที่ข่มบุคคลผู้เก้อยาก ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลดีงาม (๔) สิ่งที่เป็นไปเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลดีงาม ย่อมเป็นไปเพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายในปัจจุบัน (๕) สิ่งที่เป็นไปเพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายในปัจจุบัน ย่อมเป็นไปเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายในอนาคต (๖) สิ่งที่เป็นไปเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายในอนาคต ย่อมเป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส (๗) สิ่งที่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ย่อมเป็นไปเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว (๘) สิ่งที่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม (๙) สิ่งที่เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อเอื้อเฟื้อพระวินัย .

๑๐. คาถาสังคณิกะ

ว่าด้วยกลุ่มคาถา

๑. สัตตนคเรสุปัญญัตติสิกขาบท

ว่าด้วยสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ใน ๗ พระนคร

พระอุบาลีเข้าไปเฝ้ากราบทูลถามเรื่องสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ในวินัยทั้งสอง อันมาสู่อุทเทสทุกวันอุโบสถ ทรงบัญญัติไว้ที่เมืองไหนบ้าง

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สิกขาบทเหล่านั้นมี ๓๕๐ สิกขาบท พระองค์ทรงบัญญัติไว้ใน ๗ พระนคร ได้แก่

ทรงบัญญัติ ณ กรุงเวสาลี ๑๐ สิกขาบท

ทรงบัญญัติ ณ กรุงราชคฤห์ ๒๑ สิกขาบท

ทรงบัญญัติ ณ กรุงสาวัตถี ๒๙๔ สิกขาบท

ทรงบัญญัติ ณ เมืองอาฬวี ๖ สิกขาบท

ทรงบัญญัติ ณ กรุงโกสัมพี ๘ สิกขาบท

ทรงบัญญัติ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ๘ สิกขาบท

ทรงบัญญัติ ณ ภัคคชนบท ๓ สิกขาบท

ทรงบัญญัติปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๗ นิสสัคคีย์ ๘ ปาจิตตีย์ ๓๒ ปาฏิเทสนียะ ๒ และเสขิยะ ๓ รวม ๕๖ สิกขาบทไว้ใน ๖ พระนคร ทรงบัญญัติ ๒๙๔ สิกขาบทไว้ในกรุงสาวัตถี[๑]

---

[๑] สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ในแต่ละเมือง ดู วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๕/๕๐๖-๕๐๙.

๒. จตุวิบัติ
ว่าด้วยวิบัติ ๔

พระอุบาลิกราบทูลถามเรื่องอาบัติหนัก อาบัติเบา อาบัติที่มีส่วนเหลือ อาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ อาบัติที่ชั่วหยาบ อาบัติที่ไม่ชั่วหยาบ สิกขาบทที่เป็นยาวติกะ สิกขาบทที่ทั่วไป สิกขาบทที่ไม่ทั่วไป และสิกขาบทที่จำแนกไว้ระงับด้วยสมถะอย่างเดียว

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อาบัติหนักมี ๓๑ สิกขาบท อาบัติมีส่วนเหลือมี ๘ สิกขาบท จัดเป็นอาบัติชั่วหยาบ และเป็นสีลวิบัติ

อาบัติปาราชิกและสังฆาทิเสส เรียกว่าสีลวิบัติ

อาบัติถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏและทุพภาสิต เรียกว่าอาจารวิบัติ

บุคคลผู้หลงผิด กล่าวตู่พระพุทธเจ้า เรียกว่าทิฏฐิวิบัติ

ภิกษุผู้ปรารถนาชั่ว กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน ทำหน้าที่ชักสื่อ กล่าวเท็จ ออกปากขอโภชนะอันประณีตมาฉันเพราะเห็นแก่ปากท้อง เรียกว่าอาชีววิบัติ

อาบัติที่เรียกว่ายาวตติยกสิกขาบท (ภิกษุต้องอาบัติเมื่อสงฆ์สวดกรรมวาจาจบ ๓ ครั้ง) มี ๑๑ สิกขาบท

๓. เฉทนกาทิ
ว่าด้วยสิกขาบทที่ต้องตัดวัตถุก่อนแสดงอาบัติเป็นต้น

พระอุบาลิกราบทูลถามเรื่อง สิกขาบทที่ว่าด้วยการตัด ว่าด้วยการทำลาย ว่าด้วยการรื้อ ว่าด้วยไม่มีอะไรอื่น ว่าด้วยการสมมุติภิกษุ ว่าด้วยการทำที่สมควร ว่าด้วยอย่างยิ่งที่ทรงบัญญัติว่ารู้อยู่ มีเท่าไร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สิกขาบทที่ภิกษุต้องตัดวัตถุมี ๖ สิกขาบท ที่ภิกษุต้องทำลายมี ๑ สิกขาบท ที่ว่าการรื้อมี ๑ สิกขาบท ที่ว่าด้วยไม่มีอะไรอื่นมี ๔ สิกขาบท ที่ว่าด้วยการแต่งตั้งภิกษุมี ๔ สิกขาบท ที่ว่าด้วยการกระทำอันสมควรมี ๗ สิกขาบท ที่ว่าด้วยอย่างยิ่งมี ๑๔ สิกขาบท ที่ภิกษุล่วงละเมิดทั้งที่รู้มี ๑๖ สิกขาบท

๔. อสาธารณาทิ

ว่าด้วยอสาธารณสิกขาบทเป็นต้น

พระผู้มีพระภาคตรัสบอกจำนวนสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณี ดังนี้

สิกขาบทของภิกษุ	มี ๒๒๐
สิกขาบทของภิกษุณี	มี ๓๐๔
อสาธารณสิกขาบทของภิกษุที่ไม่ทั่วไปแก่ภิกษุณี	มี ๔๖
อสาธารณสิกขาบทของภิกษุณีที่ไม่ทั่วไปแก่ภิกษุ	มี ๑๓๐
อสาธารณสิกขาบทของสงฆ์สองฝ่าย	มี ๑๗๖
สิกขาบทที่สงฆ์สองฝ่ายศึกษาร่วมกัน	มี ๗๖

สิกขาบทที่ภิกษุต้องสวดในวันอุโบสถ มี ๒๒๐ สิกขาบท[*] คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคิย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขิยะ ๗๕

สิกขาบทที่ภิกษุณีสงฆ์ต้องสวดในวันอุโบสถ มี ๓๐๔ สิกขาบท คือ ปาราชิก ๘ สังฆาทิเสส ๑๗ นิสสัคคิย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๑๖๖ ปาฏิเทสนียะ ๘ เสขิยะ ๗๕

อสาธารณสิกขาบทของภิกษุสงฆ์ มี ๔๖ สิกขาบท คือ สังฆาทิเสส ๖ อนิยต ๒ นิสสัคคิย์ ๑๒ ปาจิตตีย์ ๒๒ ปาฏิเทสนียะ ๔

อสาธารณสิกขาบทของภิกษุณีสงฆ์ มี ๑๓๐ สิกขาบท คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๐ นิสสัคคิย์ ๑๒ ปาจิตตีย์ ๙๖ ปาฏิเทสนียะ ๘

สิกขาบทที่ไม่ทั่วไปแก่สงฆ์ลองฝ่ายมี ๑๗๖ สิกขาบท คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๖ อนิยต ๒ นิสสัคคิย์ ๒๔ ปาจิตตีย์ ๑๑๘ ปาฏิเทสนียะ ๑๒

สิกขาบทที่สงฆ์สองฝ่ายพึงศึกษาร่วมกันมี ๑๗๔ สิกขาบท คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๗ นิสสัคคิย์ ๑๘ ปาจิตตีย์ ๗๐ เสขิยะ ๗๕

---

[*] ในการสังคายนาครั้งที่ ๑ สิกขาบทของภิกษุระบุว่ามี ๒๒๗ สิกขาบท นับรวมอธิกรณสมถะ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๑)

อาบัติที่ระงับไม่ได้ ได้แก่ อาบัติปาราชิก ผู้ล่วงละเมิดอาบัติปาราชิกย่อมไม่งอกงามในพระธรรมวินัย เหมือนตาลยอดด้วน เหมือนใบไม้เหี่ยวเหลือง เหมือนแผ่นศิลาแตกและเหมือนคนถูกตัดศีรษะ

อาบัติที่ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและติณวัตถารกะ ได้แก่ อาบัติสังฆาทิเสส อนิยต นิสสัคคีย์ ปาจิตติย์ ปาฏิเทสนียะ และเสขิยะ

พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกอุโบสถไว้ ๒ อย่าง ปวารณา ๒ อย่าง กรรม ๔ อย่าง อุทเทส ๕ อย่าง และอุทเทส ๔ อย่าง และกองอาบัติ ๗ กอง

อธิกรณ์ ๔ อย่าง ระงับด้วยสมถะ ๗ อย่าง คือ ระงับด้วยสมถะ ๒ อย่าง สมถะ ๔ อย่างและสมถะ ๓ อย่าง ส่วนกิจจาธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัย

๕. ปาราชิกาทิอาปัตติ

ว่าด้วยเรื่องการต้องอาบัติปาราชิกเป็นต้น

บุคคลคลาดเคลื่อน ผิดพลาดและเหินห่างจากพระสัทธรรม แม้สังวาสในบุคคลนั้นก็ไม่มี นี้เรียกว่าปาราชิก[๑]

สงฆ์ให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัติเดิม ให้มานัตและให้อัพภาน นี้เรียกว่าสังฆาทิเสส[๒]

ที่เรียกว่าอนิยต แปลว่าไม่แน่ เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติ ให้ปรับอย่างใดอย่างหนึ่ง ในอาบัติ ๓ อย่าง

อาบัติมีโทษมาก ไม่มีอาบัติที่มีโทษเสมอกับโทษนั้น แต่แสดงได้ นี้เรียกว่าถุลลัจจัย[๓]

---

[๑] **ปาราชิก** คือ บุคคลผู้พ่ายแพ้ คลาดเคลื่อน ผิดพลาดและเหินห่างจากพระสัทธรรม ไม่มีสังวาสคืออุโบสถและปวารณากับผู้นั้น (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๙/๔๘๔)

[๒] **สังฆาทิเสส** คือ สงฆ์ที่ภิกษุผู้ต้องอาบัติต้องอาศัยในกรรมเบื้องต้น กรรมท่ามกลางและกรรมที่เหลือ (สงฆ์เป็นผู้ให้ปริวาส มานัต ชักเข้าหาอาบัติเดิมและให้อัพภาน) (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๙/๔๘๔)

[๓] **ถุลลัจจัย** คือ อาบัติมีโทษหยาบ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๙/๔๘๔)

ของที่ภิกษุสละและแสดงอาบัติท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะ และในสำนักภิกษุรูปเดียว นี้คือนิสสัคคีย์[๑]

การล่วงละเมิดที่ทำกุศลธรรมให้ตกไป ทำลายอริยมรรค ที่เป็นเหตุให้จิตลุ่มหลง นี้เรียกว่าปาจิตตีย์[๒]

(๑) ภิกษุ หาโภชนะได้ยาก รับโภชนะจากมือภิกษุณี ผู้มิใช่ญาติมาฉันเอง

(๒) ภิกษุฉันในที่นิมนต์มีภิกษุณีคอยสั่ง

(๓) ภิกษุไม่อาพาธไปยังตระกูลที่มีศรัทธาแต่มีโภคทรัพย์น้อย แล้วฉัน

(๔) ภิกษุอยู่ในป่าที่น่ากลัว ฉันอาหารที่เขาไม่ได้แจ้งไว้ก่อน นี้เรียกว่าปาฏิเทสนียะ[๓]

กรรมที่ผิด พลั้งพลาด ทำไม่ดี ผู้ทำผิดทั้งในที่แจ้งและที่ลับถูกประกาศว่าทำไม่เหมาะไม่ควร นี้เรียกว่าทุกกฏ[๔]

ถ้อยคำที่ภิกษุกล่าวไม่ดี กล่าวไม่สุภาพ มีความเสียหาย อันเป็นเหตุให้วิญญูชนตำหนิได้ นี้เรียกว่าทุพภาสิต[๕]

ข้อปฏิบัติอันเป็นความประพฤติเบื้องต้น เป็นมารยาท เป็นกิริยาที่พระเสขะผู้ดำเนินทางสายตรงพึงสำรวม ไม่ใช่สิกขาบท นี้เรียกว่าเสขิยะ

---

[๑] **นิสสัคคีย์** คือ ภิกษุสละสิ่งของก่อนจึงแสดงอาบัติ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๙/๔๘๕)

[๒] **ปาจิตตีย์** คือ การล่วงละเมิดที่ทำกุศลจิตคือกุศลธรรมของภิกษุผู้จงใจละเมิดให้ตกไป เป็นเหตุทำจิตให้ลุ่มหลง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๙/๔๘๔)

[๓] **ปาฏิเทสนียะ** คือ อาบัติที่ภิกษุพึงแสดงคืน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๙๙/๔๘๔) กิริยาของภิกษุผู้ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะเป็นเรื่องน่าตำหนิ

[๔] **ทุกกฏ** คือ ความผิดพลาดที่ภิกษุล่วงละเมิด (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๙๙/๔๘๔)

[๕] **ทุพภาสิต** คือ ถ้อยคำที่ภิกษุกล่าวไม่สุภาพ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๙๙/๔๘๔)

อุปมาอาบัติและอนาบัติ

ปิดจึงรั่ว เปิดไม่รั่ว ดังนั้น พึงเปิดสิ่งที่ปิดไว้ เมื่อปฏิบัติได้ สิ่งที่เปิดจะไม่รั่ว*

ป่าใหญ่เป็นที่อาศัยของหมู่มฤค
อากาศเป็นที่สัญจรของเหล่าปักษี
ความเสื่อมสลายเป็นคติแห่งสังขตธรรม
พระนิพพานเป็นมรรคาของพระอรหันต์

---

* วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๕, ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๕/๒๖๘, ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๔๔๗/๔๑๔.

๑๑. อธิกรณเภท

ว่าด้วยเรื่องประเภทแห่งอธิกรณ์

๑. อุกโกฏนเภทาทิ

ว่าด้วยการรื้อฟื้นอธิกรณ์เป็นต้น

ถาม : การรื้อฟื้นอธิกรณ์ ๔ อย่าง มีเท่าไร

ตอบ : การรื้อฟื้นอธิกรณ์ ๔ อย่าง มี ๑๐ วิธี ได้แก่ รื้อฟื้นวิวาทาธิกรณ์ ด้วยสมถะ ๒ อย่าง, รื้อฟื้นอนุวาทาธิกรณ์ ด้วยสมถะ ๔ อย่าง, รื้อฟื้นอาปัตตาธิกรณ์ ด้วยสมถะ ๓ อย่าง, รื้อฟื้นกิจจาธิกรณ์ ด้วยสมถะอย่างเดียว

ถาม : เมื่อรื้อฟื้นวิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์ ย่อมรื้อฟื้นสมถะเท่าไร

ตอบ : เมื่อรื้อฟื้นวิวาทาธิกรณ์ ย่อมรื้อฟื้นสมถะ ๒ อย่าง, เมื่อรื้อฟื้นอนุวาทาธิกรณ์ ย่อมรื้อฟื้นสมถะ ๔ อย่าง, เมื่อรื้อฟื้นอาปัตตาธิกรณ์ ย่อมรื้อฟื้นสมถะ ๓ อย่าง, เมื่อรื้อฟื้นกิจจาธิกรณ์ ย่อมรื้อฟื้นสมถะอย่างเดียว ว่าด้วยการรื้อฟื้นอธิกรณ์เป็นต้น

ถาม : การรื้อฟื้นมีเท่าไร ด้วยอาการเท่าไรจึงนับว่ารื้อฟื้น บุคคลมีคุณสมบัติเท่าไร จึงรื้อฟื้นอธิกรณ์ได้ บุคคลกี่จำพวกเมื่อรื้อฟื้นอธิกรณ์ย่อมต้องอาบัติ

ตอบ : การรื้อฟื้นอธิกรณ์มี ๑๒ อย่าง ได้แก่ (๑) รื้อฟื้นกรรมที่สงฆ์ยังไม่ได้ทำ (๒) รื้อฟื้นกรรมที่สงฆ์ทำไม่ดี (๓) รื้อฟื้นกรรมที่สงฆ์ควรทำใหม่ (๔) รื้อฟื้นกรรมที่สงฆ์ยังทำไม่เสร็จ (๕) รื้อฟื้นกรรมที่สงฆ์ทำแล้วไม่ดี (๖) รื้อฟื้นกรรมที่สงฆ์ควรทำอีก (๗) รื้อฟื้นกรรมที่สงฆ์ยังไม่ได้วินิจฉัย (๘) รื้อฟื้นกรรมที่สงฆ์วินิจฉัยไม่ถูกต้อง (๙) รื้อฟื้นกรรมที่สงฆ์ควรวินิจฉัยใหม่ (๑๐) รื้อฟื้นกรรมที่ยังไม่ระงับ (๑๑) รื้อฟื้นกรรมที่สงฆ์ระงับไม่ดี (๑๒) รื้อฟื้นกรรมที่ควรระงับใหม่

การรื้อฟื้นอธิกรณ์มี ๑๐ อย่าง ได้แก่ (๑) รื้อฟื้นอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในที่นั้น (๒) รื้อฟื้นอธิกรณ์ที่เกิดในที่นั้นแต่ระงับแล้ว (๓) รื้อฟื้นอธิกรณ์ในระหว่างทาง (๔) รื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ระงับแล้วในระหว่างทาง (๕) รื้อฟื้นอธิกรณ์อันไปแล้วในที่นั้น (๖) รื้อฟื้นอธิกรณ์อันไปแล้วแต่ระงับแล้ว (๗) รื้อฟื้นสติวินัย (๘) รื้อฟื้นอมูฬหวินัย (๙) รื้อฟื้นตัสสปาปิยสิกา (๑๐) รื้อฟื้นติณวัตถารกะ

ภิกษุผู้รื้อฟื้นอธิกรณ์ ๔ จำพวก ได้แก่ (๑) ผู้ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ผู้ลำเอียงเพราะชัง (๓) ผู้ลำเอียงเพราะหลง (๔) ผู้ลำเอียงเพราะกลัว

ภิกษุผู้รื้อฟื้นอธิกรณ์ย่อมต้องอาบัติปาจิตตีย์ มี ๔ จำพวก ได้แก่ (๑) ภิกษุผู้อุปสมบทในวันนั้นรื้อฟื้นอธิกรณ์ (๒) ภิกษุอาคันตุกะรื้อฟื้นอธิกรณ์ (๓) ภิกษุผู้กระทำ รื้อฟื้นอธิกรณ์ (๔) ภิกษุให้ฉันทะรื้อฟื้นอธิกรณ์

๒. อธิกรณนิทานาทิ
ว่าด้วยนิทานแห่งอธิกรณ์เป็นต้น

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์มีอะไรเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิดก่อน เป็นองค์ และเป็นสมุฏฐาน

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ มีวิวาท เหตุ และปัจจัย เป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิดก่อน เป็นองค์ และเป็นสมุฏฐาน

อนุวาทาธิกรณ์ มีอนุวาทเป็นนิทาน ...

อาปัตตาธิกรณ์ มีอาบัติเป็นนิทาน ...

กิจจาธิกรณ์ มีกิจเป็นนิทาน ...

๓. อธิกรณมูลาทิ
ว่าด้วยมูลเหตุอธิกรณ์ เป็นต้น

ถาม : อธิกรณ์ ๔ มีมูลเหตุเท่าไร มีสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : อธิกรณ์ ๔ มีมูลเหตุ ๓๓ ได้แก่ (๑) วิวาทาธิกรณ์มีมูล ๑๒ อย่าง (๒) อนุวาทาธิกรณ์มีมูล ๑๔ อย่าง (๓) อาปัตตาธิกรณ์มีมูล ๖ อย่าง (๔) กิจจาธิกรณ์มีมูลอย่างเดียวคือสงฆ์

อธิกรณ์ ๔ มีสมุฏฐาน ๓๓ ได้แก่ (๑) วิวาทาธิกรณ์ มีเรื่องที่ทำความแตกกัน ๑๘ อย่างเป็นสมุฏฐาน (๒) อนุวาทาธิกรณ์ มีวิบัติ ๔ อย่างเป็นสมุฏฐาน (๓) อาปัตตาธิกรณ์ มีกองอาบัติ ๗ กองเป็นสมุฏฐาน (๔) กิจจาธิกรณ์ มีสังฆกรรม ๔ อย่างเป็นสมุฏฐาน

๔. อธิกรณปัจจยาปัตติ
ว่าด้วยอาบัติที่มีอธิกรณ์เป็นเหตุ

ถาม : วิวาทาธิกรณ์เป็นอาปัติหรืออนาบัติ

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์เป็นอนาปัติ

ถาม : เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุจึงต้องอาบัติหรือ

ตอบ : ถูกแล้ว

ถาม : เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุต้องอาบัติ ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) ต่ออุปสัมบันต้องอาบัติปาจิตตีย์ (๒) ต่ออนุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ

ถาม : อาบัติเหล่านั้นจัดเป็นวิบัติอย่างไหน เป็นอธิกรณ์อย่างไหน จัดเข้ากองอาบัติไหน เกิดขึ้นด้วยสมุฏฐานเท่าไร ระงับด้วยอธิกรณ์เท่าไร ในฐานะเท่าไร ด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : จัดเป็นอาจารวิบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ จัดเข้าในกองอาบัติปาจิตตีย์และในกองอาบัติทุกกฏ เกิดขึ้นด้วยสมุฏฐาน ๓ อย่าง ระงับด้วยกิจจาธิกรณ์ ใน ๓ สถานะ คือ ในท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะและสำนักบุคคล ระงับด้วยสมถะ ๓ อย่าง คือ สัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและสัมมุขาวินัยกับติณวัตถารกะ

ถาม : อนุวาทาธิกรณ์เป็นอาบัติหรืออนาบัติ

ตอบ : อนุวาทาธิกรณ์เป็นอนาบัติ

ถาม : เพราะอนุวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุจึงต้องอาบัติหรือ

ตอบ : ถูกแล้ว

ถาม : เพราะอนุวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุต้องอาบัติ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๒) ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (๓) ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาจิตตีย์ที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติทุกกฏ

ถาม : อาบัติเหล่านั้นจัดเป็นวิบัติเท่าไร เป็นอธิกรณ์อย่างไหน จัดเข้ากองอาบัติเท่าไร เกิดขึ้นด้วยสมุฏฐานเท่าไร ระงับด้วยอธิกรณ์เท่าไร ในฐานะเท่าไร ด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : จัดเป็นสีลวิบัติและอาจารวิบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ จัดเข้าในกองอาบัติสังฆาทิเสส กองอาบัติปาจิตตีย์ และกองอาบัติทุกกฏ เกิดขึ้นด้วยสมุฏฐาน ๓ อย่าง

อาบัติหนักระงับด้วยกิจจาธิกรณ์ ระงับในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยสัมมุขาวินัยและปฏิญญาตกรณะ อาบัติเบาระงับด้วยกิจจาธิกรณ์ ใน ๓ สถานะ คือ ในท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะและในสำนักบุคคล ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและสัมมุขาวินัยกับติณวัตถารกะ

ถาม : อาปัตตาธิกรณ์เป็นอาบัติหรืออนาบัติ

ตอบ : อาปัตตาธิกรณ์เป็นอนาบัติ

ถาม : เพราะอาปัตตาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุจึงต้องอาบัติหรือ

ตอบ : ถูกแล้ว

ถาม : เพราะอาปัตตาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะอาปัตตาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุต้องอาบัติ ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุณีรู้อยู่ ปกปิดภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิก ต้องอาบัติปาราชิก (๒) สงสัยปกปิดไว้ ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) ภิกษุปกปิดอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๔) ปกปิดอาจารวิบัติ ต้องอาบัติทุกกฏ

จัดเป็นสีลวิบัติและอาจารวิบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ จัดเข้าในกองอาบัติปาราชิก กองอาบัติถุลลัจจัย กองอาบัติปาจิตติย์ และกองอาบัติทุกกฏ เกิดทางกาย วาจากับจิต

อาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ ระงับด้วยอธิกรณ์ไหนไม่ได้ ด้วยสถานะไหนไม่ได้ ด้วยสมถะไหนไม่ได้ อาบัติเบาระงับด้วยกิจจาธิกรณ์ ใน ๓ สถานะ คือ ในท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะ และสำนักบุคคล ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและสัมมุขาวินัยกับติณวัตถารกะ อาบัติหนักระงับด้วยกิจจาธิกรณ์ ใน ๓ สถานะ คือ ในท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะและสำนักบุคคล ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและสัมมุขาวินัยกับติณวัตถารกะ

ถาม : กิจจาธิกรณ์เป็นอาบัติหรืออนาบัติ

ตอบ : กิจจาธิกรณ์เป็นอนาบัติ

ถาม : เพราะกิจจาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุจึงต้องอาบัติหรือ

ตอบ : ถูกแล้ว

ถาม : เพราะกิจจาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะกิจจาธิกรณ์เป็นเหตุ ภิกษุต้องอาบัติจึงต้องอาบัติ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุณีผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม ไม่ยอมสละกรรมกระทั่งสงฆ์สวดสมนุภาสน์จบ ๓ ครั้ง จบญัตติต้องอาบัติทุกกฏ (๒) จบกรรมวาจา ๒ ครั้ง ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) จบกรรมวาจา ๓ ครั้งต้องอาบัติปาราชิก (๔) ภิกษุประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ ไม่ยอมสละกรรม กระทั่งสงฆ์สวดสมนุภาสน์จบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๕) ภิกษุไม่สละทิฏฐิบาป กระทั่งสงฆ์สวดสมนุภาสน์จบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

จัดเป็นสีลวิบัติและอาจารวิบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ จัดเข้าในกองอาบัติปาราชิก กองอาบัติสังฆาทิเสส กองอาบัติถุลลัจจัย กองอาบัติปาจิตตีย์ และกองอาบัติทุกกฏ เกิดทางกาย วาจากับจิต

อาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ ระงับด้วยสมถะไหนไม่ได้ ระงับในสถานะไหนไม่ได้ ระงับด้วยสมถะไหนไม่ได้ อาบัติหนักระงับด้วยกิจจาธิกรณ์ ระงับในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยสัมมุขาวินัยและปฏิญญาตกรณะ อาบัติเบาระงับด้วยสถานะ ๓ อย่าง คือ ในท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะและสำนักบุคคล ระงับด้วยสัมมุขาวินัย ปฏิญญาตกรณะและสัมมุขาวินัยกับติณวัตถารกะ

๕. อธิกรณาธิปปายะ

ว่าด้วยการอธิบายอธิกรณ์

๑. วิวาทาธิกรณ์

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ เป็นอธิกรณ์อื่นจากอธิกรณ์นี้หรือ

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ไม่เป็นอธิกรณ์อื่นจากอธิกรณ์นี้ แต่เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ อธิกรณ์อื่น ๆ จึงมีได้ เหมือนภิกษุวิวาทกันว่า นี้เป็นธรรม นี้ไม่เป็นธรรม เป็นต้น สงฆ์วิวาทกันเพราะวิวาทาธิกรณ์ จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์ เมื่อวิวาทกันย่อมโจทกัน จัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์ เมื่อโจทกันย่อมต้องอาบัติ สงฆ์ทำตามอาบัตินั้น จัดเป็นกิจจาธิกรณ์ เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์จึงมีได้

ถาม : อนุวาทาธิกรณ์ เป็นอธิกรณ์อื่นจากอธิกรณ์นี้หรือ

ตอบ : อนุวาทาธิกรณ์ไม่เป็นอธิกรณ์อื่นจากอธิกรณ์นี้ แต่เพราะอนุวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ อธิกรณ์อื่น ๆ จึงมีได้ เหมือนภิกษุโจทกันด้วยวิบัติ ๔ อย่าง การกล่าวหากัน การสนับสนุนกัน จัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์ สงฆ์วิวาทกันเพราะอนุวาทาธิกรณ์ จัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์

เมื่อวิวาทกันย่อมโจทกัน จัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์ เมื่อโจทกันย่อมต้องอาบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ สงฆ์ทำกรรมตามอาบัตินั้น จัดเป็นกิจจาธิกรณ์ เพราะอนุวาทาธิกรณ์เป็นเหตุ อาปัตตาธิกรณ์ กิจจาธิกรณ์ และวิวาทาธิกรณ์จึงมิได้

ถาม : อาปัตตาธิกรณ์ เป็นอธิกรณ์อื่นจากอธิกรณ์นี้หรือ

ตอบ : อาปัตตาธิกรณ์ไม่เป็นอธิกรณ์อื่นจากอธิกรณ์นี้ แต่เพราะอาปัตตาธิกรณ์เป็นเหตุ อธิกรณ์อื่น ๆ จึงมิได้ เหมือนอาบัติ ๕ กองหรือ ๗ กอง ชื่อว่าอาปัตตาธิกรณ์ นี้เรียกว่าอาปัตตาธิกรณ์ สงฆ์วิวาทกันเพราะอาปัตตาธิกรณ์ จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์ เมื่อวิวาทกันย่อมโจทกัน จัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์ เมื่อโจทกันย่อมต้องอาบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ สงฆ์ทำกรรมตามอาบัตินั้น จัดเป็นกิจจาธิกรณ์ เพราะอาปัตตาธิกรณ์เป็นเหตุ กิจจาธิกรณ์ วิวาทาธิกรณ์ และอนุวาทาธิกรณ์จึงมิได้

ถาม : กิจจาธิกรณ์ เป็นอธิกรณ์อื่นจากอธิกรณ์นี้หรือ

ตอบ : กิจจาธิกรณ์ไม่เป็นอธิกรณ์อื่นจากอธิกรณ์นี้ แต่เพราะกิจจาธิกรณ์เป็นเหตุ อธิกรณ์อื่น ๆ จึงมิได้ เหมือนเมื่อมีสังฆกรรม ๔ อย่าง คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรมและญัตติจตุตถกรรม นี้เรียกว่ากิจจาธิกรณ์ สงฆ์วิวาทกันเพราะกิจจาธิกรณ์ จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์ เมื่อวิวาทกันย่อมโจทกัน จัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์ เมื่อโจทกันย่อมต้องอาบัติ จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ สงฆ์ทำกรรมตามอาบัตินั้น จัดเป็นกิจจาธิกรณ์ เพราะกิจจาธิกรณ์เป็นเหตุ วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ และอาปัตตาธิกรณ์จึงมิได้

๖. ปุจฉาวาร
ว่าด้วยการถาม

สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ เยภุยยสิกา ตัสสปาปิยสิกา และติณวัตถารกะ แต่ละอย่างมาคู่กับสัมมุขาวินัยเมื่อใด

๗. วิสัชชนาวาร
ว่าด้วยการตอบ

เมื่ออธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและสติวินัย สติวินัยกับสัมมุขาวินัยจึงมาคู่กัน

เมื่ออธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและอมูฬหวินัย อมูฬหวินัยกับสัมมุขาวินัยจึงมาคู่กัน

เมื่ออธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและปฏิญญาตกรณะ ปฏิญญาตกรณะกับสัมมุขาวินัยจึงมาคู่กัน

เมื่ออธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกา เยภุยยสิกากับสัมมุขาวินัยจึงมาคู่กัน

เมื่ออธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและตัสสปาปิยสิกา ตัสสปาปิยสิกากับสัมมุขาวินัยจึงมาคู่กัน

เมื่ออธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและติณวัตถารกะ ติณวัตถารกะกับสัมมุขาวินัยจึงมาคู่กัน

๘. สังสัฏฐวาร
ว่าด้วยอธิกรณ์ที่มารวมกัน

ถาม : สัมมุขาวินัยกับสติวินัยมารวมกันหรือแยกกัน

ตอบ : สัมมุขาวินัยกับสติวินัย มาคู่กัน ไม่แยกกัน แม้สัมมุขาวินัยกับอมูฬหวินัย สัมมุขาวินัยกับปฏิญญาตกรณะ สัมมุขาวินัยกับเยภุยยสิกา สัมมุขาวินัยกับตัสสปาปิยสิกา สัมมุขาวินัยกับติณวัตถารกะ ก็เช่นเดียวกัน

๙. สัตตสมถนิทาน
ว่าด้วยเหตุเกิดแห่งสมถะ ๗ อย่าง

ถาม : สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ เยภุยยสิกา ตัสส--ปาปิยสิกาและติณวัตถารกะ มีอะไรเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิดก่อน เป็นองค์และเป็นสมุฏฐาน

ตอบ : มีนิทาน มีเหตุ และมีปัจจัยเป็นเหตุเกิด เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด เป็นองค์ และเป็นสมุฏฐาน

ถาม : สมถะทั้ง ๗ มีมูลเหตุเท่าไร มีสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : มีมูลเหตุ ๒๖ อย่าง มีสมุฏฐาน ๓๖ อย่าง ดังนี้

มูลเหตุ ๒๖ อย่าง ได้แก่ สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัย เยภุยยสิกา ตัสส--ปาปิยสิกาและติณวัตถารกะมีมูลเหตุอย่างละ ๔ ได้แก่ (๑) ความพร้อมหน้าสงฆ์ (๒) ความพร้อมหน้าธรรม (๓) ความพร้อมหน้าวินัย (๔) ความพร้อมหน้าบุคคล

ปฏิญญาตกรณะมีมูลเหตุอย่างละ ๒ ได้แก่ (๑) ผู้แลดง (๒) ผู้รับ

สมุฏฐาน ๓๖ ได้แก่ สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ เยภุยยสิกา ตัสส--ปาปิยสิกาและติณวัตถารกะ แต่ละอย่างมีสมุฏฐาน ๖ อย่าง คือ กรรมที่มีการประกอบการกระทำ การเข้าถึง การขอร้อง กิริยาที่ยอมรับ การไม่คัดค้าน

๑๐. สัตตสมถนานัตถาทิ

ว่าด้วยสมถะ ๗ อย่างมีความหมายต่างกันเป็นต้น

ถาม : สัมมุขาวินัยกับสติวินัย มีความหมายต่างกันและมีพยัญชนะต่างกัน หรือมีความหมายอย่างเดียวกันแต่มีพยัญชนะต่างกัน

ตอบ : สัมมุขาวินัยกับสติวินัย มีความหมายต่างกัน มีพยัญชนะต่างกัน สัมมุขาวินัยกับอมูฬหวินัย... สัมมุขาวินัยกับปฏิญญาตกรณะ... สัมมุขาวินัยกับเยภุยยสิกา... สัมมุขาวินัยกับตัสสปาปิยสิกา... สัมมุขาวินัยกับติณวัตถารกะ ....

วิวาทาธิกรณ์

วิวาทที่จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์ คือ ภิกษุวิวาทกันด้วยเรื่องพระธรรมวินัย ความบาดหมางกันในเรื่องพระธรรมวินัย วิวาทที่ไม่จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์ คือ การทะเลาะของบิดามารดากับบุตรธิดา ของพี่ชายน้องชายกับพี่สาวน้องสาว หรือเพื่อนทะเลาะกัน

อนุวาทาธิกรณ์

การโจทที่จัดเป็นอนุวาทาธิกรณ์ คือ ภิกษุโจทกันด้วยวิบัติ ๔ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง

การโจทที่ไม่เป็นอนุวาทาธิกรณ์ คือ การโจทของบิดามารดากับบุตรธิดา ของพี่ชายน้องชายกับพี่สาวน้องสาว หรือเพื่อนโจทกัน

อาปัตตาธิกรณ์

อาบัติที่จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์ คือ อาบัติ ๕ กองหรือ ๗ กอง

อาบัติที่ไม่ใช่อธิกรณ์ คือ โสดาบัติ สมาบัติ

กิจจาธิกรณ์

กิจที่เป็นกิจจาธิกรณ์ คือ สังฆกรรม ๔ อย่าง ได้แก่ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรมและญัตติจตุตถกรรม

กิจที่ไม่ใช่อธิกรณ์ คือ กิจที่ภิกษุกระทำแก่พระอุปัชฌาย์อาจารย์ หรือแก่ภิกษุผู้ร่วมพระอุปัชฌาย์อาจารย์

๑๒. อปรคาถาสังคณิกะ

ว่าด้วยคาถาอีกกลุ่มหนึ่ง

๑. โจทนาทิปุจฉาวิสัชชนา

ว่าด้วยคำถามคำตอบการโจทเป็นต้น

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องการโจท การสอบสวน การมีสงฆ์ และการลงมติ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

การโจทมีไว้เพื่อให้ระลึกถึง การสอบสวนมีไว้เพื่อข่ม สงฆ์มีไว้ให้ช่วยกันพิจารณา การลงมติมีไว้เพื่อการวินิจฉัย

ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ อย่ารีบพูด อย่าพูดด้วยความเกรี้ยวกราด อย่าพูดยั่วโทสะ อย่าพูดโดยไม่ไตร่ตรอง อย่าพูดเรื่องที่ชวนให้ทะเลาะกัน

จงพิจารณาวัตรคือการซักถามที่เอื้อต่อสิกขาบท ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ในอุภโตวิภังค์ ขันธกะ คัมภีร์ปริวาร พระวินัยปิฎกและในมหาปเทส ๔ ใฝ่หาประโยชน์ลอดกาล อย่าให้เสียคดิในภายหน้า

อย่ารีบเชือคำให้การทั้งของจำเลย และของโจทก์ ควรสอบสวนทั้ง ๒ ฝ่ายแล้วปรับตามสำนวนความ

ผู้เป็นลัชชีย่อมให้การสารภาพ อลัชชีมักพูดเปิ่นเย้อ ต้องวินิจฉัยให้ถูกต้อง

ผู้จงใจต้องอาบัติ แต่ปกปิดอาบัติและมีอคติ คือ อลัชชี

ผู้มีลักษณะตรงกันข้าม คือ ลัชชี

ผู้โจทก์ในเวลาอันไม่ควร ด้วยเรื่องไม่จริง ด้วยคำหยาบ ด้วยคำที่ไม่มีประโยชน์ มุ่งร้ายโจท คือ ผู้โจทก์ที่ไม่ชอบธรรม

ผู้โจทก์ที่มิลักษณะตรงกันข้าม คือ ผู้โจทก์ที่ชอบธรรม
ผู้ไม่รู้ถ้อยคำสำนวน ทั้งคำเริ่มต้นและคำสรุป คือ ผู้โจทก์ที่โง่เขลา
ผู้ที่มิลักษณะตรงกันข้าม คือ ผู้โจทก์ที่ฉลาด
กิริยาที่ถูกโจทด้วยวิบัติ ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ การโจท

๑๓. โจทนากัณฑ์

ว่าด้วยหมวดการโจท

๑. อนุวิชชกอนุโยค

ว่าด้วยเรื่องข้อซักถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์

ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ถามเหตุที่ผู้โจทก์โจทภิกษุอื่นว่า โจทด้วยสีลวิบัติ อาจารวิบัติ หรือทิฏฐิวิบัติ วิบัติเป็นอย่างไร อะไรเป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลางและเป็นที่สุดแห่งการโจท มูลเหตุ วัตถุ ภูมิ วิธีโจทและอาการที่โจท มีเท่าไรและเป็นอย่างไร เช่น

ถาม : การโจทมีอะไรเป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลางและเป็นที่สุด

ตอบ : การโจทมีโอกาสเป็นเบื้องต้น มีการทำเป็นท่ามกลาง มีการระงับเป็นที่สุด

ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์พึงถามผู้โจทก์ถึงเรื่องที่โจท (เช่น ถามเรื่องวิบัติ ๔ อย่าง) อาการที่โจท (โจทเพราะได้เห็น เพราะได้ยิน หรือเพราะสงสัย)

เปรียบเทียบอธิกรณ์

เรื่องที่ได้เห็นสมกันและเทียบกันได้
แต่จำเลยไม่รับสารภาพเพราะการเห็น
จึงถูกสงสัยว่าเป็นคนไม่บริสุทธิ์
พึงปรับอาบัติตามที่เขาปฏิญญาแล้วทำอุโบสถ

เรื่องที่ได้ยินสมกันและเทียบกันได้
แต่จำเลยไม่รับสารภาพเพราะการได้ยิน
จึงถูกสงสัยว่าเป็นคนไม่บริสุทธิ์
พึงปรับอาบัติตามที่เขาปฏิญญาแล้วทำอุโบสถ

เรื่องที่ได้รู้สมกันและเทียบกันได้
แต่จำเลยไม่รับสารภาพเพราะการได้รู้
จึงถูกสงสัยว่าเป็นคนไม่บริสุทธิ์
พึงปรับอาบัติตามที่เขาปฏิญญาแล้วทำอุโบสถ

ข้อซักถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์

ถาม : การโจทมีอะไรเป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลางและเป็นที่สุด

ตอบ : การโจทมีโอกาสเป็นเบื้องต้น มีการกระทำเป็นท่ามกลาง มีการระงับเป็นที่สุด

ถาม : การโจทมีมูลเท่าไร มีวัตถุเท่าไร มีภูมิเท่าไร โจทด้วยอาการเท่าไร

ตอบ : การโจทมีมูล ๒ อย่าง ได้แก่ การโจทที่มีมูลและการโจทที่ไม่มีมูล, มีวัตถุ ๓ อย่าง ได้แก่ เรื่องที่ได้เห็น เรื่องที่ได้ยินและเรื่องที่สงสัย, มีภูมิ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) โจทด้วยกาลที่ควร ไม่โจทด้วยกาลไม่ควร (๒) โจทด้วยเรื่องจริง ไม่โจทด้วยเรื่องไม่จริง (๓) โจทด้วยคำสุภาพ ไม่โจทด้วยคำหยาบ (๔) โจทด้วยเรื่องที่มีประโยชน์ ไม่โจทด้วยเรื่องที่ไม่มีประโยชน์ (๕) จักมีเมตตาจิตโจท ไม่มุ่งร้ายโจท

ถาม : โจทด้วยอาการ ๒ อย่าง เป็นอย่างไร

ตอบ : โจทด้วยอาการ ๒ อย่าง ได้แก่ ทางกายและทางวาจา

๒. โจทกาทิปฏิปัตติ

ว่าด้วยเรื่องข้อปฏิบัติของโจทก์เป็นต้น

ถาม : โจทก์พึงปฏิบัติอย่างไร

ตอบ : โจทก์พึงตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการแล้วโจทผู้อื่น ได้แก่ (๑) โจทในเวลาที่ควร ไม่โจทในเวลาที่ไม่ควร (๒) โจทด้วยเรื่องจริง ไม่ใช่เรื่องไม่จริง (๓) โจทด้วยคำสุภาพ ไม่ใช่คำหยาบ (๔) โจทด้วยเรื่องที่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่เรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ (๕) มีจิตเมตตา ไม่คิดมุ่งร้ายโจท

ถาม : จำเลยพึงปฏิบัติอย่างไร

ตอบ : จำเลยพึงตั้งอยู่ในธรรม ๒ ประการ ได้แก่ ความจริงและความไม่ขุ่นเคือง

ถาม : สงฆ์พึงปฏิบัติอย่างไร

ตอบ : สงฆ์พึงรับคำที่ตรงประเด็นและที่ไม่ตรงประเด็น

ถาม : ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์พึงปฏิบัติอย่างไร

ตอบ : ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์พึงระงับอธิกรณ์โดยวิธีที่อธิกรณ์นั้นจะระงับด้วยพระธรรมวินัย

ว่าด้วยเรื่องอุโบสถเป็นต้น

ถาม : อุโบสถ ปวารณา ปริวาส การชักเข้าหาอาบัติเดิม มานัตและอัพภานเพื่อประโยชน์อะไร

ตอบ : อุโบสถเพื่อประโยชน์แก่ความพร้อมเพรียง ปวารณาเพื่อประโยชน์แก่ความหมดจด ปริวาสเพื่อประโยชน์แก่มานัต การชักเข้าหาอาบัติเดิมเพื่อประโยชน์แก่นิคคหะ (การข่ม) มานัตเพื่อประโยชน์แก่อัพภาน อัพภานเพื่อประโยชน์แก่ความหมดจด

ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์มีปัญญาทราม โง่เขลา ไม่มีความเคารพในสิกขา ด่าบริภาษภิกษุผู้เถระ มีอคติ ๔ อย่าง ชื่อว่าทำลายตนเอง ตายไปย่อมเกิดในนรก

ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ต้องไม่เห็นแก่อามิส ไม่เห็นแก่บุคคลแล้ววินิจฉัยโดยชอบธรรม

๓. โจทกัสสอัตตฆาปนะ

ว่าด้วยเรื่องความเสียหายของภิกษุผู้โจทก์

(๑) โจทก์เป็นคนมักโกรธ ดุร้าย ชอบด่าบริภาษ ยกอาบัติว่าเป็นอาบัติ (๒) โจทก์กระซิบใกล้หู คอยจับผิด ทำผิดพลาดเฉไฉ (๓) โจทในเวลาไม่ควรโจท โจทด้วยคำเท็จ คำหยาบ คำไม่มีประโยชน์ มุ่งร้าย(ไม่มีเมตตา)โจท (๔) ไม่รู้ไม่เข้าใจในธรรมและสิ่งที่มิใช่ธรรม (๕) ไม่รู้ไม่เข้าใจในวินัยและสิ่งที่มิใช่วินัย (๖) ไม่รู้ไม่เข้าใจในสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสและมิได้ตรัส (๗) ไม่รู้ไม่เข้าใจในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงภาษิตและมิได้ทรงภาษิต (๘) ไม่รู้ไม่เข้าใจในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงประพฤติและมิได้ทรงประพฤติ (๙) ไม่รู้ไม่เข้าใจในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติและมิได้ทรงบัญญัติ (๑๐) ไม่รู้ไม่เข้าใจในอาบัติและสิ่งที่มิใช่อาบัติ (๑๑) ไม่รู้ไม่เข้าใจในอาบัติเบาและอาบัติหนัก (๑๒) ไม่รู้ไม่เข้าใจอาบัติที่มีส่วนเหลือและอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ (๑๓) ไม่รู้ไม่เข้าใจอาบัติที่ชั่วหยาบและอาบัติที่ไม่ชั่วหยาบ (๑๔) ไม่รู้ไม่เข้าใจคำต้นและคำหลัง (๑๕) ไม่รู้ไม่เข้าใจความต่อเนื่องของการวินิจฉัย

๑๔. จูฬสังคามะ

ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้เข้าจูฬสงคราม*

๑. อนุวิชชกัสสปฏิปัตติ

ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์

ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์พึงมีคุณสมบัติหลายประการ เช่น (๑) ยำเกรงสงฆ์ (๒) มีใจเหมือนผ้าเช็ดธุลี (๓) ไม่มีอคติ (๔) มีความหนักแน่นมั่นคง สงบเสงี่ยม (๕) เคารพพระธรรมวินัย ไม่ดูหมิ่นความนิ่งเฉยแบบอริยชน (๖) หนักในธรรม ไม่หนักในอามิส ไม่เห็นแก่บุคคล (๗) รู้สถานะของตนและสถานะของผู้อื่น (๘) รู้เรื่องที่ควรถามและไม่ควรถาม (๙) วินิจฉัยด้วยถ้อยคำสุภาพ มีประโยชน์ (๑๐) รู้จักวิธีพูด ไม่พูดเสริมความ (๑๑) วางตนเป็นกลาง ทั้งในธรรมและในบุคคล

ประโยชน์แห่งพระสูตรเป็นต้น

(๑) สูตรมีเพื่อประโยชน์แก่การเทียบเคียง (๒) ข้ออุปมาเพื่อประโยชน์แก่การชี้แจง (๓) เนื้อความเพื่อประโยชน์ที่จะให้เขาเข้าใจ (๔) การย้อนถามเพื่อประโยชน์แก่ความดำรงอยู่ (๕) การขอโอกาสเพื่อประโยชน์แก่การโจท (๖) การโจทเพื่อประโยชน์แก่การให้จำเลยระลึก (๗) การให้ระลึกเพื่อประโยชน์แก่ความเป็นผู้มีถ้อยคำอันจะพึงกล่าว (๘) ความเป็นผู้มีถ้อยคำอันจะพึงกล่าวเพื่อประโยชน์แก่ปลิโพธ (๙) ปลิโพธเพื่อประโยชน์แก่การวินิจฉัย (๑๐) การวินิจฉัยเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณา (๑๑) การพิจารณาเพื่อประโยชน์แก่การรู้ฐานะและมิใช่ฐานะ (๑๒) การรู้ฐานะและมิใช่ฐานะเพื่อประโยชน์แก่การข่มบุคคลผู้เก้อยาก (๑๓) การข่มบุคคลผู้เก้อยากเพื่อประโยชน์แก่การยกย่องเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม (๑๔) สงฆ์เพื่อประโยชน์แก่การสอดส่องและรับรองบุคคลที่สงฆ์อนุมัติแล้ว ตั้งอยู่ในตำแหน่งเฉพาะ ตั้งอยู่ในตำแหน่งผู้ไม่กล่าวให้คลาดเคลื่อน

---

* คำว่า **สงคราม** ในที่นี้ หมายถึง สงฆ์ประชุมกันเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์ (วิ.ป. (บาลี) ๓/๓๖๕/๕๐๑)

ประโยชน์แห่งพระวินัย

(๑) วินัยเพื่อประโยชน์แก่ความสำรวม (๒) ความสำรวมเพื่อประโยชน์แก่ความไม่เดือดร้อน (๓) ความไม่เดือดร้อนเพื่อประโยชน์แก่ความปราโมทย์ (๔) ความปราโมทย์เพื่อประโยชน์แก่ปิติ (๕) ปิติเพื่อประโยชน์แก่ปัสสัทธิ (๖) ปัสสัทธิเพื่อประโยชน์แก่ความสุข (๗) ความสุขเพื่อประโยชน์แก่สมาธิ (๘) สมาธิเพื่อประโยชน์แก่ความรู้เห็นตามเป็นจริง (๙) ความรู้เห็นตามเป็นจริงเพื่อประโยชน์แก่ความเบื่อหน่าย (๑๐) ความเบื่อหน่ายเพื่อประโยชน์แก่ความคายกำหนัด (๑๑) ความคายกำหนัดเพื่อประโยชน์แก่วิมุตติ (๑๒) วิมุตติเพื่อประโยชน์แก่วิมุตติญาณทัสสนะ (๑๓) วิมุตติญาณทัสสนะเพื่อประโยชน์แก่อนุปาทาปรินิพพาน (๑๔) การกล่าว การสนทนาความเป็นเหตุปัจจัยกัน ความเงี่ยโสตสดับ ล้วนมีอนุปาทาปรินิพพาน คือ มีจิตเป็นอิสระเพราะไม่ยึดมั่นถือมั่นเป็นเป้าหมาย

อนุโยควัตร

วัตรในการซักถาม

ภิกษุที่ไม่ควรเลือกให้เป็นผู้โจทได้แก่ (๑) ไม่มีคุณสมบัติ เช่น มีอคติ เป็นอลัชชี เห็นแก่พวก (๒) ไม่รู้วินัย ไม่เข้าใจการระงับอธิกรณ์ คือ ไม่รู้วัตถุแห่งอาบัติ เช่น วัตถุแห่งอาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบท ไม่รู้วิบัติ ๔ คือ สีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติและอาชีววิบัติ ไม่รู้อาบัติว่ามี ๗ กอง ไม่รู้นิทาน เช่น นิทานแห่งอาบัติปาราชิก ไม่รู้คำต้น คำหลัง ไม่รู้วิธีพลิกแพลงคำให้การของจำเลย ไม่รู้สิ่งที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำ เช่น ไม่รู้เมถุน อนุโลมและบุพภาคแห่งเมถุน รู้ท่าทีของจำเลย

ภิกษุที่ควรเลือกให้เป็นผู้โจทมีลักษณะตรงกันข้าม

๑๕. มหาสังคามะ

ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้เข้าสู่มหาสงคราม

๑. โวหรันเตนชานิตัพพาทิ

ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์

(๑) รู้วัตถุ วิบัติ อาบัติ นิทาน อาการ คำต้นกับคำหลัง สิ่งที่ทำแล้วและที่ไม่ได้ทำ สังฆกรรม และวิธีระงับอธิกรณ์ (๒) ไม่มีอคติ (๓) รู้การณ์ที่ควรและไม่ควร (๔) ไม่ดูหมิ่นคนมีสุตะน้อย หรือภิกษุผู้มีพรรษาน้อย (๕) ไม่กล่าวคำนอกประเด็น (๖) วินิจฉัยอธิกรณ์ตามธรรม ตามวินัย ตามสัตถุสาสน์

การรู้วัตถุ คือ รู้วัตถุแห่งอาบัติปาราชิก ๘ สังฆาทิเสส ๒๓ อนิยต ๒ นิสสัคคีย์ ๔๒ ปาจิตติย์ ๑๘๘ ปาฏิเทสนียะ ๑๒ ทุกกฏและทุพภาสิต

การรู้วิบัติ คือ วิบัติ ๔ อย่าง การรู้อาบัติ คือ กองอาบัติ ๗ กอง การรู้นิทาน (เหมือนวัตถุแห่งอาบัติ) การรู้อาการ คือ รู้สงฆ์ คณะ หรือบุคคลว่า จะระงับอธิกรณ์โดยธรรมโดยวินัยหรือไม่

รู้ผู้เป็นโจทก์ว่า จะตั้งอยู่ในธรรมของโจทก์ ๕ ประการหรือไม่

รู้จำเลยว่า จะตั้งอยู่ในธรรมของจำเลย ๒ ประการหรือไม่

การรู้คำต้นและคำหลัง คือ รู้วิธีย้ายวัตถุจากวัตถุ ย้ายวิบัติจากวิบัติ ปฏิเสธแล้วปฏิญาณ ปฏิญาณแล้วปฏิเสธ สลับเรื่องที่วินิจฉัย หรือไม่

การรู้สิ่งที่ทำและที่ไม่ได้ทำ คือ รู้เมถุน ข้ออนุโลมแก่เมถุน และกิจเบื้องต้นแห่งเมถุน

การรู้กรรม ๑๖ อย่าง คือ อปโลกนกรรม ๔ ญัตติกรรม ๔ ญัตติทุติยกรรม ๔ และญัตติจตุตถกรรม ๔

การรู้อธิกรณ์ คือ รู้อธิกรณ์ ๔ อย่าง การรู้สมถะ (วิธีระงับอธิกรณ์) คือ รู้สมถะ ๗ อย่าง

๒. อคติอคันตัพพะ
ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ไม่พึงมีอคติ

ไม่ลำเอียงเพราะชอบพอกันว่า จำเลยเป็นคนคุ้นเคยกับตน เช่น เป็นพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ เป็นผู้ร่วมพระอุปัชฌาย์อาจารย์ เป็นผู้เคยพบเห็นกันมา หรือเป็นญาติกับตน แล้ววินิจฉัยอธิกรณ์เพื่อปกป้องผู้นั้น โดยวินิจฉัยปิดเบือนจากความจริง คือ วินิจฉัยอธรรมว่าเป็นธรรม วินิจฉัยพระวินัยว่ามิใช่พระวินัย แสดงอาบัติว่ามิใช่อาบัติ[๑]

ไม่ลำเอียงเพราะชัง มุ่งร้ายขุ่นเคืองจำเลยด้วยอาฆาตวัตถุ[๒] ว่า บุคคลนั้น ได้ทำ กำลังทำและจักทำสิ่งไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ได้ทำ กำลังทำและจักทำสิ่งไม่เป็นประโยชน์แก่คนที่ตนชอบพอ ได้ทำ กำลังทำและจักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนที่ตนชอบพอ แล้ววินิจฉัยอธรรมว่าเป็นธรรม

ไม่ลำเอียงด้วยความหลงงมงาย เพราะราคะ โทสะ โมหะ ทิฏฐิ แล้ววินิจฉัยอธรรมว่าเป็นธรรม เป็นต้น

ไม่ลำเอียงเพราะกลัว คือ ประพฤติไม่เรียบร้อย หยาบคาย อาศัยพวกแล้ววินิจฉัยอธรรมว่าเป็นธรรม

ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ที่มีลักษณะดังกล่าว มีความผิด ทำร้ายตนเอง วิญญูชนตำหนิ

เกียรติยศของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ด้วยความไม่ชอบธรรม ย่อมเว้าแหว่งเหมือนดวงจันทร์วันข้างแรม

๓. อคติอคมนะ
ว่าด้วยเรื่องการไม่มีอคติ

การไม่มีอคติ ก็คือความไม่ลำเอียงเพราะชอบ เพราะชัง เพราะหลง เพราะกลัว

เกียรติยศของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ด้วยความชอบธรรม ย่อมเต็มเปี่ยมเหมือนดวงจันทร์วันข้างขึ้น

---

[๑] อัฏฐารสกวัตถุ ๑๘ ประการ ดูเล่ม ๘ หน้า ๓๖๙-๓๗๐.

[๒] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๐/๓๕๒. องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๙/๔๙๑. องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๙/๑๗๗. อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๖๗/๖๑๙

๔. สัญญาปนียาทิ
ว่าด้วยเรื่องการชี้แจง เป็นต้น

ถาม : อย่างไรชื่อว่า ชี้แจงในฐานะที่ควรชี้แจง พิจารณาในฐานะที่ควรพิจารณา เพ่งเล็งในฐานะที่ควรเพ่งเล็ง เลื่อมใสในฐานะที่ควรเลื่อมใส

ตอบ : ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ย่อมวินิจฉัย พิจารณา เพ่งเล็งและเลื่อมใสตามความจริง เช่น วินิจฉัยอธรรมว่าเป็นอธรรม วินิจฉัยสิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม วินิจฉัยอาบัติชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ

๕. ปรปักขาทิอวชานนะ
ว่าด้วยเรื่องการดูหมิ่นฝ่ายตรงกันข้ามเป็นต้น

ถาม : อย่างไรชื่อว่าดูหมิ่นฝ่ายตรงกันข้ามด้วยเข้าใจว่าตนได้พวกแล้ว

ตอบ : ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ได้พวก ได้บริวาร ดูหมิ่นฝ่ายตรงกันข้ามว่าไม่มีพวก ไม่มีบริวารเหมือนตน แล้ววินิจฉัยอธิกรณ์ แสดงอธรรมว่าเป็นอธรรม เป็นต้น

ถาม : อย่างไรชื่อว่าดูหมิ่นภิกษุผู้มีสุตะน้อย

ตอบ : ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ เป็นผู้มีสุตะมาก ทรงสุตะมาก ดูหมิ่นฝ่ายตรงกันข้ามว่ามีสุตะน้อย ทรงจำไว้น้อย แล้ววินิจฉัยอธิกรณ์ แสดงอธรรมว่าเป็นอธรรม เป็นต้น

ถาม : อย่างไรชื่อว่าดูหมิ่นภิกษุผู้มีพรรษาอ่อนกว่า

ตอบ : ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ เป็นผู้เถระ บวชนาน ดูหมิ่นฝ่ายตรงกันข้ามว่าเป็นผู้อ่อนกว่าไม่มีชื่อเสียง มีสุตะน้อย ไม่รู้สิ่งที่ทำ แล้ววินิจฉัยอธิกรณ์ แสดงอธรรมว่าเป็นอธรรม เป็นต้น ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ไม่พึงพูดนอกประเด็น ไม่พูดบิดเบือนไปจากพระธรรมวินัย พึงวินิจฉัยอธิกรณ์ด้วยเรื่องจริง โจทแล้วให้จำเลยให้การด้วยญัตติสัมปทา อนุสาวนาสัมปทา หรือด้วยสัตถุสาสน์

๖. อนุวิชชกัสสอนุโยคะ
ว่าด้วยเรื่องข้อซักถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์

ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ถามผู้โจทก์ถึงสาเหตุที่งดปวารณา เช่น ซักถามว่า งดปวารณาด้วยเรื่องอะไร ด้วยวิบัติข้อใด รู้วิบัตินั้นหรือไม่ เหตุที่งด เพราะได้เห็น ได้ยินหรือได้สงสัย แล้วซักถามต่อไปว่า ที่ได้เห็น เห็นอะไร เห็นอย่างไร เห็นเมื่อไร เห็นที่ไหน ที่ได้ยิน ได้ยินอะไร ได้ยินอย่างไร ได้ยินเมื่อไร ได้ยินที่ไหน หรือที่สงสัย สงสัยอะไร สงสัยเมื่อไร สงสัยที่ไหน เปรียบเทียบอธิกรณ์

เรื่องที่ได้เห็นเหมาะกับเรื่องที่ได้เห็น
เรื่องที่ได้เห็นเทียบกับเรื่องที่ได้เห็น
แต่บุคคลนั้นไม่ยอมรับ เพราะเรื่องนั้น
เขาจึงถูกสงสัยว่าไม่บริสุทธิ์
พึงปรับอาบัติตามปฏิญญาแล้วทำปวารณากับผู้นั้น
ในเรื่องที่ได้ยินและเรื่องที่ได้สงสัยก็มีนัยเดียวกัน

๗. ปุจฉาวิภาค
ว่าด้วยเรื่องการจำแนกคำถาม

ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์พึงตั้งคำถาม แยกประเด็นให้ชัดเจน เช่น ถามผู้เป็นจำเลยว่า เห็นอะไร เห็นว่าอย่างไร เห็นเมื่อไร และเห็นที่ไหน

ที่ถามว่า เห็นอะไร ได้แก่ ถามถึงวัตถุแห่งอาบัติ วิบัติ กองแห่งอาบัติ และการล่วงละเมิด

ที่ถามว่า เห็นว่าอย่างไร ได้แก่ ถามถึงเพศ อิริยาบถ อาการ การเคลื่อนไหว

ที่ถามว่า เห็นเมื่อไร ได้แก่ ถามถึงกาล สมัย วันและฤดู

ที่ถามว่า เห็นที่ไหน ได้แก่ ถามถึงสถานที่ พื้นที่ โอกาสและประเทศ

๑๖. กฐินเภท

ว่าด้วยเรื่องประเภทแห่งกฐิน

๑. กฐินอัตถตาทิ

ว่าด้วยกรานกฐินเป็นต้น

บุคคลผู้ไม่ได้กรานกฐิน ได้แก่ ผู้ไม่ได้กราน และผู้ไม่ได้อนุโมทนา

บุคคลผู้ได้กรานกฐิน ได้แก่ ผู้กราน และผู้อนุโมทนา

กฐินที่ไม่เป็นอันกรานด้วยอาการ ๒๔ อย่าง คือ (๑) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงมีรอยขีด (๒) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงชักผ้า (๓) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงกะผ้า (๔) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงตัดผ้า (๕) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงเนาผ้า (๖) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงเย็บผ้า (๗) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงทำลูกดุม (๘) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงทำรังดุม (๙) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงติดผ้าอนุวาต (๑๐) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงติดผ้าอนุวาตด้านหน้า (๑๑) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงดามผ้า (๑๒) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการเพียงย้อมผ้าเป็นสีหม่น (๑๓) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยผ้าที่ทำนิมิตได้มา (๑๔) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยผ้าที่พูดเลียบเคียงได้มา (๑๕) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยผ้าที่ยืมเขามา (๑๖) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยผ้าที่เก็บไว้ค้างคืน (๑๗) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยผ้าที่เป็นนิสสัคคีย์ (๑๘) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยผ้าที่ไม่ได้ทำกัปปพินทุ (๑๙) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยผ้าเว้นจากสังฆาฏิ (๒๐) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยผ้าเว้นจากอุตตราสงค์ (๒๑) กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยผ้าเว้นจากอันตรวาสก (๒๒) กฐินไม่เป็นอันกรานเว้นจากจีวรมีขันธ์ ๕ หรือเกินกว่า ๕ ซึ่งตัดทำให้มีมณฑลเสร็จในวันนั้น (๒๓) กฐินไม่เป็นอันกรานเพราะเว้นจากบุคคลกราน (๒๔) กฐินไม่เป็นอันกรานโดยชอบ ถ้าภิกษุผู้อยู่นอกสีมาอนุโมทนากฐินนั้น

กฐินที่เป็นอันกรานด้วยอาการ ๑๗ อย่าง เช่น คือ (๑) กฐินเป็นอันกรานด้วยผ้าใหม่ (๒) กฐินเป็นอันกรานด้วยผ้าเทียมใหม่ (๓) กฐินเป็นอันกรานด้วยผ้าเก่า (๔) กฐินเป็นอันกรานด้วยผ้าบังสุกุล (๕) กฐินเป็นอันกรานด้วยผ้าตกตามร้าน (๖) กฐินเป็นอันกรานด้วยผ้าที่ไม่ได้ทำนิมิตได้มา ฯลฯ

๒. กฐินอนันตรปัจจยาทิ
ว่าด้วยเรื่องอนันตรปัจจัยแห่งกฐิน เป็นต้น

เรื่องที่เกี่ยวกับกฐิน ได้แก่ บุพกรณ์ การถอนผ้า การอธิษฐานผ้า การกราน มาติกา และปลิโพธ เกี่ยวเนื่องกันโดยเป็นอนันตรปัจจัยบ้าง สมนันตรปัจจัยบ้าง นิสสยปัจจัยบ้าง อุปนิสสยปัจจัยบ้าง ปุเรชาตปัจจัยบ้าง ปัจฉาชาตปัจจัยบ้าง สหชาตปัจจัยบ้าง

ประโยคมีบุพพกรณ์เป็นปัจจัย โดยอนันตรปัจจัย สมนันตรปัจจัย นิสสยปัจจัย และอุปนิสสยปัจจัย

บุพพกรณ์มีประโยคเป็นปัจจัย โดยปุเรชาตปัจจัย

ประโยคมีบุพพกรณ์เป็นปัจจัย โดยปัจฉาชาตปัจจัย

ธรรม ๑๕ อย่างเป็นปัจจัยโดยสหชาตปัจจัย

บุพพกรณ์มีการถอนผ้าเป็นปัจจัย โดยอนันตรปัจจัย สมนันตรปัจจัย นิสสยปัจจัย และอุปนิสสยปัจจัย

การถอนผ้ามีบุพพกรณ์เป็นปัจจัยโดยปุเรชาตปัจจัย

บุพพกรณ์มีการถอนผ้าเป็นปัจจัยโดยปัจฉาชาตปัจจัย

ธรรม ๑๕ อย่างเป็นปัจจัยโดยสหชาตปัจจัย

การถอนผ้ามีการอธิษฐานผ้าเป็นปัจจัยโดยอนันตรปัจจัย ลมนันตรปัจจัย นิสสยปัจจัย และอุปนิสสยปัจจัย

การอธิษฐานผ้ามีการถอนผ้าเป็นปัจจัยโดยปุเรชาตปัจจัย

การถอนผ้ามีการอธิษฐานผ้าเป็นปัจจัยโดยปัจฉาชาตปัจจัย

ธรรม ๑๕ อย่างเป็นปัจจัยโดยสหชาตปัจจัย

การอธิษฐานผ้ามีการกรานเป็นปัจจัย โดยอนันตรปัจจัย สมนันตรปัจจัย นิสสยปัจจัย และอุปนิสสยปัจจัย

การกรานมีการอธิษฐานผ้าเป็นปัจจัยโดยปุเรชาตปัจจัย

การอธิษฐานผ้ามีการกรานเป็นปัจจัยโดยปัจฉาชาตปัจจัย

ธรรม ๑๕ อย่างเป็นปัจจัยโดยสหชาตปัจจัย

การกรานมีมาติกาและปลิโพธเป็นปัจจัย โดยอนันตรปัจจัย สมนันตรปัจจัย นิสสยปัจจัย และอุปนิสสยปัจจัย

มาติกาและปลิโพธมีการกรานเป็นปัจจัยโดยปุเรชาตปัจจัย

การกรานมีมาติกาและปลิโพธเป็นปัจจัยโดยปัจฉาชาตปัจจัย

ธรรม ๑๕ อย่างเป็นปัจจัยโดยสหชาตปัจจัย

วัตถุมีความหวังและความสิ้นหวังเป็นปัจจัย โดยอนันตรปัจจัย สมนันตรปัจจัย นิสสยปัจจัยและอุปนิสสยปัจจัย

ความหวังและความสิ้นหวังมีวัตถุเป็นปัจจัยโดยปุเรชาตปัจจัย

วัตถุมีความหวังและความสิ้นหวังเป็นปัจจัยโดยปัจฉาชาตปัจจัย

๓. ปุพพกรณนิทานาทิวิภาค
ว่าด้วยเรื่องการจำแนกนิทานแห่งบุพพกรณ์เป็นต้น

ถาม : บุพพกรณ์ การถอนผ้า การอธิษฐานผ้า การกราน มาติกาและปลิโพธ ความหวังและความสิ้นหวัง มีอะไรเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิดก่อน เป็นองค์ และเป็นสมุฏฐาน

ตอบ : บุพพกรณ์มีประโยคเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด เป็นองค์ เป็นสมุฏฐาน

การถอนผ้ามีบุพพกรณ์เป็นนิทาน...

การอธิษฐานผ้ามีการถอนผ้าเป็นนิทาน...

การกรานมีการอธิษฐานผ้าเป็นนิทาน...

มาติกาและปลิโพธมีการกรานเป็นนิทาน...

ความหวังและความสิ้นหวังมีวัตถุเป็นนิทาน...

ถาม : ประโยค บุพพกรณ์ การถอนผ้า การอธิษฐานผ้า การกราน มาติกาและปลิโพธ วัตถุ มีอะไรเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด เป็นองค์ เป็นสมุฏฐาน

ตอบ : ประโยคมีเหตุเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด เป็นองค์ เป็นสมุฏฐาน

บุพพกรณ์ การถอนผ้า การอธิษฐานผ้า การกราน มาติกาและปลิโพธ วัตถุ ความสมหวังและความสิ้นหวังก็มีนัยเดียวกัน

ถาม : ประโยค บุพพกรณ์ การถอนผ้า การอธิษฐานผ้า การกราน มาติกาและปลิโพธ วัตถุ มีอะไรเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด เป็นองค์ เป็นสมุฏฐาน

ตอบ : ประโยคมีปัจจัยเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด เป็นองค์ เป็นสมุฏฐาน

บุพพกรณ์ การถอนผ้า การอธิษฐานผ้า การกราน มาติกาและปลิโพธ วัตถุ ความสมหวังและความสิ้นหวังก็มีนัยเดียวกัน

สงเคราะห์ธรรม

ถาม : บุพพกรณ์มีเท่าไร

ตอบ : บุพพกรณ์มี ๗ อย่าง ได้แก่ (๑) การซักผ้า (๒) การกะผ้า (๓) การตัดผ้า (๔) การเนาผ้า (๕) การเย็บผ้า (๖) การย้อมผ้า (๗) การทำกัปปพินทุ

ถาม : ผ้าที่ต้องถอนมีกี่ชนิด

ตอบ : มี ๓ ชนิด ได้แก่ (๑) ผ้าสังฆาฏิ (๒) ผ้าอุตตราสงค์ (๓) ผ้าอันตรวาสก

ถาม : ผ้าที่ต้องอธิษฐานมีกี่ชนิด

ตอบ : มี ๓ ชนิดเหมือนผ้าที่ต้องถอน

ถาม : การกรานทำอย่างไร

ตอบ : การกรานต้องเปล่งวาจา

ถาม : กฐินมีมูลเหตุ ผ้า(วัตถุ) และผ้าที่ใช้ทำจีวร (ภูมิ) เท่าไร

ตอบ : มีมูลเหตุคือสงฆ์ มีผ้า ๓ผืน ได้แก่ (๑) ผ้าสังฆาฏิ (๒) ผ้าอุตตราสงค์ (๓) ผ้าอันตรวาสก ผ้าที่ใช้ทำจีวร ๖ ชนิด ได้แก่ (๑) ผ้าทำด้วยเปลือกไม้ (๒) ผ้าฝ้าย (๓) ผ้าไหม (๔) ผ้าขนสัตว์ (๕) ผ้าป่าน (๖) ผ้าทั้ง ๕ ชนิดผสมกัน

ถาม : กฐินมีอะไรเป็นกิจในเบื้องต้น ในท่ามกลางและในที่สุด

ตอบ : มีบุพพกรณ์เป็นกิจในเบื้องต้น การกระทำเป็นกิจในท่ามกลาง การกรานเป็นกิจสุดท้าย

ถาม : ภิกษุผู้ควรกรานและไม่ควรกรานกฐิน มีองค์เท่าไร

ตอบ : ภิกษุผู้ควรกรานกฐิน ได้แก่ (๑) รู้บุพพกรณ์ (๒) รู้วิธีถอนผ้า (๓) รู้วิธีอธิษฐานผ้า (๔) รู้วิธีกราน (๕) รู้มาติกา ๘ อย่าง (๖) รู้ปลิโพธ ๒ อย่าง (๗) รู้การเดาะกฐิน (๘) รู้อานิสงส์

ภิกษุผู้ไม่ควรกรานกฐินมีนัยตรงกันข้าม

ถาม : ภิกษุผู้กรานกฐินไม่ได้ มีกี่จำพวก

ตอบ : มี ๓ จำพวก ได้แก่ (๑) ภิกษุผู้อยู่นอกสีมากล่าวอนุโมทนา (๒) เมืออนุโมทนาไม่เปล่งวาจา (๓) เมื่อเปล่งวาจา ผู้อื่นไม่รู้ความ

ภิกษุผู้กรานกฐินได้มีนัยตรงกันข้าม

ถาม : การกรานกฐินไม่สำเร็จด้วยเหตุกี่อย่าง

ตอบ : ด้วยเหตุ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ผ้าวิบัติ (๒) กาลวิบัติ (๓) การกระทำวิบัติ

การกรานกฐินที่สำเร็จมีนัยตรงกันข้าม

๔. กฐินาทิปานิตัพพวิภาค
ว่าด้วยเรื่องการจำแนกข้อที่พึงทราบเรื่องกฐินเป็นต้น

ข้อที่พึงทราบเรื่องกฐิน ได้แก่ (๑) กฐิน ได้แก่ การรวบรวม การประชุม ชื่อ การตั้งชื่อ การเรียกชื่อ พยัญชนะ การบอกกล่าว (๒) เดือนที่กรานกฐิน คือ เดือนสุดท้ายในฤดูฝน (๓) วิบัติแห่งการกรานกฐินมี ๒๔ อย่าง (๔) ความพร้อมแห่งการกรานกฐินมี ๑๗ อาการ (๔) การทำนิมิต คือ การตั้งใจว่าจะกรานกฐินด้วยผ้าผืนนั้น (๖) การพูดเสียบเคียง คือ การพูดเพื่อให้ได้ผ้ากฐิน (๗) ผ้าที่ยืมเขามา คือ ผ้าที่เขาไม่ได้ให้ (๘) ผ้าที่เก็บไว้ค้างคืน คือ ผ้าที่ทำค้างคืนหรือที่เก็บไว้ค้างคืน (๙) ผ้าเป็นนิสสัคคีย์ คือ ผ้าที่กำลังตัดเย็บ อรุณขึ้นพอดี (๑๐) การกรานกฐิน คือ ถ้าสงฆ์มีผ้ากฐิน ก็พึงรู้วิธีปฏิบัติของสงฆ์ วิธีปฏิบัติของผู้กรานกฐิน วิธีปฏิบัติของผู้อนุโมทนากฐิน

การกรานกฐิน

สงฆ์พึงประกาศให้ผ้ากฐินแก่ภิกษุผู้กรานกฐินด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา

ภิกษุผู้กรานกฐิน พึงซักผ้าให้สะอาด กะ ตัด เย็บ ย้อม ทำกัปปพินทุแล้วกรานกฐินในวันนั้นทีเดียว ถ้าต้องการกรานด้วยผ้าสังฆาฏิ พึงถอนผ้าสังฆาฏิผืนเดิมแล้วอธิษฐานผ้าสังฆาฏิผืนใหม่ ถ้าต้องการกรานด้วยผ้าอุตตราสงค์ พึงถอนผ้าอุตตราสงค์ผืนเดิมแล้วอธิษฐานผ้าอุตตราสงค์ผืนใหม่ ถ้าต้องการกรานด้วยผ้าอันตรวาสก พึงถอนผ้าอันตรวาสกผืนเดิมแล้วอธิษฐานผ้าอันตรวาสกผืนใหม่

ภิกษุผู้กรานกฐิน ห่มผ้าเฉวียงบ่าเข้าไปหาสงฆ์ ประนมมือกล่าว ๓ ครั้ง ขอให้สงฆ์อนุโมทนา ภิกษุผู้อนุโมทนา ห่มผ้าเฉวียงบ่าแล้วกล่าวอนุโมทนา

๕. ปุคคลัสเสวกฐินัตถาร
ว่าด้วยเรื่องบุคคลผู้กรานกฐิน

ถาม : สงฆ์ คณะหรือบุคคล เป็นผู้กรานกฐิน

ตอบ : สงฆ์หรือคณะกรานกฐินไม่ได้ บุคคลเป็นผู้กรานกฐิน

ถาม : สงฆ์ คณะหรือบุคคลเป็นผู้สวดพระปาติโมกข์

ตอบ : บุคคลเป็นผู้สวดพระปาติโมกข์ เพราะความสามัคคีแห่งสงฆ์หรือคณะ

บุคคลเป็นผู้กรานกฐิน สงฆ์และคณะเป็นฝ่ายอนุโมทนา จึงชื่อว่าสงฆ์ คณะและบุคคลเป็นผู้กรานกฐิน

๖. ปลิโพธปัญหาพยากรณ์
ว่าด้วยเรื่องการแก้ปัญหาเรื่องปลิโพธ

พระมหากัสสปะ : การเดาะกฐินด้วยการหลีกไป ปลิโพธอย่างไหนขาดก่อน

พระอุบาลี : เมื่อภิกษุหลีกไปเพราะคิดจะทิ้งอาวาส ปลิโพธในจีวรขาดก่อน ปลิโพธในอาวาสขาดเมื่อภิกษุไปนอกสีมา

พระมหากัสสปะ : การเดาะกฐินสำเร็จด้วยทำจีวรเสร็จ ปลิโพธอย่างไหนขาดก่อน

พระอุบาลี : เมื่อภิกษุหลีกไปด้วยคิดจะทิ้งอาวาส ปลิโพธในอาวาสขาดก่อน ปลิโพธในจีวรขาด เมื่อทำจีวรเสร็จ

พระมหากัสสปะ : การเดาะกฐินกำหนดด้วยการตกลงใจ ปลิโพธอย่างไหนขาดก่อน

พระอุบาลี : เมื่อภิกษุหลีกไปด้วยคิดจะทิ้งอาวาส ปลิโพธทั้งสองขาดพร้อมกัน

พระมหากัสสปะ : การเดาะกฐินกำหนดด้วยผ้าเสียหาย ปลิโพธอย่างไหนขาดก่อน

พระอุบาลี : เมื่อภิกษุหลีกไปด้วยคิดจะทิ้งอาวาส ปลิโพธในอาวาสขาดก่อน ปลิโพธในจีวรขาด เมื่อผ้าเสียหาย

พระมหากัสสปะ : การเดาะกฐินกำหนดด้วยรู้ข่าว ปลิโพธอย่างไหนขาดก่อน

พระอุบาลี : เมื่อภิกษุหลีกไปด้วยคิดจะทิ้งอาวาส ปลิโพธในจีวรขาดก่อน ปลิโพธในอาวาสขาดพร้อมกับการได้ทราบข่าวของภิกษุนั้น

พระมหากัสสปะ : การเดาะกฐินกำหนดด้วยความสิ้นหวัง ปลิโพธอย่างไหนขาดก่อน

พระอุบาลี : เมื่อภิกษุหลีกไปด้วยคิดจะทิ้งอาวาส ปลิโพธในอาวาสขาดก่อน ปลิโพธในจีวรขาด เมื่อสิ้นหวังในผ้านั้น

พระมหากัสสปะ : การเดาะกฐินกำหนดด้วยล่วงเขต ปลิโพธอย่างไหนขาดก่อน

พระอุบาลี : เมื่อภิกษุหลีกไปด้วยคิดจะทิ้งอาวาส ปลิโพธในจีวรขาดก่อน ปลิโพธในอาวาสขาด เมื่อภิกษุนั้นไปนอกสีมา

พระมหากัสสปะ : การเดาะกฐินกำหนดด้วยเดาะพร้อมกัน ปลิโพธอย่างไหนขาดก่อน

พระอุบาลี : เมื่อภิกษุหลีกไปด้วยคิดจะทิ้งอาวาส ปลิโพธทั้งสองขาดพร้อมกัน

การเดาะกฐิน

ถาม : การเดาะกฐินที่สงฆ์เป็นใหญ่และบุคคลเป็นใหญ่ การเดาะกฐินที่สงฆ์และบุคคลไม่เป็นใหญ่มีเท่าไร

ตอบ : การเดาะกฐินที่สงฆ์เป็นใหญ่ คือ การเดาะในระหว่าง

การเดาะกฐินที่บุคคลเป็นใหญ่มี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) การเดาะกฐินด้วยการหลีกไป (๒) การเดาะกฐินด้วยทำจีวรเสร็จ (๓) การเดาะกฐินด้วยตกลงใจ (๔) การเดาะกฐินด้วยล่วงเขต

การเดาะกฐินที่สงฆ์และบุคคลไม่เป็นใหญ่มี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) การเดาะกฐินด้วยผ้าเสียหาย (๒) การเดาะกฐินด้วยรู้ข่าว (๓) การเดาะกฐินด้วยสิ้นหวัง (๔) การเดาะกฐินด้วยเดาะพร้อมกัน

ถาม : การเดาะกฐินภายในสีมา ภายนอกสีมา ทั้งภายในและภายนอกสีมา มีเท่าไร

ตอบ : การเดาะกฐินภายในสีมามี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) การเดาะในระหว่าง (๒) การเดาะพร้อมกัน

การเดาะกฐินภายนอกสีมามี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) กำหนดด้วยการหลีกไป (๒) กำหนดด้วยรู้ข่าว (๓) กำหนดด้วยล่วงเขต

การเดาะกฐินทั้งภายในและภายนอกสีมามี ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) กำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ (๒) กำหนดด้วยตกลงใจเป็นที่สุด (๓) กำหนดด้วยจีวรเสียหาย (๔) กำหนดด้วยสิ้นหวัง

การเดาะกฐินเกิดขึ้นพร้อมกัน

ถาม : การเดาะกฐินมีเท่าไร เกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน

ตอบ : มี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) การเดาะในระหว่าง (๒) การเดาะพร้อมกัน

การเดาะกฐินนอกนั้นเกิดพร้อมกัน ดับไม่พร้อมกัน

๑๗. อุปาลิปัญจกะ

ว่าด้วยเรื่องคำถามของพระอุบาลีหมวดละ ๕ ข้อ

๑. อนิสสิตวรรค

ว่าด้วยเรื่องการไม่อยู่ถือนิสสัย

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี พระอุบาลีเข้าไปเฝ้ากราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้ถือนิสสัยและไม่ต้องถือนิสสัย ภิกษุที่ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสสัย ไม่พึงใช้สามเณรให้อุปัฏฐาก ภิกษุผู้ควรถูกลงโทษ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบตามลำดับ*

๒. นัปปฏิปัสสัมภนวรรค

หมวดว่าด้วยการไม่ระงับกรรม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุที่สงฆ์ไม่ควรระงับกรรม พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุที่สงฆ์ไม่ควรระงับกรรมมีลักษณะ ๕ ประการ คือ (๑) ต้องอาบัติแล้วถูกลงโทษแต่ยังให้อุปสมบท (๒) ให้นิสัย (๓) ใช้สามเณรอุปัฏฐาก (๔) รับแต่งตั้งเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี (๕) แม้ได้รับแต่งตั้งแล้ว ก็ยังสั่งสอนภิกษุณี

อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุที่สงฆ์ไม่ควรระงับกรรมมีลักษณะ ๕ ประการ คือ (๑) ต้องอาบัติที่เป็นเหตุให้ถูกสงฆ์ลงโทษ (๒) ต้องอาบัติอื่นทำนองเดียวกัน (๓) ต้องอาบัติที่เลวทรามกว่านั้น (๔) ดำหนิกรรม (๕) ดำหนิภิกษุผู้ทำกรรม

อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุที่สงฆ์ไม่ควรระงับกรรมมีลักษณะ ๕ ประการ คือ (๑) กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า (๒) กล่าวติเตียนพระธรรม (๓) กล่าวติเตียนพระสงฆ์ (๔) เป็นมิจฉาทิฏฐิ (๕) มีอาชีววิบัติ

---

* รายละเอียดพึงดูในพระวินัยปิฎก ปริวาร เล่ม ๘ หน้า ๕๘๙-๕๙๑

อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุที่สงฆ์ไม่ควรระงับกรรมมีลักษณะ ๕ ประการ คือ (๑) เป็นอลัชชี (๒) เป็นคนโง่เขลา (๓) ไม่ใช่ปกตัตตะ (๔) ทำการย่ำยีข้อปฏิบัติ (๕) ไม่ทำข้อวัตรและสิกขาให้บริบูรณ์

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องคุณสมบัติของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ (๑) พึงมีความเคารพย่ำเกรง มีจิตเสมอด้วยผ้าเช็ดธุลี เข้าหาสงฆ์ (๒) พึงรู้จักที่นั่งของตน (๓) ไม่พึงเบียดเบียนภิกษุผู้เถระไม่กีดกันภิกษุผู้มีพรรษาน้อยกว่า (๔) ไม่พูดพร่ำเพรื่อ (๕) พึงกล่าวธรรมเองหรือเชื้อเชิญภิกษุอื่น ไม่พึงดูหมิ่นอริยดุษณีภาพ

ถ้าสงฆ์ทำกรรมที่พร้อมเพรียงกันแต่ภิกษุนั้นไม่ชอบใจ จะแย้งก็ได้ แต่ควรรักษาความสามัคคี

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) มีความคิดมิดมน (ขาดวิสัยทัศน์) (๒) กล่าวอ้างผู้อื่น (๓) ไม่มีโวหารในการพูด (๔) ไม่โจทตามพระธรรมวินัย (๕) ไม่ปรับอาบัติตามพระธรรมวินัย

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) เป็นผู้อวดอ้าง (๒) เป็นผู้รุกราน (๓) ยึดถืออธรรม (๔) คัดค้านธรรม (๕) พูดพร่ำเพรื่อ

ภิกษุผู้ควรพูดในสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) กล่าวข่มขู่ (๒) พูดฝ่ายเดียว (๓) ไม่โจทตามอาบัติ (๔) ไม่ปรับอาบัติตามพระธรรมวินัย (๕) ไม่ชี้แจงตามความเห็น

ภิกษุผู้ควรพูดในสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

อานิสงส์การเรียนพระวินัย ๕ ประการ คือ (๑) เป็นอันคุ้มครองกองศีลของตนไว้ดีแล้ว (๒) ผู้ที่ถูกความรังเกียจครอบงำย่อมหวนระลึกได้ (๓) กล้าพูดในท่ามกลางสงฆ์ (๔) ข่มด้วยดีซึ่งข้าศึกโดยสหธรรม (๕) เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

๓. โวหารวรรค
หมวดว่าด้วยการใช้โวหาร

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติ (๒) ไม่รู้สมุฏฐานแห่งอาบัติ (๓) ไม่รู้ประโยคแห่งอาบัติ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอาบัติ (๕) ไม่ฉลาดในการวินิจฉัยอาบัติ

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อธิกรณ์ (๒) ไม่รู้สมุฏฐานแห่งอธิกรณ์ (๓) ไม่รู้ประโยคแห่งอธิกรณ์ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอธิกรณ์ (๕) ไม่ฉลาดในการวินิจฉัยอธิกรณ์

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) พูดข่มขู่ (๒) พูดฝ่ายเดียว (๓) ไม่โจทอาบัติตามพระธรรมวินัย (๔) ไม่ปรับอาบัติตามพระธรรมวินัย (๕) ไม่ชี้แจงตามความเห็น

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติและอนาบัติ (๒) ไม่รู้อาบัติเบาและอาบัติหนัก (๓) ไม่รู้อาบัติที่มีส่วนเหลือและที่ไม่มีส่วนเหลือ (๔) ไม่รู้อาบัติที่ชั่วหยาบและที่ไม่ชั่วหยาบ (๕) ไม่รู้อาบัติที่ทำคืนได้และที่ทำคืนไม่ได้

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้กรรม* (๒) ไม่รู้การทำกรรม (๓) ไม่รู้วัตถุแห่งกรรม (๔) ไม่รู้วัตรแห่งกรรม[๒] (๕) ไม่รู้วิธีระงับกรรม

---

* **กรรม** ในที่นี้ ได้แก่ นิคหกรรมมิตัชชนียกรรมเป็นต้น (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๒๔/๔๑๖)

[๒] ไม่รู้จักวัตร ๑๘ แห่งวินัยกรรม ๔ อย่างในกรรมทั้ง ๗ และไม่รู้วัตร ๔๓ ประการแห่งอุกเขปนียกรรม (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๒๔/๔๑๖)

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้วัตถุ (วัตถุแห่งกองอาบัติ ๗ กอง) (๒) ไม่รู้นิทาน (สิกขาบทที่ทรงบัญญัติในเมืองต่าง ๆ) (๓) ไม่รู้พระบัญญัติ (บัญญัติ อนุบัญญัติ และอนุปบันนบัญญัติ) (๔) ไม่รู้จักบทที่ควรจัดไว้ข้างหน้า[๑] (๕) ไม่รู้เนื้อความที่สัมพันธ์กัน

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ลำเอียงเพราะชัง (๓) ลำเอียงเพราะหลง (๔) ลำเอียงเพราะกลัว (๕) เป็นอลัชชี

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ลำเอียงเพราะชัง (๓) ลำเอียงเพราะหลง (๔) ลำเอียงเพราะกลัว (๕) ไม่ฉลาดในพระวินัย

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้ญัตติ (๒) ไม่รู้การทำญัตติ (๓) ไม่รู้อนุสาวนาแห่งญัตติ (๔) ไม่รู้สมถะแห่งญัตติ (๕) ไม่รู้การระงับญัตติ

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้พระสูตร[๒] (๒) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระสูตร (๓) ไม่รู้พระวินัย (๔) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระวินัย (๕) ไม่ฉลาดในฐานะที่ควรและไม่ควร

---

[๑] เช่น เมื่อควรกล่าวว่า พุทโธ ภควา กล่าวสับหน้าสับหลังกันว่า ภควา พุทโธ

[๒] พระสูตร หมายถึงภิกขุวิภังค์และภิกขุนีวิภังค์ ข้ออนุโลมพระสูตร หมายถึง มหาปเทส ๔ อย่าง พระวินัย หมายถึง คัมภีร์ขันธกะและคัมภีร์ปริวาร (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๒๔/๕๑๗) ข้ออนุโลมพระวินัย หมายถึง มหาปเทส ๔ อย่าง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๒๔/๕๑๗)

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้พระธรรม[๑] (๒) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระธรรม[๒] (๓) ไม่รู้พระวินัย (๔) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระวินัย (๕) ไม่ฉลาดในคำต้นและคำหลัง

ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์มีนัยตรงกันข้าม

๔. ทิฏฐาวิกัมมวรรค
หมวดว่าด้วยการเปิดเผยความเห็น

พระอุบาลิกราบทูลถามเรื่องการเปิดเผยความเห็นที่ไม่ชอบธรรม

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า การเปิดเผยความเห็นที่ไม่ชอบธรรมมี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) การเปิดเผยความเห็นในอนาบัติ (๒) การเปิดเผยความเห็นในอาบัติที่เป็นเทสนาคามินี (๓) การเปิดเผยความเห็นในอาบัติที่แสดงแล้ว (๔) การเปิดเผยความเห็นพร้อมกัน ๔-๕ รูป (๕) การเปิดเผยความเห็นด้วยคิดในใจ

การเปิดเผยความเห็นที่ชอบธรรมมีนัยตรงกันข้าม

การเปิดเผยความเห็นที่ไม่ชอบธรรม ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) การเปิดเผยความเห็นในสำนักของภิกษุนานาสังวาส (๒) การเปิดเผยความเห็นในสำนักของภิกษุผู้อยู่ในสีมาต่างกัน (๓) การเปิดเผยความเห็นในสำนักของภิกษุที่มิใช่ปกตัตตะ (๔) การเปิดเผยความเห็นพร้อมกัน ๔-๕ รูป (๕) การเปิดเผยความเห็นด้วยคิดในใจ

การเปิดเผยความเห็นที่ชอบธรรมมีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลิกราบทูลถามเรื่องการรับประเคนที่ใช้ไม่ได้

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า การรับประเคนที่ใช้ไม่ได้ มี ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ของที่เขาถวายด้วยกาย ไม่รับประเคนด้วยกาย (๒) ของที่เขาถวายด้วยกาย ไม่รับประเคนด้วยของเนื่องด้วยกาย (๓) ของที่เขาถวายด้วยของเนื่องด้วยกาย ไม่รับประเคนด้วยกาย

---

[๑] ไม่รู้สุตตันตปิฎกและอภิธรรมปิฎก (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๒๔/๔๑๗)

[๒] ไม่รู้มหาปเทส ๔ ในสุตตันตปิฎก (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๒๔/๔๑๗)

(๔) ของที่เขาถวายด้วยของเนื่องด้วยกาย ไม่รับประเคนด้วยของเนื่องด้วยกาย (๕) ของที่เขาถวายด้วยการโยน ไม่รับประเคนด้วยกายหรือของเนื่องด้วยกาย

การรับประเคนที่ใช้ได้มีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องของที่ไม่เป็นเดน

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ของที่ไม่เป็นเดนมี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ของที่ภิกษุยังมิได้ทำให้เป็นกัปปิยะ (๒) ของที่ภิกษุยังมิได้รับประเคน (๓) ของที่ภิกษุยังมิได้ยกขึ้นส่งให้ (๔) ของที่อยู่นอกหัตถบาส (๕) ของที่ภิกษุยังมิได้บอกว่า "พอแล้ว"

ของที่เป็นเดนมีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องการห้ามภัตตาหาร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า การห้ามภัตตาหารมี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุกำลังฉัน (๒) ทายกนำโภชนาหารมาถวาย (๓) ทายกอยู่ในหัตถบาส (๔) ทายกน้อมของถวาย (๕) ภิกษุบอกห้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องปฏิญญาตกรณะที่ไม่ชอบธรรม

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ปฏิญญาตกรณะที่ไม่ชอบธรรม มี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ถูกโจทด้วยอาบัติปาราชิก แต่ปฏิญญาว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส สงฆ์จึงปรับอาบัติตามปฏิญญานั้น (๒) ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ถูกโจทด้วยอาบัติปาราชิก แต่ปฏิญญาว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์ สงฆ์จึงปรับอาบัติตามปฏิญญานั้น (๓) ภิกษุต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ ถูกโจทด้วยอาบัติปาฏิเทสนียะ แต่ปฏิญญาว่าต้องอาบัติทุกกฏ สงฆ์จึงปรับอาบัติตามปฏิญญานั้น (๔) ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ และทุกกฏ ถูกโจทด้วยอาบัติทุกกฏ แต่ปฏิญญาว่าต้องอาบัติปาราชิก สงฆ์จึงปรับอาบัติตามปฏิญญานั้น (๕) ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏ ถูกโจทด้วยอาบัติทุกกฏ แต่ปฏิญญาว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ และปาฏิเทสนียะ สงฆ์จึงปรับอาบัติตามปฏิญญานั้น

ปฏิญญาตกรณะที่ชอบธรรมมีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุที่สงฆ์ไม่พึงให้โอกาส

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สงฆ์ไม่พึงให้โอกาสแก่ภิกษุ ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) ผู้เป็นอลัชชิ (๒) เป็นผู้โง่เขลา (๓) ผู้ไม่ใช่ปกติตัตตะ (๔) ผู้กล่าวเพื่อให้เคลื่อนจากพระศาสนา (๕) มิใช่กล่าวเพื่อให้ออกจากพระศาสนา

สงฆ์พึงให้โอกาสแก่ภิกษุผู้มีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุที่สงฆ์พึงสนทนาพระวินัย

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สงฆ์พึงสนทนาพระวินัยกับภิกษุ ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) รู้วัตถุ (๒) รู้นิทาน (๓) รู้พระบัญญัติ (๔) รู้จักบทที่ควรจัดไว้ข้างหน้า (๕) รู้เนื้อความที่สัมพันธ์กัน

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องเหตุแห่งการถามปัญหา

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บุคคลผู้ถามปัญหามี ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) ถามเพราะโง่เขลา (๒) ถามเพราะมิเจตนาเลวทราม (๓) ถามเพราะต้องการดูหมิ่น (๔) ถามเพราะความไม่รู้ (๕) ถามเพราะต้องการตอบเอง

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องบุคคลผู้กล่าวอวดอ้างการบรรลุมรรคผล

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บุคคลผู้กล่าวอวดอ้างมรรคผลมี ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) ผู้อวดอ้างเพราะความโง่เขลา (๒) ผู้อวดอ้างเพราะมีความปรารถนาเลวทราม (๓) ผู้อวดอ้างเพราะวิกลจิต (๔) ผู้อวดอ้างเพราะเข้าใจว่าตนได้บรรลุ (๕) ผู้อวดอ้างเพราะได้บรรลุจริง

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องความบริสุทธิ์แห่งการสวดพระปาติโมกข์ (วิสุทธิ)

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ความบริสุทธิ์แห่งการสวดพระปาติโมกข์ มี ๕ ประการ ได้แก่ (๑) สวดนิทานแล้วสวดอุทเทสที่เหลือด้วยสุดบท (๒) สวดนิทานแล้วสวดปาราชิก ๔ แล้วสวดอุทเทสที่เหลือด้วยสุดบท (๓) สวดนิทาน สวดปาราชิก ๔ แล้วสวดสังฆาทิเสส ๑๓ แล้วสวดอุทเทสที่เหลือด้วยสุดบท (๔) สวดนิทาน สวดปาราชิก ๔ สวดสังฆาทิเสส ๑๓ สวดอนิยต ๒ แล้วสวดอุทเทสที่เหลือด้วยสุดบท (๕) สวดครบทั้งหมดโดยพิสดาร

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องโภชนะ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า โภชนะ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ข้าวสุก (๒) ขนมสด (๓) ขนมแห้ง (๔) ปลา (๕) เนื้อ

๕. อัตตาทานวรรค

หมวดว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุรับวินิจฉัยอธิกรณ์

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้จะวินิจฉัยอธิกรณ์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้จะวินิจฉัยอธิกรณ์มีคุณสมบัติ ๕

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้เป็นโจทก์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้เป็นโจทก์มีคุณสมบัติ ๕

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้จะโจทก์คนอื่น

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้จะโจทก์คนอื่นพึงมีคุณสมบัติ ๕ ประการ คือ (๑) มีความกรุณา (๒) มุ่งประโยชน์ (๓) มีความเอ็นดู (๔) มุ่งออกจากอาบัติ (๕) ยึดถือตามหลักการในพระวินัย

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุที่สงฆ์ไม่พึงให้โอกาส

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สงฆ์ไม่พึงให้โอกาสแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์ (๒) มีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์ (๓) มีอาชีวะไม่บริสุทธิ์ (๔) เป็นคนโง่เขลา (๕) ถูกซักถามไม่อาจตอบได้

สงฆ์พึงให้โอกาสแก่ภิกษุผู้มีความประพฤติตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้จะวินิจฉัยอธิกรณ์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้จะวินิจฉัยอธิกรณ์มีองค์ ๕

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้มีอุปการะมากแก่พวกภิกษุผู้ก่ออธิกรณ์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้มีอุปการะมากแก่ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ มี ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) เป็นผู้มีศีล สำรวมในพระปาติโมกข์ (๒) เป็นพหูสูต ทรงสุตะ (๓) ทรงจำพระปาติโมกข์ทั้งสองได้โดยพิสดาร (๔) เป็นผู้มั่นคงในพระวินัย (๕) เป็นผู้ที่อาจชี้แจงให้คู่กรณียอมความกันได้

ภิกษุผู้มีอุปการะมากแก่ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) มีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์ (๒) มีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์ (๓) มีอาชีวะบริสุทธิ์ (๔) เฉลียวฉลาด (๕) เมื่อถูกซักถามสามารถตอบได้

ภิกษุผู้มีอุปการะมากแก่ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) รู้วัตถุ (๒) รู้นิทาน (๓) รู้พระบัญญัติ (๔) รู้จักบทที่ควรจัดไว้ข้างหน้า (๕) รู้เนื้อความที่สัมพันธ์กัน

ภิกษุผู้ไม่ควรซักถามมีลักษณะ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ไม่รู้พระสูตร (๒) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระสูตร (๓) ไม่รู้พระวินัย (๔) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระวินัย (๕) ไม่ฉลาดในฐานะที่ควรและไม่ควร

ภิกษุผู้ควรซักถามมีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรซักถามมีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้พระธรรม (๒) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระธรรม (๓) ไม่รู้พระวินัย (๔) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระวินัย (๕) ไม่ฉลาดในคำให้การของจำเลย

ภิกษุผู้ควรซักถามมีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรซักถามมีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้วัตถุ (๒) ไม่รู้นิทาน (๓) ไม่รู้พระบัญญัติ (๔) ไม่รู้จักบทที่ควรจัดไว้ข้างหน้า (๕) ไม่รู้เนื้อความที่สัมพันธ์กัน

ภิกษุผู้ควรซักถามมีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรซักถามมีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติ (๒) ไม่รู้สมุฏฐานแห่งอาบัติ (๓) ไม่รู้ประโยคแห่งอาบัติ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอาบัติ (๕) ไม่ฉลาดในการวินิจฉัยอาบัติ

ภิกษุผู้ควรซักถามมีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรซักถามมีลักษณะ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อธิกรณ์ (๒) ไม่รู้สมุฏฐานแห่งอธิกรณ์ (๓) ไม่รู้ประโยคแห่งอธิกรณ์ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอธิกรณ์ (๕) ไม่ฉลาดในการวินิจฉัยอธิกรณ์

ภิกษุผู้ควรซักถามมีนัยตรงกันข้าม

๖. ธุดงควรรค
หมวดว่าด้วยธุดงค์ ๑๓

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร มี ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) (อยู่ป่า) เพราะความโง่เขลา (๒) เพราะมีความปรารถนาเลวทราม (๓) เพราะจิตฟุ้งซ่าน (๔) เพราะเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญ (๕) เพราะมีความมักน้อยสันโดษ เพื่อขัดเกลา

ธุดงค์ ๑๒ อย่าง ได้แก่ (๑) การถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร (๒) การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร (๓) การถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร (๔) การถือการอยู่ในป่าช้าเป็นวัตร (๕) การถืออยู่กลางแจ้งเป็นวัตร (๖) การถือการทรงผ้า ๓ ผืนเป็นวัตร (๗) การถือเที่ยวตามแถวเป็นวัตร (๘) การถือการนั่งเป็นวัตร (๙) การถือการอยู่ในอาสนะตามที่จัดไว้เป็นวัตร (๑๐) การถือการนั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตร (๑๑) การถือการห้ามภัตตาหารที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร (๑๒) การถือการฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร

มีธุดงค์ละ ๕ จำพวกเหมือนภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร

๗. มุสาวาทวรรค

หมวดว่าด้วยมุสาวาท

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องมุสาวาท

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มุสาวาทมี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) มุสาวาทที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติปาราชิก (๒) มุสาวาทที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๓) มุสาวาทที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๔) มุสาวาทที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (๕) มุสาวาทที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติทุกกฏ

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุที่สงฆ์พึงงดอุโบสถหรือปวารณา

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สงฆ์ควรงดอุโบสถหรือปวารณาแก่ภิกษุผู้มีองค์ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) เป็นอลัชชี (๒) เป็นคนโง่เขลา (๓) ไม่ใช่ปกติตัดภิกษุ (๔) กล่าวให้เคลื่อนจากพระศาสนา (๕) ไม่กล่าวเพื่อให้ออกจากอาบัติ

สงฆ์ควรงดอุโบสถหรือปวารณาแก่ภิกษุผู้มีองค์ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์ (๒) มีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์ (๓) มีอาชีวะไม่บริสุทธิ์ (๔) โง่เขลา (๕) ก่อความทะเลาะวิวาท

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุที่สงฆ์ไม่ควรให้การซักถาม

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สงฆ์ไม่ควรให้การซักถามแก่ภิกษุ ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติและอนาบัติ (๒) ไม่รู้อาบัติเบาและหนัก (๓) ไม่รู้อาบัติที่มีส่วนเหลือและที่ไม่มีส่วนเหลือ (๔) ไม่รู้อาบัติที่ชั่วหยาบและที่ไม่ชั่วหยาบ (๕) ไม่รู้อาบัติที่ทำคืนได้และที่ทำคืนไม่ได้

ภิกษุผู้ควรให้การซักถามมีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องอาการที่ภิกษุต้องอาบัติ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) เพราะไม่ละอาย (๒) เพราะไม่รู้ (๓) เพราะสงสัยแล้วขืนทำ (๔) เพราะเข้าใจในของที่ไม่ควรว่าควร (๕) เพราะเข้าใจในของที่ควรว่าไม่ควร

ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่ได้เห็น (๒) ไม่ได้ฟัง (๓) หลับ (๔) เข้าใจว่าเป็นอย่างนั้น (๕) ลืมสติ

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องเวร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เวร ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ฆ่าสัตว์มีชีวิต (๒) ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ (๓) ประพฤติผิดในกาม (๔) พูดเท็จ (๕) ดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัยที่เป็นเหตุแห่งความประมาท

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องเจตนางดเว้นจากเวร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เจตนาที่เป็นเหตุงดเว้นเวร ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต (๒) เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ (๓) เจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม (๔) เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ (๕) เจตนางดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัยที่เป็นเหตุแห่งความประมาท

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องความเสื่อม

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ความเสื่อม ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ความเสื่อมญาติ (๒) ความเสื่อมโภคสมบัติ (๓) ความเสื่อมเพราะโรค (๔) ความเสื่อมแห่งศีล (๕) ความเสื่อมแห่งทิฏฐิ

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องความถึงพร้อม (สัมปทา)

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ความถึงพร้อม ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ความถึงพร้อมแห่งญาติ (๒) ความถึงพร้อมแห่งโภคสมบัติ (๓) ความถึงพร้อมแห่งความไม่มีโรค (๔) ความถึงพร้อมแห่งศีล (๕) ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ

๘. ภิกขุโนวาทวรรค
หมวดว่าด้วยการให้โอวาทภิกษุณี

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุที่ภิกษุณีสงฆ์พึงลงโทษ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุณีสงฆ์ไม่พึงไหว้ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) เปิดกายอวดภิกษุณี (๒) เปิดขาอ่อนอวดภิกษุณี (๓) เปิดองคชาตอวดภิกษุณี (๔) เปิดไหล่ทั้งสองอวดภิกษุณี (๕) พูดเกี้ยวชักชวนคฤหัสถ์ให้มาคบหาภิกษุณี

ภิกษุณีสงฆ์ไม่พึงไหว้ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๕ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ลาภของภิกษุณี (๒) ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ประโยชน์ของภิกษุณี (๓) ขวนขวายเพื่อความอยู่ไม่ได้ของภิกษุณี (๔) ด่าบริภาษภิกษุณี (๕) ยุยงภิกษุกับภิกษุณีให้แตกกัน

ภิกษุณีสงฆ์ไม่พึงไหว้ภิกษุผู้มีความประพฤติ ๕ ประการอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ลาภของภิกษุณี (๒) ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ประโยชน์ของภิกษุณี (๓) ขวนขวายเพื่อความอยู่ไม่ได้ของภิกษุณี (๔) ด่าบริภาษภิกษุณี (๕) ชักชวนภิกษุกับภิกษุณีให้คบหากันทางชู้สาว

ภิกษุณีสงฆ์พึงไหว้ภิกษุผู้มีความประพฤติตรงกันข้าม

ลงฆ์พึงลงโทษภิกษุณีผู้มีความประพฤติเหมือนกับภิกษุที่ไม่ควรไหว้เหล่านั้น

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้ไม่ควรให้โอวาทแก่ภิกษุณี พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ไม่ควรให้โอวาทแก่ภิกษุณี ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) เป็นอลัชชี (๒) เป็นคนโง่เขลา (๓) ไม่ใช่ปกตัตตภิกษุ (๔) กล่าวให้คลาดเคลื่อนจากพระศาสนา (๕) ไม่กล่าวให้ออกจากอาบัติ

ภิกษุผู้ไม่ควรให้โอวาทแก่ภิกษุณี ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์ (๒) มีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์ (๓) มีอาชีวะไม่บริสุทธิ์ (๔) เป็นคนโง่เขลา (๕) ถูกซักถามไม่อาจตอบได้

ภิกษุผู้ไม่ควรให้โอวาทแก่ภิกษุณี ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) มีความประพฤติทางกายไม่สมควร (๒) มีความประพฤติทางวาจาไม่สมควร (๓) มีความประพฤติทางกายและทางวาจาไม่สมควร (๔) ด่าบริภาษภิกษุณี (๕) อยู่คลุกคลีกับภิกษุณี

ภิกษุผู้ไม่ควรให้โอวาทแก่ภิกษุณี ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) เป็นอลัชชี (๒) เป็นคนโง่เขลา (๓) ไม่ใช่ปกตัตตภิกษุ (๔) ชอบทะเลาะวิวาท (๕) ศึกษาสิกขาไม่สมบูรณ์

พระอุบาลิกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้ไม่ควรรับหน้าที่ให้โอวาทภิกษุณี

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ไม่ควรรับหน้าที่ให้โอวาทแก่ภิกษุณี มี ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) มีความประพฤติทางกายไม่สมควร (๒) มีความประพฤติทางวาจาไม่สมควร (๓) มีความประพฤติทั้งทางกายและทางวาจาไม่สมควร (๔) ด่าบริภาษภิกษุณี (๕) อยู่คลุกคลีกับภิกษุณี

ภิกษุผู้ไม่ควรรับหน้าที่ให้โอวาทแก่ภิกษุณี ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) เป็นอลัชชี (๒) โง่เขลา (๓) ไม่ใช่ปกติตัดภิกษุ (๔) กำลังเตรียมจะเดินทางไกล (๕) ผู้อาพาธ

พระอุบาลิกราบทูลถามเรื่องภิกษุที่ไม่ควรสนทนาด้วย

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุที่ไม่ควรสนทนาด้วย ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) ไม่มีสีลขันธ์อันเป็นอเสขะ (๒) ไม่มีสมาธิขันธ์อันเป็นอเสขะ (๓) ไม่มีปัญญาขันธ์อันเป็นอเสขะ (๔) ไม่มีวิมุตติขันธ์อันเป็นอเสขะ (๕) ไม่มีวิมุตติญาณทัสสนขันธ์อันเป็นอเสขะ

ภิกษุผู้ควรสนทนาด้วยมีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่ควรสนทนาด้วย ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่บรรลุอัตถปฏิสัมภิทา[๑] (๒) ไม่บรรลุธัมมปฏิสัมภิทา[๒] (๓) ไม่บรรลุนิรุตติปฏิสัมภิทา[๓] (๔) ไม่บรรลุปฏิภาณปฏิสัมภิทา[๔] (๕) ไม่พิจารณาจิตตามที่หลุดพ้นแล้ว

ภิกษุผู้ควรสนทนาด้วยมีนัยตรงกันข้าม

๙. อุพพาหิกวรรค

หมวดว่าด้วยอุพพาหิกาสมมุติ[๕]

พระอุบาลิกราบทูลถามเรื่องภิกษุที่สงฆ์ไม่พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่าง สงฆ์ไม่พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ ได้แก่ (๑) ไม่ฉลาดในอรรถกถา (๒) ไม่ฉลาดในพระบาลี (๓) ไม่ฉลาดในการสื่อภาษา (๔) ไม่ฉลาดในกระบวนอักษร (๕) ไม่ฉลาดในคำต้นและคำหลัง

---

[๑] ไม่รู้อรรถกถา คือ ขยายความไม่เป็น (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๔๔/๕๒๑)

[๒] ไม่รู้พระบาลี (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๔๔/๕๒๑)

[๓] ไม่ฉลาดในการใช้ภาษาอื่น (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๔๔/๕๒๑)

[๔] ไม่มีไหวพริบปฏิภาณ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๔๔/๕๒๑)

[๕] การวินิจฉัยอธิกรณ์ในสังคายนาครั้งที่ ๒ สงฆ์ใช้อุพพาหิกาสมมติ

ภิกษุที่สงฆ์พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ มีลักษณะตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่าง สงฆ์ไม่พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) มักโกรธ (๒) ชอบลบหลู่ (๓) ชอบตีเสมอ (๔) มักริษยา (๕) ยึดมั่นถือรั้น

ภิกษุที่สงฆ์พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ มีลักษณะตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่าง สงฆ์ไม่พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) มักโกรธ (๒) พยาบาท (๓) ชอบเบียดเบียน (๔) ชอบยั่วยุให้โกรธ (๕) ไม่อดทนคำกล่าวเตือน

ภิกษุที่สงฆ์พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ มีลักษณะตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่าง สงฆ์ไม่พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ระลึกอะไรไม่ได้ (๒) พูดฝ่ายเดียว (๓) ไม่โจทตามอาบัติในพระธรรมวินัยที่สมควร (๔) ไม่ปรับตามอาบัติในพระธรรมวินัยที่สมควร (๕) ไม่ชี้แจงตามความเห็น

ภิกษุที่สงฆ์พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ มีลักษณะตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่าง สงฆ์ไม่พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ลำเอียงเพราะชัง (๓) ลำเอียงเพราะหลง (๔) ลำเอียงเพราะกลัว (๕) เป็นอสัญญี

ภิกษุที่สงฆ์พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ มีลักษณะตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่าง สงฆ์ไม่พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ลำเอียงเพราะชัง (๓) ลำเอียงเพราะหลง (๔) ลำเอียงเพราะกลัว (๕) ไม่ฉลาดในพระวินัย

ภิกษุที่สงฆ์พึงแต่งตั้งด้วยอุพพาหิกาสมมุติ มีลักษณะตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้โง่เขลา

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้โง่เขลา มีองค์ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ไม่รู้พระสูตร (๒) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระสูตร (๓) ไม่รู้พระวินัย (๔) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระวินัย (๕) ไม่ฉลาดในฐานะที่ควรและไม่ควร

ภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้ฉลาดมีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้โง่เขลา มีองค์ ๕ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้พระธรรม (๒) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระธรรม (๓) ไม่รู้พระวินัย (๔) ไม่รู้ข้ออนุโลมพระวินัย (๕) ไม่ฉลาดในคำต้นและคำหลัง

ภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้ฉลาดมีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้โง่เขลา มีองค์ ๕ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้วัตถุ (๒) ไม่รู้นิทาน (๓) ไม่รู้พระบัญญัติ (๔) ไม่รู้จักบทที่ควรจัดไว้ข้างหน้า (๕) ไม่รู้ความที่สัมพันธ์กัน

ภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้ฉลาดมีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้โง่เขลา มีองค์ ๕ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติ (๒) ไม่รู้สมุฏฐานแห่งอาบัติ (๓) ไม่รู้ประโยคแห่งอาบัติ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอาบัติ (๕) ไม่ฉลาดในการวินิจฉัยอาบัติ

ภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้ฉลาดมีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้โง่เขลา มีองค์ ๕ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อธิกรณ์ (๒) ไม่รู้สมุฏฐานแห่งอธิกรณ์ (๓) ไม่รู้ประโยคแห่งอธิกรณ์ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอธิกรณ์ (๕) ไม่ฉลาดในการวินิจฉัยอธิกรณ์

ภิกษุที่จัดว่าเป็นผู้ฉลาดมีนัยตรงกันข้าม

๑๐. อธิกรณวูปสมวรรค
หมวดว่าด้วยการระงับอธิกรณ์

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้ไม่สามารถระงับอธิกรณ์ได้

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ไม่สามารถระงับอธิกรณ์ได้ มีองค์ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อาบัติ (๒) ไม่รู้สมุฏฐานแห่งอาบัติ (๓) ไม่รู้ประโยคแห่งอาบัติ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอาบัติ (๕) ไม่ฉลาดในการวินิจฉัยอาบัติ

ภิกษุผู้สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่สามารถระงับอธิกรณ์ได้ มีองค์ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้อธิกรณ์ (๒) ไม่รู้สมุฏฐานแห่งอธิกรณ์ (๓) ไม่รู้ประโยคแห่งอธิกรณ์ (๔) ไม่รู้วิธีระงับอธิกรณ์ (๕) ไม่ฉลาดในการวินิจฉัยอธิกรณ์

ภิกษุผู้ไม่สามารถระงับอธิกรณ์ได้ มีองค์ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ลำเอียงเพราะชัง (๓) ลำเอียงเพราะหลง (๔) ลำเอียงเพราะกลัว (๕) เป็นอสัชชี

ภิกษุผู้สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีองค์ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ลำเอียงเพราะชัง (๓) ลำเอียงเพราะหลง (๔) ลำเอียงเพราะกลัว (๕) ได้ยินได้ฟังน้อย

ภิกษุผู้สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีองค์ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ไม่รู้วัตถุ (๒) ไม่รู้นิทาน (๓) ไม่รู้พระบัญญัติ (๔) ไม่รู้จักบทที่ควรจัดไว้ข้างหน้า (๕) ไม่รู้ความที่สัมพันธ์กัน

ภิกษุผู้สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีองค์ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ลำเอียงเพราะชัง (๓) ลำเอียงเพราะหลง (๔) ลำเอียงเพราะกลัว (๕) ไม่ฉลาดในพระวินัย

ภิกษุผู้สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีองค์ ๕ อย่างอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ ฯลฯ (๕) เคารพบุคคล ไม่เคารพสงฆ์

ภิกษุผู้สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีนัยตรงกันข้าม

ภิกษุผู้ไม่สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีองค์ ๕ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ ฯลฯ (๕) เห็นแก่อามิส ไม่เห็นแก่พระสัทธรรม

ภิกษุผู้สามารถระงับอธิกรณ์ได้มีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องอาการที่สงฆ์แตกกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สงฆ์แตกกันด้วยอาการ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) เพราะกรรม* (๒) เพราะอุทเทส[๒] (๓) เพราะการชี้แจง[๓] (๔) เพราะการสวดประกาศ[๔] (๕) เพราะการให้จับสลาก

สังฆราชี และสังฆเภท

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องสังฆราชี และเรื่องสังฆเภท

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุอาคันตุกะไม่ประพฤติอาคันตุกวัตรที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ในอาคันตุกวัตร

ภิกษุเจ้าถิ่นไม่ประพฤติอาวาสิกวัตร

ภิกษุผู้นวกะกีดกันอาสนะ น้ำ บิณฑบาตอันเลิศต่อภิกษุผู้เถระในภัตตัคควัตร

ภิกษุผู้นวกะกีดกันเสนาสนะแก่ภิกษุผู้เถระในเสนาสนวัตร

อย่างนี้ จัดเป็นสังฆราชี ไม่เป็นสังฆเภท

ในอาวาสแห่งเดียว ภิกษุทั้งหลายแบ่งพวกกันทำอุโบสถ ทำปวารณา ทำสังฆกรรม และทำกรรมอื่น ๆ อย่างนี้ เป็นสังฆราชีและเป็นสังฆเภท

๑๑. สังฆเภทวรรค

หมวดว่าด้วยภิกษุผู้ทำลายสงฆ์หมวดที่ ๑

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ที่ต้องไปเกิดในอบาย

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ที่ต้องไปเกิดในอบาย ตกนรก แก้ไขไม่ได้ มีองค์ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) แสดงอธรรมว่าเป็นธรรม (๒) แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม (๓) แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่าเป็นวินัย (๔) แสดงวินัยว่ามิใช่วินัย (๕) อำพรางความเห็นด้วยกรรม

---

* คำว่า กรรม ได้แก่ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรมและญัตติจตุตถกรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๔๘/๕๒๑)

[๒] คำว่า อุทเทส ได้แก่ ปาติโมกขุทเทส ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๔๘/๕๒๑)

[๓] คำว่า ชี้แจง ได้แก่ ชี้แจงเภทกรวัตถุ ๑๘ อย่าง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๔๘/๕๒๒)

[๔] คำว่า สวดประกาศ ได้แก่ สวดกระซิบใกล้หูเชิงข่มขู่ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๔๘/๕๒๒)

ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ที่ต้องไปเกิดในอบายอีก ๗ นัย มีองค์ละ ๕ อย่าง ข้อ ๑-๔ เหมือนนัยที่ ๑ ที่ต่างกันคือข้อ ๕ ได้แก่

อำพรางความเห็น...ความพอใจ...สัญญาด้วยอุทเทส

ชี้แจงอำพรางความเห็น...ความพอใจ...สัญญา

อำพรางความเห็น...ความพอใจ...สัญญาด้วยการสวดประกาศ

อำพรางความเห็น...ความพอใจ...สัญญาด้วยการให้จับสลาก

๑๒. ทุติยสังฆเภทวรรค
หมวดว่าด้วยภิกษุผู้ทำลายสงฆ์หมวดที่ ๒

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ที่ไม่ต้องไปเกิดในอบาย

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ที่ไม่ต้องไปเกิดในอบาย ไม่ตกนรก แก้ไขได้ มีองค์ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) แสดงอธรรมว่าเป็นธรรม (๒) แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม (๓) แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่าเป็นวินัย (๔) แสดงวินัยว่ามิใช่วินัย (๕) ไม่อำพรางความเห็นด้วยกรรม

ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ที่ไม่ต้องไปเกิดในอบายอีก ๗ นัย มีองค์ละ ๕ อย่าง ข้อ ๑-๔ เหมือนนัยที่ ๑ ที่ต่างกันคือข้อ ๕ ได้แก่

ไม่อำพรางความเห็น...ความพอใจ...สัญญาด้วยอุทเทส

ไม่ชี้แจงอำพรางความเห็น...ความพอใจ...สัญญา

ไม่อำพรางความเห็น...ความพอใจ...สัญญาด้วยการสวดประกาศ

ไม่อำพรางความเห็น...ความพอใจ...สัญญาด้วยการให้จับสลาก

๑๓. อาวาสิกวรรค
หมวดว่าด้วยภิกษุเจ้าถิ่น

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุเจ้าถิ่นที่รักษาของสงฆ์ไว้เหมือนถูกจับโยนลงนรก

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุเจ้าถิ่นที่รักษาของสงฆ์ไว้เหมือนถูกจับโยนลงนรก มีความประพฤติ ๕ ประการ ได้แก่

(๑) ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ลำเอียงเพราะชัง (๓) ลำเอียงเพราะหลง (๔) ลำเอียงเพราะกลัว (๕) ใช้สอยของสงฆ์ดุจใช้ของของตน

ภิกษุเจ้าถิ่นที่เหมือนถูกส่งขึ้นสวรรค์มีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องการชี้แจงพระวินัยที่ไม่ชอบธรรม

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า การชี้แจงพระวินัยที่ไม่ชอบธรรม ๕ ประการ ได้แก่ (๑) กำหนดอธรรมว่าเป็นธรรม (๒) กำหนดธรรมว่าเป็นอธรรม (๓) กำหนดสิ่งที่มิใช่วินัยว่าเป็นวินัย (๔) กำหนดวินัยว่ามิใช่วินัย (๕) บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ถอนสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้

การชี้แจงพระวินัยที่ชอบธรรมมีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้แจกภัตที่เหมือนถูกจับโยนลงนรก

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้แจกภัตที่เหมือนถูกจับโยนลงนรก มีความประพฤติ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ลำเอียงเพราะชัง (๓) ลำเอียงเพราะหลง (๔) ลำเอียงเพราะกลัว (๕) ไม่รู้จักอาหารที่แจกและที่ยังไม่แจก

ภิกษุผู้แจกภัตที่เหมือนขึ้นสวรรค์มีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องภิกษุผู้จัดแจงเสนาสนะ ภิกษุผู้รักษาเรือนคลัง ภิกษุผู้รับผ้า(จีวร) ภิกษุผู้แจกยาคู ภิกษุผู้แจกผลไม้ ภิกษุผู้แจกของขบเคี้ยว ภิกษุผู้แจกของเล็ก ๆ น้อย ๆ ภิกษุผู้ให้รับผ้าสาฎก ภิกษุผู้ให้รับบาตร ภิกษุผู้ใช้คนทำงานวัด ภิกษุผู้ใช้สามเณรที่เหมือนถูกจับโยนลงนรก

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเหมือนเรื่องภิกษุผู้แจกภัต

ภิกษุผู้จัดแจงเสนาสนะ...ภิกษุผู้ใช้สามเณรที่เหมือนขึ้นสวรรค์มีนัยตรงกันข้าม

๑๔. กฐินัตถารวรรค
หมวดว่าด้วยการกรานกฐิน

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องอานิสงส์ของภิกษุผู้ได้กรานกฐิน

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้กรานกฐินได้รับอานิสงส์ ๕ อย่าง คือ (๑) เที่ยวไปไม่ต้องบอกลา (๒) ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำรับ (๓) ฉันคณโภชนะได้ (๔) ทรงอติเรกจีวรไว้ได้ตามต้องการ (๕) พวกเธอจะได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องโทษของภิกษุผู้นอนหลับลืมสติ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้นอนหลับลืมสติมีโทษ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) หลับก็เป็นทุกข์ (๒) ตื่นก็เป็นทุกข์ (๓) ฝันเห็นสิ่งที่ไม่ดี (๔) เทวดาไม่รักษา (๕) น้ำอสุจิเคลื่อน

ภิกษุผู้นอนหลับอย่างมีสติมีนัยตรงกันข้าม

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องบุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้มี ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) ภิกษุผู้เข้าไปละแวกบ้าน (๒) ภิกษุผู้กำลังเดินอยู่บนถนน (๓) ภิกษุผู้อยู่ในที่มืด (๔) ภิกษุผู้ไม่สนใจ (๕) ภิกษุผู้หลับ

บุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ภิกษุผู้กำลังดื่มยาคู (๒) ภิกษุผู้อยู่ในโรงอาหาร (๓) ภิกษุผู้เป็นศัตรูกับตน (๔) ภิกษุผู้กำลังคิดเรื่องอื่น (๕) ภิกษุผู้เปลือยกาย

บุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ภิกษุผู้กำลังขบเคี้ยว (๒) ภิกษุผู้กำลังฉันอาหาร (๓) ภิกษุผู้กำลังถ่ายอุจจาระ (๔) ภิกษุผู้กำลังถ่ายปัสสาวะ (๕) ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม

บุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ภิกษุผู้อุปสมบทภายหลัง (๒) อนุปสัมบัน (๓) ภิกษุผู้เป็นนานาสังวาส เป็นอธรรมวาที แม้มีพรรษามากกว่า (๔) มาตุคาม (๕) บัณเฑาะก์

บุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้ ๕ จำพวกอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ (๑) ภิกษุผู้กำลังอยู่ปริวาส (๒) ภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม (๓) ภิกษุผู้ควรแก่มานัต (๔) ภิกษุผู้กำลังประพฤติมานัต (๕) ภิกษุผู้ควรอัพภาน

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องบุคคลที่ภิกษุควรไหว้

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บุคคลที่ภิกษุควรไหว้มี ๕ จำพวก ได้แก่ (๑) ภิกษุผู้อุปสมบทก่อน (๒) ภิกษุผู้เป็นนานาสังวาส เป็นธรรมวาที แม้มีพรรษามากกว่า (๓) พระอาจารย์[๑] (๔) พระอุปัชฌาย์ (๕) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

---

[๑] อาจารย์ที่ภิกษุควรไหว้ ได้แก่ ปัพพัชชาจารย์ อุปสัมปทาจารย์ นิสสยาจารย์ อุทเทสาจารย์และโอวาทาจารย์ (วิ.ก. (บาลี) ๓/๔๖๘/๕๒๔)

พระอุบาลีกราบทูลถามเรื่องข้อปฏิบัติของภิกษุผู้มีพรรษาน้อยที่พึงปฏิบัติต่อภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุผู้มีพรรษาน้อยพึงปฏิบัติธรรม ๕ ประการ ต่อภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า ได้แก่ (๑) พึงห่มผ้าเฉวียงบ่า (๒) พึงประนมมือ (๓) พึงนวดเท้าด้วยฝ่ามือทั้งสอง (๔) พึงมีความรัก (๕) พึงมีความเคารพ

๑๘. อัตถาปัตติสมุฏฐาน
ว่าด้วยเรื่องอาบัติและสมุฏฐาน

๑. ปาราชิก
ว่าด้วยสมุฏฐานของอาบัติปาราชิก

(๑) อาบัติที่ภิกษุไม่จงใจต้อง จงใจออก มีอยู่ (๒) อาบัติที่ภิกษุจงใจต้อง ไม่จงใจออก มีอยู่ (๓) อาบัติที่ภิกษุไม่จงใจต้อง ไม่จงใจออก มีอยู่ (๔) อาบัติที่ภิกษุจงใจต้อง จงใจออก มีอยู่ (๕) อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยกุศลจิต ออกด้วยกุศลจิต มีอยู่ (๖) อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยกุศลจิต ออกด้วยอกุศลจิต มีอยู่ (๗) อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยกุศลจิต ออกด้วยอัพยากตจิต มีอยู่ (๘) อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยอกุศลจิต ออกด้วยกุศลจิต มีอยู่ (๙) อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยอกุศลจิต ออกด้วยอกุศลจิต มีอยู่ (๑๐) อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยอกุศลจิต ออกด้วยอัพยากตจิต* มีอยู่ (๑๑) อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยอัพยากตจิต ออกด้วยกุศลจิต มีอยู่ (๑๒) อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยอัพยากตจิต ออกด้วยอกุศลจิต มีอยู่ (๑๓) อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยอัพยากตจิต ออกด้วยอัพยากตจิต มีอยู่

ถาม : ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วยสมุฏฐานเดียว คือ เกิดทางกายกับวาจา

ถาม : ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒, ๓, ๔ เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วยสมุฏฐาน ๓ อย่าง คือ ทางกายกับจิต ทางวาจากับจิต และทางกายวาจากับจิต

๒. สังฆาทิเสส
ว่าด้วยสมุฏฐานของอาบัติสังฆาทิเสส

ถาม : สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑, ๒ เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วยสมุฏฐานเดียว คือ ทางกายกับจิต

---

* ภิกษุต้องอาบัติ นอนหลับออกด้วยติณวัตถารกวินัย (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๗๐/๔๒๔)

ถาม : สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๓, ๔, ๗, ๙ เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วย ๓ สมุฏฐาน คือ ทางกายกับจิต ทางวาจากับจิต และทางกาย วาจากับจิต

ถาม : สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๕, ๖, ๗ เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วยสมุฏฐาน ๖ อย่าง

ถาม : สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓ เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วยสมุฏฐานเดียว คือ ทางกาย วาจากับจิต ท่านย่อไว้ถึงเสขิยวัตร

๓. ปาราชิกาทิ

ว่าด้วยสมุฏฐานของอาบัติปาราชิกเป็นต้นโดยรวม

ถาม : ปาราชิก ๔ สิกขาบท เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วย ๓ สมุฏฐาน คือ ทางกายกับจิต ทางวาจากับจิต และทางกาย วาจากับจิต

ถาม : สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วย ๖ สมุฏฐาน

ถาม : อนิยต เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วย ๓ สมุฏฐานเหมือนอาบัติปาราชิก

ถาม : นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ และปาจิตตีย์ ๙๒ เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วย ๖ สมุฏฐาน

ถาม : ปาฏิเทสนียะ ๔ เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วยสมุฏฐาน ๔ อย่าง คือ ทางกาย ทางกายกับวาจา ทางกายกับจิต และทางกาย วาจากับจิต

ถาม : เสขิยะ ๗๕ เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : เกิดด้วย ๓ สมุฏฐานเหมือนอาบัติปาราชิก

๑๙. ทุติยคาถาสังคณิกะ

ว่าด้วยคาถากลุ่มที่ ๒

๑. กายิกาทิอาปัตติ

ว่าด้วยอาบัติทางกายเป็นต้น

ถาม : อาบัติที่ต้องทางกายและทางวาจามีเท่าไร เมื่อปกปิดต้องอาบัติเท่าไร อาบัติที่มีการเคล้าคลึงเป็นเหตุมีเท่าไร

ตอบ : อาบัติที่ต้องทางกายและทางวาจามีอย่างละ ๖ เมื่อปกปิดต้องอาบัติ ๓ อย่าง อาบัติที่มีการเคล้าคลึงกายเป็นเหตุมี ๕ อย่าง

ถาม : อาบัติที่ต้องเมื่ออรุณขึ้นมีเท่าไร อาบัติชื่อยาวตติยกามีเท่าไร อาบัติชื่ออัฏฐวัตถุกามีเท่าไร สิกขาบทและปาติโมกขุทเทสทั้งหมดจัดเข้าในอุทเทสใด

ตอบ : อาบัติที่ต้องเมื่ออรุณขึ้นมี ๓ กอง (๑) ภิกษุต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ เพราะอยู่ปราศจากไตรจีวร ๑, ๖, ราตรี ๗, ๑๐ วัน ๑ เดือน (๒) ภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาทิเสสเพราะอยู่ปราศจากเพื่อนตลอดราตรี (๓) ภิกษุปิดอาบัติไว้จนอรุณขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ

อาบัติชื่อยาวตติยกามี ๒ (ยาวตติยกาบัติของภิกษุ และยาวตติยกาบัติของภิกษุณี)

อาบัติชื่ออัฏฐวัตถุกามี ๑ (อาบัติปาราชิกของภิกษุณี)

สิกขาบทและปาติโมกขุทเทสจัดเข้าในนิทานานุทเทส

ถาม : มูลเหตุแห่งพระวินัยมีเท่าไร อาบัติหนักฝ่ายพระวินัยมีเท่าไร อาบัติเพราะปกปิดอาบัติชั่วหยาบมีเท่าไร

ตอบ : มูลเหตุแห่งพระวินัยมี ๒ อย่าง (คือ กายและวาจา)

อาบัติหนักในพระวินัยมี ๒ กอง (คือ อาบัติปาราชิกและอาบัติสังฆาทิเสส)

อาบัติเพราะปิดโทษหยาบมี ๒ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุณีปิดอาบัติปาราชิกของภิกษุณีอื่น ต้องอาบัติปาราชิก (๒) ภิกษุปิดอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

ถาม : อาบัติที่ต้องในละแวกบ้านมีเท่าไร อาบัติที่ต้องเพราะฝั่งแม่น้ำมีเท่าไร ภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัยเพราะฉันเนื้อกีชนิด และต้องอาบัติทุกกฏเพราะฉันเนื้อกีชนิด

ตอบ : อาบัติที่ต้องในละแวกบ้านมี ๔ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุณีชวนภิกษุเดินทางต้องอาบัติทุกกฎ (๒) ภิกษุณีเข้าอุปจารบ้านอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (๓) ภิกษุณีไปละแวกบ้านอื่นโนบ้านที่มิเครื่องล้อม ก้าวเท้าแรกล่วงอุปจารบ้านที่ไม่ได้ล้อม ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๔) ก้าวเท้าที่สอง ภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาทิเสส)

อาบัติที่ต้องเพราะฝั่งแม่น้ำมี ๔ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุณีชวนภิกษุโดยสารเรือ ต้องอาบัติทุกกฎ (๒) ภิกษุณีลงเรือ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (๓) ภิกษุณีไปสู่ฝั่งแม่น้ำเพียงลำพัง ในเวลาข้ามพอก้าวเท้าแรกต้องอาบัติถุลลัจจัย (๔) ก้าวเท้าที่สอง ภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาทิเสส

ภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัยเพราะฉันเนื้อ (เนื้อมนุษย์)

ภิกษุต้องอาบัติทุกกฎเพราะฉันเนื้อ ๙ ชนิด (อกัปปิยมังสะ)

ถาม : ภิกษุต้องอาบัติทางวาจาในเวลากลางคืนมีเท่าไร อาบัติทางวาจาในเวลากลางวันมีเท่าไร เมื่อให้ต้องอาบัติเท่าไร เมื่อรับต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ภิกษุต้องอาบัติทางวาจาในเวลากลางคืนมี ๒ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุณียืนเคียงคู่สนทนากันสองต่อสองกับชายในเวลาค่ำคืน ไม่มีประทีป ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (๒) ภิกษุณียืนสนทนาเว้นหัตถบาส ต้องอาบัติทุกกฎ

ต้องอาบัติทางวาจาตอนกลางวัน มี ๒ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุณียืนเคียงคู่สนทนากันสองต่อสองกับชายในโอกาสที่กำบัง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (๒) ภิกษุณียืนสนทนาเว้นหัตถบาส ต้องอาบัติทุกกฎ

ภิกษุต้องอาบัติเพราะให้ มี ๓ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุให้ยาพิษแก่มนุษย์โดยหวังให้ผู้นั้นตาย ต้องอาบัติปาราชิก (๒) ภิกษุให้ยาพิษแก่ยักษ์หรือเปรตโดยหวังให้ตาย ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) ภิกษุให้ยาพิษแก่สัตว์ดิรัจฉานโดยหวังให้ตาย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ภิกษุให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ภิกษุต้องอาบัติเพราะรับ มี ๔ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุจับมือและช้องผมของหญิง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๒) ภิกษุใช้ปากอมองคชาต ต้องอาบัติปาราชิก (๓) ภิกษุรับจีวรของภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ (๔) ภิกษุณีผู้กำหนัดรับของเคี้ยวจากชายผู้กำหนด ต้องอาบัติถุลลัจจัย[๑]

---

[๑] วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๖๘/๔๗๔/๕๒๖-๕๒๘.

๒. เทสนาคามินิยาทิอาปัตติ
ว่าด้วยอาบัติเป็นเทสนาคามินี เป็นต้น

ถาม : อาบัติที่เป็นเทสนาคามินีมีเท่าไร อาปัติที่แก้ไขได้มีเท่าไร อาปัติที่ทำคืนไม่ได้มีเท่าไร

ตอบ : อาบัติที่เป็นเทสนาคามินีมี ๕ กอง (ลหุกาบัติ ๕ กอง)

อาบัติที่ทำคืนได้ มี ๖ กอง (อาบัติ ๗ กองยกเว้นอาบัติปาราชิก)

อาบัติที่ทำคืนไม่ได้คืออาบัติปาราชิก

ถาม : อาบัติหนักในฝ่ายพระวินัยที่เป็นไปทางกายและทางวาจามีเท่าไร ธัญญรสที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติในเวลาวิกาลมีเท่าไร การแต่งตั้งด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจามีเท่าไร

ตอบ : อาบัติหนักในฝ่ายพระวินัยที่เป็นไปทางกายและทางวาจามี ๒

ธัญญรสที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติในเวลาวิกาลมีอย่างเดียว

การแต่งตั้งด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจามีอย่างเดียว[๑]

ถาม : อาบัติปาราชิกทางกายมีเท่าไร ภูมิของภิกษุผู้มีสังวาสมีเท่าไร รัตติเฉทของภิกษุมีเท่าไร พระบัญญัติที่กำหนดเพียง ๒ ข้อองคุลีมีเท่าไร

ตอบ : อาบัติปาราชิกทางกายมี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุเสพเมถุน (๒) ภิกษุณีถูกต้องกายชาย

ภูมิของภิกษุผู้มีสังวาสมี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุทำดนให้เป็นสมานสังวาสด้วยตนเอง (๒) สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงประกาศถอนภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยกวัตร

รัตติเฉทของภิกษุ ๒ จำพวก ได้แก่ (๑) รัตติเฉทของภิกษุผู้อยู่ปริวาส (๒) รัตติเฉทของภิกษุผู้ประพฤติมานัต

พระบัญญัติที่กำหนดเพียง ๒ ข้อองคุลี มี ๒ ได้แก่ (๑) ภิกษุณีพึงใช้น้ำชำระทำความสะอาดลึกเพียง ๒ ข้อองคุลี (๒) ภิกษุไว้ผมยาวได้ ๒ นิ้ว

---

[๑] คือ การแต่งตั้งภิกษุให้เป็นผู้สอนภิกษุณี (วิ.อ. (บาลี) ๗/๔๗๕/๕๒๘)

ถาม : เพราะทำร้ายตนเองต้องอาบัติเท่าไร สงฆ์แตกกันด้วยเหตุเท่าไร อาปัตติที่ชื่อว่าปฐมาปัตติกา มีเท่าไร การทำญัตติ มีเท่าไร

ตอบ : เพราะทำร้ายตนเองจึงต้องอาบัติมี ๒ ได้แก่ (๑) ภิกษุณีทำร้ายตนเอง ร้องไห้ ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๒) ภิกษุณีทำร้ายตนเอง ไม่ร้องไห้ ต้องอาบัติปาจิตติย์

สงฆ์แตกกันด้วยเหตุ ๒ ประการ (สังฆกรรมและการจับสลาก) อาบัติที่ชื่อว่าปฐมาปัตติกา มี ๒ (ปฐมาปัตติกาหรืออาบัติที่ต้องแต่แรกทำของภิกษุมี ๙ ของภิกษุณีมี ๙) การทำญัตติ มี ๒ (ญัตติที่เป็นกรรมและญัตติที่เป็นบาทแห่งกรรม)

ถาม : อาบัติเพราะปาณาติบาตมีเท่าไร อาบัติปาราชิกเนื่องด้วยวาจามีเท่าไร อาบัติที่เกี่ยวด้วยการพูดสรรเสริญมีเท่าไร อาบัติเท่าไรที่เกี่ยวด้วยการชักสื่อ

ตอบ : อาบัติเพราะปาณาติบาตมี ๓ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุขุดหลุมพรางไว้ไม่เจาะจงผู้ใด มนุษย์ตกลงไปตาย ต้องอาบัติปาราชิก (๒) ยักษ์หรือเปรตตกลงไปตาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตติย์ (๓) สัตว์ดิรัจฉานตกลงไปตาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

อาบัติปาราชิกเนื่องด้วยวาจา มี ๓ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุณีปกปิดโทษ : วัชชปฏิจฉาทิกาสิกขาบท (๒) ภิกษุณีประพฤติตามภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม : อุกขิตตานุวัตติกาสิกขาบท (๓) ภิกษุณียินดีการจับมือของชาย : อัฏฐวัตถุกาสิกขาบท

อาบัติที่เกี่ยวด้วยการพูดสรรเสริญ มี ๓ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุพูดสรรเสริญพาดพิงทวารหนักทวารเบา ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๒) ภิกษุพูดสรรเสริญอวัยวะใต้รากขวัญลงมาเหนือเข่าขึ้นไป เว้นทวารหนักทวารเบา ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) ภิกษุพูดสรรเสริญอวัยวะเหนือรากขวัญขึ้นไป ใต้ช่วงเข่าลงมา ต้องอาบัติทุกกฏ

อาบัติ ๓ กองที่เกี่ยวด้วยการชักสื่อ ได้แก่ (๑) ภิกษุรับคำ ชักสื่อ กลับมาบอก ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๒) ภิกษุรับคำ ชักสื่อ ไม่กลับมาบอก ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) ภิกษุรับคำไม่ชักสื่อ ไม่กลับมาบอก ต้องอาบัติทุกกฏ

ถาม : บุคคลที่ไม่ควรให้อุปสมบทมีเท่าไร กรรมสังคหะมีเท่าไร บุคคลถูกสงฆ์นาสนะด้วยอาการเท่าไร ในอนุสาวนาเดียวกันควรแก่บุคคลเท่าไร

ตอบ : บุคคลที่ไม่ควรให้อุปสมบท ๓ จำพวก ได้แก่ (๑) บุคคลที่มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี (๒) บุคคลที่มีอวัยวะบกพร่อง (๓) บุคคลที่มีวัตถุวิบัติ คือเป็นบัณเฑาะก์ เป็นคนลักเพศ

กรรมสังคหะ มี ๓ อย่าง° ได้แก่ (๑) วาจากำหนดญัตติ เช่น ทเทยฺย กเรยฺย (๒) คำเริ่มต้นที่สวดค้าง เช่น เทติ กโรติ (๓) คำระบุกรรมที่สวดแล้ว เช่น ทินฺนํ กตํ

บุคคลถูกสงฆ์บาสนะ ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ลิงคนาสนา การให้สึก (๒) สังวาสนาสนา การขับไล่ (๓) ทัณฑกัมมนาสนา การลงโทษ

ในอนุสาวนาเดียวกันควรแก่บุคคล ๓ คน (มีพระอุปัชฌาย์เดียวกัน ต่างอาจารย์กัน)

ถาม : ต้องอาบัติเพราะอทินนาทานมีเท่าไร ต้องอาบัติเพราะเสพเมถุนมีเท่าไร เมื่อภิกษุตัดต้นไม้ ต้องอาบัติมีเท่าไร ต้องอาบัติเพราะวัตถุที่ทิ้งเป็นเหตุ มีเท่าไร

ตอบ : ต้องอาบัติเพราะอทินนาทานมี ๓ กอง คือ (๑) ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก เพราะลักวัตถุมีค่า ๑ บาทหรือมากกว่า ๑ บาท (๒) ภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัย เพราะลักวัตถุมีค่ามากกว่า ๑ มาสก น้อยกว่า ๕ มาสก (๓) ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏ เพราะลักวัตถุมีค่า ๑ มาสก หรือน้อยกว่า ๑ มาสก

ต้องอาบัติเพราะเสพเมถุนมี ๔ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุเสพเมถุนในทวารศพที่สัตว์ยังไม่กัด ต้องอาบัติปาราชิก (๒) ภิกษุเสพเมถุนในทวารศพที่สัตว์กัดแล้วโดยมาก ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) ภิกษุสอดองคชาตเข้าในปากที่อ้าไม่ให้กระทบ ต้องอาบัติทุกกฏ (๔) ภิกษุณีใช้ท่อนยาง ต้องอาบัติปาจิตติย์

เมื่อภิกษุตัดต้นไม้ ต้องอาบัติ มี ๓ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุลักตัดต้นไม้ใหญ่ ต้องอาบัติปาราชิก (๒) ภิกษุพรากภูตคาม ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๓) ภิกษุตัดองคชาตของตน ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ต้องอาบัติเพราะวัตถุที่ทิ้งเป็นเหตุ มี ๕ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุวางยาพิษไม่เจาะจง ถ้ามนุษย์ตายเพราะยาพิษนั้น เธอต้องอาบัติปาราชิก (๒) เมื่อยักษ์และเปรตตาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย (๓) เมื่อสัตว์ดิรัจฉานตาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย (๔) ภิกษุทิ้งสุกกะ (ทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน) ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๕) ภิกษุถ่ายอุจจาระและปัสสาวะลงในของเขียว ต้องอาบัติทุกกฏ

° กรรมสังคหะอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ วัตถุ ญัตติ และอนุสาวนา (วิ.อ. (บาลี) ๗/๔๗๕/๕๓๐)

ถาม : ในภิกขุโนวาทกวรรค อาบัติทุกกฎกับปาจิตติย์ ในหมวดที่ ๙ ในสิกขาบทที่ ๑ นั้นมีเท่าไร ภิกษุต้องอาปัติเพราะให้จีวรแก่ภิกษุณีกี่จำพวก

ตอบ : มี ๔ คือ ในกรรมที่ไม่เป็นธรรม ๒ หมวด และในกรรมที่เป็นธรรม ๒ หมวด ภิกษุต้องอาบัติเพราะให้จีวรแก่ภิกษุณี ๒ จำพวก ได้แก่ (๑) ภิกษุให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้อุปสมบทในสำนักของภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๒) ภิกษุให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้อุปสมบทในสำนักของภิกษุณี ต้องอาบัติทุกกฎ

ถาม : อาบัติปาฏิเทสนียะสำหรับภิกษุณีมีเท่าไร เพราะภิกษุณีขอข้าวเปลือกมาฉัน ต้องอาบัติอะไร

ตอบ : มี ๘ สิกขาบท

เพราะภิกษุณีขอข้าวเปลือกมาฉัน ต้องอาบัติทุกกฎกับอาบัติปาจิตติย์

ถาม : ภิกษุผู้เดิน ผู้ยืน ผู้นั่ง ผู้นอน ต้องอาบัติอย่างละเท่าไร

ตอบ : มีอย่างละ ๔ กอง ได้แก่ (๑) ภิกษุชวนภิกษุณีหรือมาตุคามเดินทางด้วยกัน ต้องอาบัติทุกกฎ (๒) เมื่อเธอล่วงเข้าอุปจารบ้าน ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๓) ภิกษุณีไปสู่ละแวกบ้านเพียงลำพัง เมื่อก้าวเท้าแรกล่วงเขตอุปจารบ้าน ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๔) เมื่อก้าวท้าวที่สอง เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส

อีกนัยหนึ่ง (๑) ภิกษุณียืนเคียงข้างชายด้วยความเสน่หา ในยามค่ำคืนหรือในโอกาสที่กำบัง ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๒) ภิกษุณียืนเว้นหัตถบาส ต้องอาบัติทุกกฎ (๓) ในเวลาอรุณขึ้น ภิกษุณียืนเว้นหัตถบาสของภิกษุณีที่เป็นเพื่อน ต้องอาบัติถุลลัจจัย (๔) ภิกษุณีนั้นยืนเว้นหัตถบาส ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

เมื่อเธอนั่งหรือนอนก็ต้องอาบัติ ๔ กองเหมือนกัน

๓. ปาจิตติยะ

ว่าด้วยอาบัติปาจิตติย์ที่ต้องในเขตเดียวกัน

ถาม : อาบัติปาจิตติย์ทั้งหมดที่มีวัตถุต่างกันมีเท่าไร ที่ภิกษุต้องขณะเดียวกัน

ตอบ : มี ๕ ตัว (ภิกษุรับประเคนเภสัช ๕ อย่างไม่ปนกัน ใส่ไว้ในภาชนะต่างกันหรือในภาชนะเดียวกัน เมื่อล่วง ๗ วันเธอต้องอาบัติปาจิตติย์ ๕ ตัว)

ถาม : อาบัติปาจิตตีย์ทั้งหมดที่มีวัตถุต่างกันมีเท่าไร ที่ภิกษุต้องขณะเดียวกัน

ตอบ : มี ๙ ตัว (ภิกษุออกปากขอโภชนาหารที่ประณีต ๙ อย่าง เคล้าคำข้าวคำหนึ่ง รวมกับโภชนาหารนั้นฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ๙ ตัว ต่างวัตถุกันในขณะเดียวกัน)

ถาม : อาบัติปาจิตตีย์ทั้งหมดที่มีวัตถุต่างกัน ที่ภิกษุพึงแสดงด้วยวาจามีเท่าไร

ตอบ : มี ๕

ถาม : อาบัติปาจิตตีย์ทั้งหมดที่มีวัตถุต่างกัน ที่ภิกษุพึงแสดงด้วยวาจามีเท่าไร

ตอบ : มี ๙

ถาม : อาบัติปาจิตตีย์ทั้งหมดที่มีวัตถุต่างกัน ภิกษุแสดงระบุอะไร

ตอบ : มี ๕

ถาม : อาบัติปาจิตตีย์ที่มีวัตถุต่างกัน มี ๕ ที่ภิกษุพึงแสดงอาบัติระบุวัตถุ

ตอบ : มี ๙

ถาม : เพราะสวดสมนุภาสน์จบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติเท่าไร เพราะการกล่าวเป็นเหตุ ต้องอาบัติเท่าไร เคี้ยวต้องอาบัติเท่าไร เพราะโภชนาหารเป็นเหตุต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะสวดสมนุภาสน์จบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติ ๓ อย่าง เพราะการกล่าวเป็นเหตุ ต้องอาบัติ ๖ อย่าง ภิกษุเคี้ยวต้องอาบัติ ๓ อย่าง เพราะโภชนาหารเป็นเหตุ ต้องอาบัติ ๕ อย่าง

ถาม : ยาวดติยกาบัติทุกอย่างย่อมถึงฐานะเท่าไร อาบัติมีแก่คนกี่จำพวก อธิกรณ์มีแก่คนกี่จำพวก

ตอบ : ยาวดติยกาบัติทุกอย่างตามลำดับการสวดสมนุภาสน์เป็นอาบัติ ๕ อาบัติมีแก่สหธรรมิก ๕ จำพวก อธิกรณ์มีแก่สหธรรมิก ๕ จำพวก

ถาม : วินิจฉัยมีแก่คนกี่จำพวก การระงับมีแก่คนกี่จำพวก ภิกษุย่อมงามด้วยสถานะเท่าไร

ตอบ : วินิจฉัยมีแก่สหธรรมิก ๕ จำพวก การระงับอธิกรณ์มีแก่สหธรรมิกทั้ง ๕ บุคคล ผู้ไม่ต้องอาบัติมี ๕ จำพวก ภิกษุย่อมงามด้วยสถานะ ๓ (สงฆ์ คณะและบุคคล)

ถาม : อาบัติทางกายในกลางคืนมีเท่าไร อาบัติทางกายในกลางวันมีเท่าไร ภิกษุเพ่งดูต้องอาบัติเท่าไร เพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ ต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : อาบัติทางกายในกลางคืนมี ๒ กอง (๑) ภิกษุณียืน นั่งและนอนในหัตถบาสของชายเวลาค่ำคืน ต้องอาบัติปาจิตติย์ (๒) เมื่อภิกษุณีนั้นยืนเป็นต้น ละหัตถบาส ต้องอาบัติทุกกฏ อาบัติทางกายในกลางวันมี ๒ กอง ภิกษุเพ่งดู(องค์กำเนิดของมาตุคาม)ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ[๑] (ภิกษุฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้ถวาย) ต้องอาบัติปาจิตติย์ ๗ลา

ถาม : มุสาวาทถึงฐานะเท่าไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าอย่างยิ่ง ปาฏิเทสนียะมีเท่าไร การแสดงโทษของบุคคลกี่จำพวก

ตอบ : มุสาวาทที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติ ๕ อย่าง (คือ อาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตติย์ และทุกกฏ) ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าอย่างยิ่งมี ๑๔ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะมี ๑๒ สิกขาบท (คือ ปาฏิเทสนียะของภิกษุ ๔ สิกขาบท ของภิกษุณี ๘ สิกขาบท) การแสดงโทษของบุคคล ๔ จำพวก[๒] ๗ลา

๔. อวันทนียปุคคลาทิ
ว่าด้วยบุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้เป็นต้น

ถาม : ภิกษุไม่ควรไหว้ ไม่ควรทำอัญชลีกรรมและสามีจิกรรมแก่บุคคลกี่จำพวก ถ้าทำแก่คนกี่จำพวกภิกษุต้องอาบัติทุกกฏ การใช้อัติเรกจีวรมีกำหนดกี่วัน

ตอบ : ภิกษุไม่ควรไหว้ ไม่ควรทำอัญชลีกรรมและสามีจิกรรมแก่บุคคล ๑๐ จำพวก ถ้าทำ ต้องอาบัติทุกกฏ การใช้อัติเรกจีวรมีกำหนด ๑๐ วัน

ถาม : จีวรภิกษุควรให้แก่สหธรรมิกกี่จำพวก เมื่อมีผู้รับแทน ควรให้แก่บุคคลกี่จำพวก และไม่ควรให้แก่บุคคลกี่จำพวก

---

[๑] ภิกษุมองหน้าทายิกาผู้ถวายอาหาร แม้กระทั่งสามเณรผู้ถวายอาหาร ต้องอาบัติทุกกฏ (วิ.อ. (บาลี) ๗/๔๓๖/๔๓๔)

[๒] บุคคล ๔ จำพวก ได้แก่ (๑) นายขมังธนูผู้มุ่งจะปลงพระชนม์ของพระผู้มีพระภาค (๒) อุปัฏฐายิกาของพระอนุรุทธะ (๓) เจ้าวัฑฒลิจฉวี (๔) ภิกษุผู้ลงอุกเขปนียกรรมแก่พระวาสภคามิยเถระ (วิ.อ. (บาลี) ๗/๔๓๖/๔๓๔)

ตอบ : จีวรภิกษุควรให้แก่สหธรรมิก ๕ จำพวก เมื่อมีผู้รับแทน ควรให้แก่บุคคล ๗ จำพวกและไม่ควรให้แก่บุคคล ๑๖ จำพวก[๑]

ถาม : ภิกษุปิดอาบัติไว้ ๑๐๐ ราตรี อยู่ปริวาสเท่าไรจึงออกจากอาบัติได้

ตอบ : ภิกษุปิดอาบัติ ๑,๐๐๐ อย่าง ไว้ ๑๐๐ ราตรี อยู่ปริวาสเพียง ๑๐ ราตรีออกจากอาบัติได้

ถาม : พระผู้มีพระภาคตรัสโทษแห่งกรรมที่ไม่ชอบธรรมไว้ในเมืองจัมปา มีเท่าไร กรรมที่ชอบธรรมที่ตรัสไว้ในเมืองจัมปามีเท่าไร

ทั้งกรรมที่ชอบธรรมและที่ไม่ชอบธรรมที่ตรัสไว้ในเมืองจัมปามีกี่ประเภท

กรรมที่ชอบธรรมมีกี่อย่าง กรรมที่ไม่ชอบธรรมมีกี่อย่าง

ตอบ : โทษแห่งกรรมที่ไม่ชอบธรรมมี ๑๒ อย่าง[๒] กรรมที่ชอบธรรมมี ๔ ประเภท ทั้งกรรมที่ชอบธรรมและที่ไม่ชอบธรรมมี ๖ ประเภท กรรมที่ชอบธรรมมีอย่างเดียว กรรมที่ไม่ชอบธรรมมี ๕ อย่าง

กรรมที่ชอบธรรมและที่ไม่ชอบธรรมมี ๔ ประเภท กรรมที่ชอบธรรมมีอย่างเดียว ที่ไม่ชอบธรรมมี ๓ อย่าง

ถาม : กองอาบัติใดเว้นสมถะย่อมระงับได้

ตอบ : อาบัติปาราชิกเท่านั้นเว้นสมถะย่อมระงับได้[๓]

ถาม : ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ไปสู่อบายมีกี่จำพวก

ตอบ : ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ไปสู่อบาย มี ๑๘ จำพวก[๔]

---

[๑] ดูรายละเอียดในพระวินัยปิฎก ปริวาร เล่ม ๘ หน้า ๖๘๗

[๒] นับกรรมละ ๓ อย่าง คือ อปโลกนกรรมเป็นวรรคโดยอธรรม พร้อมเพรียงโดยอธรรม เป็นวรรคโดยธรรม แม้ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรมและญัตติจตุตถกรรมก็เหมือนกัน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๗๗/๕๓๗)

[๓] หมายความว่า อาบัติปาราชิกไม่ระงับด้วยสมถะ

[๔] ผู้ทำลายสงฆ์ที่ต้องไปอบาย มี ๑๔๔ ด้วยอำนาจหมวดแปด ๑๘ หมวดเนื่องด้วยเภทกรวัตถุ ๑๘ อย่าง (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๗๗/๕๓๘)

ถาม : ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ไม่ไปสู่อบายมีกี่จำพวก

ตอบ : ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ไม่ไปสู่อบายมี ๑๘ จำพวก

ถาม : หมวด ๘ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้เท่าไร

ตอบ : พระผู้มีพระภาคตรัสหมวดแปดไว้ ๑๘ หมวดในสังฆาทิสันถกะ

๕. โสฬสกัมมาทิ

ว่าด้วยกรรม ๑๖ อย่างเป็นต้น

ถาม : พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติกรรมไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติไว้ ๑๖ อย่าง

ถาม : ทรงบัญญัติโทษแห่งกรรมไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติโทษแห่งกรรมไว้ ๑๒ อย่าง

ถาม : ทรงบัญญัติกรรมสมบัติไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติกรรมสมบัติไว้ ๔ อย่าง

ถาม : ทรงบัญญัติกรรมไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติกรรมไว้ ๖ อย่าง

ถาม : ทรงบัญญัติกรรมไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติกรรมไว้ ๔ อย่าง

ถาม : ทรงบัญญัติปาราชิกไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติปาราชิกไว้ ๘ สิกขาบท

ถาม : ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติกรรมไว้ ๒๓ สิกขาบท

ถาม : ทรงบัญญัติอนิยตไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติกรรมไว้ ๒ สิกขาบท

ถาม : ทรงบัญญัตินิสสัคคีย์ไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัตินิสสัคคีย์ไว้ ๔๒ สิกขาบท

ถาม : ทรงบัญญัติปาจิตติย์ไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติปาจิตติย์ไว้ ๑๘๘ สิกขาบท

ถาม : ทรงบัญญัติปาฏิเทสนียะไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติกรรมไว้ ๑๒ สิกขาบท

ถาม : ทรงบัญญัติเสขิยะไว้เท่าไร

ตอบ : ทรงบัญญัติกรรมไว้ ๗๕ สิกขาบท

๒๐. เสทโมจนคาถา

คาถาเหงื่อแตก (ปริศนาชวนขบคิด)

๑. อวิปปวาสปัญหา

ปัญหาว่าด้วยการไม่อยู่ปราศ

๑. บุคคลไม่มีสังวาสกับภิกษุและภิกษุณี
ไม่มีการสมโภคกับภิกษุและภิกษุณี
ด้วยการอยู่ร่วมกัน เขาไม่ต้องอาบัติ

๒. ภัณฑะที่ไม่พึงแบ่ง ไม่พึงจำหน่าย
พระผู้มีพระภาคตรัสไว้อย่างละ ๕ หมวด
ภิกษุผู้สละและใช้สอยไม่ต้องอาบัติ

๓. ไม่ใช่บุคคล ๑๐ จำพวก
ไม่ใช่บุคคลที่พึงเว้นอีก ๑๑ จำพวก
ภิกษุไหว้ภิกษุผู้มีพรรษามากกว่า ต้องอาบัติ

๔. ภิกษุไม่ใช่ผู้ถูกสงฆ์ยกวัตร
ไม่ใช่ผู้อยู่ปริวาส ไม่ใช่ผู้ทำสังฆาทิ
ไม่ใช่ผู้เข้ารีด เป็นภิกษุผู้เสมอกัน
แต่เธอปฏิบัติสิกขาบทที่ไม่ทั่วไป

๕. บุคคลเข้าถึงธรรม
สอบถามเรื่องกุศลที่ประกอบด้วยประโยชน์
ไม่ใช่ผู้มีชีวิต ไม่ใช่ผู้ตาย ไม่ใช่ผู้นิพพาน
ท่านผู้รู้เรียกบุคคลนั้นว่าอย่างไร

๖. ไม่ใช่อวัยวะเหนือรากขวัญขึ้นไป
ไม่ใช่อวัยวะใต้ละดือลงมา
ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก
เพราะเสพเมถุน

๗. ภิกษุสร้างกุฏี ที่สงฆ์ไม่แสดงพื้นที่ให้
เกินขนาด เป็นพื้นที่มีอันตราย ไม่มีบริเวณโดยรอบ
ด้วยการขอเอาเอง ไม่ต้องอาบัติ

๘. ภิกษุสร้างกุฏี ที่สงฆ์แสดงพื้นที่ให้
ได้ขนาด เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย มีบริเวณโดยรอบ
ด้วยการขอเอาเอง ต้องอาบัติ

๙. ผู้ที่ไม่พยายามทางกาย ทางวาจา
แต่ต้องครุกาบัติที่เป็นเหตุให้ขาดภาวะ

๑๐. คนดีไม่ทำความชั่วทางกาย วาจา ใจ
ถูกสงฆ์นาสนะ แต่ชื่อว่าถูกนาสนะโดยชอบธรรม

๑๑. ภิกษุไม่เจรจากับใครเลย
แต่ต้องอาบัติทางวาจา
ไม่ต้องอาบัติทางกาย

๑๒. สังฆาทิเสส ๔ สิกขาบท
ภิกษุณีต้องพร้อมกันทุกสิกขาบท
เพราะความพยายามครั้งเดียว

๑๓. ภิกษุรับจีวรจากมือภิกษุณี ๒ รูป
ที่อุปสมบทจากสงฆ์ฝ่ายเดียว
แต่ต้องอาบัติต่างกัน

๑๔. ภิกษุ ๔ รูปชวนกันลักครุภัณฑ์
ภิกษุ ๓ รูป ต้องอาบัติปาราชิก
อีก ๑ รูป ไม่ต้องอาบัติปาราชิก

๒. ปาราชิกาทิปัญหา

ปัญหาว่าคัวธอาบัติปาราชิกเป็นต้น

๑. สตรีอยู่ข้างใน
ภิกษุอยู่ข้างนอก
ในเรือนนั้นไม่มีช่อง
ภิกษุต้องอาบัติปาราชิกเพราะเสพเมถุน

๒. ภิกษุรับประเคนน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เนยใส
เก็บไว้ไม่เกิน ๗ วัน เมื่อมิเหตุปัจจัย ฉัน ต้องอาบัติ

๓. ภิกษุต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์
กับอาบัติปาจิตตีย์พร้อมกัน

๔. ภิกษุ ๒๐ รูปมาประชุมกัน
เข้าใจว่าพร้อมเพรียงทำกรรม
ภิกษุอยู่ไกล ๑๒ โยชน์ ทำกรรมนั้นให้เสียหาย
เพราะการแบ่งพวกเป็นเหตุ

๕. ภิกษุต้องครุกาบัติที่ทำคืนได้ ๖๔ อย่างพร้อมกัน
ด้วยเพียงย่างเท้า และกล่าววาจา

๖. ภิกษุนุ่งอันตรวาสก
ห่มผ้าสังฆาฏิ ๒ ชั้น
แต่ผ้าทุกผืนเป็นนิสสัคคีย์

๗. ญัตติก็ไม่ได้ตั้ง กรรมวาจาก็ไม่ได้สวด
ไตรสรณคมน์ก็มิได้รับ
พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้อุปสมบทให้ด้วยเอหิภิกขุ
แต่อุปสมบทของผู้นั้นไม่เสียหาย

๘. คนเขลาฆ่าบุรุษและสตรี
ผู้ไม่ใช่บิดามารดา
ฆ่าผู้ไม่ใช่พระอริยะ
แต่ต้องอนันตริยกรรม

๙. คนเขลาฆ่าบุรุษและสตรี
ผู้เป็นบิดามารดา
แต่ไม่ต้องอนันดริยกรรม

๑๐. ภิกษุไม่โจท ไม่สอบสวน
ทำกรรมลับหลัง
และกรรมนั้นใช้ได้
ทั้งการกสงฆ์ก็ไม่ต้องอาบัติ

๑๑. ภิกษุโจท สอบสวน
ทำกรรมต่อหน้า
แต่กรรมนั้นใช้ไม่ได้
ทั้งการกสงฆ์ก็ต้องอาบัติ

๑๒. ภิกษุคัด ต้องอาบัติก็มี ไม่ต้องอาบัติก็มี
ปกปิด ต้องอาบัติก็มี ไม่ต้องอาบัติก็มี

๑๓. ภิกษุพูดจริง ต้องครุกาบัติ
พูดเท็จ ต้องลหุกาบัติ
พูดเท็จ ต้องครุกาบัติ
พูดจริง ต้องลหุกาบัติ

๓. ปาจิตติยาทิปัญหา
ปัญหาว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์เป็นต้น

๑. ภิกษุใช้สอยจีวรที่อธิษฐานแล้ว
ย้อมแล้ว ทำกัปปะแล้ว
แต่ต้องอาบัติ

๒. เมื่อดวงอาทิตย์อัสดง
ภิกษุฉันเนื้อ
ทั้งที่ไม่ใช่คนวิกลจิต ไม่ใช่คนมีจิตฟุ้งซ่าน
ไม่ใช่คนกระสับกระส่ายเพราะเวทนา
แต่ไม่ต้องอาบัติ

๓. ภิกษุไม่ใช่ผู้กำหนัดยินดี
ไม่ใช่ผู้ลักขโมย ไม่ได้ปลงชีวิตใคร
เธอขาดความเป็นภิกษุเพราะให้สลาก
ต้องอาบัติถุลลัจจัยเพราะจับสลาก

๔. ไม่ใช่เสนาสนะป่าที่น่าหวาดกลัว
ลงมิได้แด่งดั้ง ผู้นั้นไม่ใช่ผู้กรานกฐิน
เก็บจีวรไว้ที่นั้นไปไกลครึ่งโยชน์
เมื่ออรุณขึ้น เธอไม่ต้องอาบัติ

๕. ภิกษุต้องอาบัติที่เกิดทางกาย ไม่ใช่เกิดทางวาจา
มีวัตถุต่างกัน ขณะเดียวกัน

๖. ภิกษุต้องอาบัติที่เกิดทางวาจา มิใช่เกิดทางกาย
มีวัตถุต่างกัน ในขณะเดียวกัน

๗. ผู้ไม่ได้เสพเมถุน
กับสตรี บุรุษ และบัณเฑาะก์
ประเภทละ ๓ จำพวก
ไม่เสพเมถุนในอวัยวะใด ๆ
แต่มีมูลแห่งสิลวิบัติเพราะการเสพเมถุน

๘. ภิกษุขอจีวรกับโยมมารดา
ไม่ได้น้อมไปเพื่อสงฆ์ แต่ต้องอาบัติ
ไม่ต้องอาบัติเพราะขอกะญาติ

๙. คนโกรธทำสงฆ์ให้ยินดีและทำให้ถูกตำหนิ
ธรรมใดเล่าที่ทำสงฆ์ให้สรรเสริญคนโกรธ

๑๐. คนแช่มชื่นทำสงฆ์ให้ยินดีและทำให้ถูกตำหนิ
ธรรมใดเล่าที่ทำสงฆ์ให้ตำหนิคนแช่มชื่น

๑๑. ผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ถุลลัจจัย
ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะและทุกฏ
ในขณะเดียวกัน

๑๒. คน ๒ คน มีอายุครบ ๒๐ ปี
มีพระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์รูปเดียวกัน
สวดกรรมวาจาพร้อมกัน
คนหนึ่งให้อุปสมบทได้ อีกคนหนึ่งให้อุปสมบทไม่ได้

๑๓. ผ้าที่ไม่ได้ทำกัปปะและไม่ได้ย้อม
ภิกษุนุ่งห่มได้ตามปรารถนา
ไม่ต้องอาบัติ

๑๔. ผู้ไม่ได้ให้ ไม่ได้รับ
แต่ต้องอาบัติหนัก ไม่ต้องอาบัติเบา
เพราะการใช้สอยเป็นเหตุ

๑๕. ผู้ไม่ได้ให้ ไม่ได้รับ
แต่ต้องอาบัติเบา ไม่ต้องอาบัติหนัก
เพราะการใช้สอยเป็นเหตุ

๑๖. ผู้ต้องครุกาบัติมีส่วนเหลือ
ปกปิดไว้เพราะความไม่เอื้อเฟื้อ
ภิกษุณีไม่ต้องอาบัติ ไม่ต้องโทษ

คำเฉลยเสทโมจนคาถา

๑. อวิปปวาสปัญหา

(๑) ลูกของภิกษุณีผู้เป็นมารดา (หมายถึงพระกุมารกัสสปะ)

(๒) ครุภัณฑ์

(๓) ภิกษุเปลือยกาย

(๔) ภิกษุผู้เคยเป็นช่างตัดผม

(๕) พระพุทธนิรมิต

(๖) ภิกษุเสพเมถุนด้วยกัปปิยะ (อมนุษย์ไม่มีศีรษะ มีตาและปากอยู่ที่อก)

(๓) ภิกษุสร้างกุฏิมุงหญ้า

(๘) ภิกษุสร้างกุฏิฉาบด้วยดินล้วน

(๙) ภิกษุณีผู้ปกปิดอาบัติ

(๑๐) บุคคลที่ไม่ควรให้บรรพชาอุปสมบท (อภัพพบุคคล) เช่น บัณเฑาะก์

(๑๑) ภิกษุต้องอาบัติแล้วไม่แสดงอาบัติฟังพระปาติโมกข์

(๑๒) ภิกษุณีผู้ไปสู่ฝั่งแม่น้ำในละแวกบ้านในเวลาอรุณขึ้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

(๑๓) ภิกษุณี ๒ รูปผู้อุปสมบทจากสงฆ์ฝ่ายเดียว

ภิกษุผู้รับจีวรจากภิกษุณีผู้อุปสมบทในภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียว ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุผู้รับจีวรจากภิกษุณีผู้อุปสมบทในภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว ต้องอาบัติทุกกฏ

(๑๔) อาจารย์ชวนศิษย์ ๓ คนไปลักภัณฑะราคา ๖ มาสก

อาจารย์ลัก ๓ มาสกแล้วสั่งให้ลักอีก ๓ มาสก อาจารย์ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ศิษย์ลักรูปละ ๑ มาสกแล้วสั่งให้ลักรูปละ ๕ มาสก จึงต้องอาบัติปาราชิก

๒. ปาราชิกาปัญหา

(๑) ภิกษุใช้ผ้ากั้นทำให้เป็นห้องจึงเสพเมถุน

(๒) ภิกษุมีเพศกลับ

(๓) ภิกษุน้อมลาภของสงฆ์

(๔) คามสีมาที่มีขนาดใหญ่

(๕) ภิกษุผู้ซักสื่อ

(๖) ภิกษุใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ซักผ้าแล้วจึงใช้สอยผ้า

(๗) อุปสมบทของพระนางมหาปชาบดีโคตมี

(๘) บิดากลายเป็นหญิง มารดากลายเป็นชาย เพราะเพศกลับ

(๙) บิดามารดาที่เป็นสัตว์ดิรัจฉาน

(๑๐) การอุปสมบทด้วยทูต

(๑๑) การอุปสมบทของอภัพบุคคล เช่น บัณเฑาะก์

(๑๒) ภิกษุต้องอาบัติ เพราะตัดองคชาต ตัดหญ้าและเถาวัลย์
ภิกษุไม่ต้องอาบัติเพราะปลงผมและตัดเล็บ
ภิกษุต้องอาบัติเพราะปกปิดอาบัติ
ภิกษุไม่ต้องอาบัติเพราะมุงเรือน

(๑๓) ภิกษุพูดคำจริงกะหญิงและกระเทยว่าเธอมีหงอน เธอมี ๒ เพศ ต้องครุกาบัติ
ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ ต้องลหุกาบัติ
ภิกษุกล่าวเท็จอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีจริง ต้องครุกาบัติ
ภิกษุผู้พูดคำจริงเพราะอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง ต้องลหุกาบัติ

๓. ปาจิตติยาทิปัญหา

(๑) ภิกษุผู้ไม่สละก่อนจึงใช้สอยผ้าที่เป็นนิสสัคคีย์

(๒) ภิกษุผู้ชอบอาเจียน

(๓) ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ไม่มีจิตกำหนัดและไม่มีไถยจิตคิดจะลัก ทั้งไม่ชักชวนผู้อื่นให้ตาย ภิกษุผู้ให้จับสลากต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุผู้จับสลากต้องอาบัติถุลลัจจัย

(๔) โคนต้นไม้ของสกุลหนึ่ง

(๕) ภิกษุผู้จับรวบเส้นผมหรือนิ้วมือของหญิงหลายคนพร้อมกัน

(๖) ภิกษุกล่าวคำหยาบคายแก่หญิง

(๗) ภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิกเพราะเคล้าคลึงกาย (อัฏฐวัตถุกาปาราชิก)

(๘) การเตือนภิกษุให้มีสติเพื่อได้ผ้าอาบน้ำฝนในเวลาหลังสมัย

(๙) ภิกษุผู้เคยเป็นเดียรถีย์ (ติตถิยวัตร)

(๑๐) ภิกษุผู้เคยเป็นเดียรถีย์ (ติตถิยวัตร)

(๑๑) ภิกษุณีผู้กำหนัดยินดีรับบิณฑบาตจากชายผู้กำหนัดยินดีแล้วคลุกกับเนื้อมนุษย์ กระเทียม โภชนาหารอันประณีตและอกัปปิยมังสะอื่น ๆ แล้วฉัน

(๑๒) สงฆ์อยู่บนพื้นบวชให้สามเณรผู้มีฤทธิ์ที่ลอยอยู่ในอากาศ ใช้ไม่ได้ แม้สงฆ์นั่งในอากาศก็ไม่พึงบวชให้สามเณรผู้อยู่บนพื้นเหมือนกัน

(๑๓) ภิกษุผู้ถูกโจรชิงเอาจีวรไป

(๑๔) ภิกษุณีผู้ใช้ก็ไม่ได้ให้ ภิกษุณีผู้รับก็ไม่ได้รับจากมือของภิกษุณีผู้ใช้ แต่ภิกษุณีผู้ใช้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสเพราะใช้ให้ไปรับบิณฑบาตจากมือชายผู้กำหนัดยินดี

(๑๕) ภิกษุณีใช้ให้ไปรับน้ำและไม้สีฟันของภิกษุณีผู้ใช้

(๑๖) ภิกษุณีผู้ต้องอาบัติอาบัติสังฆาทิเสสและกำลังอยู่ปักขมานัต

๒๑. ปัญจวรรค

ว่าด้วยธรรม ๕ หมวด

๑. กัมมวรรค

ว่าด้วยเรื่องกรรม

สังฆกรรม ๔ อย่าง*

ถาม : สังฆกรรม ๔ อย่าง วิบัติด้วยอาการเท่าไร

ตอบ : สังฆกรรม ๔ วิบัติด้วยอาการ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) วิบัติโดยวัตถุ (๒) วิบัติโดยการสวดญัตติ (๓) วิบัติโดยอนุสาวนา (๔) วิบัติโดยสีมา (๕) วิบัติโดยบริษัท

วิบัติแห่งสังฆกรรม

ถาม : กรรมวิบัติโดยวัตถุอย่างไร

ตอบ : กรรมที่ควรทำพร้อมหน้า แต่สงฆ์ทำลับหลัง กรรมจึงไม่ชอบธรรม กรรมที่ควรสอบถามก่อนทำ แต่สงฆ์ไม่สอบถามก่อน

กรรมที่ควรทำตามปฏิญญา แต่สงฆ์ไม่ทำตามปฏิญญา

สงฆ์ให้อมูฬหวินัยแก่ภิกษุผู้ควรสติวินัย

สงฆ์ทำตัสสปาปิยสิกาแก่ภิกษุผู้ควรอมูฬหวินัย

สงฆ์ทำตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรตัสสปาปิยสิกา

สงฆ์ทำนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้ควรตัชชนียกรรม

สงฆ์ทำปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรแก่นิยสกรรม

สงฆ์ทำปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรปัพพาชนียกรรม

สงฆ์ทำอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรปฏิสารณียกรรม

สงฆ์ให้ปริวาสแก่ภิกษุผู้ควรอุกเขปนียกรรม

---

* ดูรายละเอียดในพระวินัยปิฎก ปริวาร เล่ม ๘ หน้า ๓๐๑

สงฆ์ชักภิกษุผู้ควรแก่ปริวาสเข้าหาอาบัติเดิม

สงฆ์ให้มาบัดแก่ภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม

สงฆ์อัพภานภิกษุผู้ควรมาบัด

สงฆ์ให้ภิกษุผู้ควรอัพภานอุปสมบท

สงฆ์ทำอุโบสถในวันที่มิใช่วันอุโบสถ

สงฆ์ปวารณาในวันที่ไม่ใช่วันปวารณา

ถาม : กรรมย่อมวิบัติโดยญัตติอย่างไร

ตอบ : ย่อมวิบัติด้วยอาการ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ไม่ระบุวัตถุ (๒) ไม่ระบุสงฆ์ (๓) ไม่ระบุบุคคล (๔) ไม่ระบุญัตติ (๕) ตั้งญัตติภายหลัง

ถาม : กรรมย่อมวิบัติโดยอนุสาวนาอย่างไร

ตอบ : ย่อมวิบัติด้วยอาการ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ไม่ระบุวัตถุ (๒) ไม่ระบุสงฆ์ (๓) ไม่ระบุบุคคล (๔) ทิ้งคำสวดประกาศ (ไม่สวดญัตติ) (๕) สวดในกาลไม่ควร

ถาม : กรรมย่อมวิบัติโดยสีมาอย่างไร

ตอบ : ย่อมวิบัติด้วยอาการ ๑๑ อย่าง ได้แก่ (๑) สีมาเล็กเกินไป (๒) สีมาใหญ่ไป (๓) สีมามีนิมิตขาด (๔) สีมาใช้เงาแดดเป็นนิมิต (๕) สีมาไม่มีนิมิต (๖) ภิกษุอยู่นอกสีมาสมมุติสีมา (๗) ภิกษุสมมุติสีมาในแม่น้ำ (๘) ภิกษุสมมุติสีมาในทะเล (๙) ภิกษุสมมุติสีมาในสระที่เกิดเอง (๑๐) สีมาที่ภิกษุสมมุติคาบเกี่ยวกัน (๑๑) สีมาที่ภิกษุสมมุติทับกัน

ถาม : กรรมย่อมวิบัติโดยบริษัทอย่างไร

ตอบ : ย่อมวิบัติด้วยอาการ ๑๒ อย่าง ได้แก่ (๑) ในกรรมที่สงฆ์จตุวรรคพึงทำ ไม่นำฉันทะของภิกษุผู้เข้ากรรมที่ยังไม่มา ภิกษุผู้พร้อมเพรียงกันคัดค้าน (๒) ในกรรมที่สงฆ์จตุวรรคพึงทำ ไม่นำฉันทะของภิกษุผู้เข้ากรรมที่มาแล้ว ภิกษุผู้พร้อมเพรียงกันคัดค้าน (๓) ในกรรมที่สงฆ์จตุวรรคพึงทำ นำฉันทะของภิกษุผู้เข้ากรรมที่มาแล้ว แต่ภิกษุผู้พร้อมเพรียงกันคัดค้าน (๔) ในกรรมที่สงฆ์ปัญจวรรคพึงทำ... (๕) ในกรรมที่สงฆ์ปัญจวรรคพึงทำ... (๖) ในกรรมที่สงฆ์ปัญจวรรคพึงทำ... (๗) ในกรรมที่สงฆ์ทสวรรคพึงทำ... (๘) ในกรรมที่สงฆ์ทสวรรคพึงทำ... (๙) ในกรรมที่สงฆ์ทสวรรคพึงทำ... (๑๐) ในกรรมที่สงฆ์วีสติวรรคพึงทำ... (๑๑) ในกรรมที่สงฆ์วีสติวรรคพึงทำ... (๑๒) ในกรรมที่สงฆ์วีสติวรรคพึงทำ...

กรรมอันสงฆ์จตุวรรคพึงทำเป็นต้น

กรรมที่สงฆ์จตุวรรคพึงทำ ปกตัตตภิกษุ ๔ รูปเป็นผู้เข้ากรรม ปกตัตตภิกษุที่เหลือเป็นผู้ควรแก่ฉันทะ ภิกษุรูปที่สงฆ์ทำกรรม ไม่ใช่ผู้เข้ากรรมและไม่ควรแก่ฉันทะ แต่เป็นผู้ควรแก่กรรม

กรรมที่สงฆ์ปัญจวรรคพึงทำ ปกตัตตภิกษุ ๕ รูปเป็นผู้เข้ากรรม...

กรรมที่สงฆ์ทสวรรคพึงทำ ปกตัตตภิกษุ ๑๐ รูปเป็นผู้เข้ากรรม...

กรรมที่สงฆ์วิสติวรรคพึงทำ ปกตัตตภิกษุ ๒๐ รูปเป็นผู้เข้ากรรม...

กรรม ๔

ถาม : กรรม ๔ ย่อมวิบัติอย่างไร

ตอบ : ย่อมวิบัติด้วยอาการ ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) วิบัติโดยวัตถุ (๒) วิบัติโดยญัตติ (๓) วิบัติโดยอนุสาวนา (๔) วิบัติโดยสีมา (๕) วิบัติโดยบริษัท

ถาม : กรรมย่อมวิบัติโดยวัตถุอย่างไร

ตอบ : สงฆ์ให้บัณเฑาะก์ คนไถยสังวาสก์ คนเข้ารีดเดียรถีย์ สัตว์ดิรัจฉาน คนฆ่าบิดามารดา คนฆ่าพระอรหันต์ คนประทุษร้ายภิกษุณี คนทำลายสงฆ์ คนทำพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิต คนสองเพศ คนอายุไม่ครบ ๒๐ ปีอุปสมบท

กรรมวิบัติโดยญัตติ โดยอนุสาวนา โดยสีมาและโดยบริษัทวิบัติเหมือนในอปโลกนกรรม

ถาม : อปโลกนกรรมมีเท่าไร

ตอบ : มี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) โอสารณา (๒) นิสสารณา (๓) ภัณฑุกรรม (๔) พรหมทัณฑ์ (๕) กรรมลักษณะ

ถาม : ญัตติกรรมมีเท่าไร

ตอบ : มี ๙ อย่าง ได้แก่ (๑) โอสารณา (๒) นิสสารณา (๓) อุโบสถ (๔) ปวารณา (๕) สมมุติ (๖) การให้ (๗) การรับ (๘) การเลื่อนปวารณาออกไป (๙) กรรมลักษณะ

ถาม : ญัตติทุติยกรรมมีเท่าไร

ตอบ : มี ๗ อย่าง ได้แก่ (๑) โอสารณา (๒) นิสสารณา (๓) สมมุติ (๔) การให้ (๕) การถอน (๖) การแสดง (๗) กรรมลักษณะ

ถาม : ญัตติจตุตถกรรมมีเท่าไร

ตอบ : มี ๗ อย่าง ได้แก่ (๑) โอสารณา (๒) นิสสารณา (๓) สมมุติ (๔) การให้ (๕) นิคคหะ (๖) สมนุภาสน์ (๗) กรรมลักษณะ

กรรมที่สงฆ์จตุวรรคพึงทำ ปกตัตตภิกษุ ๔ รูป เป็นผู้เข้ากรรม ปกตัตตภิกษุที่เหลือเป็นผู้ควรแก่ฉันทะ ภิกษุที่สงฆ์ทำกรรมนั้น ไม่ใช่ผู้เข้ากรรมและไม่ใช่ผู้ควรแก่ฉันทะ แต่เป็นผู้ควรแก่กรรม

กรรมอันสงฆ์ปัญจวรรค ทสวรรค และสงฆ์วิสติวรรคพึงทำก็นัยเดียวกัน

๒. อัฏฐวีสวรรค

ว่าด้วยอำนาจประโยชน์แห่งการบัญญัติสิกขาบท

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวก ด้วยอำนาจประโยชน์ ๒๐ อย่าง แบ่งเป็น ๑๐ คู่ ๆ ละ ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) เพื่อการยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ (๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ (๑) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก (๒) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม (๑) เพื่อปิดกั้นอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (๒) เพื่อกำจัดอาสวะอันจะบังเกิดในอนาคต (๑) เพื่อปิดกั้นเวรอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (๒) เพื่อกำจัดเวรอันจะบังเกิดในอนาคต (๑) เพื่อปิดกั้นโทษอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (๒) เพื่อกำจัดโทษอันจะบังเกิดในอนาคต (๑) เพื่อปิดกั้นภัยอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (๒) เพื่อกำจัดภัยอันจะบังเกิดในอนาคต (๑) เพื่อปิดกั้นอกุศลธรรมอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (๒) เพื่อกำจัดอกุศลธรรมอันจะบังเกิดในอนาคต

(๑) เพื่ออนุเคราะห์คฤหัสถ์ (๒) เพื่อทำลายการแบ่งเป็นพรรคเป็นพวกของภิกษุผู้มีความปรารถนาเลวทราม (๑) เพื่อความเลื่อมใสของเหล่าชนที่ยังไม่เลื่อมใส (๒) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของเหล่าชนที่เลื่อมใสแล้ว (๑) เพื่อความดั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม (๒) เพื่อเอื้อเฟื้อพระวินัย

๓. ปัญญัตตวรรค
ว่าด้วยเหตุที่มีพระบัญญัติ

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติพระปาติโมกข์แก่พระสาวกเพราะทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ (มี ๑๐ คู่)

ทรงบัญญัติปาติโมกขุทเทส...การงดพระปาติโมกข์...

ปวารณา...การงดปวารณา ...ตัชชนียกรรม...นิยสกรรม...

ปัพพาชนียกรรม...ปฏิสารณียกรรม...อุกเขปนียกรรม...การให้ปริวาส...

การชักเข้าหาอาบัติเดิม...การให้มานัต...อัพภาน...

โอสารณียกรรม...นิสสารณียกรรม...การอุปสมบท...อปโลกนกรรม...

ญัตติกรรม...ญัตติทุติยกรรม...ญัตติจตุตถกรรม...

๔. อปัญญัตเตปัญญัตตวรรค
ว่าด้วยการบัญญัติสิกขาบทในเมื่อยังมิได้ทรงบัญญัติ

พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทที่มิได้ทรงบัญญัติ ทรงบัญญัติเพิ่มเติมสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ทรงบัญญัติสมถะ ๗ อย่าง เพราะอำนาจประโยชน์ ๒๐ อย่าง (แบ่งเป็น ๑๐ คู่ ๆ ละ ๒ อย่าง)

๕. นวสังคหวรรค
ว่าด้วยสังคหะ ๙ อย่าง

สังคหะ ๙ อย่าง ได้แก่ (๑) วัตถุสังคหะ (๒) วิบัติสังคหะ (๓) อาบัติสังคหะ (๔) นิทานสังคหะ (๕) ปุคคลสังคหะ (๖) ขันธสังคหะ (๗) สมุฏฐานสังคหะ (๘) อธิกรณสังคหะ (๙) สมถสังคหะ

เมื่อเกิดอธิกรณ์ คู่กรณีมาพร้อมกัน สงฆ์พึงให้ทั้งคู่ให้การ ให้ปฏิญญา ถามว่า ถ้าสงฆ์ระงับอธิกรณ์ จะยอมรับหรือไม่ ถ้าพวกเขายอมรับ สงฆ์พึงรับอธิกรณ์ไว้ ถ้าบริษัทมีอลัชชีมาก สงฆ์พึงระงับด้วยอุพพาหิกสมมุติ ถ้าบริษัทมีคนพาลมาก สงฆ์พึงแสวงหาพระวินัยธร อธิกรณ์นั้นย่อมระงับโดยพระธรรมวินัย

ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์พึงรู้วัตถุ โคตร ชื่อ และอาปัตติ

ปาราชิก สังฆาทิเสส ทุกกฏ เป็นทั้งชื่อและอาบัติ

เมถุนธรรม อทินนาทาน มนุสสวิคคหะ เป็นทั้งวัตถุและโคตร

อทินนาทาน อุตตริมนุสสธรรม สุกกวิสัฏฐิ กายสังสัคคะ ทุฏฐุลลวาจา อัตตกาม--สัญจริตตะ ให้สร้างกุฏีด้วยการขอเอาเอง ให้สร้างวิหารใหญ่ ตามกำจัดภิกษุด้วยธรรมมีโทษถึงปาราชิกอันไม่มีมูล อ้างเลศบางอย่างแห่งอธิกรณ์เรื่องอื่น ตามกำจัดภิกษุด้วยธรรมมีโทษถึงปาราชิก ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ไม่ยอมสละกรรม เพราะการสวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง ภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ย่อมไม่ยอมสละกรรม เพราะการสวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง ภิกษุผู้ว่ายากไม่ยอมสละกรรม เพราะการสวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง ภิกษุผู้ประทุษร้ายสกุลไม่ยอมสละกรรม เพราะการสวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง อาศัยความไม่สนใจถ่ายอุจจาระปัสสาวะหรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ เป็นทั้งวัตถุ เป็นทั้งโคตร

ปริโยสานคาถา

คำสดุดีพระวินัยธร

พระวินัยธรผู้เรืองนาม* ผู้มีปัญญา ทรงสุตะ มีวิจารณญาณ
ศึกษาแนวทางที่บูรพาจารย์รจนาไว้ ประพันธ์ไว้ดามทางสายกลาง
เพื่อความสะดวกต่ออนุชน

คัมภีร์ปริวาร มีทุกเรื่อง มีเนื้อหาตามพระสัทธรรม
มีพระธรรมตามบทบัญญัติ แวดล้อมพระศาสนา
ดุจมหาสมุทรล้อมชมพูทวีปเอาไว้

พระวินัยธรผู้ไม่ได้ศึกษาคัมภีร์ปริวารจะวินิจฉัยธรรมได้
อย่างไร เมื่อได้ศึกษาคัมภีร์ปริวาร ความเคลือบแคลงในเรื่อง
ต่าง ๆ ได้แก่ วิบัติ วัตถุ บัญญัติ อนุบัญญัติ บุคคล เอกโตบัญญัติ
อุภโตบัญญัติ โลกวัชชะและปัณณัตติวัชชะ ย่อมหมดสิ้นไป

พระสัทธรรมและพระวินัยย่อมงดงามเพราะคัมภีร์ปริวาร
ดุจพระเจ้าจักรพรรดิงามสง่าในกองทัพ
ดุจพญาไกรสรราชสีห์งามสง่าท่ามกลางฝูงมฤค
ดุจดวงอาทิตย์แผ่รัศมีเจิดจ้า
ดุจดวงจันทร์ส่องสว่างท่ามกลางหมู่ดาว
ดุจท้าวมหาพรหมงามสง่าในหมู่พรหม
และดุจท่านผู้นำงามสง่าท่ามกลางหมู่ชนฉะนั้น

---

* คำว่า "ผู้เรืองนาม" แปลจากคำบาลี คือ ทีปนามะ วินัยปิฎกฉบับ Pali Texte Society แปลว่า Dipanama of great wisdom, who remembered that he had heard, attentive. (I.B. Horner, The Book of the Discipline, ๓rd ed. (Great Britain, P.T.S., ๑๙๙๓, p. ๓๗๐) ผู้นิพนธ์คัมภีร์ปริวาร ชื่อ ทีปะ

ดรรชนี

กกุสันธพุทธเจ้า ๒๒
กฏโมรกติสสกะ ๕๙
กฐินเดาะ ๔๕๗
กฐินเดาะ ๖๘
กตโมรกติสสกะ ๑๓๖
กติกา ๘๕
กติกาของสงฆ์ ๖๐๖
กบิลพัสดุ์ ๖๒๐
กรน ๑๐๘
กรรไกร ๕๗๘
กรรม ๑๙๙
กรรมกร ๑๔๓,๒๓๖
กรวดแร่ ๕๘๙
กรอบเซ็ดหน้า ๕๘๕,๕๘๙,๕๙๗
กรอบเชิงฝา ๕๘๘
กรอบหน้าต่าง ๖๐๙
กระจก ๕๗๐
กระชิบ ๑๑๐
กระดองสังข์ ๕๗๑,๕๗๘
กระดูก ๕๗๒,๕๗๘
กระดูกแข้ง ๖๒๘
กระเดียด ๕๗๙
กระแด ๕๘๕
กระถางโลหะ ๕๙๖
กระโถน ๖๐๕
กระทะโลหะ ๕๙๖
กระเทียม ๒๖๑,๕๘๒
กระเทียมเขียว ๒๖๒
กระเทียมแดง ๒๖๒
กระเทียมโทน ๒๖๒
กระเทียมเหลือง ๒๖๒
กระบอกกรองน้ำ ๒๐๙
กระบอกกรองน้ำ ๕๗๒
กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ๒๙
กระโหย่ง ๖๓๓
กระโหลกน้ำเต้า ๕๗๑
กราบกฐิน ๒๕๐
กรุงกบิลพัสดุ์ ๓๗๕
กรุงกุสินารา ๔๕๑
กรุงโกสัมพี ๔๙๖
กรุงจัมปา ๔๘๑
กรุงปาตลีบุตร ๔๗๕
กรุงพาราณสี ๓๕๕,๔๔๔
กรุงราชคฤห์ ๒๙๕,๓๕๘,๓๗๓,๓๗๔,
๔๐๙,๔๒๙,๔๔๒,๔๔๓,๖๕๔
กรุงเวสาลี ๓๐๗,๔๗๐,๖๔๖,๖๔๗,๖๕๓
กรุงสาวัตถี ๒๖๙,๒๗๐,๒๗๕,๒๙๑,
๓๑๑,๓๘๐,๔๑๕,๔๑๖,๔๕๒,
๔๕๕,๔๗๒,๔๗๖,๔๙๙
กลด ๕๗๐,๕๗๒
กล่อง ๕๗๒
กล่องเข็ม ๑๗๘,๒๐๘

กล่องเข็มค้วยกระดูก ๒๐๘
กล่องยาดา ๕๗๘
กลอนเหล็ก ๕๙๐
กลักยาดา ๒๐๘
กลัคลูกคุม ๖๐๘
กลันทกคาม ๒๔,๒๕
กล่าวเหน็บแนม ๑๔๙
กลิ่นเหม็น ๕๗๙
กลึง ๕๖๙
กหาปณะ ๘๐,๒๐๔
กองกิเลส ๖๒๓
กองเกวียน ๑๓๔,๒๙๔
กองทัพ ๑๖๓,๑๖๔,๒๐๓
กองลม ๓๔
ก้อนเหล็ก ๓๙
กักขฬะ ๑๘๒
กังสะ ๒๕๘
กัณฑ์ ๑๐
กัณหาโคตมกะ ๕๖๘
กัดดิกาโจร ๑๐๒
กันดาร ๑๗๑
กับแกง ๒๒๔
กัป ๖๔๐
กัปปิยการก ๔๔๓
กัปปิยการก ๙๑
กัปปิยกุฏี ๕๙๑
กัปปิยภัณฑ์ ๒๕๕,๒๕๖,๒๕๗,๒๕๘,๓๔๘
กัปปิยภัณฑ์ ๗๖,๑๐๐
กัมพล ๔๘
กัมมัฏฐาน ๓๔
กัลยาณธรรม ๔๙
กัสสปพุทธเจ้า ๒๒
กา ๑๗๙
กากน้ำย้อม ๔๓๙
กาญา ๑๔๕
กาโปติกะ ๑๖๗
กาม ๑๘๗
กามคุณ ๖๔๓
ก้ามปู ๔๘๕
กามารมณ์ ๔๔
กายคตาสติกัมมัฏฐาน ๖๓๘
กายมนุษย์ ๓๕
กายสังขาร ๓๔
การฉลองวิหาร ๒๘๖
การเดาะกฐิน ๒๘๗
การเดาะกฐิน ๔๕๘,๔๕๙,๔๖๐,๔๖๑,๔๖๒
การบำเรอ ๔๙
การเรียนพระวินัย ๑๙๑
การสมมุติสีมา ๓๙๒
การสังคายนา ๖๔๑
การให้พร ๕๘๑
การอนุมัติ ๕๙๘
กาลจีวร ๒๕๐
กาลามโคตร ๓๔๕
กาลิก ๖๙๔
กาสาวพัสตร์ ๓๘,๖๓๕
กาสี ๖๑
กาหปักษ์ ๔๒๗

กำปัง ๖๔
กำแพง ๕๗๔
กำยาน ๔๓๙
กำไร ๘๗
กิจจาธิกรณ์ ๕๕๔,๕๕๗
กิจนิมนต์ ๕๘
กิตติศัพท์ ๒๐,๗๐๐
กิมพิละ ๖๐๒
กิริยาเลียนแบบ ๖๐๓
กิเลส ๔๑,๖๑๔
กิเลสอาสวะ ๖๓๘
กีฏาคิรีชนบท ๖๑,๔๙๗
กุกกุฏาราม ๔๗๕
กุฏี ๓๐
กุฏีชั้นลอย ๑๒๔
กุฏีเผา ๕๘๓
กุมมาส ๒๕
กุลุปกะ ๖๒๙
กุศล ๓
กุศล ๕๕๖
กุศลจิต ๙
กุศลมูล ๕๕๕
กุสิ ๔๗๐
กุสินารา ๒,๖๓๗
กูฏาคารศาลา ๒๓,๓๗,๘๒,๓๐๖,๖๔๒,๑๕๓
เกรียง ๕๘๗
เกลียวด้าย ๖๒๘
เกลียวผ้า ๖๒๗
เกลียวผ้าถู ๕๖๖
เกลียวผ้าผืนเล็ก ๖๒๗
เกลือดำ ๔๓๙
เกลือดินโป่ง ๔๓๙
เกลือที่เป็นยา ๔๓๙
เกลือสมุทร ๔๓๙
เกลือสินเธาว์ ๔๓๙
เกลือหุง ๔๓๙
เกวียน ๓๐,๔๙๐
เกา ๔๕
เก้าอี้ ๑๑๙
เก้าอี้นอน ๕๘๓
เกียรติยศ ๗๓๓
เกี้ยว ๔๗,๖๒๕
เกี้ยวพาราสี ๑๐๙
แกง ๒๒๔
แกงอ่อม ๒๖๒
แกลบ ๕๘๗
แก้ว ๕๓
แก้วผลึก ๕๗๐
แก้วมณี ๕๗๐
โกกนุท ๕๗๕
โกกาลิกะ ๑๓๖,๖๐๓
โกกุฏฐะ ๕๘๐
โกนาคมนพุทธเจ้า ๒๒
โกรธ ๙๗,๑๙๓
โกศล ๑๓๘,๒๐๖
โกสัมพี ๕๔,๘๔,๑๐๘,๑๖๗,๖๔๑
ขนจมูก ๕๗๘
ขนจามรี ๒๙

ขนเจียม ๘๒,๘๗
ขนเจียมขาว ๘๓
ขนเจียมแดง ๘๓
ขนปีกนกกระทา ๔๓๑
ขนม ๑๔๖
ขนมลด ๑๓๗
ขนมสุก ๑๔๖
ขมิ้น ๔๓๙
ขโมย ๓๒
ขรุขระ ๕๗๓
ของกลาง ๑๘๕,๒๒๐
ของกำนัล ๑๔๗
ของที่ยืมมา ๑๘๗
ของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ ๒๐๔
ของไล้ ๑๕๕
ของไล้ทา ๑๕๕
ขัณฑเทวีบุตร ๕๙,๑๓๖
ขันตักน้ำ ๕๘๓
ขันติโสรัจจะ ๔๙๘
ขันธกะ ๑๐
ขันน้ำ ๕๘๙
ข่า ๔๓๙
ข้าม ๑๓๕
ข้ามฟาก ๑๓๕
ข้าราชการ ๒๐๓
ข้าวดัม ๑๘๓
ข้าวดู ๑๓๗,๑๔๖
ข้าวเปลือกดิบ ๒๖๖
ข้าวสวย ๑๘๓
ข้าวสาลี ๖๒๒
ข้าวสุก ๑๓๗,๑๕๑,๒๑๗,๒๒๔
ข้าศึก ๑๖๕
ขาอ่อน ๖๒๕
ขิงสด ๔๓๙
ขี้ผึ้ง ๕๖๖,๕๗๑
ขี้ฝุ่น ๕๘๓
ขี้เล็บ ๕๗๘
ขุด ๑๑๕
ขุดดิน ๑๑๔
ขุ่น ๕๗๒
เข็ม ๖๐๑
เขม่าไฟ ๔๔๐
เขาสัตว์ ๕๗๑,๕๗๘
เขียงเท้า ๒๒๕
เขียงเท้าขนสัตว์ ๔๓๓
เขียงเท้าทำด้วยดีบุก ๔๓๓
เขียงเท้าทำด้วยทองแดง ๔๓๓
เขียงเท้าทำด้วยสังกะสี ๔๓๓
เขียงเท้าใบเป้ง ๔๓๓
เขียงเท้าประดับด้วยกระจก ๔๓๓
เขียงเท้าประดับด้วยแก้วผลึก ๔๓๓
เขียงเท้าประดับด้วยแก้วไพฑูรย์ ๔๓๓
เขียงเท้าประดับด้วยแก้วมณี ๔๓๓
เขียงเท้าประดับด้วยเงิน ๔๓๓
เขียงเท้าประดับด้วยทองคำ ๔๓๓
เขียงเท้าประดับด้วยสำริด ๔๓๓
เขียงเท้าหญ้าปล้อง ๔๓๓
เขียงเท้าหญ้าแฝก ๔๓๓

เขียงเท้าหญ้ามุงกระต่าย ๔๓๓
เขียงเท้าหญ้าสามัญ ๔๓๓
เขียงรองเตียง ๖๐๙
เขียงหั่นเนื้อ ๑๘๗
เขียน ๑๓๒
เขือน ๖
โขลก ๖๔๑
คงคา ๖๑๓,๖๓๒
คณโภชน์ ๑๔๐
คดีความ ๒๒๖
คดีพิพาท ๒๓๖
คนคอพอก ๓๘๒
คนค่อม ๓๘๒
คนเคลื่อนไหวเองไม่ได้ ๓๘๒
คนง่อย คนกระจอก ๓๘๒
คนง่ามมือง่ามเท้าขาด ๓๘๒
คนจมูกแหว่ง ๓๘๒
คนชราทุพพลภาพ ๓๘๒
คนตาบอดข้างเดียว ๓๘๒
คนตาบอดทั้ง ๒ ข้าง ๓๘๒
คนเตี้ย ๓๘๒
คนถูกสักหมายโทษ ๓๘๒
คนทั้งบอดทั้งใบ้ ๓๘๒
คนทั้งบอดทั้งหนวก ๓๘๒
คนทั้งใบ้ทั้งหนวก ๓๘๒
คนทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต ๔๐๗
คนเท้าปุก ๓๘๒
คนธรรพ์ ๖๑๔
คนนิ้วมือนิ้วเท้าขาด ๓๘๒
คนบ้า ๓๘๒
คนปวารณา ๗๖,๒๕๙
คนเป็นโรคอัมพาต ๓๘๒
คนผู้เป็นราชภัฏ ๓๗๐
คนพาล ๓๒
คนมักมาก ๗๙
คนมีรอยเมี่ยนด้วยหวาย ๓๘๒
คนมีรูปร่างไม่สมประกอบ ๓๘๒
คนมีโรคเรื้อรัง ๓๘๒
คนมีหมายจับ ๓๘๒
คนมือเป็นแฝน ๓๘๒
คนวัด ๖๐๗
คนสองเพศ ๕๙๘
คนหลง ๓๒
คนหูวิน ๓๘๒
คนหูหนวก ๓๘๒
คนเอ็นขาด ๓๘๒
คมิกภัต ๔๗๒
คยากัสสปะ ๓๕๗
ครก ๒๑,๕๘๓
ครรภ์ ๒๕,๒๐๒
ครั่ง ๕๗๑,๕๗๘
คราวมีเหตุขัดข้อง ๑๓๔
ครุธรรม ๖,๑๒๗,๖๒๐,๗๐๕
ครุบริขาร ๔๗๗
ครุภัณฑ์ ๓๘,๔๗๗,๗๗๙
ครูดถู ๕๗๗
ครูสอนธรรม ๒๐๒
คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ๔๓๑

คลุมศีรษะ ๒๒๔
ควงต้นมุจลินท์ ๓๕๔
ควงต้นอชปาลนิโครธ ๓๕๓,๓๕๕
ควงโพธิพฤกษ์ ๓๕๓
ควันไฟ ๕๙๗,๖๓๙
ความกตัญญูกตเวที ๓๖๓
ความการุญ ๖๑๙
ความกำหนัดย้อมใจ ๖๒๓
ความคุ้นเคยกัน ๑๓๑
ความบาดหมาง ๑๒๓
ความเป็นคนเลี้ยงง่าย ๖๒๓
ความฝัน ๔๒,๑๘๗,๕๕๒
ความพรากออก ๖๒๓
ความพินาศ ๖๐๔
ความมักน้อย ๖๒๓
ความไม่ขุ่นเคือง ๖๑๙
ความยุ่งยาก ๑๙๑
ความเย็น ๑๘๔
ความร้อน ๑๒๒
ความรำคาญ ๑๙๑,๑๙๖
ความลำบาก ๑๙๑
ความลำเอียง ๒๔๔
ความสันโดษ ๖๒๓
ความสัมพันธ์ฉันชู้สาว ๖๒๓
ความสัมพันธ์ทางชู้สาว ๒๖๓
ความสาบัคคี ๔๒๘
ความหนาว ๑๒๒
ความหิว ๑๘๔
ความอัศจรรย์ ๖๑๓
ความเอ็นดู ๖๑๙
ความเอนเอียง ๑๑๙
ควำบาตร ๕๗๕
คหบดี ๕๖
คหบดีโล้น ๑๕๔
คอน ๕๗๙
คันกั้นดิน ๕๘๗
คันฉ่อง ๕๖๖
คันโพงคล้ายคันชั่ง ๕๗๔
ค้างคาว ๕๘๕
คำจีวร ๘๐
คำไก่ ๒๐๔
คาม ๓๘
คามสีมา ๓๙๒
คามันตรกัปปะ ๖๔๒
คำข้าว ๒๒๔,๒๒๕
คำสุภาพ ๖๑๙
คำหยาบ ๖๑๙
คิชฌกูฏ ๓๐
คิลานภัต ๔๗๒
คิลานเภสัช ๔๗๓
คิลานุปัฏฐากภัต ๔๗๒
คิเวยยกะ ๔๗๐
คืบพระสุคต ๕๓
คืบสุคต ๘๖,๒๑๔
คุณวิเศษ ๑๑๒
คุณวิเศษ ๓๘
คุณสมบัติ ๙
คู ๕๙๐

คูถ ๑๕๔
คู่รัก ๑๕๔
เครื่องกำบัง ๕๗๔
เครื่องโกน ๕๗๘
เครื่องใช้ ๕๘๓
เครื่องใช้เช็ดเท้า ๕๘๓
เครื่องปัง ๑๐๙
เครื่องประดับ ๕๖๖
เครื่องประดับข้อมือ ๕๖๖
เครื่องประดับหู ๕๖๖
เครื่องพันธนาการ ๓๕๖,๓๕๗
เครื่องมุง ๑๐๙
เครื่องลาด ๕๗๓
เครื่องลาดพื้น ๘๓
เครื่องหมาย ๔๐๕
เครื่องหมายเพศ ๖๓๐
เครื่องหูก ๕๗๘
เคี้ยว ๑๔๘
เคี้ยวเอื้อง ๕๗๗
แคว้นกาสี ๒๐๕
แคว้นโกศล ๔๒๖,๔๗๗
แคว้นสักกะ ๓๗๕
แคว้นอวันตี ๔๓๕
โคจรคาม ๖๐๖
โคนไม้ ๕๘,๑๕๓,๑๘๖,๕๘๔,๖๐๕
โคนันทิวิสาล ๑๐๕
โคเพศเมีย ๖๓๓
โครงกระดูก ๑๘๗
โคลงกาย ๒๒๔
โคลงศีรษะ ๒๒๔
โฆสิตาราม ๕๔,๖๐,๑๑๗,๑๗๐,
๑๙๐,๔๙๖,๖๔๑
งา ๕๗๘
งู ๒๐๗
งูเห่า ๑๗๒
งูเอราปถะ ๕๖๘
เงิน ๕๙๐
เงื้อ ๑๙๔
เงื้อมผา ๕๔,๑๒๕
จงกรม ๔๑
จงใจ ๑๙๖
จตุตถฌาน ๓๗
จรณะ ๒๐
จอบ ๕๙๗
จัณฑกาลี ๖,๓๓๒
จัมมขันธกะ ๕๙๓
จาม ๕๘๑
จิตตคหบดี ๕๑๑
จิตตนานัตตะ ๘
จิตตสังขาร ๓๕
จิตปฏิพัทธ์ ๑๐๙
จิตฟุ้งซ่าน ๔๐
จินตนาการ ๑๓๒
จีวร ๖๙,๑๗๖
จีวรกาล ๑๐๐,๑๐๑,๒๘๖
จีวรปลิโพธ ๔๖๓
จุรณ ๖๑๐,๖๓๖
จุรณศิลา ๕๖๕

จุลวรรค ๑๕
จุฬปันถก ๑๒๘
เจดีย์ ๑๖๗
เจ้าถิ่นผู้เป็นนานาสังวาล ๔๐๖
เจ้าพนักงานป่าไม้ ๓๐
เจ้าลิจฉวี ๒๓๗
เจ้าศากยะ ๒๒๐
เจ้าหญิงศากยะ ๒๒๐
โจทก ๖๑๙
โจร ๓๒,๗๐
โจรกรรม ๙๕
ฉันทะ ๑๙๗
ฉันทะ ๕๕๘
ฉันนะ ๕๔,๑๒๔,๑๙๐
ฉัพพัคคีย์ ๖,๓๒,๖๗,๑๖๒,๑๙๑, ๓๗๗,๕๙๔,๖๑๖
ฉัพยาบุตร ๕๖๘
เฉลียง ๕๘๘
เฉวียงบ่า ๖๐๒
ชกมวย ๖๑
ชนนี ๖๒๐
ชนิดจีวร ๗๙
ช่องดาล ๕๘๓,๕๘๙
ช้องผ้า ๖๒๗
ช่องสำหรับชัก ๕๘๙
ชักสื่อ ๕๐,๕๑
ชังเมยยกะ ๔๗๐
ชัดจิตตสังขาร ๓๔
ช้าง ๖๐๓
ช่างแกะสลักงาช้าง ๒๐๘
ช้างพลาย ๕๙๒
ช่างย้อม ๓๒,๓๓
ช่างหูก ๙๘
ชาติกำเนิด ๑๐๕
ชานภายนอก ๖๑๑
ชายชู้ ๑๑๐
ชายผ้า ๒๑๑
ชาวกรุงโกสัมพี ๔๙๙
ชาวทักขิณาปถชนบท ๖๔๔
ชาวนิคม ๕๙๐
ชาวเมืองปาเฐยยะ ๔๕๕
ชาวเมืองอาฬวี ๑๑๕
ชิ้นเนื้อ ๑๘๗
ชีวก ๕๗๓
ชีวะ ๑๑๖
ชุกชี ๕๘๕
ชุณหปักษ์ ๔๒๗
ชู้รัก ๕๑
เชตราชกุมาร ๕๙๐
เชตวัน ๗๙,๑๘๖,๕๙๐
เชิงบาตร ๕๗๔
เชิงฝ่าวิหาร ๕๘๘
เชือก ๕๗๑
เชือกสำหรับชัก ๕๘๙
โชค ๕๐
ใช้ไม้แคะหู ๕๗๘
ชวนเชิญ ๒๑๖
ชอกเขา ๕๘๔

ช้องผม ๔๕
ช่อน ๑๗๘
ชุ้ม ๖๐๖,๖๑๐
ญัตติ ๑๙๘
ญัตติกรรม ๕๕๕
ญัตติกรรมวาจา ๓๙๔,๔๐๑,๕๕๔
ญัตติจตุตถกรรม ๕๕๕
ญัตติจตุตถกรรมวาจา ๓๖๓,๕๐๘,๕๐๙, ๕๑๐,๕๑๑,๕๑๒,๕๒๔, ๕๒๕,๕๒๖,๕๒๘,๕๒๙,๕๓๓, ๕๓๕,๕๕๒,๕๕๓,๖๓๓
ญัตติทุติยกรรม ๕๕๕,๖๓๔
ญัตติทุติยกรรมวาจา ๓๑๗,๓๑๘,๓๒๐, ๓๒๑,๓๒๖,๓๒๗,๓๘๙, ๓๙๑,๔๕๕,๔๗๗,๕๕๔, ๕๕๙,๖๐๒,๖๓๗
ญาณทัสสนะ ๓๙
ญาติร่วมสายโลหิต ๑๔๒
ดวงอาทิตย์อัสดง ๑๒๙
ดอกไม้ ๙๔
ดอกไม้ทองคำ ๙๕
ดักชุ้ม ๒๒๐
ดับขันธปรินิพพาน ๖๔๒
ด่า ๕๗๕
ด้าย ๙๘
ด้ายพัน ๕๗๘
ดินเหนียว ๔๓๙
ดินเหนียว ๖๓๖
ดิรัจฉานกถา ๔๕,๒๐๖,๔๓๒
ดิรัจฉานวิชา ๓๐๓,๓๐๔,๕๘๑
ดีบุก ๕๗๐
ดีปลี ๔๓๙
เด็ก ๓๖
เด็กสาวโสด ๕๐
เด็กหนุ่ม ๕๐
เดินกระโหย่ง ๒๒๔
เดินทางไกล ๑๓๓,๑๘๖
เดินสวนทาง ๑๖๔
เดียรถีย์ ๗๘๕
เตือน ๑๖๒
เตือย ๖๓๑
เตือยประตู ๕๘๓
แดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร ๓๙๑
โดยสาร ๑๓๕
ตติยฌาน ๓๗
ต้นบัญญัติ ๒๙
ต้นราชายตนะ ๓๕๔
ตบะ ๓
ตปุสสะ ๓๕๔
ตโปทาราม ๑๗๓
ตรอกตัน ๒๗๒
ตระกูล ๑๐๕
ตระกูลกษัตริย์ ๕๙๒
ตระกูลคหบดี ๕๙๒
ตระกูลเสขะ ๒๑๙
ตระกูลอุปัฏฐาก ๒๘๕
ตะกั่ว ๕๗๐
ตะขาบ ๕๖๙,๕๘๕

ตะบันไฟ ๒๐๘
ตะโพก ๒๗,๖๒๘
ตั้งฟาง ๕๘๖
ตั้งหวาย ๕๘๖
ตั้งหุ้มนุ่น ๒๑๐
ตั้งอันมีเท้าเสียบ ๑๒๔
ตัชชนียกรรม ๓๖๒,๔๘๖,๔๘๗,๔๘๙,๔๙๑,
๔๙๓,๕๐๗,๕๐๙,๕๑๕,๕๑๖,๕๔๘
ตัด ๑๑๕
ตัวกพันธะ ๗๘๓
ตัสสปาปิยสิกา ๒๒๗,๔๘๖,๕๕๔
ตามประทีป ๖๑๐
ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ๓๕๓,๓๕๖,๓๕๗
ตำหนักที่บรรทม ๒๐๔
ตำหนักพระสนม ๒๐๒
ติกเวทนาบัติ ๙
ติจิตตาบัติ ๙
ติจีวราวิปวาส ๖๙
ติณวัตถารกะ ๒๒๗,๕๕๔,๕๖๒
ติตถิยปริวาส ๓๖๙
ติเตียน ๕๗๕
ติมิ ๖๑๔
ติมิงคละ ๖๑๔
ติมิติมิงคละ ๖๑๔
ตุ๊กแก ๕๖๙
ตุ๊กตา ๔๗
ตุ่มพุพอง ๔๓๙
เตโชกสิณ ๕๕,๑๖๗
เตวาจิกอุบาสก ๓๕๖
เตาไฟ ๕๗๓
เตียง ๑๑๙,๒๐๙,๕๘๕
เตียงสูง ๒๐๙
เตียงหุ้มนุ่น ๒๑๐
แต่งงาน ๕๐
โตก ๕๗๔
ไตรจีวร ๖๗
ไตรมาส ๑๐๑
ไตรสรณคมน์ ๓๕๗,๓๗๕
ไตรสิกขา ๘๘
ถลกบาตร ๕๗๐
ถังตักน้ำ ๕๗๔
ถ้ำ ๕๔,๑๒๕,๓๖๔,๔๖๘,๕๘๔
ถุงเก็บรองเท้า ๕๗๒
ถุงบาตร ๙๙
ถุงบาตรหุ้มนุ่น ๒๑๐
ถุลลนันทา ๒๓๑
ถุลลัจจัย ๔๑
ถูลนันทา ๖,๑๓๖
เถรธรรม ๑๘
เถระ ๑๙๑,๕๙๕
เถ้า ๑๕๔
เถาวัลย์ ๕๗๓,๕๘๓
ไถยจิต ๓๘
ทรัพย์สมบัติ ๕๓
ทวง ๘๑
ทวังคุลกัปปะ ๖๔๒
ทวารเบา ๔๗
ทวารหนัก ๒๙,๔๗

ทองแดง ๕๗๐
ท่อนผ้า ๕๗๒
ท่อนยาง ๒๖๔
ท่อระบายน้ำ ๕๘๙
ทะเลาะ ๑๐๕
ทะเลาะวิวาท ๕๕๓,๖๐๓
ทักขิณาคิริชนบท ๓๗๔,๔๗๐,๖๔๐
ทัณฑกรรม ๓๗๖,๓๗๗,๖๒๕
ทัณฑสมมติ ๕๗๗
ทับทิม ๖๑๔
ทัพพมัลลบุตร ๕๕,๑๑๘,๑๙๙,๕๗๕
ทัพพี ๕๗๒
ทางสามแพร่ง ๒๗๒
ทาน ๔๘
ท่าปยาคะ ๒๓
ทายก ๑๐๓
ทายาท ๒๕
ทารก ๖๓๔
ท้าวสหัมบดีพรหม ๓๕๕
ทาสและกรรมกร ๔๕๐
ท่าอัมพติตถะ ๑๖๗
ท่าอาบน้ำ ๖๓๖
ทำถุงบาตร ๙๙
ทำนบ ๖๒๒
ทำร้าย ๑๙๓
ทิฏฐิ ๑๙๐
ทิฏฐิบาป ๕๓๖,๕๙๘
ทิฏฐิวิบัติ ๔๒๔,๕๕๕,๕๕๖
ทิฏฐิสามัญญตา ๓
ทิวงคต ๕๙๖
ทิศตะวันตก ๑๘๕
ทีฆาวุราชกุมาร ๔๙๘
ที่จงกรม ๕๗๓
ที่จัดขบวนทัพ ๑๖๖
ที่นอนมีเครื่องมุง ๑๑๐
ที่ปราศจากของเขียว ๑๒๕
ที่พัก ๒๐๕
ที่พักแรม ๑๓๘
ทุกกรกิริยา ๓๕๕
ทุคติ ๒๖
ทุติยฌาน ๓๗
ทุนทรัพย์ ๒๑๘
ทุพภาสิต ๑๖
ทุพภิกขภัย ๑๑๒
ทุพภิกขภัย ๒๑,๓๗
ทูต ๖๙,๖๐๓,๖๓๓
ทุวิเวทนาบัติ ๙
เทวดา ๑๑๕
เทวทัต ๕๘,๑๓๖,๖๐๒
เทสนาคามินี ๗๔๘,๗๖๙
เทิน ๕๗๙
เทวจิตตาบัติ ๙
เทววาจิกาอุบาสก ๓๕๔
แท่นนั่ง ๕๘๓
ไท ๖๓๑
ไทยธรรม ๒๓,๑๐๓,๒๐๑
ธนิยกุมภการบุตร ๓๐
ธรณีประตู ๑๕๓,๒๐๓

ธรรมกถา ๑๓๔
ธรรมปฏิรูป ๔๘๘,๖๔๕
ธรรมเป็นบท ๑๐๗
ธรรมวาที ๔๙๕,๕๔๘
ธรรมวาทีบุคคล ๕๔๘
ธรรมาธิปไตย ๒๒๗
ธรรมิกถา ๒๖,๑๐๕,๑๗๓,๒๘๙
ธัญญรส ๗๖๙
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ๓๕๖
ธุดงค์ ๘๖,๗๕๓
ธุดงควัตร ๒๔,๖๔๔
ธุระ ๑๕๖,๑๙๗
ธุวยาคู ๔๗๒
นก ๕๓
นกกระทา ๕๙๒
นกกา ๑๗๙
นกเค้า ๒๙
นทีกัสสปะ ๓๕๗
นมสด ๑๕๒
นมส้ม ๑๕๒
นรก ๒๖,๓๘
นวกรรม ๕๙๗,๖๓๔
นวกะ ๑๙๑,๕๙๕,๖๑๑
นวกัมมทานะ ๕๐๔
นวังคสัตถุศาสน์ ๒๒
นเหรุยักษ์ ๒๐
นอกสมัย ๗๖,๑๓๐
นอนแทรกแซง ๑๒๑
นอนร่วม ๑๙๐
นักกระโดดไม้ค้ำ ๒๘๕,๓๐๐
นักดีกลอง ๓๐๐
นักโต้วาทะ ๑๐๔
นักเชิดร ๖๐๙
นักแสดงมายากล ๒๘๕,๓๐๐
นั่งรัดเข่า ๒๒๔
นันทวดี ๒๓๑
นันทะ ๒๑๔
นันทา ๒๓๑
นัยน์ตา ๑๘๓
นาข้าวเหนียว ๑๒๔
นาค ๑๖๗,๖๑๔
นางยักษ์ ๔๖
นางรัตนะ ๒๐๓
นางวิสาขา ๗๐๕
นางวิสาขามิคารมาดา ๔๗๒,๕๐๑
นางสาลวดี ๔๖๔
นางสุปปิยา ๔๔๔
นางอุปัฏฐาก ๕๐
นานาสังวาส ๔๒๑,๔๙๗,๕๙๒
นานาสังวาสกภูมิ ๔๙๗
นายจ้าง ๑๔๓
นายแพทย์อากาสโคตร ๔๔๓,๔๔๔
นายเรือจ้าง ๒๓๙
นายสาหะ ๒๓๑,๒๓๒
นายสุปปิยะ ๔๔๔
นายโสณโกฬิวิสะ ๔๒๙
นาสนะ ๑๙๐
นาฬาคิริ ๖๐๓

น้ำค้าง ๑๑๙
น้ำโคลน ๖๒๕
น้ำผักดอง ๕๖
น้ำผึ้ง ๙๕,๑๕๒,๓๖๔,๖๐๑
น้ำฝาด ๕๘๗
น้ำฝาดกระถินพิมาน ๔๓๙
น้ำฝาดขี้กา ๔๓๙
น้ำฝาดที่เป็นยา ๔๓๙
น้ำฝาดบอระเพ็ด ๔๓๙
น้ำฝาดโมกมัน ๔๓๙
น้ำฝาดสะเดา ๔๓๙
น้ำพุทรา ๑๔๓
น้ำมัน ๓๖๔
น้ำมัน ๙๕,๑๕๒,๕๖๖,๖๐๑,๖๙๗
น้ำมีสัตว์ ๑๘๐
น้ำเมา ๑๙๖
น้ำลาย ๖๐๒
น้ำอสุจิ ๑๘๒
น้ำอ้อย ๙๕,๑๖๘,๓๖๔,๖๐๑
นิคม ๓๘
นิคม ๘๐,๑๕๖
นิคมสีมา ๓๙๒
นิโครธาราม๘๘,๑๒๙,๒๖๔,๓๑๒,๓๗๕,๖๒๐
นิตยภัต ๕๕,๒๒๐
นิทาน ๕
นิพนธ์ ๕๔๗
นิมันตนภัต ๓๖๔,๖๐๐
นิยสกรรม ๓๖๒,๔๘๖,๔๘๗,๔๘๘,๔๙๐,
๔๙๒,๔๙๓,๕๐๙,๕๔๘
นิ้ว ๔๒
นิ้วมือจี้ ๑๖๘,๑๖๙
นิ้วสุดท้าย ๒๐๙
นิเวศน์ ๕๖
นิสสัย ๖๓๓,๗๐๐,๗๔๔
เนยข้น ๓๖๔
เนยข้น ๙๕
เนยใส ๙๕,๑๖๒,๓๖๔
เนรเทศ ๓๑
เนื้อ ๕๘,๑๕๒
เนื้อราชสีห์ ๔๔๕
เนื้อเสือโคร่ง ๔๔๕
เนื้อเสือดาว ๔๔๕
เนื้อเสือเหลือง ๔๔๕
เนื้อหมี ๔๔๕
ในยาน ๒๒๕
ในอนาคต ๒
บท ๑๐๗
บรมธรรม ๓
บริกรรม ๕๙๙
บริขาร ๗๔,๑๒๓,๑๗๙,๒๕๔
บริภาษ ๓๒
บริโภค ๑๘๐
บริเวณ ๖๐๖
บริษัท ๖๑๓
บริษัท ๙๕
ป่วงทิพย์ ๓๕๖,๓๕๗
ป่วงมนุษย์ ๓๕๖,๓๕๗
บ้วนน้ำลาย ๖๑๑

บอกคืนสิกขา ๖๓๕
บังเวียน ๕๖๕
บังสุกุล ๑๕๓
บังสุกุล ๒๔
บัณเฑาะก์ ๔๖,๓๗๘,๓๘๑,๔๑๓, ๔๙๒,๔๙๒,๕๙๘
บาตร ๙๒,๑๗๘
บาตรกระโหลกผี ๕๗๑
บาตรเงิน ๕๗๐
บาตรแดก ๙๓
บาตรทองคำ ๕๗๐
บาตรไม้ ๕๘๓
บาท ๓๑
บานประตู ๑๒๕,๕๘๙
บานประตูคู่ ๕๙๐
บานประตูวิหาร ๕๘๕
บานหน้าต่าง ๑๒๕
บาป ๓
บาปกรรม ๓๙
บิณฑบาต ๔๐
บิดา ๓๗
บุคคลต้นบัญญัติ ๕
บุคลิก ๖๐๔
บุญ ๕๙๐
บุญกุศล ๔๓๐
บุปผชาติ ๓
บุพกรณ์ ๗๓๗
บุพกิจ ๖๙๖
บุพพกรณ์ ๗๓๘,๗๓๙,๗๔๐
บุรุษ ๑๑๑
บุรุษรู้เดียงสา ๑๓๗
แบก ๕๗๙
ใบขี้กา ๔๓๙
ใบฝ้าย ๔๓๙
ใบแมงลัก ๔๓๙
ใบโมกมัน ๔๓๙
ใบสะเดา ๔๓๙
ปกติตตภิกษุ ๕๑๙,๕๒๑,๖๙๐,๗๕๕
ปกติตตะ ๗๔๕,๗๔๘,๗๕๐
ปกาสนียกรรม ๖๐๒
ปฏิญญา ๕๕๒,๕๕๔,๖๘๓
ปฏิญญาตกรณะ ๒๒๗
ปฏิสังขรณ์ ๑๐๓
ปฏิสัมภิทา ๓
ปฏิสารณียกรรม ๓๖๒,๔๘๗,๔๘๘,๔๙๐, ๔๙๒,๔๙๔,๕๑๑,๕๔๘,๖๔๓
ปฐมฌาน ๓๗
ปฐมยาม ๖๑๓
ปเทสบัญญัติ ๖
ประคดแผ่นผ้า ๕๗๘
ประคดไส้สุกร ๕๗๘
ประคดเอว ๙๘,๑๗๘,๖๐๑
ประเคน ๑๐๓
ประโคมดนตรี ๒๖๙
ประจำเดือน ๖๓๐
ประชาธิปไตย ๒๒๗
ประตู ๑๘๖
ประทีป ๑๗๒

ประพาฬ ๖๑๔
ปรัมปรโภชน์ ๑๔๔
ปราสาท ๙๕,๓๖๔,๔๖๘,๕๘๔
ปราสาททองคำ ๙๕
ปรินิพพาน ๕๘๔
ปริปุจฉา ๘๘,๑๒๘,๖๑๐
ปริพาชก ๙๐,๙๑
ปริพาชการาม ๙๑
ปริพาชิกา ๔๘,๑๕๔
ปริวาร ๑๕
ปริวาส ๑๘๒,๕๓๕,๕๓๙,๖๘๘,
๖๙๓,๗๑๔,๗๒๙,๗๖๓
ปลัง ๑๓๔
ปลวก ๔๗๒,๔๘๕
ปลอกสวมนิ้วมือ ๕๗๒
ปลอกหมอน ๒๑๒,๒๘๐
ปลา ๕๘,๑๕๒
ปลายข้าว ๕๖
ปลิโพธ ๖๘๓,๗๓๗,๗๓๘,
๗๓๙,๗๔๐,๗๔๑,๗๔๒
ป่วย ๑๖๔
ปวัตตินี ๓๒๓,๖๓๑
ปวารณา ๔๙,๗๘,๑๖๒,๖๐๔
ปศุสัตว์ ๔๑๖
ปเลนทิโกศล ๑๖๓,๑๖๙
ปะรำน้ำดื่ม ๕๘๙
ปะรำสะดึง ๕๗๒
ปักขปริวาส ๕๒๘
ปักขิกภัต ๒๒๐,๓๖๔,๖๐๐
ปักษ์ ๑๔๓
ปัจจัย ๔๙,๑๓๐
ปัจจุทธรณ์ ๑๗๘
ปัญจวัคคีย์ ๓๕๕
ปัญจสติกะ ๖๔๑
ปัญญาขันธ์อันเป็นอเสขะ ๓๖๗
ปัณณัตติวัชชะ ๘,๗๙๓
ปัพพาชนียกรรม ๖๒,๓๖๒,๔๘๗,๔๘๘,
๔๙๐,๔๙๒,๔๙๔,๕๑๐,๕๔๘
ปัสสาวะ ๒๒๖,๖๑๑
ปาจิตตีย์ ๑๖
ป่าชัฏ ๕๘๔
ป่าช้า ๑๕๓,๕๘๔
ป่าชาติยาวัน ๔๕๐
ปาฏิเทสนียะ ๒๑๖,๖๑๗
ปาฏิปทิกภัต ๒๒๐,๓๖๔,๖๐๐
ปาติโมกข์ ๑๙๑,๑๙๓,๖๑๓,๖๑๕,๖๑๖,๖๒๓
ปาติโมกขุทเทส ๓๘๗
ป่าปาริไลยกะ ๔๙๙
ป่ามหาวัน ๒๓
ป่ารักขิตะ ๔๙๙
ปาราชิก ๓๖
ปาราชิกสิกขาบท ๒๓๑
ปาริวาสิกฉันทะ ๓๓๔
ปาริวาสิกปวารณา ๔๒๒
ปาริวาสิกวัตตะ ๕๐๓
ปาริสุทธิอุโบสถ ๓๙๙
ป่าวา ๒,๖๓๗
ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ๓๕๕,๓๕๖,๔๔๔

ปิณโทลภารทวาชะ ๕๖๙
ปิลินทวัจฉคาม ๙๔,๔๔๑
ปิลินทวัจฉะ ๙๔
ปิศาจ ๑๗๑
ปุนัพพสุกะ ๖๑,๕๙๗
ปุพพาราม ๖๑๓
ปุมไม้เช็ดเท้า ๕๗๖
ปุยนุ่น ๕๘๖
ปู ๑๒๐
ปูนกลาง ๕๙๕
เปรต ๓๒
เปลือกฟูก ๘๓,๒๑๓,๒๘๐
แป้ง ๕๘๗
แป้งข้าวหมาก ๕๗๑
แป้งที่อบกลิ่น ๓๔๐
แปรงหวีผม ๕๖๖
ผงหญ้า ๕๘๓
ผณวช ๑๔๒
ผมหงอก ๕๗๘
ผลโกฐ ๔๓๙
ผลพุทรา ๑๔๓
ผลไม้ที่เป็นยา ๔๓๙
ผ้ากรอง ๕๗๒
ผ้ากรองน้ำ ๙๙,๕๗๒,๖๐๑
ผ้ากรองน้ำหุ้มนุ่น ๒๑๐
ผ้ากัมพล ๕๙๙
ผ้ากัมพลราคาแพง ๒๕๘
ผ้ากาสาวพัสตร์ ๓๖๙
ผ้าโกเชาว์ ๔๖๗
ผ้าขนสัตว์ ๓๖๔
ผ้าเจือกัน ๓๖๔
ผ้าเช็ด ๕๘๗
ผ้าเช็ดเท้า ๕๗๖
ผ้าซับระดู ๓๐๑
ผ้าดาม ๑๗๗
ผ้าทาบ ๑๗๗
ผ้าบังสุกุล ๖๙๘
ผ้าปริภัณฑ์ ๖๐๑
ผ้าปลอกฟูก ๗๕
ผ้าปะ ๑๗๗
ผ้าป่าน ๓๖๔
ผ้าปาวาร ๔๖๗
ผ้าปาวารแกมไหม ๔๖๗
ผ้าปิดฝี ๒๑๒
ผ้าปูเตียง ๗๕
ผ้าปูพื้น ๗๕,๒๘๐
ผ้าเปลือกไม้ ๓๖๔
ผ้าเปียก ๖๐๕
ผ้าฝ้าย ๓๖๔
ผ้าพันมือ ๕๗๘
ผ้ารองนั่ง ๒๑๒,๖๔๒
ผ้ารองรังดุม ๕๗๙
ผ้ารองลูกดุม ๕๗๙
ผ้าร่อนยา ๔๓๙
ผ้ารัดเข่า ๙๘
ผ้าสังฆาฏิ ๒๘๑,๕๗๒
ผ้าสิไวยกะ ๔๖๗
ผ้าสิไวยยกะ ๔๖๖

ผาสุก ๕๙,๑๒๙
ผ้าแห้ง ๖๐๕
ผ้าไหม ๓๖๔
ผ้าอนุวาต ๕๗๑,๖๐๑
ผ้าอัฑฒมณฑล ๖๐๑
ผ้าอาบน้ำฝน ๙๖,๒๑๓,๖๓๙,๖๔๐
ผิงไฟ ๑๗๒
ผิวพรรณ ๑๑๒
ผิวหนัง ๕๗๗
ผึ่ง ๕๙๖,๖๐๕
ผึ่งแดด ๑๑๙,๑๒๐,๕๗๐
ผึ้งมิ้ม ๒๑
ผู้โจท ๕๕๔
ผู้ช่านาญการตัดเย็บจีวร ๑๓๒
ผู้ต้องอาบัติปาราชิก ๔๐๗
ผู้ใฝ่การรบ ๑๖๓
แผ่นกระดาน ๕๘๖
แผ่นผ้าขาว ๖๒๗
แผ่นไม้สาน ๖๒๗,๖๒๘
แผ่นหนัง ๖๒๗
แผล ๕๖๖
ฝนตก ๑๑๙
ฝักมีด ๒๐๙
ฝักมีด ๕๗๘
ฝัน ๔๓
ฝาปิด ๕๗๔
ฝาปิดหม้ออุจจาระ ๕๘๓
ฝาผนัง ๕๘๘
ฝิดาษ ๔๓๙
ฝุนละออง ๓๔
ฝุนศิลา ๕๗๑
แฝก ๔๓๙
พญานาคมุจลินท์ ๓๕๔
พทริการาม ๑๐๘
พ่นไฟ ๑๖๗
พนักพิง ๖๐๕,๖๐๙
พร ๕๘๑
พรมปูพื้น ๖๐๙
พรรษา ๓๘,๑๑๓
พรหมจรรย์ ๔๙,๖๒๑,๖๙๕,๗๐๑
พรหมจารี ๖๑๔
พรหมทัณฑ์ ๖๔๑
พรหมโลก ๒๕
พร่อง ๖๑๕
พร้อมเพรียง ๒๐๐
พระกฏโมรกติลสกะ ๕๘
พระกฏโมรกติสสะ ๓๓๔
พระกัปปิตกะ ๓๐๖,๓๐๗
พระกัสสปโคตร ๔๘๑
พระกิมพิละ ๔๙๙
พระกุมารกัสสปะ ๓๘๔
พระโกกาลิกะ ๕๘,๓๓๔
พระขรัวตา ๔๕๒
พระขัณฑเทวีบุตร ๕๘,๓๓๔
พระคัคคะ ๕๕๑
พระคาถา ๑๙๒
พระโคปกะ ๔๗๕
พระจัณฑวัชชีเถระ ๙

พระจูฬปันถกะ ๖
พระเจ้ากาสี ๔๖๗
พระเจ้าปเสนทิโกศล ๒๓๗,๒๕๘,๒๕๙,๒๙๖
พระเจ้าปัชโชต ๔๖๕,๔๖๖
พระเจ้าพรหมทัต ๔๙๘
พระเจ้าพิมพิสาร ๓๕๘,๓๖๙,๓๗๐,๓๗๑,
๓๘๗,๔๑๐,๔๒๙,๔๔๑,๔๖๔,๔๖๕
พระเจ้าสุทโธทนะ ๓๗๕
พระฉันนะ ๖,๕๑๒,๕๑๔
พระชนก ๖๐๓
พระเชตวัน ๒๕๓,๒๕๔,๒๕๕,๒๕๖,๒๕๗,
๒๕๘,๒๕๙,๒๖๓,๒๖๔,๒๖๕,๒๖๖,
๒๖๗,๒๖๘,๒๗๒,๒๗๓,๒๗๔,
๒๗๕,๒๗๗,๒๗๙,๒๘๐,๒๘๑,๒๘๒,
๒๘๓,๒๘๔,๒๘๕,๒๘๖,๒๘๗,
๒๘๘,๒๘๙,๒๙๐,๒๙๑,๒๙๒,
๒๙๓,๒๙๔,๒๙๖,๒๙๗,๒๙๘,
๒๙๙,๓๐๐,๓๐๑,๓๐๒,๓๐๓,๓๐๔,
๓๐๕,๓๐๘,๓๐๙,๓๑๐,๓๑๓,๓๑๔,
๓๑๕,๓๑๖,๓๑๘,๓๒๐,๓๒๑,
๓๒๒,๓๒๓,๓๒๕,๓๒๖,๓๒๗,
๓๒๘,๓๓๐,๓๓๑,๓๓๒,๓๓๓,
๓๓๔,๓๓๕,๓๓๖,๓๓๗,๓๓๘,
๓๓๙,๓๔๐,๓๔๑,๓๔๒,๓๔๓,
๓๔๔,๓๔๖,๓๔๗,๓๔๙,
๔๑๖,๔๕๒,๔๕๕
พระดถาคต ๕๙๒
พระดำหนักหลวง ๒๙๖
พระทัพพมัลลบุตร ๕๕๐
พระทาสกเถระ ๙
พระเทวทัต ๖,๕๘,๓๓๓
พระธนิยกุมภการบุตร ๖๕๔
พระธนิยะ ๕
พระธรรม ๒๔๔
พระธรรมกถึก ๑๐๘
พระธรรมเทศนา ๘๘,๒๐๕
พระธรรมเทศนาครั้งแรก ๓๕๖
พระธรรมวินัย ๕๕๖
พระนันทะ ๖
พระนันทิยะ ๔๙๙
พระนางมหาปชาบดีโคตมี ๒๖๔,๗๘๔
พระนิพพาน ๓
พระบัญญัติเพิ่มเติม ๓๔๖
พระประจำตระกูล ๑๑๐
พระปัณฑุกะ ๕๐๖,๕๐๘
พระปาติโมกข์ ๑,๕๔๒,๖๑๖
พระปิลินทวัจฉะ ๔๔๑
พระปุนัพพสุกะ ๖,๕๐๙
พระปุราณะ ๖๔๐
พระผลิกสันทานะ ๔๗๕
พระผู้มีพระภาค ๗๑,๑๐๔
พระผู้มีพระภาคปรินิพพาน ๒
พระพักตร์ ๖๓๗
พระพุทธ ๒๔๔
พระพุทธบัญญัติ ๔,๒๑๙,๓๐๕,๓๐๖
พระพุทธวจนะ ๑๐๗
พระพุทธานุญาตพิเศษ ๖๙
พระเพลัฏฐสีสะ ๕

พระภคุ ๔๗๕,๔๙๙
พระภัททกาปิลานี ๒๖๙
พระภัททกาปิลานีเถรี
๒๗๐,๒๗๑,๒๗๖,๒๘๙,๒๙๑
พระมหากรุณาธิคุณ ๓๕๕
พระมหากัจจายนะ ๔๓๕,๕๐๐,๕๑๐
พระมหากัปปินะ ๓๘๘,๕๐๐,๕๑๐
พระมหากัสสปะ
๒,๕๒,๓๘๓,๕๐๐,๗๔๑,๗๔๒
พระมหาโกฏฐิกะ ๕๑๐
พระมหาโกฏฐิตะ ๕๐๐
พระมหาจุนทะ ๕๐๐
พระมหาจุนทะ ๕๑๐
พระมหาโมคคัลลานะ ๕๐๐,๕๑๐
พระเมตติยะ ๖
พระโมคคลีบุตรติสสเถระ ๙
พระโมคคัลลานะ ๕๑๐
พระยสกากัณฑกบุตร ๖๔๔,๖๔๖,๖๔๗
พระยสะได้ธรรมจักษุ ๓๕๖
พระยโสชะ ๔๕๐
พระรัตนตรัย ๑๐๙,๒๑๘,๒๔๔,๔๔๗
พระราชอุทยาน ๒๙๖
พระราชา ๒๐๒,๖๑๗
พระราหุล ๕๐๐,๕๑๐
พระราหุลกุมาร ๓๗๕
พระเรวตะ ๔๘๐,๕๑๐,๖๔๔,๖๔๕,๖๔๖,๖๔๗
พระโลหิต ๖๐๓
พระโลหิตกะ ๕๐๖,๕๐๘
พระวาลภคามิกะ ๖๔๗
พระวินัย ๑๙๒
พระวินัยธร ๔๒๓
พระวินัยปิฎก ๑
พระเวฬุวัน ๒๖๙,๒๗๐,๒๗๑,
๒๙๔,๒๙๕,๓๓๓
พระเวฬุวัน ๔๐๙,๔๔๒,๔๔๓,๕๘๔
พระสงฆ์ ๒๔๔
พระสมณโคดม ๒๐
พระสมณศากยบุตร ๓๗๐,๓๗๑,๓๗๓,
๓๗๔,๓๗๘,๓๗๙
พระสมุททกัด ๕๘
พระสมุททกัตตะ ๓๓๔
พระสัทธรรม ๕๔๗
พระสัพพกามี ๖๔๗
พระสัมภูตสาณวาสี ๖๔๔,๖๔๗
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๔๖๙
พระสาคตะ ๖
พระสาณวาสี ๔๗๕
พระสารีบุตร ๔,๓๖๓,๔๗๑,๕๐๑,๕๑๐
พระสาหัสสะ ๖๔๖,๖๔๗
พระสิคควเถระ ๙
พระสุทิน ๕
พระสุทิน ๖๕๓
พระสุธรรม ๕๑๑
พระสุมนะ ๖๔๗
พระสุวรรณภิงคาร ๓๕๘
พระสูตร ๑๙๒
พระเสยยลกะ ๖,๕๐๙
พระโสณกเถระ ๙

พระโลณฏฺฐิกัณณะ ๔๓๖
พระหัตถกะ ๖
พระองคุลิมาล ๓๗๐
พระอนุรุทธะ ๖,๔๙๙,๕๐๐,๕๑๐
พระอภิธรรม ๑๙๒
พระอรหัตตผล ๔๓๐
พระอรหันต์ ๖๔๑
พระอริฏฐะ ๖,๕๑๕
พระอริยเจ้า ๔๔๙
พระอริยบุคคล ๔
พระอัยยิกา ๕๙๖
พระอัสสชิ ๖,๓๕๙,๕๐๙
พระอานนท์ ๕,๓๗๓,๓๗๔,๓๘๓,๔๔๒,
๔๔๙,๔๕๑,๔๖๖,๔๗๑,
๔๗๖,๕๐๐,๕๑๐,๖๔๗
พระอุชชโสภิตะ ๖๔๗
พระอุตตระ ๖๔๖
พระอุทายี ๖,๓๐๖,๓๐๗,๓๙๕,๕๒๔,
๕๒๕,๕๒๖,๕๒๗,๕๐๐,๕๑๐,
๕๓๐,๗๑๑,๗๑๒,๗๒๕,๗๔๑,
๗๔๒,๗๔๔,๗๔๕,๗๔๘,๗๔๙,๗๕๐
พระอุบาลีเถระ ๙
พระอุปนันทศากยบุตร ๖,๔๔๓
พระอุปนันทะ ๙๑,๑๕๙,๔๔๓
พระอุปวาฬะ ๕๕๓
พระอุรุเวลกัสสปะ ๓๕๘,๕๘๓
พราหมณ์เพลัฏฐกัจจายนะ ๔๔๖
พราหมณ์หุหุกชาติ ๓๕๓
พริก ๔๓๙
พลอยแดง ๕๖๕
พวกนักฟ้อน ๓๐๐
พวกปิศาจ ๔๑๔
พวกพลรบ ๑๖๖
พวกมหาอำมาตย์ ๒๓๖
พหูสูต ๑๘,๑๒๗,๒๐๑,๕๕๙,๖๑๘
พ่อค้าชาวทักขิณาบถ ๕๑๑
พักกองพล ๑๖๖
พักแรม ๑๖๕
พัดโบก ๕๗๗
พัดใบตาล ๕๗๗
พาราณสี ๒๓
พาลกโลณกคาม ๔๙๙
พาหันตะ ๔๗๐
พินทุกัปปะ ๑๗๗
พิมพิสาร ๙๔
พี่เขย ๕๙๐
พื้นที่วิหาร ๕๙๖
พุทธกาล ๒,๒๒๗
พุทธกิจ ๔
พุทธบริษัท ๑๖,๕๘๒,๖๐๒
พุทธบัญญัติ ๑,๖๒๕
พุทธพจน์ ๑๒๘
พุทธอาสน์ ๓๗๕
พุทธอุทาน ๓๕๓
พูดสัพยอก ๘๗
เพ่งโทษ ๑๑๙
เพดาน ๘๓

เพลงขับ ๕๖๗
เพลี้ย ๖๒๒
เพศบรรพชิต ๓๑
เพศสัมพันธ์ ๔๙
แพะ ๕๗,๕๙๐
โพธิพฤกษ์ ๓๕๖
โพธิราชกุมาร ๕๗๕
โพนทะนา ๒๗๖
ไพฑูรย์ ๖๑๔
ฟันมังกร ๕๖๕
ฟิม ๕๗๘
ฟูก ๔๕,๑๑๙,๕๘๗
ฟูกขนสัตว์ ๕๘๖
ฟูกเปลือกไม้ ๕๘๖
ไฟ ๒๐๗
ไฟถ่าน ๑๗๓
ไฟไหม้ ๗๑,๑๐๑
ภคุ ๖๐๒
ภรรยา ๓๕
ภรรยาของเพื่อน ๑๕๘
ภรรยาเศรษฐีเมืองสาเกต ๔๖๔
ภรรยาโหร ๕๐
ภัคคชนบท ๕๗๕
ภัคคะ ๑๗๒
ภัตตาหาร ๓๘,๑๑๘,๒๗๓,
๒๗๔,๔๔๒,๔๗๒,๕๙๐
ภัตตาหารที่เป็นเดน ๑๔๘
ภัตตุทเทสก์ ๖๐๐,๖๐๘
ภัตตุทเทสกะ ๕๕
ภัททวดี ๑๖๗
ภัททิยะ ๖๐๒
ภัลลิกะ ๓๕๔
ภาชนะ ๙๒,๖๑๑
ภาชนะตักน้ำ ๕๗๔
ภาชนะใส่น้ำ ๕๖๖
ภาพ ๑๓๒
ภาพจิตรกรรม ๕๘๗
ภาพบุรุษ ๕๘๗
ภาพวิจิตรศิลป์ ๒๙๖
ภาพสตรี ๕๘๗
ภายนอกรั้ว ๒๙๔
ภายในท้อง ๕๘๒
ภายในรั้ว ๒๙๓
ภาษาสันสกฤต ๕๘๐
ภิกขุนีปาติโมกข์ ๑
ภิกขุนีปาติโมกข์ ๒๒๙
ภิกขุนีวิภังค์ ๑
ภิกขุนีวิภังค์ ๒๒๙
ภิกขุปาติโมกข์ ๑,๑๖,๕๕๙
ภิกขุวิภังค์ ๑,๑๕,๑๖
ภิกษุกุลุปกะ ๕๐
ภิกษุขรัวตา ๔๕๒
ภิกษุเข้ารีตเดียรถีย ๔๐๗
ภิกษุเจ้าถิ่น ๔๐๔
ภิกษุเจ้าถิ่นผู้เป็นนานาสังวาส ๔๐๖
ภิกษุฉัพพัคคีย์ ๓๑๒,๓๘๙,๓๙๒,๓๙๔,
๓๙๕,๔๐๐,๔๑๐,๔๒๔,
๔๓๑,๔๓๒,๔๓๓,๔๓๔

ภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ๕๐๑,๖๔๖
ภิกษุชาวปราจีน ๖๔๖,๖๔๗
ภิกษุชาวเมืองปาเฐยยะ ๖๔๔,๖๔๖,๖๔๗
ภิกษุณีกัณฏกี ๓๗๗
ภิกษุณีจัณฑกาลี ๒๔๑,๒๔๔,๒๔๕,๒๗๖,
๒๗๗,๒๙๒,๓๐๗,๓๐๘,๓๒๙
ภิกษุณีฉัพพัคคีย์ ๒๓๔,๒๔๙,๒๖๒,๒๖๘,
๒๗๙,๒๙๖,๒๙๘,๓๐๓,๓๐๔,๓๐๖,
๓๐๗,๓๑๒,๓๓๗,๓๓๙,
๓๔๐,๓๔๖,๓๔๗,๓๔๙
ภิกษุณีถุลลนันทา ๒๓๒,๒๓๓,๒๓๖,
๒๓๗,๒๔๑,๒๔๗,๒๕๐,๒๕๑,
๒๕๒,๒๕๗,๒๕๘,๒๕๙,๒๖๑,
๒๗๒,๒๗๔,๒๘๐,๒๘๓,๒๘๕,๒๘๗,
๒๘๙,๒๙๐,๒๙๑,๒๙๙,๓๐๐,๓๐๑,๓๐๒,
๓๐๗,๓๒๔,๓๓๑,๓๓๒,๓๓๓
ภิกษุณีถุลลนันทายี ๒๗๒
ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ๑๓๑
ภิกษุณีสงฆ์ ๑,๖๓๘
ภิกษุณีสุนทรีนันทา ๒๓๑,๒๓๒,
๒๔๒,๒๔๓,๖๕๗
ภิกษุณีอันเตวาสินี ๒๔๖,๒๗๕,๒๘๔
ภิกษุที่ได้รับแต่งตั้ง ๑๑๔
ภิกษุธรรมวาที ๔๙๙
ภิกษุปัญจวัคคีย์ ๓๕๙
ภิกษุผู้กราบกฐิน ๔๖๑
ภิกษุวัชชีบุตร ๖๔๔,๖๔๖
ภิกษุวิกลจริตชื่อคัคคะ ๓๙๘
ภิกษุสงฆ์ ๑,๒๐
ภิกษุอธรรมวาที ๔๙๙
ภิกษุอลัชชี ๓๘๒,๓๘๓
ภิกษุอาคันตุกะ
๓๘๙,๔๐๔,๔๐๕,๔๒๐,๔๒๑,๖๐๕
ภิกษุอาคันตุกะผู้เป็นนาบาสังวาส ๔๐๖
ภิกษุอาคันตุกะผู้เป็นสมานสังวาส ๔๐๖
ภิกษุอาพาธ ๘๔,๑๔๙
ภิกษุณีอันเตวาสินี ๒๓๘
ภูมมชกะ ๕๕,๔๗๕
ภูมมะ ๒๕
ภูเขาคิชฌกูฏ ๕๕,๓๘๗,๔๒๙
ภูเขาปปาตะ ๔๓๕
ภูมิ ๕๔๖
ภูษาเกลี้ยง ๒๐๒
ภูสาคาร ๔๕๒
เภสกฬามิคทายวัน ๕๗๕
เภสกฬาวัน ๑๗๒
เภสัช ๕ อย่าง ๔๓๘
เภสัช ๙๕,๑๖๒
โภชนะ ๑๓๙
โภชนาหาร ๔๓๘
มณฑป ๕๙๓
มณฑล ๔๗๐
มณี ๕๓,๖๑๔
มณีจูฬกะ ๖๔๓
มโนศิลา ๖๒๘
มรณภาพ ๑๖๘,๕๖๘,๕๙๘
มรดก ๒๕
มรรคผล ๓๙

ม้วน ๕๗๖
มหรสพ ๙๔,๕๘๖
มหรสพบนยอดเขา ๑๕๐
มหากัจจายนะ ๑๓๖
มหากัปปินะ ๑๓๖
มหากัสสปะ ๖๓๗
มหาโกฏฐิตะ ๑๓๖
มหาจุนทะ ๑๓๖
มหาโจร ๓๘
มหาติมิงคละ ๖๑๔
มหานที ๖๑๓
มหานามะ ๑๖๒
มหาปชาบดีโคตมี ๖๒๐,๖๔๐
มหาปชาบดีโคตมี ๘๘
มหาปชาบดีโคตมีเถรี ๑๒๙
มหาปฐพี ๒๑
มหาปฐมสังคีต ๒
มหาปเทส ๙,๗๒๕
มหาโมคคัลลานะ ๒๑,๑๓๖
มหาวรรค ๑๕
มหาวัน ๖๒๐,๖๔๒
มหาวิภังค์ ๑๐,๑๕,๑๖,๑๙
มหาสมัย ๑๔๒
มหาสมุทร ๖๐๔,๖๑๓
มหาอมาตย์ ๑๐๐,๑๒๔
มหาอำมาตย์ ๗๙,๓๗๐,๔๒๕
มหาอำมาตย์อาโรหันตะ ๒๖๕
มหิ ๖๑๓,๖๓๒
มเหสี ๒๐๒
มอง ๕๗๖
มะขามป้อม ๑๖๘,๔๓๙,๕๘๖
มัชฌิมะ ๑๙๑
มัททกุจฉิมิคทายวัน ๓๘๘
มัธยมประเทศ ๖
มันเหลวปลา ๔๓๘
มันเหลวปลาฉลาม ๔๓๘
มันเหลวลา ๔๓๘
มันเหลวสัตว์ ๖๙๗
มันเหลวหมี ๔๓๘
มันเหลวหมู ๔๓๘
มัลลกษัตริย์ ๔๕๑,๔๕๒
มัลลิกาเทวี ๑๖๙,๒๐๒
มาตุคาม
๒๖,๔๕,๑๑๐,๑๑๑,๒๖๔,๖๘๘,๗๐๑,๗๖๓,๗๗๒
มาตุจฉา ๖๒๐
ม่าน ๘๓,๒๑๒
ม่านหน้าต่าง ๕๘๕
ม้านั่ง ๕๘๖
มานัต
๕๓๖,๕๓๘,๕๔๔,๖๘๘,๖๙๓,๗๒๙,๗๖๙
มานัตตารหวัตตะ ๕๐๓
มารดาของนางกาณา ๑๔๖
มาลัย ๖๑
มาสก ๓๑
มิคลัณฑิกะ ๓๔
มิจฉาชีพ ๖๔๓
มิจฉาทิฏฐิ ๔๒๔
มีจักษุ ๒๒๓

มิค ๕๗๑
มิคโกบ ๕๗๘
มิคมิค้าม ๕๗๑
มิภัยบ่ากลัว ๑๓๔
มือของคน ๑๕๕
มุกดา ๖๑๔
มุง ๑๒๔
มุมห้อง ๖๐๙
มูควัดร ๔๑๖
มูตร ๑๕๔
มูรธาภิเษก ๒๐๓
มูลโค ๔๓๙
มูลบัญญัติ ๖
มูลายวิสุทธินวกะ ๕๐๔
เมฆ ๖๔๓
เมฆุระ ๕๘๐
เมณฑกคหบดี ๔๕๐
เมตตาจิต ๕๖๘,๖๑๘
เมตติยะ ๕๕,๑๑๘,๕๗๕
เมตติยา ๕๖
เมถุน ๒๕
เมถุนธรรม ๒๖
เมรัย ๑๘
เมล็ดผลไม้ ๕๗๘
เมล็ดพันธุ์ผักกาด ๕๘๗
เมืองกัณณกุชชะ ๖๔๔
เมืองกุรุรมระ ๔๓๕
เมืองโกสัมพี ๖๔๔
เมืองภัททิยะ ๔๕๐
เมืองสหชาตินคร ๖๔๔
เมืองสังกัสสะ ๖๔๔
เมืองสาเกต ๔๕๕
เมืองโสเรยยะ ๖๔๔
เมืองอัคคฬปุร ๖๔๔
เมืองอาฬุมา ๔๕๒
เมืองอุทุมพระ ๖๔๔
แม่แคร่ ๒๐๙,๕๘๕
แมงปอง ๕๖๙,๕๘๕
แมงมุม ๕๖๙
แม่น้ำคยา ๓๕๖
แม่น้ำเนรัญชรา ๓๕๓
แม่น้ำอจิรวดี ๒๖๒
โมคคัลลานะ (โกลิตะ) ๓๕๙
โมคคัลลานะ ๖๒
โมฆบุรุษ ๒๐๙,๖๑๓
โมหาโรปนกรรม ๑๙๒
ไม้ บังเวียน ๕๖๕
ไม้กวาด ๕๗๖
ไม้แก่นจันทน์ ๕๖๙
ไม้คร่าว ๕๙๐
ไม้ชำระฟัน ๑๕๓
ไม้เท้า ๕๗๗
ไม้ป้ายยาตา ๒๐๙,๕๗๘
ไม้ไผ่ ๕๗๑,๕๗๙,๔๙๗
ไม้พลอง ๒๒๕
ไม้สลักทอ ๕๗๘
ไม้สะดึง ๕๗๑
ไม้หนุนเท้าเตียง ๕๘๖

ไม้หัวลิง ๕๘๓
ไม้อ้อ ๕๗๑,๕๗๙
ยถาปราธสาสน์ ๒
ยมุนา ๖๑๓
ยศ ๑๗
ยสกากัณฑกบุตร ๖๔๒,๖๔๓
ยสกุลบุตร ๓๕๖
ยอดมหาโจร ๓๘
ยั่วยวน ๑๐๙
ยางเคี่ยวจากก้านตันดกะ ๔๓๙
ยางเคี่ยวจากเปลือกหิงคุ ๔๓๙
ยางเคี่ยวหิงคุ ๔๓๙
ยางจากใบตันดกะ ๔๓๙
ยางจากยอดตันดกะ ๔๓๙
ยางไม้ ๕๗๙,๕๘๗
ยางไม้ที่เป็นยา ๔๓๙
ยาดอง ๑๖๘
ยาดองโลณโสวีรกะ ๔๔๒
ยานพาหนะ ๖๓๒
ยาพิษ ๖๐๔
ยามกาลิก ๑๔๘,๒๑๗
ยามกาลิก ๔๕๓,๔๕๔
ยามหาวิกัฏ ๖๙๔
ยามหาวิกัติ ๑๕๔
ยาวกาลิก ๑๕๑,๔๕๓,๔๕๔
ยาวชีวิก ๑๔๘,๒๑๗,๔๕๔
ยิ้ม ๒๐๒
ยุง ๑๘๔
ยุบง ๕๗๕
เย็บ ๑๓๓
เยภุยยสิกา ๒๒๗,๔๕๓,๕๕๘
โยชน์ ๘๗
รณภาพ ๓๔
ร่ม ๒๐๒
รสเค็ม ๖๑๕
รองเท้า ๒๒๕
รองเท้าขลิบด้วยหนังค่าง ๔๓๑
รองเท้าขลิบด้วยหนังนกค้างคาว ๔๓๑
รองเท้าขลิบด้วยหนังนกเค้า ๔๓๑
รองเท้าขลิบด้วยหนังนาก ๔๓๑
รองเท้าขลิบด้วยหนังแมว ๔๓๑
รองเท้าขลิบด้วยหนังเสือโคร่ง ๔๓๑
รองเท้าขลิบด้วยหนังเสือดาว ๔๓๑
รองเท้าขลิบด้วยหนังเสือเหลือง ๔๓๑
รองเท้างดงามวิจิตร ๔๓๑
รองเท้าติดแผ่นหนังหุ้มส้น ๔๓๑
รองเท้าที่เย็บด้วยขนนกยูง ๔๓๑
รองเท้าปกหลังเท้า ๔๓๑
รองเท้าไม้ ๕๘๓
รองเท้ายัดนุ่น ๔๓๑
รองเท้าหุ้มแข้ง ๔๓๑
รองเท้าหูงอนมีรูปทรงคล้ายเขาแกะ ๔๓๑
รองเท้าหูงอนมีรูปทรงคล้ายเขาแพะ ๔๓๑
รองเท้าหูงอนมีรูปทรงคล้ายหางแมงป่อง ๔๓๑
ร้องไห้ ๑๕๖,๑๙๓
รอยขูด ๙๓
รอยตำหนิ ๕๖๖

ระคู ๒๔
ระเบียง ๔๘๘
พระภัททกาปิลานิเถรี ๒๗๕,๒๓๘,๒๗๕
ระแวง ๒๐๒
ระหัดมือ ๔๗๔
รัตตัญญู ๑๖,๑๘
รัตติเฉท ๖๘๔,๖๘๘,๖๙๓,๗๖๙
รัตนะ ๒๐๔
ราคะ ๑๕๗
ราคา ๗๙
ราง ๕๗๓,๖๑๑
ร่างกายซูบผอม ๑๑๒
รางน้ำ ๕๗๔
รางปัสสาวะ ๖๑๑
รางระบายน้ำ ๕๗๔
รางวัล ๙๙
ราชกรณียกิจ ๒๐๒
ราชคฤห์ ๑๕๐,๑๘๕,๕๙๐
ราชฐานชั้นใน ๒๐๒
ราชธานี ๓๘
ราชบิดา ๒๐๓
ราชภัฏ ๖๓๑
ราชสำนัก ๒๐๒
ราชอุทยาน ๒๐๑
ราตรี ๑๖๓
ร้านขายเนื้อ ๖๒๘
ร้านขายสุรา ๖๒๘
ราว ๕๗๒
ราวจีวร ๕๘๙,๖๑๑
ร้าวฉาน ๑๑๘
ราหุล ๑๓๖
รำข้าว ๖๓๖
ริมฝีปาก ๖๒๘
รุกขเจดีย์ ๕๔
รูครกที่รับเดือยประตู ๕๘๕
รู้เดียงสา ๑๑๑
รูปภาพ ๕๗๐
รูปลักษณ์ ๑๐๕
เรวตะ ๑๓๖
เรือ ๑๓๕
เรื่องโจร ๒๐๖
เรื่องพระราชา ๒๐๖
เรื่องมหาอมาตย์ ๒๐๖
เรือนที่เขานิมนต์ ๑๖๑
เรือนไฟ ๑๗๒,๕๗๓,๕๗๔,๖๑๐
เรือนมุงแถบเดียว ๓๖๔,๔๖๘,๕๘๔
เรือนโล้น ๓๖๔,๔๖๘,๕๘๔
แร่ ๕๘๓
แร้นแค้น ๑๑๒
โรคกลาก ๖๓๑
โรคช้ำรั่ว ๖๓๐
โรคปวดศีรษะ ๔๖๕
โรคฝี ๖๓๑
โรคบองคร่อ ๖๓๑
โรคเรื้อน ๖๓๑
โรคลมบ้าหมู ๖๓๑
โรคลมเสียด ๕๘๒
โรคหิด ๕๖๖

โรงจงกรม ๕๙๑
โรงฉัน ๑๕๕
โรงน้ำต้ม ๕๘๙
โรงบ่อน้ำ ๕๗๔,๕๙๑
โรงไฟ ๖๐๖
โรงเรือนไฟ ๕๙๑
โรงสะดิง ๕๗๒,๕๗๔,๕๘๘
โรงอาหาร ๓๖,๑๖๑
โรงอุโบสถ ๕๙๙
ไร้ยางอาย ๑๓๒
ฤกษ์ ๖๐๙
ฤดู ๓๔,๙๖
ฤดูสารท ๔๓๘
ฤดูหนาว ๑๑๙,๑๗๒
ฤทธานุภาพ ๔๑,๙๕
ฤาษี ๕๓
ลม ๑๘๔
ลมบ้าหมู ๓๔๔
ลมหายใจออกหายใจเข้า ๓๔
ลวดลายดอกจอก ๕๘๗
ลวดลายดอกไม้ ๕๘๗
ลอมฟาง ๕๘๔
ล้อเล่น ๑๗๘
ละเมอ ๑๐๘
ละแวกบ้าน ๒๒๕
ละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ๑๓๓
ลักษณะ ๔๐๕
ลัทธิ ๑๔๒
ลับแล ๕๘๘
ลาภ ๑๗,๑๐๓,๒๐๐,๕๗๕
ลาภสักการะ ๒๓,๑๓๙
ลิง ๕๙๒
ลิงตัวเมีย ๒๗
ลิจฉวี ๒๕
ลิ่ม ๕๘๓
ลิ่มกลอน ๕๘๕
ลิ่มสลักยนต์ ๕๘๕
ลุง ๑๖๔
ลูกดุม ๒๐๘
ลูกถวิน ๒๐๘
ลูกพิลังคะ ๔๓๙
เล่นน้ำ ๑๖๙
เล็บ ๕๗๗
เลศ ๕๗
เลียริมฝีปาก ๒๒๕
เลือด ๕๗๗
แลกเปลี่ยนกัน ๑๓๑
แลบลิ้น ๒๒๕
โลกธรรม ๗๐๕
โลกวัชชะ
โลกวัชชะ ๘,๗๙๓
โลกายัต ๕๘๑
โลภ ๑๕๖
โลหะ ๕๗๑
วงกบประตู ๑๒๕
วรรณะพราหมณ์ ๖๑๑
วลัย ๕๖๖
วัคคุมุทา ๑๑๒

วัคคุมุทา ๓๘
วัจกุฎี ๑๐๘,๕๘๓,๕๙๑,๖๑๑
วัชชี ๒๔
วัชชีชนบท ๑๑๒
วัชชีบุตร ๒๗,๖๔๓
วัทฒลิจฉวี ๕๗๕
วัตถุ ๖๐๓,๖๔๒
วันเข้าพรรษาต้น ๕๙๕
วันเข้าพรรษาหลัง ๕๙๕
วันมหรสพ ๒๖๑
วันอุโบสถ ๑๔๓,๖๑๓
ว่านน้ำ ๔๓๙
ว่านเปราะ ๔๓๙
วิกลจริต ๒๙,๓๓
วิกัป ๖๘
วิกัปจีวร ๑๗๘
วิกาล ๖๑
วิชชา ๒๐,๕๙๒
วิชาคำนวณ ๑๘๓
วิญญาณดวงแรก ๓๘๔
วินัย ๑
วินัยกถา ๑๙๑
วินัยธร ๑๙๐
วินิจฉัย ๑๙๙
วินิบาต ๒๖
วินิตวัตถุ ๔๘
วิบัติ ๗
วิปัสสีพุทธเจ้า ๒๒
วิภังค์ ๕๕๙
วิมุตติขันธ์อันเป็นอเสขะ ๓๖๗
วิมุตติญาณทัสสนขันธ์อันเป็นอเสขะ ๓๖๗
วิมุตติรส ๖๑๕
วิรูปักษ์ ๕๖๘
วิวัฏฏะ ๔๗๐
วิวาท ๑๑๘
วิวาทมูล ๕๕๕
วิวาทาธิกรณ์ ๕๕๕
วิสาขา ๒๐๔,๕๗๖,๖๑๓
วิสาขามิคารมาตา ๖๔
วิสาสะ ๓๒,๖๙,๒๕๑
วิหาร ๔๕,๑๒๐,๑๒๑,๓๖๔,
๔๖๘,๕๗๔,๕๘๔,๕๙๐
วิหารหลังใหญ่ ๑๒๒
วิเหสกกรรม ๑๑๗
วีติกกมปหาน ๒
วุฏฐานสมมุติ ๓๑๘,๓๒๑,๓๒๗,๓๒๙
วุฏฐาปนสมมุติ ๓๒๙
วุฏฐาปนสมมุติธรรม ๓๒๙
เวนยิกะ ๑
เวรัญชพราหมณ์ ๒๐
เวรัญชา ๒๑
เวลานัดหมาย ๑๘๖
เวลาเป็นไข้ ๑๔๐
เวลาวิกาล ๑๕๐,๑๙๖,๒๐๗,๒๗๕
เวสสภูพุทธเจ้า ๒๒
เวสาลี ๒๐,๕๗๓
เวหัฏฐสีสะ ๑๕๑
เวหวัน ๔๒,๔๙,๕๕๐,๖๔๐

เวิกผ้า ๒๒๓,๖๑๑
ไวยาวัจกร ๘๐,๘๑,๒๕๕,๒๕๖
ศัสตรา ๓๕
ศากยบุตร ๒๐
ศากิยะ ๖๒๐,๖๒๒
ศาลา ๖๑๐
ศิลปวิทยา ๑๐๕
ศิลา ๖๐๗
ศิลาเรียบ ๕๘๙
ศิลาจารวัตร ๖๑๖
สกทาคามี ๓๗
สงฆ์ ๒ ฝ่าย ๑๒๗
สงฆ์ ๔๗,๑๙๙
สจิตตกะ ๘
สติ ๔๖
สติวินัย ๒๒๗,๔๘๖,๕๕๐
สติสัมปชัญญะ ๔๒,๔๗๓
สนม ๒๐๒
สนามรบ ๑๖๖
สภาคะ ๕๔๑
สภาคาบัติ ๔๐๐,๔๐๑,๔๑๙
สมณจีวร ๒๘๕
สมณพราหมณ์ ๓๑,๗๓
สมณศากยธิดา ๒๔๔
สมณศากยบุตร ๓๐,๔๕
สมณสารูป ๕๕๑,๕๕๔
สมณะ ๓,๔๕,๕๖๘,๖๑๔
สมณุทเทส ๑๘๙
สมณุทเทสก ๑๘
สมถะ ๒๒๖
สมนุภาสน์ ๕๙,๑๘๗
สมมติ ๗๐
สมมติโรงอุโบสถ ๓๙๐
สมมุติวิหาร ๓๘๙
สมอไทย ๔๓๙
สมอพิเภก ๔๓๙
สมัย ๗๖,๑๐๕
สมัยที่เดินทางไกล ๑๔๑
สมัยที่โดยสารเรือ ๑๔๑
สมัยที่ถวายจีวร ๑๔๑,๑๔๔
สมัยที่ทำงาน ๑๗๕
สมัยที่ทำจีวร ๑๔๑
สมัยที่เป็นไข้ ๑๔๑
สมาคม ๑๐๓,๑๑๓,๒๐๐,๒๕๖,๖๐๗
สมาทานธรรม ๓๑๗,๓๒๐
สมาทานวัตร ๕๒๒,๖๒๙
สมาธิขันธ์อันเป็นอเสขะ ๓๖๗
สมานสังวาส ๓๙๒,๔๒๑
สมานสังวาสกภูมิ ๔๙๗
สมานสังวาสสีมา ๓๙๑
สมาบัติ ๕๕๗,๗๒๔
สมุฏฐาน ๘
สมุฏฐานแห่งอาบัติ ๕๕๖
สมุทททัด ๑๓๖
สโมธานปริวาส ๕๓๐,๕๓๗,๕๔๐,๕๔๔
สรงน้ำ ๑๕๐,๕๖๕
สรณะ ๒๐
สวภัญญะ ๕๖๗

สมฺ ๖๑๓
สร้อยคอ ๕๖๖
สร้อยคาบ ๕๖๖
สร้อยสังวาล ๕๖๖
สระบัว ๖๐๓
สระโบกขรณี ๒๙๖,๕๗๔,๕๙๑
สระโบกขรณีชื่อคัคครา ๔๘๑
สระใหญ่ ๖๒๒
สลบ ๕๗๕,๖๑๐
สลาก ๒๑,๑๔๓,๕๕๓,๕๖๐,๖๐๓
สลากภัต ๒๒๐,๓๖๔,๖๐๐
สวนสาธารณะ ๒๙๖
สว่าน ๕๙๗
สหชาติ ๖๐
สหชาตินคร ๖๔๔,๖๔๖
สหชีวินี ๒๙๐,๓๒๒,๓๒๔
สหธรรมิก ๗๔,๑๓๑,๔๑๑,๖๒๘
สองเพศ ๖๓๑
สอด ๗๒
สะเดา ๒๐
สะใภ้ ๑๑๐
สะเอว ๖๓๐
สักกะ ๖๒๐
สังกัสสะ ๒๓
สังเกต ๖๐๙
สังข์ ๖๑๔
สังขตธรรม ๗๑๖
สังข์ตักน้ำ ๕๘๙
สังคายนา ๒,๖๓๗,๖๓๘
สังฆกรรม ๖๐๔,๗๒๔,๗๓๒,๗๘๗
สังฆภัต ๑๑๓,๑๔๙,๓๖๔,๕๖๘,๕๙๔
สังฆมาท ๖๐๓,๖๐๔,๖๖๒,๗๖๐
สังฆมาทขันธกะ ๖๐๓
สังฆราชี ๖๐๔,๗๖๐
สังฆสามัคคี ๕๐๑,๖๐๔
สังฆาฏิ ๖๙,๖๐๘
สังฆาทิเสส ๕๔๑
สังฆาราม ๓๗๖
สังวราสังวรกถา ๒
สังวาล ๕๗๘
สังวาส ๓๕
สัญชัยปริพาชก ๓๕๙
สัญชิกาบุตร ๕๗๖
สัญญานานัตตะ ๘
สัญญาวิโมกข์ ๘,๖๘๐
สัณฐาน ๖๒๘
สัตตรสวัคคีย์ ๑๒๐,๑๒๒,๑๕๐,
๑๗๑,๑๗๘,๑๙๓,๕๙๔
สัตตาหกรณียะ ๔๑๐,๔๑๑,๔๑๒,๗๐๓
สัตตาหกาลิก ๑๔๘,๒๑๗,๔๕๓.๔๕๔
สัตถุสาสน์ ๕๔๘
สัตว์ดิรัจฉาน ๒๗,๔๐๗
สัตว์มีชีวิต ๑๘๐
สัตว์ร้าย ๑๗๑
สัตว์เลื้อยคลาน ๑๘๔
สัทธรรม ๖๒๑
สัทธิวิหาริก ๔๑,๘๕
สัทธิวิหารินี ๒๙๒,๓๒๘,๓๒๙

สันโดษ ๓
สันถัต ๘๑,๕๗๔
สัพพัตถปัญญัติ ๖
สัมมุขาวินัย ๒๒๖
สัมมุขาวินัยปฏิรูป ๕๔๘
สาก ๓๖
สาเกต ๖๘,๗๕,๙๒,๑๓๔
สาคตะ ๑๖๗
สาชีพ ๒๘
สาธยาย ๑๐๗
สาธารณบัญญัติ ๗,๒๒๙,๒๓๐
สาธุการ ๑๑๖
สามเณร ๖๐๔,๖๓๓
สามเณรกัณฏกะ ๑๘๙,๓๗๓
สามเณรน้อย ๓๗๓
สามเณรมหกะ ๓๗๓
สามเณรราหุล ๑๐๘
สามเณรี ๗๓,๑๗๘,๖๐๔
สามัคคี ๑๒๘
สามิ ๑๘๖
สามิจิกรรม ๖๒๑
สายประคดเอว ๕๗๘
สายฟิณ ๔๓๐
สายยู ๕๘๓,๕๘๙,๕๙๗
สายโยก ๕๗๒
สายโยกบาตรหุ้มนุ่น ๒๑๐
สายระเดียง ๕๘๘,๕๘๙,๖๑๑
สารีบุตร ๙๒,๑๓๖,๖๐๗
สารีบุตร(อุปติสสะ) ๓๕๙
สาวเทื้อ ๔๑๓
สาวัตถี ๕๐,๑๐๓,๒๑๙
สาแหรก ๕๗๗
สำนักเดียรถีย์ ๑๖๑,๒๐๘
สำนักภิกษุณี ๑๖๑,๒๑๗
สำนักมหาวิหาร ๔๔๗
สำนักหญิงแพศยา ๖๒๘
สำนักอาชีวก ๑๔๒
สำริด ๕๗๐
สิกขมานา ๑๗,๘๘,๒๑๗,๒๕๒,๒๕๓, ๓๑๖,๓๓๐,๓๓๓,๖๐๔,๖๒๙
สิกขา ๒๔๔
สิกขา ๒๘
สิกขาบท ๕
สิกขาสมมุติ ๓๑๗,๓๒๐,๓๒๖
สิขีพุทธเจ้า ๒๒
สิงคิโลณกัปปะ ๖๔๒
สิ่งที่เป็นกัปปิยะ ๑๑๕
สิ่งที่ไม่ใช่วินัย ๖๓๗
สิ่งส่อแสดง ๔๐๕
สิริมงคล ๕๗๖,๕๘๑
สี ๑๗๖
สีขาว ๕๗๒
สีเขียวคราม ๑๗๖
สีโคลน ๑๗๖
สีชมพู ๖๒๘
สีดำ ๕๗๒
สีดำคล้ำ ๑๗๖
สีบางไม้ ๕๗๒,๕๘๙

สิลขันธ์อันเป็นอเสขะ ๓๖๗
สิลวิบัติ ๒๒๗,๕๕๖,๖๑๖
สิลสามัญญตา ๓
สึก ๕๖,๕๔๑,๕๙๘
สุขวิหารธรรม ๔๙๗
สุขุมาลชาติ ๔๓๐
สุคตจีวร ๒๑๔
สุคติ ๕๐
สุงสุมารคิระ ๑๗๒,๕๗๕
สุตตวิภังค์ ๑๕
สุตตะ ๙
สุตตานุโลม ๙
สุทธันตปริวาส ๕๓๕
สุทิน ๒๔
สุนทริ ๖
สุภัททะ ๒
สุรา ๑๘,๑๖๗
สุรารลอ่อน ๖๔๒
สูตร ๑๙๒
เสขบุคคล ๖๓๗,๖๓๘
เสขะ ๒๑๙
เสขิยวัตร ๖๐๘
เสนาสนปัญญาปกะ ๕๕,๖๐๐
เสนาสนะ ๕๕,๘๖,๑๒๑,๑๗๕,๕๘๔
เสนาสนะป่า ๑๐๒,๒๒๑
เสบียง ๑๔๗
เสมหะ ๕๗๙
เสยยลกะ ๔๒
เสวียนหญ้า ๙๕
เสาระเนียด ๕๙๐
เสียงกา ๑๔๘
เสียงขับยาว ๕๖๗
เสียงดังชู้ดๆ ๒๒๕
เสียงอึกทึก ๕๖๙
เสียดสี ๑๐๕
เสื่อม ๑๓๙
แส้ขนจามรี ๕๗๗
แสดงธรรม ๑๑๑
แส้ปัดยุง ๕๗๗
แสร้ง ๑๙๒
โสดาบัติ ๕๕๗,๗๒๔
โสเรยยะ ๒๓
ใส่ความ ๑๙๕
ไส้เดือน ๕๘๗
หกคะเมน ๖๑
หญ้า ๗๕
หญ้าปล้อง ๕๙๗
หญ้ามุงกระต่าย ๕๙๗
หญ้ารองขอบบาตร ๕๗๐
หญ้าระบัด ๒๙๔,๔๐๙
หญิงคฤหัสถ์ ๒๘๗,๒๙๗,๒๙๘
หญิงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ๓๓๖,๓๓๗,
๓๓๘,๓๓๙,๓๔๑,๓๔๒
หญิงที่มีครอบครัว ๓๒๐
หญิงบัณเฑาะก์ ๖๓๑
หญิงแพศยา ๒๖๒,๒๗๘
หญิงแพศยา ๔๑๓
หญิงมีครอบครัว ๓๑๙

หญิงแม่เรือน ๑๑๐
หญิงสาว ๖๔
หญิงหมัน ๕๗๖
หญิงหม้าย ๔๙
หนวก ๓๘๒
หนวด ๕๗๘
หนอนขยอก ๖๒๒
หนังราชสีห์ ๔๓๔
หนังเสือโคร่ง ๔๓๔
หนังเสือเหลือง ๔๓๔
หน้าที่การงาน ๑๐๕
หนู ๘๔,๕๖๙,๕๘๕
หมอก ๖๔๓
หม้อกระเบื้อง ๕๗๑
หม้อชำระ ๖๐๖,๖๑๐,๖๑๑
หมอชีวกโกมารภัจ ๓๖๙,๔๖๕
หมอน ๔๕,๕๘๖
หมอนหุ้มนุ่น ๒๑๐
หม้อน้ำ ๕๗๖
หม้อโลหะ ๕๙๖
หม้ออุจจาระ ๕๘๓
หมากรุก ๖๑
หม้ายผัวร้าง ๖๒๙
หมู่บ้าน ๑๕๖
หยากเยื่อ ๖๑๔
หรดาลกลีบทอง ๔๔๐
หลังคา ๑๒๕
หลาว ๑๗๙
หลุมถ่านเพลิง ๑๘๗
ห่วง ๕๘๕
ห่วงข้างบน ๕๘๙
ห่วงร้อย ๕๗๘
หอกคือฝ่ามือ ๑๙๔
หอกหลาว ๑๘๗
ห่อเครื่องประดับ ๒๐๕
หอจิตรกรรม ๒๙๖
หัตถกศากยบุตร ๑๐๔
หัตถบาส ๑๕๗,๗๔๙,๗๗๒,๗๗๔
หัว ๑๘๗
หาบ ๕๗๙
หาม ๕๗๙
หิงคุ ๔๓๙
หินลับมีด ๕๗๘
หิ้ว ๕๗๙
เหงื่อ ๑๗๔
เหตุ ๑๕๔
เหตุขัดข้อง ๑๒๐,๑๒๑
เหตุผล ๑๔๙
เหตุรีบด่วน ๒๐๗
เหลือบ ๑๘๔,๕๗๖
เหา ๕๕
แหนบ ๕๗๘
แหวน ๒๐๕
แหวนสวมนิ้วมือ ๕๖๖
แห้วหมู ๔๓๙
โหร ๕๐
อการณียกิจ ๓๘๕,๖๓๓
อกัปปิยภัณฑ์ ๕๙๖

อกาลจีวร ๗๐,๒๕๐,๒๘๖
อกุศล ๕๕๖
อกุศลจิต ๘
อกุศลธรรม ๓๔
อกุศลมูล ๕๕๕
อคติ ๖๒
อโคจร ๖๙๗
อโคจรคาม ๖๐๖
องค์กำเนิด ๒๙
องค์กำเนิด ๗๒
องคชาต ๒๖
องคชาต ๗๒
องคชาตยาว ๒๙
องคุลี ๒๑๔
องคุลี ๒๑๔
องคุลี ๖๔๒
อจิตตกะ ๘
อจิรวดี ๒๐๔
อจิรวดี ๖๑๓
อเจลก ๑๕๕
อชาตศัตรู ๖๐๓
อติตภรรยา ๗๒
อติทิฏฐิ ๖๙๐,๗๐๓
อติเรกจีวร ๖๘,๗๖๒,๗๗๔
อติเรกบาตร ๙๒
อติเรกลาภ ๓๖๔
อธรรมวาที ๔๙๗,๕๖๑,๕๙๒,๖๓๗
อธรรมวาทีบุคคล ๕๔๘
อธิกรณ์ ๕๗,๑๒๓,๑๘๑,๒๔๕,
๖๙๔,๖๙๘,๗๑๔,๗๑๗,
๗๑๘,๗๒๙,๗๓๐,๗๓๒,๗๔๕
อธิกรณสมถะ ๑๙,๒๒๖
อธิกรณะ ๒๒๖
อธิษฐาน ๖๘,๗๑,๑๐๑
อธิสีลสิกขา ๒
อนริยโวหาร ๖๙๒
อนัตตลักขณสูตร ๓๕๖
อนันตริยกรรม ๖๙๗,๗๘๑
อนาคามี ๓๗,๑๑๒
อนาจาร ๑๔๙
อนาถปิณฑิกคหบดี ๕๙๐,๕๙๓
อนาบัติ ๗
อนิยต ๑๕
อนิยตกัณฑ์ ๑๙
อนิยตสิกขาบท ๖๔
อนุเคราะห์ ๑๕๒
อนุทูต ๖๔๓
อนุบัญญัติ ๖,๖๓๘
อนุปปันนบัญญัติ ๖
อนุปสัมบัน ๑๗
อนุปสัมบัน ๙๖,๑๐๗,๓๗๙,๓๘๐,๓๘๑
อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๖๑๕
อนุปุพพิกถา ๔๔๗,๔๕๐,๔๕๒
อนุมติกัปปะ ๖๔๒
อนุมัติ ๕๙๘
อนุรุทธเถระ ๑๐๙
อนุรุทธะ ๑๓๖,๖๐๒
อนุวาทาธิกรณ์ ๒๒๗,๕๕๕,๕๕๗,๖๓๒

อนุวิวัฏฏะ ๔๗๐
อบาย ๒๖
อปโลกนกรรม ๕๕๔
อภิญญา ๔๙๒
อภิธรรม ๔๕
อภิเษก ๒๐๔
อภิสมาจาร ๔,๑๖
อภิสมาจาริกาสิกขา ๑
อมถิตกัปปะ ๖๔๒
อมูฬหวินัย ๒๒๗,๔๘๖,๕๕๒
อรรถะ ๔๗
อรหัตตผล ๖๑๔
อรหันต์ ๓๗
อริฏฐะ ๑๘๗
อริยฤษณีภาพ ๗๔๔
อริยบุคคล ๖๘๒
อริยสัจ ๔๕๐,๔๕๒
อริยสัจจ์ ๔๔๗
อรุณ ๑๐๙
อลัชชี ๑๒๓,๕๕๔
อวด ๔๑
อวดอุตตริมนุสสธรรม ๗๑๒
อ้วนล่ำ ๑๕๓
อวหาร ๖๙๘
อวันตีทักขิณาบถ ๖๔๔
อวัยวะ ๔๕
อวัยวะเพศ ๖๒๙
อวิสสัชชิยวัตถุ ๕๙๗
อลรพิษ ๒๖
อสัทธรรม ๖๔,๒๓๔
อสาธารณบัญญัติ ๗,๒๒๙,๒๓๐,๒๖๑
อสุจิ ๔๒
อสุภกัมมัฏฐาน ๓๔
อสูร ๖๑๔
อหิวาตกโรค ๓๗๓
อโหสังคบรรพต ๖๔๔
ออกปากขอ ๙๘,๑๓๙
ออกพรรษา ๑๐๒
อัคคาหวเจดีย์ ๕๒,๘๑,๑๐๘,๑๑๔,๕๙๗
อังคุตตราปะ ๔๕๐
อังสะ ๙๘
อัจเจกจีวร ๑๐๐
อัชฌาจาร ๑๖
อัญชลีกรรม ๖๒๑
อัญญวาทกกรรม ๑๑๗
อัญเดียรถีย์ ๔๐๙
อัฑฒกาสี ๖๓๓
อัฑฒกุสิ ๔๗๐,๖๐๑
อัฑฒมณฑล ๔๗๐
อัณฑะ ๔๔
อัตโนมัติ ๙
อัตรา ๓๑
อันตคาหิกทิฏฐิ ๔๒๔
อันตรธาน ๓๔
อันตรวาสก ๖๙,๗๗,๒๒๓
อันตรวาสกชั้นเดียว ๔๗๑
อันตราย ๕๓,๙๗
อันตรายิกธรรม ๓๘๔,๖๓๑

อันเตวาสิก ๕๙๓
อันเตวาสินี ๒๗๖,๒๙๒
อันธกวินทชนบท ๔๔๖
อันธกวินทวิหาร ๓๙๑
อันธวัน ๗๓
อับอาย ๔๙
อัพภาน ๕๓๖,๕๔๔,๕๙๒,๗๒๙
อัพยากตจิต ๗๖๕
อัพยากตจิต ๙
อัพยากฤต ๕๕๖
อัสสชิ ๖๑,๕๙๗
อาการ ๔๐๕
อาคันตุกภัต ๔๗๒
อาคันตุกะ ๘๕,๕๕๘,๕๙๐
อาคาร ๕๕
อาคารที่พัก ๑๒๕
อาฆาต ๖๐๒
อ่างน้ำ ๕๗๔
อ่างโลหะ ๕๙๖
อาจริยวาท ๙
อาจารวิบัติ ๔๒๔,๕๕๖,๖๑๖
อาจิณณกัปปะ ๖๔๒
อาชีวก ๒,๕๐,๕๙๔,๖๓๗
อาชีววิบัติ ๕๕๕,๕๕๖
อาณัติ ๗
อาณาเทศนา ๑,๑๙
อาณาปาติโมกข์ ๔
อาทิกัมมิกะ ๕
อาทิตตปริยายสูตร ๓๕๗
อาทิพรหมจรรย์ ๔
อาทิพรหมจริยกาสิกขา ๑
อานนท์ ๗๑,๑๓๖,๒๐๒,๖๐๒,๖๓๗
อานาปานสติสมาธิ ๓๔
อานิสงส์ ๗๐๒
อาบ ๖๓๖
อาบน้ำ ๖๓๖
อาบัติ ๔,๗
อาบัติชั่วหยาบ ๑๑๔
อาบัติถุลลัจจัย ๔๐๓,๕๕๒
อาบัติทุกกฏ ๓๖๓,๓๖๔,๕๕๒
อาบัติทุพภาสิต ๕๕๒
อาบัติปาจิตติย์ ๕๕๒
อาบัติปาฏิเทสนียะ ๓๔๖,๓๔๘,๕๕๒
อาบัติปาราชิก ๕๕๒
อาบัติสังฆาทิเสส ๕๕๒
อาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล ๑๙๕
อาปัตตาธิกรณ์ ๒๒๗,๕๕๕,๕๕๗
อาพาธ ๖๙,๘๔
อามิส ๑๓๐,๒๑๖,๖๓๐
อายุ ๒
อายุไม่ครบ ๒๐ ปี ๑๙๖
อาราม ๔๕,๑๕๕,๒๐๕,๕๙๐,๕๙๖
อารามวัตถุ ๔๑๑
อารามิกคาม ๙๔,๔๔๑
อาวาสกัปปะ ๖๔๒
อาวาสที่มีภิกษุ ๓๑๑
อาวาสที่ไม่มีภิกษุ ๓๑๑
อาวาสปลิโพธ ๔๖๓

อาศรมฆฏิล ๑๖๗
อาสนะ ๓๖,๑๕๘,๑๙๙
อาสนะสุดท้าย ๑๑๓
อาสวัฏฐานิยธรรม ๑๗
อาหารบิณฑบาต ๙๙
อาหวี ๘๑,๕๒,๑๐๘,๕๙๗
อาหารดาบส กาลามโคตร ๓๕๕
อาหารดาบส ๓๕๕
อำมาตย์ ๘๐
อิทธิปาฏิหาริย์ ๕๕
อินทรีย์ ๑๑๔
อินทรีย์เดียว ๑๑๔
อิสิคิลิ ๓๐,๔๔
อุกเขปนียกรรม ๒๓๓,๒๔๑,๓๖๒,๓๘๖, ๔๒๒,๔๗๙,๔๘๗,๔๘๙,๔๙๐, ๔๙๑,๔๙๒,๔๙๓,๔๙๔,๔๙๕,๔๙๗, ๕๐๑,๕๑๒,๕๑๔,๕๑๕,๕๑๖, ๕๓๕,๕๔๘,๕๙๘,๖๔๔
อุจจาระ ๔๓,๒๒๖,๖๑๑,๖๓๕
อุจจาระปัสสาวะ ๘๔,๑๘๓
อุดมการณ ๔
อุดรกุรุทวีป ๒๑
อุตตราบถ ๒๑
อุตตราสงค์ ๒ ชั้น ๔๗๑
อุตตราสงค์ ๖๙,๗๗,๒๒๓
อุตตราสงค์ชั้นเดียว ๔๗๑
อุตตริมนุสสธรรม ๓๗,๓๙,๓๘๖, ๖๖๑,๖๖๓,๗๘๕
อุตพิต ๔๓๙
อุทกดาบส รามบุตร ๓๔๕
อุทกัสสมังสะ ๔๔๙
อุทเทส ๔๙,๘๘,๑๒๘,๖๑๐
อุทเทสภัต ๓๖๔,๖๐๐
อุทยาน ๒๐๔,๒๙๖
อุทยานพระเวฬุวัน ๓๕๘
อุทายี ๔๒,๔๕,๑๑๐,๑๗๙,๒๑๑
อุเทน ๖๔๑
อุบลวรรณา ๗๓
อุบลวรรณาเถรี ๖๒๕
อุบาลี ๑๓๖,๑๘๓,๑๙๑,๕๙๕,๖๐๒,๖๐๔
อุบาสก ๓๕
อุบาสกชื่อโสณกุฏิกัณณะ ๔๓๕
อุโบสถ ๑๒๗,๖๑๕
อุโบสถกรรม ๓๘๗
อุปกรณ์ ๕๒
อุปกาชีวก ๓๕๖
อุปนันทศากยบุตร ๗๕,๑๕๕,๑๗๗,๕๙๔
อุปนันทะ ๗๕,๗๗,๒๐๙,๕๙๔
อุปสมบท ๑๘๔
อุปสัมปทา ๑๒๗
อุปสัมปทาเปกขะ ๓๘๓
อุปสัมปทาเปกขา ๖๓๑
อุปเสนวังคันตบุตร ๘๕
อุปัชฌาย์ ๔๑
อุปัชฌายวัตร ๓๖๐
อุปัฏฐาก ๗๙,๑๙๐
อุโปสถิกภัต ๒๒๐,๓๖๔,๖๐๐
อุพพาหิกาสมมติ ๕๕๙,๖๔๗,๗๕๖

อุภโตบัญญัติ	๗.๒๒๙	เอหิภิกขุอุปสัมปทา	๓๕๖,๓๕๗
อุรุเวลกัสสปะ	๓๕๗	แอบฟัง	๑๙๖
เอกจิตตาปัตติ	๘	โอกาสที่กำบัง	๒๗๐
เอกโตบัญญัติ	๗	โอชะ	๒๑
เอกเวทนาปัตติ	๙	โอวาทปาติโมกข์	๓
เอ็น	๑๑๒		

หมวดธรรม

หน้า

หมวด ๒

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นจำเลย ๒ ๖๑๙
นานาสังวาสกภูมิ มี ๒ อย่าง ๔๙๗
ปลิโพธ ๒ อย่าง ๔๖๓
ปวารณา ๒ อย่าง ๔๑๖
ภิกษุ ๒ จำพวก ๓๙๘
วันเข้าพรรษามี ๒ วัน ๔๐๙
สมานสังวาสกภูมิ มี ๒ อย่าง ๔๙๗
สังฆสามัคคี ๒ อย่าง ๕๐๒

หมวด ๓

การถือเสนาสนะ ๓ อย่าง ๖๘๘
การถือเสนาสนะ ๓ ๕๙๕
การปิด ๓ อย่าง ๖๘๗
กำแพง ๓ ๕๗๔
ครัววัด ๓ ชนิด ๔๔๙
ความประพฤติ ๓ อย่าง ๖๘๙-๖๙๐
คั้บกั้บดิน ๓ ๕๗๒,๕๘๒
คันกั้นดินที่ถม ๓ ๕๗๒
เครื่องกำบัง ๓ ๕๗๔
เครื่องปกปิด ๓ อย่าง ๖๘๘
เครื่องลาด ๓ ๕๗๓
ถังตักน้ำ ๓ ๕๗๔
ที่ถูเท้า ๓ ๕๗๖
บันได ๓ ๕๗๒,๕๘๒

บันโค ๓ ๕๘๘
บุคคลที่ภิกษุควรไหว้ ๓ ๕๙๒
ปริวาส ๓ อย่าง ๕๑๙
ปริวาส ๓ อย่าง ๖๘๘
ปวารณา ๓ อย่าง ๖๙๐
ปุยนุ่น ๓ ๕๘๖
มานัต ๓ อย่าง ๖๘๘
รัตติเฉท ๓ อย่าง ๖๘๘
รั้ว ๓ ๕๗๓,๕๘๒
รั้ว ๓ ๕๙๐
สิ่งที่ปกปิดไม่ควรเปิดเผย ๓ อย่าง ๖๘๘
แส้ ๓ ๕๗๗
อาการ ๓ อย่าง ๔๔๙
อาการ ๓ อย่าง ๖๘๙
อุโบสถ ๓ อย่าง ๖๙๐

หมวด ๔

กรรม ๔ อย่าง ๖๙๔
การขาดพรรษาที่ไม่ต้องอาบัติมี ๔ อย่าง ๖๙๕
การโจท ๔ อย่าง ๖๙๓
การโจทมี ๔ อย่าง ๖๙๖
การปวารณามี ๔ อย่าง ๔๑๖,๔๑๗
กาลิก ๔ อย่าง ๖๙๔
ครัววัด ๔ ชนิด ๔๕๐
เจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะมีคุณสมบัติ ๔ ๕๙๔
โทษ ๔ อย่าง ๔๗๓
นิสสัย ๔ ๓๖๔
นิสสัย ๔ ๓๘๕

บริขาร ๔ อย่าง ๖๙๒
มหาปเทส ๔ ประการ ๔๕๓
มานัต ๔ อย่าง ๖๙๓
ยามหาวิกัฏ ๔ ๑๕๔
รัตติเฉท ๔ อย่าง ๖๙๓
วิบัติ ๔ อย่าง ๖๙๔
สงฆ์มี ๔ ประเภท ๔๘๓-๔๘๔
อกรณียกิจ ๔ ๓๘๕
อคติ ๔ ๔๖๘,๔๖๙
อธิกรณ์ ๔ อย่าง ๖๙๔
อธิกรณ์ ๔ ๔๔๕
อนริยโวหาร ๔ อย่าง ๖๙๒
อาการ ๔ อย่าง ๖๙๓
อาสวัฏฐานิยธรรม ๔ ๑๗
อุโบสถ ๔ อย่าง ๓๙๒

หมวด ๕

กรณีฝากให้ถวายแทน ๕ ประการ ๔๘๐
การสวดพระปาติโมกข์ ๕ วิธี ๓๙๓
กิจ ๕ อย่าง ๕๑๗
ขอบเขตปัจจันตชนบท ๕ ๔๓๗
ความถึงพร้อม ๕ อย่าง ๖๙๗
ความถึงพร้อม ๕ อย่าง ๗๕๔
ความประพฤติ ๕ ประการ ๓๖๓
ความประพฤติ ๕ ประการ ๗๕๑
ความประพฤติ ๕ ๓๗๖
ความเสื่อม ๕ อย่าง ๖๙๗
คุณสมบัติ ๕ อย่าง ๔๖๘

คุณสมบัติ ๕ อย่าง	๔๗๔
คุณสมบัติของภิกษุผู้ใช้สามเณร ๕	๖๐๐
คุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทก์ ๕	๖๑๘, ๖๑๙
เครื่องมุง ๕	๕๙๐
โครส ๕ ชนิด	๔๕๑
โทษ ๕	๗๐๐-๗๐๑
โทษการไม่เคี้ยวไม้ชำระฟัน ๕	๕๗๙
ธรรม ๕ ประการ	๓๖๗-๓๖๘
น้ำมัน ๕ ชนิด	๖๙๗
นิคคหกรรม ๕ อย่าง	๕๐๓
บุคคลไม่พึงสละของ ๕	๕๙๖
ผลไม้ที่สมควรแก่สมณะ ๕	๕๖๘
ผ้าบังสุกุล ๕ ชนิด	๖๙๘
ผู้ถืออยู่ป่าเป็นกิจวัตร ๕ จำพวก	๗๕๒
ผู้วินิจฉัยอธิกร ๕ จำพวก	๗๕๑-๗๕๒
พญางู ๕	๕๖๘
พร ๕ ประการ	๔๓๖
พระบัญญัติ ๕ ประการ	๔๓๖,๔๓๗
พืช ๕ ชนิด	๗๐๑
ฟูก ๕	๕๘๖
ภิกษุ ๕ จำพวก	๗๕๓
ภิกษุเป็นผู้แจกของเคี้ยวมีคุณสมบัติ ๕	๖๐๐
ภิกษุเป็นผู้แจกของเล็กๆ น้อยๆ มีคุณสมบัติ ๕	๖๐๐
ภิกษุผู้ไม่ควรให้โอวาทภิกษุณี ๕ จำพวก	๗๕๕
ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ๕ จำพวก	๖๙๙
ภิกษุอาพาธ ๕ จำพวก	๔๗๗
มาสัช ๕ อย่าง	๔๓๘

๘๓๗

เภสัช ๕ อย่าง ๔๔๑
เภสัช ๕ ๙๕
โภชนะ ๕ อย่าง ๗๕๐
มหาโจร ๕ ๓๘
มันเหลวสัตว์ ๕ ชนิด ๖๙๗
มุสาวาท ๕ อย่าง ๗๕๓
โรค ๕ ชนิด ๓๖๙
ลักษณะ ๕ อย่าง ๖๙๘-๖๙๙
วิสุทธิ ๕ อย่าง ๗๐๑
เวร ๕ อย่าง ๗๕๔
สวดธรรมด้วยเสียงขับยาว มีโทษ ๕ ๕๖๗
สหธรรมิก ๕ ๑๓๑
สหธรรมิกทั้ง ๕ ๔๑๑
สีลวิบัติ ๕ อย่าง ๔๔๗
สีลสมบัติ ๕ อย่าง ๔๔๗
เหตุ ๕ ประการ ๓๖๖
เหตุจำเป็น ๕ อย่าง ๔๗๕
อโคจร ๕ อย่าง ๖๙๗
องค์ ๕ ๗๐๐-๗๐๑
องค์ ๕ ๓๗๔
อวหาร ๕ อย่าง ๖๙๘-๖๙๙
อาการ ๕ อย่าง ๔๗๖
อาการ ๕ อย่าง ๗๕๔
อานิสงส์ ๕ ๗๐๒
อานิสงส์ ๕ ประการ ๔๕๕
อานิสงส์ ๕ อย่าง ๔๗๓

หมวด ๖

ธรรม ๖ ประการ ๓๖๙
น้ำย้อม ๖ ชนิด ๔๖๙
ผ้า ๖ ชนิด ๔๖๙
พระอุปัชฌาย์มีคุณธรรม ๖ ๗๐๒-๗๐๓
วินัยกรรม ๖ อย่าง ๔๘๓
วิวาทมูล ๖ ๔๕๕
สมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ ๔๕๖
เหตุ ๖ ประการ ๓๖๖
องค์ ๖ ๓๗๔

หมวด ๗

กัณฑ์ ๗ ๖๕๓
คุณสมบัติของพระวินัยธร ๗ ประการ ๗๐๔
อสัทธรรม ๗ ประการ ๗๐๔
อุกเขปนียกรรมที่ชอบธรรม ๗ กรณี ๔๘๕
อุกเขปนียกรรมที่ไม่ชอบธรรม ๗ กรณี ๔๘๕

หมวด ๘

ครุธรรม ๘ ๑๒๗
คุณสมบัติของทูต ๘ ๖๐๓
น้ำดื่ม ๘ ชนิด ๔๕๑
นิมิต ๘ ๓๘๘-๓๘๙
มาติกาเพื่อความเกิดขึ้นแห่งจีวร ๘ ประการ ๔๘๐
ลักษณะการตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ๖๒๓
วาระ ๘ ๖๕๓
วาระทั้ง ๘ ๖๕๗
สงฆ์พึงคว่ำบาตรบุคคลผู้มีความประพฤติ ๘ ๕๗๕

๘๓๙

อาการ ๘ อย่าง ๔๕๗

หมวด ๙

สัตตาหรกณิยะ ๙ กรณี ๔๑๑

สังคหะ ๙ อย่าง ๗๙๑

หมวด ๑๐

การจับสลากที่ไม่ชอบธรรม ๑๐ ๕๕๓

บุคคลที่ภิกษุไม่ควรไหว้ ๑๐ ๕๙๒

ประโยชน์ ๑๐ ประการ ๗๑๐

ประโยชน์ ๑๐ อย่าง ๔๔๕

พระราชฐานชั้นในมีโทษ ๑๐ ๒๐๒

พระวินัยธรผู้โง่เขลามีลักษณะ ๑๐ ประการ ๗๐๖-๗๐๗

วัตถุ ๑๐ ประการ ๖๔๔-๖๔๕

วัตถุ ๑๐ ๖๔๒

สัตตาหกรณียะ ๑๐ กรณี ๔๑๑

สิกขาบท ๑๐ ๓๗๖

สิกขาบท ๑๐ ๓๗๘

อันตราย ๑๐ อย่าง ๓๙๓

อันตราย ๑๐ อย่าง ๔๒๓

หมวด ๑๑

อานิสงส์ ๑๑ อย่าง ๗๐๘

บุคคลที่สงฆ์ไม่ควรเรียกเข้าหมู่ ๑๑ จำพวก ๔๘๕

หมวด ๑๒

ธุดงค์ ๑๒ อย่าง ๗๕๓

วินัยกรรม ๑๒ อย่าง ๔๘๒-๔๘๓

๘๔๐

หมวด ๑๓

สมุฏฐาน ๑๓ ๖๕๙-๖๖๐

หมวด ๑๔

คำถาม ๑๔ ๓๘๔

หมวด ๑๕

กรรม ๑๕ ประเภท ๔๘๖

หมวด ๑๘

ศัพชนิยกรรม ๑๘ อย่าง ๕๐๗

ลักษณะของภิกษุอธรรมวาที ๑๘ อย่าง ๕๐๐

วิบัยกรรม ๑๘ อย่าง ๔๗๘

เหตุ ๑๘ อย่าง ๕๐๘

หมวด ๒๐

ที่นอน ๒๐ ชนิด ๔๓๔

วัตร ๒๐ ข้อ ๕๑๓

หมวด ๒๕

อาการ ๒๕ อย่าง ๔๕๖

หมวด ๒๘

พุทธานุญาต ๒๘ ข้อ ๔๔๐,๔๔๑

หมวด ๓๐

วัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาส ๓๐ ข้อ ๕๑๗,๕๑๘

หมวด ๔๐

วัตรของภิกษุผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ๔๐ ข้อ ๕๒๐,๕๒๑

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY LIBRARY